

**PRÁCE HISTORICKÉHO ÚSTAVU AV ČR
OPERA INSTITUTI HISTORICI PRAGAE**

Řada A – Monographia
Sv. 20

Výkonný redaktor: PhDr. Jiří Mikulec, CSc.

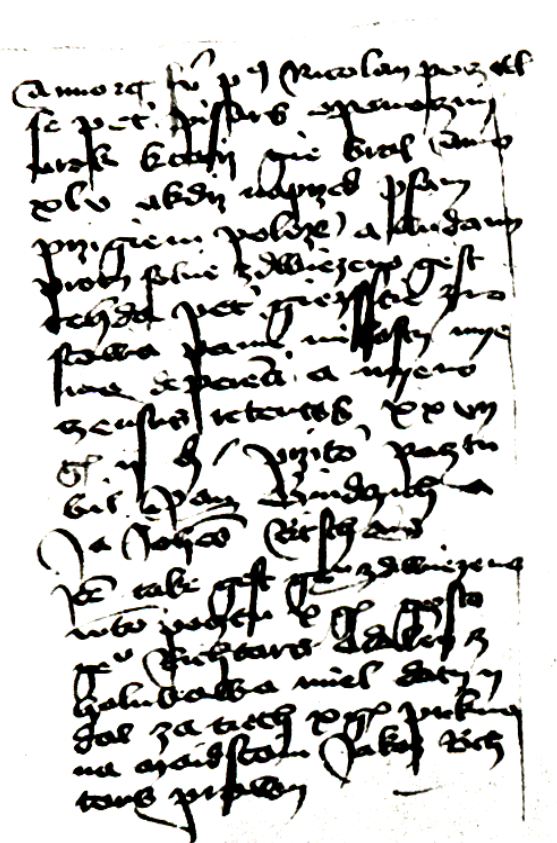

Robert Šimůnek

SPRÁVNÍ SYSTÉM ŠLECHTICKÉHO
DOMINIA V POZDNĚ
STŘEDOVĚKÝCH ČECHÁCH

Rožmberská doména 1418–1472

Historický ústav
Praha 2005

Lektorovali: Prof. PhDr. Marie Bláhová, DrSc.

Prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.

ISSN: 0862–7088

ISBN: 80–7286–067–4

© Robert Šimůnek, Praha 2005

PŘEDMLUVA

Přítomná práce vychází z autorovy disertace, předložené na Filosofické fakultě UK (Praha) v roce 2002 a obhájené tamtéž na počátku roku následujícího – přesněji: je její částečně přepracovanou verzí. Při přípravě textu pro knižní vydání autor přihlédl k připomínkám oponentů disertace, využil některé podněty, vzešlé z diskuse o práci při její obhajobě, a cenné připomínky ve svých posudcích vznesli i oba recenzenti rukopisu knihy.

Upřímné poděkování patří na prvním místě mému školiteli Prof. Františku Šmahelovi, jenž přípravě disertace byl všestranně nápomocen, dále oponentům disertace Prof. Eduardu Maurovi a Dr. Miloslavu Polívkovi, a stejně tak i recenzentům její knižní verze – Prof. Marii Bláhové, jež se lektorování ujala vedle již zmíněného Prof. Maura. Z ostatních badatelů nemohu nevpomenout Doc. Annu Skýbovou, před lety vedoucí mé diplomové práce, a Dr. Karla Maráze, s nimiž s oběma jsme debatami „o Oldřichovi“ strávili mnohou chvíli.

Díky jsem zavázán rovněž pracovníkům knihoven (zde zvláště pracovníkům knihovny domovského Historického ústavu p. Tomáši Baťkovi a pí. Lence Mrňákové) a archivů, jejichž fondy jsem při práci využíval. V řadě případů jsem se setkal s ochotou očividně překračující služební povinnost – jmenovitou zmínku tu zasluhují alespoň (abecedně) Dr. Karel Dudáček (SOA Třeboň), Mgr. Jan Kahuda (SÚA Praha), Mgr. Anna Kubíková (SOA Třeboň, pob. Český Krumlov), Mgr. Věra Mašková (SOA Třeboň – SOkA Český Krumlov), Dr. Rudolf Tecl (SOA Třeboň – SOkA Tábor). Rovněž pracovnícím oddělení *Staročeského slovníku* Ústavu pro jazyk český a literaturu AV ČR a *Středolatského slovníku* Ústavu pro klasická studia AV ČR (zde zvláště Dr. Zuzaně Silagiové) jsem díky zavázán za vstřícnost, s níž mi umožnily studium příslušných hesel z fondů slovníkových kartoték. Studium nemalé části zahraniční literatury mi bylo umožněno díky stipendiu *Herbert Quandt-Stiftung. Die Stiftung der ALTANA AG* (Bad Homburg v.d.H.), udělenému pro semestrální studijní pobyt na univerzitě v Kostnici (SRN) v roce 2000.

Povahou tématu je dáno, že těžiště pramenné základny – a jí poplatného materiálu v obrazových přílohách – pochází z fondů SOA v Třeboni a jeho poboček. Dr. Václav Rameš, ředitel treboňského archivu, i pracovníci téhož archivu (zvláště pí. Zdena Kocianová a fotograf p. Jaromír Hřebecký) a jeho pobočných pracovišť (Mgr. Anna Kubíková, Mgr. Věra Mašková, Dr. Rudolf Tecl) mi při pořizování podkladů pro obrazovou přílohu vyšli maximálně vstříc, za což jim srdečně děkuji.

O finální podobu knihy mají nemalou zásluhu i pracovnice *Nakladatelství Historický ústav* – jeho vedoucí Dr. Václava Horčáková, pí. Miroslava Paulová a pí. Blanka Šubcová. I jim patří můj dík.

Knihu připisují své matce a památce svého otce.

I. SPRÁVNÍ DĚJINY ŠLECHTICKÉHO DOMINIA V POZDNÍM STŘEDOVĚKU

Úvod. Práce si klade za cíl rekonstrukci modelu správního systému šlechtického dominia v pozdně středověkých Čechách – jeho jednotlivých komponentů, aspektů a charakteristik, běžné praxe jeho fungování, struktury písemností vznikajících v souvislosti s výkonem správní praxe, a konečně profesního a sociálního profilu vrchnostenských úředníků (převahou z řad nižší šlechty).

Pokus tohoto typu není prost překážek. Na prvním místě to jsou přirozeně limity dané stavem dochování využitelných pramenů, kdy řada typů písemností se nedochovala buď vůbec nebo jen zcela fragmentárně. Na druhém místě pak je to absence srovnávací literatury z domácího prostředí. Výsledky získané analýzou pramenů relevantních z hlediska rekonstrukce systému rožmberské administrativy byly srovnávány s výsledky zahraničního bádání o správních strukturách v prostředí šlechtickém a dílem i zeměpanském. Z průběžné konfrontace vypovídacích možností českých (především rožmberských) pramenů s okruhy výzkumu v zahraničí vyrůstala pak koncepce práce. Předkládaný model tematického členění výzkumu administrativních struktur by měl být použitelný i v případě dalších rodů z prostředí domácí vyšší šlechty (jakkoli je třeba počítat s tím, že ne vždy je pramenná základna dochována alespoň v tom stavu, jak tomu je u domény rožmberské) a současně by měl umožňovat provádět průběžnou komparaci s analogicky založenými výzkumy v zahraničním prostředí.

Předmět studia správních dějin. Správní dějiny jsou obor ležící na pomezí mezi politickými, právními, případně hospodářskými dějinami.¹ V českém prostředí se problematikou metodického vymezení obsahu studia správních dějin a jejich postavení v kontextu historických věd zabývali především R. Nový a Z. Hledíková. I zde mohli konstatovat těsné vazby správních dějin k dějinám právním a hospodářským, stejně jako k některým pomocným vědám historickým (zvláště diplomacie).²

---

¹ Shodně to vyplývá již ze struktury syntéz (analytické práce a case studies evidovány průběžně v textu) z oboru správních dějin, např. (abecedně): BAMBERGER 1922–23; BELOW 1923; TÝŽ 1925; BRUNNER 1970; HAGENEDER 1984; HEROLD 1937/1988; OSCHINSKY 1950; PRESS 1991; SPANGENBERG 1909; SPRANDEL 1978; THEUERKAUF 1965; WILLOWEIT 1983; WOLTER 1992 (komentáře k uvedeným pracím dále v textu). O smyslu studia dějin správy zajímavě uvažuje BLASCHKE 1965 (článek je pojat obecněji a nemá proto poznámkový aparát).

² K otázce poměru dějin správy k ostatním vědním disciplínám a předmětu studia dějin správy NOVÝ 1988, s. 255–256, 266–279 (s bibliografií); k souvisejícím disciplínám správních dějin stručně poukazují JANÁK – HLEDÍKOVÁ 1989, s. 9–11; styčné plochy mezi právními a správními dějinami jsou zřejmé např. z koncepce přehledu MALÉHO 1993 (ze zahraniční literatury k těmto lze uvést přehledný výklad MITTEISE – LIEBERICHA 1988, s. 236–306); vazby mezi správními dějinami a diplomatikou pro období 14.–15. století probírá HLEDÍKOVÁ 1988 (k předmětu studia správních dějin poněkud zúženě l. c., zvl. s. 218–219).

Český termín *správní dějiny* odpovídá anglickému *Administrative History* a jako *správní dějiny/dějiny správy* bývají do češtiny překládány dva německé termíny, totiž *Verfassungsgeschichte* i *Verwaltungsgeschichte* (Nový míní, že z těsného sepětí *Verfassungs-* a *Verwaltungsgeschichte* vplynulo vytvoření disciplíny, již lze označit jako *dějiny veřejné správy*). Obě kategorie je ovšem nutno rozlišovat, ačkoli je nepochybné, že jasnou hranici vést nelze (tomu odpovídá např. Heroldovo pojetí pojmu *Verwaltung*, stojící velmi blízko termínu *Verfassung*). Předmět studia *Verfassungsgeschichte* lapidárně charakterizoval W. Schlesinger jakožto dějiny politických zřízení německého lidu.³ Naproti tomu *Verwaltungsgeschichte* zahrnuje studium vlastního výkonu správy – výstižná je v tomto směru Willoweitova definice, zohledňující stěžejní charakteristiky: výkon vrchnostenských práv, probíhající cyklicky a opírající se o písemnou dokumentaci. Týž autor právem poukazuje na nutnost formulovat záběr *Verwaltungsgeschichte* na základě konkrétního materiálu, nikoli výklad násilně podřizovat paušálním koncepcím.⁴

Termín *správa* (něm. *Verwaltung*, angl. + franc. *administration*, z lat. *administratio*) se ve všech uvedených jazycích objevuje ve 14.–15. století, a měl dvě významové roviny: 1) „hospodářsko–občansko–právní“, představující plánovitě založenou správu statků s eventuelní tendencí jejich rozšíření; 2) „veřejná správa“. *Správa*, sledovaná v konkrétních podmínkách rožmberských panství, leží na pomezí obou významových rovin, v souladu s dnešním chápáním tohoto pojmu.⁵

---

³ NOVÝ 1988, s. 269; o neexistenci exaktní hranice např. WILLOWEIT 1998, s. 9; HEROLD 1937/1988; SCHLESINGER 1953, s. 1 („*Deutsche Verfassungsgeschichte ist die Geschichte der politischen Ordnungen des deutschen Volkes*“); k charakteristice významu a obsahu pojmu *Verfassung* (v daném případě *landständische Verfassung*) SPANGENBERG 1912, zvl. s. 116–194; vývoj diskuse o obsahu pojmu *Verfassung* z hlediska právní historie zmapoval KROESCHELL 1983, zvl. s. 47–58; k obsahu pojmu *Verfassung – Verwaltung* srv. též přehledný nástin správní struktury Horních Rakous v 15. století (HAGENEDER 1983; grafické znázornění vzájemných vazeb l. c., s. 59).

⁴ „*Verwaltung ist politische, das heißt auf das Gemeinwesen bezogene, Herrschaftspraxis, die sich des Mediums der Schriftlichkeit bedient und auf wiederholte Übung gerichtet ist*“ (WILLOWEIT 1998, s. 10); „*Verwaltung in Anwendung auf die Geschichte ist ein wissenschaftlicher Begriff, der aus der Elementen des historischen Materials erst gebildet werden muß*“ (l. c., s. 8). K chápání obsahu pojmu *Verwaltung* v německé a rakouské historiografii existuje řada prací – jmenovitě lze uvést vyváženou, přehlednou a moderně strukturovanou monografii O. Stolze (†1957), vydanou z pozůstalosti (STOLZ 1998); obecněji platný obsah pojmu *Verwaltungsorganisation* vysvětluje ze sondy WELTINA 1973; totéž platí pro strukturu, vypracovanou VOLKERTEM 1998; analogicky chápe obsah termínu *Verwaltung* i HAGENEDER 1984 (pro oblast církevní a zeměpanské/státní správy). Východiska statisticky pojaté sondy GEARYHO 1996 jsou málo reprezentativní (pouhé tři časopisy) a terminologicky diskutabilní.

⁵ Výskyt pojmu *správa* v latině a národních jazycích eviduje až pro 15. století DAMKOWSKI 1969, s. 12–13; o dvou významových rovinách pojmu l. c., s. 12, 15–18, 24–35, 190–193 (1) „*wirtschaftlich–bürgerlich–rechtliche Verwaltungsbegriff*“, představující „*die planmäßige Verfügung über eine Gütermenge mit der Tendenz, dieselbe zu erhalten, oder zu vermehren. Man spricht daher u. a. von Gutsverwaltung, Vermögens– oder Konkursverwaltung*“; 2) „*öffentliche Verwaltung*“). Možný ranější výskyt uvedených pojmů dokládá sonda z českého prostředí – latinský pojem *administratio* je tu (mimo oblast církevní správy) doložen od 40. let 14. století (srv. sémantickou analýzu NOVÉHO 1988, s. 257–259).

Šlechtické dominium v pozdním středověku a jeho správní vývoj. Jednotlivým aspektům vývoje šlechtických dominií v pozdním středověku byla v minulosti v literatuře věnována značně nerovnoměrná pozornost – důraz byl kladen především na hospodářský a teritoriální vývoj, otázka správních struktur se ocitala poněkud v pozadí. Nasvědčuje tomu i nomenklatura německé historiografie, jež jednotlivým aspektům geneze šlechtického dominia v 15.–16. století věnuje detailní pozornost: nejčastěji se operuje pojmy *Grundherrschaft* a *Territorialbildung*.⁶ Pojem *Herrschaft* (od *hërro*, doloženého v 7. století) se v kontextu správy šlechtických dominií objevuje již v období vrcholného středověku (nápadná je např. frekvence termínu *herrschaft* v nejstarším habsburském urbáři z let 1303–1308). Ze široce založeného výzkumu terminologie 15.–20. století vyplynula lapidární Schreinerova definice, dle níž pojem *Grundherrschaft* označuje sociální systém, založený na správě pozemkového majetku a výkonu vrchnostenských práv. Termín *Grundherrschaft* v moderním významu byl vytvořen uměle ve druhé polovině 19. století.⁷ Mediévisty prakticky neužívaný je termín *Gutsherrschaft*; Harnischova periodizace, dle níž nejstarší vývojová fáze je charakterizována rozšířením režijního hospodaření a ve střední Evropě spadá do období konec 15. stol. – 1540/1580, je značně diskutabilní, neboť pomíjí zcela změny struktury majetkové držby v důsledku husitské revoluce. Přijatelná je naopak periodizace Čechurova, jež husitskou revoluci i v tomto směru vytknul jako vývojový mezník.⁸

Rekonstrukce správních systémů – okruhy výzkumu a metodika zpracování. Problematika rekonstrukce správních struktur má poměrně dlouhou tradici – dodnes inspirativní díla byla sepsána již okolo přelomu 19. a 20. století. V německém prostředí v té době vzniklo několik monografií správního vývoje jednotlivých historických zemí či jejich částí. Srovnání těchto prací nezapře existenci jednotného modelu, dle něhož byly zpracovávány – základní rozdělení (centrální/lokální správa) je dále strukturováno dle jednotlivých úřadů (v případě potřeby ještě i chronologicky), ovšem i přesto úroveň kolísá od promyšleně a moderně pojatých prací po materiálově cenné, ovšem deskriptivní a na základním rozvrhu striktně závislé spisy. S ohledem na **metodický přínos** je třeba jmenovitě zmínit práce E. Rosenthala a z pozdější doby

---

⁶ O vzniku a významu termínu *Territorialstaat* SCHUBERT 1996, s. 52–55.

⁷ Sémantický rozbor termínu *Herrschaft*, jeho latinských synonym a obsahu v 7.–15. stol. podal MORAW 1982; k pojmu *herrschaft* v habsburském urbáři STUTZ 1906, s. 192. O původu a vývoji termínu *Grundherrschaft* a pojmů příbuzných obšírně SCHREINER 1983 („*Die Anwendung des Begriffes Grundherrschaft ist allein zur Bezeichnung eines Sozialsystems angemessen, für das die Verbindung von Boden- und Herrschaftsordnung konstitutiv ist*“ – l. c., s. 74); srv. též LexMA 4, sl. 1739–1749, zvl. lapidární definici ve sl. 1739; o významových rovinách pojmu *Grundherrschaft* v poválečné historiografii RUSSOCKI 1979; rozsah dnešního chápání tohoto pojmu ilustruje na konkrétním příkladu RÖSENER 1979; o vztahu *Grundherrschaft* a *Verfassung* SCHUBERT 1996, s. 61–67.

⁸ Vývoj významu pojmu *Gutsherrschaft* v novodobé historiografii a jeho poměr ke *Grundherrschaft* sleduje HARNISCH 1985; periodizace TÝŽ 1986, s. 253 („*eine Vorphase? ... die durch die Ausweitung der feudalen Eigenwirtschaften charakterisiert ist*“); ČECHURA 1994, s. 11–12.

T. Ilgena. Především Ilgen (v monografii správních dějin vévodství Kleve) formuloval několik závažných metodických postulátů studia vývoje správních struktur. Autor zdůvodnil nutnost sledovat vývoj správních struktur v těsném vztahu k teritoriálnímu vývoji a jako jeden z prvních navíc přistoupil od deskripce k hodnocení (např. charakteristika úředníků z hlediska sociálního původu, právního postavení, služebních pravomocí ap.). Z ukázkových předválečných prací si do třetice zaslouží zmínku Gundlachovy trojdílné dějiny správy zeměpanské domény v Hessensku (pol. 13.–poč. 17. století) – v prvním díle autor ve vymezených časových obdobích (odvozených od majetkoprávního vývoje) sleduje strukturu a fungování centrální a lokální správy; druhý díl je výběrovou edicí pramenů, poskytující průřez neobyčejně bohatým pramenným souborem, jenž je pro dané téma k dispozici, a třetí díl je věnován prosopografii úředníků (srv. s. 508).⁹ V rámci současné německé historiografie náleží ke vzorovým pracím sonda z prostředí wettinské administrativy 13.–15. století, jejíž autorka sleduje genezi úřednictva, formování jeho hierarchie a kompetenčních okruhů.¹⁰

K průkopnickým náleží rovněž práce N. Denholma–Younga a S. Paintera. Denholm–Young se zaměřil na rekonstrukci modelu správního systému světské šlechty (*lay–magnates*) v Anglii (13. stol.). Za pozornost stojí tematické členění do čtyř kapitol: šlechtické dvory a dvorské úřady; teritoriální správa – *local administration*; trestněprávní správa a soudnictví; finanční správa a systém účetnictví.¹¹ V rámci polské historiografie již poválečné je třeba v souvislosti s výzkumem správních struktur uvést jména A. Szymczakové, J. Matuszewského a A. Gašiorowského. K výrazným charakteristikám polské vědy v oboru správních dějin náleží vazba na rozsáhlé a detailní prosopografie.¹²

---

⁹ Moderně strukturovaná je práce ROSENTHALA 1889, s. 236–408 (Bavorsko, 13.–16. stol.); výrazně deskriptivní charakter má oproti tomu práce KRUSCHE 1893–94/I–II (Brunšvicko 15.–16. stol.), s obšírnými výtahy z pramenů; dle jednotného vzoru jsou dále zpracovány monografie o správním systému v Anhaltu 13.–16. stol. (SCHRECKER 1906), Meklenbursku 13.–14. stol. (RADLOFF 1910) a Bádensku 12.–15./16. stol. (HERKERT 1910); úroveň plně odpovídající dnešním požadavkům vykazuje práce ILGENA 1921–25/I (vév. Kleve), charakteristiky úředníků l. c., zvl. s. 486*–515*; GUNDLACH 1930–1931/I–III.

¹⁰ STREICH 2000, zvl. s. 26–76 (s prosopografií).

¹¹ DENHOLM–YOUNG 1937 (druhá kapitola – l. c., s. 32–85 – trpí poněkud nejasnou koncepcí: pasáže o jednotlivých úřednících se střídají s výkladem o lokální finanční evidenci a mechanismu obchodu vlnou); PAINTER 1943; pro období 15. století je metodicky závažná monografie ROSENTHALA 1965.

¹² Základní (především novější) práce ke správním dějinám Polska ve středověku eviduje MATUSZEWSKI 1985 (článek je vlastně recenzí práce SZYMCZAKOVÉ 1984, při jejíž kritice je nutno mít na paměti i autorkou nezaviněné skutečnosti, srv. MATUSZEWSKI 1985, s. 685–686); z hlediska metodického náleží stále k zásadním práce GAŠIOROWSKÉHO 1970 (na příkladu Velkopolska autor analyzoval chod správních systémů v jednotlivých úrovních – zemská správa, lokální správa – a formuloval charakteristiky úřednických vrstev).

Vedle teritoriálně založených monografií se k problematice rekonstrukce správních struktur vztahují i tematické **monografie jednotlivých úřadů**. Práce tohoto typu mají velmi rozdílnou úroveň: od prací, jež jsou pouhým sledem biogramů jednotlivých úředníků až po studie vysokého standardu, kde prosopografie je prostředkem, nikoli cílem studia. V některých případech je faktografické i myšlenkové bohatství práce znejasněno nevhodnou či nepřehlednou, vnitřně logicky nepropojenou strukturou. Jako modelovou studii je naproti tomu třeba blíže zmínit práci již vzpomenuté Szymczakové. Namísto chronologické linie, již monografie věnované genezi úřadů zpravidla zachovávají, autorka zvolila nesporně metodu obtížnější, s přihlédnutím ke zvolenému tématu však mnohem vhodnější: na pozadí teritoriálně pojaté sondy (z oblasti Polska) sleduje vznik a formování nových územněsprávních struktur ve 14. a 15. století, kořeny jejich geneze (a tomu poplatné pravomoci jednotlivých úředníků) a současně začlenění do struktur stávajících; v obecné rovině práce ilustruje proces zintenzivňování administrativy, charakteristický pro 14. i 15. století.¹³

Dále je třeba zmínit příslušné kapitoly **historickogenealogických monografií** jednotlivých šlechtických rodů. Rekonstrukce správních struktur rodové domény a problematika klientely je zde zohledněna rozličným způsobem. Jednotlivé přístupy nejlépe osvětlí konkrétní příklady. Vedle starších, již výše zmíněných prací lze jako příklad precizní rekonstrukce struktury úřadů (hrabství Kleve, Jülich a Berg v letech 1250–1350) uvést Janssenovu práci – autor eviduje veškeré zmínky o úřednících v uvedeném období a člení je do skupin dle jednotlivých typů úřadů (kancelář, dvorské úřady a rada, finanční správa, lokální správa). Speciálně pro období 15. století zasluhují zmínky dvě cenné práce – Knecht–Stachelscheid rekonstruovala systém centrální i lokální správy a personální složení rezidenčního dvora vévodů z Kleve v první polovině 15. století; Zimmermann rekonstruoval správní systém landkrabí hessenských ve druhé polovině 15. století. Metodicky přínosná je i kvalitní Petersenova monografie správního vývoje hrabství Holstein–Pinneberg, jejíž těžiště leží v období 16.–17. století – autor ovšem využil i veškerých pramenů k rekonstrukci územněsprávního vývoje ve 14.–15. století, a to zvláště pro rekonstrukci struktury úřadů a systému finanční správy. Jako vzorovou ukázkou vyvážených monografií – kdy problematika správního vývoje je nedílnou součástí – je třeba připomenout též práce K. Demandta, věnované panstvím hrabat z Katzenelnbogen. Metodou sondy postupoval Brendler, jenž demonstroval možnosti rekonstrukce vývoje správní struktury, založené na studiu vzájemných vztahů mezi teritoriálním vývojem a formováním hierarchie úřadů ve 13.–14. století. Z prací staršího data je stále cenný Bennettův nástin základních okruhů studia správního systému šlechtického panství. Zmínku zasluhuje i starší Bornova práce věnovaná úřadu (ve

---

¹³ Příkladem práce první kategorie je např. WEBERNIG 1987; naopak jako vzorové práce je třeba vytknout např. monografie: BÖSE 1986/I–II; GRAEFE 1989; MAULHARDT 1981; SZYM-CZAKOWA 1981 ad. Faktograficky i myšlenkově bohatá, ne vždy však přehledně strukturovaná je studie BOND 1967.

smyslu územněsprávní jednotky) Diedorf (hr. Wied) ve 14.–16. století.¹⁴ Autoři řady prací se ovšem omezují na paušální teze o jednotlivých aspektech správního vývoje, zpravidla ve značně širokém časovém rozpětí několika století, aniž by byly zohledněny a vytčeny vývojové změny. Z hlediska klientely zájem kolísá mezi náhodnými, v textu neorganicky roztroušenými zmínkami o úřednících, až po kvalitní prosopografie.¹⁵

Další kategorií jsou **monografie teritoriálně vymezených územněsprávních celků** a kompendia jejich (správních) dějin. K nejrozsáhlejším dílům z oblasti středověkých správních dějin náleží šestidílná práce Toutova, dovedená do konce 14. století a věnovaná téměř výhradně kanceláři a finanční správě královských statků (Anglie). Tutéž problematiku na úrovni teritoriální správy zhruba v témže období pokrývá práce H. Jewell – práce je ukázkou vhodného rozčlenění textu do jednotlivých tematických okruhů. Z Morawova přehledu hlavních směrů bádání na poli německých správních dějin pozdního středověku je patrná určitá tematická disproporce studia: ve srovnání se značnou pozorností, jež je věnována zeměpanské správě, leží tatáž problematika v prostředí šlechty na okraji zájmu. Totéž vyplývá i z práce Schubertovy, zpracovávající přehled problémových okruhů k dějinám (zeměpanské) správy německých zemí v pozdním středověku, a celkově malý zájem o problematiku správních struktur je zřejmý i z úvodu do dějin německých zemí v pozdním středověku z pera téhož badatele (některé podstatné rysy – hrady jako centra správních struktur, nárůst objemu písemné agendy, podíl šlechty v administrativních aparátech – autor ovšem postihnul). Podobně ani v syntézách dějin jednotlivých německých zemí často nebývá náležitě zohledněn vývoj z hlediska správních struktur – k výjimkám náleží např. Blaschkeho *Dějiny Saska*, aspekty správních systémů v jednotlivých německých zemích, zvláště Hessensku a Württembersku, probírá ve své práci Hesse. Z oblasti rakouských zemí jsou k dispozici cenné syntézy správních dějin Štýrska (Mell) a Tyrolska (Stolz), systém vrchnostenské správy a především strukturu úřednictva v Dolních Rakousích pojednal v širším časovém záběru 15.–18. století Feigl. Správním systémům šlechtických panství naopak překvapivě není věnována pozornost v nedávné syntéze Niederstätterově, což je s podivem o to více, že

---

¹⁴ JANSSEN 1971, ke správním strukturám s. 92–122; KNECHT–STACHELSCHIED 1958; ZIMMERMANN 1925/1974; PETERSEN 1944–49/I–II, zvl. s. 156–171, 225–241; DEMANDT 1990 (s evidencí starších prací); BRENDLER 1999; BENNETT 1937, s. 153–192; BORN 1942, zvl. s. 130–131, 137–141.

¹⁵ Z prací této kategorie srv. např. ASCH 1986 (fürstenberská doména v pozdním středověku a raném novověku); MERTENS 1961, s. 114–141 (vév. Braunschweig–Lüneburg); MEYER 1933 (teritoriálně i časově se s Meyerovou knihou kryje článek QUARTHALA 1991, jejíž přínos spočívá především v evidenci novější literatury; k otázkám správních struktur jen stručně s. 75–77, 79–80); QUARTHAL 1982 (teritoriální členění a prosopografie úředníků hr. z Hohenbergu ve 13.–15. stol.); LAST 1969, s. 39–59 (jednotlivé aspekty správního vývoje na panstvích hrabat z Oldenburgu ve 14.–16. století); FELLER–VEST 1982 (pro starší období jen velmi stručně a nesoustavně – s. 122–123, 335 – ačkoli celkově se jedná o monografii kvalitní).

správní systémy zeměpanský, městský a církevní probírány jsou.¹⁶ Ke správnímu vývoji přihlížejí i některé práce, mapující vývoj struktury majetkové držby (např. Feine, Uljanov). V části literatury – zvláště anglické – ovšem bývá výklad problematiky řízení správy panství (*Estates–Management*) často zužován na studium hospodářských hledisek (příjmy z úročních platů, z hospodářských aktivit ap.), jak ukazují např. práce Rawcliffe či Saulovy.¹⁷

Ze speciálních **medievistických kompendií** je třeba zmínit alespoň základní práce. *Lexikon des Mittelalters* eviduje řadu základních hesel k dějinám správy typu *Archiv, Burg, Burggraf, Dienst, Hauptmann, Kanzlei, Rechnungsbücher, Urbar, Verfassung, Verwaltung* a mnoho dalších; pojem *Klientel* je jen stručně zmíněn pod heslem *Sozialstruktur*. V obecné části sedmého dílu (15. století) prestižní *New Cambridge Medieval History* naproti tomu není správním dějinám prakticky věnována pozornost; drobnou zmínku o klientelismu lze nalézt v kapitole o středověké šlechtě, jež náleží k nejzdařilejším v rámci celého svazku – autor (P. Contamine) oddělil podstatné od podružného, ale současně se dovedl vyvarovat běžně užívaných frází. V rámci vývoje evropských dějin 15. století působí vyváženě pasáže, věnované především zeměpanským finančním správám pozdního středověku, v opakovaně vydané Meuthenově příručce. Celkově nízkou úroveň zájmu o uvedené téma reflektují přehledy bádání z posledních let: v nástinu moderní německé medievistiky (Goetz) lze k tématu správních dějin pozdního středověku nalézt jen několik zcela povšechných zmínek, přičemž ve věcném rejstříku není heslo „*Verwaltungsgeschichte*“ vůbec uvedeno. Podobně ani přehled bádání na poli německých sociálních dějin (Borgolte) nevykazuje výraznější zájem o shora uvedené téma (srv. o studiu raně a vrcholně středověké šlechty). Otázce správních struktur šlechtických panství ani uplatnění šlechty ve správních systémech překvapivě nevěnoval pozornost ve svém pozoruhodném článku ani O. G. Oexle.¹⁸

Zvláštní kategorii tvoří **kompendia věnovaná dějinám úřednictva**. Již jejich struktura napovídá, že těžiště leží v období raného novověku či ještě pozdějším. Základní příručka Hattenhauerova je pro středověk dosti stručná, povrchní a neúplná, bez jasné koncepce a základních definic, přínosná spíše jen jednotlivými postřehy; z hlediska

---

¹⁶ TOUT 1920–37/I–VI; JEWELL 1972; MORAW 1995, k problematice správy zeměpanských dominií zvl. s. 62–66; SCHUBERT 1996; TÝŽ 1998, ke správním strukturám s. 196–204; BLASCHKE 1990, k vývoji ve 14.–15. století s. 307–321; HESSE 1999; MELL 1929, k některým aspektům správy šlechtických dominií s. 250–266; struktura úřadů s. 271–279; STOLZ 1998; FEIGL 1964, zvl. s. 251–295; NIEDERSTÄTTER 1996, srv. kap. „*Die Institutionen*“ (s. 269–315).

¹⁷ Formování habsburských držav v oblasti jihozápadního Německa paralelně s vývojem správní struktury dokumentoval FEINE 1950; majetkový vzestup rodu Stonorů (hr. Oxfordshire) ve 14.–15. stol. analogicky rekonstruoval ULJANOV 1971–72/I–II; RAWCLIFFE 1978, s. 45–65, 104–143; SAUL 1986, s. 98–139.

¹⁸ LexMA, passim; CONTAMINE 1998, zvl. s. 98–99; MEUTHEN 1984, zvl. s. 27–33, 136; GOETZ 1999, srv. např. s. 177–180, 226–231; BORGOLTE 1996, zvl. s. 190–218, 385–423; OEXLE 1990, jen obecně s. 44–47.

geneze úřednictva poměrně klíčové období pozdního středověku je paradoxně v knize téměř potlačeno. Toto dílo v žádném případě neantikvovalo sevřenou, logicky strukturovanou studii O. Hintzeho z roku 1911, jejíž autor postihnul charakteristické rysy geneze úřednického stavu (*Beamtenstand*) od středověku po 19. století.¹⁹

V kontextu **české historiografie** je problematika správních struktur šlechtických dominií předmětem studia především pro období počínaje 16. stoletím. Naopak období vrcholného a pozdního středověku se v tomto směru náležitě pozornosti nedostalo. V řadě prací jsou tyto otázky sice zohledněny, ovšem nesoustavně. Velmi problematické je – vedle paušálních soudů – přenášení raně novověkých modelů do starší doby (úskalí a omyly, k nimž tento přístup vede, budou detailněji pojednány níže).

K otázce správních dějin jsou z nedávné doby k dispozici již zmíněné obecně pojaté práce Z. Hledíkové a R. Nového.²⁰ **Syntézy z oboru správních dějin** mají z hlediska rekonstrukce systému správy šlechtického dominia velmi problematickou hodnotu – d'Elvert ve své knize věnoval pozornost výhradně systému zemské, zeměpanské a biskupské správy. Bohužel značně diskutabilní je hodnota příslušných pasáží moderního kompendia správních dějin českých zemí – mimo věcných chyb a nejasné výkladové osy zde postrádáme přehled typů pramenů k tématu. Z hlediska metodického je naproti tomu třeba vyzdvihnout ukázkovou Janovu monografii z oblasti zeměpanské správy (markrabství moravské, 13. století). Práce je založena na rekonstrukci územněsprávního vývoje a charakteristikách geneze a okruhů pravomocí jednotlivých úřadů. Neméně podnětný je i Baletkův průhled do „každodennosti“ správní praxe olomouckého biskupství v desetiletích okolo roku 1400.²¹

V případě **monografií šlechtických rodů** konstatujeme, že jejich většina – včetně prací vysoké úrovně – otázky vývoje správních struktur pomíjí zcela, nebo téměř. Slibné jsou naproti tomu náběhy v nedávno vydaných monografiích dějin Pernštejnů (Vorel) a Lichtenburků (Urban) a především Rýzmburků (Velímský).²²

---

¹⁹ HATTENHAUER 1980, s. 1–42; reprint Hintzeho studie in: HINTZE 1981, s. 16–77; speciální literatura k dějinám úřednictva evidována dále v textu (srv. též s. 508nn.).

²⁰ HLEDÍKOVÁ 1988; NOVÝ 1988; přehled základních edic a literatury k českým správním dějinám (v rozporu s titulem článku ve smyslu *Verfassungs-* a nikoli *Verwaltungsgeschichte*) za léta 1989–1992 podal MALÝ 1993.

²¹ ELVERT 1880, s. 1–44; JANÁK – HLEDÍKOVÁ 1989, s. 265–276 (velmi pravděpodobně chybná je teze o villicích coby správci šlechtických majetků předcházejících purkrabím – s. 268; prokazatelně chybná je pak teze o *nabrázení* purkrabího hejtmanem v 15. století a globální vymezení hejtmanových kompetencí bez ohledu na zásadní vývojové rozdíly mezi 15. a 16. stoletím; totéž i u formování správních struktur – s. 269–270); JAN 2000; BALETKA 2002 (sonda ozřejmuje široké badatelské možnosti, jež v tomto směru do budoucna zůstávají otevřeny).

²² VOREL 1999a; URBAN 2003; VELÍMSKÝ 2002; literatura k dějinám rožmberské správy srv. s. 24n.

Okruhy využitelných pramenů. Stav pramenné základny je nepochybně jedním ze závažných důvodů malého zájmu o studium správních struktur šlechtických panství v pozdním středověku. Ve srovnání s objemem písemností, jež jsou pro studium správních dějin k dispozici počínaje 16. stoletím (v českých zemích především jeho druhou polovinou),²³ je pramenná základna v 15. století neobyčejně chudá kvalitativně i kvantitativně. Toto zjištění neplatí pouze pro české země, ale s mírnými časovými odchylkami pro celou střední Evropu, jak ukazují rešerše pramenné základny v oblasti německých zemí, Polska či Rakous. Zde dokonce bylo lze uvést, že mezerovité dochování účetního materiálu a příbuzných typů pramenů je pravým důvodem badatelského deficitu na poli rekonstrukce hospodářských struktur šlechtických dominií.²⁴ Zásadní rozdíl v množství i šíři pramenů využitelných pro rekonstrukci šlechtických správních systémů v 15. a naproti tomu v 16. století, zřejmý v českém prostředí, lze konstatovat i v širším středoevropském měřítku (srv. např. Neuovu studii o struktuře správního aparátu panství rodu Manderscheidů v 15.–16. století). Ilustraci poslouží i čísla: zatímco pro šlechtická dominia z celé oblasti Dolních Rakous jsou z doby před rokem 1500 dochovány pouhé dvě desítky účtů, z prostředí administrativy landkrabí hessenských je pro léta 1303–1518 evidováno a dochováno 5.701 položek.²⁵

Východiskem dalšího výzkumu je v každém případě inventarizace pramenné základny; stanovení okruhů pramenů využitelných pro rekonstrukci správních struktur šlechtických panství a současně okruhů otázek, jež lze daným typům pramenů klást. Namísto jsou ovšem i negativní konstatování – tj. závažné okruhy otázek, na něž prameny odpověď nedávají.

Rožmberská doména náleží k územněsprávním jednotkám, pro něž je pramenná základna pro období pozdního středověku dochována relativně velmi příznivě. I proto bylo právě rožmberské dominium – ve své době představující špičkový model správních struktur šlechtické domény u nás – zvoleno za východisko studia.²⁶ Současně lze konstatovat, že prakticky zůstal zachován stav pramenné základny z přelomu 16. a 17. století. Na základě konfrontace s díly tehdejšího rožmberského archiváře Václava Březana – prosopografie rožmberských úředníků i jeho materiálových studií a registárů – lze konstatovat, že Březan vycházel z pramenů téměř v úplnosti známých a dochovaných

---

²³ Množství pramenů, jež je k dispozici pro druhou polovinu 16. století, dokumentuje na příkladu trojice vybraných panství z jihočeské oblasti (Hluboká, Třeboň, Libějovice) a jejich hospodářskosprávních struktur ČECHURA 2000.

²⁴ „Das Defizit in der Heranziehung von Rechnungen und verwandten Quellen zur Rekonstruktion der Wirtschaftsführung adeliger Dominien im Mittelalter eine wesentliche Voraussetzung in deren mangelhafter Überlieferung besitzt“ (KNITTLER 1992, s. 6).

²⁵ NEU 1972, s. 251–270; KNITTLER 1992, s. 6; DEMANDT 1969–71/II_{1–7}.

²⁶ Na přínos regionálně založených sond v moderním vědeckém diskursu poukázal v poslední době BŮŽEK 2003, zvl. s. 9–12 (s bibliografií).

dodnes a pouze mizivou část jeho údajů nelze ověřit, resp. doložit odjinud.²⁷ Tato skutečnost vede k dvojímu závěru: k zásadním ztrátám (skartacím) písemného materiálu především časově omezené platnosti došlo již v 15., nejpozději v 16. století (k předpokládanému původnímu objemu písemné agendy srv. s. 89). Uvážíme-li na druhé straně, kolik dnes nezvěstných písemností měl v ruce – a ve svých dílech zachytil – Březanův současník Bartoloměj Paprocký, zjišťujeme, že dochování pramenné základny je v případě rožmberské domény každopádně alespoň relativně příznivé.

K problematice písemností – pramenů pro rekonstrukci správních systémů – existuje již poměrně obsáhlá literatura. Její poznatky pomohou začlenit písemnosti rožmberské správy do širšího vývojového kontextu. Chronologicky náleží na prvé místo dodnes přínosná – jakkoli v některých ohledech přirozeně korigovaná a antikvovaná – práce Inamy–Sternegg, podávající přehled základních typů pramenů teritoriální finanční a hospodářské správy. Ze starší literatury je třeba ještě připomenout přehled písemností evidenční povahy (z prostředí šlechtických dominií) v kompendiu Redlichové; naopak později Lhotsky ve svém kompendiu správním dějinám speciální pozornost nevěnoval, zmiňuje se pouze o některých druzích pramenů pro správní dějiny využitelných. Inspirativní je rovněž struktura pramenů, již pro studium středověkých správních dějin – v širokém slova smyslu – vytyčili a aplikovali Caenegem a Ganshof.

Speciálně k problematice písemností správní povahy (ve vztahu ke šlechtickým dominiím) se obrací ve své studii H. Patze, přímo vzorovou ukázkou práce pojednávající prameny pro rekonstrukci správních struktur je přehledně členěná studie D. Oschinsky, založená na pramenech anglické provenience. Na prameny české provenience, vzešlé z hospodářsko-finanční správy (14.–15. stol.) se ve své programové studii zaměřil znalec problematiky raně novověkých hospodářských instrukcí V. Černý. Autor sleduje stav dochování těchto pramenů a jejich edice; vypovídací hodnotu pramenů posuzuje jen stručně, z hlediska dějin hospodářských i správních, připomíná postupující specializaci účtů. Naopak Z. Hledíková, zabývající se okruhy písemností správního charakteru, překvapivě správě šlechtických dominií nevěnuje pozornost.²⁸

Jako ilustrativní case study lze z hlediska struktury písemností využitelných pro rekonstrukci správního vývoje blíže zmínit soubor pramenů, jenž je k dispozici v případě vévodství Kleve (14. – poč. 17. století). Vedle zeměpanských privilegií, listin a listů jsou to především řády a zřízení, instrukce, jmenovací listy (*Bestallungsbriefe*) a korespondence s úředníky; dále písemnosti, vzešlé z vlastní činnosti správního aparátu, tj. korespondence

---

²⁷ Srv. např. registář (zádušních) donací ke krumlovskému farnímu kostelu pro léta 1347–1518 (edice: KUBÍKOVÁ 2001) – ze 47 registovaných písemností je jich dochováno 46 (l. c., s. 65).

²⁸ INAMA–STERNEGG 1877 (souborný přehled s. 145–148); REDLICH 1911, s. 158–166, 195–196; LHOTSKY 1963, s. 102–104; CAENEGEM – GANSHOF 1978, s. 62–119; PATZE 1970; OSCHINSKY 1950; ČERNÝ 1952, s. 123–124, 127–130, s. 131; HLEDÍKOVÁ 1988.

mezi jednotlivými úředníky; účty, kvitance aj. písemnosti finanční správy; protokoly o pozůstalostních a soudních řízeních ad.²⁹

Prameny pro rekonstrukci správního vývoje šlechtického dominia v pozdním středověku lze rozčlenit na **pět základních typů** – kategorií nestejného záběru, objemu i významu pro sledovanou problematiku.

1) prameny diplomatické povahy (listiny, úřední korespondence, ad hoc vydávané instrukce);

2) prameny evidenční povahy (urbáře, úroční a výběrcí rejstříky, účty, registra, aj.);

3) prameny narativní povahy (kroniky);

4) prameny normativní povahy (dvorské řády a instrukce s dlouhodobou platností; právní sbírky s celozemskou platností);

5) dobová odborná, normativní a naučná literatura (návody k vedení účetnictví, řádnému vedení hospodářské správy, kancelářské příručky, a dále spisy typu „rada otce synovi“ ap.).

V rožmberském prostředí se výraznou měrou uplatnily skupiny 1 a 2 (souborně srv. s. 22nn.; detailně s. 87nn.), skupiny 4 a 5 – jakkoli zastoupeny jen částí svého spektra a bez přímé vazby k rožmberské administrativě – přinášejí k tématu cenný komparativní materiál (z právních sbírek především *Maiestas Carolina* a *Vladislavské zřízení zemské*, a dále pak několik dochovaných „rad otce synovi“; určitou ilustrativní hodnotu tu mají i příručky *Praxis cancellariae* a *Ars dictandi* novoměstského písaře Prokopa ze druhé poloviny 15. století, přirozeně orientované především k písemnostem městské správy),³⁰ význam dobových pramenů skupiny 3 je zanedbatelný. Naopak značnou cenu mají práce rožmberského archiváře Václava Březana – z našeho hlediska nejcennější část, totiž první tři díly jeho *Rožmberské kroniky*, jsou nezvěstné (jestliže před sto lety se o osudech těchto svazků mohlo spekulovat s nadějí jejich budoucího nalezení, dnes je taková šance již podstatně menší), k dispozici je nicméně *Summovní výtah* z téže kroniky, německé znění kroniky vycházející podle všeho ze všech pěti jejích dílů (kronika etablovaná pod jménem treboňského probošta Norberta Heermanna, za jehož proboštského úřadu (1663–1699) vznikla, ovšem nikoli jeho prací) a konečně koncept jedné z částí Březanovy kroniky (životopis Jana II. z Rožmberka); k tomu přistupuje Březanova prosopografie rožmberských úředníků i řada dalších jeho drobnějších prací.³¹

Zvláště **účetnímu materiálu** věnovala západoevropská historiografie v minulosti značnou pozornost, ovšem poněkud jednostrannou. Účty aj. prameny tohoto typu se

---

²⁹ ILGEN 1921–25/II₁₋₂ (úřední knihy a registra zůstala z pochopitelných důvodů stranou).

³⁰ *Praxis* – edice: MAREŠ 1908; *Ars* – edice: MAREŠ 1900 (o autorovi a jeho dílech l. c., s. 5–17); k ostatním pramenům komentář s. 21n.

³¹ K možným osudům prvních dílů Březanova spisu např. SALABA 1898; edice zde relevantních Březanových děl srv. dle hesla *Březan, Václav* v bibliografii; o jeho prosopografii rožmberských úředníků srv. s. 512; význam jeho děl je dotýkán průběžně v textu; kronika tzv. Heermannova – edice: HEERMANN 1897; o proboštu Heermannovi a autorství kroniky naposledy KADLEC 2004, s. 180–191, 218–220.

staly východiskem studia dějin hospodářských a kulturněhistorických v nejšířším slova smyslu (počínaje každodenním životem na hradech, až k otázkám stavebního vývoje panských sídel), nepoměrně menší pozornost jim byla věnována z hlediska vývoje administrativy. Hodnoty účtů jednotlivých hradů či šlechtických dominií jako pramenů kulturních dějin si byli vědomi již historikové v 19. století. K průkopnickým patří např. Ottenthalova výběrová edice účtů pánů ze Schlenderbergu z let 1366–1402 – editor se jako jeden z prvních pokusil rekonstruovat vnitřní logiku účetního systému, jakkoli se to (zvláště z hlediska chronologie) ukázalo být dosti nesnadné.

Především poválečná historiografie zaměřila k účetnímu materiálu bližší pozornost – z řady monografických prací založených na rozboru šlechtických účtů lze jmenovitě uvést např. práci Maulhardtovu (autor využil účtů pánů z Katzenelnbogen, zachovaných v mimořádné úplnosti, pro rekonstrukci jejich hospodářského vzestupu v 15. století); detailní účty v úplnosti dochované z krátkého časového období let 1372–1375 rozebral Runyan. Z hlediska metody zpracování účtů je obecně charakteristický přístup, jenž vykazuje Wackerfußova edice účtů panství Breuberg z let 1409–1484, opatřená vzorovým věcným rejstříkem; v obsáhlém úvodu však editor prameny vytěžil pouze z hledisek kulturněhistorických. Analogicky i Wright, jenž z těchto pozic rozebíral účty z let 1381–1390, např. pro rekonstrukci inventáře hradní kaple. Z oblasti církevní správy je třeba upozornit na práci Steffensovu, kde autor ukázal, jak lze účty využít i jako lingvistického pramene.³²

Všestranného zhodnocení vypovídací hodnoty se pramenům účetního charakteru dostalo – po programové studii E. Orth – až v pracích M. Mersiowského od počátku 90. let 20. století. E. Orth, opírající se o účty a účetní knihy landkrabí hessenských (první polovina 15. století), stanovila jedenáct tematických okruhů badatelského využití pramenů účetní povahy. Vedle převažujících aspektů hospodářských dějin a kulturní historie připomněla i význam účtů pro studium právních a správních dějin (v tomto případě však zdaleka nevyčerpala všechny možnosti využití účtů). V současnosti je navíc k dispozici několik case studies, rekonstruujících účetní systémy v obvodu vybraných územněsprávních jednotek. Např. Schwarzkopf na základě pěti ročních účtů komorníka (*maître de la chambre aux deniers*) bruselského dvora Isabely Portugalské (1448–1452) rekonstruovala chod finanční správy; systém účetnictví na panství Celle (Braunschweig–Lüneburg) na základě účtů z let 1437–1439 rekonstruoval Dormeier, atd. Orientaci v edicích a literatuře vztahující se ke středověkému a raně novověkému účetnímu materiálu a správním dějinám usnadňuje **evropská bibliografická databáze *Computatio***, již s přispěním zahraničních badatelů zpracovává O. Volk.³³

---

³² OTTENTHAL 1881; MAULHARDT 1980; RUNYAN 1974–75/I–II; WACKERFUß 1991, s. 165–390, rejstřík s. 469–522, rozbor a komentář s. 32–162; WRIGHT 1980, inventář hradní kaple s. 253–258; STEFFENS 1997.

³³ ORTH 1979; souborně MERSIOWSKY 1998; TÝŽ 2002; SCHWARZKOPF 1970; DORMEIER 1994 (výklad metod a cílů s. 10–14, vlastní rozbor s. 311–465); databáze *Computatio* http://online-media.uni-marburg.de/ma_geschichte/computatio.

Z hlediska komparace mají značnou hodnotu – z našeho prostředí 15. století nedoložené – středověké příručky (návody) na vedení hospodářství a příslušné písemné evidence. Především s ohledem na stáří památky je vhodné zde upozornit na kontroverzní pojednání o úřadech, jež pod označením „*Traktat über romanisch – fränkisches Ämterwesen*“ již před stoletím uvedl do literatury Conrat.³⁴ Klasickou příručkou pro vedení finanční agendy po celý středověk zůstal „*Dialogus de scaccario*“ (1177–1179) Richarda of Ely (1130–1198), pokladníka (*thesaurarius*) krále Jindřicha II. Formu „naučení otce synovi“ má spis rytíře Waltera of Henley (sepsán mezi 1276–1285), „*howe a man ought to live after God and after the world and howe a man ought to ordre his lyfe before hande so that by foolyshe waste he falle not into great... povertie*“ – název, odrážející moralizující i pragmatický aspekt, je velmi plastickým obrazem dobové představy o náležité správě statků a ovšem i vedení příslušné finanční agendy. Analogický charakter mají z anglické oblasti především „*Statuta/Rules*“ Roberta Grossetesteho (první pol. 13. století), vztahující se ke správě statků v hrabství Lincoln.³⁵ Ze 16. století jsou již k dispozici i speciální práce, věnované jednotlivým úřadům i oblastem správy: ke známějším patří např. spis, vztahující se ke královské finanční správě v Anglii (1572), v opisu z roku 1599 s titulem „*What everie of the said Officers at this dail usually doth, by his said Office*“.³⁶ Ve středoevropském prostředí ovšem nepochybně známější byl propracovaný obsáhlý spis „*Ökonomische Staat*“ hessenského landkraběte Viléma IV. (†1592).³⁷

Rovněž pouze orientační komparativní hodnotu mají dvorské řády – typ pramene z oblasti českých zemí pozdního středověku nezastoupeného ani jediným dokladem. Zcela odlišná situace je v německých zemích a západní Evropě, především v Nizozemí a Francii, kde z 15. století jsou v některých případech k dispozici dokonce kontinuální řady dvorských řádů.³⁸

Naproti tomu i z českého prostředí jsou k dispozici spisy typu „rada otce synovi“, a to od přelomu 14.–15. století. Nejstarší dochovaný pramen tohoto typu je právě z té doby (autorství je připisováno Smilu Flaškovi z Pardubic) – nese se v moralizujícím duchu, stále znovu se tu omílají kategorie cti a pokory, pozoruhodnější jsou již pasáže o *rytířských* ctnostech v nejširším slova smyslu, k nimž náleží i věrnost vůči pánovi, náležitý výkon úřadu, spravedlivý přístup k poddaným i *služba* věrné ženě a úcta vůči ní.

---

³⁴ CONRAT 1908, s. 246–260; BEYERLE 1952, zvl. s. 18–21, dovozuje ostrogótský, nikoli merovejský původ traktátu.

³⁵ Edice díla *Dialogus* s obširným komentářem a bibliografií: ELY 1986; edice Walterova díla s obširným komentářem: OSCHINSKY 1971, s. 307–385; tamtéž otištěny a rozebrány i některé další spisy příbuzného charakteru; edice *Statut* Grossetesteho l. c., s. 387–415.

³⁶ Přehled bádání o tomto spisu nejasného autorství podal OUTHWAITE 1966.

³⁷ Edice: ZIMMERMANN – KRÜGER 1933–77/II–III (o názvu a významu této práce srv. s. 504).

³⁸ Aktuální stav bádání o dané problematice reflektují příspěvky v monotematickém sborníku KRUSE – PARAVICINI (hg.) 1999.

S větším prospěchem lze k problematice dobového pojetí náležitě správy statků využít několika pramenů z počátku 16. století, odrážejících již poněkud odlišnou mentalitu – *naučení* Jana Hasištejnského z Lobkovic určené jeho synu Jaroslavovi, a obsahově příbuzný (formálně převrácený) spis, v němž naopak dítě (*Ludvík z Pernštýna*) nabádá své rodiče, jak je mají náležitě vychovávat (Vorel připisuje autorství Vilémovi z Pernštýna). K otázce šlechtických financí a správy statků obsahuje mnoho užitečných postřehů i moralizující spis *Zrcadlo marnotratných*.³⁹

Určitou informativní hodnotu nelze v rámci pramenů literární povahy nepřiznat satíře *Podkoní a žák* (kolem 1400). Hospodská disputace, v níž oba zúčastnění vychvalováním svého stavu se zdánlivě snaží zakrýt jeho bídu, je dobře známa. Některé realie jsou tu přece výmluvné – především samotné argumentační spektrum, odrážející priority a horizont zájmů a nadějí. Týká se stravy (každá ze stran se chlubí, že se může najíst dosyta, což druhá vzápětí popírá), oděvu a obuvi (na obou stranách bídne a marně podkoní furiantsky tvrdí: „*Mám pána po vsiej svéj vóli, dát' mi, což poprosím koli; máť mi nový kabát dáti, netáhnet' jeho jedne zedrat'*“), životních podmínek – „kultury bydlení“ a společenského postavení. Obě strany se vzájemně usvědčují z toho, že jsou bity, ale skutečnost svorně zastírají chvástáním, jak se jich ostatní bojí či z jiných důvodů před nimi mají respekt. Než dojde k rvačce, na závěr ještě argumentují svými „kariéerními“ možnostmi – podkoní se těší na místo střelce a žák vychvaluje takřka neomezené možnosti uplatnění příslušníků svého stavu („*žákóvt' bývají biskupí'*“ ap.).⁴⁰

Z právních sbírek věnuje vztahu pán – služebník pozornost již *Maiestas Carolina*, kde figuruje zvláštní odstavec „*De procuratoribus baronum*“, detailněji pak je téma pojednáno ve *Vladislavském zřízení*. Do oddílu „*O pánech a služebnícich*“ byly porůznu pojaty nálezy uplynulých desetiletí (nejstarší datovaný z roku 1463), přičemž prakticky beze změn byly přejaty formulace nedávného *Zuostanie prešpurského* (1499). Hned v záhlaví se stanoví, že charakter vzájemných vztahů má být poplatný tomu, „*jakož jest od starodávna bývalo*“ (z našeho pohledu mají ustanovení tedy i retrospektivní platnost).⁴¹

Rožmberská doména a její správní systém v 15. století (prameny a literatura). Bylo již zmíněno, že v domácím měřítku je rožmberská doména 15. století příkladem mimořádně příznivého stavu dochování pramenné základny. Vedle několika tisíc jednotlivin diplomatické povahy (pro studium správy má pochopitelně význam pouze menší část) se jedná o řadu pramenů evidenční a finanční povahy (urbáře, úroční rejstříky, účty, knihy register i jejich zlomky). Prameny evidenční povahy jsou v některých případech doslova unikátním zdrojem informací, jinými prameny nedokumentovaných. Jedná se především o zmínky o úřednicích a správních strukturách, jež lze porůznu nalézt v pramenech

---

³⁹ PATERA 1892, *rytířské* ctnosti zvl. s. 406–412; HASIŠTEJNSKÝ 1851; VRŤÁTKO 1864; VO-REL 1999a, s. 141, 303; JIREČEK 1873 (příslušné pasáže z těchto děl jsou citovány průběžně v textu).

⁴⁰ Edice: HRABÁK 1962, s. 115–129, cit. s. 125, 126.

⁴¹ MC AČ 3, s. 150–151, odst. 79; VZZ AČ 5, s. 231–233, odst. 479–482; *Zuostanie prešpurské* AČ 5 s. 501–502, 507–509, 512, č. 55 (jednotlivá ustanovení jsou opět probírána na příslušných místech v textu).

evidenční povahy – zvláště urbářích a účtech (analogie jsou k dispozici z oblasti Bavorska, Tyrolska i dalších zemí).⁴² Z rožmberského prostředí lze zcela konkrétně uvést měřiče (*mensuratores*), kteří jsou opakovaně doloženi v rožmberském urbáři z let 1379–1384 (srv. s. 219), jinými prameny ovšem doloženi nejsou. Pouze torzovitě jsou pro oblast rožmberských panství 15. století dochovány ad hoc vydávané instrukce (srv. s. 340n.); tento jev je ve své době běžný, a rovněž v okolních zemích jsou z období 15. století dochovány jen jednotliviny.⁴³ Instrukce krátkodobé i dlouhodobé platnosti jsou v nepoměrně větším rozsahu pro rožmberská panství dochovány ze druhé poloviny 16. století – pro toto období instrukcí hojně využila ve svých pracích o dějinách rožmberské správy E. Cironisová–Barborová. Z hlediska rekonstrukce systému správní praxe jsou instrukce pramenem prvořadě důležitosti, zatímco z hlediska hospodářských dějin byly před časem označeny jen jako „*ergänzende Quelle*“.⁴⁴

Význam **narativních pramenů** je pro studium správních dějin rožmberského dominia druhořadý – především kronika Vavřince z Březové a *Staré letopisy české* přispívají několika faktografickými drobnostmi, v širším kontextu má určitý význam i Silviova *Historia Bohemica*. Ostatní narativní díla – převahou otištěná v Höflerově *Die Geschichtschreiber der hussitischen Bewegung* a v 5. svazku *Fontes rerum Bohemicarum* – zde význam nemají. Totéž platí i o schlägelském rukopise *Chronicon breve regni Bohemiae*.⁴⁵ Okrajový význam má z hlediska faktografie rovněž dějepisectví rožmberského kulturního okruhu. Nepochybně již od 14. století vznikala v prostředí vyšebrodského (zal. 1259) a třeboňského kláštera (zal. 1367) – jak bylo v případě rodových klášterů běžné – dějepisná produkce s vazbou na fundatorský rod. Dnes dochované pozůstatky dějepisectví rožmberských rodových klášterů se omezují na několik redakcí klášterních „kronik“ – zvláště rukopisy vyšebrodské „kroniky“ vycházejí prakticky výhradně z klášterního nekrologia a nepřinášejí tudíž více než tento pramen, a ani texty třeboňské provenience nevidují skutečnosti, jež by nebyly známy odjinud, a to namnoze detailněji (vedle tzv. *Chronicon Rosense*, orientované na prostředí zakladatelského rodu, se zprávami k letům 1032–1426 (později doplněno až do roku 1529), tu vznikla tzv. *Chronicon Treboniense*, pokládána za

---

⁴² Řada úředníků je zmiňována např. v urbáři vévodství bavorského z doby kolem roku 1230 (přehled dokladů HEER–ENGELHART 1990, s. 143*–150*); četné zmínky o úřednících a hradní posádce v účtech panství Breuberg (15. stol.) eviduje WACKERFUß 1991, s. 65–95; o odrazu správní struktury v urbáři panství Meinharda II. Tyrolského (1288) HAIDACHER 1988, s. 231.

⁴³ Např. instrukce hr. Michaela I. z Wertheimu pro úředníky a panství Breuberg 1428/1430 (edice: WACKERFUß 1991, s. 390–415); instrukce hr. Friedricha z Veldenzu pro úředníky panství Sponheim 1437 (edice: MONE 1855, s. 387–393).

⁴⁴ INAMA–STERNEGG 1877, s. 179.

⁴⁵ Kronika Vavřince z Březové – edice: FRB 5, s. 327–534; SLČ 1937; SLČ 1959; SLČ 2003; SILVIO 1998; *Chronicon breve* – komentář a edice: HORČIČKA 1899; z hlediska využitelnosti narativních pramenů pro dějiny správy – především pak šlechtických dominií – lze zcela souhlasit s tím, co uvádí HLAVÁČEK 1992, zvl. s. 55; obecně z hlediska hodnoty narativních pramenů pro studium správních dějin přináší mnoho cenných postřehů Hlaváčkem necitovaný EBNER 1977.

jednu z verzí *Starých letopisů* a mající tudíž nadregionální význam). V případě Rožmberky sekularizovaného kláštera zlatokorunského spadají dokumentované počátky historio-
grafické produkce až do druhé poloviny 17. století.⁴⁶ Pro sledované prostředí bohužel zcela chybí specifický typ narativních pramenů, totiž (dobové) biografie a autobiografie – analýzy těchto děl nasvědčují jejich mimořádné a široké vypovídací hodnotě.⁴⁷

Evidenčním pramenům rožmberské provenience 15. století byla v minulosti opakovaně věnována pozornost, přesto však nebyly náležitě vytěženy. Především je třeba zmínit přínos J. Pelikána a R. Nového, kteří přistoupili na tomto poli k ediční práci, oběma badatelům však v dovršení jejich záměru zabránila smrt. Pelikán z pozůstalosti B. Rynešové převzal, dokončil a vydal čtvrtý svazek *Listáře a listináře Oldřicha z Rožmberka*. Týž badatel tiskem zpřístupnil dva folianty *Libri obligationum* (1457–1481) – vzdor oprávněné kritice ediční techniky a některých věcných nedopatření poskytuje rejstříkem opatřená edice dodnes platné služby. Drobné prameny evidenční povahy Pelikán zamýšlel publikovat formou souborné edice – v sumárním výkazu činnosti za září 1951 přímo uvádí, že „sestavil návrh na vydání rožmberských hospodářských rejstříků“. Dílo bylo zjevně již tehdy v pokročilém stadiu rozpracování, neboť na základě výnosu ministerstva školství ze dne 16. 11. 1951 bylo tehdejšímu *Státnímu historickému ústavu* nařízeno pojmout Pelikánovu edici „*Rožmberské rejstříky z 15. a 16. století*“ do vydavatelského programu. K tisku díla nicméně nedošlo – za Pelikánova života ani později, jakkoli ještě roku 1957 bylo vydání (z pozůstalosti) pokládáno do té míry za jisté, že byla vyhotovena nakladatelská smlouva (zde se uvádí titul „*Rožmberské hospodářské rejstříky z XV. a 1. pol. XVI. stol. (Rejstříky panství třeboňského)*“), a přípravou díla k tisku byl pověřen A. Míka. Podklady k edici byly v rámci Pelikánovy pozůstalosti uloženy v nástupnickém *Ústavu československých a světových dějin ČSAV* a Míka na ně ve svých pracích odkazuje, jakkoli edici k vydání nedovedl. K Pelikánovu záměru se v 80. letech vrátil R. Nový – v řadě „*Prameny ke dějinám Táborska...*“, publikované na stránkách sborníku *Táborský archiv*, vydal v letech 1989–1994 zhruba desítku pramenů evidenční povahy z první poloviny 15. století. Pelikánovy opisy pramenů, s Nového korekturami a přípravnými materiály k edi-

---

⁴⁶ Vyšebrodské nekrologium – edice: MILLAUER 1819; jako kroniku vyšebrodského konventuála Jakuba z Nových Hradů jednu z redakcí vydal Pangerl (UBH, s. 381–391); spletitou filiací redakcí klášterní kroniky se zabýval SALABA 1899 (rozebírá i jejich vazbu na klášterní nekrologium), jenž otisknul Březanův český překlad (l. c., s. 9–19); z literární produkce třeboňského kláštera se dochovaly nepatrné zbytky (srv. MAREŠ 1896, zvl. s. 521–536, 545–547; KADLEC 2004, s. 64–65); o *Chronicon Rosense* SALABA 1902 (těsná vazba obojí redakce kroniky na klášterní nekrologium a *Chronicon Treboniense* je zřejmá již ze skladby záznamů; autor analyzuje jednotlivé textové vrstvy a vypovídací hodnotu); o *Chronicon Treboniense* naposledy ČORNEJ 2003, s. XL–XLI (s bibliografií), edice: SLČ 2003, s. 203–209; narativní prameny a nekrologia s vazbou na Rožmberky souborně KLIMESCH 1898, s. 31–33; historiografická produkce ve Zlaté Koruně KLIMESCH 1894.

⁴⁷ Příkladem tu je dílo Michela z Ehenheimu, obsahující vedle pasáží k rodové historii záznamy o pisatelově služební i mimoslužební činnosti v poměrně dlouhém období let 1477–1504 (BACH 2002, s. 54–108).

tovaným pramenům jsou dnes součástí rozsáhlé Pelikánovy pozůstalosti.⁴⁸ Řadu evidenčních pramenů rožmberské provenience pro 15. století (úroční rejstříky, zlomky rybníčních register aj.) sumárně cituje ve své knize již zmíněný A. Míka; úročních rejstříků ze 20.–40. let 15. století využil ve svých *Dvanácti pramenných sondách* i v syntézách F. Šmahel a v komentářích svých drobných edic R. Tecl. Naopak minimálně pojednávané prameny zohlednila ve své práci E. Cironisová (ke kritice jejích prací detailně níže).

Otázka **rekonstrukce a fungování rožmberských správních struktur** (15. století) byla sice ve starší literatuře povšimnuta, ovšem jen okrajově a zjednodušeně. K průkopníkům na tomto poli náleží Eva Cironisová–Barborová. Byla jedním z prvních badatelů, kteří věnovali bližší pozornost jednotlivým úřadům (purkrabí, hejtman), jakkoli těžiště jejích výzkumů leželo ve druhé polovině 16. století. Pozdější pokus téže autorky o komplexní zpracování vývoje správního systému pánů z Rožmberka ve 14. – poč. 17. století byl však citelným zklamáním: okruhy problémů, jež Cironisová nezpracovala v rámci svých předcházejících studií, zde přešla mlčením či povrchními hypotézami. Již na počátku 50. let a znovu poté v 60. letech obrátil k problematice správy rožmberského dominia pozornost A. Míka. Význam jeho prací z hlediska správních dějin rožmberského dominia ve 14.–15. století je mizivý, neboť autor sledoval především aspekty hospodářského vývoje 16. století. Taktéž i F. Kavka se ve své knize období 15. století dotknul jen povrchně. Některými aspekty rožmberské správy a rožmberským žoldněrstvím (15. stol.) se ve své diplomní práci nedávno zabýval R. Novotný.⁴⁹

Základní **literatura** k dějinám rodu Rožmberků v 15. století obecně byla sumarizována v době natolik nedávné, že se nejeví potřebné tak znovu činit na tomto místě.⁵⁰ Dvojí monografie o Oldřichovi z Rožmberka se čtenářům dostává do rukou v současnosti. Faktograficky bohatá a v tomto směru větším dílem spolehlivá práce A. Kubíkové je strukturována výrazně chronologicky, což zvláště v kapitole k letům 1418–1437 do určité míry vytváří dojem mozaiky (politické dějiny, Oldřichův itinerář a zprávy o jeho rodině, zástavy majetků, konflikt s Janem Smilem ad.). Z poněkud jiné pozice k tématu přistoupil K. Maráz – jeho výklad charakterizuje tematické členění, i on zahajuje

---

⁴⁸ SÚA Praha, Pozůstalost Dr. Josefa Pelikána, zde zvl. kartony 12–16; písemnosti z 50. let, vztahující se k nerealizované edici rejstříků ib., karta 20, složka „*Nakladatelská smlouva...*“.

⁴⁹ Studie Cironisové–Barborové srv. souborně v bibliografii; nedostatky syntézy (CIRONISOVÁ 1981), jež vytknul v recenzi Rudolf Tecl (HT 6–7, 1983–84, s. 471–472), by bylo lze mnohonásobně rozšířit; Míka věnoval rožmberskému dominiu pozornost především v pracích MÍKA 1953 a TÝŽ 1970, Kavka v práci KAVKA 1966; NOVOTNÝ 2000a; na pramenech s vazbou k rožmberskému dominiu jsou založeny i autorovy sémantické analýzy (srv. NOVOTNÝ 2000; TÝŽ 2001); pouze na základě anotace mohu na tomto místě evidovat práci LONGFELLOW–BLODGETT 1978 (založena na urbářích 16. století), jež mi nebyla dostupná.

⁵⁰ Srv. HLAVÁČEK 2000 a POLÍVKA 2000*; z později vydaných prací je třeba doplnit KLASSEN 1999 a TÝŽ 2000; pozice Oldřicha z Rožmberka v rámci české stavovské obce, jeho úloha v kontextu zahraniční politiky a z hlediska vývoje jeho majetkové držby relevantní momenty konfliktu s Janem Smilem z Křemže se odrážejí v práci JÁNSKÉHO, *Kronika I–III, passim*.

přehledem Oldřichových politických aktivit, v dalších kapitolách se zaměřuje na problematiku rodinných vztahů, vývoje majetkové držby a charakteristiku správních struktur a (v návaznosti na svá sfragistická studia) se důkladně věnuje rožmberským pečetím a dále listinným a pečetním falsům.⁵¹

Z hlediska jihočeských dějin 15. století mají – vedle pramenných edic – stále prvořadý význam práce V. Schmidta. Většina z nich nebyla dodnes překonána – přestože metodicky jsou plně poplatné době svého vzniku; některé z nich posloužily jako hlavní předloha popularizačních kompilací.⁵²

Limity, metodická východiska a cíle studia. Každý pokus o rekonstrukci správního systému pozdně středověkého šlechtického dominia (správního systému obecně) naráží na skutečnost, že **nelze stanovit jednotný model pozdně středověké teritoriální správy.**⁵³ Situaci komplikuje ještě další skutečnost: za hranici, pod níž lze jen neúplně rekonstruovat správní vývoj šlechtických panství a jeho jednotlivé aspekty (např. systém finanční správy), bývá často chápán zhruba rok 1500.⁵⁴ Tento mezník je beze zbytku platný i v českých zemích. Uvedené skutečnosti současně naznačují základní limity, v jejichž hranicích se pohybují výzkumné možnosti (jednotlivé aspekty jsou podrobně pojednány na příslušných místech v textu).

Přítomná práce vznikala v několika etapách. Východiskem byla inventarizace pramenné základny a stanovení okruhů otázek, na něž lze v dochovaných pramenech hledat odpověď. Již od počátku bylo prospěšné vést v patrnosti problémové okruhy probírané v rozsáhlém souboru komparativní literatury. Ukázalo se přitom, že v českém prostředí lze řešit převážnou většinu aspektů, jež jsou pojednávány v literatuře zahraniční. Za tohoto stavu se nabízel v zásadě **dvojitý možný metodický přístup:**

1) Na základě jednotných hodnotících hledisek, aplikovaných na taktéž jednotně zpracované monografie správních systémů jednotlivých územněsprávních celků, vytvářet paralelně řadu obecnějších modelů správních struktur;

---

⁵¹ KUBÍKOVÁ 2004, kapitola 1418–1437 s. 29–84; v bibliografii (s. 163–176) postrádám některé základní práce, především Klassenovy, Maurovy a Teclovy; MARÁZ 2004 (s touto prací, na niž na několika místech odkazuji, jsem měl možnost seznámit se ještě v rukopise, za což autorovi děkuji).

⁵² Jmenovitě lze připomenout alespoň syntézu vývoje oblasti v období husitském (SCHMIDT 1908), či detailní monografie jednotlivých aspektů vývoje, např. církevních poměrů (TÝŽ 1909a), obchodních cest (TÝŽ 1901a), hornictví (TÝŽ 1915), atd. Význam neztratil ani přehled vývoje osídlení, jakkoli založený výhradně na pramenech písemných (TÝŽ 1923).

⁵³ V tomto směru zcela souhlasím s THEUERKAUFEM 1965, zvl. s. 41–42; zdá se mi, že myšlenkové bohatství této práce nebývá v novější literatuře vždy náležitě docenováno.

⁵⁴ Tento badatelský limit často platí i pro významné šlechtické rody, srv. na příkladu možnosti rekonstrukce systému finanční správy na fürstenberských panstvích ASCH 1986, zvl. s. 133–142; jako jeden z mála rok 1500 jako zažitý mezník ve vývoji administrativy – na základě case study (registra) – odmítá KOLLER 1971 (srv. s. 504).

2) V případě absence nezbytných předpokladů pro aplikaci bodu 1) – tj. monografických zpracování – je nutné se pokusit o rekonstrukci ideálního modelu správního systému dominia vyšší šlechty v pozdně středověkých Čechách.

Vlastní rekonstrukci předcházely přípravné práce v podobě kvantifikačních sond a prosopografického výzkumu. **Kvantifikační analýzy** měly dva základní cíle – ozřejmit některé kvantifikovatelné jevy v prostředí rožmberské klientely a umožnit jejich komparaci se zahraničním prostředím. Úskalí, jež každá aplikace kvantifikačních metod v předstatistickém období představuje, jsou natolik závažná, že výsledkům kvantifikačních analýz nelze přiznat vypovídací hodnotu vyšší než ilustrativní a pomocnou. Navíc je třeba konstatovat, že typy pramenů, v případě jejichž zpracování kvantifikačními metodami lze předpokládat reprezentativnost závěrů, nejsou z oblasti rožmberské administrativy k dispozici. Chybí-li totiž prameny alespoň relativně statisticky reprezentativní (v západoevropském prostředí se objevují od poloviny 13. století),⁵⁵ platí beze zbytku Evergatesův úsudek v tom smyslu, že kvantifikace, „based on charter evidence... are at best difficult and often questionable“.⁵⁶ Pohled do dějin aplikace kvantifikačních metod v historiografii takový závěr jen podporuje. Literatura, věnovaná teoretickým aspektům kvantifikačních analýz jako jedné z metod historikovy práce, je dnes již značně obsáhlá. Studium možností aplikace statistických metod zaznamenalo výrazný vzestup od druhé poloviny 60. let, a to v návaznosti na pokrok ve vývoji výpočetní techniky. Okouzlení nově se otevírajícími možnostmi odráží i část tehdejší odborné produkce: v nejednom případě se zdá, jako by určující při stanovení hledisek kvantifikačních analýz byly možnosti výpočetní techniky (*computing for computing*), a nikoli skutečné požadavky historické vědy. Souběžně však vznikaly i práce, jejichž autoři problematiku hodnotili strážlivě, a v podtextu varovali před přeceňováním možností využití počítačů pro historickou vědu.⁵⁷

Naprosto totéž platí i pro stále módní **prosopografické výzkumy** – je až s podivem, jak dlouhá je řada prací, jejichž autoři povýšili sestavení nekonečných řetězců jmen na cíl svého snažení. Je nutno konstatovat, že v prostředí rožmberské klientely 14.–15. století lze relativně detailní biografie, zahrnující přehled a dobu zastávaných úřadů,

---

⁵⁵ Jako příklady analýzy pramenů uvedeného typu lze uvést champagneské „*Rôles des fiefs*“ 1249–1252 (EVERGATES 1974/75, s. 6–18), či rozbor druhé *knihy provolací* 1395–1410 (POLÍVKA 1978) – i v případě těchto pramenů se ukázaly výrazné limity jejich vypovídací hodnoty.

⁵⁶ EVERGATES 1974/75, s. 2.

⁵⁷ Příkladem prvního typu je např. práce DOLLARA – JENSENA 1971; do jisté míry analogické tendence lze ještě v polovině 80. let nalézt v práci JARAUSCHE – ARMINGERA – THALLERA 1985; strážlivým přístupem se naopak vyznačuje práce CLUBBA 1980; ani s odstupem let neztratila na významu studie AYDELOTTEHO 1965/66, jež je mj. dokladem, že klady a zápory aplikace kvantifikačních metod lze, resp. je nutno pojednávat bez ohledu na aktuální stupeň vývoje techniky; v řadě bodů poučné je pojednání TOPOLSKÉHO 1976, s. 483–535, jakkoli specifikům aplikace kvantifikačních metod při studiu středověkých dějin autor nevěnoval ani jediný řádek; z posledních let jsou pro svou vyváženost a srozumitelnost užitečné příručky MAWDSLEYHO – MUNCKA 1993 (ke kvantifikačním metodám s. 47–184) a GREENSTEINA 1994 (k témuž s. 61–157).

strukturu majetkové držby a příbuzenské vazby, sestavit pouze u nízkého procenta úředníků. Z toho plyne, že v případě prosopografického výzkumu v prostředí rožmberské klientely – jako v případě drtivé většiny prosopografií pro období středověku – se uplatnily všechny běžné limity vypovídací hodnoty souborů biografických dat. Především: možnosti dané stavem pramenné základny totiž znemožňují využít metodiky, aplikované při vyhodnocení novověkých prosopografií, jen v omezené míře i středověkých. Základním předpokladem je existence srovnatelných údajů (dat) u všech osob: z období středověku jsou tímto způsobem zpracovatelné, až na nečetné výjimky, pouze některé prameny církevní provenience,⁵⁸ z novověku stojí za zmínku metodicky pozoruhodné vyhodnocení prosopografie francouzského Konventu 1792–1795.⁵⁹ Předcházející úvahy lze uzavřít v tom smyslu, že aplikace kvantifikačních a prosopografických metod byla v rámci výzkumu rožmberské administrativy a služebné klientely opakovaně využita, vypovídací hodnotu jejich závěrů je ovšem nutno posuzovat v přímé úměrnosti k reprezentativnosti vzorku, jenž byl – vlastně mohl být – předmětem analýzy.

Metodika studia i **struktura kladení otázek** je zřejmá ze struktury vlastního textu. Jako východisko byla zvolena rekonstrukce vývoje majetkové a územněsprávní struktury rožmberských panství ve 14.–15. století, s nezbytnými přesahy do 13. a 16. století. Analogie ukazují odůvodněnost takového východiska a jeho nezbytnost pro vytčení základní hierarchie úřadů a správních struktur – tj. obou rovin správy (centrální a lokální) a jejich detailnějšího členění a hierarchie. Drobnohledný pohled na strukturu úřadů rožmberské správy vedl – na základě vymezení jejich vzájemných vazeb a hierarchie – ke stanovení kompetenčních okruhů jednotlivých úřadů a úředníků. Dochovaný materiál jednoznačně potvrdil obecně platný dobový trend – spočívající ve zvyšující se úloze písemného pořízení a v nárůstu objemu písemností vznikajících v souvislosti s výkonem každodenní správní praxe – a dovolil i přistoupit k pokusu o klasifikaci (typologii) jednotlivých druhů písemností centrální i lokální správy. Uvedená typologie zpětně precizovala řadu detailů, týkajících se výkonu správní praxe a kompetenčních okruhů úředníků. Tato problematika si ostatně vyžádala samostatné zpracování – rekonstrukci oblastí, v nichž se běžná správní praxe uplatňovala a postížení úlohy, již zde úředníci každodenně sehrávali (finanční správa, hospodářská správa, správa poddanských měst, vojenská správa, trestněprávní správa, diplomacie ad.). Prameny dovolily rekonstruovat i řadu charakteristik správní praxe (právní podstata a náležitosti služebného poměru, jeho etická stránka, aspekty běžné správní praxe, numerické charakteristiky služebného poměru ad.). Pramenným východiskem zde byl prosopografický výzkum v prostředí rožmberské klientely. Jím získané údaje bylo lze v míře ještě větší využít pro charakteristiku rožmberské klientely a definici vlastního pojmu *klientela* – potvrdil se v literatuře opakovaně vyslovený předpoklad, že jednotná a obecně vyhovující definice pojmu *klientela* neexistuje. K charakteristikám klientely, jež bylo lze studovat a vyvodit

---

⁵⁸ Na příkladu pramenů fuldského kláštera demonstroval ALTHOFF 1978.

⁵⁹ MAWDSLEY – MUNCK 1993, s. 101–116.

závěry, náleží např. její geografický a sociální původ, zdroje a struktura jejích příjmů, poměr klientely k církvi, její právní postavení, vzdělání, duchovní horizont, společenské vazby ad. Na základě průběžné konfrontace jednotlivých vývojových aspektů a charakteristik s poměry v okolních středoevropských zemích bylo lze se v závěru vyslovit k postavení českého modelu správní struktury šlechtického dominia a charakteristiky služebné klientely – jak bylo lze rekonstruovat na konkrétním příkladu rožmberského dominia – v globálním středoevropském měřítku.

Snaha sledovat rožmberský správní systém a jeho jednotlivé aspekty v širším kontextu nejednou narážela – bohužel nejčastěji právě v případě domácí produkce – na **absenci příslušných srovnávacích studií**. Rovněž v případě literatury zahraniční (s důrazem ovšem na středoevropský prostor) byly možnosti komparace určeny aktuálním stavem studia. Prioritní postavení připadlo v tomto směru historiografii německé, v menší míře polské a rakouské. Komparativně založené pasáže zohledňují i charakteristiky a vývojové aspekty správních struktur zeměpanských domén v německých a rakouských oblastech, jakkoli globálně se nejedná o prostředí zcela adekvátní komparaci s českým magnátským rodem – zřetel k uvedeným správním systémům však v každém případě dovolil konstatovat řadu analogií a styčných bodů a konsekventně dokumentovat vyspělost rožmberské administrativy. Spíše namátkou prováděná srovnání se západoevropským prostředím (zvl. Anglie, Francie) rovněž přinesla nejednu téměř překvapivou paralelu a ukázala tak, že ani tyto oblasti do budoucna nelze ponechávat stranou pozornosti. Naproti tomu oblast Uher vykazuje řadu specifických rysů, problematicky srovnatelných s poměry ve středo- a západoevropském prostředí, o jazykové bariéře při využití literatury maďarské nemluvě. Problematice uherské (v Uhrách usedlé) šlechty se zvláště v posledních letech dostává pozornosti ze strany medievistů slovenských.

Uvedené skutečnosti se pochopitelně odrazily i v samotné **koncepci práce** – její struktura je výslednicí autorovy představy o způsobu, jímž lze danou problematiku pojednávat, na straně jedné, a hranicemi vypovídacích možností pramenné základny na straně druhé. Řadu otázek bylo lze zodpovědět pouze s jistou mírou hypotetičnosti či s obezřetným přihlédnutím k možným analogiím. V průběhu zpracování nicméně vytaula i celá řada dalších otázek a problémových okruhů (mám na mysli např. obsáhlý soubor psychologických aspektů obecně spjatých s výkonem služby či otázku vidění vrchnostenských úředníků ze strany obyvatelstva městského i venkovského, téměř neznámá je škála aspektů „soukromého světa“ úředníků atd.), jejichž řešení nejen není možné dnes, ale ani do budoucna nelze takovou příležitost dosti dobře předpokládat. Předivo těsnějších i volnějších vazeb, vzájemně propojujících jednotlivé aspekty (indikují je odkazy průběžně v textu) svědčí o tom, že daná problematika je evidentně spíše „kruhová“, než „lineární“.⁶⁰

---

⁶⁰ Ukázkou „lineární“ metody zpracování problematiky správy šlechtického dominia je práce CIRONISOVÉ 1981, jejíž autorka celou věc zúžila na monograficky pojednanou strukturu úřadu a rožmberské kanceláře – takový obraz je nejen torzovitý, ale i poněkud statický a odosobněný.

II. MAJETKOVÁ A SPRÁVNÍ STRUKTURA ROŽMBERSKÝCH PANSTVÍ (CCA 1250–1480)

Vývoj šlechtické majetkové držby a její teritoriální správy lze sledovat buď geograficky, či chronologicky. Jako nejvhodnější se jeví kombinace obou přístupů – geografický i správní vývoj sledovaný po delších časových úsecích. Tuto metodu v rámci svých výzkumů uplatnili např. Feine, Uljanov ad., naopak v případě Aschovy rekonstrukce územního a správního vývoje fürstenberských panství od konce 15. do první poloviny 16. století ve striktně časové posloupnosti došlo k duplicitám – vyvolaným potřebou některé skutečnosti uvádět opakovaně – a tím i k určitému znepréhlednění textu. Z prostředí domácí šlechty byl v posledních letech precizně zpracován vývoj majetkové držby pánů z Pernštejna ve 13.–17. století. Zde se naopak ukázaly přednosti kombinace chronologického a geografického přístupu, již autoři aplikovali – pro starší období (Teplý) bylo jádrem vylíčení perňštejnských kolonizačních aktivit na Českomoravské vrchovině, zatímco pro novější období (Vorel) je souvislý výklad veden po chronologické linii, vhodně doplňované tabulkami, poskytujícími přehled vývoje majetkové držby dle jednotlivých zboží. I v tomto směru má 15. století pozici přechodného období.¹

Terminologie. Pro rožmberská správní centra – v pramenech střídavě nazývaná *hrad* i *zámek* – je v textu jednotně užíván pojem hrad/hrádek (jedinou výjimkou je tvrz Tichá). Mackova sémantická analýza obou pojmů nade vše pochybnost prokázala dobové kolísání terminologie. Některá tvrzení a závěry však působí dojmem apriorní hypotézy, jejímuž prokázání autor uzpůsobil argumentaci a volbu pramenných dokladů – Novotného kritika je tu proto namístě. K chápání pojmu *hrad* ve smyslu „opevněného“ opěrného bodu a útočiště přispívá i doklad o *bobrovém hradu* u Jindřichova Hradce – „stavbě“ do té míry nezaměnitelné, že koncem 15. století opakovaně figuruje jako orientační bod v hradecké knize kontraktů.² V německy psaných textech je kolísání terminologie naprosto analogické – rožmberské hrady jsou označovány termíny *Burg*,

---

¹ FEINE 1950; ULJANOV 1971–72/I–II; ASCH 1986, s. 13–28; o okruzích pramenů, využitelných pro rekonstrukci šlechtické pozemkové držby v pozdním středověku (na příkladu Dolních Rakous) srv. SCHALK 1888; TEPLÝ 1996, s. 28–35; VOREL 1995.

² Mackova studie *Hrad a zámek* přetištěna v souboru MACEK 1997, s. 91–113; NOVOTNÝ 2000, zvl. s. 193–195; paralelně i RAZÍM 2000 doložil, že *zámek* mohl označovat i opevněné (královské?) město (aniž by tam musel stát hrad); *bobrový hrad* SOKA Jindřichův Hradec, kniha č. 81, např. pag. 77, 95; přehled kolísání terminologie vztahující se k označení tvrzí ENCYKLOPEDIIE 1998, s. IX.; i Tichá – nevelká věžovitá pohraniční tvrz – roku 1360 uváděná jako *munitio* (RBM 7, s. 365–366, č. 590), bývá v pramenech označována pojmem *zámek* (k roku 1486 AČ 10, s. 48, č. 1033), a ještě okolo poloviny 16. století lze kolísání terminologie zaznamenat v případě prachatického hradu – roku 1544 *hrad*, roku 1569 *zámek* (STARÝ 2001–02, s. 264).

Gesloß, výjimečně *Vest* (v jazykově německých oblastech tedy nejběžnějšími pojmy). Stojí za zmínku, že ačkoli termín *Vest* evokuje spíše představu drobnějšího opevněného sídla, v daném případě jsou jím naopak označeny dva rozsáhlé pohraniční hrady – roku 1420 jsou v Rožmberku uváděny „*unser zwo vesten*“ a roku 1427 je tímto pojmem označen Vítkův Kámen („*Vest ze Witigenhausen*“).³ V latinsky psaných pramenech zřetelně převažuje pojem *castrum* – tento termín byl původně snad chápán širěji ve smyslu opevněného místa, jak svědčí zmínka v popisu průběhu hraničního úseku mezi Čechami a rakouským Mühlviertelem (1254–1256), kde se jako jeden z bodů uvádí „*castrum dictum Stella*“, ačkoli hrad v dotčené poloze prokazatelně nikdy nestál a jedná se pouze o výrazný terénní bod. Srovnáme-li množství latinských pojmů pro označení *hradu* v raně a částečně vrcholně středověkých pramenech, zjišťujeme, že pojem *castrum* se v pozdější době prosazuje na úkor všech ostatních.⁴ Jen výjimečně je doložen termín *castellum* – přestože purkrabí byl běžně označován jako *castellanus*.⁵

Územněsprávní jednotka, dnes označovaná jako *panství* a v případě drobnějších celků *zboží*, je v pramenech 15. století česky označována výhradně jako *zboží* (*sboží*), naopak pojem *panství* byl v té době ve smyslu jednotky teritoriální správy užíván jen ojediněle (termín *panstvie* býval spíše označením dispozičních práv). Rozlišování pojmů *panství* a *statek*, jež pro 16. století navrhuje Vorel, nemá v podmínkách rožmberského dominia 15. století opodstatnění – dle Vorlem stanovených kritérií by totiž všem správním jednotkám v obvodu rožmberské domény každopádně připadlo označení *panství*, neboť správní jednotka bez městečka (*statek*) zde v pohusitské době neexistovala (určité nejasnosti mohou vyvstat pouze v případě panství Vítkův Kámen, srv. s. 76). V cizojazyčných pramenech figurují pro označení *panství* – územněsprávní jednotky pouze nejběžnější termíny *bonum* a *Gut*, pojem *predium* ve smyslu *újezd* (= *circuitus*) není v 15. století prakticky doložen.⁶

Typologie správních center. Rožmberské dominium tvořilo v pohusitském období 12 (13) panství (územněsprávních jednotek). Ve většině případů leželo správní centrum (hrad) ve městě – Český Krumlov, Nové Hradky, Prachatice, Rožmberk, Soběslav, Třeboň, Veleslín (hrad ležel zhruba 1 km od města), Zvíkov (Podhradí mělo

---

³ Doklad z roku 1420 LOR 1, s. 22–24, č. 38; z roku 1427 LOR 1, s. 94–96, č. 139; BOELCKE 1969, s. 103, rozebíral terminologii opevněných sídel v Lužici a zachytil termíny *burg, feste, slos*, spíše ojediněle *hus*.

⁴ Doklad z let 1254–1256 STRNADT 1907, s. 128; latinskou terminologii raně středověkých pramenů důkladně – s využitím materiálu i z českých zemí – eviduje EBNER 1977, s. 120–122; k terminologii opevněných sídel též EBNER 1976, s. 35–36 (s obsáhlou bibliografií).

⁵ Terminologicky zajímavá je pasáž, v níž mistr Papoušek mezi četnými negativy husitství uvádí i následující: „*Item edificia corruerunt monasteriorum, castrorum, civitatum et castellorum, que fuerunt pro magno regni decore*“ (LOSERTH 1891, s. 295) – *castellum* je zde zjevně ve smyslu kostela (*ecclesia*).

⁶ Doklad pojmu *panství helffenburské* (1457) ŠIMŮNEK 2004a, s. 227; VOREL 2001, s. 76, pozn. 16; k terminologii *újezdů*, jejich tvaru a rozsahu TEPLÝ 1997a, s. 16–17, 29–31.

statut sídliště městského typu) – a ve 4 (5) případech se jednalo o hrady bez návaznosti na sídliště městského typu – Dívčí Kámen, Helfenburk (od Bavorova vzdálen zhruba 5 km), Choustník, Vítkův Kámen, krátce též Dobronice. Postavení měst – center vrchnostenské správy se od ostatních poddanských měst na rožmberských panstvích neodlišovalo z hlediska právního, hospodářského ani kulturního.⁷ Z tohoto důvodu se nejeví potřebné ani oprávněné zavádět pro oblast rožmberských panství paralelu k pojmu *Amtsstadt*, jímž jsou města – vrchnostenská správní centra zpravidla označována v německých zemích. Pouze orientačně lze provést konfrontaci konkrétních poměrů na rožmberské doméně v 15. století s Vorlovou typologií poddanských měst v Čechách 16. století, založenou na postavení lokalit v ekonomické infrastruktuře panství. Kategorii *d* (rezidenční vrchnostenská města) představuje Krumlov (pro toto označení splňuje obě základní kritéria – byl stabilním sídlem vrchnosti a jejího dvora a současně i centrální správy),⁸ kategorii *c* (středisková města) lze vztáhnout na městská centra panství, k čemuž přistupuje ještě Soběslav v případě panství Choustník – Soběslav a eventuelně Bavorov v případě panství Helfenburk a Frymburk v případě panství Vítkův Kámen a Rožmberk (srv. s. 76), ke kategorii *b* (lokální města a městečka) lze zařadit např. Lomnici, Ledenice či Dolní Bukovsko; kategorii *a* (periferní města a městečka) tu nelze zřetelně definovat.⁹

Na rožmberských panstvích se uplatnilo několik kategorií **hranic**.¹⁰ Hranice lesních revírů, hranice rychtářství, hranice panství a hranice zemská – kryla se s východní hranicí panství Třeboň a Nové Hrady a jižní hranicí panství Velešín (později Nové Hrady), Rožmberk a Vítkův Kámen. Specifickým typem byly hranice mílového práva.¹¹ Vyměření a vyznačení průběhu hranic (především v případě panství různých vrchností) dle všeho náleželo do kompetence úředníků příslušného panství. Ve druhé polovině 14. století jsou na rožmberských panstvích doloženi **specializovaní měřiči** – *mensuratores* (srv. s. 219). Průběh hranic býval vyznačen výraznými a nezaměnitelnými orientačními body, ať již přirozenými (potoky, cesty, vrchy) či umělými (zářezy na stromech, kůly, příkopy, hraničními kameny či hromadami navršeného kamení, kříži ap.). Jednotlivých pramenných dokladů je poměrně mnoho, k nejstarším ve vztahu k jihočeskému prostředí

---

⁷ V celém textu je pro rožmberská města užíváno pojmů *poddanské město* i *vrchnostenské město* jakožto synonym; středověk v daném případě operoval pojmem *panské město* (doklad z roku 1487 AČ 4, s. 523, č. 32).

⁸ Diskuse o charakteristikách pojmu *rezidence* se vede již léta (z poslední doby v přehledné zkratce HIRSCH 2003).

⁹ Odlišné postavení těchto *Amtsstädte* na příkladu hrabství Württemberg charakterizoval TRUGENBERGER 1994; VOREL 1991, zvl. s. 125–130; TÝŽ 2001, s. 74–81.

¹⁰ Přehled lat. synonym pojmu *hranice* (do 12. stol.) NICKLIS 1992, s. 3–9; něm. termín *Grenze* (dol. od 13. stol.) autor sleduje v souvislosti s tzv. východní kolonizací (l. c., s. 21–23).

¹¹ Z jihočeského prostředí lze např. připomenout mezník v Kamenném Újezdě (srv. SCHMIDT 1900b, s. 15–16, 315–316); roku 1464 nechali Budějovičtí přeměřit, zda Kamenný Újezd neleží ještě v obvodu jejich míle (SEDLÁČEK 1923, s. 188, č. 158).

náleží zmínka z roku 1339, kdy hranice panství byly vyznačeny „*mit pueheln vnd grueben vnd an pauwen, so wir pest mochten...*“.¹² Dnešní rekonstrukce průběhu hranic dle písemných pramenů často vede – s ohledem na nejednoznačnou interpretaci mnoha pomístních jmen – jen k přibližnému určení. Z jihočeské oblasti lze v tomto směru připomenout např. sporný průběh původní hranice mezi Čechami a Mühlviertelem, taktéž k průběhu hranice Čech s Vitorazskem se vztahuje několik interpretací. Jednoznačně vždy nelze rekonstruovat ani průběh hranic rozsáhlých majetkových komplexů – např. klášterů zlatokorunského a vyšebrodského, obtíže působí i topografický rozbor testamentu Voka I. z Rožmberka z roku 1262, atd.¹³

Z dobových pramenů plyne jednoznačně, že jako potencionální nebezpečí **ohrožení integrity panství** byla chápána výstavba opevněného sídla. Souborný výčet typů potencionálně nebezpečných opěrných bodů je součástí reversu Smila z Křemže (1444): „*Také nemáme osazovati ani stěci žádných hradův, měst, městeček, zámkův, hor, tvrží, vrchův, kostelův, klášterův...*“.¹⁴ Z jednotlivých případů lze připomenout varování, jež roku 1472 adresoval helfenburský purkrabí Janovi z Rožmberka: „*Bobuslav Palada na Protivci velmi dobře sobě tvrž opravuje, a jest mezi panství VM^{ic}*“ (ves Protivec leží na Netolicku, v těsné blízkosti držav kláštera korunského, přičemž v oné době byly poměry vyostřeny zvláště poté, co Jindřich Roubík Netolice opanoval). Potencionální nebezpečí tušil král Friedrich, když roku 1487 nařizoval hornorakouskému hejtmanovi a stavům, aby Vokovi z Rožmberka nedovolili opevňovat Haslach a analogicky již dříve nabádal Hanuš z Kolovrat Oldřicha z Rožmberka (1450), aby nedopustil obnovu hradu Ostromeče, „*nebt' by, pane, vašemu i našemu zboží ublížili*“.¹⁴

Nebezpečí, skrývajícího se v podobě nekontrolovaně vznikajících opevněných sídel, si byli vědomi i čeští králové – **právo souhlasu s výstavbou hradů** náleželo ve střední Evropě zhruba od poloviny 13. století k panovníckým regálům – mocenským nástrojům panovníka. V případě Rožmberků jsou královská povolení k výstavbě hradů známa až z poloviny 14. století – pro Dívčí Kámen (1349) a Helfenburk (1355). O století později již čeští králové věc pod kontrolou mít nemohli, o období interregna nemluvě – teoreticky globální platnost nicméně měl mít výnos krále Zikmunda (1437), dle něhož

---

¹² Způsoby vyznačení průběhu hranic na základě českých pramenů v největším rozsahu evidují CHADT 1913 a SEDLÁČEK 1920; typy vymezení hranic (přírodní – umělé) a příslušná terminologie 13.–16. stol. JANIŠ – ŠENKÝŘOVÁ 2004; metodicky podnětná je jimi nezmíněná práce TYSZKY 1995; hraniční kameny (*lapides terminales*) jsou v písemných pramenech doloženy od 12. století (NICKLIS 1992, s. 14), o způsobech vyznačování průběhu hranic l. c., s. 11–13; doklad z roku 1339 SEDLÁČEK 1920a, s. 11; k popisům průběhu hranic SALABA 1921–23/II, s. 10–11.

¹³ K průběhu hranice Čech s Mühlviertelem LAMPEL 1886–1909/III, s. 317–336; názory pozdější literatury eviduje ŠIMŮNEK 1999, s. 208; hranice Čech s Vitorazskem LAMPEL 1886–1909/V, s. 1–234; SEDLÁČEK 1920a; hranice klášterství SEDLÁČEK 1920, s. 40–44; topografie Vokova testamentu LAMPEL 1886–1909/IV, s. 394nn.

¹⁴ Doklad z roku 1444 LOR 2, s. 361–363, č. 414; z roku 1472 AČ 8, s. 78–79, č. 535; z roku 1487 CHMEL 1838, s. 742, č. 8110; z roku 1450 LOR 4, s. 181, č. 244; s. 188, č. 250.

bez panovníkova svolení nikdo „*měst brazených znovu dělati, braduv ani tvrzi nemuž*“ a taktéž je ani bořit. O panující praxi však výmluvně svědčí formulace sněmovního usnesení z roku 1479: „*Item, zámkuov nových aby žádný nedělal bez KMⁱ a panuov rady, a kteří jsú noví zděláni, aby zkaženi byli*“.¹⁵

Hrady a obecně opevněná sídla, jež představovala i faktické ohrožení (např. jako opěrné body lapkovských družin), byla **bořena**. Takový postup lze ve sledovaném období v obvodu rožmberských panství a jejich bezprostředním okolí doložit konkrétními příklady – vedle hradů, zbořených v samotném průběhu husitské revoluce se jedná především o Příběnice, Lomnici, Hus a Božejovice. Příznačná je pasáž ve smlouvě, na jejímž podkladě byly Oldřichovi z Rožmberka postoupeny zpět Příběnice a Příběničky (1437) – bylo sjednáno, že hrady již nebudou osazovány a Oldřich se nadto musel zavázat, že je nechá zbořit. Lomnickou tvrz Oldřich z Rožmberka nechal pobořit bez ohledu na nároky pánů z Hradce, neboť se jednalo o opevněný bod uvnitř třeboňského panství a zkušenost z předcházejícího mnohaměsíčního dobývání mu byla poučením (srv. s. 58). Naproti tomu hrad Hus se stal klasickým sídlem lapkovské družiny a jako takový byl na počátku 40. let dobyt a pobořen (srv. s. 66). Tvrz v Božejovicích na Protivínsku byla pobořena roku 1443 v souvislosti s tažením rožmberských oddílů k Vodňanům; obnovenou tvrz Rožmberští znovu pobořili roku 1450. Skutečnost, že jejich někdejší protivník Jaroš z Drahonic byl tehdy již mrtev, jen podtrhuje předpoklad, že opevněné sídlo samo o sobě představovalo – a speciálně na přelomu 40. a 50. let – značné nebezpečí. Dobově charakteristická je i horečná aktivita, s níž Jindřich Roubík z Hlavatec poté, co Rožmberkovi opověděl nepřátelství (srv. s. 371n.), začal opevňovat svou tvrz v Dubném. Janovi z Rožmberka jeho počínání neuniklo a navrhoval, „*abychom ta kolí a což nového jest uděláno, to bychom zbořili a zsekali*“. Na podzim 1469 tvrz skutečně dobyl.¹⁶

---

¹⁵ Problematikou panovníckého regálu vydávat souhlas s výstavbou hradů se monograficky zabýval PAUK 2003 (povolení výstavby šlechtických hradů v Čechách s. 11–12); REICHERT 1982–83, s. 18–19, datuje prosazení uvedeného regálu v Rakousích až od 14. století; Dívčí Kámen RBM 5, s. 338, č. 677 (pochybnosti, vznášené proti pravosti listiny, vyvrátila diplomatickým rozbořem i logickými argumenty KUBÍKOVÁ 1987a); Helfenburk RBM 6, s. 26, č. 37; Zikmundův výnos byl pojat do VZZ (AČ 5, s. 216, odst. 40); sněm 1479 AČ 4, s. 498, č. 23.

¹⁶ Smlouva o Příběnice LOR 1, s. 216–217, č. 324; Božejovice – srv. LOR 4, s. 219–222, č. 311, 317; s. 228–230, č. 332; o opevňování dubenské tvrze srv. prameny z poloviny roku 1469 (AČ 7, s. 380–381, č. 333; s. 383–384, č. 339); o dobytí tvrze AČ 14, s. 189, č. 1921; k otázkám cílené destrukce hradů ve středověku a její motivace MERSIOWSKY 1998, s. 123–125 (s bibliografií); o boření hradů jako dobovém fenoménu srv. PATZE 1976, s. 529–530; o právním základu zboření hradu, jenž představoval pro své okolí nebezpečí či na němž byl přechováván psanec (*Ächter*), v magdeburském aj. právech FISCHER 1957, s. 31–45.

Vývoj majetkové držby pánů z Rožmberka

Vývoj majetkové držby pánů z Rožmberka dosud nebyl detailně zpracován – k dispozici jsou jen stručné nástinu, evidující základní územní zisky (příkladem je z nedávné doby Čechurův přehled), v pracích Kavkové a Míkové ze druhé poloviny 60. let jsou pasáže o majetkové držbě začleněny do rámce náčrtu rodových dějin 15. století. Několik prací věnovaných struktuře majetkové držby vychází z rožmberského urbáře z let 1379–1384 – to se týká především nedatované (cca 1950) disertační práce Štrejnovy. Její první (textová) část je dnes bohužel nezvěstná, nicméně z monotematicnosti příloh v druhém dílu – na 19 mapových listech je zachycen rozsah rožmberských panství na základě zmíněného urbáře – lze soudit, že urbář byl skutečně stěžejním pramenem (patrně právě k této práci se vztahuje Pelikánova zmínka o rukopisu Štrejnovy práce o rožmberském urbáři). Tým pramen využila k nástinu rožmberské majetkové držby později i Henningsen, jež se pokusila o komplexní vytěžení tohoto pramene. Podle všeho zhruba v téže době jako Henningsen se studiem urbáře zabýval i R. Nový – fascikl s přípravnými materiály obsahuje části průvodních textů, sumární tabulky k jednotlivým panstvím, tematické rozpisy (lesy, města ap.) a korekturami opatřený exemplář edice Truhlářovy (Nový zjevně hodlal přistoupit k moderní edici pramene).¹⁷

Rekonstrukci struktury rožmberské majetkové držby k roku 1462 – kdy umírá Oldřich z Rožmberka – provedl J. Pelikán. Kartografická prezentace jakéhosi ideálního statického stavu ovšem přirozeně poskytuje pouze hrubý přehled – reálná rekonstrukce k jedinému roku je na základě dochovaných pramenů nemožná (po urbáři z poslední čtvrtiny 14. století nejbližším dalším souborným pramenem, evidujícím rožmberskou držbu, je až vklad do Obnovených desk zemských z roku 1541), mapa navíc nezohledňuje velikost majetkových dílů, zástavy ap. K dispozici je i několik detailních sond drobnějšího geografického rozsahu – majetkovou držbu Rožmberků na Českokrumlovsku, Kaplicku a Vyšebrodsku na základě urbáře zpětně rekonstruoval Franz, a v rámci rekonstrukce struktury majetkové držby v těchto oblastech později lépe Zálaha.¹⁸

K oblasti někdejší rožmberské domény se vztahuje několik historickovlastivědných kompendií nestejně faktografické i metodické hodnoty. Pro základní orientaci – vedle Profousových *Místních jmen* – má dodnes význam Trajerova topografie, v případě

---

¹⁷ ČECHURA 1994, s. 92–95, 101–102 (skica obsahuje – vedle drobných faktografických chyb – i několik nejasných či sporných formulací); ve své novější práci se tým badatel zaměřil jen na tři vybraná jihočeská panství v 16. století (z rožmberských Třeboň a Libějovice) a vývoji majetkové struktury zde pozornost nevěnuje (ČECHURA 2000); KAVKA 1966, s. 9–38; MÍKA 1970, s. 9–30; ŠTREJN b. d.; Pelikánova zmínka o práci LOR 4, s. XXVIII; HENNINGSEN 1989, s. 14–22 (s přílohovou mapou); materiály R. Nového SÚA Praha, Pozůstalost Dr. Josefa Pelikána, karton 15, složka „*Rožmberský urbář*“.

¹⁸ Rekonstrukce stavu rožmberské majetkové držby k roku 1462 LOR 4, mapová příloha – podkladový materiál (soupisy pramenů a výpisy z nich, tabulky) je k dispozici in: SÚA Praha, Pozůstalost Dr. Josefa Pelikána, karton 15, složka „*Rožmberský majetek 1462 (komentář k mapě)*“; vklad z roku 1541 – edice: JIREČEK 1874; FRANZ 1921, s. 172–180; ZÁLOHA 1976.

lokalit s hrady a tvrzemi jsou zásadní díla Sedláčkova. Kolísající hodnotu mají jednotlivé pasáže vlastivěd okresů, jmenovitě kaplického (Märten) a krumlovského (Gallistl), jejichž topografické části jsou pro období středověku pouhými kompilacemi na základě literatury. Faktograficky spolehlivá je detailní evidence písemných zmínek (bez poznámkového aparátu) o jednotlivých lokalitách na novohradském a veššínském panství (13.–17. století), již zpracoval Teichl. Pasáže, věnované středověkému období v poválečných historickovlastivědných pracích vydávaných v Německu, nepředstavují oproti starší literatuře a pramenným edicím žádný přínos. Totéž platí i o domácí produkci uvedeného typu.¹⁹

Vývoj majetkové držby pánů z Rožmberka do roku 1420. Majetkovou držbu pánů z Rožmberka lze soustavněji sledovat od poloviny 13. století, tedy období Voka I. z Rožmberka (†1262).²⁰ Rožmberská držba se v té době skládala ze dvou poměrně rozsáhlých, avšak navzájem odlehlých územních komplexů. Hlavní význam měla majetková enkláva na horním toku Vltavy, při hranici Čech s Rakousy. Opěrným bodem se zde stal hrad **Rožmberk**, jenž byl svým držitelům současně nástupištěm k pronikání do oblasti pomezního hvozdu. Rožmberk je poprvé uváděn roku 1250 v predikátu Voka I. Na počátku 60. let již v podhradí existovalo městečko (1262 se uvádí „*suburbium castris Rosenberch*“). Po polovině 13. století vzniká Dolní hrad, zatímco Horní hrad – dochovala se z něho okrouhlá věž (bez důvodu zvaná Jakobínka) – je mladší.²¹ Aktivita pánů z Rožmberka v této oblasti ve druhé polovině 13. století nelze vykládat bez přihlídnutí k širším souvislostem. K těm náleží např. vztahy Vítkovců k biskupství pasovskému a jejich majetkové zájmy v oblasti Mühlviertelu.²² S tím velmi pravděpodobně souviselo, že úsilí Rožmberků (částečně i pánů z Krumlova) směřovalo k ovládnutí rozlehlého, větším dílem zalesněného území při zemské hranici, a nikoli směrem opačným, tedy do vnitrozemí Čech. Dokladem těchto snah je především založení kláštera vyšebrodského a hradu Vítkův Kámen. **Vyšebrodský klášter** Vok z Rožmberka založil

---

¹⁹ TRAJER 1862; MÄRTEN 1894, s. 145–201; GALLISTL 1903, s. 60–208; TEICHL 1899; monografie jednotlivých míst a mikroregionů jsou evidovány průběžně v textu.

²⁰ Majetkovou skladbu Vítkovců k roku 1278 rekonstruoval VANÍČEK 1981, s. 107.

²¹ Doklad z roku 1250 CDB 4/1, s. 337–338, č. 185; z roku 1262 CDB 5/1, s. 496–499, č. 535; názory starší literatury, týkající se geneze obojího hradu v Rožmberku, podstatně korigoval stavebně-historický průzkum (MUK – VILÍMKOVÁ 1982); nástin dějin města Rožmberka WALTENBERGER 1908; dějiny Rožmberska a Vyšebrodka do počátku 17. století formou historicko-topografické mozaiky pojal WALFRIED 1880.

²² Prioritním zájmem studia starší literatury bylo řešení otázky původu Vítkovců, zatímco jejich úloze např. v procesu kolonizace byla věnována menší pozornost. Tematickou vyvážeností se vyznačuje studie VANÍČKA 1981 (stejně jako starší autorovy práce k tématu).

roku 1259 a ve zmíněné oblasti obdaroval rozsáhlým pozemkovým majetkem.²³ Existenci hradu **Vítkův Kámen** předpokládáme k roku 1277. Formování (pozdějšího) panství Vítkův Kámen prošlo poměrně složitým vývojem, jenž je třeba sledovat jak v souvislosti s vývojem struktury majetkové držby v oblasti, tak s ohledem na změny hranice zboží Haslach – obvod panství Vítkův Kámen se ustálil ve 14. století, okolo jehož poloviny se Vítkův Kámen stává samostatnou územněsprávní jednotkou.²⁴ Rozlehlé lesní pásmo na obou stranách hranice Čech a Rakous daroval Jindřich I. z Rožmberka (†1310) klášteru ve **Schläglu** – Jindřichova donace se vztahovala na rozsáhlou neosídlenou lesní oblast při zemské hranici, díl Frymburka ad. majetky. V souvislosti s donacemi Jindřicha z Rožmberka byl klášterní znak s obrazem sokola rozšířen o trojici růží. Klášterní majetek Rožmberkové rozšiřovali drobnými donacemi i v pozdějších letech (např. 1356 darován díl vsi Wurmbrandu), a současně udělovali klášteru privilegia (rybolov, celní úlevy ap.). I v 15. století proto Rožmberkové klášter oprávněně považovali za „*předkuov našich a naše nadání*“ (srv. s. 293n.).²⁵

Druhé jádro rožmberské majetkové držby se v téže době rýsuje v jižní části pozdějšího Táborska – skládalo se především z hradů a panství Příběnice a Příběničky a na jih odtud ležící majetkové enklávy Veselí. **Příběnice** zdědil Vok z Rožmberka po svém bratru Vítkovi (†1255/1259).²⁶ V té době Rožmberkové drželi i **Veselí** – poprvé se uvádí roku 1259 a o dva roky později bylo patronátní právo k tamějšímu kostelu uděleno klášteru vyšebrodskému. Ve 14. století se Veselí dostalo do majetku krále – Karel IV. městu udělil práva Českých Budějovic (1362). Veselí poté načas náleželo pánům z Land-

---

²³ Doklad z roku 1259 CDB 5/1, s. 298–302, č. 188, 189; geografická interpretace např. SEDLÁČEK 1920, s. 40–41; počátky kláštera se blíže zabýval ČECHURA 1981a; základní pramennou edicí pro dějiny kláštera je Pangerlův diplomatář (UBH) a Schmidty doplnky k téže edici (SCHMIDT 1901); popisné, striktně chronologické je zpracování klášterních dějin z pera KAINDLA 1930; prameny pro rekonstrukci klášterní majetkové držby ve 13.–14. stol. eviduje ČECHURA 1986; vývoj klášterní držby přehledně ZÁLOHA 1976, s. 29–30; v jednotlivostech SCHMIDT 1896b v komentáři k edici urbáře klášterních statků (1530).

²⁴ Doklad k roku 1277 – srv. CDB 5/2, s. 563–564, č. 848; ke správnímu vývoji panství Vítkův Kámen ŠIMŮNEK 1999, s. 207–211; bez znalosti této práce i další literatury a pramenů se problematikou rozsahu panství Vítkův Kámen (14.–16. stol.) zabývala KUBÍKOVÁ 2000; dějiny panství Vítkův Kámen poněkud rozvláčně s několika pramennými drobnostmi BERGER 1875–76/I–II; SEDLÁČEK, H 3, s. 72–78.

²⁵ Donace klášteru – srv. KLIMESCH 1891–93/I, s. 175–177, č. 1–2; RBM 2, s. 940–941, č. 2179; PRÖLL 1877, s. 40–41; o klášterním znaku srv. PRÖLL 1877, s. 42, a STRÖHL 1893, s. 120 + obr. příl.; doklad z roku 1356 RBM 6, s. 154, č. 297; nástin vazeb kláštera k jihočeské oblasti ve 13.–20. století (probošti a konventuálové českého původu, majetková držba a patronátní práva v jižních Čechách aj.) zpracoval PICHLER 1985.

²⁶ Dějiny Příběnic a Příběniček SEDLÁČEK, H 7, s. 67–77; v 50. letech 20. stol. byl proveden archeologický průzkum obou hradů i zaniklého města Příběnic (především HEJNA 1955 a TÝŽ 1959); archeologické nálezy z Příběniček eviduje a spolu s výsledky povrchového průzkumu interpretuje VÁREKA 1993.

štejna – držitelům sousední Lomnice – a před rokem 1415 se vrátilo do držení pánů z Rožmberka. Tvrz ve Veselí založili pravděpodobně Rožmberkové a to již během prvního období své držby, tedy podle všeho ještě před založením Soběslavi. Příznačné v této souvislosti je, že založení Soběslavi a výstavba tamějšího hradu odsoudily veselskou tvrz k zániku. Připomíná se ještě roku 1378 – její faktický význam byl v té době nepochybně již nulový – a o její poloze je k dispozici pozdní zmínka z roku 1469. Překvapivé množství pramenných zmínek a dokonce jedno z Oldřichových fals se vztahuje k berni ve Veselí – pozitivně známo je pouze tolik, že Rožmberkové veselskou berní prokazatelně disponovali, neboť její výnos byl součástí zástavy Jana z Rožmberka ve prospěch Vaňka Slupského z Warendorfu (1456).²⁷

Ve strategické poloze mezi oběma majetkovými enklávami založili Rožmberkové koncem 13. století **Soběslav** (počátky města spadají před rok 1293). Soběslav nebyla samostatným správním centrem – v předhusitské době náležela k panství příběnickému, po jeho zániku k Choustníku a teprve zhruba od poloviny 15. století přejímá úlohu administrativního centra panství Choustník – Soběslav (srv. s. 80n.). Odrazem vzestupu města bylo již koncem 14. století udělení t. ř. práva královského (1390). Stavebně-historický průzkum hradu, pojatého do obvodu městských hradeb, vedl k závěru, že hradní palác vznikl v poslední třetině 14. století, zřejmě mezi lety 1373 – kdy panství získal Oldřich z Rožmberka – a 1394, kdy byl na hradě vězněn král Václav IV. Lancinger a Muk vyslovili domněnku, že věž soběslavského hradu byla přistavěna až po roce 1466 v souvislosti se zdokonalováním městského opevnění – pro takové tvrzení ovšem nejsou přesvědčivé doklady. Novostavbám nenasvědčují ani zprávy o špatném technickém stavu hradu v té době – např. r. 1478 se uvádí: „*Také hrad zdejší Soběslavský prostě vešken kerov pryč a skerže to i vazba i puody hnije, ježto by to několika kopami opraveno bylo*“.²⁸

Nejpozději po polovině 13. století Rožmberkové získali hrádek a zboží **Poděhúsy** na Netolicku. Jako rožmberský majetek jsou doloženy v závěti Voka I. (1262) a drobné

---

²⁷ Doklad z roku 1259 RBM 2, s. 86–87, č. 223; z roku 1261 UBH, s. 12–13, č. 9; z roku 1362 CIM 4/1, s. s. 132–133, č. 84; landštejnská držba např. k roku 1398 CIM 4/1, s. s. 241, č. 164; rožmberská držba k roku 1415 LC 7, s. 181; doklad z roku 1378 – veselská tvrz ZR, s. 27, č. 72; z roku 1469 CIM 4/2, s. 114–115, č. 393; zmínku interpretuje KUNA 1927, s. 124; k veselské berni – falsum LOR 1, s. 257, č. 366; interpretace SCHMIDT 1894–95/II, s. 189; MAREŠ 1895, s. 376; doklad z roku 1456 RD, s. 43–44, č. 103; k dějinám Veselí SEDLÁČEK, MS, s. 950, a monograficky KUNA 1927; zcela zmatený je výklad o rožmberské držbě Veselí u ŠIMKOVÉ 1976, s. 53 (autorka Veselí zaměňuje s Vysokým Veselím Čenka z Vartenberka).

²⁸ Doklad z roku 1293 UBH, s. 55–56, č. 52; příslušnost k příběnickému panství dle urbáře z let 1379–1384 UZR, s. 17, č. 130; doklad z roku 1390 CIM 4/1, s. 209–211, č. 140; LANCINGER – MUK 1989; doklad z roku 1478 AČ 10, s. 11, č. 961; k některým opravám se přikročilo teprve ve druhém desetiletí 16. století (srv. AČ 14, s. 290, č. 2155, z roku 1517).

zboží, jež k hrádku náleželo – jeho rozsah je znám na základě urbáře z let 1379–1384 – zůstalo v rožmberské držbě i po zániku hrádku roku 1421.²⁹

Z hlediska dalšího vývoje struktury rožmberské majetkové držby připadla klíčová úloha 14. století. Na počátku této etapy stálo dědictví po pánech z Krumlova – Rožmberkům připadlo po smrti bratří Voka a Hynka z Krumlova (1302).³⁰ Záhy poté Rožmberkové na **(Český) Krumlov** přenesli i rodovou rezidenci. Krumlovský hrad byl založen přibližně v téže době jako Rožmberk, tedy zhruba v polovině 13. století – v písemných pramenech je doložen k roku 1258, kdy byl jeho držitelem Vítek (z Krumlova). Městečko Krumlov je doloženo nedlouho poté (1274), ovšem k zásadnímu rozvoji města dochází ve 14. století. Z původní podhradní osady – Latránu – se stává krumlovské předměstí, do třetí čtvrtiny 14. století spadá založení Nového Města, jež bylo později obehnáno s Latránem společnými hradbami. Krátce po polovině 14. století byl na nově vysazeném Novém Městě založen klášter klarisek a minoritů.³¹ Literatura k dějinám Krumlova je poměrně rozsáhlá, přesto platí, že moderní zpracování dějin Krumlov dosud postrádá. V případě prací analytických je situace odlišná – k dispozici je celá řada cenných speciálních studií, pro období středověku mají zásadní význam Hejnicovy výzkumy k dějinám městské školy, práce Kubíkové, rekonstruuující městskou topografii v pozdním středověku a stavebněhistorické průzkumy, prováděné na hradě i v areálu města.³²

V průběhu 14. století dochází k postupnému propojení rožmberských majetků v jižních Čechách a jejich přeměně v kompaktní dominium. K výraznému rozšíření rožmberských panství dochází především v jihovýchodním cípu jižních Čech. Další majetková enkláva přiléhala k západnímu okraji dominia. Do rukou pánů z Rožmberka se rovněž dostala i některá zboží ležící mimo oblast jižních Čech.

---

²⁹ Doklad z roku 1262 CDB 5/1, s. 496–499, č. 535; rozsah zboží dle urbáře z let 1379–1384 UZR, s. 37–39, č. 314–332; dějiny Poděhús dosud nejpodrobněji SEDLÁČEK, H 7, s. 159–162; nověji KAŠIČKA – NECHVÁTAL 1990, s. 93–96.

³⁰ Srv. RBM 2, s. 823, č. 1914; o pánech z Krumlova dosud nejpodrobněji PANGERL 1873a, s. 541–552 (tamtéž i struktura jejich majetkové držby).

³¹ Téměř v úplnosti eviduje listinný materiál k dějinám Krumlova do roku 1480 edice V. Schmidta a A. Pichy (UBK 1–2), třetí – netištěný – svazek obsahuje materiál z let 1481–1526 (SOA Třeboň, pob. Český Krumlov, Vs Český Krumlov, rkp. 542); zásadní význam má edice rejstříku městské sbírky z roku 1424 (FIALOVÁ – HEJNIC 1975) i rejstříky netištěné (druhá pol. 15. stol.); doklad z roku 1258 UBK 1, s. 2, č. 4a; z roku 1274 UBK 1, s. 4, č. 20a; hradby Nového Města a Latránu srv. GROSS 1906, s. 9, odst. 9; k dějinám kláštera dosud v úplnosti nevytěženým pramenným východiskem je Klimeschova edice (URK); přehled dějin a především stavebního vývoje kláštera ve středověku spolehlivě zpracovala SOUKUPOVÁ 1999.

³² Obsažný komentovaný bibliografický přehled zpracoval MÜLLER 1999 (autor eviduje i množství závažných netištěných prací z let 1948–1999, zvl. zpráv o stavebněhistorických průzkumech jednotlivých objektů); HEJNIC 1972.

První kroky k zaokrouhlování rodového dominia učinil Petr I. z Rožmberka. K rožmberské državě na Soběslavsku připojil hrad a zboží **Choustník** (1322), jež koupil od bratří Beneše a Jana z Choustníka. Hrad Choustník byl založen pravděpodobně ve třetí čtvrtině 13. století a moderní vědou byl přiřazen k typu hradu s více jádry (tzv. *Ganerbenburg*), u nás jen ojediněle zastoupenému (Varhaník a Zavřel tuto představu poněkud relativizují).³³ V téže době se na jihozápad od Soběslavi připomíná **Dolní Bukovsko** (1323), v předhusitském období centrum nevelkého panství. Dolní Bukovsko – spolu s Drahotěšicemi a Neplachovem – získal Petr z Rožmberka roku 1323 od krále Jana Lucemburského; své majetky v dosahu bukovského zboží Rožmberkové rozšířili koupí několika vsí od pánů z Hradce (1354). Hrubý doložil, že Dolní Bukovsko bylo až druhým lokačním pokusem v mikroregionu (translace z polohy Staré město). Hospodářský význam Bukovska dokládá označení *villa forensis* (1323) – snad právě úloha Bukovska jakožto obchodního centra Petra přiměla k rozhodnutí zřídit zde správní centrum. Tvrz je v Bukovsku poprvé uváděna roku 1349, přičemž je maximálně pravděpodobné, že jejím zakladatelem byl právě Petr I. z Rožmberka. O půl století později – dle urbáře z let 1379–1384 – bylo již Bukovsko centrem samostatného zboží.³⁴

K nejvýraznějšímu majetkovému nárůstu dochází za Petrových nástupců ve druhé polovině 14. století – tehdy byla k rožmberskému dominiu přivtělena trojice rozsáhlých zboží – od pánů z Landštejna Rožmberkové koupili panství **Nové Hradky** (1359) a o několik let později panství **Třeboň** (1366). Od pánů z Michalovic přikoupili roku 1387 zboží **Velešín**.³⁵

Koupě těchto zboží byla provázena řadou menších, z hlediska arondace rodových držav však rovněž významných územních zisků v dosahu choustnického a třeboňského panství. K choustnickému panství připadla **Cetoraz** – Rožmberkům náležela již roku

---

³³ O založení hradu SEDLÁČEK, H 4, s. 78; k dějinám Choustníka též VESELÝ 1870; rozsah choustnického panství dle urbáře z let 1379–1384 UZR, s. 18–21, č. 133–165; geneze stavební podoby hradu a jeho opevnění VARHANÍK – ZAVŘEL 1994, k typologickému vymezení hradu zvl. s. 43; doklad z roku 1322 RBM 3, s. 314–315, č. 775, 776.

³⁴ Doklad z roku 1323 RBM 3, s. 362–363, č. 932; doklady z roku 1354 SOA Třeboň, pob. Jindřichův Hradec, RA z Hradce, I–A–5 (opisy 19. stol.); HRUBÝ 2001, s. 187–196 (s detailní evidencí písemných dokladů 14. století); doklad z roku 1349 RBM 5, s. 325, č. 646; o terénní situaci tvrziště a zdejších nálezích podrobně HUML 1995, s. 96–99; panství dle urbáře z let 1379–1384 UZR, s. 41–43, č. 360–378; vývoj majetkové držby v obvodu panství sleduje SEDLÁČEK, H 3, s. 193.

³⁵ Třeboň – k roku 1366 SEDLÁČEK, H 3, s. 126; Třeboň postrádá moderní monografii dějin města (konceptně zastaralá, faktograficky však v zásadě spolehlivá je práce VAČKÁŘE 1867); z dílčích prací alespoň ANTL 1896–97a (evidence pramenů k letům 1376–1756) a další materiállové studie téhož autora; FILIP 1976; z hlediska uměleckohistorického je cenná práce MATOUŠE 1972; k dějinám kláštera má zásadní význam monografie KADLECE 2004; Nové Hradky – k roku 1359 RBM 7/1, s. 180–182, č. 276; o lenním závazku srv. s. 292; z hlediska faktografického, a ovšem ani konceptně, dosud nebyla překonána monografie TEICHLA 1888; ve vztahu k hradu tu je výjimkou práce MUKA – URBANA 1991; Velešín – dějiny a rozsah velešínského zboží ve 14. století podrobně KLIMESCH 1884–85/I–II (s edicí příslušných pramenů); k hradu Velešínu HEJNA 1985; DURDÍK 2002.

1307, tedy ještě před získáním choustnického panství. Ačkoli patronátní právo ke kostelu v Cetorazi Rožmberkům prokazatelně náleželo po celou druhou polovinu 14. století, v urbáři rožmberských zboží (1379–1384) evidována není (Sedláček soudí, že byla pronajata nápravníkům). O příslušnosti Cetorazi k choustnickému panství nicméně svědčí zápis o lese Žernovníku (u Cetorazi) ve zmíněném urbáři, a stejně tak i choustnické účty z té doby. Od jádra choustnického panství odlehlá zboží na Pacovsku začali Rožmberkové po polovině 15. století rozprodávat – plat v Cetorazi prodal Jan z Rožmberka již roku 1461, definitivně Cetoraz se třemi okolními vesnicemi odprodal roku 1480 Vok II. z Rožmberka.³⁶ Po polovině 14. století byly přikoupeny statky Deštná (1364) a drobná zboží Hrádek na Černovicku (před 1367) a Hrádek na Pacovsku (mezi 1345–1373). **Deštná** původně náležela pánům z Hradce (1294), od nichž ji roku 1364 koupili Rožmberkové. Podobně jako Cetoraz není Deštná evidována v urbáři rožmberských zboží (1379–1384) – analogicky i v tomto případě jsou uváděny pouze „*silve in circuitu Tesné*“, náležející k choustnickému panství. Taktéž i v případě Deštné svědčí o její příslušnosti k choustnickému panství zmíněné choustnické účty ze 70.–80. let 14. století.³⁷ **Hrádek u vsi Křeče** na Černovicku snad původně náležel pánům z Hradce, kteří jej neznámého času prodali Rožmberkům – v urbáři rožmberských panství (1379–1384) se uvádí jako součást choustnického panství; z téhož záznamu vyplývá, že Rožmberkům náležel již roku 1367. Na Hrádku je doložen hospodářský dvůr, spadající pod správu choustnického purkrabího (v choustnickém účtu z roku 1375 figuruje rubrika „*Inposiciones curie Hradek*“).³⁸ **Hrádek na severovýchod od Pacova** původně býval samostatným vladyckým statkem – jeho příslušnost k **pacovskému zboží** (jež Rožmberkové drželi v letech cca 1345–1360) nelze proto předpokládat. Sedláček zmiňuje pouze nedatovaný zápis krále Karla IV. Rožmberkům na Hrádek, ale lze mít zato, že k Hrádku se vztahují i záznamy v rožmberském urbáři (1379–1384): především „*villa Hradek*“ a k ní náležející vsi Zhořec a Ondřejovice; Rožmberkové drželi i některé okolní lesy, jak svědčí „*silva retro Paczow apud Hradek villam*“. Osudy Hrádku v 15. století nejsou známy – roku 1480 v souvislosti s prodejem Cetoraze se nepřipomíná, zřejmě již tehdy

---

³⁶ Doklad z roku 1307 RBM 2, s. 919–920, č. 2134; patronátní právo LC 1/1, s. 99 (1359); LC 2, s. 50 (1371); LC 3–4, s. 150 (1383); SEDLÁČEK, MS, s. 98; zápis o Žernovníku UZR, s. 20, č. 160; choustnické účty TRUC 1957, s. 40; doklad z roku 1461 RD, s. 80–81, č. 202; z roku 1480 RD, s. 216–218, č. 632; zboží Cetoraz později připadlo k Pacovu (srv. SOA Třeboň, pob. Jindřichův Hradec, Sběrka pergamenů, 14, z roku 1561).

³⁷ Doklad z roku 1294 RBM 2, s. 710–711, č. 1656; z roku 1364 SEDLÁČEK, MS, s. 129; KUBÍKOVÁ 1997, s. 89, č. 76; znění příslušné listiny in extenso ŠIMŮNEK 2000, s. 38–39; urbář 1379–1384 UZR, s. 20, č. 161; choustnické účty TRUC 1957, s. 40; aspekty deštnských dějin 14.–15. stol. probírá ŠIMŮNEK 2000 (s bibliografií).

³⁸ UZR, s. 19, č. 152 (s chybnou lokalizací); choustnický účet TRUC 1957, s. 37; v držbě Hrádku se v 15. století střídali příslušníci rožmberského okruhu spojenců (blíže SEDLÁČEK, H 4, s. 328–329).

nebyl rožmberským majetkem.³⁹ Nejasná je doba a okolnosti založení **Černovic**, v písemných pramenech připomínaných až od sklonku 60. let 14. století. Domečka – s poukazem na nejstarší znak města – soudil, že byly založeny pány z Hradce, pozdější literatura však existenci černovického znaku v podobě zlaté růže na modrém poli označuje za neprůkaznou. Nejstarší písemné zmínky z roku 1369 již dokládají v Černovicích kostel – v rožmberském urbáři z let 1379–1384 jsou Černovice (*oppidum Cernyowicz*) uváděny jako součást panství Choustník.⁴⁰

K třeboňskému panství byly přivtěleny **Suchdol** a **Šalmanovice**, ležící na jihovýchod od Třeboně. Rožmberkové obě vsi koupili od Lipolta z Landštejna roku 1362 a vzápětí v Suchdole založili kostel. Jako součást třeboňského panství jsou vsi uváděny v urbáři z let 1379–1384, později načas náležely k Lutové – vyplývá to ze znění stížnosti suchdolského faráře z doby kolem roku 1430 – a poté opět k Třeboni (1433).⁴¹ V poslední čtvrtině 14. století (s největší pravděpodobností mezi lety 1379/1384–1395) Rožmberkové přikoupili **Lutovou**. I toto zboží náleželo původně pánům z Landštejna. V rožmberském urbáři z let 1379–1384 se Lutová ještě neuvádí, naopak roku 1395 již k tamějšímu kostelu prezentoval kněze Jindřich z Rožmberka.⁴² Rovinu dnes neověřitelné hypotézy nepřekračují úvahy o existenci tvrze (hrádku) **Hradečku** na sever od Třeboně. Wagner uvažuje o vypovídací hodnotě pomístního jména Hradeček (dnes les na sever od Třeboně, v minulosti též rybník) a uvádí: „den Namen Hradeček erhielt dieser Wald von einer bezüglich der Zeit ihres Entstehens und Verschwindens nicht nachweisbaren Kleinfeste, welche auf dem oberhalb des Gehöftes des Einöders Hradečnik befindlichen, infolge des Eisenbahnzuges abgegrabenen, kleinen Berge gestanden, der in auffalenden, gegen die dortigen Terrainverhältnisse abweichender Weise sich da emporhob, theilweise auch künstlich aufgeführt worden sein mag und vor Zeiten durch zugeleitetes Wasser ohne Schwierigkeit gebüht worden sein konnte“.⁴³

Spolu s novohradským panstvím Rožmberkové koupili i polovinu **Horní Stropnice** a dva díly **Trhových Svinů** s tvrzí. Zatímco svinenská tvrz je v prodejní listině výslovně zmíněna („... *czwey teyl des marketes zu Swaincz mit der ganczen veste...*“), v případě Horní

---

³⁹ SEDLÁČEK, H 4, s. 206, 214; podrobně VONDRÁČEK 1947, s. 67–84; monograficky TÝŽ 1954; doklady z urbáře 1379–1384 UZR, s. 21, č. 163–165 (o poloze ZSO Ondřejovice MJČ 3, s. 275–276); lesy UZR, s. 20, č. 160.

⁴⁰ DOMEČKA 1931, s. 4; diskuse ČÁREK 1985, s. 108; doklad z roku 1369 LC 2, s. 15; urbář 1379–1384 UZR, s. 18, č. 134; o struktuře majetkové držby na Deštensku a Černovicu detailně DOMEČKA 1931, s. 1–10.

⁴¹ Doklad z roku 1362 RBM 7, s. 783–784, č. 1289; kostel v Suchdole srv. LE 1, s. 45–46, č. 89; urbář 1379–1384 UZR, s. 55, č. 467, 468; doklad z roku cca 1430 AČ 14, s. 3–4, č. 1478; z roku 1433 NOVÝ 1994, s. 154, 157.

⁴² Jako majetek Landštejnů k roku 1349 UBH, s. 93–94, č. 94; doklad z roku 1395 LC 5, s. 213; k dějinám Lutové SEDLÁČEK, H 3, s. 272; již roku 1366 prodával Jindřich ze Stráže Rožmberkům některé své polnosti v Mníšku u Lutové (SOA Třeboň, CS, II–277–1).

⁴³ WAGNER 1881a, pag. 159; v části lesa Hradečku byla v 16. století obora (MAREŠ 1887–88, s. 4).

Stropnice („... den halben teil des marktes zu Stropnicz“) se o existenci tvrže jen spekuluje – východiskem je existence panské tribuny v kostele. Sídlo bývá proto situováno jižně od kostela na okraj ostrožny, do míst dnešní farní budovy.⁴⁴

Již na konci 50. let 14. století přicházejí Rožmberkové do užšího kontaktu s **velešínským panstvím** – roku 1359 zapůjčili Benešovi z Velešína částku 700 kgč., aby jimi mohl vyplatit podíly svých bratří na hradě Velešíně („ieren tail der Veste vnd des hauses cze Welesin“). Zároveň si Rožmberkové vyhradili na příští čtyři roky přednostní právo pro případ, že by se Beneš rozhodnul zboží prodat či zastavit. Přestože na základě úmluvy, uzavřené s velešínskými Michalovici roku 1360, připadla poručnická správa jejich panství Velešín a zboží Tichá Rožmberkům, na základě majetkového spolku zůstalo i po smrti Beneše z Velešína (†1361) v rukou rodu Michaloviců. Již na počátku 60. let Rožmberkové získali drobné díly na úhradu Benešových dluhů, k plnému získání velešínského panství jim však napomohla finanční tíseň Jana IV. z Michalovic, jenž ve snaze vyplatit svá zastavená zboží v severních Čechách se roku 1387 odhodlal k odprodeji Velešína.⁴⁵ Hradu Velešínu připadla v průběhu 15. století podvkráté rezidenční úloha – jednalo se o hrad reprezentativní, královského založení (z doby okolo poloviny 13. století), s románskou kaplí a okrouhlou věží (snad bergfritem). Ve 40. letech byl vdovským sídlem Perchty z Kravař (†1447), jež zde snad nějaký čas sídlila spolu se svou setrou Eliškou z Kravař (†1444), matkou Oldřicha z Rožmberka. V 60. letech se pak hrad stal útočištěm Sobětických.⁴⁶ Spolu s Velešínem se Rožmberkům dostávají i někdejší samostatná zboží Benešov (n. Černou) a **Tichá** (1387).⁴⁷ **Benešov (n. Černou)** je doložen roku 1332, ačkoli někteří badatelé (např. Klimesch) předpokládají existenci města již k roku 1311. Není přesně známo, kdy vznikla benešovská tvrž – poprvé doložena je roku 1368 a

---

⁴⁴ Doklad z roku 1359 RBM 7, s. 180–182, č. 276; o stropnické tvrzi FRÖHLICH 1995; tribuna se nachází v patře západní věžovitě stavby (z doby zřejmě po polovině 13. století), převyšující loď (NOLL – VARHANÍK 1996).

⁴⁵ Doklady z roku 1359 KLIMESCH 1884–85/I, s. 349; II, s. 116–118, č. 2; smlouva o předkupním právu Rožmberků l. c. II, s. 118–119, č. 3; smlouvy o poručnictví l. c. II, s. 120–121, č. 4; RBM 7, s. 365–366, č. 590; s. 373–374, č. 603; doklady z roku 1387 KLIMESCH 1884–85/II, s. 131–136, č. 11–13; srv. též SEDLÁČEK, H 3, s. 224–226; o lenním závazku srv. s. 292.

⁴⁶ Doklady z roku 1360 RBM 7, s. 365–366, č. 590; s. 373–374, č. 603; TEICHL 1899, s. 203–204, předpokládá existenci tvrže i ve vsi Bělá, avšak nepodloženě; doklady z roku 1387 KLIMESCH 1884–85/II, s. 131–136, č. 11–13; ke stavební podobě hradu HEJNA 1985 (s evidencí nalezených pozůstatků keramických aj. artefaktů; jihovýchodní část hradu zůstala neprozkoumána), a naposledy DURDÍK 2002 (speciálně k otázce funkce – patrně tezaurační – výklenku se šachtou ve spodním patře věže); Velešín jako vdovské sídlo KUBÍKOVÁ 2004, s. 99–100.

⁴⁷ K dějinám Tiché KLIMESCH 1884–85/I–II, passim, a SEDLÁČEK, H 3, s. 260–261; naposledy ÚLOVEC 1998b, bohužel bez znalosti prací Klimeschových (kromě cit. též KLIMESCH 1891–93/I–III, passim).

označována jako „*munitio seu fortalitium*“.⁴⁸ Koupi velešínského panství předcházely drobnější územní zisky na Kaplicku, např. **Soběnov** a několik dalších vsí Rožmberkům připadnul roku 1362 jako splátka dluhů †Beneše z Velešína (kněze na faru v Soběnově Rožmberkové přitom podávali již roku 1359) – vsi byly následně připojeny ke Krumlovu, po roce 1387 se nepochybně vrátily pod správu panství Velešín.⁴⁹

Již v první polovině 14. století Rožmberkové získávají na západní straně svého dominia majetkovou enklávu v podobě zboží **Bavorov**. Jednalo se o královskou odúmrť, již Jan Lucemburský postoupil roku 1334 Petrovi z Rožmberka. Počátky Bavorova (před 1315) souvisejí se jménem Bavora III. ze Strakonice (†1318), jehož lze pokládat i za zakladatele hradu v jižní části městečka (hrad uváděn 1334). Na bavorovském zboží byla zapsána věnná zástava Bavorovy vdovy Markéty, sestry Petra I. z Rožmberka – tato svůj díl postoupila Petrovi (1334). Držbu bavorovského zboží Rožmberkům potvrdil roku 1350 Karel IV. a když následujícího roku Rožmberkové získali i díl Viléma ze Strakonice, stali se jedinými majiteli bavorovského zboží.⁵⁰ Nově získanému majetku Rožmberkové nepochybně přikládali značný význam – jeho centrem se stal nově založený hrad **Helfenburk**, jenž nahradil funkci hrádků v Bavorově a Vítějovicích. Výstavba Helfenburka započala roku 1355 poté, co Rožmberkové získali královo svolení. Do obvodu nově zřízené územněsprávní jednotky – helfenburského panství – připadlo zboží Bavorov, k němuž byl roku 1317 připojen i drobný statek **Vítějovice**, a neznámo kdy rovněž původně samostatný statek **Strunkovice**. Již roku 1290 se uvádí Vítkovec Vok ze Strunkovic a velmi pravděpodobná je existence zdejší tvrze – v písemných pramenech není doložena, neboť její význam velmi záhy pominul s připojením Strunkovic k Bavorovu. Srovnání s údaji urbáře rožmberských panství z let 1379–1384 ukazuje, že obvod helfenburského panství prakticky zůstal v hranicích n. bavorovského zboží.⁵¹

---

⁴⁸ Doklad z roku 1332 UBH, s. 78–79, č. 77; KLIMESCH 1884–85/I, s. 216; obezřetný je v té věci SEDLÁČEK, H 3, s. 256; tvrz LE 4, s. 462, č. 637; o založení kaple sv. Václava (nepochybně v obvodu tvrze) LE 1, s. 69, č. 144; k dějinám Benešova především KLIMESCH 1884–85/I–II, *passim*, a SEDLÁČEK, H 3, s. 256–257; HRUBÝ 1999 ve svém pozoruhodném článku problematiku zaniklého opevněného sídla v Benešově z hlediska archeologie neprobírá (zmiňuje pouze domněnky starší literatury; l. c., s. 251), a jen hypoteticky autor uvažuje o městském opevnění (l. c., s. 252).

⁴⁹ Doklad z roku 1359 LC 1/1, s. 111; z roku 1362 KLIMESCH 1884–85/II, s. 124–127, č. 7; ke sporu o podací l. c., s. 128–130, č. 9; urbář 1379–1384 UZR, s. 34, č. 289–293.

⁵⁰ Doklad z roku 1315 RBM 3, s. 98–99, č. 240; z roku 1334 RBM 4, s. 4, č. 11; z roku 1350 EMLER 1877, s. 319, č. 24; z roku 1351 TÝŽ 1877, s. 324, č. 85; srv. též SEDLÁČEK, H 7, s. 90–91.

⁵¹ O vítějovickém hradu SEDLÁČEK, H 7, s. 104–105, a KAŠIČKA – NECHVÁTAL 1990, s. 87–91; připojení Vítějovic k Bavorovu srv. URP, s. 4, č. 7; Strunkovice – doklad z roku 1290 RBM 2, s. 651–652, č. 1513; existenci panského sídla předpokládají KAŠIČKA – NECHVÁTAL 1990, s. 115; taktéž i KUDRNÁČ 1998, s. 58; o počátcích Helfenburka SEDLÁČEK, H 7, s. 91; doklad

Územní zisky mimo území jižních Čech zahrnují zboží ve východních a především západních a středních Čechách. Ve východočeské oblasti Rožmberkové získali hrad a zboží **Hradištko** (u Chlumce nad Cidlinou). Jednalo se o součást královské odúmrti po Sezimovi z Hořepníka, již roku 1299 postoupil král Václav II. Dětochovi z Třebelovic (†po 1326). Jeho dědicem se stal Petr I. z Rožmberka, jenž své majetkové nároky musel ve 30. letech 14. století prosazovat soudní cestou. Ze srovnání rozsahu zboží Hradištko k roku 1299 s údaji rožmberského urbáře z let 1379–1384 vyplývá, že v průběhu téměř století přibýlo jen několik málo vsí. Za zmínku stojí, že – jako jediné mezi rožmberskými panstvími – není hradištské zboží v urbáři označeno podle svého správního centra, ale podle městečka **Žiželic** („*Bona in Zuželicz spectancia*“); nejasný je i důvod, proč je Hradištko označováno jako *civitas*.⁵² Epizodní byla na počátku 14. století rožmberská držba **Nechanic** (součást dědictví po pánech z Krumlova), jež velmi pravděpodobně právě od Rožmberků neznámo kdy získal Jan Lucemburský – na základě rožmberské rúže v městském znaku se předpokládá, že Rožmberkové vysadili Nechanice jako městečko.⁵³

Západočeské majetky pánů z Rožmberka se rozkládaly na Rokycansku, východním Plzeňsku a v přilehlé části Brd. Základ rožmberské držby na Rokycansku položil Petr I. Roku 1336 koupil od Jana Lucemburského panství **Zbiroh** s městečky Radnice a Mýto. Někdy v téže době (mezi lety 1325–1349) získávají Rožmberkové zboží **Strašice**.⁵⁴ Zřejmě již kolem roku 1360 (prokazatelně před rokem 1369) získali hrad **Vildštejn** (dnes zpravidla zkomoleně Vlčtejn) a již záhy poté zde vystavěli honosný gotický palác. Není pozitivně známo, s jakým konkrétním záměrem Rožmberkové k velkorysému stavebnímu podniku přikročili, ovšem reprezentativnost palácové stavby spolu s absencí propracovanější fortifikace opravňuje k vyslovení hypotézy, že se snad mělo jednat o sídlo manželek a vdov pánů z Rožmberka. Tomuto dohadu nasvědčuje i skutečnost, že na vildštejnském panství Rožmberkové skutečně opakovaně zapisovali svým manželkám věno – jako věnná zástava Elišky, rozené z Halsu (manželky Jana I. z Rožmberka) se po její smrti (1384) dostal Vildštejn Sigostovi, landkrabímu z Leuchtenberka; na základě úmluvy z roku 1396 získal Jindřich z Rožmberka Vildštejn zpět a Sigostovi postoupil zboží Haslach. Po Jindřichově smrti (1412) byla na hradě zapsána věnná zástava jeho vdově Elišce z Kravař (v tomto směru není důvod pochybovat o údajích falsa s vro-

---

z roku 1355 RBM 6, s. 26, č. 37; urbář 1379–1384 UZR, s. 39–41, č. 333–359; srv. též KUDRNÁČ 1998, s. 63–66.

⁵² Doklad z roku 1299 RBM 4, s. 789–790, č. 1841; spory o nároky k Hradištku – k roku 1334 UBG, s. 396; k roku 1337 RT 1, s. 408; srv. též SEDLÁČEK, H 5, s. 293; urbář 1379–1384 UZR, s. 22–24, č. 179–196; Hradištko jako *civitas* UZR, s. 22, č. 179; o prezentačním právu ke kostelu v Žiželicích ve 14. století ŠIMŮNEK 1998, s. 109, pozn. 21.

⁵³ SEDLÁČEK, H 5, s. 329; městský znak a domněnka o rožmberském vysazení na městečko ČAREK 1985, s. 262–263; přijímá ji i URBAN 2003, s. 220.

⁵⁴ Zbiroh – doklad z roku 1336 RBM 4, s. 141–142, č. 352; SEDLÁČEK, H 6, s. 239; POHL 1905, s. 4; Strašice – SEDLÁČEK, H 6, s. 259–260; k roku 1349 UBG, s. 398, č. 166a.

čením 1423), Eliščiný nároky byly však v souvislosti s vývojem událostí po roce 1421 pouze iluzorní. Vše nasvědčuje tomu, že z okolí Vildštejna se rekrutoval samostatný okruh služebníků – klientely pánů z Rožmberka (dílem jej lze rekonstruovat ze soupisu dluhů, jež po sobě zanechal Jindřich III. z Rožmberka).⁵⁵

Při cestě z jižních Čech do Prahy získali Rožmberkové okolo poloviny 14. století zboží Miličín (1346) a Sedlčany (1352). **Miličín** byl součástí dědictví po Heřmanovi (ml.) z Miličina (†1346), jenž svá zboží (fingovaným) prodejem převedl na Petra I. z Rožmberka (svědectvím o Heřmanově poměru k Rožmberkům je i skutečnost, že jeho jméno figuruje v nekrologiích rožmberských klášterů a kostelů). Rozsah miličinského zboží je znám až podle urbáře z let 1379–1384. Hrad je v Miličíně výslovně uváděn roku 1350 – stával v blízkosti farního kostela a minimálně do počátku 15. století byl i správním centrem zboží. Purkrabí – spolu s rychtářem a přísežnými – se výslovně připomíná pouze roku 1393; rožmberským purkrabím na Miličíně byl snad Diviš z Talmberka, v letech 1389–1412 se píšící s predikátem *z Miličina* a roku 1412 uváděný mezi rožmberskými purkrabími.⁵⁶ **Sedlčany** s několika okolními vesnicemi Rožmberkové koupili roku 1352 od pánů z Hradce a k ochraně sedlčanského zboží krátce poté – nejspíše v 60. letech – založili na Vltavě dva hrádky, **Zrůbek** a **Zvírotice**. Počátky Zrůbku jsou na základě písemných pramenů zcela nejasné, archeologický výzkum však výstavbu opevněného sídla dovoluje klást do druhé poloviny 14. století. Výstavbu Zvírotic bylo lze na základě nálezového souboru a dispozice (neobvyklý stavební útvar tří samostatných stavení) položit do 60. let 14. století – jakkoli místo bylo osídleno již dříve, nebyl stavebníkem zvírotického hrádku (tvrze) Heřman z Miličina, jak předpokládal Sedláček. Pevnostní charakter ovšem vykazuje i sedlčanský farní kostel – dokladem je nejen jeho dochovaná stavební podoba, ale i opakované pokusy o jeho dobytí (roku 1454 se v confirmaci privilegia Oldřicha z Rožmberka (1418) uvádí, že Oldřichův „*list jim*

---

⁵⁵ Rozsah zboží vildštejnského dle urbáře z let 1379–1384 UZR, s. 21–22, č. 166–178; o Vildštejnu z kastelologického hlediska NOVOBILSKÝ – NOŽIČKA – ROŽMBERSKÝ 2000, s. 41–45 (tamtéž i hypotéza o funkci hradu); leuchtenberská držba SEDLÁČEK, H 9, s. 213–214; doklad z roku 1396 RBMAV 3, s. 150, č. 355, 356; falsum s datem 1423 LOR 1, s. 261–262, č. 370; k vývoji po roce 1421 srv. s. 53; soupis dluhů Jindřicha z Rožmberka – edice: NOVÝ 1989, s. 69–77; o rožmberské klientele z dosahu vildštejnského zboží – s přihlédnutím k postoji nižší šlechty z jihovýchodní části Plzeňského kraje k reformním myšlenkám – MAUR 1992, s. 79–81, a TÝŽ 1996, zvl. s. 18nn.

⁵⁶ SEDLÁČEK, H 4, s. 234–235; o Heřmanových vztazích k Rožmberkům a okolnostech jeho smrti HEERMANN 1897, s. 64; TEPLÝ 1899, s. 6–9; urbář z let 1379–1384 UZR, s. 48–50, č. 412–426 (údaje interpretuje TEPLÝ 1899, s. 11–14); o dnes již zcela zaniklém hradu STRÍBRSKÝ 1947; doklad z roku 1393 LE 4, s. 400–401, č. 556; k Divišovi z Talmberka LE 3, s. 323 (1389); RT 1, s. 578 (1398); LE 5, s. 655, č. 885 (1405); SA 6, s. 163–164, č. 12 (1408); RBMAV 3, s. 270–272, č. 684 (1412); srv. též SEDLÁČEK, H 4, s. 235; TEPLÝ 1899, s. 16–18, 22–23; zmínka PROCHÁZKOVÉ 1985, s. 250, je zmatečná.

zkažen jest, kdy jsú Táboři jich na kostele dobývali“, a k dalšímu pokusu o dobytí kostela došlo na počátku 70. let 15. století).⁵⁷

V kontextu vývoje rožmberské majetkové držby zaujímá specifické postavení období Petra I. z Rožmberka (†1347). Vedle několika zásadních územních zisků – Choustník (1322), Dolní Bukovsko (1323), Bavorov (1334), Žiželice (1334), Zbiroh (1336), Strašice (mezi 1325–1349) – je období Petrovy vlády charakterizováno řadou dočasných zástav a darů, jež Petrovi uděloval král Jan Lucemburský jako kompenzaci svých dluhů. Náhradou za výdaje, jež Petrovi vzešly v souvislosti s tažením k Metám, mu král Jan zapsal vybírání daně v oblasti mezi (Novou) Plzní a Žebrákem (1325), v letech 1337–1338 mu opakovaně zapisoval výnosy zlatých dolů v řadě těžních revírů.⁵⁸ Epizodní charakter měly Petrovy územní zisky na Domažlicku a Klatovsku. Roku 1327 Jan Lucemburský Petrovi prodal hrad a zboží **Janovice (n. Úhl.)** a k tomu přidal clo v Nýrsku. Králova práva k dispozici janovickým zbožím však nebyla tak jednoznačná, jak by se mohlo zdát na základě znění příslušné prodejní smlouvy – páni z Janovic obhájili svá práva, Petr z Rožmberka jim janovické zboží postoupil zpět a král byl nucen Rožmberka odškodnit. Ustanovení králova reversu z roku 1327 – na základě něhož měl Petr až do úplného osvobození janovického zboží ode všech závazků držet hrad Vitoraz (*castrum Weytra*) – zjevně nevstoupilo v platnost. Vyplývá to ostatně i z Janovy listiny z roku 1334, jíž Petrovi z Rožmberka zapisuje několik vsí na Hlubocku, „*quas eidem in commutationem seu cambii nomine pro bonis suis Janowitz dederamus*“. Zhruba v téže době – roku 1331 – Petr od krále získal zboží **Bezděkov** na Klatovsku, jež však krátce poté prodal. Ve 20. letech Petr z Rožmberka krátce držel v zástavě též purkrabský úřad v **Domažlicích** (roku 1328 byl z jeho rukou vyplacen).⁵⁹

Od poloviny 20. let Petr z Rožmberka disponoval právy k zeměpanskému lovcímu úřadu **Kamýk (n. Vlt.)** – roku 1326 mu král potvrdil práva, jež Petr výplatou získal po smrti Heřmana z Miličina, později král díl zástavy vyplácel a opět znovu zastavoval (1336) a roku 1341 Petrovi zapsal společně panství i lovcí úřad. Neznámo kdy

---

⁵⁷ Doklad z roku 1352 SOA Třeboň, pob. Jindřichův Hradec, RA z Hradce, I–A–5 (opis 19. stol.); k dějinám Sedlčan (a sedlčanského zboží) v období první fáze rožmberské držby (14.–15. stol.) POLÁK 1974, s. 137–139, 143–144 (s bibliografií); konfirmace 1454 CIM 4/2, s. 21–22, č. 320; osudy Sedlčan za husitských válek rekonstruuje POLÁK 1979, zvl. s. 10–12, v souvislosti s analýzou historických kořenů místní tradiční slavnosti zvané *Rosa* (jež sama je ovšem záležitostí až pobělohorskou); sedlčanský kostel v kontextu opevněných sakrálních staveb RAZÍM 1997a, zvl. s. 163–164; Zrůbek – SLEPIČKA 1956; Zvírotice – HEJNA 1954; SEDLÁČEK, H 15, s. 150.

⁵⁸ Doklad z roku 1325 RBM 3, s. 446, č. 1148; z roku 1337 reg. SEDLÁČEK, H 11, s. 28; RBM 4, s. 226–227, č. 575.

⁵⁹ Doklad z roku 1327 – koupě Janovic UBG, s. 85–86, pozn. 4; SEDLÁČEK, H 9, s. 137; z roku 1327 – králův revers UBG, s. 86, pozn. 4; srv. též SEDLÁČEK 1920a, s. 9–10; z roku 1334 UBG, s. 85–88, č. 42; z roku 1331 – Bezděkov RBM 3, s. 706–707, č. 1812; RBM 4, s. 119, č. 300; SEDLÁČEK, H 9, s. 165; zápis purkrabství domažlického SEDLÁČEK, H 9, s. 75; TÝŽ, MS, s. 152.

čeští králové (zjevně Karel IV.) zástavu vyplatili.⁶⁰ Naproti tomu relativně stabilní byla zástava **Zvíkova** – hrad držel jako zástavu českých králů již od roku 1307 Jindřich z Rožmberka (†1310). Jan Lucemburský zastavil Zvíkov Petrovi z Rožmberka roku 1323 a poté, co jej roku 1336 vyplatil, neuplynulo více než půldruhého roku a hrad Petrovi zastavil znovu. Nejpozději na počátku 50. let 14. století byl hrad vyplacen a v *Maiestas Carolina* je uváděn mezi nezcizitelnými hrady.⁶¹

Územní zisky Jindřicha III. z Rožmberka (†1412) byly již menšího významu.⁶² Již od 80. let 14. století náležela Rožmberkům určitá majetková práva k západočeskému panství **Velhartice**, situace tu však není zcela jasná. Jan z Velhartic (†před 1390) dožil jako chráněnc Oldřicha I. z Rožmberka na Nových Hradech. Ustanovil jej i poručníkem svých dcer Kateřiny a Anny; po Oldřichově smrti (1390) přešlo poručnictví na jeho syna Jindřicha. Dědičkám Jana z Velhartic náleželo zboží **Čečovice**, jež Rožmberkové ve dvou fázích od nich získali – roku 1395 Jindřich z Rožmberka získal polovici, náležející Kateřině a jejímu muži Janovi z Hradce, a to směnou za část panství Velhartice; druhou polovici čečovického zboží – náležející Anně – získal roku 1409 náhradou za roční plat 170 kgč. Počátky panského sídla v Čečovicích spadají do 14. století. Spolu s Čečovicemi Rožmberk tehdy získal i **(Malý) Bor** (Anna jej držela od roku 1395).⁶³

Mezi lety 1404/1408–1412 Jindřich z Rožmberka zakoupil na Borovansku zboží **Ledenice s hrádkem Landštejnem**. Již předcházející majitel, Vilém z Landštejna, osvobodil Ledenice od odúmrti (1398) a neznámo kdy Ledenice získaly *ius regale* – výslovně se připomíná roku 1447.⁶⁴ Zřejmě již Jindřich z Rožmberka získal hrad **Kuklov (Kugelweit)**, ležící při hranicích rožmberské domény a zlatokorunského klášterství. Dějiny hradu jsou známy velmi nedostatečně – Bok dovozuje, že hrad založil Dětrich z Portic, řeč. Gugelweit, a to v letech 1360–1361, kdy krátce zastával úřad probošta

---

⁶⁰ Doklad z roku 1326 RBM 3, s. 460, č. 1186; z roku 1336 RBM 4, s. 99–101, č. 253; z roku 1341 RBM 4, s. 867–868, č. 2220; SEDLÁČEK, H 15, s. 143; TÝŽ 1921, s. 99–100.

⁶¹ Zástavy Jindřichovi z Rožmberka RBM 2, s. 919, č. 2133; s. 924, č. 2144, 2145; SEDLÁČEK, H 11, s. 27–28; doklad z roku 1323 RBM 3, s. 350–351, č. 892; z roku 1336 UBG, s. 431–432, pozn. 1; z roku 1338 RBM 4, s. 177–179, č. 431–433; *Maiestas Carolina* AČ 3, s. 85; SEDLÁČEK, H 11, s. 28.

⁶² Prameny doložené majetkové transakce Jindřicha III. v úplnosti eviduje ŠUSTA 1995 (souvislosti jsou však zpřetrhány důsledně chronologickou osnovou monografie).

⁶³ Rožmberská práva k Velharticím jsou dokumentována od roku 1387 (SOA Třeboň, CS, II–417–1) a poté figurují v řadě majetkoprávních smluv (z let 1391 a 1393 SOA Třeboň, CS, II–417–2 + 3); směna poloviny Čečovic (1395) AČ 2, s. 324–325, č. 5; SEDLÁČEK, H 9, s. 118; SEDLÁČEK, H 11, s. 112–113; druhá polovina Čečovic (1409) AČ 3, s. 478–479, č. 101; SEDLÁČEK, H 11, s. 113, uvádí, že ještě roku 1412 Čečovice držela Anna, s čímž ovšem nekoresponduje např. přítomnost tamějšího purkrabího mezi rožmberskými úředníky téhož roku (srv. s. 74); stavebněhistorický průzkum panského sídla v Čečovicích PROCHÁZKA 1982 (historické pasáže jsou povrchní a nepřesné); k držbě (Malého) Boru srv. s. 53.

⁶⁴ K zisku Ledenic PEXA 1974, s. 48; NOVÝ 1994, s. 153–154, předpokládá příkoupení Ledenic již roku 1404; osvobození od odúmrti CIM 4/1, s. 239–240, č. 163; *ius regale* LOR 3, s. 211, č. 293.

vyšehradské kapituly, přičemž právě tehdy vrcholily majetkové spory mezi kapitulou a klášterem zlatokoronským. Problematická je nicméně motivace zjevného zájmu pánů z Rožmberka o tento hrad – Jindřicha III. na jeho destrukci (1395) a jeho syna Oldřicha na přivtělení hrádku k rožmberskému majetku. Jednalo se o lokalitu v poloze nepříliš frekventované a hrádek mohl nadto skýtat útočiště jen nepočetné posádce (nasvědčuje tomu rekonstrukce stavební podoby hradu) – paušální poukazy ke snahám Rožmberků po úplném ovládnutí klášterních zboží jsou tu jen východiskem z nouze. Soudobé prameny shodně svědčí, že hrad byl zničen v souvislosti s vývojem politické situace v zemi. Listina s datem 24. června 1405 – již král Václav Jindřichovi z Rožmberka zbořený hrad Kuklov „*za věrné služby*“ daroval – je falsem Oldřicha z Rožmberka.⁶⁵

Zbývá zmínit rožmberské majetky mimo hranice Čech – právním podkladem držby byl v tomto případě lenní poměr pánů z Rožmberka k biskupství pasovskému. Biskupská léna v oblasti (rakouského) Mühlviertelu držel již Vítek III. (†1236), otec Voka I. z Rožmberka, od 14. století se však rožmberská držba omezila na zboží **Haslach**. Biskupské zboží Haslach získal v léno Petr I. z Rožmberka (1341). Jednalo se vlastně o prodej (kupní částka zněla na 1.300 liber pasovských feniků), ovšem s podmínkou, že Petr i jeho dědici městečko Haslach se vším příslušenstvím „*ze rechtem leben haben schullen*“. Dle pozdní zprávy (1692) získal Haslach v léno již Vok I. (1257), tento údaj je spíše nepravděpodobný. Ke zboží Haslach původně náleželo i právo rybolovu od Schläglu až ke vsi Schwackenreut – roku 1389 postoupil Jan z Rožmberka toto právo klášteru ve Schläglu. Rozsah zboží Haslach, zachycený v biskupském urbáři z let 1324/1329, je důležitý i z hlediska vymezení hranic panství Vítkův Kámen. Obvod zboží Haslach o půl století později je zřejmý z rožmberského urbáře (1379–1384).⁶⁶

Vývoj majetkové držby pánů z Rožmberka po roce 1420. Zhruba z poloviny roku 1427 pocházející seznam potencionálních vojenských podnikatelů z řad šlechty (napsaný „*Zettel der houbtlut, stete und slosse zu Beheim*“), na něž se Zikmund v případě potřeby mohl obrátit se žádostí o zajištění žoldnéřských vojsk, eviduje i [Oldřicha]

---

⁶⁵ Pramenné doklady souborně SEDLÁČEK, H 3, s. 79–81; BOK 1984, s. 267, 271; rekonstrukce stavební podoby hradu PLÁČEK 1993, s. 345–349; k dobovým souvislostem destrukce hradu srv. líčení *Chron. Vien.* 1367–1405 (edice: HÖFLER 1856–66/I, s. 1); v širokých souvislostech TOMEK, DMP 3, s. 364–392; srv. též SPĚVÁČEK 1986, s. 242nn.; falsum dt. 1405 AČ 3, s. 475–476, č. 79; že se jedná o falsum rozpoznal až HLAVÁČEK 1970, s. 136–137; rovněž Václavův rubní sekret je falešný (MARÁZ 1998, s. 65–66).

⁶⁶ K rožmberským lénům v Mühlviertelu CDB 3/1, s. 10–11, č. 12; CDB 5/1, s. 115, č. 1126; CDB 5/3, s. 95, č. 1089; s. 115–116, č. 1127; PANGERL 1871a, s. 6–8; TÝŽ 1874b, s. 289–290; rozsah Vítkovy lenní domény rozepsal STRNADT 1907, s. 161–162; vztahy Voka I. z Rožmberka s biskupstvím pasovským sleduje VANÍČEK 1981, s. 99–100; Haslach – doklad z roku 1341 RBM 4, s. 400, č. 1005; pozdní doklad o stavu v roce 1257 eviduje PANGERL 1871a, s. 7, pozn. 25; z roku 1389 PRÖLL 1877, s. 63; biskupský urbář z let 1324/1329 – edice: MAIDHOF 1933, zboží Haslach s. 660–664; dle urbáře z let 1379–1384 UZR, s. 24–25, č. 197–205; rozsah lenní držby l. c., s. 28–29, č. 235–256.

z Rožmberka (*her von Rosenberg*) a jeho osm hradů – Krumlov, Velešín, Dívčí Kámen, Vítkův Kámen, Choustník, Helfenburk, Třeboň a Zbiroh. Soupis ještě nereflexuje roku 1427 uskutečněnou zástavu Vítkova Kamene pánům z Wallsee (uvádění jsou jen s hradem Rožmberkem); z významných rožmberských hradů chybějí Nové Hrady – patrně proto, že byly poškozeny při nedávném husitském tažení natolik, že jako opěrný bod byly nepoužitelné. Dvojice rožmberských hradů – Příběnice a Vildštejn – je v téže době evidována v soupisu lokalit ovládaných husity.⁶⁷

Pro 20. léta 15. století je charakteristické citelné ztenčení majetkové držby, ať již se jednalo o zástavy⁶⁸ či odprodeje. Příjemci zástav byli takřka bez výjimky páni z Wallsee – již roku 1420 byl Oldřich nucen zastavit (obojí) hrad a město **Rožmberk**, následujícího roku došlo k odprodeji zboží **Haslach**. V případě Rožmberka se jednalo o oba tamní hrady i město; zástava zněla na 4.000 kgč. Zboží Haslach („... *markt zu Haslach mitsampt den zwain gerichtes vor Waldes, mit aller manschaft edler und unedler...*“) prodal Oldřich z Rožmberka svému švagrovi Reinprechtovi z Wallsee roku 1421. Odprodej byl součástí smlouvy, vyhotovené při sňatku Oldřichovy sestry Kateřiny z Rožmberka s Reinprechtem ml. z Wallsee (1418) – cena zněla na 1.200 kgč. z celkové sumy 1.600 kgč. Kateřinina věna. K vlastnímu prodeji došlo – se svolením lenního pána, pasovského biskupa Jiřího – roku 1421. Ve smlouvě je výslovně uvedeno, že „*oberes gericht*“, tj. zboží Vítkův Kámen, si Oldřich z Rožmberka ponechává.⁶⁹ K další vlně zástav došlo roku 1427 – jednalo se o **klášterství vyšebrodské** a panství **Vítkův Kámen**. Vyšebrodský klášter byl zastaven včetně všech klášterních zboží v relativně nízké částce 2.333 zl. uh. V případě Vítkova Kamene Oldřich prodával za 2.000 liber vídeň. „... *mein vest ze Wütigenhausen und das ober pehemisch gericht und alles das, das darzu gebort, in urbar, ze holz, ze veld, ze dorf...*“ a zboží se zavázal pánu z Wallsee intabulovat. Prodej panství Vítkův Kámen spadá do doby krátce po husitském vpádu do Rakous, při němž jen v Mühlviertelu byla vypálena městečka Haslach a Leonfelden – v případě kostela sv. Jakuba v Rohrbachu hovoří pozdější zpráva (1446) přímo o jeho zničení „*per crucis Christi inimicos ac perfidos Hussitas et Bohemos*“.⁷⁰ Není zcela jasné, co konkrétně Oldřich z Rožmberka mínil (1444)

---

⁶⁷ Edice seznamů: BEZOLD 1872–77/II, s. 163–166, č. 2, 3.

⁶⁸ Instituce zástav (*Grundpfandrecht*) se v západní Evropě objevuje již od 12. století, k rozvoji dochází od druhé poloviny 13. století, kdy „*beginnt der Rentengedanke sich im grundherrlichen Grundpfand durchzusetzen*“; k problematice zástav v prostředí světské šlechty ve středověku PLANITZ 1936, s. 42–72 (o počátcích této instituce l. c., zvl. s. 52–61); k otázce dispozičních práv donátorů k majetku patronátních církevních institucí srv. též REICKE 1933 (práce je založena především na pramenech městské provenience).

⁶⁹ Rožmberk LOR 1, s. 22–24, č. 38; Haslach LOR 1, s. 276–278, č. 383; UBK 2, s. 2, č. 6; LOR 1, s. 37–38, č. 54; DOBLINGER 1906, s. 431, z nepochopení uvádí místo „*ober-gericht*“ „*bohobes-gericht*“ a domnívá se proto, že se zástava nevztahovala na rychtu.

⁷⁰ Vyšší Brod LOR 1, s. 91–93, č. 137; Vítkův Kámen LOR 1, s. 94–96, č. 139; pozdní doklad z roku 1446 PRÖLL 1877, s. 76, pozn. 3; zmíněné tažení překvapivě ve své práci neeviduje STÖLLER

svým dědičným zbožím v Rakousích („*mein erbgut an das land Osterreich stossende*“), jež mínil nabídnout jako záruku za částku 40.000 zl.⁷¹

V průběhu husitské revoluce Oldřich II. navždy zcizil od rodové domény převážnou část zboží, ležících mimo oblast jižních a středních Čech. Patrně již na samém počátku 20. let Oldřich ztratil východočeské zboží **Hradištko**, jež si za nejasných okolností přivlastnil Jindřich z Veselí (†1434). Není známo, v jaké míře bylo hradištské (žíželské) zboží dotčeno válečnými událostmi – pozitivním důkazem je až testament Jindřicha z Veselí (1434), v němž svá zboží – včetně Hradištko – odkázal Machně z Veselí. Do rukou pánů z Rožmberka se Hradištko již nikdy nevrátilo. Za zmínku ovšem stojí jiná souvislost – o restituci hradištského zboží neprojevil Oldřich z Rožmberka zájem, neváhal však někdejší vlastnická práva využít na podporu svých nejistých nároků na část hlubockého zboží. Příslušné falsum je datováno do roku 1421, kdy Oldřich údajně Hradištko postoupil králi Zikmundovi. Ještě v 15. století Žiželice, příslušející ke zboží Hradištko, skutečně připadly královské komoře.⁷²

Roku 1424 Oldřich z Rožmberka zahájil rozprodej majetků na Rokycansku – *tvrz* a díl zboží **Strašice** postoupil Zdenkovi z Rožmitálu. Nejpozději v této době Strašice pozbyly statutu správního centra a byly napříště připojeny ke Zbirohu – samotný Zdeněk z Rožmitálu se roku 1427 připomíná jako rožmberský purkrabí na Zbirohu. Roku 1431 Oldřich směnil **zbirožské zboží** (s městečkem Radnice) s Kunátem Kaplínem ze Sulevic za zástavu královského hradu Zvíkova.⁷³ Roku 1428 došlo na odprodej rožmberských majetků v obvodu panství **Velhartice** – v kupní smlouvě se připomíná rožmberský majetek („... *vsí... vdolepsané i drubé, což v nich mám...*“⁷⁴) ve více než třech desítkách vsí. Kupcem byl Menhart z Hradce – držitel velhartického panství – a prodejní cena 1.413 kgč. svědčí o tom, že se nutně jednalo pouze o díly vsí.⁷⁴ Zdá se, že zboží **Čečovice** si

---

1929; totéž pochopitelně platí i o kompilaci PETRIN 1982, vč. mapy, příl. 6; k zástavě Vítkova Kamene srv. též ŠIMŮNEK 1999, s. 211–212.

⁷¹ LOR 2, s. 309–312, č. 366.

⁷² K dobovým souvislostem srv. SEDLÁČEK, H 5, s. 294; ŠIMŮNEK 1998, s. 110, pozn. 25; doklad z roku 1434 AČ 15, s. 185, č. 83; falsum dt. 1421 LOR 4, s. 258, č. 367; jako falsum listinu rozpoznal již SCHMIDT 1894–95/II, s. 189–190; naopak SEDLÁČEK, H 5, s. 294, ji pokládal za pravou, což ovlivnilo jeho výklad; *městečko Žiželice* připadlo králi před rokem 1499 (AČ 10, s. 409–410, č. 191).

⁷³ Odprodej Strašic (1424) LOR 1, s. 67–68, č. 96; Rožmitálův purkrabský úřad SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 204; majetkové poměry na strašickém zboží nebyly již na počátku 15. století docela jasné (srv. SEDLÁČEK, H 6, s. 260); směna Zbiroha (1431) LOR 1, s. 156–157, č. 230; SEDLÁČEK, H 6, s. 240.

⁷⁴ LOR 1, s. 102–104, č. 151.

tehdy Oldřich ponechal a teprve okolo poloviny 15. století přešlo do majetku Dobeše Snopoušovského.⁷⁵

V případě hradu **Vildštejna** je naproti tomu zcela zřejmé, že na jeho udržení Oldřich lpěl. Osudy hradu – roku 1421 dobytého Žižkou – byly v následujících letech poměrně spleťité. K poměrům na panství vildštejnském se velmi pravděpodobně vztahuje i pasáž v žádosti o udělení jubilejních odpustků (1423), kde jsou zmiňována „*impedimenta et persecuciones Wikelefistarum, quas in bonis suis patitur* [tj. Eliška z Kravař]“. V zápisném držení hradu se vystřídali Svojše ze Zahrádky a poté Zbyněk z Kocova, mezi nimiž se v té věci rozhořel spor (1444), ukončený následujícího roku, kdy Oldřich z Rožmberka část zápisné sumy vyplatil. Takřka vzápětí (1446) hrad držel Bedřich z Dořína, ovšem právní podklad jeho nároku není jasný. Zájem Oldřicha z Rožmberka o hrad Vildštejn vysvítá již ze skutečnosti, že nechal vyhotovit falsum – datované 1423 – jímž se král Zikmund v Oldřichův prospěch vzdával svého odúmrtního práva po Elišce z Kravař (†1444). Vznik falsa náleží do let 1444–1454, kdy se král Ladislav vzdal svého odúmrtního práva k Vildštejnu ve prospěch Jindřicha z Rožmberka. Spory o panství Vildštejn ovšem trvaly i v 60. a 70. letech 15. století.⁷⁶ Značně nejasné jsou souvislosti, za nichž Rožmberkové získali a následně ztratili zboží **(Malý) Bor**. Malý Bor byl prokazatelně rožmberským majetkem roku 1412 – není známo, kdy jej Jindřich z Rožmberka získal, v rožmberském urbáři z let 1379–1384 se však ještě neuvádí. Dobře známy jsou naproti tomu okolnosti dobytí borské tvrze v říjnu 1420 (*Starý kolegiát* (k roku 1421!) uvádí: „*Eodem etiam tempore Zižka expugnavit secunda vice Rabie castrum et propugnaculum Bor dictum domini de Rosenberg...*“). Kdy a jakým způsobem Oldřich z Rožmberka Malý Bor ztratil, opět známo není. Stalo se tak před rokem 1444, kdy Malý Bor náležel Smilovi z Kocova.⁷⁷ Zcela nejasný je případ panství **Lipnice**, jež měl Oldřich z Rožmberka

---

⁷⁵ Tak uvádí SEDLÁČEK, H 9, s. 118, není ovšem průkazné, že Snopoušovský zboží získal přímo z rukou Rožmberků.

⁷⁶ Žádost o odpustky 1423 MVB 7/2, s. 464, č. 1119; spory roku 1444 – srv. SEDLÁČEK, H 9, s. 214–215; LOR 1, s. 193, č. 284; LOR 2, s. 54–56, č. 74, 75; s. 333–334, č. 378; LOR 3, s. 52–53, č. 71; AČ 14, s. 8, č. 1485, 1486; SLČ 1937, s. 100; širší mocenskopolitické souvislosti sporu Svojšeho ze Zahrádky s Kocovským postihnul RANSDORF 1983, s. 112–115; falsum dt. 1423 LOR 1, s. 261–262, č. 370; srv. též MAREŠ 1895, s. 381; ŠIMKOVÁ 1976, s. 54, omezuje dobu vzniku falsa lety 1444–1446, její důvody však nepřesvědčují; doklad z roku 1454 AČ 3, s. 559, č. 662; k roku 1457 SOA Třeboň, CR, z Rožmberka 4/10, kart. 54; spory o Vildštejn v 60. a 70. letech SEDLÁČEK, H 9, s. 216–217.

⁷⁷ Doklad z roku 1412 RBMAV 3, s. 267–268, č. 679; dobytí borské tvrze HÖFLER 1856–66/I, s. 34; srv. též ŠMAHEL 1995–96/III, s. 56–57 (s bibliografií); k roku 1444 SEDLÁČEK, H 11, s. 215; TOMAN 1892 správně identifikoval Panský Bor jako Malý Bor; rozbor majetkové držby, na jehož základě dovozoval, že Malý Bor nebyl rožmberským, nýbrž rýzmburským majetkem, je však založen na omylu (Rýzmburkové drželi Velký Bor – srv. SEDLÁČEK, H 11, s. 214).

postoupit Janu Smilovi z Křemže (1429) – postoupení hradu a panství Lipnice bylo jedním z bodů tehdejšího příměří mezi oběma muži.⁷⁸

30. léta 15. století jsou z hlediska rožmberské majetkové držby v mnohém klíčová. Oldřich z Rožmberka především zásadním způsobem pokročil na cestě k ovládnutí velkých církevních domén v sousedství rožmberských panství, získal dva královské hrady a připomenout je třeba i řadu územních zisků menšího rozsahu a významu. Kavka právem upozornil na nezvykle dlouhý Oldřichův pobyt u Zikmundova dvora v Prešpurku roku 1429 – jeho výsledkem bylo nejen rozšíření Rožmberkových práv ke korunskému klášterství (jakkoli v míře stále ještě neuspokojivé), ale lze tu předpokládat i počátek cílevědomého postupu k získání Zvíkova a snad i dalších majetků (např. Hluboké).⁷⁹ Často chybějící legální nárok bylo třeba nahradit falsem – právě Oldřichovy padělky zřetelně ukazují, do kterých oblastí a k jakým územním celkům se upínala Rožmberkova pozornost, byť jeho záměry nebyly vždy korunovány úspěchem.

V dosahu panství velešínského Oldřich z Rožmberka přikoupil několik hradů druhořadého významu – na Budějovicku to byl Maškovec (1455), na Kaplicku hrad Pořešín (1433–1434) a hrádek Louzek (1448). Hrad a zboží **Maškovec** koupil Oldřich z Rožmberka velmi pravděpodobně roku 1455, není ovšem známo, od koho. Rožmberská držba hradu a zboží **Pořešín** byla spjata s některými obtížemi. Na získání hradu projevil Oldřich zájem nejpozději roku 1433, a to v souvislosti s tažením Sirotků pod vedením Jana Čapka ze Sán. S tím koresponduje listina krále Zikmunda (1434), již Oldřichovi potvrzuje koupi zboží pořešínského a zřiká se svého práva na ně – králův právní nárok se týkal odúmrti po Markvartovi z Pořešína. Své domnělé nároky na díl zboží pořešínského proklamoval Jan Smil z Křemže (1437), dále bylo třeba vypořádat na Pořešíně zajištěnou věnnou zástavu, na niž si činil nárok Zbyněk Kamaret ml. z Žirovnice (1445) a především pak se vyrovnat s majetkovými nároky, vznášenými pány z Pořešína. Spor se dostal před zemský soud (1463), jenž Pořešínským přiznal nárok pouze na třetinu zboží, zatímco právo ke zbylým dvěma třetinám přiznal Janovi z Rožmberka. Roku 1465 se Rožmberkové stávají jedinými vlastníky panství Pořešín. Hrad Pořešín byl v té době již pobořen – stalo se tak pravděpodobně již roku 1433, ačkoli ještě roku 1455 je uváděn jako *castrum Porzessin* a teprve roku 1465 je označen *castrum ruptum*. Dějiny hradu **Louzku** jsou známy naprosto nedostatečně – zakladateli byli snad páni z Pořešína (důkaz ovšem není k dispozici), z čehož Klimesch odvodil příslušnost Louzku k pořešínskému panství, jež ovšem není doložena a ani ji nelze oprávněně předpokládat. Již roku 1421 činil Oldřich z Rožmberka jistou nabídku ve věci tohoto hrádku Reinprechtovi st. z Wallsee,

---

⁷⁸ LOR 1, s. 109–112, č. 163; roku 1452 vydal Oldřich z Rožmberka svědectví, že jakožto poručník sirotků Čenka z Vartenberka prodal zboží Lipnici a Německý Brod Mikuláši Trčkovi z Lípy (SOA Třeboň, CS, II–112–6); ŠIMŮNEK 1998, s. 110.

⁷⁹ KAVKA 1998, s. 159–160.

skutečným držitelem se ovšem stal až roku 1448, kdy hrad koupil od bratří z Malovic.⁸⁰ Všem třem lokalitám je společné, že v době, kdy je Oldřich získal, nebyly obývány. Z toho lze soudit, že smyslem koupě bylo především posílení integrity rožmberských panství a snaha odstranit ohniska potencionálního nebezpečí (osud hradu Pořešína je zde zřejmým dokladem). Pro úplnost je třeba se zmínit ještě o vsi (a tvrzi) **Pšenici** a hrádku **Sokolčí**. Obě lokality – ležící na Kaplicku – figurují v jednom z rožmberských fals, souvislosti tu ovšem jsou zcela nedešifrovatelné. Jedná se o falešnou listinu krále Přemysla Otakara II. (dt. 1264) – na základě obsahu bývá oprávněně spojována s pravomocemi Rožmberků jakožto zemských popravců. V listině uvedená dvojice lokalit – „... *castrum Sokolczye... et fortalicium Przyenicze... cum omnibus pertinenciis, que spectant ad supradictum castrum et fortalicium...*“ – v době vzniku falsa nicméně určitý smysl mít mohla. Nelze rozhodnout, zda mohlo mít prvoplánovou „*funkci písemného dokladu, který by dosvědčoval Rožmberkům držbu tohoto majetku*“ (jak soudí Šimková). Známa fakta každopádně klíč k řešení nenabízejí – v případě hrádku Sokolčí lze jednoznačně souhlasit se Sedláčkem, jenž předpokládá jeho původní příslušnost k velešínskému panství pánů z Michalovic, spolu s nímž se již ve 14. století dostal do majetku Rožmberků. Díl vsi Pšenice náležel již dle urbáře z let 1379–1384 k panství Rožmberk, o zdejší tvrzi nejsou navíc žádné (jiné) zprávy.⁸¹

Oldřichovu pozornost zaujala i rozsahem drobná, avšak v klíčové poloze mezi Krumlovem a Rožmberkem ležící církevní zboží **Svéráz** (patronát náležel klášteru strahovskému) a **Zátoň** (majetek kláštera ostrovského, jenž zde zřídil proboštství). O strategické poloze Zátoně svědčí i existence hrádku, ve 13. století vystavěného na ostrožně na jih odtud. Jednalo se nepochybně o strážní hrádek, písemnými prameny však není doložen a snad ještě ve 13. století zaniknul.⁸² V letech 1421–1422 vydal král

---

⁸⁰ Maškovec – srv. zmínku o intabulaci Maškovce z roku 1455 (AČ 14, s. 70, č. 1631); narozdíl od SEDLÁČKA, H 3, s. 85, se domnívám, že zboží bylo připojeno k Velešínu a poté k úřadu krumlovskému; Pořešín – srv. příměří, uzavřené na Velešíně v březnu 1433 (LOR 1, s. 150–153, č. 220–222, 225–226; s. 164, č. 239); doklad z roku 1434 LOR 1, s. 165–166, č. 241; SCHMIDT 1894–95/II, s. 196–197, sice logicky prohlásil listinu za falsum, její pravost ovšem prokázal MAREŠ 1895, s. 377; k odúmrti po Markvartovi z Pořešína srv. konfirmaci krále Ladislava z roku 1454 (URP, s. 91–92, č. 158; LOR 4, s. 386, č. 546); ke Smilovým nárokům uvádí prameny ŠIMŮNEK 1997–98, s. 11; věnná zástava LOR 3, s. 50–51, č. 68; srv. URP, s. 73, č. 136; LOR 3, s. 302–304, č. 432; doklad z roku 1463 URP, s. 95–96, č. 166; z roku 1465 URP, s. 98–99, č. 169; poboření hradu – přesvědčivě argumentuje SEDLÁČEK, H 3, s. 236; doklad z roku 1455 LOR 4, s. 384, č. 546; z roku 1465 URP, s. 99–100, č. 170; pro pozdější dataci poboření – v 50. či 60. letech – se vyslovil MARK 1874, s. 19; Louzek – k založení hradu SEDLÁČEK, H 3, s. 240; Klimeschova hypotéza URP, s. 89; doklad z roku 1421 LOR 1, s. 41–43, č. 61; z roku 1448 LOR 3, s. 339, č. 482; domněnku SEDLÁČKA, H 3, s. 241, týkající se okolností malovcovské držby hradu, pokládám za nepravděpodobnou; srv. též ŠIMŮNEK 1994, s. 59–60.

⁸¹ Falsum CDB 5/1, s. 61–617, č. 414; o jeho smyslu průkazně SCHMIDT 1894–95/I, s. 323–325; ŠIMKOVÁ 1976, s. 51–52; SEDLÁČEK, H 3, s. 243; Pšenice dle urbáře UZR, s. 7, č. 43; též srv. SEDLÁČEK, H 3, s. 118–119.

⁸² FRÖHLICH 1990 (pro časný zánik hrádku svědčí absence mladší keramiky).

Zikmund na obě zmíněná zboží zápisy několika osobám – roku 1421 zapsal Svěraz a Zátoň Jindřichovi a Buškovi, bratřím z Drahova a roku 1422 následoval zápis Maternovi z Ronova. Ještě v průběhu 20. let vystoupil se svými nároky Oldřich z Rožmberka a taktéž Jan Smil z Křemže. Oldřichovy nároky byly poměrně slabé – na základě listiny krále Václava z roku 1396 Rožmberkům náleželo jen právo dědičné opravy, o čemž ostatně dobře věděl i král Zikmund a Oldřichovi to připomněl. Oldřich si tedy vypomohl falsem – jednalo se o listinu krále Václava (datovanou již k roku 1380!), již byla zmíněná zboží Rožmberkům postoupena do dědičné držby. Doba vzniku falsa není jasná – nepochybně spadá do 20. či 30. let. Roku 1431 totiž Oldřich z Rožmberka vyplatil polovinu zápisné sumy Jindřichovi z Drahova, doba a souvislosti ostatních výplat nejsou známy – došlo k nim před rokem 1454, kdy si Oldřich nechal příslušné zápisné listiny vidimovat. V průběhu 30. let se Oldřich z Rožmberka stal jediným držitelem Svěraze i Zátone – na vrcholu své slávy se o Svěraz a Zátoň hlásil Jan Smil z Křemže (1427), jenž se o deset let později svých práv odříkal právě ve prospěch Rožmberkův. V 50. letech načas získal zápisy na Svěraz a Zátoň Čeněk z Klinštejna – roku 1460 je však postoupil zpět Janovi z Rožmberka.⁸³

V dosahu panství Dívčí Kámen přikoupili Rožmberkové zboží **Křemže**. De iure se tak stalo až roku 1455, de facto však Rožmberkové drželi Křemži již roku 1445 – v rejstříku krumlovského úřadu z toho roku figuruje pod síglou *P* rubrika *Bona Crems*, evidující rožmberské majetky ve více než deseti vsích v obvodu zboží. Je ostatně známo, že o koupi zboží Oldřich z Rožmberka projevoval zájem ještě daleko dříve (snad již roku 1427).⁸⁴

Spíše na okraji Oldřichova zájmu leželo rozšiřování rodové majetkové držby při severním okraji dominia, tedy v dosahu panství choustnického. Souviselo to nepochybně jak se zánikem dvojice správních center (Příběnice, Příběničky), tak i obecně s majet-

---

⁸³ Úplný soupis příjmů svěrazského kostela je k dispozici k roku 1410 (DRC, s. 221–228); rozsah zboží Svěraz (1483) uv. MARDETSCHLÄGER 1882, s. 340–341; rozsah zboží (probošství) Zátone je znám k roku 1388 (DRC, s. 71–73); souborně dějiny probošství Zátone zpracoval dosud nejpodrobněji SCHMIDT 1915a (spolu s rekonstrukcí majetkové držby), k otázce vlastnických práv v 15. stol. l. c., s. 46–48, a ŠIMŮNEK 1994, s. 56–58; na opomíjené prameny finančních vztahů Zátone a ostrovského kláštera v letech 1419–1420 upozornil ČECHURA 1985 (prameny vykazují nesrovnalosti stran výše odváděných peněz); zápisy z let 1421–1422 ZR, s. 163, č. 1166; s. 165, č. 1189; rožmberské právo opravy MAREŠ 1895, s. 373; zmínka v Zikmundově listu Oldřichovi LOR 1, s. 278–279, č. 384; falsum dt. 1380 LOR 1, s. 251–252, č. 361; k době vzniku SCHMIDT 1894–95/I, s. 335–336 (vznik falsa datuje po roce 1431); argumenty, na jejichž základě klade ŠIMKOVÁ 1976, s. 52, vznik falsa na přelom 30. a 40. let 15. stol., jsou absurdní; doklad z roku 1431 LOR 1, s. 134, č. 194; z roku 1454 LOR 4, s. 374, č. 523d, e, f; Smilovy nároky LOR 1, s. 96–97, č. 140; k dobovým souvislostem ŠIMŮNEK 1997–98, s. 11; LOR 1, s. 218–219, č. 326; doklad z roku 1460 SČPLL I.1/2, s. 422, č. 1810.

⁸⁴ Roku 1455 prodávali Křemži Oldřichovi z Rožmberka Přibík a Jíří, synové †Jana Smila z Křemže (LOR 4, s. 381–382, č. 540); k roku 1445 SOA Třeboň, pob. Český Krumlov, Vs Český Krumlov, I 7 R^{alfa} 186/1, fol. 61v–63r; k roku 1427 srv. LOR 1, s. 97–98, č. 141.

kovými zájmy Táborských v této oblasti. Sporným bodem mezi nimi a Oldřichem z Rožmberka se stal zápis krále Zikmunda (1437), jímž bylo Táborským postoupeno především klášterství louňovické. Jeho součástí byl i **nedvědicový újezd** na Soběslavsku, jenž se na počátku 40. let stal jablkem sváru mezi Táborskými a Oldřichem z Rožmberka. Nároky, jež si na klášterní zboží na Soběslavsku činil Oldřich z Rožmberka, se opíraly o pasáže o užívání *lúňovských lesuov* v příměří obou stran z roku 1430 a vycházely zřejmě i ze skutečnosti, že několik vsí (resp. dílů) nedvědicového újezda již před rokem 1433 připadlo k panství třeboňskému. S průběhem sporu souviselo i osazení kostela v Nedvědicích táborskou posádkou roku 1442 a do dobového kontextu zapadá i tehdejší spor o ves Skrýchov.⁸⁵ Za daných okolností není proto překvapující, že Oldřich z Rožmberka neprojevoval zájem o koupi zboží Kozí (1446/1448) a o několik let později dokonce sám prodal Táborským ves (a zboží?) Strkov (před 1455). Zboží kozské prodal rožmberský služebník Jan z Kozího obci Táborské prokazatelně před rokem 1448, možná již roku 1446. V případě zboží **Strkov** není známo, kdy je Oldřich získal – jeho držba spadá mezi léta 1415 (kdy se připomíná Beneš ze Strkova) a zhruba 1455. Tehdy nastaly určité problémy s intabulací zboží, jež byl již dříve Oldřich Táborským prodal. Na základě archeologického průzkumu tvrzíště bylo lze konstatovat, že strkovská tvrz zanikla násilným zásahem někdy na počátku 15. století a poté již nebyla obnovena. Již ve 30.–40. letech náležela Rožmberkům určitá majetková práva v **Dobronicích** (srv. s. 79n.), roku 1455 Oldřich z Rožmberka celé zboží koupil od Rynarta z Dubu. Finanční tíseň však záhy Rožmberky přiměla Dobronice odprodat – novým držitelem se roku 1459 stal rožmberský úředník Víta ze Rzavého.⁸⁶

Do 50. let náleží první fáze odprodeje rožmberských majetků na Sedlčansku, završená prodejem **Sedlčan** (1475). Část majetků v obvodu sedlčanského zboží odprodal Oldřich z Rožmberka roku 1450 Petrovi z Janovic a na Chlumci a jeho synu Jetřichovi, přičemž na počátku 70. let došlo na Sedlčansku k majetkovým sporům mezi rožmberskými úředníky (jmenovitě Jarohněvem z Úsuší) a jistým Mikulášem Střelou, jenž je vinil, „že by se jemu v to [kontext věty ukazuje přímo na Sedlčany!] *uvázali v tomto křesťanském příměří*“ a Jarohněv mu navíc neoprávněně slovil nějaký rybník a přivlastnil si jej. Roku 1475 prodal Jindřich z Rožmberka městečko Sedlčany se vším příslušenstvím

---

⁸⁵ Struktura táborské pozemkové držby přehledně ŠMAHEL & kol. 1988–90/II, s. 595–599; ve vztahu k nedvědicovému újezdu speciálně ŠMAHEL 1986–87, s. 314–318; cílevědomost budování majetkové domény města ukazuje ŠIMŮNEK 2005; zápis z roku 1437 CIM 3, s. 177–180, č. 106; příměří z roku 1430 LOR 1, s. 120–122, č. 176; příslušnost vsí k třeboňskému panství (1433) NOVÝ 1994, s. 165–167; ke sporu o Skrýchov LOR 2, s. 174–175, č. 202; k osazení nedvědicového kostela srv. LOR 2, s. 144, č. 184, i list tamtéž v pozn.; s. 145–146, č. 185, 186; s. 162–163, č. 198.

⁸⁶ Kozí – prodejní smlouva nebyla vykládána jednoznačně (srv. LOR 3, s. 333, č. 475); SEDLÁČEK, H 4, s. 148; ŠVEHLA 1920, s. 43–44, a mapa na s. 46; Strkov – k roku 1415 AČ 3, s. 189, č. 6; problémy s intabulací srv. AČ 14, s. 65–67, č. 1621, 1624; k dějinám Strkova SEDLÁČEK, H 7, s. 82; nejnověji ÚLOVEC 2000 (o zániku tvrze s. 183–184); Dobronice – koupě zboží LOR 4, s. 380–381, č. 539; o intabulaci zboží srv. AČ 14, s. 70, č. 1631; prodej zboží RD, s. 58–59, č. 138; dějiny Dobronic SEDLÁČEK, H 7, s. 39.

na 7 let Děpoltovi z Lobkovic a jeho bratřím.⁸⁷ Podobně byl i rozsah miličinského zboží v průběhu 60. a 70. let zmenšován – k odprodejům dílů miličinského zboží dochází již od počátku 60. let – a k odprodeji **Miličina** došlo roku 1476. Zcela jasné nejsou souvislosti jednání, jež měl vést Markvart z Kozího s Janem Malovcem z Pacova ve věci postoupení Miličina Jindřichovi z Rožmberka (1474), jež Malovec vázal na odstoupení Malovic. Miličín a zbylé vsi v obvodu zboží miličinského se roku 1476 dostaly do rukou příslušníků chlumecké větve Lobkoviců.⁸⁸

Zcela programově se naproti tomu Oldřich z Rožmberka pokusil o ovládnutí **Lomnice**, již na počátku roku 1435 oblehl. Ačkoli obležení Lomnice zapadá do rámce širěji založené akce, reagující na táborskou ofenzivu počátkem roku 1435, Oldřichův eminentní zájem o získání Lomnice tu přesto vysvítá zcela jednoznačně. Lomnici drželi od roku 1420 Táborští a roku 1435 trvalo plných devět měsíců, než se táborská posádka v listopadu obléhatelům vzdala. Na základě příslušné smlouvy s Tábořskými měla Lomnice připadnout Oldřichovi, jenž vzápětí tamější tvrz pobořil (tvrz zanikla beze stopy – zachoval se pouze kostelík sv. Václava). O svá práva se tehdy ovšem přihlásil Jan z Hradce – právoplatný zápisný držitel lomnického zboží. Jeho nároky vycházely ze zápisné listiny krále Zikmunda z roku 1420 a z téhož titulu Hradecký v listopadu 1435 Oldřicha žádal, aby lomnickou tvrz nebořil, ale naopak mu ji vrátil. Ačkoli Janovy nároky tehdy podpořil i Menhart z Hradce, Oldřich z Rožmberka si prosadil svou – argumentoval Menhartovou neúčastí při obléhání Lomnice, vlastními náklady v té věci i poukazem na škody, jež lomnická posádka činila rožmberským poddaným. Oldřich z Rožmberka se ovšem nespokojil pobořením tvrze – jeho záměrem bylo ovládnutí Lomnice a lomnického zboží, ležícího ve výhodné poloze v sousedství třeboňského panství. Jednání o navrácení Lomnice Hradeckým – roku 1437 zkomplikovaná ještě královským zápisem lomnického zboží Janovi ml. z Ústí – postupovala velmi pomalu. Zvláště poté, co Oldřich podpořil své nároky na Lomnici listinným falsem. Favorizovanou pozici v boji o lomnické zboží si Oldřich zajistil tak, že zmíněným falsem – datovaným 1437 – mu král Zikmund postoupil Lomnici nikoli do zápisné, ale do dědičné držby. Vznik falsa bývá kladen do souvislosti s revizí zápisné držby, případně s nároky Jindřicha ze Stráže, proklamovanými roku 1454. Stejně tak logicky lze ovšem předpokládat, že falsum bylo vyhotoveno již dříve – v rozmezí let 1437–1441 – neboť

---

⁸⁷ Doklad z roku 1450 LOR 4, s. 182–183, č. 245; potvrzeno 1457 (RD, s. 19–23, č. 50, 52); srv. též RD, s. 96–97, č. 240 (k roku 1462); spory o majetková práva byly projednávány na benešovském sněmu roku 1474 (AČ 4, s. 474–475, č. 18); již z roku 1472 jsou k dispozici zprávy o pokusech *nepřítel* násilím opanovat sedlčanský kostel (AČ 14, s. 218, č. 1993, 1994); doklad z roku 1475 RD, s. 193–194, č. 559; srv. též POLÁK 1974, s. 138–139.

⁸⁸ Doklad z roku 1461 RD, s. 77–78, č. 194; z roku 1465 RD, s. 113, č. 296; s. 130–131, č. 345; srv. též SEDLÁČEK, H 4, s. 236; TEPLÝ 1899, s. 33; k jednáním s Malovcem srv. AČ 8, s. 125–126, č. 641; s. 130–131, č. 651; s. 135–136, č. 661; věc byla projednávána i na benešovském sněmu roku 1474 (AČ 4, s. 474, č. 18); postoupení miličinského zboží Lobkovicům RD, s. 203–206, č. 594, 597, 598; srv. též SEDLÁČEK, H 4, s. 236; TEPLÝ 1899, s. 40–41.

poté již nikdo majetkové nároky Rožmberků nezpochybňoval. Faktickou držbu Lomnice v letech 1437–1441 nelze na základě dochovaných pramenů rekonstruovat, pravděpodobně zůstala v držení Oldřicha z Rožmberka. Nasvědčuje tomu již skutečnost, že Lomnice byla jedním ze sporných bodů jednání mezi Oldřichem z Rožmberka a Janem z Hradce (1441) – na základě rozhodčího výroku měl Oldřich vyplatit zápisnou sumu, načež mu Jan předal příslušnou zápisnou listinu. Nároky pánů z Ústí zůstaly tehdy zcela stranou, pozdější snahy Jindřicha ze Stráže (dědice Ústských) o vyrovnání se zcela minuly účinkem. Lomnické zboží Rožmberkové následně připojili k třeboňskému panství.⁸⁹

V souvislosti s obležením Lomnice Oldřich z Rožmberka dobyl a pobořil i ne- daleký hrádek **Fuglhaus**, na němž zajal i právoplatného majitele, Jana (ml.) z Ústí (1435). Teprve na zákrok Táborských byl Oldřich nucen Ústského propustit a Fuglhaus mu vrátit. O zboží Fuglhaus však vzápětí nastal spor mezi Janem z Ústí a pány ze Stráže – o několik let později (1448) pak Jan hledal útočiště právě u Oldřicha z Rožmberka, jemuž připomínal „*že stě mi to zboží přisúdili*“. Rožmberk však na Fuglhausu tehdy již zájem neměl, jak vysvětluje z jeho vlašné odpovědi. Hrádek samotný patrně po roce 1435 obno- ven nebyl a zboží podrželi do budoucna Strážští.⁹⁰

Pouze částečně byly korunovány úspěchem Oldřichovy záměry při severo- západním okraji rožmberského dominia. Východiskem byla zástavní držba hradu Zvíkova (1431) a cílem mělo být dědičné získání královských hradů Zvíkova a Protivína, sekularizace klášterství milevského, kosteleckého zboží kláštera břevnovského a patrně i dílu arcibiskupských statků na Příbramsku. S držbou Zvíkova Oldřich spojoval i další majetkové nároky menšího rozsahu (díl panství vltavotýnského a hlubockého).

---

⁸⁹ Dějiny Lomnice souborně SEDLÁČEK, H 3, s. 169–176, na jehož práci je zcela založeno líčení lomnických dějin (do 15. stol.) v knize KUNY 1937, s. 9–26; širší souvislosti situace v roce 1435 ŠMAHEL & kol. 1988–90/II, s. 486–491; v literatuře uváděnou zmínku o účasti Budějovických při obléhání Lomnice korigoval ŠMAHEL 1956, s. 7; k táborské držbě Lomnice (1420–1435) SEDLÁČEK, H 3, s. 174–176; TECL 1986–87, s. 162–166; ŠMAHEL & kol. 1988–90/I, zvl. s. 275, 290; smlouva o Lomnici (listopad 1435) LOR 1, s. 190–191, č. 279; zápisná listina pro Jana z Hradce (1420) ZR, s. 151, č. 1053; srv. RBMAV 3, s. 315–316, č. 802; žádost z listopadu 1435 LOR 1, s. 191, č. 280; podpora Menhartova LOR 1, s. 191–192, č. 281; argumentace Rožmberkova LOR 1, s. 192, č. 282, 283; jednotlivé doklady o škodách, způsobených lomnickou posádkou ŠIMŮNEK 1994, s. 178, pozn. 138; o tvrzi z hlediska lokální topografie KUNA 1937, s. 21, pozn. 18; zápis Janovi z Hradce AČ 1, s. 497, č. 13; o Janovi ŠMAHEL & kol. 1988–90/I, s. 308; falsum dt. 1437 LOR 1, s. 274–275, č. 381; znění známo pouze z pozdějšího vidimátu (srv. LOR 4, s. 390, č. 558); ŠIMKOVÁ 1976, s. 19–20, uvádí, že toto falsum bylo roku 1491 intabulováno; ke vzniku falsa SCHMIDT 1894–95/II, s. 198–200; k nárokům Jindřicha ze Stráže srv. AČ 1, s. 497, č. 13; ŠIMŮNEK 1994, s. 179, pozn. 149; jednání s Janem z Hradce srv. LOR 2, s. 89–90, č. 109, 110; s. 99–102, č. 123, 124; stručně SEDLÁČEK, H 3, s. 176; zkresleně TEPLÝ 1927–34/I.1, s. 184; rozsah lomnického zboží uvádí SEDLÁČEK, H 3, s. 176.

⁹⁰ Klíčovým pramenem je list Táborských Oldřichovi z počátku dubna 1436 (LOR 1, s. 198, č. 291); doklad z roku 1448 LOR 3, s. 381–382, č. 540; Oldřichova odpověď LOR 3, s. 382, č. 541; k držbě Strážských srv. ZR, s. 209, č. 1532; RT 2, s. 337–338; AČ 6, s. 148, č. 29; dějiny Fuglhausu souborně SEDLÁČEK, H 3, s. 181–182; ÚLOVEC 1995–96b (s rekonstrukcí stavební podoby).

Okolnosti, za nichž se Oldřich stal zápisným držitelem hradu **Zvíkova** (1431) jsou známy zdánlivě detailně – a v dosavadní literatuře také obsírně vyličený – ovšem jádro výkladu vychází pouze ze znění Oldřichových fals. Nesporná je pouze skutečnost, že na základě jednání, vedených v průběhu roku 1431, postoupil Oldřich z Rožmberka zvíkovskému purkrabímu Kunátovi Kaplíři ze Sulevic hrad Zbiroh a ještě koncem téhož roku se stal zástavním držitelem hradu Zvíkova. Celý příběh o purkrabím Kunátovi Kaplíři, jenž poté, co nebyly jeho zásluhy o zachování Zvíkova králi – při obležení hradu roku 1429 – náležitě oceněny, měl pohrozit vydáním hradu Tábořským, nápadně zapadá do rámce plánů Oldřicha z Rožmberka. Právě na něho se měl král Zikmund roku 1429 obrátit se žádostí, aby Kunátovi postoupil některý ze svých hradů a sám přijal v zástavu hrad Zvíkov. Smysl Oldřichova snažení byl zjevný – směnit pro něho druhořadý Zbiroh za královský hrad klíčového významu. Jednání o směnu mezi Oldřichem a Kunátem probíhala roku 1431 – a velmi pravděpodobně bez vazby k událostem roku 1429. Toho si byl vědom i Oldřich, když nechával vyhotovit sérii fals, jež měla „dokumentovat“ průběh jednání v této věci, údajně však vedených již roku 1429. Jeví se jako logické, že směna Zvíkova za Zbiroh byla z větší části dílem osobní iniciativy Oldřicha z Rožmberka. Pozitivně totiž není známo, co krále Zikmunda pohnulo, aby Oldřicha pověřil vyjednáváním o směnu Zvíkova – Oldřichův osobní zájem na zdaru celé transakce je však nepochybný. Zvíkov se do rukou Oldřicha z Rožmberka dostal na podzim 1431 a ihned byl osazen purkrabím Mikulášem z Krchleb – v únoru 1432 již mohl Martínek z Bavorova Oldřicha informovat o králově uspokojení nad tím, „*žet' se to dokonalo a zvlásčě o Zvíkov*“⁹¹. První krok se Oldřichovi zdařil – Zvíkov získal, i když jen do zápisné držby. Jeho dalším záměrem byla změna zápisné držby v dědičnou. K žádné jiné lokalitě se nevztahuje tolik listinných fals, jako právě ke Zvíkovu – Rožmberkové však změny statutu své držby Zvíkova nedosáhli. Oldřichovi se nicméně podařilo uplatnit falsum, na základě něhož měl Zvíkov držet doživotně a jeho synové jako zástavu. Logicky to vyplývá z listiny krále Ladislava (1457), na základě níž nemají čeští králové vyplácet hrady Zvíkov a Protivín po dobu života Oldřichových synů – toto privilegium je zjevně „prolongací“ falešného privilegia Zikmundova.⁹¹ Neznámo kdy Rožmberkové získali

---

⁹¹ Dějiny hradu a panství Zvíkov doposud nejpodrobněji TYL 1888; SEDLÁČEK, H 11, s. 1–55; z hlediska stavebního vývoje (v souvislosti s působením písecké stavební huti) souborně např. KUTHAN 1975, s. 79–103; z poslední doby DURDÍK – KAŠIČKA – NECHVÁTAL 1995, s. 74–95 (s obsažnou bibliografií); k problematice obléhatelských opevnění (k roku 1429 se vztahuje poloha Varta) FRÖHLICH 1991a; Oldřichova falsa LOR 1, s. 264–268, č. 372–375; v literatuře interpretuje TYL 1888, s. 53–55; SEDLÁČEK, H 11, s. 30–31; domněnka Rynešové (LOR 1, s. 264) o smyslu těchto fals je formulována velmi vágně; totéž platí i o výkladu ŠIMKOVÉ 1976, s. 43 (na některých místech je zřejmá autorčina neznalost dobových souvislostí); ČECHURA – RYANTOVÁ 1998, s. 3, se vyslovují pouze k otázce věrohodnosti obsahu fals, o vysvětlení smyslu vzniku fals se ovšem nepokoušejí; králova plná moc Oldřichovi pro jednání s Kaplířem z června 1431 LOR 1, s. 124, č. 182; získání Zvíkova – srv. ZÍBRT 1908, s. 81; o Krchlebcovi ČECHURA – RYANTOVÁ 1998, s. 3; ŠIMKOVÁ 1976, s. 43, chybně uvádí, že Zvíkov přešel do Oldřichových rukou až po 29. červnu 1433; list Martínek z Bavorova LOR 1, s. 141–142, č. 205; privilegium krále Ladislava (1457) AČ 3, s. 566, č. 711.

i dvůr (statek) **Cerhonice**, náležející ke Zvíkovu a roku 1420 zapsaný Rackovi z Výškova – k dispozici je pouze pozdní confirmace krále Ladislava z roku 1454, dle níž zástavu od Racka vyplatil Oldřich z Rožmberka.⁹²

Oldřichova pozornost se zaměřila i na sousední **klášterství milevské**. Milevský klášter v dubnu 1420 vypálili a pobořili Táborští, načež klášterní poddaní se na straně Oldřicha z Rožmberka účastnili neúspěšného obléhání Tábora téhož roku. Řeholníci se uchýlili dílem do Louky, dílem do Toužimi, několik z nich našlo útočiště na Zvíkově.⁹³ Listinou ze dne 19. října 1437 zapsal král Zikmund Oldřichovi a jeho dědicům hrad Zvíkov a klášter milevský v 15.000 kgč. Totéž datum nese i další Zikmundův zápis, tentokrát ovšem falešný – na základě této listiny udělil král Zikmund Oldřichovi hrad Zvíkov, spolu s kláštery milevským a zlatokorunským, do doživotní držby (Oldřichovi potomci měli tato zboží držet jako královskou zástavu). Z hlediska nulové „pramenné kritiky“ té doby je ilustrativní skutečnost, že znění falsu je v rozporu s jiným z Oldřichových podvrhů (s datem 21. října 1437) – zde se Zikmund zavazuje, že on či budoucí čeští králové budou Rožmberkům při výplatě Zvíkova refundovat všechny náklady.⁹⁴ Zatímco v případě Zvíkova byl Oldřich z Rožmberka jediným zápisným držitelem a ve svých záměrech se nesetkal s odporem, jinak tomu bylo v případě kláštera milevského. V případě klášterní domény byl sice držitelem majoritního podílu, ovšem zájemců o sekularizace dílů klášterních zboží – zápisných držitelů bylo více. Na jednotlivé díly klášterních zboží totiž král Zikmund vystavil v průběhu 20. a 30. let několik zápisných listů – roku 1420 Matěji Brusovi z Kovářova, roku 1436 Jakoubkovi z Vřesovic, roku 1437 tábořskému písaři Pešovi, Janu Předborovi z Radešína a Oldřichovi z Rožmberka. I když ze seznamu zápisných držitelů vyškrtáme Jakoubka z Vřesovic – král mu postoupil odlehle proboštství toužimské – a písaře Pešu – jeho zápis 20 kgč. na vsi Třemešné byl zanedbatelný – stále ještě zůstávají dva zápisní držitelé, totiž Brus z Kovářova a Předbor z Radešína. Jejich nároky se Oldřich pokusil zlikvidovat dvojicí falsu, shodně datovaných k 11. září 1430. Zatímco první listinou král Zikmund rušil platnost zástavy klášterních zboží Brusovi z Kovářova, ve druhé potvrzoval, že Předbor z Radešína některé klášterní vsi Oldřichovi z Rožmberka prodal. Datace vzniku falsu je problematická – spolehlivě lze říci pouze tolik, že datem ante quem je rok 1455. Vývoj však neprobíhal v souladu s Rožmberkovými představami – roku 1455 postoupila Machna z Kovářova, Brusova dcera a dědička, zápisný list z roku 1421 svému strýci Janu Předborovi z Radešína. Rožmberkům v jejich úsilí vyšlo poněkud vstříc privilegium krále Ladislava, na základě něhož směli klášterní zboží vyplácet z rukou ostatních zápisných držitelů (s výhradou

---

⁹² ZR, s. 128, č. 911; s. 230, č. 35.

⁹³ Destrukce kláštera FRB 5, s. 364; milevští poddaní při obležení Tábora LOR 1, s. 17–18, č. 31; osudy řeholní komunity ADÁMEK 1999, s. 91–96.

⁹⁴ Zápis na Zvíkov a Milevsko LOR 1, s. 229–230, č. 342; falsum dt. 19. října 1437 LOR 1, s. 271–272, č. 378; o tomto falsu SCHMIDT 1894–95/II, s. 200; MAREŠ 1895, s. 379; falsum dt. 21. října 1437 LOR 1, s. 273–274, č. 380.

práva výplaty pro české krále). Jan Předbor z Radešína – píšící se po vsi Radešíně na Sedlčansku – byl Rožmberkům dobře znám, neboť již v minulosti spolu vedli blíže neznámý spor (1452). Předbor se jeví jako výrazný představitel jednoho z typů pohusitské nižší šlechty – u počátku jeho majetkového vzestupu stojí zápis církevního zboží a o cílevědomosti jeho postupu svědčí fakt, že se nezastavil ani před konfliktem s Rožmberky. Jednání s Předborem se vlekla osm let (1455–1463) a v jednotlivých etapách se angažovali i přední rožmberští úředníci (jak svědčí např. plná moc pro Jana Rúsa z Čemín z roku 1456). Výsledkem bylo, že roku 1461 Předbor postoupil Rožmberkům zápisný list znějící na jméno Brusa z Kovářova a roku 1463 i svůj vlastní. Rožmberkové se tak stali jedinými držiteli klášterních statků (resp. jejich části v okolí Milevska a středním Povltaví).⁹⁵

Zvíkov a klášter milevský podržel Oldřichův syn Jan až do své smrti – tedy v souladu se zněním zmíněného privilegia krále Ladislava. Jindřich z Rožmberka však vzápětí postoupil tato zboží Bohuslavovi ze Švamberka (1473), jemuž zároveň předal i příslušné listiny k oběma zástavám – mezi nimi i jedno z Oldřichových fals.⁹⁶

Z titulu zápisného držitele Zvíkova si Oldřich z Rožmberka činil nárok na **kostelecké zboží** kláštera břevnovského (při raně gotickém kostele zhruba z konce 12. až první třetiny 13. století zřídili břevnovští benediktini opevněné probostství, jehož stavební podoba není ovšem dnes blíže známa) a snad i arcibiskupskou **Příbram**. Po polovině 30. let vedl v té věci spor s právoplatnými zápisnými držiteli těchto majetků – Janem a Václavem Zmrzlíky ze Svojsína – avšak bezvýsledně. Zatímco Zmrzlíkové své nároky opírali o listinu císaře Zikmunda – král jim roku 1436 zapsal tochovické zboží kláštera ostrovského, arcibiskupské panství Rožmitál a z majetku kláštera břevnovského kostelecké zboží – Oldřich z Rožmberka pokládal minimálně kostelecké zboží za součást zástavy Zvíkova. V tomto směru žádal i královnu Barboru o přimluvu u Zikmunda, aby nikomu jinému nezapisoval Příbram ani ostatní zboží, „*die mir mit dem haus Klingbergh sind obgetreten*“. Spor o kostelecké zboží vzápětí přerostl v záští mezi orlickými Zmrzlíky a Rožmberkem – zvíkovští úředníci vybírali na kosteleckém zboží holdy a stížnosti Zmrzlíků Oldřich odbýval poukazem na to, že se jedná o příslušenství hradu Zvíkova. Odveta ze strany Zmrzlíků na sebe nenechala dlouho čekat – jak svědčí Oldřichova

---

⁹⁵ Zápisné listy 1420 AČ 15, s. 294–295, č. 9; 1436 ZR, s. 193–194, č. 1407; 1437 ZR, s. 215, č. 1582; AČ 15, s. 310, č. 28 (pozdní zmínka); falsa dt. 1430 LOR 1, s. 268–269, č. 376; AČ 15, s. 313, č. 32 (i v případě této listiny jsem přesvědčen, že se jedná o falsum, byť Ryněšová ji do edice Oldřichových fals nepojala); doklad z roku 1455 AČ 15, s. 303, č. 19; královo privilegium AČ 15, s. 305–306, č. 21; spor s Předborem (1452) srv. LOR 4, s. 362, č. 499; o Předborovi ŠIMŮNEK 1994, s. 50; plná moc pro Rúsa AČ 14, s. 68, č. 1626; doklad z roku 1461 AČ 15, s. 308–309, č. 26; s tím souvisí i trojice dlužních úpisů, znějících na 300 kgč. – tedy výši zápisné sumy (srv. RD, s. 76, č. 190–192); doklad z roku 1463 AČ 15, s. 310, č. 28.

⁹⁶ AČ 15, s. 312–315, č. 32; LOR 1, s. 273–274, č. 380.

stížnost z poloviny roku 1437, celá záležitost však záhy poté utichla. Oldřich z Rožmberka totiž na své nároky rezignoval a kostelecké zboží bylo poté připojeno k Orlíku.⁹⁷

Neúspěšný byl Oldřich z Rožmberka i v dalších dvou případech. Nárokoval si díly panství Hluboká a Týn nad Vltavou, přičemž i tentokrát argumentoval jejich příslušností k hradu Zvíkovu (Oldřichovy nároky ke hlubockému panství měly snad souviset s někdejší povinností zápisného držitele Hluboké přispívat 200 zl. na údržbu Zvíkova – „*pro sustentatione castris Zwiekon*“, již král Zikmund ovšem roku 1424 zrušil).⁹⁸ Majetková práva tehdejších zápisných držitelů Hluboké (páni z Lobkovic) i Týna nad Vltavou (vladykové ze Sobětic) byla však natolik průkazná, že Oldřich svého nedosáhl ani s pomocí listinných fals. Zástavními držiteli královského hradu **Hluboká** byli Lobkovicové – Mikuláš z Lobkovic získal v letech 1420–1421 několik Zikmundových zápisů na hlubocké panství a Lobkovicové vyplatili i zástavu, již král na Hluboké zapsal Janovi z Drahonice (1437). Oldřich z Rožmberka vycházel ve své argumentaci ze skutečnosti, že díl hlubockého panství ve 20. letech skutečně náležel ke Zvíkovu – mlčky ovšem pominul, že v souvislosti s předáním Zvíkova do rukou Oldřicha z Rožmberka král Zikmund nařídil Kunátovi Kaplíři vrátit tyto vsi zástavnímu držiteli hlubockého panství (Mikuláš z Lobkovic). Nechal tedy vyhotovit falsum – s datem 23. května 1432 – jímž král Zikmund nařizoval poddaným na klášterství milevském a panstvích hlubockém a vltavotýnském, aby byli poslušni Oldřicha z Rožmberka. Opět tu narážíme na absenci elementární kritičnosti – znění falsa je v rozporu se zmíněným Kunátovým svědectvím z roku 1433. A totéž platí i o druhém falsu – tentokrát s datem 31. prosince 1421. Král Zikmund jím zastavoval Hlubokou Oldřichovi z Rožmberka v částce 7.000 kgč., jež mu byl dlužen za Žiželice (podvrženost listiny je zřejmá již z jejího obsahu – jak dokládají osudy zboží Hradištko – Žiželice). V držbě Hluboké dochází v následujících desetiletích k několika dramatickým zvrátům, páni z Rožmberka však již byli mimo hru. Patrně bez souvislosti s někdejšími Oldřichovými snahami zastavil král Ladislav roku 1454 Rožmberkům několik vsí hlubockého panství, jež ve 20. letech náležely ke Zvíkovu.⁹⁹

---

⁹⁷ K počátkům Kostelce ADÁMEK – VARHANÍK 2000; DURDÍK – KAŠIČKA – NECHVÁTAL 1995, s. 269–270, kladli počátky kostela až do let 1270–1280; rozsah kosteleckého zboží dle urbáře kláštera břevnovského z r. 1406 DRC, s. 180–184; zápis Zmrzlíkům AČ 2, s. 187, č. 330; srv. též Zikmundův zápis na kostelecké zboží z dubna 1437 (ZR, s. 214, č. 1574); Oldřichova žádost LOR 1, s. 207–208, č. 308; srv. též svědectví Kunáta Kaplíře, LOR 1, s. 156–157, č. 230; o orlické větvi Zmrzlíků informativně SEDLÁČEK, H 11, s. 60–62; spory se Zmrzlíky – holdy LOR 1, s. 213–215, č. 319, 321; Oldřichova stížnost LOR 1, s. 223–224, č. 332; připojení Kostelce k Orlíku srv. SEDLÁČEK, MS, s. 440; též MJČ 2, s. 322.

⁹⁸ Některá manství na Protivínsku náležela společně k Hluboké i ke Zvíkovu, např. lokalita Slouň u Milenovic a patrně i další (KOLAFOVÁ 1998, s. 69, 131).

⁹⁹ Přehled dějin Hluboké nejlépe SEDLÁČEK, H 7, s. 127–154 (ovšem s důvěrou v pravost fals – l. c., s. 134); zápisy Mikulášovi z Lobkovic ZR, s. 150, č. 1043a; s. 141, č. 995; tři zásadní písemnosti k osvětlení právního základu lobkovické zápisné držby Hluboké (z let 1420–1424) otisknul POLÍVKA 1993, s. 27–29; edice Zikmundova listu z roku 1424 l. c., s. 28–29; zástava Janovi z Drahonice ZR, s. 217, č. 1596; svědectví Kunáta Kaplíře z června 1433 LOR 1, s. 156–157, č. 230; falsum 1432 LOR 1,

Arcibiskupské panství **Týn (n. Vltavou)** zastavil roku 1415 Konrád z Vechty Janovi (st.) ze Sobětic. Na počátku 30. let si začal právo na držbu vltavotýnského panství osobovat Oldřich z Rožmberka – svědčí o tom jak znění výše vzpomenutého falsa s datem 23. května 1432, tak i list krále Zikmunda z června 1433. Král Oldřicha napomínal, aby polovici týnského zboží, jež drží jako hold ke Zvíkovu, postoupil Janovi (ml.) ze Sobětic. Zdá se, že někdy po roce 1433 Oldřich z Rožmberka na své nároky na vltavotýnské zboží rezignoval – navíc roku 1437 přibyli další dva zápisní držitelé dílů panství (táborský písař Peša a Děpolt z Rýzmburka). Správu panství vykonávali Sobětičtí, kteří na Týně i sídlili. Týnské panství zástavně drželi do roku 1461 – tehdy byla zástava vyplacena a bratři ze Sobětic našli útočiště na rožmberském hradě Velešíně (srv. s. 417n.).¹⁰⁰

Ne zcela jasné jsou okolnosti, za nichž Rožmberkové získali **Protivín** (mezi 1437–1450). Protivín býval – vyjma krátké zástavy rakouským Prüschenkům (1282) – zbožím zeměpanským; protivínský hrad je výslovně doložen roku 1334. Nedlouho poté, co Oldřich z Rožmberka získal Zvíkov, jej král Zikmund požádal, aby k hradu připojil zboží Protivín (1434) – Schmidt pokládal tento list za falsum, jeho argumenty však pravosti listu neodporují. Narozdíl od Zvíkova se Protivín zakrátko vrátil do rukou krále – roku 1437 jej Zikmund zapsal Přibíkovi z Klenové. Někdy před rokem 1450 získali zápisný list – snad výplatou? – znovu Rožmberkové. Roku 1450 si totiž Oldřich z Rožmberka stěžoval na Vodňanské, že znevýhodňují protivínské kupce a též „*mýta vymyšlená proti obyčejí starodávniemu berú na našich lidech z Protivína*“. I tentokrát byla rožmberská držba Protivína jen epizodní – mezi lety 1457–1459 Protivín postoupili Chvalovi z Pohnání (zatímco roku 1457 ještě král Ladislav potvrdil Rožmberkům doživotní držbu Protivína, roku 1459 již Protivín držel Chval).¹⁰¹

---

s. 269–270, č. 377; MAREŠ 1895, s. 377, předpokládá, že listina zněla původně na jméno Mikuláše z Lobkovic (srv. k tomu ZR, s. 180, č. 1298; s. 222, č. 1626); souvislosti vzniku hlubockých a milevských fals povšechně a neúplně vykládá ŠIMKOVÁ 1976, s. 44–45; falsum 1421 LOR 1, s. 258, č. 367; zápis z roku 1454 AČ 15, s. 302, č. 18 (Rožmberkové slevili 3.000 kgč. ze zápisné sumy).

¹⁰⁰ Rozsah vltavotýnského panství lze rekonstruovat na základě dvojice urbářů pražského arcibiskupství z poslední čtvrtiny 14. století (DRC, s. 137–145, 342–355; SAKAŘ 1935, s. 28–49, srv. též PLETZER 1991a); doklad z roku 1415 ZR, s. 99, č. 699, v pozn.; králův list 1433 LOR 1, s. 154–155, č. 228; výklad SEDLÁČKA, H 7, s. 267, a po něm SAKAŘE 1935, s. 59–60, je zkreslen důvěrou v pravost falsa s datem 1432; zápisy z roku 1437 ZR, s. 198, č. 1445; s. 204, č. 1489; další vývoj sleduje SEDLÁČEK, H 7, s. 267, a SAKAŘ 1935, s. 60nn.; vladykové ze Sobětic se psali po Soběticích na Klatovsku (SEDLÁČEK, H 9, s. 256–258).

¹⁰¹ Dějiny Protivína dosud nejpodrobněji SEDLÁČEK, H 7, s. 234–239; na jeho líčení je pro starší období do značné míry závislá KOLAFOVÁ 1998 (vývoj v 15. století l. c., s. 11–12); přehled dějin hradu Protivína – především z hlediska stavebního vývoje – DURDÍK – KAŠIČKA – NECHVÁTAL 1995, s. 58–66 (s bibliografií); doklad z roku 1334 UBG, s. 85–88, č. 42; Zikmundova žádost (1434) LOR 1, s. 173–174, č. 250; SCHMIDT 1894–95/II, s. 198; srv. též MAREŠ 1895, s. 378; zápis Přibíkovi z Klenové (1437) ZR, s. 209, č. 1531; Oldřichova stížnost (1450) LOR 4, s. 312–313, č. 440; potvrzení rožmberské držby (1457) AČ 3, s. 566, č. 711; držba Chvala z Pohnání – zápisy z let 1459–1478 ZR, s. 256, č. 18; s. 268, č. 1823; s. 283–284, č. 1872; s. 297, č. 90.

K zásadním změnám ve struktuře majetkové držby dochází v důsledku husitských válek na Prachaticku. V blízkosti strategicky položeného hradu Hus se na počátku 15. století stýkalo vimperské panství Kaplířů ze Sulevic se dvěma církevními doménami – kláštera zlatokorunského a kapituly vyšehradské. Hrad Hus ovládl nejpozději roku 1420 Jan Smil z Křemže, do jehož rukou se později dostala zástavou kapitulní zboží, rozkládající se v širokém pásu od Prachatic k Volarům (1437).¹⁰² Byla to však současně zboží, o něž již léta usiloval Oldřich z Rožmberka, a nakonec jich skutečně dosáhl. Vyhotovil k tomu účelu dokonce i zvláštní falsum,¹⁰³ nakonec mu však daleko více pomohl neočekávaný vývoj událostí. K zásadnímu zlomu došlo v první polovině 40. let – nejpozději roku 1441 (v souvislosti s pobořením hradu Husi) se Prachatic zmocnil Rožmberkův spojenec Jan Řitka ze Sedlce. Poté, co byl v květnu 1443 zabit, zdědili zboží jeho synové. Vůči Rožmberkům pokračovali v kursu svého otce a následujícího roku 1444 **Prachatice** prodali Oldřichovi z Rožmberka – výstižnější je však spíše lapidární zpráva *Starého letopisce*, že Rožmberk „dobył města Prachatic a vládl jim“. Ještě téhož roku Oldřich donutil Jana Smila – ten byl již několikátý rok na Krumlově internován – i k vydání příslušných zápisných listů na městečko **Volary** a vsi kapitulní i kláštera zlatokorunského.¹⁰⁴ Prachatice se staly správním centrem nově získaných majetků (srv. s. 84n.), naproti tomu o Volarech v období rožmberské držby nic bližšího známo není – lokální monografie opakují pouze údaje, týkající se celého kapitulního majetku. Pozoruhodná je ovšem domněnka, že dům čp. 155 – stojící mezi farou a hřbitovem a v písemných pramenech doložený v 16. století jako „zámek“ (*Schloss*), sídlo rychtáře – mohl být i původně rychtou či sídlem služebných manů ve službách kapituly vyšehradské.¹⁰⁵ Roku 1457 finanční situace přiměla Oldřicha a jeho syna Jana z Rožmberka postoupit zápisné listy na někdejší kapitulní majetky – včetně měst Prachatice a Volary – bratřím Prokopovi a Janovi z Rabštejna (Prachatice se do rožmberské držby navrátily roku 1501).¹⁰⁶

---

¹⁰² O Smilovi z Křemže WAGNER 1888; v širším kontextu ŠIMŮNEK 1997–98 (Smilova majetková držba s. 9–11); nejnověji – bez znalosti předchozí literatury – KLASSEN 2000, s. 708–710 (jeho pojetí je zřejmo již z nadpisu kapitoly „*Punishing a Weaker Rival*“).

¹⁰³ Falsum, datovaným 21. prosince 1421 král Zikmund zapisoval zboží Prachatice a Volary ve 3.000 kgč. Oldřichovi z Rožmberka a jeho dědicům (LOR 1, s. 256–257, č. 365); vznik falsa kladu do let 1437–1444, a nesouhlasím tak se SCHMIDTEM 1894–95/I, s. 187–189, jenž je kladl do doby po roce 1444.

¹⁰⁴ Opanování Prachatic Janem Řitkou LOR 2, s. 395–398, č. 458; srv. též AČ 21, s. 302–303, č. 50; Řitkova smrt LOR 2, s. 237–238, č. 260; prodej Prachatic 1444 LOR 2, s. 339–340, č. 385; citát SLČ 1937, s. 100; postoupení zápisných listů 1444 LOR 2, s. 359–361, č. 413.

¹⁰⁵ Dějiny Prachatic v předhusitském období STARÝ 1978; rozsah a strukturu kapitulního majetku na Prachaticku rekonstruovali PRAXL 1973 a BOHÁČ 1983 (dle zápisu o vymezení hranic kapitulních majetků z let cca 1334–1336); nověji k sídelní struktuře na Prachaticku a Volarsku KUBŮ – ZAVŘEL 1996, s. 28–37; přehled držitelů Prachatic SEDLÁČEK, H 7, s. 222–227; dějiny Volar KUBITSCHEK – SCHMIDT 1921, s. 25–27, a PRAXL 1955; o domě čp. 155 TÝŽ 2000.

¹⁰⁶ LOR 4, s. 398–399, č. 578; SEDLÁČEK, H 7, s. 226.

Zboží **Hus** Rožmberkové de iure získali až roku 1456, fakticky jím disponovali nepochybně již ve 40. letech. Hrad, skýtající útočiště lapkovské družině Habarta Lopaty, byl roku 1441 – po půlročním obléhání – dobyt, pobořen a později již nebyl obnoven. Zboží Hus – minimálně jeho díl – v 60. letech držel Jošt z Rožmberka. Vyplyvá to ze zmínek v jeho závěti (1464), např. v pasáži o náhradě odprodáných klenotů pražského kostela se uvádí: „*A ač jsme málo z Strakoníc stříbra vzali, co by se zase nevrátilo, miesto toho at' jest jiné lepšie koupeno z ourokóv huského a volynského zbožie*“. Současně vyslovil Jošt přání, aby až do konečného vypořádání jeho dluhů „*listy na zbožie huské a volynské*“ zůstaly v rukou zvolených vykonavatelů závěti. Hrad a panství Hus postoupili roku 1476 bratři Vok a Petr z Rožmberka Petrovi Kaplířovi ze Sulevic, ovšem záhy se hrad vrátil do rožmberské držby (před 1491).¹⁰⁷

K prachatickému zboží náležel pohraniční strážní hrádek **Stožec**, podle všeho založený v první polovině 14. století. V literatuře se objevila hypotéza, že hrádek sloužil svému účelu snad až do počátku 16. století a jeho provoz zajišťovali zápisní držitelé prachatického zboží. Tuto domněnku nelze pozitivně doložit, ani vyvrátit, pokládám ji však za nepravděpodobnou.¹⁰⁸

Ve 40. letech se snad Oldřich z Rožmberka zabýval i myšlenkou na koupi zboží **Volyně** od Přibíka z Klenové, nakonec k tomu však nedošlo. Od koupě Volyně jej roku 1444 – z nespécifikovaných důvodů – odrazil Hynek Krušina ze Švamberka a volynské zboží od Přibíka z Klenové vykoupil zpět pro johanitský řád Jošt z Rožmberka.¹⁰⁹

Momentální tíživá finanční situace přiměla Jana z Rožmberka k odprodeji (na pět let s právem zpětného výkupu) hradu a panství **Helfenburka** Janovi z Lobkovic (1458), roku 1462 však Rožmberk zboží vyplatil nazpět, když již dříve byla práva k Helfenburku převedena na rožmberského úředníka Mikuláše Příška z Čestic.¹¹⁰ V 60. letech docházelo

---

¹⁰⁷ Dějiny hradu SEDLÁČEK, H 11, s. 154–159; z poslední doby KAŠIČKA – NECHVÁTAL 1990, s. 46–50; poboření Husi SLČ 1937, s. 91; zachované terénní pozůstatky více než půl roku trvajících obležení interpretují ANDERLE – PROCHÁZKA – ŠVÁBEK 1993; doklad z roku 1456 – LOR 4, s. 386–387, č. 552; z roku 1464 SOA Třeboň, CR, z Rožmberka 27/6, kart. 73; z roku 1476 TECL 1994a, s. 198–199; prodejní cena činila 4.000 zl. uh. a ještě téhož roku Kaplíř jednal o „*listu na to zbožie Huské*“ s Bohuslavem ze Švamberka (AČ 15, s. 11, č. 22); doklad z roku 1491 RT 2, s. 447.

¹⁰⁸ O hradu naposledy DURDÍK – KUBŮ – ZAVŘEL 1998. Předpokladu o provozu hrádku ještě na poč. 16. stol. (l. c., s. 261) nenasvědčují ani archeologické nálezy (srv. l. c., s. 266; KAŠIČKA – NECHVÁTAL 1990, s. 112–114), ani zprávy písemných pramenů. Domnívám se, že minimálně v souvislosti se spory o právo lovu v rychtě želnavské na konci 15. stol. (AČ 21, s. 423–433, č. 293–307; s. 435–436, č. 312; zvl. s. 429–430, č. 302) by hrádek nějakým způsobem musel být zmíněn.

¹⁰⁹ Korespondence s Krušinou srv. LOR 2, s. 351–352, č. 401, 403; vykoupení Volyně SLČ 1959, s. 89.

¹¹⁰ Prodejní listina (květen 1458) RD, s. 41–42, č. 100; již na počátku dubna Rožmberk Lobkovic kvitoval z 5.000 kgč. a zavazoval se postoupit mu Helfenburk na sv. Jiří (AČ 4, s. 411, č. 23); srv. též SEDLÁČEK, H 7, s. 94.

ke krátkodobým zástavám i v obvodu panství **Velešín** – např. opakovaně svého držitele měnil samotný Velešín spolu se vsí Netřebice.¹¹¹

V průběhu 50. a 60. let se Janovi z Rožmberka podařilo vypořádat zástavy pánům z Wallsee. Roku 1456 vyplatil **Rožmberk a Vyšší Brod**. Hned následujícího roku byla z Nových Hradů a Velešína na Rožmberk přenesena věnná zástava tehdy ovdovělé Anežky ze Schaumburka (†1461), manželky Jindřicha z Rožmberka, jež na Rožmberk přenesla na několik zbývajících let svého života svou rezidenci. Roku 1464 se držitelem Rožmberka stal Jan z Lobkovic, někdejší zápisný držitel Helfenburka, držba hradu ovšem v dalších letech procházela četnými peripetemi.¹¹² V polovině 60. let se do rukou pánů z Rožmberka navrací panství **Vítkův Kámen** a de facto i **Haslach** (1464–1465). Na základě rozdělení rodových statků pánů z Wallsee roku 1456 mezi syny Reinprechta IV. získal panství Vítkův Kámen a úřad Klaffer Reinprecht V. Neblahá finanční situace jej přiměla k zástavě Vítkova Kamene a Haslachu v 1.000 zl. Janu z Rožmberka. Jednání o navrácení Vítkova Kamene a Haslachu do rožmberské držby byla zahájena již roku 1464 – Reinprecht tehdy obojí zboží odkázal Rožmberkům pro případ své bezdětnosti, avšak již následujícího roku jim je zastavil. Držitelem biskupského léna Reinprecht byl ovšem i nadále – v souladu s ustanovením, že „*der markt [Haslach] allain don dem hochwirdigen Stift Passau zu leben rure*“ – a to až do své smrti roku 1483. Pozoruhodná je skutečnost, že po návratu Haslachu do rožmberské držby se již nehovoří o lenních právech pasovského biskupství, ale výhradně rožmberských (např. roku 1525 je v lenním listu Jindřicha z Rožmberka pro rychtáře v Haslachu uvedeno: „*Nach dem zway güeter zu Satlarn in sannd Oswalds pfarr unnd unnserrn lanntgericht Haslach gelegenn, der dann von unns unnd unnserrn erbn zu Recht leben rüeren...*“). Krátce po Reinprechtově smrti došlo mezi Rožmberky a rakouským zemským hejtmanem Ulrichem ze Starhemberka ke sporům o zatížení rožmberských poddaných v Rakousích válečnou daní – král Friedrich roku 1486 nařizoval hejtmanu Horních Rakous, aby daň („*anslag aines gelts*“) až do jeho příjezdu do země nevybíral, a to s odkazem na smlouvu o věčném míru s Rožmberky. V období finančních problémů pánů z Wallsee se Rožmberkům podařilo vyplatit i klenoty, jež jim před lety zastavili.¹¹³

---

¹¹¹ Jen k letům 1464–1465 srv. SOA Třeboň, CS, II–289–B1; URP, s. 100, č. 171.

¹¹² K vypořádání finančních závazků s pány z Wallsee KUBÍKOVÁ 2004, s. 135; k dějinám Rožmberka v uvedené době SEDLÁČEK, H 3, s. 109–112; KUBÍKOVÁ 2004, s. 136–137; držba Lobkovicova srv. RD, s. 118, č. 310.

¹¹³ K dělení rodových statků DOBLINGER 1906, s. 466; úřad Klaffer ležel u Haslachu (blíže k tomu STRNADT 1907, s. 220–221); doklady z let 1464–1465 DOBLINGER 1906, s. 479; ŠIMŮNEK 1999, s. 212; SOA Třeboň, CS, II–92–1a; reg. zápisné listiny UBK 2, s. 148, č. 630; lenní vztahy DOBLINGER 1906, s. 479, 515 (autor uvádí, že soudnictví v Haslachu náleželo pánům z Wallsee jen v letech 1418–1465); STRNADT 1907, s. 221, v pozn.; doklad z roku 1525 CodRos, fol. CLXXIV–CLXXIIr; srv. též privilegium Jana z Rožmberka pro koželuhy v Haslachu z r. 1524 (l. c., fol. CLVIIv–CLVIIIr); doklady z roku 1486 CHMEL 1838, s. 724, č. 7820; s. 712, č. 7627;

V průběhu 50. a 60. let byl i Jan z Rožmberka donucen k drobným, ale relativně početným zástavám v obvodu rožmberského dominia – zvláště na panstvích Choustník a Třeboň.¹¹⁴

Již od poloviny 14. století je doložena rožmberská domovní držba v **Praze**. V 15. století Rožmberkové vlastnili nemovitosti – jejich terminologie kolísá mezi *domus* a *curia* – na Starém Městě pražském a na Hradčanech. Dům na Starém Městě ve Zlaté ulici (čp. 212/I, 213/I, 948) je jako rožmberský majetek poprvé uváděn roku 1353; z hlediska berního spadal do Linhartské čtvrti a roku 1429 je ve staroměstských berních knihách (z let 1427–1434) označen jako „*curia domini de Rosis*“. Staroměstský dům čp. 748 Rožmberkové koupili ve druhé polovině 14. století patrně od Pavla z Jenštejna (†1375) či jeho stejnojmenného syna. Březan zmiňuje tento dům „na Uhelném trhu“, jenž náležel Jindřichovi III. z Rožmberka a ještě na počátku 17. století byla na jeho bráně patrna vytesaná růže – je to snad týž, jenž je ve staroměstské knize uváděn k roku 1429 jako „*curia domini de Rožemberg*“. Dům čp. 741d je v berních knihách Starého Města uváděn pouze k roku 1434 s označením „*domus posterior domini de Rosis*“. Dům na Hradčanech ve Vikářské ulici čp. 37/IV (dnešní kapitulní dům, zvaný Malotův) se jako rožmberský majetek poprvé uvádí roku 1396. Rožmberkové dům drželi ještě na konci 15. století – patrně k němu se vztahuje zmínka zřejmě o správci. Z jednoho z bodů usnesení benešovského sněmu (1474) vyplývá, že majetková práva Rožmberků i některých dalších šlechticů k nespécifikovaným nemovitostem byla zpochybněna, ovšem souvislosti nejsou blíže jasné.¹¹⁵ V 15. století Rožmberkové drželi i dům ve **Vídni**. Získali jej roku 1456, kdy jim král Ladislav postoupil svůj dům zvaný Harnaschhaus, ležící naproti augustiniánskému klášteru (již neexistující dům stával v dnešní Augustinerstrasse). Již roku 1460 Jan z Rožmberka tento dům prodal králi Friedrichovi.¹¹⁶

---

spory trvaly do roku 1487 (DOBLINGER 1906, s. 495); výplata klenotů – souvislosti obšírně líčí DOBLINGER 1906, s. 470–474.

¹¹⁴ Srv. soubornou evidenci rozsahu zástav v obvodu panství Choustník (SEDLÁČEK, H 4, s. 81–82) a Třeboň (SEDLÁČEK, H 3, s. 130, pozn. 2).

¹¹⁵ Rožmberské nemovitosti v Praze eviduje KAVKA 1996, s. 66–67; sumárně též NOVÝ 1991a, s. 12; KUBÍKOVÁ 2004, s. 37–38, 46, 140–141; o kolísání terminologie *domus* a *curia* – jako jevu ve své době běžném – HLAVÁČEK 1985, s. 156; dům ve Zlaté ulici – k roku 1429 PÁTKOVÁ 1996, s. 47, 137, 223; dům čp. 748 BŘEZAN, Výtah 6, s. 81; k roku 1429 PÁTKOVÁ 1996, s. 143, 249; roku 1480 zastavil Vok z Rožmberka svůj malý dům ležící na Dlouhé třídě a spojený s domem Rožmberským na Uhelném trhu (SOA Třeboň, CS, II–319–2); dům čp. 741d – k roku 1429 l. c., s. 248; dům na Hradčanech – roku 1433 je uváděn „*Mařík Kunšův, z domu Rosenberského*“ (TOMEK, DMP 5, s. 102); doklad z roku 1474 AČ 4, s. 474, č. 18.

¹¹⁶ Doklad z roku 1456 LOR 4, s. 394–395, č. 571; z roku 1460 CHMEL 1838, č. 3782; HLAVÁČEK 1993, s. 286, pozn. 12, soudí, že Rožmberkové dům drželi minimálně již v době svých pobytů ve Vídni na počátku 50. let; KUBÍKOVÁ 2004, s. 134; poblíž Vídně náležely Rožmberkům některé vinice – Jan z Rožmberka roku 1458 vykupoval ze zástavy vinice zvané *Lange Teufel* (SOA Třeboň, CS, II–425–2).

Pouze epizodní charakter měla držba královského hradu **Hohensteinu** v Sasku – na základě majestátu krále Ladislava (1456) měl královým jménem držet tento hrad Jindřich z Rožmberka (nejednalo se tedy o držbu zástavní). K postoupení Hohensteinu se vztahuje dvojice královských listin. Zatímco v první z nich se hovoří o donaci hradu Jindřichovi a jeho potomkům („*damus, donamus et concedimus omne ius quod nobis quomodo tunc competit in castro Hoenstan et eius universis et singulis pertinentiis*“), smysl celého počínu je nejlépe vyložen v arenze druhé listiny – „*Ladislaus... volentes castra regni nostri Bohemie a nostris fidelibus subiectis potius quam ab aliis possideri...*“.¹¹⁷

Vývoj rožmberské majetkové držby – shrnutí. Stabilní jádro rožmberské državy bylo vytvořeno již ve 14. století. Z urbáře z let 1379–1384 je zřetelně patrné, že jádro dominia leželo v oblasti nejjižnějších Čech a jejich přilehlé jihovýchodní části – centrální úloha připadla panstvím Český Krumlov, Třeboň, Nové Hrady a Rožmberk. Tuto čtveřici panství příznačně o století později zmiňoval ve své závěti Jan z Rožmberka (1472) s přáním, aby od rožmberské domény nebyla zcizována („*ne illa distrahant, sed pro hereditibus meis reservent*“).¹¹⁸

Zatímco ve 14. století lze hovořit o územní expanzi a počátcích cílevědomé arondace dominia, pro 15. století jsou příznačné silné centralizační snahy.¹¹⁹ Z hlediska jihočeské domény odlehlá – a tudíž obtížně spravovatelná – zboží Oldřich II. neváhal prodat či výhodně směnit (Strašice, Zbiroh, Hradištko, díl panství velhartického). Zástavy panství Rožmberk, Vítkův Kámen, Haslach a klášterství vyšebrodského byly diktovány momentální finanční situací a zajisté rovněž zájmy pánů z Wallsee. Z hlediska centrální rožmberské domény je pro Oldřicha charakteristická snaha o vzájemné propojení jednotlivých rodových zboží (zde především panství Helfenburk, od jádra rodové državy odděleného majetky církevních institucí). Ovládnutí církevních majetků v oblasti mezi Krumlovem a Prachaticemi (Zlatá Koruna, kapitula vyšehradská), stejně jako drobných církevních statků mezi Krumlovem a Rožmberkem se z uvedeného hlediska stalo podmínkou sine qua non.¹²⁰ Strategii pánů z Rožmberka ještě v polovině 15. století zřejmě naprosto nepochopil Jan z Lobkovic – když Jan z Rožmberka prodával zboží

---

¹¹⁷ SOA Třeboň, CS, II–169–2; ib., CS, II–169–1.

¹¹⁸ Doklad z roku 1472 SOA Třeboň, CR, z Rožmberka 27/8, kart. 74; Kavkův postřeh o Rožmbercích v souvislosti s cílevědomostí šlechty ve věci držby hradů je chybný (KAVKA 1985, s. 148).

¹¹⁹ Proces arondace rodových držav byl již od 14. století v prostředí vyšší šlechty zcela běžným jevem – na příkladu pánů z Wallsee to ukazuje DOBLINGER 1906, zvl. s. 432–433, 444–447 a 525–536 (přehled majetkové držby), totéž platí o majetcích pánů z Puchheimu ve Weinviertelu (KNITTLER 1992, s. 6–7); proces koncentrace a arondace šlechtických majetků v západních Čechách (15. stol.) ilustrují case studies HOLÉHO 1960 a RANSDORFA 1983.

¹²⁰ Z hlediska dobového náhledu na Oldřichovy rozsáhlé úchvaty církevních majetků stojí za zmínku lapidární výtka ze strany Tábořských (1442) a neméně pozoruhodná Oldřichova odpověď (LOR 2, s. 215–219, č. 231, 233).

Dobronice (1458–1459), Lobkovic mu za ně směnou nabízel Lobkovice, případně jiná zboží, „*kteréž mám za Prabů*“. Tedy majetky, svou polohou pro Rožmberka naprosto nezajímavé.¹²¹

Souběžně s těmito aktivitami bylo nutno do budoucna zajistit **nedělitelnost rodové domény**.¹²² Mám zato, že právě tento moment byl rozhodujícím podnětem pro vznik jednoho z nejznámějších rožmberských fals. Na základě znění podvržené listiny Karla IV. (1360), jíž panovník potvrzoval Rožmberkům rodové zřízení, měl být v rožmberském rodu do budoucna právně zakotven tzv. vladařský (seniorátní) princip. Správa rodového majetku, pokládaného za nedíl, měla příslušet pouze jedinému (nejstaršímu) členu rodu. Takto formulované privilegium odporovalo jak pravé listině Karla IV. (1362), jíž panovník svolil, aby v případě bezdětnosti mohli Rožmberkové navzájem dědit bez ohledu na královskou odúmrt', tak i realitě – v letech 1374–1389 byl rožmberský rodový majetek rozdělen. I v pohusitském období lze nalézt zásadní nesrovnalosti a paradoxy. V příkrém rozporu se zásadou nedělitelnosti totiž byl i passus fingované zástavní listiny (1459) – Jan z Rožmberka zastavil všechna svá zboží svému bratru Joštovi v dluhu 200.000 kgč. s tím, aby všech zboží „*v dluhu svrchupsaném dědicky postúpených mocen byl, je držal a jich požíval jakožto svých vlastních a ta sbožie nebo z nich některá zastaviti i prodati mohl spolkem nebo rozdielně, jakž se jeho milosti věřiteli mému najlépe zdáti bude do konečného dluhu svrchupsaného splnění...*“. Přitom je nepochybné, že k fiktivní zástavě vedla právě snaha ochránit integritu rodového majetku před věřiteli. Z výčtu zboží v listině jmenovitě uváděných je patrné, že se jednalo o celou rodovou državu – v závěru listiny jsou patrné narážky na falsa privilegií, týkajících se způsobu, jakým páni z Rožmberka kladli zboží (zápisy) do desk zemských. Vznik falsa s datem 1360 lze datovat pouze ante 1457 – Oldřich z Rožmberka tehdy zmiňoval „*zpuosob předkóv mých od dávných časóv dosavad chvalitebně trvalý a císařem Carlem slavné paměti utvrzený*“. V souladu s ustanovením o nedělitelnosti rodového majetku vydával Oldřich z Rožmberka (1461) svůj souhlas k tomu, aby jeho synové mohli prodávat svá *hereditates*; o přepis znění rodového zřízení žádal po polovině 60. let Jošt z Rožmberka, jenž se na uvedené zřízení opakovaně odvolával. Ustanovení o rožmberském rodovém zřízení, Oldřichem II. uvedené v život, bylo roku 1493 intabulováno. Porušení nedělitelnosti rodové domény ve 20. letech 16. století ve svých důsledcích přivedlo rožmberskou državu na pokraj katastrofy. K porušení integrity dominia došlo i o půl století později, když si Petr Vok z Rožmberka na jemu vymezených panstvích Choustník, Bechyně a Vimperk po roce 1565 zavedl samostatný správní systém.¹²³

---

¹²¹ SOA Třeboň, CS, II–337–1.

¹²² Tento jev byl v pozdním středověku obecně platný – snahy o nedělitelnost rodové domény se odrážejí např. i ve zřízení hr. Gerharda II. ze Saynu z roku 1465 (edice: NEUMANN 1998, s. 168–174, odst. 2, 11, 15; srv. též l. c., s. 163).

¹²³ Falsum (dt. 1360) LOR 1, s. 245–251, č. 360; privilegium (1362) RBM 7, s. 696–697, č. 1152 (význam této listiny z hlediska budování rodového dominia právem podtrhnul již ŠUSTA 1906, s. 35;

Vyjma zmíněného období let 1374–1389 rožmberská doména zůstala po celý středověk z hlediska správního jediným celkem – zmíněná zástava Joštovi z Rožmberka pochopitelně neznamenala žádný zásah do správních struktur ani personálního obsazení jednotlivých úřadů.¹²⁴ Pro srovnání lze připomenout, že již ve 14. století se objevily snahy o nedělitelnost rodové domény v prostředí pánů z Hradce – bratřím Oldřichovi a Heřmanovi král Karel roku 1354 povolil, aby své doposud oddělené majetky mohli spojit a jako takové intabulovat a v souladu s tím i dědit, později však byly rodové statky opět rozdělovány (např. smlouvou z roku 1384).¹²⁵

Správní struktura rožmberských panství – terminologie. Základní správní jednotkou bylo panství v čele s purkrabím/hejtmanem. V rámci panství existovaly menší jednotky – rychty/rychtářství (finanční správa) a hájemství (lesní správa). Rychta – též *rychtářství* či *úřad* (srv. níže), něm. *gericht* – byla na rožmberských panstvích základní územněsprávní jednotkou na nejnižším stupni finanční správy a částečně též při sbírání vojenské hotovosti. Síť rychet/rychtářství je pro polovinu 15. století komplexně evidována pouze výjimečně. Např. na základě konceptu účtu písaře Putschögela (srv. s. 174n.) ji lze rekonstruovat pro panství Rožmberk k roku 1459, v jehož obvodu bylo tehdy šest rychet – Rožmberk, Kaltenbrunn (dnes Studánky), Cetviny, Dolní Dvořiště, Horní Dvořiště a Malšín.¹²⁶ V jednom případě se obvod rychty kryl s hranicemi panství. Na panství Vítkův Kámen – pomineme-li správní provizoria spjatá s rychtářstvím Frymberk – po celý středověk byla a až do novověku zůstala jediná rychta Deutsch Reichenau (zanikla).

---

nověji např. ČECHURA 1994, s. 94); potvrzeno Václavem IV. (UBG, s. 400, č. 166a); k rozdělení rodového majetku srv. UBK 1, s. 53, č. 212; fingoaná zástava (1459) SOA Třeboň, CR, z Rožmberka 24/4a, kart. 72; srv. též RD, s. 240–241, č. 671; dvě méně pravděpodobné hypotézy o možné motivaci fingoané zástavy uvádí KUBÍKOVÁ 2004, s. 145; doklad z roku 1457 LOR 4, s. 425–427, č. 617; tuto zmínku neznal SCHMIDT 1894–95/I, s. 334, jenž pokládal za datum ante quem vzniku falsa srpen 1461; povolení Oldřicha z Rožmberka (1461) AČ 3, s. 336–337, č. 230; Jošt a rodové zřízení AČ 14, s. 151, č. 1829; intabulace (1493) RT 2, s. 454–457; k otázce testamentu a dědictví po Petrovi z Rožmberka (†1523) monograficky ŠIMÁK 1896; ŠEBÁNEK 1925; správní systém domény Petra Voka rekonstruovala BARBOROVÁ 1971.

¹²⁴ Otázku správních změn, provázejících rozdělení v letech 1374–1389, na příkladu rožmberské kanceláře řešil TRUC 1972, s. 71–72, k jasným závěrům ale nedospěl. TRUHLÁŘ 1886, sl. 107, pozn. 2, logicky dovozuje, že účetní správa panství Oldřicha I. (†1390) byla v uvedeném období oddělena od správy ostatní domény; z rubriky „*Nota reysas*“ choustnického účtu (cca 1375) vyplývá, že peníze z Choustníka nebyly odváděny na Krumlov, ale na Nové Hrady (TRUC 1957, s. 36).

¹²⁵ Doklad z roku 1354 – český překlad v opisu 16. stol. SOA Třeboň, pob. Jindřichův Hradec, RA z Hradce, I–A–5; z roku 1384 SOA Třeboň, pob. Jindřichův Hradec, Sběrka pergamenů, 36.

¹²⁶ Panství Rožmberk – SOkA Tábor, Fotosběrka, vyšebrodský rkp. 120, fol. 24r; rychtářství Frymberk není uvedeno, patrně v té době ještě trvalo správní provizorium, kdy frymberská rychta spadala pod panství Vítkův Kámen (srv. ŠIMŮNEK 1999, s. 211, pozn. 16); roku 1541 se panství Rožmberk skládalo z osmi rychet (JIREČEK 1874, s. 344–345); panství Vítkův Kámen – ŠIMŮNEK 1999, s. 207.

V 15. století se ve smyslu správní jednotky setkáváme rovněž s termínem **úřad** (**officium, amt/ambt/ampt, gericht**). Zatímco na rožmberských panstvích je termín *úřad* (včetně latinských a německých synonym) ve smyslu územněsprávní jednotky doložen až v 15. století, v německých zemích byl užíván již ve 13. století. Např. již v urbáři bavorského vévodství (kolem 1230) jsou jednotlivé správní jednotky označovány termíny *amt* a *officium*; panství Berg bylo rozděleno (1363) na osm správních obvodů, označených *officium*, atd. Úřad na rožmberských panstvích charakterizují tři složky – správní, soudní a vojenská (zcela analogickou situaci ukázala analýza v prostředí úřadu Míšeň – *ampt Meyssen*). I pro rožmberská panství v zásadě platí Wolterova definice pojmu *úřad* ve smyslu územněsprávní jednotky: „*officium... als Verwaltungsbezirk eines Amtmannes zu verstehen ist*“.¹²⁷

Termínem *úřad* jsou v prostředí rožmberské administrativy označovány územněsprávní jednotky různé úrovně:

1) **panství (sbožie/zbožie, herschaft, bonum)** – at' již ve svých historických hranicích či ve významu vyšší správní jednotky (*officium, dominium*). První typ představuje např. panství Vítkův Kámen, jež je prakticky souběžně označováno jako „*ambt gen Wittinghausen*“ (1438) i „*Herschaft gen Wittigenhausen*“ (1446), v případě panství Rožmberk se v té době hovoří o dědičných lidech „*z rosenberského úřadu*“ (1446). Panství druhého typu – tedy ve významu vyšších územněsprávních jednotek (především z hlediska finanční správy) – představuje panství Třeboň (k němuž připadla drobná zboží Lomnice, Lutová, Ledenice ad.) či panství Krumlov (k němuž byla připojena velká část sekularizovaného klášterství korunského). Nedatovaný úroční rejstřík úřadu krumlovského (podle písmá zhruba z konce 15. století; dle obsahu nelze přesněji datovat) odráží zformování *úřadu* ve smyslu jednotky finanční správy velmi zřetelně. V obvodu úřadu (*officium/dominium Crumlow*) byla zahrnuta jak zboží pánů z Rožmberka (Dívčí Kámen, Krumlov, Křemže a Maškovec), tak i sekularizovaná klášterní zboží – zboží kláštera strahovského (Svéraz), ostrovského (rychta Hašlovice) a klášterství Zlatá Koruna. Rejstřík podával sumární přehled platebních povinností jednotlivých zboží a – v případě klášterních majetků – rychet. Závěrečná položka rejstříku („*Summa totius officii*“) zahrnuje příjmy jak ze zboží rožmberských (*bona hereditaria*), tak ze sekularizovaných klášterních majetků (*bona claustralia*).¹²⁸ Užívání pojmu *úřad* ve smyslu územněsprávních jednotek – panství se odrazilo i v úřednických titulaturách – např. Bohuněk z Vranína je roku 1443 uváděn jako „*přisař úřadu třeboňského*“ (roku 1451 je uváděno „*officium Trzebonense*“), v 50. letech 15.

---

¹²⁷ Bavorské vévodství – přehled dokladů HEEG–ENGELHART 1990, s. 132*–141*; panství Berg BRENDLER 1999, s. 124–125; úřad Míšeň PANNACH 1960, s. 53–103; WOLTER 1988, zvl. s. 273–274, cit. s. 278.

¹²⁸ Vítkův Kámen – doklad z roku 1438 SOA Třeboň, pob. Český Krumlov, Vs Český Krumlov, I 7 G^{delta} n. 4; z roku 1446 l. c., I 7 G^{delta} n. 5a; Rožmberk – doklad z roku 1446 LOR 3, s. 92, č. 130; nedat. úroční rejstřík *úřadu* krumlovského – SOA Třeboň, pob. Český Krumlov, Vs Český Krumlov, I 7 G^{beta} n. 8, v edici: UBG, s. 579–585, č. 254 (s datací *cca 1513*) chybí záhlavní poznámka „*Věrnému milému rychtáři ločedickému*“ (rukou konce 15. stol.).

století se Maksant i později jeho nástupci Pavel Dětrichovic a Stanislav z Přerova běžně uvádějí s titulem *písař úřadu choustnického*, roku 1458 se připomíná *Johannes, písař Dobronický úřadu Přibenickeho*, ap.¹²⁹

2) **rychta/rychtářství, též soudní obvod (*gericht*)**. Příkladem jsou roku 1472 uváděné *úřady* hornoplanský a dolnovltavický – Horní Planá i Dolní Vltavice byly centry rychtářství. Obdobně i v případě *úřadu* frymburského se obvod *úřadu* kryl s hranicemi rychty; k rychtě Malšín (cca 1459) se vztahuje zmínka „*in des Lukas ambt von Malsching*“ (Lukáš byl zjevně malšínským rychtářem). Patrně o tentýž význam termínu *úřad* se jedná ve zmínce (1458) o vybírání berně v obvodu zvíkovského panství – v úřadech Lety a Milevsko. Terminologicky pozoruhodná je pasáž v listu nihošovickému rychtáři z roku 1468: „... *všechny lidi tvého rychtářství neb úřadu*...“. Výklad pojmu *gericht* ve smyslu soudního obvodu lze se jeví oprávněný pouze na panství Vítkův Kámen (srv. s. 71), což souvisí se specifickým vývojem této oblasti.¹³⁰

Jen ojediněle je ve smyslu správní jednotky na rožmberských panstvích doložen termín ***districtus***. Opakovaně figuruje v úročním rejstříku panství Třeboň z doby kolem roku 1440, vyhotoveném patrně tehdejším písařem třeboňského panství Bohuněk z Vranína. Z kontextu lze odvodit, že termín *districtus* byl užíván ve smyslu *rychtářství*, případně zboží (*bonum*) – tomu by odpovídala záhlaví „*Sequitur alius districtus Lomnicz*“, taktéž i dále „*Sequitur alius districtus videlicet Sepekow*“. Nikoli ovšem položka „*Summa universalis istius* [jméno není známo, příslušné záhlaví chybí] *districtus*“, uváděná za výčtem řady vsí, rozprostírajících se od Dolního Bukovska na západě po Chlum a Lutovou na východě a Ledenice a Jílovice na jihu. Uvedený rozpor lze snad vysvětlit za předpokladu, že k sobě byly přivázány (novodobá vazba) části původně nenavazující.¹³¹

Vývoj správní struktury rožmberských zboží do roku 1420. Roku 1412, krátce po smrti Jindřicha III. z Rožmberka, dochází na Krumlově k ojedinělé události – v souvislosti s vypořádáváním Jindřichových dluhů a počátkem poručnické správy rožmberských panství se na Krumlov sjeli purkrabí všech rožmberských hradů.¹³² Přednesení Jindřichovy poslední vůle bylo přítomno 23 rožmberských purkrabí z 22

---

¹²⁹ Bohuněk z Vranína 1443 dle opisu u SVĚTECKÉHO 1759–61/I, pag. 107; doklad z roku 1451 LOR 4, s. 325–327, č. 464; choustniční písaři – srv. jejich kvitance in: SOA Třeboň, CS, II–38–1; *Johannes, písař Dobronický* AČ 14, s. 85–86, č. 1673.

¹³⁰ Doklad z roku 1472 AČ 8, s. 101, č. 587; k *úřadu* Frymburk srv. doklady z roku 1468 (AČ 7, s. 322, č. 218; s. 340, č. 254); *úřad* Malšín SOkA Tábor, Fotosbírka, vyšebrodský rkp. 120, fol. 13v; doklad z roku 1458 AČ 14, s. 86–87, č. 1676; z roku 1468 SOA Třeboň, CS, II–336–1 (Nihošovice náležely ke strakonické komendě johanitů).

¹³¹ SOA Třeboň, Vs Třeboň, IA 6G^{beta} 1, fol. 6r, 7v, 5r, resp. 1r – 5r.

¹³² RBMAV 3, s. 267–268, č. 679; KAVKA 1985, s. 158, uvádí, že k roku 1419 disponovali Rožmberkové 26 hrady; není jasné, které konkrétně míní, a navíc se ukazuje, že ne všechny hrady, jež Rožmberkové vlastnili, splňovaly autorem vyčtená kritéria pro zařazení do skupiny hradů ve smyslu správních center (srv. l. c., s. 139); úskalí definice pojmu *hrad* naznačuje i PROKOP 2004, s. 148–149.

lokalit (abecedně) – Čečovice, (Český) Krumlov, Dívčí Kámen, Helfenburk, Hrádek, Hradištko, Choustník, Ledenice, Lutová, (Malý) Bor, Nové Hrady, Poděhúsy, Příběnice, Příběničky, Rožmberk, Soběslav, Tichá, Třeboň, Velešín, Vítkův Kámen, Zbiroh a Zrůbek. Chyběli purkrabí správních center Strašice, Vildštejn, Dolní Bukovsko, Trhové Sviny, Miličín a Zvírotice – situace na těchto lokalitách není v té době jasná.¹³³ Sled purkrabích ve svědečné řadě je zcela nahodilý – nereflektuje ani hierarchii úřadů (např. Třeboň a Soběslav figurují až na samém konci), ani společenské postavení jejich držitelů. Určitá hierarchie správních center ovšem nepochybně existovala již ve 14. století a pozdější vývoj to do značné míry potvrzuje. Seznam purkrabích odráží fakticky kompletní síť správních center, tvořící ve své době velmi vyspělý správní systém.

Formování správní struktury rožmberského dominia přirozeně bylo do jisté míry poplatné vývoji majetkové držby pánů z Rožmberka. Výraznou úlohu mezi správními centry hrály již od 13. století Příběnice a Rožmberk. Význam Vítkova Kamene a Poděhús byl naproti tomu druhořadý.¹³⁴ Významným mezníkem byl rok 1302 – přenesení rodové rezidence na Krumlov. Na příští tři století se Krumlov stal sídlem rožmberské kanceláře a centrální rožmberské správy. Od toho se odvíjelo i výsadní postavení krumlovských purkrabí mezi rožmberskými úředníky.

Vývoj správní struktury ve 14. století modifikovaly velmi zřetelně územní zisky. Centry samostatných panství zůstal Choustník (1322), Třeboň (1366), Nové Hrady (1359) i Velešín (1387). Rožmberkové sami založili v průběhu 14. století trojici správních center – Dolní Bukovsko (po 1323), Dívčí Kámen (1349) a Helfenburk (1355). Poloha nových správních center do jisté míry odráží majetkové záměry zakladatelů v době jejich vzniku. V době, kdy Petr I. z Rožmberka vysadil (Dolní) Bukovsko jako samostatné správní centrum, náležely k němu pouhé dvě vsi, což zřetelně svědčí o tom, že Petrovým záměrem bylo doplnit dvojici rožmberských správních center v oblasti (pozdějšího) Táborska (Příběnice, Choustník) o třetí opěrný bod, ležící o něco jižněji. Bukovsko bylo centrem samostatného zboží téměř celé století, jeho význam byl však od počátku – a především poté, co Rožmberkové koupili Třeboň (1366) a Nové Hrady (1359) – druhořadý. Odrazem ambic pánů z Rožmberka na západním okraji dominia bylo velkorysé založení hradu Helfenburka (nahradil původní správní centrum bavorovského zboží, tedy hrad v Bavorově). Význam Helfenburka jako správního centra zůstal i v 15. století omezen pouze na obvod někdejšího bavorovského zboží (ještě v polovině 15. století byl Jan, písař panství helfenburského, uváděn jako *písař v Bavorově*), ovšem zvláště v 60.–70. letech 15. století hradu připadla úloha důležité vojenské pevnosti. Zpráva z roku 1470 nasvědčuje tomu, že za vojensky strategický bod byl dokonce považován i kostel v Bavorově – Jan z Vlksic tehdy Janovi z Rožmberka sděloval, že nepřátelé „*by chtěli tam*

---

¹³³ V letech 1389–1411 je doložen strašický purkrabí Hněvek ze Stanětic (SEDLÁČEK, H 6, s. 260), jenž možná v půli roku 1412 nebyl mezi živými.

¹³⁴ Roku 1277, kdy Vítek z Krumlova sepisoval pravděpodobně na Vítkově Kameni svůj testament, se tamější purkrabí ve svědečné řadě vůbec nepřipomíná (CDB 5/2, s. 563–564, č. 848).

ke VMⁱ do kraje vtrhnúti, aneb bavorovský kostel osaditi, budí-li k němu moci přijíti¹³⁵. Třetím z nově založených správních center byl Dívčí Kámen. Z urbáře rožmberských panství (1379–1384) vyplývá, že hrad byl centrem nevelkého panství v oblasti na severovýchod od Krumlova. Ani v tomto případě se nezdá, že by nákladná stavební podoba hradu byla úměrná jeho pozdějšímu skutečnému významu (Dívčí Kámen plnil v letech 1457–1461 úlohu rezidenčního provizoria – v době sporů se svým synem Janem zde načas sídlil Oldřich z Rožmberka).¹³⁶

Pro předhusitské období je příznačné, že na nově získaných zbožích byla důsledně **ponechávána** jejich **někdejší správní struktura**, ačkoli za změněných poměrů některá centra pozbyla praktického významu. Tuto skutečnost lze nejlépe demonstrovat na příkladu panství třeboňského a novohradského. V jejich obvodu v předhusitské době ležela další čtyři správní centra – Lutová, Trhové Sviny, Hrádek a Ledenice,¹³⁷ ačkoli pouze v jediném případě lze uvažovat o vojenském významu opevněného sídla. Jejich zánik spadá až do doby husitské – poté již obnovena nebyla. Jiný příklad lze uvést z obvodu panství choustnického. Mezi lety 1345–1373 bylo k Choustníku připojeno malé a poměrně odlehlé zboží Hrádek (na Pacovsku), i poté však na Hrádku sídlil purkrabí, podléhající ovšem purkrabímu choustnickému.¹³⁸ Taktéž v obvodu panství Příběnice lze evidovat několik opevněných sídel – v Jistebnici, Dražicích, Lomu a Klokotech. Poukazy k tomu, že zdejší tvrze tvořily opěrné body v severní části rožmberského dominia (snad jako sídla rožmberských služebníků), jsou logické, ale nevysvětlují jejich skutečnou úlohu. Rovněž jejich obsazení úředníky je nejisté – za domnělým jistebnickým purkrabím se skrýval příběnický purkrabí na Jistebnici pouze nějaký čas pobývajících. V případě Dražic je tomu podobně – blíže neznámého Huděje, jemuž byl zcizen meč a rukavice (1394), lze pokládat za rožmberského úředníka jen s velkou rezervou. V případě Dražic je navíc až nepochopitelné mlčení písemných pramenů – přestože zde v těsné blízkosti kostela stávalo poměrně rozsáhlé opevněné sídlo snad již od počátku 14. století (je to snad ona *tvrz Dražice*, již měl Jan Smil prodat králi Zikmundovi?), první písemná zmínka o něm

---

¹³⁵ Jan, *písař v Bavorově* (1458) AČ 21, s. 319, č. 83; zřejmě u vědomí vojenského významu hradu KASPAR, Nettolitz, fol. 6r, uvádí, že s ohledem na aktivity tábořské strany na Písecku a Vodňansku byli na Helfenburk dosazováni purkrabí rytířského původu; doklad z roku 1470 AČ 8, s. 10–11, č. 393.

¹³⁶ KUBÍKOVÁ 2004, s. 140–142.

¹³⁷ Pomíjím Dolní Bukovsko, přivtělené k Třeboni až v důsledku válečných událostí.

¹³⁸ Zmínku k roku 1387 (*Damyannus purgravius castri Hradek*) vykládá TRUC 1957, s. 8, pozn. 28, na Hrádek u Křeče a v důsledku toho jistě logicky chápal titul „purkrabí“ spíše ve smyslu hospodářského úředníka. Mnohem pravděpodobnější, jakkoli stejně neprůkazné je, že Damián byl purkrabím na Hrádku u Pacova a do jeho pravomoci snad spadala správa odlehlé části choustnického panství v okolí Cetoraze. V úřadu je Damián doložen i roku 1389, kdy byly činěny úklady o jeho život (PK, s. 26).

pochází až z roku 1542 (ani v listině z roku 1459, jíž Jan z Rožmberka Dražice prodával dvěma tábořským měšťanům, se tvrz nepřipomíná).¹³⁹

V souvislosti s rezidui dřívějšího správního uspořádání je třeba se zmínit rovněž o postavení zboží Frymburk. Jedná se totiž o jediný případ samostatné územní jednotky evidované v urbáři rožmberských zboží (1379–1384), jež neměla vlastní správní centrum – hrad (místní tradice spojovala existenci hradu s polohou *aufn Thurnberg* a Sedláček se dokonce domníval, že se může jednat o neznámý *Frydlant* z opisu pečeti Voka ze Strunkovic). Příznačné je, že nedlouho po vyčlenění Vítkova Kamene jako samostatné správní jednotky (zhruba okolo poloviny 14. století) Frymburk svou úlohu centra samostatného zboží ztrácí. Zboží Frymburk a Vítkův Kámen se souběžně uvádějí ještě roku 1389, později zůstal Frymburk jen rychtářstvím, načas byl dokonce přičleněn k panství Vítkův Kámen (doloženo 1442) a poté byl definitivně přivtělen k panství Rožmberk (před 1494).¹⁴⁰

V souvislosti s formováním správní struktury rožmberských panství obecně je třeba podtrhnout ještě jeden moment: totiž význam, jenž Rožmberkové přičítali **zakládání nových hradů** jakožto správních center a tudíž budoucích mocenských opor. V polovině 14. století to byl již zmíněný Dívčí Kámen a Helfenburk, o století později hrad v Prachaticích. Stavební podoba některých hradů – především paláce na Vildštejně a dispozice Dívčího Kamene (zjevná je vzájemná souvislost mezi stavební podobou Dívčího Kamene a Helfenburka) – je zřejmě dokladem momentálních rožmberských ambic a záměrů, jež do budoucna nedošly naplnění (srv. s. 46).¹⁴¹

Vývoj správní struktury rožmberských panství po roce 1420. V průběhu 20.–40. let 15. století doznala správní struktura rožmberských panství zásadních změn. Svou roli zde sehrály zástavy a odprodeje a naopak územní zisky – jež se nutně odrazily i ve správní struktuře, ovšem ještě zásadnější význam měla destrukce a následný zánik několika správních center.

---

¹³⁹ Jistebnice UZR, s. 45–46, č. 397; Dražice UZR, s. 15, č. 113; Lom UZR, s. 14, č. 100; Klokoty UZR, s. 15, č. 114; domnělého jistebnického purkrabího TECL 1992c identifikoval jako Jindřicha z Vyhnanic, purkrabího na Příběnickách; pramenné zmínky o držbě Dražic a rekonstrukci stavební podoby tvrže podal ÚLOVEC 2003 (úvahy o úloze tvrže zvl. s. 351); prodej *tvrže Dražic* (1437) ZR, s. 201–202, č. 1471–1472; jednotlivá drobná opevněná sídla v oblasti HUML 1977; TÝŽ 1980.

¹⁴⁰ SEDLÁČEK, H 3, s. 117; dle urbáře 1379–1384 UZR, s. 26–28, č. 223–234; doklad k roku 1389 RBMAV 3, s. 94, č. 208; k roku 1442 DOBLINGER 1906, s. 444, pozn. 6; roku 1494 je Frymburk uváděn v úročních rejstřících panství Rožmberk (SOA Třeboň, CS, II–249–2e, svatojiřský rejstřík fol. 49r–52v; ib., svatohavelský rejstřík fol. 29v–31v); srv. dle vkladu do Obnovených desk zemských (1541) JIREČEK 1874, sl. 345; dle urbáře z roku 1598 SCHMIDT 1897–98/I, s. 412–428; o vyčlenění panství Vítkův Kámen a postavení Frymburka ŠIMŮNEK 1999, s. 210–211.

¹⁴¹ K typologické příbuznosti Dívčího Kamene a Helfenburka MENCLOVÁ 1972/II, s. 75–85; z hlediska utváření teritoriální sítě hradů – opevněných bodů je myšlenkově pozoruhodná práce ANTONOWA 1983 (autor sleduje vnitřní logiku a praktické aspekty budování sítě štaufských hradů a většina otázek je – mutatis mutandis – aktuální i pro rožmberské prostředí).

Zánik správních center a nové vymezení obvodů panství. Jedním z rysů správní struktury rožmberských panství ve druhé čtvrtině 15. století je podstatná redukce počtu správních center. S průběhem vojenských operací zvláště na počátku husitské revoluce bezprostředně souvisí zánik správních center Hrádek, Hradištko, Ledenice, Lutová, Poděhúsy a Zrůbek, a v jistém smyslu též Příběnice a Příběničky. Nejpozději v té době zanikají centra v Dolním Bukovsku, Trhových Svinech, Miličíně a Zvíroticích. V souvislosti s Žižkovým tažením od (Nové) Bystrice vyhořely počátkem srpna 1420 Trhové Sviny – ohni nepochybně padl za obět' i svinenský hrad (zničená hradní kaple se připomíná ještě roku 1462). Velmi pravděpodobně ještě v průběhu roku 1420 byla vyvrácena Lutová i Hrádek u Trhových Svinů (výslovně se jako *Hrádek zřbořený* připomíná roku 1424). Patrně do roku 1421 spadá zánik hrádku Poděhúsy. V případě hrádku Landštejna u Ledenic je bližší určení doby zániku nejisté. Ve 20. letech byl hrad snad ještě obýván – jak Pexa logicky odvodil z uděleného privilegia přenosného oltáře – a k jeho zničení mohlo dojít pravděpodobně roku 1433 (i v tomto případě lze přijmout Pexovu domněnku, že hrad nechal pobořit Oldřich z Rožmberka v souvislosti s výpravou Jana Čapka ze Sán na jih Čech). O zániku hradu Landštejna prokazatelně svědčí až pozdní doklad z roku 1447 a patrně poslední zmínka o něm figuruje v rybničních registrech k roku 1452 (rybník v Ledenicích *nad bradem*). Naproti tomu správní centrum v Dolním Bukovsku zaniklo snad již v předhusitské době (jak soudil Sedláček, jehož domněnku nelze vzhledem k absenci jakýchkoli zpráv potvrdit ani vyvrátit), nejpozději ovšem v průběhu husitských válek. Hrady Příběnice a Příběničky byly po 17 letech Oldřichovi z Rožmberka navraceny roku 1437 – příslušná smlouva, vyhotovená počátkem června 1437, ovšem Oldřichovi ukládala, aby oba hrady, stejně jako město Příběnice, byly pobořeny (úroční rejstřík z roku 1446 eviduje v Příběnicích pouze dva osedlé).¹⁴²

Zánik správního centra v Miličíně náleží patrně nejpozději do období husitských válek – souvislost s průtahem vojsk rakouského vévody Albrechta roku 1420 či tažením Táborských roku 1434 není ovšem průkazná; Teplý nevylučuje ani možnost, že již po požáru Miličina roku 1399 hrad nebyl obnoven. Z téhož důvodu lze předpokládat, že i Zvírotice ztratily funkci správního centra již před rokem 1412 (jediný zvírotický purkrabí je doložen v letech 1369–1386), datem ante quem je nepochybně rok 1420. Tvrz zanikla prokazatelně požárem – patrně v souvislosti s náhlým přepadem, nikoli cíleným dobýváním. Nedaleký Zrůbek fungoval jako správní centrum prokazatelně ještě roku 1412, kdy je uváděn tamější purkrabí. Destrukce hrádku a jeho zánik spadá velmi pravdě-

---

¹⁴² Trhové Sviny – AČ 21, s. 279–280, č. 8; SEDLÁČEK, H 3, s. 239; UBK 2, s. 132–133, č. 561; Lutová – SEDLÁČEK, H 3, s. 272; Hrádek u Trhových Svinů – PK, s. 92; SEDLÁČEK, H 3, s. 255–256; Poděhúsy – SEDLÁČEK, H 3, s. 161; Landštejn (Ledenice) – PEXA 1974, s. 49–50; LOR 3, s. 211, č. 293; SEDLÁČEK, H 3, s. 190–191; ŠIMŮNEK 2002, s. 75, 89; Dolní Bukovsko – SEDLÁČEK, H 3, s. 193; Příběnice a Příběničky – LOR 1, s. 216–217, č. 324; SEDLÁČEK, H 7, s. 75; ŠMAHEL & kol. 1988–90/II, s. 502–503; SOA Třeboň, Vs Třeboň, IA 6G^{beta} 11, fol. 6v; příběnický mlýn zjevně pobořen nebyl, neboť ještě roku 1446 se připomíná *mlynář de Przibenicz* (SOKA Tábor, AM Tábor, kniha č. 132, fol. 108r).

podobně do období husitských válek, snad již k roku 1420. Destrukci východočeského Hradištko lze jen hypoteticky klást do první poloviny 20. let.¹⁴³ O dobytí Strašic prameny přímo nehovoří, k zániku tamního správního centra však došlo nejpozději v souvislosti s připojením Strašic ke Zbirohu. O specifikách vývoje západočeských správních center (Cečovice, Malý Bor, Vildštejn) byla již řeč (srv. s. 53).

Zboží spravovaná ze zaniklých center byla **přivtělena k sousedním panstvím**. Nejvýrazněji bylo touto cestou rozšířeno panství třeboňské, k němuž byla připojena n. malá zboží Ledenice, Hrádek a Lutová, především ale díly panství Dolní Bukovsko a Příběnice. Od 50. let na Třeboni sídlila Anežka z Rožmberka (†1488), neprovdaná dcera Oldřicha z Rožmberka. Anežka pobírala relativně skromnou roční apanáž 30 kgč., náležel jí výnos Haškovského dvora aj. naturálie a vedla si dokonce své vlastní hospodářství. Její dispoziční práva k třeboňskému panství byla ovšem prakticky nulová a z hlediska vývoje teritoriální správy je jen logické, že ke vzniku samostatných správních struktur v rámci třeboňského panství v Anežčině době nedošlo.¹⁴⁴

K choustnickému panství bylo připojeno n. zboží Miličín – vzhledem k nejasnému datu zániku tamějšího hradu – správního centra nelze ani připojení Miličina k choustnickému panství blíže datovat. Došlo k tomu před rokem 1442, kdy je Miličín uváděn jako součást panství choustnického. Sedlčany a okolní vsi byly naproti tomu napříště spravovány ze Zvíkova (o příslušnosti sedlčanského zboží ke Zvíkovu je k dispozici výslovná zmínka až z roku 1458). Díly drobného zboží Poděhúsy byly přivtěleny ke krumlovskému panství a některé dočasně k Helfenburku.¹⁴⁵

Pozoruhodným vývojem prošla po roce 1420 **panství Příběnice a Příběničky** a vsi odtud spravované. Poté, co obě správní centra opanovali Táborští (1420), byla správa (de facto pouze vybírání úroků) přenesena na Choustník (1421) a dočasně též na Bechyni

---

¹⁴³ Miličín – FRB 5, s. 385; TOMEK, DMP 4, s. 641; TEPLÝ 1899, s. 22; PK, s. 45; RBMAV 3, s. 267–268, č. 679; Zvírotice – SEDLÁČEK, H 15, s. 150; HEJNA 1954 (s rekonstrukcí stavební podoby); RADOMĚRSKÝ 1983, zvl. s. 37–39, 56–60 (autor připouští možnost destrukce hrádku až za husitských válek, l. c., s. 58); Zrůbek – SEDLÁČEK, H 15, s. 144; SLEPIČKA 1956 (s rekonstrukcí stavební podoby); Hradištko – možné souvislosti destrukce ŠIMŮNEK 1998, s. 110, pozn. 25.

¹⁴⁴ Edice Anežčiny korespondence: SEDLÁČEK 1883; addendum TECL 1994; naposledy o Anežce KLASSEN 1999, s. 79–83; apanáž – k roku 1474 SEDLÁČEK 1883, s. 113–114; o dalších příjmech srv. např. list Jana z Rožmberka porybnému Přibíkovi z Vracova z roku 1459 (l. c., s. 115, č. 3); hospodářství – srv. l. c., s. 116, č. 10; s. 118, č. 14; k dispozičním právům srv. znění jejího listu z r. 1482 (SOA Třeboň, CR, z Rožmberka 27/9, kart. 74).

¹⁴⁵ Miličín – k roku 1442 AČ 1, s. 379, č. 28; o příslušnosti Miličina k panství Choustník–Soběslav na počátku 70. let srv. AČ 8, s. 118, č. 624; s. 130–131, č. 651; ještě roku 1478 sepisoval soběslavský písař pro potřeby evidence plateb na vojenské účely i „*lidi faráře miličinského*“ (AČ 9, s. 218, č. 898); Sedlčany – k roku 1458 AČ 14, s. 74, č. 1642; Poděhúsy – roztržštěná majetková práva v okolí zboží Poděhúsy precizně rekonstruoval SCHMIDT 1896a, s. 391–393; platy z Hlázky, Podeříště a dvora Poděhúsy se ve 30. letech neoprávněně obohacoval helfenburský purkrabí Žakavec (ŠIMŮNEK 2004a, s. 227); roku 1481 byly Poděhúsy odprodány (edice: PELIKÁN 1951a).

(1422nn.). Již tehdy však pozorujeme základ pozdějšího vývoje, jenž směřoval k tomu, že větší část n. příběnického zboží připadla k Třeboni (nejpozději 1428, resp. před 1433), díl k Dobronicím, ovšem při zachování určitých administrativních vazeb i k panství Choustník. Vývoj správních poměrů na obou panstvích částečně dokumentují dochované výběrčí rejstříky – rejstřík z roku 1421 je nadepsán „*Census a Przibienicz collectus in castro Chusnik anno etc. 21c circa festum S. Martini*“. Na Choustník byly vybírány úroky ze zboží Příběnice, Příběničky, Sepekov a Jistebnice. O dočasném přenesení správy příběnického zboží na Bechyni svědčí nadpis rubriky v rejstříku z roku 1422: „*decime..., date tunc in Bechinam de anno domini etc. XXII*“. O svatohavelském termínu roku 1424 úroky vybíral bechyňský úředník Řivín – peníze prokazatelně odváděl na Třeboň, osud naturálií vybraných na Bechyni (např. nadpis rubriky „*Avena percepta de Bechina...*“) není jasný. Během několika následujících let došlo k přenesení správy n. příběnického panství na Třeboň – ve výběrčím rejstříku třeboňského panství z roku 1433 již figuruje samostatný oddíl „*Census bonorum Przibienicz*“. Stalo se tak nejpozději roku 1428, kdy po tříměsíčním obléhání byla Bechyně okolo poloviny října postoupena polním vojskům. Část příběnického panství nicméně podle všeho i nadále spadala pod panství Choustník – Soběslav (z roku 1442 pochází zmínka, že „... tovaříše z Soběslavě vysláni byli proti úročným penězóm na Příbenické sbožje“). Zřejmě tato zmínka spolu s výběrčími rejstříky rychty Mezimostí z té doby vedla Nového k závěru, že v té době byla správa příběnického panství přenesena na Choustník – ve skutečnosti se však jistě jednalo jen o několik vsí (i v rejstříku prodeje dřeva na panství Choustník z roku 1447 je evidováno několik vsí v okolí Soběslavi, náležejících k třeboňskému panství). Svou roli mohlo sehrát i starší Sedláčkovo mínění, že na počátku 60. let 15. století „*podřízeny jsou úředníkům zdejším [tj. choustnickým] také vsi bývalého panství Příběnického, pokud právě nebyly zastaveny*“.¹⁴⁶ Skutečnost, že díl příběnického panství byl připojen k Dobronicím (a zůstal součástí tohoto zboží i po roce 1458, když Rožmberkové Dobronice prodali), vede k domněnce, že díl Dobronic Rožmberkům podle všeho náležel již ve 30. a 40. letech (oficiálně prodával tvrz a ves Dobronice roku 1443 Jan z Malovic Rynartovi od Dubu). Nasvědčují tomu i některé dobové zmínky – např. v letech 1443/1444 jsou Dobronice označovány jako „*páně z Rosenberka zámecké*“, konkrétněji to vyplývá z úročních rejstříků panství Příběnice. Zde jsou evidováni osedlí z Dobronic a okolních vsí (Opařany), poplatní pánům z Rožmberka. Příkladem je úroční rejstřík panství Příběnice z roku 1445 – tento pramen navíc umožňuje korigovat

---

¹⁴⁶ Rejstřík z roku 1421 – edice: ŠMAHEL 1986–87, s. 301–306; z roku 1422 NOVÝ 1989, s. 95; z roku 1424 – edice Řivínova rejstříku: NOVÝ 1993, s. 42–50; rubrika „*Avena percepta de Bechina...*“ l. c., s. 50–51; na základě tohoto pramene se ČECHURA 1994, s. 101, vyslovil v tom smyslu, že „*Zentrum der gesamten Region wurde Bechyně*“, takto jednoznačně ovšem situaci vystihnout nelze; rejstřík z roku 1433 – edice: NOVÝ 1994, s. 167–191; srv. též ŠMAHEL 1986–87, s. 302; k postoupení Bechyně polním vojskům nejnověji POLÍVKA 1999 (s bibliografií, s. 109–110); doklad z roku 1442 LOR 2, s. 171, č. 202; rejstříky rychty Mezimostí SOA Třeboň, Vs Třeboň, IA 6G^{beta} 11; NOVÝ 1989, s. 88; rejstřík prodeje dřeva (1447) – edice a komentář: ŠIMŮNEK 2003–04; např. Malšice a Lom jsou roku 1531 uváděny jako vsi choustnického panství (SOA Třeboň, pob. Jindřichův Hradec, RA z Hradce, 235); SEDLÁČEK, H 4, s. 80.

dosavadní interpretace fragmentu úročního rejstříku z doby po roce 1436. Na základě údajů, jež zlomek obsahuje, bývá v literatuře označován jako „*rejstřík zboží Opařany*“ (Kalný) či „*urbár panství Dobronice*“ (Nový), je však pravděpodobné, že se jedná o fragment úročního rejstříku panství Příběnice. V letech 1454–1458 byli Rožmberkové jedinými držiteli dobronického zboží a písař Jan, rožmberský úředník na Dobronicích tehdy na části n. příběnického panství vybíral *úroky komornie* – odváděl je buď přímo do krumlovské kanceláře, částečně však i na Choustník. Skladba vsí, jež od příběnického panství připadly k Dobronicím, nelze rekonstruovat – známy jsou jen náhodné jednotliviny, např. ves Zhoř je roku 1465 uváděna jako součást dobronického zboží.¹⁴⁷

Správu vsí v severní části příběnického zboží – zvláště statek Sepekov – a v obvodu panství Příběničky (dílem v okolí Jistebnice) bylo třeba vyřešit jiným způsobem. Vzhledem k relativní odlehlosti zmíněných oblastí od stávajících správních center byla část zboží odprodána či zastavena (např. statek Jistebnice), zbylý díl byl spravován ze Zvíkova. Poté, co nedošly naplnění ambice Oldřicha z Rožmberka na ovládnutí klášterství milevského, jež by spolu se zbožím Jistebnice vytvořilo kompaktní celek, Rožmberkové se vzdali i jistebnického zboží. Jan z Rožmberka je koncem roku 1457 zapsal Janovi z Lobkovic, ještě před rokem 1459 však zboží získali vladykové z Kozího – rožmberský klientelský rod (Jan z Kozího se roku 1460 přímo psal „*bydlem v Jistebnici*“).¹⁴⁸

Příběnice a Příběničky – střediska rozsáhlých panství – byly jedinými významnými centry teritoriální správy, jež v důsledku husitské revoluce zanikla. Na rožmberských panstvích lze proto hovořit o **stabilitě struktury teritoriální správy** – žádný jiný z klíčových rožmberských hradů – správních center se totiž husitům dobyt nepodařilo.¹⁴⁹

V důsledku husitské revoluce zpustla a zanikla řada méně důležitých hrádků – center správy malých zboží. Došlo tak k restrukturalizaci správní sítě a vytvoření rozsáhlejších územněsprávních jednotek. K další vlně **redukce správních center** došlo v průběhu 60. a 70. let.¹⁵⁰ Hrad Choustník v té době přestává sloužit jako správní

---

¹⁴⁷ Doklad z let 1443/1444 LOR 2, s. 297–298, č. 348; srv. též titulatury dobronických úředníků (srv. s. 73); prodej Dobronic (1443) SOA Třeboň, CS, II–4–1; úroční rejstřík (1445) SOA Třeboň, Vs Třeboň, IA 6G^{beta} 11, Dobronice fol. 3r, Opařany fol. 2v; fragment rejstříku (po 1436) KALNÝ & kol. 1976/I, s. 204, č. 207; edice: NOVÝ 1991, s. 28–32; o odvodu *komorních úroků* svědčí dochované kvitance – srv. např. kvitanci kancléře Jana Rittschawera z prosince 1457 (SOA Třeboň, CS, II–337–1); též kvitanci choustnických úředníků, svědčící Janovi na 150 kgč. (1457) a 200 kgč. (1458) úroku, odvedeného na Choustník (SOA Třeboň, CS, II–38–1); Zhoř (1465) UBK 2, s. 149, č. 637.

¹⁴⁸ Doklad z roku 1457 RD, s. 21–22, č. 51; z roku 1459 AČ 14, s. 87, č. 1677; z roku 1460 RD, s. 71, č. 171; srv. též ŠIMŮNEK 2002b, s. 144.

¹⁴⁹ O domnělé i skutečné plány na dobytí rožmberských hradů zradou však nebyla nouze (srv. s. 369); mimo to lze připomenout úklady Táborských o Choustník a Soběslav (MAREŠ 1902, s. 2, 9; k útokům Táborských na Soběslav CIKHART 1957).

¹⁵⁰ Příznačně i z Mackových propočtů vyplývá, že hlavní příčinou pustnutí hradů v 15. století byly ekonomické a správní změny (MACEK 1994, s. 144, 153–154) – četné konkrétní příklady

centrum, i nadále je však – s ohledem na svůj vojenský význam – opatřen posádkou (definitivně byl Choustník opuštěn až po připojení k Radenínu roku 1599). Přejícné období reflektuje i časté kolísání úředních titulatur – zatímco písař Petr Maksant úřadoval ještě na Choustníku, jeho nástupci (Pavel Dětrichovic, Stanislav z Přerova) již přesídlili do Soběslavi, jež se napříště stává jediným správním centrem panství Choustník – Soběslav. Úřednické titulatury nicméně ještě nějaký čas kolísaly mezi *notarius in Soběslav* a *notarius bonorum Chusnik*. Variabilitu, charakterizující období změn, dokládá i případ Mikuláše Hrobského ze Sedlce – roku 1463(?) je uváděn jako úředník na Soběslavi a zanedlouho (1467) jako (jízdný) služebník k hradu Choustníku. V případě Jindřicha Sádla z Vražného (1467) je zmínka natolik neurčitá, že nelze s jistotou říci, byl-li úředníkem choustnickým či soběslavským.¹⁵¹ Zhruba na přelom 70. a 80. let 15. století spadá zánik samostatného panství Velešín – správa panství byla přenesena na Nové Hrady a hrad Velešín záhy poté opuštěn. I v tomto případě se vývoj poměrů zračí v úředních titulaturách. Jan – titulující se stále ještě jako *písař velešínský* – již sídlil na Nových Hradech (1476) a za svou vrchnost pokládal Oldřicha z Grafenecku, zástavního držitele panství Nové Hrady. Až do 80. let 15. století sídlili na Velešíně purkrabí, avšak po smrti Oldřicha ze Dvorce (†1487?) nebyl již tento úřad obsazen.¹⁵²

Vzdor zásadním strukturálním změnám v teritoriálním uspořádání rožmberských dominií v průběhu druhé čtvrtiny 15. století se ještě po polovině století běžně užívaly názvy v té době již samostatně neexistujících správních jednotek (např. panství Příběnice, zboží Lomnice či Pořešín). Roku 1458 připomínaný *Johannes, písař Dobronický úřadu Příběnického* svědčí též o tom, že někdejší panství příběnické bylo jako správní jednotka chápáno ještě dvě desetiletí po zániku svého centra. V rybníčních registrech (1452) figurují nadpisy rubrik „*Rybníci lomnického zboží*“ a „*Na Pořešínském zboží*“. Ještě v sumárním úročním a urbaniálním rejstříku panství Třeboň z roku 1493 figurují příjmové položky „*Služebníci k Lomnici z Lužnice a ze dvoruov viii β iii gr. iii den.*“ a „*Rybáři a mlynáři k Lomnici a*

---

eviduje SEDLÁČEK, H 1–15; jako obecně platný tento fenomén prezentuje SPIESS 1995, s. 209–212 (s bibliografií).

¹⁵¹ SEDLÁČEK, H 4, s. 84–85, omylem uvádí, že Stanislav z Přerova sídlil na Choustníku současně se šternberským purkrabím Václavem ze Zásduk; o vojenském významu hradu Choustníka l. c., s. 81–85; VARHANÍK – ZAVŘEL 1994, s. 44–47; opuštění hradu SEDLÁČEK, H 4, s. 89; Mikuláš Hrobský AČ 14, s. 137, č. 1796; AČ 7, s. 285, č. 145; Jindřich Sádlo AČ 14, s. 157–158, č. 1845; ještě o století později, když Petr Vok z Rožmberka získal zboží Želeč (1565) a pravidlem se stalo spojení úřadu hejtmana choustnického a želečského v rukou jedné osoby, sídlili tito úředníci většinou v Soběslavi a bývali označováni jako hejtmané soběslavští (BARBOROVÁ 1971, s. 5, 7, bez přihlídnutí k vývojovým souvislostem tyto skutečnosti vysvětluje snahou po zjednodušení správy).

¹⁵² Písař Jan AČ 9, s. 155, č. 784; s. 162–163, č. 797; k zániku Velešína jako správní jednotky srv. SEDLÁČEK, H 3, s. 228; KLIMESCH 1884–85/II, s. 113; panství Velešín je evidováno jako součást novohradského panství ve vkladu do Obnovených desk zemských z roku 1541 (JIREČEK 1874, s. 348–349).

z *Lužnice xvii β xviii gr. ii den.*“ – tedy rezidua někdejšího stavu, kdy Lomnice byla administrativním centrem.¹⁵³

Správní systém na zastavených dílech rožmberských panství. Finanční situace přiměla pány z Rožmberka (především Oldřicha) k zástavám jednotlivých panství či jejich dílů. S ohledem na značný teritoriální rozsah těchto zástav je třeba i v tomto případě vymezit jejich postavení z hlediska správních poměrů. Plně se zde uplatnily běžné dobové trendy, v souladu s nimiž k souboru práv zástavního držitele náleželo i obsazování příslušných úřadů.¹⁵⁴

Příjemci největšího dílu zástav – k nimž ve sledovaném období v obvodu rožmberské domény došlo – byli páni z Wallsee. Od 20. do počátku 60. let 15. století drželi panství Rožmberk, Vítkův Kámen, Haslach a klášterství vyšebrodské (srv. s. 51, 67). Období jejich zástavní držby však tvoří velmi nejasnou kapitolu v dějinách zastavených panství – lze předpokládat, že zde nebyla přerušena kontinuita s předcházejícím obdobím rožmberské správy, personální obsazení jednotlivých úřadů na Rožmberku a Vítkově Kameni je ovšem v té době známo jen ojediněle. Stojí za zmínku, že v průběhu 20. let byly Rožmberk i Vítkův Kámen opakovaně pojímány do příměří rožmberské a tábořské strany – formulace o pojetí do příměří („... s oběma brady na Rosemberce a s hradem Vítkovým Kamenem, i s jinými jich [pánů rožmberské strany] brady, tvržemi, hajtmany a purkrabími“ – takto v příměří z roku 1424) někdy zcela pomíjela práva zápisných držitelů, pánů z Wallsee. K obvodu vlastních panství Rožmberk a Vítkův Kámen je z období zápisné držby pánů z Wallsee známo jen několik nesoustavných jednotlivin – např. z roku 1421 je k dispozici stížnost Oldřicha z Rožmberka na Walcha (purkrabího?) z Horního hradu v Rožmberku, jenž olupoval rožmberské poddané, z let 1438–1466 jsou dochovány doklady o prodeji lesů a luk na panství Vítkův Kámen.¹⁵⁵

Bližší pozornost zasluhují poměry na panství Choustník – Soběslav (srv. s. 80n., 371). V tomto případě se ovšem nejednalo o zástavu v pravém slova smyslu. V souvislosti s politickým vývojem v Čechách postoupil Jan z Rožmberka roku 1468 hrad Choustník a město Soběslav Zdeňku Konopišťskému ze Šternberka. Na základě tehdy uzavřené smlouvy se Rožmberkové i napříště měli finančně podílet na chodu správního systému a údržbě hradů. Přestože „na chování hradu Choustníka a města Soběslavě“ Šternberkovi pololetně vypláceli 90 kgč. – výslovně o tom svědčí kvitanice, jež šternberský purkrabí na Choustníku (Ctibor ze Zásruk) vystavoval na jméno rožmberského úředníka panství (Stanislav z Přerova) – silně se zadlužili. Roku 1474 přiznával Jindřich

---

¹⁵³ *Johannes, písař Dobronický* AČ 14, s. 85–86, č. 1673; rybníční registra ŠIMŮNEK 2002, s. 84, 96; rejstřík z roku 1493 TÝŽ 2003, s. 220–221.

¹⁵⁴ Srv. s poměry např. v oblasti Hessenska (BITSCH 1974, zvl. s. 79–82, 119–134); metodicky pozoruhodná je i studie KRAUSEHO 1970 (zaměřená ovšem především na problematiku říšských zástav – zvláště měst a lén, o právních aspektech zástav hradů jen povšechně l. c., s. 519).

¹⁵⁵ Příměří – 1424 AČ 3, s. 245–248, č. 32; 1425 HEERMANN 1897, s. 100; 1429 LOR 1, s. 109–112, č. 163; doklad z roku 1421 LOR 1, s. 41–43, č. 61; z let 1438–1466 SOA Třeboň, pob. Český Krumlov, Vs Český Krumlov, I 7 G^{delta} n. 4; I 7 G^{delta} n. 5a; I 7 G^{delta} n. 5b.

z Rožmberka dluh 800 kgč. „*sumy zadržalé od chování zámkuov Chusníka a Soběslavi vedle smlouvy na to mezi p. otcem mým [Jan z Rožmberka] a již psaným p. Zdenkem listy učiněné*“.¹⁵⁶

Charakteristickým znakem šternberské držby Choustníka (1468–1476) a Soběslavi (1468–1481) byla dvoukolejnost tamní správy – paralelně vedle sebe působili úředníci rožmberští i šternberští. Nezvyklá dvoukolejnost správy – daná snad tím, že zástava se vztahovala jen na Choustník a Soběslav a nikoli na příslušné panství – byla výsledkem kompromisu. Výmluvné jsou obavy Soběslavských, že „*na tu chudú obec veliké obtieženie přijde, neb vedle sebe žádných služebníkuov VM^{ti} [pánů z Rožmberka] miati nebudem a skrze tu věc lidé velmi opuštění budú*“, tj. že úředníky bude dosazovat pouze zápisná vrchnost.¹⁵⁷ Dvoukolejnost správy se nutně odrazila i v titulaturách úředníků – např. Ctibor ze Zásmuk je titulován jako „*urozeného pána pana Zdeňka z Šternberka etc., pána mého milostivého toho času jeho milosti purkerabie na Chúsniče*“ a naproti tomu Stanislav z Přerova je uváděn jako „*toho času úředník urozeného pána pana Jindřicha z Rožmberka*“. Nasnadě je otázka vzájemného poměru mezi obojími úředníky – k zásadnějším sporům zřejmě nedocházelo, ačkoli nechybějí zprávy o drobných neshodách (týkaly se např. způsobu, jakým mají být prováděny opevňovací práce ve městě) a někdy docházelo dokonce ke kuriozním situacím. V lokálním měřítku se totiž porůznu odrážely protichůdné zájmy obou vrchností – zatímco Zdeňk ze Šternberka apeloval na slib věrnosti ze strany konšelů a starších soběslavských, „*okazuje jim zápis a smlúvu o zámky*“, a žádal proto, „*aby k němu a k úředníkóm jeho hleděli a k žádnému jinému*“, nabádali naopak Rožmberkové prostřednictvím svých úředníků (Baba z Chotěmic, Stanislav z Přerova), aby měšťané zachovali věrnost jim.¹⁵⁸

Protikladem zástav částí rožmberského dominia byly zástavy – výhradně zeměpanské – jejichž příjemci byli sami Rožmberkové. **Začlenění zástav do rožmberských správních struktur** do značné míry souvisí s cílevědomou snahou Rožmberků získávat do zápisné držby lukrativní majetky v dosahu vlastní državy a postupně je alodizovat. Jednou z možností bylo začlenění zástavních panství do stávajících správních struktur, druhou pak vytvoření struktur nových, odpovídajících změněným majetkovým poměrům. Ačkoli z právního hlediska se v případě rožmberských zástav jednalo již o zcela jiný poměr, než v případě *vogtei/vogtey* – uplatňované v Rakousích i německých zemích – lze

---

¹⁵⁶ K politické situaci v tehdejších Čechách faktograficky obsažně TOMEK, DMP 7, s. 139nn.; o vztazích mezi Jiřím z Poděbrad a Janem z Rožmberka BENEŠ 1966; osobnost Zdeňka ze Šternberka monograficky KOSINOVÁ 1932; k dějinám choustnického panství v období zástavní držby VESELÝ 1870, s. 29–34, a SEDLÁČEK, H 4, s. 82–85; o Soběslavi v téže době l. c., stručně též SEDLÁČEK, MS, s. 820; kvitance z roku 1474 SOA Třeboň, Historica 2792a/1–2; Rožmberkův dlužní úpis RD, s. 183–184, č. 532.

¹⁵⁷ SOKA Tábor, AM Soběslav – I, kart. 31; o problematičnosti soudobé správní praxe plasticky svědčí korespondence z let 1478–1479 (srv. např. pětici listů in: SOKA Tábor, AM Soběslav – I, kart. 31).

¹⁵⁸ Jména úředníků obou vrchností srv. s. 527nn., 536nn.; pro období nástupců Jana z Rožmberka stále nejobsažněji SEDLÁČEK, H 4, s. 84–85; titulatury (1474) SOA Třeboň, Historica 2792a/1–2; neshody (1477) srv. AČ 9, s. 216, č. 894; sliby věrnosti AČ 8, s. 155, č. 702.

v obou případech konstatovat některé shodné rysy. Šlo o **hospodářskou exploataci církevních majetků** a především tendenci k **jejich začlenění do správních struktur světských panství**. Analogie jsou k dispozici i z prostředí Rožmberkům velmi blízkého rodu pánů z Wallsee. Tito – z titulu hornorakouských (*Land ob der Enns*) hejtmanů – vykonávali *ochranu* kláštera v Lambachu, od něhož v té souvislosti pobírali pevný roční plat, nicméně v polovině 15. století *dy vogtey Lambach* prokazatelně považovali za nedílnou součást svých „*geslos, stukch und gueter*“.¹⁵⁹

V případě rozsáhlého klášterství Zlatá Koruna byla hospodářská exploatace přirozeně nejvýraznější a nadto je dobře dokumentována. Z úročního rejstříku krumlovského úřadu zhruba z konce 15. století vyplývá, že celkový výnos úřadu činil 1.457 kgč., přičemž téměř dvě třetiny této sumy tvořil výnos ze zboží kláštera Zlaté Koruny (888 kgč.). Závěrečná položka rejstříku (*Summa totius officii*) je současně jasným svědectvím o tom, že výnos celého úřadu plynul do rožmberské pokladny. Hospodářské vykořisťování doprovázela snaha po podřízení vnitřních záležitostí kláštera – např. volby opata – vlastní kontrole. Volba opatů ve Zlaté Koruně od 15. století skutečně podléhala schválení ze strany Rožmberků – v některých případech bývali volbě osobně přítomni a jejich úředníci následně uvedli nově zvoleného opata do úřadu. Nespokojenost ze strany kláštera je jen logická a vysvětluje i z nařízení Jošta z Rožmberka, jenž roku 1535 výslovně korunským cisterciákům zakazoval volbu opata bez jeho souhlasu – „*nach Lauth meiner Obrigkeit*“ jej totiž mínil dosadit sám.¹⁶⁰ Zeměpanský klášter se tak dostal na úroveň rožmberských patronátních klášterů – volbám opatů ve Vyšším Brodě býval přítomen některý z Rožmberků, jejich kaplan a případně i některý z úředníků (eventuálně i opat mateřského kláštera ve Wilheringu), a analogická situace byla i v případě volby opatů augustiniánské kanonie v Třeboni. Ostatně když roku 1420/1421 kanovníci hodlali opustit klášter, museli Oldřicha z Rožmberka – jakožto patronátního pána – žádat o svolení.¹⁶¹

Na příkladu dvojice zástav – klášterství zlatokorunského a majetků kapituly vyšehradské na Prachaticku – si lze ozřejmit i dvojí způsob správy. V prvním případě byly

---

¹⁵⁹ Uvedené charakteristiky SIMON 1995 analyzoval v konkrétních podmínkách markrabství Hachberg–Sausenberg (l. c., zvl. s. 58–61, 74–75, 103–130); analogická situace je zřejmá i ve Švábsku – ani zde *Vogt* neusurpoval církevní majetky přímo, ale vydatně z nich těžil prostřednictvím nejrůznějších platů a dávek (srv. KUDORFER 1973, zvl. s. 52–55, 69–71); páni z Wallsee HAGENEDER 1988, s. 182–183; přehled klášterů pod *ochranou* pánů z Wallsee DOBLINGER 1906, s. 517–518.

¹⁶⁰ Rejstřík krumlovského úřadu UBG, s. 584 (s dat. *cca 1513*); doklad z roku 1535 GROSS 1901a, s. 153; reg. SCHMIDT 1900a, s. 88, č. 12; analogicky i roku 1556 (SCHMIDT 1912a, s. 33–34, č. 1); souborně KADLEC 1949, s. 101–126.

¹⁶¹ Např. volbě opata Thomase II. z Welsu (1463) byl přítomen i opat wilheringský (GRILLNERGER 1896, s. 262, č. 130); k účasti kaplanů při opatské volbě TRUC 1972, s. 116; rožmberští úředníci byli prokazatelně přítomni např. volbě vyšebrodského opata Jana I. Ulrichsbergera roku 1549 (SCHMIDT 1922, s. 54); o způsobu a náležitostech volby opata v prostředí cisterciáckého řádu pramenný doklad u GRILLNERGERA 1897, s. 458–462; v kontextu fundatorských práv obecně VANĚČEK 1933–39/I, s. 87; opatské volby v Třeboni KADLEC 2004, zvl. s. 30–31, 107; doklad z roku 1421 LOR 1, s. 31–32, č. 46.

klášterní majetky přičleněny ke krumlovskému panství (pro správu klášterních statků nebyl vyčleněn zvláštní úředník), a to při zachování stávajícího členění na rychtářství.¹⁶² Ve druhém případě byla pro správu někdejších kapitulních zboží byla vytvořena nová správní jednotka – panství Prachatic. Ukazuje se tu, že eminentní zájem Oldřicha z Rožmberka o ovládnutí Prachatic – jež držel od roku 1444 – byl vyvolán i potřebou zřídit nové správní centrum sekularizovaných kapitulních majetků. Velmi krátce po získání města přímo v obvodu hradeb založil hrad – správní centrum panství, jímž současně nahradil krátce předtím pobořený hrad Hus; založení hradu v zastaveném královském městě byl každopádně počin málo obvyklý (určitou obdobou je např. kolínský hrad Bedřicha ze Strážnice). Březan klade založení hradu k roku 1448, a ačkoli jinak jeho zpráva příliš důvěry nevzbuzuje, minimálně letopočet je přijatelný, neboť od konce 40. let jsou skutečně doloženi prachaticí hejtmané. Hrad stával u Horní brány – jeho okolí bylo postupně zastavěno a hrad samotný zaniknul někdy po roce 1606, kdy se připomíná naposledy.¹⁶³

V milevském klášteře nebyl po husitských válkách obnoven řeholní život a správa Rožmberky získané části milevského klášterství byla přenesena na Zvíkov (na tento hrad se uchýlilo i několik řeholníků) – svědčí o tom např. přímá zmínka z roku 1459 o klášterních registrech vedených na Zvíkově. Tamtéž byla patrně uložena i část klášterního archivu.¹⁶⁴ O správě drobných statků Svěraz a Zátoň není z období po polovině 15. století nic průkazného známo – ačkoli pozdní zmínka (1541) dokládá jejich přičlenění k panství Krumlov, ještě po polovině 16. století jsou patrné rysy jejich někdejší autonomní správy. Bernhard Oertler (†1826), autor rukopisných pamětí fary zátoňské, uvádí, že za jeho dob existoval ve farním archivu vetšý, česky psaný urbář zátoňského probošství se zápisy z let 1552–1576 – míněn je nepochybně rejstřík z doby před rokem 1567. Roku 1572 byla založena sirotčí registra farnosti zátoňské, obsahující vklady od roku 1557.¹⁶⁵

---

¹⁶² Na základě úročního rejstříku panství krumlovského (1445) to konkrétně demonstroval ČECHURA 1981; v již zmíněném rejstříku ze třetí čtvrtiny 15. století jsou klášterní majetky evidovány ve zvláštní rubrice *Bona Sancte Corone* a stále je zachováno rozdělení do jednotlivých rychet.

¹⁶³ BŘEZAN, Výtah 7, s. 146; údaje starší literatury (na místě hradu údajně vznikla v 16. století (nová) radnice) uvedl na pravou míru STARÝ 1990, s. 199–201; srv. též KAŠIČKA – NECHVÁTAL 1990, s. 96–98; problémy s lokalizací hradu druhotně zapříčinily i další mystifikace v městské topografii (srv. STARÝ 2001–02); určitou naději na odkrytí pozůstatků někdejšího hradu dává průzkum podzemí historického jádra Prachatic, zahájený roku 1996 (srv. PLÁNEK 1996, s. 291–294).

¹⁶⁴ O osudech kláštera milevského v době pohusitské logicky uvažuje v závěru své studie ADÁMEK 1999; doklad z roku 1459 AČ 14, s. 95–96, č. 1702; ke zvíkovskému pobytu členů klášterní komunity ADÁMEK 1999, s. 92, 96; o archivu srv. ovšem l. c., s. 91, pozn. 3.

¹⁶⁵ Oertler zmíněný urbář prý přeložil do němčiny, a to „*so gut es gieng*“ (PEISKER 1883, s. 32); rejstřík před 1567 NUK, XVI C 40, fol. 40r–41r (dataci odvozují ze zmínky o všimarském rychtáři Lorencovi – l. c., fol. 61r, jehož jméno bylo dodatečně dopsáno i do rejstříku); sirotčí registra l. c., fol. 60r nn.

V souvislosti s příslušností Svěrazi – centra samostatného rychtářství – ke Krumlovu je roku 1541 zmiňována „*smlúva o ně s knězem opatem Strahovském s povolením JM^{ti} ... učiněná*“.¹⁶⁶

Do zástavní držby pánů z Rožmberka se ve sledovaném období dostala i dvě **královská města** – Prachatice (od 1444) a České Budějovice (1453–1457).¹⁶⁷ V případě Prachatic je již z předchozího zřejmo, že jejich získání do zástavní držby korunovalo snahy o plné ovládnutí někdejších majetků kapituly vyšehradské v oblasti. Otázka krátkodobé zástavy Českých Budějovic Jindřichovi z Rožmberka má svá četná specifika a z hlediska správních dějin rožmberského dominia ji lze pokládat za okrajovou. De facto se jednalo o doživotní zástavu města, svědčící Jindřichovi z Rožmberka na základě zápisu krále Ladislava z prosince 1453. Zástava vyvolala ve městě vlnu odporu, ačkoli ani zde nechyběli přívrženci Rožmberků, kteří v loyaltitě vůči nim viděli možnost získání ztracených mocenských pozic (srv. s. 363n.). Předčasnou smrtí Jindřicha z Rožmberka (†1457) byla problematická zástava ukončena. Pro Rožmberky – a především ambiciózního Oldřicha – královské město evidentně představovalo určitého rivala (svědectvím jsou např. letité spory o obchodní cesty). Výraznější vliv však Oldřich z Rožmberka nedokázal prosadit ani v období, kdy v Budějovicích zastával úřad hejtmana (1427–1428?) ani později, kdy se opakovaně vkládal do řešení vnitřních záležitostí města, např. ve věci budějovické fary a rychty.¹⁶⁸

V případě zástavy **královského hradu** a panství Zvíkova lze hovořit pouze o dočasném přiřazení k rožmberské doméně, nikoli o začlenění do rožmberských správních struktur. Panství Zvíkov bylo zachováno jako samostatná správní jednotka se všemi specifiky, především manským systémem (srv. s. 291n.). Přiřazená k němu byla správa dílů panství Příběničky, klášterství Milevsko a zboží Sedlčany. Na počátku 70. let Rožmberkové hrad a panství Zvíkov postoupili Švamberkům včetně dílu klášterství milevského; sedlčanské zboží bylo krátce poté přiřazeněno k Vysokému Chlumci.

---

¹⁶⁶ JIREČEK 1874, s. 347.

¹⁶⁷ Analýzu zástav královských měst obdobnou té, již pro Polsko zpracoval LUDWIG 1984 (ke správním aspektům l. c., zvl. s. 153–191), česká historiografie postrádá (je to zřejmé např. z kapitoly o královských městech a příslušné bibliografie u HOFFMANN 1992, s. 287–295; srv. pouze MORAVEC 1985); o zástavách zeměpanských měst šlechtě v Rakousích WEIGL 1989, s. 77–78 (s obsáhlou bibliografií).

¹⁶⁸ CIM 3, s. 275–277, č. 157; o průběhu sporu města s Rožmberky byl sepsán pamětní spis („*Proscriptio ista continet accidens huius civitatis propter dominorum de Rosenberg*“) – především na základě tohoto pramene peripetie sporu interpretoval (v rámci monografie Ondřeje Puklice) ERBEN 1846, s. 176–184; nověji PLETZER 1971, zvl. s. 190–196; k poměru Rožmberků k Budějovicím především SCHMIDT 1900 (předhusitské období) a ŠIMEČEK 1965 (husitské období); spory o obchodní cesty SCHMIDT 1901a, s. 17–23; Oldřichův hejtmanský úřad LOR 1, s. 91, č. 136; roku 1428 Albrecht Rakouský slibovat hejtmanský úřad obsadit, nejasno však kým (ŠIMEČEK 1955a, s. 45 – článek je zaměřen na analýzu hejtmanových pravomocí); spory o faru a rychtu ve 40. letech ŠIMŮNEK 1994, s. 203–204, pozn. 47 (s bibliografií); PLETZER 1995.

III. PÍSEMNOSTI ROŽMBERSKÉ SPRÁVY

Problematiku písemností teritoriální správy pozdního středověku¹ charakterizují především dva znaky: 1) nárůst písemné agendy z hlediska kvantitativního (celkový objem) i kvalitativního (počet druhů písemností), a 2) nevyhraněná typologie jednotlivých druhů písemností. Pro období 15. století jsou charakteristické četné regionální odlišnosti a specifika v rámci jednotlivých typů pramenů. Ilustraci může posloužit několik příkladů – první z oblasti Brunšvicka. Tamější welfská registra (1400–1409) byla kombinací lenních knih a register v diplomatickém slova smyslu, tj. kancelářích vydaných listin; tatáž forma evidence je doložena i v případě v Brunšvicku zakoupených hrabat z Regensteinu, jež do své lenní knihy pojala nejen znění vydaných listin, ale i úročních rejstříků. Opakovaně doložená je kombinace lenní knihy a urbáře: příkladem je např. lenní kniha („*verlehent Gut*“) a urbář pánů z Kapellen z doby kolem r. 1300. Svého druhu jedinečný je kodex, jenž nechal pořídit bavorský rytíř Erhard der Rainer ze Schambachu (1376) – pramen zahrnuje urbář, inventář panského sídla, lenní knihu a soupis poddaných. Soudobé prameny však současně prokazatelně odrážejí postupující specializaci v oblasti písemné produkce zeměpanských i šlechtických kancelářích – Lehmann tento proces demonstroval na příkladu nově zaváděného (zvláště teritoriálního) členění jednotlivých svazků register kanceláře markrabí braniborských (15. stol.).²

Na několika konkrétních příkladech demonstrováné základní vývojové znaky jsou zřejmé i v případě písemností rožmberské správy 15. století. V té době zde lze doložit i výraznější nárůst objemu písemné produkce – tento trend je v německém a západoevropském prostředí zachytitelný již od 13./14. století, naplno se ovšem projevuje rovněž až v 15. století.³ Vedle řady citovaných dokladů lze kvantitativní nárůst písemné agendy přehledně dokumentovat na příkladu účetního materiálu administrativy landkrabí

---

¹ V české literatuře problematiku základních typů písemností vrchnostenské správy stručně pojednal NOVÝ 1971 (autor se zmiňuje především o urbářích, úročních rejstřících, pololetních účtech a pozemkových knihách), v širším záběru HLEDÍKOVÁ 1988 (k této práci srv. výhrady s. 9, 18); spektrum písemností evidenční povahy cca 14.–17. století prezentuje SALABA 1921–23/I–III (pro období středověku – vyjma urbářů a částečně účetního materiálu – jen letmé a často i neadresné zmínky).

² Genezi welfských register rekonstruoval SCHWARZ 1998, s. 14–26; lenní kniha hr. z Regensteinu l. c., s. 10; lenní kniha pánů z Kapellen PLANK 1949, s. 471–473; kodex Rainerův PIENDL 1969, s. 193–199; LEHMANN 1980, souborně s. 244.

³ Nárůst objemu a postupující specializaci písemné produkce přehledně dokumentuje PATZE 1970; srv. též DÜLFER 1957, s. 37–46; stručně THEUERKAUF 1965, s. 58, a SCHUBERT 1996, s. 29–33; pozvolný vývoj v uvedeném směru se kvantifikační sondou již pro období 13. století podařilo doložit SABLONIEROVI 1997, zvl. s. 76–84, 100; zintenzivnění administrativy (pís. porřízení) od druhé poloviny 14. století na příkladu správního systému vév. Kleve ukázal SCHLEIDGEN 1999, zvl. s. 173–179.

hessenských – bodem zlomu se v tomto případě jasně ukazuje poslední čtvrtina 15. století (tab. 1).⁴

Tab. 1. Objem písemností v hessenské administrativě (1303–1518)

Období (léta)	Počet písemností	Období (léta)	Počet písemností
1303–1400	534	1476–1500	1.790
1401–1450	211	1501–1518	2.750
1451–1475	416		

Nejen oprávněný požadavek vyšší bezpečnosti, ale již samotný systém rožmberské administrativy předurčoval **multiplicitní vyhotovování písemností** – většina písemností (vedle privilegií především písemností z oblasti finanční správy) proto bývala k dispozici minimálně ve dvou exemplářích. Znění (příp. regest) privilegií, stejně jako zástavních aj. listin bylo evidováno v příslušných registrech (srv. s. 115nn.), urbáře a úroční rejstříky – uložené jak v centrální kanceláři, tak na správním centru příslušného panství – bývaly rovněž vyhotoveny minimálně dvakrát. Z administrativy panství Rožmberk je k dispozici unikátní svědectví o multiplicitním vyhotovení úročních rejstříků v rámci jediného panství. Jedná se o dvojici rejstříků, z nichž jeden je datován (svatojiřský termín 1494), druhý je identifikován jen nadpisem *Sand galln Zins*, srovnání s datovaným rejstříkem však ozřejmí, že i tento pochází z roku 1494. Rejstříky jsou psány různými rukama – identifikován je pouze písař svatojiřského rejstříku (Wolfgang, písař panství Rožmberk), ovšem ruka druhého, anonymního písaře, již je psán celý rejstřík svatohavelský, se objevuje i v části rejstříku svatojiřského. Z hlediska techniky vedení písemné evidence jsou ovšem podstatné především tyto skutečnosti: v obou rejstřících figuruje řada shodných oprav (aktualizací) jmen úročníků, ovšem v řadě případů se záznamy liší (údaje figurující v jednom rejstříku chybějí v druhém a naopak). Z těchto zjištění vyplývá: shodné aktualizace indikují, že rejstříky musely vzniknout ve velmi krátkém časovém odstupu (jediného pololetí) a na sobě vzájemně nezávisle. Lze tedy hovořit o multiplicitním vyhotovení, není ovšem jasné z jakého důvodu písaři vycházeli z velmi blízkých, přesto však v jednotlivostech odlišných předloh.⁵

⁴ Propočít dle katalogu DEMANDTA 1969–71/II₁₋₇.

⁵ Oba úroční rejstříky SOA Třeboň, CS, II–249–2e; v rejstříku z roku 1494 figurují tři ruce – písař Wolfgang (ruka A) = fol. 1r–43v; anonym (ruka B) = fol. 44r–46r + fol. 39v (jeho rukou psána dílčí uzávěrka); anonym (ruka C) = fol. 49r–56r; srv. dle katalogu KALNÝ & kol. 1976/I, s. 236–237, č. 249 (s datací 1494), s. 237–238, č. 250 (s chybnou datací 1498); odlišné aktualizace (sv. Jirí/sv. Havel) – např. fol. 16r/12r (Přibyslav – úročník Cristan, původně v obou rejstřících, byl ve svatohavelském opraven na Hannsla); fol. 19r/15r (Klopanov) přináší jasný důkaz posloupnosti obou rejstříků: ve svatojiřském rejstříku je jméno *Rikolt* opraveno na *Pay(e)r Hannsl* – toto jméno je výchozí

Stav, jenž lze předpokládat v případě rožmberských panství, analogicky reflektuje např. instrukce pro vedení urbářů aj. písemností finanční správy hrabství Württemberg (1422/1423), nařizující vyhotovení těchto písemností dokonce ve třech exempláři: jeden z nich, psaný na pergamenu, byl uložen v (centrálním) archivu („*in das gewelbe gelegt und darinne behalten werde*“), z dalších dvou, psaných na papíru, byl jeden uložen v (centrální) kanceláři („*das die schriber in der cantzeley behalten sollen*“⁶) a druhý u úředníka (písaře) panství („*und das man ouch usz den selben registern und salbüchern ieglichem keller oder amptman beschriben gebe, ..., das sie sich darnach wissen zu richten*“⁶). Z českého prostředí počátku 15. století lze v této souvislosti připomenout známý strahovský urbář z roku 1410 – zde dvojí vyhotovení dokládá současně postup práce, neboť nejprve vznikla pracovní verze urbáře psaná na papíře, jejíž znění bylo poté přepsáno na pergamen a opatřeno rejstříkem.⁷

Při globálním pohledu na problematiku písemností rožmberské správy je třeba zamyslet se nad otázkou **deperdit**, a to materiálu listinného i knihového. Na soubor dochovaných listů a listin lze aplikovat rozličné metody propočtů, vždy se však bude jednat o závěry hypotetické. Již na první pohled je ovšem zřejmé, že právě diplomatický materiál (především korespondence) je dochován relativně nejúplněji (i z dochované korespondence lze ovšem čerpat povědomost o řadě *deperdit*). Procento ztrát – v případě písemností dočasné platnosti – zřetelně dokumentují např. svazky *Libri obligationum*: každá z mnoha set zde evidovaných písemností musela být vyhotovena v podobě listinného originálu, dnes je však z celého množství zachován jen nepatrný zlomek. Totéž platí např. o instrukcích, jichž musely být vystaveny minimálně desítky, ne-li stovky v průběhu jediného roku – dodnes se ze sledovaného půl století dochovalo sotva pět instrukcí. Jiný příklad: více než 30 folií poměrně hustě popsaných zabírají registra prodeje dřeva na jediném panství za jediný rok – již tato skutečnost dovoluje předpokládat, že roční objem písemné agendy administrativy rožmberského dominia byl s největší pravděpodobností nižší než 1.000 folií. Dále lze připomenout velmi vysoké procento ztrát hradních inventářů (srv. s. 122n.), či pouhých několik folií dochovaných z objemné knihy register centrální správy (srv. s. 117). Uvedený modelový objem roční písemné agendy má hodnotu přirozeně jen orientační (nezohledňuje např. předpokládané multiplicitní vyhotovení písemností) – napomáhá však zodpovědět otázku, s jak velikými ztrátami jsme nuceni počítat. Nejnižší procento ztrát předpokládáme jednoznačně v případě materiálu diplomatického, počítaje v to i dobovou korespondenci – zde by se ztráty mohly pohybovat zhruba okolo 50–75%, což jsou stále čísla relativně příznivá. Mnohem

---

ve svatohavelském rejstříku a následně bylo opraveno na *Toml schuster*; shodné aktualizace (sv. Jiří/sv. Havel) – např. fol. 15v/11v (Závratná); 16r/12r (Svitanov; Přibyslav); 30r/23v (Havlov), atd.

⁶ RICHTER 1981, s. 64. Na základě rozboru dochovaných pramenů i archivních inventářů vyslovil Richter vážné pochybnosti, že znění instrukce bylo skutečně dodržováno, přičemž – zvláště od 16. století – připouští existenci dvojího vyhotovení písemností (l. c., závěr s. 73–74).

⁷ ZAHRADNÍK 1904–05, s. 243–244.

svízelnější je situace v případě písemností evidenční povahy – zde ztráty dosahují minimálně 95%. Jako pozitivum lze ovšem v tomto případě konstatovat skutečnost, že prameny evidenční povahy byly svou formou výrazně stereotypní, což připouští pokus o rekonstrukci celku i na základě drobných vzorků.

Písemnosti rožmberské správy 15. století

Stanovit lze tři základní skupiny:

- 1) **písemnosti evidenční povahy**, tj. listiny, účty, registra (srv. s. 92nn.)
- 2) **písemnosti související s výkonem správy**, tj. např. instrukce a mandáty úředníkům, smlouvy o výkon služby či provedení práce atd., smlouvy o nájmech, např. rybolovu (srv. s. 231, 273n., 315nn., 340n.)
- 3) **písemnosti církevní správy** na rožmberských panstvích (srv. souborně s. 104n., též s. 293nn.).

Písemnosti evidenční povahy se vztahují především k oblasti finanční správy a majetkové držby – jedná se proto o širokou škálu písemností, dokumentujících veškeré finanční a majetkoprávní transakce. Terminologicky zajímavý je v této souvislosti výraz *listra* (tj. lejstra), užívaný pro označení fondů, uložených v archivu na hradě Švamberku/Krasíkově roku 1443 – lingvisticky se jedná o spojení slov *listy* a *registra*.⁸ Z rožmberského prostředí takový termín v polovině 15. století doložen není.

Diplomatický materiál představují především dluhopisy, kvitance a kupní/prodejní a zástavní listiny.⁹ Dluhopisy jsou velkým dílem současně zástavními listinami, a tvořily početně rozsáhlou skupinu písemností listinné povahy, jež rožmberská kancelář vydávala. Znění dluhopisů (*list dlužný*, *geltbriev*) bylo stereotypní (formulářové) a obsahovalo běžné náležitosti písemností tohoto typu.¹⁰ Rovněž kvitance byly dosti početnou skupinou písemností v rámci systému finanční správy – vyhotoveny bývaly v souvislosti s každou finanční operací (srv. s. 204).¹¹ Ustálený formulář měly i listiny kupní/prodejní a zástavní.¹²

---

⁸ LOR 2, s. 286, č. 330.

⁹ Definici pojmu „listina“ uv. např. BRESSLAU 1912, s. 1nn.; srv. též LexMA 8, sl. 1298–1323; z českých kompendií HLAVÁČEK – KAŠPAR – NOVÝ 1988, zvl. s. 201nn. O původu německé terminologie (*urkund*, *urkundo*) srv. DÜLFER 1957, s. 14–16 (s bibliografií).

¹⁰ O počtu vydaných dluhopisů si lze učinit představu dle *Libri obligationum* (RD); dluhopisy navíc nejsou v registrech evidovány v úplnosti (srv. s. 116). O dluhopisu jako typu písemnosti finanční správy ve středověku POSTAN 1930, s. 27–42 (tamtéž probrány formální náležitosti). Terminologie: něm. *geltbriev* (např. LOR 3, s. 80–81, č. 118); čes. *list dlužný* (např. LOR 3, s. 89–90, č. 127).

¹¹ O kvitanci jako typu písemnosti finanční správy ve středověku POSTAN 1930, s. 62–75 (tamtéž probrány formální náležitosti). Značnou vypovídací hodnotu kvitancí z hlediska politických a vojenských dějin na konkrétních příkladech z let 1411–1518 demonstroval POLÍVKA 1992.

Pro evidenční pomůcky – urbáře, úroční a výběrčí rejstříky, kopiáře, dluhopisy, ale i rejstříky městské sbírky, či inventáře – byl v 15. století užíván souborný název *registrum*. Jako *registra* jsou označovány např. (dochované) *Libri obligationum* (1479), opakovaně též urbáře a úroční rejstříky. Připomenout lze i doklad z městského prostředí – *in registris* byla uvedena výše lozunky, již měli platit krumlovští měšťané (1424).¹³ Termín *registra* se postupně prosazoval na úkor dřívějšího – ale po celé 15. století i v rožmberské administrativě stále užívaného – pojmu *knihy*. Terminologická variabilita je dobře zřejmá z dokladu k r. 1384: „... *in maiorem memoriam hominum mandavit [arcibiskup]... notario ipsius castri [Červená Řečice] intabulari, inscribi in libro seu actis ac tabulis ipsius castri Rzeczicz*“ – na charakter oné knihy lze ovšem usuzovat jen velmi povšechně. Na druhé straně je ve světle této zmínky snad možné předpokládat, že zdánlivě poněkud záhadná „*pervetusta tabula in Höritz servata*“ (1400) byla běžným registrem příjmů tamního kostela. Termín *knihy* dokládá též interpretačně ne zcela jasná zmínka v účtu novohradském z r. 1385(?) – „*Summa perceptorum omnium universalis istorum omnium librorum*“. Z nečetných dokladů 15. století lze uvést např. žádost zvíkovského písaře, aby Jan z Rožmberka za účelem zjištění výše dluhů nechal „*ohledat knihy*“ (1468); výslovně jsou zmiňovány „*panské knihy sirotčie*“ (1446).¹⁴ Termín *registra* je proto zde i na dalších místech užíván v souladu s významem, jenž měl v prostředí rožmberské administrativy 15. století – svým obsahem odpovídá pojmu *knihový materiál*, užívanému i moderní vědou.¹⁵ Užší význam, jenž byl pro *registra* zaveden moderní diplomatickou vědou – tj. soubor opisů kancelářů vydaných listin a protipól *kopiáře*, evidujícího písemnosti do kanceláře došlé – se tu nejeví jako vhodný.¹⁶

---

¹² Znění četných zástavních listin bylo zaneseno do *Libri obligationum* (RD); o písemnostech, vydaných v souvislosti se zástavami pánů z Wallsee srv. s. 51. Srv., jakým způsobem byla vedena evidence zástav pozemkové držby v městském prostředí (MARŠAVELSKI 1991, s. 1–7).

¹³ Doklad z roku 1479 AČ 9, s. 224–225, č. 906g; řada dalších dokladů citována níže v textu; doklad z roku 1424 FIALOVÁ – HEJNIC 1975, s. 27. Pramenné zmínky nasvědčují tomu, že pojem *registra*, užívaný v prostředí administrativy šlechtických dominií, je analogický termínům, jež pro *knihy* v zemském, městském a církevním prostředí eviduje HLEDÍKOVÁ 1988, s. 216. Pro srovnání lze uvést, že v prostředí habsburské kanceláře jsou již k roku 1366 doložena *amptregister* (UBLOE 8, s. 287–288, č. 291; srv. další doklady tohoto pojmu u LACKNERA 1996, s. 10).

¹⁴ Doklad z roku 1384 LE 7 (orig.), pag. 3–5; z roku 1400 UBG, s. 611, č. 23; z r. 1385(?) TRUHLÁŘ 1886, sl. 107; z roku 1468 AČ 14, s. 160–161, č. 1854; z roku 1446 URP, s. 87–88, č. 154.

¹⁵ Např. HLEDÍKOVÁ 1988, s. 204, 207, 216 aj., hovoří o „*materiálu knihovém*“, příp. „*knihách*“, jimiž – k odlišení od diplomatického materiálu – označuje v pozdním středověku nově zavedené typy písemné evidence. Dvoukolejnost, charakteristická pro německou diplomatiku (*Urkundenlehre* X *Aktenlehre*), se však u nás neuplatňuje (l. c., s. 206–207, s bibliografií).

¹⁶ Zúžený význam pojmu *registra* zavedl BRESSLAU 1912, s. 101nn.; na obsahovou neujasněnost pojmu *registra* v moderní vědě právem upozorňuje KOLLER 1971, s. 163–164. V uvedených intencích chápe oba pojmy např. PATZE 1970, s. 36–43, stejně jako domácí badatelé (srv. např. definici v kompendiu HLAVÁČEK – KAŠPAR – NOVÝ 1988, s. 210).

Pokud bychom totiž tuto terminologii akceptovali, bylo by nutno uměle vytvářet pojmy pro označení např. *Libri obligationum*, finančních register, ale i register trestní správy (tzv. *Popravčí kniha*) ap. (srv. též níže).

Znění zápisů v kancelářských registrech (německá historiografie užívá termínu *Amtsbücher*¹⁷) mělo právní závaznost a ve sporných případech bylo pokládáno za autentické – shodně to dokumentují zmínky z rožmberského prostředí i zahraniční analogie. Když např. Kunhuta z Němčic žádala o obnovení zápisných listů na zboží v Žabovřeskách a Malontech (1479), „*odepsali mně ouředníci VMⁱ, že jinak stojí v rejstřích, než sem připsy vydala*“, stěžovala si poté Vokovi z Rožmberka. O předpokládané autentičnosti zápisů v registrech vypovídá i list Alexia z Nové Vsi (1443), jenž požadoval, aby jeho bratru bylo vyplaceno 11 kgč. („*bylo v rjstřích nalezeno*“), dalších 23 kgč. („*to v rjstřích má být*“) a ještě 5 kgč. služného („*té v rjstřích nestojí*“). Osedlí na panství Zvíkov naproti tomu věrohodnost *register* (tj. úročních předpisů) zpochybnili (1459?).¹⁸ Obecně však platilo, že zápisy v registrech měly větší váhu než listiny.¹⁹

Kancelářská registra, kopiáře, formulářové sbírky, tituláře. Centrální registra jsou v prostředí šlechtických kanceláří ve větší míře doložena od 14. století. H. Keller spojuje počátky úředních knih a register se společenskými a kulturními proměnami západoevropské společnosti na přelomu 12. a 13. století. Konkrétní údaje svědčí o tom, že v prostředí šlechtických kanceláří a správních systémů dochází k určitému časovému posunu: nejstarší zmínky o úředních knihách jsou – ve srovnání s počátky kanceláří – poměrně pozdního data. O wettinské kanceláři lze sice hovořit již od druhé čtvrtiny 13. století, vedení pěti řad knih je ovšem doloženo až pro třetí čtvrtinu 14. století. Ve welfské kanceláři byly ve 14. století vedeny – pokud je známo – jen dvě řady knih: registra (evidovala písemnosti vydané kanceláří) a lenní knihy. Již od počátku 14. století byla vedena registra např. v kanceláři hrabat tyrolských, v kanceláři vévodů z Kleve byla registra kanceláří vydaných listin vedena od roku 1374. O postupující specializaci úředních knih svědčí příklad kanceláře habsburské: nejstarší (dochovaná) kniha pochází

---

¹⁷ RICHTER 1979, s. 24, definuje takto: „*Amtsbücher sind Einheiten von buchmäßig angelegten Verzeichnissen, Niederschriften oder sonstigen aufeinanderfolgenden Aufzeichnungen rechtserheblichen oder nicht rechtserheblichen Inhalts*“.

¹⁸ Doklad z roku 1479 AČ 9, s. 224–225, č. 906g – jednalo se jistě o zápisy na Malontech a Žabovřeskách, vydané Kunhutinu manželovi Janu Jehněti z Vlachnovic (RD, s. 61, č. 142; s. 155, č. 427), příp. dlužní listinu, vydanou na jméno obou manželů (RD, s. 168, č. 465); doklad z roku 1443 LOR 2, s. 224–225, č. 242; z roku 1459(?) AČ 14, s. 96, č. 1704.

¹⁹ Konkrétní příklady uvádí HERDING 1951, s. 83–84. K problematice právní závaznosti zápisů v kancelářských registrech (*Amtsbücher*) RICHTER 1979, s. 22, 69–75. O závaznosti písemného pořízení obecně i jednotlivých druhů písemností soukromé povahy (*Privaturkunden*) konkrétně (listiny: originál/kopie; registra) z právního hlediska TRUSEN 1977, zvl. s. 213–214 – věrohodnost písemností uvedeného typu byla pochopitelně nižší, než v případě písemností veřejné povahy (*öffentliche Urkunden*; srv. l. c., s. 203nn.).

z let 1313–1315, přičemž od poloviny 14. století je již doloženo vedení speciálních register zástav a lén.²⁰

I v rožmberské kanceláři spadají počátky register do 14. století. Nejstarší – svým charakterem nejasná – jsou s označením *tabula prothonotarii* doložena roku 1324. O charakteru těchto register lze uvažovat pouze hypoteticky – např. Šimek soudí, že sloužila především k evidenci účetní agendy a majetkových změn a předpokládá, že evidence hospodářská a účetní spadala do okruhu povinností protonotáře.²¹ Vedle *register* centrálních – vyhotovovaných v krumlovské kanceláři – byla nejpozději od druhé poloviny 14. století vedena registra i na úrovni lokální správy. Do první kategorie spadá např. urbář rožmberských panství, trestněprávní registra, hospodářská a finanční registra, lenní registra (registra rožmberských lén v Mühlviertelu); od druhé poloviny 15. století je dokumentováno několik obsahově neprofilovaných knih register centrální rožmberské správy. Do druhé kategorie spadají urbáře, úroční a výběrcí rejstříky jednotlivých panství, hradní registra (evidence úředníků a služebníků, jejich výplat ap.) ad.; v obou kategoriích se uplatňoval účetní materiál (pololetní účty), inventáře, specializovaná registra hospodářská (např. rybniční) i jiná (např. holdovní).

Od 14. století jsou v prostředí šlechtických kanceláří běžně doloženy kopiáře – z dochovaných lze jmenovitě uvést např. kopiáře hr. z Katzenelnbogen, či kopiář a současně lenní knihu hr. z Obergu (Brunšvicko), vyhotovený v posledním desetiletí 14. století, a obsahující listiny z let 1296–1390. Mezi šlechtickými kopiáři jazykově německé oblasti 15. století byl jako „*eine Urkundensammlung mit wahrhaft exemplarischem Charakter*“ označen kopiář listin z archivu pánů z Neippergu, vyhotovený v polovině 80. let 15. století.²² Kopiáře uvedených typů nejsou z prostředí rožmberské kanceláře dochovány ani prokazatelně doloženy.

Nejstarším kopiářem, známým z prostředí rožmberské kanceláře, je t. ř. *Marientský kodex* (1363–1364). Jedná se o soubor v době vzniku kopiáře platných rodových privilegií – Truc současně prokázal omyl starší literatury, jež *Marientský kodex* (kopiář) pokládala za soupis písemností (tj. inventář rodového archivu). Vznik kodexu datuje do let 1363–1364 a hypoteticky předpokládá souvislost vyhotovení se snad zamýšleným, i když tehdy

---

²⁰ KELLER 1992, zvl. s. 19nn.; o wettinské kanceláři BLASCHKE 1984, s. 290–291, o objemu kancelářské agendy na základě počtu vydaných listin v letech 1381–1427 l. c., s. 293–294; s tím koresponduje, co o písemnostech wettinské kanceláře uvádí STREICH 1990, s. 189–193; o registrech welfské kanceláře SCHWARZ 1997, s. 298–301, 306, 311–314; o registrech v kanceláři hrabat tyrolských HEUBERGER 1915, s. 265nn.; registra vév. z Kleve SCHLEIDGEN 1999, s. 161; registra habsburská STOWASSER 1914, s. 688–707.

²¹ Zmínka je obsažena v testamentu Petra I. z Rožmberka (SCHMIDT 1909, s. 63); ŠIMEK 1970, s. 19.

²² Souborně PATZE 1970, s. 44–48; výčet kopiářů hr. z Katzenelnbogen REICHERT 1985, s. 23; lenní kniha hr. z Obergu – edice a komentář: HELLFAIER 1979, s. 196–241; kopiář pánů z Neippergu – edice: ANDERMANN 1994.

ještě nerealizovaným dělením rožmberských zboží.²³ K *Marientskému kodexu* jakožto soupisu v době vzniku kopiáře relevantních písemností lze ve 14. století nalézt řadu analogií – např. o málo starší kopiář hrabat z Kleve, založený 1336/1337, obsahuje opisy z hlediska rodových panství platných listin, přičemž jeho založení bylo součástí širší pojaté souborné evidence (1319 vyhotoven urbář, 1329 soupis soudních obvodů), iniciované Dietrichem IX. z Kleve (1310–1347). Kopiář obsahuje opisy listin (1164–1343), roztríděné do tematických skupin (např. „*papales littere*“, „*littere regales*“, „*littere collegiorum*“, „*ministeriales*“, „*littere de castris et munitiombus et aliis*“, „*littere feodaliūm*“ ap.) – prokazatelně ani v tomto případě nebyly pojaty všechny listiny z hraběcího archivu.²⁴ Podobný typ písemnosti (v minulosti chybně označované jako inventář) je k dispozici i z kanceláře wettinské (1330): jde opět o soupis z hlediska rodových panství relevantních královských a dílem biskupských listin, uložených v rodovém archivu. Totéž je zřejmě rovněž z inventáře Korunního archivu (1437), kde jsou rozlišovány písemnosti *dobře užitečné* a *nemnoho užitečné*. Ostatně rozlišování mezi listinami trvalé („*die do ewig werent*“) a dočasné hodnoty („*nit ewig*“) bylo ve středověku běžné, současně však nedůsledné.²⁵

Chronologicky druhý nejstarší soupis rožmberských listin byl pořízen roku 1418 v rámci tehdejší soupisové akce na Krumlově, kam byly převezeny i části archivních fondů, knih a cenností okolních klášterů. Přestože písemnost vykazuje charakter inventáře – a souvislosti jejího vyhotovení této atribuci nasvědčují – i tentokrát řada listin chybí. V tomto případě není ovšem jasné, jaká hlediska výběru byla uplatněna.²⁶ Jako srovnávací materiál z oblasti inventářů listinných fondů šlechtických archivů lze z českého prostředí uvést o něco mladší soupis devatenácti listin z archivu Švihovských z Rýzmburka, vyhotovený roku 1463 (velmi pravděpodobně v souvislosti s navrácením části archivu z dlouholeté úschovy na Krumlově). Seznam je pozoruhodný mj. členěním do tří oddílů – královské listiny, listiny na pergamenu, listiny na papíře (druh psací látky byl zde chápán za důležitější třídící princip než např. obsahové hledisko či vydavatel).²⁷

Od 14. století lze v rožmberské kanceláři doložit vznik a užívání **formulářových sbírek** (formulářové sbírky z prostředí rožmberské kanceláře náleží k nejstarším svého

---

²³ TRUC 1961 a TÝŽ 1972, s. 118–119; Trucovy závěry zcela neprávem ignorovala CIRONISOVÁ 1981, s. 110.

²⁴ „*Nota: Diverse et multe littere non necessarie nec copiate iacent reposite in cista sculpta et depicta. Preterea sunt alie littere valde utiles reposite in den eyndelscrijn maioris ciste non copiate, quia non durabiles sunt, que hic infra tanguntur et notantur*“. Edice: SCHLEIDGEN 1986, cit. s. 25.

²⁵ Charakter a účel vyhotovení seznamu wettinských privilegií prokázal KOBUCH 1977, s. 116–124; Korunní archiv BAUER 1930, s. 27, 30, a v edici; doklady rozlišování hodnoty listin eviduje BAMBERGER 1922–23, s. 217.

²⁶ Edice: UBG, s. 380–404, č. 166a; soupis listin byl již v minulosti častěji badatelsky využit (především jako jeden z podkladů studia rožmberských fals), souborně jej však zpracovala teprve nedávno KUBÍKOVÁ 1997; tamtéž konfrontace s *Marientským kodexem* (l. c., s. 90–91).

²⁷ Edice: RD, s. 233–235, č. 659.

druhu).²⁸ Osobní formulář – vycházející snad z některé z běžných rétorických příruček – si prokazatelně pořídil Václav z Miličína. Klíčový význam zde náleží privilegii pro Bavorov (1361), jehož znění se po zbytek 14. století stalo formulářovou předlohou rožmberských městských privilegií. S analogickou situací se setkáváme i v případě listin, svědčících špitálům – v tomto případě lze za archetyp pokládat listinu pro špitál krumlovský (1347). Spojitost s rožmberským prostředím (kanceláři) zřejmě má kodex, obsahující zlomek formulářové sbírky *Cancellaria Caroli IV.* a další formulářové jednotliviny a znění několika spisů; zjevnou vazbu kodexu k rožmberskému prostředí prokazuje formulář rožmberského městského privilegia.²⁹ Spojitost rukopisu s rožmberskou kanceláří se potvrdila i v souvislosti s rozbořem *codexu Marientského* – M. Truc nejstarší fázi vzniku rukopisu kladl s největší pravděpodobností do 60. let 14. století.³⁰

Další doloženou formulářovou sbírku, užívanou v rožmberské kanceláři, sestavil pozdější kancléř Václav z Rovného. Vznik sbírky spadá na počátek jeho působení v rožmberské kanceláři (zde doložen od roku 1469), do roku 1474. Dvojici latinských pojednání („*Candela seu lucerna dictaminum*“ a „*Speculum mag. Laurencii de Aquilegia de diversis litterarum formis*“) doplnil Václav konkrétními příklady listů, avšak nejen takových, jež vydávala rožmberská kancelář. Závažnou připomínku vznesla M. Šimková – míní, že se nejedná o opisy listin a listů z rožmberského archivu, ale o modelové (ad hoc sestavené) příklady. Na jedné straně nelze podcenit váhu jejího zjištění, že ani jedna z písemností, známých z formuláře, se nedochovala v originále, na druhé straně není logické, aby Václav nevyužil konkrétních písemností z rožmberského archivu, zvláště když v jednotlivých písemnostech figurují jména skutečně existujících osob. Bez ohledu na tuto skutečnost je Václavův formulář cenným pramenem, osvětlujícím nejen detail chodu rožmberské kanceláře a podávajícím přehled nejčastěji vydávaných typů písemností. Překvapivě se dosud nikdo nepodjal úkolu pramen v tomto směru využít.³¹

Vedle toho existovaly i specializované formulářové sbírky pro určité typy písemností (např. účty, dluhopisy), z rožmberského prostředí 15. století však nejsou konkrétními příklady zastoupeny. Význam formulářových předloh pro vedení účetnictví

---

²⁸ Srv. např. o vzniku formulářových sbírek mimo zeměpanské kanceláře v Polsku (MALE-CZYŃSKI – BIELIŃSKA – GAŚIOROWSKI 1971, s. 101–103).

²⁹ TRUC 1972, s. 101–102 (na základě rozboru stylistiky Václava z Miličína); rozsah zlomku formuláře *Cancellaria...* srv. dle konkordance u TADRY 1895, s. X, č. 4; s. XLI–XLVIII.

³⁰ Rukopis (NUK, VIII A 19) uvedl do literatury TADRA 1887, sumárně o struktuře s. 6; formulář městského privilegia s. 24–25, č. 1; TRUC 1961, s. 4, a TÝŽ 1972, s. 119. Rukopis, psaný několika rukama druhé poloviny 14. a první poloviny 15. století, neznámého času připadnul kostelu v Trhových Svinech.

³¹ Rukopis (NUK, I E 40) uvedl do literatury opět TADRA 1890 (část listů – v nichž jsou uváděna osobní nebo místní jména – otisknul); ŠIMKOVÁ 1976, s. 72–73.

dokládají analogie ze světského i církevního prostředí.³² Za nepřímý doklad existence (nedochovaných) formulářových předloh lze pokládat opakované zmínky např. o formálně nesprávném vyhotovení listů na vyrukování vězňů – v rozporu s příslušnou *notulí*.³³ Jako předlohu pro sestavování dluhopisů lze, myslím, označit opisy, resp. formulářové kusy v kodexu A 18 třeboňského archivu – pro paušálně předpokládanou souvislost vzniku kodexu s rožmberskou kanceláří však nenacházím odůvodnění. Jediným společným jmenovatelem všech písemností je tu naproti tomu souvislost s městem Plzní (měšťany plzeňskými), formulář proto vznikl velmi pravděpodobně na sklonku husitských válek pro potřeby plzeňské městské kanceláře (překvapuje časté střídání písářských rukou), jíž mohly být uvedené listiny k dispozici např. v souvislosti s jejich zápisem do městských knih.³⁴

Předpokládat – nikoli pozitivně doložit – lze v prostředí rožmberské kanceláře existenci tituláře – jako nepřímý doklad se zde nabízí zmínka v listu Oldřicha z Rožmberka Václavovi z Michalovic (1448), v němž jej žádá, aby doplnil titulaturu vyslance johanitského řádového velmistra, neboť „*titul jeho sem já ani moji písari nevěděli*“. V Prokopově *Ars dictandi* je náležitě inskripci věnována zevrubná pozornost – reflektuje tak význam této symbolické složky písemně vedené komunikace a současně nenechává na pochybách, že tituláře byly běžnou součástí vybavení každé kanceláře.³⁵

Urbáře, úroční a urbariální rejstříky. Urbář jako typ písemnosti se ve střední Evropě objevuje od 13. století, ve šlechtickém prostředí od 14. století.³⁶ Genezi urbáře jako evidenční pomůcky ve střeoevropském prostředí věnoval pozornost T. Inama-Sternegg. Z hlediska vývoje daného typu pramene ve středověku stanovil tři časové vrstvy – dle tohoto členění jsou z českého prostředí doloženy urbáře pouze pro třetí období (cca 1250–1400).³⁷ V rámci moderní české historiografie věnovali detailnější

---

³² Speciálně k tomu OSCHINSKY 1947, s. 53–57; soupis těchto formulářů z anglického prostředí l. c., s. 58–61; podrobněji TÁŽ 1971, s. 235–257.

³³ LOR 3, s. 143, č. 201, s. 324, č. 367; o významu stč. slova *notule* BRANDL 1876, s. 181.

³⁴ SOA Třeboň, A 18, fol. 347r – 358r, 436r – 437r. Tento soubor (původně snad součást širší formulářové sbírky: srv. l. c., fol. 358r – 361r, 433r – 435v, 437v – 438r) klade do souvislosti s rožmberskou kanceláří např. WEBER 1958, s. 187. Plzeňské provenience jsou patrně i formuláře na fol. 400r – 431r téhož rukopisu, jak svědčí nečetná místní jména.

³⁵ LOR 3, s. 374, č. 528; na existenci tituláře z tohoto dokladu usuzuje již KRÁLOVÁ 1977, s. 141; *Ars dictandi* MAREŠ 1900, s. 34–36.

³⁶ Srv. např. PATZE 1970, s. 28; německé paralely pojmu *urbář* uv. BITTMANN 1991, s. 31, pozn. 7; srv. sémantickou strukturu pojmu *urbar* (BÜNZ 1995, s. 35); přehled předcházející terminologie l. c., s. 33–34; roli urbářů jako jedné ze skupin pramenů finanční správy zdůraznila BAMBERGER 1922–23, s. 221–222; základní strukturu urbáře jako typu pramene analyzoval SCHRENK 1986 (zvl. s. 58–59), jehož článek je užitečnou pomůckou pro kvantifikační analýzu.

³⁷ INAMA–STERNEGG 1877, s. 180–205 (časové vrstvy s. 187–200).

pozornost problematice urbáře jako typu pramene, jeho genezi, vypovídací hodnotě a vazbám k ostatním typům písemností evidenční povahy v meziválečné době průkopnický J. Salaba a později R. Nový, z ostatních badatelů např. F. Graus a J. Čechura.³⁸

Ačkoli nejstarší známá registra finanční povahy v západní Evropě pocházejí z 12. století, větším dílem z jeho druhé poloviny,³⁹ 14. století jako spodní hranice výskytu urbářů ve šlechtickém prostředí obecně platí i pro tuto oblast. V sousedních jazykově německých oblastech nejsou šlechtické urbáře z období 10.–13. století – až na několik výjimek (např. tyrolský urbář z roku 1288 či berní rejstřík vztahující se k dílu panství landkraběte Konrada z Wartenbergu z doby kolem 1280) – doloženy. Z počátku 14. století je dochována např. lenní kniha a urbář pánů z Kapellen (kolem 1300) či nejstarší habsburský urbář (1303–1308). Z průběhu 14. století je k dispozici již celá řada šlechtických urbářů. Z oblastí severních Uher jsou nejstarší urbáře z prostředí šlechtických panství k dispozici z počátku 15. století (např. zlomek urbáře panství Dobrá Voda z r. 1401 a výběrcí rejstřík naturálií zhruba z téže doby). Z hlediska geneze urbářů je pozoruhodný soupis rodového majetku pánů z Frankenbergu (1343): pramen vykazuje znaky urbáře (členění dle jednotlivých vsí, s uvedením majetků a příjmů), současně však je psán výrazně „osobní“ formou, jak je zřejmé např. z frekventovaného výskytu obratu „*habemus*“ (zpravidla s uvedením, od koho byl příslušný majetek získán), „*et sunt bona propria*“, či naopak „*et utrum alterum bonum sit proprium vel non, nescitur*“; opakovaně jsou poznamenány budoucí majetkové transakce větou: „*Item bona nostra in ... debent redire ad ... post obitum nostrum*“.⁴⁰

V českém prostředí se urbáře šlechtických domén ve velmi skrovném počtu objevují od poslední čtvrtiny 14. století. Okolo roku 1380 vznikají urbáře statků dvou šlechtických rodů – urbář rožmberských panství z let 1379–1384 je nejstarším českým urbářem světských panství, roku 1381 vzniká urbář bibrštejnského panství Sorau (Sasko) a je pravděpodobné, že souběžně byl vyhotoven i urbář dalších bibrštejnských panství, mezi nimi i frýdlantského. Analogií z moravsko – rakouského prostředí je o tři desetiletí mladší urbář liechtenštejnských držav (1414). Vyhotovení urbáře šlechtické domény je v předhusitských českých zemích ojedinělým počinem, ačkoli na počátku 15. století

---

³⁸ SALABA 1921–23/I, s. 4–31; II, s. 1–3; TÝŽ 1930 (i při vši oprávněné kritice Salabovy práce s prameny a diskutabilnosti některých jeho interpretací obsahují jeho články řadu podnětných postřehů); NOVÝ 1965 podává cenný přehled vývoje bádání o urbářích a soupis rozptýlených edic (l. c., s. 5–18); novější přehled bádání o urbářích HAUBERTOVI – HOFMANN – LEŠICKÝ 1993, s. 8–11.

³⁹ Výčet spolu s evidencí příslušné literatury uvádí EVERGATES 1985, s. 159.

⁴⁰ Souborná evidence výskytu urbářů např. BÜNZ 1995, s. 50; tyrolský urbář HAIDACHER 1988; Wartenbergův berní rejstřík je rozčleněn dle jednotlivých vsí („*Hec est stura in ...*“) a eviduje výhradně peněžní příjmy (edice: MÜLLER 1942, s. 294–298; tamtéž i rozbor pramene); lenní kniha pánů z Kapellen – základní informace PLANK 1949, s. 471–473; habsburský urbář – edice: MAAG 1894–99/I; o urbářích a analogických pramenech z oblastí habsburských panství 14. století SCHWEIZER – GLÄTTLI 1904, s. 329–680; prameny 14. století z panství Dobrá Voda – edice: MARKOV 1967; urbář pánů z Frankenbergu – edice: HENSELIG 1968, s. 141–173.

zaznamenáváme i nejstarší doklady urbářů domén nižší šlechty (příkladem je dochovaný zlomek urbáře majetků Jana Smila z Křemže z roku 1409). V počátečním období šlechtických urbářů v českých zemích nelze vyloučit ani zahraniční vzory – Bibrštejnové, Liechtenštejnové i Rožmberkové prokazatelně byli se zahraničním prostředím v těsných kontaktech, v případě Smilovů mohla snad jako vzor působit právě rožmberská administrativa. Není zřejmé zcela náhodné, že v letech krátce před vyhotovením urbáře rožmberské domény vznikají obdobné evidenční pomůcky v prostředí rodů, s nimiž byli Rožmberkové tradičně v kontaktu (genealogické vazby Rožmberků s řadou rakouských šlechtických rodů se datují již od 13. století) – roku 1371 si nechali vyhotovit urbář svých zboží páni ze Schaumburka a roku 1374 vznikl urbář dolnorakouského panství Ochsenburg, náležejícího pánům z Wallsee; bez významu nemusely být ani kontakty s pasovským biskupstvím.⁴¹

Urbáře i úroční rejstříky evidovaly platební aj. povinnosti osedlých, případně další vrchnostenské příjmy v obvodu vymezené správní jednotky – u urbářů zpravidla panství, úroční rejstříky bývaly vyhotovovány i pro jednotlivé rychty.⁴² Potřeba evidovat aktuální stav majetkových poměrů – a z nich vyplývajících platebních povinností – zapříčinila některá formální specifika úročních rejstříků (evidence majetkových transakcí) a současně si vynutila jejich pravidelnou aktualizaci. Oba tyto momenty lze dokumentovat na základě unikátně dochované kontinuální řady analogicky koncipovaných úročních rejstříků někdejšího panství Příběnice z let 1445–1446. Jedná se o registr – sešit o devíti foliích – se záhlavím „*Notantur census retenti bonorum Blato, Lompnicz et Prziibenicz pro termino S. Georgii/S. Galli anno domini etc. xlv^o/xlvj^o*“. V období dvou let byly – k běžným platebním termínům (sv. Jiří, sv. Havel) – vyhotoveny čtyři rejstříky. Z toho plyne, že aktualizace probíhala pololetně.⁴³ Změny v majetkové držbě dokumentují zápisy typu „*Hurich et Swab xxxii gr. jako kúpili od Vítkuov*“ (1445, sv. Havel), přičemž v následujícím

---

⁴¹ Rožmberský urbář – edice: UZR; doba vzniku frýdlantského urbáře není přesně známa – rok 1381 vychází z logické konstrukce (k problematice naposledy SMÍŠKOVÁ 2000, s odkazem na edici pramene); liechtenštejnský urbář – edice: BRETHOLZ 1930, pramen byl v poslední době využit několikrát (např. UNGER 1993, s. 122–124, 132–136, či KORDIOVSKÝ 1996), ale jeho výpovědní hodnota tím není ještě vyčerpána; urbář Jana Smila – edice a komentář: JANOUŠEK 1994; schaumburský urbář STRNADT 1907, s. 116, pozn. 2; urbář panství Ochsenburg – edice a komentář: GUTKAS 1953; vazby Rožmberků k pasovskému biskupství ve vztahu k evidenci majetkové držby ŠIMŮNEK 1999, s. 210; genealogické vazby rakouských rodů, ve 13. století spřízněných s Rožmberky i Habsburky, detailně analyzoval KLIMESCH 1912 (přehledné genealogie s. 14–16).

⁴² Dochován je např. úroční rejstřík pro rychtu Rychnov n. Malší z doby kolem roku 1500 (edice: MÖRATH 1907).

⁴³ SOA Třeboň, Vs Třeboň, IA 6G^{beta} 11 – 1445, sv. Jiří fol. 1r–3r; 1445, sv. Havel l. c., fol. 3v–5v; 1446, sv. Jiří l. c., fol. 6r–8r; 1446, sv. Havel l. c., fol. 8v–9v. INAMA–STERNEGG 1877, s. 187, ve věci aktualizací urbářů předpokládal, že „*die Urbare wurden nicht überall so regelmässig erneuert*“, mj. s ohledem na „*zweifelloos vorhandene Stabilität der bäuerlichen Verhältnisse*“: nesprávnost takových úvah je zřejmá na první pohled, neboť podnětem k aktualizacím nebyly prvořadě změny v poddanské držbě, ale především ve vrchnostenských majetkových právech.

rejstříku se již uvádějí jen „*Hurych et Swab*“ a výše jejich úročního platu (1446, sv. Jiří), a při dalším termínu s poznámkou „*jako znova kúpil Vilemovo*“ (?!). Podobně jen jednou je zmíněn plat, koupený (či jinak získaný) tábořskou obcí (1445, sv. Jiří): „*ibidem taborite tenent xxxii gr.*“. Evidovány byly i zástavy, lze-li v tomto směru vykládat zmínku o vsi Zálší v úročním rejstříku třeboňského panství (cca 1440, ante 1441): „*Villa Zalssie. Non habuimus protunc in possessione*“.⁴⁴

Změny, zaznamenávané na úrovni jednotlivých panství, bylo třeba v pravidelných termínech (pololetních?) ohlašovat do centrální kanceláře. Dokladem nárazové snahy po **aktualizaci** na centrální úrovni je patrně znění listiny, vztahující se k výši cla v Dolním Bukovsku (1382), dodatečně inzerované do urbáře rožmberských panství. Z prostředí rožmberské administrativy překvapivě nejsou doloženy v zahraničí úzantní, aktualizaci indikující obraty typu: „*conscripsi per modum renovationis*“, „*renovati sunt census*“, „*nutze und zins... ernuwert hanf*“, „*anno domini... ist das Zinsbuch... ernuwert worden*“. Význam aktualizace urbářů a úročních rejstříků dokládají případy, kdy k tomuto účelu byli speciálně jmenováni zvláštní úředníci – např. „*geordnerter Renovator in Wirtemberg*“. Přesto nelze jednoznačně rozhodnout, zda aktualizace (*renovatio*) na centrální úrovni byla úkonem pravidelně – tj. pololetně – vykonávaným, či zda se jednalo o spíše nárazovou záležitost. Jednotný model evidentně neexistoval. Např. rožmberský urbář z doby kolem roku 1380 byl prokazatelně v užívání ještě na sklonku 15. století, ovšem o jeho průběžné aktualizaci rozhodně nelze mluvit (dochovaný rukopis však jistě nebyl jediným exemplářem urbáře); naproti tomu rozbor písařských rukou v urbáři, založeném Meinhardem II. Tyrolským roku 1288, dokládá opakovanou aktualizaci a po více než stoletém užívání byl – v zájmu přehlednosti – vyhotoven nový čistopis urbáře (kolem 1400).⁴⁵

Vzdor tomu, co bylo řečeno o aktualizaci urbáře rožmberských panství, nelze pochybovat o tom – a prameny lokální provenience to dokládají jednoznačně – že k aktualizaci evidenčních pomůcek rožmberské administrativy docházelo na obou úrovních (lokální i centrální). Úvahám o modelu aktualizace napomůže analogie: na základě pramenů z poměrně širokého časového záběru (14.–17. stol.) Richter rekonstruoval trojstupňový systém aktualizace urbářů (úročních rejstříků): 1) centrální kancelář vyhotoví pracovní verzi → 2) úředníci lokální správy zkontrolují, příp. opraví a doplní správnost údajů → 3) na základě opravené verze vzniká čistopis.⁴⁶ Pro rožmberské prostředí 15. století se však takový systém jeví zbytečně složitý, neboť aktualizace mohla

---

⁴⁴ Rejstřík 1445, sv. Havel SOA Třeboň, Vs Třeboň, IA 6G^{beta} 11, fol. 5r; 1446, sv. Jiří l. c., fol. 7v; 1446, sv. Havel l. c., fol. 9v; rejstřík 1445, sv. Jiří l. c., fol. 3r; rejstřík cca 1440, ante 1441 SOA Třeboň, Vs Třeboň, IA 6G^{beta} 1, fol. 4v.

⁴⁵ Doklad z roku 1382 UZR, s. 41–42, č. 360; dobové zmínky o aktualizaci evidují HERDING 1951, s. 79–80, a RICHTER 1978, zvl. s. 431–432; o systému aktualizace ve Württembersku v 16. stol. obšírně HERDING 1951, s. 84–106; aktualizaci jako spíše nárazovou záležitost chápe RICHTER 1978, zvl. s. 433–436, a TÝŽ 1979, s. 38–68; HAIDACHER 1988, s. 236–238, stanovil celkem osm písařských rukou, jimiž byla původní verze tyrolského urbáře doplňována a opravována.

⁴⁶ RICHTER 1978, s. 437–438.

probíhat přímočaře po linii: lokální správa → centrální správa. Výstižně formuluje Herding: „*das Urbar... zugleich von oben auferlegt und von unten gewachsen*“. Dokladem „obousměrnosti“ je žádost borského purkrabího adresovaná vrchnosti a potažmo centrální správě: „*A také račte mi VM^r registra spravnie kázati poslati k úroku svatojiřskému, abych se uměl podle nich zpravit, co a který sedlák VMⁱ úroku platiti má*“.⁴⁷

Vyhotovení čistopisu urbáře panství bývalo nejčastěji spjato s majetkovými transakcemi (podobně jako např. inventáře), a předcházel mu konkrétní podnět ze strany vrchnosti.⁴⁸

Pro rožmberské dominium není zachována kontinuální řada urbářů. Je svým způsobem paradoxní, že nejstarší **rožmberský urbář z let 1379–1384** je prvním a jediným dochovaným souborným urbářem rožmberských panství. Charakter souborné sumární evidence rožmberské majetkové držby má potom až vklad do Obnovených desk zemských (1541). Nedochovaná a obsahově i formálně neurčitelná registra, sumárně evidující příjmy a vydání rožmberského dominia, jsou doložena roku 1457.⁴⁹

Urbář rožmberských zboží je dochován v kaligrafickém opisu, jenž na základě starší předlohy pořídil pro potřeby Petra II. z Rožmberka rožmberský notář Jan *de Magna villa*.⁵⁰ Důležité je zjištění, k němuž identifikací obou hlavních písarských rukou dospěl M. Truc: potvrdilo se, že do oblasti působnosti kanceláře spadalo též vyhotovování písemností hospodářské a evidenční povahy.⁵¹

Urbář byl sestaven v krumlovské kanceláři na podkladě register (urbářů) jednotlivých panství; v některých případech je zřejmé, že text urbáře obsahuje údaje ze

---

⁴⁷ HERDING 1951, s. 84; otázkou průběžné aktualizace pomůcek evidenční povahy se zabýval též LIPPERT 1903, s. 96–100; list borského purkrabího AČ 15, s. 49, č. 103.

⁴⁸ O výjimečnosti vyhotovení čistopisu urbáře svědčí např. i poněkud slavnostní formulace v záhlaví urbáře panství hr. z Oldenburgu (1428): „*In den jaren, do men screff na godes bord M^oCCCC^o dar na in den XXVIII. jare in den hilghen daghe der hilghen juncvrouwen sunte Katherinen, do let ik, Jacob van der Specken anders ghebeten Schinheyde droste to Oldenborch scriven dit bok*“ (LÜBBING 1965, s. 34); z téhož jasně plyne, že Jakub urbář nesestavoval, ale pouze – nepochybně na podnět vrchnosti – jej zadal sepsat.

⁴⁹ Urbář z let 1379–1384 – edice: UZR; vklad z roku 1541 – edice: JIREČEK 1874; doklad z roku 1457 AČ 14, s. 69, č. 1630.

⁵⁰ Edice urbáře: UZR (chybná čtení a lokalizace editora urbáře opravil NAVRÁTIL 1970); akceptují obecně přijímanou dataci HENNINGSEN 1989 (vznik urbáře klade do let 1379–1384) – diskuse v této věci podnes není ukončena (neprávem zapadly např. argumenty SALABY 1921–23/I, s. 21–22, pro dataci vzniku urbáře roku 1374), na tomto místě však není meritorní. Vznik urbáře z popudu pražského probošta Petra II. z Rožmberka prokázal TRUC 1963, s. 152–153, a zamítnul tak mylné domněnky ŠUSTY 1906, s. 35–36; TRUC 1963, s. 151, a TÝŽ 1972, s. 120, 130, současně datoval vznik urbáře (Truhlářovu dataci 1379 zpochybnil již ŠUSTA 1906, s. 35) do rozmezí let 1379–1383, ačkoli nevyločil ani zúžený časový interval 1381–1382. Analýza pramene, již provedla HENNINGEN 1989, není zdaleka vyčerpávající a řada otázek zůstala nezodpovězena; z hlediska metrologického pramen výtěžil KREJČÍK 1936.

⁵¹ Srv. TRUC 1963, s. 151–152.

starší doby (např. zápis o vyměření žiželických lesů v letech 1369/1372) – J. Šusta se dokonce domníval, že v některých částech urbář odráží stav z první poloviny 14. století.⁵² S výjimkou několika nesoustavných zmínek urbář neeviduje církevní majetky,⁵³ a i v případech rožmberských majetků vyvstávají určité pochybnosti o úplnosti evidence – konkrétní příčiny nejsou v jednotlivých případech jasné. Již A. Sedláček si povšimnul, že v urbáři není zachycena část rožmberských majetků v dosahu panství choustnického, a vykládal tuto skutečnost tak, že příslušná zboží byla zastavena. Vzhledem k absenci průkazného dokladu se může Sedláčkova hypotéza jevit jako přijatelná. Prokazatelně neúplná je ovšem i evidence vrchnostenských příjmů z Krumlova – zda i v tomto případě lze počítat s jejich zástavou, nelze rozhodnout (příjmy z Krumlova evidovala jakási *stará registra*, doložená roku 1443 – tuto zmínku lze stěží vykládat na neúplný urbář). Komparativní pohled svědčí o tom, že podobná „neúplnost“ nebyla ve středověku výjimečná.⁵⁴

Není známo, zda a kdy byl vyhotoven nový rožmberský urbář – datem post quem je zhruba rok 1500. Tento letopočet je hypotetický a vychází ze skutečnosti, že ještě v poslední čtvrtině 15. století byl původní urbář užíván (bylo do něho vpisováno). Analogie nasvědčují tomu, že vyhotovení nového urbáře (čistopisu) lze předpokládat nedlouho po nejmladším zápisu do urbáře stávajícího. V případě urbáře rožmberských panství tak smíme předpokládat životnost více než sto let. Analogicky ovšem i urbář klášterství třeboňského (1378) nevyšel z používání ani ve druhé polovině 15. století – lze mít za to, že právě z tohoto urbáře vycházeli úředníci třeboňského panství při sestavování soupisu zcizených klášterních zboží (1458). Skutečnost, že některé druhy pramenů evidenční povahy neztrácely svou hodnotu ani s odstupem půldruhého století, dokládá i rozbor lenní knihy pánů ze Schönemberka (přelom 14. a 15. stol.) – nejstarší část podkladů, jichž písař využil, vznikla okolo poloviny 13. století. Ještě delší dobu užívání (konec 15. – počátek 18. století) lze prokázat např. v případě urbáře jihočeské fary v Zahájí, vedeného od roku 1479.⁵⁵

---

⁵² ŠUSTA 1906, s. 39–40.

⁵³ V tomto ohledu se rožmberský urbář jeví méně vyspělý, než mnohem starší urbář habsburský (1303–1308), kde jsou evidovány i duchovní instituce, k nimž Habsburkům náležel patronát, včetně výše příjmů (k tomu STUTZ 1906, s. 227–257). O evidenčních pomůckách jihočeských klášterů, spadajících pod rožmberský patronát, srv. s. 296n.

⁵⁴ K evidenci majetků v dosahu choustnického panství ŠIMŮNEK 2000, s. 34, pozn. 1; HENNINGSEN 1989 se otázkou vůbec nezabývala. V registrech připomínaných 1443 bylo zapsáno, „*co nám [Oldřichovi z Rožmberka] Latrán a Nové Město do naše komory platiti mají*“ (GROSS 1906, s. 9, odst. 9); neúplná evidence příjmů z Krumlova v urbáři: UZR, s. 32, č. 278. Analogicky „neúplný“ je např. nejstarší urbář vévodství bavorského (kolem 1230) a je příznačné, že ani v tomto případě nebylo lze pozitivně stanovit příčiny (srv. HEEG–ENGELHART 1990, s. 116*–127*).

⁵⁵ Přípisky (do rožmberského urbáře) z poslední čtvrtiny 15. století eviduje TECL 1996a, zvl. s. 139. Pro analogii je vhodná např. řada urbářů úřadu Bayreuth: pozdější přípisky v dochovaných exemplářích (1398, 1421/1424, 1499) – sahající k datu vyhotovení nového urbáře – svědčí též o tom,

Registra, urbáře a úroční rejstříky jednotlivých panství. Základní evidenční pomůckou na úrovni lokální správy byla ve 14.–15. století *registra*, vedená písaři jednotlivých panství. Existenci takových *register* výslovně dokládá již rožmberský urbář (1379–1384). Snazší identifikaci jednotlivých knih *register* napomáhalo jejich označování jménem písaře, jenž byl pověřen jejich vedením – tento úzus přetrval i v 15. století. V rožmberském urbáři jsou zmiňována *registra* Martina a Tomáše, písařů panství příběnického (1380) – „*registrum de Przibenicz*“ (odkaz na „*registrum Martini*“ je k dispozici rovněž v případě panství Příběničky). Z doby po polovině 15. století (1459?) jsou k dispozici retrospektivní zmínky o registrech zvíkovských písařů Gograra a Jana Smetany z Vesce („*registra Gograrova*“ a „*registra stará nebožce Smetanova*“); třeboňský písař Řehoř Klaric se v téže době sháněl po registrech svého předchůdce Matyáše z Úšova, evidence nemovitostí v Soběslavi byla vedena v níže zmiňovaných registrech choustnického písaře Jana Miličinského.⁵⁶

Registra písařů lokální správy evidovala platební aj. povinnosti jednotlivých osedlých v obvodu příslušného panství, dále dvory, polnosti, louky, pastviny ad. pozemky, náležející k obci a jejich právní status – když si např. Prokop z Bošilce nárokoval Žídkovský dvůr na panství třeboňském, odvolával se nejen na shořelý list, dle něhož se jednalo o dvůr svobodný, ale i na záznam o dvoru v registrech třeboňského písaře Matyáše z Úšova (1472).⁵⁷ *Registra* současně zachycovala stav a změny majetkové držby v obvodu panství – koupě, odprodeje, věna, zástavy, majetkové spolky ad. *Registra (knihy)*, vedená písaři jednotlivých panství, tak podle všeho byla kombinací urbáře a pozemkové (gruntovní) knihy – M. Truc interpretoval „*liber bonorum spectantium ad castrum minus in Przibenicz*“ jako „*knihu další, patrně nevybraněnou a sloužící různým potřebám, která do jisté míry zastávala i funkci pozdější knihy gruntovní*“.⁵⁸ *Registra* poskytovala spolehlivou informaci o aktuálním stavu majetkoprávních poměrů v obvodu panství – zřejmým dokladem jsou desítky prodejních a zástavních listin, obsahující nejen konkrétní údaje o výši platů a dalších povinností osedlých, ale i jejich jména.⁵⁹ Nabízí se zde logická vazba k úročním rejstříkům, zachycujícím změny majetkových práv za uplynulé pololetí (jak bylo demonstrováno na příkladu rejstříků příběnického panství z let 1445–1446).

že řada je dochována v úplnosti (PÖHLMANN 1992, s. 10, 16, 19). Urbář klášterství třeboňského – edice: KREJČÍK 1949, s. 3–10; doklad z roku 1458 AČ 14, s. 73, č. 1641; lenní kniha schöenberská DOLLE 1991, zvl. s. 34–38; urbář fary v Zahájí srv. SALABA 1919, s. 86–89, 110; k okolnostem vyhotovení čistopisů urbářů obecně TÝŽ 1930, s. 39.

⁵⁶ Doklady z roku 1380 UZR, s. 47, č. 406, 408; zvíkovská *registra* AČ 14, s. 96, č. 1704; třeboňská *registra* AČ 14, s. 86, č. 1675.

⁵⁷ Srv. k tomu RD, s. 161, č. 440; o registrech, evidujících poddanské povinnosti, také RD, s. 125–126, č. 333 (k r. 1465); doklad z roku 1472 AČ 14, s. 218, č. 1995.

⁵⁸ TRUC 1972, s. 121.

⁵⁹ Poměrně ucelený soubor prodejních a zástavních listin obsahují RD; ze starší doby srv. např. LOR 2, s. 33–35, č. 46 (z roku 1439).

Obsah *register* lze dokumentovat několika konkrétními doklady. Jejich úlohu evidenční pomůcky urbáriální povahy dokumentuje již samotná skutečnost, že vyhotovení urbáře (tj. čístopisu zachycujícího aktuální stav) – v pramenech se objevuje výraz *registra*, příp. *registra úročenie* – bývalo automatickou součástí prodeje či zástavy panství (analogicky i v případě majetkových transakcí s jednotlivými částmi panství). Lze jen předpokládat, že k vyhotovení *register* došlo např. v souvislosti s dočasným rozdělením rožmberského dominia v letech 1374–1390 (právě s dělením majetků mezi Petra, Jana a Oldřicha z Rožmberka spojovali někteří badatelé vyhotovení rožmberského urbáře, a to již roku 1374), či v návaznosti na vlnu zástav a odprodejů rožmberských panství ve 20. letech 15. století – pozitivní doklady nejsou k dispozici.⁶⁰ Avšak skutečnost, že vyhotovení urbáře tvořilo automatickou součást majetkových transakcí, zůstává nesporná, a dokládá ji řada analogií již od 14. století, z rožmberského prostředí pak od druhé poloviny 15. století. Ilustrativní sondou do dobové praxe je např. smlouva o rozdělení majetku mezi Janem st. a Janem ml. z Bodmanu (1367) a v té souvislosti vyhotovený urbář rodových zboží, či urbář (registr příjmů) ze zástavního panství Hewen, jenž nechali Habsburkové vyhotovit krátce po získání zástavy 1399; urbář zboží Rothenberg (1478) byl vyhotoven v souvislosti s koupí panství leníky Otty z Mosbachu. Z česko – německého prostředí lze připomenout urbář, vyhotovený v souvislosti s prodejem panství Rýzmburk (1398) míšeňskému markraběti Vilému I. Průkazným svědectvím je i znění instrukce (1465) úředníkům v souvislosti s připravovaným dělením Hessenska (1466): „*Zu wissen, das dijhene schribere adder renthmeistere... sollen alle unde ickliche zueborunge, zcinse unde gefelle solicher sloisse gruntlich unde eygentlich beschriben unde uffzeichnen...*“, a následuje specifikace jednotlivých druhů příjmů.⁶¹ Z jihočeského prostředí lze uvést dva doklady z počátku 90. let 15. století – analytický urbář panství hlubockého byl vyhotoven krátce poté, co panství jako zástavu převzal Vilém z Pernštejna (1490); sumární urbář třeboňského panství byl vyhotoven roku 1493, když Vok z Rožmberka panství postupoval Petrovi z Rožmberka.⁶² Opisy, případně výtahy z urbářů vznikaly na základě aktuálních potřeb i v případech, kdy nedoprovázely majetkové transakce – dochován je např. výtah z urbáře třeboňského panství z roku 1424, nadepsaný „*Registrum bonorum Trzebon quantum summatim solvit qualibet*

---

⁶⁰ Souvislost vzniku urbáře s dělením rožmberské domény předpokládal např. SALABA 1921–23/I, s. 21–22; TÝŽ 1930, s. 3; *registra* – urbáře byly prokazatelně vyhotoveny v souvislosti s druhým dělením rožmberské domény v první čtvrtině 16. století: Petr z Rožmberka sliboval roku 1519 přijet na Blatnou ke Zdeňku Lvovi z Rožmitálu, „*když jedné teď registra zřídím, kteréž strýcóm svým vydati mám*“ (AČ 12, s. 9, č. 1324, 1325).

⁶¹ Dělení majetků bodmanských ANDERMANN 1993a, s. 7–16 (s edicí); urbář panství Hewen KÖHN 1990; urbář zboží Rothenberg – edice: RUPPRECHT 1994–95; urbář panství Rýzmburk BESCHORNER 1900 (s edicí); instrukce hessenská – edice: ZIMMERMANN – KRÜGER 1933–77/I, s. 394, č. 1.

⁶² Urbář hlubocký – edice: AČ 17, s. 284–357; pramen využil PLETZNER 1990 a TÝŽ 1990a; o písemnostech provázejících zástavu Hluboké Pernštejnovi LEDVINKA 1995, s. 95–101; urbář třeboňský – edice a komentář: ŠIMŮNEK 2003.

villa cum deperienciis“.⁶³ Registra pravděpodobně sloužila též za podklad pololetně sestavovaným úročním a výběřcím rejstříkům – tyto pak zpětně byly podkladem pro aktualizaci register.

Úlohu *register* jakožto pozemkových knih dokládají rovněž již nejstarší zmínky ze druhé poloviny 14. století – např. ve zmíněné příběnické *liber bonorum* (1361) byl evidován majetkový spolek bratří Henslina a Valkéře ze Želče.⁶⁴ Příklad ze Soběslavi (panství Choustník – Soběslav) svědčí o tom, že v registrech příslušného panství byla dokonce evidována domovní držba ve městech – roku 1474 se uvádí, že koupě domu „*nemuož sě ve všech extraktiech i v hlavních rejstřiech Miličinského* [Jan Miličinský z Libochovan, písař panství choustnického] *viece najietť*“. Skutečnost, že registra písařů lokální správy zachycovala aktuální stav majetkové držby, dokládá i list budějovického hejtmána Markvarta z Rakovic, jenž žádal krumlovské úředníky o zaslání výpisu s evidencí rožmberských poddaných ve vesnicích v okolí města. Do register se zapisovaly např. i věnné zástavy, jež Rožmberkové na svých zbožích zajišťovali – roku 1476 se v tomto směru hovoří o „*starých rejstřiech*“. Stejně tak byla evidována i majetková držba rožmberských patronátních klášterů – lze tak soudit z poměrně pozdní zmínky (1476), dle níž byla zboží krumlovského kláštera klarisek – ležící na Jindřichohradecku – evidována v „*starých Soběslavských rejstřiech*“. Není vyloučeno, že obě tyto zmínky se vztahují k jednomu rejstříku.⁶⁵

Velmi torzovitě jsou dochovány urbáře a úroční rejstříky farní. Nakolik bylo jejich vyhotovení dílem osobní aktivity faráře, a nakolik je inicioval patronátní pán, nelze – s jedinou výjimkou – spolehlivě posoudit. Onou výjimkou je urbář zboží krumlovského farního kostela a dvojice při něm založených kaplanství. Vyhotoven byl roku 1446 v souvislosti s plánovanou přeměnou, resp. povýšením krumlovské fary na probošství. Snahy Oldřicha z Rožmberka o povýšení krumlovské fary na probošství spadají do období po smrti Mikuláše ze Smržic (†1445) a souvislost s vyhotovením urbáře přímo dokládá i poznámka v jeho závěru: „*Item, a na to ma býty kniež probosst sam tržinacdzd... kniezi*“. V průběhu roku 1446 byli na krumlovskou faru skutečně uvedeni třeboňští augustiniáni, a sídlili zde ještě roku 1448, Oldřichův záměr se však nicméně nezdařil.⁶⁶

---

⁶³ Edice: NOVÝ 1993, s. 40–42.

⁶⁴ ŠUSTA 1906, s. 41, pozn. 1, předpokládá tu identitu s „*bradskými registry*“ – termín „*bradská kniha příběnická*“ (zvláště když „*castrum minus in Prziবেনicz*“ jsou Příběničky), pokládám za zavádějící. Charakter register jistě měly i knihy (*libri*), zmiňované ve zlomku účtu novohradského z r. 1385(?) (TRUHLÁŘ 1886, s. 107).

⁶⁵ Srv. např. AČ 14, s. 261, č. 2093; k Soběslavi AČ 14, s. 232, č. 2031; list Markvarta z Rakovic AČ 8, s. 40–41, č. 450; *stará registra* r. 1476 AČ 9, s. 158–159, č. 789; *stará soběslavská registra* 1476 AČ 9, s. 154, č. 781 (zde bylo lze nalézt příslušné údaje o klášterní vsi Radouňce).

⁶⁶ Urbář krumlovské fary – edice: UBK 2, s. 69–71, č. 246; k problematice nezdařeného krumlovského probošství GROSS 1902; HEJNIC 1973, s. 220; Oldřichův záměr zřejmě narazil na nepřízeň ze strany pražské kapituly (srv. LOR 3, s. 75, č. 107, 108); roku 1448 adresoval zlato-korunský opat svůj list mj. „*domino priori ceterisque dominis canonicis regularibus in Crumpnon*“ (KADLEC

Z obvodu rožmberských panství jsou dále dochovány (popř. doloženy) farní urbáře pro Hořice – desátky náležející tamějšímu kostelu byly evidovány „*in pervetusta tabula in Höritz servata*“ (1400), Jistebnici (krátce po 1414), Kájov (cca 1470), Bavorov (cca 1460–1470, vznik eventuelně souvisí s incidentem roku 1468, čemuž by nasvědčovala aktuální evidence přijatých a chybějících úroků) a Frymburk (doklad staršího urbáře v pozdní zmínce z r. 1575). Mimo obvod rožmberské domény lze uvést urbář fary v Zahájí (1479) na panství hlubockém – pramenné podklady pro sestavení urbáře pocházejí dílem ze 14. století.⁶⁷ Evidence alespoň části farních desátek patrně spadala do kompetence úředníků příslušného panství – dokladem je rejstřík naturálních odvodů (oves, žito) jednotlivým farnostem v obvodu panství příběnického z let 1421–1422. Vypovídací hodnotu má i skutečnost, že blíže nespécifikované písemnosti „*na právo kostelní*“ – tedy zřejmě kostela v Bavorově – byly uloženy na Helfenburku (1452).⁶⁸

Urbáře jsou dochovány též z prostředí rožmberských patronátních klášterů. Řada pramenů urbaniální povahy je k dispozici ze 13.–15. století v případě cisterciáckého kláštera Vyšší Brod (nejstarší cca 1278, aktualizovaná verze cca 1290). V případě fundací druhé poloviny 14. století jsou k dispozici buď urbáře (augustiniáni Třeboň, 1378), nebo alespoň soupisy urbaniální povahy (klarisky Krumlov, pro léta 1360–1404).⁶⁹

Stejně jako úroční, rovněž **výběrcí rejstříky** se vztahovaly na obvod rychty. Pro každý z výběrcích termínů (zpravidla sv. Jiří, sv. Havel) byl – analogicky jako v případě úročních rejstříků – vyhotoven zvláštní výběrcí rejstřík. Z oblasti rožmberské admi-

---

1949, s. 253–255, č. 10); z Třeboně byly již v předhusitské době úspěšně zakládány řádové kanonie v Rakousích (TÝŽ 2004, s. 81–83).

⁶⁷ Hořice – jmenovitě doloženo v případě desátek ze dvora v Mokrém (UBG, s. 611, č. 23); Jistebnice – edice: TRUHLÁŘ 1900, s. 150–151; Kájov, evidence desátek (*decime*) kostela – edice: SCHMIDT – PICHA 1906, s. 201–202; Bavorov – úroční rejstřík SOA Třeboň, pob. Český Krumlov, VÚ Český Krumlov, IIB 3P No. 3, evidence úroků fol. 4r–v (dataci do let cca 1460–1470 nasvědčují jména šlechticů na fol. 5r, zvláště pak *Vlášek* v rubrice *Turový* je evidentně helfenburský purkrabí Václav Vlášek (ml.) z Miloňovic, jenž před rokem 1468 získal díl vsi Tourova – srv. AČ 7, s. 366, č. 301; k incidentu roku 1468 srv. s. 125); Frymburk (1575): „*Ein Vrbar gedachter Pfarr wol alt, vnd darinen eins Mitpriesster Einkbomen von Item zu Item begriffen*“ (FRIEDL 1907–08/I, s. 548); Zahájí – nespolehlivá edice: SALABA 1919, s. 101–104; srv. rekonstrukci předpokládaných pramenných podkladů, zvl. listin 14. století, l. c., s. 82, 85; o vypovídací hodnotě pramene a kriticky k článku Salabovu PLETZER 1955.

⁶⁸ Rejstřík naturálních odvodů – edice: NOVÝ 1989, s. 94–96; doklad z roku 1452 PELIKÁN 1954, s. 243.

⁶⁹ Znění vyšebrodského urbáře (zapsané v manuálu převora Jana Staicze) otisknul SCHMIDT 1896, s. 268–270 (s datací *cca 1400*); ČECHURA 1986, zvl. s. 14–19, však prokázal, že se jednalo o opis urbáře ze sklonku 70. let 13. století (1278?), jehož aktualizovaná verze vznikla nejpozději roku 1290 (l. c., s. 19–23); urbář kláštera třeboňského (1378) – edice: KREJČÍK 1949, s. 1–10; přehled majetkové držby („*Starý rejstřík nadání kláštera panenského v Krumlově*“) a analogická písemnost, obě z počátku 15. století, evidují příjmy z jednotlivých lokalit a způsob jejich nabytí (jméno donátora) – edice: URK, s. 115–119, č. 56, 57.

nistrativy sledovaného období jsou prameny tohoto typu k dispozici pouze z dílu panství Třeboň (rychtářství Mezimostí) z počátku 40. let 15. století (srv. s. 191);⁷⁰ kombinaci rejstříku úročního a výběrčího představuje rožmberskému prostředí blízký rejstřík kláštera zlatokorunského (rychta netolická) z let cca 1415–1420, v jistém smyslu též příslušné partie register rožmberského písaře Mikuláše Putschögela z let 1458–1459 (srv. s. 174n.).⁷¹ Srovnávací materiál ukazuje, že mohly existovat i specializované výběrčí rejstříky např. naturální (rejstřík nadepsaný „*Hoc est registrum domini terre Tirolis iurisdictionem in Glurns in graneo caseo*“ eviduje množství obilí, odvedeného do sýpky v Glurnsu), specializované účty – např. obilní – jsou v 15. století výslovně doloženy na zbožích pánů z Puchheimu. Jiným příkladem specializovaného výběrčího rejstříku je evidence příjmů z nájmu vinic („*Dit hayn wynpacht infangen in dem jar 83*“) na panství Landskron z let 1483–1484. Příkladem značně specializovaných register jsou např. seznamy poddaných s předpisy odvodu slepic („*Disz sinz die aigenlut..., als sie Hans Leo behünert hat...*“), vedené zvláštním úředníkem („*Hühnervogt*“), dochované z klášterství Elwangen 1426–1437.⁷² Určité náběhy ke specializovaným výběrčím rejstříkům lze snad konstatovat v té době i na některých rožmberských panstvích – především se tu nabízejí tzv. ovesní rejstříky z obvodu panství Příběnice, resp. později panství Třeboň. Jako „*ovesní rejstřík panství Příběnice*“ označil R. Nový písemnost nazvanou „*Avene censualis de bonis Pržibenicz...*“ (1423); nadpis *Avena censualis* nese i rejstřík ke svatohavelskému termínu 1430, ovšem jedná se vlastně o rejstřík užívaný k evidenci rozličných příjmů a výdajů, a to již v letech 1428–1429 (rubriky nadepsané *Avena censualis* v rejstříku přicházejí i pro tyto roky, ovšem ve srovnání s rokem 1430 je tu příslušná evidence jen zcela fragmentární).⁷³ V každém případě se zdá, že specializované rejstříky byly na rožmberské doméně okolo poloviny 15. století stále ještě spíše ojedinělým zjevem (pozitivně jsou doloženy z oblasti lesní správy – srv. s. 216) – nasvědčují tomu i dochované úroční rejstříky, jež evidují promiskue odvody peněz i naturálií.

Případy, kdy – z rozličných důvodů – nebylo lze příslušné platební povinnosti splnit v předepsané výši, podle všeho nebyly ničím výjimečným. Nedoplatky – zvláště ze strany rychtářů – jsou opakovaně doloženy a platební schodky evidují též některé úroční

---

⁷⁰ Všechny rejstříky: SOA Třeboň, Vs Třeboň, IA 6G^{beta} 11.

⁷¹ ŠUSTA 1907; edice (bez znalosti Šustova komentáře) KLIMESCH 1916. Mechanismus vedení rejstříků tohoto typu se podařilo rekonstruovat na základě dokladu z fojtství Harburg (Lüneburg) z roku 1497 – první rukou je psán vlastní rejstřík, druhou rukou jsou zaneseny předpisy a třetí rukou záznamy o odvodech a celková suma (edice: GRIESER 1942, s. 91–107; sumární zmínka o písařských rukách s. 6).

⁷² Obilný desátek Glurns (Tyrolsko, 1432) – edice: STEINEGGER 1969, s. 556–562; obilní rejstříky puchheimské KNITTLER 1992, s. 15, 19; příjmy z vinic na panství Landskron ZIMMER 1966, s. 114, č. 1376; rejstříky z klášterství Elwangen KRETSCHMAR 1999.

⁷³ Rejstřík 1423 – edice: NOVÝ 1989, s. 92–97; rejstřík 1430 SOA Třeboň, Vs Třeboň, IA 6R 89 (záznamy z let 1428–1429 fol. 10v, 11v).

rejstříky. *Deperencie* zabírají několik folií v rejstříku krumlovského úřadu (1445), v sumárním úročním rejstříku panství Třeboň (1493) figuruje položka: „*Na tom [úročích z třeboňského panství] jest schodkóv starých i nových i těch, což se celý úrok od lidí nemohl vybrati i na robotných penězích ...*“. Tentýž pramen zohledňuje i kolísající výše některých druhů příjmů, např. v položce: „*Mýto a povarného xxxiiii β xlix gr. vi den., někdy více, někdy méně*“. Příklad samostatného rejstříku nedoplatků z roku 1421 („*Nota que de censu s. Georgii anni XXⁱ depereunt...*“) je dochován z klášterství třeboňského. Ukázkou formy evidence nedoplatků jsou i dva lístky se jmény osob, dlužných za ryby (nedat., cca 1440–1450, resp. 1444–1447). Nedoplatky bývaly často evidovány i formou prostého zápisu – doklad je k dispozici např. v souvislosti s nedoplatky v obvodu někdejšího panství příběnického (1449), ilustrativní hodnotu má i list Jindřicha z Rožmberka třeboňskému písaři Matyáši z Úšova (1452) ve věci nedoplatků z Jílovic, Kramolína a Šalmanovic na panství třeboňském.⁷⁴ Konfrontací úročních předpisů a výběřcích rejstříků by bylo lze zjistit, do jaké míry tyto dvě složky navzájem korespondovaly. Kontrolu tohoto typu však – vzhledem k torzovitosti pramenné základny – nelze pro oblast rožmberských panství v 15. století provést.⁷⁵

Počátky **úctů a účetních knih** šlechtických dominií spadají do druhé poloviny či spíše závěru 13. století (z roku 1290 pochází listinný doklad o vedení účtu – „... *habita mecum computatione...*“). K nejstarším náležejí např. účetní knihy hrabat Savojských (kolem 1260). Od konce 13. století jsou účty doloženy především z prostředí panovnických dvorů, zatímco k rozšíření tohoto typu písemnosti dochází od 14. století. Přirozeně již pro toto období je třeba počítat se značným podílem deperdit – ukázala to sonda, evidující dochované, a dále nedochované, ale doložené účty z oblasti jihozápadního Německa.⁷⁶ Již Inama–Sternegg oprávněně poukázal na pramennou hodnotu účtů a účetních knih „*als Controle der Urbarien*“. Novější historiografie v případě termínu *účet* právem opustila jeho širší pojetí (jako označení všech druhů písemností hospodářskofinanční správy) a označuje jím pouze písemnosti účetní povahy v dnešním slova smyslu.⁷⁷

---

⁷⁴ Doklad z roku 1445 SOA Třeboň, pob. Český Krumlov, Vs Český Krumlov, I 7 R^{alfa} 186/1, fol. 71r–72r; z roku 1493 ŠIMŮNEK 2003, s. 221, 219; rejstřík nedoplatků třeboňského klášterství – edice: NOVÝ 1989, s. 83–88; seznamy dlužníků za ryby SOA Třeboň, Vs Třeboň, IB 6T 2/^{0017, 0018} (k dataci srv. s. 230); doklad z roku 1449 LOR 4, s. 84, č. 104 (editoři písemnost označili jako „*instrukce Oldřichova...*“, což odpovídá jen částečně); z roku 1452 AČ 14, s. 60, č. 1606.

⁷⁵ Srv. takto založenou sondu u STEINEGGERA 1969, s. 548–549.

⁷⁶ Účetní knihy savojské REDLICH 1911, s. 159; k počátkům účtů též např. BAMBERGER 1922–23, s. 202–203, 220–221; PATZE 1970, s. 48–53; WILLOWEIT 1983, s. 137–138; evidence účtů v oblasti jihozápadního Německa MERSIOWSKY 1998, s. 134–135, a TÝŽ 2000, s. 19–22.

⁷⁷ Genezi účetních knih nastínil INAMA–STERNEGG 1877, s. 205nn., cit. s. 209–210; širší pojetí pojmu *účet* ještě např. u ČERNÉHO 1952, zvl. s. 125; účetnímu materiálu cca 14.–17. století se věnoval SALABA 1921–23/III, s. 9–30 (z rožmberského prostředí se blíže zabýval účtem novohradským 1390).

Prameny účetní povahy představují jeden ze základních informativních zdrojů nejen z hlediska dějin kulturních v nejširším slova smyslu – v tomto směru bývaly také v minulosti opakovaně využity – ale také pro studium účetní a správní praxe. Tuto stránku vypovídací hodnoty účetního materiálu docenilo teprve novější bádání – speciálně problematikou středověkých účtů se v posledních letech soustavně zabývá M. Mersiowsky, jehož práce jsou v daném ohledu stěžejní.⁷⁸ Zatímco ze 13.–14. století jsou účty v celoevropském měřítku dochovány jen zlomkovitě a jedná se o jednotliviny, od 15. století výrazně narůstá objem dochované pramenné základny – tehdy jsou poprvé k dispozici účetní řady (*Rechnungsreihen*). Příznivější než v kontinentální Evropě je situace v anglickém prostředí – účty lokální správy jsou tu doloženy již od druhé poloviny 13. století a materiál pozdně středověký lze již podrobit detailním analýzám.⁷⁹

Z prostředí rožmberských panství je účetní materiál k dispozici od druhé poloviny 14. století. V klasifikaci pramenů účetní povahy se odráží struktura účetnictví – na rožmberské doméně fungoval již ve 14. století nejrozšířenější dvoustupňový model centrálního a lokálního účetnictví. V souladu s tím se operuje pojmy „*Zentralrechnungen*“ a „*territoriale Sonderrechnungen*“; někteří badatelé (např. H. Patze) navíc ještě rozlišují mezi „*Hofhaltungsrechnungen*“ a účetními uzávěrkami jednotlivých lokálních úředníků.⁸⁰ Nejstarší doklady účtů rožmberské administrativy jsou výhradně účty lokální správy (z Choustníka, Příběnic a Nových Hradů). V 15. století lze doložit druhové rozrůznění účtů, ovšem stav jejich dochování zde není ve srovnání se starším obdobím o nic příznivější a opět převažují účty lokální.

Pilířem účetnictví lokální správy byl **pololetní účet**, souborně evidující příjmy a vydání v průběhu zúčtovacího období. Na stranu aktiv (příjmovou) byly zapisovány především vybrané úroční platy a naturálie, a dále příjmy z hospodářských aktivit; na stranu pasiv (výdajovou) náklady na udržování hradní posádky a výplaty, výdaje na stavební práce na hradě (srv. s. 358), nákup různých potřeb, případně peníze, jež byly vrchnosti (či jiným osobám dle vrchnostenské instrukce) vyplaceny mimo řádné zúčtovací termíny. Obě strany účtu měly své uzávěrky a jejich výslednicí – mohla být aktivní i pasivní – byla hlavní uzávěrka účtu.

Základní forma, již bylo ve středověku vedeno účetnictví na rožmberských panstvích, byla ve své době natolik ustálena, že ve středo– i západoevropském prostředí lze nalézt četné analogie. Z konkrétních dokladů je možné připomenout např. obsažný roční účet úřadu Altenburg 1449/1450. Zcela obdobnou strukturu vykazují ale např.

---

⁷⁸ Souborně MERSIOWSKY 2000, přehled bádání k tématu s. 22–39.

⁷⁹ Stav dochování v německé oblasti DORMEIER 1994, s. 10; v anglickém prostředí DENHOLM–YOUNG 1937, s. 40–46. Kontinuálně dochovanou řadu pramenů účetní povahy (polovina 15. stol., panství vév. z Yorku) vzorově vyhodnotil ROSENTHAL 1965, s. 122–146. Z českého prostředí je třeba na tomto místě zmínit studii BLECHY 1971 (autor se ovšem soustředil téměř výhradně na jednotlivé účetní soustavy a jejich genezi, navíc počínaje až obdobím raně novověkým).

⁸⁰ Klasifikace např. STREICH 1990, s. 125nn.; LACKNER 1996, s. 9; PATZE 1970, s. 49nn. K problematice účetnictví a finanční správy srv. s. 183nn.

i účty (*computus*) bordeauxských úředníků (1372–1375) z období anglické správy Gaskoňska, a totéž platí o struktuře účtů, vedených ve středověké Anglii.⁸¹ Naproti tomu se ukázalo, že volba jednotlivých rubrik příjmových a výdajových položek byla ještě v 15. století věcí rozhodnutí jednotlivých úředníků – jednotný formulář neexistoval. I v tomto směru se tak potvrzují analogie s rožmberským prostředím – obecně byly v jediném účtu často evidovány příjmy a výdaje peněz i naturálií (např. účty hradu Hambachu z 15. století); formálně analogický je i rejstřík příjmů fojstství Bodenteich („*Ein register der werderinge des slotes Bodendyke*“) z doby kolem roku 1500, evidující jak peněžní, tak naturální příjmy.⁸²

Podkladem pololetních účtů byly analytické účty, jejichž účetní uzávěrky byly přeneseny do hlavního účtu, předkládaného při zúčtování v centrální kanceláři. Účty tohoto typu téměř nejsou z obvodu rožmberských panství ze 14.–15. století dochovány (k ojediněle dochovaným náleží např. zlomek účtu vydání na nákup potravin pro hradní kuchyni na Třeboni z roku 1424 či rejstřík převážně „provozních“ výdajů na Rožmberku z roku 1477).⁸³ I v tomto směru lze uvažovat na základě analogií. Jako modelový příklad může posloužit struktura specializovaných účtů, již bylo lze rekonstruovat pro panství Celle (Braunschweig–Lüneburg) v letech 1437–1439 – jednotlivé položky v těchto účtech byly důsledně uváděny společně s příslušným datem. Existence průběžných rejstříků příjmů a výdajů, na jejichž podkladě bývaly vyhotoveny pololetní účetní uzávěrky, je zřejmá i z účtů karlstejských (1423–1434), mj. denních dat jejich založení. Obecně nepříliš obvyklá se jeví praxe, zračící se především v souvislosti s evidencí příjmů za prodej dřeva: za příslušnými rubrikami o prodeji následují rubriky (např. „*notantur distributa de eisdem silvis Karlsstein*“), evidující, jakým způsobem byly peníze za dřevo obratem vydány.⁸⁴

K nejstarším dochovaným dokladům náležejí účty choustnické z let 1375–1387, zhruba z téže doby (1385?) pocházejí zlomky účtů příběnických, z roku 1385(?) uzávěrka

---

⁸¹ Účet altenburský – edice: STREICH 2000, s. 192–269; účty bordeauxských úředníků – edice a komentář: RUNYAN 1974–75/I, s. 227–232, 235–258; II, s. 42–83; struktura anglických účtů OSCHINSKY 1947, s. 52–53.

⁸² O libovůli ve strukturování rubrik DORMEIER 1994, s. 354–358; účty hambašské (vév. Jülich) DINSTÜHLER 1989, s. 26 souborně, s. 27–50 rozpis jednotlivých účetních položek; účet fojstství Bodenteich – edice a komentář: VOGTHERR 1979.

⁸³ Doklad z roku 1424 – edice: NOVÝ 1993, s. 49–50; z roku 1477 SOA Třeboň, CR, z Rožmberka 22a; analogickým pramenem je zvíkovský rejstřík s nadpisem „*Vydanie na kuchynnú potrebu*“ z let 1477–1478 (SOA Třeboň, CR, z Rožmberka 22a).

⁸⁴ Účty panství Celle – edice: DORMEIER 1994, s. 65–309, interpretace a její metodická úskalí s. 321–351, 361–369; účty karlstejské – edice a komentář: PELIKÁN 1948 (souborný přehled s. 6–8, rubrika s prodejem dřeva např. s. 97).

účtu novohradského a z roku 1390 účet novohradský.⁸⁵ Vzhledem k tomu, že účet tehdy vyhotovoval purkrabí, zavedla moderní historiografie termín *purkerabský účet*. Tento termín je sice logický, ovšem ne zcela vhodný: pro období 15. století – kdy účty prokazatelně vedli písaři – je již nepoužitelný. Jako vhodnější se jeví neutrální termín *pololetní účet*. Ve středověku se užívalo označení *počet*, příp. latinské *racio*.⁸⁶

Několik pololetních účtů – vedených písaři jednotlivých panství – je dochováno z období okolo poloviny 15. století. Jejich podoba je zřejmá např. z register, vyhotovených patrně třeboňským písařem Bohuňkem z Vranína (1442–1443). Oba rejstříky, evidující příjmy a vydání – rejstřík z roku 1443 je nadepsán: „*Anno domini millesimo cccc^o quadragesimo tertio registrum perceptorum cum distributis pro termino Sancti Georgii*“ – mají zcela shodnou vnitřní strukturu, a jejich vzájemná kombinace dovoluje osvětlit některé detaily běžné praxe finanční správy (srv. s. 191).⁸⁷

Účty vydání dvora – ať již při pobytu v rezidenci či na cestách – bývají v německé historiografii již pro období pozdního středověku označovány jako *Küchenbücher* (českou paralelou jsou **kuchyňské účty**). V rožmberském prostředí lze tohoto pojmu striktně vzato užívat až počínaje rokem 1593, kdy došlo ke sloučení agendy kuchyňského a pocestního písaře v rukou jedné osoby.⁸⁸ Pro starší období je proto nutné odlišovat dvorské účty (evidující vydání krumlovského rezidenčního dvora) a cestovní účty (evidující vydání rožmberského „cestovního dvora“). **Dvorské účty** byly vedeny zpravidla po jednotlivých týdnech a zachycovaly veškerá vydání, spojená s chodem dvora (tj. nákup potravin, výplaty úředníkům a služebníkům, cestovní aj. výdaje, náklady na stavební práce atd.). Účty vydání (rezidenčního) dvora pánů z Rožmberka nejsou z 15. století dochovány, ani pozitivně doloženy. Je však velmi pravděpodobné, že dvorské účty na Krumlově vedeny byly – kontext vyspělého účetnictví na rožmberské doméně to jednoznačně dovoluje předpokládat. V anglickém prostředí se šlechtické dvorské účty (*Household Records*) objevují od 14. století, ve střední Evropě od přelomu 14. a 15. století. Dvorské účty 15. století byly opakovaně využity z hlediska kulturní historie (rekonstrukce mechanismu zásobování dvora potravinami aj. potřebami). Jedná se však o pramen cenný rovněž z hlediska administrativy – mechanismu vedení register. V tomto směru bylo lze analyzovat např. výdajová registra dvora Godarta z Drachenfelsu z let 1395–1398. Z výdajového účtu rezidenčního dvora pánů z Puchheimu v Hornu z let 1444–1445 vyplývá, že v té době byla běžná evidence vedena formou týdenních účtů. Z českého prostředí je

---

⁸⁵ Účty choustnické – edice a komentář: TRUC 1957; účty příběnické – edice: TRUHLÁŘ 1886, sl. 108–109, č. 1b, 2a, 2b; účet novohradský (1385?) – edice: l. c., sl. 107–108, č. 1a; účet novohradský 1390 – edice a komentář: ŠUSTA 1909.

⁸⁶ Srv. nadpis vltavotýnského účtu z roku 1397: „*Racio de pecuniis levatis et distributis de censibus in districtu Tyn Bechinensí*“ (CHALOUPECKÝ 1912, s. 39–41).

⁸⁷ SOA Třeboň, Vs Třeboň, IA 6G^{beta} 11 (termíny 1442, sv. Havel; 1443, sv. Jiří).

⁸⁸ *Kuchyňské účty* z období Petra Voka z Rožmberka analyzuje KUBEŠ 2001 (o původu názvu s. 18–19).

dochováno několik zlomků účtů dvora Karla IV. (cca 1370) – vedle výdajů za potraviny, jež tvoří hlavní část, jsou evidovány výdaje na nákup nádobí a příborů, svíček a uhlí, sena a ovsu a rovněž odměny služebnictvu a almužny.⁸⁹

Pozitivně doloženy nejsou z rožmberského prostředí 15. století ani **cestovní účty** (účty vydání „cestovního dvora“) – i v tomto případě je ale jejich vedení naprosto nesporné. V zahraničí jsou cestovní účty doloženy již od počátku 13. století – k nejstarším dochovaným dokladům svého druhu náležejí účty rakouské (1203) a italské (1204) cesty pasovského biskupa Wolfgera⁹⁰ – k jejich rozšíření ovšem dochází až od 14. století. Připomenout lze např. zlomek cestovního účtu z wettinské kanceláře z roku 1330, či nejstarší známý doklad z českých zemí – zlomek záznamů výdajů cestovního dvora Jana I. z Kravař, jmenovitě při zastávce v Lipníku („*Nota expensas per dominum in Lipnik factas*“) z roku 1363.⁹¹ V německých zemích jsou doklady evidence cestovních výdajů ze šlechtického prostředí k dispozici od konce 14. století – na základě těchto pramenů lze již od 80.–90. let 14. století rekonstruovat itineráře rozličných osob. Ukázkovým příkladem cestovního účtu je – českým husitologickým bádáním podle všeho nepovšimnutý – registr výdajů hessenského landkraběte Ludvíka I. s názvem „*Diit ist usßegeben uff dem wege, als myn gnediger herre der lantgrave mit synen frunden reydt vor Prage uber dy ungloubigen anno domini M^oCCCC^{mo}XXI^{mo}*“.⁹² Vzorovým dokladem evidence účtů „cestovního dvora“ je příslušná rubrika účtů dvora Isabely Portugalské z let 1448–1452 – uvedeno je datum, místo pobytu, účel cesty a příslušné výdaje. Zatímco anglická historiografie vytěžila cestovní účty i z hlediska mechanismu evidence cestovních výdajů, německá historiografie tíhne spíše ke kulturněhistorickým stránkám jejich pramenné hodnoty. Zmínit tu lze např. analýzu cestovních účtů saského dvora z roku 1442 – Streich pramen rozebrala z hlediska kulturních dějin, pro rekonstrukci itineráře ap., jeho místo v rámci typologie pramenů

---

⁸⁹ Základní strukturu dvorských účtů jako typu pramene analyzovali ANSTEY – EVANS 1987 (zvl. s. 170) – článek je užitečnou pomůckou pro kvantifikační analýzu. Především na dvorských účtech je založena práce MERTES 1988; o nečetných dochovaných dvorských účtech z prostředí anglické šlechty (druhá pol. 15. stol.) TUCKER 1960; analýzy dvorských účtů z hlediska kulturní historie např. STREICH 1989, s. 325–364 (wettinské účty); registra z Drachenfelsu – edice: KORTH 1892, s. 9–66; literaturu k témuž prameni eviduje MERSIOWSKY 1995, s. 266–267, pozn. 13; o struktuře účtu puchheimského KNITTLER 1992, s. 7, pozn. 12; účet Karlova dvora – edice: BARTOŠ 1944, s. 13–18.

⁹⁰ Účty z let 1203 a 1204 – vedené na osmi samostatných foliích – z hlediska formálního i obsahového rozebral HÖFER 1893 (analýza účetního postupu l. c., zvl. s. 470–509).

⁹¹ Zlomek cestovního účtu wettinského STREICH 1990, s. 190; zlomek účtu kravařského – edice: ŘEZNÍČEK 1979, s. 150–153; PATZE 1970, s. 48, dokonce klade počátky cestovních účtů až k polovině 14. století.

⁹² Rekonstrukce itinerářů MERSIOWSKY 1995, s. 268–285; cestovní účet landkraběte Ludvíka – edice: KÜCH 1911, s. 283–296 (komentář se vztahuje výhradně k dobovým politickým souvislostem tažení).

účetní povahy – a současně vývoje administrativy saských kurfiřtů – však ponechala zcela stranou.⁹³

Od cestovních účtů ve smyslu účtů „cestovního dvora“ (pozdějších *keuchynských účtů*) je třeba odlišovat písemnou **evidenci výdajů na služebních cestách** jednotlivých úředníků, diplomatických poslů ap. Forma evidence byla bezpochyby maximálně jednoduchá a přehledná – datum, specifikace cesty, druh a výše jednotlivých výdajů. Pro rožmberské prostředí lze předpokládat analogický způsob evidence cestovních výdajů, jaký je doložen např. v účtu z cesty anglického vyslance Waltera atte More do Uher 1346, či Eggelinga Brunnsrodeho (písaře z Halberstadtu) do Prešpurku 1429–1430: z obou pramenů je (vedle itineráře) zřejmá i běžná struktura cestovních výdajů (téměř výhradně strava a nocleh). O mechanismu příslušného účetnictví si lze udělat představu na základě účtu, vyhotoveného v souvislosti s poselstvím kutnohorského mincmistra a jeho doprovodu do Budína (1512) – evidovány jsou zde veškeré výdaje s cestou spojené a z poznámky na konci účtu („*Pánu Jeho [Milost] má se dostat*“) lze soudit, že týž, kdo vyhotovil účet, spravoval finance po celou dobu výpravy. Po jejím skončení výdaje vyúčtoval a zbylé peníze vrátil.⁹⁴

Obdobný způsob evidence jako v případě jednorázových cest fungoval velmi pravděpodobně i v souvislosti s evidencí běžných cestovních výdajů spojených s výkonem úřadu. Příslušná suma figurovala v položkách výdajů příslušného pololetního účtu – příklady této praxe opakovaně dokládá materiál z rožmberských panství i komparativní prameny, lze tudíž předpokládat, že se jednalo o model ve své době obecně platný. Např. v novohradském účtu (1390) jsou evidovány výdaje spojené s cestami úředníků na Krumlov, do Vitorazi, Trhových Svinů i jinam; záznamy v rubrice „*Nota reysas*“ choustnického účtu (cca 1375) se vztahují výhradně k transportům peněz. Rubrika „*Distributa Kokotonis et Gira Minich in Sobyeslaus pro termino s. Georgii anno etc. xxxiii*“ fragmentárního rejstříku třeboňského panství se zápisy z let 1432–1433 eviduje výdaje spjaté s cestami zvláště Kokotovými do Soběslavi – stereotypně zde figurují položky za oves a seno, a ovšem za pivo (*cerevisia*). Z analogií lze uvést např. schlanderberské účty ze druhé poloviny 14. století. Dokonce již v účtu Gerharda ze Sinzigu – purkrabího na Landskronu (1242) – figurují výdaje spojené s cestami a pobyty v Cáchách, Kolíně a Mohuči jako samostatné výdajové položky účtu panství. Z dochovaných pramenů z oblasti habsburských statků v Rakousích (v období 1386–1415) shodně vyplývá, že výdaje na

---

⁹³ Účty dvora Isabely Portugalské SCHWARZKOPF 1970, s. 33–34 (s odkazem na edici); mechanismus evidence cestovních výdajů v případě poslů anglických králů rekonstruovala HILL 1946; saské cestovní účty 1442 STREICH 1991; některé další cestovní účty 15. století, zpracované z hledisek kulturněhistorických, eviduje MERSIOWSKY 1995, s. 265, pozn. 8.

⁹⁴ Účet z roku 1346 – edice: TRAUTZ 1952, s. 363–368; z roku 1429–30: SCHMIDT 1886 (s edicí); z roku 1512 – edice: MACEK 1951.

služební cesty uvnitř správního obvodu (*Landvogte*) fojt hradil z ročního paušálu, zatímco „zahraniční“ cesty vyúčtoval formou cestovních účtů (*raitregister – raitzedel*).⁹⁵

Ve výdajové položce pololetních účtů bývaly stejně tak evidovány výplaty poslům – např. v novohradském účtu z roku 1390 figuruje položka „*distributa nunciorum*“. I v tomto směru existuje řada i geograficky vzdálených analogií – např. v bordeauxských účtech (1373–1375) se objevuje položka „*Expense nunciorum et cursorum*“. Výdaje spojené se službami poslů jsou běžně evidovány i v účtech jednotlivých panství v německých zemích; z oblasti Rakous figurují výdaje na odměny poslům např. v účtech schlanderberských z let 1366–1402.⁹⁶ Většina služebních cest rožmberských úředníků i poslů se uskutečnila v rámci domény a byla proto hrazena rožmberskou pokladnou. V případě cest mimo rožmberské dominium však cestovní náklady a odměnu poslovi vyplácel příjemce poselství, resp. ten, v jehož zájmu se poselství uskutečnilo (což obráceně platilo i ve vztahu k Rožmberkům). Když např. roku 1450 Oldřich z Rožmberka naléhavě žádal Chebské o podání zprávy, zavazoval se nejen poslovi vyplatit odměnu („*auch dem poten das potemlon gerne ausrichten lassen*“), ale i nahradit případné škody („*... enverm boten zerung geben lassen, nachdem und er beraubt ist worden*“); podobně i Budějovičtí žádali Oldřicha z Rožmberka, aby je „*ráčil na náš groš obeslati*“. Dobovou praxi ilustrují i listy Lva z Rožmitálu, jenž někdy výslovně upozorňuje, že doručiteli listu již bylo „*od této chuožé*“ zapláceno.⁹⁷

Jako zvláštní typ se ve středověku objevují **stavební účty**, evidující výdaje na stavební práce. Jakožto prameny pomíjivé platnosti jsou – i v evropském měřítku – dochovány jen ojediněle. Založení a vedení zvláštního účtu záviselo zřejmě i na rozsahu (a nákladnosti) stavebních prací – zatímco v případě běžné stavební a technické údržby hradu byla příslušná vydání zapisována na stranu pasiv pololetních účtů (vždy se specifikací druhu práce), v případě rozsáhlejších stavebních podniků byly vedeny zvláštní účty. Konkrétně to byl případ stavebních účtů hradu Zvíkova, nadepsaných „*labor castri Zwiekon*“ – založeny byly roku 1431 s nástupem rožmberského purkrabího Mikuláše Krchlebce a z jejich obsahu je patrné, že evidovaly nejen běžné stavební práce, ale –

---

⁹⁵ Novohradský účet 1390 ŠUSTA 1909, s. 40; choustnický účet cca 1375 TRUC 1957, s. 36; *distributa Kokotonis* (1433) SOA Třeboň, Vs Třeboň, IA 6G^{beta} 11; schlanderberské účty OTTENTHAL 1881, s. 586–587, 611–612; položky účtu Gerharda ze Sinzigu rozepsal METZ 1964, s. 117; mechanismus financování a účetní evidence služebních cest na habsburské doméně rekonstruoval KÖHN 1992; o způsobu evidence cestovních výdajů úředníků na panství Celle (Braunschweig–Lüneburg) v letech 1437–1439 srv. DORMEIER 1994, s. 346–347.

⁹⁶ Novohradský účet 1390 ŠUSTA 1909, s. 40; bordeauxské účty RUNYAN 1974–75/II, s. 65; pro oblast německých zemí srv. MERSIOWSKY 1998, s. 147–148; konkrétní příklad evidence výplat poslům – *botenlon* – v edici STREICH 2000, s. 245–251; účty schlanderberské OTTENTHAL 1881, s. 586, 607–610.

⁹⁷ List Oldřichův LOR 4, s. 160, č. 209; list Budějovických LOR 3, s. 307, č. 437; listy Lva z Rožmitálu např. AČ 12, s. 146–147, č. 1024, 1025; s. 165, č. 1059.

především – náklady na rekonstrukci a zdokonalení hradní fortifikace.⁹⁸ Dochované stavební účty z německého prostředí té doby vykazují zcela analogické znaky – včetně skutečnosti, že podkladem k sumárním účtům byly detailní účty analytické.⁹⁹

Stavební účty městské provenience jsou z rožmberských poddanských měst dochovány již z první čtvrtiny 15. století – např. součástí rejstříku krumlovské městské sbírky z r. 1424 byly i účty, evidující výdaje na zesílení městské fortifikace. K nejdělnějším souborům stavebních účtů z rožmberského dominia období pozdního středověku náležejí účty, evidující výdaje na výstavbu opevnění města Třeboně z let 1525–1526.¹⁰⁰

V 15. století byly stavební účty podle všeho vedeny i v případě na objednávku stavěných či rekonstruovaných budov (např. mlýnů, hospodářských dvorů ap.), ale i rybníků. Lze totiž oprávněně předpokládat, že tyto výdaje, vykazované ad hoc najímanými staviteli, bylo třeba odděleně evidovat pro potřebu celkového zúčtování jak se staviteli, tak ovšem i s krumlovskou kanceláří. V rámci administrativy kláštera treboňského – s rožmberskou administrativou úzce spjaté – jsou konkrétní doklady uvedeného typu k dispozici již z druhé poloviny 14. století – dochován je např. soupis výdajů na stavební úpravy klášterního dvora v Miletíně r. 1392.¹⁰¹

Centrální účty. Účetní materiál z oblasti jednotlivých panství – účty pololetní a jako dokladový materiál i speciální analytické účty – byl shromažďován na Krumlově. Zde bylo vedeno centrální účetnictví rožmberské domény – pravděpodobně opět poměrně jednoduchým, přehledným způsobem. Účetní uzávěrky jednotlivých dílčích účtů se zapisovaly na příslušné strany (v závislosti na aktivním či pasivním zůstatku) účtů centrálních. Analogii zde poskytuje např. kniha účtů rakouského vévody Albrechta III. z 90. let 14. století – v chronologickém sledu zde byly zapisovány účetní uzávěrky jednotlivých správních obvodů (nikoli ovšem pololetně, ale zpravidla za delší časové období jednoho až dvou let). Jednotná struktura vkladů zcela odpovídá tomu, co je známo o systému účetnictví na rožmberských panstvích. Totéž platí i v případě sumár-

---

⁹⁸ Účty zvíkovské – edice: ZÍBRT 1908, rozbor: ČECHURA – RYANTOVÁ 1998; helfenburský purkrabí Žakavec vykazoval smyšlené stavební práce na hradě a platy fiktivním dělníkům inkasoval sám – z pochopitelných důvodů ovšem stavební práce evidoval jen paušálně (ŠIMŮNEK 2004a, s. 224, 228).

⁹⁹ Připomenout lze např. stavební účty hradu Tomburgu z poloviny 15. století (edice: ZIMMER 1966, s. 90–95, č. 1364, 1366), či detailní stavební účty („*Bung Register*“) v úřadu Celle (o úskalích využití stavebních účtů 15. století na jejich příkladu DORMEIER 1994, zvl. s. 337–342); srv. též s. 119.

¹⁰⁰ Rejstřík krumlovské sbírky FIALOVÁ – HEJNIC 1975, s. 16–19, 40–44; vypovídací hodnotu treboňských stavebních účtů z hlediska sociálních dějin detailní analýzou demonstroval STEJSKAL 2001.

¹⁰¹ Edice: KREJČÍK 1949, s. 48–49 (položka 201 kgč.(!) za lámání kamene je zřejmě omyl). Jako komparativní materiál lze uvést např. stavební účet, evidující strukturu a výši výdajů na stavbu mlýna roku 1438 (edice: FRANKEN 1991, s. 89–94; rozbor pramene s. 80–89). O evidenci výdajů na opravu rybníků srv. s. 227.

ního účtu příjmů a vydání dominia pánů z Katzenelnbogen za rok 1401, rovněž vykazující standardní členění. Z téže doby (od 90. let 14. století) jsou doložena komorní registra (centrální finanční správy) rovněž v kanceláři bavorských vévodů. Pod dojmem uvedeného a řady dalších analogií nelze pokládat za oprávněný úsudek E. Bamberger, jež ve věci centrálního účetnictví tyrolského dospěla k závěru: „*Nicht deutet darauf hin, daß die lokalen Raitungen mit den zentralen in irgendeinen Zusammenhang gebracht worden wären. Man war zufrieden, wenn man die Gewißheit hatte, daß nichts veruntreut wurde*“.¹⁰² Vedením centrálního účetnictví byl v krumlovské kanceláři velmi pravděpodobně pověřen kancléř, později/paralelně(?) komorník/komorní písař.

Hospodářská a finanční registra. Do kategorie centrálních register tohoto charakteru lze z dochovaných písemností druhé poloviny 15. – počátku 16. století zařadit následující: dva folianty *Libri obligationum* (cca 1457–1481), a dále knihu register označovanou jako *Codex Rosenbergicus* (založen koncem 15., či na přelomu 15. a 16. století). Třetím pramenem této skupiny je kniha register centrální rožmberské správy (cca 1450–1465), z níž je dnes dochováno jen několik zlomků.¹⁰³ Hodnocení uvedené trojice pramenů – typů register nemůže vést k jednoznačnému závěru, neboť rysy specializace a současně nahodilosti odrážejí se v nich způsobem, jenž se vzpírá jakýmkoli generalizacím. Výrazně specializovaným typem register jsou nesporně *Libri obligationum*, v nichž zřetelně převažuje znění dlužních úpisů a zápisných listin, tedy písemností finanční povahy; s ohledem na jednotliviny hospodářské povahy lze souhlasit s Teclm, jenž uvedený pramen navrhuje označovat jako „*rožmberská registra hospodářsko (resp. finančně) – právní (správní) povahy*“.

Existence blíže neurčitelných register krumlovské kanceláře je doložena od počátku 15. století. Z doby krátce po roce 1412 jsou k dispozici zmínky o „*keniehácb*“ Haštákových, Vojslavových a Maršových, a „*registrách*“ Janových a Králových (krumlovští *procuratores?*), uváděných krátce po roce 1412. Od 20. let je k dispozici již poměrně velké množství zmínek o knihách register – na konci 20. let přichází zmínka o registrech (evidujících mimo jiné i dluhy) v souvislosti s plněním finančních závazků Oldřicha z Rožmberka vůči Janu Smilovi z Křemže (1429). Registra podle všeho analogického charakteru jsou znovu výslovně doložena k roku 1443 a existenci specializovaných register dluhů dokládá formulace v testamentu Jana z Rožmberka (1472) – „*Item omnia debita, que habent in registris in cancellaria...*“.¹⁰³ Dalším dokladem je zmínka k roku 1461 – „*list*

---

¹⁰² Kniha účtů Albrechta III. – edice: LACKNER 1996, s. 31–130, rozbor struktury vkladů s. 17–18; centrální účty pánů z Katzenelnbogen MAULHARDT 1980, s. 242–247; centrální registra bavorské kanceláře ANDRIAN–WERBURG 1971, s. 28–29; BAMBERGER 1922–23, s. 218–220 (cit. s. 219).

¹⁰³ *Libri obligationum* – edice: RD; osobními jmény v tomto prameni se zabýval CUŘÍN 1969; *Codex Rosenbergicus* ANM Praha, IX A 5 = rkp. 278; kniha register cca 1450–1465 – zlomky prokazatelně pocházející z jednoho pramene nebyly dosud posuzovány jako jeden celek, a tudíž existence knihy register nebyla známa (ŠIMŮNEK 2002, s edicí dochovaných zlomků).

Janův řečeného Prase z Tiché v starých knihách registrovaný“. Ostatně i *Codex Rosenbergicus* obsahuje přímé zmínky o (deperditních) registrech – např. znění listiny o prodeji zboží Poděhúsy (1481) bylo zapsáno „v prvních Vondráčkových m xxii“ (nejedná-li se tu ovšem o zemské nebo dvorské desky).¹⁰⁴

Rozbor soupisu dluhů Jindřicha III. z Rožmberka (†1412), sepsaný krátce po jeho smrti, nasvědčuje tomu, že o specializaci jednotlivých knih a register lze sotva uvažovat.¹⁰⁵ Obsahovou nevyhraněnost jednotlivých knih register dokládá – vedle dochovaných pramenů – citovaná řada zmínek o obsahu a formě deperditních svazků i po zbytek 15. století. Přímo v obou svazcích *Libri obligationum* se nachází relativně vysoký počet opisů listin vymykajících se časovému rámci 1457–1481 (1396, 1441, 1452, 1490, 1504). Rozbor pramene z hlediska obsahového svědčí, že vedle dluhopisů zde bylo evidováno i množství dalších jednotlivin hospodářského charakteru. Řada „různých kvitančí“, jež byly souborně zaevidovány i do soupisu rožmberských listin pořízeného roku 1418 naopak nasvědčuje tomu, že písemnosti finančního charakteru nebyly v řadě *Libri* evidovány v úplnosti. S tím z pozdější doby koresponduje např. list zvíkovského písaře Bartoška Janovi z Rožmberka (1468), v němž jej žádá, aby nechal „ohledat knihy“ ohledně výše dluhu Jirglovi a Maršovskému – osoby těchto jmen ovšem v *Libri obligationum* vůbec nefigurují.¹⁰⁶

Odlíšný charakter vykazuje *Codex Rosenbergicus* – sledem záznamů (prioritní je zjevně hledisko chronologické) i absencí vnitřního věcného členění a šíří záběru (v *Codexu* lze nalézt celou škálu písemností, např. znění privilegií, kupních a prodejních listin, záznamy hospodářské a finanční povahy, ale i výhosty atd.) je zdánlivě krokem zpět od specializovaných register. Předčasných závěrů je však třeba se rozhodně varovat – již zběžné prolístování objemného rukopisu vyvolává řadu otázek, jež dosud nebyly ani položeny, natož zodpovězeny. Je zřejmé, že *Codex* je nutné studovat nejen v kontextu rožmberské administrativy, ale např. též s přihlédnutím k pernštejnským registrům z let 1357–1502 a dalšímu komparativnímu materiálu.¹⁰⁷

---

¹⁰⁴ Doklad z roku 1412 – částka byla zapsána „in libris Hasstakonis“ (RBMAV 3, s. 270–272, č. 684); registra Janova a Králova NOVÝ 1989, s. 72; TECL 1994a, s. 195–196, dle údajů R. Nového uvádí, že se jednalo o rožmberské, resp. krumlovské prokurátory, tj. šafáře; NOVÝ 1989, s. 111, pozn. 41–44, prameny svých zjištění většinou necituje; existenci starších, nedochovaných svazků register předpokládal již J. Pelikán (RD, s. X–XI); doklad z roku 1429 NOVÝ 1991, s. 26–27; z roku 1443 LOR 2, s. 224–225, č. 242; z roku 1472 SOA Třeboň, CR, z Rožmberka 27/8, kart. 74; z roku 1461 RD, s. 72, č. 176; z roku 1481 CodRos, fol. 16v.

¹⁰⁵ Edice: NOVÝ 1989, s. 72–77. Část Jindřichových dluhů byla zjištěna v „knihách“ (14, 17, 62 kgč.), část v *registrech* (287 kgč.), a jedna z položek, dluh ve výši přesahující 12 kgč., byla vykázána na „jednom lístku“ šafáře Krále (jiný doklad významové roviny slova *lístek* = soupis, seznam je k dispozici z doby krátce po 1476: srv. ŠIMŮNEK 2001, s. 286, pozn. 26).

¹⁰⁶ TECL 1994a, s. 194–195; „různé kvitanče“ v soupisu z roku 1418 KUBÍKOVÁ 1997, s. 90, č. 82; doklad z roku 1468 AČ 14, s. 160–161, č. 1854.

¹⁰⁷ ANM Praha, IX A 4 = rkp. 277.

Ve skromných zlomcích je dochována kniha register, na základě uvedených zlomků datovatelná zhruba do let 1450–1465. Dochované fragmenty obsahují rybniční registra a dále opisy pramenů listinné povahy ve věci cel, mýt, silnic a odúmrtí – tím sice plně opravňují přiřazení této knihy k registrům hospodářskofinanční povahy, ovšem s výhradou, že dochované zlomky představují méně než desetinu původního rozsahu. K opatrnosti nabádá nález dalšího zlomku s opisy listin z let 1457–1458, 1463 a 1467 (spory uvnitř rožmberského rodu; testament; záznam o úschově archivu Švihovských).¹⁰⁸

Ze speciálních register hospodářské správy jsou zachovány pouze zlomky register rybničních (srv. s. 227nn.), vedle toho prokazatelně existovala registra horní (srv. s. 242) a dvorová (srv. s. 236).

Trestněprávní registra. Nejstarší zmínky o registrech, vznikajících v souvislosti s výkonem trestního práva, jsou u nás k dispozici od konce 14. století.¹⁰⁹ Z oblasti rožmberských panství je dochován pouze registr, evidující útrpná vyznání z let 1389–1409 (kompaktně jen do roku 1401), 1420–1429. Veškerá pojmenování tohoto pramene, jako tradiční, byť nepříliš výstižné *Popravčí kniha* (tento název odvodil první editor pramene, F. Mareš, od úřadu popravců), či „*knihy útrpných vyznání*“ nebo „*knihy psanců*“ jsou umělé názvy moderní historiografie, jíž se nejstarší nadpis knihy („*Vyznání zločincův*“), napsaný na její desky rožmberským kancléřem Václavem Albínem z Helfenburka (1544), zřejmě nezdál příliš vhodný. V době svého vzniku pramen nadpisem opatřen nebyl, a jediným známým dobovým termínem pro knihy útrpných vyznání je níže citovaný *achtbuch*. Analýze *Popravčí knihy* se v posledních letech svého života věnoval M. Truc – jeho studie naznačují, kolik nejasností a zdánlivých protimluvů v sobě tento pramen skrývá.¹¹⁰

V pramenech však figuruje řada zmínek o deperditních trestněprávních registrech z oblasti rožmberských panství (roku 1443 výslovně doložen na Krumlově vedený *achtbuch*) i mimo ně. Evidence výpovědí delikventů a psanců byla automaticky vedena ve velkých městech (mimo rožmberská panství např. Jihlava, České Budějovice, Plzeň, nepochybně i v zástavních Prachaticích), v některých případech vznikala svědectví ad hoc – fixovala obsah výpovědi zajatého zločince. K pramenům takového druhu náleží např. „*Seznánie Bedřichovo Škorňovo dobrovolné beze všeho mučení*“ (1449), v němž Škorně,

---

¹⁰⁸ Některé otázky vedení register v rožmberské správě 15.–poč. 16. století probírá v souvislosti se zlomky knihy z let cca 1450–1465 ŠIMŮNEK 2002, s. 67–70; nově nalezený zlomek (fol. 250r–255v) SOA Třeboň, CR, z Rožmberka 5/13b, kart. 63.

¹⁰⁹ Doklad vedení register označovaných *Achtbuch* k roku 1274 (Landvogtei Rotenburg o. T.) je jeden z nejstarších z německé oblasti (PATZE 1970, s. 74).

¹¹⁰ Pramen byl v minulosti opakovaně podroben rozboru (jmenovitě lze uvést alespoň důkladnou monografii RAUSCHERA 1934, z poslední doby se pramene dotýká TRUC 1994 a jeho první část – pro léta 1389–1409 – se blíže zabývá TÝŽ 1994a); moderní edici pořídil A. Kalný (PK), spolu s vnějším popisem a rozbořem písarských rukou (l. c., s. 13–17; k písarským rukám corrigenda TRUC 1994a, s. 6–8); rožmberskou *Popravčí knihu* aj. registra české provenience v kontextu písemností trestního práva ve středověku interpretuje ZAREMSKA 1993, s. 165–170.

hejtman žoldnéřské roty, popisoval spáchané delikty – jednotlivé odstavce začínají stereotypní formulí „*Item dále seznat*“, a v závěru je soupis osob, náležejících k rotě.¹¹¹

Na žádost delikventa odsouzeného k smrti mohli úředníci před popravou sepsat jeho poslední vůli – vyplývá to z listu Jana Pražáka z Hradiště (Tábora), jenž se dotazoval Jana Rúsa z Čemin (1448), zda Němci, oběšení v Krumlově, nechali sepsat svou poslední vůli – pokud ano, prosí o zaslání příslušných opisů.¹¹²

Vrchnostenské(?) sirotčí knihy. Vedení sirotčích knih je na rožmberských panstvích doloženo od první čtvrtiny 15. století. Zmínka z roku 1418 ovšem dokládá vedení knih jako věc již etablovanou – v souvislosti s vypořádáním pozůstalosti otce nezletilých dětí se stanoví, že „*vešken statek těch sirotekóv po jich otci má v kniehy siročie zapsán býti*“. Sirotčí knihy vedli úředníci příslušného panství (patrně písaři za dohledu purkrabího). Z konce 50. let 15. století pochází zmínka, že zápis do sirotčí knihy (*liber orphanorum*) byl učiněn „*coram Ulrico Harrocher tunc temporis burgravio in Rosnberk*“. Roku 1446 jsou výslovně zmiňovány *panské knihy sirotčie* (vedené snad úředníky panství Velešín), do nichž byla zapsána *ubrmanská* výpověď o hranice luk a pastvin mezi obcemi Blansko a Soběnov na Kaplicku.¹¹³

Registra, vedená v souvislosti s chodem správního centra, jsou pracovně označována jako **hradní registra**. Byly v nich evidovány např. výdaje na nákup potravin a dalších potřeb pro hradní posádku (srv. s. 109), výplaty služného úředníkům a posádce (srv. s. 319), a zpravidla i výdaje spojené se stavebními pracemi na hradě – nebyl-li pro tyto účely zřízen zvláštní stavební účet (srv. s. 113n.). Je pravděpodobné, že součástí hradních register mohly být i inventáře (srv. s. 122nn.).

Výplaty úředníkům a služebníkům figurují jako výdajová položka v pololetních účtech rožmberských panství již ve druhé polovině 14. století, a podobně i výdaje na nákup potravin aj. potřeb.¹¹⁴

Počátky evidence výdajů, spojených s výstavbou a stavebními pracemi na hradech, spadají v západní Evropě již do druhé poloviny 12. století,¹¹⁵ od 14. století je evidence

---

¹¹¹ Doklad z roku 1443 LOR 2, s. 253, č. 284; doklady o evidenci výpovědí delikventů z městského prostředí 15. století uvádí HOFFMANN 2000, zvl. s. XXXI–XXXVII; TECL 2000, s. 312, pozn. 2, 3; ukázky vkladů do knih psanců (*liber proscriptorum sive criminalis*) pojal do své *Praxis cancellariae* písař Prokop (MAREŠ 1908, s. 45–49); Škorňova výpověď (JÁNSKÝ, Kronika III, s. 112, ji považuje za nedochovaný pramen) SOA Třeboň, Historica 1137 – editována bude v MZK či ZHS.

¹¹² SOA Třeboň, Historica 1012.

¹¹³ Doklad z roku 1418 LOR 1, s. 6–7, č. 7; z konce 50. let SCHMIDT 1899, s. 294; z roku 1446 URP, s. 87–88, č. 154; o knihách sirotčích a odúmrtních obecně SALABA 1921–23/III, s. 37–40 (eviduje doklad z rožmberského prostředí k roku 1418).

¹¹⁴ Srv. výdajové položky na výplaty a nákup oděvů a obuvi pro hradní posádku v účtu hradu Rheinfeldenu z počátku 14. století (MERSIOWSKY 1998, s. 138); tytéž položky figurují i v účtech panů ze Schlanderberga z konce 14. století (OTTENTHAL 1881, s. 600).

tohoto typu zcela běžná – ve formě samostatné rubriky bývaly výdaje na stavební práce součástí většiny pololetních účtů center teritoriální správy. To platí i pro rožmberské prostředí – ke stavebním pracím na hradě se vztahuje rubrika „*Distributa super laborem castrī*“ novohradského účtu z roku 1390. Analogické účetní položky lze v té době nalézt v celé západní Evropě – např. v účtech hradu v Bordeaux z let 1373–1375 figuruje položka „*Opera et reparaciones castrorum*“; jednotlivé druhy stavebních prací specifikuje účet purkrabího hradu Rheinfeldenu z let 1303–1306, samostatná rubrika výdajů na stavební práce figuruje v účtu hradu Altenburgu z let 1449/1450. V případě hradu Gudenau byly výdaje na stavební práce („*Item dijs ist hat ich by mynen zijden zo Gudenauwe verbuwet hain*“) evidovány dokonce v účtech příjmů panství (1458–1463), a to jako jediný výdajový oddíl.¹¹⁶

Ve sledovaném období Rožmberkové založili hrad v Prachaticích – jedná se o jedinou hradní stavbu, na rožmberských panstvích založenou v 15. století. Pouze z pozdějšího registru je známa existence smlouvy o výstavbu hradu; jakým způsobem byl dokumentován – pro potřeby následného vyúčtování – průběh stavebních prací, není známo.

Zvláštní registra příjmů a vydání špitálů vedli jejich správci/*vladaři*. Z rožmberského prostředí je konkrétní zmínka k dispozici pouze o registrech, jež vedl *vladař* krumlovského špitálu. Patrně pololetně z nich skládal počty vrchností (detailněji srv. s. 260).¹¹⁷

Vojenská registra a inventáře. Seznamy zajatců. V souvislosti s vojenskými podniky vznikala v 15. století již celá řada písemností – vedle smluv o výkon služby to byly především písemnosti evidenční povahy, např. soupisy koní a zbraní (s uvedením odhadní hodnoty), evidence výplat žoldu a peněz na seno či obrok pro koně, inventáře vydaných zbraní.¹¹⁸

Jako zvláštní kategorii je třeba vyčlenit seznamy zajatců. V nich byly evidovány osoby, jež upadly do zajetí, ať v souvislosti s vojenskou operací, či nikoli. V souvislosti s jejich vyrukováním ze zajetí (k tomu srv. s. 275, 447n.) bylo třeba nejprve vyhotovit seznam zajatých osob a s ním se oficiálně obrátit na protistranu; následovalo vyjednávání o podmínkách propuštění, případně výši výkupného. K nejstarším známým pramenům

---

¹¹⁵ Z údajů účetních položek tohoto typu vycházel např. BROWN 1955; badatelsky podnětná je prezentace konkrétních číselných údajů v přílohách (l. c., s. 377–398), práce je ovšem cenná i z hlediska kastelologie (stavební postupy, terminologie).

¹¹⁶ Novohradský účet ŠUSTA 1909, s. 34–37; účty z Bordeaux RUNYAN 1974–75/II, s. 64; účet rheinfeldenský MERSIOWSKY 1998, s. 137–138; účet altenburský STREICH 2000, s. 251–254; účet z Gudenau IRSIGLER 1978, s. 463–464. Položky, evidující výdaje na stavební práce, v dalších účtech 15. století zaznamenává MERSIOWSKY 1998, s. 143–145.

¹¹⁷ Doklad k roku 1448 UBK 2, s. 78–79, č. 280.

¹¹⁸ Srv. též s. 273n., 279n.

tohoto typu náležitější seznamy osob, jež byly na obou stranách zajaty v průběhu vojenského konfliktu před Vodňany 1443. Z první poloviny 60. let pochází nedatovaný lístek, nadepsaný „*Vězni starší*“ – vedle paušálně evidovaných zajatých sedláků je uvedeno jen několik osob, větším dílem s německými jmény (Jörg Kopffsteiner, Baltazar Prerstorffer, Hans vom Perg, Wolfgang Hasel), z Čechů se zde připomíná Daniel Kužel, „*Sigismunduov Kuželov bratr byl u pana Streina pacholetem*“ (Zikmund Kužel působil v rožmberské kanceláři).¹¹⁹ Běžnou praxi dokumentuje případ rožmberských vězňů ve Freistadtu roku 1475. Ve druhé polovině září zaslal krumlovský purkrabí Konrád z Petrovic svému freistadtskému protějšku (purkrabí Bernhard ze Scherfenbergu) seznam vězňů, kteří mají být propuštěni (s návrhem na konkrétní podmínky propuštění) – k tomu v obvyklé lhůtě zjevně nedošlo, jak svědčí Konrádův list Bernhardovi, v němž jmenovitě vypočítává osoby, jež nebyly propuštěny.¹²⁰

Holdovní registra a inventáře (soupisy) škod. Holdovní registra byla – s určitou nadsázkou – analogií úročních a výběřčích rejstříků. Evidovala jak výši požadovaného holdu, tak v některých případech i výši již vybraných holdovních peněz. Výpis ze zvláštních holdovních register zaslal na Krumlov roku 1472 rožmberský úředník (purkrabí Zvíkovský), zatímco někdy své nároky posílala přímo strana, holdy požadující – např. roku 1473 zaslal Jindřich Roubík z Hlavatec Jindřichovi z Rožmberka „*registřík, ... což mi mají lidé VM^{ti} dodati holduov*“. Negativním otiskem holdovních register je např. žalobní fascikl Oldřicha a Jindřicha z Rožmberka vůči Vodňanským (1450) – přesná výše holdů peněžních i naturálních, jež museli osedlí z jednotlivých rožmberských vsí Vodňanským odvést, svědčí o tom, že i v tomto směru byla ze strany rožmberských úředníků vedena přesná evidence.¹²¹

Jako zvláštní kategorii pramenů evidenční povahy lze uvést inventáře škod. Existenci této skupiny pramenů dokládají zmínky v soudobé korespondenci a ojediněle dochované jednotliviny – dochována je např. konkrétní zmínka o inventáři škod na panství Zvíkov (1448), jež vyhotovil tamější purkrabí a zaslal na Krumlov.¹²² V otázce dobové praxe je ilustrativní dvojice navzájem souvisejících písemností, vztahujících se k přepadení svinenského mlynáře Hanzla (1442). Dochoval se totiž jak standardně formulovaný list Oldřicha z Rožmberka Tábořským, v němž je jednou větou popsáno

---

¹¹⁹ Seznam zajatců od Vodňan – edice: ŠMAHEL 1989, s. 31–36; lístek nadepsaný „*Vězni starší*“ SOA Třeboň, *Historica* 306 – k dataci napomáhá právě zmínka o Kuželovi, jež působil v krumlovské kanceláři v první polovině 60. let (do této doby jest klást i vznik pramene, zatímco dataci *cca 1430* – dle níž je pramen uložen ve fondu *Historica* – je nutno odmítnout); další doklad např. k roku 1478 AČ 9, s. 235, č. 927.

¹²⁰ SOA Třeboň, *Historica* 2870a–b.

¹²¹ Doklad z roku 1473 AČ 8, s. 109–110, č. 606; z roku 1472 AČ 14, s. 216, č. 1990; z roku 1450 srv. LOR 4, s. 250–254, č. 356. K běžné praxi holdů např. URFUS 1957, s. 97–100.

¹²² LOR 3, s. 319, č. 456.

meritum a žádána náprava, tak i lístek s detailním popisem místa přepadení, jeho původců, jejich požadavků vůči Hanzlovi, a dále seznam odcizených věcí.¹²³ Z toho lze soudit, že řada případů násilí a škod, odrážejících se ve značně zestručněné formě v dobové korespondenci, vlastně indikuje deperditní seznamy škod (včetně detailního popisu okolností), jež sloužily jako podklad pro projednávání jednotlivých případů, případně vyhotovení žalobních fasciklů v souvislosti s řešením sporů před *ubrmány*.

Téměř s jistotou lze proto předpokládat, že právě inventáře škod byly podkladem pro častá jednání o vypořádání škod, vedená mezi Rožmberky a Táborskými, případně Vodňanskými. Zvláště objemné žalobní fascikly dokumentují jednání, jež proběhla roku 1442 před Hynkem Krušinou ze Švamberka a o dva roky později před Mikulášem z Lípy a Bedřichem ze Strážnice. Množství drobných jednotlivin, týkajících se oloupených lidí, pobraného dobytka, lesního pychu, či neprávem pokosených luk a pokácených stromů svědčí jednoznačně, že žaloby byly nutně založeny na písemné evidenci škod (příslušné písemnosti se patrně týká žádost *ubrmána* Hynka Krušiny na Oldřicha z Rožmberka: „*prosíme, pane, TMⁱ, rač nám rejstra vydati...*“). Naprosto analogicky jsou koncipovány žalobní fascikly z roku 1444, evidující škody, způsobené Táborskými a jejich spojenci, či o pár let později soupisy škod způsobených Vodňanskými (1450); analogickým pramenem jsou i *žaloby* Václava z Michalovic na Písecké (1443). Dochované prameny nasvědčují tomu, že evidence byla vedena na třech úrovních: nejnižší představovala evidenci jednotlivin zpravidla na základě sdělení úředníků či jiných osob a institucí (např. měst), ve druhé instanci byly vyhotoveny dílčí koncepty (dochován je např. koncept s nadpisem „*Viny proti Vodňanským v příměří učiněné*“, sloužící jako podklad části jednoho z paragrafů žalobních fasciklů z roku 1444), a nakonec vznikaly finální texty žalobních fasciklů.¹²⁴ Ze 70. let je k dispozici několik inventářů, evidujících škody, jež rožmberští poddaní utrpěli v průběhu letitých záští při česko – rakouské hranici. Ukázkou je např. soupis škod z roku 1474 nadepsaný „*Was schadens getan haben herrn Riegers von Starbenberg lewt gen Rappottenstein gehorund des herrn von Rosenberg lewtm*“ – následuje výčet škod, datace („*Das ist geschehen...*“) a úhrnná výše škody („*Summa der Schaden auff Rappoltstain lxxxiii ungarischen gulden*“). Analogický je i rejstřík o 10 foliích, nadepsaný „*Was schadens besteben ist der herren von Rosenberg lewtm von Grienwaldern und anderen lewtm von Osterreich / lxxv*“, s vymezením jednotlivých zodpovědných osob a průběžnou evidencí výše škod.¹²⁵

---

¹²³ Obě písemnosti LOR 2, s. 146–147, č. 188.

¹²⁴ Žaloby z roku 1442 LOR 2, s. 153–189, č. 198, 202, zmínka o *registrech* s. 165, č. 198; z roku 1444 LOR 2, s. 313–325, č. 367; z roku 1450 LOR 4, s. 250–254, č. 356; sdělení úředníků např. LOR 2, s. 146, č. 188; s. 320–321, znění listu v pozn. 4; nedat. koncept žalob proti Vodňanským LOR 4, s. 249–250, č. 355 – editor datuje s otazníkem do roku 1450, ovšem věcná i stylistická stránka textu jasně svědčí, že šlo o jeden z dílčích konceptů žalob z roku 1444 (srv. LOR 2, s. 319–321, č. 367); žalobní fascikly byly v literatuře opakovaně využity – zvláště starší bádání někdy sklouzávalo k obšírným parafrázím drobnohledné faktografie (srv. např. ANIL 1895 či MAREŠ 1902); Michalovicovy *žaloby* SOA Třeboň, Historica 1533.

¹²⁵ Soupis škod z roku 1474 SOA Třeboň, Historica 2806; z roku 1475 SOA Třeboň, Historica 2836.

Komparativní pohled ukazuje, že inventáře škod byly v pozdním středověku zcela běžným typem písemnosti. Předmětem evidence mohly být škody způsobené v rámci četných záští, případně škody, k nimž došlo např. v souvislosti s obléháním hradů – ať už přímo (na samotném hradě), či nepřímo v průběhu obležení (škody na hospodářském zázemí ap.) – či průtahem vojska. Zcela běžný byl i požadavek předložení písemných materiálů ke kauzám projednávaným před *ubrmany*.¹²⁶

Inventáře. V západní (a jižní) Evropě se (hradní) inventáře ojediněle objevují již od 13. století (např. Itálie), jejich rozšíření ovšem spadá až do 15. století. V českých zemích jsou inventáře doloženy od 14. století (dvorové), většího rozšíření dochází tento typ písemnosti až v 15. století (hradní inventáře). Samotný pojem *inventář* je novodobý, ve středověku jej užíváno nebylo: pokud se v pramenech (zpravidla smlouvách o výkon purkrabského úřadu) odkazuje na inventář, je označován velmi obecným pojmem *cedule* či *list* (též něm. *Zedl*, na poč. 16. stol. i *Register*) – *eine Zedl*, evidující výzbroj na hradě Špilberku, byla vyhotovena např. v souvislosti s uzavřením smlouvy (1453) mezi králem Ladislavem a Jindřichem z Rožmberka o držbě hradu; ve smlouvě o výkon purkrabského úřadu na Rožmberku (1508) se uvádí: „*Item, waßfür Gewehr ihme Rambhaußt [tj. budoucímu purkrabímu] bei dem Schloss abgetretten seindt, die seindt absonderlich verzeichnet auf ain Register...*“.¹²⁷

Jako inventáře lze označit veškeré písemnosti, vyhotovené za účelem evidence vybavení a zařízení hradu, hospodářského dvora, kostela, špitálu ap. Podnětem k vyhotovení inventáře zpravidla bývala změna zodpovědné osoby – purkrabího, šafáře, faráře či správce špitálu. Z hlediska nároků na úplnost byly inventáře všech typů zpracovávány zcela nesoustavně a prokazatelně neúplně, nesrovnatelně stručněji než popisy a inventáře panských sídel, známé zvláště ze 17. a první poloviny 18. století. Pozdně středověké hradní inventáře v každém případě představují unikátní zdroj informací: údaje, obsažené v inventářích, nejsou duplicitně zastoupeny v žádném jiném písemném prameni. Již od 19. století inventáře náležejí k základním pramenům studia kulturních dějin – v poslední době je jim věnována pozornost též z hlediska vývoje administrativy.¹²⁸

V prostředí českých šlechtických hradů se **hradní inventáře** objevují od počátku 15. století – k nejstarším dochovaným náleží inventář z hradu Rotštejna z roku 1403 či o něco mladší inventář hradu Točníka (1430).¹²⁹ Počet dochovaných hradních inventářů

---

¹²⁶ Inventářům škod jako typu pramene věnuje z poslední doby pozornost EHMER 1998, o písemných podkladech zvl. s. 109.

¹²⁷ Doklad z roku 1453 SOA Třeboň, *Historica* 1670; z roku 1508 HEERMANN 1897, s. 185. Doklady užívání pojmu *cedule* a *list* pro inventář srv. níže.

¹²⁸ Spojení obojího přístupu charakterizuje práci HERRMANNA 1998; o vypovídací hodnotě inventářů rožmberských hradů ze druhé poloviny 15. století ŠIMŮNEK 2002a, s. 233–241.

¹²⁹ Rotštejnský inventář – edice: NOVÝ 1975, s. 63–64; točnický inventář – edice: PANGERL 1876.

z pozdně středověkých Čech je ovšem velmi nízký – z období před polovinou 15. století je jich známo jen několik. Toto konstatování nejen naznačuje omezenou pramennou základnu samu o sobě, ale do jisté míry relativizuje obecnou platnost závěrů, jež lze z dochovaných inventářů vyvodit. Jednoduchý propoččet vede k závěru, že v českém prostředí vzniklo v průběhu 15. století minimálně 1.000 hradních inventářů – ačkoli toto číslo představuje spodní hranici odhadu, dochovalo se sotva jedno procento. Velmi nízké procento dochování inventářů potvrzuje i konkrétní případ rožmberského dominia. Zde je v letech cca 1420–1470 doloženo zhruba 150 purkrabských/hejtmanských služebných poměrů (skutečný počet byl jistě ještě o něco vyšší) – z toho vyplývá, že v uvedeném období vzniklo více než 150 hradních inventářů (pokud bychom počítali, že inventář býval vyhotoven při zahájení i ukončení služebného poměru, uvedený počet by se ovšem zdvojnásobil). Z nich jsou dnes dochována opět zhruba 1–2%.¹³⁰

Hradní inventáře evidovaly na prvním místě zbraně, zbroj a zásoby střeliva na hradě – údaje tohoto typu tvoří páteř inventářů shodně u nás i v německých zemích a západní Evropě.¹³¹ Další rubriky již byly variabilní: zpravidla je evidováno rozličné nářadí na hradě (např. řeznické nože, provazy, kolovrat, nitě, zlomky kovů, vozy či jejich části atp.), naopak spíše nahodile byl evidován stav nábytku či vybavení hradní kaple. Zbraně a vybavení hradu jsou v dobové terminologii označovány souborným pojmem *braň hradová*. Specifický význam měla evidence potravinových zásob – jejich význam pro fungování správního centra je daný samou podstatou věci, ovšem v případě obležení hradu mohl stav potravinových zásob sehrát úlohu doslova rozhodující. V pramenech 15. století se proto opakovaně zdůrazňuje povinnost zodpovědných osob zanechat při postupování správního centra – novému úředníkovi či nové vrchnosti – dostatečný, zpravidla konkrétně specifikovaný objem potravinových zásob. Na evidenci aktuálního stavu zásob se často pamatovalo i v inventářích a smlouvách o výkon služby; v některých případech se výslovně hovoří i o osetých plochách.¹³² V 15. století bývaly prokazatelně vyhotovovány též inventáře hradních a vrchnostenských hospodářských dvorů (nářadí, stavy hospodářských zvířat) – o vyhotovení inventáře hospodářského dvora se ve svém listu zmiňuje Anežka z Rožmberka (1482): „... *i také nechávám sepsáno, veť se jest uvázal, aby to také při dvoru zuostalo...*“, raný doklad evidence stavů hospodářských zvířat a potra-

---

¹³⁰ Dochované inventáře rožmberských hradů z let 1452–1501 eviduje ŠIMŮNEK 2002a, s. 236, pozn. 23.

¹³¹ HERRMANN 1998, s. 81, uvádí inventáře výzbroje na prvním místě mezi specializovanými hradními inventáři; srv. inventáře zbraní např. pro hrad Kapellendorf 1392 (MÜLLER 1988), Tomburg cca 1467 (ZIMMER 1966/II, s. 101–102, č. 1370); inventář palných i chladných zbraní na Krumlově byl vyhotoven roku 1527 (MAREŠ 1893–99/I, s. 467–468, č. XXXI), atd.

¹³² Výslovně pro Rožmberk 1457 (RD, s. 224, č. 648), či Český Krumlov 1493 (AČ 10, s. 68–69, č. 1076). Potravinové zásoby jsou evidovány též v inventáři hradu Točnicka z r. 1430 (PANGERL 1876).

vinových zásob je k dispozici v již zmíněném inventáři hradu Rotštejna (1403).¹³³ V některých případech byl inventář vybavení hospodářského dvora součástí hradního inventáře – např. v purkrabské smlouvě (1493) se uvádí: „*A kteréž potřeby jemu [purkrabímu] od páne M^{ti} jsou na zámku a ve dvoře postúpeny, ty jsou zvláště poznamenány na jiným listu, i také což se ošení dotýče*“.¹³⁴

Inventáře bývaly podle všeho sestavovány ad hoc – v souvislosti s nástupem a ukončením služebního poměru purkrabího/hejtmana a taktéž při změně vrchnosti (srv. s. 318n). Správnost údajů v inventáři ověřily obě smluvní strany (vrchnost a úředník) svou pečeti – dobová praxe se stereotypně odráží v celé řadě smluv o výkon purkrabského úřadu, např. ve formulacích „*Item braní hradová i jiné rozličné věci, ty jsou v ceduli popsané a pečeti stran obú svrchupsaných zapečetěné; kteréžto také Persteinský na stupování hradu takéž zase stúpiti má*“ (1462); „*Item, což jest braní a zbroje rozličné, kteréž Oldřich, když by hradu páne M^{ti} sstupoval, také má navrátiti, to jest popsáno v ceduli, jakož pečeti stran svrchupsaných zapečetěno*“ (1467). Jindy se stanoví, že při skončení služby má purkrabí navrátit hrad „*i s těmi se všemi věcmi, jakož pak v ceduli pečeti stran obú zapečetěné sú světle sepsány, v kteréž jest se na uvázování hradu také uvázal a je přijat*“ (1476).¹³⁵ Pro své potřeby si někdy úředníci vyhotovovali opisy inventářů (jež přirozeně byly jen pracovní a postrádaly právní závaznost) – tímto způsobem je dochováno např. znění inventáře hradu Helfenburka z roku 1462.¹³⁶

Zvláštní případ představuje specializovaný inventář zbraní, zbroje a střeliva na několika rožmberských hradech (Velešín, Nové Hrady, Choustník, Dívčí Kámen, Helfenburk a Zvíkov), mezi nimiž ovšem chybí jak rezidenční Krumlov, tak i vojensky exponovaný Rožmberk. Inventář je nedatovaný, jeho vznik velmi pravděpodobně souvisí s napjatou vojenskopolitickou situací na jihu Čech na sklonku 60. let 15. století.¹³⁷

Nástup nového úředníka jako popud k vyhotovení inventáře se uplatnil i v případě dalších typů inventářů – při změně správce (*procurator hospitali*) vznikaly **špitální inventáře** (ze sledovaného období jsou k dispozici pouze inventáře špitálu v Římě z let 1434 a 1454),¹³⁸ stejně jako **dvorové inventáře** a **farní inventáře** (evidující i vybavení farních dvorů). Z analogií je známo, že nejpозději od 14. století bývaly vyhotovovány

---

¹³³ Doklad z roku 1482 SOA Třeboň, CR, listiny, z Rožmberka 27/9, kart. 74; z roku 1403 NOVÝ 1975, s. 63–64.

¹³⁴ Smlouva s Karlem z Mladějovic o purkrabství na Krumlově (AČ 10, s. 68–69, č. 1076).

¹³⁵ Doklad z roku 1462 AČ 7, s. 241, č. 61 (analogicky 1465 AČ 7, s. 257–258, č. 96); z roku 1467 AČ 7, s. 273–274, č. 120 (analogicky 1469 AČ 7, s. 381, č. 334); z roku 1476 AČ 9, s. 148–149, č. 769. O náležitostech a způsobech ověřování správnosti údajů v inventářích srv. HERRMANN 1998, s. 82–83; ze západní Evropy je doloženo, že inventáře vyhotovoval písař příslušného panství (l. c., s. 84).

¹³⁶ Edice: ŠIMŮNEK 2002a, s. 243–248.

¹³⁷ Komentář a edice: ŠIMŮNEK 2002a, s. 241–243, 248–251.

¹³⁸ O inventářích a souvislostech jejich vyhotovení PANGERL 1874a, s. 208–209.

nejen při změně faráře, ale i v souvislosti s pronájmem farních důchodů.¹³⁹ Z rožmberských patronátních far sledovaného období nejsou farní inventáře dochovány – k roku 1468 je ovšem výslovně dokumentována účast vrchnostenských úředníků při jejich vyhotovování. Jan z Rožmberka tehdy nechal uvěznit bavorovského kazatele Jana a helfenburskému purkrabímu nařídil vyhotovit soupis majetku na bavorovské faře. Z prostředí špitálního kaplanství jindřichohradeckého jsou k dispozici dva inventáře, vyhotovené v souvislosti se změnou kaplana (1497, 1520).¹⁴⁰

Specifickou kategorií představují **inventáře klenotů a knih**. Nejstarší soupis rožmberských rodových klenotů pochází z roku 1354.¹⁴¹ Z dochovaných inventářů z rožmberského prostředí 15. století vyplývá, že podnětem k jejich vyhotovení opakovaně byla zástava či naopak svoz na Krumlov. Do první kategorie spadá inventář klenotů kláštera vyšebrodského, zastavených roku 1439 – spolu s nimi Oldřich z Rožmberka zastavil i část rožmberských rodových klenotů. Nelze pochybovat, že inventáře byly vyhotoveny i v případě zástav klenotů dalších církevních institucí – průkazně kláštera třeboňského a kostela krumlovského, a na sklonku 50. let znovu kláštera vyšebrodského.¹⁴² Se svozy na Krumlov souvisí dvojice inventářů – roku 1418 byl vyhotoven inventář, promiskue evidující rožmberské klenoty i fondy rožmberského archivu včetně knih (srv. s. 137), a dále svezené klenoty okolních klášterů (Zlatá Koruna, Vyšší Brod a Třeboň) a některých dalších osob; kolem roku 1465 byl pořízen inventář klenotů pražské kapituly, jež se nejasno kdy a za neznámých okolností ocitly taktéž na Krumlově. Formu listiny má soupis bohoslužebných oděvů a klenotů, jež johanitský převor Jošt z Rožmberka převezl (1452) z Prahy i jiných míst na Krumlov.¹⁴³ Rovněž v případě

---

¹³⁹ Srv. např. inventář fary chýnovské z r. 1393 (SA 3, s. 113–114, č. 28); inventář kostela v Řepojích z r. 1407 (SA 5, s. 396, č. 361); v případě krumlovského faráře Jana Holuba (1536–1538) si Václav Březan postesknul: „*Odrav faru, žádnýho inventáře po sobě nezanechav odstoupiť*“ (HEJNIC 1973, s. 223, 238).

¹⁴⁰ Bavorov AČ 21, s. 355, č. 156; s. 357–358, č. 161; velmi pravděpodobně ze 60. let pochází i nedatovaný rejstřík příjmů bavorovské fary (srv. s. 262); Jindřichův Hradec ŠIMŮNEK 2004.

¹⁴¹ Edice: UBH, s. 111–113, č. 104. Formální analogií jsou např. inventáře rodových klenotů hrabat z Württemberga z let 1417, 1421, po 1444 (edice: FLEISCHHAUER 1972).

¹⁴² Inventář klenotů vyšebrodských 1439 – edice: MÖRATH 1906, s. 337–340; k případu srv. též UBH, s. 279–280, č. 224; s. 300–301, č. 242; s. 303–304, č. 244; s. 319–322, č. 257, 258; RD, s. 232–233, č. 658. K zástavě klenotů kláštera třeboňského srv. AČ 14, s. 73, č. 1641; AČ 7, s. 238–239, č. 57; po vyplacení byly zakrátko znovu zastaveny (KADLEC 2004, s. 76–77, 103–104); klenoty kostela krumlovského UBK 2, s. 127–128, č. 543; kláštera vyšebrodského LOR 4, s. 433–445, č. 630, 639, 647.

¹⁴³ Inventář z roku 1418 – edice: UBG, s. 380–404, č. 166a; srv. jiný inventář korunských klenotů uložených na Krumlov (UBG, s. 416–418, č. 174) – datace 1425 je podezřelá, datovat jest spíše k roku 1420; inventář z roku 1465 – edice: PODLAHA – ŠITTLER 1903, s. LXX–LXXI; soupis z roku 1452 SOA Třeboň, Historica 1656.

inventářů svozů – častých zejména v dobách ohrožení¹⁴⁴ – je třeba počítat s množstvím deperdit. Je totiž známo, že zvláště na počátku husitské revoluce se klenoty deponovaly do bezpečí na hrady – z rožmberských hradů je to vedle Krumlova výslovně doloženo v případě Nových Hradů a Příběnic.¹⁴⁵

Z kostelních inventářů ze druhé poloviny 15. století je dochován inventář kostela v Kájově – dokumentuje počátky vzestupu později věhlasného lokálního poutního místa.¹⁴⁶

Lenní listiny a registra. Jediný dnes známý způsob evidence rožmberských lén v Mühlviertelu – sumárně v rámci urbáře z let 1379–1384 – nemohl být ve své době pokládán za dostačující. Nejsou např. zachycena jména leníků, o podchycení průběžných změn nemluvě. Analogickým pramenem – kombinací urbáře a soupisu lén – je o půl-druhého století starší pramen, evidující majetkovou držbu a léna hraběte Heinricha I. z Regensteinu. Není ovšem jasné, zda se v rožmberském prostředí skutečně uplatnila celá škála písemností lenní správy, doložených z prostředí západní Evropy – při pohledu na pestrou škálu písemností (lenní knihy i lenní listiny), spjatých např. s evidencí lén hrabat z Württemberga ve druhé polovině 14. století se zdá, že takový model by pro potřeby evidence rožmberských lén byl zbytečnou administrativní zátěží.¹⁴⁷

Především v případě lenních listin je třeba vzít v potaz výsledky široce založených výzkumů W. Lipperta, z nichž vyplynulo, že vyhotovení lenních listin bývalo ve středověku pravidlem pouze v případě udělování významných (rozsáhlých) lén (do této skupiny náleží i lenní listina, svědčící Rožmberkům na zboží Haslach), v ostatních případech indikovalo vyhotovení listiny změnu v obvyklé dědičné posloupnosti držby léna. Zásada povinného vyhotovení lenního listu se prosadila až na počátku novověku – dokumentuje to ostatně i praxe na rožmberském dominiu. Např. roku 1518 vydal Petr z Rožmberka lenní list (*Lehennbrief*) Kryštofu Öderovi „*ymb die vesstn Liechtnaw bei Haslach gelegn*“. Znění mj. dokládá, že lenní list bylo třeba vydat při každé změně držitele, byť se jednalo jen o změnu v rámci téhož rodu (v daném případě rytířského rodu Öderů). Analogicky vydával Jindřich z Rožmberka lenní list rychtáři v Haslachu (1525).¹⁴⁸

---

¹⁴⁴ Analogií je vyhotovení soupisu klenotů a příjmů („*uffzueychenunge... von allen cleynoden, zzierratten, renthen und gultten*“) církevních institucí v hrabství Diez (Hessensko) v letech 1525–1526 – vyvoláno bylo ohrožením těchto institucí v souvislosti s německou selskou válkou (edice: STRUCK 1957, s. 79–100; tamtéž i rozbor obsahu pramene a souvislostí vzniku).

¹⁴⁵ Srv. LOR 1, s. 232–233, č. 347; FRB 5, s. 446–447.

¹⁴⁶ Edice: SCHMIDT – PICHA 1906, s. 186–193.

¹⁴⁷ Evidence lén v rožmberském urbáři UZR, s. 28–29, č. 235–256; evidence majetků a lén hr. z Regensteinu – rozbor a edice: FENSKE – SCHWARZ 1990 (maj. držba s. 256–260, léna s. 261–278); písemnosti k evidenci lén hr. z Württemberga rozebírá MÜLLER 1997, s. 12–18.

¹⁴⁸ LIPPERT 1903, zvl. s. 110–114, současně připomíná, že za dostatečně autentické byly považovány vklady do lenních knih; k počátkům obligatorního vyhotovení lenních listů l. c., s. 115;

Počátky lenních knih jako speciálních register spadají již do 13. století a bývají považovány za pokročilejší evidenční pomůcky než urbáře. Charakter lenních knih měla ostatně již registra lén Wenera II. z Bolandenu z konce 12. stol. – dochovaný rukopis register byl sice moderním bádáním datován cca 1250–1260, využití starších předloh při jeho sestavování je však průkazné. O málo mladší jsou lenní registra pánů z Driburgu – „*Isti sunt qui suscipiunt bona a dictis de Dryborgh*“ – z let 1260–1270. Již nejstarší lenní knihy z prostředí světské šlechty vykazují formální znaky, charakteristické pro tento typ pramene i později (lze předpokládat, že středověké lenní knihy zachovávaly jednotnou podobu, po formální stránce nevykazující výraznější rozdíly časové ani teritoriální). Z českého prostředí jsou lenní knihy dochovány z prostředí některých zeměpanských hradů – jejich struktura a časový záběr vyplývá z přehledu, jenž sestavila P. Burdová.¹⁴⁹

Samotná existence rožmberských lenních knih je nejasná. Vzhledem k absenci pozitivních dokladů je třeba vycházet z hypotéz, opírajících se o logickou argumentaci. Hlavní důvod svědčící pro existenci lenních knih byl již uveden – evidence v rožmberském urbáři byla naprosto nedostačující, a postupem doby navíc zcela neaktuální. Celková vyspělost rožmberské administrativy je dalším argumentem, stejně jako fakt, že v prostředí rakouských rodů, udržujících v 15. století s Rožmberky těsné vazby, je v té době vedení lenních knih výslovně doloženo – dochovány jsou tři knihy lén hrabat ze Schaumburka z let 1413–1483, pro léna pánů z Wallsee v Horních a Dolních Rakousích byl roku 1440 založen zvláštní registr (jednotlivé lenní listy sahají až do roku 1466).¹⁵⁰ Nutno ovšem vzít v potaz i argumenty, svědčící v opačném směru – skutečnost, že znění lenních listin (mezi nimi i shora citovaných) bylo na počátku 16. století vtělováno do obsahově nevyhraněného registra (*Codex Rosenbergicus*) by naopak nasvědčovalo neexistenci specializovaných lenních knih.

Jako samostatnou kategorii je třeba v rámci struktury písemností rožmberské kanceláře vyčlenit **falsa**. Soubor fals vyhotovený na objednávku Oldřicha II. z Rožmberka nemá

---

přehledný rozbor lenních listin z diplomatického hlediska podal SPIESS 1978, s. 35–68 (ke vkladům do lenních knih s. 30–32); lenní list z roku 1518 CodRos, fol. XXIIIr–v; z roku 1525 CodRos, fol. CLXXIv–CLXXIIr.

¹⁴⁹ LIPPERT 1903, s. 7–9, 19, klade počátky lenních knih až do 14. století; správnější je datace PATZEHO 1970, s. 33–36, do 13. století. Lenní registra bolandenská – edice: SAUER 1882, s. 13–37 (Sauerovu dataci vzniku rkp. „1194–1198“, přejímanou veškerou pozdější literaturou, uvedl na pravou míru až ECKHARDT 1976); lenní registr pánů z Driburgu – edice: WICHERT 1969, s. 360–363 (tamtéž i rozbor pramene a lenní registr téhož rodu z poloviny 14. století). O vývoji lenních knih, především v prostředí světské šlechty, srv. hutný výklad u WESTERBURG–FRISCH 1967, s. XII–XIX; též FENSKE – SCHWARZ 1990, s. 11–23; o struktuře lenních knih, vedených welfskou kanceláří ve 14. století, SCHWARZ 1997, s. 294–298, 303, 307–311; jako vzorovou ukázkou rozboru lenní knihy lze připomenout práci GRÜNENWALD 1975; BURDOVÁ 1997, s. 114–118.

¹⁵⁰ Lenní knihy schaumburské UBLOE 10, s. 669; lenní knihy pánů z Wallsee DOBLINGER 1906, s. 500, 524; UBLOE 10, s. 669.

svým rozsahem a významem v tehdejších Čechách období.¹⁵¹ Oldřichovým falsům byla v literatuře opakovaně věnována pozornost, zpočátku směřující k rozlišení pravých a falešných listin, v druhé fázi ke stanovení doby vzniku jednotlivých fals a jejich konkrétního účelu. Bližší pozornost si zaslouhuje i skutečnost, že řadu fals Rožmberkové – pokud je známo – vůbec neuplatnili a nevystoupili s nimi.¹⁵² Většinu podvrhů lze stanovit již na základě vnitřního rozboru. Z dnešního pohledu naprostý nedostatek kritičnosti, umožňující, aby falsa bylo lze rozpoznat pouhou obsahovou analýzou, byl ve středověku běžným jevem – z četných případů lze připomenout např., že hrabata z Oldenburgu se ve 30. letech 15. století nerozpakovala datovat falsum, jímž jim byla údajně postoupena jistá zboží, do září 1428, bez ohledu na skutečnost, že urbář založený v listopadu 1428 tato zboží pochopitelně neevidoval.¹⁵³ Uvážíme-li, že v daném případě činil rozdíl mezi datem vyhotovení falsa a jeho datací pouhých několik let, nepřekvapí např., že falsum, údajně svědčící Vokovi I. z Rožmberka (†1262), nese vročení 1264.

Analýza pečeti na rožmberských falsech ukázala, že jejich většina je rovněž falešných – falešné jsou všechny pečeti (jezdecké i sekretní) Jana Lucemburského, podobně i majestátní a k ní přítištěná rubní sekretní pečeť Karla IV. (1360) na konfirmaci rožmberského rodového zřízení. S falsy majestátní i sekretní pečeti se setkáváme i na falsech Václava IV. a obdobně je tomu i v případě majestátní a sekretních pečeti na listinách krále Zikmunda. Zfalšována je i většina šlechtických pečeti (Jana Smila z Křemže, Jana Odrance a Racka z Drahonic, ale i pečeti samotných Rožmberků – bratří Petra, Jošta, Oldřicha a Jana, svědčících r. 1360 na konfirmaci rodového zřízení. Logickými argumenty odmítnul K. Maráz domněnku M. Truce, jenž předpokládal, že pečetní typáře byly i po smrti svých majitelů uchovávány v krumlovském archivu; zajímavé pozdní svědectví (dle inventáře z roku 1545 v sakristii krumlovského hradu mj. „*pečeti stříbrných velikých i malých jest sedm od prvních pánuov až posavad**“) lze zřejmě interpretovat v tom smyslu, že tyto typáře byly uchovávány nejspíše kvůli kovu, z něhož byly zhotoveny.¹⁵⁴

---

¹⁵¹ Širokou škálu problémových okruhů, spjatých se studiem středověkých diplomatických fals reflektuje více než šest desítek příspěvků ve sborníku FÄLSCHUNGEN 1988/III–IV. V případě rožmberských fals se opakovaně spekulovalo o možných souvislostech s falsy Kašpara Šlika (k této nejednoznačné problematice naposledy HEINIG 1988, s bibliografií), s nímž byl Oldřich z Rožmberka v úzkých kontaktech; daná otázka však není na tomto místě meritorní.

¹⁵² Základní literaturou k otázce rožmberských fals jsou práce SCHMIDTA 1894–95/I–II a MAREŠE 1895; falsa lze konfrontovat s originály císařských listin v *Rožmberském archivu* i na základě srovnání filigránů (srovnávací materiál sebrala a utřídila HOLCOVÁ 1976). K jednotlivým falsům v četných dalších pracích (především v souvislosti s právy majetkovými).

¹⁵³ LÜBBING 1965, s. 13–14.

¹⁵⁴ Souborně k problematice pečeti, s přihlédnutím k českým poměrům, KREJČÍK 1998; k problematice pečeti na rožmberských falsech monograficky MARÁZ 1998 – pečeti Jana Lucemburského zvl. s. 62; Karla IV. s. 62–64; Václava IV. s. 67; Zikmunda s. 67–73; falsa šlechtických pečeti s. 78–82; odmítavé stanovisko k domněnce TRUCE 1959, s. 9, vyslovil MARÁZ 1998, s. 74–78; inventář z roku 1545 MAREŠ 1893–99/I, s. 472, č. XXX.

Je však třeba položit i další otázku: kdo se na vzniku fals (listinných i pečetních) skutečně podílel. Je zřejmé, že snaha o identifikaci konkrétních osob, či alespoň okruhu jejich působnosti, nemůže překročit rámec více či méně pravděpodobných hypotéz. Jako nejpravděpodobnější se jeví spojovat vznik fals s prostředím rožmberské kanceláře; jakékoli pokusy o bližší specifikaci pokládám za daného stavu našich znalostí za nepodložené.¹⁵⁵

Písemnosti rožmberské správy – shrnutí. Struktura písemností rožmberské správy celkově vykazuje pokročilou **specializaci písemného pořízení** v rámci rožmberské administrativní praxe. Analogie ukazují, že srovnání se standardními modely zahraničními je zde zcela na místě. Nasvědčuje tomu např. srovnání se skladbou písemností finanční a hospodářské správy vévodů bavorských po celé 15. století – ve většině případů se jedná o písemnosti, jež jsou v téže době doloženy (či jejich existenci lze důvodně předpokládat) i v prostředí rožmberské administrativy. Teritoriální blízkost i tradiční vazby Rožmberků k rakouskému a bavorskému prostředí ospravedlňují detailnější komparaci. Analogické jsou v rožmberském i bavorském prostředí písemnosti lokální finanční správy, hospodářské správy – tj. účty horní a rybniční, účty stavební, vojenské, dále dluhopisy, urbáře. Naopak písemnosti centrální finanční správy – tj. sumární účty, dvorské účty měly v rožmberském prostředí nepochybně jednodušší podobu (rentmistrovské počty nejsou doloženy). K analogickému výsledku vede i srovnání struktury rožmberských písemností s produkcí kanceláře falckého kurfiřta Ludwiga III. (1410–1436).¹⁵⁶ O vyspělosti písemného pořízení v rožmberské správě 15. století ostatně svědčí i skutečnost, že již v tomto období je zde zastoupena většina kategorií písemností, jež se v patrimoniální správě uplatnily v 16.–18. století. Dle Sedlákovy rekonstrukce se jednalo o listiny, inventáře a soupisy, urbáře, hospodářskou korespondenci, účetní materiál, úřední knihy, a knihy vyplývající ze soudní pravomoci. Pro rožmberské dominium proto rozhodně neplatí Sedlákovy souhrnné postřehy, především: *„První, počátočnú etapu vývoja správy feudálnych panstiev charakterizuje všeobecná nediferencovanost’ a nevyvinutost’ v období naturálneho hospodárstva na panstvách trvajúceho zhruba do začiatku 16.*

---

¹⁵⁵ O bližší vymezení okruhů osob, účastných na vzniku pečetních fals, se pokouší MARÁZ 1998, zvl. s. 82–85, 97. Některé jeho hypotézy ovšem pokládám za naprosto neodůvodněné: např. vznik fals v okruhu kláštera vyšebrodského, a dokonce opata Pavla z Kapellen (s chybně uvedenými lety opatského úřadu). Jako nejpravděpodobnější přijímám domněnku o vzniku fals v okruhu rožmberské kanceláře; zde se však Maráz, po mém soudu neopodstatněně, upjal přímo na osobu kancléře Jana Rittschawera, zatímco na jiném místě (z tvarů písmen na falešných pečetích) vyvozuje, že rytec mohl být i negramotný! O etických souvislostech vzniku rožmberských fals srv. s. 364.

¹⁵⁶ Bavorsko – struktura písemností v období Albrechta III. (1438–1460) LUCHA 1993, s. 23–74, ve druhé pol. 15. století ZIEGLER 1981, s. 7–45, 234–235, 239–252; struktura písemností kanceláře falckého kurfiřta Ludwiga III. BRANDENSTEIN 1983, s. 24–131.

storočia“. Značně nadnesený je ve světle uvedeného i Köhnův úsudek: „*Detaillierte Aufstellungen oder gar Rechnungsbücher fehlen beim Adel in der Regel noch im Spätmittelalter*“.¹⁵⁷

K charakteristikám písemné agendy 15. století náleží – vedle specializace jednotlivých druhů písemností – i razantní **nárůst objemu písemné produkce**. I tento moment je v rožmberské administrativě dobře postižitelný. Svědčí o tom již skutečnost, že dochovaný nezanedbatelný objem písemností tvoří jen malý zlomek někdejšího stavu – především v případě písemností dočasné platnosti je podíl deperdit téměř stoprocentní. K tomu ovšem přistupuje vsudyprítomný moment náhody.¹⁵⁸

Je nepochybné – a analogie to potvrzují – že narůstající objem a specializace písemné agendy, stejně jako **průběžná aktualizace** písemností evidenční povahy, vyžadovaly i **nové způsoby** jejich **třídění** a zpřístupnění. Cílem bylo zajistit maximálně rychlou a spolehlivou orientaci v rozšiřující se záplavě písemné produkce a možnost jejího využití i do budoucna. Četné příklady evidence a zpracování pomůcek pro snadnější zpřístupnění starších písemností svědčí mj. o snaze po maximální racionalizaci administrativy – s tím souvisí i zavádění abecedního třídění (*po abecedě*) z poloviny 15. století. Zvláště četné jsou v 15. století doklady vyhotovování rejstříků ke starším evidenčním pomůckám – ostatně originál strahovského urbáře z roku 1410 byl opatřen rejstříkem již v době svého vyhotovení. Jiný příklad je k dispozici z roku 1445 – v tehdy vyhotoveném rejstříku krumlovského úřadu byly jednotlivé územněsprávní jednotky kvůli snadnější orientaci opatřeny síglami a souborně evidovány v záhlavním seznamu.¹⁵⁹

Do 14.–15. století spadají počátky souborných inventarizací archivů. V západní Evropě jsou archivní inventáře doloženy od první čtvrtiny 14. století. Již inventáře ze 14. století odrážejí snahu po třídění písemností (z rozličných hledisek) – tento princip je dobře patrný i v případě rožmberského archivu. Vývoj nároků na evidenci a pořádání archivních fondů plasticky dokumentují inventáře wetinského archivu – zatímco inventář z roku 1378 člení písemnosti velmi prostě do šesti kategorií dle vydavatele, inventáře ze 30. a 40. let 15. století vykazují i detailní členění věcné. Z 15. století je k dispozici též inventář archivu vévodů bavorských. V 16. století jsou již archivní inventarizace zcela běžné – pro své poetické a současně výstižné označení archivní místnosti termínem *Schatzgewelb* si zasluhuje zmínku archiv knížat tyrolských, zinventarizovaný

---

¹⁵⁷ Struktura písemností patrimoniální správy 16.–18. století SEDLÁK 1982, s. 44–61; citovaný závěr s. 42; KÖHN 1985, s. 33.

¹⁵⁸ O momentu náhody ve skladbě pramenné základny srv. ilustrativní příklady u ESCHE 1985, s. 532–533, 551.

¹⁵⁹ K abecednímu třídění srv. LOR 3, s. 356–358; příklady vyhotovování rejstříků – např. k lenním knihám (srv. THEUERKAUF 1965, s. 59), či urbářům (úřadu Bayreuth – PÖHLMANN 1992, s. 66–68); rejstřík strahovského urbáře ZAHRADNÍK 1904–05, s. 244; rejstřík krumlovského úřadu SOA Třeboň, pob. Český Krumlov, Vs Český Krumlov, I 7 R^{alfa} 186/1, souborný seznam fol. 2r.

kolem roku 1530. Nedlouho poté Václav Albín z Helfenburka utřídil a zinventarizoval rožmberský archiv na Krumlově.¹⁶⁰

Zdánlivě druhořadým, ve skutečnosti ale podstatným indikátorem přechodu k modernímu systému vedení písemné agendy jsou **číslice**. V rožmberských písemnostech se ve sledovaném období setkáváme téměř výhradně s římskými číslicemi, ojediněle se však okolo poloviny 15. století objevují i číslice arabské. Je-li známo, jak objektivně složité byly početní operace s římskými číslicemi prováděné za pomoci speciální početní desky (*Rechenbrett*), je jen těžko uvěřitelné, že v pozdním středověku za složitou byla považována naopak výuka arabských číslic (z domácího prostředí stačí připomenout Křišťanův spis o aritmetice). Ačkoli v některých oblastech pochopili praktické výhody arabských číslic poměrně záhy – jak je zřejmé např. z esslingenských berních knih (vedených od roku 1376 arabskými ciframi) – před rokem 1500 se arabské číslice prosazují spíše pozvolna.¹⁶¹ To platí i o rožmberském prostředí – v polovině 15. století je zde užití arabských číslic ojediněle doloženo v datačních formulích, v rámci pramenů evidenční povahy se objevují taktéž jen ojediněle – např. na několika místech rybníčních register z let cca 1450–1465 (ovšem i zde pouze v letopočtech).¹⁶² Náročnost početních operací často násobila ještě nutnost **převodů jednotek, především měnových**. Zvláště v pohraničních oblastech (panství Vítkův Kámen, Rožmberk) bývaly platy odváděny paralelně v české i bavorské minci (srv. s. 244), taktéž v bavorské minci byla vyplácena i pravidelná pololetní dotace na chod Vítkova Kamene. Převod měn je výslovně dokumentován v jedné z dílčích sumárních položek (rychta Cetviny) úročního rejstříku panství Rožmberk (1494) – písař příjem uvedl ve zlatých a jiný úředník následně částku převedl na kgč. V rejstříku výdajů vedeném úředníky panství Rožmberk (1477) se – vedle českých grošů – běžně operuje částkami v *německé minci*, v příjmových i výdajových položkách figurují šilinky, zlaté uherské i zlaté rýnské (každý z nich s vlastním

---

¹⁶⁰ Některé nejstarší archivní inventáře eviduje BAUER 1930, s. 30; wettinské inventáře – 1378 LIPPERT 1923, s. 77–82, výňatek s. 97–99; ze 30. a 40. let 15. století l. c., s. 82–93; o struktuře fondů v archivu vévodů bavorských LUCHA 1993, s. 78–85; inventarizace archivu knížat tyrolských STEINEGGER 1969, s. 537–538; inventarizace krumlovského archivu KUBÍKOVÁ 1998.

¹⁶¹ Techniku početních – a následně finančních – operací s početní deskou na konkrétních příkladech demonstroval HESS 1977 (tamtéž i reprodukce vyobrazení ze 16. století); ve vztahu k převodům měnových jednotek na základě účtů panství Breuberg (15. století) WACKERFUß 1991, s. 32–36 (tamtéž foto desky – *Rechenbrett*); o obtížnosti početních operací s římskými číslicemi např. BAMBERGER 1922–23, s. 204–205; LACKNER 1996, s. 20, ad.; NEUSS 1954, s. 22, naopak uvádí, že okolo roku 1500 se arabské číslice již všeobecně prosadily; esslingenské knihy PATZE 1970, s. 64, pozn. 209.

¹⁶² Arabské číslice v datačních formulích např. LOR 2, s. 263, č. 301; LOR 3, s. 300–301, č. 429; v rybníčních registrech ŠIMŮNEK 2002, s. 85, 87.

kursem přepočtu na groše); v některých případech i zde písař částku uvedenou svým kolegou v *německé minci* převedl na groše.¹⁶³

Rožmberský archiv. Termín „archiv“ se v rožmberském prostředí 15. století neobjevuje a je svým způsobem zvláštní, že ani žádný jiný jednoslovný výraz označující prostory, v nichž byly písemnosti uloženy, není k dispozici – opakovaně se připomínají truhlice s písemnostmi (dobový latinský termín *scrinium* v rožmberském prostředí výslovně doložen není), o uložení archivu svědčí instrukce, aby úředník vyhledal nějaký list v sakristii (krumlovského hradu).¹⁶⁴ Existence archivů je maximálně pravděpodobná nejpozději pro dobu, z níž jsou doložena nejstarší kancelářská vyhotovení listin, na straně druhé je však souvislost mezi kancelářskými aktivitami (vyhotovení listin, vedení knih) a existencí archivu pouhou logickou konstrukcí. Příkladem je archiv pánů z Obergu (Brunšvicko), výslovně doložený až v první polovině 16. století, ačkoli již v posledním desetiletí 14. století byl v kanceláři vyhotoven kopiář a lenní kniha.¹⁶⁵

Existenci rožmberského rodového archivu lze předpokládat již od 13. století, prokazatelně je tato instituce doložena od druhé poloviny 14. století. Rožmberský archiv evidentně byl jedním z nejstarších – ne-li nejstarším – šlechtickým archivem v Čechách.¹⁶⁶ O vyspělosti rožmberské administrativy svědčí širší pohled na počátky archivů světské šlechty – období druhé poloviny 13. a první poloviny 14. století se zde ukazuje jako doba konstituování archivů především v zeměpanském prostředí. Např. v Brani-

---

¹⁶³ O oběhu bavorských mincí srv. NEMEŠKAL 1993, s. 69–72; dotace na chod Vítkova Kamene ŠIMŮNEK 2004b, s. 385–386; rejstřík 1494 [rukou A] „*Summa in dem ganzem gericht Czetwing mit der Newstift macht xiiii fl. xxx ~~iiii~~ vij d.*“, [rukou B] „*Gerechnet auf schocken nach prager groschen facit vii ß xxxi gr. i hl.*“ (SOA Třeboň, CS, II–249–2e, fol. 54r); rejstřík 1477 SOA Třeboň, CR, z Rožmberka 22a – přepočty zlatých na groše fol. 2v; převod měn [rukou B] „*It. za mák Larencovi [sic!] v gr. německé mince [rukou A] facit na českú vii gr.*“ (fol. 3v).

¹⁶⁴ Stará čeština pojem *archiv* neznala – v kartotéce *Staročeského slovníku* není jediný doklad toho slova; o užívání pojmu *archiv* ve středověku a o synonymech BRESSLAU 1912, s. 149, pozn. 1; důkladný sémantický rozbor a definici pojmu *archiv* a jeho synonym uv. PAPRITZ 1976, s. 41–73. Mnoho dokladů latinské terminologie z oblasti středověkého archivnictví cituje ŽERELIK 2000; srv. též LexMA 1, sl. 907–911.

¹⁶⁵ Srv. např. KOBUCH 1977, zvl. s. 105–106; o archivu pánů z Obergu HELLFAIER 1979, s. 196; o archivování pramenů účetní povahy MERSIOWSKY 2000, s. 261–264.

¹⁶⁶ DUŠKOVÁ 1956, s. 66, klade počátky rožmberského archivu do 13. století, a pokládá jej za nejstarší v Čechách; o českých šlechtických archivech 14. století l. c., s. 66–71. O archivech (do 15. století) obecně WATTENBACH 1875, s. 532–545: o královských archivech (od 12. stol.) l. c., s. 537–542; o šlechtických archivech se autor nezmiňuje. Srv. též BRESSLAU 1912, s. 149–184: přihlédneme-li k tomu, co autor uvádí o archivech římských králů a šlechty (l. c., zvl. s. 175–176, 182–183), smíme konstatovat, že situace, již z hlediska péče o rodové písemnosti zjišťujeme v rožmberském prostředí, do tohoto rámce zcela zapadá. BRENNEKE 1953, s. 134–138, se o šlechtických archivech ve středověku zmiňuje jen zcela obecně, bližší pozornost věnuje až formování rodových archivů (*Hausarchive*) v 16.–17. století.

borsku je existence zeměpanského archivu doložena k roku 1282: dějiny archivu do konce 15. století vykazují časté přesuny jednotlivých fondů a vedou k závěru, že v uvedeném období nelze hovořit o existenci centrálního archivu. Počátky wettinského archivu lze klást do doby před rok 1330, ačkoli jeho nejstarší inventář pochází až z roku 1378 – závažným argumentem jsou dorsální regesta, jimiž byly listiny opatřeny velmi pravděpodobně již roku 1330. Formování archivu vévodů rakouských spadá rovněž do 13. století, jak mj. nasvědčuje nejstarší inventář jejich archivu z roku 1299. Naproti tomu archiv nassavských hrabat je poprvé výslovně uváděn až roku 1482 (zmínka o jeho uložení v klenutém sklepe na Dillenburgu). Příkladem formování šlechtických archivů v 15. století je i případ pánů z Enzbergu.¹⁶⁷

Archiv pánů z Rožmberka byl uložen na krumlovském hradě, v sakristii hradní kaple sv. Jiří – např. roku 1461 nařizoval Jan z Rožmberka krumlovským úředníkům, „*aby ste dojdúce do zăkeristy i pobledali tobo listu na naše svobody...*“. Uložení písemností v sakristiích hradních kaplí bylo v té době tak běžné, že pojmem *sacristia* se vlastně označoval nejen samotný prostor, ale i truhlice, v nichž byly písemnosti uloženy (v rožmberském prostředí to ovšem není doloženo). V sakristiích bývaly též uzavírány smlouvy – i zde však pozitivní doklad z rožmberského prostředí postrádáme.¹⁶⁸ Krumlovská hradní kaple sv. Jiří je poprvé doložena roku 1334, v průběhu 14. a 15. století byla kaple i sakristie několikrát stavebně upravována – klenba tzv. sakristie (Kuthan toto tradiční označení odmítá s poukazem na konsekrační kříže prosvítající pod omítkou a hovoří o *malé kapli*, skutečností ovšem je, že ona prostora byla v 15. století označována jako sakristie) se svým tvaroslovím hlásí k přelomu 14. a 15. století, k podstatné stavební změně kaple došlo někdy před polovinou 15. století (v souvislosti s ostatními stavebními aktivitami na krumlovském hradě).¹⁶⁹ Doklady z domácího i zahraničního prostředí ukazují, že v řadě případů byly rodové archivy – především s ohledem na bezpečnost – uloženy v hradních sklepeních. Např. uložení švamberského rodového archivu ve sklepech hradu Švamberka (Krasíkov) opakovaně dokumentuje zlomek rejstříku borského panství (po 1476); v kopiáři pánů z Neippergu jsou přímo nadpisy rubrik typu „*Dyßs seint die*

---

¹⁶⁷ Archiv braniborský AHRENS 1990, s. 103–106, 150–153; KLINKENBORG 1911 klade počátky téhož archivu až k polovině 15. století, ačkoli konstituování jednotlivých fondů lze sledovat již o století dříve (l. c., s. 1–14); archiv wettinský LIPPERT 1923, s. 77–82; KOBUCH 1977, zvl. s. 112–115, 124–126 (argumentuje dorsálními registry); STREICH 1990, s. 213–217, se k otázce počátků archivu nevyjadřuje; archiv rakouských vévodů LHOTSKY 1963, s. 96–97 (s bibliografií); archiv hr. nassavských DEMANDT 1983; archiv pánů z Enzbergu SCHWARZMAIER 1967, zvl. s. 66–72.

¹⁶⁸ Doklad z roku 1461 AČ 21, s. 324–325, č. 98; sémantika pojmu *sacristia* a uzavírání smluv srv. např. BECKMANN 1996, s. 83, 211, a GRILLNBERGER 1897, s. 95.

¹⁶⁹ Doklad z roku 1334 UBK 1, s. 12, č. 65–67; o patrociniu kaple a jeho kolísání BOHÁČ 1997, s. 79–80; ke stavební podobě kaple MENCL 1974, s. 65; MÜLLER 1985, s. 523; KUBÍKOVÁ 1999; KUTHAN 2003, s. 641–642; k dříve opomíjené problematice hradních kaplí DURDÍK – BOLINA 1991.

lattinischen brieffe... und ligen auch in dem gewelb zu Wissenloch“, ap.¹⁷⁰ Správa archivu náležela patrně kancléři, případně některému z notářů. Úřad archiváře není v 15. století doložen.¹⁷¹

Na jednotlivých správních centrech byly písemnosti vzniklé v souvislosti se správní agendou (např. registra), ale i listy, listiny a privilegia uloženy ve své době standardním způsobem v truhlicích nebo sáčcích v hradních kaplích, případně sklepích – konkrétní zmínka je k dispozici z Helfenburka (1452), kde byly písemnosti uloženy v hradní kapli. Dobovou zvyklost ukládat písemnosti do truhlic dokládá i revers vystavený opatem a konventem treboňského kláštera roku 1417, v němž dosvědčují, že †Mikuláš Lander „*truhličku svú vlastní s listem, ..., i s jinými listy v tej truhlici ležícími ... v naši moc k věrným rukám položil jest*“.¹⁷²

Součástí fondů krumlovského archivu byly (1418) i archivy rodových klášterních fundací – cisterciáků vyšebrodských¹⁷³ a augustiniánů treboňských.¹⁷⁴ Dobu a důvody, jež vedly k jejich deponování na Krumlov, nelze spolehlivě určit (hypoteticky se předpokládá souvislost se svozem klášterních klenotů a písemností roku 1418). Na Krumlově byl určitou dobu uložen rodový archiv pánů z Rýzmburka, a rovněž některé listiny šternberské – oběma případům je společná nechuť Oldřicha z Rožmberka k vydání uložených písemností. Dvě desítky listin a listů, jež si Švihovští z Rýzmburka na Krumlov uložili do úschovy, navrátil Vilému ml. z Rýzmburka a na Rabí teprve po Oldřichově smrti jeho syn Jan z Rožmberka (1463). V souvislosti s navrácením listin Švihovským byl vyhotoven jejich soupis, na základě něhož by bylo lze jako datum post quem pro úschovu na Krumlov stanovit rok 1447, ovšem o rýzmburských listinách na Krumlově existuje doklad již z roku 1446. Šternberské listiny se do archivu dostaly v souvislosti s prostřednictvím Oldřicha z Rožmberka ve sporech mezi Perchtou z Kravař a Alšem ze Šternberka v polovině 20. let. Již roku 1441 Aleš Oldřicha urgoval o navrácení některého listu, avšak rodových písemností se ještě roku 1458 musel domáhat Zdeněk ze Šternberka: „*A prosím, aby listy mé s truhlicí přivezl mi s sebou na Konopiště...*“, psal tehdy Janovi z Rožmberka. Archiv pánů z Hradce naproti tomu na Krumlově uložen nebyl.¹⁷⁵

---

¹⁷⁰ Archiv pánů ze Švamberka ŠIMŮNEK 2001, s. 281; archiv pánů z Neippergu ANDERMANN 1994, s. 27.

¹⁷¹ Rozsah povinností správce archivu (zvl. příjem a evidence písemností) byl nepochybně analogický povinností archiváře (*archivarius*), zakotveným v instrukci sicilské královny Johanny I. (1343–1381) – edice: FICKER 1880.

¹⁷² Pramenné zmínky české proveniencí o místech a způsobech uložení a evidence písemností ve 14. – poč. 15. století eviduje TADRA 1892, s. 194–199; ze zahraničního prostředí WATTENBACH 1875, s. 532–545; archiv na Helfenburku ŠIMŮNEK 2002a, s. 239; revers z roku 1417 PEXA 2001, s. 45, č. 7 (znění písemnosti tu otištěno transliterovaně).

¹⁷³ „*Listiny opatů kláštera ve Vyšším Brodu jsou v klenuté místnosti (sklepě)*“ (KUBÍKOVÁ 1997, s. 89–90).

¹⁷⁴ „*Listiny treboňského kláštera jsou v sakristii*“ (KUBÍKOVÁ 1997, s. 90, č. 80); srv. MAREŠ 1896, s. 526.

¹⁷⁵ Archiv Švihovských z Rýzmburka – RD, s. 233–235, č. 259; k roku 1446 LOR 3, s. 173, č. 237; archiv pánů ze Šternberka – k roku 1441 zvl. LOR 2, s. 117, č. 147; k roku 1458 PÁNEK

Nejstarší doklady o **struktuře rožmberského archivu** jsou k dispozici ze třetí čtvrtiny 15. století. Spolehlivě lze však říci pouze tolik, že písemnosti byly tematicky/geograficky tříděny do truhlic. Tematickému členění nasvědčuje instrukce Jan z Rožmberka (1461) krumlovským úředníkům, aby věnný list hledali „*v té truhlici, ketež jsú súdy*“, geografickému třídění např. uložení listin, vztahujících se ke zboží Lipnice a Německý Brod (1418), „*společně v malé truhličce*“ (i zde lze ovšem spatřovat tematické hledisko ve vazbě na Čeňka z Vartenberka). Za samostatný fond lze snad považovat písemnosti zvíkovského panství. Jeví se to na základě soupisu písemností, jež Jindřich z Rožmberka postoupil – spolu s panstvím Zvíkov a k němu náležejícím zbožím Milevsko – roku 1473 Bohuslavovi ze Švamberka. Otázkou zůstává, do jaké míry lze uvedené zmínky považovat za doklad komplexního systematického přístupu k třídění písemností: přikláním se v tomto směru k mínění A. Kubíkové, jež podobný systém pro druhou polovinu 15. století nepředpokládá. Současně nelze vyloučit, že určitý systém vnesl do uspořádání písemností sám Oldřich z Rožmberka – známy jsou rubní registry, na listech psané rukou Oldřichovou a kancléře Rittschawera (Rameš tu vcelku oprávněně vyvozuje, „*daß das rosenbergische Archivwesen schon in der Mitte des XV. Jahrhunderts einen hohen Standart erreicht hatté*“).¹⁷⁶

Vlastní struktura jednotlivých fondů rožmberského archivu je dokumentována až na počátku 40. let 16. století – archiválie byly tehdy tematicky roztrženy do krabic, označených siglami. Již od 15. století existuje celá řada dokladů o způsobu uložení písemností – nejčastěji v truhlicích. Vedle řady zmínek z rožmberského prostředí dokumentuje uložení písemností v truhlicích např. i inventář Korunního archivu z r. 1437. Dobová – zvláště latinská – terminologie byla velmi pestrá: např. v případě archivu hrabat z Kleve se hovoří (1336–1337) o uložení listin „*in scrineis, dosis et pixidibus*“. Konkrétní představu o jednom ze způsobů uložení archiválií poskytuje dochovaná archivní skříň (konec 15. století – v dobových účtech jmenována „*briefhalt, briefbhalt*“), jejíž jednotlivé zásuvky jsou opatřeny původními štítky.¹⁷⁷

Detailnější pohled do struktury rožmberského archivu umožňují soupisy, jež pořídil rožmberský kancléř Václav Albín z Helfenburka (1542–1544); přímým podnětem byla potřeba evidence především majetkových práv pánů z Rožmberka v souvislosti s vklady do Obnovených desk zemských. Soupis zřetelně odráží snahu po tematickém rozčlenění písemností (jmenovitě se uvádí 18 *ladulí* a 44 *škatulí*). Obsah jednotlivých *ladulí*

1983, s. 458; archiv pánů z Hradce – omyl, tradovaný ve starší literatuře, uvedla na pravou míru KUBÍKOVÁ 1997, s. 87, č. 65.

¹⁷⁶ Doklad z roku 1461 AČ 21, s. 327, č. 105; listiny na Lipnici a Německý Brod KUBÍKOVÁ 1997, s. 90, č. 81 – obě zboží náležela Čeňkovi z Vartenberka a Oldřich z Rožmberka je prodal Mikuláš Trčkov (SOA Třeboň, CS, II–112–6); listiny zvíkovské AČ 15, s. 312–315, č. 32; k systematickému třídění v rožmberském archivu KUBÍKOVÁ 1998, zvl. s. 129; RAMEŠ 1993, s. 6–7.

¹⁷⁷ Inventář Korunního archivu BAUER 1930, s. 29, a dle edice; archiv hr. z Kleve SCHLEIDGEN 1986, s. 27; archivní skříň SCHWARZ 1951, tamtéž i vyobrazení (tabule VIII); srv. též vyobrazení truhlice na listiny z konce 15. století (SCHLEIDGEN 1985, s. 101).

a *skatuli* Albín evidoval ve dvou paralelních soupisech, na jejichž podkladě vznikl souborný „*Registr majestátů a privilegií...*“ Měřítkem výběru i zde byla aktuální hodnota jednotlivých písemností, jak lze ostatně soudit i z poznámek typu „*Ladule F – nejsou v ní listové užiteční*“.¹⁷⁸ Kdy byl tento systém zaveden, není s jistotou známo – jako pravděpodobné se zdá, že ke komplexnímu uspořádání rožmberského archivu mohlo dojít v období Petra IV. z Rožmberka (†1523), či nejspíše v souvislosti se známým sporem o rozdělení jeho dědictví.¹⁷⁹ Analogie totiž dokládají, že již ve druhé polovině 15. století provázelo vyhotovování archivních inventářů každý rozsáhlejší přesun archivních fondů – detailně je tento proces dokumentován např. v případě archivu landkrabí hessenských.¹⁸⁰

Uložení písemností v krabicích, označených síglami bylo již ve středověku běžné, jak svědčí např. zmínka z register kanceláře arcibiskupství v Mohuči („*Infra scriptae literae reperiuntur in parva ladula R in Pingvia*“); repertář z roku 1453, zachycující uspořádání písemností (1268–1450) do šestnácti krabic/skříní(?) – „*schrin mit brief*“ – označených síglami A–Q, je k dispozici v případě archivu braniborských markrabat. Označení jednotlivých truhlic/krabic piktogramy je doloženo v případě nejstarších archivních inventářů ve 14. století a rovněž i v inventáři Korunního archivu z r. 1437. Domnívám se, že strukturu rodového archivu pánů z Neippergu velmi pravděpodobně odráží tematické uspořádání kopiáře, vyhotoveného v polovině 80. let 15. století – lenní listiny, koupě, prodeje, dělení majetku, věnné zástavy, listiny na drobnější majetková práva ap. (názor, že kopiáře reflektují stav a uspořádání archivních fondů, vyslovil již Dülfer). Zmínky v kopiáři hrabat z Kleve (1336/1337) o uložení jednotlivých listin v rámci archivu, ale např. i o způsobu jejich zpečetění svědčí nejen o vyspělé administrativě, ale i o erudici kancelářského personálu. Struktura archivu hrabat Nassavských je zřejmá z dvojice repertářů, vyhotovených v letech 1532–1537.¹⁸¹

---

¹⁷⁸ Znění soupisu B otisknula a sumárně zde uváděné listiny identifikovala KUBÍKOVÁ 1998; hodnotu Albínových inventářů z hlediska pramenné kritiky – konkrétně ve vztahu ke známé *Výpovědi krále Jana* – demonstrovala TÁŽ 2000a, s. 129–130.

¹⁷⁹ K tomu ŠIMÁK 1896 a ŠEBÁNEK 1925.

¹⁸⁰ Podnětem k vyhotovení inventářů bylo – vedle rozdělení (1469–1470) a znovusloučení (1500) Hessenska – především přivtělení archivu ziegenhainského. Souborná inventarizace celého archivu (1502–1503) vykazuje již poměrně pokročilý systém třídění archivních fondů (DÜLFER 1957a, zvl. s. 38–56).

¹⁸¹ Arcibiskupství Mohuč PATZE 1970, s. 42; Braniborsko KLINKENBORG 1911, s. 18–25, příl. 2; s. 80–81, příl. 6 (jindy se v souvislosti s uložením písemností hovoří o „*casten unnd laden*“); Korunní archiv BAUER 1930, s. 29 + příl.; edice kopiáře archivu pánů z Neippergu: ANDERMANN 1994 (strukturu archivu však v úvodu pozornost nevěnoval); DÜLFER 1957a, zvl. s. 31–38; kopiář archivu hr. z Kleve srv. dle záhlavního registáře: SCHLEIDGEN 1986, s. 25–49; archiv hr. Nassavských dle repertářů DEMANDT 1983. Srv. též o uspořádání papežského archivu ve 13. století (BOCK 1954).

V krumlovském rodovém archivu byly s velkou pravděpodobností uloženy i právní příručky – tzv. *Rožmberská právní kniha* z let 1337–1344, a patrně i opis *Maiestas Carolina*. Se zněním *Maiestas* byl sám Oldřich z Rožmberka nepochybně alespoň v hrubých rysech obeznámen – svědectvím je v literatuře opakovaně zmiňovaný jeho list, v němž ujišťuje Alše ze Šternberka, že zákoník, jehož opis byl nalezen na Karlštejně, nevstoupil v platnost. Prokazatelně byla v rožmberském archivu uložena Karlova odvolací listina. *Papalista* – kniha, o jejíž zapůjčení Oldřicha z Rožmberka žádal (1449) Bedřich ze Strážnice – byl velmi pravděpodobně příručkou církevního práva.¹⁸² Problematická je otázka knih ve šlechtických archivech (a na šlechtických hradech obecně). V konkrétním případě Krumlova je známo, že sem byly roku 1418 svezeny i knihy z okolních klášterů a tehdy vyhotovený inventář nedovoluje jasně identifikovat majetková práva k jednotlivým kodexům. O úplnosti soupisu lze rovněž dobře pochybovat a tím spíše jsme nuceni konstatovat, že naše znalosti knižní kultury v prostředí středověké šlechty jsou velmi torzovité – jak například vysvětlit inventářové položky evidující 76 knih, jednu starou bibli a dva a půl pytle nespázaných knih uložených na Helfenburku?¹⁸³

Rožmberský rodový archiv se dochoval v relativní úplnosti, především z toho důvodu, že nedocházelo k odlučování jednotlivých fondů, jak se ve středověku v souvislosti s majetkovými převody zpravidla dělo (k epizodní odluce části archivu došlo koncem 50. let 15. století – Oldřich z Rožmberka si část písemností odvezl s sebou na Dívčí Kámen, avšak záhy byly navráceny do rodového archivu¹⁸⁴). Ilustrativní je v tomto směru případ archivu rakouských Dachsbergů (vymřeli ve 30. letech 15. století): v souvislosti s dělením rodového dědictví došlo k roztržštění archivu, jehož jednotlivé fondy převzali noví nabyvatelé příslušných částí n. dachsberských zboží. Z hlediska dobového náhledu měly pak hodnotu prakticky pouze písemnosti, týkající se majetkových práv („... *all brief und register, die da sind und uber die vorgemelten vesten, stukh, guter, zehend, nucz und gült lautend...*“), naopak listiny, nespádající do této skupiny, zůstaly na okraji pozornosti. Tak se např. dochoval soubor písemností Ulricha z Dachsbergu (z let 1397–

---

¹⁸² *Rožmberská kniha* – edice: AČ 1, s. 447–484; *Maiestas Carolina* – edice: AČ 3, s. 65–180; korespondence o platnosti zákoníka ze 40. let 15. století LOR 2, s. 192–193, č. 207; s. 197–198, č. 210; znalost *Maiestas* v řadách šlechty ve druhé polovině 15. století prokázal MARTINOVSKÝ 1979; roli *Maiestas* v právním povědomí pohusitské doby sleduje KEJŘ 1992, s. 69–71; žádost o *papalistu* LOR 4, s. 29, č. 27.

¹⁸³ Soupis svozu na Krumlov UBG, s. 380–404, č. 166a; na problémy interpretace upozorňuje HLAVÁČEK 1965, s. 96–97, č. 158; doklady o knihách na Helfenburku v polovině 15. stol. ŠIMŮNEK 2002a, s. 238–239; k pohybu rukopisů v 15. století srv. příklady u HLEDÍKOVÉ 1991.

¹⁸⁴ Dle rozhodčího výroku Jošta z Rožmberka (1461) Oldřich měl „*všecky zápisy, listy svobod... a obdarování... i všecky zápisy k užítku panství našeho... v moc svůj a naši i páně Janovu konečně položiti*“ (LOR 4, s. 443–445, č. 647).

1402, vzniklých v souvislosti s výkonem úřadu zemského maršálka), přičleněný k archivním fondům švagra posledního mužského potomka z rodu Dachsbergů.¹⁸⁵

---

¹⁸⁵ O osudech rožmberského archivu po vymření Rožmberků stručně RAMEŠ 1993, s. 8–9; o osudech archivu dachsberského BRUNNER 1927.

IV. HIERARCHIE ÚŘADŮ A SPRÁVNÍCH STRUKTUR

Terminologie: úředník – služebník.¹ Termín *úředník* (lat. *officialis*, něm. *amptman*) se v pramenech rožmberské provenience 15. století vyskytuje zřídka. V rožmberské administrativě neoznačoval titul *úředník* konkrétní post – jak tomu bylo běžně v rakouských a německých zemích – ale nejvyšší vrstvu rožmberské klientely. Jako *úředníci* nebyly označovány všechny osoby, náležející ke dvoru (k významovým rovinám pojmu *dvůran* srv. s. 155n.). Skutečnost, že pojem *úředník* se v rámci správního systému vztahoval jen na některé osoby, vyplývá i z pramenů z oblasti Německa; srv. např. formulaci ve zřízení Gerharda II. ze Saynu (1465): „... und gebieden und bevellen auch allen und iglichen unsern amptluden, schultessen, scheffen, rechtern, lantknechten und underthanen uff den eydt...“.² V rožmberském prostředí platí pro termín *úředník* druhý z významů, jenž pro tento pojem ve své typologii stanovila E. Bamberger. Spojovat službu (*Dienst*) – případně dvorskou službu, narozdíl od úřadu (*Amt*) – s institucí ministeriálů není v českých zemích možné. Za bezpředmětné lze pokládat úvahy Gänserovy, např. „Inwieweit können wir im ausgehenden Mittelalter von landesfürstlichen Beamten sprechen, ohne eine ganze Reihe von Personen, die eine Sonder- oder Zwitterstellung einnehmen, zu vernachlässigen“.³

V jazykově německé oblasti zpravidla označoval termín *Amtmann* konkrétní post v rámci správní hierarchie. Postavení úředníka, označovaného jako *Amtmann*, bývalo zpravidla na roveň purkrabím/hejtmanům na rožmberských panstvích (např. v instrukci pro sponheimské úředníky 1437 jsou na prvním místě *die amptlude*, a za nimi *die lantschreiber*); nebyly výjimečné ani případy, kdy byl *Amtmann* pověřen finanční správou v rámci panství (např. na dominiu pánů z Wallsee). Rozbor struktury úřadů a příslušných titulatur např. v hrabstvích Kleve, Jülich a Berg (1250–1350) vede k závěru, že v těchto oblastech byl termín *úředník/amptman* užíván v analogickém významu jako na rožm-

---

¹ Na tomto i jiných místech je zřejmý význam historické sémantiky (srv. především programovou stat' MACKA 1991). Ze slovníkové literatury má zásadní význam StěSl (na požadované úrovni tiskem dosud pouze písmena N–O; základní informativní hodnotu má slovník BĚLIČ – KAMIŠ – KUČERA 1978) a heslář ROUČKY – RŮŽIČKY 1975. Málo reprezentativní sondou je práce MICHÁLKA 1983: autorovo rozlišování terminologie právní a administrativní je namnoze sporné. O osvětlení některých pojmů vztahujících se ke služebnému poměru a právní ochraně v Čechách 15. století se pokusil ŠIMŮNEK 2000a.

² Zřízení Gerharda ze Saynu NEUMANN 1998, s. 173, odst. 31a; o pojmu *úředník (amptman – officialis)* WOLTER 1988, s. 270–272; TÝŽ 1992, s. 40–42.

³ BAMBERGER 1922–23, s. 168, pozn. 1; autorka se domnívá, že pojem *úředník* byl původně chápán jako protiklad k pojmu *leník*, „die Absetzbarkeit im Gegensatz zur Erbllichkeit“ (l. c., s. 168); tato teze však právem nebyla přijata bez výhrad (srv. WILLOWEIT 1983, s. 83–84); spojení služby s institucí ministeriálů WILLOWEIT 1983, s. 86–87; GÄNSER 1983, zvl. s. 183 (žoviálním stylem psaný článek je snůškou drobných postřehů bez jasné koncepce).

berských panstvích 15. století: „... die Termini ‘officialis’, ‘officiatus’, ‘amptman’ ganz überragend als Sammelbegriff verwendet werden, der einen Typus und nicht eine bestimmte Funktion kennzeichnet“.⁴

K nejstarším dokladům slova úředník v rožmberském prostředí náleží zmínka z roku 1385, kdy *urzednik* je užit jako česká paralela pro *beneficiarius*; termínem *urzednikones* jsou na sklonku vlády Václava IV. označováni výběrci berně.⁵ V jazykově německém prostředí se termín *Amtmann* objevuje od 14. století; pojem *Amt* pochází ze starohornoněm. *ambath*. Na základě obsažné sémantické analýzy pojmu *úřad* (*amt – officium*) v prostředí světské správy dospěl Wolter k definici: „Er [Amt] wird nicht mehr als ‘Dienen’ im weitesten Sinn verstanden“.⁶

Termín *služebník* (něm. *diener*, lat. *servus, servilis*)⁷ je nejčastějším, současně však velmi vágním označením osob, vázaných svými aktivitami na Rožmberky, ať již se jednalo o příslušníky klientely, či nikoli. V rámci klientely měl termín *služebník* širší okruh užití, než *úředník*: četné doklady svědčí o tom, že jako své *služebníky* Rožmberkové označovali příslušníky klientely od nejvyšších úředníků až po čeládka v hospodářském dvoře, a nadto i osoby, jež se jim jen *přikázaly v ochranu*, a nestály tedy vůči Rožmberkům ve služebním poměru. Označení *služebník* je užíváno i pro úředníky šlechtického původu a Bohuslav Hasištejnský ve svém spise dokonce nerozlišuje mezi úředníky a čeledí: „A protož nejlepší čeled' maje, bud' to úředníka neb jinú čeled'...“.⁸

V běžné správní praxi ovšem vzdor tomu existovala velmi zřetelná dělicí čára mezi služebníky (tj. hradní posádkou, čeledí ap.) a úředníky (purkrabí – hejtmani, kancelářský personál + písaři), jak svědčí i dobové účty – dokonce i výplaty jednotlivých skupin úředníků a služebníků jsou evidovány v oddělených rubrikách.⁹

---

⁴ Sponheimská instrukce MONE 1855, s. 387–393; dominium pánů z Wallsee DOBLINGER 1906, s. 522; k poměrům v hrabství Kleve ad. JANSSEN 1971, s. 89.

⁵ ŠIMŮNEK 2000a, s. 179; doklad z r. 1385 LOR 2, s. 67, listina v pozn. k č. 92; pojem *urzednikones* eviduje KROFTA 1930, s. 444.

⁶ Výskyt termínu *Amtmann* BAMBERGER 1922–23, s. 173; o původu pojmu *Amt* WILLOWEIT 1983, s. 82–83 (tamtéž i literatura); WOLTER 1988, s. 261–267 (cit. s. 263); TÝŽ 1992, s. 36–39 (cit. s. 37). O druhé významové rovině (*úřad* = správní jednotka) srv. s. 72n.

⁷ Příslušníci habsburské klientely (kol 1300) jsou nejčastěji označováni termíny *fideles, servi (diener), familiares, consilarii* (SABLONIER 1979, s. 181).

⁸ Konkrétní doklady užití termínu *služebník* v souvislosti s vyrukováním z vězení uv. ŠIMŮNEK 2000a, s. 176, pozn. 3; o právním postavení osob, jež se Rožmberkům *přikázaly v ochranu* (*přikázany*) l. c., s. 184–189; srv. s. 405; označení *služebník* pro osoby šlechtického původu např. LOR 4, s. 254, č. 356; HASIŠTEJNSKÝ 1851, s. 23; úřednickou nomenklaturu (zvl. *úředník, písař a služebník*) pro druhou polovinu 16. stol. eviduje STEJSKAL 1997, s. 217.

⁹ Např. v účtech panství Celle (Braunschweig–Lüneburg) jsou v letech 1437–1439 výplaty služebníků a posádce (*Denstenlon* či *Lon dem gesinde*) evidovány odděleně od výplat úředníkům (DORMEIER 1994, s. 356–357).

Pro 15. století pouze ojedinělá heslovitá zmínka – neumožňující bližší interpretaci – dokládá, že i v rožmberském prostředí se uplatnili *služebníci, kteříž z domu slúžjí* (1450); z terminologického hlediska pozoruhodný je z doby o málo pozdější revers Petra z Rožmberka (1514), v němž svědčí, „*dasz ich den... Ambrosien Müllthaymer vonn Witzmannsperg von hams aus zu ainem dyener aufgenommen habe*“. Na základě analogií – termín *Diener-von-Haus-ans* byl značně frekventovaný např. v sousedních Rakousích, Bavorsku (objevuje se tu od roku 1428), ale i Sasku – je zřejmé, že se jednalo o osoby, pobírající pevný roční plat, za což byly v případě potřeby povinny nastoupit do služby (zpravidla vojenské). Analogický, jako v případě osob, označovaných *Diener-von-Haus-ans*, byl snad právní základ služebního poměru v případě držitelů služebných dvorů (srv. s. 289n.).¹⁰

Specifické užití měl v rožmberském prostředí pojem *vladař*. V rámci administrativy se v 15. století uplatnil ve dvou rovinách: nejvyšší úředník panství a správce špitálu. Termínem *hejtman a vladař* je označen treboňský úředník Mikuláš z Krchleb (1426), jedná se však o zcela ojedinělý doklad tohoto typu – snad zde existuje souvislost i s faktem, že v Třeboni, jako jediném z rožmberských správních center, v době husitské a pohusitské neexistoval úřad purkrabích, ale pouze hejtmanů. Termínem *vladař špitálu* býval v 15. století označován Jan Rittschawer, jediný jménem známý správce vrchnostenského špitálu v Krumlově (výslovně 1447). Naproti tomu s termínem *vladař* ve smyslu (hospodářského) správce se v rožmberském prostředí nesetkáváme, ačkoli je doloženo, že v češtině 15. století byly pojmy *šafář* a *vladař* chápány jako synonyma; též i *prespositus – šafář – vladař*. Pojem *vladař, vladařství* měl v 15. století i další významové roviny – samotní Rožmberkové zhruba od poloviny 15. století – v souvislosti se snahou o zakotvení seniorátního principu – začínají pozvolna prosazovat titul rožmberského vladaře; specifický byl úřad vladařů v prostředí tábořské obce.¹¹

Struktura rožmberské administrativy. Analogicky jako západoevropské šlechtické správní systémy 15. století fungoval i rožmberský správní systém té doby ve dvou rovinách – centrální a lokální. Rovinu centrální tvořil krumlovský purkrabí, kancelář a rada. Zvláštní skupinu osob tvořili dvorští úředníci. Rovinu lokální představoval úřední aparát, působící na jednotlivých správních centrech. Rožmberský model má řadu analogií v německém prostředí a je zřejmé, že základní struktura administrativní sítě měla obecnou platnost. Členění úřadů na dvorské, centrální a lokální se zcela shoduje se struk-

---

¹⁰ Doklad z roku 1450 LOR 4, s. 197, č. 265; revers Petra z Rožmberka CodRos, fol. 96v–97r. O původu pojmu v Rakousích a Bavorsku obšírně BECK 1911, s. 60–72; označení *Diener-von-Haus-ans* nesli i čeští šlechtici, pobírající roční plat (*jorgelt*) od vévodů bavorských (srv. v prosopografii u ŠIMŮNKA – TRESPA 2000–01, passim); k téže kategorii služebníků i TRESP 2004, zvl. s. 220–228, 233.

¹¹ Doklad z roku 1426 TECL 1990, s. 101, č. 6; doklad z roku 1447 UBK 2, s. 77, č. 275 (srv. s. 517); k pojmu vladař ve smyslu správce pro ilustraci doklad z doby kolem 1460: „*leč by který člověk u svého pána vladařem byt*“ (AČ 22, s. 13–15, č. 17); o úřadu *vladařů* v prostředí tábořské obce ŠMAHEL 1982a.

turou úřadů markrabí bádenských ve 14. a 15. století, již rekonstruoval Herkert – pod centrální správu zahrnul též staré dvorské úřady jídlonoše, číšníka, maršálka a komorníka, jež v 15. století již nejsou doloženy. Analogická je struktura vyšších úřadů na panstvích hrabat Löwensteinů ve 13.–15. století (Fritz). Své oprávnění mají i poukazy k analogiím mezi strukturou administrativních aparátů šlechtických a zeměpanských domén.¹² Výklad o „struktuře“ úřadů bývá v některých případech zúžen na (chronologicky řazenou) evidenci pramenných zmínek o jednotlivých úřednících.¹³

Rožmberská kancelář

V západní Evropě je pojem *cancellaria* doložen od druhé poloviny 12. století, v rožmberském prostředí se pojem kancelář (*cancellaria*), stejně jako kancléř (*cancellarius*), objevují až od přelomu 14. a 15. století (v pramenech z doby před rokem 1390 není k dispozici jediný doklad).¹⁴

Vzhledem k relativně dobře zachované pramenné základně byla rožmberská kancelář – jakožto přední česká šlechtická kancelář – v minulosti opakovaně předmětem studia, a to především z pozic diplomatiky. Vznik těchto prací náleží do poměrně krátkého časového rozmezí konce 60. – poloviny 70. let 20. století, pomineme-li na tomto místě práce starší, zabírající se fungováním kanceláře okrajově (např. v souvislosti s falsy), či v návaznosti na potřeby ediční práce (např. *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka*). K problematice kanceláře Petra I. (†1347) se vztahuje analýza T. Šimka, krátce poté byla publikována zásadní Trucova práce k dějinám kanceláře ve 14. století. Ke kanceláři Oldřicha II. se vztahuje dvojice diplomních prací z poloviny 70. let (M. Šimkové a J. Králové). Králová soustředila svou pozornost na rozbor písarských rukou v materiálu z Oldřichovy kanceláře, a ačkoli – vedle faktografických nedopatření – jí leckterá souvislost unikla a získané výsledky nedokázala náležitě zhodnotit, jedná se o práci stále cennou. Problematická je hodnota práce Šimkové – již samotný titul je poněkud zavádějící (o kanceláři na přelomu 15. a 16. století tu vlastně lze nalézt jen velmi málo), k problematice rožmberských fals nepřináší nic nového, a lze litovat, že několik pozoru-

---

¹² HERKERT 1910, zvl. s. 8–17, 113; FRITZ 1986, s. 168–174; ISAACSOHN 1874 v pasáži o šlechtických úřednících (l. c., s. 171–174) věnoval pozornost jen purkrabímu (*Burgvogt*) a obecně poukázal k analogickým rysům se správním systémem zeměpanským (l. c., s. 172), ovšem obecně trpí jeho práce značnou nevyvážeností (přehledný výklad o hierarchii zeměpanských úřadů a úředníků obsáhl 130 stran, l. c., s. 36–167).

¹³ Srv. např. BUMILLER 1990, s. 210–212; CIRONISOVÁ 1984, aj.

¹⁴ Terminologii před zavedením pojmu *cancellaria* sledoval KLEWITZ 1937; k terminologii v rožmberském prostředí TRUC 1972, s. 122, 130.

hodných pasáží (např. úvahy o formuláři Václava z Rovného) je tak skryto v textech kompilačních a často i faktograficky chatrných.¹⁵

Důraz na studium paleografické a diplomatické vedl k tomu, že postavení kanceláře a podíl jejích úředníků na chodu správního systému rožmberského dominia zaujímá v citovaných pracích úlohu spíše okrajovou. Z hlediska studia vývoje a fungování správních struktur je právě tento pohled klíčový – významné místo kancelářského personálu v rámci rožmberského administrativního aparátu je dáno již skutečností, že nejpозději od 14. století bylo písemné pořízení nezbytným předpokladem funkčnosti správního systému.

Rožmberská kancelář byla v dobovém kontextu zjevem velmi nestandardním – vyspělost její organizace a písemné agendy kontrastuje tu s obecně panujícím malým zájmem šlechty o písemné pořízení.¹⁶ Závažnou dokumentární hodnotu má fakt, že již ve 14. století byla v rožmberské administrativě vypovídací hodnota psaného záznamu stavěna na roveň svědectví pamětníků – zračí se to např. ve znění listiny z roku 1382 (výše cla v Dolním Bukovsku), v níž Petr a Jan z Rožmberka osvědčují, „*quia diligentem ab antiquis personis habentes requisicionem et eciam in antiquis scriptis reperimus, quod theloneum...*“.¹⁷ Přitom je známo, že ještě v pozdním 15. století bylo svědectví pamětníků pokládáno za dostatečně průkazný argument. Stačí zde připomenout např. spor Budějovických s provozovateli sladoven a krčem ve vsích na jih od města (např. Kamenný Újezd), v jehož průběhu svědčila celá řada osob, a to i o záležitostech osmdesát let nazpět („*pomním dobře od osmdesáte let dobrým rozumem...*“); analogickým dokladem jsou četná svědectví, týkající se držby manství k hradu Zvíkovu, či svědectví o rozloze lesa (1410) – „*silva, que se extendit, ut dicitur, ad 10 vel citra laneos*“, aj. Dokonce i deskový zápis bylo lze v případě jeho nedohledatelnosti nahradit svědectvím *dobrych lidí*.¹⁸

Srovnávací literatura k problematice zeměpanských a šlechtických kanceláří je neobyčejně rozsáhlá, a pozornost proto bude věnována jen té části, jež se studiem kanceláří zabývá z hledisek nikoli diplomatických, ale administrativních – z těch úhlů pohledu, jež lze pro období pozdního středověku sledovat i v prostředí rožmberské kanceláře.¹⁹ Obecně platí, že (s určitým zpožděním) se i v českém prostředí uplatnily

---

¹⁵ ŠIMEK 1970; TRUC 1972; ŠIMKOVÁ 1976; KRÁLOVÁ 1977.

¹⁶ O vyspělosti rožmberské písemné agendy srv. též TRUC 1972, s. 123; malý zájem šlechty o listinná pořízení např. DUŠKOVÁ 1956, zvl. s. 72; o významu písemného pořízení v městském a šlechtickém prostředí polském srv. MALECZYŃSKI – BIELIŃSKA – GAŚIOROWSKI 1971, zvl. s. 126–129, 133–134.

¹⁷ Znění listiny bylo dodatečně inzerováno do rožmberského urbáře (UZR, s. 41–42, č. 360).

¹⁸ Znění svědectví o sladovnách a krčmách AČ 21, s. 332–343, č. 119–124; o manstvích ke Zvíkovu DD 8, *passim*; o rozloze lesa DRC, s. 224; o deskovém zápisu ustanovení u Ondřeje z Dubě (ČÁDA 1930, s. 135–136, čl. 33, 34).

¹⁹ Pro pozdní středověk lze připomenout např. následující (abecedně): ALVERMANN 1999; ANDRIAN–WERBURG 1971; BUZINKAYOVÁ 1982 (kancelář Jana Jiskry z Brandýsa); BLASCHKE 1984; BRANDENSTEIN 1983; DEMANDT 1990 (výklad o centrální kanceláři hr. z Katzenelnbogen

základní vývojové rysy, jež vystihnul O. Redlich: „*Es ist lange erkannt, daß die Ausbildung der landesfürstlich Territorien einerseits und die werdende Autonomie der Städte andererseits dem Urkundenwesen seit dem 13. Jahrhundert entscheidende Impulse und dauernd geordnete Gestaltung gegeben haben. Dem Urkundenwesen sowohl, wie überhaupt die Schriftlichkeit des Geschäfts-, Verwaltungs- und Rechtswesens*“.²⁰

Formování rožmberské kanceláře. V německých zemích a západní Evropě náleží formování nejstarších šlechtických kancelářů do 13. století. Shodně to vyplývá z výzkumu v prostředí řady zeměpanských kancelářů v německých zemích – např. Bavorsko, Brunšvicko, Jülich a Berg; do poloviny 13. století spadají rovněž počátky kanceláře hrabat tyrolských.²¹ Ze 13. století jsou k dispozici nejstarší zmínky o šlechtických notářích i v Polsku. Z výzkumů z Lužice vyplývá, že v této oblasti jsou šlechtičtí notáři ve větší míře doloženi až od 14. století.²²

V rožmberských službách jsou jednotliví notáři doloženi od druhé poloviny 13. století. Mezi svědky závěti Voka z Rožmberka (†1262) vystupuje i jeho notář Rudiger,²³ ve službách Vokova syna Jindřicha je doložen protonotář Filip (1305).²⁴ V uvedeném období je nutno ovšem počítat s podílem písařů z okolních klášterů – na základě rozboru písařských rukou rožmberských listin druhé poloviny 13. století předpokládá Dušková účast cisterciáků vyšebrodských na procesu zlistinění, Šimek uvažuje v případě listinných pořízení Jindřicha I. z Rožmberka o účasti kláštera ve Schläglu.²⁵

---

v 15. stol. je pojat jako sled biogramů jednotlivých kancléřů a písařů a působí poněkud nepřehledně; l. c., s. 50–59); ERKENS 1987; HERZ 1977; HEUBERGER 1915; HLAVÁČEK 1970; KNECHT–STACHELSCHIED 1958, s. 38–48, pojednává o kanceláři vév. z Kleve (první pol. 15. stol.) především z hlediska jejího personálního složení; KORTA 1968 věnoval šlechtickým kancelářím pozornost jen okrajově; LEHMANN 1980; LIEBERICH 1966; LUCHA 1993; MERTENS 1961; SCHLEIDGEN 1985 (kancelář hr. Jülich a Berg ve 13.–16. stol.); SCHLEIDGEN 1986; ZIMMERMANN 1925/1974 (o kanceláři landkrabí hessenských, zvl. ve druhé pol. 15. stol., ke struktuře písemností autor nepřihlédl; l. c., s. 103–116). K jednotlivým problémovým okruhům průběžně v textu, kde i další srovnávací literatura.

²⁰ REDLICH 1911, s. 154.

²¹ Bavorsko – ETTELT – HAUSFELDER 1992, s. 127, s. 133–134, pozn. 2 (obsáhlá bibliografie k problematice kanceláře bavorských vévodů ve středověku); Brunšvicko – proces formování kanceláře vév. brunšvických ve třetí čtvrtině 13. stol. osvětlil – v rámci struktury správy vévodských statků – MERTENS 1961, s. 114–141, o kanceláři speciálně s. 132–141; Jülich a Berg – notáři doloženi roku 1238 (SCHLEIDGEN 1985, s. 99); Tyrolsko – HEUBERGER 1915, s. 121nn.

²² Polsko: NAWROCKI 1998, s. 24–25; Lužice: BOELCKE 1969, s. 127.

²³ CDB 5/1, s. 496–499, č. 335; osobností notáře Rudigera se zabývala DUŠKOVÁ 1971 (autorce se podařilo vymezit okruh pěti písemností, spojených s činností tohoto notáře, jakkoli on sám je jmenován pouze na jediné z nich).

²⁴ KLIMESCH 1891–93/I, s. 176–177, č. 2; ŠIMEK 1970, s. 10.

²⁵ DUŠKOVÁ 1956; ŠIMEK 1970, s. 10–11.

O rožmberské kanceláři jako stabilizované instituci lze hovořit od první poloviny 14. století. K podstatné změně dochází za Petra I. z Rožmberka (†1347): z rozmezí let 1315–1347 je známo 23 Petrových listin, na jejichž vzniku se podílelo pět písařů. Všechny je lze identifikovat jako rožmberské notáře, písaři klášterní již na procesu zlistinění neparticipují. Z posloupnosti notářů vyplývá zřetelně, že před polovinou 14. století existoval vždy pouze jediný rožmberský notář (výskyt písařských rukou se nepřekrývá). Z rozboru písařských rukou Truc logicky vyvodil, že rožmberská kancelář jako instituce, obstarávající veškeré písemné a písařské potřeby vrchnosti, fungovala nejpозději od sklonku 40. let 14. století.²⁶ Počínaje 50. lety 14. století již v kanceláři působilo současně několik notářů.²⁷

Téměř analogickou situaci lze konstatovat v případě pánů z Wallsee (v sousedním Mühlviertelu), s nimiž byli Rožmberkové v těsných kontaktech, jak ostatně dokazují i další analogie v oblasti písemného pořízení – souvislá řada písařů je doložena od počátku 14. století.²⁸ Od 14. století se písaři ve službách šlechty i v Čechách objevují ve větším měřítku. Dokumentují tak počátky formování šlechtických kancelářů – někteří badatelé nicméně považují za rozhodující z hlediska formování kanceláře až moment, kdy byla zavedena kancelářská registra.²⁹ Vzdor narůstajícímu počtu analytických studií přetrvává v souborných kompendiích nezáměr o problematiku počátků šlechtických kancelářů – někdy dokonce s téměř úsměvným (a přirozeně: neopodstatněným) zdůvodněním.³⁰

---

²⁶ TRUC 1972, s. 59–62, je označuje jako písaře P1 – P5, dobu jejich působení v rožmberské kanceláři určuje takto: P1 (1315–1322; názor ŠIMKA 1970, s. 10–11, 16, že písař P1 je totožný s Filipem, notářem Jindřicha z Rožmberka 1305–1306, TRUC 1972, s. 66, nesdílí) – P2 (1325) – P3 (1332) – P4 (1340–1341) – P5 (= Václav z Miličína, 1346–1347); závěry l. c., s. 123.

²⁷ Vyplývá to z přehledu notářů, působících ve službách synů Petra I. z Rožmberka (sestavil TRUC 1972, s. 61–66, 128): písař F1 (= Václav z Miličína, 1346–1390, o něm l. c., s. 67–69, 124–127 a JENŠOVSKÁ 1950, s. 180) – F2 (1357) – F3 (1360–1364, není ovšem vyloučena identita s F1) – F4 (= Jan *de Magna villa*, 1362–1384, o něm TRUC 1972, s. 69–70, 127–128) – F5 (1371) – F6 (1377–1384) – F7 (1378–1390 = notář Petr?, dol. 1379: SA 1, s. 364, č. 227, a 1390: RT 1, s. 444) – F8 (1380 – př. 1400); jen zcela ojediněle se objevují i písařské ruce F9 – F12.

²⁸ Jmenovitě DOBLINGER 1906, s. 519.

²⁹ Řadu pramenných zmínek o písařích ve šlechtických službách eviduje TADRA 1892, s. 149–152; BOELCKE 1969, s. 127–128, klade počátky šlechtických kancelářů až do 15. století, což zdůvodňuje mj. poukazem na zavedení kancelářských register.

³⁰ Lze uvést příklad dvojice polských kompendií: v práci MALECZYŃSKI – BIELIŃSKA – GAŠIOROWSKI 1971 je otázce šlechtických kancelářů (Polsko) věnováno jen několik letmých zmínek; podobně i NAWROCKI 1998 otázku kancelářů polské šlechty ve středověku prakticky pominul (srv., co uv. l. c., s. 54–55), a ve věci kancelářského personálu se spokojil s tvrzením, že „*pracownicy w kancelariach wielkiej własności ziemskiej są dotychczas najmniej rozpoznani z powodu braku badań naukowych z tej dziedziny*“ (l. c., s. 66); o písemnostech evidenční povahy jen zcela obecně („*dokumentacja powstawała głównie w XV i XVI w.*“; l. c., s. 82).

Kancelářský personál a písaři rožmberských panství.³¹ Úřad rožmberských notářů býval ve 14. století častěji spjat s osobami beneficiářů krumlovského farního kostela (např. krumlovský farář Ondřej (1336), „*tunc autem temporis notarius nobilis viri domini Petri de Rosenberch*“),³² pevná pravidla ovšem v tom směru nebyla stanovena. Zřejmě je skutečnost, že většina rožmberských notářů pocházela z řad kléru,³³ v 15. století však prokazatelně dochází k laicizaci kancelářského personálu, a to nejen v případě jednotlivých písařů, ale i kancléřů (Jan Rittschawer, Václav z Rovného). Blíže nejasný je poměr rožmberského kaplana ke kanceláři, personální propojení je však nesporné (srv. s. 157).³⁴

Již roku 1324 je v rožmberské kanceláři doložen titul *prothonotarius*,³⁵ jednalo-li se však o nadřízeného notářů, nelze spolehlivě rozhodnout. Úřad **kancléře** – představeného rožmberské kanceláře – se objevuje od počátku 15. století. Nejstarší pozitivní zmínka o rožmberském kancléři pochází z roku 1412 (Jan ze Stropnice); za rožmberského kancléře v letech 1390–1407 bývá pokládán krumlovský farář Hostislav z Bílska, příslušné doklady nemají však náležitou průkaznost – ačkoli N. Heermann uvádí Hostislava k roku 1407 jako kancléře (*Canczler der Rosenberger*), v příslušné listině je Hostislav uváděn pouze jako krumlovský farář. Počátky úřední hierarchie v rámci rožmberské kanceláře ovšem nepochybně spadají do 14. století – M. Truc interpretoval jako snahu zdůraznit (nadřazené) postavení v rámci kanceláře formulí *datum per manus*, užívanou Václavem z Miličina.³⁶

V případě titulatury rožmberských kancléřů se nejčastěji střídají, resp. obměňují dvě varianty: *supremus notarius* anebo *cancellarius*, případně *supremus cancellarius*; česká titulatura je doslovným překladem – *nejvyšší písař*, *kancléř*, popř. *nejvyšší kancléř*. V některých případech ovšem titulatura kolísala natolik, že i kancléř byl uváděn titulem *písař* (svědčí o tom např. úřední titulatury Jana ze Stropnice). Od 16. století jsou v rožmberských službách doloženi paralelně dva kancléři (*sekretáři*) – český a německý. Termín *sekretář* jako označení kancléře se obecně objevuje až v pozdním středověku (řada konkrétních dokladů z německých zemí od druhé poloviny 15. století), v rožmberském prostředí na počátku 16. století. Např. r. 1513 je uváděn Erasmus Würer, německý sekretář Petra IV. z Rožm-

---

³¹ O počtu kancelářského personálu srv. s. 380n.

³² UBK 1, s. 13, č. 70; k r. 1338 ŠIMEK 1970, s. 20. O působení duchovních v rožmberské kanceláři srv. též TRUC 1972, s. 67.

³³ Např. Václav z Miličina byl farářem v Bavorově, notářem Jindřicha III. z Rožmberka byl Heřman, farář v Kaplici (Kapellen) na panství Vítkův Kámen (1407; URK, s. 23, č. 59).

³⁴ Z analogií vyplývá, že kaplani zastávali v některých případech i úřad notářů. K tomu např. NAENDRUP–REIMANN 1976, zvl. s. 151–152: nepochybně právem autorka hledá souvislost se specifickým postavením hradní kaple a sakristie z hlediska právního (srv. s. 133).

³⁵ SCHMIDT 1909, s. 63.

³⁶ Jan ze Stropnice 1412: RBMAV 3, s. 267–268, č. 679, dále srv. s. 516n.; Hostislav z Bílska 1407: HEERMANN 1897, s. 84, listina UBK 1, s. 156–157, č. 565; Václav z Miličina: TRUC 1972, s. 126.

berka; ve službách Petra V. Kulhavého (†1545) působili němečtí sekretáři Johann Froschauer a Johann Sträller.³⁷

Srovnávací pohled v jistém smyslu potvrzuje to, co je zřejmé v případě rožmberské kanceláře – značné časové rozpětí nástupu úřadu kancléře a nemožnost jednoznačné interpretace titulatur kancelářských úředníků. Např. v Braniborsku se protonotáři (*protonotarii*) – a výjimečně i kancléři (*cancellarii*) – připomínají již od 13. století, naproti tomu v Hessensku je doklad kancléřského úřadu poměrně pozdní, až k roku 1445. Také ve Falci se úřad kancléře objevuje až v 15. století, ačkoli protonotáři jsou doloženi již od roku 1226. Kolísání titulatury *secretarius* – *protonotarius* je doloženo např. v kanceláři braniborských markrabat v letech 1460–1462.³⁸

Okruh pravomocí kancléře byl značně široký – jeho rozsah je však nutno rekonstruovat, neboť z českého prostředí nejsou doloženy dvorské řády, vymezující kancléřovy kompetence komplexně.³⁹ Kancléřův podíl na vlastním chodu kanceláře (proces zlistinění, vedení register atd.) lze charakterizovat jen velmi obecně poukazem na jeho nadřízené postavení vůči ostatnímu kancelářskému personálu. Blíže lze rekonstruovat pouze kancléřovy pravomoci v oblasti finanční správy (srv. s. 188).

Jakožto představený krumlovské kanceláře disponoval kancléř klíčem od truhlic s listinami – svědčí to o značné důvěře, jíž se kancléř u Rožmberků těšil. Z téže doby jsou známy i případy diametrálně odlišné: např. rodový archiv synů Jiřího z Poděbrad, knížat minstrberských, deponovaný na čas na Liticích, byl uložen v truhlici, opatřené čtyřmi zámky – každý z bratrů měl však pouze jediný klíč, aby k písemnostem nemohl mít přístup bez vědomí ostatních.⁴⁰

Ojedinele kancléři vystupovali též v úloze *ubrmanů* (srv. s. 306nn.).

Písaři (notáři) centrální kanceláře. Již od 14. století působilo v rožmberské kanceláři několik písařů, a totéž pochopitelně zůstalo v platnosti i v 15. století. Vedle jmen kancléřů jsou v pramenech ojedinele doložena i jména písařů, jejich sestavení do chronologické řady však nejlépe svědčí o fragmentárnosti těchto zmínek (srv. s. 516nn.). Poněkud přesnější představu nabízí i v tomto případě rozbor písařských rukou – pro období 1418–1457 se podařilo identifikovat 21 rukou; rozbor ukázal značnou

---

³⁷ WAGNER 1881, s. 50, 60.

³⁸ Braniborsko – THEUERKAUF 1965, s. 56; Hessensko – l. c., s. 73; HESSE 1999, s. 268–269, uvádí nejstarší zmínku o kancléři v hessenské kanceláři k roku 1438; Falc – SCHAAB 1971, s. 190; Braniborsko 1460–1462 – AHRENS 1990, s. 148.

³⁹ Srv. např. odstavec *Cantzly antreffen Johannes secretarius* v řádu dvora falckrabího Filipa v Ambergu z roku 1474 (WIDDER 2000, s. 298–299).

⁴⁰ AČ 7, s. 240, č. 60; srv. s. 133; znění úmluvy o archivu knížat minstrberských z roku 1472 otisknul SEDLÁČEK 1887, s. 55.

rozkolísanost v počtech kancelářského personálu, pohybujících se od jediného až po šest pisařů, v kanceláři paralelně působících.⁴¹

Z hlediska běžného **chodu kanceláře**⁴² nelze říci o mnoho více, než konstatovat jednotlivé okruhy působnosti kancelářského personálu (zvláště proces zlistinění a finanční správa; archiv). O konkrétní hierarchii v rámci kanceláře není – vyjma dvou základních úrovní (kancléř, pisaři) – rovněž nic známo. Rekonstruovat strukturu a zvláště pak objem písemností kanceláří produkovaných lze jen hypoteticky. Nejnižší podíl deperdit bylo lze konstatovat v případě listinného materiálu kanceláří vydávaného – tato skutečnost by ovšem mohla vyvolat zkreslený obraz. Je zřejmé, že za objemem materiálu listinného stěží zůstával pozadu materiál knihový (nepoměrně hůře dochovaný), související s agendou jednak krumlovského panství, a jednak centrální správy rožmberského dominia. Konstatujeme, že při předpokládaném počtu pisařů a současně objemu písemné agendy bylo pracovní zatížení jednotlivých osob poměrně značné. K tomu navíc přistupovaly povinnosti úředníků kanceláře v oblasti finanční správy.

Kancelář pracovala za **přímé účasti Rožmberků** (zvláště Oldřicha), kteří osobně zasahovali do procesu zlistinění (Oldřichem vlastnoručně psané listy – paleografický rozbor naznačuje, že jeho písmo bylo velmi vypsané), kontrolovali kancelářská registra i písemnosti z kanceláře vycházející, a stejně tak aktivně ovlivňovali strukturu uspořádání archivu. Širší pohled na fenomén osobní účasti vrchnosti na práci kanceláře ukazuje, že se jednalo o přístup spíše výjimečný – a sám Oldřich při vhodné příležitosti neopomněl zdůraznit, že byl dobře obeznámen dokonce i s chodem královské kanceláře.⁴³

O **umístění kanceláře** v rámci krumlovského hradu není nic známo; lze jen předpokládat, že ležela v blízkosti archivu. Interpretace pokoje faráře Hostislava – *stabella Hostislai* (1407) – jako doklad existence pracovny kancléře vychází ze skutečnosti, že v le-

---

⁴¹ Dle rozboru písařských rukou u KRÁLOVÉ 1977, s. 41–68; srv. s. 380n. o limitech vypovídací hodnoty rozboru písařských rukou.

⁴² Aspekty běžného chodu české královské kanceláře (zhruba v letech 1250–1400) se zabýval HLAVÁČEK 1996 a TÝŽ 1997 – metodou sondy např. sleduje aktivitu kanceláře ve třech mimořádně exponovaných dnech, ukazuje nutně omezenou vypovídací schopnost tradičně statisticky pojímaného studia dané problematiky a naznačuje množství dosud nezodpovězených (protože nepoložených) otázek; pracovní nasazení úředníků arcibiskupské kanceláře na základě rozboru knih církevní správy (sonda pro léta 1407–1408) analyzoval ADÁMEK 2003 a konstatoval v řadě případů nerespektování nedělního pracovního klidu ve prospěch úřední činnosti.

⁴³ KRÁLOVÁ 1977, s. 41–42, 113–114, konstatuje Oldřichovu osobní účast u více než třetiny listů, vydaných za jeho vlády rožmberskou kanceláří; o vypsánosti Oldřichova písma se zmiňuje MARÁZ 2004; z hlediska osobní kontroly výmluvná je např. zmínka v Oldřichově listu: „*přehlédli sme ten list, prve nežli sem tobě kázal jej poslati*“ (LOR 3, s. 143, č. 201 – jednalo se o písemnost zdánlivě druhořadého významu, v souvislosti s vyrukováním vězňů); znalost chodu královské kanceláře („*ač sem mnoho v canceláři byl*“ ap.) LOR 2, s. 395–398, č. 458; kontext u SPIESSE 1998, s. 99–100.

tech 1390–1407 Hostislav pravděpodobně byl představeným rožmberské kanceláře.⁴⁴ V prostředí německých zemí je ze 14. a především 15. století doložena již pestrá škála termínů označujících místnosti, v nichž kancelář úřadovala – nejčastější je i zde *stuba cancellarii*.⁴⁵

Prakticky jedinou **psací látkou** v kanceláři (a administrativě obecně) byl v 15. století papír (korespondence, účetní materiál, knihy), pergamen používán téměř nebyl.⁴⁶ Vzájemná souvislost mezi narůstající písemnou agendou a používáním podstatně levnějšího papíru je nepochybná a průkazná na četných příkladech.⁴⁷ Zajímavě uvažuje Světecký u jednoho listu Markvarta z Kozího (v opise s chybným vročením 1434, správně snad 1474): „*List ten jest psaný na papíře, ... a mám zato, že jest psaný v 15. Saeculo nebo věku. Máám zato, že jest to léta 1434. Byl-li jest již tenkrát papír*“.⁴⁸

Papír pro potřeby rožmberské kanceláře byl v 15. století nakupován zřejmě centrálně; z krumlovské kanceláře byl distribuován do jednotlivých správních center. Distribuce papíru z Krumlova písařům lokální správy je výslovně doložena ze 16. století – např. roku 1561 žádal vimperský úředník krumlovského kancléře: „*Papíru kdybyšte některý knihy mi poslalí*“.⁴⁹ Jak ovšem ukazují analogie, obecně tento „centralistický“ model nebyl příliš obvyklý – v dobových účtech takřka pravidelně figurují položky výdajů za papír a psací potřeby.⁴⁹ Výběru papírny (patrně Norimberk) nasvědčuje filigrán buvolí hlavy, na rožmberských písemnostech 15. století nejrozšířenější. V případě *Popravčí knihy*, založené roku 1389, byl použit papír s filigránem zvonu, na písemnostech 15. století nejčastěji figurují dva druhy **filigránů** – 1) váhy a 2) buvolí hlava, na jejímž temeni je ukotvena tyč zakončená stylizovanou květinou (čtyři okvětní lístky) se dvěma listy po stranách stvolu.⁵⁰

---

⁴⁴ Doklad z roku 1407 UBK 1, s. 156, č. 564; k interpretaci srv. HEJNIC 1973, s. 219, 231, a KUBÍKOVÁ 1999, s. 109.

⁴⁵ Srv. např. pro Hessensko roku 1445 (THEUERKAUF 1965, s. 73); poměrně raný doklad zvláštní místnosti je k dispozici z vévodství Kleve, kde je *scrivecamer* doložena roku 1367 (SCHLEIDGEN 1999, s. 159).

⁴⁶ Srv. KRÁLOVÁ 1977, s. 36.

⁴⁷ Tyto uvádí PATZE 1970, s. 39–40, 60. O papíru jako psací látce SANTIFALLER 1953, s. 116–152; nejstarší doklady užití papíru v Čechách náleží do 14. století (l. c., s. 151).

⁴⁸ SVĚTECKÝ 1759–61/II, pag. 905.

⁴⁹ Doklad z roku 1561 GROSS 1909, s. 174–175, č. 142. Např. v účtech úředníků z Bordeaux (1372–1373) jsou výdaje na nákup papíru, pergamenu a inkoustu evidovány jako zvláštní výdajová položka (RUNYAN 1974–75/I, s. 244); o způsobu evidence nákupu těchto potřeb v účtech hradu Hambachu (vév. Jülich) srv. DINSTÜHLER 1989, s. 22.

⁵⁰ Filigrán papíru *Popravčí knihy* HOLCOVÁ 1976, s. 107–109. Filigrán s vahami např. úroční rejstřík z roku 1445 (SOA Třeboň, Vs Třeboň, IA 6G^{beta} 11, fol. 4); rejstřík krumlovské městské sbírky z roku 1466 (SOkA Český Krumlov, fond K 1, B III 2 b, i. č. 1292, filigrán na foliích 1 a 13, 4 a 11, 5 a 10, 7 a 8). Filigrán s buvolí hlavou náleží dle Piccardova členění filigránů do skupiny XIII

Rovněž i **rozměr archu**, jenž lze na základě dochovaných písemností rekonstruovat – 580–640 x 430 mm – zcela odpovídá rozměrům archů papíru, jež byly v 15. století vyráběny v německých papírnách. Normalizovaný rozměr pomůcek účetní povahy byl formát o výšce 310–320 mm, a šířce zhruba 110 mm. Uvedené rozměry archu papíru jsou v rožmberské kanceláři doloženy již ve 14. století – např. arch *Popravčí knihy* (založené 1389) má rozměry 580 x 430 mm. Archy téhož formátu dokumentují i prameny evidenční povahy, kde jedno folium (standardně cca 310–320 x 110 mm) tvoří osminu archu o rozměrech zhruba 620–640 x 440 mm. Dle Piccardových výzkumů se rozměry archu papíru z německých papíren (15. stol.) pohybují v rozmezí 614–650 x 437–461 mm, tj. u půleného formátu mezi 307–325 x 437–461 mm. V rožmberském prostředí lze jednoznačně hovořit o normalizovaném formátu papíru pramenů evidenční povahy, neboť drtivá většina dochovaných rejstříků rožmberské proveniencí 15. století vykazuje shora uvedený rozměr jednoho folia (tj. cca 310–320 x 110 mm); tentýž formát mají i rejstříky krumlovské městské sbírky (např. z roku 1466), ale i s rožmberským prostředím spjaté administrativy švamberské (např. zlomek urbaniálního rejstříku panství Bor z doby krátce po 1476). Rozměry knih rožmberských měst vycházely z téhož archu – výška shodná jako u rejstříků (cca 310–320 mm), šířka dvojnásobná (cca 220 mm).⁵¹

O **vazbě úředních knih** rožmberské proveniencí není pro období 15. století nic pozitivního známo – o kontaktech Oldřicha II. s knihvazači svědčí jmenné, dekorativně provedené supralibros Oldřicha z Rožmberka, dochované na několika knihách z rožmberské rodové knihovny. V případě *Popravčí knihy* se soudí, že byla svázána ještě před popsáním, ovšem kdy byla např. svázána kniha register z let cca 1450–1465 – z níž jsou dochovány jen vyřezané zlomky – nelze soudit.⁵²

(*Ochsenkopf mit zweikonturiger Stange mit Blume*), nejbližší jsou typy č. 504–527 (srv. PICCARD 1966/III, s. 683–685). Názory na symboliku filigránu buvolí hlavy nejsou jednotné (srv. PICCARD 1966/I, s. 22–25; tamtéž i údaje o cenách papíru s filigránem buvolí hlavy). Doklady papíru s filigránem buvolí hlavy z rožmberského prostředí: např. rejstřík (1429), evidující vsi odprodané od choustnického panství, a různé dluhy (SOA Třeboň, CS, II–357–1a); rejstřík krumlovské městské sbírky z roku 1424 (SOkA Český Krumlov, fond K 1, B III 2b, i. č. 1290, fol. 10, 12); soběslavské purkmistrovské počty 1484–1505 (SOkA Tábor, AM Soběslav, IV A–4/1) jsou psány na papíru s filigránem buvolí hlavy, ovšem bez tyče a květiny. Hypoteticky o papírně srv. s. 311.

⁵¹ Arch *Popravčí knihy* HOLCOVÁ 1976, s. 107–109. PICCARD 1966/I, s. 26. Prameny evidenční povahy uloženy v SOA Třeboň, zvláště fondy Vs Třeboň a CS Třeboň; rejstříky krumlovské městské sbírky v SOkA Český Krumlov, fond K 1, B III 2 b, i. č. 1292; edice zlomku rejstříku panství Bor – ŠIMŮNEK 2001, s. 284–291; např. fragmentární městská kniha svinenská (záznamy od 1471) má výšku folia 325 mm a šířku 225 mm a papír opět s filigránem buvolí hlavy (SOA Třeboň, CS, II–85–1p).

⁵² LIFKA 1980, s. 45; v 60. a 70. letech 16. stol. úřední knihy vázal a označoval vladařovým supralibros specializovaný knihař (o něm NUSKA 1963); o svázání *Popravčí knihy* HOLCOVÁ 1976, s. 108, a A. Kalný v úvodu PK, s. 13; o knize register cca 1450–1465 ŠIMŮNEK 2002, s. 71–72.

Písemnosti související s výkonem lokální správy opatrovali příslušní úředníci vlastní **pečetí** (úřední pečeti jsou doloženy až od 16. století).⁵³ Písemnosti, jejichž vydavateli byli Rožmberkové, opatrovali úředníci krumlovské kanceláře jejich pečeti, příp. na vyžádání vlastní svědeckou pečeti. Pro období přímé rožmberské správy v polovině 15. století nelze s jistotou uvést, zda písemnosti pečeti opatrovali kancelářští úředníci, či sami vydavatelé, z období švamberské poručnické správy je však prokazatelně známo, že švamberskou pečeti disponovali i písaři jednotlivých panství (Český Krumlov, Třeboň, Rožmberk). Zvláště krumlovští purkrabí se těšili v tomto směru značné důvěře – např. rožmberský poručník Hynek ze Švamberka vyzýval Konráda z Petrovic (1478), aby v případě potřeby vydával listy Švamberkovým jménem, „*však tam pečet' mú jmás'*“. Roku 1525 nařizoval Jindřich z Rožmberka krumlovskému písaři: „*píš Rožmberskému písaři pod sekretem mým, pakli sekretu mého nemáš, sám od sebe...*“.⁵⁴ Benevolence Rožmberků – zračící se ve volné dispozici úředníků s jejich pečeti – je až překvapující. Protipólem bylo např. opatření v kanceláři saských kurfiřtů, kde pečeti byly uloženy ve zvláštní uzamčené truhlici právě proto, aby nemohly být ze strany kancelářského personálu zneužity. Pocit jistoty neměl ze své pečeti v cizích rukou ani Zdebor z Kozího – není jasné, jak se jeho pečet' dostala do krumlovské kanceláře, žádal ovšem Jindřicha z Rožmberka o její navrácení. V případě zcizení pečeti bývaly běžně podnikány kroky proti jejímu možnému zneužití.⁵⁵

Jazyk písemností. V případě listů a listin vycházejících z rožmberské kanceláře jednoznačně převažují česky psané písemnosti; na druhém místě je němčina, a teprve na třetím místě latina. Čeština proniká do písemností rožmberské kanceláře od 90. let 14. století. Nejstarší německy psaná listina z rožmberské kanceláře (a současně nejstarší svého druhu u nás) pochází z roku 1300.⁵⁶ Z německy psaných listin rožmberské kanceláře ve středověku vychází několik studií, jejich zaměření je ovšem výrazně lingvistické. Rudolf se soustředil na německy psané listiny jihočeské proveniencce 14. století (resp. 1325–1367): vedle rožmberské kanceláře, odkud znal pouhých 6 kusů, se jednalo o písemnosti kláštera vyšebrodského a pánů z Velešína; autor navíc vycházel pouze z edic. Takovou metodu právem podrobila kritice Boková – autorka lingvisticky analyzovala soubor 27 německy psaných a v originále dochovaných rožmberských listin (1300–1411);

---

⁵³ Srv. např. analýzu úředních pečeti v Durynsku (DIEZEL 1958): z textu i obsáhlého katalogu vyplývá, že s doklady úředních pečeti se lze setkat již v 16. století, rozvoj však přichází až v 17. a 18. století.

⁵⁴ O švamberské pečeti srv. AČ 9, s. 235, č. 927; doklad z roku 1478 AČ 9, s. 228–229, č. 912; z roku 1525 SVĚTECKÝ 1759–61/III, pag. 119, a ZÁLOHA 1985, s. 196.

⁵⁵ Pečet' saských kurfiřtů BRATHER 1956, s. 275; pečet' Zdebor z Kozího SVĚTECKÝ 1759–61/II, pag. 896; o opatřeních proti zneužití pečeti zcizené Reinprechtovi z Wallsee (1429) srv. SEDLÁČEK, H 3, s. 75.

⁵⁶ UHLÍŘOVÁ 1965–66, s. 495; okruhy příjemců a vydavatelů česky psaných listin ve vztahu k Rožmberkům l. c., s. 495–504 (s některými chybami v osobních jménech); k listině z roku 1300 BOKOVÁ 1975; TÁŽ 1981, s. 177.

z hlediska chodu kanceláře Boková zpochybnila Trucovo tvrzení o ingrosátorech německy psaných listin. K německému materiálu rožmberské kanceláře 15. století se obrátil již zmíněný Rudolf – analýza je založena na písemné produkci krumlovské kanceláře a klášterů vyšebrodského a zlatokorunského zhruba z poloviny 15. století – a následně znovu i Boková, jež se zaměřila na gramatický rozbor zhruba 150 německy psaných písemností z kanceláře Oldřicha II. (autorka konstatuje viditelnou snahu písařů po eliminaci hrubých hovorových výrazů, a to i v konceptech).⁵⁷

Latina se nejdéle udržela v případě pramenů evidenční povahy: zde je vytlačována národním jazykem spíše pozvolna, především od druhé poloviny 15. století; svou roli v tomto případě snad sehrála skutečnost, že tyto pomůcky vycházely ze starších předloh, a písařům se jevilo jednodušší jazyk neměnit. Česky byl psán s rožmberským prostředím po formální stránce úzce spjatý urbaniální rejstřík panství Bor (po 1476). Naproti tomu řada obdobných pramenů té doby byla i nadále psána latinsky, vedle úročních rejstříků (z oblasti rožmberských panství) je to např. úroční rejstřík zboží (Kladenské) Rovné z roku 1479. V zahraničí se prameny evidenční povahy psané v národním jazyce ojediněle objevují již od 14. století – k nejstarším náleží urbář zboží Gressenhal v Anglii (kolem 1315).⁵⁸ Urbáře aj. úřední písemnosti příhraničních panství byly vedeny většinou v němčině (resp. německo–latinsky). Jedná se např. o urbář panství Vítkův Kámen z roku 1515, či urbář panství Rožmberk z roku 1598, ap. Bilingvismus evidenčních pomůcek na jazykových rozhraních byl v té době naprosto běžný – analogickým případem jsou účetní knihy, vedené purkrabími v Dieuze na německo–francouzské jazykové hranici (15. stol.), psané střídavě německy a francouzsky.⁵⁹

Rožmberská rada

Formování poradních sborů (rad) náleží k charakteristickým rysům vývoje správních struktur v západní Evropě 14.–15. století (srv. s. 311). I v tomto směru se ukazují výrazné lokální odlišnosti, tolik charakteristické pro vývoj správních struktur v pozdním středověku. Např. na dvoře meklenburských knížat jsou *consiliarii* doloženi již koncem 13. století a pro období 14. století lze poměrně detailně rekonstruovat škálu jejich pravomocí

---

⁵⁷ RUDOLF 1962; BOKOVÁ 1981; TRUC 1972 (polemika o ingrosátorech BOKOVÁ 1981, s. 178); RUDOLF 1973; BOKOVÁ [1980], cit. závěr s. 57. O jazykových předpokladech úředníků rožmberské kanceláře srv. s. 460.

⁵⁸ Zlomek urbáře panství Bor – edice a rozbor: ŠIMŮNEK 2001; rejstřík zboží Rovné – edice: SCHMIDT 1887, s. 89–92; urbář gressenhalský – edice a rozbor: TURVILLE–PETRE 1998; editorka soudí (l. c., s. 60), že urbář byl sestaven pro potřeby úředníků, neznalých latiny, ale schopných přečíst text v angličtině, či dokonce pro potřeby osedlých (čímž ovšem současně mlčky předpokládá jejich gramotnost).

⁵⁹ Urbář panství Vítkův Kámen – edice a rozbor: ŠIMŮNEK 1999; urbář panství Rožmberk – edice: SCHMIDT 1897–98/I–II; rozbor účetních knih z Dieuze KARPFF 1987; srv. též s. 343, 460.

– naproti tomu např. v amberském dvorském řádu z roku 1474 jsou pravomoci radů formulovány stále ještě velmi neurčitě, což dokládá zárodečné stadium formování rady.⁶⁰

Formování rožmberské rady pravděpodobně spadá až do první třetiny 15. století.⁶¹ Nejstarší průkazné doklady její existence jsou k dispozici ze 20. a 30. let – z hlediska specifikace rady mají příslušné zmínky ovšem značně obecný charakter. Okruh pravomocí rady lze jen předpokládat především v oblasti finanční správy a diplomacie, případně městské správy. Roku 1420 žádal král Zikmund Oldřicha z Rožmberka, „*aby svú radu s plnú mocí do Pelhřimova poslat*“, tj. k zářijovému sněmu (toto je zároveň nejstarší mně známý doklad existence rožmberské rady). Skutečnost, že radové byli zasvěceni do důvěrných plánů a záměrů vrchnosti, potvrzuje např. zmínka z roku 1446, kdy Oldřich z Rožmberka Janovi z Hradce sděloval, že získal informace, jež nelze sdělovat písemně, s tím, že „*chtěl sem někoho ze své rady k tobě poslati, i nemohut' v této mierě bez nich býti*“ – formulace současně svědčí o významu, jenž členové rady pro rožmberského vladaře měli. S členy své rady konzultoval Oldřich z Rožmberka znění konfirmace krumlovských městských privilegií a městského řádu roku 1443: „*Tut' sme [Oldřich z Rožmberka] všeckny běhy před se vzali, a s rozmyslem našich lidí a úředníkův, kteréž jsme tu chvíli při sobě měli, rozvážili...*“. O úloze rady ve věcech finanční správy svědčí formulace v souvislosti s podezřelým účetnictvím a defraudacemi helfenburského purkrabího Žakavce ve 30. letech. Běžná kontrola účtů příslušela skupině úředníků – označováni jsou jako „*úředníci kterýžto na počtiech sedali síť*“ (srv. s. 366n.), členové rady však v každém případě museli být s mechanismy vedení písemné agendy obeznámeni. Oldřich z Rožmberka totiž ke kontrole Žakavcova účetnictví povolal „*svých přátel a svých služebníkuov, kteréž v radě má k tomu hodných*“. Zmínka z roku 1438 u členů rady dokonce předpokládá alespoň základní znalosti hradní a fortifikační architektury, a krátce poté se dozvídáme, že nejmenovaný rada či radové byli osobně v poli při obléhání Vodňan (1443).⁶²

Jediným výslovně jménem doloženým členem rožmberské rady byl Jan Rús z Čemin. Jako *rada* je uváděn poprvé roku 1445 („*Jan Rús, dy zeit purgraf ze Crumpnaw, rat'*“) a opakovaně i později. Patrně z titulu svého úřadu rožmberského rady Rús – zastupující Jindřicha z Rožmberka, zástavního držitele Českých Budějovic – měl roku 1454 přijmout od tamější městské rady slib poslušnosti. Jako rožmberský *rada* je příznačně označován i Řehoř Klaric, vyslanec krále Matyáše k Chebským roku 1470 (jedná se ovšem o pramen chebské provenience a označení Klarice jako *rady* je nutno přijímat obezřetně). Jako *raddu*

---

⁶⁰ Meklenburská rada a její pravomoci RADLOFF 1910, s. 28–39; amberský řád WIDDER 2000, s. 297–298 (neurčitost pravomocí rady kontrastuje s jasně vymezenými okruhy působnosti držitelů etablovaných úřadů – např. kancléře či komorníka).

⁶¹ Ojedinelá zmínka o radě(?) se ovšem mihne již koncem 14. století – protipožární řád pro Krumlov byl roku 1388 vydán „*per... Johannem de Rozmberg et consilium suum*“ (UBK 1, s. 93, č. 327).

⁶² Doklad z roku 1420 LOR 1, s. 21–22, č. 37; z roku 1446 LOR 3, s. 75–76, č. 91; z roku 1443 GROSS 1906, s. 6; k Žakavcovu případu LOR 2, s. 4–6, č. 5; monograficky ŠIMUNEK 2004a; k možným kompetencím rady v oblasti finanční správy srv. též s. 199; doklad z roku 1438 (ve vztahu k Helfenburku) LOR 2, s. 5, č. 5; roku 1443 Václav z Michalovic „*u Božovic ležal s radú, s úředníky... páně z Rožmberka*“ (SOA Třeboň, Historica 1533, fol. 4r).

označil Březan již krumlovského faráře a rožmberského notáře Hostislava z Bílska (†1414) – doklad této titulatury z počátku 15. století není k dispozici, Březan ji patrně užil pod dojmem skutečnosti, že Hostislav stál v čele komise vypořádávající dluhy po Jindřichovi z Rožmberka (srv. s. 466).⁶³

Na základě analogií lze předpokládat, že členy rady automaticky byli rožmberští kaplani (figurující jako diplomaté, příp. vychovatelé mladých Rožmberků) a dále vyšší úředníci centrální správy. Téměř s jistotou krumlovský purkrabí, velmi pravděpodobně kancléř a po zavedení úřadu komorníka – správce financí i tento. K okruhu rady lze počítat i osoby, u nichž jsou doloženy úzké vztahy k rožmberskému dvoru, a jež však nikdy nezastávaly žádný konkrétní úřad, případně jen krátce (např. Jan Ktyl z Velenů, Jan Kozlovec, Kokot ad.; úředníci Přibík Had z Paběnic, Buzek z Kanic, Vilém Lopata z Potštejna, Ondřej z Nemyšle aj.). Jan Ktyl z Velenů (†po 1443) byl v úzkém kontaktu s Oldřichem z Rožmberka již od 20. let. Nikdy nezastával konkrétní úřad, jeho vazby k Rožmberkovi však dokládají listiny se svědeckou pečetí obou mužů, stejně jako skladba svědků na Ktylově nadační listině (1443), kde na prvním místě figurují Oldřich a Jindřich z Rožmberka a následuje několik rožmberských úředníků. Jan Kozlovec, v rožmberských službách doložený od roku 1449, náležel k okruhu rožmberských diplomatických posílů. Podobně snad náležel k radě i diplomatický posel Kokot aj. služebníci a úředníci, angažující se v rámci politických jednání. K radě velmi pravděpodobně náležel i Přibík Had z Paběnic, od 50. do 70. let kontinuálně doložený na Krumlově, v konkrétním úřadu však jen pro léta 1457, 1469–1473, případně 1478. Analogicky i Buzek z Kanic, krumlovský fišmistr (1462–1463) a novohradský (místo)purkrabí (1468?, 1475–1478), je v mezidobí opakovaně doložen na Krumlově, a patrně i Vilém Lopata z Potštejna, purkrabí na Dívčím Kameni (1421), jenž v průběhu 20. let pobýval na Krumlově a vystupoval po boku Oldřicha z Rožmberka jako svědek listinných pořízení a *ubrman*. Ondřej z Nemyšle (†1441/1454) zastával na počátku 20. let úřad purkrabího na Choustníku (1421), jeho těsné kontakty s Oldřichem z Rožmberka se datují až do 30. let. Např. r. 1432 připojil svou pečeť, spolu s Oldřichem z Rožmberka, na listinu Přibíka z Hojovic, a již v říjnu téhož roku figuruje jako rukojmí Tábořských v jejich příměří s Oldřichem z Rožmberka a Budějovickými. V téže roli vystupuje i na podzim roku 1435 a svou pečeť Ondřej přivěsil i k úmluvě o *věčném míru*, uzavřené mezi obcí Tábořskou a Oldřichem z Rožmberka v červenci 1437. V úloze prostředníka mezi Tábořskými a Rožmberkem vystupoval Ondřej i o něco později, když se angažoval v případě Srlínově.⁶⁴

---

⁶³ Doklad z roku 1445 LOR 3, s. 44–45, č. 60; dále např. r. 1449: „... *stavením to chťe uručiti na TM' anebo na radu na Jana Rúsa z Čemin etc.*“ (LOR 4, s. 93, č. 115); k roku 1453 LOR 4, s. 366–367, č. 509; k roku 1454 srv. CIM 3, s. 275–277, č. 157; Rúsa jako *raddu páni z Rosenberka* označuje v té souvislosti i ERBEN 1846, s. 177; Klaric jako rada roku 1470 UBK 2, s. 167, č. 742; Březanova zmínka o Hostislavovi z Bílska HEJNIC 1973, s. 219.

⁶⁴ Jan Ktyl – např. LOR 1, s. 44, č. 63; srv. též URP, s. 80–81, č. 148; jeho nadační listina URP, s. 81–83, č. 149; Jan Kozlovec – srv. LOR 4, s. 125, č. 151; k diplomatickým aktivitám srv. s. 303; Přibík Had z Paběnic a Buzek z Kanic – dle prosopografie; Vilém Lopata – srv. např. LOR 1, s. 44,

Sporé zmínky nedovolují spolehlivě určit podíl a vliv rožmberské rady na chod správního aparátu a ovšem ani na rožmberskou politiku. Pramenné zmínky ovšem pozitivně dokládají význam, jenž Rožmberkové své radě přičítali, a lze tedy soudit, že úloha rady již od samých počátků její existence nebyla zanedbatelná.⁶⁵

Krumlovský dvůr

Problematika personálního složení rezidenčních dvorů české šlechty v pozdním středověku náleží k velmi málo probádaným tématům. Geneze šlechtických rezidenčních dvorů, jejich domácí i zahraniční analogie a vývojové souvislosti jsou tématem velmi širokým a v souvislosti s problematikou rožmberské správy a klientely je třeba zaměřit pozornost pouze na výsek dané problematiky – personální složení krumlovského dvora okolo poloviny 15. století.

Dvůr – dvořan. V případě problematiky personálního složení rezidenčního dvora je užitečným východiskem sémantická analýza. Slovo *dvůr* ve smyslu šlechtické rezidence a skupiny osob zde působících se v češtině objevuje nejpozději od 15. století. Termín *curia* ve smyslu rezidence a současně okruhu osob při rezidenčním dvoře pobývajících je v českých zemích doložen od 12. století, české *dvuor* od 14. století.⁶⁶ Z poloviny 15. století je již k dispozici celá řada dokladů pojmu *dvůr* ve vztahu ke šlechtickým rezidencím.⁶⁷

Problematiké je vymezení obsahu pojmu *dvořan, dvořané*. Zdá se, že tímto termínem byl v 15. století označován personál šlechtického dvora,⁶⁸ a nelze tedy tento pojem chápat v pozdějším, značně zúženém významu. Tak si snadněji vysvětlíme zmínku

---

č. 63; s. 54, č. 75; Ondřej z Nemyšle – LOR 1, s. 143, č. 207; s. 149–150, č. 217; s. 193–194, č. 285; s. 224–225, č. 333; LOR 2, s. 158–159, č. 198.

⁶⁵ Srv. např., jak dalekosáhlý vliv měli v některých případech radové na uspořádání správního systému (AUBIN 1921: jedná se o příklad z církevního prostředí; l. c., zvl. s. 152, pozn. 1, další literatura k otázkám okruhu pravomoci rady).

⁶⁶ Sémantickou analýzu pojmu *dvůr* ve staré češtině zpracoval MACEK 1979, latinská terminologie s. 5–6, česká terminologie s. 11–12, 14, 15, 18, 19.

⁶⁷ Např. roku 1471 se připomíná dvůr *pana Strakonického*, tj. Jana ze Švamberka (AČ 8, s. 23, č. 415), stejně tak je zmiňován dvůr Zdeňka ze Šternberka v Soběslavi (AČ 8, s. 24, č. 418), jenž byl, jak známo, pouze dočasným provizorem; hlubocký hejtman obesílal Jana Tožici z Vidova (1473) a žádal jej, aby „*jemu ke dvoru jeť*“, tj. dostavil se na Hlubokou (AČ 8, s. 113–114, č. 616), atd. K problematice *rezidenčního dvora* – ovšem raně novověkého – včetně definice pojmu atd. VOREL 2001, zvl. s. 47–66, s obsažnou bibliografií; širokou škálu možných úhlů pohledu, na základě nichž lze přistupovat k definici *dvora* (a vymezení okruhu osob k němu náležejících), prezentuje např. WINTERLING 2004.

⁶⁸ Nasvědčuje tomu i terminologie ve skladbě *Podkoní a žák* – pojmy *dvořák, dvorská sběř, dvořská chasa, dvořtí, dvoření* (v obou případech ve smyslu služby u dvora) tu figurují ve vazbě na nejnižší vrstvy služebnictva (HRABÁK 1962, s. 115–129, *passim*).

o tom, že v krumlovské kanceláři byla vedena zvláštní registra, „*keniehy veliké, kdež se dvořanóm služba píše*“ (1457). Jako *dvořané* je např. označováno osazenstvo treboňského zámku (1475), naproti tomu však hradní posádka, a patrně ani hospodářská čeleď ve dvoře pod pojem *dvořané* zahrnována nebyla (lze-li ovšem soudit ze zmínky o tom, že delikvent ukradené sýry prodával *hlásným i dvořanóm*). Mnoho neprozrazuje ani zmínka o dvořanech, jimž mají být koupeni koně (1471), stejně jako zpráva, že jednoho z krumlovských dvořanů léčil při své cestě roku 1451 Jan Kapistrán.⁶⁹ Již v polovině 15. století lze v rožmberském prostředí zachytit i další významovou rovinu slova *dvořan*, resp. *dvůr*, totiž jako označení vladařova doprovodu, např. na sněmy – Táborští vypovídali (1442), že písař Peša, „*když býval v Praze na sněmiech, ku pánu [Oldřichovi z Rožmberka] jest tajně chodil, k jeho dvoru, a tu se v tom s pánem známit*“.⁷⁰ Ani v tomto ohledu však nebyla tehdejší nomenklatura jednotná, neboť např. *Starší letopisci* opakovaně užívají pojmu *dvořan* v kontextu, kdy hovoří o hradní posádce či ozbrojeném doprovodu (šlechtice) a jako synonymum k pojmu *dvořan* se tak jeví daleko nejspíše slovo *zbrojnoš*.⁷¹

Okruhy využitelných pramenů. Základním pramenem pro rekonstrukci personálního složení šlechtických dvorů v pozdně středověkých Čechách je pouze korespondence (dvorské řády a instrukce, stejně jako prameny účetní povahy nejsou k dispozici⁷²). Konkrétně v případě krumlovského dvora pánů z Rožmberka pramennou základnu výrazně rozšiřují nekrologia (zvláště krumlovského kláštera minoritů a klarisek);⁷³ řadu

---

⁶⁹ Doklad z roku 1457 RD, s. 4, č. 7; z roku 1475 AČ 8, s. 157, č. 706; prodej sýrů *hlásným i dvořanóm* PK, s. 86; k roku 1471 AČ 8, s. 39, č. 448; k roku 1451 UBK 2, s. 87, č. 328. BALETKA 1996, zabývající se dvorem markraběte Jošta (†1411), se překvapivě sémantice pojmu *dvořan* nevěnoval, a jako *dvořany* chápe všechny osoby při dvoře (l. c., s. 286), v pramenech označované velmi různorodě (*commensalis, curialis, curiensis, hofgesinde* ad.; l. c., s. 303).

⁷⁰ LOR 2, s. 153, č. 198.

⁷¹ Srv. např. SLČ 1959, s. 88, 128, 141 aj.; SLČ 2003, s. 193, 195.

⁷² Např. v případě dvora bavorských vévodů je nepřetržitá řada dvorských řádů doložena již od druhé pol. 15. století (z doby kol 1464 NEUDEGGER 1889, s. 42nn.; 1508, l. c., s. 51nn.; 1511/1512, l. c., s. 75nn., atd.), ojedinělé náběhy tohoto typu jsou ovšem známy i z doby dřívější (1294; l. c., s. 35nn.); srv. dvorský řád, zpracovaný v souvislosti s ustavením samostatného dvora falckrabího Filipa v Ambergu 1474 (edice, komentář a výklad okolností vzniku řádu WIDDER 2000); příkladem spojení vypovídací hodnoty řádů a instrukcí i účtů je studie STREICH 1996; personální skladbu rezidenčního dvora vév. Braunschweig–Lüneburg na základě účtů panství Celle (15. stol.) rekonstruoval HAMANN 1989; na základě účtů bylo lze plasticky rekonstruovat složení dvora a posádky i každodenní život (vnitřní zařízení, složení stravy ap.) v případě Rheinfelsu (14. stol.), rezidenčního hradu hr. z Katzenelnbogen (DEMANDT 1990, s. 1–32); analogicky v případě personálního složení rezidenčního dvora vév. z Kleve ve 14.–15. století (srv. KNECHT–STACHELSCHIED 1958, s. 64–72); zmínky o členech hradní posádky ve vybraných účtech 15. století eviduje MERSIOWSKY 1998, s. 149–150.

⁷³ O tomto a jiných nekrologiích jihočeských duchovních institucí a jejich hodnotě pro studium rožmberské klientely ŠIMŮNEK 1999a, s. 229–231, 233.

údajů, zvláště o služebnících krumlovského dvora, obsahuje dochovaný registr trestní správy, známý jako *Popravčí kniha*.

Úředníci. Krumlov, rodová rezidence pánů z Rožmberka, byl sídlem správy krumlovského panství a současně centrální správy rožmberských dominií. Na krumlovském hradě sídlil purkrabí (místopurkrabí, příp. hejtman), úřadovala zde centrální kancelář a rožmberská rada. Poněkud problematická se pro období okolo poloviny 15. století jeví otázka tzv. starých dvorských úřadů (maršálek, komorník, číšník, jídlonoš), na rožmberském dvoře doložených ve 13. a dílem ještě ve 14. století. Celá plejáda těchto osob figuruje v testamentu Voka z Rožmberka (1262) – *Werenhardus marstellarius, Koyta et Grillo camerarii*, Konrád z Turdelingu zde vystupuje s označením *officialis* (jež absence srovnávacího materiálu nedovoluje blíže specifikovat). Opakovaně jsou ještě okolo roku 1400 doloženi rožmberští číšníci (*pincerna*), a to zpravidla jako dobrodinci církevních institucí; totéž platí i o komornících (*camerarius*). V pohusitském období nejsou již nositelé těchto úřadů připomínáni, a pokud – jako např. komorník – již s odlišně formulovaným okruhem povinností a pravomocí.⁷⁴

Dvorský personál a služebníci. Do uvedené skupiny spadá široká škála osob, počínaje dvorským kaplanem – vychovatelem mladých Rožmberků, lékařem či krejčím, přes sbor komorníků, sluhů a služek až k personálu hradní kuchyně.

Rožmberský kaplan (*chapplan dez erbern herren von Rosenberch*) je poprvé doložen již roku 1329. V první polovině 15. století byl úřad rožmberského kaplana personálně propojen s kanceláří a není vyloučeno, že titul kaplana mohlo paralelně nosit i více osob – písař Jan, řeč. Biskupec byl rožmberským kaplanem v době dočasného příklonu Oldřicha z Rožmberka k utrakvismu (v kanceláři doložen v letech 1416–1423/1425?), přičemž již od roku 1411 je s titulem rožmberského kaplana uváděn i dlouholetý úředník kanceláře (písař a později kancléř) Jan ze Stropnice. Naposledy je Jan s titulem kaplana uváděn roku 1440, nepochybně jej však podržel až do své smrti roku 1443. Ještě na sklonku Stropnicova života se na krumlovském dvoře objevuje Mikuláš ze Sedlčan (†1461), jako rožmberský kaplan výslovně doložený v letech 1438–1451 – byl vychovatelem Oldřichova syna Jošta z Rožmberka, pozdějšího vratislavského biskupa. Spojení funkce dvorského kaplana a preceptora mladých šlechticů (*schuelmeister*) bylo v té době běžným zvykem (výslovně např. na dvoře pánů z Puchheimu).⁷⁵

---

⁷⁴ Testament Voka z Rožmberka CDB 5/1, s. 496–499, č. 335; číšníci např. EMLER 1887, s. 211–212; SCHMIDT – PICHA 1906, s. 186, 191; komorníci EMLER 1887, s. 214, 215. Analogický vývoj jako v rožmberském prostředí lze doložit např. v případě dvora markrabat bádenských (HERKERT 1910, s. 113).

⁷⁵ Doklad z roku 1329 UBK 1, s. 10–11, č. 59; Jan ze Stropnice – k roku 1411 SCHMIDT 1901, s. 443, č. 56; k roku 1440 URK, s. 137–139, č. 70; HEJNIC 1973, s. 226; Jan zemřel pozitivně roku 1443, denní datum však není jisté (srv. TRUHLÁŘ 1902, s. 321; UBK 2, s. 49, č. 204; LOR 2, s. 276–277, č. 320; PEXA 1979, s. 27); Mikuláš ze Sedlčan – roku 1438 psal Oldřicha z Rožmberka *honorabili domino Nicolao sacristano Crumpnaw* list, v němž se mj. připomíná neznámý Oldřichův potomek (zemřel jistě v útlém věku) a jeho blíže nespecifikované problémy (LOR 2, s. 17, č. 22); k roku 1451 UBK 2, s. 88, č. 336; o puchheimských preceptorech KNITTLER 1992, s. 14, pozn. 39.

Lékař náležel ke dvoru pánů z Rožmberka nejpozději od poloviny 15. století. V té době působil v rožmberských službách lékař a lékárník Jan Anguin; jak plyne z pochvalného svědectví vystaveného Janem z Rožmberka (1466), sloužil Jan již jeho předkům. Patrně specialistu – svého lékaře, mistra Pavla – posílal Oldřichovi z Rožmberka olomoucký biskup Pavel z Miličína. Dvorskí lékaři byli ve šlechtickém prostředí v pozdním středověku zcela běžní – např. na habsburském dvoře jsou osobní lékaři doloženi již od konce 13. století, ve větší míře lze dvorské lékaře dokumentovat až od 15. století.⁷⁶

Rovněž krejčí je na krumlovském dvoře doložen již před polovinou 15. století – roku 1444 je na hradě zmiňována malá světnice, „*v kteréž krajčí nyní dělá*“. Rožmberský dvorský krejčí měl nepochybně své renomé, a o jeho služby se ucházel např. i Jindřich Roubík z Hlavatec (1476) – krumlovský purkrabí jej ovšem upozorňoval, „*žet' novým krojem šatuv neumí dělati*“. Jako první vystupuje z anonymity teprve Michal, dvorský krejčí Petra z Rožmberka, připomínaný roku 1514. Krejčí ovšem působili i na některých lokálních správních centrech – jmenovitě je to doloženo např. na Helfenburku roku 1452.⁷⁷

V 15. století je na krumlovském dvoře doložena již početná suita komorníků, ačkoli přesná čísla nejsou známa. Dostatečně výmluvný je ale např. fakt, že když Oldřich z Rožmberka na čas přesídlil na Dívčí Kámen, mělo se zde o jeho pohodlí starat třináct komorníků; o stejný počet koní zde měl pečovat *marštalér*. Když o něco později cestovala Anežka z Rožmberka z Třeboně na Dívčí Kámen (1464), měl pro ni být poslán vůz a dva komorníci na koních. Řada dvorských služebníků, označovaných jako *servus*, *servitor*, *domicella*, či pouze *de castro*, je – snad poněkud nečekaně – evidována v nekrologiu krumlovských minoritů, kde se rovněž připomíná rožmberská chůva, resp. kojná (*nutrix*).⁷⁸ V případě některých služebníků (v pramenech označovaných např. *elemosinarius dominorum de Rosenberg*, či *vector dominorum*, aj.) nelze charakter jejich vazeb k dvorskému prostředí blíže určit.⁷⁹

Kuchyňský personál je doložen od 14. století. V pramenech jsou opakovaně zmiňováni kuchaři (*cocus*) – a opět je to nekrologium krumlovských minoritů, kde velmi často tyto osoby figurují. Hradní kuchaři Dietl a Ryneš jsou připomínáni v jiných

---

⁷⁶ Vysvědčení pro Anguina TADRA 1890, s. 260, č. 20; k roku 1461 srv. UBK 2, s. 128, č. 545; vyslání mistra Pavla (1449) LOR 4, s. 43, č. 48; o habsburských lékařích KÜHNEL 1958, s. 4, 34–35; o lékařích braniborských markrabat ve druhé polovině 15. století AHRENS 1990, s. 174–175.

⁷⁷ Doklad z roku 1444 LOR 2, s. 395, č. 458; k roku 1476 AČ 9, s. 160–161, č. 793; o dobových módních trendech, v nichž české prostředí poněkud zaostávalo, MACEK 1994, s. 157–163; k roku 1514 AČ 21, s. 443, č. 321; krejčí na Helfenburku GROSS 1904a, s. 160.

⁷⁸ LOR 4, s. 417–419, č. 609; SEDLÁČEK 1883, s. 116, č. 7; nekrologium krumlovských minoritů EMLER 1887, s. 204, 208–210, 213–216.

⁷⁹ Doklady opět pocházejí ze zmíněného nekrologia – almužník (EMLER 1887, s. 220); povozník (l. c., s. 210).

souvislostech, totiž s plány na vypálení krumlovského hradu a otrávení Oldřicha z Rožmberka počátkem 20. let 15. století. V čele kuchyně stál její správce (*procurator coquine*), jmenovitě doložený již roku 1357. Výrobu piva pro potřeby hradu zajišťoval vrchnostenský sladovník (např. roku 1424 je doložen *Andreas, braxator castr*), správu vinných sklepů měl na starosti sklep mistr (*celerarius vini, claviger vini*).⁸⁰

Globální pohled ukazuje, že personální složení rožmberského rezidenčního dvora se nelišilo od šlechtických a v hrubých rysech ani zeměpanských dvorů v okolních zemích – konkrétně lze připomenout komparaci s rezidenčním dvorem markrabat bádenských.⁸¹

Hradní posádka a personál hospodářských a řemeslných provozů. Stejně jako všechny ostatní hrady, byl i krumlovský hrad osazen posádkou a napojen a na příslušné hospodářské a řemeslné zázemí (srv. s. 348nn.). Někteří členové hradní posádky a hospodářských provozů jsou v dobových pramenech (zvláště nekrologiích) konkrétně zmiňováni – z hradní posádky je jmenovitě uváděn povězný (*turreanus*), hlásní, podbranný (*custos porte*). O koně pečoval *marštalér* (zde je jasně vidět posun od původně prestižního úřadu maršálka), o hospodářská zvířata *stabularius*.⁸²

Poslové

Tvořili specifickou skupinu osob, v rámci správní struktury zajišťující komunikační propojení obou jejích složek i jednotlivých správních center navzájem (srv. též s. 340nn.).⁸³ Z toho důvodu je třeba posly vyčlenit jako zvláštní kategorii služebníků, nespádající pod centrální ani lokální správu. K charakteristickým znakům pozdně středověkých správních systémů náleží (prudký) nárůst počtu poslů, odrážející zintenzivňování správní činnosti a s tím spjaté komunikace. O nárůstu počtu poslů souhlasně svědčí dostupné zahraniční analogie. K dispozici jsou např. registra poslů rezidenčního hradu Rheinfelsu (hrabat z Katzenelnbogen), z jejichž rozboru vyplynuly následující (minimální) počty:

---

⁸⁰ Nekrologium EMLER 1887, s. 203, 204, 209, 212, 214, 219, 225; o účasti kuchařů při přípravách vypálení hradu PK, s. 74–78; doklad z roku 1357 UBK 1, s. 31, č. 110; k roku 1424 FIALOVÁ – HEJNIC 1975, s. 30, č. 117; sklep mistr UBK 1, s. 90–91, č. 317; s. 153–155, č. 558; UBG, s. 393, č. 166a.

⁸¹ HERKERT 1910, s. 54–64.

⁸² Povězný na Krumlově doložen již k roku 1357 (UBK 1, s. 31, č. 110), zmiňován je též „*Pessko, qui custodivit turrem in castr*“ (EMLER 1887, s. 214); hlásní PK, s. 86; podbranný EMLER 1887, s. 217; *marštalér* LOR 4, s. 417–419, č. 609; *stabularius* SCHMIDT – PICHA 1906, s. 187; srv. l. c., s. 205, pozn. 10.

⁸³ Již pro 15. století platí větším dílem to, co o rožmberských poslech a jejich úloze uvádí KUBEŠ 2001a, zvl. s. 25–27.

Rok	Počet poslů	Počet cest
1410	8	39
1438	10	55
1449	21	143

Z účtu panství Hambach (vévodství Jülich, 1434–1435) vyplývá: z dokumentovaného období 215 dnů jsou služby poslů doloženy pro 87 dnů, během nichž vykonali 182 cest. Obdobně vzestupnou tendenci vykazují i údaje, jež bylo lze shromáždit o počtech poslů ve službách Wettinů.⁸⁴ O existenci zvláštní skupiny vrchnostenských poslů (v rožmberských službách) sice prokazatelně svědčí např. výdajová položka v soběslavských purkmistrovských počtech k roku 1489 (*Jan, posel panský*),⁸⁵ ovšem konkrétní počty poslů prameny naprosto nedovolují rekonstruovat. Dokladem svého druhu je i skutečnost, že od druhé poloviny 14. století se již běžně setkáváme i s městskými posly. Z prostředí rožmberských měst je posel – *Ryneš cursor* – doložen v Krumlově (1423–1424), koncem 15. století v Soběslavi i jinde. „Geografický horizont“ a frekvenci posly zajišťovaných kontaktů města Soběslavi s okolím na základě soběslavských purkmistrovských počtů z let 1484–1526 rekonstruoval R. Tecl.⁸⁶

Služby poslů měly nezastupitelný význam jak z hlediska komunikace, tak ovšem – a soudobé kvitance to výslovně dokládají – i v oblasti finanční správy. Poslové totiž často zajišťovali transporty peněz.⁸⁷ Poslové byli pěší a jízdní – volba posla pro konkrétní úkol nebývala věcí libovůle, ale pevných pravidel v závislosti na typu (případně vzdálenosti, důležitosti) poselství. Tuto praxi v rožmberském prostředí dokládá např. omluvný list

---

⁸⁴ Rozbor register poslů k Rheinfelsu DEMANDT 1990, s. 61–62; rozbor účtu panství Hambach DINSTÜHLER 1989, s. 66–75 (údaje o cestách poslů autor analyzoval jak z hlediska jejich četnosti v jednotlivých měsících a dnech v týdnu, tak i z hlediska místa určení); dokumentace wettinských poslů a jejich cest STREICH 1989, s. 380–388. Metodicky pozoruhodný je rozbor účtů panství Breuberg (15. stol.), jež provedl WACKERFUß 1991, s. 71–80 (zachycen mj. akční rádius poslů, vysílaných z hradu Breubergu, l. c., mapky s. 76–77).

⁸⁵ SOkA Tábor, AM Soběslav, IV A–4/1, fol. 37r.

⁸⁶ FIALOVÁ – HEJNIC 1975, s. 21, 34; TECL 2002, výčet lokalit s. 111; nejfrekventovanější byly kontakty s Táborem (srv. dle registáře s. 111–116). Četné jednotliviny o městských poslech v oblasti Německa (jejich počtu, výši odměny ap.) eviduje GERTEIS 1989, s. 21–24, avšak nahodile a bez jednotlicího hlediska, čímž znesnadňuje možnost komparace.

⁸⁷ O běžné praxi svědčí např. kvitance třeboňského písaře Řehoře Klarice (1461) na 66 kgč., jež mu poslal fišmistr Přibík z Koleneč prostřednictvím svého pacholka Váchy (SOA Třeboň, Vs Třeboň, IB 6T 2/0015).

zvíkovského purkrabího Oldřichovi z Rožmberka (1448): „*Neračte mi za zlé jmiati, žet' posielám jiezdného posla, nebt' již pěších nemám*“.⁸⁸

Z prostředí rožmberské administrativy okolo poloviny 15. století jsou nahodile doložena jména několika poslů, přesto lze říci, že poslové jsou „bezejmennou“ skupinou rožmberských služebníků, o jejichž osudech není nic známo. Ve funkci poslů jsou nejednou doloženi i úředníci rožmberské správy. V takových případech předpokládáme, že prosté doručení zprávy bylo spojeno s diplomatickým posláním (srv. s. 297nn.). V některých případech byly na osobu posla kladeny zvláštní nároky: např. když Oldřich z Rožmberka odprodával zboží na Sedlčansku pánům z Janovic (1450), bylo stanoveno, že do pěti let smí zboží vyplatit zpět, výpověď však musí poslat „*listem svým pod svú pečeti a ke tomu po zemenínu osedlém*“ na Vysoký Chlumec – i v této rovině se tedy zjevně uplatnil vytríbený smysl pro formalismus.⁸⁹

Centrální správa

Krumlovský purkrabí. Krumlovský purkrabí byl nejvyšším úředníkem rožmberského správního systému. Do jeho kompetence proto nespádaly jen povinnosti, vztahující se k obvodu krumlovského panství (princiálně analogické jako v případě purkrabích na úrovni lokální správy). Purkrabí vystupoval jako přímý zástupce Rožmberků, a to jak navenek, tak i ve vztahu k ostatním úředníkům (srv. s. 328). Aspekt vnější ilustrují dva krajní případy ohrožení a zajetí vrchnosti – ne náhodou se právě na krumlovského purkrabího obracel roku 1465 třeboňský rychtář s informací o připravovaném (ovšem neuskutečněném) – vzhledem k datu evidentně politicky motivovaném – zajetí Jana z Rožmberka na Táboře; úloha krumlovského purkrabího jako prvního zástupce vrchnosti se zřetelně ukázala poté, co byl roku 1478 zajat rožmberský poručník Bohuslav ze Švamberka.⁹⁰ Ze složky vnitřní vyplývala především jeho úloha v rámci finanční a vojenské správy – v záležitostech vojenských připadly krumlovským purkrabím tytéž povinnosti, jako purkrabím a ostatním úředníkům v rámci lokální správy (srv. s. 277n.), v oblasti finanční správy se krumlovští purkrabí angažovali jen v omezené míře, zodpovídali především za řádnou evidenci dluhů a zástav vrchnosti, případně distribuci finanční hotovosti určenému příjemci.⁹¹

---

⁸⁸ LOR 3, s. 319, č. 456; v účtu vltavotýnském (1397) figuruje položka „*Item pro nunciis euntibus...*“ (CHALOUPECKÝ 1912, s. 39); o odměnách poslů srv. s. 388n. (tamtéž o pramenné terminologii).

⁸⁹ LOR 4, s. 182–183, č. 245.

⁹⁰ K přípravám zajetí Jana z Rožmberka TECL 2002, s. 124; k roku 1478 srv. BŘEZAN, Výtah 9, s. 27.

⁹¹ Srv. např. AČ 14, s. 261–262, č. 2094 (o vydávání dlužních úpisů); podobných dokladů je k dispozici více; k úloze krumlovského purkrabího v souvislosti s distribucí peněz srv. např. AČ 14, s. 108–109, č. 1738, 1739; o roli purkrabího ve věci operací s peněžní hotovostí srv. též s. 186.

Oblasti hospodářské se dotýkají spory o obchodní cesty, v nichž krumlovští purkrabí hájili zájmy své vrchnosti. Konkrétně např. v době, kdy zboží Prachatice a Volary nebyly v zástavní držbě pánů z Rožmberka (1457–1501/1503), byli krumlovští purkrabí pověřováni – pokud tak nečinila sama vrchnost – zastupovat zájmy rožmberských poddaných v souvislosti se solným obchodem na Zlaté stezce.⁹²

Souběžně ležela na bedrech krumlovských purkrabí starost o hmotné zajištění rezidenčního dvora i ostatních správních center.⁹³ Vedle běžného zajištění potřeb pro (krumlovskou) dvorskou kuchyni se purkrabí opakovaně angažovali rovněž při zprostředkování nákupu luxusního zboží pro Rožmberky. Jednalo se např. o pochutiny, koření, víno, ale i luxusní textilie a kožichy; detailní analýza ukázala, že rožmberští úředníci zprostředkovali nákup zboží z lineckých trhů – čímž představovali konkurenci budějovickým obchodníkům, od nichž Rožmberkové nakupovali např. víno. Dochovaná korespondence svědčí o tom, že jednoduché často nebyvalo ani zajištění soli. Na krumlovského purkrabího se roku 1471 obrátila se žádostí o nákup koření a mýdla i Anežka z Rožmberka, sídlící na Třeboni.⁹⁴

Pouze ojedinělý doklad ukazuje na pravomoci krumlovského purkrabího v oblasti patronátních práv (prezentace kněží) ke kostelům s rožmberským podacím (srv. s. 361).⁹⁵

Okruh povinností krumlovských purkrabí byl rozsáhlý jak objemem, tak záběrem. Je zřejmé, že purkrabí – zástupci vrchnosti – byli nuceni se zabývat jak stěžejními problémy správy dominia, tak souběžně i řadou drobných, lze říci podružných banalit.⁹⁶ Ojedinělý doklad nasvědčuje tomu, že schválení krumlovského purkrabího podléhaly i vyšší částky, vydávané úředníky jednotlivých panství na provozní účely – v účtu písaře na Rožmberku (1477) figuruje položka „*Item Václavovi za práci, ježto rybník slovil, plod přesažoval, dal sem mu na nobavice xxvi gr. s povolením pana Cunratha*“ (pan Cunrath je nepochybně tehdejší krumlovský purkrabí Konrád z Petrovic).⁹⁷ Rovněž korespondence,

---

⁹² Srv. např. doklady z let 1468–1470, jež uv. KUBITSCHKEK – SCHMIDT 1921, s. 38. Srv. též s. 304.

⁹³ Srv. např. žádost o zajištění masa pro posádku hradu Helfenburku 1474 (AČ 8, s. 153, č. 697).

⁹⁴ Srv. AČ 14, s. 61, č. 1608; AČ 21, s. 309–310, č. 64, s. 45, č. 1570; s. 58, č. 1602; LOR 4, s. 125–126, č. 152); o úloze rožmberských úředníků při zprostředkování zboží z trhů v Linci blíže ŠIMEČEK 1971a, zvl. s. 702–703; k prostřednické úloze budějovických obchodníků TÝŽ 1963. K nákupu soli srv. WAGNER 1962–63/II, zvl. s. 18–28, s. 37–38, č. 2, 4; žádost Anežky z Rožmberka (1471) AČ 21, s. 368, č. 183.

⁹⁵ Svědčí o tom list Buzka z Rovného (1420) ve věci vakantní fary v Přidolí (TECL 1990, s. 100, příl. 1).

⁹⁶ Purkrabí měl osobně zjednat právo okradenému člověku (AČ 14, s. 121, č. 1765); stanovit, kolik se smí vyplatit za stavební práce v treboňském klášteře (AČ 14, s. 162–163, č. 1859); prostřednictvím krumlovského purkrabího posílal Jindřich Roubík z Hlavatec (1474) své opovědné listy do Rakous (AČ 8, s. 154, č. 699); purkrabí se měl přičinit, aby na Zvíkov byl vyslán myslivec se psem (AČ 15, s. 6, č. 11), atd.

⁹⁷ SOA Třeboň, CR, z Rožmberka 22a, fol. 6v.

jež přicházela krumlovskému purkrabímu na stůl, svědčí o tom, že pod dojmem problémů závažných nebylo lze ztrácet smysl ani pro drobnohledný detail – vedle zpráv z vysoké politiky a záležitostí vojenských, přes více či méně závažné problémy, jež vyvstaly na jednotlivých panstvích a jejichž řešení tamější úředníci – často z alibismu či pohodlnosti – raději přenechávali krumlovskému purkrabímu, až po sdělení o uhynulém ohaři či nemoci, trápící pisatele. K tomu je ovšem nutno připočíst ještě řadu osobních žádostí, nejčastěji o přímluvu u vrchnosti (srv. s. 463).

V případě krumlovských purkrabí se proto nabízí srovnání s definicí pro fojta (hejtmana) šlechtických dominií v Lužici, již formuloval Boelcke: „*im Herrschaftshauptmann entstand gewissermaßen das 'alter ego' des Herrschaftbesitzers*“.⁹⁸

Šafář a komorník. Oblast působení těchto úředníků je nesnadné vymezit, určité vývojové tendence jsou však přesto zřejmé. Ve 14. století náleželi krumlovští šafáři (*procuratores*) k předním úředníkům centrální správy, jimž nezřídka příslušely i povinnosti v oblasti finanční správy – např. koncem 14. století je zmíněno, že zádušní peníze byly klášteru vyšebrodskému vydávány z rožmberské komory *a procuratore*. O významu tohoto úřadu svědčí i fakt, že jej zastávali vysocí rožmberští úředníci (např. Vojtěch z Kraselova, držitel řady významných dvorských i purkrabských úřadů v rožmberské správě, je v letech 1396–1397 doložen jako *procurator* a roku 1397 ještě jako *viceprocurator*). Jedna z posledních zmínek o krumlovských *procuratores* pochází z roku 1424, kdy je v Krumlově zmiňován *procurator castris*; náležel mu dům ve městě a dle výše lozunky patřil k nejbohatším krumlovským měšťanům.⁹⁹ Úřad komorníka je v rožmberském prostředí doložen ve 14. století, např. v letech 1368–1375 je uváděn Petr Višně z Větrní jako *camerarius noster*, či *summus/supremus camerarius* pánů z Rožmberka.¹⁰⁰ V první polovině 15. století komorníci doloženi nejsou.

Zatímco ve druhé polovině 14. století vystupují šafáři i komorníci paralelně, v letech před husitskou revolucí jsou již doklady o těchto úřednících velmi sporé (komorník není doložen vůbec). Ke změně dochází od 50. let 15. století. Tehdy se znovu úřad komorníka – úředníka finanční správy objevuje. Vzhledem k tomu, že finanční správa v té době náležela do okruhu kompetencí rožmberské kanceláře, bylo třeba vyjasnit hranice kompetencí mezi komorníkem a kanceláří (tj. především kancléřem). Toto přechodné období je bohužel prameny dokumentováno naprosto nedostatečně.

Podobně nejasné jsou i okruhy pravomocí šafářů – i tento úřad je zhruba od poloviny 15. století znovu doložen, avšak zdá se, že napříště se okruh působnosti šafářů omezoval především na hospodářskou správu, jak svědčí doklady o šafářích na úrovni

---

⁹⁸ BOELCKE 1969, s. 129; povinnosti těchto úředníků však autor definuje jen velmi obecně, bez dostatečného přihlédnutí k časovému vývoji a specifikům jednotlivých panství (l. c., s. 128–131).

⁹⁹ Doklad z konce 14. stol. UBH, s. 387; evidence úředních postů Vojtěcha z Kraselova s příslušnými doklady ŠIMŮNEK 2002b, s. 139; doklad z roku 1424 FIALOVÁ – HEJNIC 1975, s. 23.

¹⁰⁰ UBK 1, s. 43–44, č. 175; s. 51, č. 202; s. 57–58, č. 226.

lokální správy (srv. s. 176). Úřad šafáře – hospodářského úředníka na krumlovském dvoře není v rožmberském prostředí v polovině 15. století doložen. Není ani známo, jakým způsobem byla zajištěna správa vrchnostenských hospodářských dvorů v okolí Krumlova a návazně dodávky potravin pro krumlovský dvůr – úřad šafáře je tu nutno předpokládat i přesto, že výslovné doklady nejsou k dispozici.¹⁰¹ Autor *Zrcadla marnotratných* každopádně pokládá šafáře za velmi důležitou osobu – opakovaně se zmiňuje o jeho významu, ať již šlechtice kárá za to, že se k šafáři staví přezíravě („*Přijdet' k němu šafář, aby nějaké potřeby zjednal, postavít se k němu, jakoby ho neznal; s fúkáním a s hněvy zažene jej od sebe*“), nebo mu ukazuje správnou cestu: „*Předkem se opatř a stůj o dobrého šafáře; penězi jej opatruje, podávaj mu i s svého talěře. Také jej k tomu měj, ať najposléze spat chodí, a zase vstana ráno, ať všecky budí*“.¹⁰²

Úřady spjaté s výkonem trestního práva. Zavedení úřadu rožmberského popravce (*lantrichter*) bylo dle M. Truce spjato s pozicí Rožmberků jakožto zemských popravců, ovšem otázka se ani dnes nejeví jednoznačně.¹⁰³ Výrazy *popravce* a *lantrichter*, doložené ve 14. století, byla synonyma, označující úředníky, disponující pravomocí v oblasti trestního práva (zemského popravce, stejně jako jím delegovaného úředníka). Jako popravci ve službách Rožmberků jsou jmenovitě známi pouze Svatomír ze Záhorkova, „*czu den czeiten unser [pánů z Rožmberka] lantrichter*“ (1376) a Otrad z Vitanovic (1389–1406).¹⁰⁴

Úřad rožmberských popravců zanikl podle všeho ještě v předhusitském období, neboť později se již nepřipomíná. Zánik úřadu ovšem neovlivnil postavení Rožmberků jakožto zemských popravců – k Oldřichovi z Rožmberka se roku 1446 obracel Václav z Michalovic jakožto „*ke popravci této země české nejvyššímu*“, a ostatně i v poutnickém listu pro rožmberského kata je Oldřich z Rožmberka označován jako *supremus iusticiarius regni Bohemie* (1445?). Postavení Rožmberků jakožto nejvyšších popravců království nepochybně nebylo založeno na jednom z fals Oldřicha z Rožmberka, jak se domníval např. A. Sedláček.¹⁰⁵

Úřad kata (*drnomistra*) v rožmberských službách je výslovně doložen ve 40. letech 15. století (kdy byl nejmenovanému katovi vydán poutnický list do Santiaga di Com-

---

¹⁰¹ Šafář zřejmě disponoval týmiž pravomocemi, jaké jsou doloženy v dvorském řádu (Amberg, 1474) v případě dvorského úředníka zv. *Hufshofmeister* (srv. WIDDER 2000, s. 300–302).

¹⁰² JIREČEK 1873, s. 249, 254; v autorově pojetí má slovo *šafář* i přenesený význam správce svěřených pozemských statků (l. c., s. 239).

¹⁰³ Vlastní problematika úřadu zemských popravců není na tomto místě meritorní; o Rožmbercích jakožto zemských popravcích naposledy TRUC 1994, s přehledem starší literatury.

¹⁰⁴ Svatomír ze Záhorkova – MÖRATH 1902, s. 128–129, č. 1; Otrad z Vitanovic – souborně RAUSCHER 1934, s. 21–23; Otradův poměr k *Popravčí knize* a jeho pravomoci analyzuje TRUC 1994a, s. 11–12.

¹⁰⁵ Doklad z roku 1446 LOR 3, s. 103–105, č. 148; s. 147–148, č. 206; z roku cca 1445 TADRA 1890, s. 262, č. 25; falsum ve vztahu k úřadu popravců LOR 1, s. 236–238, č. 351; SEDLÁČEK 1921, s. 34.

postella – srv. s. 346). Dle listu Václava z Michalovic (1450) ovšem soudě, bývalo v 15. století spíše zvykem najímat kata ad hoc k jednotlivým popravám. Ostatně využívání služeb přespolních katů – a to i v lokalitách, jež měly vlastního kata – nebylo podle všeho nic ojedinělého. Výdajové položky soběslavských purkmistrovských počtů dokládají, že v letech 1521–1525 v Soběslavi opakovaně vyslychal a popravoval tábořský kat (jehož služeb si někdy žádali i v Třeboni), ačkoli Soběslav měla vlastního kata již v 15. století (na konci 15. století je výslovně doložena i katovna). Naopak již roku 1465 nabízel soběslavský úředník Pavel Dětrichovic Janovi z Rožmberka: „*Jestliže jě k Vám mistra potřebie, račte rozkázati*“ – přitom na Krumlově je kat (zřejmě městský) doložen již od počátku 20. let 15. století (roku 1423 je zmiňován kat Jech a zhruba o deset let později je uváděn kat Kokyl). Katovna ležela pod Kájovskou branou, o době jejího založení není však nic známo.¹⁰⁶

Do okruhu katových povinností náležely nejen útrpné výsledky a vlastní popravy – popravovalo se oběšením, stětím, či přibitím na kolo – ale např. i odklizení těl sebevrahů.¹⁰⁷ O postavení rožmberských katů v rámci tehdejší společnosti (tj. především společenská degradace, běžná u katů městských) není nic známo.¹⁰⁸

Lokální správa

Problematika fungování struktur lokální správy je v naší, stejně ale i německé a západoevropské literatuře, jedním z desiderátů.¹⁰⁹ Základní struktura lokální administrativy nebyla v pozdním středověku složitá a ve středoevropském prostředí měla obecně platný model. Územněsprávními jednotkami lokální správy byla jednotlivá panství, zpravidla s jedním správním centrem (výjimkou bylo panství Choustník s centry Choustník a Soběslav).

---

¹⁰⁶ Doklad z roku 1450 LOR 4, s. 287, č. 248; tamtéž i termín *drnomistr neb kat*; z let 1521–1525 TECL 2002, s. 114–115, 117 (tamtéž o katovně, doložené koncem 15. století); roku 1523 žádal třeboňský úředník vrchnost o vyslání kata (KADLEC 2004, s. 145); doklad z roku 1465 TECL 2000; krumlovský kat – doklad k roku 1423 PK, s. 62; z počátku 30. let AČ 21, s. 282, č. 12; o katovně URBAN 1841/I, pag. 178; zmínky o šibenících v rožmberských poddanských městech srv. s. 267n.

¹⁰⁷ O typech poprav srv. LOR 4, s. 187, č. 248; povinnost odklízet těla sebevrahů (srv. AČ 12, s. 70, č. 1422) se na katy ve vrchnostenských službách pravděpodobně nevztahovala.

¹⁰⁸ Literatura, věnovaná okrajovým vrstvám středověké společnosti je dnes již velmi četná. O katovi srv. především monografii ZAREMSKÉ 1986 (práce je založena na pramenech městské provenience; autorka sleduje jak okruh katových povinností, tak i analyzovala jeho postavení v rámci městské komunity). Postavení kata v Kolíně n. Rýnem plasticky vylíčili IRSIGLER – LASSOTTA 1984, s. 228–265: kat nebyl městským úředníkem, ale podléhal přímo kolínskému arcibiskupovi, resp. jeho zástupci; jeho povinnosti, příjmy a práva byly upraveny instrukcí (1435). O postavení kata ve středověké společnosti srv. též VOß 1990 (s obsáhlou bibliografií).

¹⁰⁹ K výjimkám náleží např. case study STREICH 2000, zvl. s. 131–144 (úřad Altenburg, Sasko, 15. stol.).

V čele správy jednotlivých panství stál purkrabí/hejtman, poté písař, následovali úředníci hospodářské a lesní správy. Problematická je charakteristika postavení, jež v uvedené hierarchii náleželo rychtářům, neboť v tomto ohledu neexistoval na rožmberských panstvích jednotný model (srv. s. 177).

Purkrabí. Ve sledovaném období byl purkrabí nejvyšším úředníkem lokální správy. Dokladem toho, že v 15. století obecně dominuje úloha purkrabího jako správního úředníka, je např. i skutečnost, že s úřadem purkrabích se setkáváme i v některých klášterech (např. Louka, Třebíč). V případě klášterů, spadajících v pohusitské době pod rožmberskou správu, tento úřad není doložen (srv. s. 293nn.). Jako úředníci krajské správy bývají – souběžně s krajskými hejtmany – doloženi krajští purkrabí.

V pramenech rožmberské provenience figurují termíny *purkrabí* (*purgrabie*) a jako jejich cizojazyčné paralely něm. *burggraf* (příp. latinizované *burgravius*) a *pfleger* a lat. *castellanus*.¹¹⁰ (V českých zemích se termín *castellanus* jakožto označení knížecího úředníka objevuje ve 12. století – již Gašiorowski před lety přesvědčivě prokázal, že shoda titulatury neopravňuje k hledání paralel mezi úředníky vrcholně středověkých panovníckých administrativ a pozdně středověkých správních aparátů vrchnostenských.¹¹¹)

V rožmberské administrativě pozdního středověku se purkrabí objevuje na dvojí úrovni – jako úředník centrální (krumlovský purkrabí) a lokální správy (purkrabí na jednotlivých panstvích). Užívání pojmu *phleger/pfleger* se omezuje na příhraniční rožmberská panství a zřetelně tak nasvědčuje souvislosti s úřednickými titulaturami v Bavorsku a Mühlviertelu. V prostředí rožmberské správy bylo pravidelně pojmu *pfleger* užíváno v případě hraničního panství Vítkův Kámen (např. Georg Grossawer je roku 1449 označován jako *phleger zu Wytinghausen*), a střídavě v případě purkrabích na Rožmberku (zřejmě to je např. z přehledu titulatur Oldřicha z Harrachu, purkrabího na Rožmberku 1458–1459). Purkrabí ostatních správních center jsou německými úředními titulaturami jmenováni jen v německy psaných pramenech – např. krumlovský purkrabí je roku 1375 označován jako *phleger der purkch... zu Krumpnaw*. Z 15. století je znám jediný případ užití pojmu *pfleger* (roku 1424 byl Buzek z Rovného označován jako *phleger zu Crumpnaw*). Četné doklady užití pojmu *pfleger* jsou k dispozici ze sousedního Bavorska a Rakous – purkrabí hradů biskupa pasovského se v 15. století běžně píše „*diezeit Phleger zu...*“, přičemž tento německý termín prakticky vytlačil dříve užívaný pojem *castellanus*.

---

¹¹⁰ Specialitou jednoho z překladatelů *Maiestas Carolina* (15. stol.) byl termín *bradodrže* coby ekvivalent lat. *castellanus* (srv. AČ 3, např. s. 88, 102, 105).

¹¹¹ Srv. GAŠIOROWSKI 1971, s. 208; závěry l. c., zvl. s. 219–220; pro polské země eviduje paralely mezi pojmy *castellanus* a *burgravius* TÝŽ 1970, s. 261–288, a TÝŽ 1971, s. 211–213; k sémantické šíři pojmu *Burggraf* srv. též ECKHARDT 1926, s. 178–205 (výklad, založený na pramenech německého prostředí zvl. 12. stol., vychází z diskuse o pojmech *Burggraf* – *Stadtgraf*, jež nemá v českých zemích analogii).

Vedle častého *Burggraf* figuruje v jazykově německé oblasti též termín *Vogt* (z oblasti rožmberských panství není doložen).¹¹²

Povinnosti purkrabích zahrnovaly několik základních kompetenčních okruhů: zajištění chodu a funkcí správního centra, jeho vojenské obrany, dále oblast hospodářskou, soudní a „personální“. Sondou, ilustrující rozsah působnosti tehdejších purkrabí, je (v heslech podané) „*Zdání purgrabie zviekovského*“ z roku 1450.¹¹³ V oblasti finanční správy se purkrabí v 15. století angažovali již jen okrajově, v některých případech jim příslušela výplata odměn nižším úředníkům a personálu příslušného správního centra.

15. století je přechodným obdobím i z hlediska profilace okruhů povinností a kompetencí purkrabích. Výrazný posun lze ve sledovaném období zaznamenat v oblasti vojenské, původně tvořící stěžejní složku povinností purkrabího. V souvislosti s obranou hradu se ostatně i v rožmberském prostředí ve 13. století setkáváme s termínem *Burgbut*, k němuž evidentně neexistoval latinský ani český ekvivalent (Vok I. z Rožmberka daroval dvůr v podhradí Rožmberka tamějšímu purkrabímu Budislavovi, „*ut in ea resideat pro purchbuta*“). Povinnosti purkrabího při zajištění obrany hradu výslovně plynou z nařízení Konráda z Krajku (1381), aby jeho lomnický purkrabí Zachař z Třebečka neustále pobýval na hradě a konal zde službu se zbraní.¹¹⁴ V 15. století je purkrabí i nadále zodpovědný za vojenskou obranu svěřeného správního centra, současně je ale stále více zřejmé, že vlastní vojenská složka purkrabské služby v té době již výrazně ustupuje do pozadí. Ukazuje se to i v případě zajištění obrany města, spadající rovněž do kompetence purkrabího (hejtmana) příslušného panství: úředník mohl obranu řídit buď osobně, nebo – s postupem doby stále častěji – prostřednictvím k tomu povolaných osob. Tyto trendy jsou jednou z charakteristik vývoje profilování kompetencí úředníků lokální správy v pozdním středověku a souvisejí evidentně s prosazujícím se profesionálním žoldněrstvím. Povinnosti nejvyššího úředníka lokální správy v oblasti vojenské se přesouvají z roviny osobní účasti na vojenských operacích do roviny zajištění obrany prostřednictvím profesionálů (najímání žoldněřů k obraně) a logistiky (finanční a hmotné zajištění jejich potřeb, pochopitelně vedle dostatečného množství funkčních zbraní a střeliva). Tento mechanismus plasticky dokumentuje korespondence helfenburských purkrabí a soběslavských úředníků, obě ze sklonku 60. let. Není ostatně náhodou, že soupisy zbraní a střeliva představují v rámci dochovaných inventářů rožmberských hradů té doby důležitou

---

¹¹² Doklad z roku 1449 LOR 4, s. 68, č. 82; Harrachovy titulatury srv. s. 535; z roku 1375 URK, s. 66–69, č. 22; z roku 1424 LOR 1, s. 58–59, č. 82; k vývoji terminologie v Bavorsku AMANN 1992, s. 79.

¹¹³ LOR 4, s. 197, č. 265.

¹¹⁴ Testament Voka z Rožmberka z roku 1262 CDB 5/1, s. 496–499, č. 335. Termínem *Burgpfleger* označuje ŠTIH 1996, s. 226, namnoze pouze ad hoc zjednávané služebníky, pověřené (nepřetržitým) střežením hradu („*custodia castris, que dicitur purchuot*“) v neklidných dobách. Doklad z roku 1381 RBMAV 3, s. 32, č. 42.

tematickou skupinu a dochován je dokonce jejich specializovaný inventář.¹¹⁵ Pro ilustraci lze uvést i další příklady – zatímco v rezidenčním Krumlově roku 1424 purkrabí, společně s rychtářem a purkmistrem participoval při řízení prací na zdokonalení městského opevnění,¹¹⁶ o několik desetiletí později byla situace již odlišná – např. v dubnu 1468 varoval třeboňský úředník Řehoř Klaric Jana z Rožmberka, „žeby od Hradce jmienili k nám na zájem přitáhnouti, a v tom žeby jmělo město zapáleno býti na dvě“ a žádal o vyslání osoby, jež by mohla kvalifikovaně řídit obranu města, „neb toho mohla by taková potřeba přijíti“.¹¹⁷ Srovnávací literatura dokumentuje ovšem lokální odlišnosti vývoje – zatímco řada příkladů z okolních zemích koresponduje s trendy v rožmberském prostředí (až překvapivé jsou paralely vedoucí dokonce k úřadu *constables* anglických hradů v 15. století), v některých případech je osobní úloha purkrabích při řízení obrany hradu dokumentována ještě v 16. století (např. oblast Württemberska).¹¹⁸

Postupující specializace jednotlivých úředníků – charakteristická pro 15. století – se odrazila i v případě purkrabských kompetencí. Lze-li předpokládat, že původně purkrabí vedli veškerou písemnou agendu, v 15. století již tyto povinnosti spadaly do kompetence písařů jednotlivých panství. Totéž platí o oblasti finanční správy. Některá rezidua přetrvávajících pravomocí purkrabího tu lze ovšem zachytit po celé 15. století – současně dokumentují proces profilování úřednických kompetencí. V pravomoci purkrabího/hejtmana bylo např. udílení drobných platebních úlev, resp. prodloužení termínu splatnosti poddanských úroků. Ze zmínek typu „*capitaneus indulisit ex mandato domini*“ či pouze „*capitaneus indulisit*“ ve výběřcím rejstříku panství Třeboň (1433) nelze ovšem stanovit s jistotou, mohl-li hejtman jednat o své vůli bez svolení vrchnosti. Ve smlouvě o výkon purkrabského úřadu (Č. Krumlov 1477) se výslovně stanoví jednotlivci i skupiny osob, jimž má odměnu vyplácet purkrabí.¹¹⁹

---

¹¹⁵ Korespondence helfenburských a soběslavských úředníků je otištěna především in: AČ 7, 8, 14, passim; inventář zbraní, zbroje a střeliva na rožmberských hradech pochází z let cca 1467–1470 (edice a komentář: ŠIMŮNEK 2002a, s. 241–243, 248–251).

¹¹⁶ FIALOVÁ – HEJNIC 1975, s. 40–44. Tento doklad je současně pozoruhodným svědectvím o účasti rychtářů při zajištění obranyschopnosti města: analogická praxe byla běžná např. na panstvích habsburských, kde rychtář (*Schultheiß*) přímo řídil vojenskou hotovost (MEYER 1933, s. 226–227).

¹¹⁷ AČ 7, s. 323–324, č. 220.

¹¹⁸ K vývoji kompetencí *constables* v oblasti vojenské BOND 1967, zvl. s. 229–232; význam purkrabích v rámci vojenské obrany hradů ve Württembersku ještě v 15.–16. stol. podtrhuje MAURER 1958, s. 111nn.; obdobně zdůrazňuje úlohu purkrabího při vojenské obraně svěřeného hradu i KUNSTMANN 1967, s. 147–149 (na základě pramenů z německých zemí).

¹¹⁹ Rejstřík 1433, svatojiřský termín NOVÝ 1994, s. 154, 160; o úloze purkrabího při vybírání úroků srv. s. 185; doklad z roku 1477 ŠIMŮNEK 2004b, s. 383–385; o výplatě odměn ze smluv o dílo srv. s. 186, 320n.

V oblasti hospodářské spadal do kompetence purkrabích především dohled nad chodem hospodářského zázemí hradu a zajištěním potřeb pro hradní kuchyni (srv. s. 162). Jen ojediněle zasahovali purkrabí i do ostatních složek hospodářské správy – jejich aktivity v oblasti rybníčního podnikání jsou ve větším rozsahu dokumentovány z oblasti panství Zvíkov.¹²⁰

Purkrabí byl rovněž nositelem delegovaných pravomocí v oblasti trestní správy (srv. s. 264nn.).¹²¹

Purkrabí byl nadřízeným všech úředníků a služebníků příslušného panství – včetně úředníků hospodářské správy a hradní posádky (v případě hradů s manským systémem rovněž příslušných leníků), pouze ve vztahu k písaři mohl být tento poměr variabilní (srv. s. 205). S tím byly spjaty jeho povinnosti v oblasti personální. Purkrabí byl odpovědný za přijímání nových úředníků a služebníků, jejich schválení však náleželo výhradně vrchnosti (jež toto své právo v některých případech delegovala na krumlovského purkrabího).

Okruh pravomocí úředníků stojících v čele lokální správy byl v německém a západoevropském prostředí analogický jako v případě rožmberských panství. Jedinou výjimku představuje oblast finanční správy, jež purkrabím na rožmberských panstvích nepříslušela. Četné kompetenční analogie lze konstatovat v případě pravomocí a úředních povinností v případě rožmberských purkrabí a purkrabí (*burgvogt*) na hradech v hrabství Württemberg 15.–16. století, ale i v Prusku aj. Rozsah služebních povinností purkrabích rožmberských hradů se větším dílem kryje i s okruhem působnosti úředníků, v rámci systému teritoriální správy v Anglii označovaných nejčastěji *reeve* či *bailiff*.¹²²

Místopurkrabí. Úřad místopurkrabího je na rožmberských panstvích doložen až ve druhé polovině 15. století a to na Krumlově, Nových Hradech a Zvíkově (pro srovnání lze uvést, že na arcibiskupském Týně n. Vltavou je místopurkrabí – *viceburgravius* doložen již roku 1379 a na královském Písku ještě dříve – roku 1354; na Karlštejně je roku 1423 zmiňován nezvyklý úřad podpurkrabího – *subburgravius*).¹²³ Rozhodovací pravomoci místopurkrabího se vztahovaly pouze na období nepřítomnosti (případně nemoci) purkrabího – v případě zvíkovského místopurkrabího je výslovně doloženo (1472), že se

---

¹²⁰ Např. zvíkovský purkrabí žádal (1472) Jana z Rožmberka o instrukce, „*neb bych rád Ostravský rybník zádělal a některé dvory navedl*“ (AČ 14, s. 212–213, č. 1981); o zvelebení rybníční soustavy pečoval i zvíkovský hejtman Jan z Trnové (1476; AČ 1, s. 243–244, č. 31).

¹²¹ Především z hlediska postavení purkrabích v rámci trestního práva sleduje vývoj instituce purkrabského úřadu v Magdeburku (13.–18. stol.) BRÜNNECK 1908 (výklad je tak ovšem jednostranný).

¹²² Pro rožmberské prostředí především 16. století monograficky BARBOROVÁ 1970; též CIRONISOVÁ 1981, s. 142–152 (pro starší období jen zcela povšechně); pro oblast Württemberska MAURER 1958, s. 111–118; oblast Pruska 15. stol. BORNHAK 1884, s. 125–130; anglické prostředí ROSENTHAL 1965, s. 161–168; o okruhu povinností a pravomocí anglických *constables* ad. úředníků (12.–15. stol.), srovnatelných s českými purkrabími, BOND 1967, zvl. s. 229–242.

¹²³ Týn n. Vlt. DRC, s. 355; Písek SOA Třeboň, CS, II–203–1; Karlštejn PELIKÁN 1948, s. 19.

jeho pravomoc rozhodovat vztahovala pouze na období nepřítomnosti purkrabího.¹²⁴ Postavení krumlovských místopurkrabí zcela jistě bylo – analogicky jako postavení krumlovských purkrabí – specifické. Z prosopografického výzkumu navíc vyplynulo, že na Krumlově mohli souběžně působit i dva purkrabí, aniž by jeden z nich musel být výslovně titulován jako místopurkrabí.¹²⁵

Hejtman. Obecné rozšíření pojmu *hejtman* v českých zemích prokazatelně souvisí s husitstvím; ve druhé a třetí třetině 15. století se pojem hejtman stal značně frekvencovaným (vysledovat lze minimálně sedm významových rovin tohoto slova).¹²⁶ Termín hejtman (též *hajptman*, *hajtman*, *haytman*, *heuptman*, *houptman*, *hýtman*) byl synonymem pro celou řadu výrazů latinských: nejfrekvencovanější (a v rožmberském prostředí jediný užívaný) je *capitaneus*. V rožmberském prostředí téměř nedochází k paralelnímu užívání termínu *hejtman* a jeho v 15. století běžných synonym *vladař* a *vůdce*.

K pronikání titulatury *hejtman* do hierarchie rožmberské administrativy dochází od 20. let 15. století: prosazení pojmu *hejtman* na úkor staršího *purkrabí* relativně velmi přesně umožňuje časově zakotvit přehled úředníků třeboňského panství. Zatímco do roku 1420 stáli vždy v čele vrchnostenské správy třeboňského panství purkrabí, v průběhu třetího decennia dochází k příklonu k pojmu *hejtman*. Úplnému prosazení úřadu hejtmana v pozdějších letech předcházely pochopitelné terminologické nejasnosti (Mikuláš z Krchlebska je roku 1426 označen jako *hejtman a vladař*, zatímco Brus ze Zahrádky je roku 1432 – krátce po svém nastoupení do úřadu – jmenován jako *purkrabie a hajtman*).¹²⁷

Kolísání pramenné terminologie (termíny *purkrabí/hejtman*) lze doložit již ve 14. století – např. roku 1391 osvobodil král Václav poddané augustiniánského kláštera v Roudnici od poplatku, řeč. *opovědné*, jenž vymáhali *capitanei, burgravi et rectores*. Z toho je zřejmé, že hejtman stál zhruba na roveň purkrabímu již ve 14. století. Podobně o století později nařizoval král svým *purkrabíem, hajtmanóm, úředníkóm* (*unsern burggrafen, hauptleuten, amptleuten*), aby nepřekáželi Žlutickým (1489). Z analýzy administrativních struktur dominia pánů z Wallsee již pro 14. století vyplynulo, že nelze stanovit hranici mezi kompetencemi purkrabího (*Burggraf*), šafáře (*Pfleger*) a hejtmana (*Hauptmann*). S tím

---

¹²⁴ AČ 14, s. 222, č. 2005.

¹²⁵ V období purkrabského úřadu Zachaře z Nemyšle (1449–1459) je s titulem *purkrabí na Krumlově* doloženo i několik dalších osob (srv. s. 515).

¹²⁶ Základní významové roviny pojmu *hejtman* v češtině 15. století nastínil NOVOTNÝ 2001 (postrádám např. metaforickou rovinu pojmu); pasáže, věnované *hejtmanu* jakožto vrchnostenskému úředníku (l. c., s. 93–95), jsou založeny (výhradně) na materiálu z prostředí rožmberské administrativy a trpí nejednou faktografickou nepřesností a diskutabilní formulací, vycházející ze zjednodušeného vidění věci.

¹²⁷ Přehled třeboňských úředníků do roku 1437 zpracoval TECL 1990, s. 100–102; k r. 1432 též LOR 1, s. 138–139, č. 202; Třeboň je současně jediným rožmberským správním centrem, kde je v letech 1426–1500 doložena výhradně funkce hejtmanů (srv. TECL 1992b, s. 161).

koresponduje i libově v užívání titulatur (např. freistadtský hejtman Hans z Traunu je v rozmezí jediného měsíce roku 1362 nazýván *phleger ze der Freinstat* a *hauptman ze der Freynstat*) či jejich kumulace (např. roku 1380 se uvádí Michel aus dem Stainbach, *die zeit purgraff vnd pfleger ze Weytra*; rovněž v Braniborsku se v téže době (1391) připomíná *burgavius, capitaneus seu gubernator castris civitatis nostre Spremburg*).¹²⁸ Řadu naprosto analogických dokladů lze z 15. století shromáždit z prostředí rožmberské administrativy – např. Smil z Hodějova se v průběhu jediného roku 1469 střídavě uvádí s titulem *purkrabí* i *hejtman* a v době svého působení na Strakonících byl jmenován oběma tituly současně (1467). Jan z Trnové je během roku 1476 střídavě označován jako *purkrabí* i *hejtman*. V první polovině 16. století lze zaznamenat i na Choustníku případy, že hejtman a purkrabí byla jedna a tatáž osoba. Podobná variabilita přirozeně nebyla jihočeským specifikem, purkrabí souběžně s hejtmanem je doložen např. na Veliši roku 1477; kostský úředník Beneš z Bavoryně je koncem 15. století střídavě označován jako purkrabí a hejtman, atd.¹²⁹

Postupem doby se stalo běžným jevem, že na významnějších správních centrech souběžně existoval úřad purkrabího i hejtmana – z jihočeského prostředí např. Český Krumlov (1461) Helfenburk (1470), Jindřichův Hradec (1486), Strakonice (1467).¹³⁰ V prostředí rožmberského správního systému se pojem hejtman uplatnil ve dvojnásobném významu: 1) hejtman (= správní úředník) a 2) hejtman (= vojenský velitel).

Hejtman – správní úředník. V případě studia úřadu hejtmanů – správních úředníků rožmberských hradů – v 15. století je třeba se vyrovnat s několika skutečnostmi, jež autoři dosavadní literatury zjevně podcenili. Jedná se především o zjednodušené a nadto anachronické vidění procesu postupného vymezování vzájemných kompetenčních okruhů purkrabího a hejtmana. Klasickým případem takového přístupu jsou bohužel i v daném případě práce E. Cironisové–Barborové. Tato badatelka se pro období 16. století zabývala úřady hejtmana a purkrabího do té míry „monograficky“, že v žádné z obou monografických prací nevěnovala pozornost vlastní správní realitě, kdy tito úředníci působili vedle sebe, nikoli navzájem izolovaně. Značná autorčina závislost

---

¹²⁸ Doklad z roku 1391 EMLER 1893, s. 33, č. 23; z roku 1489 CIM 4/1, s. 316; poměry na dominiu pánů z Wallsee sleduje DOBLINGER 1906, s. 519–521; z roku 1362 UBLOE 8, s. 144–145, č. 136; s. 183–184, č. 180; z roku 1380 UBLOE 9, s. 910–911, č. 757; z roku 1391 LE 4 (orig.), pag. 76–79.

¹²⁹ Smil z Hodějova 1469 (AČ 14, s. 171–172, č. 1881; AČ 1, s. 232–235, č. 11, 14), 1467 (AČ 7, s. 297–298, č. 171); Jan z Trnové AČ 15, s. 11, č. 23; s. 13–14, č. 27; poměry na Choustníku BARBOROVÁ 1971, s. 7; hrad Veliš 1477 SEDLÁČEK 1890, s. 395, č. 51; Beneš z Boharyně l. c., s. 396–397, č. 60, 63.

¹³⁰ Český Krumlov – purkrabí Jan z Petrovic, hejtman Jan Rús z Čemin (srv. s. 515); Helfenburk – purkrabí Václav Vlášek z Miloňovic, hejtman Vilém z Ostružna (AČ 7, s. 386–387, č. 344, 345); Jindřichův Hradec – purkrabí Bohuslav z Běhařova a hejtman Václav z Myslína (AČ 10, s. 364–365, č. 140); Strakonice – purkrabí Olkmar z Neznašova, hejtman Zdebor z Babčic (AČ 7, s. 284–285, č. 144).

na hospodářských instrukcích navíc vede nutně k otázce, jak dalece byly údaje instrukcí identické se skutečnou praxí? Možnými souvislostmi zavedení úřadu hejtmana na rožmberských panstvích, ani jeho postavením v 15. století se – ke škodě svého výzkumu – autorka vůbec nezabývala, a to ani ve své pozdější syntéze. Stejně jako v případě purkrabích, i zde Cironisová anachronicky přenáší poměry, jež zjistila pro 16. století, do dřívější doby – pro 15. století totiž rozhodně nelze hovořit o podřízenosti purkrabího hejtmanovi, jakož ani o rozdělení sfér působnosti, jak se Cironisová snažila naznačit. Naprosto chybná a skutečnosti zcela protichůdná je např. i zmínka, že hejtmanům byl již v 15. století vymezen dohled nad písařskými účty – autorčina projekce znění instrukce z roku 1604 do 15. století je tu nasnadě.¹³¹

Z již citovaných dokladů je zřejmé, že úřad hejtmanů jakožto správních úředníků byl v jižních Čechách 15. století zaveden jen v případě některých správních center, ať již v obvodu, či vně rožmberské domény. Již z toho důvodu nelze přijmout domněnku, že hejtmané přejímali povinnost vojenské obrany hradu, jež dříve spadala do okruhu kompetencí purkrabích. Na tom nic nemění logická skutečnost, že úřad hejtmanů exponovaných správních center Rožmberkové svěřovali zkušeným válečníkům: nejvýrazněji je tato tendence patrna v případě Mikuláše z Krchlebs, hejtmana na Třeboni, Choustníku a Zvíkově, či třeboňského hejtmana Pešíka z Bělé, velitele rožmberské hotovosti při obležení Vodňan (1443). Charakteristiku funkce hejtmanů částečně osvětluje list rožmberských úředníků Oldřichovi z Rožmberka z roku 1421.¹³² Rozhodně pak nelze souhlasit s tvrzením, že v 15. století se hejtman stává nejdůležitější osobou správního aparátu a nahrazuje tak purkrabího.¹³³

Je nutné jednoznačně konstatovat: v 15. století neexistovala pevná pravidla, jimiž by byla určena jednak hranice mezi pravomocemi purkrabího a hejtmana, a jednak vymezen jejich vzájemný služební poměr. Ostatně již samo kolísání terminologie – tak příznačné pro 15. století – svědčí, že okruh působnosti purkrabích a hejtmanů evidentně nejen nebyl striktně vymezen, ale vzájemně ani odlišen a tudíž se do značné míry překrýval. Ke změně dochází až od 16. století, kdy se hejtmané postupně etablovali jako úředníci hospodářské správy.¹³⁴ S užitím pojmu *hejtman* (ve smyslu úředníka hospodář-

---

¹³¹ BARBOROVÁ 1969 a TÁŽ 1970; postavení a okruh působnosti rožmberských hejtmanů – ovšem až v 16. století – sleduje CIRONISOVÁ 1981, s. 129–142; mylné chápání vztahu mezi purkrabím a hejtmanem v 15. století zvl. l. c., s. 128–129, a opětovně TÁŽ 1984, s. 1; o dohledu nad účty TÁŽ 1981, s. 142; vzájemný vztah purkrabího a hejtmana v době mnohem pozdější osvětluje instrukce Petra Voka z Rožmberka pro panství Třeboň (1604). Jakkoli největší díl povinností ukládá instrukce oběma úředníkům společně, vrchnosti skládal účty pouze hejtman, jehož rozhodnutím se měl purkrabí ve všech případech řídit (BARBOROVÁ 1973, s. 249).

¹³² O Krchlebcovi monograficky ŠIMŮNEK 2000c; o obležení Vodňan roku 1443 a úloze Pešíka z Bělé ŠMAHEL 1989; list rožmberských úředníků z roku 1421 LOR 1, s. 47–48, č. 67.

¹³³ Tak uvádějí JANÁK – HLEDÍKOVÁ 1989, s. 269.

¹³⁴ K tomu srv. BARBOROVÁ 1969, a CIRONISOVÁ 1981, s. 129–142.

sko–finanční správy) se od počátku 16. století setkáváme i v kontextu rožmberského důlního podnikání – v horním řádu Petra z Rožmberka (1515) je běžná formulace *unser Hauptman oder pergmaister*.¹³⁵

Hejtman – vojenský velitel. Termín *hejtman* je nejfrekventovanějším titulem pro vojenské velitele, ať již z řad rožmberských úředníků, profesionálních žoldnéřských velitelů, či v případě nově zavedeného úřadu rožmberského vojenského hejtmana (blíže srv. s. 278n.). Jako *hejtmané* bývali označováni i velitelé vojenských posádek, dosazovaných na rožmberské hrady v době ohrožení, kdy bylo třeba vojensky posílit stálou hradní posádku, a zajistit obranyschopnost hradu. Obojí složku (velitel žoldnéřských oddílů i velitel vojenské posádky hradu) spojuje titulatura Viléma Rendla z Ousavy (1467), jenž je uváděn jako *hejtman na Rožmberce i také polní*.¹³⁶

Písaři v pramenech bývají – vedle českého *písař* – uváděni latinským titulem „*notarius bonorum ...*“. Okruh působnosti těchto úředníků byl poměrně široký: zahrnoval totiž veškerou písemnou agendu, spojenou se správou panství (písemnosti evidenční povahy, korespondence vyplývající z každodenní správní praxe). V některých případech je doloženo, že část písemností vydávali oba nejvyšší úředníci lokální správy, tj. purkrabí (hejtman) a písař. Jednalo se většinou o vydání svědectví v nějaké záležitosti, čímž mu byla dodána větší váha a důvěryhodnost. Např. svědectví o loupežích v okolí Třeboně vydali tamější hejtman Pešík z Bělé spolu s písařem Bohuňkem z Vranína (1443). Jen zřídka se naproti tomu stávalo, aby běžnou korespondenci (úředníků s vrchností) podepisoval více než jeden úředník – např. na listu Hynkovi ze Švamberka (1478?) jsou podepsáni vedle sebe Řehoř Klaric a Jošt z Pruku.¹³⁷

Jádro kompetencí písaře lokální správy spočívalo v oblasti finanční správy a peněžní agendy. Analogie se situací v pozdějším období lze v daném směru uvést jen orientačně. V 16. století došlo – především v souvislosti s potřebou evidence v oblasti hospodářské správy – ke specializaci, a jediného písaře nahradilo písařů několik. Okruh povinností písařů v 15. století se tak zřejmě nejvíce podobal náplni pozdějších písařů důchodních.¹³⁸

Písaři přijímali peníze od rychtářů a úředníků lesní a hospodářské správy, vedli příslušnou písemnou evidenci, a pravidelně skládali účty. Písaři přijímali rovněž peníze,

---

¹³⁵ PERGKWERCH ORDNUNG 1515, čl. 38, 54 aj.; tento titul byl tehdy zcela běžný – např. Jan z Vitence je roku 1520 titulován jako *hajtman na Horách Matky Božíe u Vlhartic* (AČ 12, s. 19–20, č. 1343).

¹³⁶ BŘEZAN 1899, s. 235.

¹³⁷ Doklad z roku 1443: opis u SVĚTECKÉHO 1759–61/I, pag. 107–108; z roku 1478(?) l. c., pag. 44.

¹³⁸ Mechanismus finanční agendy, vedené písaři jednotlivých panství, pro 16. století rekonstruovala CIRONISOVÁ 1981, s. 152–153; okruh povinností důchodních písařů l. c., s. 154–156.

jež nebyly určeny pro odvod do rožmberské komory – zpravidla se jednalo o úroky ze vsí v obvodu panství, jež Rožmberkové zapsali některému ze svých věřitelů (např. choustnický písař přijímal od Rútů z Dírné plat, náležející kapitule vyšehradské, jež následně kapitule odváděl).¹³⁹

Do oblasti peněžní agendy spadaly i výplaty služného – *služby* (srv. s. 387n.; 449n.) úředníkům a služebníkům příslušného panství. Podkladem byla specializovaná registra úředníků a služebníků (srv. s. 319); o přijetí služného vystavovali jednotliví úředníci (služebníci) písaři kvitanci.¹⁴⁰

Jen výjimečně bývali písaři pověřováni i jinými úkoly. Např. příběnický písař Martin vyměřoval v obvodu panství lesy (1373). Ani z pozdější doby nechybějí doklady toho, že okruh působnosti písaře mohl být značně široký – je možno zmínit např. třeboňského písaře Matyáše z Úšova, jež participoval při řešení otázek hospodářských, ale angažoval se i v obraně města ap.¹⁴¹

Unikátním pramenem – dokumentujícím běžnou **agendu písaře lokální správy** – nejen v rámci rožmberské administrativy v polovině 15. století, ale v celozemském měřítku, je pracovní složka (sešit dnes obsahuje 40 alespoň částečně dochovaných listů, výšky 22 cm a šířky 15 cm), již si pro vlastní potřebu vedl Mikuláš Putschögel, písař panství Rožmberk (1457–1463).¹⁴² Záznamy spadají do let 1458–1459. Z hlediska obsahového tvoří hlavní podíl opisy odeslané i přijaté korespondence, zpravidla úředního charakteru, a záznamy finanční povahy. Jednalo se o zápisy pouze pro Mikulášovu potřebu, jak svědčí absence vnitřního členění (sled jednotlivých zápisů odráží „chronologii“ písařovy správní praxe – v tom tkví nezanedbatelný význam pramene), stejně jako namnoze velmi zběžné písmo.

Složka obsahuje opisy korespondence (řádově několik desítek listů), již písař, případně purkrabí vedli. Větším dílem se jedná o písemnosti s přímou vazbou k obvodu panství Rožmberk – doložena je řada listů, jež si vyměnil s Anežkou ze Schaumburka (Anežka, vdova po Jindřichovi z Rožmberka, sídlila v té době na Rožmberku), dále úředníky freistadtskými i krumlovskými, do oblasti hmotného zajištění hradní posádky náleží žádost Koňatovi z Olešnice o zásilku ryb; v několika případech se jedná o opisy

---

¹³⁹ Doklad z roku 1446 LOR 3, s. 109–110, č. 156.

¹⁴⁰ Ukázkou formuláře tohoto typu písemnosti je kvitance, již v souvislosti s výplatou služného vystavil (1534) novohradský purkrabí Adam Koc z Dobrše tamějšímu písaři Melicharovi (SOA Třeboň, CS, II–85–26d).

¹⁴¹ Doklad z roku 1373 UZR, s. 45, č. 397; TRUC 1972, s. 122; k Matyášovi z Úšova srv. LOR 4, s. 394, č. 570; s. 436, č. 632.

¹⁴² SOKA Tábor, Fotosbírka, vyšebrodský rkp. 120 (na fotokopii rukopisu, navráceného na základě restitučního řízení vyšebrodskému klášteru, mě upozornil Dr. R. Tecl, jemuž tímto děkuji). Faktografické údaje, vztahující se především k obvodu panství Rožmberk (tj. převahou záznamy majetkoprávní a finanční povahy), vytěžil a setříděnou formou prezentoval SCHMIDT 1899. Pro svou jedinečnost by si pramen zasloužil edici a detailní zhodnocení.

korespondence, vedené s duchovními, především ve věcech finančních. Do složky bylo pojata i znění několika písemností, vztahujících se k rodinným a majetkoprávním záležitostem rodu Harrachů, či znění listů Putschögelovu strýci. Za pozornost ovšem rovněž stojí dosud neznámý (nevidovaný) list rakouského vévody Albrechta Oldřichovi z Rožmberka z ledna 1459 – pozoruhodná je již skutečnost, že jeho znění Putschögel pojal do svých záznamů (ač se záležitostmi panství obsahově nikterak nesouvisí), především však fakt, že Mikuláš je zmiňován v inskripci („... *zu dir [Oldřich z R.] vnd getrennr Nikolesch*“). Znamená to, že Oldřich tehdy pobýval na Rožmberku?; odkud Albrecht znal písaře Mikuláše? Odpovědi jsou nejasné.¹⁴³

Záznamy finanční povahy se vztahují téměř výhradně k obvodu panství Rožmberk, tedy obvodu Putschögelových pravomocí v oblasti finanční správy. Vedle platebních předpisů pro jednotlivé vsi a záznamů o příjmech peněz, zpravidla od rychtářů, zde figuruje znění několika svědeckých listin majetkoprávní povahy, případně písemností zachycujících změny majetkové držby v obvodu panství, a ovšem písemností dokumentujících majetková práva vrchnosti. Finančních záležitostí se týká rovněž opis znění privilegia Oldřicha z Rožmberka (1418), jímž osvobodil čtyři vsi v obvodu panství Rožmberk od odúmrti. Součástí záznamů finanční povahy je i koncept pololetní, resp. roční účetní uzávěrky, evidující příjmy za oba platební termíny (shodně po 268 kgč.), dále roční příjem a zvláštní příjmy, např. od rybářů. Výčet šesti rychtářů z obvodu panství svědčí o tom, že platební povinnosti jednotlivých rychet byly splněny beze zbytku.¹⁴⁴

Úředníci hospodářské správy. Tato skupina zahrnuje především úředníky lesní správy (srv. s. 212nn.), rybníční správy (srv. s. 228n.) a správy hospodářských dvorů (srv. s. 234n.). V souvislosti s úředníky hospodářské správy je třeba jmenovitě zmínit úřad šafářů soběslavských. Zatímco v případě většiny rožmberských panství není v 15. století úřad

---

¹⁴³ Korespondence s Anežkou ze Schaumburka (např. fol. 11r, obsažnější soubor fol. 30v–32r). Z freistadtských úředníků se jedná o korespondenci s [Jörgem] Marschalichem (např. fol. 2v, 21r, 22v). Ke krumlovským úředníkům se vztahuje inskripce „*Mein gruess purgraff vnd Johannes Rittschawer*“ (fol. 34v). Žádost Koňatovi o ryby na fol. 24v. Korespondence s duchovními má ustálenou inskripci „*lieber herr pfarrer*“ (srv. např. fol. 17r, 18r, 21r, 22r, 26r); srv. též svědectví rychnovského faráře Jana (fol. 5r). Harrachovské písemnosti např. fol. 16v, 26r, 32v; Putschögelův příbuzný je označován jako *vetter*, ale též v podobě *vatter* (fol. 33r, 36r). Albrechtův list Oldřichovi na fol. 23v; datace („*am freitag nach sant Erhartz tag*“) by se mohla vztahovat i k Přenesení sv. Erharta (= 8. říjen).

¹⁴⁴ Záznamy finančního charakteru (především platební předpisy, záznamy o příjmech peněz) např. na fol. 4r, 6r–8r, 13v, 17v aj. Příjmy peněz jsou evidovány v záznamech opatřených nadpisem typu „*Percepta censuum in Rosenthal... in die Philippi et Jacobi anno viiii^{mccc}*“ (fol. 18v, analogicky i na fol. 19v–20r); o přijetí peněz od rychtáře dolnodvořištského srv. výslovně na fol. 19v. Svědectví osedlých ve věcech majetkových srv. např. na fol. 12v, 23r, 29v; evidence změn majetkové držby v obvodu panství fol. 13v; majetková práva Anežky ze Schaumburka např. fol. 13r, 15r. Znění Oldřichova privilegia (1418) na fol. 11v; k odúmrti se vztahují záznamy na fol. 23r. Roční účetní uzávěrka (fol. 24r) nadepsána: „*Summa sand galliczjns mit dem abgang von ambleuten vnd von wachtern auf dem halbs jar macht...*“.

šafáře výslovně doložen, v případě Soběslavi jsou známi dva šafáři i jménem (Jan, řeč. Herolt z Řípce 1442–1445, a Pavel Hoch 1485). Okruh jejich působnosti sahal od záležitostí hospodářských a finančních až po věci městské správy v Soběslavi.¹⁴⁵

Rychtář. Úřad rychtářů se na rožmberských panstvích ojediněle objevuje již ve 13. století (Český Krumlov, Rožmberk) – jednalo se vlastně o jedinou osobu (Sipota, rychtář v Krumlově (1274), je později (1281–1291) doložen jako rychtář v Rožmberku).¹⁴⁶ O století později již síť rychet nepochybně vykazovala pevnou strukturu.¹⁴⁷

Analogií rychtáře na rožmberských panstvích byl v jazykově německých zemích *Richter* a též *Schultheiß*.¹⁴⁸ Z hlediska sociálního původu rychtářů není důvodné předpokládat, že by se jednalo o příslušníky nižší šlechty. Z rožmberského prostředí není k dispozici ani jediná zmínka, svědčící o šlechtickém původu rychtáře, či jiného vrchnostenského úředníka městské správy. V tomto ohledu se situace zásadně liší např. od sousedních Rakous, kde šlechtici (ministeriálové) jsou doloženi mezi úředníky nejen v zeměpanských, ale i v poddanských městech (jmenovitě dokumentováno je to na příkladu měst pánů z Kuenringu ve 13. a 14. století).¹⁴⁹

Postavení rychtáře ve správní hierarchii. K určujícím faktorům náleží v daném směru otázka vzájemného poměru pravomocí úředníků příslušného panství (tj. především purkrabích – hejtmanů) na straně jedné a rychtářů měst a vsí v obvodu téhož panství na straně druhé. Výpovědi pramenů vzájemně nekorespondují – to vede k závěru, že jednotný model vztahů neexistoval. K tomu přistupuje ještě variabilita modelů komunikace. Vrchnosti (tj. Rožmberkům, případně držitelům zástavních panství) náleželo svobodné rozhodnutí, zda se v konkrétní věci obracela na úředníky panství či přímo na lokálního rychtáře (lapidárně je tento vztah vyjádřen roku 1478: „*pan Grofnekar [Wolf z Grafenecku] rozkázal rychtáři v Svinech a rychtář lidem*“),¹⁵⁰ a analogicky i v opačném

---

¹⁴⁵ Pramenné doklady o Heroltovi a jejich interpretaci srv. s. 537; *slovník pan Pavel Hoch, šafář pána našeho milostivého* se připomíná roku 1485, kdy uzavíral smlouvu o provedení stavebních prací na věži při kostele v Soběslavi (SOka Tábor, AM Soběslav, kniha č. 298, fol. 192r).

¹⁴⁶ UBK 1, s. 4, č. 20a; s. 5, č. 22, 24; s. 7, č. 34, 35.

¹⁴⁷ Srv. přehled u ŠIMŮNKA 1994, s. 133–135, příl. VI.

¹⁴⁸ Geneze tohoto úřadu v oblasti Breisgau (13.–14. stol.) vykazuje s vývojem na rožmberských panstvích četné shodné rysy, včetně častých zástav rychet (TREFFEISEN 1994, s. 174–191).

¹⁴⁹ K prostředí zeměpanské správy v Rakousích se vztahují tři sondy WEIGLA 1989, s. 79–94; ke správě měst pánů z Kuenringu REICHERT 1980–81, zvl. s. 161–166.

¹⁵⁰ Např. Oldřich I. z Rožmberka se ve věci sirotčího majetku v Soběslavi (1384) obracel přímo na rychtáře a přísežné (BERÁNEK – TRUC 1991, s. 7–8), či roku 1390 nařizoval treboňskému rychtáři, aby vyplácel jistý obnos tamějšímu špitálu (RBMAV 3, s. 100, č. 224); přímo na rychtáře (neznámého rožmberského města) se svým mandátem obracel (1412) rožmberský poručník Čeněk z Vartenberka (edice: TECL 1991–92); podobně psal Oldřich z Rožmberka přímo prachatickému rychtáři (LOR 4, s. 280–281, č. 392); doklad z roku 1478 AČ 9, s. 221–222, č. 904.

směru – zdá se – panovala určitá volnost (rychtáři přímo předkládají vrchnosti privilegia své vsi/města, jindy se jí dotazují na postup ve věci trestněprávní ap.).¹⁵¹ Naproti tomu komunikace zvnějšku měla zřejmě být vedena buď přímo přes vrchnost, nebo přes úředníky – Oldřich z Rožmberka si stěžoval na Táborské, že jejich služebník Uhřík obesílal v nějaké záležitosti přímo rychtáře v Malontech, aniž by „*vznesil na nás ani na naše úředníky*“ (1447). Praxe byla ovšem jiná, méně formální, neboť jsou opakovaně doloženy případy, kdy se jednotlivé osoby ve svých záležitostech obracejí přímo na rychtáře.¹⁵² Zdeněk ze Sternberka téměř výhrůžně adresoval svůj mandát „*Vám všem rychtářům, kteříž jste kolivěk kázali cesty svobodné zasekat*“, aniž by se obrátil na úředníky panství třeboňského, kam příslušné rychty (Chlum a Lutová) spadaly.¹⁵³

Problematické jsou závěry ve věci vztahu nadřízenosti úředníků lokální správy (tj. purkrabích – hejtmanů) rychtářům. Logicky by bylo lze takový vztah předpokládat a nasvědčuje tomu i znění některých pramenů. Je to např. formulace v přísaze měšťanů Třeboňských (1464/1471, patrně 1467): „... *slibuji napřed urozenému panu Janovi z Rožmberka, jeho milosti, potom jeho úředníkom, rychtáři, konšelóm i vši obci miesta zdejšeho Třebonského věrnost pravú a neomylnú slovem i v skutku zachovati*...“. Stejně tak svědčí i příklad z Prachatic, konkrétně formulace „*když jest Cuchta umřel a mne [prachatický hejtman] v té míře doma nebylo, i šli k Zbynkovi [rychtář] a klíč mu dali a jeho prosili, aby byl pilen zámku Vašeho*“.¹⁵⁴ Řada případů běžné správní praxe však opravňuje spíše závěr v tom smyslu, že mezi oběma složkami vztah nadřízenosti a podřízenosti neexistoval (lze tu upozornit i na výjimečně se vyskytující případy kumulace úřadů – např. Mikuláš Putschögel, písař panství Rožmberk, byl souběžně (1458) i rychtářem v Rožmberku).¹⁵⁵ Hlavním argumentem v tomto směru – vedle zmíněné variability forem komunikace – je skutečnost, že jedni i druzí, pokud je známo, skládali počet ze svého počínání přímo vrchnosti.¹⁵⁶

---

¹⁵¹ Privilegia vsi Fefry (dnes Libínské Sedlo) na Prachaticku osvědčoval (1448) před Oldřichem z Rožmberka tamější rychtář Hanuš (AČ 21, s. 302–303, č. 50); sedlčanský rychtář Hereš se dotazoval přímo Jindřicha z Rožmberka (1475), jak má naložit se služebníkem Příbika z Čechtíc, zajatým na Sedlčany pro krádež (AČ 8, s. 157–158, č. 707) – srv. k tomu i níže.

¹⁵² Doklad z roku 1447 LOR 3, s. 228, č. 323; Václav Zmrzlík ze Svojšína kvůli navrácení koní a vozů obesílal rychtáře v Bošilci (1447?), nikoli třeboňské úředníky (SOA Třeboň, Historica 972); taktéž i hlubocký hejtman se roku 1474 obracel přímo na rychtáře v Benešově n. Č., nikoli na novohradské úředníky (AČ 8, s. 152, č. 694).

¹⁵³ PÁNEK 1983, s. 459; k témuž se nějakým způsobem nepochybně vztahuje list Jana Bolochovence ze Šatavy Jarohněvovi z Úsuší (kolem 1470): „*Jakož jsem tě byl obsílal, žaluje na lidi panské na rychtáře z Lutové, na rychtáře z Chlumu etc.*“ (SVĚTECKÝ 1759–61/IV, pag. 577–578), bližší souvislosti nejsou ovšem zřejmé.

¹⁵⁴ Znění přísahy v rkp. NUK, I G 11/c, fol. 57v; doklad z Prachatic LOR 4, s. 280–281, č. 392.

¹⁵⁵ SCHMIDT 1899, s. 290.

¹⁵⁶ Artykuly, závazné pro rychtáře v obvodu rožmberských panství, jsou známy až ze 16. století (r. 1540 = AČ 22, s. 100–109, č. 57; před r. 1560 = AČ 22, s. 167–177, č. 81; kol r. 1580 = AČ 22,

Jako určité specifikum, ilustrující variabilitu postavení rychtáře v rámci administrativy rožmberského dominia, lze uvést případ Sedlčan. Město nebylo centrem samostatné správní jednotky (panství) a tudíž přes veškeré snahy městské obce o zavedení úřadu purkmistra – a bez ohledu na to, že již roku 1418 bylo Sedlčanům uděleno t. ř. právo královské – zůstal zde rychtář v čele městské správy hluboko do 16. století.¹⁵⁷

Rychtářovy kompetence se přirozeně vztahovaly výhradně na záležitosti příslušného města, v případě venkovských rychet na teritoriální obvod rychty (rychtářství). Jeho pravomoci se uplatňovaly především ve sféře trestněprávní, finanční a majetkové. Zde je známo, že rychtářovým souhlasem bylo podmíněno nakládání městským majetkem, včetně majetku farního kostela.¹⁵⁸ Rychtáři zřejmě náleželo i opatrování obecních klíčů – vyplývá to ze zmínky v souvislosti s obtížným obsazováním rychty v Třeboni (1478): „*A najvětší péče o klíče, netoliko pro hospodáře, ale musí se i na jejich ženy hleděti, aby jim někdo klíčův nepodšel*“.¹⁵⁹

Úloha rychtáře v trestněprávní sféře. Rychtáři byli pověřeni stíháním a následným zatýkáním zločinců. V některých případech je doložena jejich osobní účast – např. roku 1473 pronásledoval svinenský rychtář Petr Skopec spolu s *súsedy* zloděje, kteří oloupili projíždějící kupce.¹⁶⁰ Trestní pravomoc rychtáře, stejně jako rady, byla v poddanských městech poměrně omezená. Četná poddanská města nejen neměla vlastního kata, ale v záležitostech trestního práva se představitelé města (rychtář a rada) obraceli na úředníky příslušného panství, případně přímo na vrchnost. Obojí lze demonstrovat opět na příkladu Sedlčan – na počátku 70. let se Sedlčanští obraceli ve věci potrestání děvečky, jež po porodu zabila své dítě, na úředníky zvíkovské; jindy žádali Jindřicha z Rožmberka o instrukce, jak naložit s lupičem, chyceným při činu v jednom z domů ve městě. O vyslání kata k útrpnému výslechu museli žádat až do Prahy. Novohradský purkrabí dokonce osobně zasedal na městském soudu v Trhových Svinech, jak je doloženo již koncem 14. století.¹⁶¹ Chápat rychtáře jako výkonný orgán městské rady a městského soudu v 15. století ještě nelze.

Úloha rychtáře ve finanční správě. Do okruhu rychtářových povinností spadalo vybírání poddanských platů v obvodu rychty – oproti poměrům v dřívější době (první

---

s. 270–284, č. 121, 122); na dualismus mezi rychtáři (*Stadtrichter*) a purkrabími (*Pfleger*) v rámci soudnictví a správy v bavorském vévodství (14.–15. stol.) poukazují ETTELT – HAUSFELDER 1992, s. 139.

¹⁵⁷ POLÁK 1974, s. 145.

¹⁵⁸ Srv. např. pro Trhové Sviny 1459 (UBK 2, s. 114, č. 477).

¹⁵⁹ AČ 9, s. 221–222, č. 904.

¹⁶⁰ AČ 8, s. 117, č. 622; obecně MALÝ 1989, s. 78–79.

¹⁶¹ Doklady ze Sedlčan AČ 14, s. 232–235, č. 2032, 2033, 2035; AČ 8, s. 157–158, č. 707; z Trhových Svinů ŠUSTA 1909, s. 40–42, též BERÁNEK – TRUC 1991, s. 7.

polovině 14. století) zde dochází k jistému posunu.¹⁶² Pro skutečnost, že úroky vybírali v obvodu své rychty rychtáři, svědčí např. list Jana z Rožmberka (1457), v němž miličinskému rychtáři oznamuje, že novoměstskému sladovníkovi prominul úrok.¹⁶³ Obvod rychty byl současně nejnížší územněsprávní jednotkou z hlediska účetního – svědčí o tom např. strukturování úročních rejstříků panství Rožmberk (oba termíny 1494), svázaných z několika složek, a o málo mladší samostatná složka – úroční rejstřík rychty Rožmberk; z téže doby je dochován i úroční rejstřík rychty Rychnov n. Malší (před 1502). Z pozdějšího období lze uvést fragment úročních rejstříků (předpisů) na novohradském panství – dochovaný dvojlist byl původně součástí knihy a eviduje díly rychtářství Žďár a Buková (dle písmo a záznamu o udělení práva vařit pivo osedlým v Bukové rejstřík náleží do doby krátce po roce 1529). I z fragmentu rejstříku je zřejmo, že v jednotlivých rejstřících byly evidovány všechny druhy platů, jež vrchnosti v obvodu obou rychtářství náležely: vedle pravidelných úročních platů též pokrčemné (rycht. Žďár), posudné (rycht. Buková), platy z mlýnů (rycht. Buková), a naopak platební schodek, vzniklý v souvislosti se zatopením gruntů dvou osedlých („*Tyto jsou rybníkem vytopeni*“ – rycht. Buková). Psalo se vždy jen po jedné polovině stránky, druhá byla vynechávána pro přípisy: např. u Bukové je uvedeno, že Jan z Rožmberka povolil vařit pivo, a kolik jsou osedlí povinni za to odvádět do vrchnostenské komory.¹⁶⁴

Úroční i jiné peníze odváděli rychtáři zpravidla dvakrát do roka (sv. Jiří, sv. Havel) písařům příslušného panství.¹⁶⁵ V obvodu rožmberských panství není z poloviny 15. století znám případ, kdy by se rychtáři dostali za neodvedení úroků ze své rychty v náležitých termínech a výši do konfliktu s vrchností. Případy dodatečně vyrovnaných nedoplatků dokumentovány ovšem jsou – písaři jednotlivých panství si proto museli vést jejich přesnou evidenci. Zmíněn byl již případ lodhérovského rychtáře, jenž zůstal dlužen choustnickému písaři; registr nedoplatků – vedený některým z úředníků choustnického, zvíkovského, případně třeboňského panství – je k dispozici z doby kolem roku 1450.¹⁶⁶ Z hlediska běžné praxe finanční správy na nejnížší úrovni jsou ilustrativní případy, doložené z oblastí těsně přiléhajících k rožmberské doméně – v jednom případě osedlí mínili část úroků zatajit, jindy odvádění úroků zcela bojkotovali. První případ dokumentuje list Bohuslava ze Švamberka nihošovickému rychtáři Bohuňkovi z roku

---

¹⁶² Srv. výklad ČECHURY 1997, s. 50.

¹⁶³ SOA Třeboň, CS, II–108–1.

¹⁶⁴ Rejstříky panství a rychty Rožmberk SOA Třeboň, CS, II–249–2e; rejstřík rychty Rychnov – edice: MÖRATH 1907; rejstřík s díly rychtářství Žďár a Buková SOA Třeboň, CS, II–85–2.

¹⁶⁵ Svědčí o tom řada zmínek, pro panství Rožmberk (1458) souhrnně soubor kvitancí tamějšího písaře Mikuláše Putschögela (rozepsáno u SCHMIDTA 1899, s. 289). V soupisu pohledávek choustnického písaře Maksanta (1462) figuruje i položka: „*Najprv Štěpán, rychtář lodhérovskej, zůstal mu na počtu 42 gr.*“ (HRADILOVÁ 1992, s. 52, č. 5). Úroky od měšťanů miličinských rovněž vybíral rychtář (doklad z roku 1457 AČ 14, s. 72, č. 1638).

¹⁶⁶ LOR 4, s. 84, č. 104.

1468 (Nihošovice byly majetkem johanitů strakonických). V něm viní rychtáře i osedlé, že dříve „*poplatky i jiné všecky užítky... od staradávna i vydávali ste a platili, nyní pak obmeškali ste se a platuov diel drabně zadržali ste, a nedali nám, ježto o nich dobře viete...*“¹⁶⁷. Druhý případ se vyznačuje ne zcela jasnými kompetencemi: prachatický purkmistr a rada kolem roku 1450 žádali chvalšinského rychtáře, aby nařídil osedlým v obvodu své rychty odvést do Prachatic úrok – správa korunského klášterství tehdy ovšem již spadala pod panství Krumlov.¹⁶⁷

Pro větší bezpečnost nepřechovával rychtář peníze ani úroční předpisy (registra) u sebe, ale pro každou rychtu byla vyčleněna zvláštní truhlička na hradě, jenž byl centrem příslušného panství. Zajímavý doklad je k tomu z pozdější doby (1573, panství Rožmberk), kde se uvádí: „*ein Jedes gericht zu den Registern vnd zu dem gelt ein Ainzig vnd sonderlich Truchlein habe Auf vnserm Schloss Rosenberk, hiezü der Richter einen vnnnd dy geschwornen [zde: města Frymburka] den Anndern schlüssel verwahren*“¹⁶⁸.

Úloha rychtáře v lesní správě. Z 15. století jsou opakovaně doloženy případy, kdy se rychtář uplatnil i v systému lesní správy, a to především jako hajný. Např. roku 1423 je uváděn *Zikmund silvanus et index de Drazicz*, tj. z obvodu panství příběnického. S ohledem na torzovitost pramenů nelze pochybovat, že podobných dokladů by bylo lze uvést mnohem více. Jednoznačné je pozdní svědectví vimperského úředníka (1561): „...*poroučím rychtářuom, aby k svým hájemstvím dohlídali...*“ – tato formulace svědčí o tom, že kompetence rychtářů do oblasti lesní správy zasahovaly zcela běžně.¹⁶⁹

Společenské postavení rychtáře bývá – jistě právem – chápáno jako v určitém smyslu privilegované. Postavení rychtáře ve vesnické obci reflektuje termín *bauerliche Führungsschichten*, k nimž je rychtář počítán.¹⁷⁰ Odraz privilegovaného postavení rychtáře (především ve venkovském prostředí) logicky bývá spatřován rovněž ve výstavnosti jeho domu a dvora – předpokládá se tedy mlčky jeho zámožnost. V tomto směru je ovšem třeba jisté obezřetnosti: v rožmberském prostředí se ukázalo, že zastávání rychtářského úřadu nezbytně nepředpokládalo zámožnost uchazeče. Na základě dochovaných pramenů z oblastí rožmberských panství bohužel nelze objektivně posoudit, nakolik byly příjmy plynoucí z výkonu rychtářského úřadu skutečně lukrativní (k průkaznému zjištění nevedou ani spekulace, založené na skutečnosti, že ve 14. století byla řada rychet na rožmberských panstvích zastavena).¹⁷¹ Dle mínění současníků byl ovšem výkon rychtářského úřadu – zvláště ve městech – považován za nevděčný a vzhledem k rozsahu povinností neadekvátně honorovaný a společensky oceňovaný a respektovaný. Např.

---

¹⁶⁷ Doklad z roku 1468 SOA Třeboň, CS, II–336–1; kolem 1450 AČ 21, s. 304, č. 54.

¹⁶⁸ FRIEDL 1907–08/I, s. 541–543, č. 6.

¹⁶⁹ Doklad z roku 1423 NOVÝ 1989, s. 108; z roku 1561 GROSS 1909, s. 168–170, č. 139.

¹⁷⁰ Ze srovnávací zahraniční literatury srv. např. sondu pro úřad Griesbach (Dolní Bavorsko) v letech 1474–1538 (BLICKLE–LITWIN 1977).

¹⁷¹ Srv. UZR, s. 11, č. 78; s. 12–13, č. 86; s. 54–55, č. 465, ad.

roku 1478 si soběslavský písař stěžoval rožmberským poručníkům, že lidé „*se málo rychtáře bojíe*“; nerespektovali jej ani řezníci, kteří bez ohledu na rychtářův zásah na Tři krále poráželi vepře.¹⁷² O rychtářský úřad tedy nebýval zvláštní zájem – treboňský písař líčil roku 1478 obtíže spojené s obsazením rychty po smrti rychtáře Prokopa dokonce takto: „*Kterž by se hodili, ti se štrmúti[!] nedadie, že raději chtie prodati a z města se stěhovati*“.¹⁷³

Správci městských domů. Správci (*domovníci*) rožmberských městských domů (Praha, Vídeň?) jsou doloženi před polovinou 15. století, jejich jména a okruhy povinností ovšem zůstávají téměř neznámé. V rámci sledovaného období jediným jménem známým správcem(?) byl zřejmě „*Mařík Kunšov, z domu Rosenberského [na Hradčanech]*“, uváděný roku 1433. Letmá zmínka o rožmberském *domovníku* v Praze (1441) neuvádí sice jeho jméno ani nemovitosti, jejichž správou byl pověřen, cenná je však z jiného důvodu: dokládá, že správce domu/domů býval svou vrchností pověřován distribucí rožmberské korespondence příjemcům po Praze. Lze předpokládat, že ke správci pražských domů se vztahuje zmínka o *hospodáři* roku 1464. V Praze tehdy pobýval rožmberský diplomatický posel Jan Kaplitzer, jenž přijal od Jindřicha z Kolovrat částku 500 zlatých „*a tit' zde ležie zapečetění u hospodáře*“ – Kaplitzer nepochybně bydlel v některém z pražských domů pánů z Rožmberka a správci domu (*hospodáři*) peníze předal do úschovy. O pomocném personálu městských domů (např. hospodyně) jsou zmínky až ze 16. století (např. r. 1542 se připomíná Anna, *hospodyně v domu pánuov z Rozmberka*).¹⁷⁴

Není známo, jaké písemnosti ze správy domů v 15. století vyplývaly.¹⁷⁵

---

¹⁷² AČ 9, s. 218–219, č. 899.

¹⁷³ AČ 9, s. 221–222, č. 904.

¹⁷⁴ *Mařík Kunšov* 1433 TOMEK, DMP 5, s. 102; doklad z roku 1441 LOR 2, s. 118–119, č. 149; z roku 1464 AČ 4, s. 100–102, č. 2; z roku 1542 RT 1, s. 255, č. 26. Srv. okruhy povinností a se starším obdobím zcela nesouměřitelné postavení správců rožmberských nemovitostí v Praze v období posledních Rožmberků na základě prameny bohatě dokumentované case study KUBEŠE 2000.

¹⁷⁵ Pro ilustraci srv. výtah z register pražského paláce (pro léta 1602–1610) u SVĚTECKÉHO 1759–61/III, pag. 233–236, či okruhy písemností, evidované a dílem otištěné u KUBEŠE 2000.

V. OKRUHY SPRÁVNÍ PRAXE

Finanční správa

Problematika finanční správy šlechtických dominií v pozdním středověku náleží k dlouho opomíjeným tématům,¹ jimž se teprve v poslední době dostává zasloužené pozornosti – široká škála účetní a finanční evidence, s níž mohl pozdně středověký šlechtic přijít do styku (dvorské, cestovní, hospodářské a stavební účty, finanční mechanismus žoldnéřství aj.) vysvítá z nedávno vydaného speciálního sborníku k dané problematice (geograficky se jedná o německé země, západní a jižní Evropu).²

Charakteristickým znakem finanční správy šlechtických dominií ve středověku je její vazba na kancelář.³ Stejně tak tomu bylo i v případě rožmberské administrativy. Finanční správa a účetnictví zde bylo dvou– resp. trojstupňové. Základní jednotkou bylo panství:⁴ písař zde přijímal částky peněz, vybrané úředníky v obvodu panství (především rychtáři a úředníky lesní správy), vedl soubornou účetní evidenci a v pravidelných termínech ji předkládal ke kontrole v centrální kanceláři.

Účetní systémy šlechtických panství ve středověku obecně navazovaly na starší (antické) vzory, zatímco italským kupeckým účetnictvím (od počátku 13. století), jež se stalo přímým předchůdcem moderního účetnictví, ovlivněny nebyly.⁵ V rožmberském prostředí nelze oprávněně předpokládat ani znalost v západní Evropě rozšířených příruček hospodářské a finanční správy a evidence (např. již zmiňované Elyho práce „*Dialogus de scaccario*“), a ovšem ani nové způsoby vedení účetní agendy – zvláště podvojně účetnictví (Luca Paccioli, †po 1509), uplatňující se od 15. století opět především v oblasti obchodních vztahů – se rožmberské administrativy nedotknuly. Analýza

---

¹ Prakticky nulovou pozornost věnoval finanční správě šlechtických dominií ve svých dějinách finančnictví LOTZ 1931 (středověk s. 23–37); je s podivem, v jak minimální míře autor zohlednil výhrady, jež vůči prvnímu vydání vznesl DOPSCH 1918, pro středověk zvl. s. 510–517, ačkoli ani on absenci shora uvedené problematiky výslovně nevytknul.

² SEGGERN – FOUQUET (hg.) 2000; představu o typech účetního materiálu – 28 rozličných účtů výdajových i příjmových, peněžních i naturálních, z prostředí světského i církevního – z Anglie 13.–15. století poskytuje edice WOOLGARA 1992.

³ Srv. např. o vazbě finanční správy a kanceláře v případě správního systému hrabat tyrolských HEUBERGER 1915, s. 167–169, a další níže uv. literaturu. Prioritní postavení kanceláře z hlediska centrální správy je v 15. století obecným jevem – např. v případě markrabí bádenských k témuž dospěl HERKERT 1910, s. 38–39.

⁴ Úlohu hradů jako center finanční správy zdůrazňuje a pramennými citacemi (pro oblast mezi Labem a Rýnem) dokládá BAMBERGER 1922–23, s. 176–179.

⁵ Počátky a princip italského obchodního účetnictví (13. stol.) a jeho odlišnosti od účetnictví na šlechtických panstvích na konkrétním příkladu vyložil LEE 1972.

mechanismu podvojného účetnictví jasně ukazuje, že tento účetní systém – užívaný v oblasti obchodní evidence – by v případě administrativy šlechtického dominia byl nadbytečně složitý a neúčelný.⁶

System účetní praxe – tzv. jednoduché účetnictví – užívaný na rožmberských panstvích ve 14. století, zůstal principiálně stejný i ve století následujícím, a to bez ohledu na zásadní zdokonalení systému písemné evidence.⁷ Lze přijmout názor dosavadní literatury, spojující změny ve způsobu účetní evidence s nástupem režijního hospodaření. Podstata systému vedení účetnictví byla velmi jednoduchá. Na základě dílčích účtů vyhotovili písaři lokální správy na konci každého účetního období účetní uzávěrku, na základě níž činili finanční vyrovnání v krumlovské kanceláři. Mnoho drobných, avšak důležitých detailů chodu účetního mechanismu dnes již nelze rekonstruovat. Často není možné ani na základě relativně úplně dochovaných účtů osvětlit účetní mechanismus do všech detailů – ukázkovým příkladem jsou účty panství Celle (Braunschweig–Lüneburg) z let 1437–1439, na základě jejichž rozboru bylo lze dokonce říci, že „*die Unstimmigkeiten zeigen nicht nur einmal mehr, wie 'inkonsequent' man in der Buchführung war, sondern auch, wie schwer, wenn nicht unmöglich es schon damals gewesen sein muß, die rechnerischen Zusammenhänge zu durchschauen und zu kontrollieren*“.⁸

Ve sledovaném období je na rožmberských panstvích doložen dvoustupňový systém účetnictví (lokální správa → centrální správa). V té době se jednalo o jednoznačně nejrozšířenější model.⁹ Do kontextu obecně platného modelu zapadají i další charakteristiky účetní a finanční praxe na rožmberském dominiu (struktura účtů, systém vyúčtování ap.) – analogie lze najít v prostředí německých Wettinů ve 14.–15. století, v anglickém prostředí se model uplatňuje opět s jistým předstihem, již od 13. století.¹⁰

---

⁶ O počátcích podvojného účetnictví NEUSS 1954, s. 54–63; CROSBY 1997, s. 199–223. Paccioli je autorem prvního tištěného návodu na vedení podvojného účetnictví (1498): „*Summa de Arithmetica, Geometria, Proportioni et Proportionalità...*“ I/2, §11 (srv. NEUSS 1954, s. 20; podrobně o Pacciolim a jeho díle CROSBY 1997, s. 210–223). Srozumitelný přehled vývoje technické stránky podvojného účetnictví podal KÄFER 1966; k problematice účetnictví (jednoduchého i podvojného) sestavil obsažnou, tematicky strukturovanou bibliografii BLECHA 1971, s. 362–369.

⁷ O systému jednoduchého účetnictví v českých zemích BLECHA 1971, s. 328–340 (výklad se pochopitelně vztahuje především k období raného novověku a pozdějšímu).

⁸ DORMEIER 1994, s. 324, 333–335; cit. s. 335.

⁹ Dvě roviny finanční správy jako obecný model uvádí např. PRESS 1991, s. 5–10, příslušným okruhům písemností však pozornost nevěnuje. Z analytické literatury lze uvést např. analogický model na panství Celle (Braunschweig–Lüneburg) na základě účtů z let 1437–1439 (DORMEIER 1994, s. 311nn.), či v Hessensku ve druhé pol. 15. stol. (ZIMMERMANN 1925/1974, s. 163–173); o obecné platnosti modelu svědčí i analogie z anglického prostředí (např. systém finanční správy vév. z Yorku v 15. stol. analyzoval ROSENTHAL 1965, s. 161–185).

¹⁰ Strukturu wettinského účetnictví (14.–15. stol.) rekonstruovala STREICH 1989, s. 302–325; mechanismus účetní evidence šlechtických dominií v Anglii (13. stol.) rekonstruoval DENHOLM–

K charakteristickým znakům vývoje finanční správy v 15. století náleží zásadní **personální změny**. Přechodné období, vyznačující se kompetenční nevyhraněností a lokálními rozdíly, lze dokumentovat řadou konkrétních příkladů domácích i zahraničních. Např. v obvodu arcibiskupské domény ve 14. století náležela evidence vybraných úroků zpravidla purkrabím (např. na Týně n. Vlt. je doložen Vich, *notarius burgravii* (1379), počty však v téže době skládal sám purkrabí), v některých případech ovšem i písařům (např. na zboží Příbram vybíral úroky *Ursus notarius*). Zvláště v případě správy menších panství nebyly okruhy působnosti jednotlivých úředníků striktně vymezeny – ve vedení účtů se zde střídal minimálně purkrabí s písařem, případně i dalšími úředníky. K tomuto závěru opravňuje skutečnost, že v účtu evidujícím příjmy a vydání zboží Rotštejn (1404) je zastoupeno několik písařských rukou.¹¹

Z oblasti Německa jsou první zmínky o úřednících lokální finanční správy (označováni nejčastěji *Rentmeister*) k dispozici 13. století (např. Bavorsko), v případě některých oblastí se tito úředníci objevují až v 15. století. Analýzy v jednotlivých německých zemích jasně potvrzují tezi o neexistenci jednotného personálního modelu finanční správy – zatímco např. v Kleve se okruh pravomocí *rentmistrů* zcela kryl s kompetencemi, jež byly na poli finanční správy vyhrazeny písařům jednotlivých panství, v Bavorsku je jako *rentmistr* označován úředník finanční správy, k němuž v rožmberském prostředí protějšek neexistoval (srv. níže).¹²

Značné místní rozdíly vysvítají i z dalších příkladů. Např. na puchheimských panstvích v Rakousích ještě po polovině 15. století skládal účty purkrabí – jak vyplývá ze záhlaví účtů (např. „*Item vermerket alles mein innemen und ausgeben, so ich Franncz. Staynnperger die czeit purggraf zu Fuendorff... getan hab*“). Podobný model lze předpokládat i v případě dominia pánů z Wallsee, kde úředníci pověřeni finanční správou na jednotlivých panstvích byli označováni termínem *Amtmann* (srv. s. 139n.) – jejich povinnosti (vybírání, evidence a odvádění platů vrchnosti, výplaty peněz dle jejích pokynů, vedení urbářů ap.) se v oblasti finanční správy zcela kryjí s okruhem povinností písařů na rožmberských panstvích. Komparativní pohled současně dokumentuje ono přechodné období, charakterizované převedením lokální finanční správy zcela do kompetencí písařů – vyplývá to jasně ze znění instrukce pro úředníky panství Sponheim (1437); analogicky i na habsburských panstvích v oblasti Vorlandu se již ve 14. století vyděluje finanční správa z okruhu pravomocí purkrabího (*Vogt*) a je svěřena zvláštnímu úředníku, titulovanému *Amtmann*. Neméně zřetelné jsou při komparativním pohledu lokální

YOUNG 1937, s. 120–161; k témuž (na základě příslušných formulářových předloh) OSCHINSKY 1947, s. 53–57 a TÁŽ 1971, s. 212–234.

¹¹ Arcibiskupská doména srv. CHALOUPECKÝ 1912, s. 13, 22, 25–29, *Ursus notarius* s. 27; Týn n. Vlt. 1379 DRC, s. 355; Rotštejn 1404 TRUHLÁŘ 1900a, s. 626.

¹² Zmínky o úřednících lokální finanční správy THEUERKAUF 1965, s. 54; vévodství Kleve (první pol. 15. stol.) KNECHT–STACHELSCHIED 1958, s. 119–122; o povinnostech úředníků, ozn. *Rentmeister* či *Kastner* (ve 14. století) souborně BAMBERGER 1922–23, s. 184–187.

odlišnosti, tolik charakteristické právě pro pozdní středověk. V některých oblastech jsou ještě v 15. století k dispozici doklady svědčící o tom, že na vedení lokální finanční správy byli účastni jak písaři, tak i purkrabí (fojtové) – např. na panství Celle (Braunschweig–Lüneburg) v letech 1437–1439 písař sice vedl účetní evidenci, předkládal ji však ke kontrole fojtovi, jenž skládal počty; v témže smyslu svědčí nadpis výběřčího rejstříku zboží Bodenteich (Lüneburg) z roku 1482 („*Dut is de rechte pacht des slots to Bodendike, den ik Hinrick van Estorpe hebbe geben*“).¹³

Vývoj situace na rožmberských panstvích zcela zapadá do dobového kontextu – zhruba od počátku 15. století přecházejí záležitosti finanční správy, náležející doposud do okruhu pravomocí purkrabího příslušného panství, na písaře téhož panství. Tento trend je na rožmberských panstvích globálně zřejmý, ovšem i v rámci dominia jediné vrchnosti jsou patrna lokální specifika. Uvést lze doklad z panství Helfenburk ze 30. let 15. století – ačkoli zde existoval úřad písaře (byl jím Jan ze Svojkovic), finance v té době po svém spravoval a počty skládal purkrabí Jindřich Žakavec; rezidua někdejších kompetencí purkrabího v oblasti finanční správy jsou patrna ještě okolo roku 1470 (purkrabí např. vyplácel odměny vyplývající ze smluv o dílo – srv. s. 320n.).¹⁴ Jiným svědectvím o ne zcela vyhraněných sférách působnosti úředníků lokální správy je rejstřík vydání (1477), vedený písařem panství Rožmberk. Zastoupeny jsou tu jsou dvě písařské ruce, z nichž ruka A jistě patřila písaři (je jí psáno zhruba 80% textu); rukou B jsou psány marginálie k některým položkám, několik samostatných výdajových položek a dále evidovány částky peněz vydané na nákup žita. Nelze říci s jistotou, zda ruka B patřila purkrabímu, ovšem z téhož roku 1477 je doloženo, že písař spolu s purkrabím společně na Krumlov odváděli clo vybrané v Rožmberku.¹⁵

Na rožmberských panstvích se ve sledovaném období neuplatnili specializovaní úředníci, v rakouských a německých zemích označovaní jako *Kastner* a *Keller*. Tento úředník v rámci vymezeného správního obvodu (*Kellerei*) vybíral naturální dávky a vedl i příslušnou finanční evidenci. Vzájemný poměr mezi úředníky, označovanými *Keller*, a písaři panství lze lapidárně definovat: „*Die K. Kellereien waren Filialen der Landschreibereien*“. Pravomoci úředníka, zvaného *Keller*, však překračovaly hranice finanční správy a částečně se překrývaly s okruhem povinností, jejichž výkon spadal na rožmberských panstvích do

---

¹³ Puchheimská administrativa KNITTLER 1992, s. 7–8, pozn. 15 (tamtéž i četné další doklady); administrativa pánů z Wallsee DOBLINGER 1906, s. 522; instrukce sponheimská MONE 1855, s. 390–393; habsburská administrativa MEYER 1933, s. 175–177, 200–203; odlišnosti v systému finanční správy v jednotlivých oblastech Německa (Bavorsko, Bádensko, Württembersko, Brunšvicko, Kleve–Mark, Braniborsko aj.) jsou jasně zřejmé z výkladu MAYERA 1920, s. 64–85; panství Celle DORMEIER 1994, např. s. 322, 331–332, 343, 345–schéma, 351; rejstřík zboží Bodenteich GRIESER 1942, s. 87.

¹⁴ ŠIMŮNEK 2004a.

¹⁵ Rejstřík SOA Třeboň, CR, z Rožmberka 22a; odvod cla AČ 9, s. 192–193, č. 854.

kompetence purkrabích.¹⁶ S jistotou to smíme tvrdit na základě svědectví o defraudacích helfenburského purkrabího Žakavce, jenž od osedlých vybíral celou škálu naturálií (pšenice, žito, oves, hrách, slady, slepice a kuřata), jež potom prodával a inkasované peníze si ponechával.¹⁷

Složitější byla situace na Krumlově, jenž byl centrem správy rožmberských dominií. Rozšiřování agendy krumlovské kanceláře a její specializaci signalizuje od poloviny 14. století nárůst kancelářského personálu (srv. s. 145). Část evidence, především hospodářského charakteru, vedli krumlovští *procuratores*, tj. šafáři, doložení počátkem 15. století.¹⁸ V oblasti finanční správy působili krumlovští šafáři prokazatelně ještě po polovině 15. století – na počátku roku 1462 se připomíná (krumlovský?) šafář Pavel, jenž je o dva měsíce později uváděn jako písař. V obou případech jej Jan z Rožmberka kvitoval z odevzdaných peněz, což nasvědčuje tomu, že se jednalo o úředníka hospodářské správy. Současně se ukazuje, že šafářovy pravomoce se v záležitostech finančních překrývaly s povinnostmi písaře.¹⁹

V téže době se v centrální rožmberské správě (znovu) objevuje úřad komorníka. **Komorník (*camerarius*)** je doložen již ve 13. století na dvoře Voka I. z Rožmberka, v letech 1368–1396 (od roku 1372 nejvyšší komorník) je v úřadu komorníka doložen Petr Višně z Větrní. O Višňově působnosti, především v oblasti finanční správy, není nic známo, ačkoli s termínem *camera*, tj. rožmberská komora, se ovšem v té době již setkáváme.²⁰

Komorníky, doložené po polovině 15. století lze považovat za přímé předchůdce pozdějších komorních písařů. Krátce po polovině 15. století jsou doloženi dva komorníci – jako komorník Jana z Rožmberka je výslovně uváděn Bohuněk z Bratříkovic (v úřadu doložen 1458–1472); komorníkem snad byl i [Zikmund] Kužel, jenž na Krumlově přijímal peníze z jednotlivých úřadů a naopak vyplácel služné.²¹ Úřad komorníků –

---

¹⁶ *Kastner* doložen např. na panstvích pánů z Wallsee (DOBLINGER 1906, s. 522) a rovněž ve službách vévodů bavorských (ROSENTHAL 1889, s. 348–355); *Keller* např. na zboží pánů z Katzenelnbogen (DEMANDT 1938, s. 59–61; MAULHARDT 1980, s. 19); každé panství se skládalo z několika *Kellerei* – tuto strukturu reflektuje i členění účtu, jenž vedl písař panství Hohenstein roku 1445 (edice: DEMANDT 1938, s. 64–68); definice MAULHARDT 1981, s. 47, k pravomocem *Kellerů*, analogickým purkrabským l. c., zvl. s. 37.

¹⁷ ŠIMŮNEK 2004a, s. 224–225, 227–228.

¹⁸ Srv. s. 163n., 175n., 234.

¹⁹ AČ 21, s. 331–332, č. 118; s. 343, č. 125.

²⁰ Komorník na dvoře Voka I. např. CDB 5/1, s. 496–499, č. 335; doklady titulatur Matěje Višně UBK 1, dle rejstříku; doklady termínu *camera* v rožmberském urbáři z let 1379–1384 UZR, s. 3, č. 10; s. 31, č. 266.

²¹ AČ 21, s. 360, č. 166. Je proto možno v podstatě dát za pravdu CIRONISOVÉ 1981, s. 120, jež uvádí, že komorní písaři se v systému rožmberské finanční správy objevují od poloviny 15. století; o titulu *Cammerschreiber* ve vztahu k Řehoři Klaricovi srv. s. 298.

úředníků finanční správy – se ve střední Evropě ve větší míře objevuje od 15. století. Okruhy pravomocí těchto úředníků v rožmberské administrativě nejsou detailněji známy, pro ilustraci lze však uvést několik analogií – komorník (*Kammermeister*) braniborských markrabat vedl registra příjmů a výdajů, v určených termínech je předkládal markraběti, a současně dohlížel na finanční hospodaření lokálních úředníků; v hessenské správě se komorník objevuje od roku 1441 – k jeho povinnostem na poli finanční správy náležela mj. kontrola účtů, vedených lokálními úředníky; v zásadě analogicky je okruh pravomocí komorníka detailně specifikován v amberském dvorském řádu z roku 1474. Analogii lze předpokládat i v případě úředníka, označovaného jako *provisor camere* na dvoře moravského markraběte Jošta (†1411).²²

Torzovité prameny bohužel neumožňují osvětlit poměr komorníků k rožmberské kanceláři, resp. k pravomocem kancléře v oblasti finanční správy. Na poměrně složitý – a dnes v detailu již nerekonstruovatelný – postup zúčtování v rámci kanceláře a komory ukazuje několik kvitančí, vystavených Janem z Rožmberka (1460–1461). Rožmberk v nich kvituje fišmistra Přibíka z Kolenec z částky peněz za prodané ryby, již poslal prostřednictvím písaře (krumlovské kanceláře) Pavla, jenž tyto peníze předal (komorníku?) Zikmundu Kuželovi – není např. jasné, proč kvitanci v těchto případech vystavoval Jan z Rožmberka, když zpravidla tak činil úředník, přijímající peníze. Nejasné kompetenční vztahy mezi kanceláří a komorou bývaly ve středověku obecnějším jevem – stejně symptomatické jsou tu ovšem i interpretační rozpaky moderní historiografie.²³

Přes mezerovitost našich znalostí detailů a jednotlivin vysvítá vývojový trend zcela jednoznačně – úloha kancléře v systému finanční správy pozvolna ustupuje do pozadí a k formálnímu završení předchozího vývoje došlo roku 1484, kdy byl kanclér Václav z Rovného – s ohledem na množství ostatních úkolů – povinností v oblasti finanční správy zproštěn. Jeho pravomoci v tomto směru logicky přešly na komorního písaře.²⁴

Vazba centrální finanční správy na vrchnostenskou kancelář a jejich postupné oddělování bylo v 15. století obecným jevem – se zdokonalováním správních systémů a nárůstem písemné agendy vývoj i zde nezadržitelně šel ke specializaci.²⁵ Celkové trendy lze dokumentovat několika příklady. Již do 70. let 14. století spadají počátky komory jakožto samostatného útvaru v rámci finanční správy vévodů burgundských. Poměrně

---

²² Komorník v Braniborsku DROEGE 1970, s. 335; v Hessensku HESSE 1999, s. 272; v amberském řádu WIDDER 2000, s. 299–300; na dvoře markraběte Jošta BALETKA 1996, s. 295–298.

²³ Soubor kvitančí SOA Třeboň, Vs Třeboň, IB 6T 2/_{0009, 0010, 0014}; BAMBERGER 1922–23, s. 201–202, problém nejasných kompetencí řeší příliš jednoznačně a jednoduše – zvláště o podřízenosti komorního písaře vůči notářům v kanceláři (l. c., s. 201) lze pochybovat; o poměru kanceláře a komory v rámci zeměpanské finanční správy WILLOWEIT 1983, s. 112–114.

²⁴ GROSS 1906a, s. 9.

²⁵ O postupující specializaci finanční správy v 15. století v jednotlivých německých zemích BAMBERGER 1922–23, s. 233–241; jako obecný znak finanční správy totéž chápe i SCHUBERT 1996, s. 34–35.

záhy lze o specializaci hovořit rovněž v případě finanční správy na panstvích vévodů bavorských – již na počátku 15. století zde byl zaveden úřad *rentmistra* jakožto úředníka centrální finanční správy, jenž přejal povinnosti v oblasti finanční správy, dříve spadající do pravomoci písaře (*Landschreiber*). Na úrovni lokální správy byl *rentmistr* pověřen kontrolou písaře, jenž vybíral platy a úroky – v průběhu doby se okruh rentmistrový působnosti rozšířil i na dohled nad ostatními úředníky v rámci svěřeného správního obvodu. Trend směřující k osamostatnění a specializaci finanční správy byl pilířem reformy finančního systému na hohenzollernských panstvích od počátku 15. století. Vyčlenění finanční správy a účetnictví z okruhu pravomoci kancléře a jejich přidělení komorníkovi jasně ilustruje výčet pravomocí jednotlivých úředníků v řádu amberského dvora falckrabího Filipa 1474. Prakticky v téže době jako v prostředí rožmberském došlo k zásadní reformě finanční správy ve wettinské kanceláři. Povinnost vedení písemné agendy byla odňata úředníkům lokální správy a přenesena na specializované písaře, označované *Schösser* – k osamostatnění finanční správy dochází o několik let později (1469), kdy byl dosavadní kancléř jmenován vrchním rentmistrem (*Landrentmeister*), a ačkoli byl pověřen i správou komory, titulu komorníka (*Kammermeister*) neužíval (tomuto vývoji předcházelo zhruba od 40. let 15. století vyčlenění kanceláře jako samostatného správního orgánu). Ve finanční správě braniborských markrabat jsou úřady komorního písaře a *rentmistra* doloženy od počátku 70. let 15. století – zřízení těchto úřadů bezprostředně souviselo s poklesem významu úředníka s titulem *Küchenmeister*, jemuž do té doby příslušelo vést účetní evidenci vydání dvora. Specifický vývoj lze zaznamenat ve vévodství Kleve, kde *Landrentmeister* – jakožto nejvyšší úředník finanční správy – je doložen již od 14. století, byl ovšem v těsných vazbách na centrální kancelář.²⁶

Nejpozději od konce 15. století se v systémech finanční správy prosazují specializovaní finančníci,²⁷ pro rožmberské prostředí však takovou praxi nelze doložit. Dokonce se zde neetabloval ani specializovaný post úředníka stojícího v čele hierarchie finanční správy, jakým byl v případě habsburských zboží v Rakousích již ve 14. století *Hubmeister*²⁸ či již zmíněný *Rentmeister* v centrální finanční správě vévodů bavorských.

Finanční správa a evidence. Ve vztahu k centrální finanční správě na Krumlově byla základní účetní jednotkou jednotlivá panství. V obvodu každého panství existovaly

---

²⁶ Burgundská administrativa SCHWARZKOPF 1970, s. 12–13; bavorská administrativa ROSENTHAL 1889, s. 288–291, vývoj pravomocí *rentmistra* lokální správy ETTELT – HAUSFELDER 1992, s. 135–136; tendence k osamostatnění finanční správy v 15. stol. např. ANDRIAN–WERBURG 1971, s. 160–162, a LUCHA 1993, s. 319–322; hohenzollernská administrativa DROEGE 1970, s. 333–334; amberský dvorský řád WIDDER 2000, s. 298–300; wettinská administrativa STREICH 1990, s. 232–234, o vyčlenění kanceláře BRATHER 1956, s. 255–257; STREICH 1990, s. 228–232, 237–242; administrativa v Braniborsku AHRENS 1990, s. 101–102, 143–146, 153–154 (tamtéž o služebních vztazích komorního písaře ke kancléři); v Kleve srv. KNECHT–STACHELSCHIED 1958, s. 48–52.

²⁷ Srv. BRATHER 1956, s. 260.

²⁸ LACKNER 1992, s. 297.

ovšem nižší jednotky finanční správy – rychty, případně obvody hospodářské správy. Za vybírání speciálních platů a poplatků – jmenovitě uvést lze např. „peníze ženné, kurné, lesní, odúmrtní“ ap.²⁹ – byli zodpovědní rychtáři, hajní a snad i někteří další úředníci nejnižší vrstvy teritoriální správy (šafáři?). Tito všichni v předepsaných termínech kladli počty písaři příslušného panství, jež předkládal soubornou účetní uzávěrku za celé panství na Krumlově.

Úroční platy a naturálie od osedlých v obvodu své rychty vybírali zpravidla rychtáři (srv. s. 178nn.), zatímco hajní vybírali poplatky z pronájmu lesů, luk, potoků ap. Jednotný model finanční správy s vyhraněnými kompetencemi neexistoval – záznamy o nedoplatcích v obvodu n. panství přiběnického (1449) nasvědčují tomu, že i úroky zde vybírali hajní. Nejednalo se přitom o nárazové řešení z nouze – okruhy působnosti jednotlivých hajných byly striktně vymezeny, jak svědčí např. formulace „Kadeřávkovi z Malčic scházje 1 kopa 8 gr., kterýžto zpravuje 9 vsí“. Přenesením povinnosti vybírání úroků na rychtáře, případně úředníky lesní správy v každém případě odpadla nutnost pro tento úkol angažovat zvláštní výběrčí. Podobně nevyhraněné byly kompetenční okruhy mezi hajnými a lovčími – např. na třeboňském panství vybírali poplatky z (nájmu) luk a včelstev a případně výroby medu v některých případech i lovčí (svědčí o tom zmínka z roku 1493 – „Summa tobo, což lovčí úrokuov z luk a za trávu a medových peněz přijímajie...“). Zcela nejasné je, kdo vybíral naturální dávky a obecně jakým způsobem bylo zajištěno jejich shromažďování a další distribuce (zvláště v případě potravin podléhajících rychlé zkáze, např. sýrů). K dispozici je jen několik neurčitých zmínek, jako např. o vybírání obilného desátku (1449): „... kterýžto ospy úředník náš [Oldřicha z Rožmberka] má do naše bráti komory k našemu panství...“; roku 1444 si Oldřich z Rožmberka stěžoval na Vodňanské, že „brali na vozy oves vlastní osepný můj ve Zviechovč“, tedy na panství Helfenburk.³⁰ Z roku 1493 je k dispozici speciální rejstřík „Registrum pullorum, ovorum, caseorumque perceptorum ad castrum Crumlow anno etc. nonagesimo tercio“. Evidence je vedena dle rychtářství a dále jednotlivých vsí – u každé vsi jsou evidováni osedlí a jejich povinné odvody (u některých rubrik je za jménem vsi přímo poznamenáno „dávají“). V několika případech písař zjevně neměl k dispozici potřebné podklady, neboť sice znal jména osedlých, ale neznal výši jejich povinností a příslušné místo proto vynechal pro budoucí doplnění. Z hlediska skladby odváděných naturálií drtivě převažují slepice (*gallina*), naproti tomu sýry (*caseus*) a vejce (*ovum*) celkově přicházejí méně často (ve větším množství např.

---

²⁹ AČ 14, s. 244, č. 2057; s. 250, č. 2067.

³⁰ Doklad z roku 1449 LOR 4, s. 84, č. 104; zvláštní výběrčí platů jsou doloženi např. v Sasku v 15. stol. (STREICH 2000, s. 144); doklad z roku 1493 ŠIMŮNEK 2003, s. 221; z roku 1449 – obilný desátek LOR 4, s. 123–124, č. 148; z roku 1444 LOR 2, s. 321, č. 367; srv. též LOR 4, s. 250, č. 355 (taktéž z roku 1444, nikoli 1450).

v rychtářstvích Třisov a Čakov; poměrně silně zatíženi byli osedlí na krumlovském panství).³¹

Zajímavou sondu do **mechanismu lokální finanční správy** nabízejí dochované pololetní rejstříky z let 1442–1443, vedené patrně třeboňským písařem Bohuňkem z Vranína. Z ojediněle dochované dvojice po sobě následujících rejstříků – geograficky se vztahují k oblasti Soběslavska – lze vyvodit několik zjištění. Především potvrzují známou praxi, že pololetní účty vedli písaři jednotlivých panství. V souvislosti s finanční agendou v rejstříku figurují jména několika dalších osob, jejichž úlohu v celém systému je třeba pokusit se objasnit. Vedle písaře [Bohuňka] je to: Petr Maksant (1443) – písař panství choustnického; Herolt (1442, 1443) – velmi pravděpodobně Jan Herolt (z Řípce), soběslavský šafář v letech (1442–1443)1444–1445; Petr (1442, 1443) – rychtář v Mezimostí; Habart (1443) – velmi pravděpodobně totožný s Habartem, jenž je v letech 1459–1478 doložen jako lovčí úřadu choustnického. Mechanismus finanční agendy byl patrně následující: mezimostský rychtář Petr vybíral úroční peníze v obvodu své rychty a odevzdával je Heroltovi (roku 1442 výslovně „*census ... perceptus per Heraltonem a iudice de Mezimostie Petro piscatore*“), případně – dle instrukcí písaře Maksanta – jiným příjemcům, např. do špitálu (1443). Herolt, úředník hospodářské správy (šafář), vedl příslušnou agendu (v rejstříku z roku 1442 se výslovně připomínají Heroltem vedená registra) a alespoň část peněz odváděl zcela jistě písaři příslušného panství, tj. Maksantovi (jak svědčí nadpis „*Percepta a Makessanto notario bonorum castris Chustnik*“). Díl peněz však Herolt odváděl i třeboňskému písaři Bohuňkovi (1443: „*percepit Herolt s Lomuov[?] et Bohunke notarius recepit*“). Tento i další doklady v rejstříku přinášejí cenné informace o pohybu peněz – retrospektivní zmínka je v rejstříku z roku 1443 o Habartovi v souvislosti s částkou 185 kgč., a je to nepochybně týž Habart, jenž ještě v 60. letech byl pověřován transportem peněz z Choustníka na Krumlov i opačně (dokladem jsou kvitance z té doby). Z hlediska administrativní praxe rejstříky vyvolávají řadu otázek – např. k jakému územněsprávnímu obvodu se vlastně vztahují (v obou rejstřících shodně figurují úročníci a úroky z týchž pěti vsí v okolí Soběslavi a z oblasti mezi Soběslaví a Mezimostí) – jednalo se snad o výběrčí obvod rychtáře Petra? Ani tím ovšem vypovídací hodnota rejstříků nekončí – choustnický purkrabí Víta ze Rzávého je zmiňován v souvislosti s vypůjčenými penězi (1443 – „*Item a Withone purkerabie de castro Chusnicense, quas mutuavit domino meo generoso lxxij β...*“) a obilím (1443 – „*... žito od Víthy pójčené na Sobieslav...*“). Oba rejstříky shodně evidují výdaje, především na nákup potravin – podávají tak současně důkaz o hospodářské nesoběstačnosti jednotlivých správních center.³²

---

³¹ SOA Třeboň, pob. Český Krumlov, Vs Český Krumlov, I 7 R^{alfa} 186, rejstřík úhrnem fol. 5r–34v, resp. 35r; rychtářství Třisov a Čakov fol. 15r–20r; krumlovské panství fol. 30r–33r; jména osedlých bez specifikace odvodů např. fol. 24r.

³² Rejstříky k termínům 1442, sv. Havel a 1443, sv. Jirí in: SOA Třeboň, Vs Třeboň, IA 6G^{beta} 11; písař rejstříku není výslovně uveden, ze souvislostí lze usuzovat na Bohuňka, jak ostatně uvádí již ŠMAHEL 1989, s. 13; odvod peněz Heroltovi 1442 fol. 1r; odvod peněz do špitálu 1443 fol. 1v; Heroltova registra 1442 fol. 2r; odvod peněz Bohuňkovi na Třeboň 1443 fol. 1r (tamtéž poněkud

Dosti nejasná je otázka **evidence obecné berně** (*berna/collecta generalis*) a jejího vybírání od osedlých v obvodu rožmberské domény. Bohužel pramen analogický bernímu rejstříku Plzeňského kraje (1379) není po celé 15. století k dispozici.³³ Rožmberská doména spadala převážnou částí do Bechyňského kraje – na počátku 15. století jsou evidována pouhá tři rožmberská města, v nichž se berně vybírala (Sedlčany, Miličín a Veselí). V urbáři z let 1379–1384 ani v úročních rejstřících 15. století se o předpisu berně neděje jediná zmínka, ovšem např. v pololetním účtu novohradském (1390) figuruje položka, evidující vybranou berni ze zboží Stropnice („*Percepta berne, quam percepit in bonis Strobnicz*“).³⁴ Obecně se však zřejmě na rožmberských panstvích uplatnila dobově rozšířená praxe, že berni ze svých poddaných odváděla králi vrchnost bez ohledu na to, kolik k tomu účelu skutečně vybrala (záznam o výši královské berně z některých rožmberských dědičných i zápisných zboží je k dispozici ze druhé poloviny 40. let 15. století). Mechanismus vlastního odvodu berně ilustruje jedno ze sněmovních usnesení (1453): vybrané peníze mají jednotliví šlechtici odvádět královským úředníkům, působícím ve stanoveném termínu v určených městech, a to tak, „*aby každý pán a zemanín poslal úředníka svého s summú peněz a s registry, po kterýchž se jemu úrok vydává a vybírá. Pakliby kteří panoše úředníkuov neměli, ale sami osobně s svými lidmi přijduce, úrok spravedlivý aby dali věrně a pravě*“. Tento text obsahuje několik závažných sdělení – především se automaticky předpokládá, že každý šlechtický majetek a příjmy z něho plynoucí jsou podchyceny v registrech; otázkou pak zůstává, jak situaci řešili sami za sebe rožmberští úředníci – zda i oni vysílali své úředníky (o nichž prameny mlčí), nebo se na ně vztahovala druhá varianta, anebo běžná praxe byla ještě úplně jiná.³⁵ Nesporné je, že Rožmberkové nepatřili mezi běžné poplatníky a královskou berni tak lze pokládat za jeden ze zdrojů příjmů rožmberské komory. Příznačné je i znění dvojice Zikmundových listů Oldřichovi z Rožmberka (1437), v nichž žádá, aby berně „*s dědičných i kněžských lidí*“ byla vybírána v souladu s úmluvami („*kterak... vši zemi svoleno*“), a byla neprodleně odeslána králi. Ostatně na základě jednoho z Oldřichových fals – datovaného do roku 1329 – Rožmberkové nebyli povinni platit více než 300 kgč. berně; král Ladislav – s ohledem na toto privilegium a zásluhy Rožmberků – je roku 1456 od placení berně osvobodil zcela (zvláštní je v té souvislosti zmínka Jana Růsa,

---

matoucí špatně čitelný Heroltův predikát „*slomuov*“) – odvod peněz z choustnického panství na Třeboň nebyl ostatně ojedinělý (srv. k roku 1458 AČ 14, s. 76, č. 1649); transport 185 kgč. 1443 fol. 6r; půjčka peněz 1443 fol. 1r; půjčka obilí 1443 fol. 19r.

³³ K otázce berně je dodnes stěžejní monografie KROFTY 1930; o berni z klášterů VANĚČEK 1933–39/II, s. 106–112; berní rejstřík 1379 – edice: EMLER 1876.

³⁴ Vybírání berně EMLER 1876, s. VI; novohradský účet ŠUSTA 1909, s. 28.

³⁵ Stav z roku 1447 je zapsán na rubu listu z roku 1446 (LOR 3, s. 118–119, č. 166); doklad z roku 1453 AČ 4, s. 420–421, č. 4; analogicky i ve sněmovním usnesení z r. 1479 (AČ 4, s. 502, č. 23).

jenž ve svém svědectví o Poděbradových předvolebních úplatcích Rožmberkovi uvádí i „*dvě berní*“.³⁶

V rámci rožmberských panství, dědičných i zástavních, vybírali berní úředníci příslušného panství (zpravidla purkrabí a písař), a to dle instrukcí vrchnosti. Např. na zvíkovské úředníky (purkrabího a písaře) se Jan z Rožmberka obracel roku 1457 takto: „*A teď také posieláme spis obecného svolení k puol úroku miesto berně; to také kažete o svaté Katherīně provolati, a beřte jie vedle spissu na ten den, a vyberste jie, což najspieš budete moci, tak aby po vánoci pobromadě byla*“ – speciálně ze druhé poloviny 50. let pochází množství analogických dokladů pro řadu panství v obvodu rožmberské domény.³⁷ To je pozoruhodné o to víc, že právě v té době musel Jan z Rožmberka hájit své právo na vybírání berně prostřednictvím vlastních úředníků – v odpověď na list krajských berníků roku 1458 sdělil, že na základě jeho dohody s králem mají rožmberští poddaní odvádět jen poloviční berní, a že si navíc nepřeje ani dohled ze strany berníků (aby „*lidé [rožmberských] panství před vámi a úředníci s registrami stáli*“). Toto – spolu s citovaným svědectvím Rúsovým – vrhá další stín pochybností na závaznost Ladislavova berního privilegia pro Rožmberky z roku 1456.³⁸ V některých případech Rožmberkové berní zastavovali – např. roku 1458 je výslovně doložena zástava berně ve Veselí.³⁹

Písaři byli podle všeho odpovědni za **vybírání cel a mýt** v obvodu panství. Svědčí o tom zřetelně zmínka v testamentu choustnického písaře Maksanta (1462): „*Itm. Prokop špitálník z mýta zuostal do s. Havla léta etc. lxi 17 gr. a potomnie mýto také má zpraviti*“ – tj. zůstal je Maksantovi dlužen – a naopak „*Itm. Panie Milosti má Maxant pečeti [sic] učiniti z mýta z roku do nynějšího s. Jiří minulého anno etc. lxi*“.⁴⁰ Výslovný doklad je k dispozici i z obvodu panství Rožmberk, kde úředníci (purkrabí a písař) vybírali a odváděli na Krumlov clo, vybrané v Rožmberku (1477).⁴⁰

Na rožmberských panstvích – ve vrchnostenské administrativě – nebyl zaveden zvláštní úřad výběřčích cla, jak je doložen a jeho činnost dokumentována v okolních zemích, např. Bavorsku, či vévodství Kleve, ad. Z prostředí rožmberských poddanských měst ovšem jsou specializovaní výběřčí cla a mýta v 15. století doloženi. Praxi vybírání a

---

³⁶ K postavení Rožmberků jako kolektorů berně (14. stol.) HENNINGSEN 1989, s. 66–70; stručně zmiňuje též KROFTA 1930, s. 443; doklady z roku 1437 LOR 1, s. 211–212, č. 315, 316; Oldřichovu nechť k odvodu berně dokumentuje i jiný Zikmundův list (LOR 1, s. 232, č. 346); o souvislostech berních úlev Rožmberků MÍKA 1970, s. 46; falsum k roku 1329 LOR 1, s. 240–241, č. 354; doklad z roku 1456 LOR 4, s. 387–388, č. 553; Rúsovo svědectví MAREŠ 1892, sl. 282.

³⁷ Doklad z roku 1457 AČ 14, s. 71–72, č. 1636; pro panství Zvíkov jsou doklady i z dalších let 1458, 1459 (AČ 14, s. 86–88, č. 1676, 1678), z téže doby i pro panství Choustník 1459 (AČ 14, s. 85–86, č. 1673) a Vítkův Kámen (1459), kde berní odváděl tamější purkrabí Grossawer (AČ 21, s. 321, č. 89).

³⁸ List berníků AČ 7, s. 226–227, č. 36; Janova odpověď SOA Třeboň, Historica 1684a. O běžném způsobu evidence formou berních register a rejstříků srv. KROFTA 1930, s. 447, 453–456.

³⁹ RD, s. 43–44, č. 103.

⁴⁰ Doklad z roku 1462 HRADILOVÁ 1992, s. 52–54, č. 5; z roku 1477 AČ 9, s. 192–193, č. 854.

zúčtování mýta odráží městské zřízení pro Krumlov z roku 1443 – „*aby ti svrchupsaní lozunkéři od toho, komuž clo a mýto poručeno jest, i od sazení vína k svéma rukama brali do městské pušky*“ a pololetně skládali počty; k téže osobě výběřčího se vztahuje zmínka o *mýtném*, jemuž mají přespolní kupci odvádět příslušné poplatky. Rovněž v Soběslavi je o něco později (1482) doložen specializovaný výběřčí mýta (*Václav mýtný*).⁴¹

Výběr cla a mýta byl založen na podrobných předpisech – nejstarší známý detailní předpis cla na rožmberských panstvích se vztahuje k Dolnímu Bukovsku (1382) – znění příslušné listiny bylo dodatečně inzerováno do rožmberského urbáře a o více než století později ještě do *Codexu Rosenbergu*. Ze druhé poloviny 15. století či z doby kolem roku 1500 pochází detailní soupis zboží podléhajícího clu (s uvedením výše cla), vybíranému ve Veselí, Deštné a Černovicích (tj. v dosahu panství Choustník – Soběslav a Třeboň).⁴² Neexistence specializovaného úředníka – výběřčího cla a mýta – jen potvrzuje předpoklad, že příslušnou agendu vedli písaři panství, zatímco vlastní výběr snad ležel na bedrech rychtářů – nasvědčovala by tomu položka „*Percepit de iudice de Svenicz in teloneo*“ novohradského pololetního účtu (1390). Příjmy z cla a mýta tvořily proto velmi pravděpodobně jednu z příjmových rubrik pololetních účtů – alespoň analogie takový předpoklad potvrzují.⁴³

O zástavách příjmů z cla na rožmberských panstvích souborně svědčí nejstarší rožmberský urbář z let 1379–1384,⁴⁴ pro 15. století nelze tuto praxi – rozhodně v tak širokém a komplexním měřítku – doložit.

Není známo, do jaké míry úředníci (v daném případě především rychtáři a písaři) byli odpovědní za řádné odvádění pololetních platů v tom smyslu, aby případné **nedoplatky** (v soudobé terminologii *zuostanie*⁴⁵) byli povinni dotovat z vlastních prostředků. K této úvaze vede srovnání se situací ve druhé polovině 16. století, kdy lze konstatovat rozsáhlé zadlužení rožmberských úředníků vůči centrální pokladně. Defraudacemi

---

⁴¹ O úřadu celníků ve službách vévodů bavorských v 15.–16. stol. ROSENTHAL 1889, s. 389–395; o písemnostech celního úřadu v Ingolstadtu v 15. století ETTELT – HAUSFELDER 1992, s. 154–174; o systému celní správy v Kleve v první pol. 15. stol. KNECHT–STACHELSCHIED 1958, s. 125–130; Krumlov k roku 1443 GROSS 1906, s. 8, odst. 4, 6; Soběslav k roku 1482 SOKA Tábor, AM Soběslav, kniha č. 297, fol. 219r; zvláštní evidence byla v Soběslavi vedena i pro příjmy ze solí (srv. položku „*It. přijal sem z městské trublice solních peněz*“ v purkmistrovských počtech 1484–1505; SOKA Tábor, AM Soběslav, IV A–4/1).

⁴² Clo v Bukovsku 1382 UZR, s. 41–42, č. 360; CodRos, fol. IIr–v; rejstřík z doby kolem roku 1500 CodRos, fol. XVIIIr–XXr (edice: PELIKÁN 1947a – zhuštěně a nepřehledně).

⁴³ Doklad z roku 1390 ŠUSTA 1909, s. 28; příjmy z cla bývaly pravidelnou součástí pololetních účtů – např. proév. Jülich v 15. stol. srv. DINSTÜHLER 1989, s. 26, 41–44. Strukturu písemností celní správy (na základě pramenů ze středního Porýní) rekonstruoval VOLK 1998, zvl. s. 94nn., model systému účetnictví a finanční agendy v celní správě l. c., s. 121–129; o opatřeních proti neoprávněnému krácení vrchnostenských příjmů z cla HERKERT 1910, s. 109–110.

⁴⁴ HENNINGSEN 1989, s. 62–63.

⁴⁵ Doklad termínu *zuostanie* ve smyslu nedoplatku např. LOR 2, s. 4–6, č. 5 (z roku 1438).

i jinými způsoby zadlužení vůči vrchnostenské pokladně úředníci tehdy zhusta kompenzovali své pohledávky vůči vrchnosti.⁴⁶ Podobná praxe není v 15. století doložena – pokud bychom pro toto období předpokládali, že úředníci poskytovali úvěr dočasně insolventním osedlým, jednalo by se o nepřímý argument, svědčící o příznivé majetkové situaci úředníků.

Odúmrť a pozůstalostní řízení. Nejstarší doklady osvobození od odúmrti jsou na rožmberských panstvích k dispozici z první čtvrtiny 15. století. V průběhu relativně krátké doby okolo roku 1420 získal právo svobodného odkazu větší počet lokalit. Snaha odkrýt vnitřní logiku celého procesu – především při výběru lokalit – vyznívá naprázdno; pouze registrovat tu lze prokazatelně mylnou domněnku Haasovu, jenž spojoval s osvobozením od odúmrti rožmberská privilegia typu *ius regale*. Příjmy z odúmrtí ve městech bývaly evidentně pro vrchnost lukrativní, při komplexním posuzování ovšem nelze zapomínat ani na moment „návrtnosti“ osvobození od odúmrti (v podobě jednorázové kompenzace udělení takového privilegia). V případě rezidenčního Krumlova není situace zcela jasná – privilegium svobodného kšaftu bylo uděleno až na samém sklonku 16. století, ačkoli doklady o svobodě kšaftu např. na Latráně pocházejí již z počátku 16. století (celá otázka si vyžádá revizi).⁴⁷ S problematikou odúmrti úzce souvisí otázka majetkových spolků, jež na rožmberských panstvích směly být uzavírány jen se svolením vrchnosti.⁴⁸

Z hlediska správní praxe je podstatné, jakým způsobem se v případě, že vrchnosti připadla odúmrť, postupovalo, a jaká písemná agenda byla v té souvislosti vedena. Pozůstalostní řízení bylo v takových případech zřejmě v kompetenci úředníků lokální správy (rychtář, případně písař příslušného panství). Východiskem byl nepochybně inventář pozůstalostí (movitý a nemovitý majetek), přičemž současně bylo třeba vypořádat finanční záležitosti zemřelého (dluhy/pohledávky). Další agenda vznikala v souvislosti s rozprodejem majetku, o nějž vrchnost neprojevila zájem. Tento postup lze rekonstruovat pouze na základě pozdějších analogií, z období 15. století konkrétní zprávy nejsou k dispozici. Úředníci (zřejmě písaři) příslušného panství vedli i sirotčí agendu, a to formou sirotčích knih, na rožmberských panstvích výslovně doložených od první čtvrtiny 15. století (srv. s. 118).

O úloze písařů lokální správy ve věcech odúmrtních v obvodu příslušného panství svědčí např. skutečnost, že písař panství Rožmberk, Mikuláš Putschögel (1457–1463), si do svých záznamů vtělil i plné znění listiny Oldřicha z Rožmberka (1418), jíž byly čtyři vsi v obvodu panství osvobozeny od odúmrti. Taktéž i list Oldřicha z Rožmberka zvíkovskému purkrabímu o způsobu, jímž bude vypořádána odúmrť (1457), svědčí o roli

---

⁴⁶ STEJSKAL 1997, s. 214–215, 217.

⁴⁷ Přehled lokalit osvobozených od odúmrti (15.–16. století) dle jednotlivých rožmberských panství eviduje SCHMIDT 1897–98a/I–II (Krumlov l. c./II, s. 376–377); HAAS 1957; kšaftování na Latráně 1518 CodRos, fol. fol. XXv–XXI; na „návrtnost“ osvobození upozorňuje např. SKÝBOVÁ–PORÁK 1985, s. 9), analogicky věc chápe ŠMAHEL 1995–96/IV, s. 27.

⁴⁸ Jeden z mála dokladů je znám z panství Příběničky roku 1361 (ŠUSTA 1906, s. 41, pozn. 1).

úředníků v dané věci. Plně pak úlohu písařů v tomto směru potvrzuje a dokumentuje centrální kniha odúmrtí, založená roku 1506 a vedená na základě dílčích rejstříků odúmrtí. Kniha nemá dobový nadpis (na deskách rukou 17. století kaligraficky nade-psáno „*Devolutins [sic!] Buch 1506*“), doba založení a obsah jsou vytčeny v incipitu: „*Leta od narozenie syna božieho tisícieho pětistého šestého udělány jsú tyto kniehy a popsány jsú odúmrti ze všech rychtářstvie příslušecí [sic!] k úřadu krumlovskému*“. Základní rozvrh pomůcky vznikl již při jejím založení – více než polovinu knihy zabírá evidence odúmrtí v obvodu sekularizovaného klášterství zlatokoronského, vedená podle jednotlivých rychtářství (*iudicionatus*), a poté následují rubriky pro jednotlivá rožmberská dědičná panství (*dominium*). Tato část register je nade-psána „*Emende per diversa dominia*“ a v jejím záhlaví se objevily opisy zhruba dvou desítek listin finanční povahy s vazbou na odúmrti (z let 1501–1515), dodaných písaři jednotlivých panství, jak je vždy poznamenáno. Podle písma je zřejmé, že první série záznamů v každé rubrice pochází z roku 1506 či doby tomuto datu velmi blízké (psány toutéž rukou jako nadpisy), následuje zpravidla již jen jediná (příp. dvě) analogické série z doby zhruba okolo roku 1520–1530 (v registrech nenalezneme – vyjma zmíně-ných opisů listin – jediné datum). Písař zde ovšem již zjevně počítal s pozdějšími vpisky, na něž v rubrikách jednotlivých vsí vynechával místo (zpravidla zůstalo prázdné). Jednotlivé položky *knihy* jsou stereotypní a velmi strohé – osedlí jsou evidováni dle rychtářství a poté vsí a v příslušné rubrice figurují záznamy typu „*X post mortem Y [...] ꝑ*“, případně „*Post mortem Y X dabit [...] ꝑ*“ – v této podobě zcela chybějí náznaky, jakým způsobem probíhalo pozůstalostní řízení, byl sepisován inventář atd., víme jen, že na konci pozůstalostního řízení byla pozůstalost prodána a příslušná částka zanesena do register.⁴⁹

Z první poloviny 16. století jsou ovšem již k dispozici i detailní zprávy o mechanismu vlastního pozůstalostního řízení. Ilustrativním příkladem může být vypořádání pozůstalosti zbytinského rychtáře Víta (†1529) – rožmberští úředníci vyhotovili inventář pozůstalosti, na základě něhož byla část movitého majetku odvezena na Krumlov (zajímavá je zmínka o komoře pod vinnou pivnicí, „*kde jiné odúmrtní šaty bývají*“), zbytek byl rozprodán a získané peníze opět zaevidovány. Úkolem úředníků bylo rovněž získat pro vrchnost peníze od dlužníků zemřelého rychtáře.⁵⁰ Není důvod pochybovat, že obdobný způsob vypořádávání odúmrtí byl běžný již v 15. století.

Pouze vrchnost mohla rozhodnout o udělení svého práva k odúmrti další osobě. Konkrétním dokladem je listina Petra z Rožmberka (1521), již své právo odúmrti po

---

⁴⁹ Putschögelovy záznamy SOkA Tábor, Fotosbírka, vyšebrodský rkp. 120, fol. 11v; též srv. s. 174n.; Oldřichův list AČ 14, s. 71, č. 1633; kniha odúmrtí SOA Třeboň, pob. Český Krumlov, Vs Český Krumlov, I 7 R^{alfa} 199 (opisy listin fol. 96r–98v).

⁵⁰ Obecně srv. CIRONISOVÁ 1981, s. 132–133, 147; POLL 1925 se otázkou odúmrti zabývá z právního, nikoli správního hlediska; o případu zbytinského rychtáře se zmiňuje STEJSKAL 1999, s. 83–84, ovšem v jiných souvislostech.

†Ondřeji Šnedlovi z Chvalšín udělil svému kuchmistrovi Hanušovi. S vrchnostenským právem odúmrti souvisela i udělená povolení k testamentárním odkazům.⁵¹

Účetní praxe

Až do druhé poloviny 16. století zůstávalo centrální účetní oddělení přivtěleno ke krumlovské kanceláři – zásadním zlomem bylo v tomto směru zřízení buchhalterie Jakubem Krčínem (1578). Jednalo se o specializovaný úřad (účetní a revizní orgán pro všechna panství), pověřený přejímáním účtů od jednotlivých písařů a jejich kontrolou.⁵² Teprve založení buchhalterie definitivně ukončilo předcházející éru účetní a finanční správy, svými kořeny sahající až do 14. století. Systém účetnictví tehdy byl – a minimálně po celé 15. století zůstal – jednoduchý a praktický. Písař – ve starších obdobích přímo sám purkrabí – vyhotovoval na konci účetního období *počet*, tedy účetní uzávěrku. Na každém panství býval jen jediný písař, jenž vedl veškerou účetní agendu panství a současně disponoval peněžní hotovostí. Jedinou výjimkou je zde zástavní panství Zvíkov, kde jsou již okolo poloviny 15. století zřejmé náběhy ke specializaci písařů – roku 1462 je zde doložen Augustin, *první písař obroční*. Bezděčnému přenášení titulatur své doby do staršího období se nevyhnul ve svých dílech Václav Březan (např. Pavla Dětrichovice, písaře choustnického úřadu, k roku 1467 označuje jako *písaře důchodního*), od něhož je bez dalšího převzali i někteří moderní badatelé.⁵³

Na rožmberských panstvích se na úrovni lokální správy uplatnil model pololetního zúčtování (k termínům svatojiřskému a svatohavelskému), na úrovni centrální se počty kladly v ročních intervalech. Prvé dokládá např. kontinuální řada účtů n. panství Příběnice a dílů panství Třeboň z počátku 40. let 15. století; o pololetním účetním cyklu ostatně svědčí i nadpisy účtů, stereotypně uvádějící příslušný termín (sv. Jiří, sv. Havel). Pololetní periodicitu analogicky fungovala i v městské správě – např. dle řádu pro Krumlov (1443) měli lozunkéři skládat počty z příjmů z cla, mýta aj. poplatků pololetně, tj. o sv. Jiří a sv. Havlu. Pouze helfenburský purkrabí Jindřich Žakavec ve snaze zamaskovat finanční machinace „*často počty dělal jakožto poluletie nebo-li celý rok neboli tři čtvrti léta nebo dvě letě*“. Je však třeba rozlišovat mezi vyhotovením účtu a skládáním počtů – doklad z roku 1465 ozřejmuje, že nový rejstřík byl zakládán pro každý výběrčí termín (sv. Jiří, sv. Havel), počty do vrchnostenské kanceláře se však skládaly jednou ročně. Při roční uzávěrce úředníci lokální správy referovali i o stavu jimi spravovaného objektu (správního centra). O ročním zúčtování svědčí i koncept pololetní, resp. roční účetní uzávěrky (panství Rožmberk 1459), evidující příjmy za oba platební termíny.

---

⁵¹ K dobové praxi srv. LOR 3, s. 33–34, č. 43; odúmrt' po Šnedlovi CodRos, fol. CIIIr–v; povolení k odkazům např. LOR 3, s. 296, č. 423.

⁵² MÍKA 1970, s. 158; REPÁSOVÁ 1976, s. 135–136.

⁵³ Doklad z roku 1462 AČ 14, s. 110, č. 1741; zmínka o Dětrichovici BŘEZAN 1899, s. 236.

Nakolik lze z dochovaného materiálu soudit, v případě rožmberské administrativy panovala ve věci zúčtovacích termínů poměrně striktní pravidla (jak z opačné strany svědčí i případ Žakavcův).⁵⁴

O struktuře pololetních účetních uzávěrek si pro rožmberské prostředí 15. století lze učinit pouze obecnou představu, neboť žádný pramen tohoto typu se nedochoval. Účet měl dvě strany (tj. příjmy a výdaje), obě zpravidla dále strukturované dle jednotlivých druhů příjmů/výdajů. Z rozboru účtů, z rožmberského prostředí dochovaných pro druhou polovinu 14. století vyplývá, že jednotný model neexistoval – formální rozdíly mezi účty choustnickými, příběnickými a novohradským jsou vzdor nevelkému časovému odstupu poměrně značné. Pro srovnání lze uvést, že vyspělý systém účetnictví fungoval již koncem 14. století na zbožích pražského arcibiskupství, z nichž část ležela v sousedství rožmberských držav (zboží Chýnov a Týn n. Vltavou) – příjmy z jednotlivých panství shromažďoval a evidoval arcibiskupský pokladník. Jeho účet měl tři oddíly: a) pravidelné důchody z panství (*census* a desátky); b) záznamy o vybraném podýmnmém (*fumales*); c) mimořádné příjmy (*extraordinalia*). Tento účet evidoval pouze rentovní příjmy od poddaných (úroky, dýmné ap.), nikoli výnosy režijního hospodářství. Z výše uvedeného je rovněž patrné, že dochovaný účet příjmů, tedy aktiv, měl zajisté i svůj protějšek v účtu výdajů, tedy pasiv. Analogická struktura účtů byla ve středověku běžná i v západní Evropě. Dvě dále členěné strany měly např. účty, skládané purkrabími štaufských hradů, struktura účetních uzávěrek jednotlivých habsburských panství (konec 14. století) je zřejmá z vkladů do centrální účetní knihy; registr příjmů panství Gudenau (1458–1463) centrálně eviduje příjmy, odvedené do komory z jednotlivých správních center. Již ve 14. století bývaly jednotlivé druhy položek na obou stranách účtu tematicky strukturovány – např. schlanderberské účty (1366–1402) obsahují výdajové položky za nákup potravin a oděvů, zbraní, jezdeckých a loveckých potřeb, dále výplaty služebníkům, poslům, cestovní výdaje ap.; analogicky jsou strukturovány příjmové a výdajové položky účtů landkrabí hessenských z let 1476–1480, 1485–1494, 1496–1499. Jednodušší se naproti tomu jeví vnitřní struktura účtů, vedených úředníky šlechty (páni z Eibenbergu, páni ze Saffenbergu a páni z Quadu) v hrabství Landskron ve druhé polovině 15. století, kde byly příjmy i výdaje rozčleněny jen velmi zhruba do několika kategorií, naopak účet panství Katzenelnbogen (1401) je na svou dobu členěn poměrně složitě. Naprostá shoda v základních principech – dvě strany účtu a jejich tematické strukturování – opravňuje předpokládat, že účty na rožmberských panství vypadaly

---

⁵⁴ Účty n. příběnického panství přehledně dle katalogu KALNÝ & kol. 1976/II, s. 293–297, č. 315–321; řád pro Krumlov GROSS 1906, s. 8, odst. 4; helfenburský purkrabí LOR 2, s. 4–6, č. 5; doklad z roku 1465 AČ 14, s. 149–150, č. 1825; z panství Rožmberk 1459 SOKA Tábor, Fotosbírka, vyšebrodský rkp. 120, fol. 24r; z hlediska srovnání stojí za zmínku, že např. v případě účetní správy landkrabí hessenských je doložena značná variabilita termínů zúčtování (srv. ORTH 1979, s. 40).

naprosto analogicky: dochované pololetní účty ze druhé poloviny 14. století tomu jednoznačně nasvědčují.⁵⁵

Ve stanovených termínech písaři lokální správy předkládali své účty ke kontrole a finančnímu vypořádání v krumlovské kanceláři (*kladli počet, příp. počtli se*). Ze 30. a 50. let jsou k dispozici výslovné zmínky o kolegiu úředníků, pověřených kontrolou účtů („*úředníci kterýžto na počtích sedali sů*“). Dle svědectví z roku 1438 v několika předcházejících účetních obdobích *na počtě byli* Matěj Višně z Větrní, Markvart z Bukšic a Václav (Vaněk) ze Soběnova. Těchto osob si zaslouží povšimnout blíže – Matěj Višně z Větrní byl jeden z předních rožmberských úředníků té doby, v posledních dvaceti letech opakovaně zastával purkrabský úřad na Krumlově a epizodně i na Třeboni a Velešíně; Markvart z Bukšic byl bývalý helfenburský purkrabí (1423); působení Václava ze Soběnova v rožmberských službách prameny nedovolují specifikovat – snad tu mohly sehrát úlohu jeho vazby k Matějovi Višni (společně byli roku 1429 příjemci Zikmundova zápisu). Zmínka o úřednících, kontrolujících *počty* je součástí poměrně obsažné dokumentace nesrovnalostí v účetnictví helfenburského purkrabího Jindřicha Žakavce (vedle přímých defraudací – jež podle všeho v plném rozsahu vyšly na světlo až v polovině 50. let). Současně se dozvídáme, že Žakavec předkládal účty k úzantní kontrole nejen příslušným úředníkům a poté radě, ale do celé věci se osobně vložil i Oldřich z Rožmberka, jenž „*odepřel jemu počtuov*“. Z kontextu je sice zřejmé, že Rožmberk se tu angažoval s ohledem na výjimečnost situace (zvláště když Žakavec každou uzávěrku končil uměle vykonstruovaným schodkem, jehož vyrovnání pak od Rožmberka očekával), současně lze ovšem mít za prokázané, že musel být s mechanismem administrativy a vedení příslušné písemné agendy dobře obeznámen. Ostatně jeho syn Jindřich je nepochybně oním *panem Jindřichem*, jenž spolu s kancléřem Rittschawerem kontroloval účetní uzávěrku Petra, písaře krumlovského panství. Vyplývá to ze zápisu o provedené kontrole účetnictví, jenž jakožto ojedinělý svého druhu figuruje v rejstříku krumlovského úřadu z roku 1445.⁵⁶

Úředníci lokální správy předložili ke kontrole účetní uzávěrky, dílčí účty a další písemnosti – např. vrchnostenské mandáty na výplatu peněz ad. – verifikující údaje v uzávěrce. Při skládání počtů bylo třeba dokumentovat rovněž aktuální stav majetkové držby, tj. vést v evidenci, které vrchnostenské příjmy jsou např. zastaveny a nebudou

---

⁵⁵ Rozbor účetnictví na statcích Chýnov a Týn n. Vltavou dle edice CHALOUPECKÉHO 1912; štaufská administrativa – rozbor účtu z roku 1242 METZ 1964, s. 116–121; habsburská administrativa srv. dle edice LACKNERA 1996, s. 31–130; též TÝŽ 1992, s. 287–288; registr příjmů z Gudenau především z hlediska hospodářských dějin vytěžil IRSIGLER 1978; struktura schlanderberských účtů dle edice OTTENTHALA 1881, s. 584–614; strukturu účtů hessenských rekonstruoval ZIMMERMANN 1925/1974, s. 192–255, 270–299; šlechtické účty z hrabství Landskron – edice: ZIMMER 1966, s. 1–68, č. 1341–1352; účet panství Katzenelnbogen – edice: LACHMANN 1971–72, s. 15–76; přehled struktury účtu l. c., s. 11–14.

⁵⁶ LOR 2, s. 4–6, č. 5; ŠIMŮNEK 2004a, zvl. s. 223; doklad z roku 1445 SOA Třeboň, pob. Český Krumlov, Vs Český Krumlov, I 7 R^{alfa} 186/1, fol. 72v (tamtéž obrat „*početl se [písař]*“); pramenné doklady o písaři Petrovi srv. s. 518.

tudíž do komory odvedeny. Sonda do praxe tohoto typu – v rámci rožmberské administrativy nepochybně analogické – je k dispozici v případě pánů z Hradce: když roku 1447 Jan z Hradce zapsal jistým osobám dluh na úročních platech, nařídil současně, že „každý rychtář z těch vsí nahoře jmenovaných má úrok svrchupsaným panie Kateřině [z Lipé] a Prokopovi [ze Soběšina] vydávati“. K výplatě úroků ze zastavených zboží se patrně vztahuje zmínka v listu (1462), jímž zvíkovský purkrabí Jana z Rožmberka ujist'oval, že „bohda tyto dni vsecky úroky v svém úřadě za VM' zpravím“.⁵⁷

Rozdíl mezi příjmy a výdaji – byl-li aktivní – písař vyplatil. Poté mu byla vystavena kvittance na přijaté peníze a uděleno absolutorium (úředník byl *kvitován*).⁵⁸ V případě pasivní účetní uzávěrky (výdaje přesahovaly příjmy) bylo třeba evidovat, kdo peníze ke krytí schodku zapůjčil.⁵⁹ Spíše ojediněle, jak lze z dochovaných pramenů soudit, zůstávali úředníci jednotlivých panství při pravidelném zúčtování centrální pokladně dlužni peníze (srv. s. 106n.). Existence specializovaných register pro evidenci účtů, předkládaných úředníky jednotlivých panství, není doložena.⁶⁰

Zajímavé světlo vrhá na mechanismus centrální (krumlovské) evidence písemnost (psaná jedinou rukou), evidující odprodeje vsí na choustnickém panství (1429), a současně dluhy Oldřicha z Rožmberka a jejich umořování. Na první pohled se jedná o dva nesourodé okruhy – vzhledem k záznamům finančního charakteru nelze pochybovat, že písemnost vznikla v krumlovské kanceláři, naproti tomu lze mít zato, že záznamy o odprodeji vsí byly opsány z podkladů dodaných choustnickými úředníky. O tom ostatně svědčí i mechanicky přejatá zmínka, že o zaplacené částce „list jemu má dielán býti na Crumplovie“ (tato zmínka koresponduje se skutečností, že centrální finanční správu vedla krumlovská kancelář). Zdá se, že máme před sebou vzácně dochovaný typ písemnosti – vzácně proto, že písemnosti tohoto typu pozbývaly významu hned poté, co byl jejich obsah přenesen do příslušných register, a jen zcela výjimečně proto zůstaly zachovány.⁶¹

---

⁵⁷ Běžnou praxi, jíž bylo dokládání každé výdajové položky příslušným účtem či jinou písemností, na základě účtů panství Celle (Braunschweig–Lüneburg) 1437–1439 dokumentoval DORMEIER 1994, s. 313–321 (s konkrétními příklady); o kontrole účtů též OSCHINSKY 1947, s. 55; doklad z roku 1447 AČ 9, s. 281–282, č. 41; z roku 1462 AČ 14, s. 111, č. 1743.

⁵⁸ Příkladem této formy *kvitování* je list Petra z Rožmberka (1522), jímž osvědčuje, že Jakub, písař choustnického panství, vždy řádně vedl finanční správu panství a nezůstal nic dlužen; písemnost byla vydána v souvislosti s postoupením hradu Choustníka Jindřichovi z Rožmberka (CodRos, fol. CXXIIIr–v).

⁵⁹ Srv. dle analogie, např. z roku 1339: „Inde debet diversis creditoribus subscriptis... et residuum debetur ballivo...“ (POSTLES 1981, s. 106; tamtéž i další analogické případy).

⁶⁰ Uvedený typ register byl již od konce 14. století veden např. ve wettinské kanceláři (STREICH 1990, s. 191–192).

⁶¹ SOA Třeboň, CS, II–357–1a, cit. fol. 1r; edice: NOVÝ 1991, s. 24–28, zhodnotil jej však z jiného hlediska (v souvislosti s plněním mírové smlouvy mezi Oldřichem z Rožmberka a Janem Smilem z Křemže, 1427). Logické důvody téměř stoprocentních ztrát písemností krátkodobé platnosti demonstruje ESCH 1985, s. 535.

K základním pramenům rekonstrukce systémů účetní praxe náležejí instrukce. Z rožmberského prostředí 15. století nejsou prameny tohoto typu dochovány, určitou vypovídací hodnotu má ovšem i komparativní materiál. K nejstarším známým instrukcím, vztahujícím se ke skládání počtů, náleží instrukce vydaná bavorským vévodou Ludwigem z Landshutu–Ingolstadtu (1470) – její ustanovení zcela odpovídají modelu, jenž lze na základě dochovaných pramenů předpokládat v případě rožmberské administrativy. Značně podobný průběh procesu vyúčtování bylo lze rekonstruovat pro habsburskou kancelář na sklonku 14. století. Lackner zde vyslovil předpoklad (výslovně prameny nepodložený), že příslušný úředník účty skládal před komisí, složenou z dvorských hodnostářů a úředníků kanceláře – patrně měl na mysli obdobné kolegium (radu?), jež je v polovině 15. století doloženo ve finanční správě burgundských vévodů (před ním byly skládány počty a jeho schválení podléhaly operace s většími částkami peněz). Obdobná kolegia totiž nebyla v pozdním středověku ojedinělá – z konkrétních příkladů lze např. připomenout, že kolegium pověřené kontrolou účtů je již počátkem 15. století doloženo v Tyrolsku. Otázka kolegií – rada je totiž aktuální i v případě rožmberského prostředí, kde rada v 15. století působila a finanční záležitosti prokazatelně tvořily jeden z okruhů jejích kompetencí. Jakoukoli bližší specifikaci však dochované prameny nedovolují.⁶² V každém případě se ovšem ukázalo, že systém účetní praxe – formální podoba účtů a jejich vedení, mechanismy zúčtování a následné kontroly v rožmberské administrativě zcela odpovídaly běžnému dobovému standardu.⁶³

Peněžní agendu lze v rožmberské administrativě 15. století sledovat ve třech fázích. Na prvé úrovni se uplatňovali úředníci nejnižší složky lokální správy – rychtáři, hajní, případně i další úředníci, kteří vybírali předepsané poplatky (úroční platy, platy z nájmu, cla atd.) a ve stanovených termínech je odváděli písaři příslušného panství. Ten představoval prostřední stupeň v hierarchii peněžní správy.⁶⁴ Odpovídal za vedení písemné agendy, spojené s příjmem peněz od úředníků nižší instance a současně s jejich

---

⁶² Instrukce bavorská 1470 – obsah interpretoval ROSENTHAL 1889, s. 292–293; habsburská administrativa LACKNER 1996, s. 18–22; burgundská administrativa SCHWARZKOPF 1970, s. 39nn., 43–44; tyrolská administrativa MAYER 1920, s. 11.

⁶³ Model účetní praxe – typy účtů, postup vyhotovení, předkládání účtů a jejich kontrola – na základě pramenů z oblasti jihozápadního Německa detailně rekonstruoval MERSIOWSKY 2000, s. 308–336; mechanismus skládání počtů rekonstruovala SCHWARZKOPF 1970, s. 50–63; druhy písemností, jež byly vyžadovány jako podklady při skládání účtů (l. c., s. 40–50), svědčí mj. o bezhotovostních finančních operacích (srv. níže charakteristiku E. Bamberger v souvislosti s mandáty na výplatu); právní aspekt, jenž pravidelnému kladení počtů připisuje THEUERKAUF 1965, s. 61, se mi nejvíe průkazný.

⁶⁴ K ilustraci dobové praxe srv. např. list Jindřicha z Rožmberka třeboňskému písaři Matyášovi z Úšova z roku 1452 (AČ 14, s. 60, č. 1606); čtené další doklady lze např. uvést pro panství Choustník 1457 (RD, s. 34–35, č. 86); Krumlov 1457 (RD, s. 40–41, č. 99); Třeboň 1447 a 1452 (LOR 3, s. 233–234, č. 332; AČ 14, s. 60, č. 1606); Velešín 1457 (RD, s. 38–39, č. 97).

odvodem do centrální kanceláře (v některých případech vystupuje společně s purkrabím). Lze předpokládat, že především větší částky hotových peněz spravovali (do příslušného vyúčtování) nikoli písaři, ale purkrabí/hejtmané – nasvědčovala by tomu poznámka ve výběřím rejstříku panství treboňského (1433): „*Gednota Wawronis Slepí (13 lanei), et hoc emerunt a Wawrone... pro 23 sex...., et illa pecunia est arestata per capitaneum Brusonem* [treboňský hejtman Brus ze Zahrádky] *propter census Wawronis*“.⁶⁵ Centrální kancelář tvořila – jak vyplynulo již z rekonstrukce mechanismu účetní praxe – nejvyšší stupeň hierarchie finanční správy. Jedinou výjimkou bylo období dočasného rozdělení rožmberských panství v letech 1374–1390, kdy existovala dvě ústřední správní centra – vedle Krumlova to byly Nové Hrady, kde předkládali své účty úředníci z domény Oldřicha I. z Rožmberka (dokladem jsou choustnické účty z let 1375 a 1387). Po roce 1390 se vše vrátilo do starých kolejí, jak je patrné již z novohradského účtu z roku 1390/1391.⁶⁶

Peníze v krumlovské kanceláři přijímal buď kancléř nebo některý z písařů – sondou jsou v tomto směru již pololetní účty ze 14. století. V případě purkrabského účtu novohradského (1390) Šusta předpokládal, že jedna z písařských rukou náleží některému z písařů krumlovské kanceláře – zřetelnější podobu dal této oprávněné domněnce Truc, jenž ruku, jež zapsala záznam o formálním absolutoriu, identifikoval (byť s výhradou) jako ruku písaře F10. Se skládáním účtů kancléři podle všeho koresponduje i doklad z roku 1385 (Nové Hrady), kdy (pololetní?) účet se skládal („*hec ratio facta est*“) za přítomnosti purkrabího a dvou písařů („*presentibus Puczčkone purgravio, Lozčkone et Mrazčkone notariis*“) panu Maršovi (*dominus Marso*), snad notáři Oldřicha I. z Rožmberka. Tituly *písař komorní* a *písař důchodní* jsou až záležitostí raného 16. století (např. roku 1519 se výslovně připomíná „*písař z Krumlova, kerýž duochoody vybírá*“) s tím, že i zde se v dílech Březanových objevují anachronismy typu „*Mikuláš písař komorní dlužní věci řídil 1459*“, vztahující se s největší pravděpodobností k písaři Mikuláši z Jihlavy.⁶⁷ Lze předpokládat, že nejvyšším úředníkem finanční správy – před zavedením úřadu komorníků – byl kancléř (k tomuto modelu lze nalézt i analogie, např. ve wettinské administrativě i jinde), ovšem některé pravomoci v daném směru prokazatelně náležely i krumlovskému purkrabímu (srv. s. 161). Zhruba od poloviny 15. století se jako specializovaní úředníci finanční správy objevují komorníci (srv. s. 163) – analogie ukazují, že funkce pokladníků či zvláštních finančních správců byla v té době již poměrně běžným jevem. Např. na arcibiskupských panstvích *thesaurarius* působil již v předhusitském období; *rentmistr*, specializovaný úředník stojící v čele finanční správy pánů z Wallsee, je doložen v letech 1428–1461 (vedl soubornou finanční agendu pro všechna panství); na zbožích pánů z Puchheimu byl

---

⁶⁵ NOVÝ 1994, s. 179.

⁶⁶ Choustnické účty TRUC 1957, s. 6, 36, 38; novohradský účet ŠUSTA 1909.

⁶⁷ Účet novohradský 1390 ŠUSTA 1909, s. 8–9; TRUC 1972, s. 121, pozn. 390; účet novohradský 1385 TRUHLÁŘ 1886, sl. 107–108, jenž soudí, že Mareš, v prameni blíže neidentifikovaný, byl Oldřichovým *písařem důchodním* (takový pojem je ovšem anachronismus); doklad z roku 1519 AČ 12, s. 45, č. 1318; k roku 1459 SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 169.

zpracováním centrální účetní agendy pověřen správce (*Verweser*) rezidenčního panství Horn, tedy úřadu analogického krumlovským purkrabím.⁶⁸

Na svém rezidenčním hradě uchovával písař peníze zřejmě ve zvláštní truhličce (srv. s. 180), před převozem je musel spočítat, v případě několika měn (což bylo zvláště v případě pohraničních panství jistě aktuální) bylo pro potřeby účetnictví vhodné, aby příslušné sumy byly konvertovány na jednotnou měnu a takto i vyúčtovány. Peníze do centrální kanceláře mohl písař buď předat osobně (zpravidla v souvislosti se skládáním počtů), nebo je poslat. V úloze poslů převážejících peníze jsou doloženi např. i lovčí – dochované kvitanice to opakovaně dokládají v případě Habarta, lovčího úřadu choustnického (Habart přinášel peníze z Choustníka na Krumlov, a současně z pověření vrchnosti předával peníze jednotlivým úředníkům choustnického panství).⁶⁹ V takovém případě byly peníze zváženy, sečteny, a před převozem zapečetěny a opatřeny průvodním informativním listem – písemnost tohoto typu je dochována ze druhé poloviny 70. let a souvisela s penězi („*posieláme aufslakut*“), jež posílali úředníci panství Rožmberk poručníkovi Bohuslavovi ze Švamberka. Purkrabí Jan z Vlksic a písař Toman tu sdělují, že posílají částku 80 kgč. a litují, že „*viece nemáme a dlužni vám vy zlatého*“.⁷⁰

V některých případech neodváděli písaři peníze do krumlovské kanceláře, ale – dle instrukcí vrchnosti – jiným příjemcům. Nejčastěji to byli purkrabí či hejtmané, případně mohla peněžní hotovost inkasovat přímo vrchnost. Příkladů této praxe je v dobových pramenech rožmberské proveniencie velké množství – jedná se především o mandáty na výplatu peněz a *kvitanice* (srv. níže). V případě, že úředníci lokální správy vypláceli – na příkaz vrchnosti – peníze třetí osobě, bylo třeba vystavit příslušný mandát. Tento mandát pak – spolu s *kvitančí* příjemce peněz – úředník předkládal jako doklad při zúčtování. Vyplacené částky peněz figurují v pololetních účtech na straně výdajů s poznámkou, že peníze byly vyplaceny „*per litteram domini*“. Příklad mandátu na výplatu peněz je k dispozici např. z roku 1456, kdy Oldřich z Rožmberka nařizoval zvíkovskému písaři Janovi z Vesce, aby odevzdal 15 kgč. choustnickému písaři Maksantovi. Mandáty na výplatu peněz vrchnost vydávala i fišmistrové, jež dluhy umořoval z příjmů za prodej ryb (srv. s. 231). V případě mandátů na výplatu peněz lze souhlasit se vzletnou charakteristikou E. Bamberger, jež hovoří o „*Scheckverkehr zwischen dem Landesherrn und seinen Zahlstellen*“.⁷¹

---

⁶⁸ O úloze wettinských kancléřů ve finanční správě BLASCHKE 1984, s. 294–295; *thesaurarius* arcibiskupských statků CHALOUPECKÝ 1912, zvl. s. 34–36; *rentmistr* pánů z Wallsee DOBLINGER 1906, s. 523; *správce* puchheimských financí KNITTLER 1992, s. 9.

⁶⁹ Srv. SOA Třeboň, CS, II–38–1.

⁷⁰ O převodech mincí různých měn srv. konkrétně dle účtů panství Celle 1437–1439 (DORMEIER 1994, s. 375–388); doklad vážení atd. peněz výslovně k r. 1475 (AČ 9, s. 123, č. 719); průvodní list z panství Rožmberk SOA Třeboň, CS, II–249–2c; srv. analogický, taktéž nedatovaný list těchže témuž, kde zmiňují vybraných 67 zl. uh. a týž nedoplatek (SOA Třeboň, Historica 3069a).

⁷¹ Výplata „*per litteram domini*“ např. účty panství Choustník (TRUC 1957, s. 35); doklad z roku 1456 AČ 14, s. 68, č. 1627; BAMBERGER 1922–23, s. 206–207 (o úloze mandátů při zúčtování).

Případy, kdy peníze inkasovala přímo vrchnost, jsou rovněž dokumentovány – svědectvím je např. vlastnoruční evidence Oldřicha z Rožmberka o částkách, jež v hotovosti přijal od svých úředníků (Bohuněk z Vranína, Lysek z Řepče aj.) roku 1447 cestou na a z pražského sněmu; roku 1458 Jan z Rožmberka vystavil kvitanci svému komorníku Bohuňkovi z Bratříkovic a choustnickému písaři Maksantovi na 200 zl. uh. a 20 kgč., jež přijal „*jedúce do Prahy*“. Zatímco Rožmberkové inkasovali peníze v obou případech cestou do Prahy, aby tak měli dostatečnou hotovost pro tamější výdaje, analogie ukazují, že odvádění peněz přímo vrchnosti – bez prostřednictví kanceláře – bývalo v některých administrativách spíše pravidlem, než výjimkou.⁷² Z množství kvitancí, dokládajících pohyb peněz mezi jednotlivými úředníky, lze jmenovat např. tyto – roku 1457 kvitovali choustniční úředníci (purkrabí a písař) z přijatých úročních peněz dobronického písaře Jana, o rok později přijímal treboňský hejtman Jarohněv z Úsuší částku peněz od Maksanta, písaře úřadu choustnického.⁷³

Každá peněžní transakce musela být provázena vydáním příslušného potvrzení – *kvitance*, již příjemce peněz vystavoval na jméno předávajícího, nebo alespoň svědectvím (v některých případech totiž – zvláště u menších částek v řádu grošů – stačila pouze přítomnost třetí osoby při předání peněz).⁷⁴ Termín *kvitance* byl pro daný typ písemnosti v 15. století velmi běžný a vycházel nepochybně z latinského *littera quitacionis*. *Kvitance* tedy byla svědectvím o uskutečněné peněžní transakci (odvod peněz, vyrovnání dluhu), a v obecné rovině *kvitovat* znamenalo osvědčit, že dotyčný vyrovnal své závazky (nemuselo se jednat jen o peníze – srv. s. 323). V některých případech úředník výslovně požádal o vystavení *kvitance* – např. Řehoř Klaric psal roku 1462 Janovi z Rožmberka: „... *ted' V aší Milosti po Přibíkovi z Todně posílám těch 200 š, kterýž ráčíte jmieti. Račte mi na ně kvitanci poslati*“. *Kvitance* mívaly stereotypní (formulářové) znění. Při častějších peněžních transakcích se již nevystavovaly jednotlivé *kvitance* pro každou operaci, ale jednotlivé částky se připisovaly na zvláštní list, vždy s uvedením od koho a jak vysokou částku úředník přijal (doklad tohoto typu je k dispozici z let 1508–1511). Typově s *kvitancemi* souvisely pozdější *cedule řezané*.⁷⁵ Vydávání kvitancí jako dokladu o řádně provedeném vyúčtování

---

⁷² Doklad z roku 1447 LOR 3, s. 234, na rubu č. 332; z roku 1458 SOA Třeboň, CS, II–38–1; srv. též UBK 2, s. 111, č. 460. Uvedené praxi nasvědčují např. účty panství Gudenau z let 1458–1463 (IRSIGLER 1978, zvl. s. 463); v prostředí dvora burgundských vévodů byly vrchností vystavené *kvitance* na přijaté částky peněz běžně předkládány jako podklady při ročním zúčtování (SCHWARZKOPF 1970, s. 45–46).

⁷³ Doklad z roku 1457 AČ 14, s. 71, č. 1634; z roku 1458 AČ 14, s. 76, č. 1649.

⁷⁴ Případy tohoto typu jsou doloženy v souvislosti s vyplácením peněz Machně/Martě, kuchařce na Rožmberku (1477) – výplaty byly prováděny *před* purkrabím či jiným svědkem (SOA Třeboň, CR, z Rožmberka 22a, fol. 4v).

⁷⁵ *Kvitance* jsou právem považovány za typologicky starší typ písemnosti než účty (srv. např. VOLK 1998, s. 124); formulář *kvitance* – srv. např. znění *kvitance* kancléře Jana Rittschawera dobronického písaři Janovi z r. 1457 (SOA Třeboň, CS, II–337–1); řada *kvitancí* z let 1460–1461 je uložena in: SOA Třeboň, Vs Třeboň, IB 6T 2/0003, 0008–0010, 0012–0016 (ze souboru je zřejmé formulářové

peněz byl naprosto standardní postup, doložený celou řadou analogií (detailně byly studovány např. kvitance v prostředí habsburské administrativy).⁷⁶ Na základě dokladu z roku 1425 je známo, že kvitovat – ovšem pouze v případě splátky dluhu – bylo lze rovněž formou navrácení pečeti z dlužního úpisu (dlužník tak byl současně chráněn před zneužitím své pečeti). Tato, ani jiné alternativní formy kvitancí nejsou v rožmberském prostředí doloženy.⁷⁷

Nedostatek potřebné peněžní hotovosti v některých případech nutil úředníky lokální správy obracet se přímo na Krumlov – buď do kanceláře, nebo na purkrabího.⁷⁸ Nevyjasněnost kompetencí mezi purkrabím a kancléřem ve finančních záležitostech je pro rožmberskou administrativu okolo poloviny 15. století přímo příznačná, jak dokládají i další zmínky. Pozitivně je doloženo, že písaři jednotlivých panství nepodléhali purkrabím či hejtmanům příslušných panství, ale úředníkům centrální správy – krumlovskému purkrabímu a případně kancléři. Kancléř spravoval rožmberskou pokladnu – tomu nasvědčují případy, kdy k němu vrchnost odkazovala ostatní úředníky s příkazem k výplatě peněz. O kompetencích krumlovského purkrabího ovšem svědčí např. případ z roku 1476, kdy novohradský písař odmítnul vydat peníze tamějšímu purkrabímu, aniž by byl k tomu zmocněn purkrabím krumlovským. O úloze krumlovského purkrabího v systému finanční správy (operace hotovými penězi) svědčí i několik vrchnostenských mandátů na výplatu/zaslání peněz.⁷⁹ Příklad, kdy by úředníci jednotlivých panství skládali počty přímo vrchnosti (nikoli prostřednictvím kanceláře), není v polovině 15. století v rámci běžné praxe znám – výjimkou byl častěji připomínaný případ podezřelého účetnictví helfenburského purkrabího Žakavce. V 16. století jsou ovšem případy skládání počtů přímo vrchnosti doloženy – např. roku 1554 měl vimperský úředník Jan Černý

---

znění tohoto typu písemnosti); kvitance jako typ písemnosti figuruje i v Prokopově *Ars dictandi* (MAREŠ 1900, s. 25–26); Klaricův list Rožmberkovi SVĚTECKÝ 1759–61/IV, pag. 619; doklad z let 1508–1511 SOA Třeboň, Vs Třeboň, IA 6T 2ii; o souvislosti *cedulí řezaných* s kvitancemi REPÁSOVÁ 1976, s. 115.

⁷⁶ Srv. např. znění kvitancí z prostředí habsburské kanceláře na konci 14. století (LACKNER 1996, s. 55, č. 15a; s. 59, č. 18a; s. 66–67, č. 20a, atd.; o kvitancích obecně l. c., s. 21–22); kvitance (*quitbrief*) jsou jako běžný typ písemnosti připomínány i v účtech habsburských panství z poč. 15. stol. (srv. KÖHN 1990, s. 64–65, 89–91).

⁷⁷ Kvitování formou navrácení pečeti rozebírá ULRICH 1948; alternativní formy, např. tzv. *Kerbbolz*, eviduje BAMBERGER 1922–23, s. 195.

⁷⁸ Srv. např. AČ 14, s. 61, č. 1608 (žádost adresovaná kancléři); LOR 4, s. 280–281, č. 392 (žádost purkrabímu).

⁷⁹ Kancléř jako správce pokladny – např. AČ 14, s. 70–72, č. 1632, 1636; doklad z roku 1476 AČ 9, s. 151, č. 775; k operacím purkrabího hotovými penězi srv. např. korespondenci v souvislosti s finančními dotacemi pro Petra z Rožmberka v průběhu jeho studií v Bologni 1477–1478 (cit. v komentáři k edici BŘEZANA, Výtah 9, s. 36; AČ 9, s. 213–214, č. 888, 889).

z Vinoře skládat počty přímo Vilémovi z Rožmberka – a analogie poskytuje i komparativní materiál.⁸⁰

Sanace rodových financí – změna systému finanční správy? Vysoká zadluženost, v případě pánů z Rožmberka paušálně vykládaná jako důsledek politických aktivit Oldřicha z Rožmberka a jeho synů, nebyla v pozdním středověku zdaleka jevem ojedinělým, či výjimečným. Zadlužena byla i řada dalších českých šlechticů – úměrně nižší hodnotě jejich majetků bylo i zadlužení nižší.⁸¹ V západní Evropě spadají kořeny tohoto jevu již do 13. století. Snahy o řešení tíživého zadlužení bývaly často spjaty s reformami v systému finanční správy (symptomatickým jevem je v tomto směru jmenování kolegií, pověřených dohledem nad finančním hospodařením). Ze střední a západní Evropy je k dispozici celá řada příkladů finančních obtíží v prostředí šlechtickém (a zeměpanském), a to již od vrcholného středověku. Např. Habsburkové byli již roku 1370 nuceni – v zájmu sanace rodových financí – postoupit (finanční) správu svých dominií konsorciu finančních odborníků. Zadlužení byli i landkrabí hessenští a v průběhu 14.–15. století hledali způsoby umoření svých dluhů, taktéž zadlužení Zolernů postupem doby rostlo. Při interpretaci příčin obecně vysokého zadlužení bývá značný podíl přičítán neúměrným výdajům na chod rezidenčních dvorů. K zásadním změnám v systému finanční správy dochází na sklonku 15. století např. v Tyrolsku, a to s nástupem Maxmiliána I. roku 1490, jenž se musel v první řadě vypořádat s dluhy svých předchůdců; i v tomto případě byl dohled nad financemi svěřen kolegiu radů, kteří měli napříště zajistit, aby byly k dispozici peníze na „*liferung, zinnsen und die notigisten schulden*“. Již Mayer však upozornil i na zjevné úskalí početných aparátů, totiž jejich finanční náročnost, jak se ukázalo i v případě kolegia tyrolského. V některých případech bylo lze konstatovat aktivní účast úředníků na provádění reformy finanční správy (např. v administrativě saských kurfiřtů ve druhé polovině 15. století).⁸²

V rožmberském prostředí nelze pokusy o sanaci rodových financí v období okolo poloviny 15. století ani v následujících desetiletích pozitivně doložit. Nelze ovšem zapomenout na skutečnost, že povinnosti spadající v západní Evropě do kompetence poradních sborů a kolegií se v mnoha ohledech (především na poli vedení písemné agendy či

---

⁸⁰ Doklad z roku 1554 GROSS 1909, s. 50–51, č. 40; v případě správního systému landkrabí hessenských o uvedené praxi svědčí poznámky typu „*habe ich myne gnedigen hern rechnunge gethan*“ (ORTH 1979, s. 39).

⁸¹ O finančních problémech v prostředí české šlechty srv. MACEK 1994, s. 96–102.

⁸² Habsburkové BAMBERGER 1922–23, s. 230–231, kde i některé další příklady; landkrabí hessenští ZIMMERMANN 1925/1974, s. 255–270; rostoucí zadlužení Zolernů (1386–1551) sleduje BUMILLER 1990, s. 218–221; výši zadlužení a způsoby sanace zeměpanských financí v německých zemích v téže době analyzuje ZMORA 1996, s. 39nn.; příčiny zadlužení např. PRESS 1991, s. 9nn.; srv. též MEUTHEN 1984, s. 135–136; změny finanční správy v Tyrolsku MAYER 1920, s. 27–63 (cit. s. 40, 48); administrativa saských kurfiřtů BRATHER 1956.

finanční správy) kryly s okruhem pravomocí náležejících v rožmberském prostředí úředníkům centrální správy, případně rady.⁸³

Hospodářská správa

Pro šlechtická dominia 15. století je sice příznačné zintenzivnění hospodářských aktivit, jež lze pokládat za předstupeň vrchnostenského režijního hospodaření 16. století, jeho rozsah a finanční profit nutno ovšem posuzovat střízlivě – výnosné režijní hospodaření by totiž nutně muselo sloužit alespoň částečně k sanaci rodových financí, nic podobného ovšem není doloženo.⁸⁴ K problematice rožmberského velkostatku se opakovaně obrátil A. Míka – z jeho disertační práce vycházela studie publikovaná roku 1953. Těžiště práce přirozeně leželo v období 16. století, zatímco problematika hospodářství lesního, rybníčního, dvorového a horního podnikání ve 14.–15. století je zpracována jen torzovitě; totéž platí i pro Míkovu pozdější knižní monografii. Hospodářské správy rožmberského dominia se v rámci svých studií dotknula i E. Cironisová–Barborová – ve své syntéze věnovala dané problematice pro období 14.–15. století jen velmi nesoustavnou pozornost. K problematice počátků hospodářského podnikání domácí šlechty (především moravské) dosud nepozbyla významu práce F. Hrubého. Do širokého vývojového kontextu zasadil problematiku hospodářského podnikání šlechty v pozdně středověkých Čechách ve své studii M. Polívka. Z hlediska metodického je vhodné připomenout pozapomenutou, leč stále podnětnou práci Krejčíkovu – autor zde naznačil jeden z možných přístupů k rekonstrukci systému hospodářské správy (v tomto případě na arcibiskupském panství Chýnov) a kompetencí jednotlivých úředníků. Z téhož důvodu pozornost zasluhuje studie L. Hrabové pro oblast držav olomouckého biskupství ve 13. století.⁸⁵ Z novější doby je třeba zmínit čtyři syntézy. S určitým odstupem od doby vzniku byla publikována Mackova freska *Jagellonský věk* – problematice hospodářských poměrů se autor věnuje detailně pouze v prvním dílu (ovšem nikoli speciálně ve vztahu ke šlechtě). Roku 1994 publikoval J. Čechura svou syntézu o velkostatku ve středověkých

---

⁸³ Srv. např. s rozsahem působnosti rady vév. z Kleve, jež rekonstruovala KNECHT–STACHELSCHIED 1958, s. 15–23.

⁸⁴ Ilustrativní je případ režijního hospodaření pánů z Katzenelnbogen, jež v 15. století stálo u počátků jejich společenského vzestupu (MAULHARDT 1980, sumárně s. 225–236). O hospodářském a obchodním podnikání (zvl. máslo, obilí), jak tyto aktivity v případě holštýnské šlechty rekonstruoval KOPPE 1960 (a demonstroval mj. význam písemností klášterní provenience pro dané studium), taktéž nemůže být u nás v téže době řeč; pro starší období rekonstruoval pestrý obraz šlechtických hospodářských aktivit v téže oblasti RISCH 1993.

⁸⁵ MÍKA 1953; TÝŽ 1970; CIRONISOVÁ 1981; HRUBÝ 1924 (jednotlivé pasáže studie mají rozdílnou hodnotu – cenné jsou např. výklady o rybníkářství – pro období 15. stol. l. c., s. 214–222, naopak např. partie o počátcích horního podnikání šlechty jsou velmi neúplné – l. c., s. 455–462); POLÍVKA 1991a; KREJČÍK 1911; HRABOVÁ 1964, zvl. s. 59–84.

Čechách – bez ohledu na vášnivou a postupně i osobně podbarvenou polemiku, jež se kolem práce rozpředla, je třeba konstatovat, že hlavní místo tu náleží velkostatku klášternímu (v tomto směru se autor mohl opřít o své starší objevné studie), zatímco přínos práce k problematice šlechtického velkostatku je již méně zřetelný. Z doby zcela nedávné zasluhuje zmínky syntéza Jurokova – autor překvapivě nechal hospodářské aktivity pozdně středověké šlechty v příslušných pasážích své knihy bez povšimnutí – a Maurova – vzhledem k zaměření práce stojí (pozdně) středověké období na okraji zájmu, autor nicméně postihl základní rysy a předpoklady konstituování velkostatku z úhlu hospodářských dějin.⁸⁶

I v případě rožmberských panství je zřejmá úzká závislost hospodářských aktivit na přírodních podmínkách (tentýž trend jasně potvrzují i analogie – detailně byl tento fenomén studován např. v případě hospodářských aktivit pánů z Puchheimu).⁸⁷ Vedle rybníčního hospodářství (právě 15. století je na rožmberské doméně obdobím výrazného vzestupu rybníkářství) je to především lesní hospodářství; nejpozději od počátku 14. století se datuje i rožmberské horní podnikání.⁸⁸

Lesní správa. Počátky studia významu lesa pro středověkého člověka sahají hluboko do 19. století. K rovině hospodářského významu přibyl ve druhé polovině 20. století nový úhel pohledu – les ve středověku jako symbol.⁸⁹ Les měl ve středověku několik základních ekonomických funkcí (zásobárna stavebního i palivového dříví, lesní plody, med a vosk lesních včel, lov lesní zvěře, potrava pro domácí zvířata, atd.). Klasickým dílem k dějinám lesa v německých zemích ve středověku je podnes práce Bergova z roku 1871, poté téma upadlo na dlouhá desetiletí v zapomnění, teprve v rámci poválečné historiografie mu detailní pozornost věnoval v řadě svých analytických studií i knih K. Mantel.⁹⁰

---

⁸⁶ MACEK 1992, zvl. s. 63–112; ČECHURA 1994 (některá nedopatření a naopak pozoruhodné postřehy jsou evidovány průběžně v textu); JUROK 2001, zvl. s. 75–119; MAUR 2001, zvl. s. 59–83.

⁸⁷ Na základě účtů panství pánů z Puchheimu ze třetí čtvrtiny 15. století – tedy před zavedením režijního hospodářství – KNITTLER 1992 ukázal závislost struktury příjmů jednotlivých panství na přírodních podmínkách (přehledně dle tabulky, l. c., s. 10–11).

⁸⁸ Šíři spektra pozdně středověkých hospodářských aktivit na příkladu středního Porýní dokumentoval VOLK 1998a, s. 155–422 – v rožmberském prostředí se z uvedených odvětví neuplatnilo pouze vinařství.

⁸⁹ Pohled na les očima člověka pozdního středověku načrtnul MACEK 1992, s. 20–24; v širším záběru západní kultury se tématem zabýval např. LE GOFF 1998, s. 63–73.

⁹⁰ Základní okruhy hospodářského využití lesa eviduje AHVENAINEN 1996, zvl. s. 4–13; otázky lesní správy pojednává počínaje 16. stol. (l. c., s. 14nn.); především z hledisek hospodářských pojednává význam lesa v pozdním středověku SCHUBERT 2002, s. 36–64; BERG 1871; slabší úroveň má o rok později vydaná práce BERNHARDTA 1872 (srv. např. nekoncepčnost v případě evidence pramenných zmínek o úřednících a výši jejich odměny; l. c., s. 174–178). Nezájem německé předválečné historiografie o dějiny lesa v pozdním středověku je zřejmý z přehledu KÖSTLERA

Nečetná literatura zaměřená k problematice lesní správy je do značné míry omezena na domény zeměpanské, případně církevní. V případě šlechtických domén stojí problematika lesní správy na okraji zájmu i v rámci kvalitních studií z oblasti hospodářských dějin – jmenovitě tu lze připomenout Boelckeho analýzu úlohy lesů v rámci hospodářství šlechtických panství. K problematice lesní správy naopak adekvátním způsobem přihlížel ve svých pracích již zmíněný Mantel.⁹¹

K dějinám českého lesnictví mají dosud zásadní význam práce E. Chadta a J. Nožičky – k dané problematice jsou pro období středověku k dispozici pouze písemné prameny, ikonografické nejsou (vyjma loveckých výjevů) dochovány.⁹² Ustanovení o lesích jsou vtělena již v nejstarších právních kodifikacích a ještě na počátku 14. století náležel *custos silvarum per Bohemiam et Moraviam* k vysokým zemským úředníkům (o výnosnosti úřadu svědčí skutečnost, že např. roku 1326 udělil král Jan správu lesů a právo lovu na korunním zboží Kamýk svému věřiteli Petrovi z Rožmberka).⁹³

Pramenná základna, využitelná pro rekonstrukci systému lesní správy, je v případě rožmberských panství podstatně užší, než v případě soudobých západoevropských zeměpanských i šlechtických domén. Východiskem rekonstrukce teritoriální struktury lesní správy jsou především urbáře a úroční rejstříky, evidující jednotlivá hájemství; od konce 15. století jsou k dispozici specializovaná registra, evidující jednotlivé lovecké revíry. Strukturu úřadů lesní správy a pravomoci jednotlivých úředníků lze však rekonstruovat pouze na základě zmínek v soudobé korespondenci. Základní okruhy pramenů, tj. především instrukce úředníkům a lesní řády, lovecké deníky ap. nejsou z rožmberského prostředí 15. století k dispozici, účetní materiál pak jen zcela ojediněle – unikátním pramenem tohoto typu je poměrně obsažný rejstřík, evidující prodej dřeva na panství Choustník a Příběnice (1447). Z období kolem roku 1500 je k dispozici několik rejstříků odvodů ptáků – z hlediska správní struktury jsou tyto rejstříky pozoruhodné tím, že odrážejí skladbu hájemství (vztahují se k obvodu sekularizovaného klášterství zlatokorunského a v jednom případě k panství novohradskému), z hlediska vlastní praxe odvodů ptáků z rejstříků vyplývá, že vedle *úročných ptákuov*, jejichž odvod náležel k povinností osedlých, tu figurují odvody *nájemných ptákuov* od osob, jež byly k jejich lovu najaty. Rejstříky s odvody ptáků jsou součástí knihy, obsahující i další pomůcky evidenční

1937, zvl. s. 468; k nejkvalitnějším souborným poválečným dílům náleží vyvážené kompendium MANTELA 1990.

⁹¹ Inspirativní je např. práce RUBNERA 1965, týkající se vývoje správy královských lesů ve 12.–14. století; BOELCKE 1969, s. 550–575; k otázkám lesní správy srv. např. MANTEL 1990, zvl. s. 158–168.

⁹² K dějinám lesů v Čechách CHADT 1909; NOŽIČKA 1957; v širokém časovém záběru a populárně o významu lesa MÍKA 1960, s. 133–146; na neexistenci ikonografických pramenů usuzují z jejich absence u HUSY – PETRÁNE – ŠUBRTOVÉ 1967.

⁹³ Doklad z roku 1326 RBM 3, s. 460, č. 1186; KUBÍKOVÁ 1997, s. 78, č. 13; o úřadu lovčího v markrabství moravském (druhá pol. 13. – první pol. 14. století) JAN 2000, s. 192–208.

povahy z téže doby (srv. s. 190n.) – znění rejstříků je k dispozici pro léta 1499, 1502, 1504 (zlatokorunské klášterství) a 1502 (novohradské panství); v několika případech byl rejstřík nadepsán, vynecháno pro něj místo, avšak již nikdy nezapsán. Např. u nejstaršího rejstříku (1491) bylo za nadpisem („*Anno domini etc. m^o ccc^o lxxxxi^o. Příjem ptákuov mýtných rozličných a neustavičných*“) vynecháno devět folií, jež ovšem zůstala nepopsána.⁹⁴ Omezenost pramenné základny pro rožmberské prostředí vysvitne zřetelně na základě komparativního pohledu. Již od 14. století jsou doloženy lesní řády – nejstarší dochovaný z dnešního českého území je chebský lesní řád z roku 1379, z pozdější doby jsou to lesní řády jáchymovské (v obou případech evidentně působily cizí vlivy).⁹⁵ Pro české prostředí citelně postrádáme prameny k evidenci množství a skladby lovené zvěře – jak ukazují příslušné rozborů účetního materiálu a loveckých deníků, tyto prameny je možno analyzovat statistickými metodami, což v případě souboru dokladů sebepečlivěji sebraných z dobové korespondence přirozeně není možné. Deníky (záznamy o ulovené zvěři) jsou současně cenným pramenem i z hlediska rekonstrukce hranic lesních revírů, a ovšem i toponomastiky. Z dochovaných instrukcí úředníkům lesní správy lze jmenovitě uvést z hlediska komparace cennou trojici instrukcí pro lovčího a později polesného Ulricha Ochse z let cca 1495–1500.⁹⁶ Podobně jako knihy o sokolnictví Friedricha II., na poli loveckých deníků vešly v širokou známost lovecké deníky Maxmiliána I. Ze druhé poloviny 16. století jsou k dispozici již i speciální práce z oblasti lesní správy – věhlasu dosáhlo zvláště dílo Noe Meurera (†1583) „*Von Forstlicher Oberherrlichkeit und Gerechtigkeit...*“ (Pforzheim 1560, druhé rozšířené vydání pod názvem „*Jag vnd Forstrecht...*“, Frankfurt 1576).⁹⁷

---

⁹⁴ Rejstřík z roku 1447 – edice a komentář: ŠIMŮNEK 2003–04 (srv. s. 216); rejstříky s odvody ptáků SOA Třeboň, pob. Český Krumlov, Vs Český Krumlov, I 7 R^{alía} 186 – z roku 1499 (fol. 44r–62r), z roku 1502 (fol. 86r–94r), z roku 1504 (fol. 74r–84r), z roku 1502 – novohradské panství (fol. 98r–101v), z roku 1491 (nadpis fol. 62v; nepopsána fol. 63r–71r); KUBÍKOVÁ 1998a, s. 73, předpokládá souvislost vyhotovení rejstříku s pronájmem loveckých stezek (a zřejmě i číhadel) poddaným (součástí článku je edice pramene k rekonstrukci loveckých revírů na klášterství korunském v pol. 16. stol.).

⁹⁵ Chebský lesní řád – edice a rozbor: KUBŮ 1992; lesní řád jáchymovského horního správce Matyáše Enderleho z roku 1538 – edice: LAUBE 1891, s. 214–217; soupis dochovaných středověkých lesních řádů z oblasti Německa zpracoval MANTEL 1990, s. 157–158.

⁹⁶ Srv. např. okruhy pramenů, na základě nichž sledoval problematiku lovu na dvoře burgundského vévody Filipa Dobrého (†1467) NIEDERMANN 1995, s. 31–35 (k základním skupinám náležejí účty a instrukce); příkladem deníku vysoké vypovídací hodnoty je např. evidence zvěře, ulovené měšťany z Allendorfu (právo lovu confirmováno 1482) v Hessensku v letech 1467–1502 (edice: ECKHARDT 1968, s. 16–40); instrukce pro Ulricha Ochse – edice: WINTER 1882, s. 288–294, B–D.

⁹⁷ Meurerovo dílo – v kontextu s dobovými prameny lesní správy – všestranně rozebral a zhodnotil MANTEL 1980.

Obě zmíněné základní práce k dějinám českých lesů a lesní správy registrují pramenné zmínky o **úřednicích lesní správy** v období 14.–16. století.⁹⁸ Pohled na titulatury úředníků lesní správy v rožmberském prostředí i v komparativním materiálu vykazuje shodný trend – značnou rozkolísanost, již nelze doložit v žádné jiné oblasti pozdně středověkých správních systémů.⁹⁹ V latinsky psaných pramenech rožmberské provenience jsou úředníci označováni jako *silvani* – *magistri silvarum* (termín *silvanus* je běžný především v pramenech účetní povahy),¹⁰⁰ řídčeji *forestarii*. Obě titulatury jsou odvozeny od latinských výrazů pro les – nejběžněji *silva*, zatímco pojmy *forestum* (a *nemus*) jsou v pramenech rožmberské administrativy spíše vzácné. V této souvislosti stojí za pozornost Kiessova sémantická analýza obou pojmů – autor dospěl k závěru, že „*unter 'silva' eben Wald schlechthin, unter 'forestum' jedoch etwas Besonderes, einen rechtlich andersartigen Bezirk [ist] zu sehen*“ a v souladu s tím vytvořil paralely: „*silva = (Gemeiner) Wald*“, „*forestum = (Sonder-)Forsten*“.¹⁰¹ V rožmberském prostředí však lze těmto závěrům jen stěží přiznat platnost. Německé titulatury úředníků lesní správy jsou z rožmberských panství doloženy jen spoře – výslovně je zmiňován např. „*bozhayer genant der Suchhane von Wicharsen*“ (1449).¹⁰²

Česká terminologie je nejednotná sama o sobě i ve vztahu ke svým cizojazyčným paralelám. *Polesný* nejčastěji figuruje jako paralela k *forestarius*, zatímco synonymním termínem *hajný* je překládána celá řada výrazů latinských – především *silvanus* a *forestarius*, dále *custos camporum*, *custos silvarum*, *nemus*, *lucarius*, *luculentus*, *lucus*. Dobové doklady svědčí o tom, že mezi pojmy *polesný* a *hajný* zjevně nebyl spatřován rozdíl – vyplývá to např. z formulací „... *ku Purkarci příležitých obyčejem jiných polesných, jenž hajní česky nazváni jsú*“, či „*ku polesných úradě neb hájenství lesuov*“ ap.¹⁰³ Z obou titulů vznikly odvozené termíny – *polesný/polesné* se objevuje i jako adjektivum, označující buď (naturální) plat, anebo med lesních včel = *strdí polesné* (lat. *melle silvestri*), zatímco *hajný* ve své adjektivní podobě

---

⁹⁸ CHADT 1909, s. 171–191 (jednotlivé odstavce mají shodnou strukturu – přehled pramenných zmínek a okruh pravomocí úředníků, toto ovšem v příliš obecné rovině); NOŽIČKA 1957, zvl. s. 45–71, zakomponoval zmínky o jednotlivých úřednicích, jejich pravomocí a systému lesní správy do souborného pohledu na otázku (hospodářského) využití lesů v 15. a 16. století. Množství pramenných zmínek o úřednicích lesní správy v německých zemích eviduje BERG 1871, s. 238–243; o úřednicích lesní správy ve službách vévodů bavorských (15.–16. stol.) ROSENTHAL 1889, s. 356–366.

⁹⁹ O rozkolísanosti terminologie v prostředí bavorské lesní správy pozdního středověku ROSENTHAL 1889, s. 357.

¹⁰⁰ Srv. např. výběrčí rejstřík panství Třeboň 1433 (NOVÝ 1994, s. 167, 168, 178, 180, 184, atd.).

¹⁰¹ KIESS 1973, s. 113–119, cit. s. 119.

¹⁰² Ve středověkých pramenech české provenience jsou doloženy pojmy *forstmeister* a *heger*, *holzhaiger*, *lichter walt*, *vorst*; doklad z roku 1449 LOR 4, s. 69, č. 83; s. 77, č. 92; k roku 1495 srv. FRIEDL 1907–08/I, s. 536–537, č. 2.

¹⁰³ Na základě pramenů z předhusitské arcibiskupské administrativy dospěl BOHÁČ 1979, s. 181, k těmto paralelám: *polesný* = *forestarius*, *hajný* = *silvanus*; cit. AČ 17, s. 368, č. 2.

znamenal tolik co hájený, chráněný.¹⁰⁴ Souběžně se v pramenech objevuje termín *lovčí* (lat. *venator*), a to velmi často jako synonymum k latinskému *silvanus* či *forestarius*, ovšem vedle toho i jako překlad termínů *venator* a *gracapulus*. V případě některých terminologických nuancí dnes již nelze rozluštit jejich původní motivaci – např. na panství třeboňském se roku 1518 připomínají vedle sebe *lovčí lesní* a *lovčí na zvěř*.¹⁰⁵ Naproti tomu pojmy *lesník* a *myšlivec* stará čeština užívala jen velmi zřídka.¹⁰⁶

Struktura a hierarchie lesní správy. Specializovaní úředníci lesní správy jsou na šlechtických doménách v českých zemích doloženi od první poloviny 14. století – např. roku 1340 se připomínají *forestarius* a *venator* na panstvích Oldřicha z Hradce. Srovnání s počátky lesní správy na panstvích světské šlechty v západní Evropě ukazuje, že i zde jsou k dispozici četnější zprávy o jednotlivých úřadech a úřednících až od 14. století. V některých případech specializovaní úředníci neexistovali a lesní správa spadala zpravidla do okruhu pravomocí purkrabích. Na arcibiskupských panstvích bývali hlídáním lesů pověřováni též nápravníci (*provisionarii*).¹⁰⁷

Formování systému lesní správy na rožmberských panstvích spadá prokazatelně do 14. století – v jeho druhé polovině zde lze dokumentovat již poměrně pokročilý vývojový stupeň (konkrétní doklady jsou k dispozici pro panství Choustník a Nové Hrady). Systém lesní správy rožmberských panství nevytvořil samostatnou hierarchii, ale zůstal – na úrovni jednotlivých panství – začleněn do jednotného systému vrchnostenské správy. Vše nasvědčuje tomu, že nadřízeným úředníkům lesní správy byl purkrabí (hejtman) příslušného panství.¹⁰⁸ V polovině 15. století jsou na rožmberských panstvích doloženy úřady hajného i lovčího, přičemž hajní bývali lovčím podřízeni (nasvědčuje tomu již nadpis rejstříku úročních ptáků z roku 1493: „*Hajní pod lovčími*“). Rozsah hájemství býval menší, zahrnoval lesy jen v okolí několika vesnic, zatímco lovčí býval zpravidla jediný pro celé panství. Systém subordinace současně reflektoval strukturu

---

¹⁰⁴ *Hajný* = hájený výslovně doloženo z klášterství třeboňského roku 1477 (AČ 8, s. 481–483, č. 115).

¹⁰⁵ CIRONISOVÁ 1984, s. 2.

¹⁰⁶ V kartotéce *Staročeského slovníku* není jediný doklad slova *lesník*, pouze ojediněle je doložen výraz *myšlivost* – např. Zdeněk ze Šternberka sděloval Rožmberkům (1475), že „*bych rád myšliv byl*“ (AČ 9, s. 137, č. 745).

¹⁰⁷ Doklad z roku 1340 MENČÍK 1891, s. 285; evidence nejstarších dokladů o úřednících lesní správy MANTEL 1990, s. 159; povinnosti *constables* anglických hradů v oblasti lesní správy sleduje BOND 1967, s. 236–237; arcibiskupská doména DRC, s. 137 (srv. interpretaci BOHÁČE 1979, s. 181).

¹⁰⁸ O úloze hejtmanů v systému lesního hospodářství v 16. století BARBOROVÁ 1969, s. 203. Druhý možný model, tj. hierarchie úředníků lesní správy, na jejímž vrcholu stál *obrist vorstmaister* (příslušný úřad se jmenoval *obervorstampt*), se uplatnil např. ve švábském hrabství Kirchberg (KIESS 1973, zvl. s. 72–80, 111); nejvyšším úředníkem lesní správy ve vévodství bavorském byl od poloviny 14. století *Jägermeister*, úřad je označován jako *Jägermeisteramt* (ETTEL – HAUSFELDER 1992, s. 138); podobně se samostatná hierarchie lesní správy konstitovala ve vév. Kleve (14.–15. stol.): v jejím čele stál *Waldgraf*, jemuž podléhali úředníci, ozn. *Waldförster* (KNECHT–STACHELSCHIED 1958, s. 130–137).

jednotlivých správních obvodů – lesních revírů. Pravidlo subordinační je zřetelně zakotveno koncem 15. století na panství hlubockém, kde se mezi povinnostmi lovcího uvádí „*věsti lovcovství na hajných*“; v souladu s tím byla v obvodu panství zřízena „*dvě lovcovství*“, přičemž každému z nich podléhalo několik hájemství. Např. lovcímu a pojezdnému (*jezdy*) v Purkarci podléhali hajní v Dobřejovicích, Jeznicích a Zlatýšovicích. Konstituování lesních revírů (hájemství) lze na rožmberských panstvích doložit již ve druhé polovině 14. století, eventuální souvislost územního členění s hierarchií úředníků lesní správy nelze ovšem prokázat – lesy náležející ke zboží Frymburk a panství Rožmberk (roku 1373 nově vyměřené) byly rozděleny do čtyř správních obvodů, označovaných jako *custodia*.¹⁰⁹ Ke zdokonalení hierarchie lesní správy a příslušných kontrolních mechanismů došlo až v 16. století.¹¹⁰

Pravomoc dosazovat a sesazovat lesní úředníky náležela vrchnosti (např. roku 1388 se v listině Jana z Rožmberka připomíná „*silvanus noster ad custodiam silvarum per nos electus*“), v jejím zastoupení pravděpodobně purkrabím lokální správy.¹¹¹ Z hlediska sociálního lze uvést, že v některých případech zastávali úřad hajného či lovcího místně příslušní rychtáři (např. dešenský rychtář, jak vyplývá z rejstříku prodeje dřeva z roku 1447), o místa v lesní správě ovšem projevovali zájem i měšťané. Jmenovitě lze připomenout Augustina, radního v Nových Hradech, jenž byl současně lovcím téhož panství (1480); posty v lesní správě zastávali i někteří krumlovští měšťané – roku 1430 je v Krumlově doložen „*Thoma venator, tunc magister civium*“ a roku 1468 se tamtéž připomíná měšťan Jan Chytráček, *starý lovcí pánů z Rožmberka*.¹¹²

Dostí nejasná zůstává otázka hmotného zajištění úředníků lesní správy, případně forem jejich odměňování. Jen v některých případech je známo pozitivně, že k úřadu lovcího náležel např. služebný dvůr (srv. s. 289nn.) či služebný lán, někteří hajní bývali osvobozeni od poplatků, ani to však nebylo pravidlem. Pokud jim náležela odměna v penězích, vyplácel ji patrně písař příslušného panství. Lovčí v rožmberských službách prokazatelně měli nárok na služebního koně.¹¹³

---

¹⁰⁹ Rejstřík úročních ptáků SOA Třeboň, pob. Český Krumlov, Vs Český Krumlov, I 7 R^{alfa} 186, fol. 44r; panství hlubocké AČ 17, s. 303, 312, 313, 315, 363; zboží Frymburk UZR, s. 27–28, č. 234.

¹¹⁰ Srv. např. interpretaci příslušných pasáží instrukce Petra Voka z Rožmberka pro panství Třeboň z roku 1604 (BARBOROVÁ 1973, s. 253).

¹¹¹ Doklad z roku 1388 URK, s. 85–87, č. 30; úředníci lesní správy, jmenovaní purkrabím, jsou doloženi např. na panství Hluboká koncem 15. století (AČ 17, s. 367).

¹¹² Doklad z roku 1447 ŠIMŮNEK 2003–04; z roku 1480 SEDLÁČEK 1920a, s. 12; z roku 1430 UBK 2, s. 20–21, č. 74; k roku 1468 SČPLL I.1/2, s. 528, č. 2296.

¹¹³ I zde vycházím ze srovnatelných poměrů na panství hlubockém, jež jsou dokumentovány lépe než v případě rožmberské domény – základní údaje o materiálním zajištění purkareckého lovcovství shromáždil ČAPEK 1975a; např. hajný v Úsilném byl od poplatků z lánu osvobozen (AČ 17, s. 290), zatímco hajný ve Velechvině vedle platu z lánu odváděl o sv. Jiří ještě dvě vědra medu (AČ 17, s. 296), obdobně i hajný v Hosíně (AČ 17, s. 302). Když se např. o úřad lovcího na panství

Okruhy působnosti úředníků lesní správy nelze na rožmberských panstvích v 15. století ještě zřetelně oddělit. I ojedinělá zmínka o povinnostech hajných pánů z Hradce (1456) – „... *hajieci lesy a rybníky, rubati a ptáka také hajieci*“ – je stále velmi obecná. Když V. Březan uvádí k roku 1466 soběslavského lovčího Habarta, připomíná, že „*spravoval netoliko lesy, dříví prodával, ale i lovy*“. Za připomenutí ovšem v této souvislosti stojí ideální rozdělení sfér působnosti v lesní správě, jak je uvádí Pavel Žídek – lovčí (*venator*) měl lovit lesní zvěř pro potřeby kuchyně, a taktéž i *muna (numa)*, což je přeloženo jako *mislivec*; hajný (*nemorista*) stráží les a prodává dříví. Od praxe, jak ji známe z pramenů úřední povahy, se diametrálně liší výklad u pojmu *forestarius*: Žídek jím rozumí osobu, sbírající a do blízkého města dodávající houby a plody, „*que in silvis nascuntur*“.¹¹⁴

Úlohu hajného/polesného – totiž komplexní péči o les – výstižně vyjadřuje poznámka v urbáři arcibiskupského zboží chýnovského (kolem 1390): „*custodit silvas*“. Jednalo se o správu lesů a jejich ochranu, a to nejen proti lidem, ale i před škodnou (např. roku 1447 hajní pochytili svině škodící v lesním porostu). Na ochranu lesa proti žhářům bylo výslovně pamatováno v lesním řádu úřadu Dornbach v Rakousích (1303), kdy hajný byl ke stíhání žhářů hmotně stimulován: „*So ainer den walt anziunt, der ist verfallen leib und guet dem forstmaister auf genad*“.¹¹⁵ K povinnostem hajných náleželo i kácení stromů¹¹⁶ a současně dohled nad tím, aby se dřevo skutečně kácelo jen na místech k tomu vhodných. Analogický přístup je doložen i v případě klášterství vyšebrodského (dle výnosu z roku 1495 nemělo být káceno v lesích dříví bez vědomí opata a klášterního hajného – „*unser holczhaig[er]*“), či panství hlubockého – hajní měli výslovně povinnost být přítomni i při prodeji dřeva.¹¹⁷ Rejstřík prodeje dřeva z panství Choustník (1447) dokládá jednoznačně, že *silvani* dřevo ze svých revírů přímo prodávali zájemcům – prodané dřevo a inkasované peníze evidovali ve zvláštním rejstříku.¹¹⁸

Do okruhu působnosti hajných/lovčích náleželo i vybírání poplatků za užívání lesa, pronájem loveckých stezek, ale i lesních mýtin, tedy luk v lesích (takový plat se

---

Helfenburk ucházel jistý Brůna (1474), činil tak prý proto, „*jedině aby koněm byl opatřen*“ (AČ 8, s. 132–133, č. 655).

¹¹⁴ Doklad z roku 1456 AČ 14, s. 68–69, č. 1628; k roku 1466 BŘEZAN 1899, s. 235; ŽÍDEK 1997, s. 7, 9, 41, pojem *forestarius* s. 11.

¹¹⁵ Doklad kolem 1390 DRC, s. 136; obdobně i další zmínka (1377), dle níž bylo úlohou polesných hájit a opatrovat les (AČ 17, s. 368, č. 2); Vilém z Pernštejna zapisoval (1492) nějaké zboží i s lesy, „*kterýchž ti hajní hlédají a spravují*“; lesní řád z roku 1303 WINTER 1882, s. 287, odst. 11.

¹¹⁶ K roku 1488 AČ 4, s. 190. Tomu ostatně odpovídá i jedna z variant něm. překladu termínu *hajný* jako *lichter walt*. O termínu *pařez* ve staré češtině srv. ve stati J. Macka, in: NĚMEC – HORÁLEK 1986, s. 20–22.

¹¹⁷ Srv. doklady např. k roku 1416 (AČ 7, s. 572–573, č. 8); k roku 1486 (AČ 16, s. 305, č. 354); doklad z klášterství vyšebrodského 1495 FRIEDL 1907–08/I, s. 536–537, č. 2; z panství hlubockého 1490 AČ 17, s. 366–367.

¹¹⁸ Srv. ŠIMŮNEK 2003–04.

nazýval buď *peníze lesní*, či *hajný* [plat], něm. *walt zyns*). V rožmberské administrativě se užívalo především termínu *peníze lesní* (choustnický rejstřík z roku 1447 má pojmy *pasečné* a *ochozčiči*). O kompetencích úředníků lesní správy v daném směru jednoznačně svědčí např. nadpis jedné z rubrik v urbáři panství Vítkův Kámen (1515): „*Von der hernach geschribn wesen vnd forst nymbt der holtzbauer ein*“, na panství hlubockém se roku 1490 uvádí, že poplatky z lesních mýtin („*jitra lesnie vyplaněná z lesuov*“) se odváděly jednou ročně (o sv. Havlu) příslušnému hajnému. O pronájmu loveckých stezek ve vrchnostenských lesích za určitý poplatek či naturálie – jak bývalo zvykem v 16. století – pro polovinu 15. století konkrétní zprávy nejsou k dispozici.¹¹⁹ Na některých panstvích vybírali hajní též pojistebné (podýmne), případně i běžné úroční platy od osedlých (k tomu srv. s. 190).¹²⁰ Vybrané peníze hajní odváděli – spolu s příslušnými dílčími rejstříky – písaři příslušného panství, jenž vedl veškerou finanční agendu (srv. s. 173n.). Proto když např. roku 1474 onemocněl zvíkovský písař Bartoš z Jistebnice, došlo k tomu, že „*hajní okolo Tábora mají peníze a rádi by počet učinili, není kto peněz ani počtu přijmá*“.¹²¹

K povinností lovčích náležela především péče o lesní zvěř. Lovčí a jemu podřízení lovci sledovali aktuální početní stavy zvěře a v případě potřeby (dle instrukcí vrchnosti) požadovaný počet kusů ulovili. V souladu s tím nařizoval Jan z Rožmberka krumlovskému purkrabímu (1462): „*Také lovcom rozkaž, at' jedú a pilně sblední, at'bychom něco zvěři mohli zabiti...*“. Ne vždy však byl příznivý rok, a tak byl roku 1447 Oldřich z Rožmberka nucen konstatovat, že „*letos moji lovci žádného štěstie nemají*“. Jindy informoval třeboňský úředník Řehoř Klaric Jana z Rožmberka (1465), že „*zabiti jest včera lovčí opět jelen dobrý a dva kolúchy*“. Druhou skladbu a množství lovené zvěře pro období 15. století neznáme (pouze ilustrativní hodnotu mají náhodné pramenné zmínky s konkrétními údaji) – listy odstřelů zvěře jsou dochovány až od 20. let 16. století.¹²² Již dříve však nedílnou součástí kompetencí lovčích byla ochrana zvěře a ptactva před neuváženým lovem a ovšem i pytláky. Neoprávněný lov lesní zvěře a ptáků opakovaně figuruje

---

¹¹⁹ Doklad pojmu *peníze lesní* srv. např. AČ 14, s. 88, č. 1680; s. 244, č. 2057; s. 250, č. 2067; doklad z roku 1515 ŠIMŮNEK 1999, s. 232; z roku 1490 AČ 17, s. 354; hajný z Úsilného vybíral a o sv. Havlu odváděl naturálie z pastvin ve svém hájemství (AČ 17, s. 296); srv. též o způsobu evidence příjmů z prodeje dřeva a nájmu pastvin dle účtů panství Breuberg (15. stol.) WACKERFUß 1991, s. 118–120; pronájem loveckých stezek KUBÍKOVÁ 1998a.

¹²⁰ Povinnost vybírat podýmne (*feurgelt*) a pojistebné (příslušná dávka ozn. *Stubhuener* byla však odváděna v penězích) náležela – dle řádu z roku 1303 – i hajným na panství Dornbach v Rakousích (WINTER 1882, s. 287–288).

¹²¹ AČ 8, s. 135–136, č. 661; podobně i na panství třeboňském odváděli lovčí (1459) vybrané peníze písaři (AČ 14, s. 88, č. 1680). Z jakého důvodu nařídil Jan z Rožmberka Janu Lyskovi z Řepče, aby 11 kgč. *peněz lesních* odevzdal faráři miličinskému (1458), není známo (AČ 14, s. 74, č. 1644).

¹²² Doklad z roku 1462 AČ 14, s. 108, č. 1737; z roku 1447 LOR 3, s. 277, č. 394; z roku 1465 SEDLÁČEK 1883, s. 116, č. 9; listy odstřelů zvěře z oblasti panství třeboňského (dochovány od roku 1522) analyzoval MAREŠ 1887–88; několik lovců je již na počátku 15. století doloženo i na klášterství třeboňském (KREJČÍK 1949, s. 51, 53, 56).

v žalobních fasciklech ze 40. let 15. století; roku 1450 si helfenburský purkrabí stěžoval na Maternu z Miloňovic, jenž na helfenburském panství neoprávněně ulovil více než dvě kopy ptáků.¹²³

Schválení lovčího – obdobně jako v případě hajných – podléhal výběr lesního porostu určeného k vykácení. Lovčí též bývali přítomni při prodeji dřeva. Např. když roku 1447 prodával Oldřich z Rožmberka pustý dvůr v Ledenicích, uvádí se obecně, že novým držitelům „*lesu k palivu má jim dosti dáno býti a ukázáno, kdež k tomu dvoru nejbližší příleželo od našich úředníkův*“, a podobně i s dřívím stavebním (*stavicie les*). Zcela analogickou situaci dokládá znění instrukce pro panství Hluboká (1490) – „... a to v těch miestech sekati mají, kdež se jim od pojezdneho ukáže...“. Svou osobní přítomností při prodeji dřeva měl pojezdny (vedle lovčích a hajných) mimo jiné zajistit, „*aby se les prodával, což najdráž vyvésti muože*“.¹²⁴

Příjmy z prodeje dřeva tvořily stěžejní část vrchnostenského finančního profitu z lesů. Získané peníze byly zpravidla evidovány v pololetních účtech příslušného panství (vedl písař panství); současně byly vedeny zvláštní záznamy evidující místo těžby dřeva, jeho druh, množství a cenu, za niž bylo prodáno (vedli hajní a lovčí). Dokladem evidence příjmů z prodeje dřeva v pololetních účtech je např. položka v sumárním úročním rejstříku panství Třeboň (1493): „*Summa za les prodany*“, podobně již o století dříve figuruje v pololetním účtu rubrika s příjmy z prodeje dřeva z lesa Předboř na panství Choustník (1385?). Jedná se o analogie rubrik typu „*Wendicio silve...*“ či „*percepta pro silvis*“ v účtech karlštejských z let 1423–1434. Z rožmberských panství jsou ovšem k dispozici i dva analytické rejstříky evidující prodej dřeva. Jedná se o rozsáhlý rejstřík z roku 1447, vztahující se k obvodu panství Choustník a n. panství Příběnice (de iure tehdy součást panství Třeboň) a jediné folio – fragment register téhož typu taktéž pro panství Choustník zhruba z téže doby. Forma zápisu je v obou pramenech tatáž – rejstřík z roku 1447, jenž poskytuje globální představu, je psán jedinou rukou (zřejmě písaře choustnického panství) na základě účtů jednotlivých hajných (*silvani*). Právě podle nich je účet strukturován, jednotlivé rubriky jsou nadepsány jménem prodávajícího hajného (a případně i lesa, z něhož dřevo pocházelo) a dále následuje dle vsí členěný rozpis osob, jež si dřevo kupovaly – u každého jména je uveden druh a množství dřeva a cena, již kupující zaplatil. Na základě dílčích uzávěrek (úhrnné příjmy jednotlivých hajných) byla vyhotovena sumární účetní uzávěrka – tuto pak písař nepochybně zanesl na stranu aktiv pololetního účtu a rejstřík posloužil jako dílčí účetní doklad při kontrole účtů v krumlovské kanceláři.¹²⁵

---

¹²³ O lesním pychu Táborských srv. např. LOR 2, s. 175, č. 202; pych Materny z Miloňovic AČ 21, s. 303–304, č. 52.

¹²⁴ Doklad z roku 1447 LOR 3, s. 211, č. 293; z roku 1490 AČ 17, s. 306; o prodeji dřeva za nejvyšší cenu AČ 17, s. 366–367.

¹²⁵ Doklad z roku 1493 ŠIMŮNEK 2003, s. 222; z roku 1385(?) – edice: TRUHLÁŘ 1886, sl. 109; z let 1423–1434 PELIKÁN 1948, s. 29, 90nn., 107, 115nn., 142nn.; rejstřík z roku 1447 + fragment rejstříku – edice a komentář: ŠIMŮNEK 2003–04.

Globálně nelze odhadnout, jaký podíl činil výnos z prodeje dřeva na celkových příjmech rožmberské komory – výše příjmů byla pochopitelně do značné míry odvislá od přírodních podmínek jednotlivých panství. Např. na novohradském panství tvořil koncem 14. století příjem z lesů 14 1/2 kgč. – tato částka obnášela 15% urbářem evidovaného výnosu panství; na panství Choustník se vrchnostenský příjem z prodeje dřeva na konci 40. let 15. století pohyboval okolo 69 kgč. ročně – výnos choustnického panství v té době ovšem znám není, a údajů rožmberského urbáře tu lze použít jen s vědomím, že s ohledem na restrukturalizaci připadla k choustnickému panství i část zboží Miličín a taktéž některé vsi n. panství Příběnice; odhadem se pak výnos z prodeje dřeva na celkových v urbáři zachycených příjmech panství i zde podílí zhruba 15%. Pro srovnání lze uvést, že v případě některých panství pánů z Puchheimu činil v polovině 15. století podíl z prodeje dřeva téměř 40% příjmů panství.¹²⁶

K povinnostem lovčích bezpochyby patřily i úkoly, jimiž bývali později pověřováni *pojezdni*.¹²⁷ Náležel jim i dohled nad dodržováním podmínek úmluv o pastvách v panských lesích: tyto úmluvy ovšem – jménem vrchnosti – sjednával vyšší úředník, patrně purkrabí. Pojezdný byl odpovědný za to, „*aby se pastva žádným lidem neprojednávala, kdež jsou seči a mladíci*“. Zdá se, že jen výjimečně bývali lovčí rožmberských panství pověřováni úkoly mimo oblast lesní správy (např. ve finanční správě). Připomenout tu lze Habarta – lovčího úřadu choustnického – jenž býval opakovaně pověřován transportem peněz na Krumlov a naopak z pověření vrchnosti předával peníze jednotlivým úředníkům choustnického panství.¹²⁸

Praxe lesní správy. Nejpozději od 15. století lze dokumentovat snahy o pokud možno efektivní využití lesů. Ve sledované době je již zcela zřejmý přechod od někdejší prosté exploatace lesních porostů s vidinou okamžitého užitku k cílevědomému lesnímu hospodářství, jež pamatovalo především na nutnost náležitě obnovy lesa.¹²⁹ O hodnotě, již středověký člověk lesu přičítal, ostatně svědčí i četné zmínky o lesích v zástavních listinách. Lesy nejenže tvořily nezanedbatelnou součást zástavní sumy, ale nezřídka byly stanoveny i konkrétní podmínky užívání takové zástavy – když např. byly Janu ze Soutic zastaveny vsi Kostelec a Drahotěšice spolu s okolními lesy (1479), jejich majitel si vy-

---

¹²⁶ Propočet pro novohradské panství dle údajů HENNINGSEN 1989, s. 29, 110; výnos panství Choustník dle urbáře (1379–1384) činil 210 kgč. (l. c., s. 110), s díly panství Příběnice a Miličín jistě dosáhnul alespoň dvojnásobku; výnos z prodeje dřeva na panství Choustník ŠIMŮNEK 2003–04; např. na panství Karlštejn byly ovšem příjmy z prodeje dřeva ještě vyšší – ročně se pohybovaly okolo 100 kgč. (propočet k roku 1428 dle edice PELIKÁNA 1948, s. 90–97); doména Puchheimů KNITTLER 1992, s. 16.

¹²⁷ Úřad *pojezdných* je v jižních Čechách poprvé doložen na konci 15. století, a to na královském zboží hlubockém (srv. např. AČ 17, s. 354–356).

¹²⁸ Srv. SOA Třeboň, CS, II–38–1; srv. též s. 203.

¹²⁹ Poměrně striktně limituje možnosti těžby dřeva v královských lesích *Maiestas Carolina*, a stejně tak stanoví tresty – mající formu symbolického mementa – za poškozování lesních porostů (AČ 3, s. 132–137, odst. 49–57).

mínil, aby zápisný držitel a jeho dědici „*těch lesuov boněním uživali, ale mýcením nic*“.¹³⁰ Cílené obhospodařování lesů za účelem těžby dřeva dokládá např. již urbář liechtenštejnských panství (1414) – jednalo se ovšem opět z větší části pouze o ochranu před neuváženou či nadbytečnou těžbou dřeva, odborný přístup k lesnictví byl v 15. století teprve v počátcích.¹³¹ Druhovému skladby lesního porostu si lidé všimli odedávna – již od 12. století se to odráží v místních, a nejpozději od 14. století i v pomístních jménech. Indikátorem měnícího se přístupu člověka k lesu je skutečnost, že od 14.–15. století se začíná věnovat bližší pozornost druhové skladbě lesních porostů i v pramenech evidenční povahy (dříve se zpravidla hovoří jen o *lese*), a rovněž při prodeji dřeva se specifikuje jeho druh.¹³²

Právě do 15. století spadají v oblasti rožmberských panství počátky rozsáhlých exploatací lesních porostů. K dispozici jsou sice jen nepřímé, ale dostatečně průkazné doklady – především hornictví a následně výroba kovů (srv. s. 239nn.), a rovněž sklářská výroba (srv. s. 246n.), tedy provozy s mimořádnou spotřebou dřeva.¹³³ Indikátorem rostoucí spotřeby dřeva jsou nepochybně i snahy o zefektivnění jeho dopravy – nejstarší doklad o plavení dříví na Vltavě v obvodu rožmberských panství je k dispozici z roku 1448 (vyšebrodský opat sděloval Oldřichovi z Rožmberka, že prkna budou splavena). Zcela běžné bylo plavení dřeva již na sklonku 30. let 15. století na Třeboňsku – o plavení dříví v příkopu Opatovickém vedl (1439) třeboňský klášter spor s městem.¹³⁴ Po sucho-

---

¹³⁰ RD, s. 211–212, č. 618.

¹³¹ Urbář z roku 1414 UNGER 1993, s. 136; zajímavý doklad o dobovém vztahu k lesu pochází z roku 1477 – soběslavský písař tehdy lítoval množství dřeva, jehož by bylo třeba na dubové ploty, jež okolo města Soběslavi zamýšlel vystavět tamější hejtman (AČ 9, s. 216, č. 894); k počátkům ochrany lesů jako reakci na rostoucí razanci jejich exploatace SCHUBERT 2002, s. 60–64.

¹³² O významech slova *les* ve staré češtině NĚMEC & kol. 1980, s. 96–97; dosud nejucelenější pramenný soubor místních a pomístních jmen odvozených od typu lesního porostu shromáždil SEDLÁČEK 1920, *passim*; jména stromů, zachycená v místních jménech (12.–14. stol.) eviduje NOŽIČKA 1957, s. 39–43; doklady názvosloví stromů, vztahující se k vymezení průběhu hranic, eviduje CHADT 1913, s. 9; způsoby označení lesních porostů ve 14. století eviduje HENNINGSSEN 1989, s. 28; z hlediska nomenklatury je závažný i soupis pramenné terminologie, označující ve středověku lesní porosty (BERG 1871, s. 147–152) i jednotlivé stromy (l. c., s. 152–156). Způsoby evidence lesních porostů v urbářích 16. století sleduje NOŽIČKA 1957, s. 82–94.

¹³³ O lesích, určených pro potřeby dolů a hutí, jsou u nás konkrétní zprávy k dispozici až ze 16. století (NOŽIČKA 1957, s. 71–82); otázku exploatace rozsáhlých lesních porostů v návaznosti na dolování na četných příkladech ilustruje WEISGERBER 1996, zvl. s. 136–139; k témuž (na příkladu středověkého železářství) SPRANDEL 1968, s. 317–331; odvětví způsobující razantní nárůst těžby dřeva v pozdním středověku přehledně eviduje SCHUBERT 2002, s. 50–60.

¹³⁴ Doklad z roku 1448 AČ 21, s. 302, č. 49; srv. dobrozdání Štěpánka Netolického k úpravě řečiště Vltavy u Vyššího Brodu (AČ 21, s. 481–482, č. 379); SCHEUFLER 1962 předpokládá počátky voroplavby na Vltavě již ve 14. století, konkrétní doklady však neuvádí; o plavení dříví zvláště v 16. století NOŽIČKA 1957, s. 94–100; doklad z roku 1439 LOR 2, s. 27–28, č. 38.

zemských cestách se dříví dopravovalo na zvláštních vozech – např. roku 1471 služebníci z hradu Helfenburka pobrali „čtyři vozy lesnie s vozníky“.¹³⁵

Vyměřování lesních hranic je na rožmberských panstvích doloženo od 14. století. Z hlediska personálního jako by tu došlo k vývojové regresi – zatímco ve 14. století vyměřovali hranice lesů specializovaní měřiči (*mensuratores*), v 15. století náleželo vyměřování lesních hranic k povinnostem lovcích. Specifičnost oněch specializovaných měřičů ještě výrazněji vyvstane pod dojmem skutečnosti, že rožmberský urbář z let 1379–1384 – v němž jsou opakovaně připomínáni – je téměř jediným pramenem, v němž lze ve 14. století funkci měřičů u nás zachytit. I z prostředí rožmberské administrativy se měřiči záhy poté vytrácejí – jednou z posledních zmínek je doložen *mensurator* Příbík z Vítějovic, jenž roku 1386 přeměřoval pozemky náležející k městu Krumlovu.¹³⁶ V nezbytných případech zastoupili specializované měřice i písaři příslušných panství – lesní hranici příběnického panství vyměřoval roku 1373 písař.¹³⁷ V 15. století se profesionálními znalci hranic revírů lesů a luk stali již zmínění lovčí, pověřovaní příslušnými zeměměřickými pracemi a – v případě potřeby – vydáním svědectví o průběhu konkrétního úseku hranice. Např. roku 1479 byly lesní hranice v souvislosti s aktuálním sporem vyměřovány na rozhraní třeboňského a strážského panství, roku 1480 Vok z Rožmberka pověřil Augustina – novohradského městského radního a lovcího téhož panství – ohledáním hranic novohradského panství s Rakousy (jednalo se především o vodní hranici na Malši a Lužnici). Svědectví lovcí poskytli např. roku 1496 v otázce pravidel nabývání a užívání jiter (planin) na panství třeboňském. Dochované doklady současně svědčí o tom, že ustanovení *Maiestas Carolina* – mezi svědky vyměřování hranic mělo být přítomno devět hajných a devět vladyků – byla spíše iluzorní. Stejně tak jako pokuta dvacet hřiven, jež měl zaplatit ten, „ktožbykolivěk komu mezníky vymetal anebo podsekal, aneb je jinam přesadil bez vuole a vědomie, s kýmž ty mezníky spolu má“, stanovená ve *Vladislavském zřízení*.¹³⁸

Častým podnětem k vleklým sporům bývaly neshody o hranice lesů – zvláště v případech, kdy se současně jednalo i o hranice panství.¹³⁹ Svým průběhem příznačný je

---

¹³⁵ AČ 8, s. 61, č. 497.

¹³⁶ Jména měřičů v urbáři abecedně eviduje CHADT 1909, s. 187–188, z metrologického hlediska KREJČÍK 1936, s. 349; srv. doklady o měření a měřících (14.–15. stol.), jež shromáždili SEDLÁČEK 1923, s. 283–290 (osoby, zmiňované v souvislosti s prodeji lesů na Miličínsku kolem 1450 – l. c., s. 290 – pokládám spíše za hajné) a NOŽIČKA 1957, s. 37–39; doklad z roku 1386 UBK 1, s. 88–90, č. 310, 311.

¹³⁷ UZR, s. 45, č. 397; TRUC 1972, s. 122.

¹³⁸ Doklad z roku 1479 AČ 14, s. 265, č. 2103; z roku 1480 SEDLÁČEK 1920a, s. 12; z roku 1496 AČ 22, s. 42–43, č. 31; *Maiestas Carolina* (odst. 49) AČ 3, s. 132–133; *Vladislavské zřízení* AČ 5, s. 179, odst. 393; k otázce svědků při určování průběhu hranic TEPLÝ 1997a, zvl. s. 29–30; JANIŠ – ŠENKÝŘOVÁ 2004, s. 196–198; o způsobech vyznačení průběhu hranic srv. s. 34.

¹³⁹ Základním, uceleným pramenným východiskem je až spis MENŠÍKA z MENŠTEJNA 1600.

průběh sporu o lesy u Dobronic, jež v polovině 15. století vedl soběslavský hejtman Jan z Dobronic s Táborskými (1458), z dalších lze uvést alespoň spor o hranice panství Třeboň a Stráž n. Nežárkou (1476–1479).¹⁴⁰

Lov. Problematika lovu – v poslední době intenzivně zkoumaného fenoménu středověké kultury – se v některých aspektech dotýká i oblasti správní.¹⁴¹ Pořádat nákladné lovy bylo i v prostředí české šlechty v 15. století výrazem společenské prestiže, lov náležel k panským kratochvílím, a oblibu lovu v prostředí české šlechty dokládají rovněž lovecké motivy jako častý námět nástěnných maleb i reliéfů kamnových kachlů na panských sídlech (z prostředí rožmberských hradů prokazatelně např. na Dívčím Kameni). Četné zmínky ve vazbě na rožmberské prostředí dokládají, že zde byla dobře známa i dobová symbolika zvířecích darů – ať již v podobě loveckých psů a ptáků či ulovené zvěře.¹⁴²

Právo lovu bylo pokládáno za vrchnostenský regál – pouze na rozhodnutí vrchnosti tedy záleželo, zda si je ponechá, daruje či pronajme. Právo lovu si ponechal např. Jindřich z Rožmberka (1300) v obvodu rozsáhlého lesního pásma (při hranici Čech a Rakous), jež daroval klášteru ve Schläglu.¹⁴³ V pravomoci vrchnosti bylo též vyhlásit zákaz veškerého lovu zvěře – dělo se tak prostřednictvím purkrabích jednotlivých správních center. Na konci 50. let 15. století byl krumlovský purkrabí pověřen rozhlásit Janem z Rožmberka vydaný zákaz lovit v uvedeném roce zajíce a ptáky, později např. choustnický purkrabí Václav z Třebomyslic roku 1494 některému ze Sedleckých z Hrobů sděloval, že „*pán jeho milost ráčil mi rozkázati, abych všechněm lovy a myslivosti zapověděl...*“; patrně o vyhlášení zákazu lovu zajíců aj. zvěře na panství Rožmberk usiloval purkrabí Jan z Vlksic, jež krumlovskému purkrabímu ve druhé polovině 70. let sděloval, že „*u města [Rožmberka] kde kerj zajiec zabít*“ a doufal, „*že se k tomu přičiníš a o to mluvití budeš vedle potřeby*“, tedy s vrchností. Když však roku 1476 krumlovský purkrabí zakazoval lov zvěře

---

¹⁴⁰ Doklad z roku 1458 – edice: TECL 1987, s. 80, č. 6 (příznačně se připomínají hajní obou stran); výše zmíněné vyměření lesních hranic mezi panstvími Třeboň a Stráž roku 1479 souviselo s hraničním sporem vedeným již od roku 1476 (CIRONISOVÁ 1984, s. 1); k hraničním sporům na základě pramenů právní povahy JANIŠ – ŠENKÝŘOVÁ 2004, zvl. s. 196–201 (tamtéž o díle Menšíkové).

¹⁴¹ Dosud nejobsáhlejší pramenou sbírku k dějinám lovu ve středověkých a raně novověkých Čechách představují příslušné pasáže práce CHADTA 1909, s. 136–236; pro rožmberské prostředí je závažná též edice GROSSE 1909.

¹⁴² K oblíbě lovu v českém šlechtickém prostředí IWAŃCZAK 2001, s. 152–155; řadu zmínek o lovu, především z korespondence Oldřicha z Rožmberka, vypsál SVOBODA 1999, s. 27–29; obecně k problematice lovu – především se zaměřením na jeho reprezentativní úlohu – články ve sborníku RÖSENER 1997 (hg.); kachle z Dívčího Kamene HEJNA 1986, s. 139–140; k problematice zvířecích darů z poslední doby PARAVICINI 2003, s. 578–584.

¹⁴³ ECKARDT 1976, s. 23–37, vykládá lesní regál (vč. vrchnostenského práva lovu) jako de facto usurpaci, z níž profitoval jen velmi úzký okruh osob (tj. šlechty) na úkor ostatního obyvatelstva. Doklad z roku 1300 RBM 2, s. 940–941, č. 2179.

úředníkům Anny Hlohovské (vdovy po Janovi z Rožmberka), vysloužil si od ní pokárání.¹⁴⁴

Oldřich II. z Rožmberka si nárokoval rovněž právo lovu na všech zástavních panstvích, především na klášterství zlatokorunském. Vleklé spory se týkaly především práva lovu v rychtě želnavské (tato oblast byla již na konci 14. století předmětem sporu mezi korunským klášteřem a kapitulou vyšehradskou) – v souvislosti s tím vznikla i příslušná pasáž v jednom z Rožmberkových fals. Spory o právo lovu v rychtě želnavské byly obnoveny poté, co zboží Prachatic, náležející původně kapitule vyšehradské, získal roku 1493 Jan z Roupova. Roupovcové se totiž vzápětí začali dožadovat svých (domnělých) nároků na právo lovu v obvodu rychty. V průběhu sporů, jež synové Jana z Roupova vedli s Petrem z Rožmberka (1495–1496), krumlovští měšťané i rožmberští úředníci shodně svědčili, že lov v lesích rychty želnavské byl odedávna regálem pánů z Rožmberka. Zároveň připomínali, že již v minulosti vedli Rožmberkové o práva lovu s Prachatickými letité spory.¹⁴⁵

Zvláštní kategorií byly případy, kdy bylo právo lovu vázáno na výkon určitého úřadu. Např. roku 1493 se uvádí, že purkrabí krumlovský má „*lovuov zaječích užívati v Křichovce, v Hašlovicích a v Polném*“; podobně náležely „*lovy zaječie*“ k požitkům, spojeným s vykonáváním purkrabského úřadu na Velešíně (1476). V některých případech náleželo právo lovu k výkonu rychtářského úřadu. Ani úředníci nesměli lovit bez výslovného povolení vrchnosti – svědčí o tom případ Jana Dobroničky.¹⁴⁶

Pomocníky člověka při lovu byli psi a ptáci – vedle loveckých psů (zvláště ohařů) je na rožmberských panstvích doložen lov se sokoly. O lovecká zvířata pečovali zvláštní služebníci – o psy *psáři*. Nestorem mezi psáři pánů z Rožmberka byl nepochybně krumlovský měšťan Ryneš, řeč. Krbek, jenž ve službě setrval půl století; roku 1463 je v Krumlově připomínán psinec. Jednotliví lovečtí psi měli svá jména – např. roku 1478 žádal Vok z Rožmberka krumlovského purkrabího, „*aby mi poslal Janka malého a dva chrty s ním, Chudého a Honsu*“. Zálibu panstva v množství loveckých psů opakovaně kritizoval např. Jan Rokycana a pravdivost jeho slov dokládají četné zmínky v dobové korespondenci – chov psů byl na středověkých dvorech chápán jako součást dvorské kultury a výraz společenské prestiže, zdá se však, že tento moment nebyl v prostředí české šlechty

---

¹⁴⁴ Doklad z konce 50. let AČ 21, s. 320–321, č. 88; z roku 1494 SOA Třeboň, CS, II–38–1; ze druhé poloviny 70. let SOA Třeboň, CS, II–249–2b (tamtéž i dva výstřižky!) z korespondence téže doby o věcech restrikce práv lovu); z roku 1476 AČ 14, s. 404, č. 253.

¹⁴⁵ Spory ve 14. století – srv. UBG, s. 159–309, č. 88–125; falsum CDB 5/1, s. 631–633, č. 425; poznámky k tomuto falsu SCHMIDT 1894–95/I, s. 325–326; postoupení Prachatic roku 1493 KUBÍKOVÁ 1996, s. 90–91, č. 14; SEDLÁČEK, H 7, s. 226; následné spory dokumentují písemnosti in: AČ 21, s. 423–433, č. 293–307; s. 435–436, č. 312.

¹⁴⁶ Doklad z roku 1493 AČ 10, s. 68–69, č. 1076; z roku 1476 AČ 9, s. 148–149, č. 769; právo lovu rychtáře srv. GRAUS 1957, s. 204; případ Jana Dobroničky uvádí LINTNER 1933–34*/II, s. 106, v pozn.

prioritní: přední čeští páni si psy k lovům navzájem půjčovali, z čehož je zřejmé, že je na svých dvorech neměli.¹⁴⁷

Na počátku 60. let je v Krumlově připomínán *Jíra sokolčie*, jehož přízvisko dokládá lov se sokoly. Podoba sokolníka v 15. století je zachycena na kostěné vyřezávané střeňce, nalezené ve Vysokém Mýtě; část kachle s motivem sokolníka (pol. 15. stol.) se dochovala i z výzdoby hradu Dívčího Kamene.¹⁴⁸ *Ptáčník* – v českém prostředí doložený již od 14. století – v rožmberské správě okolo poloviny 15. století doložen není, jakkoli v menší míře byly k lovu užívány i další druhy ptáků (jestřábi, krahujci).¹⁴⁹

Instrukcemi vrchnosti – případně krumlovského purkrabího – se řídil lov a následné zásobování kuchyně rezidenčního dvora i jednotlivých správních center lesní zvěří. O rozsahu zásob lesní zvěře pro potřeby (patrně krumlovské) kuchyně svědčí zmínka o nasolení masa z 200 jelenů (1476). Od druhé poloviny 14. století jsou na šlechtických zbožích v Čechách zakládány obory. K jedné z nejstarších panských obor u nás se vztahuje zpráva z již roku 1376 (obora pod hrádkem Landštejn u Ledenic), v níž byla chována především vysoká – obora zanikla spolu s hradem a roku 1447 již byla využívána pouze pro pastvu dobytka (což dokládá, že tehdejší majitel Ledenic – Oldřich z Rožmberka – o ni neměl zájem). Z oblasti rožmberských panství (14.–15. století) přímé doklady existence obor k dispozici nejsou.¹⁵⁰

---

¹⁴⁷ Ryneš, řeč. Krbek srv. AČ 21, s. 435–436, č. 312; psinec UBK 2, s. 138, č. 585; jména psů AČ 9, s. 225–226, č. 907; o psářích a loveckých psech ve středověkých Čechách CHADT 1909, s. 165–167, 272–280. Korespondence týkající se psů namátkou srv. LOR 3, s. 74–76, č. 106 (z r. 1446) AČ 14, s. 48–49, č. 1579 (z r. 1449); AČ 9, s. 131–133, č. 736–737 (z r. 1475); AČ 9, s. 214, č. 890 (z r. 1477). Symbolické roviny chovu psů sleduje TEUSCHER 1998; v německém prostředí jsou specializovaní psáři označováni jako *Hundeknecht*, *Windbetzer*, či *Unterhundepage*; o uplatnění psů při lovu l. c., s. 364–368.

¹⁴⁸ *Jíra sokolčie* GROSS 1902b, s. 67; sokolník na kostěné střeňce SOMMER 1977, s. 120; sokolník na kachli HEJNA 1986, s. 140; o sokolnictví ve středověkých Čechách CHADT 1909, s. 186, 358–363; srv. též MÜLLER 1993 (s obsáhlou bibliografií); úlohu sokola v širokém kontextu reprezentace středověkých elit sleduje PARAVICINI 2003, s. 564–572; základním dílem o sokolnictví byl ve středověku traktát Friedricha II. „*De arte venandi cum avibus*“, sepsaný mezi lety 1235–1245 (WILLEMSEN 1964/I–II; TÝŽ 1970).

¹⁴⁹ Např. roku 1409 se uvádí Bradáč, ptáčník *Zviekovcuov*, tj. majitele tvrze Zvíkova na Budějovicu (PK, s. 50); *auceps* (= ptáčník) je doložen jak ze zboží pražského arcibiskupství (BOHÁČ 1979, s. 181), tak i mezi čeledí (*famuli monasterii*) kláštera třeboňského (KREJČÍK 1949, s. 84). O ptáčnicích též ŽÍDEK 1997, s. 7. Jan Tluksa z Vrabí děkoval (1471) krumlovskému purkrabímu Konrádovi z Petrovic za zasláního jestřába a slíboval, „*když s ním vránu uboniem, chcít' ji rád poslati*“ (AČ 8, s. 44, č. 459); Jindřich z Rožmberka žádal helfenburského písaře Mikuláše ze Želibořic o „*psa pod krahujec*“ (AČ 21, s. 303, č. 51).

¹⁵⁰ Doklad z roku 1476 AČ 9, s. 187, č. 843; o lovu jelenů, veverek, a medvědů je k dispozici doklad již k roku 1300 (RBM 2, s. 940–941, č. 2179); doklad z roku 1376 MAREŠ 1887–88, s. 4; PEXA 1974, s. 46–47, tu dokonce dovozuje, „*daß die Burg von der Herrschaft besonders zu Jagdzwicken verwendet wurde*“, což ovšem není průkazné; z roku 1447 LOR 3, s. 211, č. 293.

Včelařství. Význam, jenž včely pro středověkého člověka měly, se shodně zračí v pramenech různorodého charakteru. Sdostatek výmluvná jsou ustanovení, týkající se ochrany včel, anebo spory, vedené o pokácené stromy s včelími úly. O významu včelařství svědčí již skutečnost, že poměrně záhy bylo včelařství panovníckým regálem (a již k roku cca 1057 je doložen specializovaný úředník – *custos apum*), a dále ochrana včel. Pamatují na ni i dobové vojenské řády: „*Včelám aby žádný nepřekážel ani vydíral, nebo takovým nebude odpuštěno*“ (řád Václava Hájka z Hodětína z první čtvrtiny 15. stol.); zcela logicky si Oldřich z Rožmberka stěžoval roku 1444 na Tábořské, kteří „*srbili sú čtyři lípy i se včelami a to sú vše vzali na Tábor*“. Výmluvné jsou i další doklady – zvláštní ustanovení „*O vyletění roje neb včel*“ zahrnul Jan ze Šelmberka do řádu pro Kamenici n. Lipou (1475), anebo když roku 1511 odkazoval soběslavský měšťan Ondra z Krtova včelstvo své manželce a zeti, vymínil si, aby je „*zespolka užívali neroztrhají*“.¹⁵¹

Z prostředí jihočeských klášterů jsou průkazné zprávy o včelařství k dispozici od první čtvrtiny 14. století, v obvodu vlastní rožmberské domény jsou (panské) včelíny doloženy od poslední čtvrtiny 14. století. Základním pramenem pro rekonstrukci sítě včelínů (*ortus apum*) je zde urbář z let 1379–1384 – např. na panství novohradském je doloženo šest včelínů u Bukové, na panství třeboňském byly tři včelíny u Jílovic a jeden u Šalmanovic, na panství bukovském u Dynína, na panství choustnickém v Předboři, atd. Finanční efekt včelařství lze konkrétně ilustrovat na příkladu panství třeboňského. Z chovu včel zde ročně plynulo do vrchnostenské komory 6 kgč., což sice představovalo celou polovinu platů, jež plynuly z domů a polností města Třeboně, v celkovém kontextu se však o výraznější přínos nejednalo (zhruba 3% výnosu panství). S tímto zjištěním korespondují závěry Boelckeho, jenž obecně příjmům z chovu včel v rámci vrchnostenských financí přičítá spíše druhořadou roli.¹⁵²

Správou panských včelínů byl tehdy pověřen úředník, označovaný jako *custos apum* či *magister apum* (dobový český ekvivalent není znám). Jeho působnost se – analogicky jako v případě lesní správy – podle všeho vztahovala na obvod příslušného panství. Např. roku 1390 je mezi úředníky novohradského panství doložen „*Johannes de Cruzow*,

---

¹⁵¹ Doklad k roku cca 1057 CDB 1, s. 58, č. 55; ZUB 1904, s. 8; řád Hodětínův SVEJKOVSKÝ 1952, s. 40; z roku 1444 LOR 2, s. 318, č. 367; srv. též doklady u NĚMCE & kol. 1980, s. 95–96; z roku 1475 CIM 4/2, s. 110–111; z roku 1511 HRADILOVÁ 1992, s. 82, č. 41. K problematice (lesního) včelařství ve středověku má zásadní význam práce STEINHAUSENA 1950–51 – autor se ovšem soustředil téměř výhradně na hospodářskou stránku věci, zatímco otázky právního a správního vývoje ponechal, vyjma citace několika pramenných zmínek o úřednících lesní správy (l. c., s. 247–248), stranou; z poslední doby srv. práci FERENC–SZYDEŁKO 1995, přinášející mj. mnoho cenných postřehů k technické stránce chovu včel; k problematice včelařství velmi zkratkovitě též MÍKA 1960, s. 181–184.

¹⁵² Pramenné zmínky o klášterních včelínech z předhusitské doby eviduje ŠIMŮNEK 1994, s. 104; UZR, s. 12, č. 83; s. 56, č. 479; s. 55, č. 469; s. 42, č. 363; s. 19, č. 146. Výnosnost chovu včel dle propočtů ZUBA 1904, s. 14, příjmy z Třeboně dle urbáře 1379–1384 UZR, s. 54–55, č. 465; HENNINGSEN 1989, s. 112, propočítala roční výnos třeboňského panství na 11.327 gr., tj. 189 kgč.: příjmy z chovu včel tak představují jen 3,2%; BOELCKE 1969, s. 557.

custos apum“, roku 1379 jsou na třeboňském panství uváděny „*Item VII brty in silvis, de quibus magister apum habet mediam partem*“. V některých případech je doloženo, že správa včelína/včelínů byla zajištěna jiným způsobem, např. jako protihodnota (za) užívání mlýna: tak tomu bylo konkrétně v Předboři na choustnickém panství („*Item aliud molendinum de duabus rotis custodit ortum apum*“).¹⁵³

V období 15. století jsou o (specializovaných) správci včelínů k dispozici jen nečetné, ojedinělé zprávy – např. roku 1446 je doložen Jan, osedlý ze vsi Božetice na n. panství Příběnice, „*jako opravuje včely*“.¹⁵⁴ Z toho lze usuzovat, že chov včel spadl větším dílem do kompetence úředníků lesní správy, pozitivní doklady ovšem chybějí. Vyhlášenou oblastí chovu včel bylo především zvíkovské panství, odkud se med a medovina (*med picl*) dovážel i do rožmberské kuchyně. Med z rožmberských panství byl vyhlášený zjevně i v zahraničí, kde o něj projevoval zájem např. bavorský vévoda Jindřich, kancléř Kašpar Šlik či páni z Wallsee.¹⁵⁵ F. Zub pokládá 15.–16. století za období úpadku včelařství na rožmberských panstvích, což se snaží doložit poukazem na klesající výši příslušných poddanských dávek (kolem 1530). Oprávněnosti Zubova úsudku však nenavštědčují jak údaje již citované, tak např. i skutečnost, že sám Jan z Rožmberka mínil v Krumlově u dvora nad šibenicí „*včely naše sobě tu chovati obradiece vedle slušnosti*“ (1466).¹⁵⁶

Není pozitivně známo, jakým způsobem byla vedena příslušná agenda, kdo ji vedl (zda sami správci včelínů, úředníci lesní správy, či písaři příslušného panství), ani jakým způsobem byla administrativně evidována distribuce medu, příslušné účetnictví (např. při prodeji včelích výrobků do zahraničí) atd. Není rovněž známo, jaký byl vzájemný poměr mezi správci včelínů a ostatními úředníky lesní správy.

Sadařství. Pěstování ovocných stromů je v rožmberském prostředí spjato především se jménem Jošta III. z Rožmberka (†1539), autora „*Knížek o štěpování*“. Nejstarší doklady ovocných sadů jsou na rožmberských panstvích sice již ve 14. století, jedná se však o zmínky zcela ojedinělé a nedovolující soustavné vyhodnocení. Např. roku 1347 je sad (*ortus sive pomerium*) doložen v Krumlově; (patrně týž) vrchnostenský sad na Novém Městě tamtéž („*počnúc od mlýna a od haltěruov Slepíčkových, až k Novému Miestu a k sadu našemu*“) je uváděn roku 1500. Sad v rezidenčním městě lze očekávat, ovšem již roku 1347 doložený vrchnostenský sad (*pomerium nostrum*) u poměrně odlehle vsi Nesselbach v blízkosti klášterství vyšebrodského nasvědčuje tomu, že rozsah sadařství již pro období

---

¹⁵³ Doklad z roku 1390 ŠUSTA 1909, s. 31; k roku 1379 UZR, s. 56, č. 479; správa včelína za užívání mlýna UZR, s. 19, č. 146.

¹⁵⁴ SOA Třeboň, Vs Třeboň, IA 6G^{beta} 11, fol. 7v (úroční rejstřík, svatojiřský termín 1446); stejně neurčitá je např. i účetní položka „*Item jezto k včelám přibledali, dala sem 4 gr.*“ (MACEK 1951a, s. 54).

¹⁵⁵ Dodávky medoviny na Krumlov – srv. např. AČ 14, s. 82–83, č. 1666; s. 93–94, č. 1695; s. 98, č. 1708; s. 111, č. 1743; s. 130, č. 1783; bavorskému vévodovi LOR 3, s. 6–7, č. 11; Šlikovi LOR 3, s. 334–335, č. 477; pánům z Wallsee UBK 2, s. 83, č. 301.

¹⁵⁶ ZUB 1904, s. 16–17; doklad z roku 1466 UBK 2, s. 151–152, č. 650.

14. století nelze podceňovat. O správě sadů není z prostředí rožmberské domény v 15. století nic známo – z hlediska studia počátků plánovitého sadářství je ovšem pozoruhodné ustanovení „*o sadiach*“ v řádu Jana ze Šelmberka pro Kamenici n. Lipou (1476), dle něhož každý, kdo porazí ovocný strom, je povinen zasadit nový a nadto po dvanáct let platit náhradu za ovoce ze stromu pokáceného.¹⁵⁷

Rybniční hospodářství. Nejpozději od 15. století bylo rybníkářství považováno za jeden z významných zdrojů příjmů, shodně v prostředí šlechty, církve i měst.¹⁵⁸ Komparativní pohled ukazuje, že rostoucí zájem šlechty o chov ryb byl v pozdním středověku běžným jevem – výnosy z prodeje ryb napomáhaly ke krytí zvyšujících se finančních nároků šlechtické reprezentace.¹⁵⁹

Nejstarší písemné zmínky o jednotlivých jihočeských rybnících jsou k dispozici od 13. století, a není pochyb, že již tehdy byly hospodářsky využívány. O zakládání rybníků jihočeskou nižší šlechtou jsou k dispozici jednotlivé zmínky od konce 14. století – její zájem o chov ryb dokládají rovněž zmínky o příkopech tvrzí, využívaných jako sádky (výslovně je to doloženo v případě tvrze v Kestřanech). V souladu s tím pak ryby chované v příkopech okolo tvrzí představovaly při prodeji tvrze jednu z položek prodejní ceny. Výnosnému chovu ryb se věnovala i města – i zde jsou zřejmým dokladem zmínky o rybách, chovaných v hradebních příkopech (z oblasti rožmberských panství to byl konkrétně případ Soběslavi – ostatně položka za prodej ryb („*It. utržil sem za ryby z přiekopa*“) figuruje k roku 1484 v purkmistrovských počtech). Pozadu ovšem nezůstávaly ani kláštery, jak z jihočeského prostředí svědčí např. případ augustiniánské kanonie v Třeboni.¹⁶⁰

---

¹⁵⁷ Joštovo dílo bylo tiskem vydáno až posmrtně (ROŽMBERK 1598); doklad z roku 1347 – Krumlov UBK 1, s. 15–17, č. 80; k roku 1500 SOKA Český Krumlov, A II, kart. 10, inv. č. 72; z roku 1347 – Nesselbach UBH, s. 88–89, č. 88; o počátcích sadářství u nás např. MÍKA 1960, s. 127–132; doklad z roku 1476 CIM 4/2, s. 111, č. 389.

¹⁵⁸ Ke klasickým dílům k dějinám jihočeského rybníkářství náleží práce ŠUSTY 1898 (zvl. panství Třeboň) a práce F. Teplého pro oblast panství hradeckého; z těchto větších dílem vycházejí všechny pozdější přehledy starší etapy (cca do 16. stol.) dějin rybníkářství v jižních Čechách (srv. např. nástin u MOKRÉHO 1931, s. 15–30, vedle řady populárně laděných spisků k tématu). Vyšší úroveň v rámci poválečné literatury mají příslušné pasáže práce MÍKY 1960, s. 184–200, TÉHOŽ 1970, s. 34–38, 59–94, a MACKA 1992, s. 77–83. Až do 16. století nejsou k dispozici ikonografické prameny ve vztahu k rybníkářství (negativní výsledek vyplývá z práce HUSY – PETRANĚ – ŠUBRTOVÉ 1967).

¹⁵⁹ LAMPEN 2002 (v závěru studie odkazy k pokročilému rybníkářství v Čechách, s některými faktografickými chybami – např. rybník Rožmberk v předpolí stejnojmenného hradu, s. 386); z pramenů literární povahy dokumentuje úlohu rybníkářství např. *Zrcadlo marnotratných* (JIREČEK 1873, s. 242, 245, 251).

¹⁶⁰ Nejstarší zmínky o jihočeských rybnících eviduje KÁLALOVÁ 1981; souborně srv. ŠUSTA 1898, s. 8nn.; celozemský záběr má soupis pramenných zmínek o nově založených rybnících v letech cca 1360–1420 (GRAUS 1957, s. 483–486); sádky v příkopu kestřánské tvrze DUDÁČEK 1986, s. 186; v příkopu v Soběslavi AČ 14, s. 186–187, č. 1916; doklad z roku 1484 SOKA Tábor, AM

Rožmberský urbář (1379–1384) rybníky neeviduje (narozdíl např. od o málo mladšího liechtenštejnského urbáře z r. 1414).¹⁶¹ To ovšem nic nemění na skutečnosti, že jistě již v té době hrálo rožmberské rybníkářství nezanedbatelnou úlohu – svědectvím tu od druhé poloviny 14. století jsou specializované rubriky v pololetních účtech (srv. s. 229). Počátky cílevědomého rybníčního podnikání na rožmberské doméně lze datovat k přelomu 14. a 15. století, k zásadnímu vývojovému skoku dochází v průběhu 15. století. Nárůst počtu rybníků a postupující specializace rybníční správy jsou neklamným svědectvím, že počátky moderních metod rybníkářství je nutné klást právě do 15. století, především pohusitského období. Tyto vývojové trendy ilustruje z různých úhlů řada dokladů. Vedle zakládání nových rybníků – a razantního nárůstu úhrnné plochy rybníků – je v tomto směru příznačná obezřetnost, s níž si v souvislosti s plánovaným odprodejem rožmberských zboží na Cetorazsku počínal Vok z Rožmberka, když nechal prozkoumat potencionální možnosti rybníčního podnikání v oblasti (1479). V podstatě negativní odpověď třeboňského úředníka Řehoře Klarice („... *bylo-li by které miesto rybníčné na Cetorazske[?], nenie nic než jedno ...*“) byla patrně jedním z důvodů, proč Vok záhy poté neváhal zboží prodat. O výnosnosti rybníčního podnikání prokazatelně svědčí např. kvitance z let 1460–1461, týkající se peněz za prodej ryb (*rybní peníze*), pohybující se často v řádu stovek kgč. O proslulosti rožmberského rybníkářství v polovině 15. století svědčí žádost bavorského vévody Jindřicha o vyslání rybníkáře – *deichmaister* (1441). Svědectvím svého druhu rovněž jsou již od konce 14. století zmiňované škody na rybnících – např. r. 1398 bylo poškozeno potrubí rybníčka u vsi Strkova u Sezimova Ústí, řadu škod na rybnících způsobila husitská a sirotčí vojska, zvláště v rybníčních pánvích na panství třeboňském a novohradském.¹⁶²

Rybníční hospodářství provázela řada administrativních úkonů, jejichž objem narůstal úměrně rozvoji rybníční sítě a zdokonalování systému rybníční správy. Již vlastnímu založení rybníka předcházela jednání o výplatu půdy, jež měla být v budoucnu zatopena – ze druhé poloviny 15. století jsou již k dispozici poměrně četné doklady této praxe. Ukázkou je např. znění listiny, týkající se náhrady kláštera vyšebrodskému za ves Humno, již Rožmberkové zatopili rybníkem Dehtářem roku 1479; o dva roky později Šternberkové nahrazovali Záblatským zátopy jejich gruntů, způsobené rybníkem Záblat-

---

Soběslav, IV A–4/1, fol. 5v; k rybníkářství kláštera třeboňského srv. KADLEC 1978, s. 18; ŠUSTA 1898, zvl. s. 3–5.

¹⁶¹ HENNINGSEN 1989, s. 25–26, k problematice rybníkářství neuvádí nic nového; o rybníkářství na liechtenštejnských panstvích na základě urbáře UNGER 1993, s. 124.

¹⁶² ŠUSTA 1898, s. 7–10, k vývoji plochy rybníků srv. demonstraci na příkladu rybníků na panství třeboňském k letům 1450 a 1516 (l. c., s. 4, 10); Klaricova odpověď Rožmberkovi SOA Třeboň, CS, II–103–1; o odprodeji rožmberských majetků na Cetorazsku srv. s. 42; kvitance z let 1460–1461 SOA Třeboň, Vs Třeboň, IB 6T 2/_{0003, 0008–0010, 0012–0016}; doklad z roku 1441 LOR 4, s. 454–455, č. 659; doklad z roku 1398 PK, s. 37; o škodách na rybnících panství třeboňského srv. LOR 1, s. 71, č. 100; HEERMANN 1897, s. 103; o škodách na rybníku Byňově PK, s. 89; na Netolicku byl poškozen rybník Zabořský (PK, s. 88).

ským. V některých případech docházelo ve věci náhrady ke sporům, jako např., když Krumlovští založili na pozemcích náležejících ke vsi Zahradka rybník, načež se nemohli se Zahradeckými smluvit „o jich grunty a škody, kteréž se jim na jich dědinách skrze zatopenie rybníka staly“ (k rozhodnutí celé věci byl roku 1499 vyslán Konrád z Petrovic a krumlovský purkrabí Petr z Dobrohoště).¹⁶³

Administrativní zajištění přirozeně vyžadovala vlastní výstavba nově zakládaných rybníků, stejně jako průběžná technická údržba stávající rybníční sítě. Jednalo se o najímání pracovních sil, uzavírání příslušných smluv o dílo, evidenci výplat odměn a kontrolu vykonané práce. Škálu výdajů a administrativních úkonů při výstavbě rybníků plasticky ilustrují např. položky souborné kvitance z let 1508–1511, evidující příjmy peněz, určených právě na stavby rybníků. Unikátní sondu do běžné evidence spjaté s údržbou a opravami rybníků představuje dvojlist – jeden z dochovaných fragmentů rožmberské knihy register z let cca 1450–1465. Obsahuje obšírné registry dvojice smluv, uzavřených (1452) s Augustinem ze Slověnic o opravu rybníků Bošileckého a Církvického a řadu výdajových položek, spjatých s pracemi na rybníčních dílech v obvodu třeboňského panství – vedle opakovaných výplat pro zmiňovaného Augustina, tesařům či dokonce 3 gr. zpropitného „*pacholkóm, aby tiem lépe obýjeli*“, zde figurují částky za nákup hřebíků, plechu, skob ad. a za dopravu dřeva k rybníkům; u položky 20 gr. je lakonicky uvedeno: „*Za opravenie rybníka Ponědražského*“. Mnoho drobných dokladů, na jejichž podkladě lze již detailněji rekonstruovat praxi rybníční správy, obsahují registra krumlovského fišmistra Wolfganga Hrachovce z roku 1518. Škála výdajů, spojených s rybníčním hospodařením (frekventované jsou např. *od plodu vozenie*, platby *počebrného*, náklady na údržbu rybníků), je zřejmá z výdajových položek v soběslavských purkmistrovských počtech 1484–1505. Výdaje spojené především s technickou údržbou rybníků byly evidovány na straně pasiv pololetních účtů příslušných panství – je to zřejmé z výdajových položek účtu písaře panství Rožmberk (1477), kde figurují náklady na mzdy, stravu (včetně např. soli, koření a oleje) a další vydání v souvislosti s údržbou rybníků nezbytná.¹⁶⁴

Stoupající podíl spotřeby ryb dokumentuje ve druhé polovině 15. století řada zmínek o nákupu a prodeji ryb či jejich dodávkách do klášterů. Tytéž doklady ovšem osvětlují i administrativní zajištění těchto operací – podíl rožmberských úředníků v celém

---

¹⁶³ Doklad z roku 1479 UBH, s. 334–335, č. 266; z roku 1481 CodRos, fol. LVIV–LVIIr; z roku 1499 SOkA Český Krumlov, A I, kart. 3, inv. č. 23; srv. též, jak přesně bylo vymezeno odškodnění kláštera třeboňského za grunty, zatopené Opatovickým rybníkem roku 1518 (SEDLÁČEK 1923, s. 191, č. 166c); některé další doklady uvádí MACEK 1992, s. 83.

¹⁶⁴ Souborná kvitance z let 1508–1511 SOA Třeboň, Vs Třeboň, IA 6T 2ii; dvojlist z knihy register – edice: ŠIMŮNEK 2002, s. 101–102; registra Wolfganga Hrachovce – edice: AČ 21, s. 530–540; soběslavské počty z let 1484–1505 SOkA Tábor, AM Soběslav, IV A–4/1; účet rožmberský 1477 SOA Třeboň, CR, z Rožmberka 22a, zvl. fol. 6r–v.

procesu je tu jasně zřejmý.¹⁶⁵ Prameny jsou do té míry detailní, že lze poměrně v úplnosti rekonstruovat i druhovou skladbu pěstovaných a konzumovaných ryb.¹⁶⁶

Úředníci rybníční správy. Systém rybníční správy, jenž se v rámci rožmberské administrativy konstitoval nejpozději od počátku 15. století, byl dvoustupňový – fišmistři lokální správy a rožmberský fišmistr (úředník centrální správy). Nejstarší doklady o úřednících rybníční správy šlechtických domén v českých zemích pocházejí právě z rožmberského dominia – např. již roku 1404 je uváděn Hroznata, *fyšmajstr* Jindřicha z Rožmberka, doklad latinské titulatury *magister piscinarum* je z oblasti rožmberských panství k dispozici z roku 1446.¹⁶⁷

Období formování specializované rybníční správy (od poloviny 15. století) bylo provázeno provizorií, v ojedinělých případech jmenovitě dokumentovanými – např. Mikuláš Šetel, lovčí panství třeboňského, se na počátku 50. let angažoval ve věci nasazování rybníků a vedení příslušné evidence (svědčí o tom poznámka v registrech u rybníka Ponědražského k roku 1453: „*Stojí tři léta a má spuštěn býti na jeř anno etc. liii^o léta budúcieho. A tu nasadil Šetele plodu tříletého...*“; Šetel ostatně vybíral i tzv. *rybníční peníze*). Přímo o povinnosti detailní písemné evidence v rybníční správě výslovně svědčí zápis téhož rejstříku „*A já Petr písař panským kázáním přikázal sem Šetelovi, aby vše popsal, což těch kaprov na počet do kterého rybníka vsadí, že páni to chtě věděti*“. A tatáž registra konečně svědčí i o tom, že evidence nebyla vždy vedena zcela svědomitě, neboť v případě nasazování rybníka Byňov (1465) by úředník nemohl poznamenat: „*Také trdlných kapruov vsadil xiiii^o neb xiii^o, nepamatují dobře*“.¹⁶⁸

Od poloviny 15. století jsou již ojediněle doloženi i fišmistři (*magister piscinarum*, porybný) na úrovni lokální správy, ale stále to ještě nebylo pravidlem – např. na novohradském panství nasazovali v průběhu 50. i 60. let rybníky stále krumlovští fišmistři.¹⁶⁹ K povinnostem fišmistra náležel nejen dohled nad vlastním rybníčním hospodářstvím, ale i vedení evidenčních pomůcek rybníčního hospodářství. Fišmistři bývali přítomni minimálně nasazování a výlovu rybníků, přímých dokladů je ovšem k dispozici jen málo

---

¹⁶⁵ Např. pro klášter krumlovský srv. URK, s. 144–145, č. 75; s. 203–207, č. 107; roku 1461 vydával krumlovský šafář Matyáš – z nařízení purkrabího – ryby do kláštera korunského (RD, s. 244–245, č. 680); poustevníkům na Výtoni r. 1519 náleželo 8 džberů kaprů z třeboňských rybníků (CodRos, fol. LXXV–LXXVIIr), atd.

¹⁶⁶ Lovili se kapři (srv. např. ŠUSTA 1909, s. 34; KLIMESCH 1916, s. 309, atd.), štiky (PK, s. 77), cejni (ŠUSTA 1909, s. 34) a líni? (LOR 4, s. 55, č. 64), vzácněji pstruzi (FIALOVÁ – HEJNIC 1979, s. 54–55, č. 2), mihule (srv. AČ 21, s. 405, č. 256) a lososi (srv. LOR 3, s. 66–67, č. 89); z Rakous se dováželi sledi (srv. LOR 1, s. 135, č. 198).

¹⁶⁷ Doklad z roku 1404 SČPLL I.1/1, s. 53–54, č. 150; z roku 1446 LOR 3, s. 78, č. 114reg.

¹⁶⁸ Doklad z roku 1453 ŠIMŮNEK 2002, s. 86; vybírání *rybníčních peněz* l. c., s. 101; z tohoto pramene nepochybně vycházel Březan v poznámce „*Šetele zpravci rybníků 1450 et 59*“ (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 182); zápis písaře Petra ŠIMŮNEK 2002, s. 84; doklad k roku 1465 l. c., s. 91.

¹⁶⁹ ŠIMŮNEK 2002, s. 94–95.

– např. již uvedené zmínky o nasazování rybníků krumlovskými fišmistry. Peníze z prodeje ryb – odtud *rybníční*, či někdy též *rybí peníze* – fišmistři zpravidla odváděli na Krumlov přímo rožmberskému komorníkovi či některému z písařů centrální kanceláře.¹⁷⁰ V 16. století dochází k rozdělení okruhů působnosti – zatímco fišmistr i nadále zodpovídal za celé rybníční hospodaření počínaje výkupem půdy, přes výstavbu a údržbu rybníků až po jejich nasazování a výlov, písemnou agendu rybníčního hospodářství vedl porybní písař. Pouze ojedinělý doklad z doby kolem roku 1470 dokumentuje počátky specializovaného úřadu – jako porybní písař je označován Řehoř Klaric, dlouholetý písař třeboňského panství (evidencí rybníčního hospodářství byl snad pověřen jen na dobu, po kterou nebyl obsazen úřad fišmistra).¹⁷¹

Písemnosti rybníční správy. Nejstarší doklady písemné evidence spojené s rybníční správou jsou k dispozici od druhé poloviny 14. století. Jedná se o samostatné rubriky v pololetních účtech – v účtu novohradském (1390) figurují dva druhy zmínek ve vztahu k rybníčnímu hospodářství a to jednak údaj o výnosu výlovu rybníčka pode vsí Buková, jednak evidence výdajů na stavbu haltěře a výstavbu rybníka Forstmyl („*distributa super labore piscine in Forstmyl*“).¹⁷² V polovině 15. století lze již hovořit o existenci specializovaných rybníčních register (zvláště evidence nasazování a výlovů rybníků a jejich aktuálního technického stavu), jejichž podkladem bývaly samostatné rejstříky, vedené pro jednotlivé rybníky (doloženy od 1443). Šusta pokládá za „*zvláštní registra o výloveh a jejich zpeněžení*“ již zlomky účtů panství Příběnice, resp. Příběničky (1385?) – vycházel nepochybně pouze z nadpisu jedné z rubrik („*Percepta, que Philippus burgravius percepit pro piscibus in Sepekow venditis*“). Těžko tu lze hovořit o specializaci – dochován je pouhý fragment písemnosti, a to velmi pravděpodobně běžného pololetního účtu.¹⁷³ Rejstříky se dělily zásadně na dva, resp. tři druhy: a) rejstříky nasazování a výlovů rybníků; b) rejstříky prodeje ryb; c) registra evidující náklady na stavby a opravy rybníků – příslušné částky mohly být ovšem evidovány i v rámci pololetních účtů, jak je doloženo např. ve zmíněném účtu novohradském z roku 1390. Nejstarší dochovanou specializovanou písemností ve vztahu k rybníčnímu hospodářství je zlomek (dvojlist, tj. dvě folia) pramene z roku 1439 se zápisy o rybnících Branná a Ponědraž (na panství třeboňském). Roku 1452 založil krumlovský(?) písař Petr registra (obsahují zápisy k letům 1450–1465) – původně součást knihy register centrální správy – evidující rybníky v obvodu rožmberské domény (dochováno jen pro panství Třeboň, Nové Hrady a Český Krumlov). Forma zápisů je zpravidla stereotypní: jméno rybníka, údaje o nasazení

---

¹⁷⁰ Výslovně tomu nasvědčuje znění kvitance vystavené rožmberským komorníkem (1468): „*Já, Bohuněk z Bratříkovic vyznávám listem tiemto, že jakožto dnes datum kvithancy této, přijal sem od Petra fišmaistra peniez přišlych z rybníka Lomnického lxxx β gr. drobných peněz a z těch já jej prázdna činím listem tiemto. Datum...*“ (SOA Třeboň, Vs Třeboň, IB 6T 2/0016).

¹⁷¹ CIRONISOVÁ 1981, s. 160–162, 164–165; ke Klaricovi CIRONISOVÁ 1984, s. 2.

¹⁷² ŠUSTA 1909, s. 34, 22, 32–33, 42.

¹⁷³ ŠUSTA 1909, s. 22; TRUHLÁŘ 1886, sl. 108.

(letopočet, druh a množství násady a její původ) a výlovu (množství vylovených ryb a jejich rozdělení pro distribuci). V případě řady nefunkčních (*pustých*) rybníků je zaznamenán důvod této skutečnosti (rybník je poškozen, případně je pro ryby nevhodný). Registra svědčí jednoznačně, že na rožmberských panstvích byla v polovině 15. století vedena detailní evidence na úrovni jednotlivých rybníků – pusté rybníky přinášely profit alespoň v podobě tržby za prodanou trávu z vyschlého rybníčního dna. Specializované písemnosti rybníční správy byly vedeny již před polovinou 15. století – např. roku 1443 choustnický písař Petr Maksant posílal na Krumlov „*rejstřík o rybník Předborský*“ (jedná se o nejstarší výslovnou zmínku o existenci samostatných rejstříků pro každý rybník), specializované rejstříky výlovů jsou dochovány pro panství Kestřany z 90. let 15. století.¹⁷⁴ Postupující specializace rybníční správy se zajímavým způsobem odráží i v úřední titulatuře – Příbík z Vracova je roku 1458 titulován jako „*magister piscine in Olssiná*“.¹⁷⁵

Distribuce ryb a její evidence. Z výše zmíněných rybníčních register, založených roku 1452 vyplývá, že v souvislosti s distribucí ryby bývaly rozděleny zpravidla na tři skupiny: a) na prodej; b) „*pánu ke dvorů*“ případně alternativně „*ku panské kuchyni*“; c) na „*páně listy*“. Praxi prodeje ryb – a následného vyúčtování – poněkud osvětlují dva lístky evidující jména osob dlužných za ryby (nedat., dle kontextu z let 1444–1447) a nadepsané: „*Hic notantur debita in Sobieslaw pro piscibus*“ a „*Infrascripti debitores de Sobieslaw, qui obligant pro piscibus*“. Známych jmen tu nacházíme několik – např. choustnický purkrabí Víta ze Rzavého (dlužník) či soběslavský šafář Herolt z Řípce (rukojmí). Oba lístky jsou psány touž rukou, pisatel však není znám (snad Petr Maksant, písař choustnického panství). Detailněji lze mechanismus evidence prodeje ryb sledovat od počátku 16. století – od 20. let 16. století jsou z obvodu panství Choustník – Soběslav v případě některých rybníků dochovány téměř kontinuální řady ročních register o prodeji ryb, jmenovitě v případě Starého rybníka – nejstarší dochovaný rejstřík z roku 1518 je nadepsán „*Leta etc. xvi^o xviii^o prodaj ryb z Starého rybníku skrze Tomše Kubíkovice toho času purgmistra*“.¹⁷⁶ Druhá kategorie – dodávky do krumlovské hradní kuchyně – není prameny blíže dokumentována, lze však soudit, že objem a druhovou skladbu odváděných ryb upravovala zvláštní nařízení, a jejich odvedení bylo potvrzeno kvitancí. Určité analogie tu lze odvodit na

---

¹⁷⁴ Ad b) srv. REPÁSOVÁ 1976, s. 126–127; ad c) srv. dvojlist z roku 1439 SOA Třeboň, Vs Třeboň, IA 6T 1c; zlomky rybníčních register od 1452 – edice: ŠIMŮNEK 2002, s. 84–98; doklad z roku 1443 LOR 2, s. 276–277, č. 320; kestránské rejstříky výlovů DUDÁČEK 1986, s. 184–185; o způsobech evidence rybníčního hospodářství na dominiu pánů z Katzenelnbogen (15. stol.) MAULHARDT 1980, s. 66–71. – Důkladnou sondou do každodenní praxe rybníčního hospodářství v polovině 15. století představují registra – vlastně 31 analytických účtů z let 1440–1445 – fišmistra na jezeře Druzno/Drausen, náležejícím komendě v Dziergońi (edice: NOWAK – TANDECKI 1997, s. 48–86).

¹⁷⁵ URK, s. 142–143, č. 73; AČ 21, s. 319, č. 84; dějiny rybníka Olšina na Hornoplansku SCHMIDT 1927.

¹⁷⁶ Dva lístky z let 1444–1447 SOA Třeboň, Vs Třeboň, IB 6T 2/_{0017, 0018}; rejstříky ze 20. let 16. století SOKA Tábor, AM Soběslav, kart. 77.

základě třetí skupiny příjemců ryb – totiž na „*páně listy*“. Není pochyb, že tento opakovaně doložený obrat se vztahuje jednak na jakýsi stabilní rozdělovník ryb – především do klášterů – a jednak na všechny další příjemce, jimž byly ryby dodávány na základě vrchnostenského mandátu (tj. „*páně listu*“). Mandátů na výdej ryb je dochováno několik, všechny jsou velmi stručné a stereotypní – uvedeno je množství ryb a jejich příjemce.¹⁷⁷

Od rozhodnutí vrchnosti se odvíjela i forma platby za ryby – v její kompetenci bylo i rozhodnutí, komu budou ryby vydány zdarma, jakým způsobem budou platby za ryby kompenzovány, případně komu mají být poukázány částky peněz, jež fišmistr z prodeje ryb utrží. Doloženy jsou i případy, kdy se rybami platily dluhy (věřitel musel ryby sám prodat), a analogicky i škody. Jednotlivé varianty osvětluje svazek mandátů a kvitancí z roku 1460, adresovaných fišmistru Přibíkovi z Kolenec. O prominutí platby za ryby svědčí např. mandát Jana z Rožmberka: „*Přibíku milý, odpustili sme knězi Janovi Miličinskému dva čebry kaprův, kteréž jest vzal na Lompnickém rybníce. To věda, již jej z tobo neupomínaj*“. Kompenzace dluhů je de facto zárodkem bezhotovostního peněžního styku – Rožmberk Přibíkovi sděloval, že je dlužen 23 kgč. za sukno budějovickému měšťanu Peplovi a „*žádámet, aby jemu to na jeho dluze cožt je on tobě za ryby dlužen, srazil, a jemu toho více aby neupomínal*“. Mandát na výplatu hotovosti z „*rybních peněz*“ zněl ve prospěch jistého Václava – „*daj Wenceslaovi zeti zlatníkovu na našem dluze rybních peněz x β xx gr...*“, výplata peněz třeboňskému písaři Řehoři Klaricovi je dokumentována kvitancí, již Řehoř vystavil („*vyznávám..., že jsem přijal od ostatních dlužních za ryby...*“).¹⁷⁸ O vyrovnávání dluhů rybami svědčí drobný nedatovaný lístek zhruba z téže doby, se dvěma zápisy, evidujícími, jaké množství ryb, komu a v jakém dluhu bylo vydáno, a jakým způsobem věřitel ryby zpeněžil; v témže duchu svědčí i Rožmberkův mandát fišmistru Přibíkovi (1459): „*žádáme, aby Dobroničkovi dal ryb za xx β za dluh, kterýž sme jemu za škody dlužni*“; obdobně i mandát z předcházejícího roku, „*aby Mathúšovi Odolenovi dal na jeho škodách ostatních ryb xvi š*“.¹⁷⁹

Rybolov (v rybnících, i řekách a potocích) byl na rožmberských panstvích vrchnostenským regálem. **Právo rybolovu** bylo výslovně uděleno některým duchovním institucím, případně náleželo k výkonu purkrabského úřadu. Zdrojem příjmů bývalo udělení práva rybolovu za příslušný plat, případně za jiných, vždy smluvně upravených podmínek. Smlouvy o **pronájmu rybníků, potoků a řek** jasně vymezovaly předmět pronájmu (jméno rybníka, příp. jeho poloha; v případě řek a potoků bylo uvedeno, na jaký úsek vodního toku se pronájem vztahuje), jeho podmínky (např. doba pronájmu – určitá či doživotní), a platební (příp. jiné) povinnosti nájemce. Příkladem jsou náležitosti smlouvy, již Oldřich z Rožmberka pronajímal (1430) Bošilecký rybník Janu Malovci z Pacova. Krumlovský měšťan Václav/Fencel z Nových Hradů/Novohradský držel

---

¹⁷⁷ Např. LOR 3, s. 78, č. 114 (z roku 1446); URK, s. 142–143, č. 73 (z roku 1458); SOA Třeboň, Vs Třeboň, IB 6T 2/0019 (z roku 1468).

¹⁷⁸ SOA Třeboň, Vs Třeboň, IB 6T 2/0006, 0007, 0011, 0012.

¹⁷⁹ Doklad cca 1460 SOA Třeboň, Vs Třeboň, IB 6T 2/0004; doklad z roku 1459 SOA Třeboň, Vs Třeboň, IB 6T 2/0002; doklad z roku 1458 URK, s. 142–143, č. 73.

(1456) v nájmu více než sedm rybníků, náležejících různým osobám – smlouvy o pronájmu končily zpravidla o suchých dnech. Práva nájemců k jednotlivým rybníkům byla evidována v centrálních rybničních registrech – svědčí o tom položka k roku 1452 v již zmíněných registrech, týkající se právě Václava („*Fforstmil. Ten Ffenczl Novobradský drží a má jej držeti za xii let. A co týž vydržel, to sie v smlúvě shledá*“) a odkazující na příslušnou smlouvu s ním.¹⁸⁰

Poplatky od rybářů tvořily samostatnou příjmovou položku pololetních/ročních účtů – je to zřejmé např. z konceptu pololetního, resp. ročního účtu panství Rožmberk (1459), kde příjmy od rybářů (*fischer*) jsou evidovány odděleně. Právo říčního rybolovu Rožmberkové v několika případech postoupili duchovním institucím, zpravidla však rovněž pronajímali. Již v rožmberském urbáři (1379–1384) je v Třeboni doloženo sedm poplatných rybářů, souborným dokladem jsou opakované stížnosti Oldřicha z Rožmberka na Táborské a Vodňanské, kteří bránili nájemcům práva rybolovu v jeho uplatnění. Rybář Václav je roku 1451 doložen i v rezidenčním Krumlově.¹⁸¹

Rybaření jako způsob trávení volného času není z oblasti rožmberských panství v 15. století doloženo.¹⁸²

Hospodářské provozy (dvory, mlýny, pivovary). Pro předhusitské Čechy je zachováno zhruba půl druhého sta dvorových inventářů. Jednoznačně převažují dvory klášterní a farní (přes 90%), se dvory na zbožích šlechty se setkáváme jen ve třech případech. Přestože se inventáře z prostředí církevní správy dochovaly ve větší úplnosti, uvedená čísla ukazují propastný rozdíl mezi rozvojem dvorového hospodářství církve na straně jedné a šlechty na straně druhé. Pokus o rekonstrukci stavební podoby hospodářského dvora v 15. století je nutně založen na více či méně pravděpodobných hypotézách, v lepším případě analogiích. Do určité míry lze využít výsledků studia uspořádání vesnického domu, resp. jeho hospodářského zázemí.¹⁸³

---

¹⁸⁰ Doklad z roku 1430 LOR 1, s. 119, č. 174; z roku 1456 UBK 2, s. 100–101, č. 405; k roku 1452 ŠIMŮNEK 2002, s. 94; od počátku 16. století je k dispozici již celá řada smluv o pronájmu práva rybolovu (srv. např. CodRos, fol. CLXXVIIr, CLXXXIVv–CLXXXVr, atd.).

¹⁸¹ Doklad z roku 1459 SOKA Tábor, Fotosbírka, vyšebrodský rkp. 120, fol. 24r; právo rybolovu církevními institucím – klášter vyšebrodský (UBH, s. 7–8, č. 6), kostel frymburský (KLIMESCH 1891–93/I, s. 176–177, č. 2); urbář 1379–1384 UZR, s. 54–55, č. 465; stížnosti na Táborské z roku 1444 (LOR 2, s. 319, č. 367) a Vodňanské z let 1444–1456 (LOR 2, s. 319–321, č. 367; LOR 4, s. 249, č. 355; s. 252, č. 356; AČ 21, s. 308, č. 61; s. 311, č. 67); doklad z roku 1451 UBK 2, s. 87–88, č. 334.

¹⁸² Četné doklady „sportovního rybaření“ („*practise of fishing as sport*“) ze západoevropského prostředí 13.–15. století eviduje HOFFMANN 1985; tamtéž přehled tehdejší německé literatury k otázkám techniky rybolovu (l. c., s. 893–896).

¹⁸³ Soupis dvorových inventářů, sestavený GRAUSEM 1957, s. 360–373, lze rozšířit ještě o další jednotliviny (např. k roku 1340 pro klášter Vyšší Brod srv. GRILLNBERGER 1898–1900/II, s. 484–485, č. 53). K možnostem rekonstrukce stavební podoby souborně VAŘEKA 1998 (s obsažnou bibliografií).

Existenci **hospodářských dvorů** (*curia*) na rožmberských panstvích lze oprávněně předpokládat již od 14. století, soudobé prameny ovšem nedovolují zřetelně odlišit vrchnostenské dvory ode dvorů hradních. V otázce vrchnostenských hospodářských dvorů na rožmberských panstvích ve 14. století se přesvědčivě vyslovil (především na základě analýzy robotních povinností v rožmberském urbáři 1379–1384) Čechura. Dokladem existence dvorů je rovněž úřední titulatura *provisor curiarum*, na sklonku 14. století opakovaně doložená na novohradském panství. Příмым dokladem instituce dvorového hospodářství na rožmberských panstvích je list choustnického písaře Maksanta kancléři Rittschawerovi z roku 1453. Ostatně již od počátku 14. století svědčí písemné doklady pojmů *curia* a *dvór* ve smyslu hospodářskosprávní jednotky na šlechtických panstvích, že existence provozů tohoto typu tu nebyla ojedinělým jevem. Síť vrchnostenských dvorů lze k počátku 15. století rekonstruovat např. na liechtenštejnských panstvích na jižní Moravě, z poloviny 15. století jsou k dispozici doklady o síti vrchnostenských dvorů na úsovském panství pánů z Vlašimi.¹⁸⁴ V případě rožmberské domény však globální rekonstrukci pro období 15. století provést nelze.

Prvořadým účelem provozu hospodářských dvorů ve 14. a 15. století bylo zajištění potravin pro příslušná správní centra a pro potřeby krumlovského dvora pánů z Rožmberka. Paralely s režijními dvory 16. století, přinášejícími vrchnosti výrazný finanční profit, nelze na základě dochovaných pramenů předpokládat, neboť je doloženo, že i pro potřeby jednotlivých správních center bylo potřeba potraviny nakupovat (srv. s. 354).¹⁸⁵ Několik vrchnostenských hospodářských dvorů je doloženo v okolí rezidenčního Krumlova, především Kvítkův dvůr, dále Lalkův dvůr a Vlašovičnick. Kvítkův dvůr je doložen roku 1347, kdy Petr z Rožmberka daroval platy z jednoho popluží „*nunc in curiam nostram dictam Quietkonis ante castrum Crumman sitam pertinentē*“ ke kostelu krumlovskému. Dle *purkrabské smlouvy* (1493) náležel výnos z Kvítkova dvora purkrabímu krumlovskému. Lokalizace Lalkova dvora není zcela jasná – je známo jen, že ležel v okolí Krumlova a roku 1459 darovali Rožmberkové příjmy z tohoto dvora obci krumlovské. Vlašovičnick je doložen roku 1347 (*curia superius molendino Wlastowecznyk sita*) a později vystřídal řadu

---

¹⁸⁴ ČECHURA 1994, s. 96–97; přehled výskytu pojmů *curia dominorum* a *curia alodialis* v rožmberském urbáři (1379–1384) podala HENNINGSEN 1989, s. 24–25, nad modelem fungování těchto dvorů se ovšem nezamýšlí; na novohradském panství je doložen např. r. 1384 Diviš, *provisor curiarum ad Novum castrum* (RBMAV 3, s. 57, č. 102), r. 1390 Marquardus, *provisor curiarum* (ŠUSTA 1909, s. 31); doklad z roku 1453 AČ 14, s. 63, č. 1614; pojmy *curia* a *dvór* – lat. doklady již ze 12. století cit. MACEK 1979, s. 6–7; české doklady od počátku 14. stol. l. c., s. 13–17; dvory na liechtenštejnské doméně BRETHOLZ 1930, s. 18, 47, 67, 119; UNGER 1993, s. 123, 125; na panství úsovském KOVÁŘOVÁ 1997, s. 34.

¹⁸⁵ Souborný pramen k rekonstrukci sítě vrchnostenských hospodářských dvorů z roku 1590 prezentuje KUBÍKOVÁ 2001–02, speciálně pak analyzuje pro panství krumlovské (l. c., s. 92–98).

majitelů, mezi nimiž opakovaně figurují i Rožmberkové.¹⁸⁶ Status hospodářských dvorů na ostatních panstvích nelze jednoznačně určit.

Správou dvorů byli pověřeni šafáři (něm. *schaffër*; lat. *procurator /provisor curiarum*) – rozsah a okruh povinností jednotlivých šafářů byl ovšem značně proměnlivý. Úřad šafáře se v centrální správě rožmberských panství (Krumlov, Rožmberk) připomíná již od počátku 14. století (roku 1313 jsou doloženi *Troianus procurator de Rosenberc* a *Bolechius procurator de Crumman*, roku 1338 je opět na Rožmberku uváděn *Nycla schaffër*), na jednotlivých panstvích od druhé poloviny 14. století – např. roku 1384 se uvádí již zmíněný novohradský *provisor curiarum* Diviš, na panství Příběnice se roku 1387 připomíná Buzek, *protunc procurator in Prziibenicz*. Někdy býval ustanoven jediný (hospodářský) úředník pro více panství, např. roku 1381 je připomínán *Nyclas zden czeiten schaffër zu Rosenberch und pfleger zu Witigenhaws*. Tato zmínka je z hlediska terminologického poměrně závažná – zatímco na Rožmberku se vedle purkrabího setkáváme s úředníkem hospodářské správy (*Schaffër*), v případě Vítkova Kamene užívali titulu *Phleger* tamější purkrabí. Mikuláš se tak jeví jako úředník, pověřený hospodářskou správou panství, těžko si ale lze představit, že by osobně dohlížel na chod jednotlivých dvorů ap. V tomto případě je navíc zřejmý vliv poměrů v sousedním Mühlviertelu, neboť ani zde označení *schaffër* nelze chápat ve smyslu „šafář“, ale úředník hospodářské správy (např. 1381 je vydavatelem listiny *Hainrice zder zeit schaffër in der Freinstat*).¹⁸⁷

Na Rožmberku (1412) a Zbirohu (1413) je *procurator* doložen ještě krátce před husitskou revolucí,¹⁸⁸ ovšem poté se i v případě šafářů setkáváme s jevem, markantním i v jiných souvislostech – od počátku 20. zhruba do 50. let 15. století není úřad šafářů na rožmberských panstvích doložen. Znovu se objevuje až po polovině století, přičemž okruh povinností a pravomocí šafářů již prošel určitou modifikací. Tento typ úředníka, bezprostředně spjatého s každodenním chodem panského hospodářství, zastupuje ve sledovaném období ojediněle doložený *šafář pocestný* (1462, panství Třeboň) – šafář se tehdy připomíná pouze mezi svědky na listině třeboňského kláštera, o rozsahu jeho povinností není nic známo.¹⁸⁹

---

¹⁸⁶ Kvítkův dvůr 1347 UBK 1, s. 20–22, č. 84; k roku 1493 AČ 10, s. 68–69, č. 1076; o Kvítkově dvoře, ve 14.–15. stol. zv. též Piedikův (*curia Piedikonis*), blíže URBAN 1841/II, pag. 546–547, a KUBÍKOVÁ 2001–02, s. 98; Lalkův dvůr k roku 1459 CIM 4/2, s. 41–43, č. 339; UBK 2, s. 115–116, č. 484; Vlastovičník k roku 1347 UBK 1, s. 17–19, č. 81; dějiny Vlastovičníku, resp. přehled jeho držitelů od 14. do 18. století podrobně URBAN 1841/II, pag. 518–520; SCHMIDT 1921, s. 27–28.

¹⁸⁷ Doklad z roku 1313 KLIMESCH 1891–93/I, s. 178–180, č. 4; z roku 1338 UBH, s. 82, č. 81; k roku 1384 RBMAV 3, s. 57, č. 102; k roku 1387 KLIMESCH 1884–85/II, s. 135–136, č. 13; k roku 1381 MÖRATH 1905, s. 116–117, č. 4; též RBMAV 3, s. 32, č. 43; freistadtský šafář UBLOE 10, s. 50–51, č. 78.

¹⁸⁸ NOVÝ 1989, s. 75, 77.

¹⁸⁹ Doklad k roku 1462 AČ 9, s. 317, č. 81; snad analogický doklad přináší URBAN 1841/I, pag. 17, když mezi osobami, za něž bylo v 15. stol. v krumlovském farním kostele slouženo záduší, připomíná i jméno *Bernard, procurator viarum der Herrn von Rosenberg* (pramen není uveden, a i když by

Šafáře lze ve sledovaném období označit jako úředníka hospodářské správy, působícího na úrovni jednotlivých panství a pověřeného především dohledem nad dvorovým hospodařením a hmotným zabezpečením příslušného správního centra. Patrně i na rožmberských panstvích se uplatnil systém, na třeboňském klášterství doložený již v poslední čtvrtině 14. století, kdy jednotliví šafáři měli přesně vymezenou výši peněžních i naturálních odvodů. O šafářově významu při zabezpečení chodu jednotlivých správních center svědčí i žádost Řehoře Klarice krumlovskému purkrabímu, aby byl na Třeboň vyslán šafář Vávra – předchozí šafář, jistý Krchmáč, „*povrhl klíče a běžel pryč, a pak nehodil se*“. Jako *procurator Sobieslaviensis* se např. uvádí (1453) i Pavel Dětrichovic, pozdější významný úředník panství Soběslav a Choustník; šafář Vilém byl (1452) pověřen nákupy v Linci – nepochybně pro potřeby krumlovského dvora, atd.¹⁹⁰

Šafářům prokazatelně náležel dohled nad dvorskou čeledí (ve smyslu nadřízeného čeledi je šafář výslovně doložen v dokladu z roku 1500) a velmi pravděpodobně disponovali i určitými pravomocemi při správě kuchyně – nasvědčuje tomu opakovaný výklad pojmu *šafář* ve smyslu správce kuchyně („*jakež kuchyňnou věcí vládne i pivnici...*“).¹⁹¹ Zda do povinností šafáře spadala i účast při vybírání a evidenci naturálních dávek od poddaných, nelze říci s určitostí (srv. s. 187). Pramenných dokladů o sférách působnosti šafářů a jejich kompetencích je z 15. století celkově k dispozici velmi málo – na jejich základě nelze spolehlivě dokumentovat přechod k situaci, již známe v 16. století, kdy šafáři stáli v čele jednotlivých dvorů. Situaci navíc komplikuje i nejednotnost pramenné terminologie – unikátní svědectví v tomto směru poskytují výpovědi řady osob o přepadení božejovické tvrže, při němž byl zabit i jistý Matějek. Okruh jeho působnosti je zřejmý z kontextu i výslovných formulací typu „*opatroval hospodářství a rybníky*“ – označován je však promiskue pojmy *pacholek* i *šafář* (v jednom případě dokonce *starosta*). To svědčí o tom, že v polovině 15. století (výpovědi pocházejí z roku 1461) oba pojmy zřejmě platily takřka za synonyma.¹⁹²

V 15. století nebyly ojedinělým jevem ani kompetenční spory mezi šafářem a purkrabím/hejtmanem příslušného panství, týkající se hospodářské správy – např. roku 1453 si stěžoval soběslavský šafář (*procurator*) Pavel Dětrichovic Janu Rittschawerovi na soběslavského hejtmana, jehož lidé Pavlovi škodí, ačkoli „*ját' neviem, bych najmenšiemu u toho dvoru co učinil, leč proto, že nedám každému, což chť*“.¹⁹³

---

zmínku bylo lze interpretovat spíše jako chybné čtení titulu *procurator curiarum*, lze ji současně vyložit i na latinský překlad úřadu *šafáře pocestného*).

¹⁹⁰ Předpis a evidence odvodů šafářů z let 1379–1382 KREJČÍK 1949, s. 37–41; Klaricova žádost AČ 9, s. 177–178, č. 827, 828; doklad z roku 1453 AČ 14, s. 62–63, č. 1613; z roku 1452 AČ 14, s. 61, č. 1608.

¹⁹¹ Doklad z roku 1500 AČ 5, s. 156; z roku 1450 AČ 11, s. 253–256, č. 25; z roku 1468 AČ 7, s. 355, č. 27.

¹⁹² DD 8, s. 86–90; o významové šíři pojmu *pacholek* srv. níže.

¹⁹³ AČ 14, s. 62–63, č. 1613.

Vyhotovování inventářů (vrchnostenských) dvorů náleželo do okruhu působnosti šafáře, případně písaře příslušného panství – přímou zmínku o vyhotovení inventáře hospodářského dvora nacházíme např. v listu Anežky z Rožmberka (1482): „... *i také nechávám sepsáno, veš se jest uvázal, aby to také při dvoru zuostalo...*“.¹⁹⁴ Z prostředí rožmberských panství 15. století není známo, jaké další druhy písemností vznikaly v souvislosti s provozem hospodářských dvorů (stavy hospodářských zvířat, výnosy rostlinné výroby, ap.). Pouze obecná je zmínka o registrech, jež vedl šafář Jan Herolt z Řípce (1442). V otázce hospodářské evidence je v českém prostředí pramenná základna ve srovnání s německým prostředím poměrně chudá – např. v případě katzenelnbogenských panství jsou již od počátku 15. století k dispozici zmínky o hospodářských dvorech v kontinuálně dochované řadě účtů, od druhé poloviny 15. století přibývají i některá speciální registra (např. pro ovčín hrabství Darmstadt z roku 1465). Na základě uvedených pramenů bylo lze rekonstruovat nejen síť těchto dvorů, ale i jejich výnos atd.¹⁹⁵

Jen zcela nahodile je v pramenech zmiňován personál hospodářských dvorů – objevují se *pacholci*, *pacholata* a děvečky (*dievky*). Zvláště pojem **pacholek** měl v rožmberském prostředí 15. století širší význam než jen pomocná síla v hospodářských provozech (*pacholek nádvořný*), jak toto slovo zpravidla chápe dnešní čeština. Pojem *pacholek* se obecně vztahoval k osobám na nejnižším stupni služebních vztahů a často jím byl označován služebník. Své pacholky – služebníky měla řada rožmberských úředníků, kteří je pověřovali pomocnými úkoly v rámci výkonu svého úřadu – v některých případech se objevuje i pojem *pachole*, a to jako označení dospělých osob (např. Daniel Kužel, „*Sigismunduov Kuželov bratr byl u pana Streina pacholetem*“). V pramenech pojem *pacholek* figuruje jako synonymum k pojmu služebník v rozličných souvislostech – *pacholci* pracovali na opravách rybníků, tímtož pojmem byli označováni blíže nespecifikovaní lidé, kteří nabízeli své služby Janovi z Rožmberka („*někteří pacholci chudí... by chtěli rádi u Vašie Mⁱ v službě býti*“). Jako *pacholci* jsou označováni i žoldnéři (např. „*v kteréžto rotě jest pacholcův pěších dobrých branných 30 v počtu*“). Dokonce i úředník v pramenech ojedinele figuruje pod označením *pacholek* – o choustnickém písaři Srlínovi Oldřich z Rožmberka prohlásil, že „*je chudý pacholek*“.¹⁹⁶ Podobně i pojem **čeled'** (též *čeled' dělná*) byl v 15. století evidentně

---

¹⁹⁴ SOA Třeboň, CR, z Rožmberka 27/9, kart. 74.

¹⁹⁵ Zmínka o Heroltových registrech SOA Třeboň, Vs Třeboň, IA 6G^{beta} 11, fol. 2r; registr ovčína z roku 1465 – edice: MAULHARDT 1980, s. 256–257; vytěžení účtů z hlediska hospodářských dějin LACHMANN 1974; přehledné tabulky s výnosy dvorů, odrážející mj. skladbu pěstovaných plodin, zpracoval MAULHARDT 1980, s. 258–260; o způsobu evidence stavů hospodářských zvířat (na základě anglických pramenů) OSCHINSKY 1950, s. 238.

¹⁹⁶ *Pacholek nádvořný* DD 8, s. 86; např. roku 1424 jsou připomínáni Jindřišec a Polák, *pacholci* helfenburského úředníka Baštína (PK, s. 88), fišmistr Příbík z Kolenec měl *pacholka* Váchu (SOA Třeboň, Vs Třeboň, IB 6T 2/₀₀₁₅); spolu s úředníkem Pešíkem z Bělé byl na životě ohrožen i jeho *pacholek* (LOR 2, s. 324, č. 367); Daniel Kužel SOA Třeboň, Historica 306; *pacholci* na rybnících ŠIMŮNEK 2002, s. 101–102; *pacholci chudí* SOA Třeboň, Historica 2397; *pacholci* – žoldnéři cit. AČ 9, s. 229, č. 913, dále např. AČ 7, s. 271, č. 116; Srlín LOR 2, s. 151–152, č. 196, 197.

mnohovýznamový – na straně jedné byl pojmem *čeled'* označován personál hospodářských dvorů, ovšem pokud se roku 1476 uvádí, že *čeled'* k třeboňskému hradu čítala více než 120 osob, není s jistotou zřejmé, kdo všechno byl k *čeledi* vlastně počítán.¹⁹⁷

Klášterní hospodářské dvory. Vypělé dvorové hospodářství je v jižních Čechách doloženo především u zeměpanského kláštera Zlaté Koruny (cisterciáci), z oblasti rožmberských panství v případě kláštera třeboňského (augustiniani) a doloženo je i na doméně kláštera vyšebrodského (cisterciáci).¹⁹⁸ V případě klášterů třeboňského a vyšebrodského je pro pohusitské období doložena samostatná hospodářská správa – o jejím systému vypovídají zmínky o správčích jednotlivých dvorů. Např. ve Vyšších Hodonicích (západně od Kaplice) je klášterní dvůr (*grangia*) doložen již roku 1323 („*grangia nostra Hodanitꝥ*“), avšak teprve roku 1459 je poprvé uváděn správce dvora (*Hofmeister*) – byl jím tehdy mnich Mikuláš (†1473/1475), později Paul Peyschl, zv. též Mikopeuschl (†1521). Podobně i klášterní dvůr, řeč. Glashof (později Teutschmannsdorf, dnešní název Skláře, osada u Hořic), spravoval mnich Sixt (1481). Klášterní poddaní z okolních vsí byli povinni robotami ke dvorům – např. osedlí ze vsí Oppach a Nebřehov svázeli ke dvoru v Hodonicích seno z louky Palmaryn. Pro oblast klášterství třeboňského je pro období 15. století charakteristický prudký nárůst počtů rybníků.¹⁹⁹ Odlišná byla situace v případě krumlovského kláštera (klarisky a minorité) a rovněž na sekularizovaných církevních majetcích, především korunském klášterství. Dochované předpisy o výdeji naturálií uvedeným klášterům svědčí o jejich hospodářské závislosti na Rožmbercích – dochován je např. seznam naturálií kláštera klarisek odváděných z úřadu velešínského roku 1462. Důsledně provedená sekularizace zlatokorunských statků je nadto zřejmá ze žádostí o navrácení alespoň zlomku někdejších klášterních majetků, z jejichž výnosu by bylo lze zajistit základní životní potřeby klášterní komunity.²⁰⁰

---

¹⁹⁷ AČ 9, s. 177–178, č. 827, 828.

¹⁹⁸ Systém hospodářské správy Zlaté Koruny byl založen na síti rychtářství (kryjících se s farními obvody) – pro předhusitskou dobu monograficky ČECHURA 1981; hospodářský a správní systém třeboňského kláštera lze rekonstruovat na základě pramenů v edici KREJČÍKA 1949; o preciznosti klášterní administrativy svědčí pramen editovaný GRAUSEM 1951; pozoruhodné charakteristiky peněžního styku kláštera s venkovem a městy – mj. jako podnět k revizi paušálních tezí o úloze směny mezi městem a venkovem – na základě účtů třeboňského kláštera (1367–1369) předložil MEZNÍK 1993; hospodářskému postavení kláštera vyšebrodského v pohusitské době nebyla dosud věnována soustavnější pozornost (KAINDL 1930 eviduje pouze jednotlivé zmínky, jež jsou k dispozici v UBH).

¹⁹⁹ Doklad z roku 1323 UBH, s. 69–70, č. 68; mnich Mikuláš SCHMIDT 1922, s. 41; Paul Peyschl l. c., s. 43; Sixt l. c., s. 40; seno z louky Palmaryn SCHMIDT 1896b, s. 330–331; hospodářské aktivity kláštera třeboňského v pohusitském období (především až v 16. století) mapuje KADLEC 1978, s. 18–19; TÝŽ 2004, s. 151–153.

²⁰⁰ Doklad z roku 1462 URK, s. 144–145, č. 75; korespondenci vedenou v souvislosti se snahami o alespoň částečnou restituci klášterních majetků souborně eviduje KADLEC 1949, s. 112–117.

Vrchnostenské mlýny jsou na rožmberských panstvích doloženy snad již od konce 13. století, s jistotou od 14. století. Zatímco zhruba 140 poddanských, případně pronajatých mlýnů je evidováno v rožmberském urbáři z let 1379–1384, a v 15. století poplatné mlýny pravidelně přicházejí v úročních rejstřících, pro evidenci vrchnostenských mlýnů analogická souborná pomůcka chybí a rekonstrukce jejich sítě je pro 14.–15. století závislá jen na pramenech listinné povahy – v rezidenčním Krumlově se vrchnostenský mlýn (*molendinum nostrum*) připomíná již roku 1347.²⁰¹

O provozu vrchnostenských mlýnů a způsobu příslušné evidence není nic konkrétního známo. V případě pronajatých mlýnů lze s jistotou předpokládat, že práva a povinnosti obou stran i v tomto případě upravovala příslušná smlouva.²⁰²

K základním zdrojům vrchnostenských příjmů náležely v 16. století – a zvláště v jeho druhé polovině – **pivovary**.²⁰³ Situace v 15. století byla zásadním způsobem odlišná. Počet panských pivovarů byl patrně nízký a zřejmě ani pokrčemné nepředstavovalo podstatnější součást vrchnostenských příjmů. Počet a rozmístění (vrchnostenských) pivovarů v 15. století nelze v úplnosti rekonstruovat, jednotlivé zmínky jsou k dispozici od první poloviny 14. století (např. 1347 je doložen hradní pivovar – *brazatorium* – na Krumlově), a nejpozději v 15. století pivovar náležel k hospodářskému zázemí patrně všech správních center – hradů. Kolik plynulo do vrchnostenské komory z pokrčemného není jasné, neboť na venkově si tento zdroj příjmů nárokovali rychtáři, kteří se jej vzdávali jen velmi neochotně – k dispozici jsou příklady z oblasti panství hlubockého. Poměrně brzy, již roku 1483, Rožmberkové na svých panstvích svolili k dani z vaření piva – král Vladislav tehdy vystavil revers, že onu „*pomoc..., což se piva vaření dotýče*“, Rožmberkové na svých panstvích zavedli zcela dobrovolně. Nejstarší *registrum povárné*, evidující odvádění posudného je tu ovšem dochováno až ze druhého desetiletí 16. století.²⁰⁴

---

²⁰¹ HENNINGSSEN 1989, s. 45–46, si povšimnula, že jen výjimečně jsou uvedeny údaje o počtu kol ap.; doklad z roku 1347 UBK 1, s. 20–22, č. 84; o mlýnech, s přihlédnutím k vrchnostenským příjmům, stručně GRAUS 1957, s. 61–62. Údaje písemných pramenů, odrážejících provoz vrchnostenských mlýnů na panstvích pánů z Katzenelnbogen (15. stol.), interpretoval MAULHARDT 1980, s. 64–66; tamtéž o kategoriích vrchnostenských mlynářů; srv. strukturu nákladů, spojených s výstavbou mlýna dle účtu z roku 1438 (FRANKEN 1991, s. 80).

²⁰² Srv. např. znění smlouvy o pronájmu mlýna, již uzavřel klášter třeboňský s mlynářem Křížem roku 1389 (KREJČÍK 1949, s. 48).

²⁰³ Základní práci k dějinám pivovarnictví v jižních Čechách ve starší době je podnes materiálová studie SCHMIDTA 1900b (důkladná evidence pramenných zmínek o jednotlivých pivovarech); faktograficky bohatá je i práce GABRIELA 1971 (článek Schmidtův však překonává až pro období počínaje druhou polovinou 16. století).

²⁰⁴ Doklad z roku 1347 UBK 1, s. 15–17, č. 80; např. na plat z krčmy v Češňovicích (panství Hluboká) si činil nárok rychtář pištínský. Roku 1490 mu Vilém z Pernštejna plat odebral ve svůj prospěch, avšak roku 1592 pokrčemné opět vybírali rychtáři (PLETZER 1990a); doklad z roku 1483

Vysazování krčem v Čechách – vyjma čtyř krajů ve středu Čech, kde bylo privilegiem královských popravců – náleželo dle ustanovení krále Jana Lucemburského (1337) pouze číšníkovi (*pincerna*). Již pro 15. století (a speciálně prostředí rožmberského dominia) prameny dovolují poměrně detailní rekonstrukci sítě krčem, a následně její srovnání se stavem v 16. století.²⁰⁵ Na takovém podkladě by totiž bylo lze velmi dobře dokumentovat rozvoj pivovarnictví, charakteristický pro 16. století, či naopak některé aspekty výkladu tohoto procesu příslušným způsobem korigovat.

Hornictví a hutnictví.²⁰⁶ Hornímu podnikání pánů z Rožmberka byla v minulosti věnována častěji pozornost, ovšem převahou pro období 16. století – vedle příslušných partií práce Sternbergovy je třeba jmenovat především detailní výzkumy Kořanovy. Na počátku 20. století publikoval V. Schmidt studii k počátkům těžby kovů (především stříbra) v okolí Českého Krumlova – jeho prosopograficky zaměřená práce je jedinečným a pokud je mi známo dosud nevyužitým souborem materiálu nejen pro studium hornictví v okolí Krumlova, ale i dějiny tohoto oboru v 16. století obecně (sociální struktura kverků, horního personálu atd.).²⁰⁷

Písemnými prameny je těžba drahých kovů na jihu Čech doložena od sklonku 14. století. Důlní podnikání dokumentuje znění zápisu krále Václava (1383) Rackovi a Jarošovi z Drahonice na horu Bilštica (u Vodňan) s lesy a doly, nejstarší zpráva o konkrétním dole – Monstranci („*bergwerk... das man nennet die Monstranz*“²⁰⁸) – pochází z roku 1385 (důl ležel u Nové Vsi, jihovýchodně od Českých Budějovic). Zvláště starší vlastivědná literatura eviduje řadu terénních pozůstatků důlní činnosti nedokumentované písemnými prameny – zmiňovány jsou např. *Goldgruben* u Rožmitálu (n. Š.); souvislost s důlní činností podle všeho má Jamský (později Prelátský) rybník u Rozpoutí na Kaplicku.²⁰⁸

SOA Třeboň, CR, z Rožmberka 3/31, kart. 50; nejstarší *registrum povárné* je dochováno z panství Nové Hrady z roku 1514 (REPÁSOVÁ 1976, s. 15).

²⁰⁵ K roku 1337 TOMEK, DMP 1², s. 351, pozn. 33; stav výzkumu sítě krčem a jejich společenské úlohy pro oblast rožmberského dominia ve druhé polovině 16. století zmapoval STEJSKAL 1997a, zvl. s. 378–384.

²⁰⁶ Základní k dějinám českého hornictví ve středověku stále zůstává práce STERNBERGA 1836–37/I.1–2 (práce strukturována geograficky); dobový kontext (15. stol.) lépe zřejmý u KOŘANA 1955, zvl. s. 78–110, o rožmberském hornictví zmínka s. 95; srv. též ikonografický materiál u HUSY – PETRÁNEŠ – ŠUBRTOVÉ 1967, s. 167–202.

²⁰⁷ Základní prací je v tomto směru KOŘAN 1959; některé prameny k dějinám krumlovského hornictví eviduje i STERNBERG 1836–37/I.1, s. 216–234; písemné zmínky o krumlovské těžbě (druhá pol. 15. – první pol. 16. stol.) eviduje SCHMIDT 1915; pramený soubor k dějinám krumlovského hornictví (15.–19. století) z pozůstalosti svého děda utřídil a připravil k vydání BALLING 1921.

²⁰⁸ Doklad z roku 1383 – zápis potvrdil r. 1437 král Zikmund (ZR, s. 216–217, č. 1595); z roku 1385 UBB, s. 205–206, č. 394; STERNBERG 1836–37/I.1, s. 188; *Goldgruben* u Rožmitálu MÄRTEN 1894, s. 173 – stojí za zmínku, že roku 1459 je v nedaleké Třešňovici doložen zlatník – *Mert goldschmid von Kcherspawm* (SOKA Tábor, Fotosbírka, vyšebrodský rkp. 120, fol. 25v); k Jamskému ryb-

Jediná významnější ložiska drahých kovů na rožmberských panstvích – známá a využívaná již ve středověku – ležela v okolí Krumlova. Archeologické průzkumy posledních let zásadním způsobem korigovaly dataci počátků zdejší těžby, písemnými prameny prokazatelně doložené od 15. století, a to k přelomu 13. a 14. století. Na základě dnešního stavu znalostí lze považovat za prokázanou těžbu drahých kovů a jejich zpracování v Krumlově již pro dobu okolo roku 1300 – metalurgické pracoviště z této doby, zpracovávající prokazatelně rudu místní proveniencí, bylo odkryto v prostoru dnešního druhého hradního nádvoří. Pouze hypoteticky lze naproti tomu řešit otázku existence tamější mincovny – přihlédnutí k logice věci vede v tomto směru spíše k negativnímu závěru.²⁰⁹ V první polovině 15. století těžbu v okolí Krumlova nepřímo dokládají i písemné prameny, především jedno z fals Oldřicha z Rožmberka – jedná se o privilegium (vročené 1264), jímž Přemysl Otakar II. údajně udělil Vokovi z Rožmberka a jeho potomkům právo těžby zlata, stříbra, mědi, železa i dalších kovů na rožmberských panstvích. Vznik falsu náleží téměř s jistotou do 40. let 15. století a jeho předlohou byla nepochybně Zikmundova horní privilegia pro některé šlechtice – např. roku 1421 král udělil právo těžby zlata, stříbra a jiných rud a zakládání nových hutí Hartneidovi z Liechtenštejna a jeho strýcům.²¹⁰ Zájem Oldřicha z Rožmberka o těžbu kovů dokládá i skutečnost, že si z knihovny kláštera zlatokorunského vypůjčil příslušnou literaturu, „*Liber de metallis et lapidibus*“ a „*Tractatus de metallis et lapidibus*“. Několik osob s přízviskem *horník* na Krumlovsku v první polovině 15. století zachytil prosopografický výzkum.²¹¹ Rozkvět krumlovského hornictví spadá do doby kolem roku 1500 – např. roku 1473 se Toman Infantaler dotazoval Jarohněva z Úsuší, nakolik se zakládají na pravdě zprávy o vysokých výnosech stříbrných dolů „*an dem perg oberhalb des schlos gegen der müll und der schtat vber*“. O rozvoji důlní činnosti konečně svědčí i založení hornického oltáře sv. Barbory v krumlovském farním kostele (1478) a opakovaná nadání k témuž oltáři. O rozkvětu krumlovského horního podnikání vypovídá i vydání horního zákoníka – *Pergkwerch*

---

níku srv. URP, s. 107–108, č. 182, a komentář tamtéž; pro oblast Krumlovska (v hranicích dnešního okresu) MICHÁLEK – ZAVŘEL 1996 (souborně s. 25, s odkazy na jednotlivé lokality katalogu).

²⁰⁹ ERNÉE – NOVÁČEK 1999, s. 30–32; k existenci mincovny srv. ERNÉE – MILITKÝ – NOVÁČEK 1999, zvl. shrnutí s. 227–229.

²¹⁰ Doklad k roku 1264 CDB 5/1, s. 615–618, č. 414 (inzert v konfirmaci Jana Lucemburského z r. 1333 – též falsum – LOR 1, s. 241–242, č. 355); M. Pangerl (UBG, s. 13–15) kladl vznik falsu před rok 1443; přesvědčivě argumentuje SCHMIDT 1894–95/I, s. 323–325; z jakého důvodu kladl týž autor později vznik falsu až do doby kolem r. 1456 (SCHMIDT 1915, s. 3), není jasné; nepřesně celou věc interpretuje MÍKA 1970, s. 44–45; doklad z roku 1421 TUREK 1951a, s. 61.

²¹¹ Vypůjčka knih UBK 2, s. 133–134, č. 563; již roku 1423 se v Krumlově připomíná horník Zikmund (PK, s. 76), v rejstříku krumlovské městské sbírky (1459) je uváděn *Ondráček horník* (SOkA Český Krumlov, fond K 1, B III 2b, i. č. 1571, fol. 5v); roku 1445 je uváděn osedlý jménem *Horník* v nedalekém Krasetíně (SOA Třeboň, pob. Český Krumlov, Vs Český Krumlov, I 7 R^{alfa} 186/1, fol. 11v).

Ordnung – v jehož úvodu Petr z Rožmberka chválí všemocného boha, jenž „*in kurtzuergangen zeit ain new perckwerch alhie bey meiner Stat zu Crumbnaw verilien... hat*“.²¹²

Naproti tomu o eventuální těžbě drahých kovů na území sekularizovaného klášterství zlatokoronského není v 15. století nic známo – otázka důlního podnikání je tu ostatně i pro období 14. století jen pravděpodobnou domněnkou, opírající se o několik nepřímých zmínek z počátku 14. století. Především o listinu Bavora III. ze Strakonice z roku 1315, jíž klášteru uděloval jistá území včetně práva k nalezištím zlata; analogická – vztahující se na případ možného nalezení drahých kovů – je i formulace podmínek při zápisu vsi Frantoly roku 1320. Svědectví dochovaných terénních pozůstatků lze nicméně pokládat za průkazný doklad důlního podnikání, ovšem bez znalosti bližších souvislostí.²¹³

Z období 15. století je na rožmberské doméně doložena i těžba nerudných surovin – na panství Helfenburk, zvláště v okolí Bavorova se okolo poloviny 15. století prokazatelně těžil vápenec. Vyplývá to z žalob Oldřicha z Rožmberka na Vodňanské, kteří zde *kámen vápenný* neoprávněně těžili.²¹⁴

Horní správa. Dolování na rožmberských panstvích v 15. století je doloženo – vedle terénních pozůstatků – pouze prameny listinné povahy, jež nedovolují detailně rekonstruovat vlastní systém správy dolů a příslušné písemné evidence. V německých a rakouských zemích je v případě některých revírů možné rekonstruovat systém správy dolů a evidence vytěžené rudy již pro období 15. století, výjimečně i starší. Již od 14. století lze např. rekonstruovat systém horní správy, resp. hierarchii jejích úředníků, v jižní části Schwarzwald (zvláště oblast Breisgau). Od počátku 15. století jsou v jazykově německém prostředí doloženy specializované horní knihy.²¹⁵ Rožmberské doméně geograficky blízké prostředí představuje bavorské vévodství – i zde jsou nejstarší zmínky o horní správě k dispozici až ze druhé poloviny 15. století, v českém prostředí lze pro

---

²¹² Doklad z roku 1473 UBK 2, s. 182, č. 815; SCHMIDT 1915, s. 14, lokalizoval tyto doly na Plešivec (dnes jižní předměstí Krumlova); hornický oltář SCHMIDT 1915, s. 5.

²¹³ Doklad z roku 1315 UBG, s. 53–58, č. 22 (editor nabádá k nezbytné kritičnosti při interpretaci zmínky, l. c., s. 56, pozn. 3); listinu připomínají i ERNÉE – NOVÁČEK 1999, s. 31, a pokládají ji za „*dosud nepovšimnutou zprávu o dolování na Krumlovsku*“ – zmínky jsem si povšimnul již před lety (ŠIMŮNEK 1994, s. 100, 229, pozn. 12), v uvedeném smyslu bych ji však bez výhrad nevykládal ani dnes; doklad z roku 1320 UBG, s. 67–68, č. 66; o terénních pozůstatcích ERNÉE – NOVÁČEK 1999, s. 31, pozn. 48.

²¹⁴ LOR 2, s. 319, č. 367; LOR 4, s. 249, č. 355 (taktéž z roku 1444, nikoli 1450).

²¹⁵ Oblast horní správy ve Schwarzwald ve 14. – pol. 16. stol. TUBBESING 1996, s. 149–182; typy pramenů, využitelných pro studium dějin středověkého hornictví, vysvítají z práce KRASCHEWSKÉHO 1994 (konkrétní podobu vedení horních knih 1409–1410 srv. v příloze, l. c., s. 31–40). Srv. též rekonstrukci pracovních postupů a související průběžné písemné evidence na příkladu horního revíru Gastein – Rauris (zboží arcibiskupství salzburského) kolem roku 1500 (LUDWIG – GRUBER 1987, s. 75–103).

období pozdního středověku v hrubých rysech rekonstruovat jen systém správy zeměpanských dolů.²¹⁶

Základním pramenem v rožmberském prostředí je horní privilegium, jež pro krumlovské kverky vydali Jindřich a Vok z Rožmberka roku 1475. Správou zlatých a stříbrných dolů v okolí Krumlova byl pověřen vrchnostenský úředník, zvaný *perkerychtěř*. Jeho prvořadým úkolem byl dohled nad řádnou evidencí vytěžené rudy – kov byl cejchován *horničím znamením* pánů z Rožmberka – aby nebyla poškozena vrchnostenská práva. Ze znění arengy lze soudit, že se jednalo o vůbec první právní normu svého druhu, vynucenou překotným rozvojem důlního podnikání v okolí Krumlova. Jako závazná právní norma je ve zmíněném privilegii označováno „*právo horničie země české*“, tedy Václavův zákoník „*Ius regale montanorum*“. Souborná právní kodifikace, týkající se krumlovských dolů, je spojena se jménem Petra IV. z Rožmberka, jenž roku 1515 vydal báňský řád („*Perkwerch Ordnung*“), odvozený od horního zákoníka saského Annabergu (1509).²¹⁷

Rožmberkové nepodnikali ve vlastní režii, ale právo těžby za jistých podmínek pronajímali. Vrchnosti náležel nejen díl vytěžené rudy (popř. adekvátní peněžní ekvivalent), ale v případě potřeby i předkupní právo – „*jestliže by nám jeho [zlata a stříbra] samým potřebie bylo, tehdy mají [kverkové] je nám nad jiné dáti v obyčejným trhu věrně a beze lsti*“. Souhlasu perkmistra podléhalo i zakládání nových dolů (šachet).²¹⁸ Těžbu v krumlovských dolech si zpravidla pronajímali zkušení těžaři z Rakous a Bavor, ale i krumlovští měšťané. Ti se podíleli i na uměleckém zpracování drahých kovů – je pozoruhodné, že po polovině 15. století je v Krumlově doloženo několik specializovaných zlatníků, zatímco v rejstříku městské sbírky (1424) není zlatník ani jediný. Příznačně je roku 1445 uváděn zlatník Štěpán i v nedalekých Domoradicích, kde jsou rovněž doloženy zlaté doly.²¹⁹

Zpracování kovů.²²⁰ Hut' na zpracování drahých kovů, založená v jižní části opevněného prostranství mezi oběma krumlovskými hrady (horním a „dolním“ –

---

²¹⁶ ROSENTHAL 1889, s. 384–388; KOŘAN 1955, zvl. s. 176–183.

²¹⁷ Doklad z roku 1475 UBK 2, s. 190–191, č. 858; „*Ius regale montanorum*“ – edice: CJB 1, s. 264–435; SCHMIDT 1915, s. 5, předpokládá přímou vazbu na jihlavské horní právo; PERGKWERCH ORDNUNG 1515; o významu tohoto řádu v Čechách MÍKA 1970, s. 88.

²¹⁸ Cit. dle privilegia z roku 1475 (UBK 2, s. 190–191, č. 858); srv., co k pronájmu těžby z hlediska právních nároků českého krále podotýkají SCHMIDT 1915, s. 3–4 a MÍKA 1970, s. 45.

²¹⁹ Prosopografii těžařů sestavil SCHMIDT 1915, s. 7–10; krumlovští zlatníci – např. r. 1456 Václav (UBK 2, s. 100–101, č. 405); r. 1462 Štěpán (UBK 2, s. 130, č. 554); r. 1472 Šimon (UBK 2, s. 178, č. 792); doklad z roku 1445 UBK 2, s. 67, č. 241; zlaté doly u Domoradic SCHMIDT 1915, s. 14.

²²⁰ K základním pracím k dějinám železářství patří monografie KOŘANA 1946, zvl. s. 17–78; koncepce knihy se promítla i do příslušných kapitol pozdější kolektivní syntézy – pro období vrcholného a pozdního středověku TYŽ 1984 (součástí práce je přílohová mapa hutí v českých zemích 1300–1600); v 80. letech 20. století se problematikou českého středověkého železářství v několika

Hrádkem) – tj. v prostoru dnešního druhého hradního nádvoří – fungovala již kolem roku 1300. Nejstarší písemný doklad existence huti v Krumlově pochází z roku 1407 – „... a což orudí železného v huti, i drkolny i sochor i klíny, mají mi v huti nechat“.²²¹ Na charakter huti však nelze z této ojedinělé zmínky spolehlivě usuzovat – může se vztahovat buď k huti na hradě, nebo k železářské huti, jež by ovšem musela ležet u vodního toku (Vltavy) – a stejně tak o jejím provozu a správě nejsou v této době žádné zprávy.²²¹ Podobně není nic známo o způsobu evidence vrchnostenských příjmů z hamrů, i zde lze předpokládat velmi jednoduchý a praktický systém účetnictví, jak ukazují analogie.²²² Nejstarší zmínky o hamrech na rožmberských panstvích (pomineme-li zmínku o huti na zbirožském panství roku 1379) – větším dílem v oblasti sekularizovaného klášterství korunského – jsou k dispozici od první poloviny 15. století (Jablonec 1423, hamr pod Kájovem kolem 1450, pod Ktiší 1470, Smědeč 1478). Jedná se o doklady z materiálu listinného, v jednom případě dokonce z register trestní správy (účetní prameny ve vztahu k železářským provozům k dispozici nejsou).²²³ Specializovanou železářskou výrobu indikují např. zmínky o krumlovských brnících ze třetí čtvrtiny 15. století.²²⁴

Mincovnictví. Ražba mince těsně souvisí s těžbou drahých kovů – počátky krumlovské mincovní ražby v 15. století navazují na udělení **mincovního privilegia** Oldřichovi z Rožmberka roku 1422. Ve znění privilegia se objevuje narážka na ovládnutí Kutné Hory a tamější mincovny kališníky počátkem roku 1422, tímto poukazem ale nelze uspokojivě vysvětlit, proč král udělil mincovní právo právě Oldřichovi. Castelin tu pomýšlí i na

---

studii zabýval Maur (srv. MAUR 1985, s bibliografií starších prací). Stručný přehled základních typů písemností ke studiu dějin železářství ve středověku podal SPRANDEL 1968, s. 5–10; otázkám vedení písemné agendy v rámci samotného průběhu výroby již zvláštní pozornost nevěnoval; z hlediska četných aspektů středověkého hornictví, včetně předchozí prospekce a následně technologií zpracování kovů je pozoruhodná práce WEISGERBERA 1996.

²²¹ O dataci a poloze metalurgického pracoviště v areálu krumlovského hradu ERNÉE – NOVÁČEK 1999, s. 30–32; doklad z roku 1407 UBK 1, s. 156–158, č. 565.

²²² Mechanismus evidence a účetnictví v hutích je zřejmý např. z týdenních účtů z počátku 15. století – evidovaly jméno pracovníka, objem vyrobeného železa a výši vyplacené odměny (otisknul a z hlediska hospodářských dějin zpracoval LAPSLEY 1899); z dominií světské šlechty srv. o účtech, evidujících příjmy z hamrů na panství rodu Manderscheidů v 15. století (NEU 1972, s. 232–240).

²²³ PK, s. 73; AČ 14, s. 56–57, č. 1600; AČ 21, s. 364, č. 175, s. 410, č. 267. Zprávy písemných pramenů 14.–15. století o hamrech eviduje KOŘAN 1946, s. 30–35; HOFMANN 1964 pro oblast rožmberských panství zvl. s. 19–21, 55–56 (doklady hamrů a hutí ojediněle od 15. stol. – pro region Blanského lesa neúplně); předhusitské doklady o hamrech na šlechtických statcích MAUR 1985, s. 29.

²²⁴ V rejstřících městské sbírky (1459, 1463, 1466) je doložen Prokop brníč (1459: SOKA Český Krumlov, fond K 1, B III 2b, i. č. 1571, fol. 7v; 1463: tatáž sign., i. č. 1291, fol. 2v; 1466: tatáž sign., i. č. 1292, fol. 7r), roku 1466 je uv. Jirí brníč (SOKA Český Krumlov, fond K 1, B III 2b, i. č. 1292, fol. 2r, 2v). V rejstříku (1459) se uvádí též blíže neidentifikovaný *brnieř* (SOKA Český Krumlov, fond K 1, B III 2b, i. č. 1571, fol. 2v).

možnou symbolickou rovinu udělení mincovního práva – Oldřich měl razit královskou minci jakožto Zikmundův zástupce v zemi. V každém případě bylo podobné privilegium v prostředí české šlechty té doby první svého druhu.²²⁵

Méně jasná je otázka rožmberských mincovních privilegií v pohusitské době. Privilegium ražby mince – „*minci jemu dopustil, z kteréžto má velký užitek*“ – zmiňuje Jan Rús mezi Poděbradovými předvolebními úplatky Janovi z Rožmberka. Míka toto – patrně správně – interpretuje nikoli jako udělení mincovního práva, nýbrž jako jeho neodejmutí. Skutečností je, že Jan z Rožmberka nefiguroval mezi deseti českými pány, jimž král Friedrich povolil (1467) v ražbu mince v Plzni (ačkoli je dochována Janova žádost, aby směl razit „*mincze in gleicher weyse man de yecz zu Wien münct...*“), naopak roku 1468 dosáhl udělení mincovního privilegia ze strany českého krále Jiřího.²²⁶

Rožmberské ražby a otázka mincovny. Pro Oldřicha z Rožmberka představovalo právo ražby královské mince možnost alespoň částečné sanace rodových financí, neboť razil minci zlehčenou. Oficiální rožmberská ražba je označována jako „*silberein phennig munz*“ (1422), pokusy o její identifikaci se stále pohybují v rovině více či méně pravděpodobných hypotéz. Zatímco Castelin obecně pokládá pokusy o identifikaci rožmberské ražby za neopodstatněné, i v novější době se vyskytlo několik identifikací – Radoměřský vyslovil domněnku, že rožmberské mince mohly být napodobeninou vídeňských feniků s rakouským štítkem a písmeny RBG, nověji však Hásková pokládá i tuto identifikaci za málo průkaznou. Situaci navíc komplikuje souběžný oběh pasovské mince a dalších bavorských ražeb na jihu Čech.²²⁷

S ražbou nekvalitní mince začal Oldřich ještě roku 1422 a např. Budějovičtí již od počátku odmítali jeho zlehčenou minci přijímat, až jim král musel – bezpochyby na Oldřichův zásah – nařídit ji „*in eurer stat widdert zu nemen*“.²²⁸ O vývoji rožmberských ražeb – pokud vůbec Rožmberkové minci razili (v literatuře nechybějí názory, že Oldřich razil minci ještě ve 40. letech) – není po několik desetiletí k dispozici jediná průkazná zpráva. Např. Castelin předpokládá činnost rožmberské mincovny na Krumlově ve 20.–40.(?)

---

²²⁵ Doklad z roku 1422 LOR 1, s. 43–44, č. 62; o kutnohorském dolování i mincovnictví v průběhu husitské revoluce KEJŘ 1958, zvl. s. 87–94; CASTELIN 1948, s. 80; Zikmundova mincovní privilegia pro šlechtu eviduje CASTELIN 1948, s. 80, 83, pozn. 7.

²²⁶ MAREŠ 1892, sl. 282; MÍKA 1970, s. 43; doklad z roku 1467 CHMEL 1838, č. 4909 (není ovšem známo, zda privilegium skutečně vešlo ve skutek – srv. HLAVÁČEK 1993, s. 295); nedatovaná Janova žádost SOA Třeboň, Historica 2439; k roku 1468 např. NEMEŠKAL 1993, s. 102 (kontext s dobovými mincovními poměry v Čechách l. c., s. 93nn).

²²⁷ CASTELIN 1948, s. 82, 83, pozn. 14; RADOMĚŘSKÝ 1976, s. 190–194; HÁSKOVÁ 1995, s. 106–108; KUBÍKOVÁ 2004, s. 51–52 (se znalostí jen části literatury); k oběhu mince pasovské SCHMIDT 1907, s. 119, další doklady na základě pramenů urbariální povahy eviduje ŠIMŮNEK 1999, s. 215.

²²⁸ Název rožmberské ražby (1422) LOR 1, s. 43, pod č. 62; Zikmundův mandát LOR 1, s. 43, pod č. 62; k celkové situaci NOVÝ 1988a – z jeho analýzy vyplývá, že nesporný pokles hodnoty mince nedosáhl katastrofických rozměrů (srv. l. c., zvl. s. 86, 91–92).

letech 15. století. Hodnota dostupných pramenů je v tomto směru problematická – přímé zprávy chybějí, a navíc počátkem roku 1437 král Zikmund nařídil, že mince má být napříště ražena opět pouze v Kutné Hoře, jakkoli reálný dopad tohoto opatření v praxi pochopitelně nelze přeceňovat.²²⁹

S již zmíněným Poděbradovým mincovním privilegiem pro Rožmberka (1468) bývá spojován nezvyklý typ kruhových peněz se lvem, typologicky odlišných od ražeb krumlovské mincovny (již Veselý je spojoval s mincovnou rožmberskou, případně plzeňskou mincovnou Zelenohorské jednoty).²³⁰ Celý problém je ovšem ještě komplikovanější – rožmberská ražba mince ještě nutně neznamená provoz mincovny přímo na Krumlově. Archeologové předpokládají souvislost mincovny s hradní hutí, doloženou na počátku 14. století – není ovšem průkazné, že neměnný stav tu vydržel půldruhého století. Ze sklonku 60. let je navíc k dispozici zpráva, že rožmberské stříbro bylo odesíláno na zmincování do Kutné Hory – v té souvislosti stojí za zmínku i podíl rožmberských úředníků na ražbě zlehčené mince. Zajímavou zprávu o tom zaznamenal Václav Březan – k roku 1469 uvádí, že Řehoř Klaric (úředník na Soběslavi a Třeboni), „*chtěje pánu v těch těžkých letech pomoci, peníze mincoval a lehkou černou minci... předělával, nebo sobě to zjednal právo jeho od krále. Do mnoha set hřiven stříbra zmincoval*“. Pozoruhodné svědectví o černé minci mimoděk zaznamenal jiný rožmberský úředník, dlouholetý písař choustnického úřadu Petr Maksant (1462), jenž „*jest velikú škodu vzal na černých penězích v úroce braných*“ a žádal proto vrchnost o poshovění při skládání počtu.²³¹

Citovaná zmínka o Klaricově účasti při zmincování stříbra dokládá podíl rožmberských úředníků v tomto směru. Vedle Klarice však při ražbě rožmberských mincí vykonávali administrativní práce i další rožmberští úředníci – jmenovitě Pavel Dětrichovic či choustnický lovcí Habart. Roli úředníků v celém procesu podtrhuje i skutečnost, že v rámci rožmberské administrativy 15. století nebyl zřízen zvláštní úřad mincmistra. Lze proto předpokládat, že úředníkům – patrně krumlovským – náležel dohled a vedení písemné evidence v průběhu celého procesu – od vytěžené rudy až po ražbu mince.²³²

---

²²⁹ CASTELIN 1953, s. 175–180; srv. i RADOMĚRSKÝ 1976, s. 188–194; doklad z roku 1437 AČ 2, s. 381, č. 154.

²³⁰ VESELÝ 1968; přehled diskuse podává RADOMĚRSKÝ 1983, s. 51–60 (autor se přiklání k představě, že se jedná o rožmberské ražby); o rožmberském mincování na sklonku 60. let srv. též CASTELIN 1953, s. 237–240.

²³¹ Úvaha o poloze mincovny v návaznosti na hut' naposledy u ERNÉÉHO – NOVÁČKA 1999, s. 31; BŘEZAN 1899, s. 240; za hospodářský dopad ražení černé mince byl na počátku 60. let činěn odpovědným král Friedrich a jeho bratr Albrecht (srv. SLČ 1937, s. 124, 127, 128); několik pokusů o zlepšení kvality mince učinil král Jiří z Poděbrad (srv. AČ 5, s. 281, č. 17, a zvláště mandát z roku 1469 AČ 4, s. 437–440, č. 8); doklad z roku 1462 HRADILOVÁ 1992, s. 53, č. 5.

²³² K účasti rožmberských úředníků na ražbě CASTELIN 1953, s. 237, pozn. 1, 2; mechanismus účetní evidence vytěžené (stříbrné) rudy a jejího následného zmincování detailně analyzoval – na základě pramenů z mincovny Hall (Tyrolsko) z přelomu 15. a 16. století – GEYER 1952, s. 197–204; o úřednících nad mincí ve službách vévodů bavorských (14.–15. stol.) ROSENTHAL 1889, s. 366–

Sklářství. Výzkumy posledních let jasně dokázaly, že počet středověkých skláren (14.–15. století), doložených písemnými prameny (dnes známy zhruba dvě desítky), představuje jen zlomek skutečného stavu (např. jen v oblasti severně od Nového Boru a Cvikova Gelnar zachytil pozůstatky téměř dvou desítek skláren). Topografie skláren na území Čech ve středověku je teprve v počátečním stadiu zpracování – z mapy rozložení středověkých skláren v Čechách je mj. jasně patrná i vazba sklářské výroby na regiony s dostatkem dřeva. Technologii středověkého sklářství se soustavně zabývá zvláště E. Černá.²³³

Existence skláren je na rožmberských panstvích doložena od 14. století – vedle místních a pomístních jmen o tom svědčí i výsledky terénního průzkumu, a to zvláště v lesních pásmech na panstvích Vítkův Kámen a Nové Hrady. V rožmberském urbáři (1379–1384) připomínaná lokalita *Glashut* (náhledy na její identifikaci se různí – Praxl a Fröhlich předpokládají, že se jedná o pozdější ves Lindberg, za pravděpodobnější pokládám Marešův výklad na ves Stögenwald, ačkoli průkazný též není) zanikla před rokem 1515 (v urbáři z toho roku se již neuvádí). Sklářny v oblasti Novohradských hor jsou písemnými prameny doloženy již od 15. století – např. jméno vrchu Glasberg/Na Sklenářské lze hypoteticky vztáhnout k huti, neurčitě připomínané na Cetvinsku v 15. století – ač někdy se uvádí až 16. století. Výsledky terénních výzkumů rovněž kladou počátky sklářství v Novohradských horách nejpozději do 15. století. Lze oprávněně předpokládat, že dosud jediný doklad středověké sklárny v Novohradských horách bude v budoucnu rozšířen o další lokality. Dokladem existence četných skláren na opačné – západní – straně rožmberského dominia (zvláště na Vimpersku a Prachaticku) v polovině 15. století jsou i jména žoldnéřů, vstupujících roku 1445 do služeb pasovského biskupa – ze 110 osob jich 10 mělo prokazatelnou souvislost se sklářskou výrobou (tento fakt lze vykládat ovšem i jako doklad úpadku sklářství, když totiž skláři měli potřebu hledat obživu jako žoldnéři).²³⁴ O sklářské výrobě na obou stranách hranice již ve 14. století svědčí doklady z oblasti sousedního rakouského Mühlviertelu. I z předběžných výsledků terénního výzkumu je totiž zřejmé, že Šumava a oblast horního toku Vltavy vykazuje

---

384; o pravomoci wettinského mincmistra v oblasti evidence vytěžené rudy a jejího zmincování STREICH 1990, s. 219–227.

²³³ Většinu dnes známých písemných zmínek o středověkých sklárnách eviduje již MAREŠ 1893, s. 10–15; GELNAR 1997; ČERNÁ 1996, s. 175, mp. 1; srv. souborně např. TÁŽ 1991, o rekonstrukci s využitím ikonografických pramenů (ilustrace v cestopisu Mandevillově z doby kolem 1420) TÁŽ 1993.

²³⁴ Celkově MAREŠ 1893, s. 10; čtyři pramenné zmínky o hutích v oblasti mezi Vimperkem a Novými Hrady (1359–1401) eviduje BLAU 1954, s. 6; REPÁSOVÁ 1976, s. 127–128, předpokládá v polovině 15. století na rožmberských panstvích existenci několika skláren; *Glashut* na panství Vítkův Kámen UZR, s. 26, č. 222; k identifikaci PRAXL 1983, s. 73; FRÖHLICH 1991, s. 310; MAREŠ 1893, s. 10; Glasberg na Cetvinsku SEDLÁČEK 1920a, s. 13; FRÖHLICH 1996, s. 3; 16. století uvádí BERNLEITHNER 1955–56, s. 139–141, a mapa; k problematice sklářství v Novohradských horách jsou zásadní práce PRAXLA 1983 a FRÖHLICHA 1991; jména žoldnéřů z roku 1445 PRAXL 1968, s. 229.

jednu z největších koncentrací středověkých skláren u nás. Z průzkumu zaniklých středověkých skláren v Mühlviertelu vyplynuly některé závěry, odpovídající i českým poměrům, především: evidence skláren je takřka výhradně založena na terénním průzkumu, neboť v písemných pramenech sklárny nejsou prakticky zachyceny.²³⁵

Z torzovitosti dokladů o samotné existenci skláren (sklářských hutí) na rožmberských panstvích plyne, že o jejich provozu, výrobě, distribuci zboží a všech dalších aspektech fungování středověkých skláren zde není nic známo.²³⁶

Nejstarší doklady o působení **stavební hutí** na rožmberských panstvích jsou k dispozici z přelomu 15. a 16. století (Krumlov), pro starší období nelze o hutí hovořit. Nejpozději od počátku 15. století je ovšem na rožmberských panstvích doložen systém smluv o dílo, ad hoc uzavíraných na provedení stavebních prací (srv. s. 320n.), a oprávněně předpokládáme i kontakty se staviteli působícími v zahraničí – známou postavou je v tomto směru Stephan Krumenauer (†1461), jenž po vyškolení v Pasově zřejmě ve 20. letech 15. století nějaký čas působil na rožmberských panstvích (přímo v Krumlově?) a poté definitivně přesídlil do Rakous.²³⁷ Rožmberská stavební huť byla ve své době v českém šlechtickém prostředí jedinečným zjevem nemajícím analogie. V jejím čele stál mistr, titulovaný jako *obrister maister des stainwerchs* (titulatura Hanse Getzingera). Ilustrativní z hlediska způsobu fungování stavební hutí jsou řezenská statuta kameníků (1459), jež právě díky Getzingerově hutí měla na rožmberských panstvích zásadní vliv a jež se ještě sto let po svém vydání výrazně odrazila ve formulacích cechovního pořádku, vydaného Vilémem z Rožmberka krumlovským kameníkům, zedníkům a tesařům (1564). Způsob práce stavební hutí v pozdním středověku v českém prostředí unikátním způsobem odráží týdenní účty svatovítské hutí z let 1372–1378 – detailní rozbor naznačil celou škálu dosud nevyužitých vypovídacích možností pramene.²³⁸

---

²³⁵ Srv. konkrétně o sklářské hutí 14. stol. na úpatí Sternsteinu u Bad Leonfelden (SCHWANZAR 1993); zprávy písemných pramenů o sklárnách ve Waldviertelu ve 14.–15. stol. eviduje BERNLEITHNER 1955–56, s. 138–139.

²³⁶ Negativně se o existenci účtů sklářských hutí z 15. století vyslovuje např. PRAXL 1983, FRÖHLICH 1991, TÝŽ 1996; pouze v případě rozsáhlejších hutí lze předpokládat úřad hutního písaře (srv. REPÁSOVÁ 1976, s. 127–128).

²³⁷ Jeho náhrobník v Braunau na Innu nese tři pětilisté růže, jež bývají vykládány jako remiscence na Rožmberky (KUTHAN 2003, s. 645, s bibliografií).

²³⁸ Přehledně KOTRBA 1965, o krumlovské hutí zvl. s. 81–83; o Getzingerovi z poslední doby KUBÍKOVÁ 1996b (s bibliografií) a KUTHAN 2003, s. 647–648; o vlivu řezenských statut kameníků (1459) na rožmberských panstvích NEUWIRTH 1899, s. 427–448; cechovní pořádek z roku 1564 – edice: l. c., s. 448–453; organizaci stavebních prací pod vedením zkušeného zedníka v té době obecně nasvědčuje smlouva, již uzavřel roku 1489 Jindřich z Hradce se zedníkem Jankem, jenž „*dokudž jest živ, má mi dělati a jiným mým dělníkuom rozkazovati*“ (SOA Třeboň, pob. Jindřichův Hradec, RA z Hradce, II–A–7); účty svatovítské hutí – edice: NEUWIRTH 1890, rozbor: SUCHÝ 2003; souborně k otázce stavebních hutí je dodnes aktuální materiálově bohatá a přehledně členěná práce JANNERA 1876.

Zřejmě na základě smluv o dílo vznikala umělecká díla pro výzdobu sakrálních i profánních prostor. Není pochyb, že předními objednateli byli páni z Rožmberka (pro patronátní kostely a krumlovskou rezidenci), ovšem možnost vlastní reprezentace prostřednictvím objednávky uměleckého díla – např. votivní malby – prokazatelně využili i někteří rožmberští úředníci (srv. s. 444n.). V oboru malířství a sochařství sice na Krumlově samostatná huť nevznikla, ovšem průkazné jsou zmínky o malířích Jindrovi a Vítovi, kteří na Krumlově po polovině 15. století působili. Uměleckovědný rozbor dochovaných uměleckých děl vedl k formulování teze o existenci krumlovské malířské dílny již před polovinou 15. století (Bartlová).²³⁹

Správa poddanských měst

Geneze a fungování správních úřadů v českých středověkých městech je již dlouho předmětem studia, a to především v případě královských měst. Výzkumné možnosti v případě poddanských měst jsou často velmi značně limitovány nedostatečnou pramenovou základnou, jež se začíná rozšiřovat objemově i kvalitativně až pro období 16. století. Vedle standardní syntézy Hoffmannovy a Mackovy a nověji – pro počátky městských zřízení ve 13. století – Kejřovy je třeba připomenout dvojici prací věnovaných problematice poddanských měst. Jedná se o studii R. Nového, zaměřenou především na hospodářskou a sociální stránku tématu – z oblasti poddanských měst (světské) šlechty je blíže přihlédnuto pouze k rožmberskému dominiu (souborně na základě urbáře 1379–1384), z jednotlivých lokalit blíže ke Krumlovu (zvláště dle rejstříku městské sbírky z r. 1424). Další prací je nedávná Vorlova syntéza, již charakterizuje pojetí v širokém srovnávacím rámci, ovšem s akcentem na období raného novověku. Jako srovnávací literaturu tu lze uvést Meyerovu rekonstrukci systému správy habsburských měst v oblasti Vorlandu – vedle vzájemného poměru vrchnostenských úředníků a představitelů městské správy autor probírá i otázky městské samosprávy a postavení jednotlivých měst z hlediska trestněprávního.²⁴⁰

---

²³⁹ O rožmberském kulturním okruhu 15. století monograficky MÜLLER 1985 a se zaměřením na architekturu KUTHAN 2003 (po celé sledované období poukazuje na intenzivní umělecké kontakty se zahraničím); se zaměřením na malířství (s příslušnou bibliografií) VŠETEČKOVÁ 1999; existenci malířské dílny či alespoň na objednávku rožmberského kulturního okruhu tvořícího umělce před polovinou 15. století předpokládá BARTLOVÁ 2001, s. 265 (s uvedením děl, jež dílně/umělci připisuje); v rejstřících krumlovské městské sbírky se připomíná (1459, 1463, 1466) malíř Jindra – *Gindra pictor* (1459: SOkA Český Krumlov, fond K 1, B III 2b, i. č. 1571, fol. 4v; 1463: tatáž sign., i. č. 1291, fol. 3v; 1466: tatáž sign., i. č. 1292, fol. 10v), a roku 1466 malíř Vít – *Vitus pictor* (SOkA Český Krumlov, fond K 1, B III 2b, i. č. 1292, fol. 2v, 12v) – dle výše lozunky náleželi k vrstvě zámožných měšťanů.

²⁴⁰ HOFFMANN 1992, zvl. s. 257–286, o poddanských městech s. 296–301; MACEK 1998, s. 19–80, o poddanských městech s. 66–80; KEJŘ 1998, s. 227–251; přehled problematiky městské správy v českých zemích (14.–18. stol.) JANÁK – HLEDÍKOVÁ 1989, s. 233–263; NOVÝ 1973, krumlovský rejstřík s. 87–92; VOREL 2001, zvl. s. 69–197; MEYER 1933, s. 204–233.

Okruhy pramenů. V prostředí rožmberských měst 15. století je základním pramenným východiskem dobová korespondence, a doplňkově urbáře a úroční rejstříky. Prameny městské proveniencie jsou pro dané období dochovány zcela nedostatečně – rejstříky městské sbírky jsou k dispozici pouze pro Krumlov (z let 1423 – fragment, 1424, 1459, 1463, 1466), v případě městských knih je situace stejně nepříznivá.²⁴¹ Zmínky o deperditních městských knihách svědčí o tom, že v 15. století byly městské knihy vedeny ve všech poddanských městech na rožmberských panstvích – z těsného sousedství lze pak připomenout předhusitské městské knihy ústské (1418) a vltavotýnské (1406/1416).²⁴² Dochován je jen nepatrný zlomek. Většina městských knih zůstala nedoložena, propastný je však i rozdíl mezi knihami doloženými a dochovanými (srv. tab. 2). Širší pohled ukazuje, že analogická je i situace rakouských měst, jejichž pramenná základna je pro pozdní středověk stejně neuspokojivá jako v případě měst českých.²⁴³

Městské knihy jsou dochovány ze tří měst – rožmberské Soběslavi a Trhových Svinů a zápisných Prachatic. V případě Soběslavi se dokonce dochovaly dvě městské knihy založené v polovině 15. století (jakkoli do knihy trhové – založena 1456 – se z nejasných důvodů zapisovalo až od roku 1472). Do souvislosti se Soběslaví uvedl J. Šusta ještě další pramen – bez bližší specifikace jej označuje jako *účetní manuál soběslavský* z roku 1442 (v souvislosti s platy z Řípce). Tento termín je zcela zavádějící – jedná se o rejstřík vztahující se navíc pouze k obvodu rychtářství Mezimostí, nikoli k Soběslavi. Pamětní záznam o založení soběslavské trhové knihy (1456) podává zajímavé svědectví o iniciativě samotných měšťanů při zakládání městských knih – záznam začíná slovy „*Tyto knihy jednáním Prokopa Muškáta jsou přpraveny Městu Sobieslav*“, přičemž současně bylo vymezeno, jaké typy vkladů do knihy náležejí a zdůrazněna autenticita („*neporušená pevnost*“) knihových zápisů. O podnětu ze strany vrchnosti či jejich úředníků při založení knihy se neděje žádná zmínka.²⁴⁴ Svinenská městská kniha je dnes dochována jen fragmentárně – původně měla více než 215 folií, z nichž je k dispozici něco přes čtvrtinu. Torzem kniha byla již v 18. století, kdy do ní byl vložen „titulní list“ s nadpisem „*Hft. Gratzen – Fragmente des Markt Schweinitzer Grundbuchs*“. Původní titulní list se nedochoval a tím ani případný

---

²⁴¹ Rejstříky 1424–1466 SOkA Český Krumlov, fond K 1, B III 2b, i. č. 1290 (= edice: FIALOVÁ – HEJNIC 1975); tatáž sign., i. č. 1571, 1291, 1292; fragment z roku 1423 ani svými rozměry neodpovídá typizovanému rozměru folií rejstříků městské sbírky (SOkA Český Krumlov, fond K 1, B III 2b, i. č. 1290 = edice: PLETZER 1963).

²⁴² Přehled dochovaných městských knih u nás poskytuje katalog NOVÉHO 1963; Sezimovo Ústí ŠIMEČEK 1955b; ŠMAHEL & kol. 1988-90/I, s. 137, pozn. 87; Týn n. Vlt. TECL 1996b.

²⁴³ V případě rožmberských poddanských měst tak platí – mutatis mutandis – to, co o dochování písemností, zvláště městských knih (15. stol.), byl v případě Waidhofenu an der Ybbs nucen konstatovat WEIGL 1992.

²⁴⁴ ŠUSTA 1909, s. 15; rejstřík 1442 SOA Třeboň, Vs Třeboň, IA 6G^{beta} 11 (rozbor pramene srv. s. 191); trhová kniha SOkA Tábor, AM Soběslav, kniha č. 297, cit. fol. 1v.

Tab. 2. Dochované a doložené městské knihy na rožmberských panstvích (do roku 1472).

Místo	Rok	Specifikace	Dochování	Poznámka
Černovice	1440	<i>registra úročnie</i>	ne	CIM 4/1, s. 387–388, č. 275
Český Krumlov	1443	<i>městské knihy</i>	ne	GROSS 1906, s. 6–7, odst. 1a; s. 11, odst. 15; s. 13–14, odst. 17, 18, 1c
Deštná	1418	<i>knihy sirotčí</i>	ne	ŠIMŮNEK 2000, s. 35, pozn. 14
Horní Stropnice	1468	<i>pozemková kniha</i>	nezvěstná	MÄRTEN 1894, s. 178; bližší charakteristika STEINKO 1902, s. 9 ²⁴⁵
Miličín	1419	městské knihy (sirotčí?)	ne	TEPLÝ 1899, s. 27 ²⁴⁶
Prachatice	1371/73–1821	<i>knihy pamětní</i>	ano	obsah stručně NOVÝ 1963, s. 163–165; monograficky STARÝ 1976
Soběslav	1444	městské knihy	ne	zmínka v odkazu Aleny z Kraselova (TECL 1992g)
Soběslav	1455–1523	<i>knihy kšaftů</i>	ano	edice: HRADILOVÁ 1992
Soběslav	1456/72–1541	<i>knihy trbová</i>	ano	SOkA Tábor, AM Soběslav, kniha č. 297
Trhové Sviny	1437	<i>knihy sirotčí</i>	ne	LOR 1, s. 232–233, č. 347
Trhové Sviny	1471–cca 1640	městská kniha	ano	SOA Třeboň, CS, II–85–1p (zlomky)
Veselí	1407	<i>liber noster civilis</i>	ne	TECL 1988

pamětní zápis, jenž by mohl blíže specifikovat dobu a hlavně souvislosti založení knihy. Nejstarší záznamy v knize se vztahují k letům 1471 a 1475 (pomíjíme tu retrospektivní záznam smlouvy z roku 1433, zapsaný v 16. století) a snad do téže doby můžeme klást i založení knihy. Svým obsahem stojí svinenská kniha nejbližší typu knihy trhové, ovšem s tematicky silně nevyhraněnou skladbou záznamů (věci sirotčí, koupě, prodeje, věnné zástavy, *šacunky*, dluhy, smlouvy, svědecké výpovědi, městský a farní majetek atd.); absence testamentů nasvědčuje snad tomu, že byly evidovány ve zvláštní knize. Záznamy

²⁴⁵ „1468 hatte der Markt Strobnitz schon ein in deutscher Sprache geführtes Grundbuch, welches i. J. 1898 nach Prag abgeschickt werden mußte“ – o osudech, a tudíž ani povaze a dataci tohoto pramene mi není nic známo, ze Steinkova výčtu jmen však soudím, že pramen nenáleží 15. století, nemluvě o nepravděpodobném vedení záznamů v němčině.

²⁴⁶ „... že by který člověk toho města umřel a po sobě děti ostavil k letům nedošlé, tehda ten vešken statek těch dětí po jich otci má ve knihy svrchupsaného města zapsán býti“.

nejdou chronologicky řazeny – z dochovaných fragmentů se dokonce zdá, jakoby pisář začal psát velmi často na zcela libovolné folium. Kniha nadto nevykazuje žádné známky pokusu o vnitřní strukturování, dokonce i foliace pochází až z doby okolo poloviny 16. století. Jakkoli se tedy první zhruba čtvrtina až pětina knihy dochovala téměř v úplnosti (fol. 2–49, 51–54, 56), je pravděpodobné, že v chybějících částech knihy figurovala i řada dalších záznamů z 15. století.²⁴⁷

Jen v ojedinělých případech lze obsah nedochovaných městských knih alespoň částečně rekonstruovat na základě zmínek v dochovaných pramenech. Je to především případ rezidenčního Krumlova, kde řadu informací o knihovné agendě městské správy obsahuje návrh znění městského řádu z roku 1443. Z tohoto pramene vyplynulo, že městské knihy obsahovaly opisy městských privilegií, byla zde evidována cechovní statuta, protipožární nařízení, ustanovení o způsobu vedení vody atd. Poněkud překvapující je skutečnost, že ve vrchnostenské instrukci pro Krumlov o náležitostech pořizování kšaftů (1438) není zmínka o knihách kšaftů, jen se uvádí, že pro platnost testamentu je nezbytné, aby byl uložen v městské truhlici. O existenci knih i před rokem 1443 svědčí nařízení „o městských knihách, kterak mají chovány býti a otvírány“, kde se podotýká, že se tak děje „vedle obyčejně starého“. Vedle městských knih byla v téže době v Krumlově vedena i finanční registra, tzv. *registra měšská*, vedená lozunkéři („... a lozunkéři v svá rýstra zapíší tak...“²⁴⁸) a evidující nejen městskou sbírku (srv. výše), ale i další platy (příjmy z cla, mýta atd.).²⁴⁸ Z hlediska mechanismu vedení městských knih je pozoruhodným pramenem soběslavská *knihovna*, založená roku 1456 – v předstihu byly nadepsány listy pro evidenci transakcí s jednotlivými nemovitostmi (řada listů zůstala – mimo nadpisu – prázdných).

Právní postavení měst a městeček. Vývoj právního postavení rožmberských poddanských měst lze do určité míry pokládat za reflexi mocenských ambic pánů z Rožmberka (výrazem byl prestižní titul *ius regale*). Udělování t. ř. *práva královského* (*ius regale*) bylo de facto specifickým rožmberských poddanských měst – jednalo se o osm privilegií z let 1361–1494; Čeněk z Vartenberka udělil právo královské Jičínu a Novému Bydžovu pod přímým vlivem rožmberského prostředí. Uvedeným fenoménem – ke škodě věci vytrženým z kontextu – se detailně zabýval A. Haas, jehož závěr, že *právo královské* se v rožmberském prostředí etablovalo jako synonymum pro udělení odúmrtního práva, později důvodně odmítnul M. Truc. Na pozadí komparace s ostatními rožmberskými privilegii pro poddanská města dospěl k závěru, že privilegia typu *ius regale* navzájem spojuje, a naopak od ostatních privilegií odlišuje „*ustanovení o okolnostech a způsobu vojenské pomoci městské obce vrchnosti*“.²⁴⁹

---

²⁴⁷ SOA Třeboň, CS, II–85–1p, záznam z roku 1471 fol. 2v; z roku 1475 fol. 2r; z roku 1433 fol. 20r; z roku 1494 fol. 9r–v; z roku 1519 fol. 15r; z roku 1520 fol. 23r–v; z roku 1532 fol. 20r.

²⁴⁸ Znění řádu GROSS 1906, opisy privilegií s. 6, odst. 1a; cechovní statuta atd. s. 6–7, odst. 1a, s. 14, odst. 1c; instrukce z roku 1438 s. 5–6, č. 2; městské knihy před rokem 1443 s. 13, odst. 15; registra vedená lozunkéři s. 8, odst. 3.

²⁴⁹ HAAS 1957; TRUC 1982; privilegium pro Krumlov z r. 1494 rozebral MACEK 1998, s. 73–74.

Dle dobové praxe uděloval právo trhu, znaku a pečeti ad. privilegia poddanským městům panovník, zatímco příslušná vrchnost tu hrála pouze zprostředkující roli mezi městskou obcí a králem. Rožmberkové představovali výjimku. Dokumentuje ji rozbor **tržních privilegií** Petra z Rožmberka z konce 15. století a jejich srovnání s analogickými královskými listinami. Udělování práva pečeti vrchností a nikoli panovníkem se na rožmberských panstvích etablovalo již v době předhusitské – situaci dokumentuje např. formulace v privilegii pro Deštnou z roku 1418. Z let 1498–1504 jsou k dispozici **pečetní privilegia** pro Cetviny, Dolní Dvořiště a Strunkovice n. Blanicí; roku 1528 confirmoval Jan z Rožmberka privilegium na pečeť městečka Vyššího Brodu. Doloženy jsou ovšem i případy, kdy rožmberským městům uděloval právo pečeti král – roku 1481 vydal privilegium červeného pečetního vosku pro Český Krumlov, roku 1488 pečetní privilegium pro Nové Hrady.²⁵⁰

Udělení práva **výstavby hradeb** náleželo vrchnosti, mohl je však udělit i panovník. Výjimečnými okolnostmi bylo dáno, že Oldřich z Rožmberka povolil Vodňanským (tj. královskému městu) obnovit městské opevnění (1420), jež předchozího roku pobořil. V otázce městských hradeb rožmberských měst nelze generalizovat – východiskem jsou nečetná privilegia s právem výstavby hradeb a zmínky písemných pramenů o hradbách obecně, konfrontované s výsledky stavebního průzkumu pozůstatků městských hradeb. Privilegia výslovně dokumentující hradby jsou jen nečetná – např. z roku 1382 pro Lomnici (rožmberským majetkem se stala až v pohusitské době). Ukázkovým příkladem kombinace písemných pramenů a stavebního průzkumu je rekonstrukce průběhu městských hradeb v Českém Krumlově. Výrazné zbytky hradebních systémů jsou na rožmberských panstvích dále dochovány např. v Soběslavi, Třeboni či Rožmberku, v případě některých lokalit lze o existenci hradeb jen spekulovat – ukázkovým příkladem je v tomto směru případ Deštné.²⁵¹

Terminologie sídlišť městského charakteru na rožmberských panstvích v 15. století vykazuje v zásadě tytéž trendy, jež jsou v dané době patrné v celozemském měřítku. Rezidenční Krumlov je v pramenech již od 14. století označován výhradně jako město (*civitas, stat*) – s jistou opatrností lze snad i tento moment pokládat za výraz sebevědomí a prestiže pánů z Rožmberka. Taktéž i několik dalších významných měst – center panství – je v pramenech označováno výhradně tímto titulem (např. Soběslav,

---

²⁵⁰ K udělování práva trhu panovníkem (13.–15. stol.) HAAS 1958, s. 154–164; o zprostředkování vrchnosti zvl. s. 161–162; privilegia Petra z Rožmberka s. 162–164; o udělování znaku a pečeti panovníkem s. 173–178; pečetní privilegium pro Deštnou cit. ŠIMŮNEK 2000, s. 35, pozn. 14; privilegia z let 1498–1504 CIM 4/2, s. 373–374, č. 626; CIM 4/3, s. 396, č. 647; s. 79–80, č. 700; confirmace z r. 1528 CodRos, fol. CCXI–CCXIV; privilegium z r. 1481 CIM 4/2, s. 228–229, č. 493; z r. 1488 CIM 4/2, s. 279–281, č. 545; k erbům a pečetím jednotlivých lokalit srv. kompendium ČARKA 1985.

²⁵¹ HAAS 1958, s. 178–180; doklad z roku 1420 LOR 1, s. 13–14, č. 23; z roku 1382 CIM 4/1, s. 174–175, č. 121; krumlovský hradební systém RAZÍM 1999; soběslavský např. LANCINGER – MUK 1989; třeboňský MAREŠ – SEDLÁČEK 1904, s. 66–70; STEJSKAL 2001; v Rožmberku CECHNER 1929, s. 402 (pomístní jména vztahující se k městskému opevnění v Rožmberku eviduje WALTENBERGER 1908, s. 8); v Deštné ŠIMŮNEK 2000, s. 36–37.

Třeboň, Nové Hrady). V případě městských sídlišť lokálního významu je naproti tomu doloženo kolísání terminologie (*město* – *městečko*), jež rozhodně nelze považovat za indikátor měnícího se právního postavení lokality a jsme nuceni zde hovořit o jisté libovůli a nahodilosti. Diskutabilní kategorii *městeček* (její oprávněnosti v kontextu moderní historiografie) nedávno Mezník pro pozdní středověk rehabilitoval, jakkoli připustil, že exaktní odlišení *město* – *městečko* a *městečko* – *vesnice* je sotva možné.²⁵²

Znatelné rozdíly v nomenklatuře vykazuje srovnání k letům 1379–1384 a 1418 – z privilegií, jimiž Oldřich z Rožmberka osvobodil několik desítek lokalit na svých panstvích od odúmrti, je zřejmé, že řada lokalit v urbáři z let 1379–1384 označovaných jako *oppidum* se roku 1418 jmenuje *městem* (Deštná, Miličín, Radnice, Sedlčany). Příkladem „vzestupu“ a následného „poklesu“ může být Deštná, označovaná jako *oppidum* (1364), *město* (1418) a opět *městečko* (1467), analogicky i další zmíněné lokality vykazují tutéž křivku – i Sedlčany jsou roku 1475 uváděny jako *městečko* a stejně tak o rok později Miličín. V případě Trhových Svinů naopak ani udělení práva královského (před 1412) nevedlo k tomu, aby byly označovány jako město – v konfirmaci příslušného privilegia (1437) i později jsou Sviny důsledně uváděny jako *městečko*. Ilustrativní je i vývoj nomenklatury Křemže – roku 1365 je označována jako městečko, roku 1455 jako ves a v 16. století opět jako městečko.²⁵³

Odvolací instancí od konšelských soudů rožmberských měst byly soudy v Soběslavi a Krumlově, odkud si bylo rovněž lze vyžádat právní naučení (srv. též s. 266, 271n.).

Městské řády pro poddanská města jsou v Čechách 15. století spíše ojedinělým jevem, ovšem od druhé poloviny století jejich počet pomalu roste. Z jihočeského prostředí je třeba zmínit řád vydaný Jindřichem ze Stráže pro Kamenici nad Lipou roku 1465, obnovený a rozšířený Janem ze Šelmberka roku 1476.²⁵⁴ Jediným dochovaným (a doloženým) městským řádem ve sledovaném období vydaným Rožmberky pro poddanská města v obvodu jejich domény je městské zřízení pro Krumlov (1443). Dochován je přesněji jen návrh reforem ve vnitřních záležitostech města (vedení

---

²⁵² Na příznačné kolísání terminologie rožmberských městských sídlišť upozornil již HAAS 1958, s. 166–170; autor zdůraznil prestižní charakter označení *civitas*. Celkově platné tu jsou závěry, jež nastínil (jakkoli především na základě pramenů 13. století) KEJŘ 1998, s. 81–95; naopak je otázka, nakolik lze přijmout striktní odlišování *měst* a *městeček* (a jaká jsou vlastně relevantní hlediska klasifikace), jež aplikuje např. HOFFMANN 1992 (souborně mapka s. 78–79); analogicky metodicky diskutabilní jsou i konstrukce, jež na základě nomenklatury (*města* narozdíl od *městeček*) uvádí VOREL 2001, např. s. 71; MEZNÍK 2001.

²⁵³ Doklady 1379–1384 UZR (dle rejstříku); nomenklaturu (města a městečka) dle tohoto urbáře souborně eviduje a vyhodnocuje HENNINGSSEN 1989, s. 20–22, 89–91 – autorka sice našla jistou logiku v užití termínů *oppidum* – *civitas* a posunech mezi nimi, ovšem pouze v rámci materiálu, z něhož vycházela, celkově tu pevná pravidla stanovit nelze; doklady k roku 1418 LOR 1, dle rejstříku; Deštná – doklady s citacemi ŠIMŮNEK 2000, s. 34, pozn. 13; Sedlčany 1475 RD, s. 193–194, č. 559; Miličín 1476 RD, s. 203–206, č. 594; Trhové Sviny 1437 LOR 1, s. 232–233, č. 347, z pozdější doby např. 1457 – RD, s. 38–39, č. 97; Křemže dle ČARKA 1985, s. 213.

²⁵⁴ Edice obou řádů CIM 4/2, s. 93–111, č. 389.

městských knih a účetnictví, uložení privilegií, trhy, unifikace práva a správy v Krumlově, Latráně i Novém Městě), jenž Oldřich z Rožmberka v podobě nového znění městského řádu předložil městské radě k vznesení připomínek. K poměru vrchnostenských úředníků k městské správě se vztahuje návrh na ustanovení jediného rychtáře společného pro Krumlov, Latrán i Nové Město (odst. 9), a povinnost konšelů skládat počty za přítomnosti vrchnostenského úředníka – „*Item a když svrchupsaní konšelé počet činiti chtě, toho bez našich [Oldřicha z Rožmberka] úředníkuov činiti nemají, kterýmž při tom počtu kážem býti*“, a měšťané ještě navíc byli vrchností vyslanému písaři dle zakotvené tradice povinni 18 groši ročního platu (odst. 14).²⁵⁵ Zatímco tato formulace svědčí o poměrně striktním dohledu vrchnosti, resp. vrchnostenské administrativy nad správou městských financí,²⁵⁶ např. v Soběslavi lze na konci 15. století ve věcech finanční správy doložit poměrně značnou autonomii městských radních.²⁵⁷

Městská správa a samospráva. Poměr vrchnostenských úředníků – resp. jejich pravomocí – k městské (samo)správě lze ve sledovaném období obecně charakterizovat pouze za cenu jistého zkreslení, jež nezohlední lokální zvláštnosti. Prameny poskytují jasné svědectví, že vrchnostenská a městská správa byly velmi úzce propojeny (ať již se jednalo o obnovu městských rad, či vedení písemné agendy městské správy), princip subordinace ovšem zaveden nebyl (jedni i druhí se v případě potřeby obraceli na vrchnost, již se také ze svého počínání zodpovídali). Přítomnost vrchnostenských úředníků, zpravidla purkrabích (v některých případech je doložen ovšem např. i kancléř) při obnovování městských rad je ve větší míře doložena až v 16. století, ovšem zdá se, že tutéž praxi lze předpokládat již v pozdním středověku. Pozoruhodné svědectví poskytuje instrukce z Třeboně 16. století, odrážející vzájemný vztah městských a vrchnostenských úředníků – treboňskému hejtmanu náležela pouze zprostředkující role mezi vrchností a městem, přičemž jen v naléhavých případech směli hejtman spolu purkmistrem činit rozhodnutí, aniž by je konzultovali s vrchností.²⁵⁸ Vazbu úředníků příslušného panství na města v jeho obvodu prokazatelně již v 15. století dokládají zvyklosti v souvislosti s evidencí městské domovní držby (srv. s. 424nn.). Úředníci nepravidelně figurují v roli svědků v listinách – zvláště majetkoprávního charakteru – vydávaných městskou obcí, ovšem míra jejich faktického vlivu na transakce s městským majetkem není známa. Např. ke smlouvě mezi soběslavskou městskou obcí a dvořáky z Řípce o užívání strouhy, luk a lesů (1497) přitiskli své pečeti soběslavský hejtman Vilém z Třebomyšlic a písař

---

²⁵⁵ Edici znění vrchnostenského návrhu reforem a připomínek městské rady pořídil GROSS 1906; obšírný výtah UBK 2, s. 55–59, č. 200, 201.

²⁵⁶ V případě Krumlova 15. století se tak nepotvrzuje teze, již pro 16. století vyslovil VOREL 2001, s. 71, že města – narozdíl od městeček – vedla finanční agendu „*samostatně, bez přímého dohledu vrchnostenských úředníků*“.

²⁵⁷ Srv. dle knihy purkmistrovských počtů 1484–1505 (SOkA Tábor, AM Soběslav, IV A–4/1).

²⁵⁸ BARBOROVÁ 1969, s. 201.

choustnického panství Jakub,²⁵⁹ z řady dalších dokladů však plyne, že svědecká pečeť úředníků v takových případech rozhodně nebyvala pravidlem. Nápadná je nicméně úloha úředníků při uzavírání smluv o výkon stavebních prací na veřejných budovách v poddanských městech, případně prostřednictvím ve sporech. Situace se takto jeví jmenovitě v Soběslavi (v případě ostatních rožmberských poddanských měst zprávy chybějí) – Jan z Kozího a Petr Maksant uzavírali (1444) smlouvu se zedníky o stavební práce na kostele; smlouvu o provedení stavebních prací na věži při kostele uzavřel roku 1485 se staviteli „*slovutný pan Pavel Hoch, šafář pána našeho milostivého*“. Roku 1494 vydával soběslavský hejtmán Jan Lukovský z Truzenic, spolu s Albrechtem z Budkova, svědectví o sporu o právo rybolovu mezi Oldřichem z Tábora a obcí soběslavskou.²⁶⁰

Konšelé poddanských měst (stejně jako venkovští rychtáři) bývali informováni o změně purkrabího/hejtmána.²⁶¹ Ilustrativní jednotlivina je obsažena v konfirmaci artykulí soběslavských soukeníků z roku 1445 – v případě nemravného chování mistra nebo mistrové má zakročit cechmistr, v případě neúčinnosti jeho zásahu má věc být oznámena faráři a v další instanci choustnickému purkrabímu či jiným vrchnostenským úředníkům, kteří „*mají to na konšely podati a vedle konšelského nálezu v tom spravedlnost učiniti*“.²⁶² Z rožmberských panství nejsou ve sledovaném období doloženy spory mezi úředníky vrchnostenskými a úředníky městské (samo)správy.²⁶³

O určité formalizaci komunikace mezi vrchností a městskými úředníky svědčí zmínka v závěru instrukce Oldřicha z Rožmberka o náležitostech pořizování kšaftů (Krumlov, 1438): „*A to rozkázanie pan Matěj [Višně z Větrní, krumlovský purkrabí] a keněz Jan [ze Stropnice] kancléř přinesli sú od páne Milosti mezi všicku obec našeho města Krumlova na rathauz*“.²⁶⁴ Jednotlivá města komunikovala s vrchností buď písemnou formou (a prostřednictvím poslů), či – v závažnějších případech – prostřednictvím představitelů městské samosprávy. Zřejmé je to např. z purkmistrovských počtů soběslavských 1484–

---

²⁵⁹ SOKA Tábor, AM Soběslav, kniha č. 298, fol. 190v.

²⁶⁰ Doklad z roku 1444 – obšírný výtah LINTNER 1898, s. 159–160; z roku 1485 SOKA Tábor, AM Soběslav, kniha č. 298, fol. 192r; v řádu pro Krumlov (1443) Oldřich z Rožmberka navrhol, aby byl přímo jmenován úředník podřízený městské radě, jenž by „*všecka diela v ruce vzal měská a ty řádně vedť*“, měšťané však s návrhem vrchnosti nesouhlasili a navrhovali zachovat tradiční rozdělení pravomocí (GROSS 1906, s. 7–8, odst. 3; s. 12, odst. 3); doklad z roku 1494 SOKA Tábor, AM Soběslav, kart. 77.

²⁶¹ Analogie je k dispozici pro panství Velhartice r. 1526 (AČ 8, s. 268–270, č. 340–342).

²⁶² ANTL 1896–97, s. 592–594, cit. s. 593.

²⁶³ O konfliktech vrchnostenských a městských úředníků v pozdně středověkém Sasku HAHN 1996, s. 293.

²⁶⁴ LOR 2, s. 3, č. 4; analogicky i zmínka z roku 1443 v návrzích městského řádu pro Krumlov: „*A kdybychme [Oldřich z Rožmberka]... kázali, budťo sami neb skerze úředníky naše neb služebníky...*“ (GROSS 1906, s. 7, odst. 2).

1505, kde figurují položky za cesty městského posla do Krumlova, ale i výdaje faráře a dvou konšelů, kteří do Krumlova r. 1492 cestovali „*pro obecné dobré*“.²⁶⁵

Městské rychty. K charakteristickým rysům z hlediska městských dějin v pohusitském období náleží odlišný vývoj instituce rychet ve městech královských a poddanských.²⁶⁶ Zatímco o poklesu vlivu rychtáře lze ve městech královských hovořit již v období před rokem 1420, v poddanských městech si tato instituce uchovala svůj vliv mnohem déle. Většinu královských měst na jihu Čech se příležitost k výkupu rychty naskytl záhy po válkách husitských, nejpozději do konce 15. století; v některých královských městech se rychtu podařilo převést do rukou obce dokonce ještě v období předhusitském. V případě jihočeských královských měst spadá výkup rychet ovšem až do poloviny 15. století – např. Vodňany 1440, Písek 1454, mezi lety 1455/1457–1485 získala obě poloviny rychty i městská obec budějovická.²⁶⁷ V případě rožmberských poddanských měst není takový postup znám – např. krumlovská obec získala rychtu do svého vlastnictví až koncem 16. století.

Vrchnost pokládala rychtu včetně jejích příjmů za svůj majetek. Na rychtářský úřad se vydával list,²⁶⁸ dosazování rychtářů náleželo vrchnosti, častěji ovšem v zastoupení úředníků (purkrabích či hejtmanů).²⁶⁹ Po téže linii se patrně postupovalo i v případě suspendování rychtáře, zpravidla za nějaký prohřešek – např. ve vsi Záboří na Hlubocku byl roku 1490 rychtář ze svého úřadu „*pro krádež zřazen*“, zatímco některým rychtářům se dařilo dlouhodobě zneužívat svého postavení beztrestně (příkladem je tu krumlovský rychtář Bárta, v úřadu doložený v letech 1424 – po 1440).²⁷⁰

Příjmy rychtářů sestávaly na prvním místě z poplatků (z krčem, případně též z masných krámů v obvodu rychty), z úroků (především z polí a zahrad, robotné a nadto i zámazné) a naturálií (nejčastěji slepic), případně pokut. Vedle toho se rychtáři v některých případech těšili i platebním úlevám (osvobození bývali např. od poplatků z polností,

---

²⁶⁵ SOKA Tábor, AM Soběslav, IV A–4/1, cesty městského posla např. fol. 1r, cesta faráře a konšelů fol. 99r.

²⁶⁶ Na podstatné změny, k nimž došlo v postavení rychty v rámci systému městské správy v průběhu husitské revoluce, poukázal např. ŠMAHEL 1995–96/IV, s. 24, 45; o postavení rychty v rámci městské správy HOFFMANN 1992, s. 257–266; k výkupu (dědičných) rychtet do rukou obce dochází ve druhé polovině 15. století u nás v širším měřítku (srv. MACEK 1998, zvl. s. 67–68).

²⁶⁷ Vodňany CIM 3, s. 310–311, č. 178; Písek CIM 3, s. 301–302, č. 172; Budějovice CIM 3, s. 350–355, č. 206; o dědičné rychtě v Budějovicích JANOUŠEK 1965.

²⁶⁸ Analogická písemnost – zv. *Bestallungsbrief* – je známa i v případě rychtářů v Bavorsku (o náležitostech ETTELT – HAUSFELDER 1992, s. 141).

²⁶⁹ Např. na panství Třeboň (1478) dosazoval rychtáře hejtman (AČ 9, s. 221–222, č. 904).

²⁷⁰ Doklad z roku 1490 AČ 17, s. 321–322; o Bártově případu srv. s. 368.

městští rychtáři zpravidla i od lozunky).²⁷¹ Vrchnosti náleželo právo rozhodovat, který příjem rychtáři ponechá, a který naopak „*ke svému požívání obracuje*“, stejně jako mohla rychtu pronajmout – např. rožmberský urbář (1379–1384) eviduje pronájmy rychet v Nových Hradech, Trhových Svinech a Třeboni.²⁷²

Problematice **cechů** na rožmberských panstvích byla v minulosti věnována opakovaně pozornost, ovšem pouze z hlediska městských a hospodářských dějin. V případě rožmberských měst se navíc jasně ukázalo, jak ošidné je vycházet pouze z cechovních statut, jejichž evidence a edice byly jádrem studia jihočeského cechovníctví v desetiletích okolo přelomu 19. a 20. století, kdy zájem českých i německých regionálních badatelů o tuto problematiku kulminoval (především V. Schmidt, T. Antl, H. Gross). Interpretační hlediska stála na okraji a řada otázek, k nimž jednotlivé body cechovních statut přímo vybízejí, zůstávala nepoložena. K problematice jihočeského cechovníctví do poloviny 16. století je k dispozici moderní syntéza Čechurova – diskutovat tu lze ovšem o metodě, kdy autorovu pramennou základnu tvoří pouze dochovaná cechovní privilegia. Obraz cechovníctví, takto sestavený, je nutně torzovitý – pro Český Krumlov to zcela zřetelně ukazuje srovnání s výčtem cechů, jenž bylo lze sestavit na základě městských knih, pro Soběslav k podobnému zjištění vede srovnání dnes známých soběslavských cechovních privilegií se zmínkami o rozličných ceších např. v soběslavské knize kšaftů z přelomu 15. a 16. století.²⁷³

Cechovní pořádky vydávala a konfirmovala vrchnost. Není ovšem jasné, jakým způsobem byla vedena komunikace mezi cechy a vrchností – zda prostřednictvím úředníků městské či vrchnostenské správy. Na základě znění cechovních privilegií lze konstatovat, že zásadní úloha v dohledu nad cechy zpravidla příslušela rychtáři – že tomu tak nebylo vždy, dokládá znění artykulí soběslavských soukeníků (srv. s. 255). Cechmistři byli povinni rychtáři hlásit prohřešky v oblasti řemesla – ať už ve vztahu k nabízenému zboží (neodpovídající kvalita, váha, případně jiné formální náležitosti) nebo jeho výrobě (reglementovaný objem výroby, pracovní nástroje, pomocníci atd.) – či soukromého života členů cechu. Rychtář participoval i na pokutách řemeslníků – vedle pokuty do vrchnostenské komory se ve statutech opakovaně hovoří i o pokutě rychtáři. Tomuto úředníku rovněž náleželo rozhodování ve zvláštních případech (např. povolení porážky dobytka přímo ve městě aj.). Zájmy vrchnostenské komory (odvod pokut a propadlého

---

²⁷¹ Tak je roku 1424 od lozunky osvobozen krumlovský rychtář Bárta (FIALOVÁ – HEJNIC 1975, s. 27, č. 76), ode všech platů k městu byl osvobozen (1477) i rychtář třeboňský (AČ 14, s. 259, č. 2088). Souborně jsou práva rychtářů evidována pro panství hlubocké k roku 1490 (AČ 17, s. 357–360).

²⁷² UZR, s. 11, č. 78; s. 12–13, č. 86; s. 54–55, č. 465.

²⁷³ Z hlediska faktografie je zásadní práce SCHMIDTA 1904 (dle lokalit evidované písemné zmínky o jednotlivých ceších, jejich statutech ap. v 15.–16. století); ČECHURA 1989 (s evidencí starší literatury a rozptýlených edic); cechy v Krumlově PÁTKOVÁ 1998; soběslavská kniha kšaftů – edice: HRADILOVÁ 1992.

zboží) rychtáři zřejmě zastupovali v součinnosti s vrchnostenskými úředníky příslušného panství.²⁷⁴

Špitální správa²⁷⁵

Založení špitálu a fundatorská práva. Zdrojem právní subjektivity špitálu byla zakládací listina. Zakladatel (zřizovatel) špitálu v ní zakotvil, jaké příjmy špitálu náležejí (a jakým způsobem jsou zajištěny), o kolik nemocných má být ve špitálu postaráno a jakým způsobem má být vedena správa špitálu. Tyto náležitosti má např. „zakládací“ listina vrchnostenského špitálu krumlovského (1347), de facto potvrzující a rozšiřující špitální nadání z doby před rokem 1334, a analogicky i v případě pozdějších rozšíření špitálního nadání (1364, 1384). Stejné charakteristiky vykazují písemnosti provázející založení špitálu v dalších rožmberských městech, např. v Bavorově kolem roku 1360, či v Třeboni roku 1384.²⁷⁶

Zakladatel špitálu napříště disponoval souborem zakladatelských práv – od jeho vůle se tak do značné míry odvíjel i způsob správy špitálního majetku. Ke špitálům směřovaly četné donace – většinou v podobě úročních platů – přičemž z hlediska právního statutu darovaných majetků je podstatné, že donátor napříště k němu pozbyval dispoziční právo, jež náleželo výhradně zakladateli špitálu a jeho dědicům, bez ohledu na původ konkrétního majetku.²⁷⁷

Na rožmberské doméně ve 14.–15. století existovaly všechny tři základní kategorie špitálů, odvozené od zakladatelských práv – špitály založené vrchností, městskou obcí či jednotlivými měšťany, a konečně špitály zřizované a zajišťované kláštery. V 15. století již fungovaly špitály ve většině rožmberských měst a městeček – původ většiny špitálních založení spadá již do 14. století. Patrně nejstarším – v každém případě nejstarším doloženým – v obvodu rožmberské domény je vrchnostenský špitál při kostele sv. Jošta

---

²⁷⁴ Obecné trendy vyplývají ze znění cechovních privilegií treboňských, soběslavských a netolických z 15. století (edice: ANTL 1896–97, s. 585–598); dle artykulí krumlovských řezníků z r. 1447 (GROSS 1900–01, s. 196–198) participoval na pokutách dokonce i městský posel.

²⁷⁵ Ze základních prací k dějinám českého špitálnictví lze uvést především rozpravu ROUČKY 1966, novější literaturu evidují NOVÝ 1987 a ZILYNSKYJ 1987. Především sociální aspekty sleduje u dané problematiky MACEK 1998, s. 145–149. Stručně též HOFFMANN 1992, s. 338–339, a především literatura cit. tamtéž, s. 424–425. Poučné je rozdělení špitálu, jak je navrhuje Pavel Žídek (TOBOLKA 1908, s. 16).

²⁷⁶ Špitál krumlovský 1347 – UBK 1, s. 15–17, č. 80; 1364 – l. c., s. 39–40, č. 153; 1384 – l. c., s. 82–83, č. 287; KUBÍKOVÁ 1997–98, s. 104; špitál v Bavorově LE 1, s. 53–55, č. 110; LE 2, s. 230–235, č. 390; RBM 7, s. 123–124, č. 190; s. 433–434, č. 714; špitál v Třeboni ANTL 1901, s. 8; CIM 4/1, s. 186–189, č. 128.

²⁷⁷ O právním postavení fundatora ROUČKA 1966, s. 61–69; k otázce dispozičních práv donátorů k majetku (patronátních) špitálů REICKE 1933.

v Krumlově, založený před rokem 1334, po něm následuje špitál ve Vyšším Brodě, založený roku 1347; ve druhé polovině 14. století byly založeny – nebo jsou poprvé připomínány – špitály v Bavorově (1359), Příběnickách (1379), na předměstí v Třeboni (1384), v Soběslavi (1390). Roku 1400 se poprvé připomíná měšťanský špitál s kaplí sv. Alžběty v Krumlově, přičemž dobovou vlnu zakládání špitálů dokreslují i zmínky o špitálech v Sezimově Ústí (1388) a Prachaticích (1402) – obojí v těsné blízkosti rožmberských panství.²⁷⁸ Až od druhé poloviny 15. století jsou k dispozici zmínky o leprosariích – výslovně je doloženo např. v Soběslavi (Petr, řeč. Žák odkazoval roku 1458 „8 fl. uberských na domek chudým nuzným malomocným, aby byl jim opraven, pokud ty zlatý stačí“) a nedalekém Jindřichově Hradci.²⁷⁹ O chudobincích ani z té doby ještě zprávy nejsou – chudí, na něž se pamatuje v řadě testamentárních odkazů a jimž plynula část pokut a zabaveného zboží z cechů, byli i nadále odkázáni na almužnu a občasně zajištění ve špitále. Povahu charitativní instituce pro nemajetné mívaly městské lázně – zpravidla soukromá založení zádušního charakteru. Z oblasti rožmberské domény náleží k nejznámějším lázeň v Třeboni (založení zámožného měšťanského rodu Landerů/Lenderů), lázeň je přirozeně doložena i v Českém Krumlově a velmi pravděpodobně ji lze očekávat ve všech městech.²⁸⁰

Správa špitálů. O modelu správy špitálního jmění, hospodaření špitálu a vedení účetnictví jsou konkrétnější zprávy k dispozici pouze v případě **vrchnostenského špitálu** při kostele sv. Jošta v Krumlově. Za chod špitálu a správu jmění byl odpovědný správce špitálu, v rožmberském prostředí označovaný jako *vladař*, *prokurátor* (lat. *procurator hospitalis*), řidčeji *špitálník* (1472). Nakolik byl tento model jednotně platný, pro období pozdního středověku nelze – s ohledem na nedostatek pramenů – říci, situace v 16. století tomu příliš nenasvědčuje. Např. na chod špitálu na třeboňském předměstí ve druhé polovině 16. století dohlížel hejtman třeboňského panství. Známe i případ, kdy vrchnost

---

²⁷⁸ Krumlov – dějiny kostela sv. Jošta a tamějšího špitálu KUBÍKOVÁ 1997–98; k evidenci špitální majetkové držby srv. UBK 1–2, dle rejstříků (heslo *Krummaw – Spital*), souborně zhruba z poloviny 16. století rejstřík městské sbírky, kde figuruje zvláštní rubrika „špitálský lidé“ (SOKA Český Krumlov, fond K 1, B III 2b, i. č. 1570, fol. 10v – 11r); Vyšší Brod UBH, s. 88–89, č. 88; k poloze n. špitálu FRÖHLICH 2001, s. 226; Bavorov RBM 7, s. 123–124, č. 190; srv. l. c., s. 433–434, č. 714; Příběničky UZR, s. 44, č. 389; RBMAV 3, s. 160, č. 381; Třeboň ANTL 1901, s. 8; Soběslav RBMAV 3, s. 101–103, č. 228; Český Krumlov UBK 1, s. 140, č. 490; Sezimovo Ústí LE 3, s. 287–288, č. 426; Prachaticy CIM 1, s. 968–969, č. 749.

²⁷⁹ Doklad z roku 1458 HRADILOVÁ 1992, s. 50–51, č. 3; zmínky o leprosariu k letům 1499 a 1501 eviduje TECL 2002, s. 110, pozn. 2; o leprosariu v Jindřichově Hradci srv. TEPLÝ 1927–34/I.2 (dle rejstříku).

²⁸⁰ O lázních v Třeboni ANTL 1893–95 (jeho práci překvapivě neznal PEXA 2001, zabývající se právě rodinou Landerů/Lenderů); lázeň v Krumlově je doložena již roku 1347 (doklady o ní eviduje URBAN 1841/II, pag. 312–313).

spravovala špitál přímo, jak činila např. Anna z Rožmberka, roz. z Roggendorfu.²⁸¹ Ostatně již ve 14.–15. století jsou titulatury úředníků špitální správy značně variabilní – např. správce špitálu v Plzni (1383) je označován jako *prepositus hospitalis in Nova Plzēna*, v zahraničních pramenech se objevují tituly *tutor infirmorum* (1406), *spitelmeister* (1446), *provisor seu procurator hospitalis* (1471).²⁸²

Okruh povinností správce zasahoval do všech oblastí chodu špitálu – z rožmberského prostředí tomu výslovně nasvědčuje již „zakládací“ listina špitálu krumlovského (1347, stav před 1334). Dle znění této listiny je správce (*procurator hospitalis*) povinen zajistit v předepsaném rozsahu obživu nemocných, „*pro necessitate infirmorum ac tocius hospitalis*“ najmout dvě služky a jednoho sluhu („*duas ancillas famulantes et unum servum famulantem*“), a rovněž zabezpečit, aby o předepsaných nocích hořelo před oltářem věčné světlo (konat bohoslužby ve špitále náleželo k povinnostem vikářů farního kostela). V třeboňském špitále se o nemocné starala jedna či dvě služky, a duchovní správa předměstského špitálu byla vázána na augustiniánský klášter.²⁸³

V čele Rožmberky založeného špitálu v Krumlově zpravidla stály osoby vázané na rezidenční dvůr – úředníci centrální správy či dvorští služebníci. Z období kolem poloviny 15. století je jménem znám pouze jediný správce krumlovského špitálu – byl jím rožmberský kancléř Jan Rittschawer (jako správce špitálu pozitivně doložen pouze v letech 1447–1448).²⁸⁴ Vazbu špitálních správců na dvorské prostředí jmenovitě dokládá i služebnice (*famula*) Kateřiny z Rožmberka, paní Maruše, „*qua dicti hospitalis multis annis fuit procuratrix*“ (1364).²⁸⁵

Hlavní povinností správce (*vladarě*) byla správa špitálního jmění. Za tím účelem vedl špitální registra, jež v určitých termínech (pololetně či ročně) předkládal ke kontrole vrchnosti – zmíněný Rittschawer evidoval příjmy a vydání krumlovského špitálu v „*registrách, z kterýchž nám [pánům z Rožmberka] počet činí*“.²⁸⁶ Pod pojem *špitální registra* lze zahrnout veškeré písemnosti vznikající v souvislosti s chodem špitálu – jednalo se

---

²⁸¹ Doklad pojmu *špitálník* AČ 8, s. 70, č. 516; správa třeboňského špitálu CIRONISOVÁ 1981, s. 138; přímá správa Anny z Roggendorfu – k r. 1550 GROSS 1902a, s. 253–255.

²⁸² Doklad z roku 1383 TADRA 1899, s. 149, č. 3; zahraniční analogie – špitál ve Lvově SŁOŃ 1997, s. 10–11.

²⁸³ Krumlovský špitál UBK 1, s. 15–17, č. 80; o obsluze nemocných v krumlovském špitálu též UBK 1, s. 39–40, č. 153, bohoslužby UBK 1, s. 33, č. 117; s. 49–51, č. 200 (nepřesně věc interpretuje ROUČKA 1966, s. 84–85); třeboňský špitál CIM 4/1, s. 186–189, č. 128.

²⁸⁴ Srv. s. 520; dle náhodné zmínky u Březana měl být (1441) kuchmistrem krumlovského špitálu [Jan, řeč.] Herolt z Řípcce (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 175), později uváděný jako šafář na panství Choustník – Soběslav (srv. s. 537).

²⁸⁵ UBK 1, s. 39–40, č. 153.

²⁸⁶ LOR 3, s. 302–304, č. 432. Není jasné, z čeho ZILYNSKYJ 1987, s. 101, pozn. 24, v případě (novoměstského) špitálu pod Vyšehradem (pohusitské období) usuzuje, že správkyňe Anastázie – *procuratrix hospitalis* – nedisponovala pravomocemi v oblasti finanční správy.

především o registra/urbář špitálního nadání, tj. platy aj. požitky špitálu náležející. Průhled do písemné agendy špitální správy v pozdním středověku poskytují dochovaná registra městského špitálu v Jindřichově Hradci, založená a průběžně vedená od roku 1485 (první kniha do konce 16. století). V záhlaví register je urbář špitálních statků, vyhotovený při založení knihy register (1485) a v několika následujících letech doplňovaný (např. v obširném regestu zaznamenáno znění smlouvy o rybník Klenovský z roku 1487) – údaje majetkoprávní povahy byly zapisovány od konce knihy. Urbář špitálních příjmů měl být teoreticky vyhotoven při každé změně správce špitálu (jež je v registrech stereotypní formulí zmiňována, stejně jako prolongace úřadu stávajícího správce) – v praxi se tato povinnost zpravidla obcházela jen stručným sumárním výčtem. Počínaje rokem 1485 byla do register zaznamenávána vyúčtování špitálních příjmů a vydání, zpočátku a ještě v průběhu 90. let ovšem odděleně a teprve od přelomu 15. a 16. století (definitivně od 1503) se tento způsob opouští a příjmy a výdaje za každý rok jsou napříště evidovány společně na jediném místě knihy. Nejstarší záznam evidence příjmů je nadepsán „*Anno domini m^o ccc^o lxxxv^o. Item znamená se příjem, kteréž pan Jakeš přijal úrokův tu sobotu po Božiem Těle*“ a následuje výpis od koho a kolik přijal (dle písma je zřejmé, že evidence byla psána na pokračování); v případě některých let – jako např. hned následujícího roku 1486 – jsou příjmy psány v ich-formě („*Item přijal sem...*“). Ze správy špitálních financí skládala správce ročně počty městské radě, jež správce dosazovala a potvrzovala ve funkci a předávala mu správu špitálních majetků (výslovně je to uvedeno v záznamu z roku 1494 při nastoupení nového správce – soukeníka Štěpána, o kladení počtů se přímá zmínka děje až roku 1498).²⁸⁷

Veškeré transakce se špitálním majetkem podléhaly schválení a následné kontrole vrchnosti. Sondou do běžné praxe je např. Rittschawerův revers, týkající se špitálních majetků v Besednické Lhotce (1448) – správce špitálu dosvědčuje, že plat, jenž špitálu počátkem 15. století daroval Václav z Cipína, prodal Vaňkovi Píškovi z Radenína; kupní suma je již vyplacena beze zbytku a Rittschawer ji uložil do špitální pokladny. Rožmberkové však nejednou nakládali špitálním jměním i bez formální Rittschawerovy (obecně *vladařovy*) účasti.²⁸⁸ Souborná evidence špitálních majetků a příjmů z nich plynoucích byla nepochybně vedena formou urbáře. Z rožmberského prostředí nejsou prameny tohoto typu dochovány – analogií je např. urbář majetků špitálu sv. Ducha v Norimberku z let 1380/1381 či „*Registrum hospitalis sancti Materni*“, evidující majetek a platy špitálu v Ústí nad Labem z doby kolem roku 1500. Srovnávací literatura dokládá i případy, kdy znění

---

²⁸⁷ SOA Třeboň, pob. Jindřichův Hradec, Ústav chudých Jindřichův Hradec, 117 – urbář špitálních statků (1485) fol. 2r–9r; smlouva o rybník Klenovský 1487 fol. 6v–7r; zápisy majetkoprávního charakteru za léta cca 1480–1520 fol. 225r–230v; příjmy 1485 fol. 16r–17r; příjmy 1486 fol. 17v–18r; např. příjmy za léta 1489–1501 fol. 23v–39v a výdaje za totéž období fol. 68r–79v; příjmy a výdaje za léta 1503–1514 fol. 39r–60v; uvádění Štěpána soukeníka do úřadu 1494 fol. 30v (tamtéž velmi stručný a zjevně neúplný přehled příjmů špitálu); skládání počtů 1498 fol. 36r. Srv. ŠIMŮNEK 2004, s. 123–125.

²⁸⁸ Doklad z roku 1448 KUBÍKOVÁ 1997–98, s. 105, 110; k nakládání špitálním majetkem ze strany Rožmberků srv. např. RT 2, s. 263–264; UBK 2, s. 75, č. 265.

listin zakládajících majetková práva špitálu bylo evidováno ve zvláštním kopiáři – správcovu dobrou orientaci ve špitální majetkové držbě a její genezi dokládá i shora uvedený případ zboží krumlovského špitálu v Besednické Lhotce.²⁸⁹

Ještě problematičtější je rekonstrukce systému správy **měšťanských špitálů** – tj. špitálů založených a nadaných jednotlivcem (měšťanem) či městskou obcí.²⁹⁰ Jak dokládá případ Bavorova, i v případě fundací ze strany městské obce mohla participovat vrchnost, ačkoli správa špitálu napříště spadala do kompetencí města. Na vedení špitálu dohlížel tamější farář a městská rada (rychtář naproti tomu není zmiňován), kteří dle vlastního uvážení stanovovali odměnu špitálnímu správci. O století později už je situace poněkud odlišná – nedatovaný rejstřík příjmů bavorovské fary zřejmě z let cca 1460–1470 eviduje současně i příjmy špitálu, ať už platy ze vsí nebo naturálie (finanční správa tak zřejmě přešla do kompetence faráře).²⁹¹ V Soběslavi se na konci 15. století hovoří v souvislosti se správou špitálu jen obecně o *špitálských úřednících*.²⁹² Ke správě měšťanského špitálu v Krumlově lze též přispět ilustrativní drobností – správcem špitálu byl koncem 15. století někdejší dlouholetý rožmberský úředník a patrně člen rožmberské rady Konrád z Petrovic. Pramenné zmínky nedovolují sice jednoznačnou identifikaci, zda byl správcem špitálu měšťanského (u sv. Alžběty) či vrchnostenského (u sv. Jošta), přikláním se však k prvé možnosti. Jisté je, že se Konrád těšil vážnosti z obou stran, tedy jak vrchnosti, tak i městské obce, v jejichž zájmech až do pozdního věku vystupoval.²⁹³

Správa **klášterních špitálů** spadala do pravomoci opata a konventu, kteří správcem špitálu jmenovali jednoho z řeholníků. Klášterní špitály jsou doloženy v rožmberských fundacích ve Vyšším Brodě a Třeboni, ale i v zeměpanském klášteře Zlatá Koruna.²⁹⁴

---

²⁸⁹ Urbář špitálu norimberského – edice: DIEFENBACHER 1991, s. 23–64; ústská špitální registra srv. JAHNEL – MARIAN 1924, s. 42–55 (s interpretací údajů pramene); roku 1429 nechal správce špitálu ve Vídni vyhotovit kopiář listin vztahujících se k majetkové držbě špitálu, zavedl registra příjmů, a formou ročních účetních uzávěrek byla napříště evidována vydání (POHL–RESL 1996, s. 34, 65nn.).

²⁹⁰ Sondou do systému účetnictví a písemné agendy měšťanských špitálů obecně je rekonstrukce, již na základě písemností vídeňského měšťanského špitálu z 15. století zpracovala POHL–RESL 1996, s. 33–69.

²⁹¹ Srv. LE 1, s. 53–55, č. 110; LE 2, s. 230–235, č. 390; RBM 7, s. 123–124, č. 190; s. 433–434, č. 714; rejstřík farních příjmů SOA Třeboň, pob. Český Krumlov, VÚ Český Krumlov, IIB 3P No. 3, fol. 1v, 3v; personální napojení špitálních správců na politickou reprezentaci příslušné městské obce bylo v té době obecnějším jevem – dokumentoval to v případě špitálu pod Vyšehradem v pohusitském období ZILYNSKYJ 1987, s. 95–96.

²⁹² TECL 2002, s. 130, č. IV.

²⁹³ Konrád je jako správce špitálu doložen k roku 1495 (KUBÍKOVÁ 1999–2001/II, s. 44, č. 373); dřívější Konrádovu donaci k oltáři sv. Alžběty (zjevně ve špitální kapli téhož patrocinia) bez dalšího zmiňuje KUBÍKOVÁ 1997–1998, s. 105; srv. též ŠIMŮNEK 2001a, s. 232.

²⁹⁴ Klášterní špitál s kaplí sv. Alžběty (dol. 1347) založil ve Vyšším Brodě Petr I. z Rožmberka (UBH, s. 387; další pramenné doklady eviduje ŠIMŮNEK 1994, s. 239, pozn. 32); klášterní špitál

Rožmberskou fundací byl **poutnický špitál v Římě** – o jeho zřízení zřejmě v Římě jednal již na konci 60. let 14. století Karel IV. Poloha špitálu („*hospitale seu domus pauperum Bohemorum in Urbe*“) je doložena k roku 1428: „*quandam domum in Urbe consistentem, prope campum Floris et inter s. Stephani et s. Blasii parochialis ecclesias sitam...*“. Zakládací listina byla vydána roku 1378 – dle původního rožmberského nadání měly špitálu plynout úroční platy z několika vsí na Táborsku (jednalo se o platy v Oltyni, Božeticích a Příběnicích; roku 1385 Rožmberkové špitální nadání rozšířili).²⁹⁵ Právo jmenovat správce špitálu – označován je jako *prokurátor*, *špitálník*, ale i *hospodář* – náleželo původně společně s Rožmberky dílem též treboňským augustiniánům, v 15. století byl již správce přímo pokládán za rožmberského kaplana.²⁹⁶ Pouze formálně podíl na správě náležel i administrátorům pražského arcibiskupství – faktický vliv však administrátoři nemohli uplatňovat a postupem doby i vliv Rožmberků na řízení špitálu slábnul ve prospěch kurie.²⁹⁷

Provoz špitálu nebyl přerušen ani za husitské revoluce – špitál tehdy skýtal útočiště nejen poutníkům, ale i chudým kněžím a nemocným. Správce Jan z Hradce Králové nechal roku 1427 konfirmovat špitální privilegia, o vnitřním vybavení částečně vypovídá inventář z r. 1434.²⁹⁸ Přesto jsou patrné první příznaky vleklé krize, jež ve svém důsledku znamenala i omezení patronátních práv pánů z Rožmberka. Jen marně žádali správci špitálu Rožmberky o finanční pomoc – špitálu poplatné vesnice na Táborsku byly zpustlé a špitál byl tak odkázán pouze na peníze získané z pronájmu domů v Římě. V polovině 15. století – za správce Jindřicha Rohrau – se špitál začal poněkud vzmáhat, dokonce měl i vlastní knihovnu.²⁹⁹ Vzestup byl ovšem pouze dočasný, neboť roku 1472 se již opět uvádí, že „*za kněze Michala zle stál, a již desetkrát hůře*“ a vůbec „*špitál vždy byne*“.³⁰⁰ Na počátku 70. let jsou poprvé doloženy papežské zásahy do volby správce

---

v Třeboni je doložen roku 1376 (KREJČÍK 1949, s. 109, č. 8); v klášteře zlatokorunském se r. 1390 uv. *Nicolaus hospitalensis* (UBG, s. 200–201, č. 105).

²⁹⁵ K dějinám špitálu jsou zásadní práce PANGERL 1874a a MAREŠ 1890; Balbínovy fantaskní údaje o počátcích špitálu převzal i SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 277–278; doklad z roku 1428 MVB 7/2, s. 741–742, č. 1945; zakládací listina LE 2, s. 147–148, č. 270; MAREŠ 1890, s. 68, pozn. 5; r. 1456 byl pořízen vidimát zakládací listiny (UBK 2, s. 102, č. 408); doklad k roku 1385 RBMAV 3, s. 66, č. 129.

²⁹⁶ LE 2, s. 147–148, č. 270; srv. ale žádost Kašpara Vavřincova z r. 1439 adresovanou Oldřichovi z Rožmberka (LOR 2, s. 21, č. 28); KADLEC 2004, s. 83–84.

²⁹⁷ MAŘÍK 1984, s. 124–125.

²⁹⁸ Obě písemnosti uvádí PANGERL 1874a, s. 207–208.

²⁹⁹ Ještě roku 1428 žádal tehdejší špitální správce, Michal z Německého Brodu, o potvrzení špitálního nadání, jmenovitě platů 9 kgč. v Oltyni a 10 kgč. v Příběnicích (MVB 7/2, s. 741–742, č. 1945). O stavu špitálních vsí na Táborsku v pohusitské době srv. LOR 2, s. 24, č. 35; rozsah církevních zboží v téže oblasti eviduje ŠMAHEL & kol. 1988–90/I, s. 187, pozn. 46. O příjmech z pronájmu domů v Římě PANGERL 1874a, s. 209. O špitální knihovně blíže l. c., s. 210.

³⁰⁰ AČ 8, s. 69, č. 516.

špitálu – papež tento úřad udělil biskupu Janovi *de Millinis* (1472/1475) a Rožmberkové byli nuceni papeže žádat o souhlas k dosazení vlastního kandidáta (1475). Ostatně již prezentaci špitálního správce Štěpána (1471?), předkládanou Janem z Rožmberka, potvrzoval papežský vikář.³⁰¹

Správa v oblasti trestního a civilního práva

Trestní právo. Problematiku pravomocí vrchnostenských úředníků v oblasti trestního práva lze za daného stavu pramenů řešit jen částečně. V konkrétních podmínkách rožmberského dominia se jedná především o poměr úředníků k rožmberským popravcům (srv. s. 164n.) a v době pohusitské – kdy popravci již nejsou doloženi – k instituci landfrýdů.³⁰² Skutečností je, že pramenné zmínky nelze uvést v náležitý soulad, jenž by dovoľoval jednotně platný závěr o postavení rožmberských úředníků v oblasti trestního práva – ani pro předhusitské, ani pohusitské období nelze bez výhrad říci, že *poprava*, jež Rožmberkům náležela z titulu zemských popravců, byla delegována na úředníky. Pro předhusitské období jsou prvořadými, a v minulosti již opakovaně citovanými, příslušné položky účtů choustnických a novohradských. V souvislosti s pravomocemi choustnických purkrabí je to položka „*Inposiciones propter popravam*“ v choustnickém účtu (1375), interpretovaná v tom smyslu, že poprava byla již v té době delegována na úředníky příslušných panství. Takový výklad je na základě uvedeného pramene neprůkazný (srv. s. 268) – odporuje mu např. i jedna z položek o málo mladšího účtu novohradského (1390), vykazující vydání spojená s dopravou zajatců z Nových Hradů do Krumlova.³⁰³ Pro pohusitské období by delegování *popravy* nasvědčovalo např. znění listu Jana z Rožmberka zvíkovskému purkrabímu z roku 1458: „*Pak o toho vězně, poněvadž toho člověka Malovcova oblúpil na svobodné silnici a sám se k tomu zná, kaž nad ním popravit, jakož na takového sluš*“, další analogické doklady však nejsou k dispozici. Jasná není ani hranice pravomocí mezi vrchnostenskými úředníky a rychtáři v oblasti trestního práva. Vztah vrchnostenských a městských úředníků v oblasti trestněprávní dokumentuje zmínka ze Soběslavi (panství Choustník – Soběslav) z roku 1450 – vyplývá z ní, že konšelským soudům bývali přítomni i vrchnostenští úředníci („... *jest jat na Soběslav, tak že tříkrát jest souzen konšely a úředníky tvými [Oldřicha z Rožmberka] na Soběslavi...*“). Komparativní pohled v každém případě ukazuje, že delegované pravomoci úředníků v oblasti trestní správy byly v pozd-

---

³⁰¹ Doklad z roku 1475 PANGERL 1874a, s. 211; z roku 1471(?) AČ 8, s. 70, č. 516.

³⁰² Široké spektrum otázek studia landfrýdů je zřejmé z práce STERCKEN 1989; problematikou moravských landfrýdů se v posledních letech soustavně zabývá V. Slezáková (srv. bilanci studia pro předhusitské období: SLEZÁKOVÁ 2001).

³⁰³ Choustnický účet TRUC 1957, s. 37; interpretace s. 35–36; novohradský účet ŠUSTA 1909, s. 33; RAUSCHER 1934 otázce delegování trestní pravomoci na úředníky (vyjma popravce) pozornost nevěnoval.

ním středověku běžnou praxí a to v prostředí zeměpanských i šlechtických domén. Analýza úlohy zeměpanských úředníků v rámci landfrýdů v oblasti Porýní ve druhé polovině 14. století ukázala, že při stíhání zločinců (Stercken užívá termínu *Friedbrecherverfolgung*) role úředníků vzrůstá přímo úměrně stabilizaci teritoriální správy.³⁰⁴

Z pramenů rožmberské provenience nesporně vyplývá, že úředníkům (zvláště purkrabím) příslušelo **stíhání a zatýkání zločinců**, ve věci dalšího postupu byly jejich pravomoci ovšem již omezeny. Jednotná pravidla v tomto směru zjevně neexistovala a docházelo tedy i k přehmatům. Tohoto typu byl zřejmě údajně ukvapený postup soběslavských úředníků vůči osedlému tábořskému služebníka Rešetka roku 1446 – Oldřich z Rožmberka na základě upozornění Tábořských úředníky obeslal a žádal o vysvětlení; jindy nechali soběslavští úředníci podezřelého vsadit do vazby, útrpně vyslýchat, a když se nepřiznal, dali jej na rukojmí a propustili (Tábořští si na jejich postup stěžovali roku 1448 Oldřichovi z Rožmberka). V téže době dokonce měli rožmberští úředníci dva tábořské služebníky umořit ve vězení a dalšího bezdůvodně nechali oběsit (1446). O svévolném postupu vrchnostenských úředníků svědčí i stížnost Přecha ze Sedlčan z roku 1446 – Oldřich z Rožmberka Přechevi následně udělil milost, a v témže duchu informoval i zvíkovského purkrabího, jenž poté Přecha obeslal a udělil mu milost a bezpečný glejt (Oldřichův list poskytuje cenné informace o formálních náležitostech postupu v případě, kdy vrchnost udělila milost). Ilustrativní sondou, jak nesnadné je za daného stavu pramenné základny rekonstruovat spleť systém trestní správy a partikulárních pravomocí (a úlohy vrchnostenských úředníků v tomto procesu) v daném směru, je konkrétní případ z obvodu panství hlubockého, tedy mimo obvod rožmberské domény. Hlubocký purkrabí – prý na popud rychtáře v Zahájí – mínil tamějšímu faráři odejmout jeho pravomoci v oblasti jurisdikce (1478); farář se následně ohradil, přičemž z výpovědi svědků vyplynulo, že nikdy nebyla praxe taková, „*quod villani Zahájí ad iudicium hoc regale stetissent, sed plebanus cum suis vicinis iudicium in Zahájí habuit, nisi quod plebanus officiales castrí petere debeat pro juratis, ut habeat 12 juratos*“. Uvedený případ ostatně plně potvrzuje dnes již klasický Eschův postřeh: „*die größere Überlieferungs-Chance hat alles, was zusätzlich Quellen erzeugt: der Streit vor Gericht...*“ a je jedním z řady svědectví o mezerovitosti našich znalostí.³⁰⁵

Purkrabí, úředníci i rychtáři bývali dle aktuální potřeby přítomni **výslechům zločinců**, a v méně závažných případech vynášeli i **rozsudky** (přímé doklady jsou k dispozici v případě panství Choustník, Nové Hrady a Příběnice). Zatímco *Popravčí kniha* dokládá přítomnost úředníků při výsleších jen ojediněle, korespondence 15. století

---

³⁰⁴ Doklad z roku 1458 AČ 14, s. 81, č. 1663; z roku 1450 LOR 4, s. 247, č. 351. Obecně o delegování trestní pravomoci na vrchnostenské úředníky ERNST 1916, s. 11–13 (s četnými příklady z německého prostředí); z oblasti Vestfálska totéž GÖRNER 1987, s. 125–129; pro oblast Porýní STERCKEN 1989, s. 90–91, 154–160; o úloze administrativních složek při výkonu trestní pravomoci v Anglii (11.–15. stol.) srv. DOE – YOUNG 1996, s. 1–8.

³⁰⁵ Doklad z roku 1446 LOR 3, s. 98–99, č. 141, 142; s. 102, č. 147; z r. 1448 LOR 3, s. 328, č. 470; z roku 1446 (tábořští služebníci) LOR 3, s. 119–120, č. 167; z roku 1446 (Přechech) LOR 3, s. 144, č. 203, s. 174–175, č. 240, 241; z roku 1478 SALABA 1919, s. 104–105; ESCH 1985, s. 541.

opravňuje k závěru, že úředníci bývali přítomni výslechům pravidelně. Přítomnost purkrabích při výsleších přímo vyplývá z listu Jana z Hradce, v němž žádal Oldřicha z Rožmberka (1446), aby k výslechu zajatého lupiče byl přizván i hradecký purkrabí Ctibor, „*nebt' sem srozuměl, že se také craje našeho dotýče*“. Také soběslavští úředníci – bylo-li to potřeba – bývali přítomni útrpným výslechům, dokonce na Táboře (1442). Výslovný doklad přítomnosti rychtářů při výsleších je k dispozici z roku 1477.³⁰⁶ Právo konečného rozhodnutí bylo však v každém případě vyhrazeno vrchnosti – vedle příkladů již shora citovaných o tom svědčí lapidární formulace v listu Oldřicha z Rožmberka Mikuláši z Lípy roku 1443. K témuž závěru opravňují i dotazy adresované na Krumlov, týkající se způsobu potrestání zajatých delikventů. Jmenovitě lze uvést list třeboňského úředníka Řehoře Klarice, jímž se roku 1478 obracel do Krumlova o naučení ve věci trestu pro dva poddané jistého Slúpa, kteří zavraždili člověka pánů z Rožmberka a svůj postup příznačně zdůvodňuje: „*Slúp popravci není*“ (tato zmínka je současně zřejmým dokladem, že soudit hrdelní zločiny náleželo pouze popravcům). Schválení vrchnosti podléhal i postup úředníků lokální správy v případě méně závažných deliktů – např. helfensburský purkrabí se ptal Jindřicha z Rožmberka (1474), „*kerak se mám k němu [pěšímu, podezřelému z krádeže] mieti*“ atd. Rovněž dle dokladu z konce 60. let 15. století náleželo úředníkům panství pouze zajímání zločinců, o způsobu potrestání rozhodovala vrchnost. V souladu s uvedeným se strany na Rožmberky v některých případech obracely již v samotném průběhu sporu – např. Táborští žádali roku 1450 Oldřicha z Rožmberka, aby nařídil zvíkovskému purkrabímu propustit zedníka z Tábora, a zprostit jej všech závazků. Krok za krokem ilustruje dobový postup korespondence ve věci zajatého lupiče, tábořského služebníka Huspeky (1442), již vedl soběslavský hejtman Bolochovec s Tábořskými na straně jedné a Oldřichem z Rožmberka na straně druhé.³⁰⁷

Poměrně rozsáhlé pravomoci v oblasti trestního práva **vrchnost delegovala na krumlovského purkrabího** – náleželo mu souzení deliktů i mimo obvod krumlovského panství. Výmluvná je např. formulace z doby kolem roku 1470: „*Jakož jsou na Velešín zjímání... i s koními, a odtud že by na Krumlově tobě [purkrabímu Konrádovi z Petrovic] ti lidé podáni byli*“.³⁰⁸ Lze se domnívat, že kompetence krumlovského purkrabího – překračující i hranice rožmberských panství – vyplývala z pravomoci Rožmberků jakožto zemských popravců. Nasvědčuje tomu i skutečnost, že v 15. století již není na rožmberských panstvích doložen specializovaný úřad popravce.

---

³⁰⁶ Okruhy pravomocí purkrabích TRUC 1957; ŠUSTA 1909; TECL 1992c; sporé doklady o aktivitách úředníků lokální správy v trestněprávní sféře z první části *Popravčí knihy* (1389–1409, resp. 1401) eviduje TRUC 1994a, s. 12; doklad z roku 1446 LOR 3, s. 95–96, č. 136; z roku 1442 LOR 2, s. 181, č. 202; z roku 1477 AČ 9, s. 197–198, č. 861.

³⁰⁷ Doklad z roku 1443 LOR 2, s. 291–293, č. 339; z roku 1478 AČ 14, s. 262–263, č. 2094; z roku 1474 AČ 21, s. 389, č. 224; z konce 60. let 15. stol. AČ 14, s. 163–164, č. 1862; z roku 1450 LOR 4, s. 179, č. 240, 241; korespondence k případu Huspekovi in: LOR 2, s. 195–197, č. 209, v pozn.

³⁰⁸ AČ 21, s. 361, č. 170.

Běžná praxe byla patrně následující: na úrovni lokální správy byl zajatý zločinec podroben výslechu, jehož výsledek byl sdělen na Krumlov. Dle obsahu a závažnosti výpovědi byl buď automaticky vynesena trest – vykonávaný opět na úrovni lokální správy – anebo byl zajatec deportován na Krumlov k dalšímu výslechu. Tento postup vyplývá nejen z předcházejícího řečeného, ale je přímo ilustrován případem lupiče Janka Purkrábka z roku 1465 – znění Purkrábkovy útrpné výpovědi („*toho mučeného vyznáníe*“) posílal soběslavský úředník Pavel Dětrichovic na Krumlov přímo Janovi z Rožmberka. V průvodním dopise uvedl, že Racek z Kocova i jiní se přimlouvají za propuštění jednoho z delikventů, rozhodnutí je však zcela v rukou vrchnosti. Prameny nicméně dokumentují i případy, jež do základního schématu nezapadají – v daném případě se jedná o předpoklad, že na Krumlov bývali k výslechu deportováni pachatelé teritoriálně rozsáhlejší trestné činnosti, přesahující hranice jediného panství. Jmenovitě lze uvést případ děvečky, jež svému muži ukradla peníze, načež ji třeboňský hejtman vsadil do vězení. Potud běžný postup – jelikož však stále měnila výpověď, domníval se hejtman, „*že by najspieš v Krumlově na ní byla jistota zvědění*“. Celou záležitost lze však stejně dobře interpretovat i jako hejtmanův alibismus.³⁰⁹ Zajatci, na základě útrpné výpovědi shledaní nevinnými, bývali propuštěni – k takovému případu se vztahuje lapidární zpráva z roku 1444: „*Již jsme Pikartíka pokusili provažem, i nemóžem nic na něm mieti, by se co poznal. A tak jest Pikartík propuštěn*“.³¹⁰

Na základě rozboru jediného dochovaného registra útrpných vyznání z let 1389–1409, 1420–1429 (tzv. *Popravčí knihy*) lze s jistotou tvrdit, že výslechy zločinců probíhaly téměř výhradně ve správních centrech jednotlivých panství – Český Krumlov, Miličín, Nové Hrady, Příběnice, Soběslav, Třeboň; též v Jistebnici a Mýtě, jež neměly statut správních center.³¹¹ Na základě téhož pramene lze s největší pravděpodobností stanovit i místa, jimž náležela hrdelní pravomoc – doložena je pro Český Krumlov (pranýř je tu výslovně zmiňován roku 1443), Příběnice, Soběslav (pranýř opakovaně doložen v letech 1490–1505) a Třeboň.³¹² Uvedené dvě kategorie – místa, v nichž byli zločinci podro-

---

³⁰⁹ Znění dochovaného přepisu Purkrábkova útrpného vyznání otisknul a celý případ na základě dobové korespondence rozebral TECL 2000; k případu děvečky AČ 14, s. 139, č. 1802.

³¹⁰ LOR 2, s. 322, č. 367.

³¹¹ Uvedené lokality jsou doloženy v *Popravčí knihy*: Český Krumlov (PK, passim); Jistebnice 1394 (PK, s. 29); Miličín 1395 (PK, s. 30); Mýto 1397 (PK, s. 35); Nové Hrady 1396 (PK, s. 31); Příběnice 1389 (PK, s. 24); Soběslav 1398 (PK, s. 38); Třeboň (viz násl. pozn.). Nejasná je zmínka v případě Chvalšín (PK, s. 60). Poněkud překvapivě zde nefiguruje Choustník – příslušné výslechy snad probíhaly v Soběslavi (či na Třeboni?, srv. níže). Srv. též RAUSCHER 1934, s. 23–24.

³¹² Český Krumlov (PK, passim); pranýř v Krumlově (GROSS 1906, s. 7, odst. 1a); Příběnice 1391 (PK, s. 28); Soběslav 1401 (PK, s. 42); o soběslavském pranýři TECL 2002, s. 110, pozn. 2; Třeboň 1409 (PK, s. 53). Ve všech uvedených lokalitách – vyjma zaniklých Příběnic – je okolo poloviny 15. století doložena šibenice – Český Krumlov, 1446 (UBK 2, s. 70, č. 246; k roku 1466 s. 151–152, č. 650); Soběslav, nedat. rejstřík 1444–1447 (SOA Třeboň, Vs Třeboň, IB 6T 2/0017;

bování výslechům a místa nadaná hrdelní pravomocí je třeba odlišovat – např. v Miličíně se konaly výslechy, ovšem hrdelní pravomoc města doložena není.³¹³ V daných souvislostech se lze též vrátit k již shora zmíněné položce choustnických účtů „*Inposiciones propter popravam*“ – interpretovat by ji totiž bylo lze i jako položku výdajů spjatých s transportem, výslechem a případně i s vlastní popravou zločince (v daném případě v Soběslavi) – nařízenou vrchností – a nikoli jako *popravy* ve smyslu delegované trestněprávní pravomoci.

Vše nasvědčuje tomu, že ve 14.–15. století byly obvody trestního soudnictví i teritoriální správy totožné, a to v obojím případě jednotlivá panství. Trestní jurisdikce poddanských měst byla do značné míry omezena ve prospěch příslušných vrchnostenských úřadů. Zřetelně to lze dokumentovat na případě relativně odlehlého zboží Sedlčany, jež bylo v pohusitské době spravováno ze Zvíkova – k tomuto panství Sedlčany náležely i z hlediska trestního soudnictví. Jakkoli v Sedlčanech v 15. století existovalo vězení, probíhaly zde útrpné výslechy i popravy (ještě roku 1524 však město muselo posílat pro kata až do Prahy), rozhodování příslušelo buď zvíkovskému purkrabímu nebo přímo vrchnosti. Analogické restriktce, jaké sledujeme v případě měst, do značné míry postihovaly i jurisdikci jednotlivých klášterů.³¹⁴

Vězení bývalo nepochybně na každém rožmberském hradě – u řady lokalit to výslovně dokládají zmínky v dobové korespondenci. Např. roku 1446 svědčil tábořský služebník Kovář, „*že v Soběslavi a na Chůsníci tři léta vězen byl bez viny*“; téhož roku 1446 je doloženo, že vězni bývali internováni i na Jistebnici (na tamější tvrzi?). Roku 1450 se Oldřich z Rožmberka zmiňoval o delikventovi, „*kteréhož já na Helfmburce v věži mám*“. Údaje helfenburských inventářů ze třetí čtvrtiny 15. století dobovou praxi ilustrují zmínkami o *pavlačí jako mučie* – zkráceně *mučedlnici* – a trojích poutech (*puta vězňiová*).³¹⁵ Bez přímého příkazu vrchnosti purkrabí nesměl vězně propustit, a to ani na záruku – když např. Tábořští požadovali propuštění některého vězně, internovaného na Soběslavi, tamější úředník Bolochovec v té věci žádal o stanovisko Oldřicha z Rožmberka, přičemž

---

k roku 1522 HRADILOVÁ 1992, s. 92, č. 53); Třeboň, 1440–1441 (srv. LOR 2, s. 74–76, č. 101–102; s. 88, č. 108).

³¹³ PROCHÁZKOVÁ 1985, s. 251, pokládá útrpné výslechy konané v Miličíně (1395–1401) za doklad existence tamějšího hrdelního soudu, což nelze přijmout bez výhrad; libovůli při interpretaci pramenů autorka uplatňuje i na jiných místech. PÁNEK 1984 věnoval problematice lokalit nadaných hrdelních právem pozornost až počínaje předbělohorským obdobím; srv. definici pojmu „*hrdelní soud*“ (l. c., s. 694–695), platnou obecně, a obsírnou bibliografii (literatura i edice pramenů).

³¹⁴ Příslušnost Sedlčan ke Zvíkovu – doklad z roku 1449 AČ 14, s. 44–45, č. 1567–1569; kat (1524) POLÁK 1974, s. 144; postavení Sedlčan v trestním právu (15. stol.) PÁNEK – PROCHÁZKOVÁ 1979, zvl. s. 26–28; o vyšší soudní pravomoci v obvodu klášterství třeboňského KADLEC 1978, s. 15.

³¹⁵ Doklady z roku 1446 LOR 3, s. 92–93; s. 141, č. 198; z roku 1450 LOR 4, s. 250, č. 355; helfenburské inventáře ŠIMŮNEK 2002a, s. 241.

pouze podotknul, že „*nenie podobné, ... zloděje zjímajíc s jistinú, i propustiti*“.³¹⁶ Není ale zřejmé, kdo v případě méně majetných vězňů nesl po dobu delší internace náklady na jejich živobytí.

Úředníci byli rovněž zmocněni vybírat pokuty, ale jelikož se jednalo o vrchnostenský, a nikoli jejich vlastní příjem, bývali v tomto směru laxní, případně příjmy tohoto typu zatajovali. Téměř moralistická je položka v sumárním úročním rejstříku panství Třeboň z roku 1493: „*Také když se zlí lidé pro zlé skutky káratí budú, aby spravedlnost miesto měla, na každý rok za viny několik kop přijde*“.³¹⁷

Písenná evidence v oblasti trestního soudnictví. Znění útrpných výpovědí bývalo při jednotlivých výsleších zaznamenáváno a – pravděpodobně v opise – odesíláno do centrální kanceláře na Krumlov. Zde byla vedena souborná registra útrpných vyznání delikventů z oblasti rožmberských panství (srv. níže), a lze důvodně předpokládat, že odtud byli zpětně informováni úředníci jednotlivých panství o výpovědích delikventů, zajištěných v ostatních částech rožmberského dominia. Např. soběslavský úředník roku 1465 zasílal na Krumlov znění „*tobo mučeného vyznáníe*“, taktéž i roku 1477 je výslovně doloženo, že znění útrpné výpovědi (*svědomí*) bylo zasíláno vrchnosti. V daných souvislostech je velice pozoruhodný list třeboňského úředníka Řehoře Klarice z roku 1464: „*posielám vaší milosti [Jan z Rožmberka] popis vyznání Jíry, kterýž jest včera v Soběslavi odpraven, kterýžto zdá mi se, že by byl hoden ukázati králově milosti*“ – není bohužel jasné, co z hlediska krále závažného výpověď obsahovala, neboť jejím jediným bodem, nad nímž se Klaric ve svém listu pozastavil, byla zmínka o jisté Katruši, jež dle jeho domněnky byla již v minulosti zatčena v průběhu krumlovského jarmarku, ovšem s ohledem na své těhotenství byla tehdy propuštěna.³¹⁸

Příslušný odstavec Klaricova listu je současně neklamným svědectvím, jak spolehlivě v obvodu rožmberských panství v praxi fungoval **centrální systém evidence delikventů** a jejich výpovědí. Stežejní úloha v daném směru připadla krumlovské centrální správě – ta současně působila i jako koordinátor v oblasti spolupráce jednotlivých vrchností na poli trestního práva. Evidovala útrpné výpovědi vztahující se k obvodu rožmberských panství, na Krumlov zaslané například z Budějovic, Jindřichova Hradce, Strakonice či Bechyně, ale i z Vodňan a Tábora, a naopak na vyžádání rozesílala znění útrpných výslechu pořizovaných v obvodu rožmberských panství. Ostatně mnohé v tomto směru vypovídá *Popravčí kniha* – již na přelomu 14. a 15. století písař vynechával místo na výpovědi, jejichž znění se mu teprve mělo dostat do rukou a jež mýnil do register opsat.³¹⁹ Z řady dokladů součinnosti jednotlivých stran tu lze jmenovitě uvést jen několik. Geografická blízkost přispěla k úzké spolupráci rožmberské a budějovické

³¹⁶ LOR 2, s. 86–87, č. 106; o propouštění vězňů srv. výslovně doklad z roku 1445 (LOR 3, s. 3, č. 3).

³¹⁷ ŠIMŮNEK 2003, s. 223.

³¹⁸ Doklad z roku 1465 – edice (patrně jen zlomku): TECL 2000, s. 313; z roku 1477 AČ 9, s. 197–198, č. 861; z roku 1464 SOA Třeboň, Historica 1875a.

³¹⁹ Konkrétní příklady k tomu uvádí TRUC 1994a, s. 7–8.

administrativy – např. roku 1443 Oldřich z Rožmberka vydával na žádost Budějovických svědectví, že Hanuš Pair, jehož Budějovičtí nechali popraviti, „*auch vormals in unserem achtpruch mit unpillichen dingen und missetat... geschriben stet*“ (jedná se o ojedinělý výslovný doklad existence rožmberského trestního registra); o spolupráci svědčí rovněž zmínka z roku 1446, kdy Budějovičtí Rožmberkovi sdělovali, že zloděj bude útrpně vyslýchán, „*a což by takého na mučenie pověděl, ješto by vaše panstvie etc. dotklo, VM^{ti} nebude tajno*“. Rožmberská kancelář byla přirozeně v kontaktu s hradeckou kanceláří pánů z Hradce (roku 1446 Oldřich z Hradce Rožmberka přímo žádal, aby hradecký purkrabí Ctibor směl být přítomen výslechu zločince, „*nebt' sem srozuměl, že se také craje našeho dobjče*“, a podobně i roku 1447 žádal o zprávy z výslechu) a strakonickou maltézského řádu (např. Václav z Michalovic se Oldřichovi z Rožmberka omlouval, že zdržel jeho posla, k čemuž došlo mj. proto, „*jestliže bych na těch škuodci [šest osob, jež Václav zajal] co tvých věcí byl přezvěděl, at'bych to dal zvědět*“). Třeboňský hejtman Pešík z Bělé si stěžoval Janovi Bechyňi z Lažan na lupiče a vraha Papáka – Bechyňka následně Pešíka o zločinech v té chvíli již zajatého Papáka obšírně informoval. V kontaktu s rožmberskou kanceláří byli i Táborští a jejich spojenci – roku 1474 žádali Vodňanští krumlovského purkrabího o výpis ze záznamů útrpných vyznání („*I prosímet', rač nám toho výpis dáti, co jesti tu na mukách vyznánó*“), opačně pak přítomnost soběslavských úředníků při výsleších na Táboře byla již zmíněna.³²⁰

Konkrétní praxi fungování součinnosti různých vrchností při potírání zločinu ilustruje případ ze samého počátku 16. století – Vodňanským se podařilo zajmout rotu lupiče Varocha a k výslechu přizvali zástupce Budějovických, kteří si o něm vyhotovili přehledný záznam o 21 bodech. V některých případech ovšem bylo přizvání svědků k výslechu motivováno obavami z možného zpochybnění oprávněnosti rozsudku – zřetelně se to ukázalo v případě hromadného procesu s budějovickými Židy roku 1505. Budějovická rada přizvala k jejich výslechu zástupce okolních královských měst, strakonického velmistra a několik okolních šlechticů.³²¹

Jen v náznacích je dokumentováno, že analogický systém fungoval i směrem do Rakous – uvést lze dva ilustrativní doklady z roku 1473. Bernhard ze Scherfenbergu se zasloužil o odhalení pachatelů krádeží dobytka rožmberským poddaným, a když naopak Jindřichovi z Rožmberka padl do zajetí zemský škůdce Hans Glaser, o jeho výpověď se zajímali rakouští páni, kteří rovněž usilovali o jeho vydání.³²² Celkově je zřejmé, že potřeba součinnosti v boji proti zločinu dovedla překlenout vzájemnou nevraživost

---

³²⁰ Doklad z roku 1443 LOR 2, s. 253, č. 284; z roku 1446 LOR 3, s. 72, č. 100; z roku 1446 – list Oldřicha z Hradce LOR 3, s. 95–96, č. 136; z roku 1447 LOR 3, s. 212–213, č. 296; list Michalovicův LOR 3, s. 308, č. 439; analogicky srv. též LOR 2, s. 323, č. 367; odpověď Bechyňkova SOA Třeboň, Historica 767; doklad z roku 1474 AČ 8, s. 138, č. 665.

³²¹ K případu bandy lupiče Varocha monograficky PLETZER 2000–01, edice 21 bodů jeho útrpné výpovědi l. c., s. 286–287; k procesu s budějovickými Židy naposledy KOLDA 2002, s. 140–143.

³²² Krádež dobytka SOA Třeboň, Historica 2713, 2715; případ Glaserův SOA Třeboň, Historica 2737, 2739, 2751, 2752, 2753a–b.

a často protichůdné zájmy různých stran – vedle Rožmberků a Táborských (a spojenců obou stran) byli ve hře např. ještě Budějovičtí a šlechta a města rakouská a bavorská.

Civilní právo. Řízení v oblasti civilního práva bylo již v 15. století zřejmě trojstupňové, ovšem podle všeho se nekrylo s postupem v oblasti trestního práva, nýbrž probíhalo po linii: lokální instance (rychtář, konšelský soud) → odvolací instance 1. stupně → odvolací instance 2. stupně (vrchnostenská kancelář či přímo vrchnost). Odkázání jsme pouze na analogie – trojstupňový systém řízení je pozitivně doložen až v instrukci z roku 1548.

Z 1. poloviny 16. století je výslovně doloženo, že ve městech a městečkách se měly konšelské soudy odbývat pravidelně dvakrát do roka – jednání probíhala za přítomnosti hejtmana a dalších vrchnostenských úředníků, purkmistra, dvou či tří konšelů a rychtáře.³²³ Odvolací instancí od konšelských soudů rožmberských poddanských městeček bývaly okolní městské soudy.³²⁴ Příslušnost městeček k jednotlivým panstvím (z hlediska správního) v tomto směru nebyla rozhodující – pro Sedlčany, Miličín, Černovice a Mezimostí byla vyšší odvolací instancí Soběslav (detailní dokumentace běžné praxe je i zde dochována až od první poloviny 16. století).³²⁵ Zvláštní odvolací instancí pro Milevsko, a patrně i pro Mirovice byl konšelský soud v (Zvíkovském) Podhradí. Poměrně široká byla spádová oblast konšelského soudu krumlovského – na základě privilegia Petra z Rožmberka sem směřovalo odvolání od konšelského soudu ve Volarech, Frymburku i Horním Dvořišti. Na základě znění privilegia bratří Petra, Voka a Oldřicha pro Český Krumlov z roku 1494 šlo odvolání od soudu konšelů krumlovských ke konšelskému soudu v Budějovicích a odtud ke konšelům Starého Města pražského.³²⁶ Z uvedeného vyplývá, že většina rožmberských poddanských měst se řídila právem města Českých Budějovic. Doklady jsou buď přímé, tj. znění příslušných privilegií (např. pro Soběslav z roku 1390 – o autoritě práva budějovického ve vztahu k Soběslavi výslovně

---

³²³ Srv. BARBOROVÁ 1969, s. 202 (z roku 1548); obecněji CIRONISOVÁ 1981, s. 133–134; k periodicitě městských soudů CIRONISOVÁ 1981, s. 133; srv. i doklad z roku 1446 – LOR 3, s. 155, č. 217.

³²⁴ O oblastech městských práv v českých zemích souborně HOFFMANN 1975; TÝŽ 1992, s. 247–256; KEJŘ 1998, s. 137–172, s akcentem na genezi právních okruhů.

³²⁵ Srv. PROCHÁZKOVÁ 1985, s. 252; CIM 4/2, s. 328, č. 584 (z roku 1494); z jednotlivin srv. např. soubor korespondence, již vedli Miličínští se Soběslavskými (1529) ve věci případu Václava Štrobacha, jenž se od konšelského soudu v Miličíně odvolal k právu soběslavskému; tamější konšelé však potvrdili výrok Miličínských (SOkA Tábor, AM Soběslav, kart. 102); roku 1540 byli vysláni dva členové soběslavské městské rady do Černovic, neboť Černovičtí nebyli schopni příslušnou při rozsoudit (l. c.).

³²⁶ Odvolání do (Zvíkovského) Podhradí – doklad z roku 1458 AČ 14, s. 80–81, č. 1661, 1662 (jako nejvyšší instance je opět označena vrchnost). Odvolání do Krumlova – Volary 1503 CIM 4/3, s. 67–69, č. 691; Frymburk 1492 FRIEDL 1907–08/I, s. 535–536, č. 1; CIM 4/2, s. 310–311, č. 571; Horní Dvořišť 1504 CIM 4/3, s. 77–79, č. 699. Doklad z roku 1494 CIM 4/2, s. 322–327, č. 582; odvolání z Budějovic na Staré Město srv. např. AČ 21, s. 187–188, č. 4.

svědčí doklad z roku 1446), či nepřímé – na základě toho, kam se jednotlivá města obracela pro právní naučení. Do Budějovic se o naučení obraceli – vedle již uvedených – např. i Třeboňští.³²⁷

Nejvyšší odvolací instancí pro obvod rožmberské domény byla vrchnost, a to v některých případech bezprostředně. Zcela konkrétně je to uvedeno v listu Oldřicha z Rožmberka Sedlčanským z roku 1444. Nařizuje jim, aby Vávrovi osadili soud, vynesli nálezn, „a odvolá—li se která strana, tehda žalobu, odpor i svědomí popíšeš, i pošletež nám sem, abychom dále v tom spravedlivé mohli učiniti“ – Oldřich tak mlčky přešel, že odvolání od konšelského soudu v Sedlčanech mělo směřovat do Soběslavi. Po třech letech se Vávra od konšelského soudu v Sedlčanech – ovšem prostřednictvím zvíkovského purkrabího (Sedlčany spadaly pod panství Zvíkov) – skutečně k Oldřichovi odvolal. Přímo k pánům z Rožmberka mělo dle privilegia z roku 1524 vést odvolání proti rozsudku vynesnému rychtářem a městským soudem ve Vyšším Brodě. Naopak se nesetkáváme s případem, že by odvolání od rychtářova či konšelského soudu směřovalo k vrchnostenským úředníkům příslušného panství – výše zmíněný Vávra se jen jejich prostřednictvím odvolával k vrchnosti.³²⁸

Vojenská správa

V kontextu rožmberské správy 15. století má své pevné místo i správa vojenská – tato tematicky široká a různorodá oblast zahrnuje rozličné aspekty personálního a materiálního zajištění obrany rožmberských měst a správních center a stejně tak i vojenských operací. Oblast vojenské správy zasluhuje povšimnutí i v širším časovém záběru – v rožmberském prostředí se jasně ukazují trendy, charakteristické pro danou oblast v 15. století v okolních zemích, především přechod k žoldnéřské službě. Najímání, materiální zajištění a koordinace žoldnéřských oddílů v rožmberských službách ostatně rovněž spadalo do okruhu kompetencí úředníků.

Z uvedeného vyplynulo, že prioritním předmětem zájmu tu je organizační stránka zajištění vojenských podniků, naopak aspekty dobového válečnictví – zbraně, taktika ap. – jsou z daného úhlu pohledu záležitostí marginální. Postačí připomenout, že k otázce techniky boje v pozdně středověkých Čechách mají dosud zásadní význam starší práce Durdíka a Frankengergera. Moderní syntéza českých vojenských dějin z 80. let byla – rozhodně pro období středověku – určitým zklamáním a neantikvovala starší práce.

---

³²⁷ Doklad z roku 1390 CIM 4/1, s. 209–211, č. 140; z roku 1446 LOR 3, s. 84–85, č. 123, 124; s. 101–102, č. 145, 146; naučení pro Třeboňské srv. AČ 21, s. 192, č. 17.

³²⁸ Doklad z roku 1444 LOR 2, s. 368–369, č. 425; srv. též POLÁK 1974, s. 144; PÁNEK – PROCHÁZKOVÁ 1979, zvl. s. 26; doklad z roku 1447 LOR 3, s. 258, č. 365; z roku 1524 CIM 4/3, s. 365–368, č. 919.

Problematikou organizace pozdně středověkého žoldněrství (především českých žoldněrů v zahraničí) se v současnosti soustavně zabývá U. Tresp.³²⁹

Prameny využitelné z hlediska rekonstrukce jednotlivých aspektů vojenské správy na šlechtických dominiích v pozdním středověku jsou dochovány velmi torzovitě. Vedle dobové korespondence, odrážející přípravu a průběh válečných operací, případně informující o potížích materiálních či finančních – přirozeně vedle aktuálních zpráv z míst ozbrojených srážek – jsou to prameny evidenční povahy (seznamy zajatců, soupisy škod atd.). Potřeba detailnější písemné evidence souvisela s rostoucí úlohou žoldněrství – právním základem tu byla smlouva o službě a s ní nedílně spjatý žoldněrův revers (tyto písemnosti jsou dochovány i z rožmberského prostředí), dále se jednalo o soupisy evidující odhadní hodnotu zbraní a zbroje a v případě jízdných žoldněrů i koní, s nimiž jednotlivci vstupovali do služby. Prameny normativní povahy – především dobové vojenské řády – mají v otázkách zde meritorně sledovaných jen okrajovou hodnotu komparativního materiálu v širším kontextu (z období 15. století se jedná především o vojenské řády Václava Hájka z Hodětína a Žižkův z první poloviny 15. století, Václava Vlčka z Čenova ze druhé poloviny 15. století, a z doby o málo mladší traktát Řehoře Hrubého z počátku 16. století).³³⁰

Právním základem byla v případě žoldněrské služby – analogicky jako u každého jiného služebního poměru – **smlouva o výkon služby**. Beck považuje smlouvy o žoldněrské službě z 15. století (*Söldnerverträge* a *Bestellbriefe*) za přímé předchůdce detailnějších písemností (*Artikelbriefe*), zakotvujících žoldněrský služební poměr v 16. století a svou strukturou analogických i z českého prostředí doloženým vojenským smlouvám. Při službě v zahraničí se čeští žoldněři seznámili i s další písemností, jež provázela uzavření smlouvy o žoldněrské službě – jedná se o žoldněrův revers (v rožmberském prostředí byl na počátku 16. století užíván termín *reversal* či *revers*). Současně se skládala přísaha.³³¹

Smlouvu uzavírali buď jednotlivci, či žoldněrští hejtmané (zvaní též *stars*), druhou smluvní stranou bývala zpravidla přímo vrchnost, v některých případech zastupovaná úředníky. Analogicky jako u ostatních druhů smluv zakládajících služební poměr byly i zde zakotveny povinnosti obou stran. Ve smlouvě bylo uvedeno, na jaký počet osob se vztahuje, včetně bližší specifikace (počet pěších a jízdných, případně specializace – vysoko ceněni byli např. pavézníci); druhou část smlouvy představovaly závazky ze strany

---

³²⁹ DURDÍK 1953; FRANKENBERGER 1960; TRESP 2001, s obšírnou bibliografií k tématu; též ŠIMŮNEK – TRESP 2000–01, k rožmberskému žoldněrství l. c., s. 76–84; nejnověji k problematice českého vojenského podnikání a žoldněrství v zahraničí TRESP 2004 (s touto prací, na niž na několika místech odkazují, jsem měl možnost seznámit se ještě v rukopise, za což autorovi děkuji).

³³⁰ Řád Hájkův, Žižkův a Vlčkův – edice: SVEJKOVSKÝ 1952; k těmto řádům srv. též DURDÍK 1953, s. 43–55; SCHMIDTCHEN 1990, s. 85–97; FRANKENBERGER 1960, s. 169–176; traktát Hrubého – komentář a edice: PRAŽÁK 1964, s. 62–73, 139–145.

³³¹ BECK 1908, zvl. s. 21–33; nejnověji se typologií smluv o výkon žoldněrské služby (*Werbebriefe*) a ujednání o náhradu škod (*Schadlosbriefe*) zabývá TRESP 2004, zvl. s. 243–250, 264–269; znění žoldněrských přísah z doby kolem roku 1500 eviduje BECK 1908, s. 54–56, 67nn.

Rožmberků (vedle částky v penězích náležela zpravidla žoldněři i strava, stejně jako úhrada výdajů na obrok a seno pro koně). Následoval úzantní passus o škodách – odtud i označení *list zúškodní*³³² – a výpovědi. Lhůta bývala zpravidla čtvrtletní či pololetní, avšak výjimkou nebyly ani jiné termíny; v některých případech si vrchnost vyhrazovala právo vypovědět službu i v rámci běžné, zpravidla čtvrtletní lhůty, a to týden dopředu, zatímco žoldněř takové právo neměl. Smlouvy o žoldněřské službě mívaly natolik ustálenou podobu, že znění jedné z nich pojal Václav z Rovného do své formulářové sbírky: jedná se o smlouvu, již r. 1467 uzavřel Jan z Rožmberka s Jakubem písařem.³³³

Vojenská služba k hradům a služba z domu. Specifickým druhem smluv vojenského charakteru byly takové, jež zakotvovaly vojenskou službu k hradům. Pramených dokladů o *služebnících*, vázaných k jednotlivým správním centřům – hradům, je celá řada, ovšem právní základ jejich služebního postavení není pozitivně znám. Navíc je třeba rozlišovat – což prameny málokdy spolehlivě dovolují – několik právních kategorií *služebníků*: 1) leníky; 2) držitele služebných dvorů a polností; 3) *služebníky*, kteří se nechávali ke službě najímat za plat (srv. též s. 287n.). Na tomto místě nás zajímá poslední kategorie těchto osob, v pramenech označovaných různě – *servitores*, *feodales*, případně jako ti, kteří *službu berú*. Tito *služebníci k hradům* uzavírali s vrchností (případně jejími úředníky) smlouvu o službě, za niž byli vypláceni hotovými penězi. Není pochyb, že dominantní složka *služby k hradu* ležela v rovině vojenské. Služebníci tohoto typu nebyli vázáni rezidenční povinností na příslušném hradě, ale bývali povoláváni v čas potřeby (tj. ohrožení hradu). V českém prostředí se v 15. století objevuje termín *služebníci, kteříž z domu slúžjí* (jednalo se o analogii, resp. doslovný překlad v německých zemích běžné kategorie *Diener-von-Haus-aus*).³³⁴ Doklady smluv na vojenskou službu k hradu – *službu z domu* – jsou u nás k dispozici až z počátku 16. století. Ve smlouvě se zpravidla stanoví, na jak dlouho je služba sjednána, jaké jsou povinnosti služebníka a jeho vybavení (zbraně, zbroj, kůň) a jaká mu přísluší odměna. Na základě vyhotovené a oběma stranami potvrzené smlouvy vystavil služebník revers.³³⁵

Otázka **právního postavení žoldněřů** je dobovými prameny osvětlena zcela nedostatečně. Zásadní rozdíl mezi postavením úředníka a služebníka (tj. klientely) na straně jedné a žoldněře na straně druhé však nicméně postihnout lze – v případě žoldněřů velmi pravděpodobně nebyla najímající strana (v daném případě Rožmberkové) povinna zajistit propuštění ze zajetí. K takovému závěru vede jak absence příslušných

---

³³² Doklady tohoto pojmu např. TADRA 1890, s. 269, č. 9; AČ 7, s. 284, č. 142 (citace a kontext ŠIMŮNEK – TRESP 2000–01, s. 77, pozn. 11).

³³³ K výpovědi srv. např. AČ 9, s. 229, č. 913 (z roku 1478); doklad z roku 1467 TADRA 1890, s. 269, č. 9; o smlouvách ŠIMŮNEK 2004b, zvl. s. 370–372.

³³⁴ Nejstarší mně známý doklad z českého prostředí náleží k roku 1450 (LOR 4, s. 197, č. 265); obrat „*chci slúžiti z domu*“ se dokonce objevuje v milostné lyrice (cit. IWANČZAK 2001, s. 168).

³³⁵ K *Diener-von-Haus-aus* TRESP 2004, zvl. s. 222–228; několik smluv a reversů sledovaného typu z poč. 16. stol. bylo zapsáno do *Codexu Rosenbergicu* (srv. ŠIMŮNEK 2004b, s. 372, pozn. 35).

ustanovení ve smlouvách o službě, tak i fakt, že ani z praxe v polovině 15. století nic podobného známo není. Tuto – v polovině 15. století zřejmě běžnou praxi – ovšem nepotvrzuje znění pramene z počátku 15. století. Jedná se o položku „*dampna capituatorum familiarium domini et orphanorum de Rosenbergk*“, tedy osob, najatých Čeňkem z Vartenberka (1412–1413) pro žoldněřskou službu proti Jindřichovi z Dubé. V seznamu figuruje 27 osob a lze se domnívat, že položky „*pro dampnis*“ se vztahovaly pouze na náhradu škod, zatímco položky „*pro exaccione*“ i na povinnost náhrady výkupného ze zajetí. Odlišný případ jsou seznamy osob tábořskou stranou zajatých v souvislosti s obléháním Vodňan roku 1443 – zde jsou evidováni příslušníci rožmberské klientely a poddaní, jež naopak byla vrchnost povinna ze zajetí vyrukovat (dochovány jsou i opačné soupisy tábořských zajatců na jednotlivých rožmberských hradech).³³⁶

Za škody, jež žoldněři způsobili, byli prokazatelně zodpovědni sami viníci, případně jejich vojenští velitelé, nikoli ten, v jehož službě v době deliktu působili. Nejfrekventovanější druhy prohrěšků se pravidelně opakují ve vojenských řádech – sankce, jakkoli přísné, se patrně mýjely účinkem. Když např. r. 1472 pobrali žoldněři, působící ve službách Buriana z Lažan a na Bechyni, rožmberským poddaným ve vsi Hvozdcí, odmítal Burian nést odpovědnost, neboť „*ti drábi nejsou služebníci moji, než tu jsú leželi na svú škodu v městečkú*“.³³⁷

Ukončení žoldněřské služby bylo spjato s výplatou žoldu a případně náhradou škod na koni či výzbroji (újmna na zdraví žoldněřů v dobových pramenech jako kategorie vůbec nefiguruje). Žold byl vyplácen – z pochopitelných důvodů – až po skončení služby, ovšem v případě déletrvajícího služebního poměru mohl být vyplácen průběžně (např. po týdnech), a doloženy jsou i případy záloh vyplácených např. před rozhodujícími útoky, jež měly žoldněře motivovat. Ne vždy však výplata žoldu a náhrady škod probíhaly hladce – především z důvodu nedostatku hotovosti ve vrchnostenské pokladně a tudíž na jednotlivých výplatních místech. V takových případech museli úředníci improvizovat, dojednávat se žoldněřskými veliteli odklady plateb ap. – na své nezáviděníhodné postavení si stýskali v dopisech vrchnosti (již žádali o zaslání potřebných peněz) i svým přátelům. Např. roku 1468 si treboňský písař Řehoř Klaric stěžoval Janovi z Rožmberka, „*že peněz na žoldněře, na potřeby a děla nemám*“, a podobně se s nedostatkem financí potýkal i soběslavský úředník Jan z Dobronic, jenž nemohl zaplatit ani písaře. Ilustrativní je i list treboňského hejtmana Zdebora z Kozího Janovi z Rožmberka zhruba z roku 1470, v němž mu připomíná jeho platební závazky vůči žoldněřům, propuštěným ze služby („*těm pěším, kterýmž jste službu vypověděli*“) – dluhy mají být zapraveny v určitém termínu,

---

³³⁶ Doklad z roku 1412–1413 – edice: NOVÝ 1989, s. 71, 75–77; k otázce výkupného za zajaté žoldněře např. GÖRNER 1987, s. 46–50; doklady z roku 1443 – edice: ŠMAHEL 1989, s. 31–36. K otázkám žoldněřské služby (především z právního hlediska) některé zajímavé postřehy uvádí WOHLFEIL 1966, zvl. s. 52–61 (některé z nastíněných paralel a možných vývojových vztahů jsou ovšem diskutabilní).

³³⁷ AČ 8, s. 99–100, č. 584.

jenž s žoldněři dohodnul vojenský hejtman Tetour, a Zdebor se v té věci na pokyn vrchnosti zaručil.³³⁸

Z hlediska běžné praxe žoldněřské služby stojí za pozornost **sociální původ vojenských hejtmanů a počty žoldněřů**. V rožmberském prostředí se ukazuje jednoznačně, že velitelé žoldněřských oddílů bývali převahou šlechtického původu, mezi řadovými žoldněři se naopak se šlechtici nesetkáváme. V tom se v českém prostředí projevuje určitý rozdíl od běžné praxe v jazykově německé oblasti – v německých zemích, stejně jako ve Švýcarsku se – jak ukazují četné regionální sondy – na sklonku středověku jako žoldněři nechávali najímat i šlechtici. Uvedený trend pro české prostředí – kde šlechtici vystupují jen v úloze vojenských velitelů – potvrzují i sondy mimo jihočeskou oblast (jako hejtmané figurují čeští šlechtici jak ve službách vévodů saských ve 40. letech, tak ve službách vévodů bavorských na přelomu 50. a 60. let 15. století).³³⁹

Nápadná je i skutečnost, že jihočeská nižší šlechta nejevila o službu v rožmberském žoldu výraznější zájem: mezi rožmberskými hejtmany sledovaného období jen dva pocházeli z této oblasti (Jindřich Roubík z Hlavatec – pozdější rožmberský opovědník – a Markvart z Rakovic).³⁴⁰ Drobní šlechtici – v některých případech i měšťané – nabízeli Rožmberkům své služby (žoldněřského charakteru) prostřednictvím úředníků lokální správy (dokladem jsou např. listy helfenburského purkrabího Adama z Drahonic Janovi z Rožmberka (1468) s konkrétními nabídkami). Ve službách pánů z Rožmberka a snad i pánů z Hradce svou kariéru zahajoval pozdější známý vojenský podnikatel Jan Holub ze Štokova.³⁴¹

Počty žoldněřů podřízených velení jednoho hejtmana, stejně jako výše jejich žoldu, jsou zakotveny v příslušných smlouvách. Z nich vyplývá, že v rožmberských

---

³³⁸ Klaric AČ 7, s. 334–335, č. 242; Dobronička AČ 7, s. 331, č. 235; v případě soběslavských úředníků v 60. letech srv. též AČ 7, s. 289–290, č. 152–154; s. 292, č. 160; s. 307, č. 188, 189; list Zdebor z Kozího SOA Třeboň, Historica 2432.

³³⁹ Poměry v německém a švýcarském prostředí WOHLFEIL 1965, zvl. s. 219, 222; čeští šlechtici v saských službách TRESP 2001; v bavorských službách ŠIMŮNEK – TRESP 2000–01, zvl. dle prosopografie. Výhradně šlechtický původ žoldněřských velitelů v Anglii v první polovině 15. století prokázal POWICKE 1969.

³⁴⁰ Roubík AČ 7, s. 294, č. 163; Markvart z Rakovic ŠIMŮNEK – TRESP 2000–01, s. 143–144. Další vojenští velitelé pocházeli z Čáslavska (Jindřich z Dobrovítova (1469), AČ 7, s. 380–381, č. 333), Klatovska (Protiva z Nalžov (1467) AČ 7, s. 294, č. 163), Tachovska (Vilém Rendl z Oušavy/Úšavy (1467) AČ 7, s. 294–295, č. 165), či Mostecká (Heřman ze Želenic (1467) AČ 7, s. 294, č. 163). Německého původu byl rod Tetourů z Tetova, z nichž Vilém sloužil v rožmberském žoldu roku 1469 (AČ 14, s. 176, č. 1892); ne zcela jednoznačná je identifikace Bernarda Talafúsa, v rožmberských službách doloženého v 60. letech 15. století (ŠIMŮNEK – TRESP 2000–01, s. 81, pozn. 26).

³⁴¹ Doklady z roku 1468 SOA Třeboň, Historica 2185, 2201; o Holubovi ŠIMŮNEK – TRESP 2000–01, s. 81, pozn. 25; s. 32, pozn. 120; k jeho působení ve službách pánů z Hradce srv. SOA Třeboň, Historica 1056/3².

službách se uplatnily spíše méně početné oddíly o zhruba 20, maximálně do 30 osob, ojediněle ovšem mohl počet žoldnéřů přesáhnout i 50 osob.³⁴²

Způsob koordinace a velení žoldnéřským oddílům okolo poloviny 15. století prošel – jak konkrétní příklad rožmberského žoldnéřství dokládá – zásadními proměnami. To se vztahuje především k **okruhům pravomocí, otázce jednotného velení a podílu rožmberských úředníků na zajištění vojenských operací**. Klíčovým byl v uvedeném ohledu poměr vrchnostenských úředníků a žoldnéřských hejtmanů, přesněji podíl úředníků na zajištění a vedení vojenských operací.

K otázce forem účasti úředníků na hmotném zajištění průběhu vojenských kampaní nabízí srovnávací literatura velké množství materiálu. Lze dokonce stanovit několik základních typologických skupin. Např. v Braniborsku byla řada úředníků současně leníky své vrchnosti, z čehož pro ně vyplývaly i určité vojenské povinnosti, v jiných oblastech mohla angažovanost ve vojenských podnicích být jednou z cest rychlého vzestupu – např. na panství Celle (Braunschweig–Lüneburg) či v případě wettinské administrativy lze jednoznačně konstatovat těsnou souvislost mezi vojenskou službou a úřední kariérou jednotlivců i rodů. Na rožmberské doméně se neuplatnil ani jeden z těchto modelů a je nutno přiznat, že právní pozadí aktivit rožmberských úředníků ve vojenské oblasti není zcela jasné – zda automaticky vyplývalo ze smlouvy o služebním poměru, či zda úředníci byli v souvislosti s uvedenými funkcemi zvláště honorováni (takový model je doložen např. na habsburských panstvích – za účast na vojenském podniku vedeném mimo oblast příslušného správního obvodu měl *vogt* nárok na zvláštní odměnu).³⁴³

Rožmberští úředníci se na zajištění válečných podniků podíleli všestranně, počínaje najímáním žoldnéřů, hmotným zajištěním, a konče osobní účastí v poli. Dokladů o účasti úředníků v těchto záležitostech je k dispozici celá řada (především v napjatých obdobích přelomu 40. a 50. a poté sklonku 60. let 15. století), zpravidla se jednalo o úředníky lokální správy, kteří často měli bohaté vojenské zkušenosti. Např. roku 1450 se do příprav „*ku polě*“ (zajištění potravin a vozů) byli nuceni osobně zapojit i nejvyšší úředníci centrální správy, krumlovský purkrabí a kancléř, a ovšem i úředníci lokální správy, jmenovitě je uváděn zkušený válečník Pešík z Bělé – někteří z nich byli povinni i osobní účastí v poli. Se žádostí o vojenskou pomoc se na Krumlov obraceli rožmberští spojenci – na základě znalosti dobové praxe mohl strakonický velmistr Václav z Michalovic, obávající se násilností ze strany blíže neidentifikovaných opovědníků, Oldřicha z Rožmberka žádat roku 1447 o pomoc těmito slovy: „*rač přikázati úředníkóm okolo mne*

---

³⁴² Konkrétní čísla na základě smluv z rožmberského prostředí druhé poloviny 15. století evidují ŠIMŮNEK – TRESP 2000–01, s. 81, pozn. 27.

³⁴³ Braniborsko WYLUDA 1969, zvl. s. 82–85; panství Celle DORMEIER 1994, s. 432–446; wettinská administrativa STREICH 2000, zvl. s. 59; habsburská administrativa MEYER 1933, s. 173.

bližším, at'by s lidmi shuoru byli podle mne a mých a pomohli mi“.³⁴⁴ Z významných válečných podniků, na nichž se rožmberští úředníci aktivně podíleli – vedle všestranného zajištění – i svou osobní účastí v poli, lze připomenout tři. Zvíkovský purkrabí Mikuláš z Krchlebců stál v čele rožmberské hotovosti v bitvě u Lipan roku 1434 (doboví kronikáři vyzdvihují jeho podíl na vítězství panské koalice a jeden pozoruhodný detail o Krchlebcově úloze objevil ve 30. letech Bartoš v legendě o sv. Barboře),³⁴⁵ o rok později (1435) byl přítomen srážce rožmberského oddílu s Táboru u vsi Křeče, a ještě téhož roku se účastnil obléhání hrádku Ostromeče. Třeboňský hejtman Pešík z Bělé stál v čele rožmberské hotovosti při obležení Vodňan roku 1443 a doprovodných vojenských podniků. Z téže doby je třeba zmínit i účast (pozdějšího) prachatického purkrabího Jindřicha Šatavy v bojích o západočeský Vildštejn roku 1444 – jediným, ovšem výmluvným dokladem tu je zmínka v listu prachatického úředníka Václava Hruzy z Chelčic, že zprávu poslal „i Šatavovi pod Vylštein“.³⁴⁶

Požadavek jednotného velení a koordinace mezi rožmberskými úředníky a žoldnéřskými hejtmany býval jádrem problémů – subordinace žoldnéřů rožmberským úředníkům byla často pouze iluzorní. V případě rozsáhlejších vojenských podniků proto jmenovali Rožmberkové vlastní **vojenské hejtmany** (*hauptman*, ojedinele *vůdce*).³⁴⁷ Jejich

---

³⁴⁴ Doklady z roku 1450 např. SOA Třeboň, Historica 1266; LOR 4, s. 189, č. 252; o najímání žoldnéřů v úřadu zvíkovském roku 1462 AČ 14, s. 116–117, č. 1755, 1756; roku cca 1467 Jan z Rožmberka nařizoval krumlovským úředníkům „aby zemeny znuobielali tu okolnie, kterýž sú prvie ke té vojné znuobieláni byli“ (AČ 7, s. 308–309, č. 192); analogicky např. AČ 7, s. 389, č. 350 z roku 1470(?); doklad z roku 1447 LOR 3, s. 194–195, č. 269.

³⁴⁵ Bartošek z Drahonice uvádí v bitvě u Lipan tři rožmberské hejtmany (*capitanei*) – Krchlebce, Chvala z Chmelné a poněkud záhadného Jana Předborova (*Janko Przedbori*) – je to snad Jan Předbor z Radešína, jenž později vedl s Rožmberky letité spory?; dále pak zmiňuje (bez vazby na rožmberské oddíly) ještě *Hádka z Paběnic*, snad tedy budoucího rožmberského úředníka a radu Přibíka Hada z Paběnic (FRB 5, s. 614) – stejně dobře se ovšem mohlo jednat např. o Olkmara z Paběnic, řeč. Had, jenž se připomíná roku 1427 (SOA Třeboň, A 18, fol. 434v–435v); z rozsáhlé literatury k lipanské bitvě z nedávné doby objevně ČORNEJ 1992, s. 185–204 (o Krchlebcovi zvl. s. 192–193); ve svatobarborské legendě se líčí, že to byl právě rožmberský hejtman *Mikuláš Krchlovec*, kdo měl iniciovat upálení pozajímaných Siroteků, z nichž jeden se na poslední chvíli prohlásil za ctitele sv. Barbory a dříve, než zemřel, směl přijmout svátost a vyzpovídat se (BARTOŠ 1934, s. 44).

³⁴⁶ O Krchlebcovi ŠIMŮNEK 2000c, s. 309–310 (s evidencí pramenů a literatury); o Pešíkově úloze roku 1443 srv. LOR 2, s. 244–245, č. 274; s. 247–249, č. 277, 278, 280; s. 314, č. 367; k Šatavovi LOR 3, s. 107–108, č. 153 (s chybným vrocením 1446); k bojům o Vildštejn SEDLÁČEK, H 9, s. 214–215.

³⁴⁷ Např. když třeboňský úředník Bohuslava ze Švamberka informoval o srážce u Waidhofenu (1476), připomíná Jošta z Pruku, rožmberského hejtmána, a *Erharda vnodce*, rovněž velitele v rožmberském žoldu (AČ 9, s. 177, č. 827). Čím se pravomoci obou mužů lišily, není známo. *Rotmistr* není v rožmberském prostředí doložen, přestože nejběžnějším označením žoldnéřského oddílu je zde právě pojem *rota*.

úkolem bylo koordinovat součinnost obou složek.³⁴⁸ Zavedení tohoto úřadu (v rožmberském prostředí doložen od 60. let 15. století) ukazuje na postupující profesionalizaci v řízení vojenských operací – profesionální válečníci a žoldnéřští hejtmané postupně nahrazují úředníky, které Rožmberkové stavěli do čela hotovosti doposud. V dobách ohrožení však své uplatnění našli i všichni schopnější válečníci z řad úředníků – např. rožmberské posádce v Netolicích, k níž náleželo i 16 žoldnéřů ležících *na kostele*, roku 1478 velel Oldřich Drochovec z Pláně, pravděpodobně tedy někdejší veššínský purkrabí.³⁴⁹

Zavedením úřadu vojenského hejtmana podíl úředníků na zajištění vojenských operací nepominul, jen jejich úloha se modifikovala. Některá specifika lze nejlépe osvětlit na konkrétním příkladu soběslavských úředníků v 60. letech 15. století. Soběslavský hejtman Jan z Dobronic a spolu s ním Pavel Dětřichovic, písař zboží choustnického, byli tehdy vrchností pověřeni najímáním žoldnéřů, zajištěním potravin a ostatních válečných potřeb, jakož i výplatou žoldnéřů. Jejich činnost byla koordinována s postupem vrchního hejtmana rožmberské hotovosti Viléma Rendla z Oušavy (do úřadu jmenován Janem z Rožmberka r. 1467).³⁵⁰

V řadě případů se však hejtmané jednotlivých žoldnéřských rot nemínili vzdát svých nároků na samostatné rozhodování ve věci vlastních podřízených ani po dobu služby v rožmberském žoldu. Např. hejtman posádky v Soběslavi – Bernard Talafús – o své újmě rozhodoval o výplatách žoldnéřů, o výkupu a výměně zajatců a i v ostatních záležitostech vystupoval jako rovnocenný partner rožmberských úředníků.³⁵¹ Časté spory, jež hejtmané s rožmberskými úředníky vedli, svědčí výmluvně o vztazích obou stran.

Písennou agendu spojenou s najímáním žoldnéřů, jejich výplatou, hmotným zajištěním (potraviny, obrok a seno pro koně), evidenci vydaných zbraní atd. rovněž vedli rožmberští úředníci. O existenci specializované polní kanceláře nelze v rožmberském prostředí okolo poloviny 15. století hovořit, a rovněž v oblasti evidence lze jen stěží předpokládat existenci speciálních register – evidence byla vedena jen na volných listech, příp. rejstřících menšího rozsahu o několika foliích. K ojediněle dochovaným evidenčním

---

³⁴⁸ Formulace o škodách, jež by žoldnéři utrpěli „*v službě naší a v rozkázání hauptmanův našich*“ (TADRA 1890, s. 269, č. 9), zachycuje spíše ideální stav. Do rožmberského žoldu totiž nevstupovaly pouze žoldnéřské rotý s vlastními hejtmany, ale i jednotlivci, či vnitřně neorganizované skupiny válečníků.

³⁴⁹ AČ 9, s. 240, č. 936a.

³⁵⁰ Najímání žoldnéřů – srv. AČ 7, s. 271–273, č. 116–119; s. 275–277, č. 125, 128; s. 284, č. 142, 143; s. 289–297, č. 152–170; hmotné zajištění – srv. AČ 7, s. 277, č. 127; s. 282, č. 137; s. 300, č. 176; analogické otázky pro husitské období řeší DURDÍK 1953, s. 88–92; obecně TRESP 2004, s. 289–293; výplaty – srv. AČ 7, s. 289–290, č. 152–154; s. 292, č. 160; s. 307, č. 188, 189; obecně TRESP 2004, s. 269–289; jmenování Rendlovo AČ 7, s. 294–295, č. 165.

³⁵¹ Srv. AČ 7, s. 290–291, č. 154, 155; s. 294, č. 164; o Talafúsovi ŠIMŮNEK – TRESP 2000–01, s. 81, pozn. 26.

pomůckám uvedeného charakteru náleží např. rejstřík evidující výdaje za seno pro koně rožmberských služebníků v souvislosti s obléháním Vodňan roku 1443, či inventář zbroje vydané v úřadu třeboňském v letech 1519–1520. Zmínka v korespondenci dokládá, že např. roku 1450 posílal Bedřich ze Strážnice Oldřichovi z Rožmberka „registra, co sem dal v té válce lidem jezdným i pěším“.³⁵²

Rožmberská klientela a dobové žoldněřství. Nový, a vzhledem k nevelkému zájmu jihočeské šlechty o službu v rožmberském žoldu poněkud překvapivý úhel pohledu na poměr rožmberských úředníků k žoldněřskému podnikání otevřela analýza pramenů, dokumentujících najímání žoldněřů do služeb bavorského vévody Ludvíka v letech 1459–1462. Mezi řadou českých šlechticů, jimž byla nabídnuta možnost participovat při najímání žoldněřů či vstoupit s vlastními rotami do vévodova žoldu, figuruje – vedle Jana z Rožmberka – i několik rožmberských úředníků (aktivní byl především Jan Bolochovec ze Šatavy, dále Hynek Zub z Doubravice, Jan Holub ze Štokova).³⁵³ Pouze spekulovat pak můžeme v otázce spoluúčasti rožmberské klientely na ostatním podnikání pánů z Rožmberka v oblasti žoldněřství. Doloženo je i v případě Janova bratra Jindřicha, jenž zajišťoval žoldněře pro římského krále Friedricha a posléze musel urgovat dlužný žold (1451), stejně jako v případě jejich otce Oldřicha. Ten někdy koncem 30. let uzavřel blíže neznámou úmluvu o zajištění žoldněřů pro bavorského vévodu Jindřicha Landshutského.³⁵⁴

Vývojové trendy. I v rožmberském prostředí se ukazuje, že po polovině 15. století se při válečných podnicích ve stále větší míře uplatňují vojenští podnikatelé – zprostředkovatelé při přímo profesionální vojenští hejtmani se svými rotami. Ostatně služeb žoldněřů začínají na sklonku středověku ve stále větší míře využívat i měšťané, aby se zhostili

---

³⁵² Rejstřík z roku 1443 – edice: ŠMAHEL 1989, s. 28–31; inventář z let 1519–1520 – edice: MAREŠ 1893–99/I, s. 402–404, č. XXVII.; rejstřík výplat z roku 1450 LOR 4, s. 305–307, č. 436. Soudobou praxi ve věci výplat žoldu a písemnostech souvisejících eviduje case study TRESPA 2001, zvl. s. 194–199 – rozsáhlá písemná agenda vedená v souvislosti s najímáním žoldněřů do služeb saských vévodů v letech 1446–1447 si vyžádala vznik samostatné polní kanceláře.

³⁵³ K problematice najímání žoldněřů do Ludvíkových služeb 1459–1462 i dobovým politickým souvislostem ŠIMŮNEK – TRESP 2000–01, s. 84–109, a dle prosopografie (l. c., např. s. 118–119, 147–148, 150–151) a ediční přílohy (l. c., s. 170, č. 5). V případě Jana Bolochovce (v pramenech jmenován jako *Wolenwicꝯ* či *Wolochowicz von Schattau*), „hejtmana nad vozy“ (*Wagenburgmeister*), stojí za zmínku platební rozkaz (1461) Freistadtským na 134 zl. uh., jejichž přijetí Bolochovec potvrdil kvitancí (registry obou písemností WIRMSBERGER 1864, s. 342, 343); TRESP 2004, s. 458–459.

³⁵⁴ O službě Jindřicha z Rožmberka BŘEZAN, Výtah 8, s. 196, 202; urgence žoldu LOR 4, s. 317, č. 453; roku 1439 vévoda Jindřich Rožmberka žádal: „*ob wir dir umb leute schreiben oder empieten wurden, das du uns dann die furderlich zu schicken... wellest, doch auf unsern soldé*“ (LOR 2, s. 22–23, č. 30). Jednotliviny k vojenskému podnikání Rožmberků i jejich úředníků též u TRESPA 2004, dle rejstříku.

nepříjemných povinností vojenského charakteru.³⁵⁵ Ve srovnání s obrazem, jaký je zřejmý např. roku 1443 při obležení Vodňan a částečně ještě při pozdějších vojenských podnicích (1450, 1468), se jedná o kvalitativní posun poměrně zásadního významu.

Skladba rožmberské hotovosti roku 1443 je velmi dobře patrná z evidence koní a náhrad za seno a stejně tak i ze seznamu zajatých rožmberských osedlých. Hotovost byla svolávána podle jednotlivých úřadů (z každého úřadu bylo nutno vyslat stanovený počet lidí, koní a vozů, příp. další výstroje) – otázka formy vojenské pomoci (poddanských) měst vrchnosti byla styčným bodem městských privilegií typu *ius regale*. Rovněž korespondence z roku 1450 jasně dokládá, že jádro rožmberské hotovosti tvořili poddaní („*aby ste všem kázali vzbúoru býti, ktož pro starost a mladost muože a v tom vyberste, ježto by se hodili k branie a z dobrú brant*“, nařizoval Oldřich z Rožmberka třeboňským úředníkům), od jejichž ochoty často závisel úspěch tažení. V souvislosti se shora uvedeným obležením Vodňan jsou doloženy četné případy dezerce násilím naverbovaných osedlých, jimž na výsledku vojenských operací pramálo záleželo; příznačná je proto formulace „*A také porozumějte na lídech, ochotní–li sú k té vojně*“ v citovaném Oldřichově listu třeboňským úředníkům. Nefunkčnost staršího systému sbírání vojenské hotovosti a jejího hmotného zajištění je dobře patrná i z formulace v korespondenci z roku 1468: „*Frimburští poslali z toho ze všeho úřadu jeden vuoz zlámaný a jeden kuon slepý a druhý, ježto téměř nikam nemohli; a protože by nebyli došli, v Soběslavě muošeli je zase obrátiti*“. Pod tímto zorným úhlem se jako značně nepravděpodobný jeví Březanův údaj, že při obléhání Tábora (1438) Oldřich z Rožmberka postavil do pole okolo 4.000 osob.³⁵⁶

Celkový pohled svědčí o tom, že v jihočeském prostředí se naprosto neuplatnily rytířské oddíly (*Ritterheere*) s propracovanou strukturou, vlastní taktikou i kodexem cti, etablované v západní Evropě,³⁵⁷ a ovšem ani tamtéž běžná služebná ministerialita a leníci. Dokumentují to ostatně i konkrétní zmínky ve vztahu k manskému systému hradu Zvíkova – roku 1462 se přímo uvádí, kterak zvíkovský purkrabí sice Jana z Rožmberka nabádal, „*že by VM^t dobře učinila, kdyby VM^t ráčila rozkázati, aby VMⁱ každý z nich slúžil, tak*

---

³⁵⁵ Způsob uvažování kondotiérů velmi trefně sumarizoval KRAMER 1987, zvl. s. 175–176 (ačkoli autor vycházel z pramenů pro italské prostředí, obecné postřehy mají širší platnost; tamtéž obsáhla bibliografie). Žoldnéři najímaní měšťany – srv. MACEK 1998, s. 84.

³⁵⁶ Prameny vztahující se k obležení Vodňan roku 1443 otisknul ŠMAHEL 1989, s. 28–35; k motivaci osedlých k tažení do pole srv. např. LOR 2, s. 244–245, č. 274 a LOR 4, s. 189, č. 252; z roku 1468 AČ 7, s. 322, č. 218; BŘEZAN, Výtah 7, s. 145 (pramen – nejedná–li se o Březanův odhad – mi není znám); problematikou uplatnění poddaných (sedláků) ve vojsku se zabýval IWAŃCZAK 2000 – práce je ovšem dosti povrchní, pro pohusitské období se autor jen letmo dotýká složení zemské hotovosti a paušálně poznamenává, že „*chłopi poddani wchodzili w skład orszaków szlachty*“ (l. c., s. 249).

³⁵⁷ Výstižný a všestranný obraz této problematiky v západní Evropě podal SABLONIER 1985. Móda rytířských řádů a sdružení, jejímž posledním obdobím rozkvětu bylo právě 15. století (k tomu zvl. VALE 1981, s. 33–62), v českých zemích nenalezla živnou půdu; ve Valeově knize jsou velmi zdařile zachyceny technické a strukturální proměny válečnictví od poloviny 15. století (l. c., zvl. s. 147–174). Rovněž z výzkumů SCHMIDTCHENA 1987 a 1990 vyplynulo, že i v západoevropském prostředí je zřejmá stoupající role vojsk žoldnéřských na úkor dřívějších rytířských.

jakož z práva slúžiti má“, současně byl však nucen připustit, že ačkoli „*služebníků k hradu, jesti jich drabně, jesto mají s koňmi slúžiti: i žádný z nich koně k tomu nemá, jesto by mohl s VMⁱⁱ jeti*“.³⁵⁸

Manské systémy a správa lén

Literatura k problematice lenních systémů je dnes již velmi obsáhlá, především pak produkce zahraniční. V Čechách byly manské soustavy vázány především na královské hrady – lenní systémy jednotlivých královských hradů jsou námětem několika samostatných monografií, naopak detailní syntéza na své zpracování teprve čeká. Slibným počátkem jsou v tomto směru Kavkova a Iwańczakova práce. K jednotlivým manským systémům je třeba jmenovat Doležalovu práci o trutnovské manské soustavě, či dvě studie vztahující se ke křivoklátské manské soustavě – Laštovkovu a Bůžkovu (tato práce je pojata obecněji – obsahuje o Mackovy výzkumy se opírající nástin vnitřní stratifikace šlechty, načež výklad o manských systémech a obecné poznatky o průvodních jevech jejich úpadku jsou demonstrovány na příkladu křivoklátského systému). Vlastní manské systémy náležely k řadě dalších hradů – např. Lokti, Mostu, Frýdlantu, Karlštejnu, Kamýku, Hluboké, ad.; specifický manský systém k Moravskému Krumlovu a přirozeně manský systém hradu Zvíkova (ve sledovaném období v rožmberské zástavní držbě) bude detailněji zmíněn níže v textu.³⁵⁹

Podstata manského systému spočívala v tom, že držitel příslušného léna (manského dvora, tvrze) byl k hradu zavázán službou, nejčastěji vojenskou, především v souvislosti se zabezpečením obranyschopnosti hradu. Dominantní vojenský význam lenní služby je zřejmý např. z dochovaných lenních listin olomouckého biskupství, podobně i v případě hradu Křivokláta; převážně vojenského charakteru byly i povinnosti manů pánů z Lipé.³⁶⁰

Právním základem manského poměru bývaly lenní listiny, zakotvující rozsah práv a povinností leníka a podmínky držby léna, včetně dispozice s ním. Při nedodržení smlouvy (neplnění povinností, neoprávněné dispozice s lénem ap.) mohl být leník sankcionován odnětím léna. Podmínky manského poměru bývaly přesně vymezeny – držitel léna příslušela jistá práva (kromě vlastní držby dvora a vymezené výměry pozemků se jednalo především o rozličné platební úlevy, případně nárok na bezplatný

---

³⁵⁸ AČ 14, s. 117, č. 1756. O úloze světské i církevní ministeriality při válečných operacích srv. sondu ENGELA 1988 (autor právem zdůrazňuje výhody uvedeného systému oproti finančně náročnému najímání žoldnéřů).

³⁵⁹ KAVKA 1990; IWAŇCZAK 2001, s. 23–29; k otázce správy zeměpanských lén v pozdním středověku obecně především KRIEGER 1979; DOLEŽAL 1992; další literaturu eviduje v úvodu své práce LAŠTOVKA 1995, s. 44; BŮŽEK 2001; PROKOP 2004, s. 153–155.

³⁶⁰ JANIŠ 1997, zvl. s. 342; LAŠTOVKA 1995, s. 47–48; TUREK 1951, s. 114.

přiděl palivového a stavebního dříví, určitá práva honební ap.), na druhé straně byl ovšem vázán přesně vymezenými povinnostmi. Striktně byly stanoveny podmínky, za nichž man měl být k dispozici ke službě – vymezen byl především počet koní, počet a druh zbraní ap., jež byl povinen pořídit na vlastní náklad, případně další povinnosti, např. účast při lovech ap. Dispoziční práva manů k lénu byla značně omezena, resp. podléhala vždy souhlasu lenního pána (leníkova dispoziční práva k lénu byla zpravidla vymezena v lenní listině). S povolením lenního pána mohli manové zapisovat na manství i věno své manželce, jak je doloženo v případě manů pánů z Lipé.³⁶¹

Terminologie. V pramenech jsou doloženi *manové větší*, *manové menší* a *naprávníci* a rozlišována jsou *léna služebná* a *robotná*. V latinsky psaných pramenech figurují termíny *armigeri*, *clientes*, *familiars*, ale i *famuli*, *homagiales*, *militēs*, *vasalli*, v německy psaných *getreue (manne)* či pouze *diener*, z čehož české *služebníci*, častěji ovšem *manové*. Význam latinských termínů *omagium* (= manství), *feodum* (= náprava), *vasallium* („*vasallus, qui vulgariter vocatur jesto z nápravy slúžít*“), *angaria*, *precaria* – tedy pojmů označujících služebný poměr – spolu s českými paralelami z právního hlediska osvětluje zápis z roku 1416. Nazván je příznačně „*Nota diferenciam inter ...*“; právní definice některých pojmů (např. *omagium* narozdíl od *feodus*) naznačují ovšem jasně, že i v tomto případě teorie a praxe nebyly totéž. Pouze jedinkrát se vyskytuje pojem „*clientes territi*“ (1420), jež patrně lze pokládat za služebníky k hradu Příběničkám – tento termín nemá v konkrétním případě příliš vysokou vypovídací hodnotu, neboť je uváděn u Vavřince z Březové, nikoli v prameni regionální proveniencce. Pro ojedinělost dokladu tohoto typu rozhodně nelze souhlasit s Urbánkem, jenž termín *clientes* překládá paušálně jako *manové*. Pouze na Moravě se jako označení leníků vyskytuje termín *famuli* (tito vystupují ve svědečných řadách až za *militēs*).³⁶²

Manské soudnictví bývalo dvoustupňové. Méně závažné případy řešil purkrabí příslušného hradu, ostatní nálezy spadaly do pravomoci dvorského soudu. V řadě případů existovaly zvláštní manské soudy, zasedající přímo na hradech (zpravidla třikrát či čtyřikrát ročně). Vyšší – a odvolací – instancí byl dvorský soud. Do jeho kompetence spadali obecně všichni královi služebníci, „*keromě hlásných pověšných a vrátných braduov*

---

³⁶¹ Základní informace o lenním právu podávají MITTEIS – LIEBERICH 1988, s. 177–186 (s obsažnou bibliografií); právní podstatu služebných lén trefně vystihnul LAŠTOVKA 1995, s. 48; k odnětí léna srv. l. c., s. 55, č. 3; práva a povinnosti obou stran na konkrétním příkladu manství hrabat z Görzu dokumentuje ŠTIH 1996, zvl. s. 224–231; lenní listiny olomouckého biskupství JANIŠ 1997, zvl. s. 341; lenní systém pánů z Lipé TUREK 1951, s. 130, 167–168, příl. č. 4.

³⁶² Česká terminologie EMLER 1870, s. 2; o vzájemném poměru obou typů lén LAŠTOVKA 1995, s. 48–50; *Nota diferenciam* z roku 1416 – edice: TRUHLÁŘ 1901; doklad z roku 1420 FRB 5, s. 446; URBÁNEK 1934, s. 184–185, pozn. 20; k pojmu *famuli* ve smyslu leníků JANIŠ 1997, s. 338; pramennou terminologií vztahující se k manům ve službách pánů z Lipé se zabýval TUREK 1951, s. 131; NOVOTNÝ 1957, s. 11, nachází pro označení manů na Moravě převahou termíny *militēs*, *clientes*, *armigeri*.

královských, ti se o malé věci před purkerabí toho hradu súditi mají“.³⁶³ Manské soudy existovaly na většině královských hradů s vlastními manskými systémy (např. Lokti, Zvíkově, Křivoklátu, Trutnově aj.); zvláštní manské soudy měly některé církevní instituce – např. biskupství olomoucké – ale i některé kláštery (před manským soudem byly projednávány pouze sporné záležitosti, související s lenním svazkem). Svého druhu ojedinělý byl soud manů pánů z Lipé, dědičných moravských maršálků – ve vyšší instanci tito manové příslušeli před zemský soud. Z hlediska dochované pramenné základny má k problematice manského soudnictví význam kniha trutnovského manského soudu – založena byla roku 1480 a následně do ní bylo vtěleno i několik retrospektivních záznamů.³⁶⁴

Ke změně právního postavení manů dochází v souvislosti s rozpadem manských soustav – když např. roku 1557 obnovoval Vratislav z Pernštejna práva části manů tehdy již zrušeného kláštera třebíčského, ustanovení o již zmíněném zvláštním manském soudu do confirmace pojata nebyla a manové tak napříště podléhali soudu patrimoniálnímu.³⁶⁵ Tento příklad odráží obecný trend – rušení specifik manského soudnictví (a právního postavení manů obecně). Manové, kteří neměli dostatek prostředků na vykoupení léna (tj. jeho alodizaci), napříště podléhali vrchnostenským správám panství.

Lenní systém v Čechách – zaváděný od 13. století – byl původně specifikem královských hradů, a to především těch, jež ležely v exponované poloze při zemské hranici (Tachov, Loket, Trutnov).³⁶⁶ U některých dalších královských hradů se manský systém konstitoval s jistým zpožděním až v průběhu 14. století (např. Karlštejn, Křivoklát, Most, Hluboká).³⁶⁷ Manské systémy v prostředí šlechtickém a církevním se

---

³⁶³ Cit. EMLER 1870, s. 2; o pravomoci dvorského soudu v oblasti manského soudnictví KEJŘ 1956, s. 28, 59–62 (14. stol.); o vedení příslušné písemné agendy KRISTEN 1931, *passim*.

³⁶⁴ Několik manských soudů eviduje KRISTEN 1931, s. 72; biskupství olomoucké JANIŠ 1997; klášter třebíčský srv. NOVOTNÝ 1957, s. 9 (specifikem rovněž bylo, že klášterní manové intabulovali svá alodní zboží do desk zemských); manský soud pánů z Lipé TUREK 1951, s. 131–132; knihu trutnovského manského soudu vytěžil DOLEŽAL 1992 (tamtéž odkaz na edici a evidence deperditních knih téhož soudu).

³⁶⁵ NOVOTNÝ 1957, s. 10.

³⁶⁶ Právě na lenní systémy pohraničních královských hradů se zaměřil BEER 1938 – analýza jejich konstituování a fungování se odvíjí od záměru dokumentovat jejich sepětí s obranou zemské hranice (pomineme-li dobově podmíněný nacionální podtext).

³⁶⁷ Stručně ke karlštejnskému lennímu systému a jeho písemnostem KOPIČKA 1997–98, s. 13–15; manskému systému hradu Křivoklátu věnoval v řadě studií pozornost T. Durdík, dané téma ovšem sleduje především z úhlu kastelologie (srv. např. DURDÍK 1988); jak vyplývá z výzkumů LAŠTOVKY 1995, zvl. tab. na s. 46, k výraznějšímu nárůstu křivoklátských lén dochází až za vlády Václava IV.; manský systém hradu Mostu (Landeswarte) je v plném rozsahu doložen až polovinou v 15. století (o manském systému hradu Mostu VELÍMSKÝ 1993, zvl. s. 156–157, 160–163); manským systémem hradu Hluboké se soustavněji zabýval ČAPEK 1975, s. 242–243, jména hlubockých manů – spolu s uvedením jejich držby a povinností k hradu – jsou souborně evidována v urbáři z roku 1490 (AČ 17, s. 284–357).

u nás zdaleka nerozvinuly v míře srovnatelné s manskými soustavami zeměpanských hradů – výjimky (manský systém pánů z Lipé a lenní soustava biskupství olomouckého) zde jen potvrzují pravidlo. (Manský systém vybudovaný olomouckým biskupem Brunonem ze Schaumburka (1245–1281) nemá v Čechách obdoby – Hrabová právem upozornila na dvě základní funkční roviny manského systému biskupství, totiž hospodářskou a vojenskou.) Existenci manských systémů ve šlechtickém prostředí sice indikují roztržité zmínky, nedovolující však vyslovení bezpečných závěrů – konkrétním příkladem je tu ojedinělá zmínka o podmínkách zproštění manských povinností nápravníka Heřmana k hradu Ralsko. Poměrně rozvinutý manský systém vykazovaly ve středověku některé kláštery (především již zmíněný třebešický), v případě klášterů jihočeských (rožmberských, stejně jako zeměpanských) se manské systémy nevyvinuly.³⁶⁸

Úpadek manských systémů nezadržitelně postupoval již od druhé poloviny 15. století. Oprávněně se lze domnívat, že jejich rozpad a zánik urychlily změny hospodářských a vojenských poměrů. Jednalo se především o tendence k alodizaci lén a proces následného scelování drobných statků. Manové ve stále větší míře odmítali plnit někdejší povinnosti v plném rozsahu a rovněž z hlediska vojenského převládal trend postupně nahrazovat kontingenty manů žoldnéřskými oddíly (srv. s. 281n.). Pokoutní vyvazování lén z manských povinností se probíralo např. na volebním sněmu roku 1471 (již tehdy se zjevně jednalo o jev rozšířený) a v zápisu stojí lapidární – a jistě věrohodná – formulace, že totiž „*rádi jedni druhým pomáhají, říkají, nebývají v této věci proti mně, a jáť také proti tobě nebudu, a tak sobě vespolek pomáhají ke škodě králi JMⁱ i vsí zemi*“. Celkovému vývoji nemohly zabránit ani zásahy krále – např. roku 1498 potvrdil král Vladislav Jindřichovi z Lichtenburka a jeho synům, zápisným držitelům hradu Bítova, „*několikero manství zemancké*“, náležející k Bítovu. Lichtenburk jej totiž informoval, že manové „*nynie že by se z toho vytahovali a takových služeb a povinností činiti zbraňovali*“. Jsou doloženy i případy, že dřívější povinnost služby „*in armis et dextrario*“ byla převedena na peněžní dávky. Proces rozpadu manských systémů byl v některých případech dovršen i de iure (např. Jindřich z Lipé zprostil roku 1533 za náhradu 6.000 zl. své many jejich lenních povinností, čímž potvrdil faktický rozpad manského systému).³⁶⁹

Služebné a manské systémy na rožmberských panstvích. V případě správního systému rožmberských panství v polovině 15. století je třeba odlišovat: 1) aktivní i pasivní léna v Mühlviertelu; 2) služebné systémy na dědičných rodových zbožích; 3) manský

---

³⁶⁸ HRABOVÁ 1964 (pozornost věnována převážně hospodářské stránce); nápravník k Ralsku SEDLÁČEK, H 10, s. 143; k problematice manského systému třebešického kláštera nejnověji důkladně FIŠER 2001, s. 66–137 (s evidencí starší literatury).

³⁶⁹ Doklad z roku 1471 AČ 4, s. 450, č. 10; z roku 1498 AČ 18, s. 49, č. 45; příklad převodu vojenské povinnosti na poplatek se vztahuje ke klášterství třebešickému (NOVOTNÝ 1957, s. 9); rysy postupujícího úpadku lenních systémů na příkladu manské soustavy pánů z Lipé vysledoval TUREK 1951, s. 134; o právním aktu, dovršujícím rozpad tohoto manského systému, l. c., s. 134, 168–171, příl. č. 5, 6.

system královského hradu Zvíkova (v letech 1431–1473 rožmberská zástava); 4) rožmberské hrady – léna českých králů.

Specifikum **lén v Mühlviertelu** spočívalo především v tom, že Rožmberkové zde drželi současně pasivní i aktivní léna.³⁷⁰ Od 13. století Rožmberkové figurují v oblasti Mühlviertelu jako leníci pasovského biskupství (srv. níže). Pozoruhodný je v této souvislosti závazek Voka I. z Rožmberka z roku 1259, že do svých služeb nebude přijímat ministeriály pasovského biskupství, pokud by to bylo na újmu zájmů biskupství – jednalo se o jeden z bodů ujednání, zakládajících modus vivendi mezi Vokem a pasovským biskupstvím. Uvedený závazek současně svědčí o tom, že část biskupských ministeriálů nacházela uplatnění v rožmberských službách a stejně tak nelze pochybovat o jejich podílu na kolonizaci nejjihnější části Čech, Vokem z Rožmberka podporované.³⁷¹

Nejpozději od 14. století Rožmberkové v Mühlviertelu vystupují současně i jako lenní páni. Rožmberská léna byla soustředěna především v obvodu zboží Haslach. Jejich rozsah je souborně znám na základě rožmberského urbáře z let 1379–1384; způsob evidence v urbáři logicky nasvědčuje existenci (nedochovaných) lenních knih (srv. s. 126). Zlomek konkrétních údajů o držitelích rožmberských lén v Mühlviertelu lze rekonstruovat pouze na základě náhodných listinných zmínek (příslušnost k okruhu rožmberských leníků je nesporná pouze v případě rodu Harrachů – někteří byli i rožmberskými úředníky, z počátku 16. století např. v případě rytířského rodu Öderů).³⁷²

Struktura lén v obvodu zboží Haslach („*Omagiales dominorum de Rosenbergh, qui spectat ad comiciam in Haslach*“) je zachycena v rožmberském urbáři z let 1379–1384. Již od 14. století Rožmberkové díly svých lén zastavovali – např. na sklonku 14. století zboží Haslach drželi landkrabí z Leuchtenberka, roku 1404 již opět Rožmberkové, kteří osedlým v obvodu zboží Haslach udělili právo svobodného odkazu.³⁷³ V průběhu 15. století byl Haslach zastaven téměř čtyři desetiletí (srv. s. 51). Haslach a k němu příslušná zboží mohli Rožmberkové zastavovat jen se souhlasem pasovských biskupů (srv. s. 51), nezdá se však oprávněná domněnka, že by do okruhu kompetencí biskupství spadalo

---

³⁷⁰ Takové případy nebyly ve své době výjimečné – srv. rozbor obou typů lén v případě hrabat z Regensteinu (FENSKE – SCHWARZ 1990, s. 90–191).

³⁷¹ O právním postavení rožmberských lén v Mühlviertelu SCHMIDT 1907, s. 114–115; doklad z roku 1259 UBLOE 3, s. 259, č. 274; v uvedených souvislostech smlouvu zmiňují i PANGERL 1871a, s. 8, a SCHMIDT 1907, s. 115; otázky kolonizačního díla rožmberských služebníků se dotknul ve Vokově biografii PANGERL 1871a, s. 5, pozn. 16, celému problému nebyla ovšem dosud věnována náležitá pozornost.

³⁷² Harrachové – rod jihočeského původu z oblasti mezi Krumlovem a Rožmberkem – drželi ve druhé pol. 14. stol. rožmberská léna ve farnosti Reichental – např. roku 1374 odkazoval Kraft z Harrachu „*die guetter die ich ze leben han von mein genaedigen edeln herren von Rosenberich und die gelegen sint in Reybentaler pfarr*“ svému strýci Janovi z Harrachu (UBLOE 8, s. 732–734, č. 718); později však i tento vztah zaniká, resp. není doložen; lenní list pro Kryštofa Ödera z roku 1518 CodRos, fol. XXIIIr–v.

³⁷³ UZR, s. 28–29, č. 235–256; k držbě landkrabích z Leuchtenberka RBMAV 3, s. 150, č. 355, 356; s. 163, č. 391; doklad z roku 1404 RBMAV 3, s. 203, č. 505.

i vedení příslušné evidence – tuto skutečnost lze pokládat za další nepřímý doklad existence rožmberských lenních knih.

O rožmberských lénech v Mühlviertelu v 15. století, především jejich správě a vedení příslušné evidence, není ve vztahu k Rožmberkům nic známo. Naprosté absence písemných pramenů správy lén – nejsou nejen dochovány, ale ani doloženy (srv. s. 126n.) – lze litovat o to více, že komparativní literatura jasně naznačuje jejich dalekosáhlou vypovídací hodnotu. Jako příklad lze uvést analýzu – vycházející z rozboru lenních knih – již v prostředí manské šlechty ve Frankách v 15. století demonstroval Ulrichs; autor zde mj. sleduje možnost společenského vzestupu měšťanů mezi nižší šlechtu prostřednictvím udělení léna. Podobně nelze v prostředí rožmberských lén uvažovat např. o rekonstrukci mechanismu personálního obsazování jednotlivých lén a jejich finanční správy, jak to v případě lén falckrabí rýnských ve 14. století mohl učinit Spiess.³⁷⁴

Služebné systémy rožmberských hradů. Mnohé nasvědčuje tomu, že i některé rožmberské hrady měly vlastní okruh služebné šlechty. Pramenné indicie jsou opakovaně k dispozici v případě Choustníka, Nových Hradů a Třeboň, naopak v případě rezidenčního Krumlova nikoli. Počínaje 15. stoletím se ve stále větším počtu jedná o osoby nešlechtického původu, v pramenech označované jako *servitores* (Choustník 1375), *feodales* (Nové Hrady 1390), případně jako ti, kteří *službu berí* – např. ke služebníku k třeboňskému hradu se vztahuje zmínka (1468): „*Huovno starý béře službu, než syn jeho jest toliko přikázáným*“. Službu s koněm indikuje zmínka o *Sedleckém* (patrně Mikuláš Sedlecký z Hrobů), jenž je roku 1467 uváděn jako jízdný služebník k Choustníku.³⁷⁵ Dominantní složka *služby k hradu* byla velmi pravděpodobně vojenského charakteru. V případě Choustníka potvrzuje oprávněnost předpokladu existence (jízdních) služebníků k hradu výdajová strana účtu choustnického písaře Maksanta (1443) – zde v rubrice „*distributa pro fenó*“ figuruje několik desítek jmen těchto služebníků, včetně evidence koní; také z roku 1467 pochází evidence služebníků k Choustníku – vedle již zmíněného Sedleckého z Hrobů zde figuruje např. *Drachovský*, tedy s největší pravděpodobností Jindřich z Drachova. Je jen logické, že právě v období na sklonku 60. let si tehdejší situace vyžádala aktuální evidenci všech vojenských sil, jež měli Rožmberkové k dispozici – přímo v souvislosti se sbíráním vojenské hotovosti roku 1468 vyhotovil třeboňský úředník Řehoř Klaric přehled osob, jež „*službu berí*“, tj. jsou povinny vojenskou službou. Snad se jedná o doklad obdobných vztahů, jež jsou dokumentovány pro oblast welfských držav smlouvami o vojenské službě k hradům – pro oblast rožmberských panství podobné smlouvy nejsou výslovně doloženy.³⁷⁶ Dochované prameny nicméně na řadu závažných

---

³⁷⁴ ULRICHS 1997, s. 39–88, k sociální mobilitě leníků zvl. s. 61–88; SPIESS 1978, s. 135–178.

³⁷⁵ Doklad z roku 1375 TRUC 1957, s. 39; z roku 1390 ŠUSTA 1909, s. 31; z roku 1468 AČ 7, s. 318, č. 210; z roku 1467 AČ 7, s. 285, č. 145; o manských systémech na šlechtických dominiích v Lužici srv. BOELCKE 1969, s. 137–153 (tamtéž i k instituci služebných dvorů).

³⁷⁶ Doklad z roku 1443 SOA Třeboň, Vs Třeboň, IA 6G^{beta} 11, fol. 27r – 28v; srv. tamtéž mřežované zápisy, l. c., fol. 24v – 25r; choustničtí služebníci (1467) AČ 7, s. 285, č. 145; o Jindřichovi

otázek nedávají odpověď – např. zda se vojenská povinnost *služebníků k hradům* vztahovala jen na obvod příslušného panství nebo i mimo ně (srv. též s. 274).

Soliterní pramenné zmínky v některých případech situaci ještě více znejasňují – je to např. list Jana z Rožmberka (cca 1467), jímž bez bližší specifikace přikazuje krumlovským úředníkům, aby k vojenské službě povolali okolní zemaný Kozáka, Holkovce, Omleničku, Koňatu a Kunáše. Není tu jasné, jaké povinnosti vojenského charakteru tito lidé vůči Rožmberkům měli, či zda se eventuelně mělo jednat o nabídku žoldnéřské služby. Možné vysvětlení snad skýtá Poděbradův list Janovi z Rožmberka z roku 1458, kde král nařizuje: „*Také zemaný okolnie sobě přisedúcie, kteříž tvoji nejsú přikázaní, jménem naším obešlš*“, aby totiž vytáhli do pole. Po polovině 60. let se tak mohlo jednat o analogickou situaci – Rožmberk a jeho administrativa jen zprostředkovávali povolání zemanů do služeb krále.³⁷⁷

Právním podkladem služby nebyla v tomto případě pozemková držba (léno), ale *služebníci k hradům* bývali za své služby vypláceni hotovými penězi. Pojem *služebníci k hradům* lze v rožmberském prostředí pokládat za vhodnější než *manové* nebo *leníci* s ohledem na odlišný právní podklad služebního poměru. Lze předpokládat, že právní postavení *služebníků k hradům* bylo analogické s postavením *Burgmannen* (*Burgmannschaft*), hojně doložených v německém prostředí, tedy osob z řad nižší šlechty, jimž náležely jisté požitky (*Burgleben*), za něž byli povinni službou k hradu. Dochované prameny však v některých případech nedovolují jednoznačné soudy – konkrétně to jsou poznámky o výplatě služebníků „*de mandato domini*“: Truc tyto případy interpretoval tak, že choustnický purkrabí vyplácel služebníky Oldřicha z Rožmberka – není specifikováno, za jaké služby byli vypláceni a právní poměr těchto osob k hradu Choustníku není tudíž jasný. Nejasnosti panují i v případě interpretace příslušných údajů novohradského účtu (1390) – nelze tu jednoznačně odvodit právní postavení *feodales*, povinných službou k hradu. Šusta překládá termín *feodalis* jako *leník*, což lze akceptovat s ohledem na skutečnost, že Rožmberkové v té době hrad drželi jako královské léno, naopak proti takovému překladu svědčí skutečnost, že *feodales* volně disponovali svým majetkem, což v případě lenní držby možné nebylo. Naproti tomu Weizsäckerovo tvrzení, že „*weltliche Herren, die Rosenberger, die Lichtenburger, haben eine grössere Zahl von Lehnleuten*“, je v každém případě neopodstatněné. Podobně nelze akceptovat Kristenův údaj o existenci „*soudu rožmberských manů při hradech Krumlově, Zvíkově a Choustníku*“ – v prvním a třetím případě se jedná o dohad ničím nepodložený.³⁷⁸

---

z Dráchova ÚLOVEC 2000–01, s. 345–346; třebonští služebníci (1468) AČ 7, s. 318, č. 210; náležitosti smluv o vojenské službě k hradům rozebral GRESKY 1984, s. 286–291.

³⁷⁷ Doklad z roku cca 1467 AČ 7, s. 308–309, č. 192; z roku 1458 AČ 5, s. 274, č. 4.

³⁷⁸ O kategoriích *Burgmannschaft* – *Burgleben* srv. ORTH 1985, s. 30–35, kde vyloženy i kořeny této instituce; TRUC 1957, s. 9 (sdílím jeho interpretaci); ŠUSTA 1909, s. 19–20 (autor konkrétními doklady demonstroval, že vazby oněch služebníků k Rožmberkům byly dlouhodobějšího rázu); WEIZSÄCKER 1960, s. 232; KRISTEN 1931, s. 72.

Služebné dvory a materiální požitky. Materiální požitky – k nejběžnějším náleželo např. právo užívání rybníka, určitého počtu poplatných lánů, masného krámu, případně mlýna, či právo lovu/rybolovu – prokazatelně bývaly součástí odměny purkrabích, a – v menší míře – i dalších úředníků. Několik konkrétních případů materiálních požitků vázaných na výkon úřadu je evidováno v tab. 3.

Tab. 3. Druhy materiálních požitků rožmberských úředníků

Druh požitku	Specifikace	Poznámka
rybníky	„ <i>rybník u Předboře, ten purkrabie [choustnický] v úkole držít</i> “; rybník u Předboře (jiný) střídavě užívali choustničtí úředníci ³⁷⁹	vše RD, s. 239–240, č. 669
poplatné lány	„ <i>Ibidem [v Předboři] sunt due aree, quas servitores [choustničtí] tenent</i> “; v Kladrubech čtyři poplatné lány, „ <i>de quibus habet silvanus mediam laneum pro servicio et custodit silvas</i> “	UZR, s. 19, č. 146; DRC, s. 136–137; ŠMAHEL 1986–87, s. 290–291
masné krámy	„ <i>Item unum macellum [v Nových Hradech] spectat ad dominum procuratorem [tamějšího panství]</i> “	UZR, s. 11, č. 78
mlýny	ne zcela jasný doklad se vztahuje k páně Vlčkovu mlýnu na přiběnickém panství	UZR, s. 15, č. 115
právo lovu	purkrabí krumlovský má „ <i>lovuov zaječích užívati v Křichovce, v Hašlovicích a v Polném</i> “	AČ 10, s. 68–69, č. 1076

Ze 14. století jsou doloženy i případy, kdy držitel úřadu měl své příjmy zajištěny v podobě platu na některé z okolních vsí – nasvědčuje tomu zmínka v urbáři (1379–1384), že jistý Verněř [z Pořešína?] držel rožmberskou ves Hartunkov „*pro servicio*“. Jednou z forem odměny – po dobu výkonu úřadu – mohla být i držba hospodářského dvora (např. s výkonem úřadu purkrabího na Nových Hradech (1470) bylo spjato držení dvora Svaříšova).³⁸⁰

V těchto případech se jednalo o jakýsi doplňkový zdroj příjmů. Nicméně je pozitivně doloženo, že v případě části služebníků byla právě držba dvora základem služebního poměru. Konkrétním dokladem je výčet držitelů služebních dvorů na panství třeboňském (resp. na zboží/rychtářství Lomnice), jenž s největší pravděpodobností představuje rubrika nadepsaná *servitores* úročního rejstříku panství Třeboň (ante 1441) – je zde evidováno pět osob a jejich platební povinnosti, v jednom případě se uvádí explicitně „*Hassek de dvor...*“. Ke dvorům v dosahu n. zboží lomnického se ještě o dalšího půl století později

³⁷⁹ Konkrétně písař Jan ze Srlína, poté Travenec a Litvín z Nemyšle. Za roky, kdy se rybník letnil, náležel držitelům výtežek z prodeje sena z rybníčního dna.

³⁸⁰ Doklad z urbáře 1379–1384 UZR, s. 14, č. 94; z roku 1470 AČ 7, s. 397–398, č. 367.

vztahuje příjmová položka v sumárním úročním a urbaniálním rejstříku panství Třeboň (1493): „*Služebníci k Lomnici z Lužnice a ze dvoruoiv viii β iii gr. iii den.*“.³⁸¹ Specifickým případem byly tzv. služebné vsi, s nimiž se lze setkat i na rožmberských panstvích, a to ještě na počátku 16. století. Instituce služebných vsí byla spjata zpravidla se strážními službami na hradech, jak mj. svědčí i místní jména – dokladem tohoto typu jsou vsi, jejichž jméno bývá odvozeno od substantiva *hláska*. Z jihočeské oblasti lze např. uvést ves Hlásnou, něm. Wachtern (u Rožmberka), či ves Hlášku u hradu Poděhúsy; jako *Hlásná ves* je ještě v letech 1461 a 1541 uváděna ves Čihovice na Vltavotýnsku – tamější osedlí byli povinni hláskami na týnském hradě. Strážníci na Nových Hradech měli poukázány platy na vsi Ledrtal, dnes Údolí, jak svědčí položka urbáře (1379–1384): „*villa Ledertal sub castro, quam tenent vigiles*“, strážníci hradu Choustníka drželi několik služebných lánů v podhradní vsi Chustnici, zaznamenaných v témže urbáři: „*villa Chusník continet 9 1/2 laneum, de quibus vigiles tenent 6 1/2 laneum*“. Obdobná situace byla tehdy např. na Rožmberku, kde střelec Jindřich (*Henricus sagittarius*) pobíral plat z lánů ve vsi Hněvanově, přičemž strážným téhož hradu náležely ještě roku 1541 platy ve vsích Hlásná, Hořipná a Machnatec.³⁸²

Služebné dvory na rožmberských panstvích v 15. století byly – lze-li z torzovitých pramenů soudit – dvojího druhu, právní základ držby byl však společný: vazba držby dvora na výkon úřadu/služby. V prvním – již zmíněném – případě se jednalo o obdobu dvorů, jejichž výnos náležel purkrabímu, případně jinému úředníkovi po dobu výkonu úřadu. Druhým typem byly služebné dvory, jejichž držitelé byli povinni službou k hradu, v obvodu jehož panství dvůr ležel. Služebné dvory jsou na rožmberských panstvích doloženy až od 15. století – hustota jejich sítě ovšem není známa, přičemž ani spolehlivý odhad nelze v tomto směru učinit. O modelu fungování instituce služebných dvorů svědčí případ sporu o služební dvůr v Lužnici na třeboňském panství. Tento dvůr získal od soběslavského hejtmána Jana Bolochovence jistý Asmpán, jenž však – v rozporu se svými povinnostmi – odmítal vykonávat vojenskou službu (svědčí o tom stížnost Vyšemíra z Újezdce z roku 1478). Naproti tomu – alespoň pokud je známo – Petr z Kojákovíc (*Kojakovský*), držitel služebného dvora v Kojákovících, jenž byl povinen službou se dvěma koňmi k hradu v Třeboni (1468), vykonával své povinnosti řádně.³⁸³

---

³⁸¹ Rejstřík ante 1441 SOA Třeboň, Vs Třeboň, IA 6G^{beta} 1, rubrika *servitores* fol. 6r; rejstřík 1493 ŠIMŮNEK 2003, s. 220.

³⁸² Místní jména odvozená od slova hláska – souborně pro Čechy MJČ 1, s. 626–627, pro Moravu MJMS 1, s. 257–258; k Hlásné Vsi – Čihovicím CIM 3, s. 418, č. 243; s. 667, č. 386 a PLETZER 1991a, s. 204–205; urbář 1379–1384 UZR, s. 11, č. 79; s. 19, č. 149; s. 7, č. 42; doklad z roku 1541 JIREČEK 1874, s. 344; se strážními službami na Rožmberku WALTENBERGER 1908, s. 8–9, spojuje i zvon (zv. *Neunerglocke*) ve věžičce domu čp. 102, vzniklém údajně přestavbou někdejší městské brány; srv. evidenci služebných polností, již dle urbáře arcibiskupského panství Chýnov (1379) zpracoval ŠMAHEL 1986–87, s. 290–291.

³⁸³ Doklad z roku 1478 AČ 10, s. 32, č. 998; z roku 1468 AČ 7, s. 318, č. 210; dvůr v Kojákovících je poprvé doložen roku 1463 a je pokládán za nejstarší hamfeštní statek na panství třeboňském (dějiny dvora ANTL – PEKAŘ 1901; doplňky ČAPEK 1977, s. 8).

V rožmberském prostředí není doložen termín *hradní léna* – pokud např. v účtech panství Breuberg (1409) figurují položky „*burgleben alt*“ a „*numen burgleben*“, lze se domnívat, že se tyto vztahovaly k obdobným typům služebné držby jako v rožmberském prostředí. Jako analogii lze vykládat rovněž instituci *dinstleben* a *schüsselgütlein* („*ein bepaud gütt mit haus und stadel... das schüsselgütlein genandt*“), jež v 15. století drželi měšťané a sedláci, tedy neurození služebníci, náležející ke klientele bamberských biskupů. Terminologicky pozoruhodné srovnání se nabízí z prostředí duchovních statků v Dolním Bavorsku (14.–15. stol.), kde původní *curia vilicalis* je nahrazována pojmy *officium* a *curia officialis* = *amthof* (od poč. 15. stol. i termín *Amt mit Amthof*, označující hospodářské a správní centrum). Vývoj vyústil v instituci tzv. *Ammerhöfe* – tyto dvory však nelze z právního hlediska označit za období služebných dvorů na rožmberských panstvích.³⁸⁴

Vést paralelu mezi *služebníky ke hradům* a služebníky v německých zemích označovanými *Diener-von-Haus-ans* (k definici pojmu s. 274) vzhledem k nedostatku pramenů s určitostí nelze. Ovšem pravděpodobnosti takového předpokladu nasvědčuje minimálně skutečnost, že držitelé služebných dvorů se nepochybně větším dílem rekrutovali z nezáměrných osob – a jako takoví na dvorech jistě i sídlili (a tudíž odtud sloužili).

Manský systém královského hradu – rožmberská zástava Zvíkova.³⁸⁵ Spolu se zástavou hradu Zvíkova roku 1431 (srv. s. 60) přejímal Oldřich z Rožmberka i tamější manský systém. Období rožmberské zápisné držby (1431–1473) z hlediska správního neovlivnilo na panství zavedený status quo se všemi jeho specifiky. V oblasti soudnictví přetrval model doložený v předhusitské době – soud zvíkovských manů v čele s purkrabím hradu (o jeho konkrétním úřadování, dokonce ani o frekvenci zasedání soudu není ve sledovaném období nic známo). Závažnější spory, především o držbu manství, byly projednávány – jak bylo běžné – na dvorském soudu a evidovány v příslušných kvaternech desk dvorských. Příslušnost zvíkovských manů k dvorskému soudu je opakovaně výslovně doložena v 80. letech 15. století a v nálezů z roku 1492 se přímo praví: „*kto by mana z manské věci před který jiný soud pohonil, že mu ten puohon bude zdvižen*“. Nebývalo ovšem výjimkou, že případ byl od dvorského soudu delegován zpět k hradním lenním soudům, zvláště když byla nezbytná detailní znalost místních poměrů ap.³⁸⁶

Dvě tváře poměru Rožmberků – a jejich administrativy – ke zvíkovským manům ilustrují dva konkrétní případy. Hned z prvních let rožmberské zástavní držby je

---

³⁸⁴ Breuberg 1409 WACKERFUß 1991, s. 184–185; bamberská léna srv. LÜNEBURG 1989; situace v Dolním Bavorsku HOCHHOLZER 1968.

³⁸⁵ Ke zvíkovskému manskému systému zmínky ve všech detailních syntézách dějin hradu (zvl. TYL 1888, *passim*, a SEDLÁČEK, H 11, s. 30); rozklad systému sleduje TOMAN 1983. Přehled manství náležejících ke Zvíkovu uvádí SEDLÁČEK 1926, s. 38–39; srv. též AČ 15, s. 340–341, č. 55 (z roku cca 1540).

³⁸⁶ Úlohu zvíkovského purkrabího v manském soudnictví ilustruje např. případ z roku 1458 (DD 8, s. 348–350, č. 516); doklady z 80. let RT 1, s. 159, č. 54; s. 167, č. 83; z roku 1492 RT 1, s. 229, č. 303; o delegování případu zpět k soudu nižší instance srv. BURDOVÁ 1997, s. 88.

doloženo, že Oldřich z Rožmberka zkracoval many v jejich právech, na což si stěžovali u krále Zikmunda – král pak Rožmberka žádal (1437), aby „*opatrě to, kterakét' jich svobody a práva jsú..., příkažíž úředníkóm svým na Zvíkov, at' při tom ostaveni jsú bez překazy*“. Z doby o něco pozdější je naopak doloženo, že Rožmberkové neváhali postavit se na stranu manů v případě, že hrozilo porušování manských práv zvnějšku – Jan z Rožmberka důrazně vyzýval (1458?) krajské berníky, aby respektovali stará práva manů a nápravníků (nepochybně mínil na panství Zvíkov).³⁸⁷

Není známo, kdo a jakou formou vedl v období rožmberské zápisné držby písemnou evidenci, související s chodem zvíkovského manského systému (evidence lén, nálezy hradního manského soudu ap.) – příslušné prameny se nejen nedochovaly, ale ani v soudobé korespondenci nejsou zmiňovány.

De iure byli **Rožmberkové leníky českých králů** (jakkoli se jednalo o vztah ryze iluzorní – prameny alespoň nenaznačují opak). Manské závazky byly dědictvím po předcházejících držitelích – Nové Hrady (v rožmberské držbě od roku 1359) a Třeboň (od 1366) byly někdejší majetky pánů z Landštejna, kteří svá zboží poddali roku 1341 panovníkovi v léno. Manským závazkem byl ve 14. století za Michaloviců zatížen i Velešín. Zatímco v případě Nových Hradů došlo v období rožmberské držby ke confirmaci lenního závazku (1362), v případě Třeboně manský závazek za nejasných okolností zaniknul a Velešín byl výslovně propuštěn z manství roku 1391.³⁸⁸ Manství vázlo i na hradu Husi, jež – spolu s rozsáhlým zbožím – zřejmě již ve 40. letech 15. století získal Oldřich z Rožmberka (srv. s. 66). K formálnímu prodeji zboží Hus došlo až roku 1456, kdy synové †Jana Smila z Křemže prodávali Oldřichovi z Rožmberka „*bona et hereditates suas omagiales, videlicet castrum Hus...*“ – lenní závazek je tu vyčten jako stále platný. K zániku manského závazku na obou hradech došlo roku 1491, kdy král Vladislav Nové Hrady i Hus (o Třeboni tu řeč není) propustil z manství a postoupil je Petrovi z Rožmberka a jeho potomkům do dědičné držby.³⁸⁹

---

³⁸⁷ Doklad z roku 1437 LOR 1, s. 212–213, č. 318; spory tohoto typu byly ve své době ostatně zcela běžné (srv. příklady, jež uvádí MACEK 1994, s. 84–85); doklad z roku 1458(?) SOA Třeboň, Historica 1684a.

³⁸⁸ Doklad z roku 1341 RBM 4, s. 370–371, č. 923; koupě Nových Hradů 1359 RBM 7/1, s. 180–182, č. 276; potvrzení manství 1362 RBM 7, s. 685–686, č. 1131; koupě Třeboně 1366 SEDLÁČEK, H 3, s. 126; srv. též KAVKA 1990, s. 239–240, 249. V případě Velešína si Rožmberkové při jeho koupi (1387) přímo vyměnili, že se prodávající Jan z Michalovic přičiní o zrušení lenního závazku – skutečně to splnil a roku 1391 král Václav IV. na jeho prosbu Velešín manství zprostil (KLIMESCH 1884–85/II, s. 137–138, č. 14; hypotetická rekonstrukce sítě manských sídel na velešínském panství l. c. I, s. 110).

³⁸⁹ Doklad z roku 1456 LOR 4, s. 386–387, č. 552; z roku 1491 RT 2, s. 447.

Správa rožmberských patronátních a zástavních církevních institucí

Církevní instituce (především kláštery) spadající pod rožmberský patronát byly v době předhusitské významným pozemkovým vlastníkem. Jmenovitě se jedná o několik desítek kostelů, tři kláštery (augustiniáni Třeboň, cisterciáci Vyšší Brod, minorité a klarisky Český Krumlov), poustevny na Výtoni a v Majdaléně a několik domů bekyň – v Krumlově (založen Annou (†1388), dcerou Petra I. z Rožmberka – (1375): „*hab ich vorgenannte Anna geschafft nach meinem tod euikleich allen frummen junkfrawen vnd witiben, die nicht willen haben zu der ee*“), Praze (Konviktská ul. čp. 262, založen na přelomu 14. a 15. století a označován jako „*domus animarum domini de Rosenberg*“) a patrně i v Třeboni (nasvědčuje tomu zmínka v listu Jindřicha z Rožmberka třeboňskému rychtáři (1411) stran „*panen i bab těch kajících, ježto jsú v tom zavrěnie*“). Specifický byl poměr pánů z Rožmberka ke klášteru ve Schläglu a taktéž k augustiniánské kanonii v Borovanech. Klášter ve Schläglu považovali Rožmberkové ve druhé polovině 15. století prokazatelně za nadaci svých předků (srv. s. 38) a z klášterních zboží pobírali jisté platy. Jejich výše není známa – Jan z Rožmberka pouze zmiňoval, že „*já ještě i podnes na tom zboží [kláštera ve Schläglu] ospy i některé jiné duoobody mám*“); podobně nejsou doloženy dispozice klášterním majetkem ze strany Rožmberků. V průběhu druhé poloviny 15. století Rožmberkové opakovaně klášteru potvrdili privilegia a donační listiny, vydané jejich předky. Augustiniánský klášter v Borovanech (založen 1455) nebyl rožmberskou fundací, ale zakladatel kláštera – Petr z Lindy – jim testamentárně svěřil patronát kláštera. Spory kláštera s Rožmberky náležejí ovšem především do 16. století (kdy jej Vilém z Rožmberka zrušil); rožmberští úředníci byli v zájmu své vrchnosti nuceni s klášterem vést opakovaná jednání.³⁹⁰

Postoj Rožmberků, především Oldřicha, vůči církevním institucím – lhotejno, zda zástavním, či patronátním – měl výrazně kořistnický podtext (zástavy klenotů a dílů klášterství). V rámci zástav pozemkového vlastnictví se jedná především o zástavu celého klášterství vyšebrodského („*unser klaster und stifte zum Hohenfurt*“ se vším příslušenstvím), již Oldřich z Rožmberka učinil ve prospěch Reinprechta z Wallsee; vzhledem k velmi nízké zástavní částce (2.333 zl. uh.) se snad ve skutečnosti jednalo jen o díl klášterství či

³⁹⁰ K dějinám třeboňského kláštera edice KREJČÍKA 1949; nekrologium – edice: LOSERTH 1879 (dataci vzniku do let 1367–1384 upřesnil SALABA 1902, s. 2–3); zásadní je monografie KADLECE 2004 (z drobnějších prací KADLEC 1953 a TÝŽ 1978), antikvující zastaralou, jakkoli faktograficky v zásadě spolehlivou práci VAČKÁŘE 1867; k Vyššímu Brodu edice UBH a Schmidovy edice (SCHMIDT 1896b, 1901, 1922); monografie KAINDLA 1930 vychází výhradně z tištěných pramenů; ke klášteru klarisek a minoritů v Krumlově edice URK; literaturu eviduje SOUKUPOVÁ 1996; poustevny: Výtoň PANGERL 1871 a TRUHLÁŘ 1902; KADLEC 1950, s. 48–52; FRÖHLICH 2000–01, s. 126; Majdaléna SCHMIDT 1926, s. 198; FRÖHLICH 2000–01, s. 126–127; domy bekyň: Krumlov URK, s. 67–69, č. 22; s. 93–95, č. 36; ZÁLOHA 1992; Praha VONDRA 1983, s. 31; Třeboň AČ 3, s. 294, č. 12 (pozdější osudy těchto domů nejsou známy); dějiny kláštera ve Schläglu PRÖLL 1877; rožmberské nároky na ospy a platy AČ 8, s. 140–141, č. 669, 671; konfirmace privilegií UBK 2, s. 107, č. 437; s. 204, č. 952; PRÖLL 1877, s. 111; počátky kláštera borovanského PEXA 1979; ke sporům v 16. století srv. např. list z roku 1527 (opis u SVĚTECKÉHO 1759–61/I, pag. 160).

o fingované zástavu – tomu by nasvědčovala i skutečnost, že Rožmberkové zástavu vyplatili až roku 1456, klášter však samostatně hospodařil již na počátku 50. let.³⁹¹

V souladu s tím lze vykládat i skutečnost, že Rožmberkové neváhali vystupovat na obranu zájmů vlastních duchovních fundací. Tak tomu bylo ve 40. letech v průběhu sporu vyšebrodského kláštera se Schallenbergery (srv. s. 307n.), v 60. a 70. letech 15. století Rožmberkové opakovaně vystupovali na obranu kláštera ve Schläglu – např. ve sporech kláštera s Petrem Kaplířem ze Sulevic roku 1469, či v proboštově sporu s hlubockým hejtmanem Ondřejem z Mladějovic roku 1474 a o rok později s Jindřichem Roubíkem z Hlavatec. Svá práva ke klášteru Rožmberkové – z hlediska fundatorských práv zcela oprávněně – proklamovali v soudobé korespondenci. Např. zmíněný Mladějovský sděloval, že mu není známo, „*že by to [tj. klášter] bylo pánuov z Rožmberka nadanie*“, ačkoli Jan z Rožmberka opakovaně prohlašoval, že „*klášter Drkolný a to všeckeno příslušensvie, což z této strany vody Mihle leží, jest předkuov našich a naše nadanie a pod obranú našš*“.³⁹²

Zásahy Rožmberků do systému správy majetků duchovních institucí nejsou v detailu známy – k dispozici je jen několik ojedinělých jednotlivin, např. vybírání církevních desátků vrchnostenskými úředníky je výslovně doloženo pro panství Dolní Bukovsko roku 1424, dobová situace byla ovšem specifická. Zdá se, že především patronátní kláštery se při správě vlastních statků těšily určité autonomii. Z korespondence vzniklé v souvislosti s vypořádáním vzpoury osedlých, nespokojených s novými platebními předpisy na statcích vyšebrodského kláštera (1525) mj. vyplynulo, že finanční správou na klášterních statcích byl pověřen šafář, jenž vedl i příslušnou písemnou agendu. Dokladem svého druhu ze staršího období je skutečnost, že vyšebrodský opat skládal účty (1455) z klášterního hospodaření v letech 1450–1454 opatu (mateřského) kláštera ve Wilheringu; úředníci panství Rožmberk vybírali jen malou část platů z jiter na vyšebrodském klášterství – jako samostatné rubriky tyto platy figurují v obou úročních rejstřících panství Rožmberk z roku 1494 (např. ve svatohavelském rejstříku je příslušná rubrika nadepsána „*Von den rewtern vnder dem hern Abt zw Hohenfurt*“), výnos však byl velmi nízký, necelá 1 kgč.³⁹³ Poměrně širokou škálu oblastí, v nichž se uplatnil vrchnostenský dohled a vliv (ať již přímý nebo zprostředkovaný úředníky), lze doložit v případě třeboňských augustiniánů – vedle opatských voleb to byla správa klášterních

---

³⁹¹ Zástava LOR 1, s. 91–93, č. 137; výplata SCHMIDT 1901, s. 614, č. 89.

³⁹² O dispozičních právech zakladatele ke klášternímu nadání a *ochraně* VANĚČEK 1933–39/I, s. 42–64; II, s. 49–65; spory kláštera ve Schläglu s Kaplířem AČ 7, s. 377–378, č. 326, 327; s. 380–382, č. 331, 335; s Ondřejem z Mladějovic AČ 8, s. 134–135, č. 658, 660; s. 139–143, č. 667, 669–671, 673, 674, 676; s. 145–148, č. 680, 683, 685, 686; s Roubíkem AČ 9, s. 127–130, č. 727, 729, 731, 732; list Mladějovského AČ 8, s. 134–135, č. 658, 660; prohlášení Rožmberkovo GROSS 1901b.

³⁹³ Srv. formulaci v listu Jindřicha z Rožmberka (1525): „... *že Benešovi [písař panství Rožmberk] to poroučím, aby vezmúc šafáře jich [kláštera], kteréž registra duochodu jich má, aby tu s ním jako by to mně k ruce vybíráno býti mělo, vybral a jim to dal...*“ (ZÁLOHA 1985, s. 196); doklad z roku 1455 SCHMIDT 1901, s. 614, č. 88; z roku 1494 SOA Třeboň, CS, II–249–2e, svatojiřský rejstřík fol. 20v–21v; I. c., svatohavelský rejstřík, fol. 27r–28r.

majetků (transakce s nimi podléhaly schválení vrchnosti, o zásazích do klášterního hospodářství však přímé zprávy nemáme), vrchnost řešila spory mezi klášterem a městem a taktéž soudní pravomoc nad klášterními poddanými v oblasti trestního práva náležela Rožmberkům.³⁹⁴

Do kompetence úředníků panství Rožmberk spadala evidence a vyplácení příjmů poustevníkům na Výtoni – svědčí o tom záznam v rubrice vydání úředníků panství Rožmberk v rejstříku z roku 1477: „*It. čtvrtý týden v postě Stankovi pústenníku dal sem tři funty, ježto nebožtík Sudek odkázal*“.³⁹⁵ Analogicky tomu zřejmě bylo v případě poustevny v Majdaléně na panství treboňském – z období okolo roku 1400 je k dispozici několik dokladů o majetkových donacích poustevně ze strany Rožmberků, na počátku 15. století pak několik jmen poustevníků figuruje v rejstřících rozděleného sukna treboňského kláštera. Osudy poustevny v době husitské a pohusitské nejsou pozitivně dokumentovány – nejbližší následující doklad její existence pochází až z roku 1491, kdy je připomínán „*Martinus heremita sancte Marie Magdalene de heremo cum suis fratribus*“.³⁹⁶

Specifická situace byla v případě zápisného kláštera Zlatá Koruna – jeho majetky Rožmberkové sekularizovali a z hlediska správního přivtělili ke krumlovskému panství (srv. s. 72); potažmo vlastní zájmy tak hájili, když se na stranu kláštera postavili proti majetkovým nárokům Puchbergerů (srv. s. 308).

Farní síť a farní správa. Vzhledem k důsledně kompromisní politice Oldřicha z Rožmberka vůči Táborům zůstal na rožmberských panstvích prakticky zachován předhusitský status quo sítě klášterů a kostelů, jenž lze rekonstruovat na podkladě register papežských desátků ze 14. století. Ačkoli k dispozici je řada zpráv o škodách, k nimž na sakrálních stavbách v uvedeném období došlo, v souvislosti s husitskou revolucí zaniknul jen jediný farní kostel (Příběnice), síť klášterů zůstala beze změny. Ze sledovaného období je k dispozici jen málo pramenů, umožňujících ilustrovat církevní (farní) správu rožmberských panství. Možnosti a limity studia církevní správy v pohusitských jižních Čechách do značné míry naznačuje dosud nepřekonaná prosopograficky zaměřená práce Schmidtova. Z hlediska výzkumu personálního obsazení – do roku 1436 vcelku spolehlivě rekonstruovatelného na základě *Libri confirmationum* – lze říci, že prameny jsou značně roztržité, nicméně v případě řady far lze sestavit posloupnost farářů poměrně v úplnosti, nadto lze využít především seznamu personálního obsazení far, pořízeného pravděpodobně administrátorem Janem Šimánkem z Krumlova kolem roku 1476.³⁹⁷

---

³⁹⁴ KADLEC 2004, zvl. s. 30–31, 41, 88–97, 107, 110–115, 123, 146–147.

³⁹⁵ SOA Třeboň, CR, z Rožmberka 22a, fol. 4r.

³⁹⁶ Donace platů UBK 1, s. 129, č. 434; s. 140, č. 489; CHALOUPECKÝ 1912, s. 39; rejstříky rozděleného sukna GRAUS 1951, s. 11, 14, 15, 25; doklad z roku 1491 SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 182.

³⁹⁷ RDP, s. 60–67; SCHMIDT 1909a; pro starší období snůškou nahodile vybraných údajů bez logičtější struktury je práce HUBERA 1985; Šimánkův soupis farářů, dříve kladený do 14. století –

Již v předhusitském období lze předpokládat existenci „archivu“ na každé faře. K základním okruhům písemností uložených ve farních archivech náležely listiny, urbáře, nekrologia, úřední knihy, případně opisy statut, formuláře ap.³⁹⁸ Velmi pravděpodobně bylo již ve 14. století na každé faře vedeno nekrologium, evidující především jména (výročí) fundatorů a donátorů (v obvodu rožmberských panství dochována pro kostely v Českém Krumlově a Kájově; mimo rožmberská panství v jižních Čechách Kardašova Řečice a Těchobuz). Nekrologia byla vedena ve všech rožmberských patronátních klášterech i v poustevně na Výtoni.³⁹⁹ Urbáře (soupisy farních příjmů) jsou z prostředí jihočeských far doloženy a případně dochovány od počátku 15. století (Hořice, Jistebnice), v případě far s rožmberským patronátem až od druhé poloviny 15. století (Kájov sekularizovaného zlatokorunského kláštera; Bavorov). Důkladná evidence majetkových práv byla přirozeně vedena v rožmberských patronátních klášterech (konkrétní doklady dochovány např. z Třeboně a Vyššího Brodu).⁴⁰⁰ Zprávy o majetkových sporech farářů s farníky nasvědčují tomu, že evidence majetkové držby aj. byla i na jednotlivých farách

Tab. 4. Majetkové spory vedené farním duchovenstvem

Rok	Fara	Meritum sporu	Poznámka
1374	Frymburk	naturální desátky	URP, s. 28, č. 51
1397	Kaplice	naturální desátky	URP, s. 55, č. 98
1430	Suchdol	naturální a peněžní desátky	AČ 14, s. 3–4, č. 1478
1438	Hořice	dýmné	UBH, s. 268–270, č. 215
1448	Chvalšiny	nespecifikované spory faráře s měšťany	UBH, s. 470–473, č. 204
před 1450	Štěpánovice	odvody vína a oplatků k bohoslužbám	AČ 14, s. 56–57, č. 1600

edice a závažný komentář: SCHMIDT 1920; Březanova prosopografie krumlovských farářů – edice a komentář: HEJNIC 1973; srv. též MAŠKOVÁ 1997.

³⁹⁸ Otázkou existence a obsahu „archivů“ na předhusitských farách se zabýval HLAVÁČEK 1976, zvl. s. 245nn., kde probírá i jednotlivé druhy písemností, jejichž uložení na farách je doloženo, či lze předpokládat. Zásadní význam z hlediska studia typologie evidenčních písemností církevní provenience má doposud práce NOVÉHO 1962 (nepřekonaná příslušnými pasážemi syntézy správních dějin JANÁK – HLEDÍKOVÁ 1989, s. 203–232); okruh písemností, s nimiž katolický farní klérus automaticky přicházel do kontaktu, mapuje HLEDÍKOVÁ 2003, zvl. s. 31–35.

³⁹⁹ Dochovaná nekrologia jihočeských kostelů a klášterů (14.–15. stol.) eviduje ŠIMŮNEK 1999a, s. 230–231; HLAVÁČEK 1976, s. 253, nekrologia označuje jako „erste Entwicklungsstufe der Sterbematrikel“, což lze přijmout jen s jistou nadsázkou.

⁴⁰⁰ Dochované či v pramenech doložené urbáře jihočeských kostelů a klášterů srv. s. 105.

již ve 14. století na vysoké úrovni – její konkrétní podoba není ve většině případů známa. Majetkové spory duchovních s farníky, případně církevních institucí navzájem, lze evidovat jen výběrově (srv. tab. 4) – i několik příkladů však ozřejmuje, že podmínkou *sine qua non* vedených majetkových sporů musela být spolehlivá evidence majetkových práv aj. – např. naturalních – nároků.

Úřední knihy kostelní – označované *kirchen bücher* – blíže neznámého charakteru jsou z prostředí rožmberské domény doloženy od počátku 15. století (jmenovitě z Horního Dvořiště), analogie k ojediněle dochovaným knihám kostelního majetku a jeho správy (např. knize (zádušního) majetku jičínského kostela sv. Jakuba Většího (1431–1508), vedené tamějšími kostelníky – správci zádušních majetků, či registrům tábořských kostelníků z let 1509–1510) tu však prokázány nejsou.⁴⁰¹ Z období 15. století je dochováno několik inventářů klenotů jihočeských církevních institucí (srv. s. 125n.).

Diplomatické kontakty a počátky rožmberské rady

Úředníci bývali velmi často pověřováni diplomatickými poselstvími ve službách své vrchnosti. Zvláštní postavení ve sféře diplomacie měli ve 14. století rožmberští notáři – např. notář Jan *de Magna villa* se účastnil mírových jednání s rakouským vévodou Albrechtem (1382); s poselstvím k Albrechtu Rakouskému vyslal rožmberský poručník Čeněk z Vartenberka Jana ze Stropnice a krumlovského purkrabího Matěje Višni z Větrní (1416).⁴⁰² Od 15. století není již úloha kancelářského personálu při diplomatických poselstvích tak výlučná, jako ve starším období, ovšem rozhodně nezaniká. Zatímco Jan ze Stropnice či Jan Kaplitzer se angažovali v politických jednáních, kancléř Rittschawer podobné aktivity nevyvíjel; náhodná zmínka ale svědčí o tom, že roku 1439 Oldřich z Rožmberka mýnil vyslat k bavorskému vévodovi Jindřichovi některého z písařů krumlovské kanceláře. V rožmberském prostředí se v žádném případě neprosadil model, známý např. z kanceláře saských kurfiřtů – tamější kancléři bývali pověřováni diplomatickými misemi v takovém rozsahu, že se časem vlastní kancelářské práci a tamějším úředníkům zcela odcizili.⁴⁰³

V období Oldřicha II. a jeho synů se profiluje poměrně úzká skupina rožmberských úředníků, tvořících jádro formující se rožmberské rady – jmenovitě lze uvést Chvala z Chmelné, Jana Růsa z Čemin, Jarohněva z Úsuší, Jana z Kozího či Řehoře

---

⁴⁰¹ Roku 1400 se Beneš Macuta z Heršláku zmiňuje o svých řádech, „*welliche körper in gottsbaus zu Oberhaidt begraben ligen unndt ihre nahmen in der kirchen bücher eingeschriben sint*“ (UBH, s. 230–231, č. 191; patronát ke kostelu náležel klášteru vyšebrodskému); kostelnická registra – Jičín: FRANCEK 1981; Tábor: TECL 2000–01.

⁴⁰² Doklad z roku 1382 UBK 1, s. 74, č. 270; z roku 1416 UBK 1, s. 174, č. 648.

⁴⁰³ Doklad z roku 1439 LOR 2, s. 21–23, č. 30; o diplomatickém poslání saských kancléřů BRATHER 1956, s. 264.

Klarice.⁴⁰⁴ Tito lidé se těšili značné důvěře své vrchnosti a nezřídka byli zasvěceni i do jejích ožehavých politických aktivit. Úředníci opakovaně vystupují v úloze diplomatických poslů a příjemců důvěrných sdělení. Pozoruhodnou postavou je v tomto směru např. všestranný a tragicky zahynuvší Chval z Chmelné – na počátku 30. let krumlovský purkrabí byl roku 1434 jedním ze tří hejtmanů rožmberské hotovosti v bitvě u Lipan. Chvalova diplomatická činnost ve službách Oldřicha z Rožmberka kulminuje roku 1437 – na jaře jej Oldřich vyslal ke králi Zikmundovi, o květnových *suchých dnech* zastupoval Oldřichovy zájmy v Praze. Spolu s Alšem ze Šternberka, Přibíkem z Klenové a dalšími se počátkem července zaručil za Oldřicha a jeho syna Jindřicha v příměří s obcí Tábořskou.⁴⁰⁵ Řada rožmberských úředníků byla v průběhu let pověřena poselstvím v souvislosti s jednáními se stranou poděbradskou – např. Jarohněv z Úsuší byl roku 1449 vyslán k Oldřichovi z Hradce ve věci soběslavské schůzky s Jiřím z Poděbrad. Blíže neznámý rožmberský služebník (*diener*) Zikmund Lemperczogel (původem z Freistadtu) opakovaně zajišťoval (1449–1450) kontakty mezi Oldřichem z Rožmberka a Oldřichem Celským. Roku 1453 Jarohněv z Úsuší dokonce vyjednával s Oldřichem z Eizingu o úřad slezského hejtmana pro Jindřicha z Rožmberka. Rožmberský rada Jan Rús z Čemin byl zasvěcen do zákulisních jednání, předcházejících volbě českého krále (1458) – věděl i o Poděbradově úplatku 16.000 zl. aj. výhodách, jimiž si budoucí český král koupil volební hlas Jana z Rožmberka (snad právě široký Rúsův rozhled vedl Urbánka k tomu, že jej zařadil do seznamu potencionálních adeptů na autorství některých textů *Starých letopisů*).⁴⁰⁶

Vedle známých a dlouhodobě v rožmberských službách figurujících úředníků – u nichž nepřekvapuje léty vybudovaná důvěra ze strany Rožmberků – se však v pramenech mihne i několik osob v jistém smyslu záhadných. K takovým osobám náleží např. Jan Kozlovec (srv. s. 303n.), či Kokot (†po 1449) – snad někdejší bechyňský hejtman, rovněž osoba bezpochyby pozoruhodná. Vzdor tomu, že v dobových pramenech bývá označován výhradně jako služebník Oldřicha z Rožmberka, bylo by jistě výstižnější označit jej jako Oldřichova diplomatického posla. Z Kokotova itineráře (tab. 5) vyplývá, že cílem jeho poselství byly především politicky exponované osoby (Menhart a Oldřich z Hradce, Mikuláš Trčka z Lípy, Aleš ze Šternberka, Jan z Rabštejna ad.), několikrát

---

⁴⁰⁴ Patrně důvěra, jíž se Klaric u vrchnosti těšil (jak je zřejmo ze soudobé korespondence) svedla HEERMANNNA 1897, s. 155, k údajím „1478: Gregor Klaricz, Cammerschreiber vndt Mitregent“. O Klaricově postu komorního písaře není nic známo (v letech 1475–1479 je pozitivně doložen jako úředník na Třeboni), titul spoluregenta je zjevným anachronismem.

⁴⁰⁵ Bitva u Lipan TOMEK, DMP 4, s. 643; poselství k Zikmundovi LOR 1, s. 222, č. 330; rukojemství LOR 1, s. 224–226, č. 333, 334; k okolnostem Chvalovy smrti srv. s. 376n.

⁴⁰⁶ Srv. v jaké souvislosti se hovoří (1446) o třech vysokých rožmberských úřednících (LOR 3, s. 112, č. 159, 160); doklad z roku 1449 LOR 4, s. 1, č. 1; k Lemperczogelovi LOR 4, s. 60–61, č. 73; s. 285, č. 400; s. 289, č. 407/8; z roku 1453 AČ 7, s. 208, č. 7; o obsahu Rúsova svědectví ve věci Poděbradových předvolebních úplatků pramen u MAREŠE 1892, sl. 282; též AČ 14, s. 131, č. 1784; k souvislostem Poděbradovy volby obecně URBÁNEK 1930, s. 223–280, ve vztahu k Rožmberkům např. SKÝBOVÁ – PORÁK 1985, zvl. s. 18–19; Urbánkova domněnka ČORNEJ 2003, s. IX, pozn. 6.

zprostředkoval Oldřichovi kontakt s Jiřím z Poděbrad a jeho stoupenci. Účast na jednáních s předními představiteli poděbradské strany v napjatém ovzduší roku 1448 nadto svědčí o Kokotově politickém rozhledu. Již z toho je zřejmé, že se nemohlo jednat o muže jen průměrného, bez vyšších ambic a schopností. Tím více překvapuje, že o jeho původu, společenském postavení ap. není známo prakticky nic (o Kokotově působení před vstupem do rožmberských služeb srv. hypotézu s. 416).⁴⁰⁷

Tab. 5. Itinerář rožmberského diplomatického posla Kokota (1436–1449)

Datum	Osoba/Sněm	Místo	Poznámka
VI–VII/1436	jihlavský sněm	Jihlava	LOR 1, s. 199, č. 294
I/1443	Jan z Rabštejna		LOR 2, s. 217–218, č. 232
VII/1443	Mikuláš Trčka z Lípy	Lipnice (?)	LOR 2, s. 262, č. 300
V/1446	Menhart z Hradce	Praha	LOR 3, s. 96, č. 137
V/1446	Jan ze Smiřic		LOR 3, s. 100, č. 144
VI/1446(?)	Racek z Rýzmburka		LOR 3, s. 107, č. 153
I/1447	úředníci desk zemských	Praha	LOR 3, s. 176, č. 243
II/1448	Jan z Kralovic a na Loutkově		LOR 3, s. 312–313, č. 446
VI/1448	sjezd strany poděbradské	Kutná Hora	LOR 3, s. 328–329, č. 471
X–XI/1448	Jiří z Poděbrad, Aleš ze Šternberka	Praha	LOR 3, s. 366–367, č. 514; s. 373–374, č. 527
V/1449	Oldřich z Hradce	Jindř. Hradec (?)	LOR 4, s. 61–62, č. 74
VII/1449	Aleš ze Šternberka		LOR 4, s. 77, č. 93

K diplomatickým jednáním byli diplomatictí poslové od Rožmberků vybaveni písemnou plnou mocí.⁴⁰⁸ O průběhu a výsledcích diplomatických jednání bývala vyhotovena písemná relace. Dochovanou písemností tohoto typu je „*Paměť mluvenie Jana Kozského, jako byl v poselství na Táboře od páně M^{icc}*“ (1447): v bodech tu je sumarizováno sdělení Kozského a opět v bodech následná odpověď ze strany Táborských; za pozornost stojí i poznámka, že Jan o průběhu jednání nejprve informoval choustnické

⁴⁰⁷ Na základě studie ANDERLE – ROŽMBERSKÝ 1994 se nejeví opodstatněné Kokota spojovat s tvrzí Kokotem na Rokycansku; za zcela nedůvodnou pokládám hypotézu VARHANÍKA – ZAVŘELA 1994, s. 47, kteří předpokládají souvislost mezi jménem posla Kokota a stejnojmenným názvem fortifikační jednotky v systému opevnění hradu Choustníka (doloženým nadto až roku 1476).

⁴⁰⁸ Srv. Oldřichovu plnou moc pro posly k jednání ve věci nároků Puchbergerů ke klášterství korunskému (LOR 3, s. 44–45, č. 59, 60; k vlastnímu případu srv. s. 308).

úředníky, „aby to dále na páně Mⁱ vzneseno bylo“. Jiným příkladem je relace diplomatického posla Jana Kozlovce o jednáních ve Vídni.⁴⁰⁹ V rámci běžné komunikace – především se stranou táboorskou – úředníci zprostředkovávali vydávání a rozesílání glejtů jednotlivým stranám k jednáním.⁴¹⁰

Poměrně často se rožmberští úředníci účastnili **sněmů zemských i krajských**, ať již jako zástupci, či doprovod pánů z Rožmberka. Na jednání ke sněmu jihlavskému vyslal (1436) Oldřich z Rožmberka Jana z Kozího, Jana Tožici z Vidova a Kokota – sněmu se účastnil i Pavel z Miličina, biskup olomoucký (od 1434), dříve farář v Miličíně, s nímž byl Oldřich z Rožmberka v kontaktu i později; o důvodech Oldřichovy neúčasti na tomto klíčovém setkání se jen spekuluje. Kolínského sněmu kališnického a katolického panstva (1423) se patrně – v Oldřichově zastoupení? – účastnil rožmberský notář Jan, řeč. Biskupec, jenž pro informaci Oldřicha z Rožmberka sumarizoval ve třinácti bodech záznam sněmovního jednání. Úředníci opakovaně Rožmberky ke sněmovním aj. jednáním doprovázeli – např. na pražský sněm (1445) doprovázeli Oldřicha z Rožmberka úředníci Víta ze Rzávého, Jan Vlášek z Miloňovic a Pešík z Bělé, na jednání Strakonické a Poděbradské jednoty (vildštejnský sjezd 1450) Jindřicha z Rožmberka doprovázel úředník Vaněk Pišek z Radenína, na sněmu v Německém Brodě (1471) měl být vedle Jana z Rožmberka přítomen též krumlovský purkrabí Konrád z Petrovic.⁴¹¹

Mimo to vysílali Rožmberkové své úředníky k jednáním se spojenci z řad panstva (především páni z Hradce, strakonický velmistr Václav z Michalovic, či páni z Wallsee), jednáním krajských landfrýdů (např. prachatický hejtman Jindřich Šatava byl roku 1446 pověřen jednáním se zástupci plzeňského landfrýdu⁴¹²) a v souvislosti s vývojem politické situace poměrně často též k římským králům (Zikmund Lucemburský, Friedrich III.) i dalším panovníkům (srv. s. 303n.).

I na tomto místě a v daných souvislostech je třeba připomenout aktivní účast úředníků při **řešení finanční situace pánů z Rožmberka** (srv. s. 430n., 466) – úředníci se angažovali při získávání peněžních půjček jak pro Oldřicha z Rožmberka, tak pro jeho syna Jana. Po celá 40. léta se opakují žádosti Oldřicha z Rožmberka o finanční výpomoc, vznášené jak na římského krále Friedricha III., tak i na koncil. Např. ještě roku 1449 Oldřich vyslal ve věci peněžní půjčky ke králi Friedrichovi a Reinprechtovi z Wallsee svého

---

⁴⁰⁹ Kozského relace LOR 3, s. 179–180, č. 249; Kozlovcova relace AČ 7, s. 234, č. 47 (ke kontextu jednání srv. s. 303).

⁴¹⁰ Srv. výslovnou zmínku z roku 1446 (LOR 3, s. 72–73, č. 101).

⁴¹¹ Sněm 1436 LOR 1, s. 199, č. 294; KAVKA 1998, s. 204–206; k Pavlově pobytu v Jihlavě srv. znění jeho listu kapitule brněnské z 19. července 1436 (edice: BRETHOLZ 1900); k možným souvislostem Oldřichovy nepřítomnosti v Jihlavě KUBÍKOVÁ 1991; o obsahu a účelu záznamu o kolínských jednáních PLETZER 1963; o souvislostech kolínského sněmu ŠMAHEL 1995–96/III, s. 143; sněm 1445 LOR 3, s. 5, č. 9; o dobových souvislostech tohoto sněmu URBÁNEK 1918, s. 35nn.; vildštejnský sjezd 1450 LOR 4, s. 238–242, č. 345; sněm 1471 AČ 5, s. 320–321, č. 13, 14.

⁴¹² LOR 3, s. 115–116, č. 163.

služebníka Hanse Baumgartnera. Roku 1469 vysílal Jan z Rožmberka ke králi Matyášovi se žádostí o půjčku Martina Tulmače a Jana Kaplitzera, o dva roky později cestoval Jarohněv z Úsuší, spolu s Přibíkem Hadem z Paběnic, ke králi Friedrichovi. Mnoho ovšem nevyjednali, a již na počátku roku 1472 jednal Jarohněv ve věci peněžité pomoci Janovi z Rožmberka s papežským legátem.⁴¹³

V kontaktech s **kurií a koncily** se výraznější měrou uplatnili duchovní – připomenout lze alespoň Jana ze Stropnice, Jana Kaplitzera, Zikmunda Pirchana, Václava a Jana z Krumlova či krumlovského minoritu Vavřince, soběslavského faráře Jana ad. Např. roku 1446 vyslal Oldřich z Rožmberka ke Kašparu Šlikovi a kardinálu Janu Carvajalovi soběslavského faráře Jana, na přelomu let 1450–1451 pověřil Rožmberk vyjednáváním s papežskou kurií kanovníka Dr. Václava z Krumlova, v letech 1458 a 1464 jednal miličinský farář Jan Kaplitzer s králem Jiřím. K duchovním v diplomatických službách pánů z Rožmberka dlužno počítat i Dr. Jana z Krumlova, administrátora pražského kostela, jenž se roku 1469 účastnil řezenských jednání; přátelské vztahy udržoval Oldřich z Rožmberka s již zmíněným olomouckým biskupem Pavlem z Miličina.⁴¹⁴ Ve funkci diplomatických poslů jsou ovšem příznačně doloženi i opati kláštera Zlatá Koruna.

Prostředníkem mezi Oldřichem z Rožmberka a **koncilem basilejským** byl především vyšebrodský opat Zikmund Pirchan. Koncilních jednání se patrně účastnil již na přelomu let 1433–1434, tehdy po Oldřichově boku. V Basileji pak Pirchan pobýval po větší část roku 1434 – spolu s Pirchanem vyslal Oldřich na podzim 1434 ke koncilním jednáním i pražského kanovníka mistra Mikuláše a kancléře Jana ze Stropnice. Zatímco Pirchan se v Basileji zdržel až do ledna 1435, vraceli se Mikuláš a Jan do Čech již na konci roku 1434. Z dobové korespondence vysvítá, a následující vývoj to jen potvrzuje, že výsledek mise byl zanedbatelný, ne-li zcela nulový. Výmluvné jsou jalové přísliby Jana Stojkoviče a kardinála Caesariniho Oldřichovi – Stojkovič dokonce přiznal, že s rožmberskými posly ani nejednal a i Caesarini zaručené informace jen sliboval. V březnu 1435 se Pirchan setkal s koncilními vyslanci ve Vídni a opětovně žádal o poskytnutí finanční pomoci Oldřichovi z Rožmberka.⁴¹⁵

---

⁴¹³ Doklad z roku 1449 LOR 4, s. 2–5, č. 3, 5; z roku 1469 BŘEZAN 1899, s. 240; z roku 1471 BŘEZAN 1899, s. 241; z roku 1472 AČ 8, s. 82, č. 544.

⁴¹⁴ Doklad z roku 1446 LOR 3, s. 115–116, č. 163; SCHMIDT 1909a, s. 8; z let 1450–1451 SCHMIDT 1909a, s. 9; Kaplitzer – z roku 1458 AČ 7, s. 225, č. 33; z konce 50. let též AČ 5, s. 276–277, č. 9; z roku 1464 (do Prahy jej tehdy Jan z Rožmberka vyslal spolu s Pavlem Dětrichovicem) AČ 4, s. 100–102, č. 2; řezenská jednání 1469 – srv. UBK 2, s. 163, č. 713–715; ke kontaktům s Pavlem z Miličina srv. ještě LOR 3, s. 333–334, č. 476.

⁴¹⁵ Pirchan v Basileji v průběhu roku 1434 SCHMIDT 1912, s. 645; např. v květnu 1434 Pirchana přijal Caesarini (LOR 1, s. 171–172, č. 247); Stojkovičovo stanovisko srv. LOR 1, s. 177–178, č. 256, 257; glejt k cestě do Čech byl pro Mikuláše a Jana vydán 22. prosince 1434 (UBK 2, s. 27, č. 109); Pirchana pozdržel Caesarini prý proto, „*ut possemus vobis* [Oldřichovi z Rožmberka] *aliquid certi nunciare*“;

Na počátku 40. let se Pirchan angažoval i ve věci uznání koncilem jmenovaného pražského arcibiskupa Mikuláše Jindřichova.⁴¹⁶ Spolu s olomouckým proboštem Jeronýmem Wolnlassenem byl pověřen tlumočit slib poslušnosti, daný Oldřichem z Rožmberka a dalšími pány koncilu a papeži Felixovi V.; při té příležitosti znovu žádal o finanční pomoc (1441). Pirchanův optimismus, s nímž líčil výsledky poselství, nebyl tak docela namístě. Do Basileje byl roku 1441 vyslán také Jíra, kvardián krumlovského kláštera minoritů, ani ten však mnoho nepořídil.⁴¹⁷

Pokus o rekonstrukci vztahů pánů z Rožmberka s **papežskou kurií** vyzní za daného stavu našich vědomostí nutně torzovitě, alespoň hrubou představu si ovšem učinit lze. Vedle opakovaných a zpravidla marných žádostí o finanční pomoc pak – především v období vlády Jana z Rožmberka – odrážela jednání rožmberských poslů se zástupci kurie aktuální politickou situaci v Čechách (zvláště poměr Jana z Rožmberka k Jiřímu z Poděbrad). Roku 1468 pověřil Jan z Rožmberka vyjednáváním s papežskou kurií ve věci zdvižení klatby, uvalené na něho biskupy Rudolfem Lavantinským a Vavřincem Ferrarským, korunského opata Linharta. V téže věci se angažoval i mistr Jan z Hořic, kanovník kostela Pražského, a s papežskou kurií ovšem v téže době z Rožmberkova pověření vyjednávali i úředníci Jarohněv z Úsuší a Vilém z Kozího.⁴¹⁸

Připomenout je třeba i postoj kurie k českému špitálu v Římě, k němuž Rožmberkům náleželo patronátní právo (srv. s. 263n.). V této souvislosti je třeba uvést, že v jednáních s kurií ve věci církevních poměrů v Čechách se – zvláště v období administrátorského úřadu Václava z Krumlova (1453–1460) – angažoval špitální správce Jindřich Rohrau.⁴¹⁹

Určité nejasnosti panují v souvislosti s „římskou cestou“ (1460) Mikuláše Putschögela, pisáře panství Rožmberk – byla-li jeho cesta více poutí, či diplomatickým

---

počátkem května 1435 adresoval Oldřich koncilu žádost o 3.000 zl. uh. (LOR 1, s. 185, č. 270) – výsledkem těchto i dalších jednání a žádostí byla dotace ve výši 600 zl. rýn. (SCHMIDT 1912, s. 646).

⁴¹⁶ O dobových souvislostech URBÁNEK 1915, s. 654nn.; o Mikulášových kontaktech s Oldřichem z Rožmberka SCHMIDT 1912, s. 647; URBÁNEK 1915, s. 657, pozn. 1 a s. 671–673. SCHMIDT 1909a, s. 4, předpokládá, že Mikuláš byl roku 1440 poslem Oldřicha z Rožmberka k basilejskému koncilu.

⁴¹⁷ Srv. LOR 2, s. 126–129, č. 162–163; SCHMIDT 1912, s. 647; v širokých souvislostech líčí okolnosti tohoto poselství URBÁNEK 1915, s. 686nn.; Pirchanova relace LOR 2, s. 132–133, č. 167 – reálnou situaci zhodnotil SCHMIDT 1912, s. 648 a URBÁNEK 1915, s. 690; vyslání kvardiána Jíry LOR 2, s. 132–133, č. 167. Oldřichovy kontakty s koncilem roku 1441 sleduje SCHMIDT 1909a, s. 5–6; o vztazích papeže a koncilů v období pontifikátu Evžena IV. (1431–1447) srv. PASTOR 1925, s. 295–368; o koncilních jednáních ve druhé polovině 30. let l. c., zvl. s. 317–326.

⁴¹⁸ Doklad z roku 1468 AČ 7, s. 343–344, č. 260; TADRA 1890, s. 259, č. 18; SCHMIDT 1901, s. 615–616, č. 107 (tamtéž i další pramenné citace); účast Jana z Hořic a úředníků AČ 7, s. 346–349, č. 266; k dobovým politickým souvislostem ve vztahu k Janovi z Rožmberka monograficky BENEŠ 1966.

⁴¹⁹ SCHMIDT 1909a, s. 13; dobové souvislosti FRIND 1878, s. 39–49; MAŘÍK 1984, s. 124–125.

poselstvím, je nesnadné rozhodnout. Ke konci 50. let minul Putschögela poslat do Říma Oldřich z Rožmberka, a to „*in eigenen Notdurft*“. Mikuláš Putschögel, v doprovodu několika dalších osob, do Říma skutečně putoval. Doprovod poněkud překvapivě netvořili někteří z rožmberských úředníků, ale osoby jinak neznámé – hrnčíř Ondřej z města Rožmberka, Petr z Zartlesdorfu (dnes Rybník u Rožmberka) a Aigner z Horního Dvořiště. Výběr doprovodu nepochybně záležel na Putschögelově vlastním výběru, neboť se jedná o osoby z blízkého okolí jeho úředního působení. Přítomnost osob z diplomatického hlediska bezvýznamných by nasvědčovala domněnce, že se jednalo o pouť. Pexa se domýšlí, že Putschögelova cesta do Říma měla souvislost s papežským potvrzením nově založeného kláštera v Borovanech a získáním odpustků pro tento klášter.⁴²⁰

Vedle zemských sněmů a sjezdů politických uskupení, čelných exponentů české politiky a dále koncilu a kurie mířili rožmberští poslové i na **dvůr římských králů** Zikmunda Lucemburského, jeho vdovy Barbory a posléze krále Friedricha III., a k dalším osobám v jazykově německé oblasti, např. k vévodům bavorským, ale i k rakouské šlechtě – např. pánům z Wallsee, ze Schaumburka, či Schallengerům ad.

O frekvenci kontaktů mezi Oldřichem a Zikmundem svědčí již počet listů mezi oběma muži vyměněných. Po Zikmundově smrti (1437) byl Oldřich z Rožmberka v kontaktu s jeho vdovou, jež se u něho dokonce dožadovala pomoci a podpory. Není pochyb, že i v – dnes obtížně rekonstruovatelných – zákulisních aktivitách Rožmberků v souvislosti s jednáními o nového krále po smrti Albrechtově (1439) hráli rožmberští diplomatictí poslové svou úlohu. Ve 40. letech česká šlechta opakovaně rokovala s králem Friedrichem o vydání mladého krále aj. politických záležitostech. Jednání se aktivně účastnili – v zastoupení své vrchnosti – i rožmberští služebníci. Z té doby jsou jmenovitě doloženi v úloze Oldřichových diplomatických poslů k Friedrichovi Hans Baumgartner a Jan Koňata z Olešnice, k Oldřichovým diplomatickým poslům vyslaným do Vídně náležel na přelomu 40. a 50. let i budějovický farář Ondřej. Koncem roku 1463 pověřil Jan z Rožmberka vyjednáváním s římským králem Friedrichem úředníka Spana.⁴²¹

K pozoruhodným diplomatickým poselstvím náleží vídeňská mise Jana Kozlovce – Kozlovec se tu roku 1458 účastnil diplomatického jednání s vyslanci francouzského krále, kteří jeho jménem nabízeli Oldřichovi z Rožmberka pomoc, patrně proti Jiřímu z Poděbrad. O důvěře, jíž se Kozlovec u Rožmberků těšil, svědčí fakt, že již dříve (1449) Oldřich z Rožmberka Kozlovce vyslal k bližší neznámým jednáním do Bavorska – nedlouho předtím Rožmberkové náleželi k předním exponentům bavorské kandidatury

---

⁴²⁰ SCHMIDT 1899, s. 290; TÝŽ 1896b, s. 331, pozn. 3; složení Mikulášova doprovodu TÝŽ 1899, s. 291, 295, 299; PEXA 1979, s. 36.

⁴²¹ Kontakty Oldřicha se Zikmundem srv. LOR 1, dle rejstříku a registáře (l. c., s. 281nn.); konkrétní zmínka o (nejmenovaném) rožmberském poslu k Zikmundovi např. LOR 1, s. 171, č. 245; k jednáním české šlechty s Friedrichem srv. např. URBÁNEK 1915, s. 570–650; TÝŽ 1918, s. 113–160; stručně NIEDERSTÄTTER 1996, s. 348–350; Hans Baumgartner k roku 1445 LOR 3, s. 7, č. 12; s. 38–39, č. 51; s. 61, č. 80; Jan Koňata k roku 1446 LOR 3, s. 87–89, č. 126; s. 110–112, č. 158; farář Ondřej LOR 4, s. 150–152, č. 193, 194; URBÁNEK 1915, s. 716–717; Span AČ 7, s. 246, č. 71.

na český trůn a jejich kontakty ke dvoru bavorských vévodů byly poměrně těsné (např. roku 1445 vyslal Oldřich z Rožmberka Vikéře z Chmelné k vévodovi Jindřichovi, do Bavorska bývali zapůjčováni jihočeští rybníkáři atd.). Spolehlivým diplomatickým poslem byl podle všeho i dlouholetý třeboňský úředník Řehoř Klaric, jenž pravděpodobně byl jedním z prostředníků mezi Janem z Rožmberka a králem Matyášem poté, co Rožmberk odpadl od českého krále Jiřího.⁴²²

Do tří skupin lze rozdělit diplomatické vztahy pánů z Rožmberka s **městy** – první skupinu tvoří jejich vztahy s královským městem Českými Budějovicemi (srv. s. 86), druhou skupinu s městy strany Tábořské, třetí skupinu kontakty s městy rakouskými. Společným jmenovatelem kontaktů rožmberské administrativy s městy byly záležitosti obchodu a obchodních cest. Jednotliví úředníci lokální správy byli nuceni se spory, vztahujícími se ke směru obchodních cest, právu vybírat mýto atd. zabývat velmi často, jak svědčí dobová korespondence. V případě rakouských měst (především Freistadt, případně Leonfelden a Linec) se vzájemná korespondence týkala velmi často dovozu soli, ryb, vína a případně dalšího zboží po obchodních cestách Freistadtské a tzv. České, vedoucí od Leonfeldenu přes kaltenbrunnskou celnici k Vyššímu Brodu a dále do Čech. Pro ilustraci lze uvést několik jednotlivin – např. třeboňský písař Matyáš z Úšova byl roku 1449 obeslán ve věci budějovických měšťanů, zajatých v Suchdole, „*protožet' na Třeboň nejel'*“; Táborští si v dosahu choustnického panství nárokovali mýta, v minulosti údajně příslušející k nedvědickému újezdu; Vodňanští se obraceli na Jana z Rožmberka se stížností na (helfenburské) úředníky, kteří jim bránili navštěvovat trhy v obvodu rožmberských panství. Hlavní tíha sporů však podle všeho ležela na rychtářích, s ohledem na nezbytnou znalost místních podmínek.⁴²³ Několik rožmberských úředníků bylo vysláno svědčit při vyměřování budějovické míle směrem ke Kamennému Újezdu (1464) – podnětem k (novému) vyměření míle byly spory Budějovických s Újezdskými o vaření piva.⁴²⁴

---

⁴²² Kozlovcova relace AČ 7, s. 234, č. 47; v případě oprávněnosti domněnky BENEŠE 1969, s. 182, by Kozlovcův záznam o vídeňských jednáních byl i jedním z klíčových svědectví v otázce vzniku fikce o příbuzenství Rožmberků s Ursiny; doklad z roku 1449 LOR 4, s. 125, č. 151; k bavorské kandidatuře 1440 URBÁNEK 1915, s. 502–569; doklad z roku 1445 LOR 3, s. 8–9, č. 13; Klarice vyslal Jan z Rožmberka např. roku 1470 k jednáním do Chebu (UBK 2, s. 167–168, č. 742, 745, 746).

⁴²³ Srv. dle registáře WIRMSBERGERA 1864, *passim*; o obchodním významu freistadtské cesty monograficky WAGNER 1962–63; z literatury má pro období 15. století stále prvořadý význam faktograficky bohatá studie SCHMIDTA 1901a; především na období 16.–17. století je zaměřena práce ROUBÍKA 1971; ve vztahu k Rožmberkům (15. stol.) ŠIMŮNEK 1994, s. 75–79, 199–205; Matyáš z Úšova LOR 4, s. 301, č. 428; Táborští LOR 2, s. 185, č. 202; Vodňanští SOA Třeboň, Historica 1490a–b; řešení sporů – srv. např. konkrétní případ ve vztahu k rychtáři z Trhových Svinů z let 1447/1448 (LOR 3, s. 297, č. 426).

⁴²⁴ Znění dobového svědectví otisknul KÖPL 1886; vlastní měření prováděl královský měřič za přítomnosti rožmberských i jiných úředníků (např. hlubockého purkrabího).

Jako specifickou kategorii lze vydělit diplomatické **kontakty rožmberské strany s Tábořskými a jejich spojenci** (Píseční, Vodňanští, z jednotlivců Jan Smil z Křemže, Jaroš z Drahonice ad.). Specifická byla ona pozoruhodná symbióza tábořské a rožmberské strany – již od samého počátku husitské revoluce se táhne dlouhá řada příměří, zpečetěná *věčným mírem* (1437). Posloupnost příměří, jež Oldřich z Rožmberka s Tábořskými od 20. let uzavřel, ukazuje jasně, jak často bývalo v té době uzavření příměří preferováno před eventuálními ozbrojenými střety. Účast úředníků při uzavírání příměří s Tábořskými je zcela nepochybná. Z jednotlivostí lze uvést např., že při plnění úmluv, jež uzavřel Oldřich z Rožmberka s Tábořskými o Příběnice (1437), se výrazněji angažoval treboňský hejtman Brus ze Zahrádky.⁴²⁵

Je nasnadě, že ani uzavřením smlouvy o *věčném míru* konflikty neustaly – souborně o tom vypovídají obsáhlé žalobní fascikly z roku 1442, v nichž jsou zachyceny desítky drobných záští a sporů, o nichž obě strany jednaly za účasti Hynka Krušiny ze Švamberka. Stejně tak je známo, že pod pláštíkem často iluzorní příslušnosti ke straně tábořské či rožmberské docházelo k bezpočtu drobných i závažnějších násilných činů.⁴²⁶ Vzájemným vztahům neprospělo ani prostřednictví Oldřicha z Rožmberka při jednáních Tábořů s římským králem Friedrichem ve 40. letech 15. století.⁴²⁷ Velmi dlouhý seznam by vytvořil přehled oboustranných rokování, na nichž byla projednávána pestrá škála skutečných či domnělých příkoří (zajímání lidí, loupeže a škody na majetku), jež život v těsném sousedství přinášel; v případě města Vodňan jsou velmi často doloženy spory, spadající do rámce hospodářské kriminality (neoprávněný lov a rybolov, kácení stromů a kosení luk, lámání kamene ap.), či vybírání holdů.⁴²⁸

---

⁴²⁵ Smlouva o *věčném míru* LOR 1, s. 224–226, č. 333, 334; posloupnost příměří srv. dle LOR 1, registář (l. c., s. 282nn.); v dobovém kontextu příměří zmiňuje KAVKA 1947, s. 33–34, 47–49, 51–52, 54–59, 72; preference příměří před ozbrojenou konfrontací jako obecný jev l. c., zvl. s. 30–60; TÝŽ 1998, zvl. s. 120–130; smlouva o Příběnice – o celé záležitosti (s chybným letopočtem 1434) se zmiňuje Březan (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 199–200); ŠIMŮNEK 2005.

⁴²⁶ Žalobní fascikly LOR 2, s. 153–189, č. 198, 202; „každodennost záští“ formou obsírných výtahů z pramenů např. MAREŠ 1902, s. 3–7, 13–20, 387nn.; chronologickou evidenci drobných záští pořídil již VESELÝ 1870, s. 14–23.

⁴²⁷ Souborně RYNEŠOVÁ 1933; ŠMAHEL & kol. 1988–90/II, s. 530nn.; k diplomatickým aktivitám personálu krumlovské kanceláře, především však Jana Srlína, jenž s Tábořskými komunikoval jistě především z titulu svého postu písaře choustnického, KRÁLOVÁ 1977, s. 127–135.

⁴²⁸ Srv. žalobní fascikl s výčtem škod, jež Vodňanští způsobili (1450); o účasti rožmberských úředníků v řešení vzniklých sporů svědčí např. formulace „*helfenburský purkrabie náš, Mikuláš z Želibořic, obestl je [Vodňanské], aby nám nelovili v řekách; i Sigmund rychtář sám s nimi mluviť*“ (LOR 4, s. 250–254, č. 356, cit. s. 252). Z dřívější doby srv. korespondenci Vodňanských s helfenburským purkrabím Janem ml. z Kraselova (1443), odrážející řadu drobných lokálních záští a sporů té doby (SOA Třeboň, Historica 382a–f), z pozdější doby pak doklad z roku 1461, dle něhož Vodňanští škodili Rožmberkovi „*pychem a mocí*“ na polnostech i potocích (AČ 5, s. 284, č. 23).

Největší břemeno při jednáních – at' ústních, či písemných – a následné nápravě – především vyrukování zajatců z vězení, případně navrácení pobraného majetku – leželo na bedrech úředníků přílehlých panství Choustník – Soběslav, případně Třeboň. Jmenovitě lze uvést alespoň Jana ze Srlína, Vítu ml. ze Rzavého, Ondřeje z Nemyšle, Jana Bolochovence, Stanislava z Přerova, či Řehoře Klarice. V letech 1432–1447 mnohokrát figuruje v jednáních mezi Oldřichem z Rožmberka a Táborskými jméno Jiřika z Dráchova, jeho postavení je ovšem specifické. V pramenech buď vystupuje jako posel či zprostředkovatel jednání o příměří či ve sporech, a ačkoli je označován jako služebník Oldřicha z Rožmberka, opakovaně ručil za stranu táboorskou, at' již v příměrných listinách či na reversech při propouštění vězňů.⁴²⁹

Sondou do běžné formální procedury, provázející propuštění vězně, je trojstranná korespondence, roku 1446 vedená mezi Táborskými, choustnickým purkrabím a Oldřichem z Rožmberka. Podmínky propuštění byly upraveny zvláštními smlouvami – v pramenech se často hovoří o „*úmluvách o vězňech*“ (ilustrativní je v tomto směru např. list helfensburského purkrabího z roku 1439). Zdaleka se nejednalo jen o případy „válečných“ zajatců – zajímání obchodníků, řemeslníků či služebníků se velmi často dalo s vidinou finančního efektu. Zadržovaný byl nucen za své propuštění složit výkupné – nebyl-li schopen je vyplatit okamžitě, postačil i dlužní úpis.⁴³⁰ Z povinností úředníků přičinit se o zjednání práva osedlým v obvodu příslušného panství vyplynula značně objemná, dnes jen zcela fragmentárně dochovaná korespondence – zpravidla ve věci neoprávněného zajetí, ublížení na těle či majetkových škod. Dobovou praxi lapidárně vystihuje zmínka v listu Táborských, kteří odmítali svůj podíl na loupeži s poukazem: „*věduce, by pravda byla, že by úředníci, ke jichžto řádu lidé páně příslušejí, nezmeškali by nás obeslati*“. I bezprávím ze strany Píseckých a Vodňanských vůči osedlým na (zástavním) panství Zvíkov se zabývali tamější úředníci.⁴³¹

Jednotliví rožmberští úředníci, především purkrabí a písaři lokální správy (ojediněle i rožmberský kancléř), opakovaně vystupují v roli úmluvců (*ubrmanů*), a to i mimo obvod panství, na němž působili. Základní body své **rozhodčí výpovědi** *ubrmané* fixovali v po-

---

⁴²⁹ Pramenné doklady o Jiřikovi z Dráchova eviduje ÚLOVEC 2000–01, s. 344–345.

⁴³⁰ Doklady z roku 1446 LOR 3, s. 118–120, č. 166, 167; z roku 1439 LOR 2, s. 29, č. 41; o vyrukování „válečných“ zajatců ŠMAHEL 1989, zvl. s. 16–23; o běžně doloženém zajímání lidí za účelem získání výkupného a dobovém úzu vyrukování z vězení stručně URFUS 1957, s. 99–100; sondu do praxe výplat výkupného učinil ŠMAHEL 1987; srv. též doklady s. 119n.

⁴³¹ List Táborských LOR 2, s. 76–77, č. 103; srv. též zmínky o obsílkách, jež na Tábor adresoval třeboňský hejtman Pešík z Bělé (LOR 2, s. 177, 179, č. 202; ilustrativní je rovněž svědectví, třeboňskými úředníky vydané roku 1443: LOR 2, s. 296–297, č. 347), podobně v případě soběslavského hejtmana Jana Bolochovence (LOR 2, s. 180–183, č. 202); úředníci zvíkovští – srv. např. LOR 2, s. 319, 323, 325, č. 367.

době písemného svědectví o případu.⁴³² Dochované zmínky ukazují, že se téměř výhradně jednalo o drobné majetkoprávní spory – např. r. 1446 úředníci vypovídali o hranice luk mezi vesnicemi Soběnov a Blansko, již o rok dříve (1445) v téže věci mezi Neplachovskými a Mazelovskými, roku 1459 spolu s Janem z Rožmberka řešili spor mezi obcemi Dolní Bukovsko a Sedlíkovice o vodní příkop, roku 1439 vypovídali velešínští úředníci ve sporu o cestu, vedoucí z Besednice k Šimanovu mlýnu, či roku 1477 zprostředkovali smír mezi obcí Todeňskou a úročníkem Mikuláše Šafrána. Obdobný podtext měly i spory mezi obcí města Třeboně a tamějším augustiniánským klášteřem roku 1439 – smír sjednal vyšebrodský opat Zikmund Pirchan. Spory o odvod úroku mezi kapitulou vyšehradskou a pozdějším rožmberským úředníkem Albrechtem Rútem z Dírné řešil Mikuláš z Krchleb (†1444), jehož výrok potvrdili (1446) Jan z Rabštejna a Jan Rús z Čemin, a Oldřich z Rožmberka nechal o celé věci vystavit poměrně obsírné svědectví. Jan Rús z Čemin se angažoval v řešení sporu mezi poddanými rožmberskými a klášteřem ve Schläglu 1449, roku 1447 rožmberský kancléř Jan Rittschawer zprostředkoval řešení sporu mezi Rackem z Rýzmburka a Petrem Zmrzlíkem ze Svojšína, roku 1450 navrhol Václav z Michalovic ve sporu mezi Píseckými a Protivou z Pamětic prostřednictvím rožmberských purkrabí Víty ze Rzávého a Mikuláše Příška z Čestic. Purkrabí písecký (Diviš Malovec) a helfenburský (Václav Vlášek z Miloňovic) měli roku 1463 vypovídat ve sporu mezi Petrem z Dobevi a Václavem Koktanem z Kestřan, roku 1499 vypovídali Konrád z Petrovic a krumlovský purkrabí Petr z Dobrohoště ve sporu mezi Krumlovskými a Zahrádeckými „*o jich [Zahrádeckých] grunty a škody, kteréž se jim na jich dědinách skrze zatopenie rybníka staly*“.⁴³³

K závažnějším podle všeho náležely blíže nespecifikované třenice mezi klášteřem vyšebrodským a Schallenbergery roku 1444, či zprostředkování ve sporu Oldřicha z Rožmberka s Puchbergery o nároky ke zbožím klášteřa zlatokorunského roku 1445, anebo jednání s Jindřichem Roubíkem o klášterní příjmy z Netolic na přelomu 60. a 70. let. Do sporu se Schallenbergery a Oldřichem ze Starhemberka se vyšebrodský opat Zikmund Pirchan dostal z neznámých příčin roku 1444; celá věc měla jistě širší pozadí, jak svědčí stížnosti Oldřicha i Jindřicha z Rožmberka na Schallenbergery i Starhemberka. V září 1444 se Rožmberk dokonce obával, že Schallengerové miní napadnout vyšebrodský klášter, „*mein veterlich erb*“, přičemž vyzýval Starhemberka, aby jim v tomto směru nebyl nápomocen, a obě strany nabádal ke smíru. K vyhrocení konfliktu nakonec nedošlo – zprostředkovateli byli rožmberští služebníci Buzek z Rovného a Hanuš Span;

---

⁴³² O rozhodování sporů prostřednictvím *ubrmanů* a *oprávců* v českém právu srv. URFUS 1957, s. 104–106.

⁴³³ Doklad z roku 1446 URP, s. 87–88, č. 154; z roku 1445 LOR 4, s. 460–461, č. 668; z roku 1459 UBK 2, s. 114, č. 480; z roku 1439 CodRos, fol. 46v; z roku 1477 AČ 7, s. 678–679, č. 114; z roku 1439 (Třeboň) ANTL 1897, s. 61; SCHMIDT 1912, s. 646; svědectví z roku 1446 LOR 3, s. 109–110, č. 156; s. 163–165, č. 230; doklad z roku 1449 LOR 4, s. 138–139, č. 173; z roku 1447 LOR 3, s. 224, č. 318; s. 226–227, č. 320; z roku 1450 LOR 4, s. 293–294, č. 412; z roku 1463 DD 8, s. 416, č. 624; z roku 1499 SOKA Český Krumlov, A I, kart. 3, inv. č. 23.

rozhodnutí sporu mělo být svěřeno Reinprechtovi z Polheimu. Okolnosti, za nichž byly poměry urovnány, nejsou známy.⁴³⁴

S nároky ke zbožím kláštera Zlaté Koruny vystoupil Purkart Puchberger roku 1445, a to s odkazem na zápis krále Václava z r. 1408, svědčící Purkartovu otci Jindřichovi. Oldřich z Rožmberka Puchbergerovy nároky pochopitelně zamítnul, neboť tehdy již klášterství mohl právem pokládat za svůj majetek (srv. s. 84). Puchberger se následně začal mstít na rožmberských osedlých – Rožmberk si na jeho počínání stěžoval bavorskému vévodovi Jindřichovi a pasovskému biskupu Leonardovi, k němuž vyslal služebníka Jörgena Espana. Biskup se ujal zprostředkující role, a v průběhu příslušných jednání Rožmberka zastupovali Jan Rús z Čemin a Wolfhart Mulvanger. Na základě biskupova rozhodčího výroku měl Puchberger svá práva průkazně doložit, což se zjevně nestalo, neboť celý případ měl ještě epizodní dohru po dalších sedmi letech. V jednáních, týkajících se zápisů na zboží zlatokorunské a milevské (1457), se vedle Jana z Rožmberka angažovali i rožmberští úředníci, např. Zachař z Nemyšle, Jan Rús z Čemin a Jarohněv z Usuší.⁴³⁵

Jednání s Roubíkem (o něm srv. s. 372), jenž roku 1469 násilím opanoval Netolice a v souvislosti s tím usurpoval i nárok na příslušné platy, vedl Jan Rús z Čemin. Mareš Růsa v té souvislosti dokonce jmenuje (ovšem bez uvedení pramene) hejtmanem na Vlhlavech – uvážíme-li, že Vlhavy nikdy nebyly rožmberským správním centrem a Rožmberkové nadto drželi maximálně díl této vsi, zdá se, že se jednalo o jakési krátkodobé provizorium, kdy Vlhavy Rožmberkům sloužily jako opěrný bod v blízkosti Netolic. Jednání s Roubíkem nicméně byla závažná z hlediska dobového kontextu – jak ukázal vývoj, Roubík se na léta v širokém pohraničním pásmu stal obávaným opovředníkem a zemským škůdcem.⁴³⁶

Pouze jedinkrát vystupují rožmberští **úředníci v úloze ubrmanů jako uzavřená skupina osob** – jednalo se o řešení nesvárů mezi Oldřichem z Rožmberka a jeho synem Janem roku 1458. Na řešení těchto sporů participovalo 15 vysokých rožmberských úředníků, kteří v daném případě vystupovali jako uzavřená skupina osob, spjatých svým služebným poměrem k Rožmberkům. Určitou analogií jsou případy, kdy byl o rozhodčí výrok požádán některý ze šlechtických spolků, tedy rovněž navenek ohraničená společ-

---

⁴³⁴ LOR 2, s. 352–353, č. 404; s. 365, č. 419; s. 373–374, č. 430, 431 (tyto listy svědčí mj. o tom, že z korespondence k celému případu se dochovala jen část); s. 382–382, č. 441; s. 384–386, č. 443, 445; pozdější zmínka LOR 4, s. 296, č. 417; pozadí sporu rekonstruoval ŠIMŮNEK 1994, s. 68–69, 191; srv. též korespondenci in: SOA Třeboň, Historica 711a–k.

⁴³⁵ UBG, s. 358–359, č. 154a; s. 458–466, č. 199; s. 478–480, č. 207, 207a; SCHMIDT 1900a, s. 86, č. 4; LOR 3, s. 8–9, č. 13; s. 14–15, č. 20; srv. též LOR 3, s. 15–16, č. 21; s. 19–20, č. 27; s. 44, č. 58; plná moc LOR 3, s. 44–45, č. 59, 60; doklad z roku 1457 AČ 21, s. 311–312, č. 69; dobový kontext (ve vztahu ke klášteru korunskému) KADLEC 1949, s. 112–117.

⁴³⁶ MAREŠ 1881, s. 78; spor mezi Roubíkem a Rožmberky o Netolice se projednával i na benešovském sněmu roku 1474 (AČ 4, s. 475, č. 18).

nost.⁴³⁷ Připomenout lze i o něco pozdější událost – několik významných rožmberských úředníků přivěsilo své pečeti k průměrnému listu mezi Janem z Rožmberka a Zelenohorskou jednotou (1467), kde bylo mj. stanoveno, že úmluvci mají v případě sporů být „čtyři z našich obojích služebníkuov“. O úloze příslušníků rožmberské klientely (jmenovitě Baby z Chotěmic a Hynka Zuba z Doubravice) při jednáních o smír mezi Janem z Rožmberka a Jindřichem z Hradce v téže době svědčí list Jana z Dobronic Rehoří Klaricovi.⁴³⁸ Jednotliví příslušníci rožmberské klientely bývali však voleni za *ubrmany* v řadě jiných sporů. Jako konkrétní případ lze uvést zprostředkující úlohu helfenburgského purkrabího v řešení sporů mezi Švamberky a Gutštejny roku 1449.⁴³⁹

Spory mezi příslušníky klientely odlišných vrchností bývaly postoupeny k rozhodnutí zpravidla dvojici *ubrmanů*, z nichž každá strana vybrala jednoho (často rovněž příslušníka klientely). Doloženy jsou ovšem i případy, kdy rozhodčím byla jedna z vrchností. Např. když Václav od Dubu vedl (1449) spor s Petrem Želízkiem z Tourova, navrhoval Václav z Michalovic (k jehož klientele Dubský náležel), aby se strany poddaly rozhodčímu výroku strakonických konšelů, Oldřich z Rožmberka (k jehož klientele náležel Želízko) však trval na dříve již schválených rozhodcích Přibíkovi z Mladějovic, služebníku Václava z Michalovic, a Příškovi z Čestic, služebníku rožmberském. O málo dříve měl Menhart z Hradce být *ubrmanem* ve sporu mezi rožmberským služebníkem Rútem z Dírné a služebníkem Jana z Hradce, Janem Čilúdem (1447). Druhou variantu ilustruje případ, kdy Oldřich z Rožmberka měl rozhodovat spor mezi Bartoškem z Chrastné, služebníkem Václava z Michalovic, a helfenburgským purkrabím Mikulášem Příškem z Čestic (1449), nebo když roku 1447 stanovil rok mezi Janem z Lobkovic a svým služebníkem Janem Kozlovcem. Analogicky žádal Oldřich z Rožmberka Jana z Hradce, aby se ujal role *ubrmana* ve sporech, jež se služebníky Hradeckého vedli rožmberští úředníci Pešík z Bělé a Vlášek z Miloňovic (1447). Nezvykle dlouho se protahovalo řešení sporů mezi choustnickými úředníky (Víta ze Rzávého a Maksant) a Janem ze Štítného, služebníkem Jana z Hradce, téhož roku.⁴⁴⁰

Spory mezi příslušníky téže klientely řešila třetí osoba – např. roku 1449 vypovídal Václav z Michalovic mezi Petrem Želízkiem z Tourova a Vilémem z Třebomyslic, z nichž oba náleželi k rožmberské klientele.⁴⁴¹ Byly-li účastníky sporu osoby bez klientelského

---

⁴³⁷ K celému případu srv. blíže s. 467; k *ubrmanské* úloze spolku srv. case study SCHUBRINGA 1978 (postavením šlechtických společností v roli úmluvců obecně se však autor nezabýval).

⁴³⁸ Zápis příměří se Zelenohorskou jednotou AČ 4, s. 147, č. 35; list Jana z Dobronic SOA Třeboň, Historica 2001.

⁴³⁹ LOR 4, s. 34, č. 36.

⁴⁴⁰ Doklady z roku 1449 LOR 4, s. 24–25, č. 23; s. 28, č. 26; z roku 1447 LOR 3, s. 284, č. 404; z roku 1449 (kauza Bartošková) LOR 4, s. 57–58, č. 67, 69; z roku 1447 (kauza Lobkovicova) LOR 3, s. 210, č. 292; s. 212, č. 295; z roku 1447 (kauza Pešíkova) LOR 3, s. 235–236, č. 335, 336; z roku 1447 (kauza choustnických úředníků) LOR 3, s. 191, č. 264; s. 223–224, č. 316; s. 227–228, č. 322.

⁴⁴¹ LOR 4, s. 57–58, č. 67.

svazku, bývali jmenováni nestranní úmluvci. Příkladem může být spor, jenž vedli rožmberský služebník Příbík z Čejetic a Mareš ze Dvorů, služebník Václava z Michalovic, na straně jedné, s Kateřinou z Tažovic, vdovou po Jarošovi z Drahonic, na straně druhé (1449).⁴⁴² Souborný pohled na danou problematiku ukazuje, že důsledné respektování klientelských vazeb často znesnadňovalo a prodlužovalo řešení vzájemných sporů – ilustrativní v tomto směru jsou letité spory Václava z Michalovic a Oldřicha z Rožmberka s Janem Předborem z Radešína. Předbor náležel ke klientele Hynka Krušiny ze Švamberka, a formální náležitosti tehdejšího postupu zachycuje list Václava z Michalovic Oldřichovi z Rožmberka (1449): „*I prosím’ TM’i, rač list svůj psáti panu Krušinovi z Švamberka, at’ by on panoši svého Předbora obeslal, at’ by mým panošem na jich nepřekážel*“. Neméně výmluvným svědectvím je i celá řada dobových stížností na příslušníky klientely, adresovaných Rožmberkům – např. roku 1420 žaloval Materna z Ronova Oldřichovi z Rožmberka na choustnického úředníka Vítu ze Rzávého, Táborští si roku 1441 stěžovali na Jana Tožici z Vidova a Pešíka z Bělé. Analogicky ilustruje dobové zvyklosti i spor Tábořských s Georgem Grossawerem v letech 1446–1447 – Grossawer sice dlouhá léta zastával úřad purkrabího na Vítkově Kamení (ve službách pánů z Wallsee), k rožmberské klientele měl však velmi těsné vazby: ostatně jeho sestra Markéta se provdala za rožmberského spojence (*služebníka*) Viléma ze Žumberka, jenž tehdy rovněž vedl s Tábořskými spor. Celá záležitost měla širší pozadí a její vývoj prošel řadou peripetií – ani zprostředkování Oldřicha z Rožmberka, jenž byl jedním z *ubrmanů*, spor nevyřešilo. Táborští a Grossawer se i nadále častovali lajícími listy, z hlediska dobových formalit podstatný je však list, v němž se Táborští Rožmberka dotazovali, nebude-li mít nic proti tomu, pokud rožmberský služebník přinese na Tábor lající listy, „*kážeme-li jemu ty listy takové sežrati*“.⁴⁴³

Specifická byla úloha poslů při **zprostředkování informací ze zahraničí** – vedle Prahy, jež byla komunikačním uzlem české šlechty – především z Vídně, Lince a Pasova, naopak úloha Norimberka byla v tomto směru spíše druhořadá. Úlohu Prahy jako komunikačního uzlu (svou úlohu zde hráli i správci pražských domů – srv. s. 181) plasticky dokumentuje Kaplitzerova relace Janovi z Rožmberka (1464) – milicínského faráře Jana Kaplitzera a úředníka Pavla Dětrichovice Jan z Rožmberka tehdy vyslal do Prahy k jednáním s králem i některými šlechtici. Vedle diplomatických úkolů byl Kaplitzer pověřen i vypořádáváním finančních záležitostí (od některých šlechticů přijímal hotové peníze) a o všem, včetně zpráv z domova i z ciziny, jež mu byly sděleny, informoval Jana z Rožmberka. Zprávy z prostředí vídeňského dvora římského krále Friedricha zprostředkovávala Oldřichovi řada osob, vedle rožmberských diplomatických poslů a služebníků např. Kašpar Šlik, Rabštejnové aj. Vazby k Linci, jenž se již v 15. století stal

---

⁴⁴²LOR 4, s. 49–50, č. 57.

⁴⁴³Doklad z roku 1449 LOR 4, s. 49–50, č. 57; o Předborových sporech s Rožmberkem a Michalovicem ŠIMŮNEK 1994, zvl. s. 50; doklad z roku 1420 LOR 1, s. 31, č. 45; z roku 1441 LOR 2, s. 119, č. 150; případ Grossawerův LOR 3, s. 196, č. 272; s. 201–203, č. 280–282; k interpretaci dobových souvislostí ŠIMŮNEK 1994, s. 160, pozn. 161; s. 241–242, pozn. 5; k příbuzenství s Vilémem ze Žumberka srv. UBH, s. 288, č. 231.

jedním z komunikačních uzlů mezi Rožmberky a Rakousy, byly podtrženy rozvinutými obchodními kontakty. Moderní historiografií nebývá zcela docenován význam rožmberských kontaktů s prostředím pasovského biskupství (pasovský biskup byl ostatně vrchním lenním pánem rožmberských lén v Mühlviertelu). Přitom těsné vazby jihočeského prostředí k pasovské diecézi lze sledovat již od 13. století; o kontaktech s Pasovem rovněž svědčí poměrně frekventovaná korespondence, vedená mezi Rožmberky a pasovskými biskupy. Naopak střízlivě je třeba posuzovat kontakty rožmberského prostředí s Norimberkem – dochovaná detailní evidence dobové korespondence rozhodně nevykazuje ve vztazích Rožmberkové – Norimberk enormní frekvenci. Pouze hypoteticky lze usuzovat, že rožmberská kancelář odebírala papír z norimberské papírny rodu Stromerů (srv. s. 149n).⁴⁴⁴

Diplomatické poslové a počátky rožmberské rady. Z předcházejícího vyplynulo, že úlohou diplomatických poslů pověřovali Rožmberkové nejen úředníky, ale často i osoby, jež žádný konkrétní úřad nezastávaly. O jejich kvalitách – odborných, ale i morálních – však lze stěží pochybovat. Poslové jsou v soudobé korespondenci stereotypně označováni jako rožmberští *služebníci* – mnohé ale nasvědčuje tomu, že výstižnější by snad bývalo označení *radové*, jak je ojediněle i výslovně doloženo (srv. s. 152n.). Dobové označení diplomatických poslů jako *služebníci* nesmí mýlit – možné vysvětlení snad nabízí Brather: na základě pramenů z prostředí správního systému saských kurfiřtů zjistil, že často není rozdíl mezi označením služebník (*Diener*) a rada (*Rat*), neboť posláni těchto lidí bylo „*zu dienen und zu raten*“. V nejednom případě se totiž jednalo i o osoby s univerzitním vzděláním, pověřované diplomatickými poselstvími, vzděláváním mladých šlechticů ap. Je lákavé osobám, zastávajícím v rožmberském správním systému prokazatelně významnou pozici – aniž by vykonávaly konkrétní úřad – přisoudit postavení analogické radům (*rete*), převážně nižším šlechticům, působícím na dvoře saských kurfiřtů ve druhé polovině 15. století a tvořících základ pozdější dvorské rady. Některé shodné rysy lze nalézt i v případě formování užší rady římských králů v 15. století – příslušné osoby však byly buď držiteli církevního obročí anebo léna, což je v rožmberském prostředí vyloučeno.⁴⁴⁵

---

⁴⁴⁴ Doklad z roku 1464 AČ 4, s. 100–102, č. 2; vazby k Linci ŠIMEČEK 1969, s. 271–272 (tamtéž uv. konkrétní jména poslů); čilé obchodní kontakty Lince s jihočeským prostředím v 15. století detailně dokumentuje TÝŽ 1971a; některé příklady též HAJNÁ 2002, s. 160, zvl. pozn. 31; vazby jihočeského prostředí k pasovské diecézi řadou konkrétních příkladů doložil SCHMIDT 1907; korespondence – srv. LOR 2–4, dle rejstříků; pro vztahy s Norimberkem jsou závažné edice RÜBSAMENA 1997 a RKF³/XIV; k dějinám stromerovské papírny ve 14.–15. stol. SPORHAN–KREMPEL – STROMER 1960 (v rámci analýzy rozsahu obchodních kontaktů – l. c., zvl. s. 99–100 – Čechy nejsou uvedeny).

⁴⁴⁵ BRATHER 1956, s. 265–266, 268; organizace a okruhy působnosti *rete* na dvoře saských kurfiřtů byly písemně zakotveny ve zvláštním řádu (*Ratordnung*) roku 1499 (srv. BRATHER 1956, zvl. s. 268–269, 273–274, 279; o vztahu rady k činnosti kanceláře l. c., s. 275); k užší radě římských králů HEINIG 1998.

VI. CHARAKTERISTIKA SPRÁVNÍ PRAXE

Právní podstata a formální náležitosti služebního poměru

Služební poměr ve středověku měl řadu symbolických rovin, odvozených od vztahu pán a služebník a souvisejících kategorií ochrany ze strany pána a věrnosti ze strany služebníka – tedy kategorií zpětně posilujících prestiž obou stran.¹ Výstižná formulace dobového chápání vztahu pána a jeho služebníka jako vztahu oboustranně prospěšného se objevuje na místě, kde bychom ji snad úplně nečekali, totiž v chorálu *Ktož jsou boží bojovníci*: „Dávno Čechové říkali a příslovie měli, že podlé dobrého pána dobrá jízda bývá“, v textu záznamu u Dačického ještě s dodatkem „s nímž věrný sluha cti sobě dobývá“. Již o dvě desetiletí dříve se analogicky formulovaná vazba pán – služebník objevuje v *naučení*, jehož autorství je připisováno Smilu Flaškovi: „Svej hospodě věren bud, po jeho se cti vždy trud, jakž své cti, tak chráně, nebyl proň i v jedné ráně“. Z jiného úhlu se dobové chápání oboustranného vztahu pána a služebníka a jeho symbolických významů odráží ve skladbě *Zrcadlo marnotratných* (tisk 1515): dokud má pán peníze, má i mnoho věrných a uctivých služebníků, ledva však zchudne, služebníci před ním ztratí respekt a když není schopen zajistit jim živobytí, opouštějí jej. Jejich odchod názorně ilustruje, že důsledkem finančního úpadku je i společenský pokles.² Postupující zintenzivnění správní praxe, rostoucí role písemného porřízení a další momenty provázející počáteční stadium konstituování raně novověkých správních aparátů s sebou nutně přinášely oslabení významu někdejších symbolických složek služby až na hranici formalismu. Spolu s nezadržitelnou atrofií symbolických složek nabývaly na významu komponenty byrokratické.

Stěžejním právním podkladem služebního poměru byla smlouva – v případě úředníků prokazatelně písemná (z prostředí rožmberské administrativy jsou konkrétní doklady k dispozici od 15. století). Jejím uzavřením se obě smluvní strany zavazovaly dodržovat ve smlouvě zakotvené povinnosti a současně braly na vědomí, že okamžikem uzavření smlouvy vstupují v platnost všechna dobově úzantní právní a etická specifika služebního poměru mezi dvěma osobami, aniž by musela být v jednotlivých smlouvách výslovně uváděna. Jednalo se především o právní ochranu služebníka (srv. s. 402) a jeho věrnost vůči vrchnosti (srv. s. 361nn.). Gierke oprávněně dospěl k závěru, že středověkou smlouvu o službě nelze z právního hlediska odvozovat od „*locatio conductio opera-*

---

¹ K symbolické rovině služby v pozdním středověku HORROX 1994 (s bibliografií).

² *Ktož jsou boží bojovníci* HAVRÁNEK & kol. 1963–64/I, s. 324–325, znění u Dačického SLČ 2003, s. 181; *naučení* Smilovo PATERA 1892, s. 408 (v edici transliterovaný text cituji v transkribované podobě); *Zrcadlo* JIREČEK 1873, passim.

rum“ římského práva, ale od smlouvy o věrnosti a službě (*Treudienstvertrag*) lenního práva.³ Uvedené základní rysy se ukazují jako obecně platné rámcové charakteristiky služebního poměru v pozdním středověku – i v českém prostředí se v té době uplatňuje mnoho- významovost pojmu *služba* – především symbolické roviny této kategorie lze však jen obtížně rekonstruovat.⁴ Zřetelně to ukázal pozoruhodný výzkum Schwerův, jenž se pokusil o výklad chápání vazeb a vztahů v rámci středověké společnosti (vztah pán – služebník nevyjímaje) na základě dobových církevních a filosofických děl – problematice je, nakolik lze touto cestou zachytit mentalitu širších vrstev. Při pojednávání služebních vztahů Schwer operuje – zcela oprávněně – pojmem *Berufsethik*. Tuto kategorii je skutečně třeba brát v potaz již pro období středověku – výslovně tomu nasvědčuje znění jednoho z ustanovení prešpurského sněmu (1499), týkající se obecných etických pravidel služebního poměru a oboustranných vztahů pán – služebník. Otázkou je, zda v tomto směru znamenal nástup profesionálních úředníků, obecně datovaný do první poloviny 16. století, skutečně zcela zásadní přelom a zda je tedy oprávněný v té souvislosti zaváděný pojem „*das neue Berufsethos*“.⁵

Přetrvávajícím symbolickým komponentem uzavření smlouvy o službě byla zřejmě **přísaha** – z rožmberského prostředí okolo poloviny 15. století tato praxe výslovně doložena není, ovšem analogie svědčí vcelku jednoznačně v tom smyslu, že i zde se přísaha nepochybně uplatnila (přísahu jako běžnou součást právního života dokumentuje *Vladislavské zřízení*). Z rozsáhlé literatury, jež je k problematice přísah – služebních i lenních – k dispozici vyplývá, že služební přísahy byly chápány jako symbolický akt, obsahující určité archaické prvky. Znění přísah totiž zpravidla odráželo i rozsah povinností úředníka bez ohledu na to, že jejich specifikace byla zakotvena v písemné smlouvě (dle znění *Maiestas Carolina* se zdá, jako by v českém prostředí zavedl přísahy úředníků Karel IV.). Povinnost skládat přísahu často figuruje v dvorských rádech, kde jsou specifikováni úředníci, přísahu skládající a současně bývá vymezeno i její znění; v kanceláři bavorských vévodů byla o vykonaných přísahách dokonce vedena zvláštní registra, stejně jako i v papežské kanceláři.⁶ I z prostředí rožmberské administrativy je přímo doloženo

---

³ GIERKE 1914; BITTMANN 1991, s. 57, vymezil pět problémových okruhů, jimiž je třeba se zabývat v souvislosti s otázkou služebního poměru v pozdním středověku – celá problematika je ovšem mnohem složitější.

⁴ Analogické rámcové charakteristiky služebního poměru konstatoval MEYER 1933, s. 246–251; taktéž i ORTH 1985, s. 36–38, ŠTIH 1996, s. 185–194 ad.; značnou významovou šíři slova *service* v pozdním středověku připomíná HORROX 1994, zvl. s. 63.

⁵ SCHWER 1952, zvl. s. 58–80; doklad z roku 1499 AČ 5, s. 501–502; ke kategorii „*das neue Berufsethos*“ např. ZIMMERMANN – KRÜGER 1933–77/I, s. 48–55.

⁶ K úřednickým přísahám vrcholného a pozdního středověku souborně SCHEYHING 1960, zvl. s. 113–127, 143–146; ADAM 1980, s. 115–149; GLÄSSING 1976, s. 20–23, se přísahou ve středověku zabýval pouze z hlediska kanonického práva; přísahy překvapivě zcela pomínil HATTENHAUER 1988; jednotliviny např. MAURER 1958, s. 112–113 (přísahy purkrabí württemberských hradů ze druhé čtvrtiny 16. stol.); k přísahám v MC srv. AČ 3, s. 104–105, odst. 22; přísahy

jiné z transparentních gest – **symbolické stvrzení slibu/závazku podáním ruky**. Např. Jarohněv z Úsuší píše: „... *jakož jsem tak já VMⁱ* [Jošt z Rožmberka] *rukú dáním učiniti slíbil...*“. Spolu s podáním ruky se dojednaný závazek (smlouva, ale jistě i služební vztah) potvrzoval *slibem*, jenž snad mohl mít blízko k přísaze – např. roku 1435 se hovoří o potvrzení úmluvy „*ruky podáváním a jasným hlasitým slibováním*“, přísaha rukoudáním je doložena např. i při holdu novému panovníkovi.⁷

Smlouvy, zakládající služební a pracovní poměr lze na základě materiálu z prostředí rožmberské administrativy 15. století (zde dochovaný pramenný korpus nemá u nás ve své době srovnatelnou obdobu)⁸ rozdělit na tři základní kategorie:

- 1) smlouva o výkon úřadu/služby administrativněhospodářského charakteru
- 2) smlouva o výkon služby vojenského charakteru
- 3) smlouva o dílo

Na základě dochovaných smluv bylo lze se pokusit o stanovení typologie smluv a jejich formuláře. Konfrontace znění smluv s dalšími prameny osvětluje právní pozadí služebního poměru (a jeho specifika v případě jednotlivých typů smluv) a přispívá k bližšímu poznání řady aspektů a vývojových charakteristik pozdně středověké správní praxe.⁹

Písemná smlouva jako právní podklad služebního poměru se v západoevropském prostředí spoře objevuje již od 13. století, k rozšíření tohoto typu písemnosti dochází ovšem až ve 14. století. Již ve 13. století se objevují smlouvy s purkrabími v obvodu biskupství pasovského; taktéž i v prostředí světské šlechty, např. Habsburků, jsou tzv. *Bestallungsurkunden* doloženy již od druhé poloviny 13. století. Patze předpokládal, že smlouvy o službě se objevují až ve 14. století, a uvádí i konkrétní příklady – falckrabí rýnští uzavřeli v letech 1300–1355 patnáct takových smluv, v případě arcibiskupství v Mohuči je z období pouhých pěti let (1354–1358) doloženo 34 smluv, počítaje v to ovšem i smlouvy s žoldněři. Pro oblast německých zemí je charakteristické značné kolísání z hlediska doby zavedení písemných smluv o výkon služby, spadající do rozpětí 14.–16. století. Zatímco např. v prostředí württemberské administrativy Bernhardt předpokládá, že ještě v 16. století bývala písemná smlouva o službě – uzavíraná na dobu

---

ve VZZ AČ 5, s. 119–124, 195–196; WIDDER 2000 (povinnost přísahy dvorských úředníků dle amberského dvorského řádu z roku 1474 – edice s. 296–305); znění přísah (z let 1467–1516) dle bavorských register otisknul NEUDEGGER 1889, s. 68–74; registra přísah v papežské kanceláři MITIS 1901 (registr z let 1417–1419); SCHMIDT–WIEGAND 1977 se obšírně zabývala významovými rovinami a rozdíly mezi pojmy *schwören* (*Eidschwur*) a *geloben* (*Verlöbniß*); právní základ i konkrétní znění formulí lenní (*Lehneid*) a úřední přísahy (*Beamteneid*) srovnává WYLUDA 1969, s. 127–159; typologie středověkých přísah CALLIES – KOLMER 1985, s. 690–691.

⁷ List Jarohněvův AČ 7, s. 264, č. 104; doklad z roku 1435 AČ 3, s. 439, č. 16; o podání ruky ve smyslu stvrzení závazku též např. LOR 4, s. 443, č. 646; při holdu panovníkovi KAVKA 1998, s. 211.

⁸ Regestový přehled dochovaných *purkrabských smluv* z rožmberského prostředí (15. stol.) sestavil TECL 1992b, s. 159–160; s rozpisem jednotlivých kategorií údajů ŠIMŮNEK 2004b, s. 378–381.

⁹ K tomu monograficky ŠIMŮNEK 2004b.

určitou či doživotně – vyhotovována jen v případě vyšších úředníků, zatímco u nižších postačila smlouva ústní na dobu neurčitou, v případě administrativy vévodů z Kleve bylo již v první polovině 15. století úzantní vyhotovení písemné smlouvy o službě i v případě nižších úředníků a dokonce i služebníků. Do třetice lze připomenout dvorský řád amberský (1474), kde se hovoří o povinnostech členů rady a v té souvislosti o smlouvě – „*Item das er auch sinen amptbrieff oder zettel sin amt beroren ernstlich und vesticlich nachkommen...*“.¹⁰ V českém prostředí jsou smlouvy o výkon služby pozitivně doloženy od 15. století, ovšem již od 14. století je lze předpokládat minimálně v prostředí správy zeměpanské domény. Zárodečné stadium tohoto typu písemnosti představuje fragmentárně dochovaná smlouva o službě, již (1394 či 1404) uzavřel Jindřich z Rožmberka se třemi nižšími šlechtici (jedním z nich byl dlouholetý rožmberský úředník Vojtěch z Kraselova) – písemnost má formu reversu, jímž Jindřich vyznává, že jmenované muže přijal do svých služeb a je vůči nim povinen náhradou škod.¹¹

Terminologie. Termín, jímž byly smlouvy o výkon služby v českém prostředí označovány v pozdním středověku, není znám. Nejstarší doklady pocházejí z počátku 16. století – jedná se o přejatý pojem *Bestellbrief*,¹² v německém prostředí užívaný promiskue s pojmem *Bestallungsurkunde* (ačkolí tu se jednalo spíše o jmenovací list, vystavený v souvislosti s nástupem úřadu) a *Amtsbrief*. U nás jsou z 15. století doloženy pouze pramenné formulace typu „*ubodit o službu*“ (tj. uzavřít smlouvu o výkon služby).¹³ Již v 19. století byl zaveden dodnes dílem užívaný pracovní termín *purkrabská smlouva*. Tento termín má sice svou logiku, z hlediska studia smluv o výkon služby jako typu pramene ovšem není nejvhodnější. Pojem *purkrabská smlouva* reflektuje skutečnost, že v dochovaném pramenném souboru z českých zemí 15. století jednoznačně převažují smlouvy o výkon purkrabského úřadu. Je však jisté, že analogické smlouvy byly uzavírány i s hejtmany, a nepochybně i s dalšími úředníky, nemluvě o dochovaných smlouvách s žoldněři – žoldněř-

---

¹⁰ Pasovské biskupství – AMANN 1992, s. 74–78, daný druh pramene analyzoval z hlediska obsahového i formálního; habsburská administrativa – MEYER 1933, s. 32, 249; interpretace konkrétních písemností tohoto typu (14.–15. stol.) l. c., s. 146–151, 168–170; PATZE 1970, s. 16, 18; smlouvy o službě, doložené ve 14. století, zmiňuje i GÖRNER 1987, s. 113, ad.; BERNHARDT 1972/I, s. 84; administrativa vév. z Kleve KNECHT–STACHELSCHIED 1958, passim; dvorský řád amberský WIDDER 2000, s. 298; v administrativě burgundských vévodů v polovině 15. století úředník dokonce musel svůj *Amtsbrief* předkládat kolegiu při ročním kladení počtu (SCHWARZKOPF 1970, s. 40–42).

¹¹ Edice: ŠMAHEL – TECL – UHLÍŘ 1993, s. 9, č. 2; o Vojtěchovi z Kraselova ŠIMŮNEK 2002b, s. 139.

¹² Srv. např. „*Bestellbrief auf das Slos Rosenberga Adamen Sudko betreffend*“ z roku 1527 (CodRos, fol. CCr–v).

¹³ Např. roku 1472 Jan z Rožmberka nařizoval helfenburskému purkrabímu, aby nepropouštěl hradního služebníka Oldřicha Želízka z Tourova, neboť s ním míní „*ubodit o službu*“ (AČ 8, s. 95–96, č. 575, 576).

skými oddíly. Z toho důvodu považuji za vhodnější neutrální označení *smlouva o výkon úřadu/ služby*.

Smluvními stranami při uzavření (případně prodloužení) smlouvy byla vrchnost a úředník (služebník). Uzavřená smlouva zakotvovala práva a povinnosti, k nimž se strany vzájemně zavázaly. Při každé změně podmínek výkonu služby bylo třeba uzavřít novou smlouvu.¹⁴ Zda již v 15. století bylo nutno smlouvu pravidelně obnovovat (aniž by se měnily podmínky služebního poměru), resp. po uplynutí určité doby uzavírat novou – jak je známo ze 16. století – nelze uvést.

Smlouva o výkon služby měla svůj pendant v **reversu**, jenž vystavil úředník/ služebník.¹⁵ Pro poznání formalit, provázejících nástup nového úředníka je ilustrativní dvojice helfenburských inventářů z roku 1452. Souběžně tehdy nastupoval úřad nový purkrabí i nový písař. Při té příležitosti byly vyhotoveny i dva inventáře – oba shodně s datem 20. dubna 1452. Nastupující purkrabí (Václav Vlášek z Miloňovic) nejprve osvědčuje, že Rožmberkové mu „*hrad svojoj Helfmburk ke drženie poručili sú*“, specifikuje podmínky výkonu úřadu (počty členů hradní posádky, peněžní a naturální dotace) a poté následuje vlastní inventář („*A já již psaný Václav v tyto podepsané věci jsem se uvázal, kteréžto věci, když bych hradu postúpiti měl, také též zase postúpiti mám*“). Jedná se tu vlastně o ojediněle dochovaný úředníkuv revers – sumarizující jeho povinnosti – a zdůraznit je třeba i fakt, že znění je vtěleno do záhlaví hradního inventáře. Nabízí se tu analogie s praxí doloženou v administrativě rakouských vévodů, kde smluvní podmínky výkonu služby bývaly v některých případech připojovány jako příloha příslušných účetních register.¹⁶

Ustanovení smlouvy (jež přešla i do znění reversu) **byla závazná pro obě strany** – v pramenech jsou k dispozici i výslovné doklady. Např. roku 1522 žádal Jindřich z Rožmberka svého strýce Petra o zaslání opisu smlouvy s choustnickým purkrabím Víťou ze Rzavého, „*kterak by měl zámek chovati, abych se věděl čím spraviti*“; roku 1523 nemohl Petr z Rožmberka vyhovět Vojtěchovi z Jívovice, žádajícímu o purkrabský úřad na Vítkově Kameni, neboť „*já s tímto nynějším purkrabím vo ten Hrádek smlúvu mám, že ho za některé léto tu zuostaviti mám, a že jemu toho nemohu bez jeho vuole do toho času vypověděti*“.¹⁷

Meritem smlouvy byla ustanovení o počtech a skladbě příslušníků hradní posádky a dalšího personálu, jenž je purkrabí povinen na hradě *chovat*, a výše finanční a naturální dotace; odděleně byly evidovány naturální požitky úředníka – v daném případě purkrabího (užívací právo ke dvorům, lukám, lesům, potokům). Stereotypní znění mají

---

¹⁴ Srv. např. znění dvou smluv s novohradským purkrabím Oldřichem ze Dvorce (1467, 1470), lišících se počty příslušníků hradní posádky a přirozeně i výší pololetní dotace (AČ 7, s. 273–274, č. 120; s. 397–398, č. 367).

¹⁵ Taková dvojice písemností – smlouva a úředníkem vystavený revers – je otištěna např. u ZIMMERMANN 1925/1974, s. 326–330.

¹⁶ Revers purkrabího – edice: GROSS 1904a; „*Die taidingen mit dem Enzesdorffer* [Heinrich Enzesdorfer, úředník na Obernbergu roku 1390]“ v edici LACKNERA 1996, s. 38–40.

¹⁷ Doklad z roku 1522 AČ 12, s. 62–63, č. 1410; z roku 1523 AČ 12, s. 67, č. 1418.

ustanovení o výpovědi služby. Řada bodů, vyplývajících z pracovněprávního poměru mezi dvěma stranami, však ve smlouvě zakotvena nebyla. Snad to svědčí o tom, že se jednalo o postupy tradicí vžitě, jež nebylo třeba v každém jednotlivém případě písemně fixovat.¹⁸

Smlouvy vlastně nedávají odpověď na základní otázku: rozsah povinností a kompetence úředníka – v případě dochovaného pramenného souboru tedy především purkrabího. Ve smlouvách nejsou vtěleny ani pasáže o sankcích – ať již v případě porušení výslovných ustanovení smlouvy (např. předčasnou výpovědí), či jinak. Z běžnějších případů porušení smlouvy lze uvést nedostatečné finanční a hmotné zajištění chodu správního centra ze strany vrchnosti, či naopak nesvědomitě plnění povinností ze strany úředníka.¹⁹ Smlouvy neobsahovaly ani pasáže, týkající se nároku na mzdu a náhradu škod. Uzavření smlouvy služebníkově nicméně zaručovalo nárok na smlouvenou finanční a naturální odměnu, a to odváděnou v řádných termínech. Uzavřením smlouvy o službě vrchnost rovněž automaticky přebírala povinnost náhrady škod, jež by služebník v souvislosti s výkonem služby utrpěl. Pasáže o náhradě škod bývaly výslovně zakotveny pouze v případě smluv se žoldněři – v tom spočívá jedno ze specifik tohoto druhu smluv. Zmiňována není ani instituce právní ochrany služebníka ze strany vrchnosti (tento nárok vznikal automaticky momentem uzavření služebního poměru).

Nedílnou součástí uzavření smlouvy o výkon služby bylo v případě purkrabích a hejtmanů panství **vyhotovení hradního inventáře** – jeho zpečetěním úředník ručil za navrácení hradního zařízení, výzbroje, příp. vybavení hospodářského dvora atd. ve stejném rozsahu, v jakém tyto věci při nastoupení úřadu přejímal do správy. Inventář hradu (případně dvora) býval vyhotovován minimálně dvojmo – jeden exemplář obdržel purkrabí, druhý zůstával v kanceláři (u písaře) příslušného panství. Vyhotovení inventáře v souvislosti s nástupem úřadu vyplývá ze souvislostí i z celé řady explicitních formulací – již v rožštejnském inventáři z roku 1403 se v záhlaví uvádí: „*Leta ... ja Petr z Pryzewory, kdyz sem sye wazal w purkrabstwy na Rocztynye, tyto sem nyeczy przygal...*“. Vyhotovení inventářů v souvislosti s nástupem nových úředníků (purkrabího, písaře) je doloženo na Helfenburku roku 1452 a v případě purkrabího i o deset let později; taktéž v případě řady dalších purkrabských úřadů – např. Dívčí Kámen 1462, Nové Hrady 1467, ad. (srv. s. 122n.). Doklady ustálené praxe jsou k dispozici i z počátku 16. století – vyhotovení inventáře zbroje uložené na hradě jako nedílnou součást zahájení i ukončení služebního poměru purkrabího uvádí i smlouva o purkrabství na Rožmberku (1508), inventář („*Inventuarii ainer hauswer...*“) byl vyhotoven v souvislosti s nástupem Adama Sudka do úřadu purkra-

---

¹⁸ Nabízí se tu srovnání se smlouvami z oblasti Vestfálska, jež rozebrala GÖRNER 1987 – jakkoli základní formální náležitosti smluv z rožmberského prostředí a tamějších *Amtsbriefe* jsou prakticky totožné (l. c., s. 58–62), vypovídací hodnota vestfálských smluv je širší (srv. l. c., s. 113–147).

¹⁹ Naproti tomu v německém prostředí jsou klausule o sesazení úředníka v případě neplnění služebních povinností zakotveny již v nejstarších *Bestallungsurkunden* ze druhé poloviny 13. století (MEYER 1933, s. 34, 247).

bího taktěz na Rožmberku (1527).²⁰ Inventáře bývaly vyhotovovány i při změně vrchnosti – držitele hradu. Např. inventář výzbroje na Rožmberku byl roku 1457 vyhotoven v souvislosti s postoupením hradu Anežce ze Schaumburka, vdově po Jindřichovi z Rožmberka; obsahem blíže neznámý inventář hradu Dívčího Kamene byl vyhotoven v souvislosti s jeho předáním Oldřichovi z Rožmberka taktěz roku 1457 – Oldřich žádal svého syna Jana, aby mu na Dívčí Kámen zaslal *můj registr*.²¹

Úředníci a služebníci, působící v rožmberském správním aparátu, byli prokazatelně **evidováni na úrovni lokální** a velmi pravděpodobně i **centrální správy** – v případě krumlovského dvora je výslovně doložena (nedochovaná) *cedule* (1477), v níž byli evidováni příslušníci hradní posádky, dvorský a hospodářský personál.²² Jejich evidenci bylo třeba vést především v souvislosti s výplatami služného – v příslušných registrech bylo uvedeno jméno úředníka/služebníka a jeho nároky na odměnu, případně byla evidována i výše vyplacené odměny. O existenci **register, dle nichž byla v příslušných termínech vyplácena mzda**, výslovně svědčí pasáž z listu Jana Bolochovce ze Šatavy Janovi z Rožmberka z roku 1458: „*I zpravil mě Řehoř Klaric, že bych já nebyl připsán k službě na Třeboni podle jiných služebníkův vašich a též mi i Jaroš syn jeho některú chvíli řekl, že mi není povinen od Vaší Milosti služby vydávati, poněvadž příkázání od V. M. nemá*“. Z register tohoto typu nepochybně vycházela detailní znalost právního základu služebního poměru jednotlivých osob – např. treboňský úředník informoval (1468) Jana z Rožmberka: „*Huovno starý béře službu, než syn jeho jest toliko příkázaným*“. Registra pro evidenci výplat úředníkům a služebníkům jsou doložena též v případě krumlovské kanceláře roku 1457 pod označením „*kniehy veliké, kdež se dvořanóm služba píše*“, k registrům, evidujícím výplaty úředníků panství Velešín (jako správní jednotka zaniklo v 15. století) se zjevně vztahuje i Březanova poznámka: „*... jakž se z starých register nachází, že to, co na úředníky [panství Velešín] šlo, obráceno do důchodů panských*“.²³

Analogická praxe je v případě formalit, provázejících nástup úřadu – smlouva, inventář – doložena i v německém a západoevropském prostředí.²⁴ Taktěz i v případě evidence úředníků – v německých zemích je ovšem doložena přímo centrální evidence smluv o výkon služby. Např. v kanceláři falckých kurfiřtů byla vedena speciální registra,

---

²⁰ Doklad z roku 1403 NOVÝ 1975, s. 63; helfenburský inventář, vyhotovený při nástupu purkrabího Václava Vláška z Miloňovic (1462), je dochován v opisu – edice: ŠIMŮNEK 2002a, s. 243–248; doklad z roku 1508 HEERMANN 1897, s. 185; z roku 1527 CodRos, fol. CCv–CCIr.

²¹ Doklad k Rožmberku RD, s. 224, č. 648 (Anežka mylně uváděna s predikátem *ze Švamberka*); k Dívčímu Kamenu AČ 7, s. 220–221, č. 24; s. 236–237, č. 53.

²² Zmiňována ve smlouvě o krumlovské purkrabství (ŠIMŮNEK 2004b, s. 383).

²³ Doklad z roku 1458 SVĚTECKÝ 1759–61/IV, pag. 648; z roku 1468 AČ 7, s. 318, č. 210; z roku 1457 RD, s. 4, č. 7; Březanova poznámka SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 192.

²⁴ Souborně srv. např. HERRMANN 1998, s. 79–80, PATZE 1970, s. 50 ad.; rožmberskému prostředí blízké byly formality, provázející nástup úřadu ve správním aparátu markrabí bádenských (HERKERT 1910, s. 116–117).

libri oficiarum, evidující vydané jmenovací listy (*Bestallungsbriefe*) a případně též příslušné reversy ze strany úředníků; centrální evidence *Bestallungsbriefe* byla vedena i v kanceláři vévodů bavorských, analogické *libri officialium* jsou v 15. století doloženy i z prostředí papežské kanceláře atd. K nejstarším evidenčním pomůckám této kategorie bezesporu náleží registr leníků („*Dis sint minu manleben*“) a služebníků („*Dis sint min dienstman*“) hrabat z Landau z doby kolem roku 1300 (služebníci jsou uváděni jen jmény, u leníků je poznamenána jejich držba).²⁵ Povinnost odvést při nástupu úřadu určitý poplatek, doložená v některých správních systémech např. v německých zemích, v případě rožmberské administrativy není zmiňována.²⁶

Charakter smluv o výkon služby mají – vedle smluv o výkon úřadu – též **smlouvy o výkon žoldněřské smlouvy**, v některých ohledech specifické (srv. s. 273n.).

Třetím typem smlouvy zakládající pracovní poměr je **smlouva o dílo**. Již ve 14. století je ojedinele doloženo, že i krátkodobé, ad hoc sjednávané pracovní poměry byly podloženy písemnou smlouvou, označovanou *smlúva za dielo* (k nejstarším dochovaným dokladům tohoto typu z jihočeského prostředí náleží smlouva o výstavbu ambitů v minoritském klášteře v Jindřichově Hradci, již roku 1369 uzavřel tamější konvent se zedníky).²⁷ Od 15. století jsou již smlouvy uvedeného typu častější. Smlouva vždy obsahovala druh sjednané práce, termín dokončení, výši odměny a hmotného zajištění, dodávky materiálu, pracovních nástrojů a případně i pracovních sil.

V největším počtu jsou dochovány smlouvy o výkon stavebních prací – na kostelích (obecně známá je smlouva o sklenutí krumlovského farního kostela z roku 1407), hradech i městských budovách; smlouvy byly uzavírány na výstavbu nových objektů (např. jmenovitě doloženo u hrádku v Prachaticích ve 40. letech 15. století) a řada smluv (ani jediná není dochována) byla nutně vyhotovena i v souvislosti s opravami a zdokonalováním fortifikace rožmberských hradů a měst. Z poloviny 15. století jsou doloženy smlouvy o opravy rybníků (obsahují opět základní náležitosti, totiž druh a rozsah sjednané práce, její materiální zajištění a výši odměny). Mechanismus uzavírání smluv o práci na rybnících osvětluje výdajové položky rejstříku panství Rožmberk (1477): když vyvstala potřeba opravit rybník, „*ježto se bráz svezla*“, vyslal úředník posla do Čejkovic pro *stavaře*. Ti se na příslušný rybník přišli podívat, podali dobrozdání, a naučtovali si 8 gr. – „*cbtiece dielo smluviti, dal sem za jich práci viii gr.*“. Na základě dobrozdání byla uzavřena smlouva o dílo na opravu rybníka. „*Item když sme stavaře smluvili, dal sem litkupu iii d.*“ – zní závěrečná položka. Smlouvy o dílo se však vztahovaly i na práce drobnějšího rozsahu,

---

²⁵ Kancelář falckých kurfiřtů – nejstarší dochovaný registr byl veden v letech 1476–1506 (KREBS 1942, s. m7); kancelář vévodů bavorských ETTELT – HAUSFELDER 1992, s. 131; papežská kancelář MITIS 1901, zvl. s. 417nn.; registr hrabat z Landau – edice a rozbor: MÜLLER 1952, s. 117–121.

²⁶ Srv. o této povinnosti v případě úředníků vév. z Kleve (KNECHT–STACHELSCHIED 1958, zvl. s. 97).

²⁷ Doklad z roku 1369 – edice: TADRA 1878; přehled a obsah dochovaných smluv o dílo z rožmberských panství z let 1407–1499 eviduje ŠIMŮNEK 2004b, s. 381–382.

např. výrobu zbraní. Na základě konkrétních objednávek velmi pravděpodobně vznikala i umělecká díla (sochařská, malířská aj.) pro potřeby krumlovské rezidence i církevních institucí.²⁸

Zahájení a ukončení služebního poměru. Služebný poměr začínal uzavřením příslušné smlouvy, a to nápadně často s platností od úzantních platebních termínů (sv. Jiří, sv. Havel), jak svědčí denní data sepsání těchto smluv. K těmže termínům se zpravidla podávala i **výpověď** ze služby (konkrétní data k obojímu srv. v tab. 6).²⁹ Na základě ustanovení přešpurského sněmu (1499) služebník směl dávat výpověď ústně i písemně, úředník jen ústně – což v době rozvinutého systému písemného pořízení zřejmě dokumentuje přetrvávající symbolický význam výpovědi řečené do očí (*vuoč*).³⁰ Záznamů o výpovědích je dochováno jen velmi málo – a to i ve srovnání s nevelkým počtem smluv o výkon úřadu. Pohnutky, jež úředníka/služebníka vedly k ukončení služby, mohly být různé – v každém případě zaujme výpověď, již roku 1466 podal třeboňský hejtman Jarohněv z Úsuší, a to pro nespokojenost s měnícím se postojem vrchnosti; zanedlouho se však do rožmberských služeb vrátil. Podobně i Řehoř Klaric, třeboňský písař, mezi srpnem a říjnem 1474 podal svou rezignaci – její důvod není znám – ovšem počínaje dalším rokem pokračoval ve své úřední dráze a to až do roku 1479.³¹

Smlouva bývala zpravidla uzavírána na dobu neurčitou. Výjimečné jsou případy smluv doživotních (např. smlouva s Kunášem z Machovic o purkrabství na Dívčím Kameni z r. 1479), a stejně tak zřídka jsou doloženy i smlouvy na dobu určitou. Smluvní období se zde zpravidla krylo s výpovědní lhůtou (tj. pololetí) – po skončení příslušného období bylo samozřejmě možné smlouvu prolongovat.³² Výpovědní lhůta byla pololetní, přičemž po dohodě mohla být zkrácena. Služebný poměr byl pokládán za skončený

---

²⁸ Doklad z roku 1407 UBK 1, s. 156–158, č. 565; smlouvu o výstavbu hrádku v Prachaticích (1448) měl podle všeho v ruce ještě Březan, jak lze soudit ze zmínky „*učiniv [Oldřich z Rožmberka] s zedníkem smlouvu a dav ke tomu dílu do dvou set dělníků*“ (BŘEZAN, Výtah 7, s. 146); z obširných regist 15. století jsou známa ustanovení smluv o opravy rybníků Bošileckého a Církvického z roku 1452 (edice: ŠIMŮNEK 2002, s. 101–102); mechanismus uzavírání smluv o dílo dle register z roku 1477 SOA Třeboň, CR, z Rožmberka 22a, fol. 5r; ke smlouvám na výrobu zbraní je závažný list novohradského tesaře Hanzla Nozispiera a jeho *tovaryšů* Janovi z Rožmberka z roku 1471 (SOA Třeboň, Historica 2476a).

²⁹ Termíny nástupu i ukončení služby o sv. Jiří a Havlu byly úzantní např. i v případě úředníků vévodů württemberských (srv. BERNHARDT 1972/I, s. 84).

³⁰ AČ 5, s. 501–502.

³¹ Jarohněv z Úsuší – srv. AČ 7, s. 264, č. 104; Řehoř Klaric – v úřadu je doložen ještě v srpnu 1474 (AČ 14, s. 238–239, č. 2043), jeho rezignace byla známa počátkem října (AČ 14, s. 240, č. 2047).

³² Doklad z roku 1479 AČ 10, s. 37, č. 1008; z prostředí administrativy pánů z Hradce je pozoruhodná smlouva o doživotní službě se zedníkem Jankem z roku 1489 (SOA Třeboň, pob. Jindřichův Hradec, RA z Hradce, II–A–7); k prolongaci smlouvy srv. např. AČ 14, s. 178, č. 1897.

Tab. 6. Denní data uzavření smluv o výkon úřadu a výpovědi

Datum	Předmět	Poznámka
1452, duben 20.	purkrabství na Helfenburku	GROSS 1904a
1457, říjen 14.	purkrabství na Choustníku	AČ 7, s. 219–220, č. 22
1462, duben 23.	purkrabství na Helfenburku	ŠIMŮNEK 2002a, s. 247–248
1462, září 25.	purkrabství na Dívčím Kameni	AČ 7, s. 241, č. 61
1465, říjen 16.	purkrabství na Dívčím Kameni	AČ 7, s. 257–258, č. 96
1467, duben 23.	purkrabství na Nových Hradech	AČ 7, s. 273–274, č. 120
1469, červen 14.	purkrabství na Helfenburku	AČ 7, s. 381, č. 334
1470, duben 23.	purkrabství na Dívčím Kameni	SEDLÁČEK, H 3, s. 66
1470, duben 23.	purkrabství na Nových Hradech	AČ 7, s. 397–398, č. 367
1476, leden 2.	purkrabství na Velešíně	AČ 9, s. 148–149, č. 769
1479, říjen 16.	purkrabství na Dívčím Kameni	AČ 10, s. 37, č. 1008
1483, březen 7.	<i>Sokolík[:] Anno 1483 feria vi ante Dominicam letare Sokolík dal napřed věděti rok, aby pán Tichú jiným opatřil</i>	SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 193
1483, duben 23.	<i>1483 feria quarta in die Sancti georgi zstoupen [purkrabský úřad na Tiché] panu Hřebeňárovi</i>	SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 193
1485, duben 23.	purkrabství na Vítkově Kameni	ŠIMŮNEK 2004b, s. 385–386
1489, říjen 16.	<i>Augustinus Stiger [úředník na Vítkově Kameni] přijat leta Panie 1489 den sv. Havla</i>	SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 194
1493, prosinec 19.	purkrabství na Českém Krumlově	AČ 10, s. 68–69, č. 1076
1506, duben 23.	výpověď z purkrabství na Dívčím Kameni	SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 194

nikoliv dnem vypršení smlouvy, ale teprve tehdy, jestliže obě strany navzájem vypořádaly své závazky, tj. *vyčety se*. Již v *Maiestas Carolina* se v odstavci „*De procuratoribus baronum*“ stanoví, že úředník a služebník nemá „*od toho břemene neb práce svévolně odstúpití*“, ale naopak aby „*z úřadu svého neb vladařství, jimž jest vládl, učinil počet a se vyvedl*“ (překlad 15. stol.).³³ Proto např. Jindřich Roubík z Hlavatec obviňoval strakonického velmistra Jana ze Švamberka (1476), že „*přechovává proti mně purkrabí mého nevyčteného Peklu, kterýž učiniv mi neprávě a nešlechtně i ušel k němu, okrad mě*“. Úzantní praxi, provázející změnu služebního poměru, ilustruje list zvíkovského úředníka Jana Mníška z Blahoust Bohuslavovi ze

³³ AČ 3, s. 150–151, odst. 79.

Švamberka z roku 1476 – pisatel vychází ze skutečnosti, „že mne VM^t nepotřebujete“, sděluje, že má dohodnutou službu u Lva z Rožmitálu a dodává: „I poněvadž VM^{ti} služebník sem, neždalo mi se bez vůle vaše, pane, sobě dokonati. I jest-li pane vůle vaše, tedy sobě dokonám“. Povinnost vypořádání závazků před ukončením služebního poměru jasně vyplývá i z usnesení prešpurského sněmu (1499): „Než úředník ten má odpuštění vzíti než ústně, a počet má napřed učiniti a ze všeho práv býti“.

Vypořádání vzájemných závazků bylo stvrzováno i písemně, jakkoli konkrétní doklady jsou dochovány až z první poloviny 16. století – svou dikcí z předloh 15. století jasně vychází např. list (v soudobé terminologii označovaný *kvitance*), jímž Jan z Rožmberka potvrzoval (1526), že komorní písař Ambrož z Hoštejna, působící ve službách několika Rožmberků a dle instrukcí vrchnosti spravující rodové finance, tak vždy činil „věrně a pravě, jako na dobrého člověka a věrného služebníka přísluší“ a nezanechal po sobě žádné závazky. Z hlediska formálních náležitostí „propouštěcích reversů“ je ilustrativní revers, jímž král Ladislav osvědčil (1455), že Jan z Kocova „za svého kuchmistrovství pravě a řádně se j měl a nám řádný počet z toho ze všeho před ním [Procek z Kunštátu] učiniti“, nadále Janovi zůstává dlužen 24 kgč. 14 gr. a z účetnictví jej „před námi i přede všemi jinými úplně propuštíme a quitujem listem tímto naším“.³⁴ Ke konci 15. století je zjevná tendence, aby se vystavení **listu zachovacího** napříště stalo obligatorní součástí ukončení služebního poměru – o právní závaznosti těchto listů se hovoří ve *Vladislavském zřízení*, ovšem již roku 1492 sněmovní usnesení přímo vyžadovalo, aby ti, „kteří usedlí nejsou“ a vstupují do služby, „měli listy fedrovní neb zachovací od svých pánuov neb úředníkuov aneb od těch, u kterýchž sloužili“, a podobně i sněmovní usnesení z roku 1499 vyžaduje, aby po skončení služby pán služebníkoví vystavil „list, že jest u něho doslužiti“. Osoby bez listů nemají být napříště do služby přijímány.³⁵

Jen výjimečně služební poměr zanikal zběhnutím služebníka (úředníka). Byl to např. případ Krchmáče, šafáře treboňského panství, o němž se roku 1476 uvádí, že před časem z úřadu zběhnul. Vzhledem k tomu, že podkladem pro ukončení služebního poměru byla s dostatečným předstihem podaná výpověď, právem se choustnický písař v listu vrchnosti (1529) pozastavil nad tím, že „pan Řežábek se z bradu Choustníka již vystěhoval, ... a také že jest pustého zámku nechal, žádnému o tom nic neoznámil, by se stěhovati chtěl...“.³⁶

---

³⁴ Doklad z roku 1476 (list Roubíkův) AČ 9, s. 157, č. 787; s tím koresponduje výklad slova *nevychýl* u MICHÁLKA 1983, s. 215; doklad z roku 1476 (list Mníškův) AČ 15, s. 13, č. 26; z roku 1499 AČ 5, s. 502, č. 55; z roku 1526 CodRos, fol. CLXXIXr; z roku 1455 SOA Třeboň, Historica 1712; písař Prokop ve své *Ars dictandi* tento typ písemnosti nazval „Forma na propuštění z počtu“ (MAREŠ 1900, s. 39).

³⁵ VZZ AČ 5, s. 233, odst. 482; doklad z roku 1492 AČ 5, s. 442, č. 42; z roku 1499 AČ 5, s. 507–508, č. 55; *littera conservacionis* se v řadě variant objevuje již v příručce *Praxis cancellariae* písaře Prokopa (MAREŠ 1908, s. 57–60).

³⁶ Doklad z roku 1476 AČ 9, s. 177–178, č. 827; z roku 1529 SOA Třeboň, CS, II–38–1.

Dočasně přerušit výkon úřadu/služby bylo lze jen na základě oboustranné dohody. V rámci sledovaného období to byl především případ fišmistřů, jejichž služeb si při zakládání rybníků cenili i v sousedních zemích – např. rožmberský fišmistr Jan Želízko z Tourova byl (společně s Mikulášem Slepíčkou z Nažic) na žádost pasovského biskupa roku 1472 vyslán, aby založil rybník u Waldkirchenu, přičemž krátce předtím založil rybník na statcích falckrabí rýnského.³⁷ Součástí práv úředníka byl i nárok na dovolenou (srv. s. 450).

Vrchnost měla právo **úředníka sesadit** – Peters pokládá sesaditelnost úředníka za jednu z charakteristik formování nového pojetí úřední funkce, což ovšem není přijímáno bez výhrad. Důvodem k dočasnému suspendování či trvalému propuštění ze služby mohlo být nesvědomitě plnění služebních povinností i jiné důvody (např. osobní spor). Zvláště v případě zemských a zeměpanských úřadů se někdy úředníci souhrou nepříznivých okolností dostali do situace, že byli propuštěni i bez vlastní viny – v případě rožmberského správního systému se nejbližší analogií jeví odstoupení (či propuštění) Oldřicha Roubíka z Hlavatec, purkrabího na Dívčím Kameni (1465–1469), v souvislosti s opovědí jeho syna Jindřicha Rožmberkům (k případu srv. s. 372).³⁸

I sesazení úředníka muselo probíhat v souladu s ustanoveními smlouvy, tedy na základě výpovědi, ohlášené v řádném termínu. Rozhodnutí vrchnosti bylo ovšem v několika směrech limitováno – především ustanovením smlouvy o výkon úřadu, v němž byla zakotvena oboustranná výpovědní lhůta (v rožmberském prostředí zpravidla pololetní). Jen ojediněle jsou z rožmberského prostředí doloženy smlouvy o doživotní výkon úřadu (v případě některých purkrabských úřadů), zatímco ostatní limitující faktory vrchnostenského rozhodnutí se zde neuplatnily (např. v případě zástavy úřadů – v rožmberské administrativě nedoložené – úředník nemohl být propuštěn, aniž by obdržel příslušnou částku). Jakým způsobem se postupovalo v případě rozvázání služebního poměru v důsledku nesvědomitě plnění povinností ze strany úředníka, není známo. Z rožmberského prostředí sledovaného období je znám pouze případ dočasného suspendování úředníka v souvislosti s nesvědomitou finanční správou (helfenburský purkrabí Jindřich Žakavec z Lažan ve 30. letech 15. stol.). V případě čeledi existovala možnost závazku (*zápis/rukojemství*), na jehož základě směla dát výpověď pouze vrchnost. Taková praxe nebyla ovšem ideální pro žádnou stranu – lapidárně to formuloval Jan Hasištejnský: „čeledína dobrého vidouc, hned jej nebo v zápis, nebo rukojemstvím sobě zavěží, aby byl u nich, dokud

---

³⁷ AČ 8, s. 92–93, č. 567; BŘEZAN 1899, s. 243; ŠUSTA 1898, s. 3, pozn. **.

³⁸ Obecně WOLTER 1988, s. 276–278; TÝŽ 1992, s. 45–46; PETERS 1977, sl. 551; k tomu výhrady STREICH 2000, s. 9; klausule o sesazení úředníka v případě neplnění služebních povinností byla zakotvena již v nejstarších jmenovacích listech (*Bestallungsurkunde*) ve druhé polovině 13. století (MEYER 1933, s. 34, 247), v rožmberském prostředí ji naopak ve smlouvách o výkon služby postrádáme; ukázkovým případem úředníkem nezaviněného propuštění byly osudy Roberta of Wodehouse, působilého ve službách anglických králů v letech 1306–1338, kdy byl propuštěn – oprávněný pocit křivdy, vyplývající z královy nevděčnosti, je zřejmý z několika jeho listů (případem se zabýval FRYDE 1952, tamtéž i edice uvedených listů).

chtí“, s logickým dodatkem: „*neb bezděčná služba řídka a ztěžka dobrá bývá*“ a morálním apelem: „*také to činiti není žádná spravedlnost, než prostá moc*“. Vladislavské zřízení pak násilné zdržování služebníků a čeledi ve službě přímo zakazuje.³⁹

Na **zastavených panstvích** náleželo právo jmenování úředníků zápisnému držiteli – v případě rožmberských zástav tedy především pánům z Wallsee (srv. s. 51). O tom, jaký význam byl již koncem 14. století přikládán právu na výběr úředníků, svědčí revers Václava z Vartenberka z roku 1393 – Václav, manžel dědičky poloviny velhartického panství tehdy svědčil, že k uvedenému zboží nemá žádná práva a i v případě, že by mu majitelé panství „*tobo sbožie k vládání a držení poručili*“, úředníky (jmenovitě uváděn purkrabí) by směl dosazovat a sesazovat pouze s jejich souhlasem.⁴⁰

Úředníci, kariéry a úřady

Žádost o **přijetí do úřadu** byla velmi pravděpodobně podávána písemně.⁴¹ Výběr a rozhodnutí o přijetí příslušelo výhradně vrchnosti (o eventuálním vlivu rady v tomto směru není nic konkrétního známo),⁴² ačkoli v praxi často byla tato pravomoc delegována na krumlovského purkrabího. Lze tak soudit z řady listů, jimiž se úředníci jednotlivých správních center ve věci přijímání nových služebníků na purkrabího obraceli se žádostí o souhlas, případně radu o dalším postupu. Např. roku 1478 – po odchodu třeboňského hejtmana Jošta z Pruku – tamější úředníci žádali krumlovského purkrabího přímo, aby na úřad hejtmana někoho dosadil. Vrchnost – případně krumlovský purkrabí – jmenovali do úřadů vyšší úředníky jednotlivých správních center (purkrabí – hejtmany a písaře), zatímco jmenování nižších úředníků a služebníků (především hajných a lovčích, šafářů, hradního personálu) patrně spadalo do kompetence purkrabích (hejtmanů) příslušného panství. Pozitivní doklady k dispozici nejsou, ovšem o vlivu purkrabích na obsazování úřadů lokální správy svědčí výhrůžky helfenburského purkrabího Žakavce písaři Janovi ze Svojkovic, že jej propustí („*odpuštění dávat*“).⁴³ S nástupem nového úředníka (purkrabího – hejtmana) byly spojeny některé neměnné formality. Část z nich lze pouze předpokládat na základě analogií z pozdějšího období. Jedná se především o tzv. uvádění do úřadu, kdy nový úředník byl představen svým podřízeným, a tito

---

³⁹ HASIŠTEJNSKÝ 1851, s. 23; Jan své pojednání ovšem psal již v době zostřených podmínek pro pohyb čeledi (srv. PELANT 1981, s. 386–388); o právním nároku čeledi na mzdu l. c., s. 388; VZZ AČ 5, s. 231–232, odst. 479; detailněji v *Zuostanie prešpurském* (1499) AČ 5, s. 507–509, č. 55.

⁴⁰ SOA Třeboň, CS, II–417–3.

⁴¹ HOLLEGER 1990, s. 142, se překvapivě pozastavuje nad tím, že v případě žadatele o úřad lesmistra ve Schwarzwaldu je zmiňována jeho písemná žádost.

⁴² Srv. např. AČ 21, s. 362–363, č. 172; např. v Meklenbursku rada schvalovala výběr úředníků již ve 14. století (RADLOFF 1910, s. 34).

⁴³ ŠIMŮNEK 2004a, s. 222, 228.

zavázání slibem poslušnosti.⁴⁴ Zdá se, že v rožmberské administrativě se alespoň dílem uplatnil model, známý např. z administrativy habsburské, kde jednotlivé úředníky dosazovali jejich nadřízení. Své slovo snad při výběru úředníků měla v prostředí rožmberské administrativy i rada – v Tyrolsku posuzovalo jednotlivé uchazeče o úřad šestnáctičlenné kolegium.⁴⁵

Kritéria výběru vhodných uchazečů o úřednické posty nejsou z rožmberského prostředí z poloviny 15. století pozitivně známa. Základním hlediskem výběru nepochybně byla morální bezúhonnost – věrný služebník je takový, jenž za všech okolností „*věrně a pravě slouží a tvého [vrchnosti] dobrého a počestného ve všem hledí*“; současně takový, „*jenžť nepochlebuje a pravdu praví a pověděti smí, ve všem nic se tebe [vrchnosti] nebojí*“. Za charakteristické rysy nehodného služebníka se naopak pokládalo vyhledávání vlastního prospěchu a pochlebenství, svárlihost a zlodějství. Výstižně a poměrně obsírně zachytil dobový názor na pozitivní a negativní vlastnosti služebníka Jan Hasištejský z Lobkovic (†1517) – příslušné pasáže jeho otcovského *naučení* synu Jaroslavovi dokládají současně význam řádného posouzení morálních vlastností úředníka dříve než je přijat do služby. Obsahově zcela analogicky, jen ve formě školáckého rýmování (inspirovaného, zdá se, právě spisem Lobkovicovým), se k dané problematice vyjadřuje zhruba v téže době ve fiktivní řeči *Ludvík z Pernštýna*. Klíčová tu opět je přisnost, ale spravedlivost pána vůči služebníkům, důležitý je *passus* o výhodách motivace služebníka k řádnému plnění povinností, stejně jako názor, že dobrá služba má být náležitě odměněna; jinými slovy se opakuje i požadavek na upřímnost a konstruktivní kritičnost vztahů mezi pánem a služebníkem – tento se má k pánovi na veřejnosti chovat uctivě, „*ale když budeva sama dva, v tu dobu, uzná-li toho příhodnú potřebu, neuměl-lit' bych v čem slušně panovati, at' nemešká oznamovat'*“; vysoké ocenění úlohy služebníků se zračí ve formulaci: „*O služebníky at' příjmu raddu zdravú, v jakú s nimi mám býti uveden povahu, já abych jich užíval v svých potřebách, a oni aby mi platni byli v službách. Neb statek skrze služebníky dobyt i ohájen bývá, a zase skrze služebníky též ztracení mívá*“ – tato myšlenka u Lobkovic nefiguruje. Úzantní rady, jak se správně chovat ke služebníkům, ve zkratce zachycuje i anonymní autor *Zrcadla marnotratných* (tisk 1515), jehož pojetí pak dominuje důraz kladený na náležitý postoj vůči šafáři (srv. s. 164). Židek ještě dodává, že i věrný služebník může svého pána zapřít – ovšem pouze v případě nebezpečí, tak jako „*syn muož otce zapřieti v nebezpečenství*“. Morální profil *hodného služebníka* probírá již dříve Štítný ve svých *Kniežkách o šaších*; jeho moralizující formulace se nesou spíše v obecné rovině, stejně jako výpisek zhruba z roku 1447 o požadovaných charakteristikách úředníků zemských i dvorských – uvedené úřady mají být svěřovány výhradně osobám, „*ježto jsú ctnosti a mravov vážnosti jasny, na nichžto mravov a života šlechtnost a láska spravedlnosti bud' ptána a shledána, ... pokoje a spravedlnosti ješto by milovníci byli*“ (v tomto

---

⁴⁴ O uvádění úředníků do úřadu jsou konkrétní zmínky k dispozici až z první poloviny 16. století – např. roku 1540 uváděli helfenburského purkrabího Václava Chřepického z Modlíškovice do úřadu rožmberští úředníci Bušek ze Záboří a Jindřich Sudek z Dlouhé (KASPAR, Nettolitz, fol. 19v).

⁴⁵ Doklad z roku 1478 AČ 9, s. 220, č. 901; habsburská správa ve Vorlandu (14.–15. století) MEYER 1933, s. 248; Tyrolsko MAYER 1920, s. 22–24, 31.

ohledu nenastal žádný kvalitativní posun oproti znění *Maiestas Carolina* o sto let dříve). V hlavních bodech totéž, formou rozvleklé rétoriky kladl Bohuslav Hasištejský z Lobkovic (1497) na srdce Petrovi z Rožmberka poté, co tento nastoupil úřad nejvyššího hejtmana království. Propracovaná kritéria výběru lze naproti tomu konstatovat v případě uchazečů o vstup do služeb krále Maxmiliána I. – z dobrozdání, vypracovaných o jednotlivých žadatelích o úřad lesmistra (*Waldvogtamt*) ve Schwarzwaldu (1511) vyplynulo, že vedle osobních vlastností uchazeče byl kladen důraz na jeho finanční situaci a nezávislost na jiné vrchnosti, a rozhodovaly i dosavadní zásluhy; sociální původ uchazeče byl sice zmíněn, ale sám Maxmilián jej pokládal za druhořadý.⁴⁶

Určitou roli při výběru mohly sehrát **doporučující dopisy**, případně kladná vysvědčení. Jejich vydávání služebníkům je ve sledovaném období výslovně doloženo i v rožmberském prostředí – např. roku 1443 adresoval bavorský vévoda Jindřich Oldřichovi z Rožmberka doporučující list pro Thomana Trembecka, „*der willen hat in Beheim zue dienen*“. V rožmberských službách Trembeck nicméně doložen není, a totéž platí i o Joachimůvi Motmitzerovi, jehož do rožmberských služeb doporučoval hrabě Jan ze Schaumburka. Z doby kolem roku 1470 pochází osvědčení Jana z Rožmberka, že jistý Clement, jenž sloužil na jeho *zámcích* („*auf unsern geschlossen*“), prokázal dostatečnou svědomitost a potíral kacíře („*wider dy ketzer... geubet*“) – může jej tedy doporučit. V daném případě není uveden adresát, nejednalo se tedy o konkrétní přímluvu, ale obecně o **kladné vysvědčení** kvalit služebníka – podobně jsou dochována i vysvědčení pro komorního písaře (srv. s. 323) a pro lékaře (srv. s. 158).⁴⁷

Z prostředí rožmberské administrativy nejsou k dispozici podklady pro posouzení otázky, jakou – pokud vůbec – úlohu hrál sociální statut uchazeče (bylo zmíněno, že úřady purkrabích a hejtmanů centrální i lokální správy zastávali bez výjimky šlechtici – srv. s. 410n.). Taktéž není známo, nakolik mohla svou roli sehrát jeho finanční situace – analogie totiž ukazují, že v některých administrativách (výslovně např. v Bavorsku) byla zámožnost uchazeče argumentem pro jeho přijetí, neboť zvláště v úřadech finanční správy se předpokládalo, že v případě potřeby vypomůže vlastními finančními prostředky.⁴⁸

Především v případě vyšších úředníků (tj. purkrabích, hejtmanů a písařů) bylo třeba řešit otázku **zastupitelnosti** – po dobu nemoci, služební cesty a přirozeně i služební volna (dovolené). Žádné psané pravidlo v tomto směru není známo, z praxe vyplývá ovšem

---

⁴⁶ HASIŠTEJSKÝ 1851, s. 20–22; VRĚÁTKO 1864, s. 80–81, 179; JIREČEK 1873, s. 249, 254; ŽÍDEK 1908, s. 37; ŠTÍTNÝ 1956, s. 366, 386–388, 395–398, 404; doklad z roku cca 1447 SOA Třeboň, Historica 881; požadavky na profil úředníka v *Maiestas* AČ 3, s. 107; rady Bohuslava Hasištejského TRUHLÁŘ 1893, s. 78–104, č. 64; požadavky na uchazeče o císařskou službu rozebral HOLLEGER 1990, s. 142–145.

⁴⁷ Doporučení Trembecka LOR 2, s. 266, č. 306; doporučení Motmitzera LOR 2, s. 355–356, č. 407; vysvědčení pro Clementa SOA Třeboň, Historica 2438.

⁴⁸ REINLE 2001, s. 145–149.

zřetelně, že purkrabího/hejtmana zastupoval písař příslušného panství. Bylo-li tomu i naopak, s jistotou říci nelze, v naléhavých případech pravděpodobně však ano. Jen výjimečně se stávalo, že ve správním centru nebyl přítomen ani purkrabí/hejtman ani písař – k takové situaci došlo např. roku 1478 v Třeboni a lovčí treboňského úřadu spolu s rychtářem žádal krumlovského purkrabího, aby byl obsazen úřad hejtmana, „*nebo jest toho potrebie pro rozličné potreby listovnie; nebo rozliční lidé jedú a jdú skrze zámek, nebo, to Buob vie, tēm věcem tak daleko nerozumieme*“.⁴⁹

Vymezení pravomocí úředníků, zvláště v lokální správě, nebylo v polovině 15. století zdaleka jednoznačné a striktní. Tuto skutečnost ilustruje konfrontace okruhů pravomocí purkrabích a hejtmanů (srv. s. 172), přičemž stejně nejasná byla dělicí čára mezi kompetencemi vrchnostenských úředníků lokální správy – purkrabími a písaři na straně jedné a rychtáři na straně druhé v oblasti trestní a finanční správy (srv. s. 176nn.). Nevyjasněnost sfér působnosti jednotlivých úředníků a teprve počínající tendence ke specializaci byly v pozdním středověku jevem výrazně symptomatickým – často nerozpletné klubko vzájemně se překrývajících služebních pravomocí jednotlivých úředníků vedlo v literatuře na straně jedné k formulování představy o typu pozdně středověkého „univerzálního úředníka“ (*Universalbeamte*), zatímco jiní badatelé rezignovaně prohlásili, že „*welche Kompetenzen in einzelnen den Vögten, Schultheißen und ihren lokalen Verwaltungen zustanden, ist... niernegends überliefert*“.⁵⁰

Dochovaná korespondence nasvědčuje tomu, že dosti omezené byly **možnosti samostatného rozhodování** rožmberských úředníků. Nejen v zásadních, ale často i ve zcela podružných záležitostech – otázkou zůstává, nakolik tak činili z povinnosti a nakolik z alibismu – se úředníci obraceli se žádostí o instrukce na Krumlov. Nejčastěji žádali o instrukce v oblasti trestního práva (srv. s. 266), výstižně ovšem ilustruje postavení úředníků i žádost treboňských právovárečných měšťanů o povolení k prodeji piva do Stráže roku 1473 – rozhodnutí v té věci bylo vyhrazeno vrchnosti, již treboňský hejtman Bolochovec podával dobrozdání a návrhy na možné řešení. Na rozhodnutích Oldřicha z Rožmberka byl zcela závislý Jindřich ze Sobětic (sídlící na Týně), a to dávno předtím, než vstoupil do rožmberských služeb – např. roku 1447 se Jindřich Oldřicha ptal, „*ke komu v té míře zřenie a útočičtš měl bych mieti*“ po dobu Oldřichovy cesty do Vídně, „*nebt' bych nic bez rady a otazu vašeho učiniti nechťeť*“; nerovný vztah mezi oběma muži se zračí v řadě dalších listů. K analogickému závěru jako v konkrétním případě rožmberské

---

⁴⁹ AČ 9, s. 220, č. 901.

⁵⁰ Na překrývání povinností lokálních úředníků a rychtářů v administrativě věv. z Kleve (15. stol.) poukazuje KNECHT–STACHELSCHIED 1958, zvl. s. 95–97; analogicky v případě teritoriální správy v Anglii (15. stol.) ROSENTHAL 1965, s. 161; kategorií „univerzálního úředníka“ se zabýval DORMEIER 1994, jenž charakteristiky rozpracoval na příkladu kariéry Dietricha Buringa (†1441) ve službách vévodů brunšvických a poté vyvodil obecnější postřehy (l. c., s. 389–407, obecně zvl. s. 400–407); cit. FRITZ 1986, s. 169; analogicky podle všeho uvažoval i SCHWALLER 1994, jenž okruhy působnosti úředníků panství Kunětická Hora a Pardubice (1490–1521) glosoval jen několika povrchními postřehy (l. c., s. 108).

administrativy dospěl obecně Willoweit – soudí, že „*der Diener ist direkten Weisungen unterworfen und handelt meist unselbständig, wengleich ihm der einzelne Befehl gerade auch relativ ungebundenes Handeln mit eigenen Entscheidungen abverlangen kann*“.⁵¹ Samostatně rozhodovat se odvážili Soběslavští, jež Vok z Rožmberka následně pokáral (1478): „... *ale vy máte obyčej, když co svolíte i učiníte, teprv na mne znesete*“.⁵²

Pravidlo osobní odpovědnosti platilo především v oblasti finanční správy. Nasvědčují tomu formulace ve většině dochovaných účtů, úročních a výběřcích rejstříků – jmenovitě tu bývá uváděn úředník, jenž doklad vyhotovil a zodpovídal tudíž za správnost uvedených údajů a náležitě vyúčtování. Z rožmberského prostředí lze jmenovitě uvést např. záhlaví novohradského účtu z roku 1390 („*Notantur percepta Johannis Zubkonis, burgraviū Noui Castrī anno domini LXXXX...*“), účet panství Příběnice z roku 1421 (rubrika „*Mathie notarii distributa super impensis*“⁵³) či výběřcí rejstřík téhož panství z roku 1424 („*Census s. Galli anni etc. xxxiiii a Przybenicz collectus per Rzywinum in Bechyna*“ – „*Census... colectus in Trzbiebon per Petrum notarium et Rzywinum*“), rejstřík panství Krumlov z roku 1445 („*ego Petrus notarius domini Henrici de Rosenberg incepti colligere censum innovacionis per istud registrum prenotatum*“⁵⁴) či rejstřík panství Rožmberk z roku 1494 („*Das Zehend Register der Herschaft Rosenberg. Anno domini etc. lxxxxxiiii. Sand Goring [sic] zinsß hye inn ufschribn. Wolfgangn notarius*“), atd. Přímou v nadpisu nesou jméno účtujícího (zpravidla soběslavského purkmistra) rejstříky, evidující příjmy z prodeje ryb z jednotlivých rybníků na panství Choustník – Soběslav (dochovány od 1518). Téměř hrdost lze vyčíst z vlastnoručního záznamu krumlovského fišmistra Příbika z Vracova o nasazení rybníka Gotprunu: „*Anno etc. hviij s veliké noci vyloviv z Hartenšlaku Malého, vsadil sem do tohoto rybníka iiii β iiii^l capronum trdlých. Já Příbík z Vracova*“ v rybníčních registrech. Analogický princip osobní zodpovědnosti lze doložit i mimo oblast rožmberských panství – např. v karlstejnských účtech z let 1423–1434 je u každé účetní rubriky uvedeno konkrétní jméno – a rovněž ze sousedních zemí. Vzorová je např. formulace účetní uzávěrky výběřcího rejstříku fojtství Harburg (Lüneburg) z roku 1497: „*Hebbe ick, Hinricus Hippstede, dem ersamen rade to Luneborch up desse vorgescreven entfangenen und bescreven summen upgebracht und geandtwerdet an gelde so nagescreven*“, analogicky svědčí i záhlaví rejstříků příjmů fojtství Bodenteich z doby kolem roku 1500: „*Ein register der werderinge des slotes Bodendyke, van Aschen van Bodendorp overantwerdet*“ – v těchto případech je odpovědnost úředníka výslovně zmíněna.⁵³

---

⁵¹ Doklad z roku 1473 VAČKÁŘ 1867, s. 104; korespondence Sobětického s Rožmberkem – z roku 1447 LOR 3, s. 272, č. 385; též např. LOR 3, s. 318–319, č. 455; s. 326, č. 468, aj.; paušální soud HLAVÁČKA 2000, s. 50, o poměrně rozsáhlých pravomocích rožmberských úředníků není zcela podložený; WILLOWEIT 1983, s. 130–135, cit. s. 131.

⁵² SOKA Tábor, AM Soběslav – I, kart. 31.

⁵³ Doklad z roku 1390 ŠUSTA 1909, s. 27 (díličích nadpisů typu „*percepta/distributa Zubkonis*“ je v účtu celá řada); z roku 1421 NOVÝ 1989, s. 91; z roku 1424 NOVÝ 1993, s. 42, 43; z roku 1445 SOA Třeboň, pob. Český Krumlov, Vs Český Krumlov, I 7 R^{alfa} 186/1, fol. 70r; z roku 1494 SOA Třeboň, CS, II–249–2e, obálka; rejstříky o prodeji ryb SOKA Tábor, AM Soběslav, kart. 77; doklad

I jednotlivé knihy register na úrovni centrální i lokální správy bývaly často označovány jmény příslušných písařů – konkrétní doklady jsou k dispozici od 14. století (srv. s. 102). Samotný výraz *odpovědnost* (případně adj. *odpovědný*) je v souvislosti s vymezením povinností rožmberských úředníků v 15. století již výslovně doložen – např. ve smlouvě o purkrabství na Vítkově Kameni z roku 1485 se hovoří o zodpovědnosti purkrabího za svěřený hradní inventář („... *und waꝛ hans gebat und anderen notturff und zeug auf dem gesloss dem phleger geantwurt ist...*“). Analogických formulací, dokládajících osobní zodpovědnost úředníka za řádné vykonávání povinností, svěřený inventář atd. je v dobových pramenech celá řada – např. ve smlouvě o držbě hradu Špilberka, uzavřené mezi králem Ladislavem a Jindřichem z Rožmberka (1453), je výslovně vytčena Jindřichova osobní zodpovědnost za řádné skladování zbraní a střeliva („*Item er sol auch unsern Zeug püchsen, pulver, pheil... getruwelich bewaren in den gewelben*“), Anežka z Rožmberka nechala vyhotovit (1482) inventář hospodářského dvora, aby bylo zřejmo, zač úředník ručí („... *i také nechávám sepsáno, veť se jest [úředník] uvázal, aby to také při dvoru zuostalo...*“), atd.⁵⁴

Osobní zodpovědnost úředníka dokresluje i fakt, že jeho úřední povinnosti – ale i práva – byla takříkajíc nepřenosná. Ve *Vladislavském zřízení* se přímo stanoví, že pán nemá právo žádat po příbuzných úředníka vypořádání jeho závazků, a stejně tak pozůstalí nemohou nic vymáhat, „*leť počet na místě úředníka pánu učinit*“.⁵⁵

Kontrola správního systému. V rámci rožmberského správního systému fungovala v 15. století poměrně striktně vymezená pravidla nadřízenosti a podřízenosti, jež automaticky zakládala i příslušnou odpovědnost.⁵⁶ O zvláštních kontrolách výkonu správy, nařízených vrchností či jí samotnou přímo vykonávaných nejsou přímé doklady k dispozici. Bamberger dokonce odlišuje dvojí typ kontroly ze strany vrchnosti – celkovou kontrolu (*Verwaltungskontrolle*) narozdíl od kontroly dílčí – účetní (*Rechnungskontrolle*). Někdy byla kontrola výkonu správy začleněna do kompetence některého z vysokých úředníků – např. v Bavorsku jí byl pověřen rentmistr (s ohledem na potřebu kontroly účetnictví). Potřebnost kontroly úředníků a služebníků ze strany vrchnosti opakovaně zdůrazňuje Hasištejnský – je prospěšná jednak z důvodů psychologických (aby nezlenivěli a nepolevili ve svědomitosti), ale i „*ne ve všem se vždy na úředníka a na čeled' ubezpečuj, a raději jistotu věz o svém, co se děje, než neměj*“. Nicméně Rožmberkové se do kontroly chodu administrativy pouštěli – pokud je známo – jen výjimečně. Opět je tu

---

z roku 1458 v rybníčních registrech ŠIMŮNEK 2002, s. 94; karlštejnské účty PELIKÁN 1948, passim; doklad z roku 1497 GRIESER 1942, s. 107; kolem 1500 VOGTHERR 1979, s. 301.

⁵⁴ Doklad z roku 1485 ŠIMŮNEK 2004b, s. 385–386; z roku 1453 SOA Třeboň, Historica 1670; z roku 1482 SOA Třeboň, CR, z Rožmberka 27/9, kart. 74.

⁵⁵ AČ 5, s. 232–233, odst. 482.

⁵⁶ Analogický, tj. hierarchický systém, je doložen i z habsburských panství ve Vorlandu 14.–15. stol. (MEYER 1933, s. 248–249), naopak v případě správního systému markrabí bádenských se ukazuje, že „*für das Verhältnis der Beamten untereinander ist die gegenseitige Kontrolle hervorzuheben*“ (HERKERT 1910, s. 118).

k dispozici jen častěji připomínaná kontrola register helfenburského purkrabího Žakavce, již prováděl Oldřich z Rožmberka, obecně kontrola účetnictví byla součástí pololetního/ročního skládání počtů.⁵⁷ S uplatněním sankcí vůči nedbalým úředníkům – vyjma dočasného suspendování zmíněného Žakavce – se ve sledovaném období v rožmberské administrativě nesetkáváme. Poučné je tu ovšem exemplum o hajném, jehož pán nechal za špatné služby potrestat, ale posléze si uvědomil: „*Tento se již naměl, a jest bohat; zřavím-li jeho vládanie a chudému poručím, bude mě chudý lačný více žítí*“.⁵⁸

Úřední kariéry charakterizuje několik kategorií – především služební postup a jeho protipól v podobě služební degradace, dále ovšem i rotace úředníků a dědičnost a kumulace úřadů. Dalším závažným aspektem je personální kontinuita – právem chápána jako indikátor stability administrativního systému.

Služební postup – chápáný ve smyslu tzv. „lineární“ kariéry – mohl v zásadě znamenat dvojí změnu úředního postavení: vyšší post v témže místě, či stejný post v centru. Pro 15. století není důvodné toto pojetí služebního postupu pokládat za anachronismus, jakkoli vypovídací hodnotu tohoto faktoru nelze jistě přeceňovat. Připomeňme nicméně, že představa „kariérního postupu“ i na nižších (tím spíše na vyšších) stupních hierarchie byla velmi živá – podkoní se chlubí svým postupem v rámci služebnícké hierarchie, argumentuje tím, že býval *ryněřem*, načež „*té psoty zbyť*“ a nyní je již sedmým rokem podkoním, ovšem s lákavou vyhlídkou: „*netáhnet' mój pán dluhóv zbyjí, měť chce střelcem učinit'*“, s čímž přirozeně souvisí další zlepšení jeho životních podmínek a postavení.⁵⁹ V praxi rožmberské administrativy (tak jak ji prameny dovoluují rekonstruovat) se mohlo se jednat o:

1) Povýšení v rámci hierarchie příslušného správního centra (např. z hajného na purkrabího). Případy, kdy úředník v rámci jediného správního obvodu vystřídal více než jednu úřední funkci, nejsou ve sledovaném období příliš časté (prokazatelně doloženo je pouhých 8 případů). Z nich se striktně vzato jednalo o „povýšení“ ve třech, o „degradaci“ v pěti případech (srv. tab. 7), je ovšem jasné, že takto lze jen těžko věc hodnotit – např. proto, že v některých případech nenásledovaly úřední posty na témže panství po sobě, výjimkou nebyly ani případy, jakkoli nečetné, kdy úředník zastával týž post opakovaně (12/13? případů). Pozoruhodné je, že opakovaně zastávané posty se týkaly pouze purkrabského a hejtmanského úřadu – opakovaně zastávaný úřad písaře není doložen (srv. tab. 8).

---

⁵⁷ BAMBERGER 1922–23, s. 215–216; Bavorsko – rentmistr ROSENTHAL 1889, s. 297; HASIŠTEJNSKÝ 1851, s. 23; o kontrole počtů srv. s. 199.

⁵⁸ ŠTÍTNÝ 1956, s. 387–388.

⁵⁹ Tzv. „lineární“ kariéru pokládá za anachronismus STEJSKAL 1997, s. 219 (pro období raného novověku); skladba *Podkoní a žák* HRABÁK 1962, s. 125.

Tab. 7. Změny úředního postavení v rámci téhož správního centra

Jméno	Správní centrum	Úřady
Jan Bolochovec ze Šatavy	Třeboň	úředník → hejtman
Řehoř Klaric	Třeboň	písař → hejtman
Petr Višně z Větrní	Český Krumlov	úředník → purkrabí
Jan z Kozího	Třeboň	hejtman → úředník
Přibík Had z Paběnic	Český Krumlov	purkrabí → místopurkrabí
Konrád z Petrovic	Český Krumlov	purkrabí → úředník
Lipolt Víta ze Rzávého	Zvíkov	purkrabí → úředník
Jarohněv z Úsuší	Třeboň	hejtman → úředník

Tab. 8. Opakovaně zastávané úřady

Jméno	Správní centrum	Úřad
Pešík z Bělé	Třeboň	hejtman
Jan Jedlice z Obděnic	Český Krumlov	purkrabí
Konrád z Petrovic	Český Krumlov	purkrabí
Mikuláš Příšek z Čestic	Helfenburk	purkrabí
Buzek z Rovného	Český Krumlov	purkrabí
Jan Rús z Čemin	Český Krumlov	purkrabí
Lipolt Víta ze Rzávého	Zvíkov	purkrabí
Víta (ml.) ze Rzávého	Choustník	purkrabí
Jarohněv z Úsuší	Třeboň	hejtman
Matěj Višně z Větrní	Český Krumlov	purkrabí
Václav (ml.) Vlášek z Miloňovic	Helfenburk	purkrabí
Hynek Zub z Doubravice	Soběslav	hejtman
Jindřich Žakavec z Lažan	Helfenburk	purkrabí

2) Získání úřadu téže úrovně, avšak v centrální (tj. krumlovské) správě je v rámci sledovaného období pozitivně doloženo pouze v několika případech – čtyři purkrabí lokální správy později zastávali purkrabský úřad na Krumlově (srv. tab. 9). Svě oprávnění má snad hypotéza Králové, že někteří z písařů lokální správy mohli v pozdějších letech nalézt uplatnění v krumlovské kanceláři, ovšem v případě písaře Jana Srlína je třeba

mluvit spíše o kumulaci úřadů a pouze v posledních letech jeho života snad o povýšení (srv. s. 336). Širší kontext ilustruje dvojice analogií z předcházejícího a následujícího období. Zajímavou kariérou v rožmberských službách prošel Mareš z Přehořova (†před 1403), původem soběslavský měšťan – původně zastával úřad hajného na Soběslavi,

Tab. 9. Postup z lokální do centrální správy

Jméno	Úřady
Zachař z Nemyšle	purkrabí velešínský → purkrabí krumlovský
Jan Jedlice z Obděnic	purkrabí dobronický → purkrabí krumlovský
Buzek z Rovného	hejtman třeboňský → purkrabí krumlovský
Ctibor ze Zásmuk	purkrabí na Dívčím Kameni → purkrabí krumlovský

roku 1397 je doložen jako šafář na Krumlově a nedlouho nato získal úřad soběslavského purkrabího. Chronologická posloupnost posledních dvou úřadů není zcela jistá, logický je však postup hajný – šafář – purkrabí. Dlouholetý úředník rybníční správy, Mikuláš Slepíčka z Nažic (†po 1512) začínal jako fišmistr na panství třeboňském a postupem doby se vypracoval na krumlovského fišmistra.⁶⁰

O služební **degradaci** v pravém slova smyslu – definované jako negativní otisk služebního postupu – nelze ve sledovaném období hovořit. Zřejmé je to např. z posloupnosti úředních postů Matěje Višně z Větrní, jenž v rozmezí let 1414–1440 opakovaně zastával úřad krumlovského purkrabího, ovšem i purkrabské a hejtmanské úřady na jiných správních centrech. Totéž platí o Přibíku Hadovi z Paběnic, pravděpodobně členu rožmberské rady, jenž od 50. do 80. let pobýval na Krumlově a zastával zde úřad purkrabího a později místopurkrabího. Jan Jedlice z Obděnic začínal jako purkrabí na Dobronicích, poté byl purkrabím krumlovským, následně zvíkovským, načež se znovu vrátil do purkrabského úřadu na Krumlov. V případě krumlovského purkrabího Mikuláše ze Želibořic bylo přeložení z Krumlova na Helfenburk diktováno snad přímo jeho přáním, přihlídneme-li k poloze Mikulášových statků. I zde lze připomenout případ z dřívější doby – o degradaci je možné snad skutečně hovořit v případě Damiána z Yzaru, jenž je uváděn jako purkrabí na Choustníku (1382) a později na méně významném Hrádku u Pacova (1387–1389).⁶¹

⁶⁰ KRÁLOVÁ 1977, s. 121; Mareš z Přehořova – ves Přehořov zakoupil až roku 1386 od Oldřicha z Rožmberka (RBMAV 3, s. 71, č. 147); k roku 1397 UBK 1, s. 127–128, č. 425; RBMAV 3, s. 152, č. 361; roku 1403 je uváděn jako někdejší purkrabí soběslavský (AČ 35, s. 279, č. 39); Slepíčka z Nažic – srv. s. 542; AČ 21, s. 488–491, č. 6.

⁶¹ Damián z Yzaru – srv. s. 75; ačkoli TRUC 1957, s. 8, se domnívá, že Damián – úředník na Hrádku byl syn nebo kmotřenec choustnického purkrabího Damiána, mám zato, že se jednalo o tutéž osobu.

Z celkového pohledu vyplývá, že případy „lineárních“ kariér lze v prostředí rožmberské administrativy 15. století dokumentovat. Vypovídací hodnotu získaných údajů však relativizuje omezený počet případů, a navíc není možné ve všech případech s jistotou prokázat, že změna úřadu byla nutně výrazem vzestupu či naopak poklesu jednotlivce v hierarchii úředníků.⁶²

Od „kariéry“ chápané ve smyslu „služebního postupu“ je třeba odlišovat **rotaci**.⁶³ Analogie z období raného novověku ukazují, že rotace úředníků byla motivována snahou vrchnosti eliminovat možnosti obohacování úředníků, příliš dlouho setrvávajících v jednom úřadu.⁶⁴ Podobnou motivaci nelze v 15. století důvodně předpokládat, přinejmenším proto, že rotace se tehdy týkala jen části vrstvy úředníků – omezovala se výhradně na purkrabí/hejtmany, ani jednou není doložena rotace písaře. V prostředí rožmberské administrativy je ve sledovaném období rotace doložena ve 22 (24?) případech, z nichž nejčastěji se jednalo o dva úřady (75%), v některých případech tři (20%) a v jednom případě vystřídal úředník v rožmberských službách pět postů (5%). Konkrétní údaje jsou prezentovány v tab. 10.

Tab. 10. Úřední rotace⁶⁵

Jméno	Správní centra (v závorce počet)
Mikuláš Pešík z Bělé	Třeboň, Nové Hrady (2)
Jan Bolochovec ze Šatavy	Soběslav/Choustník, Třeboň (2)
Petr z Dlouhé	Nové Hrady, Velešín (2) ⁶⁶
Petr od Dubu	Choustník, Zvíkov (2)

⁶² Ojedinelý výskyt „lineárních“ kariér v prostředí rožmberské administrativy v období posledních Rožmberků konstatuje STEJSKAL 1997, s. 220 (srv. čtyři typy úřednických kariér v rožmberské administrativě uvedeného období – l. c., s. 219–220); je s podivem, že HAHN 1979, s. 216–217, v případě správního systému braniborských markrabat v hierarchii úřadů změny úředního postavení nepředpokládá, a vylučuje tak možnost sledovat případy úředních postupů/degradací.

⁶³ STEJSKAL 1997, s. 220, mezi oběma kategoriemi náležitě nerozlišuje, jak nasvědčuje formulace „*Die weitgehend üblichste Typ der Karriere war eine solche, bei der der Beamte sowohl verschiedene Funktionen ..., wie auch die Wirkungsorte ... gewechselt hat*“ – z téhož však vyplývá věcná shoda s poměry okolo poloviny 15. století, kdy rotace byla nejfrekventovanějším způsobem změny úředního postu.

⁶⁴ Tuto motivaci konstatuje pro rožmberský správní systém za vlády Viléma z Rožmberka (2. pol. 16. stol.) STEJSKAL 1997, s. 217nn.; ROSENTHAL 1965, s. 166, rotaci úředníků vytknul přímo jako jeden z charakteristických rysů správního aparátu vév. z Yorku již v 15. století.

⁶⁵ Úřední působení na Choustníku a Soběslavi není chápáno jako případ rotace, neboť se jednalo o jediné panství (o správních specifikách panství Choustník – Soběslav srv. s. 80nn., 371).

⁶⁶ Jako novohradský purkrabí je roku 1418 uváděn pouze Petr (bez predikátu), je však pravděpodobné, že se jednalo o Petra z Dlouhé.

Oldřich ze Dvorce	Nové Hrady, Velešín (2)
Václav Hruža z Chelčic	Helfenburk(?), Prachatice (2?)
Buzek z Kanic	Český Krumlov (fišmistr), Nové Hrady (2)
Zdebor z Kozího	Třeboň, Soběslav (2)
Kunáš z Machovic	Velešín, Dívčí Kámen (2)
Zachař z Nemyšle	Velešín, Český Krumlov (2)
Konrád z Petrovic	Zvíkov, Český Krumlov (2)
Buzek z Rovného	Třeboň, Český Krumlov (2)
Mikuláš Víta ze Rzavého	Nové Hrady, Zvíkov (2)
Albera z Těchobuze	Příběnice, Choustník (2)
Václav st. Vlášek z Miloňovic	Helfenburk, Zvíkov (2)
Jan z Vlksic	Helfenburk, Rožmberk ⁶⁷ (2)
Ctibor ze Zásmuk	Dívčí Kámen, Český Krumlov (2)
Mikuláš ze Želibořic	Český Krumlov, Helfenburk (2)
Jan Želízko z Tourova	Prachatice, Český Krumlov (fišmistr) (2)
Jan z Dlouhé	Prachatice, Třeboň, Helfenburk; též Rožmberk ⁶⁸ (3/4)
Jan Jedlice z Obděnic	Dobronice, Český Krumlov, Zvíkov (3)
Mikuláš z Krchleb	Třeboň, Choustník, Zvíkov (3)
Erazim z Michnic	Dívčí Kámen, Velešín, Nové Hrady (3)
Matěj Višně z Větrní	Český Krumlov (maršálek), Dívčí Kámen, Český Krumlov, Třeboň, Velešín (5)

S „dědičností“ úřadů se na rožmberských panstvích v 15. století nesetkáváme – ani v jediném případě není známo, že by syn automaticky zaujal stejné (či významnější) postavení než jeho otec.⁶⁹ O dědičnosti není důvod hovořit ani v případě Georga

⁶⁷ Na Rožmberku jako purkrabí roku 1478 (SOA Třeboň, CS, II–249–2b).

⁶⁸ Zde však nepůsobil ve službách Rožmberků.

⁶⁹ Ke zcela opačným závěrům dospěla rozborem úřednických kariér v knížectví Plock za knížete Siemowita IV. (1381–1426) SUPRUNIUK 1996; analogický závěr – závislost kariéry syna na kariéře otce – vyslovila SOCHACKA 1993, zvl. s. 73nn., v případě Michala z Bogumilowic (†1432) a jeho syna Jan z Czyżowa (†1458); i v případě správního systému pánů z Wallsee lze u některých úřadů postihnout převahu členů jediného rodu, právně však jejich dědičnost zakotvena nebyla (srv. DOBLINGER 1906, s. 505, 521).

Grossawera a jeho syna Konráda, jenž po otci převzal purkrabský úřad na Vítkově Kameni a dokonce ani v případě rodů, v rožmberských službách působících po generace (srv. s. 413n.). Jak svědčí sporé zmínky, synové příslušníků rožmberské klientely v některých případech patrně ani nejevili o vstup do rožmberských služeb zájem – např. jménem neuvedený syn třeboňského úředníka Jarohněva z Úsuší byl vyslán do služby do Rakous.⁷⁰

Výjimečným jevem byla na rožmberských panstvích **kumulace úřadů** – v 15. století je doložena prakticky jen na úrovni nižších správních jednotek (rychtářství, hájemství – srv. s. 213). S ojedinělými případy kumulace vyšších – tj. purkrabských – úřadů se v rožmberské administrativě lze setkat jen v předhusitské době. Např. roku 1381 je uveden *Nyclas zden czeiten schaffter zu Rosenberch und pfleger zu Witigenhams*, v případě Jindřicha z Radostovic (1392: Krumlov + Lutová; 1395: Třeboň + Lutová) Tecl naopak kumulaci právem odmítá. Případy kumulace purkrabských úřadů jsou ještě na počátku 15. století doloženy na jihočeských královských hradech – např. Racek Odranec z Drahonice byl purkrabím na Zvíkově (od 1406), souběžně na Hluboké (od 1409) a oba úřady zastával ještě roku 1415. Značně neobvyklý je případ třeboňského purkrabího Jana, jenž současně zastával i úřad rychtáře (1417).⁷¹ Případy kumulace písařských úřadů – písaři městští a současně vrchnostenští – průkazně doloženy nejsou. Výjimkou je tu nejasný případ Mikuláše Tlučby, ovšem průkazné jsou vazby školních mistrů ke krumlovské městské kanceláři a nelze snad upřít alespoň částečné opodstatnění ani hypotézám o vazbách těchto osob ke krumlovské vrchnostenské kanceláři. Nezvyklý je případ Jana ze Srlína, písaře panství Choustník – Soběslav, v letech 1426/1439–1446 nárazově působícího i v krumlovské vrchnostenské kanceláři.⁷² K výrazné změně dochází v 16. století, v jehož druhé polovině nebyla kumulace úřadů v rámci rožmberské administrativy nikterak výjimečným jevem; jako analogii lze uvést např. administrativu braniborských markrabí v té době, kde přes 40% úředníků drželo více než jeden úřad.⁷³

Ve sledovaném období se vystřídali tři rožmberští vladaři: Oldřich (1418–1451), Jindřich (1451–1457) a Jan (1457–1472). Z hlediska obsazení úřadů lze jednoznačně hovořit o **personální kontinuitě** – není znám ani jediný případ, kdy by nástup nového

---

⁷⁰ Srv. list Tomana Infantallera, hejtmana v Braunau, z roku 1473 (UBK 2, s. 182, č. 815).

⁷¹ Doklad z roku 1381 MÖRATH 1905, s. 116–117, č. 4 (termín *schaffter* tu však pro nedostatek srovnávacího materiálu není jednoznačně interpretovatelný); TECL 1987a, s. 209; Racek Odranec – srv. SEDLÁČEK, H 11, s. 28; LC 7, s. 163; třeboňský purkrabí Jan – k roku 1417 TECL 1990, s. 101.

⁷² Personální vazbu školy a městské kanceláře pro 15. století podrobně dokumentuje HEJNIC 1972, s. 35–36, jenž předpokládá i vazby k vrchnostenské kanceláři (l. c., s. 35; podobně i KRÁLOVÁ 1977, s. 122–123); o Tlučbovi srv. s. 518; rukou choustnického písaře Jana ze Srlína (v úřadu doložen 1423–1441/1443?) je psáno 40 písemností rožmberské kanceláře z let 1426–1446 (na základě rozboru písařských rukou uv. KRÁLOVÁ 1977, s. 51–52; blíže k tomu a k možným souvislostem srv. s. 516nn., heslo Český Krumlov – úředníci kanceláře).

⁷³ Rožmberská administrativa STEJSKAL 1997, s. 218; braniborská administrativa HAHN 1979, tab. s. 206.

vladaře byl provázen personálními změnami v obsazení úřadů. Tento trend byl v pozdním středověku obecně platný – personální kontinuita je zřejmá v případě správního aparátu markrabat bádenských; na základě prosopografického studia mohl Moraw konstatovat existenci stabilní vrstvy falckých leníků, zastávajících tradičně úřady ve službách falckrabí rýnských – personální kontinuita nebyla přerušena ani v období, kdy byl Ruprecht Falcký římským králem (1400–1410). Skutečnost, že zachování personální kontinuity nevylučovalo možnost inovace, případně reorganizace, Erkens doložil na příkladu kanceláře krále Zikmunda. V jednotlivých případech ovšem nebyly osudy úředníků po nástupu nové vrchnosti jisté – dokladem jsou obavy, jež o osud svého strakonického úředníka v testamentu vyslovil Jošt z Rožmberka (1464): „*Také chcme, aby se úředníku našemu Strakonickému Othmarovi [z Neznašov] žádná křivda nedála nepochybujíc o něm, že jakož jest nám věrně a pravě sloužil také k locumtenentovi našemu a k conventu strakonickému že se pravě, věrně a bezelstně zachová...*“⁷⁴

Jednotlivé úřady na rožmberských panstvích se v 15. století nikdy nestaly **předmětem zástavy, pronájmu, formou odměny**, a ovšem ani prostředkem obchodních transakcí. Pro úplnost připomeňme, že v případě zástavy panství Helfenburk Mikuláš Příškoví z Čestic (1461–1462) se nejednalo o zástavu purkrabského úřadu, jenž Příšek na Helfenburku vykonával jakožto úředník Jana z Rožmberka (srv. s. 66n.). Rožmberským úředníkům nebyla zapisována na výnosu příslušného panství ani odměna za vykonávání úřadu. Svědčí o tom následující případ: roku 1476 se Václav Lhotský, šternberský úředník na Soběslavi, dostal do sporu s tamějším rožmberským úředníkem, když žádal „*všech duochoduov pánu svému polovici tohoto zámku od polúletie jměti; a tak praví, že by jemu to pán jeho na jeho službu dať*“.⁷⁵ Zástava purkrabského úřadu – její právní základ není ovšem jasný – je doložena pouze v případě purkrabství na zástavním královském hradě Zvíkově. Zde je dokumentován případ, že purkrabímu náležela část úroků, vybraných v obvodu panství – výslovně to je doloženo roku 1457, kdy zvíkovský písař odevzdával část vybraných úroků přímo purkrabímu a žádal, aby tato skutečnost byla zanesena do příslušných register, „*neb purgrabie drží dvě léta hrad na nájmu*“.⁷⁶ Sporná je v 15. století otázka zástav rychet – tento jev, doložený v případě některých městských rychet na rožmberských panstvích ve druhé polovině 14. století (srv. s. 180), nelze pro období 15. století prokázat. Analogická situace je i v případě zástav příjmů ze cla – o praxi ve 14. století v obou případech opakovaně svědčí zmínky v rožmberském urbáři (1379–1384).

---

⁷⁴ Bádenská administrativa HERKERT 1910, s. 114; MORAW 1968, zvl. s. 125; ERKENS 1987 (závěry souborně s. 451–452, 457–458); doklad z roku 1464 SOA Třeboň, CR, z Rožmberka 27/6, kart. 73.

⁷⁵ Zcela neodůvodněně hovoří ŠUSTA 1909, s. 19, o *nájmu hradu* (s odkazem na znění *purkrabských smluv!*); doklad z roku 1476 AČ 9, s. 179, č. 829.

⁷⁶ AČ 14, s. 69, č. 1630.

Poměry na rožmberských panstvích se v uvedeném směru podstatně lišily od zvyklostí v německých zemích a západní Evropě – zde náležely zástavy úřadů k běžným stránkám správní praxe. Pronajímány byly především úřady, jejichž výkon byl spojen s finanční správou – detailně doloženo je to v případě habsburských držav v Rakousích, ve Vestfálsku, zástavy úřadů jako jeden ze způsobů sanace financí byly běžné též v hrabství Jülich–Berg v 15.–16. století. V případě zeměpanských úřadů v Braniborsku v 16. století bylo zjištěno, že zástavu na svém úřadu mělo zapsáno více než 40% úředníků, velmi rozšířené byly zástavy úřadů rovněž v prostředí církevní správy.⁷⁷ Obdobně běžné bylo udělování úřadů ministeriálům a leníkům – ani tento druh držby úřadů není v rožmberském prostředí doložen, a totéž platí i o zástavě lén.⁷⁸

Hierarchie správních center. Význam jednotlivých správních center rožmberské domény se lišil v závislosti na úloze centra z hlediska územněsprávního, hospodářského i strategického – vojenského.⁷⁹ Klíčová správní centra ve své závěti vytknul Jan z Rožmberka, když vyslovil přání, aby nebyla od rodové domény zcizována, naopak správní centra druhořadého významu byla v průběhu 15. století ve dvou vlnách redukována (srv. s. 69). V čele pomyslné hierarchie stál Krumlov, sídlo Rožmberků, jejich kanceláře a centrální správy dominia. Z hlediska hierarchie center lokální správy se okolo poloviny 15. století poměrně zřetelně ukazuje druhořadý význam správních center Velešín, Dívčí Kámen a Vítkův Kámen, naopak ke klíčovým správním centřům náležela Třeboň a Soběslav. Především vojenský význam měly hrady Choustník a Helfenburk, exponovaná poloha při hranicích s Rakousy (Vitorazskem) podtrhovala vojenský význam Nových Hradů. Administrativní význam tohoto centra byl zvýšen zánikem panství Velešín jako samostatné správní jednotky a jeho přivtělením k novohradskému panství.

---

⁷⁷ Srv. např. ORTH 1985, s. 38; habsburská administrativa LACKNER 1992, s. 298–299; Vestfálsko GÖRNER 1987, zvl. s. 69–77; Jülich–Berg SCHELER 1994, zvl. s. 125; Braniborsko HAHN 1979, s. 222–225; k otázce zástav úřadů z hlediska finanční správy (a vztahu věřitel – dlužník) na základě pramenů z oblasti Šlesvicka–Holštýnska PETERS 1976–77/I, zvl. s. 162–173; z oblasti církevní správy srv. SPRANDEL 1977, s. 52–62; TEWES 1986, s. 312–314; specifika účetnictví v případě zástav úřadů naznačil GRESKY 1984, s. 306; k témuž i BAMBERGER 1922–23, s. 214, 229; k problematice obchodování s úřady srv. např. REINHARD 1974, zvl. s. 302–313 (autor zdůvodňuje tezi, že „*die Ämterkäuflichkeit ist hier das Ergebnis einer bestimmten Konstellation von Politik und Wirtschaft*“ – cit. s. 302); též SCHWARZ 1983 (v prostředí papežské kanceláře a dvorských úřadů ve Francii); široké spektrum otázek k dané problematice reflektují příspěvky ve sborníku MIECK (hg.) 1984 – souborně je zřejmé, že z oblasti světských úřadů byly předmětem obchodu pouze úřady zeměpanské.

⁷⁸ Srv. ARNOLD 1985, s. 184–208; SPIESS 1978, s. 238–247; o udělování úřadů lesní správy v léno BERG 1871, s. 93–96; k zástavě lén z právní stránky PLANITZ 1936, s. 78–84.

⁷⁹ Stojí tu za zmínku, že v některých částech Polska ještě v 15. století hierarchie správních center do značné míry reflektovala chronologickou posloupnost jejich vzniku (SZYMCZAKOWA 1981, zvl. s. 149).

Aspekty každodenní správní praxe

Pro období 15. století nelze rekonstruovat každodenní chod správního systému způsobem, jakým to umožňují prameny počínaje 16. stoletím. Je možné se zaměřit jen na jednotlivé aspekty, přičemž řadu otázek lze řešit jen hypoteticky.

Jakožto jeden z předpokladů funkčnosti administrativy lze předpokládat – minimálně v případě krumlovské kanceláře – **úřední hodiny**. A to i přesto, že o úzkém sepětí administrativy a pojmu času nejsou z rožmberského prostředí k dispozici doklady tak průkazné, jako např. v případě řádu německých rytířů, kde došlé písemnosti byly na dorsu označovány nejen datem, ale i hodinou doručení. V případě zemských a dvorských úřadů (např. úřady desk či dvorská kancelář) nicméně jsou úřední hodiny pozitivně doloženy až v 16. století.⁸⁰

Z 15. století pochází několik zmínek ve vztahu k úředním/služebním místnostem – „**pracovním**“. Nejstarší zmínka uvedeného typu na krumlovském hradě se vztahuje k Hostislavovi z Bílska – roku 1407 se připomíná *stubella Hostislai*, roku 1444 je dokonce doložena „*malá světnice, v kteréž krajčí nyní dělá*“, na Rožmberku měl svou místnost i blíže neznámý Křížek – hradní kuchařce byly peníze vyplaceny „*v Křížka světnici*“ (1477). Zdaleka nejrozšířenější byl ovšem pojem *komora* – roku 1424 se na Krumlově připomíná *komora purkrabina*, na počátku 50. let je doložen pokoj obývaný komorníky („*camera, in qua nunc camerarii mei [Oldřicha z Rožmberka] iacent*“) a pokoj úředníka hospodářské správy („*illa camera, in qua nunc iacet procurator*“). Na Rožmberku měl – opět dle svědectví účtu z roku 1477 – svou vlastní *komoru* přirozeně písař, a purkrabí tu dokonce úřadoval v místnosti s kamny (částka peněz byla předána „*na purkabinie [sic!] stole u kamen*“). Pro pozdní středověk je charakteristické, že ještě nebyla striktně odlišována sféra osobní a služební/úřední – zatímco purkrabí pravděpodobně bydlel ve vlastním domě a *komora* byla tudíž jeho pracovnou, v případě dalších zmínek zvláště užití slovesa *iacere* evokuje, že se zřejmě jednalo o obytné pokoje zmíněných osob (v nichž se snad i úřadovalo). Pojmy *komora* a častěji *komůrka* – prokazatelně jako označení obytné místnosti – v pramenech figurují rovněž v souvislosti s ubytováním hradního služebnictva a posádky. Na Krumlově jsou již ve 20. letech doloženy *komůrky na pavlačích* – zřejmě vysunutých hrázděných konstrukcích, v nichž bydlel hradní personál (tehdy např. kdosi „*Rynšovi kuchařovi na pavlači vybil trubličku*“), taktéž i v případě ubytování posádky na Helfenburku o půl století později.⁸¹

---

⁸⁰ Praxe v prostředí řádu německých rytířů THIELEN 1963, s. 395; o významu hodin a měření času ve 14.–16. století CROSBY 1997, s. 75–93 (s bibliografií).

⁸¹ Doklad z roku 1407 UBK 1, s. 156, č. 564; z roku 1444 LOR 2, s. 395–398, č. 458; z roku 1477 SOA Třeboň, CR, z Rožmberka 22a, fol. 4v, 7r; z roku 1424 PK, s. 86; z počátku 50. let LOR 4, s. 325–327, č. 464; Krumlov – 20. léta PK, s. 77; Helfenburk – 70. léta AČ 21, s. 389, č. 224; většinu pramenných podkladů pro rekonstrukci topografie krumlovského hradu v 15. století eviduje KUBÍKOVÁ 1999 (nutno ovšem vycházet z originálního znění pramenů).

Nezbytným předpokladem fungování správního systému byla operativní obousměrná **komunikace** mezi vrchností a centrální správou na straně jedné a jednotlivými správními centry na straně druhé.⁸² Úředníci lokální správy, znalí místních poměrů, mohli centrální správu kdykoli informovat o aktuálním dění v obvodu příslušného panství, případně poskytnout požadované písemné podklady – např. prachatický úředník Václav Hruza z Chelčic psal zhruba roku 1447 Janu Rúsovi z Čemin: „*posielám ty věci vypsaný, o kteréž mi jest páně milost přikázat*“. O průběžném propojení mezi úřady lokální správy a Krumlovem svědčí přímo výslovná zmínka v listu Oldřicha z Rožmberka Zdeňkovi ze Šternberka (1448): „*A cožtě úmysla tvého..., daj mi věděti na Chúsník a odtud mi ihned dále věděti dadi*“.⁸³

Pravidelný písemný kontakt byl běžný již ve 14. století, a to prostřednictvím *listů poselacích (missivů) a mandátů*. Poměrně frekventovanou písemnou formu komunikace v poslední čtvrtině 14. století dokládají opakované poznámky v choustnických účtech o tom, že částka peněz byla vyplacena *per litteram domini*. Kvantitativní analýza v souladu s očekáváním potvrdila, že listy poselací v 15. století představovaly nejfrekventovanější produkt rožmberské kanceláře.⁸⁴ Zdokonalování správní praxe v 15. století – vyznačující se nárůstem objemu písemností – s sebou neslo i zvýšené nároky na rychlost a spolehlivost komunikace.⁸⁵

K frekventovaným nástrojům komunikace mezi vrchností a úředníky náležely v 16. století **instrukce** – z 15. století je tento typ písemnosti dochován sice ojediněle, přesto je však nesporné, že již tehdy se jednalo o typ písemnosti v rožmberském prostředí známý a užívaný. Dle instrukcí se prokazatelně řídili úředníci pověřeni diplomatickými úkoly – v instrukci bylo zakotveno, v jakých věcech a jakým způsobem jsou poslové/úředníci jménem vrchnosti oprávněni jednat. Instrukcí tohoto typu je dochováno jen několik – zatímco v instrukci (*articulové*) Jarohněvovi z Úsuší a Kokotovi ke sjezdu strany poděbradské v Kutné Hoře roku 1448 jsou některé formulace v imperativní formě („*Item najprve poviete*“; „*Item povězte*“), jindy je instrukce formulována v ich-formě, jako kdyby si ji úředník sepisoval dle příslušných nařízení sám pro svou potřebu („*Item najprve... mám vzkázat*“; „*což zviem, dám JMⁱ věděti*“) – tak je tomu např. v instrukci pro

---

⁸² K celé škále otázek s tématem souvisejících se vztahují příspěvky ve sborníku HEIMANN – HLAVÁČEK (hg.) 1997; další literaturu k otázce eviduje MERSIOWSKY 1998, s. 147, pozn. 152.

⁸³ Doklad z roku cca 1447 SOA Třeboň, Historica 241s (jednalo se o nároky synů Jana Smila z Křemže a jejich list Husineckým); z roku 1448 LOR 3, s. 339–340, č. 483.

⁸⁴ K uvedenému typu písemností a formám obousměrné komunikace vrchnost – úředník PATZE 1970, s. 23–24; konkrétní doklad z rožmberské administrativy 14. století uv. BERÁNEK – TRUC 1991, s. 6; choustnické účty TRUC 1957, s. 35; kvantifikace KRÁLOVÁ 1977, s. 91–93.

⁸⁵ Oprávněně tak podotýká např. GERTEIS 1989, s. 20; drobnohlednou sondu do komunikační praxe nabízí protokol, vyhotovený v souvislosti s cestou halberstadtského městského písaře do Prešpurku ke králi Zikmundovi roku 1429 – zde se uvádí, že písaři byly odevzdány zpečetěné listy, jež měl králi doručit, uložené v sáčku (*bisacien*), a současně se hovoří i o speciálním cestovním oděvu – *wanderne cleydern* (SCHMIDT 1886, s. 648).

(nejmenovaného) posla ke králi Friedrichovi III. z roku 1446. Neutrální znění („*Item seinem gnaden zu danken*“; „*Item zu sagen*“) má instrukce pro Vikéře z Chmelné, vyslaného k bavorskému vévodovi Jindřichovi (1445), nadepsaná „*Vermerkt, was Wikers... werben soll*“ a stylizovaná snad Oldřichem z Rožmberka. Z téhož roku (1445) pochází i zlomek instrukce pro nejmenovaného posla k římskému králi, na rubu označené „*potschaft czu Wjenn*“ a týkající se mj. kompaktát. Připomenout tu lze i poznámky některého z úředníků, týkající se jednání Jana Růsa z Čemin s Bechyňkou a Sobětickými z konce 40. let. K instrukcím náleží i „*dva artikule, kterýmiž by se všickni purkerabové řídití jměli*“, jež předložil rožmberský poručník Bohuslav ze Švamberka po svém zajetí roku 1478 krumlovskému purkrabímu Konrádovi z Petrovic.⁸⁶

Instrukce a mandáty se prosadily i v prostředí dvorských úředníků, stejně jako na úrovni lokální správy. Je doloženo, že zvláštní instrukce (mandáty) vznikaly i v souvislosti se zdánlivě podružnými záležitostmi – např. Jan z Hradce si měl u třeboňského lovčího Šetela vyzvednout dvě laně a Oldřich z Rožmberka posílal v té věci Šetelovi zvláštní mandát (1447). To nutně vede k závěru, že objem písemností sledovaného typu musel být značný. V některých případech *poselství* – často právě instrukci vrchnostenským úředníkům – sdělil posel pouze ústně. Z hlediska komunikace mezi úředníky a vrchností se jako závažný ilustrativní dokument jeví vlastnoruční poznámky Oldřicha z Rožmberka z roku 1450, nadepsané „*Zdání purgrabie zvíekovského*“. Přes heslovitost záznamů je ve většině případů zřejmé, oč se jednalo, a jako celek tyto poznámky naznačují širší a frekvenci komunikace uvedeného typu, již lze na základě dochované korespondence rekonstruovat jen částečně.⁸⁷

V některých případech se vrchnost prostřednictvím mandátů obracela na veškeré úředníky a služebníky. Mandáty tohoto typu byly méně frekventované a ve své většině mají hospodářský podtext – ať již se vztahují ke sporům o silnice či k minci. Spolehlivou komunikační sít' v obvodu rožmberské domény předpokládá např. králův mandát Rožmberkovi (1459), jímž mu nařizuje, „*aby po městech svých velmi pilně ihned kázal provolati po několika dní trhovjích*“, že napříště se nemají přijímat nekvalitní ražby cizí ani české.⁸⁸ Za zmínku stojí i po léta neměnná inskripce vrchnostenských globálních mandátů – např. roku 1381 psali Rožmberkové „*vobis purgraviis, iudicibus, forestariis ceterisque officialibus nostris...*“, roku 1463 psal Jan z Rožmberka „*vám purkerabiem, rychtářóm, lovčiem i jiným úředníkóm naším...*“. Naproti tomu vliv cizích formulářů vykazuje inskripce v oběžníku, jenž Anežka ze Schaumburka roku 1459(?) prostřednictvím Mikuláše Putschögela (písaře

---

⁸⁶ Doklad z roku 1448 LOR 3, s. 328–329, č. 471; z roku 1446 LOR 3, s. 110–112, č. 158; z roku 1445 LOR 3, s. 8–9, č. 13 + SOA Třeboň, Historica 794; z konce 40. let LOR 4, s. 84, č. 104; z roku 1478 – obsah instrukce interpretuje BŘEZAN, Výtah 9, s. 27.

⁸⁷ Doklad z roku 1447 – „*tomut' sem psal, aby tvému [poslu Jana z Hradce], kohož pro ně pošleš, vydány byly*“ (LOR 3, s. 285–286, č. 406); k ústnímu sdělení např. AČ 8, s. 120, č. 629; doklad z roku 1450 LOR 4, s. 197, č. 265.

⁸⁸ AČ 5, s. 281, č. 17.

panství Rožmberk) adresovala „*allen geistleuthen..., amptleuthen, richtern, mautern, zolnern...*“.⁸⁹ Domýšlet se můžeme i jakým způsobem bývalo znění mandátů v praxi uváděno ve známost. Lze tu snad alespoň v zásadě předpokládat analogický postup, jaký byl v podobných situacích úzantní v prostředí cisterciáckého řádu – posel objížděl jednotlivá opatství, na rubu listiny byl poznamenán jeho příchod a záznam současně potvrzoval, že znění písemnosti bylo uvedeno ve známost.

Jen výjimečně bývali úředníci obesláni, aby se pro instrukce osobně dostavili na Krumlov či jinam. K hromadné obsílce purkrabích na Krumlov došlo roku 1412 po smrti Jindřicha z Rožmberka a roku 1466 byli na Krumlov povoláni dokonce všichni úředníci (srv. s. 362). Zajímavý je i další případ – poté, co Oldřich z Rožmberka nemohl přečíst některé údaje v listu třeboňského písaře Matyáše z Úšova („*píšeš jakýms písmem jesto nemůžem srozuměti*“), vyzval jej, aby se dostavil na Dívčí Kámen k osobní rozmluvě (1458).⁹⁰

Oslovování. Dochovaná korespondence nasvědčuje, že úřední komunikace mezi Rožmberky a jejich úředníky se řídila pevnými formálními pravidly. Úředníci svou vrchnost oslovovali *urozený pane/edler herr*, příp. *urozený pane, pane můj milostivý*, ve vlastním sdělení již *VM'*, či střídavě *VM'/TM'* – ještě v dobách, kdy nenáležel k rožmberské klientele, Pavel Dětrichovic tituloval Oldřicha z Rožmberka *urozený pane, pane mně příeznivý*, což v době trvání služebního poměru by sotva bylo možné. Úředníci své vrchnosti zpravidla onikali, méně často vykali – výjimkou jsou poměrně frekventované vazby se slovesem ráčit, jež se v imperativu vyskytuje ve tvaru singulárovém (*rač VM' věděti* ap.). Ustálenou podobu mělo oslovování úředníků ze strany vrchnosti – titulovala je obratem *XY milý* (méně často, zvláště v německy psaných listech, obráceně – *lieber XY*), pro sebe užívala pluralis maiestaticus a úředníkům důsledně tykala, výjimečně onikala – „*Velmit' bychme rádi, aby se skoro zase vrátit'*“. Závěry, k nimž lze dospět v případě rožmberského prostředí se – *mutatis mutandis* – shodují s tím, k čemu dospěl Herkert o oslovování v případě správního systému markrabat bádenských.⁹¹

---

⁸⁹ Doklady z let 1381 + 1463 CIM 3, s. 448; z roku 1459(?) SOkA Tábor, Fotosbírka, vyšebrodský rkp. 120, fol. 28v.

⁹⁰ Doklad z roku 1466 AČ 7, s. 264, č. 104; z roku 1458 LOR 4, s. 436, č. 632.

⁹¹ Oslovení *urozený pane* a rozšířené varianty téhož – např. LOR 2, s. 194–195, č. 208; LOR 3, s. 64, č. 84; s. 157–158, č. 220; s. 174, č. 239; s. 258, č. 365; s. 319, č. 456 atd.; promiskue oslovení *VM'* i *TM'* (srv. např. LOR 2, s. 244–245, č. 274; LOR 3, s. 274–275, č. 389; s. 295, č. 422); jen ojediněle je Rožmberk v listu titulován pouze *TM'* (např. LOR 2, s. 399, č. 461); list Dětrichovicův LOR 3, s. 237–238, č. 338; příklady střídavého onikání a vykání – „*jakož VM' v ... listu dále srozumie*“, „*což mi VM' rozkáže*“, „*poslala mi VM' list*“, ale „... *jestliže VM' také zloděje jich jim propúštěti budete...*“, atd.; vazby se slovesem ráčit opakovaně figurují v každém listu, např. „*rač VM'/TM' věděti*“, „*rač VM' rozkázati*“, „*VM' ráčila*“ apod.; doklady o dobové roli vykání – *vámkanie* – a častého užívání slovesa ráčit shromáždil MACEK 1994, s. 128–129; oslovení úředníků – např. *Tožice milý* (LOR 1, s. 199, č. 294), *Pešíku milý* (LOR 4, s. 314, č. 445 – tamtéž doklad onikání služebníkovu), *lieber Grossawer* (LOR 3, s. 156–157, č. 219), atd.; HERKERT 1910, s. 115.

Formy poselství. Sdělení, jež posel přinášel, mohlo být buď písemné, anebo ústní. Druhý způsob býval preferován zvláště v nejistých dobách, kdy hrozilo nebezpečí, že písemná zpráva padne do nepovolaných rukou anebo v případě, že se jednalo o zprávu důvěrného charakteru, „*ježto se psáti nehodí*“. O existenci kompromitujících listů svědčí formule typu „*Takét' ted' list... posielám, ten přečta rač hned strhati!*“ a výjimečné nebyly ani případy, kdy poslům byly listy cestou odebrány.⁹² Tyto nesnáze byly v případě ústních sdělení eliminovány – posel pouze předložil osvědčení, že jeho sdělení je hodno důvěry. **Věřící listy**, jak bývaly tyto písemnosti nazývány, měly zpravidla stereotypní znění – zdůrazňovalo se, že posel je osoba těšící se důvěře vrchnosti, o jejím úmyslu je dobře zpraven, a jeho sdělení má proto stejnou váhu jako instrukce v písemné podobě.⁹³ Automatickým předpokladem byla v případě ústního poselství **diskrétnost**. Příznačně chválil Oldřich z Rožmberka svého (diplomatického) posla Kokota slovy: „*jest dobrý a umiet' mlčet'*“; jindy Oldřich žádal Jana z Hradce, aby k němu vyslal „*někoho svého ústného*“.⁹⁴

Poslové bývali na cestu vybavováni **glejty** – jednalo se o frekventovaný typ písemnosti, jejíž znění pojal Václav z Rovného do své formulářové sbírky.⁹⁵

Úředním jazykem rožmberské administrativy byla v polovině 15. století čeština, písemnosti příhraničních panství byly přesto zpravidla vyhotovovány německy.⁹⁶ Češtinu byli nicméně nuceni aktivně ovládat rovněž úředníci německého či rakouského původu a jen zřídka se vyskytují případy, kdy Rožmberkové korespondují se svými úředníky v němčině. Zajímavý doklad k jazykové otázce rožmberských úředníků přináší Světecký, jenž o treboňském hejtmanovi Joštovi z Pruku (v úřadu 1476–1478) výslovně uvádí, že jakožto Němec psával německy, „*ale když byl potom hejtmanem na Třeboni, vždy česky psával jakož listův jeho v archivu treboňským množství se nachází*“. Česky je např. psáno i privilegium pánů z Rožmberka pro rakouské kverky (1475), nejasné naopak je, proč Oldřich z Rožmberka psal německy treboňskému opatovi (1433), a doložen je i případ dvojjazýčného vyhotovení konceptu (jednalo se o koncept listu rožmberskému služebníkovvi Janovi ze

---

⁹² Srv. LOR 4, s. 195–196, č. 263; AČ 8, s. 51, č. 474; o úlovku v podobě zadržného kompromitujícího listu srv. např. AČ 5, s. 267–268, č. 9 (z roku 1450).

⁹³ Doklad termínu *věřící list* např. LOR 4, s. 154, č. 198; znění *věřících listů* např. SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 109; LOR 1, s. 163, č. 237; LOR 3, s. 78, č. 113; s. 184, č. 256; s. 301–302, č. 430; LOR 4, s. 132–133, č. 162; s. 169–170, č. 227; AČ 14, s. 10, č. 1492; jakožto *kredencní list* (z lat. *littera credencialis*) se tento typ písemnosti objevuje i v příručkách novoměstského písaře Prokopa (MAREŠ 1900, s. 30; TÝŽ 1908, s. 68–69).

⁹⁴ O Kokotovi LOR 2, s. 217–218, č. 232; žádost o vyslání *ústného* LOR 2, s. 262, č. 300.

⁹⁵ TADRA 1890, s. 270–271, č. 12, 13; srv. glejt, jenž vydával Jindřich z Rožmberka r. 1474 (UBK 2, s. 185, č. 835); podobně např. i v prostředí cisterciáckého řádu (srv. registry u GRILLNBERGERA 1896, passim; v plném znění l. c., s. 43–44, č. 42, z roku 1473); o limitech právní závaznosti glejtů vydávaných šlechtou KLIMENT 1928, s. 42–48.

⁹⁶ O češtině jakožto úředním jazyku v 15. století KLIMENT 1930, s. 55–58; MACEK 1999, s. 172–185.

Snopoušov z roku 1450). Do stejné kategorie patří dvojice listů Jana z Vlksic a Tomana – úředníků panství Rožmberk – Bohuslavovi ze Švamberka (cca 1478), z nichž jeden je psán česky a druhý německy.⁹⁷

V komunikaci s jazykově německým prostředím (šlechta a města v rakouských a německých oblastech) se neprosadila univerzální latina, ale němčina. Pouze v některých případech byla jednání vedena a příslušné písemnosti vyhotoveny dvojjazyčně (tj. česky a německy). O postupujícím jazykovém vzdělání svědčí skutečnost, že v 15. století již nejsou známy případy, kdy by česká strana vyžadovala, aby jednání byla vedena „*paiden auf dem Tautschen und auf dem Beheymischen*“, jak je doloženo např. roku 1357.⁹⁸ Taktéž služeb tlumočnicka (*řečníka*) nebylo v té době v rožmberském prostředí potřeba.⁹⁹ Problematická se ovšem v každém případě mohla stát interpretace specifických termínů – např. z oblasti práva – odlišná v českém a německém/rakouském prostředí.¹⁰⁰

Potřeby vrchnostenské reprezentace, diplomacie i výkon každodenní správní praxe byly spjaty s **cestováním**.¹⁰¹ Na koni bylo lze patrně ze všech rožmberských správních center (rozumí se jihočeských) dojet do Krumlova v průběhu jednoho dne.¹⁰² Průměrná cestovní rychlost vozu se v 15. století pohybovala zhruba mezi 40 a 50 km (měřeno ovšem vzdušnou čarou) za den (zřetelné jsou výkyvy v závislosti na terénu) – cesta z Krumlova do Prahy (vzdušnou čarou 140 km) vozem mohla trvat tři dny, z Krumlova do Vídně (vzdušnou čarou 170 km) snad o den více.¹⁰³

V řadě případů **politických jednání** se Rožmberkové nechávali zastupovat svými diplomatickými posly a úředníky (srv. s. 297nn.). Jak ukazuje itinerář Oldřicha z Rožmberka, právě Praha a Vídeň byla – vedle Českého Krumlova – nejčastějším místem poby-

---

⁹⁷ SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 58–59; doklad z roku 1475 UBK 2, s. 190–191, č. 858; z roku 1433 LOR 1, s. 163, č. 237; z roku 1450 LOR 4, s. 288, č. 405; z roku cca 1478 SOA Třeboň, Historica 3069a, 3071.

⁹⁸ RBM 6, s. 330, č. 588.

⁹⁹ Doklad termínu *řečník* ve smyslu tlumočnick např. v „*Krátkém sebrání...*“ (POLÁK 1903, s. 22).

¹⁰⁰ Na nezbytně kritický přístup ke středověkým překladům především pramenů a porízení právní povahy (tj. včetně listin) na základě rozboru konkrétních příkladů latinsko–německých překladů 13. stol. poukázal HATTENHAUER 1964; totéž vyplynulo z rozboru latinsko–německé nomenklatury, označující příslušníky šlechtické obce v 15. stol. (MÖHRING–MÜLLER – RÖDEL – SCHNEIDER 1993).

¹⁰¹ V obecné rovině závažný je např. sborník MORAW (hg.) 1985, ovšem právě cestování v rámci správní praxe tu zohledněno není; bilancí studia u nás je sborník CESTY 1995/97.

¹⁰² TEPLÝ 1997a, s. 30–31, odhaduje denní výkon koně v neupraveném terénu na 30–40 km a odvozuje odtud i rozlohu „újezdů“ – po cestách bylo lze ujet vzdálenost jistě dvojnásobnou.

¹⁰³ Z propočtu cestovní rychlosti poselstva z Kutné Hory do Budína a zpět r. 1512 (edice cestovního účtu: MACEK 1951) vyplývá, že denní průměr činil zhruba 48 km vzdušnou čarou.

tu rožmberského vladaře a výraznější odlišnosti bychom patrně neshledali ani v případě Jana z Rožmberka.¹⁰⁴ Příznačně v obou městech jsou doloženy rožmberské domy.¹⁰⁵ K praktické stránce cest vrchnosti – především z hlediska finančního a organizačního zajištění – se váže řada nejasností. Přestože výlohy na cestách do/z Prahy bylo lze poněkud snížit noclehy ve vlastních městech (Soběslav, Miličín, příp. Sedlčany), ani tak nelze pochybovat, že pobyty mimo rezidenční město představovaly citelné zatížení vrchnostenské pokladny.¹⁰⁶ Velmi málo je známo o doprovodu vrchnosti na jejích cestách – požadavky na reprezentaci sice určovaly, že čím vyšší je společenské postavení jednotlivce, tím početnější má být jeho cestovní doprovod, je ovšem otázka, nakolik bylo lze teorii v praxi důsledně aplikovat, a to opět především z finančních důvodů. Konkrétních informací o cestovních doprovodech Rožmberků je z poloviny 15. století jen velmi málo – přirozeně jsou doloženy případy, kdy vrchnost na cestách doprovázeli někteří z úředníků (např. roku 1433 provázal Oldřicha z Rožmberka do Rakous Matěj Višně z Větrní), ovšem známy jsou i případy, kdy Rožmberky doprovázeli jen duchovní a osobní sluhové. Jen díky tomu, že Jan z Rožmberka byl roku 1472 nucen narychlo sepsat svůj testament na hradě Ortu v pasovské diecézi, víme, že jej na cestě provázal Jan z Krumlova (zřejmě farář aigenský), Jindřich z Tachova a *familiaris* Beneš ze Sádlna, kteří v poslední vůli vystupují jako svědkové.¹⁰⁷ Za dnešního stavu znalostí jsme nuceni připustit, že představě o početných reprezentativních doprovodech Rožmberků na jejich cestách nic nenasvědčuje.

Cestování jako **součást správní praxe** se vztahuje především k cestám posílů a vedle toho úředníků hospodářské (šafáři, fišmistři, úředníci lesní správy) a finanční správy (rychtáři, písaři).¹⁰⁸ Poslové zajišťovali komunikační propojení jednotlivých center a složek správního aparátu, úředníci hospodářské správy objížděli dvory a rybníky v ob-

---

¹⁰⁴ Na nutnost (a ovšem i limity) studia šlechtických itinerářů poukázal HLAVÁČEK 2000, zvl. s. 46; bližší pozornost autor věnoval konkrétnímu případu pánů z Rožmberka (14.–15. stol.), příslušné pasáže (l. c., s. 47–55) jsou ovšem především deskriptivní a řada otázek zůstala nepoložena.

¹⁰⁵ Srv. s. 68, 181; na souvislost pražské domovní držby s pobyty pánů z Rožmberka upozornil HLAVÁČEK 2000, s. 48–49.

¹⁰⁶ V účtu poselství do Budína (1512) představují nejčastější položku výdaje na nákup potravin a nápojů, obroku pro koně a drobných potřeb; pravidelně se objevují výdaje spojené s noclehem a peněžními odměnami pro kuchařky, sluhy ad. (MACEK 1951, *passim*).

¹⁰⁷ Doklad z roku 1433 – Oldřich z Rožmberka psal z Innsbrucku třeboňskému opatovi: „*Wir schiken unserer sachen wegen den Matiej Wissnie nacher haus...*“ (LOR 1, s. 163, č. 237); z roku 1472 SOA Třeboň, CR, z Rožmberka 27/8, kart. 74.

¹⁰⁸ K dané problematice v prostředí rožmberské administrativy na přelomu 16. a 17. století STEJSKAL 1995/97 – autor nejen analyzuje kvantitu, nákladnost, účel a cíl cest rožmberských úředníků na přelomu 16. a 17. století, ale chápe cesty a cestování jako jeden ze závažných momentů dobové komunikace, zkoumá proto i odraz cest v soudobé privátní korespondenci atd. Mnoho cenných podnětů, jež Stejskal ve studii nadhodil, však pro starší období – s ohledem na nedostatek vhodných pramenů – nelze využít.

vodu své působnosti, taktéž správa lesů se neobešla bez cestování. Cestování vyžadovala na svých dvou nižších úrovních finanční správa – rychtáři a případně úředníci hospodářské správy přinášeli vybrané peníze do centra teritoriální správy a zde je předávali písaři, jež buď hotovost sám odvezl na Krumlov, nebo transportem peněz pověřil jinou osobu (srv. s. 203). Také v souvislosti s rozhodčími výroky, o něž byli rožmberští úředníci různými stranami často žádáni (srv. s. 306nn.), bylo třeba cestovat.¹⁰⁹

Připomenout lze i **poutě rožmberských úředníků** – ne vždy se totiž jednalo o jejich čistě soukromou iniciativu. Cílem poutí z rožmberského klientelského okruhu byl Řím (dokladem frekvence českých poutí do Říma bylo založení špitálu pro české poutníky v polovině 14. století) a Santiago di Compostella. Není jasné, jaký byl účel připravované cesty synů Oldřicha z Rožmberka do Říma (1446), jíž se jistě účastnili – nebo měli účastnit – někteří z úředníků. Totéž platí o římské cestě Mikuláše Putschögela (1460). Zřejmě skutečně poutí v náboženském slova smyslu byla cesta do Santiaga di Compostella, na niž se o několik let dříve vydal kat pánů z Rožmberka.¹¹⁰

Hrad a město – správní a vojenská jednotka

V obvodu rožmberské domény existovala v 15. století zhruba desítka hradů – správních center (Český Krumlov, Dívčí Kámen, Helfenburk, Choustník, Nové Hrady, Rožmberk, Velešín, Vítkův Kámen, do roku 1420/1437 Příběnice a Příběničky, v letech 1431–1473 zápisně Zvíkov) a tři městské hrady (Soběslav, Třeboň, od druhé poloviny 40. let Prachatice).¹¹¹ Věžovitá tvrz Tichá měla význam pohraniční pevnosti.

Hrady a města představovaly ve středověku základní jednotky teritoriální správy. Úloha hradu jako správního a vojenského centra je jednou z jeho základních charakteristik – o tom svědčí moderní literatura k dané problematice, v jejímž rámci lze výběrově

---

¹⁰⁹ Jestliže v případě rožmberských úředníků lze značnou mobilitu pouze důvodně předpokládat, v některých analogických případech ji lze ilustrovat konkrétními čísly: např. rentmistr panství Hambach (vév. Jülich) vykonal v průběhu osmi měsíců (léta 1434–1435) osmnáct služebních cest, při nichž šestašedesátkrát nocoval mimo Hambach (DINSTÜHLER 1989, s. 57, 136–138); fojt panství Celle (Braunschweig–Lüneburg) nocoval v průběhu roku 1438 mimo rezidenční hrad minimálně padesátkrát (DORMEIER 1994, s. 403).

¹¹⁰ Literatura k problematice poutí je dnes značně rozsáhlá – z bohemikální produkce je třeba uvést především práci HRDINY 1999 (poutní místa ve středověkých Čechách, nikoli zahraniční cíle českých poutníků), podávající bibliografii základních titulů k tématu (l. c., s. 191, pozn. 1); především z hlediska církevní správy sleduje frekvenci cest z Čech do Říma HLEDÍKOVÁ 1995/97; o poutích z Čech do Santiaga di Compostella ve středověku BAĎURA 1995–96, zvl. s. 26–28 (s obšírnou bibliografií); o záměru Oldřichových synů cestovat do Říma LOR 3, s. 89–90, č. 127; o Putschögelově cestě srv. s. 302n.; katova pout' TADRA 1890, s. 262, č. 25.

¹¹¹ Městskými hrady rozumím takové hrady, jež byly součástí městské fortifikace – s klasickými případy městských hradů se setkáváme např. v Kadani a Písku, ale i dalších městech (obšírně k tomu DURDÍK 1998, s. 158nn.).

upozornit na základní práce, především pak takové, jež představují vhodnou základnu komparativního studia. Z hlediska studia úlohy hradu v životě středověké společnosti náleží k základním Maurerova práce, založená na detailní znalosti poměrů v hrabství Württemberg a přinášející řadu obecně platných postřehů. Otázky běžného provozu hradu jako správního centra obšírně pojednal Kunstmann, základní směry výzkumu jsou patrné i ze sumárního přehledu Patzeho – zeměpanské a šlechtické hrady vrcholného středověku přímo označuje za nástroje moci (*Herrschaftsinstrument*). Pozoruhodnou a v rožmberském prostředí jednoznačně platnou definici – „hrad jako základna administrativně-policejní působnosti v obvodu určitého panství byl předpokladem úspěšného výkonu vrchnostenských práv...“ – předložil Kavka; význam hradu jako správního a vojenského centra připomíná ve svých pracích řada dalších badatelů, např. Meyer, Spiess ad. V posledních letech se problematikou postavení hradu jako správního centra soustavně zabývá především M. Mersiowsky – bibliografie v jeho pracích odráží vývoj bádání zhruba za poslední tři desetiletí. Východiskem studia bývají stále častěji prameny účetní povahy, na základě nichž lze rekonstruovat úlohu hradů jakožto vojenských, hospodářských a správních center, jejich stavební vývoj ap.¹¹²

Hrad byl chápán jako klíč k příslušnému panství. Ebnerův postřeh o vazbě hrad – panství, kdy panství je uváděno jako „*Burg samt Zubehör*“, je beze zbytku platný i pro české prostředí, stejně jako teze, že „*die Ausbildung der adeliger Herrschaftszentren lief mit dem Burgenbau parallel*“. Brunner formuloval svůj názor přímo v dílčím nadpisu „*Das Haus als Kern aller Herrschaft*“.¹¹³ Řádné fungování hradu jako správního a vojenského centra bylo podmíněno splněním několika nezbytných předpokladů – především musela být zajištěna jeho obranyschopnost a náležitě materiálně zabezpečena posádka a úředníci. Zvláště první aspekt – **zdokonalování hradních i městských fortifikací** – náležel v pohusitských Čechách k symptomatickým jevům. Relativně detailně jsou dokumentovány práce na opevnění zápisného hradu Zvíkova, v obvodu vlastní rožmberské domény je zdokonalování opevnění doloženo v Třeboni roku 1456, okolo poloviny 15. století i v následujících desetiletích v Soběslavi. Průběžně docházelo ke zdokonalování městského hradebního systému rovněž v rezidenčním Krumlově – pod dojmem aktuálního ohrožení již roku 1424, ale především v pohusitské době. Jako specifický případ se na základě nedávných výzkumů jeví systém opevnění hradu Choustníka, vybudovaný v 15. století, snad nejspíše jeho druhé čtvrtině, a poté přirozeně zdokonalovaný. Rozlehlý opevněný areál, náležející k osamoceně stojícímu hradu (a nesloužící jen jeho bezprostřední

---

¹¹² Právní a správní význam pojmu *hrad* je zohledněn in: LexMA 2, sl. 962–972; MAURER 1958 (k postavení hradu jako správního centra zvl. s. 166–172); KUNSTMANN 1967, zvl. s. 114–179; PATZE 1976a, zvl. s. 429 (postavením hradů jako správních center se však autor blíže nezabývá); jen málo přináší k otázkám správy pozdně středověkých šlechtických dominií rovněž stat' EBNERA 1976; KAVKA 1985, s. 139; MEYER 1995a, zvl. s. 27, 31–32, 35; SPIESS 1995 (o hradu jako správním centru zvl. s. 197–200, 204–205); monograficky MERSIOWSKY 1998; TÝŽ 2000.

¹¹³ EBNER 1976, cit. s. 57, 44; BRUNNER 1970, zvl. s. 254–257 (autor odlišuje *Haus* – rezidenční hrad a *Burg*).

obraně), Varhaník a Zavřel interpretují v tom smyslu, že se snad mělo jednat o opěrný bod, schopný pojmout početné vojsko. Hypotéza je zcela logická, ovšem písemné prameny úlohu hradu Choustníka coby shromaždiště vojenských sil ani jedinkrát přímo nepotvrzují.¹¹⁴

Hradní posádka. Osazenstvo hradu – resp. ta jeho část, již byla svěřena obrana hradu – bylo již v 15. století označováno termínem *posádka*. V latinsky psaných pramenech se rovněž v českých zemích uplatnil pojem *castrenses* (např. u Vavřince z Březové), běžný v západní Evropě. Posádka hradu Dívčího Kamene je roku 1383 souhrnně označena jako *familia* – což evokuje *posádku* stejně jako *čeleď*.¹¹⁵ Jako příslušníci hradních posádek jsou na rožmberských hradech jmenovitě doloženi povězní (*turreanus*), strážci hradeb (*custos pavementum* – tento termín doložený ve vztahu k posádce Příběnic roku 1420 je do staré češtiny překládán jako *strážný pavlače*) a strážní (*vigil*), hlásní (byli snad chápáni přímo jako synonymum obrany hradu – úloha hlásného byla adaptována v alegorii „*Hlásný, vuolaj bez přestání*“) a branní (*portulanus, torwartl*).¹¹⁶ Počet členů posádek se na rožmberských hradech ve sledovaném období pohyboval v rozmezí 10–20 osob – poměrně spolehlivým pramenem jsou v tomto směru smlouvy o výkon purkrabského úřadu, kde jsou počty a složení hradních posádek specifikovány. Údaje smluv nejsou ovšem stejně detailní – zatímco v některých případech je ve výčtu jmenován i klíčník, děvečka či pastevec skotu, jindy se děje zmínka pouze o počtu střelců. Příslušníci hradní posádky jsou ve smlouvách zpravidla označováni jako *branní a pěší*, často také ve tvaru *pěší střelci branní*. Na Helfenburku se roku 1452 připomíná „*šestnácte holomek[ov] střelcových branných*“.¹¹⁷ Případy, kdy počet příslušníků posádky přesáhnul číslo 20, pocházejí

---

¹¹⁴ Problematikou pohusitských fortifikací se speciálně zabýval LÍBAL 1960, s. 149–162; v obecnější rovině srv. příslušné pasáže syntéz městských dějin (pohusitského období), např. HOFFMANN 1992, s. 154–163; MACEK 1998, s. 80–86; Třeboň – VAČKÁŘ 1867, s. 103; Soběslav – LOR 4, s. 270, č. 378; AČ 7, s. 268–269, č. 111; s. 308, č. 191; AČ 9, s. 216, č. 894; řada položek s výdaji na údržbu městského opevnění figuruje i v soběslavských purkmistrovských počtech z let 1484–1505 (SOKA Tábor, AM Soběslav, IV A–4/1); Český Krumlov – k roku 1424 FIALOVÁ – HEJNIC 1975, s. 16–19; o vývoji opevnění Nového Města a Latránu RAZÍM 1999, zvl. s. 55–65 (logická je i interpretace údajů písemných pramenů, l. c., s. 59); VARHANÍK – ZAVŘEL 1994, s. 44–47.

¹¹⁵ Pojem *posádka* z rožmberského prostředí např. LOR 2, s. 251, č. 283; k pojmu *castrenses* srv. EBNER 1977, s. 146; doklad z roku 1383 UBK 1, s. 77–78, č. 278.

¹¹⁶ Doklad z roku 1420 FRB 5, s. 446; roku 1357 se na Krumlově připomíná †Radosta, *quondam noster* [pánů z Rožmberka] *turreanus* (UBK 1, s. 31, č. 110); zmínka v urbáři arcibiskupského zboží Týn n. Vltavou (kolem 1390): „*Habent portulani in castro pro servicio et debent custodire pontem et castrum*“ (DRC, s. 145) je nejen dokladem terminologie, ale i držby služebných lánů v Kněžekladech; v úročním rejstříku panství Rožmberk (1494) figuruje plat branného Jence z pozemku v Loučovicích – „*Jenc torwartl von i rewtt im Kyenperig i d.*“ (SOA Třeboň, CS, II–249–2e, fol. 34r); skladba „*Hlásný, ...*“ obsahuje některé zcela realistické obraty, jako např. výzvu k hlásnému: „*opatruj, at' vždy není bradu vztečenť*“ ap. (HAVRÁNEK & kol. 1963–64/I, s. 309–311).

¹¹⁷ Konkrétní údaje o počtech členů posádky dle smluv o výkon purkrabského úřadu ŠIMŮNEK 2004b, s. 378–381; údaje MACKA 1994, s. 151, tab., numericky sice v případě počtu příslušníků

z období zesílených konfliktů na přelomu 60. a 70. let. Zesílenou vojenskou posádkou hrady v té době osazoval dle momentální potřeby rožmberský vojenský hejtman. Např. roku 1471 mohl být potencionálním cílem nepřátel Dívčí Kámen – Jan z Vlksic proto žádal Viléma z Tetova: „*opatr ten zámek, atby páně M' o zámek nepřišel*“. V německých oblastech mohl v případě větších hradů dosáhnout počet členů posádky až 120 osob, běžný počet býval ovšem obdobný jako v Čechách – např. na hradě Hambach se počet členů posádky pohyboval stabilně okolo 30 osob, na hradě Breubergu tvořilo posádku (strážný, povězný, podbranný) 10–12 osob. K hradní posádce v Nowym Mieście Korczynie, bezprostředně zajišťující obranu a chod správního centra (stráže, šafář, klíčník, personál kuchyně a pivovaru, pekař, povozník, kovář ad.), náležely zhruba tři desítky osob. Pod dojmem uvedených údajů se jako fantaskní jeví pramenné zmínky 11. století, že hrady bývaly osazeny stovkami, v některých případech dokonce dvěma tisíci muži.¹¹⁸

Na základě nečetných pramenných zmínek se zdá, že i v českém prostředí je třeba odlišovat ostrahu (lat. *custodia*) a obranu hradu (něm. *purcbuta*, tj. *Burghut*). Instituce *Burghut* v českém prostředí je bohužel dosud neprozkoumána, ačkoli tato kategorie se i tu – byť marginálně – uplatnila. Ze srovnávací literatury k dané otázce vyplývá, že základem služby mohla být jak držba služebného léna, tak odměna v penězích. Doblinger chápe pojem *Burghut* jako ochranu svěřeného hradu přímo podmíněnou řádným a dostatečným hmotným zajištěním (zvláště penězi a potravinami).¹¹⁹ Ostrahu hradu zajišťovali – vedle stálé posádky – také „externí“ (tj. na hradě nesídlící) strážci (*vigiles*) a *hlásní*. Tito strážci – v pramenech doložení od 14. století – vykonávali *hlásky* a za svou službu drželi služebné polnosti či dvory. Konkrétní počty jsou známy jen výjimečně – např. k Rožmberku náleželo 18 hlásných, jimž roku 1525 Jindřich z Rožmberka obnovil privilegia. Hlásky ovšem náležely i k poddanským povinnostem. Např. k hradu Dívčímu Kameni byly

---

hradní posádky zapadají ve většině případů do rozmezí 10–20 osob, procentuální odhady pokládám ovšem za pochybené (blíže k tomu srv. s. 384); jedinečným pramenem pro rekonstrukci složení hradní posádky a jejího každodenního života je instrukce pro správu panství Potštejn – Litice z roku cca 1525 (AČ 22, zvl. s. 58–59, č. 12).

¹¹⁸ AČ 8, s. 57, č. 487, 488; závislost počtu členů hradní posádky na momentální politické situaci z konkrétních případů vyvodil MACEK 1994, s. 150–151; počty posádek německých hradů na základě inventářů zbroje rekonstruoval EHMER 1998, s. 112–113; posádka na Hambachu – dle účtů z let 1434, 1435, 1441 DINSTÜHLER 1989, s. 76–77; posádka na Breubergu – dle účtů 15. století WACKERFUß 1991, s. 90–91; posádka v Nowym Mieście Korczynie – dle účtů 16. století WYCZAŃSKI 1997; doklady 11. století EBNER 1977, s. 146–147; o složení hradních posádek srv. KUNSTMANN 1967, s. 141–146, 164–172 (z výkladu vyplývá, že situace v německých zemích byla naprosto analogická českým poměrům); možnosti využití soudobých účtů pro rekonstrukci složení a počtu hradní posádky ukazuje MERSIOWSKY 1998, s. 157–161 (dochované prameny z rožmberských panství aplikaci nedovolují).

¹¹⁹ K *Burghut* (13.–15. stol.) KUNSTMANN 1967, s. 149–163; DOBLINGER 1906, s. 520–521; druhy služeb k hradům, doložené v hrabství Württemberg, eviduje MAURER 1958, s. 36–42, o strážních službách l. c., s. 36–37, o *Burghut* l. c., s. 69–74.

povinni hláskami (1501) osedlí z Třisova, Holubova a Krasetína, analogie lze nalézt na hlubockém panství, kde hláskami na Hluboké byli (koncem 15. století) povinni osedlí z celé řady vsí – poddaní z Munic dokonce „jiné roboty od starodávna nemají než toliko tu, když by se jez u mlýna pod zámkem protrhl aneb pokazil, že k tomu k opravě les a chvoji z hor voziti mají“. Nejpozději od 16. století je však patrná snaha převést strážní povinnosti na peněžní rentu – tak je ještě roku 1589 ve vsi Niederthalu (dnes Údolí) doložen plat za ponůčku, již byli osedlí původně povinni vykonávat na Nových Hradech.¹²⁰

Hmotné zajištění hradní posádky zahrnovalo v první řadě služné, dále stravu, zřejmě oděv a obuv (např. Machna/Marta, kuchařka na Rožmberku, opakovaně dostávala peníze na nákup lnu a obuvi),¹²¹ a pochopitelně výzbroj; vedle toho bylo třeba pamatovat na všestranné zajištění potřeb pro koně (potrava, podkovy) – od počtu koní na hradě se odvíjela výše dotace na nákup obroku (v některých případech byla potrava pro služebního koně vydávána přímo osobám, jimž byl přidělen, jak je doloženo roku 1462 na Krumlově).¹²² Finančně náročné bylo především pořízení výzbroje – dokladem je již samotná skutečnost, že manům se výslovně ukládá sloužit s vlastní zbraní. Hradní inventáře evidovaly jednotlivé kusy zbraní a zbroje na hradech – kusy poškozené či zcela zničené byly označeny adjektivem *zhy*. Specializovaná výroba brnění je po polovině 15. století doložena i na rožmberských panstvích – např. roku 1459 se brnář připomíná v Krumlově – věhlasnější však podle všeho zůstávaly zahraniční dílny (např. Vok z Rožmberka si roku 1479 nechával zbroj zhotovit v Pasově).¹²³

Částka určená k vydržování hradní posádky byla zakotvena ve smlouvách o výkon purkrabského/hejtmanského úřadu. Purkrabí/hejtman odpovídal za to, že na hradě bude dostatečná zásoba potravin (a obroku pro koně) a posádce bude v řádných termínech vypláceno služné. Ne náhodou Jan Hasištejnský ve svém spise opakovaně nabádá k řádnému vyplácení a odpovídajícímu hmotnému zajištění úředníků a služebníků – v opačném případě totiž hrozilo nebezpečí, že posádka hrad opustí. Známý je případ posádky lomnické, jež Janu Roháčovi po roce 1421 hrozila vypovědět službu, nebude-li jí vyplacen dlužný žold. Problémy s výplatou, a tedy udržení hradní posádky, měl v 70. letech 15. století švamberský úředník na Zvíkově, na nedostatečné zaopatření si

---

¹²⁰ Doklad z roku 1525 SOA Třeboň, Vs Rožmberk, listiny, kart. 1, stará sign. 2116; z roku 1501 AČ 10, s. 100–101, č. 1139; z konce 15. století – Hluboká AČ 17, s. 307, 312, 315; KÖPL 1883, s. 232; z roku 1589 HANZAL 1962, s. 6; poddanské povinnosti hlásek (*vigilia castr*) jsou prakticky za stejných podmínek doloženy v téže době např. i v Lužici (BOELCKE 1969, s. 110–111, 114–115) a lze snad soudit, že se jednalo o obecně rozšířený model.

¹²¹ SOA Třeboň, CR, z Rožmberka 22a, fol. 4v (doklad z roku 1477); nevalně vyhlíží oděv i obuv panského služebníka – podkoního v satíře *Podkoní a žák* (HRABÁK 1962, s. 116, 121, 125), z hlediska dobových reálií jsou příslušné pasáže nicméně cenné.

¹²² V souvislosti s dodávkou sena do kláštera klarisek se uvádí: „II vozy tu chvilí, když dvořanóm seno rozdávají“ (URK, s. 144–145, č. 75).

¹²³ Povinnosti hlubockých manů ČAPEK 1975; brnář v Krumlově SOkA Český Krumlov, fond K 1, B III 2b, i. č. 1571, fol. 2v; zbroj Voka z Rožmberka MAREŠ 1893–99/I, s. 298, č. X.

v téže době stýskal i Čáp z Radonic, hejtman příhraniční tvrze Tichá. Vážnou zásobování v případě obležení Vodňan (1443) způsobilo, že poddaní z krumlovského a velešínského úřadu využili této skutečnosti a houfně dezertovali.¹²⁴ O významu potravinových zásob pro řádný chod správního centra výslovně svědčí příslušná pasáž úmluvy o výplatu hradu a panství Rožmberk (1462), kde se uvádí, že předcházející držitel je povinen při postupování hradu zde zanechat 30 korců žita, dva slady („*nebo obile k sladuom, to jest dvanácte korczuov v sladč*“), 30 korců ovsu, sud piva a „*chleba niečo*“; analogicky vyznívá i pasáž rozhodčího výroku Jošta z Rožmberka ve sporech mezi Oldřichem a Janem z Rožmberka z roku 1461 – Oldřich, stěhující se zpět na Krumlov, měl na Dívčím Kamenu zanechat zbraně, zbroj i ostatní inventář, potravinové zásoby i hospodářská zvířata. Svědectvím jsou rovněž hradní inventáře, v některých případech evidující i potravinové zásoby. Důraz kladený na potravinové zásoby na hradech je naprosto logický – i z českých zemí 15. století je známo několik případů, kdy hrad byl přinucen ke kapitulaci právě vyhladověním posádky.¹²⁵

Nezbytným předpokladem řádného chodu hradu jako správního centra bylo fungující **hospodářské zázemí**. K základním písemným pramenům pro rekonstrukci hospodářského zázemí jednotlivých hradů – správních center náležejí dobové účty, jak vyplývá z výzkumů Mersiowského či v českém prostředí lze dobře dokumentovat na příkladu karlštejnských účtů z let 1423–1434 (figurují zde výdajové položky typu „*distributa ad curiam...*“ „*impense messorum curie Tetin*“, „*messes curie Pussnyk*“ ap.).¹²⁶ K rekonstrukci hospodářských provozů v obvodu či předpolí hradních areálů slouží stavebněhistorické průzkumy hradních areálů – u nás se touto problematikou zabýval Durdík a dospěl k závěru, že se jednalo o specifikum šlechtických hradů, jež zároveň bývaly hospodářskými centry (narozdíl od hradů královských). Tezi o vazbě mezi adaptacemi hospodářských zázemí – typickými pro druhou polovinu 15. a první polovinu 16. století – a šlechtickým režijním podnikáním bude třeba ještě prověřit. V prostředí rožmberských hradů je z písemných pramenů třeba vystačit s korespondencí, hradními inventáři a smlouvami

---

¹²⁴ HASIŠTEJNSKÝ 1851, s. 22, 24; Lomnice SEDLÁČEK, H 3, s. 175; Zvíkov AČ 15, s. 8, č. 16; Tichá AČ 21, s. 398–399, č. 240; AČ 9, s. 173, č. 819; k dezerci od Vodňan srv. LOR 2, s. 244–245, č. 274.

¹²⁵ Doklad z roku 1462 SOA Třeboň, CS, II–345–2; z roku 1461 LOR 4, s. 443–445, č. 647; několik příkladů evidence potravinových zásob uvádí EHMER 1998, s. 111; z ročního účtu úřadu Altenburg (Sasko) 1449/1450 je zřejmé, že evidence potravinových zásob na hradě byla součástí pravidelného vyúčtování (v edici STREICH 2000, s. 192); na „vojenský“ aspekt zásobení hradu potravinami upozorňuje EBNER 1977, s. 148.

¹²⁶ MERSIOWSKY 1998, s. 152–157; karlštejnské účty – edice: PELIKÁN 1948, cit. s. 23, 60, 61; ENDRES 1982, s. 76–81, 102–104, poukázal na vypovídací hodnotu soupisů škod, k nimž na hospodářském zázemí jednotlivých hradů v Německu došlo v průběhu selské války (1525); výčet potřeb pro hradní kuchyni byl v případě hradu Bodenteich (kolem 1500) přímo součástí registru příjmů, v rubrice „*To der koken boret so bir nabescreven steef*“ (VOGTHERR 1979, s. 302); srv. též stručně MAURER 1958, s. 172–174.

o výkon úřadu – i tyto prameny však jasně dokazují, že vlastní hospodářské zázemí měla všechna správní centra. Konkrétní případ rožmberských hradů prokázal, že písemnými prameny lze hradní hospodářské zázemí dokumentovat již v 15. století, ojediněle dokonce ve 14. století (nikoli až od 16. století, jak soudil Durdík).¹²⁷

Existenci hospodářského zázemí rezidenčního hradu v Krumlově poněkud nezvykle dokládá datační formule v listu Anežky a Perchty z Rožmberka jejich bratru Jindřichovi z konce 40. let: „*Dán pode vřchodem jedúc smetanú*“ – patrně právě k hradním hospodářským provozům náležela *čeled'*, jež v Krumlově haněla táborské posly. Poměrně detailní údaje o hospodářském zázemí hradu obsahuje koncept smlouvy o výkon purkrabského úřadu z roku 1477. V případě Dívčího Kamene nejsou bližší zprávy k dispozici – nic konkrétního o hospodářském zázemí hradu se nedozvídáme ani v souvislosti s postoupením Dívčího Kamene Oldřichovi z Rožmberka (1457); ne zcela jasná je zmínka o dodávkách obilí *ke novému hospodárství*, až roku 1501 je zmiňována stodola, sladovna a pivovar. Poměrně detailně jsme informováni o hospodářském zázemí hradu Helfenburka, a to díky hradním inventářům z let 1452 a 1462. Roku 1452 je zde zmiňován hradní pivovar a pekárna – v inventářích je specifikováno i technické vybavení těchto provozů – a z téhož pramene je zřejmé, že potraviny se skladovaly v *spižžiernách* a pivo v *pivnici*; roku 1468 se stavěl mlýn. Inventáře evidují též vybavení hradní kuchyně – pánvemi, kotlíky, rošty a rožni, hrnci, káděmi na nápoje a miskami, z nichž se patrně jedlo. Hospodářský dvůr v inventářích výslovně zmiňován není, nepochybně však již tehdy existoval – připomíná se roku 1472, kdy zde bylo chováno 11 krav („*a ty jedva nám pokrm mléčný dávajť*“), a jelikož byl nedávno zabit poslední vůl, trpěla posádka nedostatkem masa. Pivovar příslušel i k hradu Rožmberku – nasvědčují tomu výdajové položky za nákup chmele, přípravu sladu, „*za drva ku pivu vařeníe*“ a samozřejmě „*od vařeníe piva*“ (1477). Vlastní hospodářství náleželo i k treboňskému dvoru Anežky z Rožmberka – na základě Anežčiny korespondence lze soudit, že měla k hospodářství zřejmě osobní vztah a do značné míry se v provozu hospodářského dvora angažovala. Poměrně pozdní zmínkou je doložen hospodářský dvůr náležející k Vítkovu Kameni (kolem 1530).¹²⁸

Srovnávací pohled ukazuje, že vlastní hospodářské zázemí měly i drobné hrádky druhořadého významu. V choustnickém účtu (1375) figuruje položka „*Inposiciones curie Hradek*“ přičemž z kontextu je zřejmé, že se jedná o dvůr u Hrádku, jenž se svým významem nikdy nemohl měřit s nedalekým Choustníkem. Formulace o stodole na hrádku Kozí je známa v souvislosti s tamějším kázáním Husovým („*ten [Jan Hus] na Kozím*

---

¹²⁷ DURDÍK 1983; k téže problematice na příkladech z oblasti Švýcarska MEYER 1982 a TÝŽ 1995; o významu vody pro chod správních center PLAČEK 1984.

¹²⁸ Krumlov – SEDLÁČEK 1883, s. 112, 114, č. 1; LOR 2, s. 133–134, č. 168; ŠIMŮNEK 2004b, s. 383–385; Dívčí Kámen – LOR 4, s. 425–430, č. 617, 621; AČ 10, s. 100–101, č. 1139; Helfenburk – dle inventářů ŠIMŮNEK 2002a, s. 239–240; AČ 8, s. 94–95, s. 572 + mlýn MAREŠ 1893–99/I, s. 147–148, č. V; Rožmberk – dle rejstříku příjmů a výdajů (SOA Třeboň, CR, z Rožmberka 22a, fol. 4v); Třeboň – srv. např. Anežčin list z roku 1482, o dvoře konkrétně pojednávající (SOA Třeboň, CR, z Rožmberka 27/9, kart. 74); Vítkův Kámen – SEDLÁČEK, H 3, s. 77–78.

v stodole slůžžise i kázžáše“), a tamtéž byly odkryty zbytky pece. Hospodářský dvůr náležel i k hrádku Fuglhausu, ačkoli tento nikdy nebyl ani centrem samostatného zboží. Pozoruhodným svědectvím o hospodářském zázemí drobných feudálních sídel je zmínka o personálním složení dvora, náležejícího k božejovické tvrzi (1461). Jelikož se jednalo o poměrně drobné sídlo, není v pramenech striktně odlišena jeho obytná a hospodářská část – uvádí se, že tvrz byla osazena „jedno toliko čeledí dělnú, jako ratajem a jinými pacholky nádvořnýmí“ (pod pojmem *čeled* je třeba v tomto případě rozumět vedle rataje též šafáře, dvě děvečky – *dievce* – a pachole). O existenci dvorů jsou v některých případech zprávy až z doby, kdy hrad samotný byl opuštěn a jeho jméno přešlo na dvůr – např. Poděhúsy (roku 1481 prodával Vok z Rožmberka Petru Kořenskému z Terešova „*dvuor poplužní řeč. Podiehus i s hradištěm*“), Maškovec (dvůr Maškovec se připomíná poprvé roku 1462 – jeho souvislost s hradem není bezpečně prokázána, nasvědčuje jí však zmínka z roku 1541: „*dvuor Maškovec, mlyn pod Maškovem, Maškovec zámek zbořený i se vším, což k tomu od staradávna přísluší*“) či Louzek (dvůr náležející původně k hradu Jan z Rožmberka roku 1460 prodal). Vlastní hospodářské zázemí postrádaly pouze malé strážní hrádky, jejichž posádku tvořilo jen několik mužů – z jihočeského prostředí např. Stožec na Volarsku.¹²⁹ Hospodářské dvory zajišťovaly některé základní potraviny – především maso, mléko – pro hradní kuchyni, lovecké náčiní evidované v Helfenburských inventářích dokládá, že součástí stravy bývala i zvěřina a taktéž na příkladu Helfenburka je známo, že přímo v areálu hradu se pekli chléb a vařilo pivo. Zřizování pekáren, sladoven a pivovarů přímo v hradních areálech jasně dokládá snahu zajistit maximální soběstačnost jednotlivých správních center alespoň v základních potravinách. Na Helfenburku prameny dokumentují přímo zřizování sladovny na počátku 70. let – v souvislosti s její výstavbou vysílal purkrabí sladovníka na Krumlov se žádostí o vydání nezbytných věcí, „*kdžž mám hospodářství vésti*“, a v téže době se na hradě připomíná i krčmář. Zmínku o pivovaru a sladovně na Dívčím Kameni (1501) lze doplnit o nález ozdobné pípy s motivem kohoutka, vaření piva na Choustníku je nepřímou doloženo pro dobu před rokem 1529 – choustnický písař si tehdy stěžoval na úředníka Řežábka, jenž se z hradu odstěhoval „*a pánev, v kteréž pivo vařili, kteréž na zámku byla vzal, z příčiny nevím které*“.¹³⁰

¹²⁹ Hrádek u Křeče – TRUC 1957, s. 37; Kozi – ŠVEHLA 1920, s. 25–26, 28, 43, a plán na s. 23; Fuglhaus – ÚLOVEC 1995–96b, s. 209; Božejovice – DD 8, s. 86, 88; Poděhúsy – ANTL 1903, s. 11; PELIKÁN 1951a; dvůr u Poděhús je doložen již roku 1457 (ŠIMŮNEK 2004a, s. 227); Maškovec – dochované prameny dovolují rekonstruovat posloupnost držitelů dvora v 60.–80. letech 15. století (RD, s. 103–104, č. 260; AČ 7, s. 671–672, č. 103; UBG, s. 619); z roku 1541 JIREČEK 1874, s. 346; Louzek – UBK 2, s. 120, č. 508; Stožec – o absenci hospodářského zázemí hradu na základě archeologického průzkumu KUBŮ – ZAVŘEL 1997, s. 37.

¹³⁰ Helfenburk – AČ 8, s. 1, č. 373; s. 107, č. 602; s. 110, č. 608; Dívčí Kámen – AČ 10, s. 100–101, č. 1139; HEJNA 1986, s. 149, obr. 14; Choustník – SOA Třeboň, CS, II–38–1; o vaření piva se v rámci hospodářských provozů na hradech překvapivě nezmiňuje MEYER 1982, zvl. s. 380, ačkoli právě tyto provozy jsou doloženy poměrně často – srv. např. pro Anholt MERSIOWSKY 1995, s. 289; pro Lüdinghausen TÝŽ 1993, s. 35; o pivu a jeho místě v každodenním životě české husitské a pohusitské společnosti z poslední doby např. ČORNEJ 1997.

Část břemene spojeného s obživou hradní posádky ovšem každopádně ležela na bedrech osedlých z okolních vsí (odvod naturálií, ale i robotní povinnosti) – např. k hospodářskému zázemí hradu Zvíkova náležela oblast Míroticka a proto roku 1468 zvíkovský purkrabí Buzek z Buzic nabádal Jana z Rožmberka, aby vzal Mírotické v ochranu před Zdeňkem ze Šternberka, vyžadujícím holdy, neboť „*to městečko Mírotice jest velmi pohodlné potřebami k zámku Zvíkovu, a jsou k VM^{ti} příchýlní*“. Jako součást hospodářského zázemí správního centra Soběslav se výslovně uvádí (cca 1467) ves Přehořov, jež „*u samého zámku Soběslavě leží a potřeby k zámku dělá, a jestliže by spálena byla, již by žádných potřeb nemohli k zámku míti, neb oni odjinud potřeby jednají a do města vozí*“. Povinnosti při zásobování hradů potravinami jsou výslovně doloženy např. u osedlých v rychtářství Rychnov n. Malší, kteří kolem roku 1500 byli povinni „*korn fueren zu dem Gesloß Rosenberig was ir not aus dem forbach*“.¹³¹ Část potravin pro hradní posádky bylo nutno zajišťovat i nákupem – v takovém případě platilo, že zásobování vrchnostenských správních center mělo přednost před zájmy městských obcí či duchovních institucí. Dvojice pololetních účtů, vedených patrně třeboňským písařem Bohuňkem z Vranína v letech 1442–1443, umožňuje nahlédnout do skladby potravin hradní posádky a současně podává průkazné svědectví o hospodářské nesoběstačnosti jednotlivých správních center. V obou účtech shodně figurují výdajové položky za nákup masa, kuřat, slepic a ryb, vajec, másla a sýra, soli, sladu a piva, pšenice, roku 1443 figurují výdaje za nákup dříví a (dřevěného) uhlí („*ligna cum carbonibus emptá*“) v průběhu uplynulé zimy. Analogicky svědčí i zlomek účtu s výdaji na nákup potravin pro hradní kuchyni na Třeboni (1424), na jehož volných místech byly evidovány odvody skotu a bravu.¹³² Doloženy jsou i případy, kdy lokální zásobování vážnulo a purkrabí, případně šafaři (a ojedinele kuchmistři) byli nuceni se obracet o pomoc na Krumlov – doklady tohoto typu jsou k dispozici z Helfenburka z konce 60. a počátku 70. let (např. roku 1473 helfenburský purkrabí naléhavě žádal krumlovského purkrabího o zaslání základních potravin – obilí, maso – „*bez nichž zámek nemuož býti*“).¹³³ Prostřednictvím krumlovského centra byly na jednotlivé hrady automaticky distribuovány luxusní požitaviny (koření, zřejmě i víno) – např. roku 1465 žádal soběslavský úředník Pavel Dětrichovic rožmberského kancléře Mikuláše o zaslání šafránu, „*jestli že jest kápen*“.¹³⁴ Rovněž kultura stolování a obecně zacházení s potravinami

---

¹³¹ Doklad z roku 1468 AČ 14, s. 163, č. 1860; o nároky na robotu lidí z Mírotic vedl (1473) zvíkovský purkrabí Jan Štmelínský z Neprochov spor se Lvem z Rožmitálu (AČ 14, s. 228–230, č. 2021–2023, 2025, 2026); doklad z roku cca 1467 SOA Třeboň, Historica 1435; kolem 1500 MÖRATH 1907, s. 556.

¹³² Pololetní účty 1442–1443 SOA Třeboň, Vs Třeboň, I A 6G^{beta} 11, výdajové položky 1442 (sv. Havel) fol. 6v – 16r, 1443 (sv. Jirí) fol. 7r – 21v; zlomek účtu 1424 – edice: NOVÝ 1993, s. 49–50; přednostní zásobování hradů je doloženo jmenovitě ve vztahu k Třeboni roku 1439 (LOR 2, s. 27–28, č. 38).

¹³³ Doklad z roku 1473 AČ 8, s. 111, č. 611; srv. též AČ 7, s. 355, č. 279 (z roku 1468).

¹³⁴ AČ 14, s. 149, č. 1824.

byla na určité úrovni – nasvědčují tomu např. zlomky rozličných druhů nádobí (hrnců a poklic, misek, džbánů, pohárů) a příborů (vedle několika nožů i vidlička), nalezených na hradě Velešíně (obýván zhruba do 80. let 15. století).¹³⁵

Na všech hradech lze předpokládat existenci kuchyně, specializovaní kuchaři jsou doloženi na některých centrech. Na rezidenčním krumlovském dvoře jsou kuchaři zmiňováni již od poloviny 14. století, na dalších hradech jsou kuchaři připomínáni v 15. století – např. na Choustníku je roku 1457 připomínán někdejší hradní kuchař Pavel z Černějovic, o vyslání kuchaře žádal o několik let později Helfenburský purkrabí (1468). Machna/Marta, kuchařka na Rožmberku, sama zajišťovala nákup potravin pro hradní kuchyni – opakovaně figuruje ve výdajových položkách rejstříku z roku 1477, kdy jí byly kompenzovány náklady na nákupy piva, soli, sýrů, masa a ryb, pečiva (včetně velikonočních mazanců) ad., a když byly vyrovnány dluhy i kuchařčina mzda a písař si mohl oddechnout, že „*již jí více dlužni nejsme*“, napříště peníze *na potřeby* (včetně např. lnu a obuvi) vyplácel dopředu či jen s několikadenním zpožděním.¹³⁶

Dochované prameny v některých případech dovolují nahlédnout i do skladby stravy hradních posádek – cenné jsou především výdajové rubriky s evidencí nákupů pro potřeby hradních kuchyní.¹³⁷ Zásadní význam má ovšem v tomto směru i archeologie – opakovaně se prokázala vysoká vypovídací hodnota nálezů kuchyňských zbytků především v případě drobných šlechtických sídel, u nichž je spolehlivě znám jejich zánikový horizont. Z jihočeského prostředí byly opakovaně sondáže tohoto typu učiněny na hrádku Kozí.¹³⁸ Při interpretaci kvantifikačních údajů v písemných pramenech ovšem narážíme na určité obtíže – např. problematickost vyčtení konkrétních údajů o objemu obilí, jež je vrchnost povinna pololetně dodávat na jednotlivá správní centra spočívá v tom, že chybí měřítko. Není totiž známo, na jak dlouho byla uvedeným množstvím pokryta spotřeba hradní posádky. Tytéž výhrady platí pro využití účtů, evidujících výdaje na nákup zásob pro potřeby hradní kuchyně – vedle již zmíněných účtů z let 1442–1443 a zlomku účtu třeboňské kuchyně z roku 1424 lze uvést analogie domácí (výdaje na

---

¹³⁵ HEJNA 1985, s. 47–49, 57–65.

¹³⁶ Krumlov srv. UBK 1, dle rejstříku, s. 214 (heslo *Krummaw – Burgküche*); Choustník RD, s. 19, č. 46; Helfenburk AČ 7, s. 355, č. 279; o účasti kuchmistra na zásobování hradu srv. AČ 8, s. 94–95, č. 572; kuchařka Machna/Marta SOA Třeboň, CR, z Rožmberka 22a, *passim*.

¹³⁷ Základní tituly z obsáhlé literatury k otázkám stravy ve středověku cituje MERSIOWSKY 1995, s. 288–289; vysokou vypovídací hodnotu mají údaje, jež eviduje PRESTWICH 1967; řadu konkrétních údajů o skladbě a nutriční a vitamínové hodnotě potravy nemajetných vrstev společnosti ve 14.–15. století (např. nádeníci) uvádí DYER 1983, s. 195–196, 203–209, 214; o spotřebě masa (a jeho druhovém složení) srv. též MEYER 1982, s. 384–385; dle účtů hradu Hambachu (vév. Jülich) DINSTÜHLER 1989, s. 82–119; metodicky inspirativní je pozoruhodná sonda PEARSON 1997; čtené podněty lze nalézt též u JÜTTEHO 1987.

¹³⁸ Kozí – ŠVEHLA 1920, zvl. s. 34, 50; analogicky např. Kovalov na jižní Moravě (UNGER 1994, s. 62–64); druhovou skladbu lesní zvěře sloužící k obživě hradních posádek na základě kosterních pozůstatků (z oblasti Švýcarska) rekonstruoval MEYER 1997, s. 468–471, 477–479.

nákup potravin aj. potřeb pro hradní kuchyni často figurují ve výdajových položkách karlštejnských účtů z let 1423–1434, někdy přímo jako samostatná rubrika – „*distributa peccunie pro coquina*“ – či účetní uzávěrka – „*summa universalis peccunie distribute pro coquina*“¹³⁹) i zahraniční (např. v případě ročního účtu saského úřadu Altenburg z let 1449–1450 zabírá evidence uvedeného typu téměř jednu třetinu).

Z hlediska fungování hradu byly nezbytné i vazby na příslušné řemeslnické země: jako nepostradatelné se ukazují především kovárny, jejichž existence je v prostředí českých hradů výslovně doložena. Hradní inventáře rožmberské provenience kovárny sice výslovně nezmiňují, ovšem množství evidovaného specializovaného kovářského náčiní je v tomto směru jednoznačným svědectvím. Taktéž je možné logicky předpokládat existenci pil, zpracovávajících pokácené dřevo pro potřeby stavebních prací na hradech – zmínit tu lze interpretačně ne zcela jasnou účetní položku z roku 1447 („*Item na Chůsník srúbili ku pile xii kmenová*“), z níž není zřejmé, zda se jednalo o pilu náležející přímo k hospodářskému zázemí hradu. Ani existenci dalších řemeslnických provozů nelze na základě písemných pramenů doložit, archeologické výzkumy mohou ovšem naše znalosti korigovat. Náznakem tu jsou např. stopy kutacích prací a objektů výrobní povahy v těsné blízkosti hradu Choustníku – snad se tu vyrábělo sklo či zde fungovala vápenická pec.¹⁴⁰

Zachytit **každodenní život na hradě** – či spíše jeho ideální průběh – v takové pestrosti, jak to umožňují hospodářské instrukce 16. století, je pro pozdní středověk zhora nemožné. Namísto instrukcí – základních pramenů normativního charakteru – jsou tu k dispozici pouze nesoustavné, časově i geograficky navzájem vzdálené zmínky, jež často ani dohromady netvoří jednotný obraz. Topografii hradních areálů – především obytných částí a jejich vnitřního vybavení – lze dnes rekonstruovat jen velmi nesoustavně (o to více lze litovat, že zvíkovské stavební účty jsou pro starší období poměrně stručné a nadto se týkají především fortifikace). Na řadě rožmberských hradů je již ve 14. století doložena hradní kaple (srv. tab. 11) – o roli hradních kaplí v duchovním životě úředníků a členů hradní posádky lze jen spekulovat.¹⁴¹ Hradní kaplan je doložen pouze v případě rezidenčního Krumlova (výjimkou je kaplan na Nových Hradech roku 1375, tedy

---

¹³⁹ Naturální dotace jednotlivých správních center dle smluv o výkon purkrabského úřadu rozepsal ŠIMŮNEK 2004b, s. 378–381; analogické limity platí pro rozpisy u DYERA 1983, s. 199–202; karlštejnské účty PELIKÁN 1948, s. 39–40, 53; na základě těchto účtů vzniklo v nedávné době několik prací (např. ČECHURA 1992), čtenář zde však nenajde o mnoho více, než k věci uvedl již SEDLÁČEK, H 6, s. 50–56; nákupy pro kuchyni na Altenburgu – edice: STREICH 2000, s. 212–240.

¹⁴⁰ Z teritoriálně široce zaměřených výzkumů JANSSENA 1983, zvl. s. 278–314 (vč. nálezového katalogu), vyplývá, že vedle dominantního počtu kovodělných provozů jsou na hradech doložena především textilní řemesla a hrncířství; srv. též MEYER 1995, s. 29, 31; doklad z roku 1447 ŠIMŮNEK 2003–04; výzkumy na Choustníku VARHANÍK – ZAVŘEL 1994, s. 47–48.

¹⁴¹ K problematice hradních kaplí z kastelologického hlediska DURDÍK – BOLINA 1991; pozoruhodná je case study SCHILPA 1997, z níž vyplynulo, že liturgický význam hradní kaple (kostela) – soudě dle záduší – zůstal omezen na okruh příslušníků posádky; v daném případě sehrál svou roli jistě i kult sv. Jiří, jenž pěstovala *fraternitas equestris S. Georgii*.

v době, kdy byly vrchnostenskou rezidencí), u ostatních hradů se jeví jako logické, že duchovní správu vykonávali faráři z nejbližší farnosti – výslovně tomu nasvědčuje povinnost oltářníků velešínského kostela sloužit týdně jednu mši v kapli tamního hradu (1361), či zpráva o přiřazení hradu Dívčího Kamene ke Křemži (1383).¹⁴²

Obydlí hradní posádky bývají v pramenech stereotypně označována jako *komory*, či deminutivní formou – např. roku 1423 se uvádí, že „... měl Dietl hrad Krumplov zapáliti na pavlači ty komórky“. Oddělené obydlí mívával pravidelně purkrabí/hejtman, v některých případech byla zvláštní místnost vyčleněna i pro písaře, jak je doloženo např. na Zvíkově roku 1465. „Soumrak“ hradu jako správního centra dokumentuje znění smlouvy o purkrabství na Dívčím Kameni z roku 1501. Hrad v té době již evidentně ztrácel na významu – posádku tvořili pouze dva branní a jeden vrátný, kteří na hradě sídlili spolu s purkrabím, v hradních prostorách z dřívějška zůstalo pět stolů, šest postelí, a dokonce různé bohoslužebné náčiní.¹⁴³

Tab. 11. Kaple na rožmberských hradech (14. století)

Rok	Hrad	Poznámka
1334	Český Krumlov (kaple sv. Jiří)	UBK 1, s. 12, č. 65–67 ¹⁴⁴
(před) 1347	Vítkův Kámen (kaple Božího Těla)	HEERMANN 1897, s. 62
1355	Trhové Sviny	LC 1, s. 32 ¹⁴⁵
1361	Velešín	LE 1, s. 34–35, č. 64; KLIMESCH 1884–85/I, s. 363 ¹⁴⁶
1375	Nové Hrady	TRUC 1957, s. 38 ¹⁴⁷
1379	Příběnice	RBMAV 3, s. 20, č. 9 ¹⁴⁸
1383	Dívčí Kámen	UBK 1, s. 77–78, č. 278

¹⁴² Doklad z roku 1361 LE 1, s. 34–35, č. 64; z roku 1383 UBK 1, s. 77–78, č. 278.

¹⁴³ Doklad z roku 1423 PK, s. 77; z roku 1465 SEDLÁČEK, H 11, s. 2, pozn. 4; z roku 1501 AČ 10, s. 100–101, č. 1139.

¹⁴⁴ Editoři kladou vznik kaple do let 1312–1329 (l. c., s. 193, pozn. 59).

¹⁴⁵ Roku 1462 bylo kaplanství přeneseno ke krumlovskému farnímu kostelu (UBK 2, s. 132–133, č. 561).

¹⁴⁶ Kaple ovšem pochází již ze 13. století (HEJNA 1985, s. 46–47, 70).

¹⁴⁷ Připomíná se „*dominus Wenceslaus capellanus in Novo castro*“.

¹⁴⁸ Založení dvou kaplí na Příběnicích se někdy přičítá již Petrovi I. z Rožmberka (HEERMANN 1897, s. 62)

S ohledem na **vojenský význam hradu** náleželo zajištění jeho obrany k prvořadým povinnostem hradní posádky a neméně i rožmberských úředníků – v případě ohrožení byl purkrabí/hejtman povinen zajistit pro obranu hradu žoldnéře (srv. s. 173).¹⁴⁹ Z hlediska obranyschopnosti hradu byl důležitý technický stav hradních budov a především hradního opevnění – hrad bylo proto třeba průběžně udržovat a podle potřeby provádět drobné i rozsáhlejší stavební práce (je příznačné, že pasáže o refundaci nákladů na nezbytné stavební práce na hradě jsou součástí znění každé zástavní listiny).¹⁵⁰ Konkrétní údaje o stavebních pracích na hradech jsou z českého prostředí k dispozici od 14. století – jedná se o záznamy v rubrikách pololetních účtů a nejrůznější zmínky v dobové korespondenci. Prvořadým úkolem byla funkčnost hradní fortifikace – zejména pro druhou polovinu 15. století jsou opravy a zesilování hradebních systémů jevem přímo symptomatickým.¹⁵¹ Detailně jsou ve sledované oblasti dokumentovány stavební práce na Zvíkově – od počátku rožmberské zápisné držby (1431) zde byla vedena speciální registra s nadpisem „*labor castris Zwickow*“, evidující stavební práce na hradě, především zdokonalování hradní fortifikace. Neméně čilý stavební ruch panoval ovšem i na Helfenburku – již z roku 1438 pochází podrobný popis z hlediska obrany slabých míst hradu a zmínka o následných blíže nespecifikovaných stavebních pracích, roku 1468 se připomíná výstavba *pavlačí*, tedy nepochybně hradebních ochozů pro střelce. Jen v náznamech jsou písemnými prameny dokumentovány stavební práce na krumlovském a třeboňském hradě. V případě Krumlova bylo však stavebněhistorickým průzkumem zjištěno, že ve zdivu domu čp. 177 – přiléhajícího k mostu Na Plášti – jsou dochovány zbytky opevnění západní části krumlovského horního hradu (zeď o síle až 5 metrů), přičemž součástí opevnění byla dodnes dochovaná předsunutá bašta. Výstavba opevnění spadá do poloviny 15. století, byla nepochybně dílem Oldřicha II. z Rožmberka a souvisela velmi pravděpodobně i s výstavbou mostu Na Plášti. Stavební práce na hradě v Nových Hradech indikuje instrukce Jana z Rožmberka krumlovskému purkrabímu, „*aby toho vápna pílén byl, kteréž voziti mají na Nový Hrad*“ (1463); soběslavský hrad byl zřejmě opravován i v průběhu šternberské zástavní držby, ovšem jednalo se asi jen o nejnutnější údržbu, neboť dle zprávy z roku 1478 byl tehdy v dezolátním stavu.¹⁵²

---

¹⁴⁹ Obecně o povinnosti uvedeného typu ORTH 1985, s. 39.

¹⁵⁰ O náležitostech zástavních listin na hrady srv. PATZE 1976, s. 530–531, 538; o stavebních pracích na hradech srv. MAURER 1958, s. 98–105.

¹⁵¹ MENCLOVÁ 1972/II, zvl. s. 196–234, 290–331 (s několika příklady z rožmberských panství – Choustník, Nové Hrady, Helfenburk, a ovšem Zvíkov); DURDÍK 1991 (ve vztahu k Rožmberkům autor jmenovitě zmiňuje zdokonalení fortifikačního systému Zvíkova a Choustníku, l. c., s. 156); srv. též LÍBAL 1960, s. 163–166.

¹⁵² Zvíkovské stavební účty – edice: ZÍBRT 1908; interpretace např. TYL 1888, s. 63–64; SEDLÁČEK, H 11, s. 30–31; ČECHURA – RYANTOVÁ 1998; Helfenburk – k roku 1438 LOR 2, s. 4–5, č. 5; k roku 1468 MAREŠ 1893–99/I, s. 147–148, č. V; Krumlov – zmínky písemných pramenů eviduje KUBÍKOVÁ 1999; TÁŽ 2004, s. 102–104; objekt čp. 177 (pozůstatky předsunutého hradního opevnění tvoří jeho západní stěnu) VLČEK – ZAHRADNÍK 1996, s. 3–5;

Nezbytným doprovodným jevem stavebních rekonstrukcí musela být modernizace výzbroje – jednalo se především o nové typy palných zbraní, prameny výslovně dokládají výrobu nových praků (1471). Pušky (děla) náležely v 15. století k poměrně běžnému vybavení hradů a měst – souborně to vyplývá z inventáře zbraní a střeliva na některých rožmberských hradech z doby okolo přelomu 60. a 70. let 15. století. Již roku 1424 je *puškař* doložen v Krumlově – a město samo bylo palnými zbraněmi tehdy dobře vybaveno v očekávání husitského útoku; k výraznějšímu rozšíření výroby zbraní zde však nedošlo ani po polovině 15. století. Rožmberkové byli proto nuceni nakupovat pušky např. v Linci (1472), na počátku 16. století nechal Petr z Rožmberka koupit čtyři houfnice v Norimberku, atd. V téže době však již přicházejí ke slovu i puškaři domácí, např. z Vodňan či Jihlavy.¹⁵³

Nákladné zdokonalování hradních fortifikací vyžadovalo značné finanční náklady. Pro rožmberské prostředí nelze odhadnout, jaký podíl z příjmů jednotlivých panství bylo potřebné – či možné vynaložit na stavební práce na příslušném správním centru. Ojedinelá zpráva je k dispozici z Helfenburka, kde bylo jen v průběhu roku 1438 údajně prostavěno 100 kgč. (srv. s. 113n.). Dle dokladů ze západoevropského prostředí se uvedený podíl procentuálně jeví jako relativně velmi nízký – např. v účtech z Bordeaux (1372–1375, 1381–1390) nepřekročily částky na opravu hradu (počítaje v to i náklady na úpravy a výzdobu hradní kaple) 1% z příjmů panství, částky vydávané na stavební práce však nepochybně rok od roku kolísaly.¹⁵⁴

Vedle údržby a zdokonalování hradebních systémů bylo třeba průběžně vykonávat **běžné stavební práce**, související s obytnou funkcí hradu (např. opravy hradní kanalizace ap.). Nutnost údržby hradu souborně dokumentují již nejstarší dochované účetní zlomky – jedná se např. o rubriku „*Distributa super laborem castrī*“ Zúbkova účtu novohradského (1390), obsahově obdobný je záznam o vyplacení částky za opravu stok na hradě Choustníku (1375) – „*Item carpentario, qui debet... canalía castrī reformare...*“.¹⁵⁵ Většího

---

v širším kontextu před– i pohusitského pevnostního stavitelství, na českém jihu prokazatelně poznamenaného rakouskými vlivy, RAZÍM 1997; Třeboň – o stavebních pracích po polovině 15. století SEDLÁČEK, H 3, s. 128; MATOUŠ 1972, s. 36–40; Nové Hrady AČ 21, s. 329, č. 111; Soběslav – k roku 1478 AČ 10, s. 11, č. 961.

¹⁵³ O výrobě praků srv. SOA Třeboň, *Historica* 2476a; inventář z přelomu 60. a 70. let – edice a komentář: ŠIMŮNEK 2002a, s. 241–243, 248–251; Krumlov – puškař roku 1424 FIALOVÁ – HEJNIC 1975, s. 28; o vybavení města palnými zbraněmi v souvislosti s očekávaným útokem husitů l. c., zvl. s. 18; nákup pušek – Linc 1472 MAREŠ 1893–99/I, s. 148, č. VII; s. 297, č. VIII; houfnice v Norimberku l. c., s. 399–400, č. XXI; pušky z Vodňan a Jihlavy HEERMANN 1897, s. 184; postavení puškařů v pozdně středověké společnosti analyzuje LENG 1996.

¹⁵⁴ Srv. SPIESS 1995, s. 207; Helfenburk LOR 2, s. 4–5, č. 5; účty z Bordeaux RUNYAN 1974–75/I, s. 228–229; WRIGHT 1980, s. 247–248.

¹⁵⁵ Doklad z roku 1390 ŠUSTA 1909, s. 34–35; z roku 1375 TRUC 1957, s. 37; tato zmínka je pozoruhodná i v tom ohledu, že PLAČEK 1984 se ve svém přínosném článku otázkou odpadních vod na hradech vůbec nezabýval.

rozsahu dosáhly v polovině 15. století stavební práce na Krumlově, a na základě výsledků stavebního průzkumu, kombinovaného s údaji písemných pramenů se zdá, že v tomto případě lze hovořit přímo o přestavbě hradu.¹⁵⁶

Konfesní poměry

Ve věcech náboženství panovala na rožmberských panstvích v polovině 15. století značná tolerance, jakkoli formálně stál Oldřich z Rožmberka na straně katolické. Určitou výjimkou tu je období končící poručnické vlády Čeňka z Vartenberka a nástup Oldřicha k vládě, tedy samý počátek husitské revoluce. Pod Vartenberkovým vlivem se Oldřich načas přiklonil ke kalichu a jeho konfesní postoje prošly v letech 1418–1420 určitým vývojem (srv. s. 445) – v té době byl např. na Krumlově vězněn a podle všeho zde i zemřel mistr Jan z Jesenice a lze-li věřit v autentičnost údajného Oldřichova sdělení Eneáši Silviovi, měl mít mladý Rožmberk ve vězení několik mužů a žen ze sekty adamitů, jež následně nechal upálit. Poté, co se nejpozději roku 1420 Oldřich definitivně navrácí ke katolictví, vše nasvědčuje tomu, že náboženský fanatismus mu byl zcela cizí a důsledně katolická orientace rodu byla v nemalé míře věcí politické kalkulace – nechuť k ozbrojeným konfrontacím s táborskou stranou ostatně dokládá řetězec příměří, táhnoucí se celými 20. a první polovinou 30. let. Na regionálně vymezeném příkladu rožmberského dominia lze sledovat a dokumentovat kořeny náboženské tolerance, charakteristické pro jagellonské období.¹⁵⁷

Obraz náboženské tolerance – související zřejmě s Oldřichovým malým zájmem o konfesní záležitosti – nenarušují ani občasná spory. Část se jich týkala obsazování far – zde ovšem mohla svou roli hrát jak motivace náboženská, tak i ryze světská, pramenící ze zájmu o farní příjmy. Např. Táborští si stěžovali, že Oldřich – v rozporu s kompaktáty – dosazuje katolické kněží i na fary podobojí a jakoby na oplátku vymáhali od kněží na rožmberských panstvích holdy. Rožmberští úředníci nezůstali nic dlužni – a Táborští vytýkali choustnickému purkrabímu, že činil překážky táborskému knězi na rožmberských statcích. Z uvedeného jasně vysvítá, že konfesní záležitosti v těchto drobných sporech rozhodně nehrály dominantní úlohu.¹⁵⁸

Do věcí víry svých úředníků Rožmberkové nezasahovali (srv. s. 445nn.) a podobně i úředníci sami byli jen zcela výjimečně nuceni se z titulu svých úřadů konfesními otázkami zabývat. Veselský rychtář byl dokonce potrestán za to, že na rychtě dopustil

---

¹⁵⁶ Srv. k tomu evidenci u KUBÍKOVÉ 1999; též UBK 2, s. 235 (heslo *Krummau – Bauten am Schlosse*).

¹⁵⁷ O Jesenicově konci SPĚVÁČEK 1986, s. 508 (s bibliografií); o adamitech SILVIO 1998, s. 118; o náboženské toleranci souborně MACEK 2001, zvl. s. 385–416.

¹⁵⁸ Stížnost Tábořských LOR 2, s. 170–171, 176, č. 202; holdy srv. LOR 2, s. 219, č. 234; s. 221–223, č. 237, 238; výtka choustnickému purkrabímu AČ 1, s. 379, č. 28; celkově ŠIMŮNEK 2005.

disputaci o otázce přijímání (1421?), při níž byl inzultován tamní farář, a zřejmě zcela konkrétní aktuální podtext měl zájem Oldřicha z Rožmberka o podrobnosti ohledně kněžského ornátu a pleše, na něž se roku 1448 dotazoval Václava z Michalovic. Podobně lze tušit hlubší politický podtext za zjetím mirovického kněze, „*kteryž pod obojí způsobú rozdávat*“ – roku 1464 sám král vyzýval Jana z Rožmberka, aby zvikovským úředníkům přikázal kněze propustit. V duchu tolerance se podle všeho neslo známé choustnické *bádání* Mikuláše z Vlásenice s katolickými kněžími roku 1471 – Mikuláš byl pro forma na hradě krátce internován a poté propuštěn. Skutečnost, že Jan z Rožmberka výslovně osvědčoval (cca 1470), že služebník Clement v průběhu své služby potíral kacíře, je dána dobovými okolnostmi, stejně jako tím, že německy psané vysvědčení patrně mělo Clementovi napomoci uplatnit se mimo české země.¹⁵⁹

Zcela nejasná je role úředníků v procesu obsazování rožmberských patronátních far – srovnávací literatura česká i zahraniční dokládá, že úředníci svou vrchnost při prezentování farářů velmi často zastupovali, někdy bylo na úředníky delegováno i samotné prezentační právo. Z rožmberského prostředí je v uvedeném směru k dispozici pouze jediná zmínka, když se roku 1420 krumlovský purkrabí angažoval při obsazování vakantní fary v Přídolí.¹⁶⁰ Sporné body v případě hmotného zajištění duchovních s nimi projednávali písaři příslušného panství (srv. s. 294nn.).

Etický a symbolický rozměr služby

Věrnost byla jednou ze stěžejních rytířských ctností a **věrnost služebníka** výrazem prestiže jeho pána. Jakási analogie okřídleného „*Sláva krále jsú rytíři*“ je tu zřejmá po celý středověk.¹⁶¹ Konsekvantně v případě služebníka byla věrnost a lojalita pokládána za věc jeho osobní cti – „*a servants honour... demanded that he showed obedience to his master*“, formulovala tento moment Horrox. Stojí za pozornost, jak se postupující a nikdy nekončící úpadek mravů měl promítnout i do služebních vztahů – příkladem může být Northofova kronika hrabat z Marku z poloviny 14. století. V pasáži věnované pojednání

---

¹⁵⁹ Doklad z roku 1421(?) – odjinud neznámou příhodu uvádí HEERMANN 1897, s. 98; z roku 1448 – odpověď Václava z Michalovic LOR 3, s. 381, č. 539; z roku 1464 AČ 14, s. 100–101, č. 1715; o Mikuláši z Vlásenice JIREČEK 1876, s. 49–60, o choustnickém *bádání* l. c., s. 56–58; srv. též SEDLÁČEK, H 4, s. 83–84; doklad z roku cca 1470 SOA Třeboň, Historica 2438.

¹⁶⁰ Úlohu purkrabích královských hradů při dosazování farářů (pro hrad a panství Křivoklát) doložil LAŠTOVKA 1995, s. 47; řadu dokladů (z německého prostředí) o tom, že kněze prezentovali úředníci příslušného panství, uvádí ERNST 1916, s. 15; obsazení fary v Přídolí 1420 TECL 1990, s. 100, příl. 1.

¹⁶¹ Doklady ke kategorii *věrnosti* ve služebních vztazích na základě staročeských literárních památek eviduje IWANČZAK 2001, s. 116–119; cit. s. 74; pozoruhodné doklady služebnickovy lojality přinášejí paměti Heleny Kottannerin (edice: MOLLAY 1971), komorné královny Alžběty, vdovy po Albrechtovi II. (†1439).

o úřednících autor vyzdvihuje ctnosti někdejších úředníků (a dokládá konkrétními příklady z přelomu 13. a 14. století) a k nim do protikladu staví úředníky soudobé, usilující o získání úřadu jen pro vlastní obohacení („... *non ut honorem et profectum dominorum fideliter procurant, sed ut insaciabiliter lucra querant et se ditent*“).¹⁶²

V rožmberském prostředí lze o loyaltě hovořit v případě drtivé většiny rodové klientely – krajním případem osvědčení loyality v průběhu mučení a tváří v tvář smrti bylo chování choustnického písaře Jana ze Srlína (srv. s. 377). Zřejmě by ani nebylo třeba zvláštního nabádání ze strany vrchnosti, jež se občas v pramenech vyskytuje – např. když Oldřich z Rožmberka postupoval roku 1451 správou rodových statků svým synům, nabádal úředníky, aby jich byli poslušni jako jeho samého; na loyaltu úředníků apeloval Jan z Rožmberka ve svém testamentu z roku 1467 – Jan je ustanovil poručníky svého kšaftu a současně nařizoval, „*aby ste ihned po mé smrti všickni i každý zvláště s těmi zámky i všemi zbožými, vám ode mne svěřenými, hleděli ke již psaným pánuom poručníkuom a ke žádnému jinému*“.¹⁶³ Povědomí o řádném morálním profilu služebníka se ostatně odráží i ve stereotypních formulacích typu „*jako na dobrého a věrného služebníka přísluší*“, přicházejících v kvitujících, donačních a výhostních listech pro příslušníky rožmberské klientely (srv. s. 323, 434, 456).

Ve věci politické linie rožmberská klientela zachovávala po celé sledované období vůči pánům z Rožmberka naprostou loyaltu – ať již v průběhu husitské revoluce či později, především v letech 1443 (obléžení Vodňan), po roce 1449 (boje Strakonické a Poděbradské jednoty), i po polovině 60. let, kdy byla ustavena Zelenohorská jednota a Jan z Rožmberka odpadl od krále Jiřího a vstoupil do služeb krále Matyáše (léto 1468). Domnívám se, že právě s aktuálním politickým vývojem mohlo souviset shromáždění všech rožmberských úředníků, jež Jan z Rožmberka svolal roku 1466 na Krumlov – Jarohněv z Úsuší později informoval Jošta z Rožmberka, „... *že pan Jan z Rožmberka, ..., zúobsielal úředníky všechny zámkuov svých, tudiež i mě, a před se zavolal, a tu s námi mluvil*...“.¹⁶⁴ Jedinou známou výjimkou byl postoj Jana z Kraselova, jenž tehdy zachoval králi věrnost a vyprosil si od něho nejmenovanou tvrz, náležející Vilému Rendlovi z Úšavy, vrchnímu hejtmanovi rožmberské hotovosti. Tvrz však *nepřátelé* zakrátko vypálili a Jan z Kraselova se kajícně vracel na Rožmberkovu stranu.¹⁶⁴ Globálním výrazem loyality jsou jména

---

¹⁶² HORROX 1994, zvl. s. 70–71; analogicky z uherského prostředí DVOŘÁKOVÁ 2003, s. 116–118; zdá se, že BORCH 1954 ve své pozoruhodné knize přecenil sílu mravních ideálů a náboženského citění jako hybné páky odporu proti vrchnosti obecně; kronika Northofova ZSCHAECK 1955, zvl. s. 6, 61–62; o obrazu úředníků a jejich role v Northofově díle srv. též SCHELER 1986, s. 190–191.

¹⁶³ Doklad z roku 1451 LOR 4, s. 325–327, č. 464; z roku 1467 SOA Třeboň, CR, z Rožmberka 27/7, kart. 74.

¹⁶⁴ Loyalta služebníků vůči politickému kursu Rožmberků v průběhu husitské revoluce se odráží i v prosopografii přívrženců krále Zikmunda, kde figuruje i několik příslušníků rožmberské klientely – Mikuláš z Krchleb, Buzek z Rovného, Matěj Višně z Větrní, Chval z Chmelné (srv. KAVKA 1947, s. 131–139 – seznam by přirozeně bylo lze mnohonásobně rozšířit); z drobných, ale ilustrativních

signatářů opovědných listů – modelovým příkladem může být trojice opovědných listů, jimiž několik desítek osob *podle* Jana z Rožmberka opovíдало nepřátelství římskému králi Friedrichovi (1468) – vysocí rožmberští úředníci tvoří mezi opovědníky velmi výrazný podíl. Negativním otiskem loyality služebníků je stereotypní formule opovědných listů (srv. s. 404n.): „*Já ... vystřihám se proti Vaší Milosti i proti všem služebníkům Vaším i lidem všem poddaným Vaším... vystřihám se i moji všickni pomocníci i služebníci*“.¹⁶⁵ Z uvedeného vyplývá, že v případě rožmberské klientely nelze hovořit o nezávislosti na politické linii pánů z Rožmberka, pouze o naprosté loyaltě vůči ní.¹⁶⁶

Loyalita, v jejímž podtextu lze předpokládat zjištěné pohnutky, je jevem spíše výjimečným – předpokládat ji lze v případě budějovických rodů Klariců a Prindlů (z Awerbachu). Spory s městem je přivedly na stranu Rožmberků – tradičních rivalů Budějovic – a vstupu do jejich služeb. Řehoř Klaric, dlouholetý úředník třeboňského panství (1458–1479), byl do roku 1455 budějovickým rychtářem (rod Klariců držel dědičnou rychtu od roku 1296). Již od 40. let udržoval kontakty s úředníky rožmberské centrální správy a jeho orientace na Rožmberky měla být odměněna poté, co Budějovice byly roku 1453 zastaveny Jindřichovi z Rožmberka. Lidé jako Klaric tvořili ve městě jakousi pátou kolonu loyální vůči Rožmberkům a v zástavě města spatřovali možnost získat zpět ztracený politický vliv. Město se však vůči zástavě do rukou pánů z Rožmberka postavilo na odpor (srv. s. 86) a rožmberští přívrženci upadli v nemilost. Konkrétně Řehoř Klaric byl roku 1455 donucen vzdát se rychty a o pár let později začala jeho úřední dráha na Třeboni (spolu s ním je roku 1458 mezi třeboňskými úředníky doložen i jeho syn Jaroš). Jeho loyaltu vůči Rožmberkům z pozdější doby ilustruje Březanem zaznamenaná drobnost k roku 1475 – zmiňuje se o výstavbě (či spíše úpravách) Ponědražského rybníka a Klarice nazývá *pochlebníkem* Jindřicha V. z Rožmberka, neboť se snažil Zdeňkovi ze Šternberka práce na rybničním díle překazit.¹⁶⁷ Ondřej Prindl z Awerbachu náležel k hlavním aktérům protipuklicovského povstání roku 1467. Poté, co se rozešel s rodným městem ve zlém, prodal zde svůj majetek a vstoupil do rožmberských služeb. V Budějovicích je připomínán o dva roky později, roku 1469, spolu s Janem Rúsem z Čemin – v té době již nepochybně zastupoval rožmberské zájmy,

---

případů lze připomenout podíl krumlovských úředníků na odhalení táborského špeha, vydávajícího se za posla Hynka Krušiny ze Švamberka (LOR 2, s. 222–223, č. 238); doklad z roku 1466 AČ 7, s. 264, č. 104; o Kraselovském BŘEZAN 1899, s. 238.

¹⁶⁵ Doklady z roku 1468 SOA Třeboň, Historica 2090–2092; formule opovědných listů cit. dle opovědného listu Jindřicha Roubíka z Hlavatec aj. osob Janovi z Rožmberka z roku 1469 (MAREŠ 1881, s. 76).

¹⁶⁶ Nezávislost politického kursu klientely na postojích vrchnosti doložil např. KRIMM 1976, zvl. s. 32nn., či GÖRNER 1987, zvl. s. 147–157.

¹⁶⁷ Srv. PLETZNER 1971, zvl. s. 194; Klaricovu loyaltu vůči Rožmberkovi dokládají i zmínky v soudobé korespondenci (srv. AČ 14, s. 70, č. 1631; AČ 7, s. 212–213, č. 14); Klaricovy kontakty s úředníky – srv. např. SOA Třeboň, Historica 996; Březanova zpráva PÁNEK 1983, s. 461.

ovšem jeho služební poměr vůči Rožmberkům je doložen až mnohem později (roku 1487 je Ondřej Prindl uváděn jako služebník Voka z Rožmberka).¹⁶⁸

Naproti tomu jako výraz spontánní loyality – snad i bezděčné – lze chápat nenávistnou písařovu poznámku na adresu královny Johany z Rožmitálu a krále Jiřího z Poděbrad v záhlaví opisu znění jimi vydaných mandátů ve věci cel a mýt (1465) do kancelářských register (král je tu označován jako zlořečený kacír, královna je zmije a oba by je měla čekat muka pekelná).¹⁶⁹

Loyalita za hranice zákona. Aktivní podíl rožmberských úředníků lze s jistotou předpokládat i v případě nelegálních aktivit pánů z Rožmberka – na prvním místě je třeba zmínit soubor falešných listin a pečeti (srv. s. 127nn.). Listinná falsa vznikala nepochybně v prostředí kanceláře a stejně tak není pochyb, že písařům muselo být zřejmé, že vyrábějí falsa. To samo o sobě svědčí o značné důvěře vůči zasvěceným úředníkům. Závažné z tohoto úhlu pohledu je Marázovo zjištění, že falešné pečeti nebyly zhotovovány ad hoc, ale existovaly falešné pečetní typáře, používané s odstupem někdy i více než deseti let. Tak byl nejen po léta uchováván corpus delicti, ale v případě falešných typářů pánů z Rožmberka hrozilo i potencionální nebezpečí zneužití ze strany rožmberských úředníků. Za třetí je třeba připomenout podíl rožmberských úředníků na vidimování listin z rožmberského rodového archivu okolo poloviny 50. let – Rožmberkové důmyslně nechávali vidimovat promiskue listiny pravé i falešné, aby nebezpečí podezření omezili na minimum. V souvislosti s vidimáty rožmberských listin je třeba revidovat výsledky výzkumů Šimkové – z jejího přehledu vyplývá, že zde velmi často figurují duchovní (korunský opat Gerhard, třeboňský opat Michal, vyšebrodský opat Pavel, dále Mikuláš z Krumlova), osoby z okruhu rožmberské klientely (Jan Rús z Čemin – vždy bez uvedení úřadu, Erazim z Michnic, Zachař z Nemyšle, Víta ze Rzavého), další šlechtici z okolí (Ondřej [Sokolík] z Dubé, Přibík z Mladějovic) i osoby, jejichž vazby k Rožmberkům nejsou jasné (Vilém z Velhartic a Herštejna, Vilém ml. z Rýzmburka, Václav ze Švamberka, Jindřich Zajímač z Kunštátu). Z takto rozčleněného přehledu vyplývá, že naprosto nelze souhlasit s autorčíným tvrzením, že všichni tito lidé „*svým sociálním zařazením, spřízněností či službou podléhali Oldřichovř*“, naopak tomu, co autorka uvádí o smyslu vidimací a hlediscích výběru osob, lze v zásadě přisvědčit.¹⁷⁰

Součinnost Rožmberků a jejich úředníků za hranicemi zákona bylo lze dokumentovat i v souvislosti s ražbou zlehčené mince (srv. s. 245). Přitom jak falšování listin, tak mince náleželo ve své době k deliktům tvrdě postihovaným – např. dle znění paragrafu „*O falešných listech*“ v řádu Jana ze Šelmberka pro Kamenici n. Lipou (1476) měla být písaři, jenž „*falešné by listiny nebo hamfěšty psal*“, ut'ata ruka, přičemž dle sněmovního nálezu již z roku 1454 měl být usvědčený falsátor dokonce upálen; pro ilustraci je vhodné uvést

---

¹⁶⁸ Srv. PLETZER 1994, s. 11 (rodině Prindlů náležel rohový dům na západní straně náměstí, čp. 10); doklad z roku 1469 AČ 7, s. 375, č. 321; z roku 1487 AČ 10, s. 52, č. 1039.

¹⁶⁹ Edice opisů a latinského písařova přípisku ŠIMŮNEK 2002, s. 99–100.

¹⁷⁰ MARÁZ 1998, s. 88–89; ŠIMKOVÁ 1976, s. 33–39, cit. s. 37.

i licoměrné chování samotného Oldřicha z Rožmberka – právě padělání listin, z něhož obvinil Jana Smila z Křemže, si vzal za záminku, aby Smila mohl i nadále držet ve vězení (1444), a když krátce předtím potřeboval argument legalizující destrukci božejovické tvrze Jaroše z Drahonic, prohlásil, že v troskách tvrze byla objevena penězokazecká dílna (1443). Osobitý půvab nepostrádá úvaha Jana Papouška, jenž „*falsificaciones sigillorum et litterarum*“ přiřadil k negativům, jež s sebou přineslo husitství.¹⁷¹

Příkladem nelegální loyality, i když nepoměrně nižšího stupně závažnosti, byl např. postup zvíkovského úředníka, jenž – nepochybně na popud Oldřicha z Rožmberka, či alespoň s jeho vědomím – neoprávněně požadoval holdy.¹⁷² Jako projev loyality je nutno klasifikovat i zprávu o počínání Příbika z Mladějovic – „*služebníka pana vladaře*“ (tj. Oldřicha z Rožmberka) – jenž měl na počátku 20. let odejmout budějovickému hejtmanovi Lipoltu Krajířovi, s nímž Rožmberk vedl vleklý spor, několik vsí na Veselsku a Hlubocku „*ke ruce pána svýho*“.¹⁷³

V souvislosti s loyaltou za hranicemi zákona je třeba uvést ještě dvojí. Není znám jediný případ, kdy by některý z úředníků následoval Rožmberky a své postavení se snažil vylepšit za pomoci listinných podvrhů či falešné mince. Nakolik mohla být loyality v nelegální sféře motivována strachem, nelze říci, ale zcela tento psychologický aspekt vyloučit není možné.¹⁷⁴ **Denunciace**, jež by eventuálně umocňovaly atmosféru strachu, nejsou v prostředí rožmberské administrativy 15. století doloženy.¹⁷⁵

Přesto moment nelegální loyality vůči vrchnosti směřuje k otázce negativních jevů, provázejících správní praxi – korupci, defraudaci a zneužití úřední pravomoci. Ukazuje se, že **korupce** byla v pozdním středověku již velmi rozšířeným jevem a uplácení úředníků – vrchnostenské nevyjímaje – bylo běžnou součástí administrativní praxe.¹⁷⁶ Přijímání úplatků je v prostředí šlechtických správních systémů doloženo nejpozději od

---

¹⁷¹ O falšování listin, pečeti a mince dle nálezů a právních sbírek 15.–16. století MALÝ 1989, s. 133–142; přehlednou analýzu aspektů dané problematiky na základě anglických pramenů zpracoval RÖHRKASTEN 1988; ustanovení v řádu pro Kamenici CIM 4/2, s. 111; nález z roku 1454 AČ 5, s. 181–182, odst. 400; k případu Smilovu LOR 2, s. 395–398, č. 458; ŠIMŮNEK 1997–98, s. 7–8; k Jarošovu LOR 2, s. 246–247, č. 276; Papouškova úvaha LOSERTH 1891, s. 295.

¹⁷² Srv. k tomu list krále Zikmunda Oldřichovi (LOR 1, s. 213–215, č. 319, 321).

¹⁷³ BŘEZAN, Výtah 7, s. 144; o autentičnosti zprávy nejsem zcela přesvědčen; pramenné zmínky o peripetích sporu Rožmberka s Krajířem evid. l. c., s. 148; nejasnost celé věci konstatuje i MAUR 2000–01, s. 49–50.

¹⁷⁴ Vzájemnou souvislost mezi strachem a loyaltou na základě rozboru svědeckých výpovědí (15. století) bezpečně doložila SIMON–MUSCHEID 1999.

¹⁷⁵ Srv. typologii oznámení, adresovaných vrchnosti na jednotlivé úředníky ve druhé polovině 16. století (STEJSKAL 1997, s. 222).

¹⁷⁶ KLAVEREN 1957, zvl. s. 302–318, mylně spojoval počátky korupce až s (raně) novověkými monarchiemi 17.–18. století.

14. století (např. v habsburské administrativě) a opakované zákazy nabízení a přijímání úplatků jen svědčí o tom, že tento nešvar byl dobře znám, ale nebylo lze jej vykořenit. Dobovou praxi vystihuje např. znění instrukce pro vyšší úředníky panství Sponheim (1437): „*Item die obgenanten oberamptlute sollend von nyemand... keynerley schencke oder miete nemen von golde oder von silber; ob aber ir eim icht geschencket wurde von bueten, deschen, messern... daz moechte er wol nemen ungeverlich...*“, rovněž ve zřízení Gerharda II. ze Saynu (1465) se zakazuje nabízet úředníkům dary–úplatky („*Item man sall auch keyme amptmanne, schultessen noch nymantz in dem lande keynen schanck doin*“), a to pod ztrátou úřadu pro úředníka (pokud dar přijme) a pokutou pro uplácejícího; analogicky v dvorském řádu amberském (1474) je opakovaně vysloven zákaz přijímání darů – např. „*item er [maršálek] soll auch kein schencke, gabe, myet oder mitwane von sins ampts wegen nemen von iemant...*“, atd. Zákaz přijímat peněžní dary je výslovně znám též z prostředí administrativy markrabí bádenských, stejně jako v případě braniborských úředníků.¹⁷⁷ Korupce se přirozeně nevyhnula ani prostředí rožmberské administrativy. Ojedinelá zmínka dokládá, že postihy mohly být tvrdé – přijímá-li úředník úplatky, „*bez milosti jemu hrdlo odjato bud jako tomu, jezto by svému pánu zlodějsky a nepravě slúžil*“.¹⁷⁸

Konkrétně znám je ze sledovaného období jen jediný případ náznaků korupce – vztahuje se k Janu Rúsovi z Čemin, rožmberskému radovi, opakovaně zastávajícímu úřad krumlovského purkrabího. Rús byl obviněn z přijímání úplatků od Latránských, jimž měl na oplátku stranit při řešení jejich sporů s Krumlovskými – jeho vinu se však nepodařilo nezvratně prokázat, a celý kontext není zcela jasný. Nakolik tento jediný náznak odráží realitu – v níž by úplatky byly jevem zcela okrajovým – těžko soudit.¹⁷⁹

Obdobně problematická je situace i v případě **defraudací**, resp. dnešních možností jejich podchycení. V tomto směru jsou konkrétně známy dva případy – shodou okolností oba z Helfenburka. Zatímco případ helfenburského purkrabího Žakavce byl ve své době zjevně ojedinelý a i dnes je detailně dokumentován – bude mu třeba věnovat bližší pozornost, druhým úředníkem podezřelým ze zpronevěr byl Jan z Bavorova, ovšem dobový pramen se omezuje jen na narážku o jeho nepoctivosti (1472). Jindřich Žakavec z Lažan působil patrně již koncem 20. a pak ve 30. letech v úřadu helfenburského purkrabího, a to souběžně s písařem Janem ze Svojkovic, jenž až s velkým

---

¹⁷⁷ Korupce v prostředí habsburské klientely ve Vorlandu (14. stol.) MEYER 1933, s. 260–261; instrukce sponheimská MONE 1855, s. 389, §10; zřízení Gerharda II. ze Saynu NEUMANN 1998, s. 173, odst. 30; dvorský řád amberský WIDDER 2000, s. 297; bádenská administrativa HERKERT 1910, s. 120; braniborská administrativa HAHN 1979, s. 212; k otázce korupce v pozdním středověku (vč. dobové terminologie) GROEBNER 1998, s. 163–171 (článek je založen na pramenech městské provenience, řada pojednávaných otázek je však platná obecně – autor např. ukázal, jaký rozdíl byl spatřován mezi legálním darem a nelegálním úplatkem, l. c., zvl. s. 171–176, 181–183).

¹⁷⁸ AČ 17, s. 366–367 (zmínka se vztahuje k úředníkům lesní správy).

¹⁷⁹ Obvinění Rúsa z přijímání úplatků AČ 14, s. 127, č. 1777; k celému Rúsovi případu srv. s. 372n.; o limitech dnešních možností rekonstrukce rozsahu korupce i dalších negativních jevů ŠIMŮNEK 2004a.

odstupem – roku 1457 – vydal svědectví o Žakavcových defraudacích i jeho povaze. Podle tohoto svědectví působil Žakavec v úřadu minimálně devět let, aniž bychom dnes byli schopni v úplnosti říci, která to byla. V každém případě v průběhu těchto devíti let stačil zpronevěřit téměř 2.000 kgč. Podezření vůči Žakavcovi a jeho nedbalému skládání počtů vyvstalo již ve 30. letech – okolo přelomu let 1437 a 1438 bylo jeho účetnictví podrobena důkladné kontrole, v níž se angažovali členové rožmberské rady a dokonce osobně i Oldřich z Rožmberka. Žakavec však měl neuvěřitelné štěstí – na jeho podvody se tehdy zjevně nepřišlo, Rožmberk jej pouze napomenul za příliš vysoké náklady na vydržování hradní posádky a napříště mu zakázal vykazovat z tohoto důvodu platební schodky v účetních uzávěrkách (*ostánie*), jejichž proplacení Žakavec očekával. Z požadované kompenzace ve výši 600 kgč. purkrabí ochotně slevil na necelou polovinu a u vědomí vlastní viny navíc servilně přislíbil, že hodlá „*na čeledi sobě uskrovniti*“. Vlastní obratností a nepochybně i zastrašováním potencionálních svědků svých zpronevěř (když jej Jan ze Svojkovic za to napomínal, „*on mi proto lál i bítí chtěl a odpustěnie dávať*“) tehdy Žakavec vyvázl velmi snadno a roku 1439 dokonce opět zastával purkrabský úřad. Korunní svědek – písař Jan ze Svojkovic, jenž byl z titulu svého úřadu o Žakavcově počínání nejlépe informován – mlčel pak dalších téměř dvacet let. V dubnu roku 1457 vydal obšírné svědectví o Žakavcových zpronevěřích – neuvádí tu důvod, proč se rozhodl svědčit (mohla tu být souvislost s přejímáním rožmberské domény do správy Jana z Rožmberka a kontrolou účetnictví v té souvislosti prováděnou) a nenajdeme tu ani jediný letopočet, zato Žakavcovy přehmaty jsou vyčísleny s přesností na *čbery* obilí a jednotlivé groše – příslušnou evidenci měl Jan po celá léta u sebe. V tomto případě zněla účetní uzávěrka na 1.924 kgč., o něž Žakavec Rožmberky připravil. Žakavec byl v té době již starý, ale stále naživu – jinak by o něm Svojkovický hovořil jako o nebožtíkovi. Jak však celý případ i Žakavec sám skončil, není jasné, předpokládáme pouze, že zemřel buď ještě roku 1457 či krátce poté.¹⁸⁰

Ojediněle doložené (a jistě i další – ve své době neodhalené či dnes již nedokumentované) zpronevěry ve své většině pravděpodobně měly ráz pouze příležitostný a jejich výše byla spíše skromná. Teprve pozvolna se rozvíjející systém vrchnostenského režijního hospodaření, poměrně jednoduchý, a účetním machinacím proto nepříznivý systém finanční správy a jistě i obava z možného tvrdého postihu hrály v tomto směru úlohu rozhodujících faktorů. Jak svědčí výzkumy z prostředí rožmberské administrativy o století později, teprve tehdy úředníci dosáhli v daném směru téměř dokonalosti – Stejskal poutavě líčí vynalézavost rožmberských úředníků (především finanční a hospodářské správy, a ovšem buchhalterie), projevující se v celé škále možností periodicky se opakujících finančních úniků a podvodů, a současně překvapivě mírný postup vůči defraudantům ze strany vrchnosti.¹⁸¹

---

¹⁸⁰ K Janovi z Bavorova UBK 2, s. 179, č. 794; k Jindřichu Žakavcovi souborně ŠIMŮNEK 2004a (s edicí svědectví Jana ze Svojkovic).

¹⁸¹ STEJSKAL 1992; též BŮŽEK 1989, s. 156, pozn. 96; defraudací úřednictva obecně koncem 16. stol. se dotýká TÝŽ 1996, s. 45–46; případy (taktéž z prostředí rožmberské administrativy té

Jako příklad dlouhodobého **zneužívání úřední pravomoci** lze nejlépe uvést krumlovského rychtáře Bártu (v úřadu doložen v letech 1424 – po 1440). Jen díky tomu, že někdy na počátku 40. let pohár trpělivosti konšelů s rychtářovým chováním přetekl (není divu – když se odvážili Bártu kritizovat, nechal je vsázet do klády), je dnes známo, jakými způsoby bylo lze dlouhodobě zneužívat úředního postavení. Žalobu tehdy vznesl – příznačně anonymně – některý z krumlovských konšelů (snad řezník Maresš), jenž rychtáře obvinil z celé řady prohřešků proti městskému právu i dobrým mravům. Šlo především o to, že rychtář dlouhodobě poškozoval městskou obec, bez oprávnění nakládal obecním majetkem a obohacoval se tak na úkor města – neprávem např. zabral pozemky a louku, z nichž navíc odmítal platit lozunku, o své vůli prodával *orudie městské*, jindy si z domku, připraveného u pranýře pro pekaře, postavil chlévy, a také kostel zkracoval v jeho příjmech. Bártovou vinou bylo i pečivo menší, než by být mělo, neboť pekaři si potřebovali vynahradit škody, jež jim vznikly právě v souvislosti s uplácením Bártu. A jak se pekařky lapidárně vyjádřily: „*Lépe, že jedné svini zadek mažeme, nežli všem*“. Žaloba, obsahující řadu průkazných obvinění byla i pro člověka Bártova charakteru příliš – z Krumlova uprchnul a zanechal po sobě jen dluhy. Bártovy další osudy nejsou známy – prokazatelně mrtev byl roku 1459. Někdy v té době jeho vdova (*judicissa Barthova*) darovala kájovskému kostelu pozlacenou monstranci.¹⁸²

Zrada byla v pojetí středověku těžký zločin a újma na cti. Jako jedno z klíčových kritérií šlechtické morálky – a protiklad oceňované věrnosti – se odráží např. v *Alexandreidě*, ve šlechtickém prostředí rozšířené.¹⁸³ Sebevědomí, zámožní a politicky činní příslušníci šlechtické obce 15. století se málokdy zatěžovali morálkou, šlo-li o jejich vlastní profit. Příznačné je i to, že obvinění ze zrady sloužilo jako spolehlivý nástroj diskreditace protivníka a nadávka *zrádce*, příp. *zrádce bezectný* byla frekventovaná jako málokterá jiná. Oldřich z Rožmberka účelově obvinil Jana Smila z Křemže ze zrady krále Albrechta při obléhání Tábora (1438), Jiří z Poděbrad ještě roku 1450 Oldřichovi neváhal předhodit jeho zradu krále Zikmunda roku 1431, a tak by bylo lze pokračovat dále.¹⁸⁴ Neustálý strach ze *zrady*, skrytého, a o to víc obávaného zla, proti němuž neexistovala prevence a zpravidla ani obrana, byl jedním z traumat středověku – *zradou* se dobývaly hrady a města,

---

doby), jež líčí KUBEŠ 2003, s. 47–50, ukazují až nepochopitelnou shovívavost ze strany vrchnosti vůči defraudantům; z německých zemí jsou již z období 15. století doloženy defraudace rozsáhlých rozměrů (ilustrativní příklad uvádí SPREITZHOFER 1981, s. 129).

¹⁸² Český text žaloby AČ 21, s. 416–418, č. 281 (s chybnou datací); latinské pasáže a obšírná parafráze UBK 2, s. 53–55, č. 199 (k dataci žaloby a osobě žalobce l. c., s. 216, pozn. 199, 205); donace kájovskému kostelu SCHMIDT – PICHA 1906, s. 189, 205, pozn. 16; srv. též ŠIMŮNEK 1994, s. 85, 214; TÝŽ 2004a, s. 219; KUBÍKOVÁ 2004, s. 111, 114.

¹⁸³ IWAŃCZAK 2001, s. 120–122.

¹⁸⁴ O Smilově zradě ŠIMŮNEK 1997–98, s. 7; o Oldřichově zradě KAVKA 1998, s. 165.

vyhrávaly se bitvy, *zrada* z minuty na minutu od základu měnila osudy jednotlivců i skupin osob. Fenomén *zrady* se přirozeně promítal i do služebných vztahů.

Závažný dopad měla především **zrada hradu nepříteli** – takový případ je ve sledovaném období znám jediný (Nové Hradý 1467), resp. tři, vezmeme-li v úvahu, za jakých okolností se do rukou Táborů dostaly Příběnice (uvažovat lze o zradě pověžného Odolena) + Příběničky (1420) a Vildštejn (1421). Zradou novohradského úředníka Viléma se na konci roku 1467 Nových Hradů zmocnil Zdeněk ze Šternberka. Březan celou událost vystihnul v seznamu novohradských purkrabí lapidárně slovy: „*Vilém purkrabie novohradský zrádce, tak že ten hrad nepřítelům v ruce přišel a vypálen 1467*“, ovšem nejpodrobněji o celé záležitosti zpravuje na Březanovi založený spis Heermannův, dle něhož se měl purkrabí Vilém, dosazený na místo Oldřicha ze Dvorce, zradu dopustit v součinnosti s vitorazským purkrabím Zikmundem z Mirošovic. Relativně přesné dataci Vilémovy zrady napomáhá list Olbrama ze Štětkře z 29. listopadu 1467, v němž Jana z Rožmberka před Vilémem varuje.¹⁸⁵

V dobové korespondenci se ovšem zmínky o skutečných či domnělých *zrádcích* objevují poměrně často. Namátkou lze připomenout opakované úklady o hrad Velešín, ležící v exponované poloze při Freistadtské cestě, taktéž i v případě Třeboně a Nových Hradů. Dalekosáhlé cíle – smrt Oldřicha z Rožmberka a vypálení Krumlova – mělo spiknutí na počátku 20. let, v němž se angažovali i někteří dvorští služebníci. V pohusitském období opakovaně docházely na Krumlov výstrahy před *zrádci* v Prachaticích, Jindřich Roubík z Hlavatec mínil za pomoci *zrádce* dobýt Dívčí Kámen, atd. V souvislosti se *zradou* Nových Hradů (1467) se Březan zmiňuje o nezdařeném plánu na ovládnutí Krumlova – šternberský špeh byl však prý včas dopaden a popraven.¹⁸⁶ Oprávněné obavy ze *zrádců* se odrážejí i v nařízení Jana z Rožmberka, aby na rožmberské hrady nebyly vpouštěny cizí osoby – Janovo nařízení je reprodukováno v listu třeboňského hejtmána Zdebora z Kozího Janovi z Rožmberka, v němž osvědčuje, že nařízení

---

¹⁸⁵ K dobytí Příběnic srv. MACEK 1955, s. 252–255; Březanův údaj o *zradě* u SVĚTECKÉHO 1759–61/I, pag. 190; Kubíková věrohodnost Březanovy zprávy o dobytí Nových Hradů zpochybňuje (srv. BŘEZAN, Výtah 8, s. 194, 200); k otázce Vilémova nejasného úředního postavení na Nových Hradech a jeho identifikaci srv. s. 531n.; HEERMANN 1897, s. 142; o pozdějším sporu Oldřicha ze Dvorce se Zikmundem z Mirošovic srv. BŘEZAN 1899, s. 239; list z 29. 11. 1467 BŘEZAN 1899, s. 238; Zikmund z Mirošovic se oženil s Annou z Čemin, snad vdovou po rožmberském úředníkovi Janu Rúsovi či jeho dcerou (k roku 1484 SOA Třeboň, pob. Jindřichův Hradec, RA z Hradce, II–A–8).

¹⁸⁶ Velešín – „... sbledujíc, kterak mosty zdvábají i jich bledají“ (PK, s. 49, 50); Třeboň – „... ti sú dělali řebříky, chtiece Třeboni zléstí“ (l. c., s. 50); Nové Hradý – „... chtěli sú Nový Hrad zléstí“ (l. c., s. 50); o přípravách krumlovského spiknutí počátkem 20. let monograficky PLETZER 1962 (otázku zrady rožmberských služebníků autor speciálně neprobírá); *zrada* v Prachaticích – srv. korespondenci z roku 1447 (LOR 3, s. 214–215, č. 300, 301); o připravované *zradě* Dívčího Kamene MAREŠ 1881, s. 80; srv. též zmínku z roku 1471 (AČ 8, s. 57, č. 487, 488); *zrada* Krumlova 1467 BŘEZAN, Výtah 8, s. 194.

bere na vědomí („... abych žádného na zámek nepúšťel, ani páně Zdeňkových, leč bych koho mocen byl“).¹⁸⁷

Specifickým problémovým okruhem je – v souvislosti s problematikou zrady služebníka – **odchod ze služby**. Změna vrchnosti byla – přirozeně při zachování služebníkovy cti – možná, ovšem jen za určitých podmínek. Především se tak nesmělo stát v čase války či jiné nouze, kdy by odchod znamenal (nebo mohl znamenat) vrchnosti újmu a byl by tedy pokládán za zradu.¹⁸⁸ Újmou úředníkovy/služebníkovy cti nebyl v konkrétních podmínkách rožmberského dominia přechod do služeb pánů z Hradce, pánů z Rabštejna (doloženy jsou případy personální kontinuity prachatických úředníků poté, co Prachatice přešly roku 1457 do rabštejnské zápisné držby) a patrně i Lobkoviců, zápisných držitelů Hluboké, ačkoli se nevyhnuli občasným sporům s Rožmberky. Poněkud odlišný charakter již mají případy, kdy někdejší rožmberští služebníci neváhali olupovat rožmberské poddané a v případě potřeby zaštit'ovali svou osobní bezpečnost poukazem na příslušnost k Táborským – připomenout tu lze případ Ondry z Kojákovíc, jenž jako *služebník* Táborských byl mezi těmi, kteří oloupili svinenského mlynáře Hanzla (1442). Hanzl tehdy Ondru poznal a uvedl, že je to týž, „*kterýž někda byl a slúžil u Pešíka*“, tj. treboňského hejtmána Pešíka z Bělé. Buzek z Buzic, (někdejší) zvíkovský úředník, loupil a škodil poddaným na panství Helfenburk – roku 1470 se tak dostal do sporu s helfenburským purkrabím.¹⁸⁹

Služebný poměr vůči dvěma vrchnostem – kdy jeho klasifikace ve vztahu k eventuální zradě závisela na specifickém kontextu – není v prostředí rožmberské klientely ve sledovaném období doložen.¹⁹⁰ Výjimkou jsou jen případy, kdy si rožmberští úředníci vylepšovali své příjmy vojenskými aktivitami (srv. s. 280) – své služby ovšem neposkytovali rožmberským nepřátelům a nejednalo se tudíž o zradu.

Naopak **přechod do služeb protivníka** (či spolupráce s ním) jako zrada chápán byl. Případem tohoto typu byl odchod několika rožmberských služebníků a úředníků do služeb rožmberského opovědníka Jindřicha Roubíka z Hlavatec. Jednalo se o např.

---

¹⁸⁷ SOA Třeboň, Historica 2326.

¹⁸⁸ Srv. k tomu HORROX 1994, s. 72; konkrétem z českého prostředí je zrada, jíž se na Bočkovi z Kunštátu dopustili jeho služebníci při pokusu o dobytí Nymburka (1426) – „*clientes eius fugierunt*“, „*služebníci jeho uteklí*“, „*panošé jeho od něho uteklí*“ uvádí se v jednotlivých rukopisech *Starých letopisů* (SLČ 2003, s. 32–33, 67, 86, 110, 141, 173).

¹⁸⁹ K případu Ondry z Kojákovíc LOR 2, s. 146–147, č. 188; případ Buzka z Buzic – korespondence in: SOA Třeboň, Historica 2365, 2366, 2371; k loupežím z hradu Zvíkova též l. c., 2336, 2339, 2397; AČ 8, s. 7, č. 386; s. 32–33, č. 434.

¹⁹⁰ Ve srovnávací literatuře je tento moment dotýkán např. u MEYERA 1933, s. 263–266, a KRIMMA 1976, s. 32–44 (služebníci a úředníci ve službách Habsburků a markrabí bádenských); v případě fürstenberské klientely 15.–17. stol. ASCH 1986, s. 236–241, v případě více než třetiny osob konstatoval služebný poměr k jiné osobě/instituci; na základě prosopografie úředníků kanceláře anglických králů (14. stol.) SMITH 1987 konstatoval, že řada úředníků v té době stála ve dvojnásobném poměru – vůči králi i některému ze šlechticů (z čehož ovšem plynul střet zájmů).

Mikuláše Pešíka z Bělé, služebníka panství třeboňského (1468) a místopurkrabího novohradského (1471), jehož lze zřejmě ztotožnit s Pešíkem z Bělé, netolicickým hejtmanem Jindřicha Roubíka z Hlavatec (1475). Tehdy je na Netolicích v Roubíkových službách připomínán i Oldřich z Tourova, někdejší služebník k hradu Helfenburku. Doloženy jsou i opačné případy – helfenburský purkrabí sděloval Janovi z Rožmberka (1470), „*kterak někteří pacholci chudí, kteříž nyníe sú u strany odporné* [tj. patrně ve službách rožmberského opovědníka Roubíka z Hlavatec], *poslali ke mně, že by chtěli rádi u Vašie M^{ti} v službě býti*“.¹⁹¹

Obtížnější je definovat *zradu* v případě postoje úředníků panství Choustník – Soběslav v období šternberské zástavní držby (1468–1476/1481). Toto období bylo specifické z hlediska správních dějin (srv. s. 80nn.), lze se ovšem pozastavit i nad jiným aspektem – např. do jaké míry byli rožmberští úředníci ochotni (s vidinou vlastního prospěchu) kompromitovat se spoluprací s úředníky šternberskými, a potažmo Zdeňkem ze Šternberka. K dispozici jsou dvě interpretačně nejednoznačné zmínky. První z nich je Březanova poznámka v posloupnosti písařů choustnických: „*Pavel z Prahy (zrádce) písař úřadu choustnického*“.¹⁹² Narážel zde Březan jen na skutečnost, že Pavel i nadále působil v úřadu písaře panství choustnického, či nalezl nějaký jiný, řekli bychom „kompromitující“ doklad jeho loyality vůči Zdeňkovi ze Šternberka? Odpověď není známa. Ještě záhadnější je identifikace Šternberkova hejtmana *Russa von Tzirnicz*, jenž měl být – spolu s dalšími šternberskými služebníky – obležen na hradě Šternberku. Tvar jména sice přímo vybízí k předpokladu, že se jedná o Jana Rúsa z Čemin, vzhledem k okolnostem však tuto domněnku lze těžko přijmout a jedná se nejspíše o omyl.¹⁹²

Zrada – dokonce i jen domnělá – mohla v některých případech končit smrtí. Dokladem je případ tábořského písaře Peši ze Sedlčan, jenž byl obviněn ze spojenectví s Oldřichem z Rožmberka. Prostředníkem měl být především choustnický písař Jan ze Srlína – právě o svědectví vynucené na Srlínovi se vykonstruovaný proces s Pešou opíral a jeho výsledkem byla roku 1441 Pešova poprava. Přitom o jeho nevině byli přesvědčeni dokonce i někteří z Tábořských.¹⁹³

Projevy nepřátelství a **opověď (bývalé) vrchnosti** nejsou v pozdním středověku výjimečné – zvláště v německých zemích byl tento jev velmi rozšířen.¹⁹⁴ V jihočeském

---

¹⁹¹ O souvislostech Roubíkovy opovědi Rožmberkům srv. s. 372; Mikuláš Pešík + Oldřich z Tourova – k roku 1475 AČ 9, s. 122, č. 716; doklad z roku 1470 SOA Třeboň, Historica 2397.

¹⁹² Březan o Pavlu Dětrichovicovi SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 195; o témže monograficky ŠIMŮNEK 2000b; *Russ von Tzirnicz* HEERMANN 1897, s. 138, editor (l. c., s. 138, pozn. 77) Rúsa dokonce jmenuje šternberským služebníkem.

¹⁹³ O případu souborně MAREŠ 1902, s. 3, 7–10; z jakého důvodu MORAVEC 1985, s. 105, eviduje Pešu mezi nabyvateli Zikmundových zástav z panského stavu(!), není jasné.

¹⁹⁴ Na základě studia sociálních poměrů šlechtických opovědníků z oblasti Frank (15.–16. stol.) ZMORA 1997, s. 79–80, zjistil, že plně dvě třetiny uvedených osob byly držiteli některého z vyšších úřadů.

prostředí 15. století se s případy opovědnictví setkáváme méně často – nejznámějšími zdejšími opovědníky té doby jsou Jan Smil z Křemže a Jaroš z Drahonic. Jejich úhlavními nepřáteli byli Rožmberkové, a stejně tak tomu bylo i v třetím případě, jehož je třeba si povšimnout proto, že opovědníkem byl někdejší rožmberský služebník – Jindřich Roubík z Hlavatec. Původně sloužil v rožmberském žoldu na Soběslavi a Rožmberkům opověděl nepřátelství poté, co nebyly akceptovány jeho finanční nároky. Roubík opovídal *podle* Petra Kaplíře ze Sulevic na Vimperku v polovině roku 1469 – a snad v očekávání pomoci ze strany krále proklamoval, že důvodem k opovědi byl přestup Jana z Rožmberka k Zelenohorské jednotě. Celý případ se vlekl několik let a jeho průběh jasně ukazoval, že nevyplacený žold – stejně jako opožděná reakce na Janův odklon od Jiřího z Poděbrad – byly jen původní záminkou k útoku. Bezpochyby v důsledku počínání svého syna opustil vzápětí po opovědi rožmberské služby Roubíkův otec Oldřich, od roku 1465 purkrabí na Dívčím Kameni (srv. s. 324). I on byl v celé aféře nějakým způsobem angažován – spolu se svým synem se prohřešili dokonce proti královně.¹⁹⁵ Jak ukazuje komparativní literatura, nepřátelství někdejších úředníků, vedoucí případně až k opovědi, v sobě skrývalo nebezpečí vyzrazení důvěrných informací nepovolaným osobám či přímo nepříteli – vzhledem k Roubíkovu postavení však toto nebezpečí v daném případě hrozilo jen stěží.¹⁹⁶

Osobní spory úředníků s vrchností se objevují zcela ojediněle – ve sledovaném období je znám jediný případ tohoto typu, k němuž určitou analogii lze nalézt až o několik desetiletí později ve známém sporu mezi Rožmberky a jejich dlouholetým kancléřem Václavem z Rovného. Je příznačné, že aktéry vyhrocených osobních sporů byly výrazné osobnosti rožmberské administrativy – pozornost bude věnována sporu mezi Janem z Rožmberka a Janem Rúsem z Čemin, dlouholetým rožmberským úředníkem, rožmberským radou a diplomatickým poslem, zasvěceným i do ožehavých politických intrik své vrchnosti.

Na počátku sporu podle všeho stálo několik příčin. Jednou z nich mohlo být Rúsovo roztrpčení nad postupem Jana z Rožmberka ve věci purkrabského úřadu na Dívčím Kameni – od roku 1458 jej zastával Petr Perštejnský z Mikovic, jemuž Jan z Rožmberka roku 1462 obnovil smlouvu, jakkoli bylo zřejmé, že na úřad reflektoval i Jan Rús. Když pak Jan z Rožmberka hodlal od Rúsa vyplatit zastavená zboží, uražený Rús se na oplátku uchýlil k obstrukcím – Jan z Rožmberka podle všeho na něho vyvíjel

---

¹⁹⁵ Oповědný list SOA Třeboň, Historica 2308 (reg. AČ 3, s. 577–578, č. 793); sporu mezi Roubíky a královnou se dotýkal jeden bod usnesení benešovského sněmu na počátku roku 1474 (AČ 4, s. 471–472, č. 18); o Jindřichu Roubíkovi monograficky MAREŠ 1881; ve vztahu k tvrzi v Dubném srv. s. 35.

¹⁹⁶ Srv. case study (z městského prostředí poloviny 15. století), již zpracovali KRIEGER – FUCHS 1995 – i v tomto případě hrály zpočátku finanční nároky podstatnou roli (l. c., zvl. s. 342) a bylo lze v širším kontextu demonstrovat nebezpečí, jež s opovědí bývalých úředníků souviselo (l. c., s. 346nn.).

značný tlak a Rús zahájil široce založenou defenzivu. Zaangažoval do případu čelné osobnosti stavovské obce – např. Jindřicha z Kolovrat či nejvyššího pražského purkrabího Zdeňka ze Šternberka, kteří se za něho u Rožmberka přimlouvali. O dobové situaci výmluvně svědčí i list zvíkovského purkrabího – počátkem listopadu 1462 Janovi z Rožmberka sděloval, „*že by přátelé Rúsovi o to přemlúvali a chtěie ke KMⁱⁱ a pánuom na VM^f žalovati*“. Po bezvýsledných jednáních za přítomnosti četných rožmberských úředníků v únoru 1463 se Rús v dubnu téhož roku na krále Jiřího skutečně obrátil – král sice v jeho prospěch vydal přímluvný list, ale de facto jej odkázal zpět k Rožmberkovi, jehož pak Rús koncem dubna znovu žádal o stanovení data projednání sporu. Sám se tehdy cítil bezpečněji v Plzeňsku, kam se uchýlil spolu se svým synem. Opory se mu dostalo především u Oldřicha Roubíka z Hlavatec a bratří Kosořů z Malovic, na jejichž sídlech nacházel útočiště; s důvěrou se obracel i na Jarohněva z Úsuší. Janovi z Rožmberka mezitím přispěchali na pomoc Krumlovští – v květnu 1463 vydali svědectví, naznačující, že v souvislosti s úlohou zprostředkovatele ve sporech mezi nimi a Latránskými Rús měl od Latránských přijímat úplatky. Je velmi pravděpodobné, že smyslem tohoto opožděného a jistě na Rožmberkův popud vydaného svědectví – pokud vůbec mělo reálný základ – bylo výhradně Rúsovo zdiskreditování. Další vývoj událostí tomu jasně nasvědčuje – Jan z Rožmberka totiž navíc potřeboval záminku k Rúsově internaci. Ve věži krumlovského hradu však Rús dlouho nepobyl – v červenci 1463 byl opět propuštěn na svobodu, ovšem na osobní záruku několika vladyků, základ 2.000 kgč. a obvyklý revers – svědeckými pečeti jej opatřilo několik vysokých úředníků a pod vlivem příštích událostí si Rožmberk v říjnu 1463 nechal pořídit vidimát této písemnosti. Ani demonstrace síly však Rúsa od dalšího vedení pře s Rožmberkem neodradila a v říjnu téhož roku předložil Rús svůj spor králi a zemským úředníkům oficiálně. Ani tentokrát ovšem ke kompromisu nedošlo a vývoj událostí se do určité míry opakoval – Rús byl znovu pro výstrahu uvězněn a zakrátko, již počátkem listopadu opět propuštěn za týchž podmínek jako v létě. Celý spor šel pomalu ke konci. Rús zřejmě pochopil, že je třeba ustoupit – ještě před propuštěním z vězení se s Rožmberkem dohodnul na vypořádání nějakého dluhu a vzhledem k tomu, že o dalším průběhu sporu nejsou k dispozici žádné zprávy, byl podle všeho ukončen smírem. Ovšem ani Rožmberk evidentně nemínil hnát spor do krajnosti – o oboustranně přijatelném kompromisu svědčí již skutečnost, že Rús z Čemin i v dalších letech působil ve špičkách rožmberské administrativy.¹⁹⁷

---

¹⁹⁷ K obsazení purkrabství na Dívčím Kameni AČ 7, s. 241, č. 61; srv. WAGNER 1867, fol. 46r; SEDLÁČEK, H 3, s. 30, 66, interpretuje celou věc obráceně – úplatková aféra jako příčina krachu Rúsových ambicí na Dívčím Kameni; důvody neochoty k výplatě zástav AČ 14, s. 122–123, č. 1768; WAGNER 1867, fol. 43v–44r; Rúsovy obranné kroky AČ 14, s. 125–126, č. 1773–1774; s. 117, č. 1756; azyl v Plzeňsku a u přátel AČ 14, s. 117, č. 1756; s. 121–122, č. 1766; s. 126–127, č. 1776; nařčení z korupce srv. AČ 14, s. 127, č. 1777; WAGNER 1867, fol. 47r – 48r; Rúsova korespondence s králem AČ 14, s. 122–123, č. 1768; s. 125–127, č. 1772, 1775; žádost Rožmberkovi z konce dubna 1463 AČ 14, s. 126–127, č. 1776; propuštění na záruku AČ 14, s. 129–130, č. 1781; Rúsovův revers AČ 14, s. 113, č. 1748, je datován do srpna 1462 – WAGNER 1867, fol. 43r–v, tu usuzuje na falsum a rozvíjí další hypotetické souvislosti, ale důvod snad byl daleko prozaičtější – pouhý písařský omyl,

Úředníci a služebníci – příslušníci klientely – byli ve sledovaném období jednoznačně chápáni jako **zástupci své vrchnosti**. Tento moment měl dvě základní roviny – administrativní (delegování úkolů a pravomocí) a symbolickou. Lapidárně to vystihuje pasáž papežova listu zaslaného Jirřimu z Poděbrad (1462) poté, co tento zajal papežského posla: „*A také vieš, že to, což ti i potupy na posléch bývá, jich pánuom, kteříž je poslali, býti zřdají se*“.¹⁹⁸ Dobové formulace dokonce dokládají, že často nebyl viděn právní rozdíl mezi úkonem vrchnosti a jejího úředníka – např. Táborští se roku 1437 zavazovali Příběnice a Příběničky „*pánu [Oldřich z Rožmberka] neb úředníkóm jeho v moc jich... zřtúpiti*“, a stejně i v případě vězně, jenž měl být postaven v moc Oldřicha z Rožmberka či jeho krumlovského purkrabího (1443). Podobně i v oblasti politických jednání bývali úředníci jednoznačně považováni za zástupce vrchnosti – svědčí o tom např. passus smlouvy vildštejské z roku 1450, dle něhož mají páni své listy „*v moc pana Zdeňka z Šternberka neb úředníka jeho na Konopišti položit*“, analogicky i formulace „*v moc pana Jindřicha z Rožmberga, aneb purkrabie jeho na hradě Zvíkově položit*“, či „*panu Janovi Hradeckému neb úředníku jeho dal věděti*“. Z poněkud jiného úhlu dokumentuje dobové chápání úředníka jako zástupce vrchnosti i ohrazení Oldřicha z Rožmberka vůči Vodňanským (1450) – „*Vinnu dávám Vodňanským, že svévolně a beže všie vinny před dobrými lidmi zjevně mě a úředníky mé... pomlúvají na ti utrhaříc v příměří křest'anském*...“.¹⁹⁹ Postavení úředníků jakožto přímých zástupců vrchnosti jasně dokládá i vývoj událostí po zajetí rožmberského poručníka Bohuslava ze Švamberka na konci 70. let – prvořadá role zástupce vrchnosti připadla krumlovským úředníkům, především purkrabímu (srv. s. 161n.); je příznačné, že právě purkrabímu Konrádovi z Petrovic a (radovi?) Příbíku Hadovi z Paběnic tehdy král Vladislav oznamoval uzavření příměří.²⁰⁰ Rovněž sami úředníci bývali ve svém počínání často svazováni ohledem na svou vrchnost a pokud chtěli vyjádřit své osobní mínění, museli to zřetelně deklarovat. Ilustrativní je případ, kdy choustnický úředník Maksant nechal znění svých listů, jež posílal Tábořským, přehlédnout úředníku Sřlínovi se žádostí: „*A také porad' se s někým o to i s purkrabí, nebylo-li by to mé psanie jim proti páně M^u*“; Táborští se následně přízračně zajímali o to, zda znění Maksantových listů odráží (i) postoj Oldřicha

---

neboť není jasné, co by Rožmberk záměrným antedatováním písemnosti doufal získat; oficiální předložení sporu v říjnu 1463 AČ 14, s. 131–132, č. 1784; WAGNER 1867, fol. 48v–50v; vyrukování z vězení AČ 14, s. 133–134, č. 1790; vypořádání dluhu WAGNER 1867, fol. 51r–v; k celému případu deskriptivně, s obšírnými citacemi z pramenů WAGNER 1867, fol. 43v–51v.

¹⁹⁸ Dobový český překlad listu SLČ 1959, s. 232.

¹⁹⁹ Doklad z roku 1437 LOR 1, s. 216–217, č. 324; z roku 1443 LOR 2, s. 271–272, č. 314; z roku 1450 – vildštejská smlouva LOR 4, s. 240, č. 345; další formulace LOR 4, s. 243–244, č. 347; z roku 1450 – žaloby na Vodňanské LOR 4, s. 255, č. 357.

²⁰⁰ AČ 6, s. 90, č. 20.

z Rožmberka (1443).²⁰¹ Zcela v naznačených intencích reflektují chápání služebníka jakožto zástupce vrchnosti formulace ve *Vladislavském zřízení*.²⁰²

V souladu s uvedeným bylo **zajetí služebníka** chápáno jako **symbolický akt** – příslušník klientely tu zosobňoval svou vrchnost a jeho zajetí obsahovalo složku symbolickou a nátlakovou (pomineme-li eventuální profit v podobě vynuceného výkupného). První složku vystihuje Keenova definice, vycházející především z anglických a francouzských pramenů, ovšem mutatis mutandis platná obecně: „*royal officer... bore the king's person, and the man who defied him defied implicitly the king also*“. Symbolickou rovinu mohlo tudíž mít i nactiutrhaní a násilí vůči služebníkově – nemuselo být výrazem zášti vůči němu osobně, ale vůči jeho vrchnosti. A v konkrétních jihočeských podmínkách tomu tak nebylo jen ze strany tábořských vůči rožmberským – z počátku 40. let je k dispozici výslovný doklad o tom, že táborští poslové vyslaní na Krumlov byli ze strany rožmberských úředníků a služebníků vystaveni nactiutrhaní a ústrkům, přičemž za projev neúcty bylo lze považovat i neúměrně dlouhou dobu, po níž museli čekat na odpověď. Přímou učebnicový příklad dobového chápání symboliky služebníka jako zástupce vrchnosti uvádí Andermann – majitelé hradu Drachenfelsu nechali zajmout tři frankfurtské kupce jen proto, že je na cestě doprovázel pacholek hrabat z Württemberga. K činu se vzápětí přihlásili s tím, že s hrabaty mají nevyřízené účty a je tudíž pochopitelné, že na „*freveliche gewalt*“ byli nuceni reagovat „*durch ettliche gegengriff*“. Následný spor se vlekl několik let a jeho kořeny sahaly až k rivalitě mezi falckými kurfiřty a Württembergem.²⁰³

Účinnost nátlaku v podobě zajetí služebníka vycházela z obecně platné zásady o vrchnostenské povinnosti vyrukovat vlastní služebníky ze zajetí (srv. s. 447n.). Z konkrétních případů zajetí úředníka jako prostředku nátlaku na jeho vrchnost lze z rožmberského prostředí zmínit např. zajetí třeboňského hejtmana Pešíka z Bělé na počátku roku 1444. Táborští si svou oběť vybrali po pečlivé úvaze – Pešík byl jedním z rožmberských velitelů při nedávném obležení Vodňan (1443) a Táborští dobře věděli, že jeho svoboda má pro Oldřicha z Rožmberka velký význam. Za Pešíkovo propuštění proto neváhali požadovat svobodu pro lupiče Majsnaara a jeho *tovaryše*, kteří se během krátké doby již podruhé ocitli v rožmberském vězení.²⁰⁴

---

²⁰¹ LOR 2, s. 272–273, č. 315.

²⁰² AČ 5, s. 232, odst. 481.

²⁰³ KEEN 1965, s. 218–238, cit. s. 234; LOR 2, s. 133–134, č. 168; ANDERMANN 1994a, cit. s. 278; o právním pozadí zajetí úředníka bez předchozí opovědi vrchnosti GÖRNER 1987, s. 150; analogické principy chápání služebníka jako zástupce vrchnosti lze konstatovat i v Uhrách (DVOŘÁKOVÁ 2003, s. 109).

²⁰⁴ Majsnaarovu rotu Táborští vyrukovali již na podzim 1443 (srv. LOR 2, s. 271–272, č. 313, 314); záhadná je formulace v žalobním fasciklu Oldřicha z Rožmberka z března 1444: „*a jednak jej [Pešíka] o hrdlo připravili i s pacholkem a v vězení svém měli a propustiti sú jeho nechtěli*“ (LOR 2, s. 324, č. 367), neboť Pešík z Bělé prokazatelně žil ještě roku 1453 (Oldřich snad mínil, že jej hodlali připravit o hrdlo).

V praxi přirozeně došla uplatnění i třetí zmíněná rovina násilí vůči služebníkov – v případě prostých krádeží lze na symbolickou rovinu pomýšlet jen stěží. Např. na počátku 40. let Táborskí vykradli v Dobronicích dům i přilehlé hospodářství jistého Lyska, nepochybně totožného s Janem Lyskem z Řepče, úředníkem n. panství příběnického; vyloupení dvora Jana Bolochovence v Sudkově Dole v téže době lze ex post chápat jako předzvěst příštích projevů nenávisti Táborských vůči soběslavskému úředníkovi.²⁰⁵

Bez nadsázky lze říci, že rožmberští úředníci byli zvláště na svých cestách vystaveni permanentnímu potencionálnímu nebezpečí – např. roku 1474 se uvádí, že rožmberský úředník Bolochovec jen šťastnou shodou okolností nepadnul do rukou opovědníku Částrovi a jeho lidem.²⁰⁶ Nicméně je zřejmé, že opakovaným útokům byli rožmberští úředníci a služebníci vystaveni především ze strany Tábora a těch, kteří se vydávali za jejich spojence. Nejvíce v ohrožení pochopitelně byli úředníci a služebníci s tábořskou sférou vlivu sousedících rožmberských panství Choustník – Soběslav a Třeboň (k nimž připadla i správa někdejšího panství Příběnice), ze strany Vodňanských pak úředníci panství Helfenburk (terčem opakovaných útoků ze strany Vodňanských se stal např. bavorovský rychtář Bruna²⁰⁷). O rozličných *šermicích* s Tábory lze nalézt v korespondenci choustnických a soběslavských úředníků nespočetné zmínky. Z jednotlivin je ilustrativní případ již zmíněného soběslavského hejtmana Jana Bolochovence ze Šatavy – v polovině září 1442 byl napaden oddílem Tábora, před nimiž se tehdy zachránil pouze útekem do Křeče pod ochranu Beneše z Bělé. Příklad se za přítomnosti samotného Bolochovence řešil ještě o půldruhého roku později při lipnických jednáních.²⁰⁸ Huře v té době dopadl někdejší krumlovský purkrabí a diplomatický posel Chval z Chmelné. Osudnou se mu podle všeho stala úloha jednoho z prostředníků v jednáních mezi Tábory a Oldřichem z Rožmberka. Když jel roku 1441 „*od Trčky s rokem*“, Táborskí jej zajali a odvezli na Tábor. Zanedlouho jej sice propustili, Chval však vzápětí v Soběslavi zemřel – ještě na kutnohorském sněmu v říjnu 1441 Hynek Ptáček na Tábory v této věci „*pokřik učinit*“. Vina Tábora je nepochybná – v dubnu 1442 se sice hájili poukazem k Chvalovu svědectví, „*ķterak ta jeho puotka s obú stranú beže lsti se přihodila*“, případ rožmberského úředníka byl však projednáván i před Hynkem Krušinou v červenci a srpnu 1442. Tehdy vyšlo najevo, že Táborskí dříve, než Chvala propustili, podali mu „*některaké lékařství*“. Následkem toho Chval následujícího dne zemřel, ačkoli „*netáhl umřítí*“. I okolnosti bezprostředně Chvalově smrti předcházející vinu Táborských potvrzují. Chval totiž „*ihned otekl a poče se padati, ķe jedva dočekal, ķe jemu hrob vykopali a jej vložili, ķe se vešken nerozpadl*“. Starý letopisec uvádí jako

---

²⁰⁵ Vykradení Lyskova domu figuruje v žalobě z roku 1442 (LOR 2, s. 172, 177, č. 202); o Lyskovi srv. s. 533; o Bolochovcovi v témže žalobním fasciklu LOR 2, s. 181, 184–185, č. 202.

²⁰⁶ AČ 8, s. 121–122, č. 633.

²⁰⁷ Z roku 1444 LOR 2, s. 319–320, č. 367; srv. LOR 4, s. 249–250, č. 355 (z téže doby, nikoli z roku 1450).

²⁰⁸ Bolochovcův případ LOR 2, s. 194–197, č. 208, 209; MAREŠ 1902, s. 389; LOR 2, s. 308, č. 364; s. 316–317, č. 367.

datum Chvalova úmrtí 15. červen 1441 – ani on o vině Táborských na Chvalově smrti nepochyboval, „*nebo vždýcky proti nim čelil a oni naň také vážili*“.²⁰⁹ Choustnický písař Jan ze Srlína se pro změnu stal jednou z obětí vykonstruovaného procesu – proces byl veden proti táborskému písaři Pešovi ze Sedlčan, obviněnému ze zrady (spojenectví s Oldřichem z Rožmberka). Peša měl při útrpném výslechu Srlína označit jako prostředníka, načež Srlín byl ve svém domě v Chusnici (tj. ves Choustník) zajat (1441) a následně internován (1441–1442). Za dané situace Táborestí nemohli jinak, než ze Srlína útrpným výslechem vymoci přiznání, jehož pravdivost Srlín ovšem později popřel. Ve verbální rovině případ pokračoval i v následujících letech po Srlínově propuštění – Táborským Srlín opakovaně vyčítal, že jejich vinou „*zdravie i statek stratil*“. Pozoruhodná je i skutečnost, že Srlínův případ se stal námětem veršované skladby, z níž je dnes dochována jen část (úvod – Srlínovo zajetí a deportace na Tábor). Konkrétní účel sepsání této skladby není znám, ovšem její vazba na rožmberskou kancelář je nepochybná, čemuž nasvědčuje i shoda některých obrátů skladby s formulacemi v dobové korespondenci. Skladba – lze-li z dochovaných čtyř slok soudit – je prozaickým textem, sevřeným do jakýchsi rýmů někdy až úsměvných (např. „*Dočkal jich [Táborů] na posteli neb zbořili kostely...*“), pozoruhodná je nicméně skutečnost, že pisatel snad znal skladbu začínající slovy „*Němci jsú zúfali na Betlém běhalí*“ a její úvodní verš adaptoval pro svůj účel: „*Táboři zúfali Srlína sú jalí*“.²¹⁰

Na přelomu 60. a 70. let se příslušníci rožmberské klientely – loyální vůči Rožmberkům – stali terčem útoků opovědníka Jindřicha Roubíka z Hlavatec. Roubíkovým násilím trpěl např. helfenburský purkrabí Jan z Vlksic, ovšem Čakovcům z Bohušic se jejich věrnost vůči Rožmberkům tehdy dvojnásob nevyplatila. Roku 1469 Roubík dobyl tvrz Čakov, náležející vůči Rožmberkovi loyálnímu Janu Čakovcovi. Následujícího roku rožmberské oddíly sice dobyly tvrz zpět, avšak byla přítom pobořena a Jan Čakovec i jeho syn Jindřich navíc museli Janovi z Rožmberka přislíbit stálou věrnost a zavázat se, že bez jeho svolení tvrz znovu nevystaví.²¹¹

Numerická charakteristika služebního poměru

Kvantifikační vyhodnocení prosopografie rožmberských úředníků v období let 1418–1472 dává alespoň přibližné odpovědi na řadu otázek, týkajících se vlastního služebního poměru (např. délka služby), ale současně dovoluje upřesnit některé charakteristiky pozdně

²⁰⁹ Chvalův případ LOR 2, s. 164–165, č. 198; s. 169, č. 202; AČ 1, s. 375, č. 25; SLČ 1937, s. 92–93.

²¹⁰ K Srlínovu případu monograficky MAREŠ 1902, s. 8–12, 16–17, 19, 400–402; LOR 2, s. 279–283, č. 323, 325; dle nejstarší táborské knihy Peša držel ve městě dům, který roku 1437 prodal (SOkA Tábor, AM Tábor, kniha č. 132, fol. 21r); edice zlomku skladby: HAVRÁNEK & kol. 1963–64/II, s. 92 (označení „*krátká katolická Píseň o Srlínovi*“, l. c., s. 84, je nevěstižné; tamtéž i domněnka o úvodním verši); SALABA 1904, s. 364, 366, skladbu paušálně přiřčenil ke skupině „*dějepisných skládání rožmberského okruhu*“.

²¹¹ K obojímu MAREŠ 1881, s. 76–77.

středověké administrativy (např. počty úředníků, stabilitu a naopak fluktuaci úředníků ap.) a klientelismu (např. počty klientelských rodů, držba úřadů v rukou jednotlivých rodů). Globální pohled umožní odhad finanční náročnosti chodu správního systému.

Z hlediska metody je třeba mít na zřeteli, že vypovídací hodnotu na základě prosopografie zjištěných údajů relativizuje několik skutečností. 1) V řadě případů prameny nedovolují postihnout celou délku výkonu úřadu (a operuje se tudíž nepřesnými čísly) – ukázkou tu je případ helfenburského purkrabího Jindřicha Žakavce, jenž v úřadu působil minimálně devět let, výslovně doložen je však pouze po čtyři léta.²¹² 2) V některých případech je zřejmé, že doba výkonu konkrétních úřadů zdaleka není totožná s úředním působením ve službách Rožmberků. Konkrétním příkladem je např. Chval z Chmelné (†1441), krumlovský purkrabí 1430–1433, jenž byl v rožmberských službách prokazatelně až do své smrti (srv. s. 376n.); analogicky např. Jan z Libochovan (písař panství Choustník – Soběslav v letech 1463–1464), jenž v rožmberských službách (jako jízdní služebník k Choustníku) stál již roku 1443.²¹³ S podobnou situací je třeba počítat v případě personálu krumlovské kanceláře, členů rožmberské rady ap. Výsledný obraz lze alespoň částečně zaostřit konfrontací s dalším údajem – je jím celkové rozpětí služebních let bez ohledu na počet let, v nichž je příslušná osoba doložena v konkrétním úřadu. V některých případech se totiž objevují mezi oběma uvedenými hodnotami značné rozdíly – extrémní případ představuje níže zmiňovaný Jan z Kozího, ale připomenout lze např. i Hynka Zuba z Doubravice – rozpětí služebních let 18, doložená služební léta 2, ap. I v případě Jana Bolochovence ze Šatavy, v jehož případě je téměř jisté, že po celých 40 let (1436–1476) působil v rožmberských službách, je výkon konkrétního úřadu doložen pro méně než polovinu uvedených let.

S přihlédnutím ke zmíněným limitům lze **délku služby** sledovat ze dvou hledisek – 1) délka výkonu jediného úřadu (tab. 12)²¹⁴ a 2) délka doloženého celkového působení v rožmberských službách (tab. 13).

Tab. 12. Délka výkonu jediného úřadu

Délka trvání úřadu	Podíl (%)	Délka trvání úřadu	Podíl (%)
1 rok	39%	5–7 let	8%
2 roky	14%	8–10 let	8%
3 roky	10%	11–15 let	4%
4 roky	12%	15 a více let	5%

²¹² U osob, jejichž úřední působení překračuje vytčený časový rámec let 1418–1472, je přirozeně brána v potaz celá dokumentovaná délka jejich úřadu/služby.

²¹³ Srv. choustnický účet 1443, sv. Jiří (SOA Třeboň, Vs Třeboň, I A 6G^{beta} 11, fol. 27r, 28v).

²¹⁴ Zastával-li úředník týž úřední post vícekrát, je počítán úhrnný počet let.

Tab. 13. Úhrnný počet doložených úředních let

Délka trvání služby	Podíl (%)	Délka trvání služby	Podíl (%)
1 rok	30%	5–7 let	18%
2 roky	10%	8–10 let	8%
3 roky	10%	11–15 let	13%
4 roky	1%	16 a více let	10%

Na základě rozboru obou aspektů lze konstatovat, že výrazně převažují krátkodobé služební poměry, ať již se jedná o jednotlivé úřady (více než polovinu tvoří případy, kdy úřad byl vykonáván po dobu maximálně dvou let), či úhrnnou dobu úředního/služebného poměru (zde krátkodobé služební poměry v délce 1–3 let tvoří opět poloviční podíl). Naproti tomu případy, kdy úřad byl vykonáván po dobu delší než 15 let, jsou spíše ojedinělé. Tuto kategorii charakterizují dlouhodobé kontinuální služební poměry, zpravidla úřady písaře. Jmenovitě lze uvést Petra z Harrachu (Vítkův Kámen, purkrabí, 17 let), Jana Rittschawera (Český Krumlov, písař + kancléř, 17 let), Petra Maksanta (Choustník, písař, 19 let), Rehoře Klarice (Třeboň, písař, 16/20 let), Jana ze Srlína (Choustník, písař, 18/20? let), Vítu ml. ze Rzávého (Choustník, purkrabí, 22/24? let). Větší stabilitu – dlouhodobější služební poměry – lze předpokládat, ale obtížně doložit v případech úřadů v hospodářské, zvláště lesní správě.²¹⁵

V případě úhrnné doby služebního poměru již údaje kolísají v závislosti na tom, zda východiskem jsou doložená služební léta, či rozpětí služebních let – v prvním případě tvoří služební poměry delší než 15 let jen desetinný podíl (tab. 13), ve druhém případě čtvrtinový podíl (tab. 14). Z hlediska rozpětí služebních let se maximální hodnoty pohybují v rozmezí 30–40/47 let (srv. tab. 15).

Tab. 14. Rozpětí služebních let

Rozpětí let služby	Podíl (%)	Rozpětí let služby	Podíl (%)
1 rok	25%	8–10 let	13%
2–3 roky	9%	11–15 let	6%
4 roky	10%	16–20 let	13%
5–7 let	11%	21 a více let	13%

²¹⁵ Sonda v případě lovcích pánů z Katzenelnbogen (15. stol.) ukázala, že v polovině případů (9/18) je doložen služební poměr delší 20 let, maximum 52 let (propočteno dle prosopografie u DEMANDTA 1937, s. 140–145).

Tab. 15. Rozpětí služebních let (maximální hodnoty)²¹⁶

Jméno	Doložený výkon úřadu (počet let)	Rozpětí služebních let (počet let)
Jan z Kozího	1424–1427, 1454 (4)	1424–1454 (30)
Kunáš z Machovic	1457, 1467, 1469–1479/1488? (12/13)	1457–1479/1488? (22/31)
Víta ml. ze Rzávého	1441/1442 – 1462 (1463) 1470–1472? (23/24)	1441/1442–1470–1472? (30/31)
Jan Rús z Čemin	1429, 1440/1443–1447, 1450, 1461 (7/10)	1429–1461 (32)
Matěj Višně z Větrní	1414–1420, 1423–1426, 1430, 1438– 1440 (12)	1408–1440 (32)
Jan Bolochovec ze Šatavy	1436–1444, 1458, 1464–1467 (12)	1436–1476 (40)
Konrád z Petrovic	1463–1479 (1488?) (16/17)	1452–1499 (47) ²¹⁷

Tab. 16. Délka služby písařů (roky)

1418–1457	Modus	1–3
	Průměr	4

Tab. 17. Počty kancelářského personálu (osoby)

Léta		1418– 1425	1426– 1430	1431– 1435	1436– 1440	1441– 1445	1446– 1450	1451– 1457
Počty	Průměr	2 ½	1	1	3	5	2	2
	Modus	3	1	1	2	4–5	1	1

²¹⁶ Do tabulky nebyl pojat Václav Hrůza z Chelčic, prachatický úředník 1444–1450, jehož identita s helfenburským purkrabím *Hrůzou z Vlbav* (1421) je jen hypotetická.

²¹⁷ Toto rozpětí odráží Konrádovy kontakty s Rožmberky a jejich administrativou, nakolik i jeho služební poměr, nelze určit – k roku 1452 LOR 4, s. 352, č. 488; k roku 1499 SOkA Český Krumlov, A I, kart. 3, inv. č. 23.

V případě personálu krumlovské kanceláře bylo lze značnou torzovitost zmínek písemných pramenů o jednotlivých písařích, zvláště nižšího služebního postavení, do určité míry kompenzovat využitím rozboru písařských rukou. Na základě materiálu rožmberské kanceláře z let 1418–1457 Králová identifikovala jednotlivé písařské ruce, časový rozsah působení příslušného písaře v kanceláři a v případě většího množství písemností psaných jednou rukou se pokusila o jejich charakteristiku.²¹⁸ Rozborem (tab. 16, 17) bylo zjištěno, že v uvedeném období v rožmberské kanceláři působilo minimálně 21 písařů, což je počet poměrně značný.²¹⁹ Z hlediska vývojových trendů se ukázala citelná rozkolísanost v počtech personálu, pohybující se v rozmezí jednoho až šesti paralelně působících úředníků – počty kulminují okolo roku 1420 (kontinuita s kanceláří Čenka z Vartenberka je pro toto období téměř nepochybná) a poté v první polovině 40. let. Naopak zvýšenou fluktuaci lze zaznamenat v 50. letech, kdy je doloženo několik krátkodobých služebních poměrů.

V případě kancelářského personálu je třeba znovu zdůraznit relativní vypovídací hodnotu kvantifikačních analýz – v případě statistiky, vycházející z rozboru písařských rukou to konkrétně znamená, že řada písařů může unikat pozornosti jen proto, že jejich aktivity souvisely s vyhotovováním takových druhů písemností, jež dnes nejsou (téměř) dochovány a nemohou být předmětem analýzy (zvláště účetní a knihový materiál). Z jiného úhlu pohledu lze připomenout např. skutečnost, že k roku 1427 není v rámci rozboru písařských rukou evidován ani jediný písař, což stěží znamená, že kancelář toho roku neúřadovala.

Jako sumarizace dosavadních poznatků a východisko dalších úvah je namístě **dílčí shrnutí**. Údaje prezentované v tab. 18 vyžadují určitý komentář a poslouží jako východisko komparace. Vztahují se k purkrabím, hejtmanům a písařům, případně dalším úředníkům šlechtického původu – tedy k relativně nejlépe zmapovatelné části rožmberské klientely. Hodnotová rozmezí jsou dána tím, že v některých případech nebylo lze jednoznačně stanovit kritérium výběru (sociální původ, úředníci doložení jen v Březanově prosopografii ap.) – týká se to především rubriky „počet rodů“, jež odhaduji na 110–120. Zdánlivý rozpor s počtem úředníků (cca 80) vyplývá ze skutečnosti, že k rožmberské klientele prokazatelně náležely i rody, jejichž příslušníci nezastávali ve sledovaném období konkrétní úřad purkrabský, hejtmanský, písařský či v úřad v hospodářské správě (případně to není výslovně doloženo). Z hlediska počtu příslušníků jednotlivých rodů, zastávajících úřad v rožmberských službách, výrazně převažuje jedna osoba na jeden rod, doložení jsou ale i 2–4 úředníci pocházející z jediného rodu (srv. tab. 19).

---

²¹⁸ KRÁLOVÁ 1977, s. 43–68.

²¹⁹ Např. v kanceláři bavorských vévodů je v průběhu celého 15. století doloženo třicet písařských rukou (ETTEL – HAUSFELDER 1992, s. 127).

Tab. 18. Numerické charakteristiky služebních poměrů (shrnutí)

Počet služebních poměrů		110–120
Úředníci	Počet osob (celkem)	cca 80
	Počet úřadů / osobu	cca 1,3–1,4
Rody	Počet rodů (celkem)	110–120
	Počet úřadů / rod	1,9
Délka služby	Modus	1–3 roky (= cca 50% případů)
	Průměr	6 1/2, resp. 10 let ²²⁰

Tab. 19. Rody zastoupené 2–4 osobami v rožmberské administrativě (1418–1472)

Počet osob	Rody
2	z Dlouhé (později Sudek z Dlouhé), Drochovec z Pláně, z Chmelné, Klaric, z Machovic(?), z Třebomyšlic, Vlášek z Miloňovic, Želízko z Tourova
3	z Nemyšle, z Petrovic/Jedlice z Obděnic a Petrovic, ze Šatavy / Bolochovec ze Šatavy
2–3(?)	Višně z Větrní
4	z Kozího, ze Rzavého

Při komparativním pohledu na číselné hodnoty, vztahující se k jednotlivým charakteristikám služby v prostředí rožmberské administrativy, se nabízelo srovnání s prostředím administrativy bavorských vévodů – v případě délky služby bylo lze analogicky jako v rožmberském prostředí koncipovat statistiku v prostředí úředníků správní jednotky *Das Rentmeisteramt Oberland* v letech 1444–1500. Jednoznačně se ukázala výrazná převaha krátkodobých služebních poměrů kratších tří let (51%), a stejně tak i nízké procento služebních poměrů delších patnácti let. Ukazuje se, že převahu krátkodobých služebních poměrů je možné označit za jeden z obecněji platných vývojových rysů. S rožmberským prostředím zcela shodná je hodnota, k níž v případě úředních poměrů na panstvích pánů z Wallsee v 15. století dospěl Doblínger; blízký je i údaj v prostředí klientely markrabat z Ansbachu (léta 1501–1550), kde Ulrichs dospěl k pěti letům; modus v rozmezí 2–5 let služby se ukazuje i v případě pokladníků (*trésorier*) vévodů bretaňských v letech 1405/1407–1491. K velmi podobným výsledkům vedl numerický rozbor služebních poměrů v případě fojtů panství Celle (Braunschweig–Lüneburg) v 15. století

²²⁰ Tento údaj je evidován pouze pro úplnost (setkáváme se s ním i v komparativní literatuře) – jeho faktická vypovídací hodnota je ovšem prakticky nulová.

– maximální hodnoty se pohybují mezi 9–11 lety, ve všech ostatních případech délka služby nepřesáhla 4 roky.²²¹

V případě srovnávací literatury na poli numerických charakteristik úředního působení písařů a kancelářského personálu je jediným pozitivním závěrem, k němuž tu lze dospět, diametrální rozrůzněnost, odrážející nepochybně i nesrovnatelné stavy pramenné základny. Zatímco některé kanceláře vykazují vysokou stabilitu a dlouhodobé služební poměry písařů, jinde je dokumentována značná fluktuace. Přirozeně i zde jsou výsledky kvantifikačních analýz silně limitovány vypovídací schopností dochované pramenné základny – ostatně i v rožmberském prostředí se ukazuje rozdíl mezi relativní stabilitou písařů lokální správy (srv. s. 379) a písařů centrální kanceláře, kde se modus pohybuje v rozmezí 1–3 let (srv. tab. 17). Relativní stabilitu např. vykazují písaři ve službách fojtů z Weidy (1336–1363), kde modus činí 12 let, a v případě bavorských vévodů v letech 1374–1438 dokonce 15–20 let, zatímco v případě fojtů z Plavna (1266–1347) modus činí 1 rok; prostředí rožmberské kanceláře je poměrně blízko kancelář falckého kurfiřta Ludvíka (1410–1436), kde se modus pohybuje v rozmezí 1–3 roky a průměr činí 6,6 let.²²² Počty kancelářského personálu lze obtížně srovnávat – v rožmberském prostředí tato čísla zásadním způsobem ovlivňuje absence účetního a knihového materiálu, jež snižuje i celkové počty písařů. Informativně lze uvést, že průběžný počet písařů kanceláře falckého kurfiřta Ludvíka (1410–1436) se pohyboval mezi 4–5 osobami, zatímco v případě bavorských vévodů v letech 1374–1438 pravidelně stoupal od 2 do 8 v průběhu 14. století, a v první třetině 15. století se pohyboval mezi 8–14 osobami.²²³

Pozornost zasluhují i počty úřadů v rukou jediného rodu – materiál pro komparaci shromáždil Hahn, jenž na základě výzkumu v prostředí braniborské klientely v 16. století sestavil prosopografii 317 úředníků, pocházejících ze 129 rodů (tj. 2,46 úředníka / rod) a konstatoval, že v rámci této skupiny existoval okruh „úřednické elity“. Příslušníci 32 (= 24,8%) rodů soustředili ve svých rukou 334 (= 63,3%) úřadů, zatímco na zbývajících 97 rodů (= 75,2%) připadalo jen 192 úřadů (= 36,7%).²²⁴ Analogické hodnoty v případě

---

²²¹ *Das Rentmeisteramt Oberland* – propočten dle prosopografie ETTELT – HAUSFELDER 1992, s. 179–197; DOBLINGER 1906, s. 521; ULRICH 1997, s. 123; administrativa vévodů bretaňských – dle údajů KERHERVÉHO 1986, tab. s. 272; fojtové panství Celle DORMEIER 1994, s. 391; problematicky využitelné jsou údaje v tab. u TEWESE 1986, s. 312–314 – autor eviduje délku držby jednotlivých úřadů (arcibiskupství kolínské 1300–1463) nikoli podle osob, ale podle rodů (srv. l. c., s. 311) a dospěl tak k závěru, že v rámci sledovaného období přesáhlo 12 (z 29) úředních období (*Amtszeit*) délku 20 let (l. c., s. 315).

²²² Fojtové z Weidy – propočten dle údajů FLACHA 1930, s. 122–133; vévodové bavorští – propočten dle údajů ANDRIAN–WERBURGA 1971, s. 39–64; fojtové z Plavna – propočten dle údajů FLACHA 1930, s. 142–173; falcký kurfiřt Ludvík – propočten dle údajů BRANDENSTEINA 1983, s. 133–160.

²²³ Vévodové bavorští – propočten dle údajů ANDRIAN–WERBURGA 1971, s. 39–64; falcký kurfiřt Ludvík – propočten dle údajů BRANDENSTEINA 1983, s. 133–160.

²²⁴ HAHN 1979, s. 206–207.

rožmberské klientely v letech 1418–1472 jsou tyto: 1,3 úředníka / rod, z hlediska kumulace úřadů v rukou jednotlivých rodů vypadá situace takto: doložen je 1 rod s 8 úřady (Višně z Větrní), 3 rody se 6 úřady (z Kozího, z Petrovic, ze Rzavého), 1 rod s 5 úřady (ze Šatavy/Bolochovec ze Šatavy), 7 rodů se 3 úřady. Zhruba poloviční podíl tvoří rody s jediným úřadem. Uvážíme-li, že necelou polovinu (cca 45%) purkrabských a hejtmanských úřadů zastávali příslušníci 12 rodů, zdá se, že i v rožmberském prostředí lze pojmu „úřednická elita“ přiznat určité oprávnění.

Naproti tomu vypovídací hodnotu aritmetických průměrů v daném směru není možné přeceňovat, pro informaci je však zmínit lze. V rožmberském prostředí bylo možno dospět k číslu 1,9 (úřadu/rod) a překvapivě blízké cifry vyplynuly z analogicky koncipovaného Ulrichsova propočtu v prostředí klientely markrabat z Ansbachu v letech 1400–1550: 1,5 (léta 1400–1450), 2,0 (léta 1451–1500), 2,3 (léta 1501–1550). Shoda s rožmberským prostředím se projevila i v případě počtu úřadů na osobu – v rožmberském prostředí činí hodnota 1,3–1,4, Ulrichs dospěl k hodnotám 1,2–1,3.²²⁵

Pokus o stanovení **počtu příslušníků rožmberské klientely** – míněn je tu průběžný početní stav, nikoli úhrnný počet osob v rožmberských službách ve sledovaném půlstoletí – vychází z několika předpokladů. Pro jedno panství lze operovat s následujícími hodnotami (jež ve skutečnosti jistě nebyly v případě všech panství zdaleka identické): úředníci, sídlící na hradě (2–3 osoby), hradní posádka (10–20 osob), úředníci a služebníci hospodářské správy, tj. především lesní a rybníční správa, správa dvorů (20–30 osob), osazenstvo hradního hospodářského dvora + služebnictvo na hradě (cca 10–20 osob). V tomto ohledu se rozcházím s Mackovými odhady počtu a složení hradních posádek a osob, zajišťujících chod správního centra – Macek předpokládal zhruba dvoupětinový podíl vojenské složky, tentýž podíl pro osoby spjaté s hmotným zajištěním chodu hradu (tj. především zásobování), a jednu pětinu vyhradil správním úředníkům. Nadhodnocený se mi jeví procentuální podíl vojenské složky (odhaduji na čtvrtinu), podhodnocený podíl hospodářské a správní složky. Absolutní údaje o osobách, podílejících se na obraně hradu, jsou minimálně u Hluboké (12) a Zvíkova (16), tedy královských hradů s manskými systémy, prokazatelně podhodnocené.²²⁶

Samostatnou položku tvoří centrální správa a krumlovský dvůr. V tomto případě je nutné předpokládat alespoň 10–15 úředníků centrální správy (purkrabí, místopurkrabí, příp. hejtman, kancléř a osazenstvo kanceláře, členové rady, komorník), počet úředníků hospodářské správy minimálně 20 osob, počet členů hradní posádky, dvorského služebnictva a hospodářského personálu 70–80 osob. O početnosti krumlovského dvora

---

²²⁵ ULRICHS 1997, s. 123.

²²⁶ MACEK 1994, s. 151, tab.; Mackův údaj o Hluboké je třeba opravit i věcně – osazenstvo (nejen brannou posádku) tohoto hradu roku 1499 tvořilo 36 osob, nadto tři mlatci, „kteří týmeř celý rok jsů“; z instrukce vydané Vilémem z Pernštejna je navíc zřejmé složení hradní posádky i čeledi v hospodářském dvoře, jakož i jejich odměny a hmotné zajištění (AČ 17, s. 553–557; srv. též LEDVINKA 1995, s. 96, jenž operuje číslem 40).

již ve 14. století svědčí znění listiny z roku 1346 (poukazem na vysoký počet osob pobývajících na hradě Kateřina z Rožmberka zdůvodňovala žádost o povolení přechovávat svátost v hradní kapli), ve smlouvě o výkon purkrabského úřadu na Krumlově z roku 1477 se výslovně uvádí, že purkrabí „*má býti sám lxxviii, kteréžto osoby na ceduli napsany má...*“.²²⁷

Obtížný je pokus o odhad počtu poslů v rožmberských službách – minimum pro každé panství je 1–2 osoby, v případě Krumlova lze počítat jistě alespoň s 5 osobami.²²⁸ Počet osob, spravujících městské nemovitosti pánů z Rožmberka (Praha, Vídeň), lze odhadnout na 10.

Odhad celkového průměrného početního stavu příslušníků rožmberské klientely se skládá ze součtu následujících skupin: počty úředníků a služebníků na jednom panství jsou vyjádřeny rozmezím 42–73 osob, a tato čísla je třeba násobit koeficientem 9.²²⁹ K výsledku je třeba připočíst okolo 100 osob z krumlovské rezidence a dalších několik desítek osob tvoří poslové a správci městských nemovitostí. Celkový průměrný početní stav lze tedy odhadovat v rozmezí **500–800 osob**. Prameny rožmberské provenience pochopitelně neumožňují pokus o zachycení vývoje počtu osob ve správním aparátu: pouze obecně lze konstatovat, že počet úředníků a služebníků nutně měl vzestupnou tendenci.²³⁰ Podíl úředníků v rámci klientely tvoří zhruba 15%.²³¹

Finanční náročnost rožmberského správního systému. Prvořadým pramenem pro rekonstrukci výše nákladů, spojených s chodem správního systému, jsou smlouvy o výkon služby, evidující výši pololetní peněžní a naturální dotace jednotlivých správních center. Z rozboru dochovaných smluv o výkon purkrabského úřadu²³² vyplynulo: 1) výše

---

²²⁷ Doklad z roku 1346 UBK 1, s. 14–15, č. 78; z roku 1477 ŠIMŮNEK 2004b, s. 383; BALETKA 1996, s. 290–291, odhaduje počet osob dvora moravského markraběte Jošta (†1411) na 100–150 osob s tím, že pozitivně je doloženo 56 osob; dle účtů pánů z Puchheimu působilo na jejich rezidenčním dvoře v Hornu (1452/1453) pouhých 36 osob (KNITTLER 1992, s. 14, pozn. 39).

²²⁸ Odhad je v tomto směru obtížný – i pro 15. století nepochybně platí z pozdější doby výslovně doložený nepoměr mezi počtem oficiálních dvorských poslů a osob úlohou poslů příležitostně pověřovaných (KUBEŠ 2001a, s. 27, pro léta 1602–1604 konstatuje v první skupině 3–5 osob a ve druhé 30).

²²⁹ Tento vychází ze skutečnosti, že po celé sledované období náleželo k rožmberské doméně 6 správních center (Dívčí Kámen, Helfenburk, Choustník – Soběslav, Nové Hrady, Třeboň, Velešín), zatímco další správní centra, náležející k doméně jen část sledované doby (Prachatice, Rožmberk, Vítkův Kámen, Zvíkov) a spolu s nimi centra druhořadého významu (Tichá, Dobronice) byla úhrnem zohledněna koeficientem 3.

²³⁰ V tomto smyslu souhlasně svědčí veškeré analogie – např. nárůst správního aparátu markrabat z Ansbachu (15. stol.) je zřejmý z propočtů ULRICHSE 1997, s. 121 (tab.).

²³¹ STEJSKAL 1997 stanovil podíl úředníků v rámci rožmberské klientely (16. stol.) na 12–15%.

²³² ŠIMŮNEK 2004b, s. 378–381.

dotací pro správní centra nebyla konstantní, ale kolísala v závislosti na aktuální situaci (jak se zračí zvláště ve smlouvách o purkrabství na Helfenburku 1469, Dívčím Kameni a Nových Hradech 1470) a současně je zřejmé, že neodrážela hierarchii správních center (svědčí o tom např. nízká dotace 50 kgč. pro významné správní centrum Třeboň roku 1469); 2) výše finančních nákladů na administrativní a vojenské zajištění chodu rožmberského dominia rok od roku kolísala. Tato skutečnost se odráží i v následující rekonstrukci.

Dotace jednotlivých správních center se ve sledovaném období pohybovaly zpravidla v rozmezí 60–180 (ojediněle 225) kgč. pololetně, tj. 120–360 (ojediněle 450) kgč. ročně. Tato čísla představují údaje spíše minimální, uvážíme-li např., že po dobu zástavy panství Choustník – Soběslav v 60.–70. letech jen roční dotace, vyplácená Rožmberky Šternberkům na správu („*chováníe*“) Choustníka a Soběslavi, obnášela 180 kgč., nemluvě o výplatách rožmberských úředníků, stavebních pracích, atd. Pro srovnání lze uvést několik příkladů – v případě hradu Potštejna (kolem 1525) činily roční výdaje zhruba 280 kgč., u královských hradů byly ještě vyšší, okolo 400 kgč. – s touto sumou lze počítat již na počátku 15. století na Zvíkově, na Hluboké se roční náklady na konci 15. století pohybovaly v rozmezí 360–420 kgč. ročně.²³³

V prostředí rožmberské administrativy obnášejí jen roční dotace správních center částku v rozmezí 1.080 – 3.240 kgč. V uvedených číslech se ovšem nepromítly např. výdaje, spjaté s chodem kanceláře a reprezentací rezidenčního dvora, odměny poslům, výdaje na služební cesty úředníků atd., nemluvě o výplatách žoldnéřů (byť tyto rožmberskou pokladnu nezatežovaly každoročně).²³⁴ Na základě uvedeného lze oprávněně předpokládat, že průměrná částka **3.000–3.500 kgč.** ročně byla minimem, jež Rožmberkové byli nuceni v souvislosti s chodem správního systému vydat.

Tato suma představovala pro rožmberskou pokladnu v každém případě citelné zatížení. Roční výnos rožmberské domény bývá tradičně odhadován na 8.000 kgč. – tato cifra vychází z ocenění rožmberských majetků (1529) na 162.150 kgč., ovšem s tím, že se kalkuluje s koeficientem plat : tržní hodnota = 1:20, jenž sice nebyl ojedinělý, běžnější byly nicméně koeficienty nižší, 1:10, příp. 1:12. V potaz je nutno vzít i odhadní sumu, stanovenou v souvislosti s fiktivní zástavou rožmberských panství Joštovi z Rožmberka na 200.000 kgč. (srv. s. 70). Na základě uvedeného se domnívám, že roční výnos rožmberského dominia mohl dosahovat 16.000 kgč., jistě však nebyl nižší než 12.000 kgč.²³⁵

---

²³³ Výše dotace Choustník – Soběslav SOA Třeboň, *Historica* 2792a/1–2; Potštejn srv. MACEK 1992, s. 238; AČ 22, s. 72–76, č. 12; Zvíkov SEDLÁČEK, H 11, s. 28; Hluboká dle údajů LEDVINKY 1995, tab. na s. 96–97; s tím nekorespondují údaje u MACKA 1992, s. 238, jenž uvádí výdaje na Hluboké (1499) přes 12 kgč. týdně, tj. přes 600 kgč. ročně.

²³⁴ Ze smlouvy o výkon purkrabského úřadu na Krumlově (1477) výslovně vyplývá, že pololetní/roční dotace nezahrnovaly vlastní plat purkrabího, jenž byl vyplácen zvlášť (ŠIMŮNEK 2004b, s. 383–385), na základě jediného dokladu nelze ovšem generalizovat.

²³⁵ Odhad výnosu rožmberského dominia např. SKÝBOVÁ – PORÁK 1985, s. 16, 25; odhad hodnoty dominia roku 1529 např. PETRÁŇ 1976, s. 75; JUROK 2000, s. 103; koeficient 1:20 je

Náklady na chod správního systému i v takovém případě představují minimálně **pětinu až čtvrtinu příjmů dominia**.

Mzda je v dobové terminologii označována zpravidla pojmem *služba*, méně často *úkol* a ojediněle se již v 15. století objevuje i termín *mzda*.²³⁶ Otázka **nominální a reálné hodnoty odměny** úředníků a služebníků je poměrně složitá – problematická je tu především vypovídací hodnota pramenných údajů, resp. interpretace těchto údajů. V případě purkrabích/hejtmanů jsou základním pramenem smlouvy o výkon služby, v nichž je zakotven i příjem (peněžní i naturální), spojený s vykonáváním úřadu. Problematickostí této částky však spočívá v tom, že se jednalo o úhrnný příjem purkrabího, z něhož bylo třeba vydržovat hradní posádku a zajistit i další potřeby spojené s řádným chodem správního centra, nikoli o čistou výši odměny za výkon úřadu.²³⁷ Z toho vyplývá, že výši purkrabských příjmů (peněžních i naturálních) je vždy třeba posuzovat v širším kontextu – ve vztahu k počtu členů hradní posádky, případně dalším služebním výdajům purkrabího. Sporná zůstává i otázka, jakým způsobem vyčíslit profit, plynoucí z materiálních požitků, vázaných na výkon purkrabského úřadu. Úskalí spojená s vyhodnocením údajů smluv o výkon úřadu/služby někteří badatelé podcenili. Cironisová–Barborová ve svých pracích jen mechanicky zachytila výši příjmů, vztahujících se k vykonávání úřadů hejtmanů a purkrabích – vypovídací hodnota čísel bez kontextu (počet členů posádky ad. údaje) je prakticky nulová. Ošidnost zdánlivě nesporných číselných údajů podcenili i někteří zahraniční badatelé, např. Bittmann – v rozmezí let 1301–1500 autor eviduje jednotlivé služebné poměry (rok, úředník, vrchnost), ovšem vypovídací hodnota čísel v rubrice *Dienstgeld* je – bez uvedení bližších okolností – velmi nízká. Pro ilustraci: sumy, evidované v případě služebného poměru Hanse Truchseße z Diessenhofenu vůči rakouským vévodům Friedrichovi a Leopoldovi k letům 1311–1324 (částky 600, 400, 60 a 20 marek stříbra, uvedené k letům 1311, 1315 a 1324) jsou natolik rozdílné, že bez znalosti konkrétních okolností nedovolují jakýkoli pokus o vyvození závěru. Též např. Meyer uvádí množství údajů o výši příjmů habsburských purkrabí (*Vogt*) ve Vorlandu

---

zakotven např. v několika zápisných listinách z 80. let 15. století (SOkA Český Krumlov, A III, kart. 12, inv. č. 101; ib., A I, kart. 2, inv. č. 17); výnos rožmberské domény na konci 14. století KAVKA 1998, s. 18, odhaduje na 16.000 zl. (tj. při jím uváděném koeficientu přepočtu cca 5.000 kgč).

²³⁶ Termín *úkol* např. AČ 7, s. 273–274, č. 120; s. 397–398, č. 367 („a má jemu za to scházeti na úkole jeho na každý rok kopa“); termín *úkol* opakovaně figuruje v latinsky psané evidenci výdajů na zesílení městského opevnění v Krumlově 1424 (FIALOVÁ – HEJNIC 1975, s. 40–44); v soběslavských purkmistrovských počtech z let 1484–1505 (SOkA Tábor, AM Soběslav, IV A–4/1) se paralelně objevuje termín *mzda* a *oukol* (společně např. na fol. 34r); pojem *služba* např. RD, s. 4, č. 7 („kniehy veliké, kdez se dvořanóm služba píše“); LOR 2, s. 224–225, č. 242, atd.

²³⁷ Na tuto skutečnost upozorňuje např. i HAHN 1979, s. 226.

(14.–15. století), avšak nesoustavně a zjevně bez přihlédnutí k početnímu stavu posádky – vypovídací hodnota je tím opět zásadním způsobem poznamenána.²³⁸

Skutečná výše peněžní odměny úředníků/služebníků je v pramenech zachycena jen v ojedinělých případech. K těmto výjimkám náleží např. zpráva z roku 1476, dle níž členové posádky hradu Choustníka požadovali plat 1 kgč. za čtvrt roku, tedy více než dříve, kdy jim byly vypláceny 3 kgč. ročně. Některé další – jakkoli konkrétní – údaje mají malou hodnotu jen proto, že k nim chybí měřítko. Např. z jedné z položek *purkrabského účtu* arcibiskupského zboží Týn n. Vlt. (1397) vyplývá, že purkrabímu Pavlovi ze Škvorce připadlo z vybraných úroků 13 kgč. („*Item dominus Paulus recepit pro se de censibus 13ß g.*“), ale bez znalosti souvislostí nelze údaj nijak interpretovat. Shodou okolností tatáž částka 13 kgč., již o svatohavelském termínu roku 1390 přijal novohradský purkrabí, je v literatuře interpretována jako odměna za vykonávání úřadu. Takový úsudek je nepodložený a jeho chybnost vyplývá ze znění samotného pramene – pokud bychom totiž i jen hypoteticky přiznali uvedené identifikaci oprávnění, potom z téhož účtu vyplývá, že šafář by se musel spokojit se 40 groši a správce včelínů dokonce pouhými 18 groši. Tyto částky jsou nepřijatelné – svou absolutní výší, stejně jako poměrem vůči domnělému příjmu purkrabskému ($1/_{19}$ v případě šafáře a $1/_{43}$ v případě správce včelínů). Stejně tak nízký by byl i příjem písaře: „*pro termino b. Jeorii et pro termino b. Galli 1 1/2ß*“.²³⁹

Jedinou skupinou osob v rámci správního aparátu, u níž lze relativně spolehlivě stanovit výši odměny, jsou **poslové**. Z rozboru příslušných údajů vcelku jednoznačně vyplývá přímá úměrnost mezi výší odměny a vzdáleností mezi výchozím a cílovým bodem. Vztáhneme-li výši odměny ke konkrétní vzdálenosti a předpokládané cestovní rychlosti (nutno brát v potaz i zpáteční cestu), zjišťujeme, že průměrná denní odměna posla činila zhruba 1 groš (srv. tab. 20).

Vypovídací hodnotu údajů o poměrně nízkých příjmech relativizují závěry, k nimž Henseler dospěl v souvislosti se stanovením a vyhodnocením výše odměn poslů (na základě městských knih v Siegburgu 15.–16. století) – vedle vlastní mzdy poslové dostávali oděv a obuv a lze soudit, že část jejich příjmů se navíc v příslušných registrech vůbec neodrazilo. Z domácího prostředí vhodným pramenem pro rekonstrukci odměn poslům jsou karlštejnské účty (1424), v nichž figuruje zvláštní výdajová rubrika „*Legaciones nunciatorum*“, evidující výdaje poslů (pěších, výjimečně jízdých), doručujících zpravidla listy (*cum litera/literis*). I v tomto případě většina údajů koresponduje s předpokladem o přímé úměrnosti mezi vzdáleností a výší odměny: nejbližší okolí (Neumětely, Tachlovice, Třebotov aj.) = 1 gr., Žebrák zpravila 2 gr., Praha zpravidla 3 gr., taktéž Kladno a Okoř, tolikéž ovšem v jednom případě i Tachov(!). Z pozdější doby lze připomenout

---

²³⁸ BARBOROVÁ 1969, s. 205–206 (hejtmané); CIRONISOVÁ 1981, s. 149–151 (purkrabí); BITTMANN 1991, s. 77–95; MEYER 1933, s. 251–255.

²³⁹ Doklad z roku 1476 AČ 9, s. 188–189, č. 846; z roku 1397 CHALOUPECKÝ 1912, s. 39; z roku 1390 ŠUSTA 1909, s. 31; interpretace l. c., s. 19; poté i CIRONISOVÁ 1981, s. 112.

Kubešův prosopografický výzkum rožmberských posílů a jejich cest v letech 1602–1604 – i zde je zmíněný vztah přímé úměrnosti zřejmý.²⁴⁰

Tab. 20. Cesty posílů a výše odměn²⁴¹

Rok	Počátek cesty	Cíl cesty	Odměna
1367	Třeboň	Ledenice	1 gr.
1367	Třeboň	Choustník	2 gr.
1367	Třeboň	Příběnice	2 gr.
1367	Třeboň	Český Krumlov	3 gr.
1367	Třeboň	Rokycany	6 gr.
1367	Třeboň	Praha	6–12 gr.
1367	Třeboň	Pasov	8 gr.
1367	Třeboň	Roudnice (n. L.)	12 gr.
1390	Nové Hrady	Český Krumlov	1 gr. 3 den.
1484–1505	Soběslav	Český Krumlov	7 gr.
1484–1505	Soběslav	Miličín	8 gr.
1484–1505	Soběslav	Choustník	5 gr.
1484–1505	Soběslav	Želeč	5 gr.
1484–1505	Soběslav	Val	3 gr.

Při pokusu o stanovení rozmezí **odměn žoldněřů** je třeba dbát na to, zda se jednalo pouze o peněžní odměnu, či zda žoldněř měl ještě k tomu nárok na stravu.²⁴² Rozmezí je dosti značné – v průběhu relativně krátkého analyzovaného období (60. a 70. léta 15. stol.) kolísala odměna pěšího od 3 do 12 gr. týdně (+ strava), pavézníci bývali

²⁴⁰ HENSELER 1978, zvl. s. 131–135; karlštejnské účty – propočít dle edice PELIKÁNA 1948, s. 57–59; KUBEŠ 2001a, dle tab. s. 34; přímá úměrnost mezi výší odměny a vzdáleností nesporně vyplývá i z propočtů pro zahraniční prostředí – srv. např. výsledky analýzy výše odměn posílům pro panství Hambach (vév. Jülich) 1434–1435 u DINSTÜHLERA 1989, zvl. tab. 15, s. 73.

²⁴¹ K roku 1367 dle edice KREJČÍKA 1949, s. 15, 18, 20, 21, 25, 26, 31, 32, 34–36; k roku 1390 ŠUSTA 1909, s. 40; z let 1484–1505 SOKA Tábor, AM Soběslav, IV A–4/1 (soběslavské purkmistrovské počty), fol. 1r, 126r, 137r, 123r.

²⁴² Výše finanční odměny je v pramenech uváděna za různá časová údobí (týden, čtvrtletí, pololetí) a v různých měnách (kgč., zl. uh.). Pro přehlednost vše převádím na gr. / týden. Zl. uh. : gr. přepočítávám v poměru 1 : 35–38.

hodnocení zpravidla dvojnásobně. V případě jízdných nelze vždy striktně oddělit vlastní žold od peněz na vydržování koně (jak svědčí dochované prameny, skutečné odměny jízdných v rožmberském žoldu se pohybovaly v mezích dobového průměru, ačkoli sami jízdní někdy měli požadavky notně přemrštěné).²⁴³ Jasně se ukazuje, že výše žoldu do značné míry reflektovala aktuální politickou situaci – ve vypjatých obdobích se požadavky žoldníků stran finančního ohodnocení často vyšplhaly až na několiknásobek běžných hodnot. Skutečná výše žoldu v praxi bývala výsledkem kompromisu (srv. tab. 21).

Tab. 21. Týdenní odměny žoldníků v rožmberských službách

Nabídky	Požadavky	Skutečnost
1476: pěší, střelci, pavézníci 9 gr., jízdní 23 gr. (AČ 9, s. 171, č. 814) 1478: 14 gr., či 8–9 gr. + strava a obrok (AČ 3, s. 389, č. 42; tytéž podmínky AČ 9, s. 233–234, č. 923)	1467: pěší 25 gr., jízdní 60–63 gr. (BŘEZAN 1899, s. 238) 1468: 8 gr. + strava (AČ 7, s. 362–363, č. 292, 293) 1472 a 1478 (shodně): pěší 15–16 gr. + strava (1472: AČ 8, s. 100–101, č. 586; 1478: AČ 9, s. 233–234, č. 923)	pěší/střelci – 1467: 10 gr. + strava (TADRA 1890, s. 269, č. 9); krátce před 1468: 3 gr. + strava (AČ 7, s. 362–363, č. 292, 293); 1476: 9 gr. (AČ 9, s. 183, č. 837); 1478: 12 gr. + strava (AČ 9, s. 229, č. 913) pavézníci – 1467: 20 gr. + strava (TADRA 1890, s. 269, č. 9); 1478: 24 gr. + strava (AČ 9, s. 229, č. 913)

O velmi hrubý odhad výše **odměn úředníků a příslušníků hradních posádek** se lze pokusit na základě srovnání s platy žoldníků a současně konfrontací s údaji obsaženými ve smlouvách o výkon purkrabského úřadu. Pokud se příjem řadového žoldníka pohyboval v rozmezí 3–12 gr. týdně, příjem purkrabího musel jistě být minimálně pětkrát vyšší (tj. 15–60 gr. týdně = 13–52 kgč. ročně), v případě písaře lze v korelaci s tím uvažovat o trojnásobku (tj. 9–36 gr. týdně = cca 8–31 kgč. ročně), příjmy členů hradní posádky patrně nepřesáhly příjmy žoldníků (tj. 3–12 gr. týdně = 2 1/2 – 10 kgč. ročně). V případě modelového správního centra (tj. purkrabí, písař a průměrně 15 členů hradní posádky) by se mzdy pohybovaly v rozmezí cca 58–233 kgč. ročně, tj. 29–117 kgč. pololetně. Tento údaj koresponduje s výší příjmů purkrabího na mzdy a provoz hradu (pololetně okolo 150–200 kgč., pod 100 kgč. jen v případě správních center druhořadého významu). Uvedené odhady operují s minimální diferenciací výše příjmů jednotlivých skupin úředníků a služebníků – v reálu příjmy příslušníků hradních posádek stěží přesáhly 5 kgč. ročně, což by mohlo odpovídat desetině příjmu purkrabského a pětině

²⁴³ Údaje o příjmech jízdných v rožmberském žoldu srv. v tab. 21; jízdní někdy požadovali až 60–63 gr. týdně. Jízdní žoldníci ve službách císaře Zikmunda pobírali 10–36 kgč. ročně, tj. cca 12–43 gr. týdně (PETRÁŇ 1976, s. 46); do téhož rozmezí spadá výše odměny jízdných v žoldu saských vévodů (1447), jež činila 20 gr./týden, u pěších 10 gr./týden (TRESP 2001, s. 182).

příjmu písaře.²⁴⁴ S tím v zásadě koresponduje i faktograficky patrně věrohodná zmínka v *Zrcadle marnotratných* (1515), že za 15 kgč. bylo lze „*vychovat do roka čtvero čeledí*“ – na jednu osobu tak připadají zhruba 4 kgč., aniž je ovšem jasné, zda se tu míní celkové náklady, nebo jen strava a zaopatření či naopak jen mzda.²⁴⁵

V otázce služebních příjmů rožmberské klientely můžeme konstatovat:

1) I na rožmberských panstvích lze předpokládat (nikoli však doložit) **výrazné rozdíly** mezi příjmy úředníků – především purkrabích/hejtmanů a písařů – na straně jedné a příslušníků hradních posádek a služebníků na straně druhé. Sondy z oblasti západoevropských správních systémů vedou k analogickým závěrům – zásadní propast byla mezi úředníky a služebníky, výrazné rozdíly ovšem existovaly i mezi jednotlivými skupinami úředníků. Ilustraci poslouží konkrétní čísla: roční příjem ve vévodství Limburg v 15. století činil v případě purkrabího 991 marek, písař pobíral 236 marek a příslušníci hradní posádky 36–48 marek; v administrativě vévodů z Yorku lze v téže době zachytit jen úřednické příjmy – i ty kolísaly v poměrně značném rozmezí 1–6 liber ročně, podobně lze rozdíly shledat mezi úřednickými platy ve württemberské administrativě ap. Analogie jsou k dispozici i z českého prostředí, např. z administrativy hlubockého panství – koncem 15. století purkrabí pobíral roční plat 40 kgč., zatímco písař jen 4–6 kgč. Z hlediska situace v 15. století překvapují závěry, k nimž pro oblast rožmberského dominia druhé poloviny 16. století dospěl Stejskal: „*Sogar einige Ämter, die seitens der Zeitgenossen für Schlüsselpositionen gehalten wurden (Rentamtsschreiber), lagen im unteren Teil der Gehaltstabelle, etwa auf der Ebene des Schloßtorwartes und der Wäscherin*“, ačkoli i v tomto období panovaly výrazné rozdíly mezi příjmy jednotlivých osob či skupin úředníků a služebníků. Odlišnost poměrů v 16. století se ukazuje i z jiného úhlu – Cironisová konstatovala odraz hierarchie správních center ve výši odměn tamějších úředníků, pro období 15. století nelze nic podobného nejen doložit, ale ani oprávněně předpokládat.²⁴⁶

2) **Kupní síla** mezd rožmberských úředníků a služebníků nebyla zanedbatelná. Východiskem pro posouzení jsou dobové ceny s nezbytným přihlédnutím k mírně klesající reálné hodnotě mince; podkladem pro rekonstrukci cen (resp. cenových rozpětí, jež v případě některých komodit bývalo značné) jsou především účty – k nejbohatším materiálovým souborům náleží v tomto směru např. karlštejské účty z let 1423–1434 –

---

²⁴⁴ Mzdy úředníků a služebníků panství Hluboká (1499) obnášely necelých 160 kgč. ročně (limit činil 225 kgč.), přičemž ostatní výdaje nesměly přesáhnout částku 194 1/2 kgč. (propočteno dle údajů u LEDVINKY 1995, tab. na s. 96–97); srv. výši odměny příslušníků hradních posádek a služebníků u hospodářských provozech na panství Potštejn – Litice, cca 1525 (AČ 22, s. 72–74, č. 12).

²⁴⁵ JIREČEK 1873, s. 243.

²⁴⁶ Odměny ve vévodství Limburg FRANKEN 1991, s. 79; administrativa vévodů z Yorku ROSENTHAL 1965, s. 166–168; württemberská administrativa BERNHARDT 1972/I, s. 97–100; hlubocká administrativa LEDVINKA 1995, tab. s. 96–97; STEJSKAL 1997, s. 217; CIRONISOVÁ 1981, s. 139–141, 149–151 (ovšem s výhradami k autorčině metodice – srv. s. 387).

a ovšem městské knihy, ale např. i rejstřík budějovického lapkovského bratrstva z let 1434–1435.²⁴⁷

Ekvivalent předpokládaného ročního příjmu purkrabího představoval výstavnější městský dům, zatímco v případě členů hradních posádek se jednalo o jednoho či dva koně, několik krav, patnáct koňských sedel (vše průměrných kvalit) či zhruba 20 měřic ječmene. Tyto údaje se poměrně přesně shodují s výsledky jedné z nečetných analogicky provedených sond v zahraniční literatuře – v případě limburských úředníků (15. století) se ukázalo, že příjem purkrabího odpovídal hodnotě nově vystavěného mlýna (994 marek), zatímco roční příjem člena hradní posádky byl jen o něco vyšší než průměrná cena koně, tj. 32 marek.²⁴⁸ V případě příslušníků hradních posádek – zpravidla zřejmě osob méně majetných – nebyla bez významu ani skutečnost, že výkon služby s sebou nesl možnost minimalizace životních nákladů (ubytování na hradě, strava a ošacení alespoň dílem zdarma).²⁴⁹ Při úvahách o majetkových poměrech služebného personálu (např. příslušníci hradních posádek, lovcí aj.) je nutno brát v potaz skutečnost, že i tito nezřídka bývali držitelé městských nemovitostí (srv. s. 425n.), a varovat se tudíž paušálních soudů.

Není bez zajímavosti vyslechnout i subjektivní svědectví – v dochované korespondenci lze opakovaně nalézt stesky rožmberských úředníků na chudobu. V tomto duchu psal o své finanční situaci např. roku 1441 třeboňský písař Bohuněk, na chudobu si roku 1472 stýskal i zvíkovský purkrabí. Snad i subjektivní svědectví vzal v potaz – vedle objektivních čísel – Rosenthal, když se o příjmech úředníků vévodů z Yorku vyjádřil, že „*these were by no means princely*“. Stýskaly si přirozeně obě strany – vrchnostem naopak vadily vysoké finanční požadavky úředníků a Hasištejnský k tomu dodává: „*Než veliké mzdy žádají [úředníci], těch mnoho bývá a se nalézají, ale věrnosti a pilnosti v nich málo*“.²⁵⁰

3) **Absolutní výši denního příjmu** jednotlivých skupin úředníků, služebníků a žoldnéřů v rožmberských službách bylo lze odhadnout zhruba takto: purkrabí 2–8 gr., písař 1 1/2–5 gr., posel 1 gr., příslušník hradní posádky 1 gr., žoldněř 1/2–2 gr. (pavézník a jízdný dvojnásobek). Srovnání s dobovými mzdovými průměry vede k závěru, že úřednické příjmy byly nadprůměrné, naproti tomu příjmy služebníků a příslušníků hradních

---

²⁴⁷ K poklesu hodnoty mince především NOVÝ 1988a, zvl. s. 84–92; karlštejnské účty – edice: PELIKÁN 1948; obsažný soubor pramenných dokladů o cenových a mzdových relacích v letech cca 1360–1420 zpracoval GRAUS 1957, s. 406–447; především z údajů městských knih pohusitského období vycházel MÍKA 1959; srv. údaje o dobových cenách v rejstříku budějovických lapků 1434–1435 (vypsal ŠMAHEL 1956, s. 6); příklady cen některých druhů zboží NOVÝ 1988a (v závěrečných tabulkách).

²⁴⁸ FRANKEN 1991, s. 79.

²⁴⁹ Např. v amberském dvorském řádu (1474) je doloženo, že i kancléř měl nárok na (služební) oděv, pouze však „*ein kleit, so man ander hoffgesinde cleydet...*“ (WIDDER 2000, s. 299); Jindřich z Hradce se roku 1489 ve smlouvě se zedníkem zavazuje: „*hofgebauth také jemu dávati na každý rok mám, totižto sukna k sukni, k kukle a k nohaviciem*“ (SOA Třeboň, pob. Jindřichův Hradec, RA z Hradce, II–A–7).

²⁵⁰ Doklad z roku 1441 – regest u VAČKÁŘE 1867, s. 103; z roku 1472 AČ 1, s. 238, č. 21; ROSENTHAL 1965, s. 166–168; HASIŠTEJNSKÝ 1851, s. 24.

posádek se pohybovaly na spodní hranici průměru²⁵¹ – je nutno ovšem vést v patrnosti zmíněnou možnost minimalizace životních nákladů, již např. řemeslníci či nádeníci neměli. Ukazuje se to zřetelně v případě hradní kuchařky na Rožmberku, jejíž pololetní příjem činil pouhých 40 gr., tedy necelé 2 gr. týdně, ovšem s tím, že bydlela na hradě a stravovala i šatila se na účet vrchnosti. V té době Václav, svou funkcí nespecifikovaný hradní služebník, obdržel jako pololetní mzdu 2 kgč.²⁵² Detailní studium dochovaných pramenů evidenční povahy může však náš pohled na majetkové poměry jednotlivých sociálních skupin v pozdním středověku zásadním způsobem změnit – např. ojedinele dochovaný rejstřík příjmů fary v Bavorově zřejmě ze 60. let 15. století vykazuje roční příjem tamějšího faráře ve výši bezmála 100 kgč., nemluvě o robotách a naturáliích. Jedná se o částku vysokou – lze jistě namítnout, že farář byl zřejmě nucen z oněch peněz financovat stavební práce na kostele a o část příjmů se dělit s vrchností, poznámka „*tenent domini*“ u platu ze vsi Boru (faráře strunkovického) však naznačuje, že vrchnostenské úchvaty farních příjmů se děly přímočarě, nikoli prostřednictvím farářů.²⁵³

4) Chod správního systému představoval **citelné zatížení vrchnostenské pokladny** – výdaje představovaly pětinu až čtvrtinu úhrnného ročního příjmu rožmberského dominia. Vysoká finanční náročnost fungování administrativních struktur je v pozdním středověku jevem obecně platným. Např. správa dominia pánů z Puchheimu si v polovině 15. století vyžádala zhruba 40% vrchnostenských příjmů a někdy i více; tatáž cifra vyplynula v případě správního systému Hanse z Honspergu (na základě dokladu z roku 1474). V Hessensku tvořily výdaje spojené s chodem správního systému (*Burglehen, Dienergeld, Botenlohn, Quartiergeld*) dle účtů z let 1476–1479 mezi 19–44% komorních příjmů. Účty úřadu Bordeaux (1372–1375) vykazují značné kolísání – zatímco v letech 1372–1373 výdaje na administrativu činily 48,8% příjmů úřadu, v letech 1373–1375 – kdy více než dvě třetiny příjmů padly na válečné výdaje – byly zredukovány na 9,46%; o málo mladší účty téhož úřadu (1381–1390) již opět dokládají, že platy úředníků tvořily více než 45% příjmů. V obecné rovině vedly k závěru o značné finanční náročnosti chodu správních aparátů i analýzy welfských účtů. Spiess doložil, že i samotné vydržování hradních posádek bylo velmi nákladné. Orth – detailně analyzující účet úřadu Bilstein (Hessensko) z roku 1439 – na základě tohoto pramene konstatovala, že administrativní aparát si vyžádal 22,5% peněžních příjmů panství, přičemž podíl na naturálních výnosech nelze na základě uvedeného pramene spolehlivě stanovit. V souvislosti s tím si nutně položila otázku „rentability“ chodu správního systému. Tento moment ještě

---

²⁵¹ Např. odměny purkmistrů královských měst se pohybovaly v rozmezí 46–120 gr. měsíčně (MACEK 1998, s. 46, pozn. 74); tesař, pracující na krumlovském opevnění roku 1424 denně dostával zhruba 2 – 2 1/2 gr. (FIALOVÁ – HEJNIC 1975, s. 17); nádeník na práci ve vinici si koncem 15. století denně vydělal zhruba 1–2 gr. + stravu (MACEK 1951a, s. 57–59), kočí počátkem 16. století 8 denárů, tj. 2 gr. 2 den. (MACEK 1951, s. 47).

²⁵² SOA Třeboň, CR, z Rožmberka 22a, fol. 5v (rejstřík z roku 1477).

²⁵³ SOA Třeboň, pob. Český Krumlov, VÚ Český Krumlov, IIB 3P No. 3, sumární položky fol. 4r, 5r; položka Bor fol. 5v.

výrazněji vystupuje do popředí v případě kolegií, jmenovaných za účelem sanace finanční správy. K paradoxním situacím – z pohledu „rentability“ – docházelo v případě některých zástavních purkrabství/fojtství (*Vogtei*) v Braniborsku ve 14. století. Peněžní a naturální příjmy fojtství nestačily (ani) na krytí potřeb purkrabího a dalších úředníků a markrabě se musel zavázat, že všechny náklady a škody, jež by v jeho službě utrpěli, uhradí z vlastních prostředků.²⁵⁴

Finanční náročnost správního aparátu nebyla specifikem zeměpanských a šlechtických administrativ – z jihočeského prostředí lze uvést, že v Českých Budějovicích tvořily náklady spojené se správou města procentuálně nejvýznamnější výdajovou položku. V dlouhodobém horizontu (1496–1570) představovala 25% městských příjmů, v jednotlivých letech 17–29%.²⁵⁵

Geografická mobilita rožmberské klientely

Nástup do úřadu znamenal závažný zásah jak do života samotného úředníka, tak i jeho rodiny. Výkon úřadu vyžadoval úředníkovu každodenní přítomnost na příslušném hradě – vyjma případů, kdy se odtud vzdálil v souvislosti s plněním služebních povinností (a během dovolené). Ať už úředník bydlel přímo na hradě – např. krumlovští purkrabí sídlili v tzv. starém purkrabství na dnešním prvním nádvoří krumlovského hradu (tzv. Rejdiště)²⁵⁶ – či ve vlastním domě,²⁵⁷ byl nucen se do blízkosti svého úředního působiště přestěhovat.²⁵⁸ Tato skutečnost měla – především v případě šlechticů – nutně za následek alespoň částečné zpřetrhání vazeb s regionem, s nímž byli spojeni majetkovou držbou a sítí příbuzenských vztahů. Je nesporné, že se jednalo o zásah naprosto zásadní a lze velmi litovat, že konkrétního materiálu je k dispozici množství natolik mizivé, že nedovoluje soustavnější vyhodnocení. Bylo lze nicméně prokázat dvojí:

---

²⁵⁴ Dominium pánů z Puchheimu – srv. tabulky u KNITTLERA 1992, s. 10–13, 20; administrativa Hanse z Honspergu HANDBUCH 1971, s. 324; Hessensko ZIMMERMANN 1925/1974, s. 286–289, propočít dle tab., s. 342; administrativa v Bordeaux – dle tabulek u RUNYANA 1974–75/I, s. 228–229; WRIGHT 1980, s. 247–248; welfské účty GRESKY 1984, s. 268–272 (srovnání příjmových a výdajových položek v účtech jednotlivých panství s. 257, 263); SPIESS 1995, s. 200; ORTH 1979, s. 53–57; o „rentabilitě“ kolegií MAYER 1920, s. 48; zástavní úřady v Braniborsku – rozbor u RIBBEHO 1984, s. 213.

²⁵⁵ Konkrétní čísla uvádí KAVKA 1965, s. 46–47.

²⁵⁶ KUBÍKOVÁ 2004, s. 81, 105.

²⁵⁷ Netýkalo se to jen úředníků a služebníků, kteří zakoupili nemovitost v příslušném městě (srv. s. 424nn.) – např. Jan ze Srlína, písař panství Choustník, měl svůj dům v podhradní vsi *Chusnici* – dnešním Choustníku (MAREŠ 1902, s. 8).

²⁵⁸ K tomuto aspektu obecně např. EBNER 1977, s. 145; ORTH 1985, s. 37.

1) Odchod do vrchnostenských služeb znamenal zásah do struktury majetkové držby (odprodeje zboží, naopak jeho koupě v dosahu nového působiště, dvě ohniska majetkové držby – srv. s. 423n.). Jako konkrétní případ lze připomenout Mikuláše Slepíčku z Nažic, dlouholetého úředníka rybníční správy – pocházel ze Sedlčanska (predikát se vztahuje k Nazdicím u Votic), v rožmberských službách působil na Třeboni a poté na Krumlově; okruh příjemců jeho testamentárních odkazů (1512) jasně svědčí o přetrhání vazeb s regionem Sedlčanska a Podblanicka. Zákup zboží v dosahu místa úředního působení bude konkrétně probíráán v případě několika rožmberských úředníků (srv. s. 407nn.). Za zmínku ovšem stojí i skutečnost, že zboží na jihu Čech kupovali i válečníci v rožmberských službách – patrně takto si lze vysvětlit např. fakt, že Bohuslav Ojír z Očedělic a Zobolt Tetour z Tetova drželi ves Lhotu na Lejči, již roku 1480 prodávali obci soběslavské.²⁵⁹

2) Migrace spojená s výkonem úřadu se nutně odrazila i v rovině společenských kontaktů a vazeb – např. v oblasti sňatkové politiky, kde bylo třeba postupně vytvářet zcela nová příbuzenská pouta. V této souvislosti lze zmínit Jana z Trnové, pocházejícího z Trnové u Mníšku pod Brdy. V letech 1481–1486 je doložen jako hejtman na Třeboni, avšak již předtím zastával úřad hejtmana na Zvíkově (1478). Je více než pravděpodobné, že právě s Janovým působením na Zvíkově souvisí sňatek Kateřiny z Trnové (nepochybně dcery) s Janem Řepickým ze Sudoměře – svědčí o tom text na epitafu jejich syna Jiříka („*V tomto kostele gest pochovan Girzík sin urozeneho pana Jana u Sudomierzje na wzeprzi a matka gebo byla urozena pani Katerzina Trnowe*“). Analogicky tomu bylo i v případě rodu Tožiců z Vidova, majetkovou držbou zakotvených na Podblanicku. Jan Tožice z Vidova, roku 1415 zastávající purkrabský úřad na Bechyni, byl velmi pravděpodobně Jan st. Tožice, otec rožmberského služebníka Jana (ml.) Tožice – ten je poprvé doložen pravděpodobně roku 1418, kdy koupil Vidov u Českých Budějovic a krátce nato i další drobné statky v téže oblasti a následně vstoupil do rožmberských služeb, čímž přerušil rodové vazby k oblasti Podblanicka. Velmi pravděpodobně potomkem – synem? – rožmberského úředníka Buzka z Kanic (původem ze západních Čech) byl Václav Buzek z Kanic, jenž sídlil v Krumlově a roku 1515 zde kupoval haltěř. Rehoř Klaric – do rožmberských služeb nastoupil poté, co se rozkmořil s rodnými Budějovicemi – úředně působil na Třeboni a jeho potomci zde již zakotvili. Rehořův syn je tu výslovně doložen roku 1490, kdy urgoval splacení dluhu.²⁶⁰

---

²⁵⁹ Slepíčkův testament AČ 21, s. 488–491, č. 6; prodej Lhoty na Lejči SOKA Tábor, AM Soběslav, kniha č. 298, fol. 191r.

²⁶⁰ Nápis na epitafu Jiříka ze Sudoměře cit. HOMOLKA 1965 (red.), s. 279–280 + obr. č. 105; Jan st. Tožice – k roku 1415 LC 7, s. 166; Jan ml. Tožice – k roku 1418 SEDLÁČEK, H 3, s. 191; Václav Buzek z Kanic – k roku 1515 SOKA Český Krumlov, A II, kart. 10, inv. č. 74; syn Rehoře Klarice – k roku 1490 AČ 21, s. 221, č. 114.

Ženy ve správním aparátu²⁶¹

V rámci rožmberského správního systému – a až na ojedinělé výjimky ve správních aparátech obecně – zastávaly ženy zpravidla pouze podřadnější místa služek a služebnic, případně pracovních sil ve dvorech (děvečky – *dievky*). V rámci administrativy se výjimečně uplatnily např. ve špitální správě – připomenout tu lze např. Maruši, dvorskou služebnici a správkyni krumlovského špitálu (1364); Peltrata ze Štítného (†po 1414), sestra Tomáše ze Štítného, jež štědře obdarovala treboňský klášter, bývá považována za správkyni tamějšího špitálu – průkazné svědectví ovšem není k dispozici.²⁶² Z titulu společenských vazeb k místu manželova úředního působení mohly být manželky úředníků např. požádány o doručení listu nebo částky peněz či jiné drobné služby. Např. *Paní Pavlovou* – velmi pravděpodobně Martu, manželku úředníka Pavla Dětrichovice – Jan z Rožmberka pověřil doručením částky peněz treboňskému úředníkovi (1470).²⁶³

Případy, kdy by ženy vystupovaly jako zástupkyně svých manželů – úředníků, nejsou ze sledovaného období z prostředí rožmberské administrativy doloženy. Absence žen v rožmberském správním aparátu přetrvala i v 16. století.²⁶⁴ Jako geograficky blízký příklad úlohy ženy přímo v administrativní praxi lze zmínit Elišku – manželku vltavotýnského purkrabího Pavla ze Škvorce, jehož roku 1397 zastupovala při skládání účtů; z dalších analogií lze uvést, že na vedení účtů panství Celle (Braunschweig–Lüneburg) dle účtů z let 1437–1439 participovala patrně i fojtova manželka. Krajiní případ je znám z administrativy saských vévodů – zde žena po svém zemřelém manželovi převzala rentmistrovský úřad.²⁶⁵

Alespoň v některých případech ženy provázely své muže – úředníky na služebních cestách. Pozitivně však známe pouze jediný případ z počátku 30. let – Martínka z Bavorova tehdy doprovázela jeho žena na cestě do Norimberka a podle všeho zde byla vystavena sexuálnímu obtěžování. Žena prachatického hejtmána Ulricha z Liechtenfelsu byla pro změnu v Krumlově zajata – Ulrich psal Janovi z Rožmberka, že „*czu Crumman*

---

²⁶¹ Literatura věnovaná ženské otázce ve středověku je dnes již relativně početná. Svorníkem této problematiky (pro českou oblast) a současně přehledem staršího bádání je práce KOPIČKOVÉ 1992; z novější produkce je třeba zmínit práci KLASSENA 1999.

²⁶² Maruše – k roku 1364 UBK 1, s. 39–40, č. 153; srv. též s. 260; o Peltratě srv. AČ 6, s. 468, č. 19; MAREŠ 1893–99/I, s. 143, č. I.

²⁶³ AČ 14, s. 196–197, č. 1944.

²⁶⁴ STEJSKAL 1997, s. 218.

²⁶⁵ Eliška, manželka vltavotýnského purkrabího CHALOUPECKÝ 1912, s. 39–41; účty panství Celle DORMEIER 1994, s. 396; rentmistrovský úřad BAMBERGER 1922–23, s. 241.

mein beip gefangen haben und balden“ a žádal o glejt k jejímu propuštění (1471). Ani v tomto případě nejsou bližší souvislosti známy.²⁶⁶

---

²⁶⁶ Žena Martínka z Bavorova srv. LOR 1, s. 141–142, č. 205; žena Ulricha z Liechtenfelsu SOA Třeboň, Historica 2565.

VII. CHARAKTERISTIKA KLIENTELY

Terminologie služebných a spojeneckých vztahů

Pojem *klientela* představuje sémanticky neobyčejně širokou kategorii – chápání a užívání tohoto pojmu v kontextu moderní historiografie vykazuje značnou variabilitu. Definice pojmu *klientela* univerzálně platná pro vrcholný a pozdní středověk a současně raný novověk neexistuje dnes a nebude vytvořena ani nikdy v budoucnu. Spíše než o *klientele* bychom tu měli hovořit o *klientelách*, případně *typech klientely* – definice pojmu *klientela*, formulovaná pro určité období či oblast, by pak měla v míře maximálně možné odpovídat dobovým souvislostem a situaci v prostředí, k němuž se vztahuje.

Z obecněji koncipovaných prací, dotýkajících se problematiky klientelismu lze uvést závažnou práci Topolského, jejíž autor charakterizuje vztah patron – klient pojmy (relativní) dobrovolnost, oboustranná závislost a ochrana ze strany patrona (vrchnosti). K otázce klientelismu v historickém vývoji je podnětná práce Critchleyho – v širokém komparativním záběru časovém i teritoriálním tu vysvítají některé obecné principy, jež při drobnohlednějším studiu mohou uniknout pozornosti.¹ Pokusu o formulování a zdůvodnění definice pojmu *klientela* v rožmberském prostředí 15. století musí předcházet přehled základních linií, po nichž se ubírá chápání pojmu klientela v moderní historiografii, především české.

Pro velkou část literatury je charakteristické chápání **klientely jako velmi široké a nevyhraněné skupiny osob**, vázaných k jediné vrchnosti lenními i služebnými vazbami, spojenectvím či dokonce jen přítomností ve svědečných řadách listin, vydávaných vrchnostenskou kanceláří. K tomu přistupují významově obtížně postižitelné kategorie *miles* a *cliens*, ale i *miles noster*, *fidelis noster* ad. Ukázkou koncepce tohoto typu – tedy obsahově nejširšího rozpětí – je např. nedávná monografie Velímského o Hraběšicích. Pojmu *klient* opakovaně užívá ve své knize o Lichtenburcích Urban – v jeho pojetí indikuje služební poměr a příslušnost k rezidenčnímu dvoru, ale současně i politické vazby a zřejmě i spojenectví, naproti tomu leníci/mani pod klientelu zahrnování nejsou. Velmi široce chápe pojem *klientela* i Baletka – označuje jím okruh osob obecně vázaných na pány z Kravař – „*sloužily jim, či k nim stály v nějakém jiném vztahu*“, přičemž nerozlišuje mezi leníky/many, služebníky a spojenci (tak svědčí i formulace „... *služebníků a klientů pánů z Kravař*“). Jánský operuje termínem „*šlechtická klientela*“ v případě okruhu osob, jež v období vrcholícího opovědnictví šlechty městům (první čtvrtina 16. století) Zdeněk Lev z Rožmitálu účelově podporoval v jejich záškodnické činnosti, či minimálně se k nim z titulu svého úřadu choval velmi benevolentně. V analogickém významu služebníků a

---

¹ Záběr studia klientelismu z pozic sociologie vysvítá z přehledu NOLTEHO 1989 (tamtéž i základní literatura); TOPOLSKI 1989, kategorii *Protektion* autor analyzoval pouze v rovině politického života (s. 22); na dobovou kritiku klientelismu (*Klientschaft*) poukazuje HAGENEDER 1984, s. 102–103; CRITCHLEY 1978, s. 101–126.

spojenců v nejširším slova smyslu chápe *klientelu* i pro období 15. století v rámci líčení četných šlechtických záští v česko–bavorském pohraničí. V zahraniční literatuře chápe široce obsah pojmu *klientela* (*familiarita*) např. Lukačka – v rámci výzkumu *familiarity* Matúše Čáka Trenčianského do této kategorie zahrnuje jak purkrabí jednotlivých Matúšových hradů a pestrou škálu služebníků nejrůznějšího postavení, pro něž služba znamenala materiální zajištění, tak i okruhy spojenců, kteří s bezskrupulózním Matúšem spolupracovali s vidinou oboustranného profitu.²

Sevřenější chápání pojmu *klientela* vychází z **důrazu na lenní vazby a vojenský charakter klientelských vztahů**. V těchto intencích chápe kategorii *klientely* v poslední době např. Kurtyka, zabývající se manskými systémy v pozdně středověkém Polsku. Chápání *klientely* jako okruhu leníků nepostrádá vývojové oprávnění – např. Bosl spojuje formování služebné šlechty (*Dienstadel*) s lenními vztahy, přičemž pro období 11. století považuje za charakteristický proces „*Neubildung von Dienstadel*“. Odůvodněnost takového přístupu v některých oblastech dokládá i výzkum Wyludy, jenž na konkrétním příkladu Braniborska prokázal, že k oddělování vztahů lenních a služebných zde dochází velmi pozdě – až od konce 17. století.³ Důraz na vojenský charakter klientelských vztahů se ovšem objevuje i v koncepcích badatelů, kteří neakcentují lenní vazby – ve vztahu k rožmberskému prostředí 15. století toto pojetí nedávno prezentoval Novotný a v širším kontextu se objevuje i u Mati. Takovému přístupu se blíží i Rechterovo užití pojmu *klientela* – edici seznamu šlechticů nabízejících svou pomoc markraběti braniborskému (1504) autor opatřil nadpisem „*Die Klientel*“, a ačkoli upozornil na nutnost odlišovat vztahy lenní a služebné, poměr uvedených osob k markraběti charakterizoval jen velmi obecně.⁴

Propojení komponentů lenních, vojenských i společenských v rámci jediného širokého rámce rovněž není ojedinelé. Rübsamen spatřuje kořeny klientelismu v ministeriálních vztazích a jejich postupném uvolňování (z toho důvodu se pro dobu okolo roku 1300 přiklání spíše k termínu „*kleine Herrschaftsträger*“, jak demonstroval již v názvu knihy), obdobně i Bumiller chápe *klientelu* jako okruh osob, vázaných (v daném případě k Zollernům) lenním vztahem i společnými (politickými) zájmy, a jen v některých případech služebným poměrem (dvorští hodnostáři). Pozornost zasluhuje i pojetí kategorie *familiarity* v práci Dvořákové, věnované polsko–uherskému rodu Stiborovců zhruba v letech 1380–1430. Specifikum tu spočívá např. v tom, že jako základ právních vztahů v prostředí uherské šlechty i její klientely je třeba chápat vedle úřední též vojenskou službu (v tomto ohledu je *familiarita* do určité míry uherskou obdobou

---

² VELÍMSKÝ 2002, s. 230–248, vlastní definice je jen velmi obecná, s. 236; URBAN 2003, s. 114–116, 213, 245, 260, 280, 311; BALETKA 1999, s. 15–26, cit. s. 16, 26; JÁNSKÝ 1993, např. s. 75, 88; TÝŽ, Kronika I–III, *passim*; LUKAČKA 2003.

³ Např. KURTYKA 1999; BOSL 1960, zvl. s. 308–320 (tamtéž i příklady významových posunů v dobové terminologii); WYLUDA 1969, zvl. s. 26–35, 44–56, 99–124.

⁴ NOVOTNÝ 2000a; MAŤA 2004, zvl. s. 662–666, 677–678 (srv. též níže); RECHTER 1998, charakteristika vztahů zvl. s. 188.

západoevropských lenních vztahů), prokazatelně se ovšem uplatňují komponenty klientelských vztahů v rovině právní (právní ochrana) i symbolické (*familiár* jako zástupce své vrchnosti). Z prosopografie *familiarity* Štiborovců vyplynulo, že autorka k této skupině počítá především členy struktur lokální i centrální administrativy, stejně tak i dvorské úředníky, držitele čestných dvorských úřadů a personál kanceláře, a dále osoby nezastávající konkrétní úřad, ale v pramenech označované jako *familiári/sluzžobníci*. Reflexí tohoto proudu bádání je v českém prostředí Bůžkova definice: „*klientelské vazby v zásadě vyrůstaly ze středověkých lenních vztahů a teprve v průběhu druhé poloviny 16. století se obohacovaly o nové podněty*“ – takto formulováno ovšem nelze přijmout obecně.⁵

Konečně jako další výrazný proud lze vymezit chápání pojmu **klientela v kontextu výzkumu šlechty v období raného novověku** – vychází z pojetí *klientelismu* jakožto „*společenských vztahů sociálně nerovných partnerů, jež jim přinášely oboustranný prospěch*“ a zdůrazňuje společenské a postupem doby stále silněji politické pozadí formování a fungování klientelských struktur (politicky profilovaný klientelismus je např. pilířem pojetí Mačzakova v jeho nedávné knize).⁶

V době zcela nedávné se k problematice *klientelismu* v českém prostředí pozdního středověku a raného novověku vyslovil – s některými kritickými reflexemi stávajících koncepcí – ve své již citované, pozoruhodné práci Maťa. Na tomto místě je třeba registrovat především jeho chápání uvedené kategorie v pozdním středověku. Autor pro toto období pokládá mé – na právním základě definované – pojetí *klientely* za „*nepřiměřeně zúžené vymezení klientského vztahu*“, který dle Maťi není vhodné odlišovat např. od kategorií *spojenectví* či *politická orientace na Rožmberky*. Vhod nepřichází ani protipól – svým záběrem velmi široké Bůžkovo chápání klientelských vztahů, tak široké, že Maťu vede k výtce nedostatečných teoretických východisek a absence jasně formulovaných definic. Vlastní definici ovšem Maťa nepředkládá – jeho výklad odpovídá širokému chápání pojmu *klientela*, po celé sledované období je mu navíc protistranou *klienta patron*. Tento termín je pro pozdní středověk nevhodný, v dobové terminologii se nevyskytuje a pokud moderní historiografie chápe pojem *patron* v intencích pozdního 16. století a dob pozdějších, je jeho užití pro starší období ahistorickou projekcí. Pro pozdní středověk Maťa opakovaně vyzdvihuje vojenský charakter klientelských vztahů – to je ovšem velmi sporné, neboť pro uvedené období je naopak charakteristická postupně převažující orientace na

---

⁵ RÜBSAMEN 1987, zvl. s. 262–271 (otázku právních aspektů klientelismu neprobírá); BUMILLER 1990, zvl. s. 60–62, k dvorským úřadům s. 95–97; DVOŘÁKOVÁ 2003, zvl. s. 97, 107–118, 208, 471–484 (prosopografie); BŮŽEK 1995, s. 213.

⁶ Hlavní okruhy studia problematiky klientelismu v raně novověké Evropě reflektují příspěvky ve sborníku MAČZAK – MÜLLER–LUCKNER (hg.) 1988, a dále práce MAČZAKA 1994 a TĚHOŽ 2003, zvl. s. 159–207; z českého prostředí např. BŮŽEK 1995; analogicky ve zkratce TÝŽ 1996, s. 48; PÁNEK 1997a, zvl. s. 181; aplikace v městském prostředí např. TEUSCHER 1998a; přesun těžiště klientelismu ze společenské do politické roviny (v průběhu 16.–17. století) naznačuje MAŤA 2004, s. 666–678; srv. chápání klientelismu v návaznosti na nepotismus – např. PFLÜCKE 1970–72, zvl. s. 46–57; též REHBERG 1999, s. 2–11 (s obsáhlou bibliografií).

žoldnéřské oddíly, jež si jednotliví magnáti ad hoc najímali do svých služeb (srv. s. 280nn.). Taktéž paušální představa o „*chudých zemanech*“ jakožto jádru klientely magnátských rodů je neudržitelná (srv. s. 439), kategorie „*velmožská družina*“ ve vztahu k magnátským rodům v pozdním středověku evokuje jakousi konstantní suitu a je tudíž obsahově zcela vágní, neboť o cestovních dvorech špiček tehdejší stavovské obce víme jen velmi málo (srv. s. 345), a představa o zástupech drobných šlechticů putujících se svým pánem ke sněmům i jinam je prameny neverifikovatelná (a s poukazy k počtu koní v tomto směru nevystačíme).⁷ Konstatovat v každém případě lze, že klientelské vztahy v 15. století – ať už aplikujeme kterékoli ze shora evidovaných pojetí – stojí svou povahou daleko blíže důstojným vztahům mezi lidmi (v jejich dnešním chápání), než tomu bylo později. Odlišné společenské postavení tu tak dalece nebylo překážkou korektnímu a nezřídka i přátelskému a nezištnému jednání (srv. s. 462nn.), jež nevyžadovalo ponížené a veskrze jistě neupřímné patolízalství, vlastní dobám pozdějším.⁸

Právní ochrana a definice klientely. Jen malá část literatury věnované problematice klientelismu a jeho definice se v daných souvislostech dotýká velmi závažného momentu právní ochrany (v německém prostředí je pro vrcholný středověk užíván pojem *Schutz und Schirm*). Tento aspekt je zřejmý např. v pojetí klientelismu (Francie, zvl. 16. stol.) u Majora a poté Neuschel, jež definuje: „*Routinely a patron was expected to provide his client not only with offices and commands, but also with legal and physical protection*“. Podstatné je, že klientelismus tuto badatelé chápou jako oboustranný vztah, založený na věrnosti ze strany služebníka a ochraně (jež zdaleka nemusí mít charakter protekce), jak výstižně formuloval Major: „*Most clients rendered faithful service to their patrons, and most patrons reciprocated by looking after their clients' interests*“.⁹

V rožmberském prostředí v 15. století se právě moment právní ochrany ukazuje jako zásadní a je tudíž jedním z možných východisek charakteristiky klientely. Pojmem *rožmberská klientela* lze proto označit okruh osob, stojících ve služebním poměru k Rožmberkům a pod jejich právní ochranou. Pojem klientela vertikálně prolíná celou správní strukturou – od čeledi v hospodářských dvorech, přes úředníky lokální správy, posly, až po úředníky kanceláře a centrální správy. **Služebný poměr** vůči Rožmberkům – z něhož automaticky vyplývala **právní ochrana** – jsou zde jednotící hlediska, jež současně poslouží jako exaktně definovatelná kritéria příslušnosti ke klientele. Přejímání koncepcí klientelismu, formulovaných pro období raného novověku se pro pozdní

---

⁷ Koně byli chápáni jako atribut sociálního statutu sami o sobě – srv. např. doklady u DVOŘÁKOVÉ 2003, s. 353–354.

⁸ MAŤA 2004, s. 657–678 (pozdní středověk zvl. s. 662–666); kritika Šimůnka s. 928–929, pozn. 439; kritika Bůžka s. 930, pozn. 460.

⁹ MAJOR 1963/64, s. 635nn., cit. s. 637; NEUSCHEL 1989, s. 1–37, cit. s. 8; k otázkám klientelismu na základě anglických právních pramenů BELLAMY 1989, s. 79–101, k aspektu právní ochrany zvl. s. 96nn.; k formování klientelských vztahů srv. též BISSON 1995, zvl. s. 747–754.

středověk ukázalo jako neúčelné. Vytváření umělé hranice mezi úředníky šlechtického a měšťanského původu (právě sociální status jednotlivce hraje v koncepcích raně novověkého klientelismu velkou roli) nemá pro 15. století opodstatnění, nemluvě o obtížné klasifikaci v případě některých osob (např. sociální status kancléře Rittschawera není s jistotou znám – srv. s. 415n.), a dokonce paradoxech – Václav z Rovného, dlouholetý rožmberský kancléř, by striktně vzato měl být ke klientele počítán až od data své nobilitace, atd.

K okruhu klientely naproti tomu nelze počítat osoby, udržující s Rožmberky kontakty, nestojící však v jejich službách, neboť právní postavení těchto osob bylo nutně odlišné od statutu rožmberských úředníků a služebníků. Neprůkaznou vypovídací hodnotu mají obraty typu *můj pán, náš služebník*, příp. *náš panoše* – v žádném případě se nejedná o spolehlivé indikátory služebního poměru.¹⁰ Specifické – od klientely odlišné právní postavení – platí pro rožmberské leníky v Mühlviertelu (neboť právním podkladem služebního poměru byla smlouva o službě, nikoli držba léna). V **právním statutu majetkové držby** rožmberské klientely lze spatřovat zásadní rozdíl mezi úředníky/služebníky na straně jedné a leníky na straně druhé. Majetková držba úředníků byla alodní, případně zápisná, nikoli lenní, a tyto osoby mohly svým majetkem ve většině případů nakládat zcela nezávisle na vůli Rožmberků (srv. s. 451n.), a to i v průběhu trvání služebního poměru. Zcela jiná byla situace např. v tehdejší Polsku – držba léna na straně jedné a s ní související manské povinnosti (mj. i vojenská) na straně druhé zde byly běžnou základnou vztahů mezi nižší šlechtou a magnáty (Kurtyka přímo užívá obratu „*cliental dependence of the gentry upon the magnates*“).¹¹ I tento příklad ukazuje nemožnost přejímání koncepcí klientelismu z odlišných dob a prostředí.

Na svou dobu pozoruhodný pokus rekonstruovat okruh „klientely“ pánů z Rožmberka podniknul Václav Březan v závěru prosopografie rožmberských úředníků – příslušná část nese nadpis „*Rytíři a jiní služebníci domu Rožmberského*“. Je však zřejmo, že výběr osob byl nahodilý, a nebylo při něm uplatněno žádné jednotící (případně třídící) hledisko; pro 16. století bylo zavedeno chronologické třídění.¹²

Klientela a spojenci. Z předchozího vyplynulo, že je potřeba striktně rozlišovat mezi příslušníky klientely a okruhem spojenců (v soudobé terminologii *pomocníků*).¹³ Maximalistické požadavky v tomto směru jsou však od samého počátku evidentně nereálné –

---

¹⁰ Srv. příklady u ŠIMŮNKA 2000a, s. 181; obrat *můj pán* (lat. *senior meus*, starohornoněm. *mîn hërro*) je zachycen již ve formuláři lenní přísahy v 9. stol. (SCHMIDT–WIEGAND 1977, s. 68).

¹¹ KURTYKA 2000.

¹² Znění dochováno v opise u SVĚTECKÉHO 1759–61/I, pag. 210–245; je poněkud překvapující, že pro období kolem roku 1450 Březan nevyužil opovědných listů (srv. níže), ačkoli není pochyb, že tyto písemnosti znal.

¹³ K označování okruhu spojenců pojmem *pomocníci* srv. např. doklady z roku 1449 (LOR 4, s. 52, č. 59; s. 59–60, č. 71).

příčinou není jen všudypřítomná torzovitost pramenů, ale i nejasnosti terminologického rázu v pramenech, nutně se odrážející následně i v literatuře. Obtížnost, ba nemožnost exaktních definic ve věci (klasifikace) služebných poměrů nižší šlechty v případě jihočeského prostředí 15. století nejlépe ilustrují důkladné case studies Maurovy, vztahující se k nižší šlechtě v širokém pásu od Budějovic k Vodňanům a Strakonícím.¹⁴ Četné, a svou kvalitou různorodé vazby nižší šlechty jak k rožmberské, tak zeměpanské administrativě (např. panství Hluboká, Zvíkov, král. město Písek) nelze v žádném případě vtěsnat do rámce striktně vymezených kategorií.

Relativně nejspolehlivějším a nejúplnějším pramenem pro rekonstrukci okruhu spojenců jsou **opovědné listy** – v případě rožmberského prostředí především opovědné listy králi Friedrichovi III. z let 1452 a 1468. Opovědné listy z českého prostředí mají zpravidla stereotypní znění – jako ukázkou lze citovat formulář takového listu z roku 1450: „*Já X vystřebám se proti tobě, pane Y, i proti tvým všem služebníkom i poddaným...*“.¹⁵ Zhruba 300 osob, jež z úřadů krumlovského, zvíkovského a choustnického opověděly nepřátelství římskému králi Friedrichovi (1452), představuje okruh potencionálních rožmberských spojenců, seskupených dle jednotlivých *úřadů*. Rozbor jmen opovědníků vede k závěru, že jen jejich malá část náležela k okruhu rožmberské klientely. A naopak: významnější příslušníci rožmberské klientely jsou zde zastoupeni bez výjimky.¹⁶

Z hlediska studia klientelismu se opovědné listy jeví jako jeden z důležitých, avšak málo využívaných pramenů. Blíže zmínit lze např. seznam 27 osob, jež vedle Jana Bechyně z Lažan opovídaly roku 1450 nepřátelství Janu Zajímačovi z Kunštátu – se značnou pravděpodobností lze identifikovat původ 23 z nich (ze Sedlčanska, Benešovska a Voticka 6, z Tábořska, Bechyňska a Soběslavska 7, z Vodňanska, Vltavotýnska a Písecka 6, z Prachaticka 2, z Plzeňska a Mostecky po jednom), což ukazuje jednoznačně, že klientela a spojenci Jana Bechyně pocházeli větším dílem z oblastí jižně a jihozápadně od Tábora, zhruba čtvrtina z jižní části středních Čech. Z hlediska sociálního lze u poloviny (14) předpokládat šlechtický původ. Překvapivě jen ve třech, resp. čtyřech případech se jedná o členy rodů, jejichž příslušníci náleželi ke klientele rožmberské. Analogicky lze okruh spojenců Petra Malovce z Pacova rekonstruovat na základě pramenů, dokumentujících průběh jeho sporu s Jindřichem z Dubé a Humpolce (1412/1413) – základním pramenem je zde jejich seznam; analogicky seznamy osob, opovídajících nepřátelství Praze (1419, 1420), bylo lze využít při sestavování prosopografie straníků krále Zikmunda.

---

¹⁴ Zvl. MAUR 1997–98; TÝŽ 1998; TÝŽ 2000–01, s. 26–51; TÝŽ 2002, zvl. s. 10–19.

¹⁵ O instituci opovědi a evidenci opovědníků základní informace in: LexMA 4, sl. 331–335; k instituci opovědních listů z hlediska právního URFUS 1957, s. 93–94, 96–97; opovědní list jako jednu z forem komunikace – nikoli v kontextu právních systémů – zkoumá RÖSENER 1997a; doklad z roku 1450 LOR 4, s. 187–188, č. 249.

¹⁶ Opovědné listy z r. 1452 LOR 4, s. 349–352, č. 488; z r. 1468 SOA Třeboň, Historica 2090–2092; některé okruhy otázek mnohovrstevnatých vztahů krále Friedricha III. k Čechům a Moravě nastínil HLAVÁČEK 1993 – vztahy ke šlechtě jsou tu poněkud zúženy na vztahy s Rožmberky; opovědních listů autor nevyužil.

Ukázkovým příkladem ad hoc smlouveného spojení byly dvě desítky šlechticů, kteří se pod vedením bratří Buška a Bohuslava ze Švamberka a Borše ml. z Oseka (ve vztahu ke Švamberkům jsou důsledně označováni jako *associati*) zúčastnili přepadení probošství v Toužimi (1394). Z hlediska typologie pramenů pro studium okruhů *spojenců* je pozoruhodný seznam 251 šlechticů (ze 124 rodů), kteří – pro případ války o dědictví dolnobavorského vévody Jiřího (†1503) – přislíbili braniborskému markraběti Friedrichovi svou účast (1504).¹⁷

V případě okruhu potenciálních spojenců lze pochopitelně již v 15. století sledovat kořeny jevu, jenž je pro 16. století označován jako politický klientelismus – netřeba znovu zdůrazňovat, že právní základ vztahů tohoto typu byl odlišný od klientelismu, vyplývajícího ze služebního poměru. V návaznosti na naposled uvedený příklad potenciálních spojenců braniborského markraběte si lze i v rožmberském prostředí položit otázku týkající se teorie a praxe spojeneckých okruhů – ukázalo se totiž, že opovídat *podle Rožmberků* bylo vcelku snadné a neunesoucí riziko; když však došlo k vojenskému tažení, tehdy již Rožmberky podpořili jen nemnozí. Konkrétní zmínku uvádí Březan o některém z Vítů ze Rzávého – patrně Mikuláši, jenž roku 1452, kdy zastával purkrabský úřad na Nových Hradech, v obvodu panství „*pobral lid vojenský*“ a spolu s Jindřichem z Rožmberka táhl do Rakous (k Vídni) válčit proti císaři Friedrichovi.¹⁸

V průběhu 15. století se jako označení specifické právní kategorie etabloval termín **příkázaný**. Vyplýval z dvoustranného závazku, zakotvujícího právní ochranu ze strany pána, a věrnost ze strany *příkázaneho* (termín nemá dobové německé a latinské paralely). *Příkázaný* nemusel být k osobě, jíž se *příkázal* (v ochranu), současně ve služebním poměru, jak je doloženo i z oblasti rožmberských panství.¹⁹

S ohledem na **právní a symbolický základ klientelských vztahů** v pozdním středověku se Mačzakova metafora klientelismu – *nierówna przysjażni* – vtělená do názvu jeho výše zmíněné knihy nejeví v daném kontextu jako výstižná. Klientelismus v rožmberském prostředí pozdního středověku je vztahem společensky nerovných osob, ovšem tento vztah – vzájemný poměr v němž zúčastnění stojí – nelze dosti dobře označit jako

---

¹⁷ Oповědný list z r. 1450 – edice: SEDLÁČEK 1892, s. 69, č. 29; doklad z let 1412/1413 RBMAV 3, s. 268–269, č. 680; o průběhu sporu blíže LUKÁŠEK 1945, s. 46–50; Zikmundovi stranici dle oповědných listů KAVKA 1947, s. 79–139; obšírná žaloba z roku 1394 – edice: TADRA 1893, s. 25–30, č. 7; doklad z roku 1504 – edice: RECHTER 1998 (autor však nepřikročil k detailnímu rozboru pramene a spokojil se s obecným konstatováním, že osoby pocházely z řad markraběcích vazalů a částečně též klientely, l. c., s. 188).

¹⁸ SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 189–190.

¹⁹ O právním postavení *příkázaných* (15. století) ŠIMŮNEK 2000a, s. 184–189. Tam uvedené konkrétní příklady lze rozšířit o případ Majnuše z Březnice, jenž byl podle všeho *příkázaným* Oldřicha z Rožmberka, ač explicitně to zmiňováno není. O Majnušově příslušnosti k rožmberské klientele není k dispozici jediný doklad, přesto však hradecký purkrabí Rožmberka (1450) žádal: „*rač TM' příkázati Majnušovi, at' páne lidi...*“ (LOR 4, s. 302–303, č. 432).

nerovný. Jednalo se – pomineme-li ryze praktickou stránku věci (tj. vlastní administrativní rutinu) – o vztah oboustranně prestižní (srv. s. 361nn., 481nn.) a výhodný.

Analýza jednotlivých charakteristik rožmberské klientely

I možnosti formulování charakteristik služebné klientely jsou přirozeně limitovány stavem pramenné základny – v tomto případě o to více, že ojedinělé zmínky nemají v rámci celku prakticky žádnou hodnotu a jejich výpověď nelze proto využít. Východiskem následujících charakteristik se stala prosopografie rožmberských úředníků, sestavená dle jednotného formuláře. Aby bylo lze se alespoň v hrubých rysech pokusit o kvantifikační analýzu některých aspektů, bylo nezbytné stanovit okruh osob, u nichž bylo lze formulovat základní charakteristiky relativně v úplnosti. Následující rozbory a z nich vyplývající závěry jsou platné především pro nejvyšší vrstvu klientely, tj. úřednictvo. Sem spadají úředníci centrální správy (osazenstvo kanceláře, krumlovský purkrabí, místopurkrabí, hejtman) a dále úředníci lokální správy (purkrabí – hejtmané, písaři a ostatní úředníci jednotlivých panství). V případě, že bychom pod pojem *klientela* i při kvantifikačních analýzách zahrnuli veškeré osoby, stojící ve služebném poměru k pánům z Rožmberka (tj. včetně úředníků hospodářské správy, šafářů, služebníků krumlovského dvora, poslů, ale i příslušníků hradních posádek ap.), byl by takový pokus předem odsouzen k nezdaru. Ilustrativním příkladem chabých možností sestavit prosopografii těchto osob může být náhodně dochovaný sumární rejstřík prodeje dřeva na panství Choustník z roku 1447 – v něm figuruje dvacet jmen hajných, v drtivé většině případů jinými prameny nedoložených; v menším rozsahu analogie je k dispozici z panství Rožmberk (taktéž 1447).²⁰

Soubor charakteristik rožmberského klientelského okruhu lze považovat za východisko komparace – srovnávací literatura v tomto směru je ovšem velmi nepočetná. Pro ilustraci lze připomenout alespoň jednu specializovanou práci – Kurtyka detailně sledoval zeměpanské klientelské okruhy (14.–16. stol.) a potvrdil nejen obecné předpoklady (např. o čestném charakteru služby), ale i některé zcela konkrétní charakteristiky: zřetelné paralely s rožmberským prostředím lze vést především v případě některých rovin vzájemných vazeb mezi příslušníky klientely, naopak stratifikaci uvnitř klientely (na *výkonnou a čestnou*) ve sledovaném prostředí v 15. století konstatovat nelze.²¹

Původ rožmberské klientely lze zkoumat především z hlediska **geografického** (u nižší šlechty i měšťanů) a **sociálního** (percentuální podíl nižší šlechty, měšťanů, případně dalších osob). V případě nižší šlechty lze sledovat i **počet rodů**, náležejících k rožmberské klientele v 15. století. K otázce **geografického původu** klientely ve vztahu k vrchnosti mnohé vypovídají detailní rozbory struktury majetkové držby. Příkladem

---

²⁰ ŠIMŮNEK 2003–04, tab. 1; porušená jména hajných na fragmentu z předešlé ANM Praha, A 397 (objev Dr. Teclá).

²¹ KURTYKA 1999.

i z hlediska metody jsou z poslední doby práce J. Teplého – at' již se jedná o strukturu majetkové držby v oblasti při horním toku Svratky a vztah tamější nižší šlechty k pánům z Pernštejna či závěry, vyplývající z rozboru struktury majetkových práv v Chrudimsku.²²

Geografický původ rožmberských úředníků má – v souladu s očekáváním – úzkou vazbu na jednotlivé části rožmberského dominia (o geografické mobilitě rožmberské klientely v souvislosti s výkonem úřadu srv. s. 394n.). Příslušný rozbor tento předpoklad nejen podložil konkrétními údaji, ale umožnil specifikovat oblasti původu ve vazbě na jednotlivá rožmberská panství. Početnou skupinu tvoří vladycké rody z oblasti Sedlčanska a odtud k jihu, k Sedlci a Jistebnici. Další oblastí se silnou koncentrací je Soběslavsko, region na jih a jihovýchod od Českých Budějovic, okolí rezidenčního Krumlova, a oblast při západním okraji rožmberského dominia, tj. v dosahu panství Helfenburk. Poměrně značný podíl klientelských rodů pochází ze západních Čech – at' již lze předpokládat vazbu na tamější rožmberská panství či nikoli – a k silněji zastoupeným regionům náleží i Podblanicko a Mladovožicko. Původ z jiných částí země (Praha, severní a východní Čechy, případně Morava) je zcela ojedinělý. Strukturu klientelských rodů dle geografického původu prezentuje tab. 22.

Úzká **teritoriální vazba klientely na statky vrchnosti**, do jejichž služeb vstupovala, je v 15. století obecně platným jevem. V oblasti Soběslavska a pozdějšího Táborska lze již v půli 13. století postihnout síť drobných feudálů, u nichž je velmi pravděpodobný služební vztah k Vítkovcům, především jejich hradecké větvi. Podobně to od 14. století lze sledovat i v okolí Krumlova ve vztahu k Rožmberkům. S naprosto analogickou situací se setkáváme např. v případě klientely markrabat z Ansbachu – podíl osob pocházejících z Frank se mezi lety 1400–1550 stabilně pohyboval mezi 80–90%. K obdobnému závěru dospěl Wüst v případě klientely mosbašské větve falckrabí rýnských taktéz v 15. století. Analogie jsou k dispozici i z oblasti Polska – poukázat lze na výsledky rozboru geografického a sociálního původu úředníků lokální správy ve Velkopolsku v 15. století, jímž byla jednoznačně konstatována převaha místní nižší šlechty a měšťanů. Teritoriální vazbu služebního rodu na jeho vrchnost (kdy držba služebního rodu kopíruje oblasti, v nichž získává majetky vrchnost) se Edel snažil prokázat na příkladu vztahu Sekerků ze Sedčic k Ronovcům – argumenty jsou pozoruhodné, ale jako „důkaz“ přece nepostačují. Naproti tomu Meyer, zabývající se habsburskou klientelou (14.–15. století) v oblasti Vorlandu, konstatoval, že v případě hejtmanů byla domácího původu méně než polovina ($\frac{7}{18}$), současně však připomněl, že „*eine Reihe bedeutender Beamter entstammt Familien, die anlässlich der Besitzergreifung der österreichischen Herzogtümer durch die Habsburger von Schwaben nach Oesterreich versetzt wurden*“. V duchu druhé části Meyerovy teze se – v případě teritoriálního původu úředníků panství Příběnice – vyslovil Šmahel. Obecnou platnost v případě jednotlivých správních center však tento závěr nemá.²³

---

²² TEPLÝ 1996, zvl. s. 18–25 + mapka č. 10 na s. 54–55; TÝŽ 1997.

²³ O klientele Vítkovců na Táborsku DRDA – TECL 1978, zvl. s. 755–756; srv. též ŠMAHEL & kol. 1988–90/I, s. 148nn.; k oblasti Krumlovska SCHMIDT 1921; klientela ansbašská ULRICHS

Z hlediska **národnostního původu** jednoznačně mezi rožmberskými úředníky převládali Češi, z oblasti Bavor a Rakous pocházelo jen několik úředníků měšťanského původu (např. Jan Rittschawer). Ostatně i Březanovi stál za zvláštní zaznamenání německý (rakouský) původ některého z úředníků – většinou tak činil poznámkou „*byl Němec*“.²⁴

Tab. 22. Geografický původ rožmberské klientely (1418–1472)

Region	Vazba na rožmberské panství	Rody
Sedlčansko	Sedlčany (zboží)	z Beztahova, z Bratříkovic, Jedlice z Obděnic, z Krchleb, z Nedrahovic, z Olbramovic, z Petrovic, z Nažic [Nazdice], z Úsuší, ze Zahrádky ²⁵
Jistebnicko	Příběničky (severní výběžek)	Drkule ze Lhoty, z Údimi, z Vesce; v okolí Milevska a panství Zvíkov se jedná o rody z Rohozova, z Vlksic
Podblanicko + Mladovožicko	Miličín	Čakovec z Bohušic, z Chmelné, z Mutic, z Nemyšle, z Radimovic, z Ratibořic, ze Rzavého, Sádlo z Vražného, Tožice z Vidova, Vidlák ze Slavkova
Táborsko (V) + Pacovsko (Z)	Choustník	z Bělé, z Dobronic, ²⁶ z/od Dubu, z Radenína, z Těchobuze, Tluksové z Vrabí(?)
Soběslavsko	Choustník – Soběslav	Baba z Chotěmic, Babka z Kvasejovic, Hrobský ze Sedlce, Kozský z Kozího, Rút z Dírné, z Tučap, z Vyhnanic
Bechyňsko	Příběnice	z Březnice, ze Srlína
Bechyňsko (J a JV)	Dolní Bukovsko, Třeboň a Choustník – Soběslav	z Koleneč, Mráz z Radimovic [Radimov], z Nedvědic, z Radonic, Roubík z Hlavatec, ze Žimutic
Třeboňsko	Třeboň	z Vranína
Budějovicko (J a JV)	Velešín + Nové Hrady	z Doubravice, z Doudleb a Hůrky, ze Dvorce, z Petrovic, Jan ze Stropnice, Svatomír z Milíkovic, z Todně; z Budějovic Klaric a Prindl z Awerbachu
Budějovicko (Z)	—————	z Machovic, ze Sedlce

1997, s. 124; WÜST 1976, s. 130–139; Velkopolsko GAŚIOROWSKI 1970, s. 311–327; EDEL 2000, s. 71–72; MEYER 1933, s. 234, 242; ŠMAHEL & kol. 1988–90/I, s. 119.

²⁴ Opakovaně např. u SVĚTECKÉHO 1759–61/I, pag. 194.

²⁵ Srv. SEDLÁČEK 1925, s. 23.

²⁶ Mám zato, že predikát soběslavského úředníka Jana z Dobronic se vztahuje k Dobronicím na Chýnovsku (srv. SEDLÁČEK 1908, s. 142), nikoli k hradu Dobronicím mezi Tábořem a Bechyní.

Velešínsko	Velešín	Drochovec z Pláně, Holkovec z Holkova, Hřebenář z Hřebene, Jan Kaplitzer
Novohradsko	Nové Hrady	Grossawer z Jedlice, Koňata z Olešnice, ze Šejby
Krumlovsko	Český Krumlov	z Metlína, z Mezipotočí, z Rovného, ze Štěkře, Višně z Větrní
Rožmbersko	Rožmberk, Vítkův Kámen	z Harrachu/Hory, z Jívovice [Dolní Jívovice], z Michnic, z Dlouhé (později Sudek z Dlouhé)
Bavorovsko + Prachaticko	Helfenburk	z Budkova, z Dubu, Želízko z Tourova (z <i>Turového</i>)
Vodňansko	Helfenburk	z Drahonic, Hrůza z Chelčic, z Loužné, z Újezda
Písecko (J)	—————	z Mladějovic
Strakonicko	[strakonická komenda] ²⁷	ze Dvorů/Dvorecký z Radkovic(?), Kočka ze Skal, Vlášek z Miloňovic
Volyňsko	[strakonická komenda]	z Hodějova, z Kraselova, Přech/Příšek z Čestic, ze Želibořic
Vimpersko	—————	ze Šatavy [Zátoň]
Rokycansko	Zbiroh, Strašice, Vildštejn ²⁸	z Bukšic/Buksic, Lopata z Potštejna, ze Svojkovic, Štmelinský z Neprochov, z Vařin
jihozápadní Čechy	—————	z Buzic, z Rožmitálu, ze Strýčkovic [Strýčkov], Šic z Drahenic, ze Záboří, Žakavec z Lažan
západní Čechy	—————	Holub ze Stochova/Štokova, z Kanic, Koc z Dobrše, Mníšek z Blahoust, Rús z Čemín, ze Snopoušov, Sobětický ze Sobětic, ²⁹ z Třebomyslic
Chlumecko n. C.	Hradištko	z Loukonos
ostatní regiony	—————	Had z Paběnic, Perštejnský z Mikovic (Kutnohorsko), z Libochovan (Litoměřicko), ze Zásmuk/Lhotský ze Zásmuk (Kouřimsko), Mikuláš z Jihlavy, Mikuláš z Pelhřimova, Pavel Dětrichovic, patrně i písař Hanušek (Praha)
nejasné lokalizace	—————	Markvart z Kamenice (které?), Stanislav z Přerova (město Přerov na Moravě, či méně pravděpodobně Přerov n. Labem?); Matyáš z Úšova (patrně Úšava na Tachovsku, či zkomolenina Onšova na Pacovsku, ³⁰ či ještě jiná lokalita)

²⁷ Strakonickým velmistrem byl v letech 1451–1467 Jošt z Rožmberka (srv. LIFKA 1993, s. 94–99).

²⁸ O původu klientely z této oblasti v předhusitské době MAUR 1992, s. 79–80.

²⁹ Sobětičtí, původem z Klatovska, vešli v kontakt s Rožmberky patrně prostřednictvím zástavy panství Týn n. Vlt. (1415–1461).

³⁰ Srv. SEDLÁČEK, H 13, s.106; TÝŽ, H 12, s. 208.

Z hlediska **sociálního původu** převažují příslušníci nižší šlechty (cca 90%), naopak úředníci (služebníci) měšťanského původu představují přibližně 10%.

Příslušníci **nižší šlechty** – užívám etablovaného termínu, jenž ovšem středověk neznal – tvoří mezi rožmberskými úředníky v 15. století velmi vysoký podíl. V dobových pramenech bývají označováni zpravidla pojmem *panošě* – J. Macek definuje: „*panošě zůstalo názvem pro drobného, služebně závislého šlechtice bez rytířské hodnosti*“.³¹ Výrazná převaha nižší šlechty ve správních aparátech šlechtických dominií je v polovině 15. století obecným jevem, ačkoli již v té době vyvstává šlechtě konkurence v podobě vzdělaných úředníků z měšťanských vrstev (srv. s. 457n.). Pro předbělohorské období se hovoří o třetinovém podílu nižší šlechty ve správních aparátech šlechtických velkostatků. Pro 15. století se tento podíl jeví vyšší – stejně jako byly v té době širší možnosti uplatnění nižší šlechty ve správních aparátech (vedle žoldnéřské služby a úřadů teritoriální správy se jednalo o dvorské úřady a místa v kanceláři). Postupně se zvyšující procento úředníků měšťanského původu lze číslu dokumentovat v případě fürstenberské administrativy v letech 1490–1560, kdy měšťané tvořili 69% ($\frac{48}{70}$), zatímco šlechtici pouhých 31% ($\frac{22}{70}$).³²

Šlechtici zpravidla zaujímalí v rožmberských službách úřady purkrabích, hejtmanů a písařů, z ostatních úředníků je nacházíme především mezi fišmistry (krumlovskými i jednotlivých panství). Prestižní úřady purkrabích/hejtmanů zastávaly ve sledovaném období výhradně osoby šlechtického původu. Jedinou výjimkou byl Řehoř Klaric (nobilítován?), roku 1476 v úřadu třeboňského hejtmana. Není ovšem jasné, zda urozený původ byl podmínkou pro získání takového úřadu. Nic pozitivního v tomto směru známo není – a komparativní pohled ukazuje, že jednotný model prokazatelně neexistoval. Zatímco úřad fojta na Eckerichu, majetku pánů z Hattstattu, mohli ještě v 16. století zastávat výhradně šlechtici, z prosopografie purkrabí württemberských hradů v 15.–16. století vyplynulo, že již od konce 15. století z hlediska sociálního původu převažují úředníci z měšťanského prostředí. Jiný model je doložen v případě administrativy vévodů z Kleve ve 14.–15. století – v čele jednotlivých správních jednotek stál úředník (*Drost*) šlechtického původu, zatímco tamější úředníci finanční správy (*Rentmeister*) se

---

³¹ Z hlediska nomenklatury nižší šlechty jsou zásadní sémantické analýzy J. Macka (souborně MACEK 1997, *panošě* s. 59, 62 ; srv. též TÝŽ 1994, s. 67–73), nutno ovšem brát v potaz i nedávná corrigenda HLAVÁČKA 2001, s. 167–178; speciálně na pojmy *rytíř* a *panošě* je zaměřena práce BOGUCKIHO 1988; o terminologii služebné šlechty (*panosza*, *panic*) na základě polských pramenů TÝŽ 1996, s. 188–196; pro německé prostředí (13.–15. století) SPIESS 1992, o služebné šlechtě l. c., zvl. s. 182 (*ministerialis*), 199–202 (*miles – Ritter*, *armiger – Edelknecht*, *servus*, *famulus*). Z hlediska nomenklatury příslušníků šlechtické obce má zásadní význam sonda MÖHRING–MÜLLER – RÖDEL – SCHNEIDER 1993, jejíž autoři na základě excerpce příslušné terminologie z děl vybraných autorů (15. stol.) demonstrovali mj. vzájemné vazby mezi latinskými a německými výrazy (ke stratifikaci šlechty l. c., zvl. s. 391–406).

³² Předbělohorské období BŮŽEK 1996, s. 28–29; možnosti uplatnění nižší šlechty v administrativě markrabat z Ansbachu (15. – první pol. 16. století) analyzoval ULRICHS 1997, s. 117–125; fürstenberská administrativa ASCH 1986, s. 215, 253–255.

zpravidla rekrutovali z osob selského či měšťanského původu. Na rožmberských panstvích zcela běžně zastávali šlechtici v 15. století i úřad písaře. Proto Březanův podiv nad tím, že Jan z Třebomyšlic, písař úřadu veššínského, „*ac̃ byl řádu rytířského však nestyděl se z důchodů počet činiti*“, byl snad ohlasem společenského vzestupu Dubských z Třebomyšlic v 16. století.³³

V lesní správě, stejně jako na ostatních úrovních teritoriální správy (rychtáři městští/venkovští) šlechtici doložení nejsou.³⁴ Sociální rozbor příslušníků hradních posádek naproti tomu nevede k jednoznačnému závěru – v případě rožmberských panství nelze oprávněně předpokládat existenci rytířských hradních posádek, v některých případech jsou však i zde doložení šlechtici, jakkoli převažují osoby blíže neznámé a zcela jistě neurozeného původu. K výjimkám – urozeným členům hradních posádek – lze s velkou pravděpodobností počítat Oldřicha Želízka z Tourova, služebníka k Helfenburku. Zmínka o neurozených členech posádek je v pramenech přirozeně roztroušena celá řada. V případech, kdy z důvodů bezpečnosti bylo třeba posílit hradní posádky o žoldnéřské oddíly, se v rožmberském prostředí ukazuje analogická situace s vývojem v západní Evropě, kde nejpozději na sklonku 15. století se v rámci hradních posádek ve stále větší míře uplatňují – namísto původních rytířů – žoldnéři a specializovaní válečníci.³⁵

Měšťané se v rámci úřadů rožmberské administrativy uplatnili na dvou úrovních – jako úředníci lokální správy (např. třeboňský úředník Řehoř Klaric, či někdejší novoměstský purkmistr Pavel Dětrichovic, jenž působil jako úředník panství Choustník – Soběslav) a jako kancelářský personál. Ne zcela jasný je především původ kancléře Jana Rittschawera – bývá zpravidla pokládán za měšťana, s čímž ovšem nekoresponduje titulatura *famosus* (mohlo se eventuelně jednat o nobilitovaného měšťana). Tento status náležel snad i Pavlu Dětrichovicovi – jeho pečeť s erbem koruny je doložena z počátku 50. let.³⁶

Především krumlovským měšťanům skýtal rezidenční dvůr příležitost k uplatnění se v rožmberských službách – již ve 14. století je např. krumlovský měšťan Otík označován jako vrchnostenský služebník, ovšem celkově jsou doklady příliš torzovité, než aby dovolovaly vyvození obecnějších závěrů.³⁷ V tomto směru nelze srovnávat např. s administrativou Zollemů, kde v rámci početné skupiny měšťanů zastávajících úřady v teri-

---

³³ Úřad fojta na Eckerichu FELLER–VEST 1982, s. 127; purkrabí württemberských hradů MAURER 1958, s. 115–116; administrativa vév. z Kleve KNECHT–STACHELSCHIED 1958, zvl. s. 122; Březanova poznámka SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 192 – Jan z Třebomyšlic se za svůj úřad nejen nestyděl, ale hrdě se jím tituloval (srv. s. 480).

³⁴ V případě sociální skladby rychtářů (*Schultheiß*) tomu bylo obdobně v případě poddanských měst habsburských (MEYER 1933, s. 237).

³⁵ K tomuto jevu SPIESS 1995, zvl. s. 208.

³⁶ Titulatura Rittschawerova – srv. např. LOR 2, s. 367–368, č. 423; pečeť Dětrichovicova (1452) SEDLÁČEK, Atlasy 2, s. 190.

³⁷ Roku 1384 Rožmberkové prodávali Otíkovi, „*servitori nostro*“, plat v Krtelech (UBK 1, s. 80–81, č. 282).

toriální správě (14.–15. stol.) jsou výrazné vazby na měšťany z Hechingen, ležícího 2 km od hradu Zollernu. Podobně měšťané působili již na sklonku 13. století v habsburských správních strukturách. Pozoruhodnou kariérou prošla měšťanská rodina de Plaine, jejíž příslušníci působili ve 14.–15. století ve službách burgundských vévodů.³⁸

Především kancelářský personál je výrazným představitelem jednoho z vývojových trendů pozdně středověkých administrativ – **laicizace personálu**. Tento trend se projevuje i v rožmberském prostředí. Svědčí o tom již osoby dvou významných kancléřů té doby – Jana Rittschawera a později Václava z Rovného, lze ovšem předpokládat, že i v řadách ostatního kancelářského personálu přibývá laiků – nasvědčují tomu v první řadě doložené sňatky písařů (srv. tab. 31), stejně tak i styky vrchnostenské a krumlovské městské kanceláře s laickým personálem. Laicizaci kancelářského personálu jako obecný vývojový trend lze ve sledované době demonstrovat na příkladu personálu kanceláře bavorských vévodů; v prostředí zeměpanské správy v Hessensku bylo lze dokumentovat dramatický pokles podílu duchovních v rámci správního aparátu (ze 66% mezi lety 1350–1400 na 16%, v případě písařů dokonce 11%, po roce 1500). Nahrazování duchovních laickými vzdělanci bývá někdy pokládáno za znak modernizace správních struktur.³⁹

Duchovenstvo nacházelo v rožmberském správním aparátu uplatnění již od 13. století.⁴⁰ Jedinou oblastí působnosti duchovních v rámci rožmberské administrativy ve 13.–15. století byla krumlovská kancelář (v 15. století lze z nejvýznamnějších jmenovitě uvést Hostislava z Bílska, Jana ze Stropnice či Jana Kaplitzera). I do kanceláře – někdejší výlučné domény duchovenstva – od 15. století proniká laický živel, jak bylo již zmíněno. Výrazný podíl duchovních je v 15. století zřejmý v případě diplomatických poslů pánů z Rožmberka (srv. s. 301nn.) a logicky se uplatnili též jako správci římského špitálu (srv. s. 263n.).

Vazba duchovních na kancelář a s ní související oblast finanční správy byla ve středověku obecným jevem. Výzkumem zaměřeným na oblast královské administrativy v Anglii 13. století Pegues konkrétně doložil, že doménou kleriků byla – vedle dvorských úřadů – kancelář a oblast finanční správy („*clerici de scaccario*“). V kanceláři vévodů pomohanských ve 13.–14. století jsou zřejmé personální vazby k osobám vévodských kaplanů, duchovní měli převahu i v kanceláři vévodů z Kleve ve 14.–15. století a uplatnění nacházeli i na poli diplomacie, taktéž i v braniborské, meklenburské aj. admi-

---

³⁸ Administrativa Zollernů BUMILLER 1990, zvl. s. 111–124, 210; habsburská administrativa SABLONIER 1979, s. 179; kariéru rodiny de Plaine pro období cca 1350–1450 zmapovala SCHWARZKOPF 1970, s. 14–18.

³⁹ Kancelář bavorských vévodů (15. stol.) LIEBERICH 1966, zvl. s. 240–242; REINLE 2001, s. 150–152; Hessensko HESSE 1999, s. 268, 273, teze o modernizaci s. 264–265.

⁴⁰ Srv. o uplatnění vyššího duchovenstva ve správních strukturách habsburských panství ve 14. století (MEYER 1933, s. 237–241).

nistrativách. Zastoupení duchovních v poradním sboru vévody Jana z Kleve (†1368) je přímo doloženo termínem „*capellanorum et clericorum consortio*“.⁴¹

V rožmberské lokální správě se s duchovními v polovině 15. století nesetkáváme. Spíše jen shodou okolností je známo, že kuchmistrem u „*pána Ctibora*“, jehož Tecl identifikoval jako bechyňského purkrabího Ctibora z Černic (cca 1408–1412), byl bývalý kněz. Lze rovněž připomenout, jak s těžkým srdcem propouštěl korunský opat Jan (1474) do rožmberských služeb klášterního kuchaře Matěje. V některých německých zemích byla ovšem v 15. století situace diametrálně odlišná – např. v Hessensku či na dominiu pánů z Hattstattu byl podíl duchovních mezi úředníky lokální správy poměrně vysoký.⁴²

V souvislosti s úlohou duchovních v rožmberské administrativě je třeba zdůraznit, že své **prebendy** drželi zcela nezávisle na služebním postavení v rožmberských správních strukturách. Poměrně často se totiž v literatuře setkáváme s vágním (a striktně vzato nesprávným) tvrzením v tom smyslu, že udělení církevní prebendy velmi pravděpodobně indikuje služební poměr mezi patronátním pánem a duchovním. Uvést lze trojici konkrétních příkladů. Z poslední doby je to záslužná Hlaváčková monografie o kleriku Mikulášovi – Jindřich z Rožmberka Mikuláše prezentoval ke kostelu v Sedlčanech (1402), předpokládat ovšem mezi oběma muži vztah, jenž by bylo lze nazvat služební, není důvodné. Na pravou míru tu je třeba uvést i Březanův údaj o *kancléři* Janu Kaplitzzerovi, jenž „*na kněžství v věku svém sešlým dav se*“, a jako duchovní je doložen ještě v letech 1501 a 1511 – jedná se o zcela zmatečné líčení, a to nejen daty (Kaplitzzer zemřel roku 1479), ale i údajně „*pozdním*“ kněžstvím (ve skutečnosti Jan souběžně se svým působením v rožmberské kanceláři zastával úřad faráře miličinského). Duchovním byl i Václav Hněvsín z Krumlova, v letech 1453–1460 administrátor pražského arcibiskupství, dříve působící v rožmberské kanceláři, snad již roku 1430.⁴³

Stabilní jádro rožmberské klientely a počty rodů k ní náležejících. Pohled na rožmberskou klientelu v delším časovém záběru (14.–15. století) jednoznačně vede k závěru, že existoval okruh rodů, jejichž příslušníci po generace zastávali v rožmberské administrativě nejrůznější posty (např. Višňové z Větrní, vladykové z Kozího, z Kraselova). Výraznější koncentraci rodů uvedeného typu lze pochopitelně zaznamenat v okolí rezidenčního Krumlova. Dlouhodobé vazby k Rožmberkům lze konstatovat i u některých dalších rodů, kvalitu a rozsah těchto vazeb lze však jen s obtížemi přesněji definovat

---

⁴¹ PEGUES 1956, zvl. s. 532–542; kancelář vévodů pomořanských ALVERMANN 1999, s. 20–32; kancelář vév. z Kleve KNECHT–STACHELSCHIED 1958, zvl. s. 47; SCHLEIDGEN 1999, s. 159; braniborská administrativa HAHN 1979, s. 215; meklenburská administrativa RADLOFF 1910, s. 21–28.

⁴² TECL 1989; doklad z roku 1474 KADLEC 1949, s. 115, pozn. 149; administrativa pánů z Hattstattu FELLER–VEST 1982, s. 122; Hessensko HESSE 1999, s. 274–276.

⁴³ HLAVÁČEK 1999, s. 466; Březan o Kaplitzzerovi HEJNIC 1973, s. 226–227; o Kaplitzzerovi srv. TEPLÝ 1899, s. 32–33, s některými faktografickými nepřesnostmi; též HEJNIC 1973, s. 244; doklady Janova působení v kanceláři srv. s. 519; o Hněvsínovi TADRA 1890, s. 245; srv. s. 517.

(příkladem jsou vladykové z Machovic).⁴⁴ Tento vývojový trend – existence stabilního jádra klientely – má obecnější platnost, a z oblastí blízkých rožmberskému prostředí lze jej doložit v administrativě pánů z Hradce i pánů z Wallsee.⁴⁵ Analogií existuje ovšem celá řada – okruh rodů tradičně zastávajících úřední posty ve službách mosbašské větve falckrabí rýnských vymezil Wüst; k témuž závěru dospěla Streich v případě wettinské klientely, či Jurek v prostředí klientely slezských knížat.⁴⁶

Z prosopografie personálního obsazení jednotlivých úřadů vyplynulo, že ve sledovaném období (tj. cca 1420–1470) lze v rožmberských službách doložit příslušníky 110–120 rodů nižší šlechty. (Připočtením žoldnéřských hejtmanů, rovněž šlechticů, by toto číslo ještě mírně vzrostlo.) Narozdíl od řady jiných statistických údajů lze toto číslo pokládat za poměrně spolehlivé, neboť v nižších složkách administrativy (jejichž personální obsazení není prameny dokumentováno) šlechtici nepůsobili. Nabízí se tu srovnání s analogickými odhady pro období druhé poloviny 16. století – Bůžek operuje v případě klientelských rodů Rožmberků cifrou 270, v případě Pernštejnů 190. Pokud uvážíme, že podíl úředníků a dvořanů bývá odhadován na pouhou třetinu *klientely* (v intencích definice tohoto pojmu pro období raného novověku – srv. s. 401n.), potom počet „úřednických“ rodů v případě Rožmberků klesne zhruba na 90 (tedy pod úroveň stavu zjištěného pro 15. století).⁴⁷

Zamyslet se lze i nad podílem rodů, příslušejících okolo poloviny 15. století k rožmberské klientele, v celozemském kontextu. Pokud bychom akceptovali hypotézu o 2.000 šlechtických rodů (odhad pro předhusitské Čechy), tvořily by rožmberské klientelské rody zhruba 5–6%. Samotný úhrnný odhad pro přelom 14. a 15. století – v Čechách a na Moravě zhruba 150 panských a okolo 3.000 rodů nižší šlechty (z toho

---

⁴⁴ K tomuto aspektu a služebním vztahům uvedených rodů k Rožmberkům (14.–15. stol.) ŠIMŮNEK 2002b (s evidencí starší genealogické literatury); pro oblast Krumlovska SCHMIDT 1921; k vladykům z Machovic detailní monografie MAURA 2000–01, s. 26–51, o vztazích Machovických k rožmberské administrativě zvl. s. 31–32, 43, 46. Z pozdější doby je třeba uvést, že i Chval, syn rožmberského úředníka Kunáše z Machovic, působil v rožmberských službách (srv. dokl. k r. 1474; AČ 8, s. 135, č. 660).

⁴⁵ O klientele pánů z Wallsee DOBLINGER 1906, zvl. s. 504–507; správnímu systému dominia pánů z Hradce v 15. stol. nebyla dosud věnována pozornost, mnoho prosopografického materiálu je ovšem u SEDLÁČKA, H 4, *passim*, v jednotliviny roztrženo u TEPLÉHO 1927–34/I.1–2, *passim*, a ovšem v soudobé korespondenci (zvl. AČ 7–12, 14, *passim*).

⁴⁶ WÜST 1976, zvl. s. 135; STREICH 2000, s. 58; JUREK 1996, zvl. s. 100–101.

⁴⁷ BŮŽEK 1995, s. 215–216, 219, 224 (tab.); TÝŽ 1996, s. 47–48.

v Čechách dvě třetiny) – je třeba přijímat jen jako velmi orientační.⁴⁸ Především proto, že nejsou jasně stanovena kritéria pro takovou kvantifikaci.⁴⁹

Původ rožmberské klientely – shrnutí. V případě rožmberské klientely se jednoznačně potvrdily oba základní trendy, jež v otázce geografického a sociálního původu vykazují administrativní aparáty ve střední Evropě v 15. století obecně. Z hlediska geografického původu je zřejmá vazba na teritorium vrchností (v daném případě Rožmberků), z hlediska sociálního jsou zastoupeny všechny sociální skupiny (nižší šlechta, duchovenstvo, měšťanstvo; na nižších správních úrovních – např. rychtáři, hospodářská správa – se uplatnily osoby venkovského původu).⁵⁰

Aktivity před vstupem do rožmberských služeb.⁵¹ Z prosopografie rožmberských úředníků vyplynulo jednoznačně, že řada úředníků měla v době vstupu do rožmberských služeb za sebou praxi ve službách měst, šlechty či krále. Tohoto aspektu je třeba si povšimnout blíže, neboť současně osvětluje i další pozoruhodný moment – **fluktuaci úředníků a služebníků.**

Přímo z **městského prostředí** pocházel a před vstupem do rožmberských služeb zde aktivně působil Pavel Dětrichovic a taktéž příslušníci rodu Klariců. Pavel Dětrichovic náležel k čelným pražským (novoměstským) politikům 30. a 40. let, kdy řadu let zasedal v městské radě a mezi lety 1441–1448 zastával téměř nepřetržitě úřad purkmistra. Z města odešel po roce 1448 v důsledku změněné politické situace po ovládnutí Prahy Jiřím z Poděbrad. Z rodu Klariců – původně kutnohorský patricijský rod, od konce 13. století držitelé dědičné rychty v Českých Budějovicích, aktivně se účastníci politického života města – pocházel dlouholetý treboňský úředník Rehoř Klaric. Zkušenosti z prostředí městských administrativ, případně jiných kanceláří si do rožmberských služeb přinášeli příslušníci kancelářského personálu – jmenovitě to je známo v případě obou dlouholetých kancléřů za vlády Oldřicha z Rožmberka. Jan ze Stropnice působil roku 1407 (v rožmberské kanceláři je doložen až od roku 1411) jako veřejný notář; Jan Rittschawer, původem snad norimberský měšťan (nobilovaný?), před nástupem do

---

⁴⁸ V literatuře etablované odhady počtů šlechtických rodů uvádí např. POLÍVKA 1982, zvl. s. 14; přejímány jsou i novější domácí (např. KAVKA 1998, s. 11) a zahraniční literaturou (nověji např. CONTAMINE 1998, s. 97); skepse ŠMAHELA 1995–96/I, zvl. s. 279, je ovšem zcela na místě.

⁴⁹ Demonstraci lze provést na držitelích vsi Miloňovic na Strakonicku, písčících se střídavě jako Kočkové z Miloňovic a Vláškové z Miloňovic, často je však lze obtížně odlišit od jejich příbuzných Kočků ze Skal, Kočků z Droužetic atd.

⁵⁰ Ke stejným závěrům dospěla např. STREICH 2000, s. 57–61, v případě analýzy původu wettinské klientely (14.–15. stol.); analogie jsou zřejmy z řady dalších prací, především prosopografického charakteru (srv. s. 508nn.).

⁵¹ Jako pouhá *intermezza* popisuje aktivity před a po výkonu úřadu v rožmberských službách v případě skupinky pražských hospodářů v letech 1594–1611 KUBEŠ 2003, s. 45–46, 50–52.

rožmberské kanceláře působil ve službách biskupa pasovského (k dispozici je pozdní, ale spolehlivý doklad z roku 1447), a předtím ve službách bavorského vévody Jindřicha, kde je doložen roku 1436.⁵² Zkušenosti z městského prostředí si do rožmberských služeb přinášeli i někteří úředníci z řad nižší šlechty – Pešík z Bělé, třeboňský hejtman (1430–1431?, 1441–1453), byl roku 1434 hejtmanem (*capitaneus*) města Budějovic, když již předtím byl s městem v kontaktu – např. na jaře roku 1433 se připomíná jako *mocný ubrman* v příměří mezi Budějovickými a lomnickým hejtmanem Janem (Malohradeckým) z Bernartic. Petr Višně z Větrní, pozdější krumlovský purkrabí a fišmistr, před vstupem do rožmberských služeb rovněž pracoval pro Budějovické (jako jejich služebník je výslovně doložen roku 1444).⁵³ Vzájemnou personální vazbu vrchnostenské a městské kanceláře dokládá případ krumlovského městského písaře Mikuláše Tlučby, jehož rukou je psáno pět desítek konceptů listů, vydaných rožmberskou kanceláří. Tlučba je v úřadu krumlovského městského písaře doložen pouze jedinkrát, k roku 1446 – koncepty ve vrchnostenské kanceláři, psané jeho rukou, sahají do roku 1450. Není jasné, zda Tlučba paralelně působil v obou kancelářích, či z městské přešel do vrchnostenské (první možností by nasvědčoval poněkud neobvyklý případ, kdy některý z krumlovských úředníků (purkrabí?) opatřil svůj list Tlučbovou pečetí, „*wenn ich des meinen [peczaf] zu der zeit van meines herrn gnaden merklícher sach ausgeschicket habé*“).⁵⁴

V menším počtu přicházeli do rožmberských služeb někdejší purkrabí ve **službách šlechtických a královských**. Např. z Podblanicka pocházející Chval z Chmelné, na počátku 30. let krumlovský purkrabí a později rožmberský diplomatický posel (srv. s. 376n.), zastával roku 1420 purkrabský úřad na Vlašimi ve službách Janka z Chotěmic (zda tu působil až do roku 1424, kdy Vlašim dobyli Táboři, nelze říci). Jiný rožmberský diplomatický posel – Kokot (srv. s. 298n.) je zřejmě totožný s bechyňským hejtmanem Kokotem (1428) ve službách Jana Bechyně z Lažan (hrad patrně opustil roku 1428 po jeho dobytí Táboř). Hypotéza je sice neprůkazná, ale velmi pravděpodobná s přihlédnutím k poloze Bechyně a vazbám rožmberské administrativy k tomuto centru ve 20. letech (srv. s. 79), nemluvě o shodě málo frekventovaného osobního jména. K prostředí rožmberské klientely měli blízko Tožicové z Kamberka (srv. s. 395), z nichž Jan Tožice byl roku 1415 purkrabím na Bechyni. Svým původem i majetkovou držbou byl jižním

---

⁵² O Dětrichovici monograficky ŠIMŮNEK 2000b; o rodu Klariců detailně, avšak s řadou drobných faktografických nepřesností, JANOUŠEK 1965; Jan ze Stropnice URK, s. 120–126, č. 59 (notářské znamení s. 125); Rittschawer – doklad z roku 1447 LOR 3, s. 282, č. 401; srv. UBK 2, s. 49, č. 81; k roku 1436 Březanův údaj u SVĚTECKÉHO 1759–61/I, pag. 176; KUBÍKOVÁ 2004, s. 107, předpokládá Janův český původ.

⁵³ Pešík z Bělé – k roku 1434 ŠIMEČEK 1963, s. 43; k roku 1433 TECL 1986–87, s. 181; Petr Višně z Větrní – k roku 1444 LOR 2, s. 331, č. 374.

⁵⁴ Doklad k roku 1446 UBK 2, s. 73, č. 260; Tlučbovy koncepty KRÁLOVÁ 1977, s. 59–60; doklad s pečetí LOR 3, s. 157, list v pozn. 1; formulace KRÁLOVÉ 1977, s. 41, že „*máme dochovány zprávy o písařích městské kanceláře, kteří přešli do služeb vrchnostenské kanceláře*“, je nepodložená, ani autorka sama neuvádí, o jaké „zprávy“ se má jednat.

Čechám vzdálen Něpr Duc z Vařin (v pramenech doložen 1410–1435), pocházející z oblasti Rokycanska (tedy z dosahu západočeských zboží pánů z Rožmberka). Zdá se však, že purkrabí Duc z Vařin na Dívčím Kameni (1428) je totožný s Něprem Ducem z Vařin, jenž v první polovině 20. let zastával úřad purkrabího na západočeském hradu Preitenštejnu (jehož byl současně zápisným držitelem).⁵⁵

Pozoruhodné a evidentně pestré byly osudy Georga Grossawera, pozdějšího purkrabího na Vítkově Kameni (od 1449), jehož dráha podle všeho začínala na postu žoldněře v rožmberských službách. Roku 1432 se mezi vězni zajatými na Lomnici připomíná *Grosanar z synem* – Georg (Jířík) Grossawer (†1475) byl zřejmě oním synem, totožným s *Jíříkem z Jedlice*, doloženým roku 1433. Oba muže tehdy provázela skutečně smůla, neboť jen o několik let později (1435/1436) vyrukoval Zdeněk ze Dvorce *Grossawara z synem* z vězení budějovických lapků. Hypotetický je předpoklad, že Grossawera lze identifikovat jako *Gerga Gracžara*, uváděného roku 1443 mezi rožmberskými spojenci, najatými v souvislosti s obležením Vodňan. Spolu s Jörgem Marschalichem z Reichenau Grossawer prokazatelně zastával v letech 1446–1447 hejtmanský úřad ve Freistadtu; od roku 1449 byl purkrabím na Vítkově Kameni (ve službách pánů z Wallsee).⁵⁶

Objevila se dokonce domněnka, že v rožmberských službách našli uplatnění i vůdcové **lapkovského bratrstva**, jež na sklonku husitských válek působilo pod ochranou městských hradeb budějovických. Tuto hypotézu před lety nadhodil Šmahel, aniž by specifikoval, koho má na mysli. Skutečně pouze hypoteticky lze oprávněnost této domněnky spojit se jménem Jana Kozlovce, ve 40. a 50. letech rožmberského diplomatického posla (srv. s. 303). Jistý (Jan) Kozlovec, usedlý v Budějovicích, je v letech 1433–1434 připomínán – spolu se svou manželkou, lazebnicí Magdalénou – v městské knize trhové a týž Jan je opakovaně zmiňován v souvislosti s lapkovským bratrstvem, je-li však totožný s rožmberským služebníkem Kozlovcem, nelze s jistotou prokázat.⁵⁷

Specifický je osud – a geneze vazeb k Rožmberkům – v případě vladkyň ze Sobětic, v letech 1415–1461 zápisných držitelů arcibiskupského panství Týn (nad Vltavou). V pohusitské době náleželi ke stoupencům Oldřicha z Rožmberka. Zvláště postoj Jindřicha ze Sobětic vůči Rožmberkovi nepostrádal rysy servility (srv. s. 328) a od 40. let jsou již Sobětičtí běžně označováni jako rožmberští služebníci (konkrétní úřady však nezastávali). Ke změně dochází na přelomu 50. a 60. let, kdy Sobětičtí ztratili týnské panství (král Jiří je vyplatil roku 1461) – tehdy jim (podle všeho nezištně) pomohli

---

⁵⁵ Chval z Chmelné – k roku 1420 RT 2, s. 178; Kokot – k roku 1428 FRB 5, s. 598; (Něpr) Duc z Vařin – srv. MASÁK 1911, s. 61–62; vazby k Preitenštejnu ZR, s. 119, č. 837; s. 127–129, č. 908, 914, jako purkrabí tamtéž např. roku 1423 v zápisu ze sněmu svatohavelského (AČ 3, s. 240, č. 31); roku 1427 však již Nečtiny držel Sezima z Kocova (SEDLÁČEK, H 13, s. 203).

⁵⁶ Doklad z roku 1433 UBH, s. 261–263, č. 211; z let 1435/1436 ŠMAHEL 1958, s. 351, 362; z roku 1443 TÝŽ 1989, s. 30; z let 1446–1447 LOR 3, s. 156–159, č. 219–222, kde i o podílu Soběslavských na Georgově přepadení; LOR 3, s. 201–202, č. 280.

⁵⁷ ŠMAHEL 1958, s. 346; doklad z let 1433–1434 KRATOCHWIL – MEERWALD 1930, s. 72; záznamy o Janovi v knize lapků ŠMAHEL 1958, s. 347, 350, 351, 354.

Rožmberkové. Bratři Jindřich, Racek a Jan ze Sobětic našli útočiště na rožmberském hradě Velešíně – v letech 1460–1463 se opakovaně psali „*seděním/bydlem na Velešíně*“, přičemž Jindřich zde snad krátce zastával úřad purkrabího.⁵⁸

Případy, kdy **rožmberští úředníci odcházeli do služeb jiného zaměstnavatele** (výhradně šlechty), jsou jen ojedinělé. Jmenovitě lze uvést, že několik rožmberských úředníků přešlo do služeb pánů z Hradce – příznačně se jednalo o úředníky panství Choustník, sousedícího s državou Hradeckých. Ctibor ze Zásbuk, někdejší choustnický purkrabí (1438), zastával roku 1446 úřad purkrabího na Jindřichově Hradci. Podobně i Litvín z Nemyšle, choustnický purkrabí v letech 1432? a 1439, působil později v úřadu hradeckého purkrabího (1447–1448?). Další drobnou skupinu tvořili úředníci, kteří od Rožmberků odešli do služeb Lobkoviců, zástavních držitelů panství Hluboká. Lobkovickým úředníkem se velmi pravděpodobně stal někdejší helfenburgský písař Jan ze Svojkovic, jenž roku 1452 z Hluboké opovídal – vedle pánů z Lobkovic – nepřátelství různým osobám, a do služeb Lobkoviců vstoupil i Václav (ml.) Hrůza z Chelčic (syn prachatického úředníka Václava st. Hrůzy), zastávající purkrabský úřad na Hluboké (1455). Jen krátce působil ve službách Rožmberků (a předtím pánů z Hradce) Jan Holub ze Štokova (hejtman na Třeboni 1453–1454), jehož pozdější strmá kariéra je spjata s působením ve službách bavorských vévodů a drahou úspěšného vojenského podnikatele.⁵⁹ Připomeňme i v této souvislosti, že někteří z rožmberských úředníků vstoupili do služeb rožmberského opovědníka Jindřicha Roubíka z Hlavatec (srv. s. 370n.).

Majetková držba rožmberské klientely

Problematika majetkových poměrů a zdrojů příjmů nižší šlechty v pozdním středověku je již léta předmětem soustavné pozornosti především ze strany německé historiografie – ukazuje se, že jak metodická úskalí výzkumu, tak i jeho výsledky v německém prostředí se až překvapivě shodují s poměry v Čechách.⁶⁰

---

⁵⁸ Zápis vltavotýnského panství Janovi ze Sobětic (1415) ZR, s. 99, č. 699; některé údaje o Sobětických a týnském panství v době jejich zápisné držby eviduje SAKAŘ 1935, s. 59–62; doklady z let 1460–1463 např. SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 691; RD, s. 79–80, č. 200; AČ 14, s. 129–130, č. 1781.

⁵⁹ Ctibor ze Zásbuk – k roku 1446 LOR 3, s. 75–76, č. 109; AČ 9, s. 278, č. 36; Litvín z Nemyšle – k letům 1447–1448(?) LOR 3, s. 174, č. 239; s. 274–275, č. 389; SEDLÁČEK, H 4, s. 40; Jan ze Svojkovic – k roku 1452 SOA Třeboň, Historica 1615, 1621, 1638, 1640; Václav (ml.) Hrůza z Chelčic – k roku 1455 CIM 3, s. 352–353, č. 206; o Holubovi ze Štokova ŠIMŮNEK – TRESP 2000–01, s. 81, pozn. 25; s. 105, pozn. 120; TRESP 2004, s. 118–119.

⁶⁰ Na problémy spojené s rekonstrukcí majetkové držby nižší šlechty v pozdním středověku na příkladu Falce poukázal ANDERMANN 1982, s. 14–21, na základě poměrů v jihozápadním Německu totéž konstatoval KÖHN 1985, s. 59; analogická situace platí i v případě Anglie (srv. WOOD 1980, s. 120nn.); inspirativní metodu rekonstrukce vývoje šlechtické majetkové držby aplikoval ve své sondě RECHTER 1981, srv. zvl. s. 55.

Východiskem studia zdrojů a výše příjmů jednotlivce je rekonstrukce rozsahu jeho pozemkové a domovní držby a stanovení možných okruhů příjmů. Vzhledem ke stavu pramenné základny je vypovídací hodnota získaných údajů relativní – především s ohledem na skutečnost, že pro Čechy v polovině 15. století nejsou k dispozici berní rejstříky ani příbuzné prameny – berní rejstříky jsou dochovány až ze 16. století, podobně jako např. z oblasti (Dolních) Rakous. Nejstarším dochovaným pramenem uvedeného typu je berní rejstřík Bechyňského kraje z roku 1523, poskytující rámcovou představu o sociálním rozvrstvení šlechty ve vymezené oblasti.⁶¹ (Z komparativního materiálu vyplývá, jak zásadní ochuzení výzkumných možností absence těchto pramenů znamená – jmenovitě lze uvést Müllerovu analýzu, založenou na rozboru register příznání ročních příjmů švábské šlechty v letech 1488 a 1496.⁶²)

Hypoteticky lze předpokládat značný ekonomický potenciál v případě **rožmberských věřitelů**. Smíme tu totiž využít Zmorova oprávněného předpokladu, jenž s jeho pomocí dospěl – při analýze v prostředí braniborské administrativy – k pozoruhodným zjištěním: mezi věřiteli a rukojmími (za dluhy) markrabí braniborských (1520–1530) tvořili úředníci téměř dvě třetiny, a právem z toho lze usuzovat na značný finanční potenciál této vrstvy osob.⁶³ Konkrétní případy z rožmberského prostředí ukazují, že právě evidence půjček vrchnosti náleží k nejspolehlivějším indikátorům majetkových poměrů jednotlivých osob/rodů (srv. tab. 24). Na tomto místě postačí jediný, ilustrativní příklad zdánlivě nezámožného rodu Vidláků ze Slavkova (jejichž poměr k Rožmberkům nadto není zcela jasný), kteří jen v letech 1460–1473 půjčili Rožmberkům bezmála 1.600 kgč. Neméně závažným aspektem je i skutečnost, že příslušníci rožmberské klientely byli nejen věřiteli své vrchnosti, ale i dalších osob, např. pánů z Hradce – k dispozici jsou však jen zcela útržkovité zmínky (např. několik příslušníků rožmberské klientely vystupuje roku 1447 v pozici věřitelů Jana z Hradce).⁶⁴

Základním východiskem **rekonstrukce majetkové držby rožmberské klientely** jsou prameny listinné povahy. Absence pramenů hromadné povahy (např. berní rejstříky, knihy církevní správy) byla již zmíněna; svazky desk dvorských jsou pramenem sice závažným, z hlediska rekonstrukce majetkové držby však velmi nesoustavným a neúplným. Jen zcela výjimečně jsou z prostředí nižší šlechty 15. století dochovány urbáře a úroční rejstříky – k výjimkám z jihočeského prostředí náleží urbář zboží Ortvinovice a Vzтуhy (na Budějovicku), vyhotovený pro potřeby Jana Smila z Křemže počátkem 15. století, či urbář zboží Rovné (na Krumlovsku) z roku 1479.⁶⁵

---

⁶¹ Edice českých berních rejstříků 16. století souborně eviduje ÚLOVEC 1995–96, s. 133, pozn. 1, 2; rakouské berní rejstříky VANCSA 1901; berní rejstřík z roku 1523 analyzuje BŮŽEK 1998.

⁶² MÜLLER 1939.

⁶³ ZMORA 1997, zvl. s. 51–53; v témže duchu ovšem uvažoval již ANDERMANN 1993, s. 108.

⁶⁴ Výše půjčky dle propočtů VIDLÁKA 1991, s. 122–123; doklad z roku 1447 AČ 9, s. 283, č. 43.

⁶⁵ Urbář zboží Ortvinovice – edice: JANOUŠEK 1994; urbář zboží Rovné – edice: SCHMIDT 1887.

K otázce metodiky studia a rekonstrukce šlechtické majetkové držby v českých zemích pozdního středověku jsou závažné práce Boháčovy, Kavkovy, Petraňovy i dalších badatelů – cenné metodické poznámky založené na zkušenostech s rekonstrukcí struktury majetkové držby, sítě šlechtických sídel ap. (na příkladu Saska) vyslovila Baudisch. Již Sedláček si povšimnul nápadného jevu, charakteristického pro strukturu majetkové držby v pohusitské době, totiž **zániku drobných statků** (prokázána byla souvislost s arondací šlechtických dominií). Např. jen v oblasti Prácheňska Sedláček zhruba do počátku 16. století eviduje zánik několika desítek dříve samostatných vladyckých statků. Otázka zániku drobných statků se stala námětem několika monografií, pro jihočeské prostředí je přes veškeré možné výhrady podnětná studie K. Režného – autor nepřilíží štěstě při výzkumu preferoval mechanickou statistickou metodu, při níž nepřihlížel ke specifickým podmínkám, např. hospodářským ap. v každé z uvedených oblastí; tím je dotčena i hodnota následné komparace. Pro pohusitské Čechy je jedním z charakteristických rysů zásadní **restrukturalizace majetkové držby**, daná sekularizací a počátky budování rozsáhlých scelených dominií panských rodů.⁶⁶

Charakteristika majetkové držby. Cílem sondy do majetkové držby v prostředí rožmberské klientely (založené opět na prosopografii rožmberských úředníků) nemůže být detailní evidence rozsahu majetkové držby – jednotlivé majetkové podíly v pramenech zpravidla nejsou ani přesně vymezeny, navíc se ukázalo, že i v případě vysoce postavených úředníků (např. Mikuláš z Krchleb, Jan Bolochovec ze Šatavy, aj.) jsou nezdědky možnosti rekonstrukce jejich majetkové držby (a rovněž i struktury příjmů) malé, či dokonce nulové. Cílem proto bude především pokus o zodpovězení otázky, nakolik lze v prostředí rožmberské klientely vysledovat z hlediska majetkové držby tytéž (případně odlišné) vývojové trendy, platné pro genezi majetkové držby nižší šlechty v pohusitských Čechách. Na základě souboru case studies bylo lze se vyslovit k následujícím vývojovým trendům a jejich projevům v prostředí rožmberské klientely:

1) **Koncentrace pozemkové držby** – prakticky ve všech sledovaných případech lze hovořit o značné míře koncentrace majetkové držby (platí jak pro úředníky z řad nižší šlechty, tak měšťanského původu), byť se zpravidla jednalo o majetkové podíly drobnějšího rozsahu.

2) **Rozložení majetkové držby** – nápadný počet rožmberských úředníků soustředil svou majetkovou držbu do oblasti na východ (severovýchod i jihovýchod) od Krumlova, tj. do blízkosti panství Velešín, Nové Hrady a Třeboň (snad to bylo dáno skutečností, že v širokém pásu na západ a jihozápad od Krumlova ležela Rožmberky sekularizovaná zboží kláštera Zlaté Koruny a kapituly vyšehradské). Majetková držba rožmberských úředníků v dosahu panství Choustník – Soběslav, n. panství Příběnice, či

---

⁶⁶ Srv. např. BOHÁČ 1984 (vypovídací hodnota pramenů církevní provenience); KAVKA 1985 (hlavní trendy vývoje v před- i pohusitském období); PROKOP 2004 (vývoj na poli držby hradů v téže době); souborně dle jednotlivých krajů PETRAŇ 1976, s. 32–43; BAUDISCH 1999, s. 15–62; SEDLÁČEK 1926, s. 74–75; REŽNÝ 1927.

panství Zvíkov a Helfenburk měla vazbu buď na základnu jejich rodového majetku, či na místo jejich úředního působení.

V případě úředníků pocházejících z blízkosti rožmberských majetků v jižních Čechách se **jádrem jejich majetkové držby** přirozeně stává – resp. zůstává – **rodový majetek**. Dokumentovat to lze na trojici konkrétních osob (Jan Koňata z Olešnice, Kunáš z Machovic, Erazim z Michnic). Majetky Jan Koňaty z Olešnice byly soustředěny především v okolí Vlhav – tyto zápisně držel od roku 1426 a někdy poté získal ještě statek Doubíčko (obé od Beneše z Vlhav). Na Vlhavech častěji pobýval od 50. let, kdy proti Benešovým dědicům musel obhajovat svá práva soudně; tehdy se také stal jediným vlastníkem celého zboží (1456), s predikátem *z Vlhav* se uvádí např. roku 1457 i později na počátku 60. let. Roku 1450 se připomínají Janovi úročníci v Němčicích, do roku 1462 vlastnil i ves Plástovice, již tehdy prodal za 420 kgč. Janovi z Rožmberka. Koňatovým sousedem byl Kunáš z Machovic – jeho majetky byly soustředěny v okolí Machovic (souborně doloženo k roku 1450), a to ve vsích Machovicích, Křenovicích, Jaronicích, Břehově a Čejkovicích. Jádrem držby Erazima z Michnic byly majetkové díly na Novohradsku – roku 1435 Erazim (spolu s Janem z Kropšláku) získal Světví a Kropšlák, roku 1462 od Jana z Rožmberka zástavně plat ve vsi Meziříčí, v letech 1469–1473 držel Erazim osm lánů ve vsi Kručově na Novohradsku.⁶⁷

V případě některých úředníků lze naproti tomu postihnout vazbu mezi **rozložením jejich majetkové držby a místem jejich úředního působení** – opět tu lze uvést konkrétní případy (Jan Rús z Čemin, Přibík Had z Paběnic, Petr Maksant, Jan z Třebomyslic). Vysoký rožmberský úředník a rada Jan Rús z Čemin pocházel ze západního Plzeňska, ovšem svou majetkovou základnu si vytvořil jednoznačně v jižních Čechách. Její jádro leželo v oblasti mezi Netolicemi a Českými Budějovicemi a Rús je cílevědomě budoval nejpozději od druhé poloviny 40. let – roku 1449 získal od Oldřicha z Rožmberka plat v Radošovicích, přičemž příštího roku jsou již Radošovice označovány jako „*ves slovného Jana Rúsa*“. V polovině 50. let Rús získal ves Třebín a později mu náležel i díl vsi Zhoře na n. zboží Přiběnice (1465). V Čeminech na Stříbrsku, po nichž se psal, žádný jeho majetek doložen není, neboť ves ještě za jeho života získali páni z Gutštejna. K rožmberskému poradnímu sboru velmi pravděpodobně náležel i Přibík Had z Paběnic, dlouhá léta doložený na Krumlově. Pocházel z Kutnohorska, přičemž své jihočeské majetky soustředil na Svinensku a Kaplicku. Roku 1474 zapsal Jindřich z Rožmberka Hadovi plat v Ločedicích, o něco později Přibík Had získal plat ve vsích Malý Stradov a Stradov. Další dva úředníci působili v lokální správě – i jejich majetky vykazují vazbu na místo úředního působení. Nejasného původu byl Petr Maksant,

---

⁶⁷ Koňata – k roku 1426 a držbě Doubíčka KOVÁŘ – ÚLOVEC 2002, s. 291–292; k roku 1456 SEDLÁČEK, H 7, s. 177; z roku 1457 LOR 4, s. 419–421, č. 610; z roku 1461 AČ 14, s. 106, č. 1733; z roku 1450 LOR 4, s. 254, č. 356; z roku 1462 (prodej Plástovic) RD, s. 89, č. 222; Kunáš – k roku 1450 LOR 4, s. 254, č. 356; srv. též MAUR 2002, s. 35, pozn. 129; Erazim – z roku 1435 LOR 1, s. 182, č. 265 reg. (osada Kropšlák/Mýtiny po roce 1945 zanikla); z roku 1462 RD, s. 86–87, č. 214; k letům 1469–1473 UBK 2, s. 163, č. 710; s. 182, č. 811.

dlouholetý choustnický písař – své majetky soustřeďoval právě v dosahu choustnického panství (především na Soběslavsku). Maksantovy majetkové poměry lze detailněji sledovat až od počátku 50. let – před rokem 1452 získal dům v Soběslavi, roku 1458 mu Jan z Rožmberka tamtéž daroval za věrné služby masný krám a před rokem 1462 získal Maksant v Soběslavi ještě dva haltěře. Roku 1452 se Petr Maksant poprvé uvádí s predikátem z *Deštné*, jeho tamější majetek není ovšem znám. V okolí Deštné mu náležel jistý díl vsi Rosičky, na níž zapsal 100 kgč. věna své manželce Anně z Údešic (1447/1450), a ves Radouňka (Maksant ji koupil od Rožmberků již roku 1429). Jan z Třebomyslic (původem z Horažďovicka) zastával úřad písaře velešínského panství a jeho drobné majetky ležely právě v dosahu panství Velešín. Roku 1441/1447 získal louku Oděračku u Rožmberka n. Vlt., již roku 1470 opět prodal, roku 1462 prodal Jan z Rožmberka Janovi z Třebomyslic a jeho bratru Vilémovi plat na dvoře u hradu Maškovce, roku 1465 týž postoupil téměř na čas jejich života platy v Netřebicích a Velešíně. Rozsah majetku Jana z Třebomyslic lze nejlépe rekonstruovat z jeho testamentu z roku 1471 – náležely mu platy ve Velešíně a vsích Zvíkově, Todni a Netřebicích.⁶⁸

Na první pohled nápadná je **koncentrace majetků rožmberských úředníků v okolí Krumlova**. Jako vzorový konkrétní příklad lze uvést zboží (Kladenské) Rovné – původně náleželo klášteru zlatokorunskému, přičemž v průběhu 15. století se v jeho držbě vystřídalo několik příslušníků rožmberské klientely (např. Buzek z Rovného, Zachař z Nemyšle, Václav z Rovného).⁶⁹

V případě několika rožmberských úředníků prameny dovolují postihnout zjevnou **cílevědomost při budování vlastní majetkové základny**. Např. zmíněný Buzek z Rovného představoval typ člověka, jenž cílevědomě, po nevelkých dílech zaokrouhloval svůj majetek – jeho díly střídavě přikupoval i odprodával. Prokazatelně již na počátku 20. let držel Buzek jisté zboží v Rovném, nepřátelé mu je ještě před rokem 1423 vypálili – právě Buzek velmi pravděpodobně poté náhradou za zničené sídlo vystavěl v Rovném věžovitou tvrz. Svůj majetek v Rovném Buzek rozšířil roku 1436 přikoupením dalšího dvora a platu. Roku 1421 získal úrok ze dvora a mlýna pod Dvořetínem, do roku

---

⁶⁸ Rús – k letům 1449–1450 LOR 4, s. 123–124, č. 148; RD, s. 91–92, č. 229; LOR 4, s. 254, č. 356; k držbě Třebína PLETZER 1992, s. 102; k roku 1465 UBK 2, s. 149, č. 637; držba Čemín SEDLÁČEK, H 13, s. 163; Přibík Had – k roku 1474 RD, s. 189–190, č. 549; příjmy z obojího Stradova URK, s. 159–160, č. 83 reg.; URP, s. 109, č. 186 reg.; Maksant – dům v Soběslavi TECL 1992a, s. 105–106; AČ 14, s. 63, č. 1614; HRADILOVÁ 1992, s. 52–54, č. 5; masný krám tamtéž UBK 2, s. 112, č. 462; SČPLL I.1/2, s. 403, č. 1717; haltěře tamtéž HRADILOVÁ 1992, s. 52–54, č. 5; z roku 1452 – predikát LOR 4, s. 351, č. 488; k letům 1447/1450 TECL 1992a, s. 104, č. 2; TÝŽ 1997–98, s. 94–95; z roku 1429 SOA Třeboň, CS, II–357–1a, fol. 1r; srv. též ŠIMŮNEK 2000, s. 33; Jan z Třebomyslic – k letům 1441/1447 + před 1470 LOR 2, s. 95, č. 118; WAGNER 1863, nepag., zisk Oděračky klade do roku 1443; prodej louky UBK 2, s. 166, č. 734; k letům 1462 a 1465 URP, s. 100, č. 171; z roku 1471 UBK 2, s. 175–176, č. 778; URK, s. 145–148, č. 76.

⁶⁹ (Služební) vazba držitelů vladických sídel a majetků v těsné blízkosti Krumlova na Rožmberky je zřejmá ze studie SCHMIDTA 1921; dějiny Rovného podrobně SCHMIDT 1887 a SEDLÁČEK, H 3, s. 119 – v posloupnosti držitelů shledávám několik nejasných bodů.

1438 držel též dvůr Malotín, jenž toho roku prodal. Podobně cílevědomě si počínal Víta (ml.) ze Rzavého, působící v severní části rožmberského dominia – v dosahu n. panství Příběnice a Příběničky. Na počátku 40. let náležel Vítovi díl vsi Chotovin. Od roku 1457 Víta sídlil – jako rožmberský úředník – na Dobronicích, jež roku 1459 od Jana z Rožmberka koupil a sídlil zde až do konce svého života. Roku 1476 Víta přikoupil lesy u Zběšic na Milevsku a roku 1479 projevoval zájem o odkoupení vsí Malšic a Lomu na n. panství Příběnice. Vítovy hospodářské aktivity dokládá žádost z roku 1470 ve věci plavení dříví pod Zvíkovem.⁷⁰ Na výprosy královských odúmrťí se zaměřil úředník Matěj Višně z Větrní, jehož majetková držba – rozkládající se na Krumlovsku a Svinensku – se vyznačuje poměrně častými přesuny jednotlivých dílů. Roku 1425 Matěj, tehdy v úřadu purkrabího velešinského, koupil plat v Čerejově na Svinensku, roku 1429 jemu a Václavovi ze Soběnova postoupil král Zikmund plat ve Světlíku a v Klení, odúmrť po Elišce z Klení. Roku 1433 Matěj prodával plat v Záluží (u Zlaté Koruny), roku 1437 si vyprosil zboží Pasovary (odúmrť po Janu Lovíkovi z Pasovar), záhy je však postoupil Petrovi Kačici z Dětrichovic a jeho manželce Elišce.⁷¹

V případě několika rožmberských úředníků, nepocházejících z jihočeské oblasti, bylo lze konstatovat pozoruhodný jev – **dvě ohniska majetkové držby**. Jedno leželo v dosahu místa původu, druhé pak podstatně blíže oblasti úředního působení (Chval z Chmelné, Jan Jedlice z Obděnic a Konrád z Petrovic, Jarohněv z Úsuší). Již z doby předhusitské lze připomenout vysokého rožmberského úředníka Alberu z Brandlína a Těchobuze, jenž úředně působil na Příběnicích a Choustníku a zakoupil zboží Brandlín a Těchobuz, současně ovšem nepřerušil vztahy se svým rodovým majetkem, zbožím Stajice na Benešovsku (v souvislosti s tím Albera v pramenech figuruje s několika různými predikáty). Majetková držba Chvala z Chmelné do určité míry kopírovala rozložení majetků Rynarta z Odlochovic – nemalý díl jeho statků totiž Chval získal. První jádro leželo na Vlašimsku, především právě v okolí Odlochovic; na přímluvu Oldřicha z Rožmberka král Zikmund Chvalovi postoupil (1434) zboží ve Zdebuzevsi (taktéž na Vlašimsku), odúmrť po Chvalovu strýci Janu Olešákovi. V jižních Čechách leželo jádro Chvalovy majetkové držby na Svinensku (Rankov, Lhotka, Třebeč, Třebíčko; Koňárovice – ves nejasného určení). Dvě ohniska majetkové držby měli též navzájem příbuzní Jan Jedlice z Obděnic a Konrád z Petrovic, v rožmberských službách působící po polovině 15. století. Pocházeli z jižního Sedlčanska, kde leželo jedno jádro jejich

---

⁷⁰ Buzek z Rovného – vypálení Rovného PK, s. 62, 67, 73; ke stavbě tvrze srv. ÚLOVEC 1999, zvl. s. 11, 17–18; k roku 1436 UBH, s. 266–267, č. 213; z roku 1421 neúplně SČPLL I.1/1, s. 130, č. 487; z roku 1438 UBH, s. 267–268, č. 214; Víta ze Rzavého – díl Chotovin srv. ŠMAHEL 1989, s. 33; LOR 2, s. 325, č. 367; prodej Dobronic RD, s. 58–59, č. 138; doklady z dalších let např. AČ 3, s. 572, č. 758; AČ 9, s. 345–346, č. 111; z roku 1476 RD, s. 204–205, č. 596; z roku 1479 SOA Třeboň, CS, II–103–1; z roku 1470 AČ 14, s. 191, č. 1929.

⁷¹ Doklad z roku 1425 UBK 2, s. 8, č. 34; z roku 1429 NOVÁČEK 1903, s. 27–28, č. 33; z roku 1433 UBK 2, s. 24–25, č. 97; z roku 1437 NOVÁČEK 1903, s. 8–9, č. 7; postoupení Pasovar UBK 2, s. 36, č. 136; o výprosech královských odúmrťí KALOUSEK 1894, s. 27.

majetků, zatímco druhá – jihočeská – enkláva jejich majetků se rozkládala na jih a jihovýchod od Českých Budějovic. Ze Sedlčanska pocházel i Jarohněv z Úsuší. Jádrem jeho jihočeské, poměrně roztrášené držby leželo na Třeboňsku (Jarohněv dlouhá léta úředně působil na Třeboni), dílem na Novohradsku. V případě jeho jihočeských majetků je nápadná jejich vazba na Jana z Rožmberka, od něhož všechny získal ať již koupí či jako zástavu – jednalo se o zápis platu v Rychnově u Nových Hradů (1457), prodej platu ve Smržově na Lomnicku (1458) – o několik let později držel Jarohněv v zápisu celou ves (1468), a o zápis platu v Ledenicích (1466). Bez zajímavosti nejsou ani osudy Jarohněvových majetků na rodném Sedlčansku – zatímco roku 1458 zapsal Jan z Rožmberka Jarohněvovi na dobu šesti let dva rybníky u Sedlčan, na sklonku svého života se Jarohněv dostal do finančních problémů a byl nucen přistoupit k odprodeji některých svých zboží – tehdy obětoval právě své statky na Sedlčansku (např. okolo poloviny 70. let uvažoval o prodeji svého dílu Kňovic).⁷²

3) Proces **zakupování šlechty ve městech a měšťanů na venkově**, charakteristický pro pozdní středověk, lze zachytit i v jihočeské oblasti a ve vazbě k prostředí rožmberské klientely. Výzkum v rožmberském rezidenčním městě Krumlově – založený na **rejstřících městské sbírky** z 15. století (1423 – fragment, 1424, 1459, 1463, 1466)⁷³ – v zásadě potvrdil tradiční tezi o osvobození šlechtických nemovitostí od lozunky (výjimkou je např. platební povinnost Petra Višně z Větrní), jakož i skutečnost, že vrchnostenská úředníci – narozdíl např. od některých německých měst – od lozunky osvobození nebyli. Konkrétní údaje jsou prezentovány v tab. 23.

Problematika šlechtické domovní držby ve městech se v posledních zhruba dvou desetiletích dostala do zorného úhlu historiků. Nejvíce statí je věnováno Praze – ať již mají charakter převahou topografický, nebo se zabývají obecnými otázkami šlechtické městské nemovitosti. Ve vztahu k Praze je v tomto směru inspirativní zvláště studie Nového, jenž – vedle stručné topografie, členěné jen dle čtvrtí a jednotlivých panských rodů – sleduje např. vývoj cen nemovitostí, motivaci šlechty k jejich koupi, stabilitu šlechtické domovní držby aj. Analogické aspekty byly sledovány i v případě pozdně středověkého Brna (14.–16. století) a dalších moravských královských měst. Šlechtická domovní držba ve městech zvláště před polovinou 15. století nebyla nijak rozsáhlá –

---

⁷² Albera z Těchobuže – detailně ÚLOVEC 2000–01, s. 328–330; Chval z Chmelné – rozsah zboží Rynarta z Odlochovic srv. AČ 1, s. 408–409, č. 30; z roku 1434 NOVÁČEK 1903, s. 36–37, č. 47; Jan Jedlice z Obděnic + Konrád z Petrovic – strukturu majetkové držby rozepsal ŠIMŮNEK 2001a, s. 233–234; Jarohněv z Úsuší – z roku 1457 LOR 4, s. 402–404, č. 581; též RD, s. 14–15, č. 36; z roku 1458 (plat ve Smržově) RD, s. 51–52, č. 127; z roku 1468 AČ 7, s. 328–329, č. 231; z roku 1466 RD, s. 129–130, č. 344; z roku 1458 (rybníky) RD, s. 229, č. 653 (patrně tytéž rybníky jako v zápisu dědičné držby z roku 1475; RD, s. 200–201, č. 583); k prodeji dílu Kňovic z let 1474–1475 AČ 9, s. 131–132, č. 736; srv. též AČ 8, s. 146, č. 682.

⁷³ Rejstříky z let 1424–1466 SOKA Český Krumlov, fond K 1, B III 2b, i. č. 1290 (= edice: FIALOVÁ – HEJNIC 1975); tatáž sign., i. č. 1571, 1291, 1292; fragment z roku 1423 tatáž sign., i. č. 1290 (= edice: PLETZER 1963).

Tab. 23. Poplatníci z řad rožmberské klientely dle rejstříků krumlovské městské sbírky

Poplatník	Z čeho placeno	Rok/strana – folio rejstříku
Jakub, psář (<i>Kuba holotha</i>)	z domu	1459/fol. 11v
Jan, lovčí	z domu, parcely a ze dvora	1459/fol. 9r; 1466/fol. 8v
Janda, psář (<i>Janda holota</i>)	ze dvora na předměstí/předmostí (<i>curia retro pontem</i>)	1463/fol. 3v; 1466/fol. 11r
Král, číšník (<i>pincerna</i>)	z domu a parcely	1459/fol. 3v; 1463/fol. 1v; 1466/fol. 3r
Matěj, člen posádky (<i>Mathias castrensis</i>)	z domu a parcely	1466/fol. 3v
Mikuláš [z Jihlavy], kancléř (<i>Nicolaus cancellarius</i>)	z domu, parcely a polností	1466/fol. 3v
Rittschawer, Jan, kancléř	<i>de agris [et] fabri retro piscinam</i>	1459/fol. 9v; 1466/fol. 9r
Tlučba, Mikuláš	dům na krumlovském náměstí (dnes Náměstí Svornosti č. 13)	léta 1424–1459 KUBÍKOVÁ 2003, s. 112
Višně z Větrní, Petr	z domu a parcely	1459/fol. 9r
[jméno neuvedeno], krumlovský šafář (<i>procurator castr</i>)	z domu	1424/s. 23

např. na Novém Městě pražském nepřekročila před rokem 1419 4% a roku 1433 zde příslušníkům nižší šlechty náleželo 12 domů.⁷⁴ Mnohovrstevnatá problematika vzájemného poměru šlechty a měst – počítaje v to i šlechtické nemovitosti ve městech – byla v minulosti sledována jen v některých svých aspektech. Tu je třeba uvést alespoň práce F. Hoffmanna a J. Macka. Tento spojuje proces zakupování šlechty ve městech (od 14. století) s jejím postupným chudnutím a poklesem sociálněpolitické prestiže – takto paušálně nelze ovšem situaci hodnotit, jak ostatně svědčí i následující konkrétní příklady z prostředí rožmberské klientely.⁷⁵ Zákup ve městě tu jednoznačně souvisí s vazbou úředníka na místo jeho působení – doloženo je to v případě rezidenčního Krumlova i ostatních poddanských měst na jednotlivých panstvích, snahou v příslušném městě

⁷⁴ NOVÝ 1991a; k Brnu JORDÁNKOVÁ – SULITKOVÁ 1995, s. 117–121; JORDÁNKOVÁ – SULITKOVÁ 1997; šlechtické domy v moravských královských městech kolem 1400 evid. BALETKA 1996, s. 334–341; procentuální podíl šlechtických nemovitostí ČORNEJ 1998, s. 738, 751; analogické údaje pro další města v téže době uv. NOVÝ 1991a, s. 16–17; o šlechtické domovní držbě a otázkách právního postavení šlechtických nemovitostí ve městech srv. výše.

⁷⁵ HOFFMANN 1992, s. 302–309; MACEK 1998, s. 322–372; TÝŽ 1997, zvl. s. 74; POLÍVKA 1991b, s. 30, probírá otázku možných okruhů šlechticových příjmů v prostředí městské komunity.

zakotvit a držbou domu se včlenit mezi vrstvu měšťanů – majitelů nemovitostí.⁷⁶ V případě některých vladyckých rodů sloužily nemovitosti ve městech jen k občasným pobytům či bývaly vyhrazeny některým členům rodu, např. vdovám.

Roku 1424 je v Krumlově zmiňován dům, náležející šafáři (*procurator castrī*) neznámého jména; tehdy jsou uváděni i písaři Jakub a Václav, oba vlastníci domu – alespoň jeden z nich působil patrně ve vrchnostenské kanceláři; k majitelům domů náleželo i několik lovčích atd. Dům v Krumlově držel Petr Višně z Větrní (roku 1459 platil lozunku *de domo*); dům v Latráně náležel rožmberskému kancléři Janu Rittschawerovi (výslovně 1462, nepřímo již 1452; roku 1458 je Jan jmenován jako „*měšťánin v Crumlově v Latráně*“). Řada rožmberských úředníků šlechtického původu vlastnila nemovitost v Soběslavi – náležel k nim choustnický písař Petr Maksant (držba domu doložena k roku 1452); taktéž v Soběslavi sídlila Alena z Kraselova (†1455), vdova po úředníku Markvartovi z Bukšic; v 80. letech 15. století figurují v soběslavské městské knize tržové rubriky „*Duom Jana Lukovského*“ (tj. hejtmána Jana Lukovského z Truzenic), „*Duom Kozského*“ (tj. Zdebora/Ctibora z Kozího) a „*Duom Baby*“ (tj. (Jana?) Baby z Chotěmic); dům v Soběslavi nutně držel i písař Stanislav z Přerova, roku 1487 výslovně uváděný jako (spolu)měšťan – *conciuis*. V Třeboni patrně drželi dům vladykové z Kozího, mající těsné vazby ke zdejšímu augustiniánskému klášteru (srv. s. 443n.); Bohuněk z Vranína vlastnil v Třeboni dům, jenž odkázal tamějšímu špitálu – pozdní zpráva (1479) hovoří o tom, že tento dům měla doživotně držet Anežka z Rožmberka, majitelka sousedního domu (po její smrti měl být prodán a výtěžek odveden špitálu). Přechům z Čestic náležel v polovině 15. století dům na náměstí ve Volyni. Úředníci panství Rožmberk (purkrabí Oldřich z Harrachu a písař Mikuláš Putschögel) kolem roku 1459 vlastnili nemovitosti ve městě Rožmberku, jak svědčí jejich označení „*paidte mitpurger czu Rosnberck*“. Jan z Trnové, v 80. letech třeboňský hejtmán, kupoval mezi lety 1490–1492 dům v Jindřichově Hradci.⁷⁷

---

⁷⁶ Ostatně k analogickým výsledkům vede i sonda do domovní držby osob z dvorského okruhu moravského markraběte Jošta na přelomu 14. a 15. století (podrobně BALETKA 1996, s. 313–334); vztahu vrchnostenských úředníků a měst (ovšem nikoli v souvislosti s domovní držbou) se dotýká HAHN 1996, s. 293, 296.

⁷⁷ Doklady z roku 1424 FIALOVÁ – HEJNIC 1975, s. 23, 25, 40; Petr Višně 1459 SOKA Český Krumlov, fond K 1, B III 2b, i. č. 1571, fol. 9r; Rittschawer 1462 UBK 2, s. 129–131, č. 554; 1452 UBK 2, s. 90, č. 348; 1458 URK, s. 3; Maksant – dům v Soběslavi TECL 1992a, s. 105–106; roku 1453 se Maksant hotovil k opravám domu (AČ 14, s. 63, č. 1614); dům odkázal soběslavskému faráři Petrovi, „*aby on 40 sex. na pomoc poručníkuom vydal na dluby*“ (HRADILOVÁ 1992, s. 52–54, č. 5); Alena z Kraselova srv. LOR 2, s. 329–330, č. 370; SEDLÁČEK 1892, s. 49, č. 12; Jan Lukovský SOKA Tábor, AM Soběslav, kniha č. 297, fol. 24r; Kozští l. c., fol. 124v (Ctiborův dům v Soběslavi je výslovně zmíněn roku 1474 – AČ 14, s. 242–243, č. 2054); Baba z Chotěmic SOKA Tábor, AM Soběslav, kniha č. 297, fol. 132v; Stanislav z Přerova SOKA Tábor, AM Soběslav, kniha č. 298, fol. 191v; Bohuněk z Vranína – dům v Třeboni UBK 2, s. 205, č. 956; Přechové z Čestic – dům ve Volyni TEPLÝ 1901, s. 104; úředníci panství Rožmberk SOKA Tábor, Fotosbírka, vyšebrodský rkp. 120, fol. 13r; Jan z Trnové – dům v J. Hradci SOKA Jindřichův Hradec, kniha č. 81, pag. 51.

V rožmberském prostředí je patrný i druhý z výše uvedených trendů – **zákup měšťanů na venkově**. Tímto fenoménem se již před lety zabýval Lippert – ačkoli meto-
dický přístup i řada tvrzení je chybných či minimálně diskutabilních (mezi nimi teze, že
šlechta za válek husitských bez odporu přijímala do svých řad měšťany zakoupené na
venkově), některé otázky jsou nicméně podnes podnětné.⁷⁸ Konkrétních příkladů zákupu
měšťanů na venkově je z prostředí rožmberské klientely okolo poloviny 15. století
k dispozici několik. Např. Klaricové, zámožný budějovický měšťanský rod a dědiční
držitelé tamní rychty, koncentrovali své majetky v dosahu města, tedy především na
Třeboňsku a Veselsku. V polovině 50. let neobhájili bratři Řehoř a Prokop svůj nárok na
ves Třebín, jež po smrti jejich příbuzného Jana z Třebína (†1454) připadla jako odúmrť
králi. Svůj majetek rozšířili v 50. a 60. letech několika koupěmi, především od Rožm-
berků – roku 1456 prodal Jan z Rožmberka oběma bratřím plat v městečku Lomnici
a vsi Přesece, roku 1464 platy ve vsích Sviny a Přeseka, následujícího roku platy ve vsích
Ponědražka a Lužnice; roku 1470 směnil Řehoř Klaric svůj díl vsi Klečat za díl vsi Svinů;
roku 1477 zastavil Vok z Rožmberka Řehoři Klaricovi a jeho synům platy v několika
vsích. Jako poměrně zámožný muž vstupoval do rožmberských služeb Mikuláš z Pelhři-
mova, jenž roku 1472 – tedy již na samém počátku svého působení v úřadu kancléře –
koupil za 320 kgč. ves a zboží Štěkří. Dřívějšímu rožmberskému kancléři, Janu
Rittschawerovi, náležel již zmiňovaný dům na Latráně, dvůr na Novém Městě (na místě
pozdějšího vdovského sídla Anny z Roggendorfu), louka za rybníčkem (poblíž dnešní
Jelení zahrady) v Krumlově, plat na Otmance a dále zboží v hodnotě 132 kgč. (= plat 11
kgč.) ve vsích Pěčině a Lazech (patrně Klačary) na Novohradsku (od 1457). Překvapivě
neznámá (nerekonstruovatelná) je struktura majetkové držby soběslavského úředníka
Pavla Dětrichovice, někdejšího novoměstského purkmistra.⁷⁹

4) **Druhy majetkové držby**. V prostředí rožmberské klientely se uplatnily dvě
základní kategorie držby – alodní a zápisná. Lenní držba naopak doložena není.

Z hlediska objemu a struktury majetkové držby rožmberské klientely lze formulovat tři
základní **vývojové trendy**.

1) **Strmý majetkový vzestup** – z českého prostředí 14.–15. století známý např.
z okruhu oblíbenců krále Václava IV. či v případě skupiny tzv. *pohusitské aristokracie* –

---

⁷⁸ LIPPERT 1901; nověji HOFFMANN 1992, s. 94–100 (s bibliografií), a MACEK 1998, s. 86–
94, 373–376.

⁷⁹ Klaricové – o držbě Třebína podrobně PLETZER 1992; o poloze zdejšího panského sídla
KOVÁŘ 2003, s. 128–131; z roku 1456 RD, s. 52–53, č. 129; UBK 2, s. 103, č. 411; z roku 1464 RD,
s. 115–116, č. 302; z roku 1465 RD, s. 123, č. 329 (ves Sviny na Veselsku získal Řehoř později celou
– k roku 1468 AČ 7, s. 334, č. 240); z roku 1470 AČ 8, s. 13–14, č. 398; z roku 1477 UBK 2, s. 197,
č. 901; Mikuláš z Pelhřimova – koupě Štěkře UBK 2, s. 180, č. 802; Rittschawer – k roku 1457 RD,
s. 5, č. 9; rozsah Rittschawerova majetku (mj. díly několika vsí v dosahu panství velešinského) je
zřejmý z jeho závěti sepsané roku 1462 (UBK 2, s. 129–131, č. 554, lépe vydal H. Gross, SHK 3,
1902, s. 160–163); identifikace KUBÍKOVÁ 2004, s. 107; Dětrichovic – o chabých možnostech
rekonstrukce majetkové držby ŠIMŮNEK 2000b, s. 192.

v prostředí rožmberské klientely obdobu nemá (ostatně z hradů byl v rukou jejich příslušníků pouze epizodně Helfenburk a dále Dobronice).⁸⁰ Přesněji řečeno, není známo, že by postavení v hierarchii správního systému pánů z Rožmberka výraznějším způsobem ovlivnilo majetkové poměry některého z úředníků – modelovým příkladem nižšího šlechtice–zbohatlíka tohoto typu jsou osudy Jana Lapky z Oprostovic (†1455).⁸¹ V německých zemích se uplatnil model, jenž v rožmberském prostředí nelze předpokládat, totiž **vzájemná provázanost mezi příznivou majetkovou situací a udělením úřadu**, jehož dosažení a výkon zpětně posiloval finanční postavení držitele. Jako obecně platný jev Hahn tento princip vysledoval v prostředí klientely braniborských markrabat v 16. století, z jednotlivců lze připomenout kariéru Jindřicha z Liechtenštejna (†po 1394) – příznivá hospodářská situace mu dopomohla k získání významných úřadů v biskupských službách, což zpětně vedlo k posílení jeho prestiže a v konečném důsledku mu umožnilo rozšířit základnu rodového majetku o četné zástavy. Do třetice lze uvést příklad rodu Landenbergerů, náležejících k těm rodům, jejichž vzestup býval zásluhou jednotlivců, kteří dosáhli významného úředního postavení a v důsledku toho upevnili pozici rodu rozšířením jeho majetkové držby.⁸²

2) K negativnímu závěru bylo lze dospět v otázce podílu rožmberské klientely na **sekularizacích a královských zástavách** obecně. Jestliže v celozemském měřítku připadá na nižší šlechtu téměř 30%,⁸³ v jihočeské oblasti je tento podíl podstatně nižší. Velmi nízký podíl jihočeské nižší šlechty na sekularizacích se odvíjí od struktury majetkové držby v oblasti, kde jednoznačně dominantním pozemkovým vlastníkem byli Rožmberkové. Vedle jejich vlastní državy spadaly pod jejich správu domény rodových patronátních klášterů a po roce 1420 i klášterství korunského a majetky kapituly vyšehradské na Prachaticku a dále drobnější církevní zboží na Krumlovsku, Soběslavsku a Zvíkovsku.⁸⁴ Z uvedeného vyplývá, že územní zisky nižší šlechty – a osud Jana Smila z Křemže je toho jasným důkazem – v oblasti rožmberské sféry zájmu byly nemyslitelné. I v celkovém kontextu je podíl rožmberské klientely na sekularizacích církevních majetků

---

⁸⁰ Okruh nižší šlechty, jež systematicky a účelově spojovala vlastní majetkový profit se službou králi Václavu IV., vytypoval POLÍVKA 1978, s. 346–348; dnes etablovaný termín „*pobusitská aristokracie*“ jako označení nově konstituované vrstvy zbohatlíků zavedl PETRÁŇ 1976, zvl. s. 43nn.; k pojmu *brad* v daných souvislostech KAVKA 1985, s. 139.

⁸¹ Monograficky ZLÁMAL 1953.

⁸² HAHN 1979, s. 209–210; příčiny a souvislosti Liechtenštejnova vzestupu analyzoval PFEIFER 1997; vzestup rodů na příkladu Landenbergerů SABLONIER 1979, s. 112–116.

⁸³ K otázce sekularizací církevního majetku (1420–1437) má zásadní význam kvantifikační analýza MORAVCE 1985 (nabyvatelé zástav z rytířského stavu l. c., s. 105–109); ve vztahu k hradům PROKOP 2004, s. 173–193; srv. též ŠMAHEL 1995–96/IV, s. 54–72, s evidencí příslušné literatury.

⁸⁴ O jednotlivých územních celcích srv. s. 55nn., 61nn.; v cestě za ovládnutím rozsáhlých církevních majetků Oldřichovi křížily plány královské zápisy Janu Smilovi z Křemže (o jeho zápisné držbě ŠIMŮNEK 1997–98, zvl. s. 7, 9–10).

velmi malý, až zanedbatelný – drobné majetkové zisky jsou doloženy v případě Mikuláše z Krchleb (roku 1421 mu Zikmund zapsal čtyři vsi ostrovského kláštera v hodnotě 566 kgč.). Dlouho před vstupem do rožmberských služeb byl příjemcem několika královských zápisů Pavel Dětrichovic (roku 1436 mu Zikmund zapsal dvůr kláštera sv. Ambrože), a zcela stranou lze ponechat zástavy Něpru Ducovi z Vařin, pro něhož působení v rožmberských službách (purkrabí na Dívčím Kameni 1428) bylo pouhou kratičkou epizodou.⁸⁵

3) Charakteristiky majetkové držby rožmberské klientely (koncentrace, domovní držba ve městech aj.) **korespondují s obecnými vývojovými trendy**. Proces zániku drobných vladyckých statků není v okruhu klientely patrný.

Zdroje příjmů rožmberské klientely

Otázka tzv. krize (nižší) šlechty – zapadající do schématu pozdně středověkých krizí, pozdějším bádáním od základu korigovaného – a potřeba její revize vedla k analyticky založenému studiu finančních a hmotných poměrů šlechty v té době.⁸⁶ V české historiografii byla problematika hmotného postavení nižší šlechty intenzivně studována v návaznosti na postoj nižší šlechty k reformnímu programu a husitské revoluci.⁸⁷ Primárním cílem výzkumů a sond – nestejného geografického i časového záběru – je rekonstrukce struktury a výše šlechtických příjmů. Na tomto základě lze poté vyvodit řadu specifických i obecnějších závěrů – nejen k otázce hmotného postavení šlechty, jejich finančních možností a tudíž životní úrovně, ale i typologie šlechty, jež je nutně alespoň do určité míry odvislá od zdrojů jejich příjmů. Sledování zdrojů příjmů s sebou přináší detailní průhled do celé řady aspektů vývoje šlechty v pozdním středověku, počínaje postojem šlechty k hospodářskému a obchodnímu podnikání, k žoldnéřské službě, umožňuje sledovat počátky nového typu šlechtice – úředníka atd.

Problematika zdrojů šlechtických příjmů v pozdním středověku je ve střední Evropě nejlépe propracována v rámci německé historiografie. Hlediska a metodické postupy, na základě nichž lze rekonstruovat objem šlechtických příjmů z vlastních panství (*Grundherrschaft*), na konkrétních příkladech demonstroval Andermann.⁸⁸ Rozbor komparativní literatury – především německé – naznačí i z tohoto úhlu pohledu řadu

---

⁸⁵ Zápis Krchlebcovi ZR, s. 162, č. 1155; zápis Dětrichovicovi ZR, s. 195, č. 1418; Něpr Duc z Vařin byl příjemcem královských zápisných listů v úhrnné hodnotě 4.700 kgč. (MORAVEC 1985, s. 105); o jeho identitě s purkrabím na Dívčím Kameni srv. s. 416n.

⁸⁶ Obsáhlá literatura vznikající v průběhu diskuse o souvislosti mezi tzv. agrární krizí a krizí nižší šlechty („*Agrarkerise und Adelskrise*“) není na tomto místě meritorní (průběh diskuse skicuje a stěžejní práce eviduje ANDERMANN 1991, s. 145–148).

⁸⁷ Souborně POLÍVKA 1982.

⁸⁸ ANDERMANN 1991, zvl. s. 149–175.

analogií mezi konkrétními poměry v prostředí rožmberské klientely a širšími vývojovými trendy (srv. s. 436nn.). Příjmy rožmberských úředníků v 15. století lze strukturovat do následujících kategorií:

1) **Příjmy z vlastních zboží, příjmy ze zástav a úroky z půjček.** Příjmy z vlastních zboží tvoří základní příjmovou kategorii šlechty – její existenci lze předpokládat u všech sledovaných osob (rožmberských úředníků). Taktéž je doloženo, že řada rožmberských úředníků držela zápisná zboží – často se jednalo o zástavy samotných Rožmberků, ovšem i dalších osob. Taktéž i úroky z půjček tvořily pravidelnou součást příjmů řady úředníků – již od 13. století příslušníci rožmberské klientely figurují v roli věřitelů své vrchnosti, ať již se jednalo o přímé peněžní půjčky (hotovosti), anebo o dluhy v podobě nevyplaceného služného ap. Dlužné částky zapisoval svým úředníkům již Jindřich z Rožmberka roku 1278 a soupisy dluhů jsou napříště pravidelnou součástí testamentů pánů z Rožmberka. Dluh v podobě nevyplaceného služného dokládá např. list Zdebora z Kozího z let 1471/1472, jímž opatrně upomíná Jana z Rožmberka („... *a prosím Vaší Milosti jakož jste mi Vaše Milost povinnovatý za mui službu a škody ještě...*“) a žádá, aby mu vyplatil buď částku v penězích, anebo – ve smyslu dřívějších příslibů – „*že byste mnie ráčili koňmi odbýti*“.⁸⁹ V předbělohorském období představovaly úroční peníze v průměru 15% příjmů příslušníků rožmberské klientely, v některých případech (u osob s vysokými půjčkami vrchnosti) ovšem tvořily příjmy tohoto typu podíl více než dvoutřetinový (Bůžek). Na základě studia úvěrového podnikání šlechty v 15. století Andermann chápe půjčky na úrok logicky jako „*langfristige Einnahmemöglichkeit*“. Není pochyb, že alespoň část rožmberských věřitelů přistupovala k půjčkám nepochybně s promyšlenou cílevědomostí obsaženou v definici Andermannově, nakolik to ovšem platilo i o věřitelích z řad úředníků lze těžko rozhodnout.⁹⁰

Úroky z půjček v prostředí rožmberské klientely v každém případě tvořily nezanedbatelný zdroj příjmů. Ukazuje to analýza rožmberských dluhopisů a zápisných listin za období pěti let (1457–1461) – vyplynulo z ní, že jednotlivci/rody v uvedeném období Rožmberkům vyplatili/y částky, pohybující se v rozmezí 43 – 2.928 kgč. (nejčastěji se částky pohybovaly v řádu desítek a stovek kgč.; více než 400 kgč. Rožmberkům však vyplatila celá třetina jejich věřitelů). Vzhledem ke standardní roční úrokové sazbě 10% (vlastně to byla nejnižší sazba, doloženy jsou i sazby 12%) by výnos z půjček ve sledovaném období činil zhruba 4–293 kgč. (tj. v průměru 1–73 kgč. ročně), a to navíc pouze za předpokladu, že každá dlužná částka by byla zúročena vždy jen v jediném roce, což lze stěží předpokládat. Výše půjček dle jednotlivých rodů – ojedinele i jednotlivců (srv. tab. 24) – je současně svědectvím o finančních možnostech vrchní vrstvy rožmberské klientely.

---

⁸⁹ Doklad z roku 1278 CDB 5/2, s. 616–617, č. 879; z let 1471/1472 SVĚTECKÝ 1759–61/II, pag. 914.

⁹⁰ BŮŽEK 1990a, s. 120–124, tab. 2 na s. 160; ANDERMANN 1993, s. 100–109.

Tab. 24. Půjčky klientelských rodů Rožmberkům (1457–1461)

Výše půjčky (kgč.)	Rod/osoba (výše půjčky v kgč.)
do 100	Václav, syn Herolta z Řípce (43); z Paběnic (52); Svatomír z Milíkovíc (53); Sádlo z Vražného (70); ⁹¹ Mikuláš z Pelhřimova (83); z Petrovic (90); z Nemyšle (99); ze Zahrádky (99); z Bratříkovic (100); z Obděnic (100)
101–200	ze Dvorce (136); Pavel Dětrichovic (142); z Hodějova (180)
201–300	Smetana z Vesce (228); z Michnic (295)
301–400	Višně z Větrní (320); Jan Rittschawer (322); z Kraselova (350); z Doubravice (393); Klaric (400)
401–500	z Úsuší (440); Roubík z Hlavatec (500)
501–1.000	z Radenína (541); Rút z Dírné (690); Holub ze Štokova (800); ze Sobětic (1.000)
nad 1.000	Tluksa z Vrabí (1.378); z Kozího (1.970); Příšek z Čestic (2.024); ze Rzávého (2.928)

Zadlužení Rožmberků vůči vlastní klientele (a nižší šlechtě vůbec) nikdy nedosáhlo takových rozměrů, aby bylo třeba přistoupit k zástavě úřadů či celých panství; vždy se jednalo jen o jednotlivé vsi či jejich díly.⁹² Za jedinou výjimku lze pokládat zápisnou držbu hradu a panství Helfenburk v rukou Mikuláše Příška z Čestic (1461–1462), jenž současně zastával úřad helfenburského purkrabího – zápisným držitelem hradu byl Jan z Lobkovic, jenž zástavu Příškovi postoupil jako kompenzaci půjčky 1.964 kgč.⁹³ Tím je rovněž dáno, že v jihočeském prostředí se nemohl uplatnit typ nižších šlechticů, kteří svůj majetkový vzestup zcela cílevědomě založili na zástavách, jež se následně snažili alodizovat (jedinou výjimkou byl Jan Smil z Křemže). Zahraněční analogie ovšem dokládají, že v širším měřítku nebyl majetkový vzestup příslušníků klientelských rodů založen na půjčkách a zástavách jevem ojedinělým – např. v hrabství Jülich–Berg v 15.–16. století byly vedle zástav zboží a platů běžné i zástavy regálů a úřadů, jež stály u počátků majetkového i politického vzestupu okruhu věřitelů. Ojedinělým případem majetkového

⁹¹ Nejstarší tábořská městská kniha dokumentuje několik případů (1436–1438), kdy Sádlové z Vražného koupili od tábořských měšťanů na dluh louku, na niž si od nich půjčili s tím, že louka se jejich skutečným majetkem stane až poté, co dluh zapraví (SOKA Tábor, AM Tábor, kniha č. 132, fol. 82v, 87v).

⁹² Některé příklady zástav celých panství zámožným příslušníkům nižší šlechty z německých oblastí uvádí a interpretuje ORTH 1985, s. 43–45; ZMORA 1996, s. 43, tu rozlišuje mezi zástavou platů (*rent-pledge/Rentenpfand*) a zboží/panství (*pledge-lordship/Pfandherrschaft*).

⁹³ SEDLÁČEK, H 7, s. 94; další doklady srv. s. 66.

vzestupu založeného na úvěrovém podnikání jsou osudy rodu z Schönau, náležejícího k habsburské klientele (15. stol.).⁹⁴

2) **Příjmy z hospodářských aktivit (ve vlastní režii).** Aktivity tohoto typu nejsou v prostředí rožmberské klientely detailněji osvětleny ještě ani pro druhou polovinu 16. století. Ukazuje se nicméně, že značný podíl v uvedené kategorii příjmů tvořil zisk z obchodního podnikání, s režijním hospodařením podle vzoru panských velkostatků se nesetkáváme.⁹⁵ Pro 15. století lze hospodářské aktivity nižší šlechty postihnout jen zcela torzovitě. Mnohé nasvědčuje tomu, že striktně odmítavý přístup šlechty k hospodářskému podnikání, jenž literatura zdůrazňuje pro západoevropskou šlechtu ještě v pozdním středověku, se v Čechách neuplatnil. Dokladem je např. zájem nižší šlechty o zakládání rybníků či obilnářství – zakládání rybníků je výslovně doloženo v případě úředníka Chvala z Chmelné, Jan Tožice z Vidova založil v 70. letech 15. století Vlkovický rybník. Svědectvím o pěstování obilí a píce je zmínka o kobyčkách, jež Václavovi Višni z Větrní spásly oves i otavu (1475). Jen zcela nahodile jsou dokumentovány možnosti přivýdělku nižších úředníků a služebníků – tak např. se roku 1383 hovoří o rožmberských kuchařích aj. služebnících, kteří v Krumlově šenkují pivo (zmínka v rámci privilegia, jímž se stanoví, že tito služebníci nejsou osvobozeni od pokrčemného).⁹⁶

3) **Příjmy spojené s vykonáváním úřadu/služby.** Rekonstrukce struktury a konkrétní výše příjmů souvisejících s výkonem úřadu je pro pozdní středověk a raný novověk poměrně problematická. Pramenná základna dovoluje maximálně stanovení jednotlivých složek příjmů uvedeného typu, a v případě některých oblastí ještě méně.⁹⁷ Problematická jsou i hlediska, na jejichž základě lze posuzovat roli příjmů spojených s výkonem úřadu v rámci celkových příjmů šlechty – je to dáno především tím, že prameny neumožňují stanovení konkrétní výše těchto příjmů. Exaktní výpověď čísel nahrazují hypotézy a konstrukce, jež jsou ve svých závěrech často protichůdné. Zatímco někteří badatelé úlohu příjmů spojených s výkonem úřadu považují za marginální (např. Andermann uvádí četné konkrétní údaje, na jejichž základě nepředpokládá, že by příjmy tohoto typu výrazněji ovlivnily finanční situaci jednotlivých šlechticů), jindy bývá poukazováno na

---

⁹⁴ Jülich–Berg SCHELER 1994, zvl. s. 125–131; rod ze Schönau FRESE 1975, s. 164–175.

⁹⁵ Srv. BŮŽEK 1990a, s. 127–130; TÝŽ 1996, s. 33, 40–42.

⁹⁶ Chval z Chmelné – srv. LOR 2, s. 169, č. 202; Tožice – BŘEZAN, Výtah 9, s. 28; Višně – l. c., s. 29; doklad z roku 1383 GROSS 1906, s. 5, č. 1.

⁹⁷ Např. McFARLANE 1973, s. 129–135, byl nucen konstatovat absenci pramenů, využitelných pro rekonstrukci příjmů šlechty, spojených s výkonem úřadu v Anglii pro 14.–15. století; problémy s rekonstrukcí služebních příjmů zemských úředníků ještě pro období 16. století dokumentuje MAŤA 2004, s. 194–206.

přímou souvislost mezi výkonem úřadu a majetkovým vzestupem (např. Hahn v případě braniborské šlechty).⁹⁸

Bamberger roztrídila formy odměny (hmotného zajištění) úředníků/sloužebníků do jedenácti skupin: v rožmberském prostředí je doložena skupina 2 (naturálie), 3 (peníze) a 4 (odměna ve formě práva užívat – *Nutzgenuß* – k úřadu náležející zboží), naopak rozhodně vyloučit lze skupiny 5 (odměna ve formě udělení benefícia), 6, 9 (pronájem úřadu, resp. příjmů z něho plynoucích, či zajištěný podíl na těchto příjmech), 10 (týká se zeměpanských regalů) a 11 (udělení léna). V případě skupin 1 (strava) a 7, 8 (osvobození od rozličných poplatků, daní, ap.) není situace dosti jasná (srv. s. 452). Současně je třeba uvést, že v pozdně středověkých berních pramenech nejsou příjmy spojené s výkonem úřadu chápány jako zvláštní kategorie – příkladem je záznam usnesení sněmu v Rüttlingen (1488) ve věci berně: „*Item der stür halb ist beredt, das yeder in der geselschaft sin jerlich gült und nutzung, waran yeder das hatt, es sy an pfandschaften, an lebenschaften, aigen, an zehenden, an nygern oder güttern, an owigen verbrieften zinszen oder bypdinggülden... lutt des artickels...*“.⁹⁹

V prostředí rožmberské klientely lze příjmy spojené s výkonem úřadu rozdělit takto:

Služné a naturálie, tedy veškeré peněžní a hmotné požitky vyplývající z výkonu určitého úřadu. Vedle peněžní složky se jednalo o naturálie (pivo, ryby, ječmen, oves, ale i stavební a palivové dříví ap.) a různé výhody (např. právo lovu a rybolovu, osvobození od poplatků ap.). Díl odměny v naturáliích je výslovně doložen v případě purkrabích přímo ve smlouvách o výkon úřadu (srv. s. 315nn.); zmínky o naturáliích, příslušejících jednotlivým úředníkům se porůznu vyskytují i v dalších pramenech – poměrně unikátní je seznam naturálií (1462), na jejichž výdej měli nárok úředníci Petr Višně z Větrní, Mikuláš z Jihlavy a Petr Perštejský z Mikovic (na témže lístku soupis naturálií, odváděných krumlovským klariskám). Doložen je i případ jakési osobní donace Rožmberka některému z úředníků – dárcův syn však již o daru svého otce nevěděl, nebo se k němu neznal, a úředník jej musel žádat a upomínat: „*Také milostivý pane [Jindřich z Rožmberka] jakož mi dobré paměti otec váš [Jan z Rožmberka] pán můj milostivý byl řekl dva džbery dáti ryb na službě mé, o kteréž pan Hádek a Řehoř jsou svědomi dobře...*“, psal roku 1473 Jan z Todně Jindřichovi z Rožmberka. V případě stavebního a palivového dříví lze v případě některých úřadů očekávat deputáty, výslovně doložené v německých zemích.¹⁰⁰

Kvantifikovat profit z peněžních a hmotných příjmů vázaných na výkon úřadu je v prostředí rožmberské administrativy 15. století zcela nemožné. Ani v případě nejvyšších úředníků nejsou známy výše jejich peněžních odměn (srv. s. 387nn.), naturálie a požitky uživatelské (právo lovu, rybolovu, užívání luk ap.) jsou rovněž obtížně vyčíslitelné. Z těchto důvodů se nelze pokusit ani o odhad podílu služného a naturálních požitků na

---

⁹⁸ ANDERMANN 1993, s. 87–90, 110; HAHN 1979, s. 209–210.

⁹⁹ BAMBERGER 1922–23, s. 208–212; doklad z roku 1488 MÜLLER 1939, s. 289.

¹⁰⁰ Doklad z roku 1462 URK, s. 144–145, č. 75; z roku 1473 SVĚTECKÝ 1759–61/II, pag. 57; deputáty dřeva v německých zemích BERG 1871, s. 182–184.

celkovém objemu úřednických příjmů – pro předbělohorské období se v případě úředníků a dvořanů z řad nižší šlechty předpokládá podíl zhruba třetinový.¹⁰¹

Zásadní rozdíl mezi situací v 15. a 16. století se ukazuje i v otázce **ostatních příjmů (dary, odkazy ap.)** – zatímco v raném novověku příjmy tohoto typu tvořily podíl zhruba 30% a nejednou se skutečně jednalo o dary poměrně velkorysé (domy, odúmrti), v 15. století jsou analogické údaje k dispozici jen velmi sporadicky (např. již zmíněná donace masného krámu za věrné služby Maksantovi roku 1458).¹⁰² Donace domů věrným služebníkům jsou v rožmberském prostředí doloženy až od počátku 16. století – např. roku 1518 daroval Petr z Rožmberka dům v Latráně svému služebníkovi Kašparu Trubači, roku 1523 obdaroval domem na Novém Městě vладыku Metelského z Feldorfu atd. Svou štědlost osvědčoval Petr i jinak – např. roku 1521 udělil právo k odúmrti ve výši 250 kgm. svému kuchmistru Hanušovi.¹⁰³

Podstatou odlišné situace je zřejmě vývoj v pohledu na symboliku darů – zatímco v 16. století bylo jejich udělování při nejrůznějších příležitostech běžnou součástí společenských rituálů, pro období 15. století byly podobné zvyky v prostředí klientel českých šlechtických rodů teprve v zárodcích. I přesto snad lze uvažovat analogicky a předpokládat, že i zde již tehdy výměna darů probíhala a symbolicky vyjadřovala mj. vztah nadřízenosti a podřízenosti.¹⁰⁴ Inventář pozůstalosti Jana II. z Rožmberka (†1472), vyhotovený roku 1475, v každém případě dokládá, že některé oděvy a taktéž zbraně a části zbroje z Janovy pozůstalosti byly darovány rožmberským úředníkům a služebníkům (jména jsou silně zkomolena – např. pod jménem *Herobský* předpokládám někoho z Hrobských ze Sedlce, *Tubský* mohl být někdo z Dubských), v jednom případě i krumlovskému purkrabímu (*den purgkgraf von Krumau*). Negativní zjištění naproti tomu vyplývá z rozboru skupiny dárců (jejich jména jsou evidována u předmětů, jež Rožmberk získal darem), v níž nelze s jistotou identifikovat příslušníky klientely.¹⁰⁵

Pozitivně není ani známo, zda Rožmberkové nějakým způsobem projevíli svou vděčnost těm úředníkům, kteří byli ochotni jim poskytovat úvěr – nezaznamenal jsem ani jediný případ, kdy by úvěr, poskytnutý Rožmberkům, dopomohl věřiteli ke služebnímu postupu či jakýmkoli jiným výhodám.¹⁰⁶ Případ Krejzy, arcibiskupského krejčího na konci 14. století, jenž cestou poskytování úvěru dosáhl úřadu arcibiskupského komorníka, se proto v širším měřítku jeví jako značně ojedinělý. Analogie k němu lze spíše než

---

¹⁰¹ BŮŽEK 1990a, s. 120–121; TÝŽ 1996, s. 30–31.

¹⁰² BŮŽEK 1990a, s. 124–127, 133, a TÝŽ 1996, s. 37–40, hovoří o podílu čtvrtinovém až třetinovém.

¹⁰³ Doklad z roku 1518 CodRos, fol. IIIr; z roku 1523 URBAN 1841/II, pag. 356; z roku 1521 CodRos, fol. CIIIr–v.

¹⁰⁴ K symbolice udělování darů v pozdním středověku HORROX 1994, s. 67.

¹⁰⁵ Edice a komentář: HAJNÁ 2002, zde zvl. s. 168–171, 174–176, 184.

¹⁰⁶ Obecné formulace MÍKY 1970, s. 26, postrádají proto opodstatnění.

u nás nalézt v zahraničí – na příkladu wettinské administrativy (13.–15. stol.) Streich ozřejmila, jakým způsobem bylo lze prostřednictvím úvěru, poskytovaného markkrabatům, dosáhnout vysokých dvorských úřadů, a tím i příslušného politického vlivu.¹⁰⁷

Několik věrných služebníků téměř pravidlem figuruje mezi příjemci testamenních odkazů (srv. s. 463n.), a již od 14. století propůjčovali Rožmberkové svým služebníkům **dvory i jiné požitky** (v některých případech k nim ovšem zpravidla po smrti držitele – či dokonce již po skončení služebního poměru – opět nabývali dispoziční právo). V celkovém měřítku se ovšem jednalo pouze o jednotlivé případy. Např. roku 1347 daroval Petr z Rožmberka poplatky z popluží ve Větrní svému služebníku Višňovi, choustnickému písaři Ondřejovi daroval po polovině 14. století některý z Rožmberků dvůr v Tučapech, roku 1397 daroval Jindřich z Rožmberka purkrabímu Přibíkovi z Žimutic louku, dobronickému písaři Vilanovi Oldřich z Rožmberka daroval odumřelý lán v Oltyni (1442); roku 1458 odměnil Jan z Rožmberka choustnického písaře Maksanta masným krámem v Soběslavi. Loyalita v dobovém pojetí zasluhovala odměnu – v souladu s tím měl Oldřich z Rožmberka velkoryse odměnit Jana Srlína za jeho záškodnickou činnost namířenou proti Táboru vsí Chusnicí (Choustník), rybníkem v Předboří a penězi na koně a obrok a „*ke tomu co jsem požádal, buď desíeti kop a více za svú službu pracovitú*“, vyznal na mučení Srlín, ovšem s povzdechem: „*i tisíce kop jsem zaslúžil, co jsem pánu dobrého jednal ke jeho získu*“.¹⁰⁸

Naproti tomu není známo, že by Rožmberkové v 15. století odměňovali své úředníky výnosnými úřady (např. rychtami), lény, či církevními beneficií. V tomto bodě se ukazuje odlišný vývoj od situace v německém prostředí – odměny úředníkům a služebníkům především ve formě léna zde byly jevem obecně rozšířeným (např. Wüst tento trend doložil v případě falckrabí rýnských). K otázce odměn ve formě benefícia je třeba pro úplnost připomenout, že např. Petr II. z Rožmberka žádal roku 1359 papeže o udělení beneficií pro některé své služebníky – nejednalo se ovšem o rožmberské patronátní fary. I v tomto bodě je vývoj v německých oblastech odlišný – např. v okruhu kancelářského personálu markrabí bádenských bylo ve středověku přímo pravidlem, že hlavní část příjmů plynula z uděleného benefícia, analogicky i v případě personálu kanceláře wettinské. Rychty bývaly – jak lze souborně vycíst z rožmberského urbáře z let 1379–1384 – v některých případech předmětem zástavy. Případ udělení rychty za

---

¹⁰⁷ O Krejzovi CHALOUPECKÝ 1912, s. 14–15; úvěr a vzestup v prostředí wettinské administrativy STREICH 1991a; srv. v té souvislosti, co např. uvádí BŮŽEK 1990a, s. 126, o Petru Vokovi z Rožmberka.

¹⁰⁸ Doklad z roku 1347 UBK 1, s. 20–22, č. 84; donace dvora v Tučapech UZR, s. 19–20, č. 158; doklad z roku 1397 UBK 1, s. 130, č. 438; donaci lánu v Oltyni později zpochybňovali Táborští (LOR 2, s. 177–178, č. 202); doklad z roku 1458 UBK 2, s. 112, č. 462; SČPLL I.1/2, s. 403, č. 1717; odměny Srlínovi LOR 2, s. 157, č. 198.

odměnu – analogický tomu, jak učinil např. Jan z Vartenberka roku 1352 ve prospěch svého služebníka Nevoše – z rožmberského prostředí 14.–15. století znám není.¹⁰⁹

Jen ojediněle lze v prostředí rožmberské klientely 15. století zaznamenat **nelegální příjmy**, především v podobě korupce a defraudací (srv. s. 365nn.).

Zdroje příjmů a majetkové poměry rožmberské klientely – komparativní pohled.

Ze srovnání výsledků rozboru v prostředí rožmberské klientely se závěry komparativní literatury jednoznačně vyplynulo, že v rožmberském prostředí se uplatnily všechny základní okruhy příjmů (nižší) šlechty v pozdním středověku, jež byly rekonstruovány především pro oblast německých zemí, v poslední době ovšem i Polska. Výsledky dosavadních výzkumů na poli struktury příjmů nižší šlechty v pozdně středověké střední Evropě sice odrážejí regionální specifika, základní kategorie jsou ovšem platné obecně – Andermann tu dokonce míní, že „*die Einkommensquellen des Adels waren zweifellos vielfältiger als traditionell angenommen wird*“. Z hlediska dobového pohledu stojí za zmínku příslušné pasáže díla Johanna Rotheho „*Ritterspiegel*“ z počátku 15. století, kde autor probírá i možnosti šlechticových příjmů – po výčtu možností výdělků, jež jsou pro rytíře neakceptovatelné, dochází k závěru, že jedinou možností je služba (*Herrendienst*), ale pouze jako žoldnéřská služba.¹¹⁰

Na poli rekonstrukce struktury šlechtických příjmů lze jako průkopnickou označit práci Painterovu, kde autor stanovil pět okruhů příjmů anglické šlechty ve 12. a 13. století (srv. tab. 25).

Tab. 25. Struktura příjmů anglické šlechty (12.–13. stol.) dle S. Paintera

Příjmová kategorie	Poznámka
<i>franchisal resources</i> = příjmy související s výkonem úřadů, soudní pokuty ap.	s. 91–123
<i>feudal resources</i> = služby a příjmy od leníků	s. 124–151
<i>manorial resources</i> = příjmy z vlastních zboží, poddanské platy ap.	s. 152–169
<i>natural resources</i> = příjmy z hospodářských aktivit (těžba dřeva, hornictví ap.)	s. 91
<i>commercial resources</i> = příjmy z trhů, měst ap.	s. 91

Jak vyplynulo ze srovnávací literatury, tytéž základní skupiny příjmů se uplatňují i ve střední Evropě. Pro ilustraci lze uvést několik konkrétních příkladů. Sablonier detailně analyzoval příjmy šlechty (13. stol.) z hospodářských aktivit (zemědělství, obchod) a jako

¹⁰⁹ WÜST 1976; doklad z roku 1359 MVB 2, s. 348–350, č. 877, 879; kancelář bádenská HERKERT 1910, s. 43; kancelář wettinská STREICH 1990, s. 202–210; doklad z roku 1352 SEDLÁČEK 1887, s. 64, č. 77.

¹¹⁰ ANDERMANN 1993, s. 109; zdroje šlechtických příjmů v díle Rotheho WILLIAMS 1979, s. 50.

možnost navýšení stagnujících příjmů označil vstup do zeměpanských služeb, žoldnéřskou službu, či pravidelné příjmy ze zástav. Na základě široce založeného výzkumu v prostředí lužické šlechty ve 14.–17. století Boelcke stanovil tři základní složky jejích příjmů: poddanské platy a naturálie; příjmy z hospodářských aktivit (ovčiny, rybníky, mlýny a pily, pivovary, lesní hospodářství, cla) a příjmy plynoucí z výkonu soudní pravomoci (*Ober/Niedergerichtsbarkeit*).

Strukturu šlechtických příjmů v oblasti jihozápadního Německa rekonstruoval Köhn. Autor stanovil pět okruhů (srv. tab. 26) a opakovaně zdůrazňuje dobovou roli poklesu reálné hodnoty šlechtických příjmů. V zásadě analogické kategorie šlechtických příjmů v téže oblasti vyplynuly z detailní analýzy Bittmannovy a tytéž kategorie formuloval v případě šlechty v oblasti Kraichgau Andermann. Důležité je, že druhou příjmovou kategorií Köhn pokládá za interpretačně spornou – „*Weil Dienstgelder in der Regel keine Nettogehälter waren, ist es problematisch, die Zahlungen für Ämter, Solddienst und andere Tätigkeiten... als Chancen zur Kompensation von Einkommensverlusten anzusehen*“.

Tab. 26. Struktura příjmů šlechty v jihozápadním Německu

Příjmová kategorie	Poznámka (K = Köhn; B = Bittmann; A = Andermann)
úroční platy a naturálie z vlastních zboží i patronátních církevních zboží + hospodářských aktivit	K: s. 36–46; B: s. 29–38; A: s. 74–86
příjmy spojené s výkonem úřadu či žoldnéřské služby	K: s. 47–50; B: s. 54–95; A: s. 87–90
příjmy ze zástav a úroky z půjček	K: s. 50–51; B: s. 111–176; A: s. 100–109
sňatková politika, dědictví, dělení zboží	K: s. 51–52; B: s. 228–263; A: s. 93–94
nezákonné aktivity – lapkovství, holdy ap.	K: s. 53; B: s. 96–110; A: s. 97–99

Příjmové kategorie holštýnské šlechty ve 13.–14. století analyzoval Risch a formuloval tři hlavní okruhy – hospodářské aktivity (obchod dobyt看em, dřevem, obilím; rybníkářství), úřady (zde především purkrabí – *Vogt*) a vojenskou službu. V případě polské šlechty se v 15. století profilují tři oblasti příjmů, jež měly zastavit postupující majetkový úpadek – žoldnéřská služba, úřední dráha a vstup do dvorské služby krále či magnátů, a konečně hledání nových existenčních možností ve městech.¹¹¹

¹¹¹ PAINTER 1943; SABLONIER 1979, s. 224–239, 247–248; BOELCKE 1966, s. 185–191, 195–198, 200–201; KÖHN 1985, k poklesu příjmů zvl. s. 54–55, 60–62, k interpretaci druhé příjmové kategorie s. 48; BITTMANN 1991; ANDERMANN 1993; RISCH 1993, kat. 1) s. 388–399; kat. 2) s. 400–402; kat. 3) s. 402–408; zajímavé postřehy k hospodářským aktivitám a majetkovým poměrům šlechty (v širším časovém záběru) uvádí DEWALD 1996, s. 60–107; poměry v Polsku četnými příklady dokumentuje KERSKEN 2001, s. 229–236.

V prostředí rožmberské klientely jsou doloženy kategorie 1–3 dle Köhnovy – Bittmannovy – Andermannovy rekonstrukce (srv. tab. 26), a uplatnily se zde tytéž kategorie, jež pro oblast Vestfálska rekonstruovala Görner. Českým poměrům výrazně analogická situace ve věci možných zdrojů příjmů nižší šlechty (služba, církevní dráha, lapkovství) v 15. století byla i v Rakousích. V Čechách byla situace v pohusitském období o to svízelnější, že možnost nalézt uplatnění (a materiální zabezpečení) v rámci církevní hierarchie byla citelně eliminována. Rozbor pramenů ukázal, že v rožmberském prostředí lze i pro 15. století v zásadě aplikovat strukturu příjmů, již rozbohem účetních pramenů (pro léta 1590–1611) získal Bůžek (vzorek, z něhož vyvodil závěry o podílu jednotlivých kategorií příjmů na jejich celkové výši, představovala v rámci daného období skupina čtyřiceti rožmberských úředníků různého služebního zařazení).¹¹²

V prostředí rožmberské klientely 15. století nemají zastoupení pouze příjmy související se **sňatkovou politikou** a prakticky ani s **nezákonnou činností** (především lapkovství). Výjimkou tu je častěji připomínaný helfenburský purkrabí Jindřich Žakavec z Lažan, jehož písař Jan ze Svojkovic usvědčil (1438) ze spolků s lidmi pochybné existence, jichž se purkrabí dílem bál a dílem je využíval ve svůj prospěch, poskytoval jim přístřeší na hradě nebo u osedlých na panství, vyplácel jim jakési výpalné, ale současně participoval na kořisti, již si na Helfenburku rozdělovali. Za pozornost stojí v dané souvislosti i nedatovaný list z let cca 1445–1450, v němž se proti nařčení z napomáhání lapkům („*bych dopúšťel jest lípežé*“), vznesenému rožmberským úředníkem Václavem Hruzou z Chelčic, bránil volyňský purkrabí Mikuláš z Hořovic.¹¹³

Nelze prokázat (a ovšem ani důvodně předpokládat), že by rožmberská klientela vynikala zámožností nad ostatní (jihočeskou) nižší šlechtu. Je to zřejmé již ze struktury rožmberských věřitelů a výše jejich půjček.¹¹⁴ Za dnešního stavu znalostí lze v jihočeském prostředí hovořit – alespoň nic nepřesvědčuje o opaku – o zdánlivé **nivelizaci majetkových poměrů** nižší šlechty. Rozdíly mezi majetkovými poměry služebných rodů (pánů z Rožmberka a pánů z Hradce) a ostatních tu nelze postihnout. Model nevykazující výraznější majetkové rozdíly mezi služebnými a neslužebnými rody ovšem neplatil obecně – pro ilustraci tu poslouží i geograficky odlehlá sonda do prostředí úřednické šlechty

---

¹¹² GÖRNER 1987, s. 22–111; poměry v Rakousích NIEDERSTÄTTER 1996, s. 45–55; BŮŽEK 1990a.

¹¹³ Doklad z roku 1438 LOR 2, s. 4–6, č. 5; do celkového kontextu by zapadala stížnost Mikuláše z Lobkovic z konce 20. let na lidi Jana z Rabí, kteří „*stavy mievají, mě lípiec, na JMⁱ* [Oldřicha z Rožmberka] *zámku na Helfenburce*“ (LOR 1, s. 105–106, č. 154); o Žakavcově případu celkově ŠIMŮNEK 2004a; doklad z let cca 1445–1450 SOA Třeboň, Historica 1471. Příčiny nečekaně vysokého podílu úředníků (příp. zástavních držitelů úřadů) v řadách lapků, či průkazného spojení s nimi (sonda v oblasti jižního Vestfálska) analyzuje GÖRNER 1987, zvl. s. 188–224; některá autorčina metodická východiska právem podrobil kritice ZMORA 1997.

¹¹⁴ K sociální struktuře rožmberských věřitelů stručně MÍKA 1970, s. 26, jenž oprávněně podtrhuje úlohu věřitelů z řad měšťanů a předpokládá, že „*drobná jihočeská šlechta, tradičně udržující těsný kontakt s Rožmberky*“, tvořila zhruba 40%.

v berním obvodu (*élection*) Bayeux v Normandii, kde výrazná většina zámožné šlechty v oblasti náležela k úřednické či válečnické aristokracii („*officials or military nobles*“).¹¹⁵

Celkový pohled v každém případě ukazuje **zásadní rozdíl** mezi výsledky, k nimž vedla analýza příjmů v prostředí rožmberské klientely a těmi, k nimž bylo lze dospět na základě rozboru druhé knihy provolací (1395–1410). Údaje tohoto pramene vedly k závěru, že nadpoloviční většina statků nižší šlechty nepřesahovala hodnotou 50 kgč. – zatímco více než čtvrtina zboží (27,5%) měla hodnotu do 20 kgč., statky v hodnotě nad 100 kgč. tvořily pouhou desetinu (11,6%).¹¹⁶ V příkrém rozporu s naznačeným trendem je již samotný fakt, že rožmberští úředníci okolo poloviny 15. století zcela běžně disponují stovkami a tisíci kop grošů, jež jsou schopni půjčovat své vrchnosti (srv. s. 430n.), získávat za ně zápisná a nakupovat dědičná zboží. Dalším nesporným argumentem je prokázaná domovní držba nejen rožmberských úředníků, ale i blíže zcela neznámých služebníků či příslušníků hradní posádky (srv. s. 425). Pro ilustraci uveďme, že finanční hotovostí, přesahující 40 kgč. – tedy cenu výstavnějšího městského domu (jejich ceny se v nedaleké Soběslavi v 80. letech 15. století pohybovaly mezi 30–40 kgč.) – bez problémů disponuje např. syn soběslavského šafáře Herolta z Řípce.¹¹⁷ Vzhledem k tomu, že příslušníci rožmberské klientely z řad nižší šlechty zpravidla mívali i vlastní sídlo – tvrz, stojí za zmínku unikátní záznam o úhrnné hodnotě tvrze a jejího vybavení. Jedná se o zápis o půhonu, jenž vznesl Zachař z Borovnice na Viléma z Dunovic a Humňan, jenž „*jemu obořil tvrz jeho v Čejeticích. A ta škoda na oboření tvrze, na rozličných věcech a nábytcích, na stříbrných klenotích a hotových penězích za VI set LX a sedmi hřiven stříbra*“ (tj. zhruba 667 kgč.).¹¹⁸ Spíše výjimečný je poměrně strmý finanční úpadek, jenž na sklonku života postihl dlouholetého třeboňského úředníka Jarohněva z Úsuší – v polovině 70. let byl nucen přistoupit k odprodejům svých statků na Sedlčansku a vypůjčit si poměrně vysokou částku 3.200 zl. uh.¹¹⁹

---

¹¹⁵ WOOD 1980, s. 69–98.

¹¹⁶ POLÍVKA 1978, s. 341–343, tab. 1, 2; autor právem upozornil na úskalí při využití daného pramene pro studium majetkové držby (s. 336, 345–346).

¹¹⁷ RD, s. 63–64, č. 146; ceny nemovitostí vyplývají ze soběslavské městské knihy z té doby (srv. SOKA Tábor, AM Soběslav, kniha č. 297, např. fol. 4r, 5r, 16r, 124v, atd.).

¹¹⁸ DD 8, s. 460–462, č. 686, 687 (1 hřivna se svou hodnotou zhruba rovnala 1 kgč.).

¹¹⁹ O odprodejích majetků na Sedlčansku srv. s. 57n.; dlužní úpis na 3.200 zl. uh. byl vystaven v květnu 1475 a svědčil obci soběslavské (RD, s. 196, č. 568), jakkoli ještě roku 1474 benešovský sněm registroval Jarohněvův zisk zboží Val od Jiříka ze Stráže (AČ 4, s. 472, č. 18).

Poměr rožmberské klientely k církvi a konfesní otázka

Uvedený problémový okruh lze sledovat z několika úhlů:

- 1) Výkon patronátních práv – již dříve předpokládanou roli patronátních práv v církevní politice reformně orientovaného panstva konkrétními údaji podložil (na základě analýzy *Libri confirmationum*) Klassen, přičemž jeho výsledky lze doplnit o jména nejméně deseti dalších utrakvistických šlechticů, kteří vykazali z far jejich dosavadní správce a nahradili je stoupenci kalicha.¹²⁰
- 2) Uplatnění v církevní hierarchii.
- 3) Donace církevním institucím (a na dobročinné účely).
- 4) Podíl rožmberské klientely na sekularizacích církevních majetků (srv. s. 428n.).
- 5) Vliv vrchnosti na konfesní postoje klientely.

Z hlediska **patronátních práv rožmberské klientely** lze konstatovat její velmi nízký podíl. Struktura majetkové držby v tomto případě určuje převahu rožmberských a klášterních patronátů.¹²¹ Poněkud odlišná je situace na Sedlčansku – i zde odpovídá struktuře majetkové držby – kde vedle kostelů s rožmberským patronátem existovaly farnosti s patronáty roztržštěnými mezi řadu vladyckých rodů, tak jak tomu bylo i v případě majetkové držby. Konkrétní příklady patronátů rožmberských klientelských rodů jsou evidovány v tab. 27.

Tab. 27. Patronátní práva rožmberské klientely

Lokalita	Patronát (rod)
Doudleby	Svatomír z Milíkovic; z Doudleb a Hůrky
Dubné	z Dubného; z Machovic; (Roubík) z Hlavatec
Hlavatce	(Roubík) z Hlavatec
Obděnice	z Petrovic a Obděnic
Petrovice	z Petrovic a Obděnic ¹²²
Slavkov	z Mezípotočí(?) ¹²³

¹²⁰ KLASSEN 1975, zvl. s. 353–357; k otázce patronátních práv v širším záběru srv. např. HLEDÍKOVÁ 1976; TÁŽ 1984 (se zaměřením na oblast jihozápadních a západních Čech); o situaci na rožmberských panstvích za poručnické vlády Čeňka z Vartenberka srv. s. 360, 446n.

¹²¹ V obvodu bechyňského archidiakonátu se v předhusitském období podíl šlechtických patronátů pohyboval mezi 49–87% (BOHÁČ 1984, s. 32 – v přehledu není odlišena šlechta vyšší a nižší).

¹²² Patronátní právo ke kostelu bylo součástí donace, již Konrád z Petrovic učinil roku 1494 ve prospěch krumlovského špitálu (znění donační listiny v něm. překladu HEERMANN 1897, s. 60).

Působení v církevních institucích pod rožmberským patronátem lze doložit v případě příslušníků několika rodů, náležejících k rožmberské klientele – do určité míry je snad možné souhlasit s předpokladem, že obsazování far aj. obročí příslušníky klientelských rodů bylo chápáno jako způsob upevnění svazků s klientelou.¹²⁴ Jmenovitě lze uvést např. vyšebrodského opata Otu IV. (†před 1416), jenž byl příbuzný (bratr?) Jindřicha z Vyhnanic, purkrabího na Příběničkách (1407–1413); Václav Višně, bratr krumlovského purkrabího Matěje Višně (1414–1418, 1420, 1425–1426, 1430, 1438–1440), byl dlouhá léta (1414–1441, ne však kontinuálně) farářem v Trhových Svinech. Pestré osudy měl Vilém z Třebomyšlic (†před 1471), bratr Jana z Třebomyšlic, písaře úřadu velešínského (1441?, 1446–1462/1465) – nejprve působil jako krumlovský šafář (1449–1458) a později byl farářem ve Velešíně (výslovně doložen 1462–1465).¹²⁵ Svých vazeb ke krumlovskému dvorskému prostředí využil Jan (syn rožmberského sklepníka Jindřicha), jehož přičiněním Rožmberkové konfirmovali privilegia kláštera ve Schläglu (jehož proboštem Jan v letech 1480/1481–1490 byl).¹²⁶

Z prostředí rožmberské klientely je doložena škála **donací**, v pozdním středověku běžně spjatých se snahou o zachování paměti (*memoria*). K základním okruhům náleží donace církevním institucím, na dobročinné (případně vzdělávací) účely a dále kulturní mecenát. Toto základní schéma zcela koresponduje s obecně platnou typologií donací v pozdním středověku. Z nedávné doby je třeba v tomto směru připomenout Kampovy výzkumy, zaměřené na donace Nicolase Rolina (†1462) – dlouholetého kancléře burgundského vévody Filipa Dobrého – a současně souborně pojednané v kontextu pozdně středověkých donací, jejich okruhů a dobového chápání významu. Typologii šlechtických donací vypracoval Rosenthal – rozlišuje fundatorskou činnost šlechty (kláštery) a její (zádušní) donace církvi, zatímco ostatní typy donací shrnul pod kategorií „*miscellaneous philanthropy*“.¹²⁷

V případě rožmberské klientely je – rovněž v souladu s obecným trendem – patrna silná **vazba** jejích příslušníků **na** duchovní (případně charitativní) **instituce založené vrchností**. Jedná se v první řadě o církevní instituce – kláštery (Český Krumlov, Třeboň, Vyšší Brod) a kostely. Specifickému postavení se v tomto směru těšil krumlovský farní kostel, k němuž směřovala řada donací od rožmberských úředníků (z nichž

---

¹²³ Majetková a patronátní práva ve Slavkově nelze okolo poloviny 15. století rekonstruovat s jistotou (srv. MARDETSCHLÄGER 1882, s. 327–328, 333).

¹²⁴ ŠMAHEL 1998, s. 71–72.

¹²⁵ Vyšebrodský opat Otto IV. SCHMIDT 1922, s. 19; Václav Višně ŠIMŮNEK 2002b, s. 134; Vilém z Třebomyšlic UBK 2, s. 134, č. 565; s. 135, č. 569; URP, s. 100, č. 171.

¹²⁶ Jan vstoupil do kláštera před rokem 1455, poté jako farář vystřídal několik patronátních far kláštera a v závěru života se stal proboštem (STRÖHL 1893, s. 122, a zvláště PICHLER 1992, s. 89–92).

¹²⁷ KAMP 1993, souborně s. 317–322, a též dle edice pramenů v příloze, l. c., s. 323–348; ROSENTHAL 1972, s. 11–122.

někteří si kostel zvolili i za místo pohřbu – srv. tab. 29) a především krumlovských hradních služebníků.¹²⁸ Pro rekonstrukci okruhu donátorů z řad úředníků jsou k dispozici dva základní okruhy pramenů – nekrologia¹²⁹ a donační listiny. V případě třeboňského kláštera pozorujeme i určitý vývoj – zatímco ve 14. století byly donace určené klášteru z řad rožmberských úředníků dosti běžné, v 15. století se okruh prameny postižitelných donátorů omezuje především na osoby z okruhu krumlovského dvora a kanceláře.¹³⁰ Vedle církevních institucí – ojedinělý odkaz byl určen i na krumlovské božítělové procesí¹³¹ – mezi příjemci donací figurují špitály a v některých případech i v té době věhlasná krumlovská škola (Hejnic nicméně obecně konstatuje dramatický pokles donací ke škole v husitském a pohusitském období, ke zlepšení situace dochází až v poslední čtvrtině 15. století).¹³² Konkrétní příklady donací jsou evidovány v tab. 28.

Mezi donátory evidované v tab. 28 úmyslně nebylo zařazeno několik osob, jejichž poměr k obdarované instituci vykazuje jeden specifický moment – totiž **volbu místa pohřbu**. Souvislost mezi donací a volbou místa pohřbu je jevem naprosto nesporným a obecně platným.¹³³ Ukazuje se, že při určování místa pohřbu jsme v 15. století odkázáni téměř výhradně na ojedinělé zmínky písemných pramenů, neboť identifikovatelné náhrobníky jsou z rožmberských panství té doby dochovány jen zcela výjimečně (dochován je např. Grossawerův náhrobek ve Vyšším Brodě – srv. tab. 29). Dokládá to konkrétní případ rezidenčního Krumlova, kde náhrobníky (v kostele sv. Víta i na přilehlém – později zrušeném – hřbitově, stejně jako v minoritském klášteře) jsou dochovány až od 16. století,¹³⁴ přestože v kostele se prokazatelně pohřbívalo již nejpozději v 15. století. Vedle případů, kdy donátor vyjádřil své přání ohledně místa pohřbu ve svém testamentu (např. Petr Višně z Větrní), se jedná o náhodné zmínky (např. o mariánském obrazu nad hrobem Mikuláše ze Sedlčan) či případy téměř kuriozní

---

¹²⁸ Poměrně vysoké procento rožmberské klientely mezi donátory krumlovského farního kostela ve 14. a 15. století souborně vysvítá z Březanova registáře zádušních donací, k tomuto kostelu směřujících v letech 1347–1518 (edice a komentář: KUBÍKOVÁ 2001).

¹²⁹ ŠIMŮNEK 1999a, k donátorům z řad klientely s. 233, 236.

¹³⁰ Jednotlivé donace eviduje KADLEC 2004, s. 23, 25–26, 59, 110, 114, 129.

¹³¹ Krumlovská božítělová procesí mají svůj počátek a patrně i kulminační bod ve 14. století, a v literatuře jim byla opakovaně věnována pozornost (monograficky TADRA 1880 + dodatek TÝŽ 1899a, a SCHMIDT 1902); tradice těchto procesí nezanikla ani v pohusitské době, ovšem fragmentárnost zmínek písemných pramenů nasvědčuje tomu, že svého někdejšího věhlasu již nedosáhla.

¹³² HEJNIC 1972, s. 14–15.

¹³³ Přesvědčivě to vyplývá např. z rozboru ROSENTHALA 1972, zvl. s. 81–101, 123–124.

¹³⁴ Katalog zpracovala KUBÍKOVÁ 1987, s. 25–30; evidovány jsou i náhrobky příslušníků rožmberské klientely či jejich rodinných příslušníků ze 16. stol. (č. 10, 15, 18?, 19); v případě ostatních kostelů srv. příslušné svazky řady „*Soupis památek...*“, evidující dochované náhrobníky.

Tab. 28. Donace příslušníků rožmberské klientely k institucím s rožmberským patronátem

Donátor (úřad), datace	Příjemce donace	Poznámka
Bohuněk z Vranína (třeboňský písař), kolem 1440	třeboňský špitál	pozdní zmínka z roku 1479 (UBK 2, s. 205, č. 956)
Mikuláš Tlučba (písař), cca 1445–1450	krumlovský kostel	UBK 2, s. 72–73, č. 257
Petr Višně z Větrní, 1460	krumlovská škola	UBK 2, s. 121–122, č. 511
Zikmund Kužel (komorník) a jeho matka Anna, kolem 1460	vyšebrodský klášter	SCHMIDT – PICHA 1906, s. 206, pozn. 25 ¹³⁵
Jan Rittschawer (kancléř), 1462	krumlovská božítělová procesí (+ škola)	donace žákům v procesí 1462 (UBK 2, s. 129–131, č. 554) ¹³⁶
Petr Maksant (choustnický písař), 1462 (testament)	třeboňský špitál	HRADILOVÁ 1992, s. 54, č. 5
Jan z Třebomyslic (velešínský písař), před 1474	krumlovská škola	HEJNIC 1972, s. 15 ¹³⁷
Ctibor z Kozího, 1483	třeboňský klášter	MAREŠ – SEDLÁČEK 1904, s. 90
Mikuláš Slepíčka z Nažic (fišmistr), 1512 (testament)	poustevny Přední Výtoň, Kuklov/ Kugelweit (nezdařené klášterní založení), Majdaléna	AČ 21, s. 488–491, č. 12

– v důsledku toho, že „podle kurvy mrtvý nalezen byl, nadto asi dva kněží prvé zámordovan“ byl v krumlovském farním kostele odepřen pohřeb Vojtěchovi Sudlici z Jívovice, někdejšímu krumlovskému hejtmanovi (v úřadu doložen 1496).¹³⁸ Z oblasti mimo Krumlov lze uvést, že opět jen shodou okolností je např. známo, že otec Ctibora z Kozího – buď Jan z Kozího (†po 1457), méně pravděpodobně Vilém z Kozího (†po 1472), oba služebně vázaní k regionu (panství Třeboň, Choustník – Soběslav) – byl pohřben v kapli sv. Jana Křtitele v klášterním kostele v Třeboni. Tato skutečnost se připomíná roku 1483 v sou-

¹³⁵ O Kuželových vztazích ke kostelu v Kájově l. c., s. 192; u MILLAUERA 1819 neuveden.

¹³⁶ Roku 1495 Petr z Rožmberka potvrdil nadání na „procesí s božím tělem, když k nemocným lidem chodí“, jež kancléř Rittschawer učinil ve formě platu ve vsi Otmance ke kostelu krumlovskému (SOKA Český Krumlov, A III, kart. 13, inv. č. 103).

¹³⁷ S chybnou datací do let 1489–1496; Jan z Třebomyslic zemřel mnohem dříve, patrně roku 1474 či krátce předtím (srv. URK, s. 145–151, č. 76, 78).

¹³⁸ Jošt z Rožmberka nechal o okolnostech nalezení Vojtěchova těla sepsat svědectví (obsah reprodukován u SVĚTECKÉHO 1759–61/I, pag. 170).

vislosti s donací Ctibora z Kozího na vydláždění této kaple – současně se jedná o doklad těsné vazby donátorů k místům pohřbu předků.¹³⁹

Tab. 29. Pohřby rožmberských úředníků (15. stol.) v rožmberských patronátních institucích.

Osoba	Místo pohřbu	Poznámka
Jan či Vilém z Kozího (mezi cca 1457–1472)	Třeboň, kaple sv. Jana Křtitele v klášterním kostele	srv. komentář výše v textu
Mikuláš ze Sedlčan (†1461)	Krumlov, farní kostel	UBK 2, s. 124–125, č. 529
Georg Grossawer (†1475)	Vyšší Brod, klášter	MILLAUER 1819, s. 10; LADENBAUER 1928; o náhrobníku CECHNER 1929, s. 170
Petr Višně z Větrní (†1481/1482)	Krumlov, farní kostel	UBK 2, s. 121–122, č. 511

Silnou vazbu donací z řad klientelských rodů na instituce s vrchnostenským patronátem jsme označili za obecně platný a v rožmberském prostředí výrazně se uplatňující aspekt. Pro srovnání lze připomenout sondu z oblasti Bavorska – z Holzfurtnerových výzkumů je zřejmá výrazná vazba donací tamějších zeměpanských ministeriálů na zeměpanské duchovní instituce (pol. 11. – pol. 13. stol.). Ministeriálové fundatorského rodu tu tvořili 25–37% donátorů a v hrubých rysech analogický (17–40%) je i poměr biskupských ministeriálů k biskupským fundacím. V zahraniční literatuře se někdy hovoří přímo o síti příznivců kostela či kláštera, jejíž jednotliví členové byli navzájem propojeni přátelskými či příbuzenskými vazbami („*web-like structure of friends and relatives*“). Roviny vzájemných vztahů mezi nižší šlechtou a církevními institucemi Derwich demonstroval na příkladu kláštera Łysiec ve 14.–15. století (donace, rozhodčí výroky, příbuzenské vazby k členům konventu, pohřby v klášteře ad.), a naprosto tytéž roviny vztahů Wiszewski rekonstruoval v případě několika dalších klášterů ve Slezsku.¹⁴⁰ Pro české prostředí analogicky založené výzkumy zatím postrádáme, nicméně ukazuje se, že právě v okruhu rožmberských patronátních institucí a rožmberské klientely jsou uvedené charakteristiky platné. Výrazným příkladem **spojení kulturního mecenátu a vlastní reprezentace** je votivní oltářní triptych z Hýrova (tj. Přední Výtoň), jehož donátorem velmi pravděpodobně byl rožmberský úředník a rada Jan Rús z Čemin, spolu se svou manželkou a neidentifikovaným duchovním vyobrazený na střední desce. Oprávněná se

¹³⁹ MAREŠ – SEDLÁČEK 1904, s. 90.

¹⁴⁰ HOLZFURTNER 1991, zvl. s. 302–306, 316; biskupští ministeriálové l. c., s. 307–309; DERWICH 2000, s. 77–83; WISZEWSKI 2000; srv. též níže s. 463.

jeví domněnka Bartlové, že deska původně nebyla určena pro výtoňskou poustevnu – vzhledem k Rúsovu postavení bych usuzoval spíše na krumlovský farní kostel.¹⁴¹

Instituce s rožmberským patronátem tvořily hlavní, ovšem nikoli jedinou skupinu příjemců donací od příslušníků rožmberské klientely. Tito jsou doloženi např. mezi dobrodinci poutního kostela v Kájově (patronát náležel klášteru Zlatá Koruna)¹⁴² – na počátku 60. let vyvstala kájovskému kostelu nekalá konkurence v podobě kamene s domnělými stopami sv. Wolfganga. Kámen ležel u Rovného (tedy zboží rožmberského úředníka Zachaře z Nemyšle) a kájovský farář udělal všechno pro to, aby úctu ke sv. Wolfgangu – a příjmy z ní plynoucí – přenesl do svého kostela. Celý případ měl dramatický průběh a zabývala se jím i konzistoř. Farář byl dáno za pravdu, Zachař se jako s kompenzací musel spokojit s odpustky, a úcta ke kameni trvala i nadále.¹⁴³ V případě klientely z Budějovicka nebyly přerušeny tradiční vazby k Českým Budějovicím – např. Kunáš z Machovic (†1494) si zvolil pohřeb v budějovickém dominikánském klášteře.¹⁴⁴ Petr z Harrachu, v letech 1412–1429 doložený v purkrabském úřadu na Vítkově Kameni, je zřejmě *Petrus Harrocher*, náležející k okruhu donátorů špitálu v arlberském průsmyku – tradiční vazby Harrachů k jazykově německému prostředí a současně obliba arlberského špitálu v prostředí české šlechty činí tuto identifikaci dosti pravděpodobnou.¹⁴⁵

Za dnešního stavu znalostí je nesporně třeba připustit, že určitý **vliv vrchnosti na náboženské postoje rožmberské klientely** lze předpokládat v období předhusitském (obecně šíření reformních myšlenek v okruhu rožmberské klientely ve druhém desetiletí 15. století), tedy v době poručnické správy vedené Čěnkem z Vartenberka (1412–1418). S Čěnkovým vlivem je třeba počítat i v případě některých projevů sympatií ke kalichu ze strany Oldřicha z Rožmberka. Jeho odklon od kalicha – jak nově dokumentuje Maur – zjevně nebyl záležitostí jednorázovou, nýbrž v letech 1418–1419 prošel určitou genezí.¹⁴⁶

Opakovaně analyzovaným pramenem je stížný list české šlechty, roku 1415 adresovaný kostnickému koncilu – příslušníci rožmberské klientely však představují mezi

---

¹⁴¹ Klečící postavu donátora dle ne zcela jasného erbu identifikoval jako Jana Rúsa z Čemin MÜLLER 1985, s. 524, 532–533; tuto identifikaci přijímá i BARTLOVÁ 2001, s. 262–263.

¹⁴² SCHMIDT – PICHA 1906, *passim*; ŠIMŮNEK 1999a, s. 233; o Kájově jako poutním místě HRDINA 1999, s. 200–201 (s bibliografií).

¹⁴³ Srv. k tomu SCHMIDT – PICHA 1906, s. 184, 193–200.

¹⁴⁴ Kunášův náhrobník se zachoval v klášterním kostele (MAUR 2000–01, s. 46, pozn. 103).

¹⁴⁵ Erb, spolu s uvedením jména nositele a výše příspěvku za života i po smrti figuruje v mniichovském rukopisu erbovníku arlberského bratrstva sv. Kryštofa z let 1394–cca 1430 (HUPP 1937–1942/I.1, s. 187).

¹⁴⁶ Situaci rožmberského dominia v období Čěnkovy poručnické vlády se monograficky zabývala RAKOVÁ 1981 (konfesní aspekt náležel k významným momentům vztahů mezi Čěnkem a jeho svěřencem Oldřichem z Rožmberka); geneze Oldřichova poměru ke kalichu MAUR 2002, zvl. s. 12–13.

signatáři z jihočeského prostředí (tj. především Bechyňský a Prácheňský kraj) poměrně nízký podíl, rozhodně méně než třetinu, již odhaduje Šmahel (vycházející patrně z širší definice klientely jako okruhu spojenců).¹⁴⁷ Obecně již Šmahel a v řadě konkrétních detailů v posledních letech Maur prokázali účast několika rožmberských purkrabí a dalších úředníků při zavádění reformního programu na rožmberských panstvích – lze proto oprávněně předpokládat, že úředníci se aktivně účastnili i v případě stížného listu. Za zmínku tu jmenovitě stojí pečeť Bavora z Potštejna, jediného západočeského signatáře stížného listu – je známo, že jeho příbuzný, v rožmberských službách působící Vilém Lopata z Potštejna, se o dva roky později podílel na zavádění kalicha na rožmberské fary. Baletka sledoval problematiku zavádění kalicha v případě Lacka z Kravař a osob v dosahu jeho vlivu – analogické byly i závěry, v nichž konstatoval i účast osob z řad kravařských úředníků a služebníků.¹⁴⁸

Otázkou loyality v konfesijních otázkách je třeba se zabývat rovněž v souvislosti se známou epizodou z roku 1417, kdy Čeněk z Vartenberka s tichým souhlasem Oldřicha z Rožmberka nahradil katolické kněží na některých rožmberských patronátních farách utrakvisty – teatrálního aktu na krumlovském hradě se tehdy účastnil rožmberský kaplan Jan, řeč. Biskupec. Díky Maurovým výzkumům dnes víme, že řada rodů, vykazujících vazby k rožmberskému prostředí, si tehdy vzala z počínání rožmberského poručníka příklad – např. v oblasti Sedlčanska část rožmberské klientely dosazuje po roce 1415 na své fary kališnické kněží, otázku loyality si lze klást v případě Hrůzů z Vlhav, jimž na počátku 15. století náleželo patronátní právo ke kostelu v Chelčicích, z jednotlivců je třeba připomenout např. Mikuláše Pabianka, patrona fary v Chotíkově. V souvislosti s poměrem rožmberské klientely k personální výměně na farách je třeba připomenout zajímavý případ, kdy Čenkovým zásahem byl naopak postižen příslušník tradičního klientelského rodu Višňů z Větrní – svinenský farář Václav.¹⁴⁹

Z pozdější doby nemáme k dispozici prakticky žádné spolehlivé, třeba i nepřímé doklady o tom, že by Rožmberkové jakkoli zasahovali ve věcech víry svých úředníků a služebníků. Vše nasvědčuje tomu, že jihočeské prostředí bylo v konfesijních otázkách značně tolerantní. Vedle hypotetických konstrukcí – na antipatie mezi nižší šlechtou na

---

¹⁴⁷ K problematice postoje šlechty k reformnímu programu POLÍVKA 1991; v širším záběru pojednává vztah šlechty a církve HLEDÍKOVÁ 1991; o stížném listu souborně ZILYNSKIJ 1983; jednotlivé signatáře identifikoval SEDLÁČEK 1917, Bechyňsko a Prácheňsko s. 310–320; rozbor ŠMAHEL & kol. 1988–90/I, s. 205–209; třetinu předpokládá ŠMAHEL 1995–96/I, s. 286.

¹⁴⁸ ŠMAHEL & kol. 1988–90/I, zvl. s. 208; MAUR 1996, s. 22; o Bavorovi z Potštejna ve vztahu k rožmberskému prostředí TÝŽ 2002, s. 29; BALETKA 1999, závěry, s. 43.

¹⁴⁹ SLČ 1937, s. 17 (tamtéž o úloze Biskupcově; v literatuře se vyskytly domněnky o identitě Jana Biskupce s Janem Bradáčkem, příjemcem Husova listu roku 1411 – srv. KUBÍKOVÁ 2004, s. 23, 25–26); ŠMAHEL & kol. 1988–90/II, s. 222–226; k prezentování kališníků na Sedlčansku MAUR 2002, s. 14; k Hrůzům z Vlhav TÝŽ 1998, s. 268–269; k Pabiankovi TÝŽ 1992, s. 84–85; TÝŽ 1996, s. 19, 22–23; z uvedeného vyplynulo, že výčet patronátních pánů, kteří vykazovali z far katolické kněží (KLASSEN 1975, s. 353–357), je neúplný; o Václavovi Višni ŠIMŮNEK 2002b, s. 134.

Vodňansku (častěji stojící v rožmberských službách) a Petrem Chelčickým zajímavě usuzuje Truc, dosah jeho závěrů však nelze přeceňovat – jsou k dispozici ojedinělé zprávy (např. soběslavská měšťanka se „*pro svú kacierskú vierú*“ odstěhovala na Tábor), jež nenarušují celkový obraz tolerance, jenž se v dané oblasti okolo poloviny 15. století rýsuje (srv. s. 360n.).¹⁵⁰

Jako ilustrativní jednotlivinu – dokreslující ovzduší tolerance, v němž poměr úředníků k církvi a církevním institucím byl oddělen od záležitostí služebních – lze uvést vleklý spor, jenž od 60. let vedl s augustiniánskou kanonií v Borovanech novohradský purkrabí Oldřich ze Dvorce (v úřadu doložen (1464) 1467–1470). Zakladatel kláštera, nobilitovaný měšťan Petr z Lindy (1455), odkázal patronát ke klášteru Rožmberkům – ačkoli Oldřichův spor s klášterem měl poměrně ostrý průběh a Oldřich byl dokonce exkomunikován, Rožmberkům to nebránilo, aby jej pověřili strategicky důležitým úřadem a není doloženo, že by se do sporu vkládali.¹⁵¹

Právní postavení rožmberské klientely¹⁵²

Služebný poměr – formálně uzavíraný prostřednictvím smlouvy o výkon úřadu/služby (srv. s. 315nn.) – automaticky zakládal služebníkovu nárok na **právní ochranu** ze strany vrchnosti. Dobové chápání této kategorie vystihuje list z roku 1478, v němž zvíkovský hejtman (ve službách pánů ze Švamberka) krumlovského purkrabího ujist'oval, jestliže „*vy úředníci též ke JM^{ti}* [Hynek ze Švamberka, v době internace rožmberského poručníka Bohuslava ze Švamberka jeho zástupce] *hledíte, jakožto ke panu otcí JM^{ti}, a že též povinovat vás jest opatřiti jakožto své*“.¹⁵³ Právní ochrana se vztahovala především na povinnost vyrukovat úředníka/služebníka ze zajetí, ale zakládala i (vojenskou) pomoc služebníkovu, bylo-li jí třeba.

Je nutno zdůraznit, že **povinnost vyrukování služebníka ze zajetí** se nevztahovala jen na zajatce z bitev, ale platila obecně – výslovně se pak specifikuje ve

---

¹⁵⁰ TRUC 1981; o soběslavské měšťance TECL 2002, s. 123–124; srv. též ŠIMŮNEK 2005.

¹⁵¹ Původním jablkem sváru bylo právo kláštera na oltářnickou nadaci Licka ze Dvorce (1399), jež Oldřich odmítal uznat – celá záležitost byla kompromisně uzavřena až roku 1484; o založení kláštera PEXA 1979; o sporu s Oldřichem ze Dvorce TÝŽ 1991–92, s. 2–4.

¹⁵² Obecně o právním postavení úředníků WILLOWEIT 1983, s. 139–142, a TÝŽ 1983a, s. 346–359 (některé aspekty, např. právní ochranu, však autor zcela pominul).

¹⁵³ Doklad z roku 1478 AČ 9, s. 220–221, č. 902; k aspektům právní ochrany ŠIMŮNEK 2000a, s. 176; o právní ochraně („*Schutz und Schirm*“) jako nároku úředníků landkrabí hessenských v 15. století ZIMMERMANN 1925/1974, s. 55–58; naopak BŮŽEK 1995, zvl. s. 221, pro období 16. století chápe „*ochranu klientů*“ ve zcela jiném smyslu a navíc nikoli jako automatický nárok ze strany klienta.

Vladislavském zřízení.¹⁵⁴ Ve sledovaném období jsou totiž doloženy případy zajetí rožmberských úředníků buď s přímočarou vidinou hmotného prospěchu v podobě výkupného, nebo ve druhém plánu mohlo zajímání úředníků sloužit – a sloužilo – jako prostředek nátlaku. Konkrétní výše požadovaného výkupného byla odvislá od zajatcova postavení – např. za propuštění zajatého choustnického úředníka Srlína Táborští požadovali výkupné 200 kgč., Oldřich z Rožmberka však nabídnul pouze 20–30 kgč. s poukazem na to, že Srlín „*je chudý pacholek, a také se nám nezdá tak vysoko vyrukovat*“, Táborští nicméně zůstali neoblomní.¹⁵⁵ Prostředkem nátlaku bylo zajetí treboňského hejtmána Pešíka z Bělé, když Táborští chtěli dosáhnout propuštění lupiče Majsnara (srv. s. 375).

Povinnost **vojenské pomoci služebníkov** (v daném případě Janu Řítkovi ze Sedlce) se stala Oldřichovi z Rožmberka zámkou k vyřizování vlastních účtů – tažení proti Jarošovi z Drahonic a následnému obležení Vodňan (1443). O několik let později (1450) se Janův syn Mikuláš ze Sedlce opětovně s důvěrou obracel na Rožmberky se žádostí o vojenskou pomoc poté, co mu opověděl Jan Malohradecký.¹⁵⁶ Z hlediska dobového pojetí povinnosti vojenské pomoci služebníkov je velmi poučný stížný list Buriana z Gutštejna na Hynka Krušinu ze Švamberka (týkající se spletitých okolností obsazení Vildštejna), jenž – prostřednictvím svých služebníků – činil bezpráví služebníku Gutštejnovu (1444). Aspekty právní ochrany vysvítají z korespondence k řadě dalších sporů – např. mezi Petrem ze Šternberka a Hynkem Krušinou ze Švamberka roku 1449, podobně i ve sporu mezi Petrem Želízkiem z Tourova s Václavem od Dubu téhož roku. Neméně výmluvné jsou i formální argumenty ve sporu mezi Hynkem Krušinou ze Švamberka a Rackem Chlévcem z Malšína – Krušina hovořil o služebnících, „*kteříž jest Chlévec za pána svého ctí mně zjímá*“. Tato formulace je z hlediska chápání právní ochrany služebníka závažná – dokládá totiž, že **protiprávní chování služebníka bylo újmou na cti jeho pána**, jenž musel svou čest následně hájit. V tomto duchu zřetelně svědčí i formulace Oldřicha z Rožmberka: „*za Suchana my, učinil-li jest jim [Vodňanským] co, odpoviedati nemáme aniž můžem, nebt' náš služebník nenie ani poddany*“.¹⁵⁷

---

¹⁵⁴ Příklady uv. ŠIMŮNEK 2000a, s. 176, pozn. 3; srv. též LOR 4, s. 281, č. 393; VZZ AČ 5, s. 232, odst. 480; otázkou právního postavení (válečných) zajatců v pozdním středověku a výkupu jejich svobody se zabýval KEEN 1965, s. 156–185.

¹⁵⁵ Pramennou sondu, ilustrující jeden ze způsobů, jímž mohly být získávány peníze na výplatu výkupného, prezentuje ŠMAHEL 1987; srv. s. 119n.; výkupné za Srlína LOR 2, s. 151–152, č. 196, 197; MAREŠ 1902, s. 16.

¹⁵⁶ Souvislosti obležení Vodňan detailně ŠMAHEL 1989, s. 10–16; doklady z roku 1450 SOA Třeboň, Historica 1215, 1445.

¹⁵⁷ Burian si na Hynka Krušinu stěžoval Oldřichovi z Rožmberka (LOR 2, s. 333–334, č. 378), přičemž Krušina cítil potřebu stížnost dementovat jakožto zkreslování skutečností a příznačně argumentoval tím, že se hotovil ku pomoci svému nejmenovanému služebníkov, jehož sídlo oblehli Němci (LOR 2, s. 337–338, č. 384); spor Šternberka se Švamberkem LOR 4, s. 13–17, č. 14; spor Želízka s Dubem LOR 4, s. 24–25, č. 23; spor Krušiny s Chlévcem taktéž roku 1449 LOR 4, s. 84, č. 104; s. 99, č. 121; formulace Oldřicha z Rožmberka LOR 4, s. 311, č. 439.

Nedílnou součástí právní ochrany bylo pojmání úředníků a služebníků do všech příměrů, do nichž vstupovala vrchnost, a zpravidla i opovědných listů, znějících na jméno vrchnosti (úředníci také nejednou vystupují jako svědci – rukojmí Rožmberky uzavíraných příměrů). Dobový úzus dokumentují již stereotypní klausule v příměrných listech – typu: „*Smluveno jest o záštie... mezi... panem X i jeho přáteli, pomocníky, služebníky a jeho jednotú i lidmi poddanými s strany jedné, a panem Y i jeho přáteli, pomocníky, služebníky a jeho jednotú i lidmi poddanými s strany druhé...*“. Citovaná formulace pochází ze zápisu o příměří mezi stranou rožmberskou a poděbradskou (1449), přičemž analogický formulář vykazují všechna příměří, jež v průběhu 20. a 30. let Oldřich z Rožmberka uzavřel s tábořskou stranou. Výslovný závazek neškodit Rožmberkům, jejich služebníkům a poddaným byl součástí formuláře reversu, na základě něhož bývali z vězení propouštěni vězni. Formální náležitosti příměrných listů často bývají negativním otiskem znění opovědných listů – těmito se naopak opovídá nepřátelství dotyčné osobě včetně jejich služebníků. Ve *Vladislavském zřízení* se dokonce stanoví, že i kdyby opověď zněla jen samotnému pánovi, „*tehdy ti služebníci toliko, kteří u toho pána v službě jsú, a poddaní jeho, ti mohú s svú ctí pánu svému pomáhati*“.¹⁵⁸

Dobová korespondence nabízí řadu dokladů, že pod záminkou ochrany služebníka bylo lze poskytnout pomoc a podporu, případně protekci komukoli, v závislosti na aktuální situaci. Vedle již vzpomenutého případu vojenské pomoci Janu Řítkovi lze připomenout podporu, jíž se dostalo Janovi Tožici z Vidova. Oldřich z Rožmberka se ho – jakožto svého *služebníka* – roku 1441 zastával proti Tábořským, ti však Tožicovy nároky odmítli s tím, že není rožmberským služebním, a nadto je spolčen s jejich nepřáteli. Zcela analogicky obě strany argumentovaly v případě jistého Šprincštejnara. Jako svého služebníka (*mein diener*) Oldřich z Rožmberka označil dokonce jistého Diviše, za jehož nároky k rychtě v Mělníku se přimlouval (1442) u královny Alžběty.¹⁵⁹

Z právního vztahu, zakotveného ve smlouvě o službě (srv. s. 315nn.), pro úředníka vyplýval **nárok na mzdu a náhradu škod**. Vrchnost byla tedy povinna zajistit mu – v řádných termínech a smluvené výši – výplatu mzdy, stejně jako dohodnuté naturální požitky (srv. s. 289nn.) a uzavřením smlouvy o službě vrchnost rovněž automaticky přebírala povinnost náhrady škod, jež by úředník/služebník v souvislosti s výkonem úřadu/služby utrpěl.¹⁶⁰ Pasáže o náhradě škod bývaly výslovně zakotveny

---

¹⁵⁸ Doklad z roku 1449 LOR 4, s. 39–43, č. 45; příměří srv. LOR 1, dle registáře (s. 281nn.); propouštěcí revers např. LOR 3, s. 18–19, č. 26 (z roku 1445); např. Jan Roháč opovídal roku 1421 Oldřichovi z Rožmberka a jeho „*služebníkóm i pomocníkóm*“ (LOR 1, s. 33–34, č. 49); analogicky i v dalších opovědných listech – srv. LOR 2, s. 14, č. 15 (z roku 1438), či sérii opovědných listů z roku 1443 (LOR 2, s. 240, č. 264, 265); ustanovení ve VZZ AČ 5, s. 189–190, odst. 410.

¹⁵⁹ Případ Tožicův – LOR 2, s. 103–104, č. 126–129; případ Šprincštejnaru LOR 2, s. 121–125, č. 154, 157, 159; přimluva za Diviše LOR 2, s. 140, č. 180.

¹⁶⁰ Obecně k tomu WILLOWEIT 1983a, s. 353–354; povinnost ochrany a současně náhrady škod chápe jako nedílnou součást služebního poměru ADAM 1980, s. 147–149; konkrétně v případě

pouze v případě smluv s žoldněři (srv. s. 273n.), náhradu za koně osleplého v souvislosti s vojenským podnikem výslovně dokládá zmínka na nedatovaném lístku z doby kolem roku 1460 („*Čertek vzal dva čebry ryb za ii β xx gr. na ten kuon, kterýž mu jest oslnul na poli...*“). O náhradách za nespecifikované škody se hovoří v mandátu Jana z Rožmberka fišmistrovi, „*aby Dobroničkovi dal ryb za xx β za dlub, kterýž sme jemu za škody dlužní*“ (1459).¹⁶¹ Poněkud jiná situace nastala, pokud byl služebník jakkoli poškozen bez přímé vazby na výkon služby – v tomto případě se přirozeně uplatnil moment právní ochrany, jež vrchnosti ukládal se zasadit o zjednání práva, ovšem nezavazoval ji k náhradě škody. Výčet škod způsobených příslušníkům klientely je nedílnou součástí rožmberských žalobních fasciкул vůči Táborským (1442, 1444) i Vodňanským (1444, 1450), a vedle toho je k dispozici celá řada jednotlivých žádostí Rožmberků o navrácení majetku, pobraného některému z úředníků či služebníků. Výše škody mohla být v takových případech velmi různá – od pobraného zboží v hodnotě několika grošů až po vypálenou tvrz, jak se na počátku 20. let stalo Buzkovi z Rovného.¹⁶²

Na základě ojedinělého dokladu a ovšem i analogií je zřejmé, že k právům úředníků náležela též **dovolená**, tedy služební volno, potřebné k vyřízení osobních záležitostí – především správy vlastních statků, jež často bývaly vzdáleny od místa služebního působení. Z prostředí rožmberského dominia je ze sledovaného období k dispozici jediný doklad – roku 1467 žádal Konrád Grossawer, purkrabí(?) na Vítkově Kameni, Jana z Rožmberka o udělení dovolené („... *euer genad wil mir diczmal ein genadigsten urlaub gebn...*“) k vyřádkání osobních záležitostí.¹⁶³

Postavení klientely v trestním právu. V prostředí rožmberské klientely se – vedle zrady – setkáváme pouze s dvojm typem deliktů: defraudace a prosté krádeže. Konkrétní podoba prohřešku byla většinou poplatná (úřednímu) postavení svého původce. Krádeže byly poměrně časté v prostředí hradní čeledi a níže postavených služebníků, defraudací se přirozeně mohli dopouštět jen úředníci s pravomocemi v oblasti

---

úředníků markrabí bádenských HERKERT 1910, s. 119; povinnost náhrady škod služebníkovi přímo specifikuje *Vladislavské zřízení* (AČ 5, s. 232, odst. 480).

¹⁶¹ Doklad z roku cca 1460 SOA Třeboň, Vs Třeboň, I B 6T 2/0004; z roku 1459 SOA Třeboň, Vs Třeboň, I B 6T 2/0002.

¹⁶² Žalobní fascikly – r. 1442 LOR 2, s. 153–189, č. 198–202; r. 1444 LOR 2, s. 313–325, č. 367; r. 1450 LOR 4, s. 250–255, č. 356–357 (nedat. koncept in: LOR 4, s. 249–250, č. 355, náleží k roku 1444); k jednotlivým žádostem srv. např. list z roku 1449, týkající se věcí, odňatých Václavu Vláškovu z Miloňovic (LOR 4, s. 1–2, č. 2); formulace „... *pomáhal Rovného spáliti, dvoru Buzkova purkrabina*“ (PK, s. 67) nasvědčuje, že se jednalo o tvrz s přilehlým dvorem (srv. též ÚLOVEC 1999, zvl. s. 11, 17–18).

¹⁶³ SOA Třeboň, Historica 2025; např. v případě úředníků vévodů württemberských se délka služebního volna v první polovině 16. století pohybovala mezi dvěma až třemi měsíci ročně (BERNHARDT 1972/I, s. 86–87).

finanční správy.¹⁶⁴ Ve sféře trestněprávní náležely Rožmberkům rozsáhlé pravomoci i nad příslušníky vlastní klientely (nelze ovšem spolehlivě říci, nakolik tato pravomoc vycházela ze služebního poměru) – k dispozici je několik nesporných dokladů toho, že případně mohli trestat své služebníky i na hrdle. Ze sledovaného časového rámce se sice vymyká, ale vzhledem k okolnostem přesto zasluhuje zmínky případ popravy Přibíka z Janovic snad někdy kolem roku 1380. Jedná se o pozdní, kontroverzní, ale přesto pozoruhodnou zmínku v Březanově *Summovním výtahu* o domnělé příčině několik desetiletí trvajících záští mezi Rožmberky a Janovickými z Rýzmburka – měla jí být právě Přibíkova poprava. Březan v té souvislosti uvádí, že Přibík „*slouživ pánům [z Rožmberka] na tvrzi Čechovici, zprotiviv se, od pánů dobyt a na hrdle potrestán*“.¹⁶⁵ Čím konkrétně se proti vrchnosti – Petrovi IV. z Rožmberka – o století později provinil Markvart z Doubravice, není známo. Roku 1498 byl na revers propuštěn a při té příležitosti vyznal, že „*v té službě jsa u JM^{ti}, učinil sem JM^{ti} neprávě a nešlechtně; kedež pro takový muoj nešlechtný účinek měl sem vedle provinění svého hodně a spravedlivě na hrdle treskán býti*“ a pouze na přímluvu Oldřicha z Rožmberka mu rožmberský vladař udělil milost. Z oblasti panství hlubockého je z téže doby (1490) výslovný doklad hrdelního postihu za braní úplatků a nelitostný je i Jan Hasištejnský, když nabádá: „*Služebníka zloděje a škůdce domu tvého u sebe nechovej a odbud' nebo oběsiti dej za časů*“. V souladu s tím také žák předhazuje podkonímu: „*Ale vy, hubené panošky, vy nejste bezpeční trošky [tj. před šibenicí], vy strachy zdrastíte kčiči, jedúc mimo šibenici*“. Na druhé straně ovšem *Vladislavské zřízení* pamatuje na případy nedůvodné popravy služebníka či jeho internace, jež označuje za žalovatelné. Pozitivně lze říci, že žádný z extrémních případů panské zvůle vůči vlastním služebníkům není v rožmberském prostředí 15. století doložen.¹⁶⁶

Lze předpokládat, že v otázce **odúmrti a postavení v daňovém systému** nehrál služební poměr roli.¹⁶⁷ Z titulu vrchnostenských práv Rožmberkům náležela odúmrt' v případě služebníků z řad poddaných. Právě z prostředí klientely jsou známa osvobození od odúmrti – např. roku 1393 Jindřich z Rožmberka dovolil hajnému v Miličíně,

---

¹⁶⁴ Srv. např. o krádežích na hradě Helfenburku roku 1474 (AČ 21, s. 389, č. 224); o defraudacích srv. s. 366n.; o zradě srv. s. 368nn.

¹⁶⁵ BŘEZAN, Výtah 6, s. 82; záští – trvajících prý tři desetiletí – kulminovalo okolo roku 1410 a bylo ukončeno smírem roku 1413 (o celé věci blíže HEERMANN 1897, s. 86–88); problémem je tu faktografie – Rožmberkové drželi Čechovice až od roku 1409, resp. díl od 1395 (srv. s. 49) a o působení Přibíka z Janovic v jejich službách není nadto nic známo (zcela zmatečně věc podal PROCHÁZKA 1982, s. 66).

¹⁶⁶ Doklad z roku 1498 AČ 14, s. 277–278, č. 2127; z roku 1490 AČ 17, s. 366–367; HASIŠTEJNSKÝ 1851, s. 21; *Podkoní a žák* HRABÁK 1962, s. 123 (z téže skladby vyplývá, že bití čeledi bylo zcela běžné – l. c., např. s. 118–119); VZZ AČ 5, s. 231, odst. 479; případy vrchnostenské zvůle eviduje MACEK 1994, s. 139–141.

¹⁶⁷ Srv. KALOUSEK 1894 (královská odúmrt'); pro oblast církevních a šlechtických statků v českých zemích 14.–15. století FISCHER 1918, zvl. s. 259–278 (některé formulace jsou příliš příkré a tudíž nepřesné); o kšaftech v českém zemském právu RAUSCHER 1921, s. 6–13.

aby mohl svůj majetek postoupit své manželce, anebo roku 1525 obnovil Jindřich z Rožmberka osmnácti hlásným na Rožmberku jejich privilegia na osvobození od odúmrti. Dokladem práva svobodného kšaftu řady příslušníků klientely jsou odkazy učiněné především ve prospěch církve – dokládá to množství jmen příslušníků klientely v klášterních a kostelních nekrologiích (srv. s. 441nn.) i některé přímé zmínky – např. roku 1383 se připomíná rožmberská služebnice (*familiaris nostra*), již náleželo právo svobodného odkazu.¹⁶⁸ Problematická je otázka, zda a nakolik vrchnost byla oprávněna schvalovat majetkové transakce vlastní klientely – ačkoli se přikláníme k odpovědi negativní (nasvědčuje tomu např. list krále Zikmunda (1422), jímž povoluje Višňům z Větrní uzavřít majetkový spolek se sirotkem Jana Lovíka z Pasovar), některé pramenné doklady s sebou nesou určité interpretační obtíže a vzbuzují pochybnosti (není např. jasné, na jakém právním podkladě uděloval (1396) Jindřich z Rožmberka Kateřině, manželce úředníka Petra Višně z Větrní, milost, aby její věnná zástava ve Velkém Strážném po její smrti připadla jejím synům). V některých případech si Rožmberkové odúmrt' po svém úředníkovi vyprosili na králi – tak např. roku 1483 král Vokovi z Rožmberka udělil odúmrt' po Přibíkovi Hadovi z Paběnic (majetky v několika vsích na Krumlovsku).¹⁶⁹

Z hlediska postavení klientely v daňovém systému lze předpokládat, že rožmberské klientele náležely určité – ovšem jen částečné – výhody. Již dle inauguračního diplomu Janova (1310) se berní povinnost nevztahovala na šlechtické majetky (ve vlastní správě i spravované úředníky), a ovšem ani na majetky, jež šlechta postoupila svým služebníkům v užívání za jejich služby.¹⁷⁰ Blíže dokumentováno je postavení rožmberských úředníků ve vztahu k městské sbírce v Krumlově. Roku 1383 se Petr a Jan z Rožmberka zavázali za své „úředníky a služebníky“ platit veškeré „sebranie neb daně od města našeho Crumlovského“, vyjma pokrčemného mimo obvod městských hradeb. Jak ovšem vyplývá z rejstříků krumlovské městské sbírky z 15. století, Oldřich z Rožmberka ani jeho nástupci nepokládali gesto svých předků za závazné i pro sebe a rožmberští úředníci zcela běžně odváděli poplatky spojené s držbou polností a v některých případech i městských nemovitostí (srv. s. 425) – mezi poplatníky „*de domo*“ překvapivě figurují i šlechtici, např. Petr Višně z Větrní. Celkově i v rezidenčním městě se ovšem zjevně uplatnilo osvobození šlechtických nemovitostí od poplatků, neboť jejich výskyt je výjimečný.

---

¹⁶⁸ Doklad z roku 1393 RBMAV 3, s. 122, č. 282; z roku 1525 SOA Třeboň, Vs Rožmberk, listiny, kart. 1, stará sign. 2116; opis in: CodRos, fol. CLXXVIIIv–CLXXIXv; otázkou poměru testamentů k právu svobodného odkazu se zabývala WAŠKO 1996, s. 21nn.; doklad z roku 1383 UBK 1, s. 75, č. 274.

¹⁶⁹ Doklad z roku 1422 NOVÁČEK 1903, s. 8–9, č. 7; z roku 1396 UBK 1, s. 124, č. 418; RBMAV 3, s. 149, č. 353; z roku 1483 SOA Třeboň, CS, II–93–1; v případě nižší šlechty v německých zemích ERNST 1916, s. 30, vyslovil předpoklad, že „*ist doch schon im zwölften Jahrhundert das Recht des Herrn an den Gütern seines Dienstmannes so geringfügig, fast bedeutungslos*“ – úloha vrchnosti však tak zcela zanedbatelná nebyla, neboť sám autor cituje řadu listin, jimiž vrchnost dovoluje služebníkům prodávat jejich zboží.

¹⁷⁰ KROFTA 1930, s. 242–245.

Těžko však soudit, zda se v případě rezidenčního Krumlova uplatnily trendy, jež Isenmann formuloval ve vztahu ke šlechtickým nemovitostem ve městech („*gerade die Steuer- und Wehrpflicht sind es, die das Patriziat und den stadtsässigen Ritter in den Augen des Adels... dequalifizieren*“), kde v případě vrchnostenských úředníků a služebníků spatřuje odraz privilegovaného postavení ve větší rozloze jejich domovní parcely.¹⁷¹ Ani na venkově nebyli rožmberští úředníci osvobozeni od běžných poplatků – např. v úročních rejstřících (n.) panství Příběnice z let 1445–1446 jsou evidovány úroční platy z polností ve vsi Přeseka, jež odváděl treboňský hejtman Pešík z Bělé. Podobně ani venkovští rychtáři nebyli na rožmberských panstvích po dobu výkonu úřadu osvobozeni od poplatků – v tomto smyslu jednoznačně svědčí dochované úroční rejstříky, kde naopak rychtářské platy náležejí k nejvyšším.¹⁷²

Propadnutí majetku, či jeho části ve prospěch vrchnosti bylo zřejmě možné v případě neplnění platebních povinností, případně neoprávněného obohacování se na účet vrchnosti.¹⁷³

Zda bylo v 15. století nějakým způsobem pamatováno na **hmotné zajištění úředníků v době jejich stáří a pro případ dlouhodobé nemoci**, není známo. Totéž platí i o **zajištění vdov**. Právně zakotvená podpora úředníků v době nemoci a především ve stáří, stejně jako jejich vdov, se objevuje až v 18. století a středověk ji neznal.¹⁷⁴ Běžné však již tehdy byly případy různých podpor, jež Willoweit výstižně označuje *Gnadengeld*. Jan Hasištejnský tu přímo apeloval, aby vrchnost nezapomínala na věrné služebníky v době jejich stáří a chudoby, a poskytovala jim přiměřenou pomoc. Méně zámožní služebníci českých králů bývali nejpozději od 14. století na stáří zaopatřováni určitým platem, případně bývali na dožití umístěni v některém zeměpanském klášteře. Pozoruhodným dokladem je tu i smlouva, již roku 1489 uzavřel Jindřich z Hradce se zedníkem Jankem o doživotní službě, přičemž v době, kdy by Janek byl již práceneschopný, mu bude vyplácena doživotní renta 8 kgm. ročně a vrchnost mu nadto na vlastní náklady postaví na svém pozemku dřevěný domek (osvobozený ode všech platů a povinností),

---

¹⁷¹ Doklad z roku 1383 (český překlad patrně 15. stol.) GROSS 1906, s. 5, č. 1; landkrabí hessenští ve druhé pol. 15. stol. dokonce hradili za své úředníky i příslušný nájem v městských domech (srv. ZIMMERMANN 1925/1974, s. 56, a položku *Quartiergeld* na straně výdajů příslušných účtů, l. c., s. 342); k postavení šlechtických nemovitostí z hlediska městských financí ISENMANN 1988, s. 64, 274, 276–278; BEER 1915, s. 75–92, bližší pozornost otázce zdanění šlechtických nemovitostí nevěnoval; o platebních úlevách obecně MACEK 1998, s. 71; o povinnostech vůči městu, plynoucích z tamější šlechtické domovní držby, ZOTZ 1993, s. 29–37 (platebním povinnostem není věnována zvláštní pozornost).

¹⁷² Doklady z let 1445–1446 SOA Třeboň, Vs Třeboň, I A 6G^{beta} 11, fol. 1v, 3v, 8v.

¹⁷³ Srv. k tomu POLL 1925, s. 45–48 (otázkou právního postavení klientely ve vztahu k odúmrti obecně se však autor nezabýval).

¹⁷⁴ Srv. WUNDER 1985, s. 457–473.

jenž bude po Jankově smrti moci užívat jeho vdova.¹⁷⁵ Případy finanční i jiné výpomoci ze strany vrchnosti jsou ojediněle doloženy i v prostředí rožmberské administrativy – např. kancléř Mikuláš z Pelhřimova byl na stáří „*penězi zakládán od pana [Voka z Rožmberka]*“; Kašparu Trubači garantoval Petr z Rožmberka (1522) doživotně vyplácenou roční rentu 10 kgm. a stravu na krumlovském hradě; o Janu Jindřichovi z Frankenloben, úředníku na Vítkově Kameni (1587), Březan uvádí, že „*potom na Třeboň v starosti vzat a tu dokonat*“, atd.¹⁷⁶

Úředníci, kteří se nechtěli spoléhat na milodary ze strany vrchnosti, se na stáří zajišťovali prostřednictvím úroků z části svého majetku, postoupeného vrchnosti. Takto podle všeho postupoval dlouholetý krumlovský purkrabí Konrád z Petrovic, jenž roku 1479 – kdy výkon úřadu ukončil – postoupil část svého nemovitého majetku do zástavy Vokovi z Rožmberka, jenž se zavázal Konrádovi vyplácet doživotní rentu ve výši 10 kgč. ročně.¹⁷⁷

Je známo, že ještě v raném novověku vrchnosti náleželo právo rozhodovat, případně dávat svolení v případě, že úředník míní **uzavřít sňatek**.¹⁷⁸ Pro období 15. století nejsou o zvyklostech tohoto typu k dispozici žádné průkazné zprávy. Zajímavý doklad nicméně představuje zmínka, že svatební smlouva Viléma z Michnic s Elenou, dcerou †Hanse z Weissendorfu, byla roku 1488 sjednána mj. „*nach rat der edlen und wolgebornnen herren herren Bokhn und herrn Petern gebruedern von Rosenwerg, meinen gnedigen herren*“. Přímý dohled nad výběrem životního partnera své vnučky Anny vložil do rukou Rožmberků kancléř Jan Rittschawer (1462).¹⁷⁹

Příklady ze zahraničí ukazují, že některé magnátské rody, cílevědomě skupující drobné majetky v dosahu vlastní državy, ve snaze zabránit nekontrolovaným majetkovým transakcím ve sféře svého zájmu prosadily právo vlastního souhlasu ve věci sňatků příslušníků klientely a případně dalších závislých osob – nic takového ovšem není v rožmberském prostředí doloženo, ba ani nelze předpokládat.

---

¹⁷⁵ WILLOWEIT 1983a, s. 358–359; v případě markrabí bádenských HERKERT 1910, s. 119, uvádí, že „*die meisten höheren Beamten erhalten noch ergiebige Leben und dürfen diese in der Regel quasi als Ruhegehalt weiter behalten*“, konkrétní doklady však necituje; HASIŠTEJNSKÝ 1851, s. 21; podpora zeměpanským úředníkům – doklady z Čech 14.–16. stol. TADRA 1883; doklad z roku 1489 SOA Třeboň, pob. Jindřichův Hradec, RA z Hradce, II–A–7.

¹⁷⁶ Pomoc kancléři Mikulášovi SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 177 (zpráva však není zcela spolehlivá); plat Kašparu Trubači CodRos, fol. CXXIIIv–CXXIIIr; zaopatření Frankenlobena SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 169.

¹⁷⁷ UBK 2, s. 203, č. 944.

¹⁷⁸ Srv. např. doklad z roku 1560, týkající se rožmberského úředníka Jana Černého z Vinoře (GROSS 1909, s. 148–151, č. 126, 127).

¹⁷⁹ Doklad z roku 1488 SOA Třeboň, CR, z Michnic 1, kart. 33; z roku 1462 UBK 2, s. 129–131, č. 554; srv. též níže s. 464.

Jedním z měřítek úspěšnosti neurozeného jednotlivce a zpečetěním jeho společenského vzestupu byla **nobilitace**.¹⁸⁰ Tohoto aspektu je třeba si povšimnout i v kontextu klientelismu – výzkumy pro období 16. století ukazují, že zvláště v jeho druhé polovině se řada vyšších úředníků protekcí své vrchnosti domohla erbu a predikátu.¹⁸¹ Situace v rožmberském prostředí 15. století vykazuje poměry diametrálně odlišné – je to přirozeně dáno i sociální skladbou úředníků, mezi nimiž se drtivá většina rekrutovala z řad nižší šlechty. Bez problémů lze ve sledovaném období v prostředí rožmberské klientely interpretovat pouze nobilitaci Petra Maksanta roku 1434 – erb mu udělil král Zikmund. Stalo se tak snad na přimluvu Oldřicha z Rožmberka – Zikmundova listina pro Maksanta byla vydána v září 1434, kdy král a spolu s ním i Oldřich pobývali v Řezně.¹⁸² O změně sociálního statutu na základě vlastnictví svobodného nemovitého majetku¹⁸³ lze po polovině 15. století již jen těžko uvažovat – není tudíž jasné, kdy a kým byli nobilitováni Klaricové (Řehoř Klaric je roku 1479 titulován jako *urozený panoš*), a případně Jan Rittschawer (srv. s. 415n.).¹⁸⁴ Za neznámých okolností byl v rozmezí let 1454–1455 nobilitován Petr z Lindy, v Čechách zakoupený linecký měšťan – k rožmberské klientele sice prokazatelně nenáležel, udržoval však s Rožmberky přátelské vztahy (srv s. 293).¹⁸⁵

Souborný pohled na nobilitace v prostředí rožmberské klientely okolo poloviny 15. století ukazuje, že velmi pravděpodobně protekcí své vrchnosti se v té době domohl nobilitace jediný úředník – Petr Maksant. Nejblíže dalším analogickým případem byla nobilitace rožmberského kancléře Václava (z Rovného), pro něhož si povýšení do vladyckého stavu roku 1488 na králi Vladislavovi vyprosil Petr z Rožmberka.¹⁸⁶

---

¹⁸⁰ O společenském postavení králem nobilitovaných osob – tzv. *erbovníků* – v rámci šlechtické obce v pozdním středověku MACEK 1994, s. 43–47.

¹⁸¹ Morální profil několika takových povýšenců předbělohorské doby výstižně charakterizuje BŮŽEK 1996, s. 55–59.

¹⁸² KOLÁŘ – SEDLÁČEK 1902, s. 89, 340; reprodukce erbu z erbovního privilegia SEDLÁČEK, Atlasy 3, s. 338; řezenský pobyt – srv. LOR 1, s. 173, č. 249, 250; Oldřichovu protekci při Maksantově nobilitaci předpokládá LINTNER 1933–34/II, s. 8 (jeho výklad erbovního znamení je ovšem absurdní). K otázce Zikmundových nobilitací do rytířského stavu srv. GOLDINGER 1970, s. 332–335.

¹⁸³ Srv. IWAŃCZAK 2001, s. 229.

¹⁸⁴ Doklad z roku 1479 SVĚTECKÝ 1759–61/II, pag. 912.

¹⁸⁵ PEXA 1979, s. 31–32; TÝŽ 1986, s. 55–56; SEDLÁČEK, Atlasy 2, s. 329; srv. též LOR 2, s. 258, č. 294.

¹⁸⁶ KOLÁŘ – SEDLÁČEK 1902, s. 94; o nobilitacích úředníků v Burgundsku (15. stol.) PARAVICINI 1977, s. 145–153 (souvislost mezi nobilitací a držbou konkrétního úřadu se nepodařilo prokázat); srv. naopak, co o souvislosti mezi úřední kariérou a nobilitací na příkladu z Francie pozdního 14. století uvádí BULST 1986a, s. 400; v našich zemích není doloženo, že by výkon určitých úřadů sám o sobě zakládal na nobilitaci, jak je známo např. z Francie (srv. CONTAMINE 1986, s. 203).

Od konce 15. století jsou v prostředí rožmberské klientely k dispozici přímé doklady **propuštění z poddanství** (*vybost*). V případě právě zmíněného Václava z Rovného bylo jeho propuštění nepochybně uspišeno nobilitací, jakkoli následovalo až sedm let po ní (1495). Výslovně se souvislost mezi nobilitací a zproštěním poddanství zdůrazňuje v případě kancléře Daniela Burdy, jehož Petr z Rožmberka propustil z poddanství roku 1518 (Burda byl nobilitován císařem Maxmiliánem). Ve *vybostních listech* pro úředníky se stereotypně poukazuje na věrné služby příslušné osoby – rétoricky rozvleklé je hodnocení věrnosti a zásluh treboňského fišmistra Štěpána (Štěpánek Netolický?) ve *vybostu*, vystaveném Petrem z Rožmberka roku 1519.¹⁸⁷

Vzdělání a duchovní horizont rožmberských úředníků

V rožmberských službách působily v 15. století stovky osob, u nichž zastávání úřadu s sebou automaticky neslo určité nároky na vzdělání – vedle čtení a psaní bylo třeba zvládat minimálně základní počty.¹⁸⁸ Striktně definované vzdělanostní předpoklady pro zastávání určitého úřadu – pomíneme-li samozřejmě gramotnost – zde velmi pravděpodobně neexistovaly. Alespoň elementární vzdělání je nutno předpokládat i v případě osob na nižších úrovních správní hierarchie, např. v rámci hospodářské a lesní správy – svědectvím je písemná evidence, již tito úředníci vedli. Gramotní často byli ale i služebníci – prokazatelně např. komorné Perchty z Rožmberka. Není úplně jasné, kde všichni tito lidé své vzdělání získali.¹⁸⁹ Naše znalosti sítě škol v 15. století jsou více než torzovité – a předpoklad, že středisky vzdělanosti byly v předhusitských Čechách především fary, je nesporně pravděpodobný, namnoze však obtížně prokazatelný. Hejnic zdůrazňuje pro předhusitské období roli škol klášterních (zvláště klášterní školy vyšebrodské), pro období pohusitské a pozdější škol městských.¹⁹⁰ Zdá se, že sami Rožmberkové pokládali za stěžejní (farní) školy v Rožmberku, Třeboni a Krumlově – nasvědčuje tomu ustanovení o udílení almužen chudým školním klerikům ze strany kláštera treboňského (1380).¹⁹¹

---

¹⁸⁷ *Vybost* Václava z Rovného SČPLL I.2/2, s. 977, č. 4133; *vybost* Daniela Burdy CodRos, fol. XXVIIIv–XXIXv; *vybost* fišmistra Štěpána CodRos, fol. LIXr–v.

¹⁸⁸ WENDEHORST 1986, s. 25–27, omezil svůj výzkum pouze na rytířskou šlechtu (*Ritter*) a jeho obraz gramotnosti ve šlechtických kruzích je proto poněkud pokrivený.

¹⁸⁹ Obdobně uvažuje např. WORKMAN 1995, s. 236 (pro anglické prostředí).

¹⁹⁰ Srv. např. ŠMAHEL 1998; příkladem regionální sondy je práce TÉHOŽ 1979; HEJNIC 1974.

¹⁹¹ Doklad z roku 1380 KREJČÍK 1949, s. 111–116, č. 9; speciálně o škole treboňské KADLEC 2004, s. 54–55, 124–125; dary scholárům figurují i v rejstříku rozdělovaného sukna treboňského kláštera z počátku 15. století (GRAUS 1951).

Zhodnocení situace v prostředí rožmberské administrativy potvrzuje obecné vývojové charakteristiky – vzdor silně vzrůstajícímu významu písemné evidence je pozdní středověk ve věci vzdělanostních požadavků kladených na úředníky relativně shovívavý. K zásadní změně dochází až od přelomu 15.–16. století, v některých oblastech navíc s jistým zpožděním – tehdy poprvé jsou ve sféře zemských a vrchnostenských úřadů vzneseny požadavky na univerzitní vzdělání některých úředníků (v případě českých zemských úředníků zůstaly velmi skromné požadavky na jejich vzdělání v platnosti až do přelomu 16.–17. století, kdy se u některých úřadů začíná vyžadovat právnické vzdělání či alespoň dlouholetá praxe).¹⁹² Nejvyšší vzdělanostní nároky byly již ve středověku logicky kladeny na úředníky centrálních orgánů – především kanceláře. To je nepochybně jeden z důvodů uplatnění duchovních v prostředí vrchnostenských kanceláří (srv. s. 412n.).¹⁹³

Univerzitní vzdělání. Zvyšující se zájem šlechty o vzdělání je v pozdním středověku obecným jevem. Obdobím zlomu se jeví druhá polovina 15. století – nelze pochybovat, že jedním z čelných důvodů byl konkurenční tlak ze strany měšťanstva, obsazujícího pozice dříve vyhrazené šlechtě. Tuto vývojovou charakteristiku lze doložit celou řadou příkladů – ve francouzském prostředí ji vysledoval Bulst, analogické závěry vyplynuly i ze sond do prostředí administrativních aparátů v německé oblasti. Demandt tyto trendy prokázal na základě personálního obsazení vyšších zeměpanských úřadů v Hessensku v 16. století, vzdělání úředníků centrální správy v období markraběte Kryštofa I. Bádenského (1475–1515) Leiser sledoval v souvislosti s Kryštofovými zákonodárnými aktivitami a i v tomto případě se potvrdily obecně platné trendy.¹⁹⁴ Na základě prokázané vzrůstající úlohy vzdělání v prostředí administrativních aparátů bylo lze formulovat tezi o těsné souvislosti mezi vzděláním a úřední kariérou.¹⁹⁵ Argumenty kvantifikační povahy pro vzrůstající podíl univerzitních absolventů (resp. alespoň imatrikulovaných)¹⁹⁶ šlechtického původu vyplývají z rozborů univerzitních matrik – ze Schwingesových výzkumů vyplynulo, že zatímco ve 14. století tvořili šlechtici na středoevropských univerzitách pouhé 1–3% imatrikulovaných, v průběhu 15. století dochází

---

¹⁹² Srv. např. vágní formulace, týkající se požadavků na vzdělání francouzských královských úředníků ještě v 15. století (rozbor BULST 1986a, s. 391–396).

¹⁹³ Právě v církevní správě byl význam univerzitního vzdělání doceneňován již v předhusitské době (srv. SVATOS 1994, s. 165); o nárocích na vzdělání kancelářského personálu v pozdním středověku KORTA 1968, s. 65–67; dokladem svého druhu jsou i nemalé nároky, jež klade na vzdělání a dovednosti písařů ŽÍDEK 1997, s. 5.

¹⁹⁴ BULST 1986a, zvl. s. 387–390, 397, 401, 405; DEMANDT 1952, s. 91–131; LEISER 1960.

¹⁹⁵ K tomu např. BENNETT 1987, zvl. s. 26–29; uvedený aspekt pro období pozdního středověku a raného novověku v základních bodech shrnul SCHWINGES 1996.

¹⁹⁶ Na závažný a obecně platný aspekt upozorňuje – na příkladu francouzských univerzit 15. století – BULST 1986a, s. 390: pouhá jedna třetina (35%) imatrikulovaných zde dosáhla bakalaureátu, zatímco v případě licenciátu se jednalo o 6–8% a u doktorátu činí tento podíl jen 3%.

k obratu a v období 15.–17. století se již podíl šlechty na německých univerzitách pohyboval mezi 6–25 (30)%.¹⁹⁷

Již Below oprávněně spojoval strukturální změny ve správních systémech (16. stol.) s nástupem vzdělaných profesionálních úředníků (*gelehrtes Beamtentum*). Nárůst úlohy a vlivu univerzitních absolventů je zvláště výrazný v případě poradních sborů a kolegií – na příkladu rady württemberských vévodů v 15.–16. stol. to detailně dokumentovala Lange–Kothe, zatímco Lieberich napočítal ve službách bavorských vévodů v průběhu 15. století více než 120 právníků. Soubor uvedených jevů Hesse právem označuje jako „*Vervwissenschaftlichung* der einzelnen Verwaltungsbereiche“.¹⁹⁸ V globálním pohledu se tu ukazuje zaostávání zeměpanských a vrchnostenských administrativ za administrativami církevními, kde se učení právníci a obecně univerzitní absolventi uplatňují již od 13. století. Jejich působení ve světských administrativách je v té době výjimkou – doloženou např. v habsburské správě od 13. století, v případě správních struktur saských vévodů jsou právníci doloženi od 14. století (v 15. století tu lze sledovat proces laicizace – svěští právníci nabývají převahy nad duchovními). Období zlomu zajímavě dokumentuje prosopografie členů rady vévodů z Kleve v první polovině 15. století, kdy zde šlechtici a učení radové působili vedle sebe.¹⁹⁹

V rožmberském prostředí je univerzitní vzdělání doloženo téměř výhradně v případě duchovních, z okruhu světské klientely je ve sledovaném období znám maximálně jediný absolvent. Jedná se o Řehoře Klarice, jehož několik pozdních zmínek z roku 1470 uvádí s doktorským titulem.²⁰⁰ Vyšší vzdělání je třeba očekávat především u členů rožmberské kanceláře. V případě personálu krumlovské kanceláře je podíl osob s univerzitním vzděláním těžko postižitelný, neboť v případě většiny písařů ještě v 15. století není známo ani jejich jméno. Zvyšující se podíl osob s univerzitním vzděláním lze před-

---

¹⁹⁷ Percentuální údaje SCHWINGES 1986, s. 381; BOEHM 1984, s. 76; o příčinách zlomu v 15. století SCHWINGES 1986, s. 381, s. 386–391; BOEHM 1984 sledovala měnící se postoje k otázce gramotnosti (14.–15. století) a využila též pozdně středověkých knížecích zrcadel a instrukcí (o univerzitních studiích šlechty l. c., s. 74–78); poněkud pozitivnější úsudek o vzdělanosti středověké šlechty obecně vyslovil (na příkladu Anglie) McFARLANE 1973, s. 228–247; na vzrůstající roli vzdělání v prostředí nižší šlechty 15. století upozorňuje i SPIESS 1998, s. 90; case study, ilustrující poměr české, resp. moravské šlechty k univerzitnímu vzdělání (15.–16. stol.), na příkladu Černošských z Boskovic zpracoval MĚŘÍNSKÝ 1998.

¹⁹⁸ BELOW 1923, s. 208; LANGE–KOTHE 1941, zvl. s. 250–257; LIEBERICH 1964a, dle prosopografie s. 153–189; HESSE 1999, s. 264.

¹⁹⁹ Srv. STELZER 1982, s. 166–186 (arcibiskupství Salzburg, konec 13. stol.); MÄNNL 1998 (arcibiskupství Mohuč); univerzitní absolventi v habsburské administrativě SABLONIER 1979, s. 180; saská administrativa LIEBERWIRTH 1995; administrativa vévodů z Kleve KNECHT–STACHELSCHIED 1958, s. 6–12.

²⁰⁰ UBK 2, s. 167–168, č. 742, 745, 746 (tyto prameny – chebské provenience – nelze pokládat za zcela spolehlivé).

pokládat pouze na základě analogií.²⁰¹ Právnické vzdělání měl velmi pravděpodobně Petr, notář Oldřicha I. z Rožberka (1374–1379), vysoce vzdělaný byl dlouholetý rožmberský notář Václav z Miličina (o absolutoriu některé z univerzit nemáme ovšem zprávu), a ovšem i kancléř Václav z Rovného o století později. Absolventem pražské univerzity prokazatelně byl kancléř Jan ze Stropnice, studii ve Vídni, Padově (doktorát kanonického práva) a poté ještě v Paříži prošel Václav Hněvsín (z Krumlova), od roku 1453 administrátor pražského arcibiskupství.²⁰²

Univerzitní studia příslušníků rožmberské klientely spadají do doby před jejich vstupem do rožmberských služeb (již z tohoto důvodu nelze ani hypoteticky uvažovat o jejich příslušnosti k vrstvě privilegovaných studentů univerzit).²⁰³ V případě světských příslušníků rožmberské klientely přinesl – v souladu s očekáváním – negativní výsledek i výzkum v pramenech univerzitní proveniencí. Základním pramenem jsou univerzitní matriky, zatímco výtěžnost ostatních druhů pramenů se v tomto směru zdá být téměř nulová. Názorně o tom svědčí Schmidtova prosopografie vyšebrodských konventuálů – bez využití údajů univerzitních matrik bylo lze do poloviny 16. století zachytit jediného univerzitního absolventa.²⁰⁴ Stejně lze přitom pochybovat, že univerzitními studii prošlo daleko vyšší procento cisterciáků. Pro výzkum v prostředí rožmberské klientely se jako stěžejní jeví univerzity pražská a vídeňská – v obou případech však byl výsledek negativní (zachytit se podařilo pouze Stanislava, syna kancléře Mikuláše [z Jihlavy] – „*Stanislaus Nicolai Cancellarii de Krummon*“ – jenž se roku 1459 imatrikuloval na vídeňské univerzitě). Doplňkově bylo přihlédnuto k univerzitě krakovské, ovšem s tímž výsledkem.²⁰⁵

---

²⁰¹ Např. v prostředí kanceláře bavorských vévodů (15. stol.), kde na uvedený aspekt poukázal LIEBERICH 1966, zvl. s. 242–243, a v rámci prosopografie.

²⁰² O notáři Petrovi TRUC 1972, s. 129; o Václavovi z Miličina JENŠOVSKÁ 1950; o Václavovi z Rovného GROSS 1906a; o ostatních osobách SCHMIDT – PÍCHA 1904, passim; SCHMIDT 1909a, passim.

²⁰³ Jednotlivé sociální a profesní okruhy, z nichž se tato vrstva rekrutovala, postihnul SCHWINGES 1986, s. 413–424.

²⁰⁴ SCHMIDT 1922, absolvent Christophor Süessenpeckh (s. 43).

²⁰⁵ V letech 1348–1409 se na pražské univerzitě imatrikulovalo 12 příslušníků nižší šlechty (v rámci recenze práce TRÍŠKY 1981 jejich jména eviduje K. Pletzer, in: JSH 56, 1987, s. 163), nikdo z nich však nenáležel k okruhu rožmberské klientely; z univerzitních matrik (pro léta cca 1410–1470) byla excerpována *Liber decanorum* (edice: MONUMENTA 1830–32); prosopografii studentů z českých zemí na vídeňské univerzitě (pro léta (před) 1377–1450) zpracovali HLAVÁČEK – HLAVÁČKOVÁ 1961, s. 103–131; imatrikulace Stanislavova HEJNIC 1972, s. 67; Krakov byl zvolen s ohledem k určitému nárůstu počtu studentů z českých zemí, k němuž logicky dochází po roce 1420 (jak zřejmo z prosopografie ALBUM 1883). HEJNIC 1972, s. 45–47, 66–67, ve vztahu ke studentům z Krumlova hovoří především o Vídni a Krakově (Praha byla podle něho z konfesních důvodů stranou zájmu), později i o Bologni.

S ohledem na polohu rožmberských dominií na česko–německém jazykovém rozhraní je třeba se zabývat i otázkou **jazykových znalostí** rožmberských úředníků.²⁰⁶ Bylo již zmíněno, že latinou i oběma národními jazyky vládli úředníci kanceláře (srv. s. 343n.), stejně jako duchovní, jež Rožmberkové pověřovali diplomatickými misemi (srv. s. 297nn.). V případě ostatních úředníků předpokládáme alespoň základní znalosti němčiny (což na základě dochovaných pramenů ovšem ve většině případů nelze blíže dokumentovat) a podobně i v případě latiny. Tento jazyk se silou tradice udržoval v písemnostech evidenční povahy (v 15. století tu stále častěji figuruje promiskue s českými ekvivalenty), ovšem jeho užívání bylo stereotypní, omezovalo se na několik desítek slov a obrátů (názvy řemesel, běžného zboží, úzantní forma účetních uzávěrek ap.) a nevyžadovalo žádné hlubší znalosti jazyka a jeho gramatiky. Zdá se dokonce, že alespoň v některých případech sloužila latina jen jako ozdoba. Např. v česky vedených rožmberských rybníčních registrech (1450/1452–1465) písař cítil potřebu zaznamenat vypuštění Církevního rybníka latinsky („*Anno domini millesimo etc. lxii deaquata est piscina dicta Cirquiczny*“), načež dále již pokračoval opět česky; na jiném místě pak svůj odhad rozšafně uvedl slovy „*ut puto*“. Nehledě k patrně nevalným znalostem latiny byla řada šlechticů té doby bilingvní – německy prokazatelně uměl Oldřich z Rožmberka a jeho synové, i řada dalších šlechticů (na základě rozboru forem komunikace české šlechty s říšským prostředím ve druhé čtvrtině 15. století to mohl konstatovat Polívka); latinu (alespoň její základy) jakožto součást šlechtického vzdělání reflektuje stylizovaná žádost *Ludvíka z Pernštýna* aby poté, co dosáhne gramotnosti, „*latině a německy at' sem naučen*“. Znalost češtiny v německém prostředí byla jistě méně rozšířená – jako jedna z výjimek je zmiňován bavorský vévoda Albrecht. Z Bůžkových výzkumů dokonce vyplynulo, že v 16. století byl bilingvismus nejen v Čechách, ale naopak i v jazykově německých oblastech s vazbami k českým zemím již běžnou záležitostí.²⁰⁷

Při **globálním pohledu na vzdělanostní horizont** v prostředí rožmberské klientely lze formulovat tyto závěry:

1) V případě rožmberského správního systému v polovině 15. století nelze hovořit o profesionálním úřednictvu – určitou výjimku zde tvoří jen krumlovská kancelář. V tomto ohledu rožmberské prostředí poněkud zaostává za celkovými trendy. Nezadržitelně rostoucí role (univerzitního) vzdělání na úkor starších privilegií – vyplývajících

---

²⁰⁶ Nezbytnou bilingvnost kancelářského personálu analogicky – na příkladu německo–francouzského jazykového pomezí – zdůrazňuje KARPf 1987, s. 184.

²⁰⁷ Bohemismy v latinských textech – v účtu novohradském 1390 eviduje ŠUSTA 1909, s. 45–46; pro srovnání lze uvést bohemika z karlstějnských účtů 1423–1434 (vypsal PELIKÁN 1948, s. 165–168); záznam o vypuštění Církevního rybníka ŠIMŮNEK 2002, s. 88; obrat „*ut puto*“ l. c., s. 90; jazykové předpoklady jednotlivých úředníků rožmberské kanceláře na základě rozboru písařských rukou probírá KRÁLOVÁ 1977, s. 121; POLÍVKA 1995, s. 447; řadu dalších dokladů o bilingvistu v Čechách na sklonku 15. století uvádí MACEK 1999, s. 180–186 (s bibliografií); přání Ludvíka z Pernštýna VRTÁTKO 1864, s. 73; jazykové znalosti vévody Albrechta POLÁK 1903, s. 7, pozn. 21; BŮŽEK 1993 (o zahraničních studijních pobytech úředníků – v 15. století nedoložených – s. 582).

z urozeného původu – je od poloviny 15. století obecně platným fenoménem. Období přechodu Bulst dokumentoval na příkladu vzdělanostních předpokladů vysokých francouzských královských úředníků – zatímco v první čtvrtině 15. století podíl univerzitních absolventů nepřesáhl 4%, od druhé poloviny 15. století lze konstatovat zřetelné zvýšení jejich počtu. Na základě studia sociálního původu (užší) rady římských králů Heinig zjistil, že dosavadní zhruba rovnoměrný podíl nižší šlechty a měšťanů se na sklonku 15. století začíná obracet ve prospěch měšťanů a ve městech usedlé šlechty (*Stadtadel*). Pokles úlohy šlechty ve správních systémech lze v pozdním středověku dokumentovat v řadě dalších oblastí – např. v Porýní, Vestfálsku, ale i ve Francii či Burgundsku, kde v 15. století tzv. „stará“ šlechta rovněž začíná ztrácet oproti osobám sociálně níže postaveným, avšak disponujícím vzděláním právním či v oblasti financí. V případě správního systému bavorských vévodů lze přímo hovořit o vrstvě profesionálních úředníků (*Berufsbeamtentum*), již vévodové cíleně vytvářeli.²⁰⁸

2) Byl konstatován nízký podíl osob s univerzitním vzděláním – touto relativně nízkou vzdělaností se rožmberská doména nevymyká domácímu kontextu. Jasně o tom svědčí sondy, zaměřené na okruh absolventů pražské univerzity v době před– i pohusitské. Pro předhusitské období zdá se být výmluvná již skutečnost, že při výzkumu možností uplatnění univerzitních absolventů nebyl důvod kategorií „uplatnění ve službách šlechty“ vůbec zavádět. Rovněž z výzkumu pro pohusitské období vyplynulo, že ani tehdy absolventi pražské univerzity ve větší míře nehledali uplatnění ve správních aparátech šlechtických dominií – tento trend zůstal víceméně v platnosti po celé předbělohorské období.²⁰⁹ K určitému rozšíření univerzitního vzdělání dochází ovšem i v rožmberském prostředí již od doby jagellonské, kdy několik Rožmberků i jejich úředníků studovalo v Bologni.²¹⁰

3) Z výsledků studia sociálního původu úředníků (srv. s. 410nn.) vyplynulo, že pozice šlechty ještě nezačali ohrožovat vzdělání, byť neurození úředníci, především z řad měšťanů. To platí jak pro oblast lokální správy, tak i pro správu centrální, kancelář a radu v to počítaje. V rožmberském prostředí se v 15. století ještě neuplatnili oni „učení

---

²⁰⁸ BULST 1986a, s. 376, 399; HEINIG 1998; Porýní GENSICKE 1965, s. 148–149; Vestfálsko THEUERKAUF 1965a, s. 172–173; Francie BULST 1986a, s. 375–376, 404; Burgundsko WIN 1986, s. 102–103; Bavorsko ETTELT – HAUSFELDER 1992, s. 125; vzrůstající podíl profesionálních úředníků v severoněmeckých oblastech od druhé poloviny 15. století konstatuje WRIEDT 1990, s. 198–200.

²⁰⁹ Výzkum na poli uplatnění univerzitních absolventů SVATOŠ 1994; znalosti domácích poměrů bude v tomto směru podstatným způsobem precizovat analýza univerzitních matrik – srv. programovou štať BOROVIČKOVÉ 2000, ve vztahu ke šlechtě zvl. s. 203, 209, 219; pro pohusitské období ŠMAHEL 1982, zvl. s. 15–17, 20; SVOBODNÝ 1986, zvl. s. 25, 30, za léta 1576–1620, resp. 1501–1620 zachytil pouze sedm univerzitních absolventů – (literárně činných) osob, jež (zcela či zčásti) našly uplatnění ve správních systémech šlechtických dominií (tj. 1%).

²¹⁰ Dobový kontext je dobře zřejmý ze studie MÜLLERA 1999a.

radové“ (*Gelehrte Räte*), k nimž německá historiografie řadí právnicky vzdělané osoby působící jako kancléři, radové, diplomaté ap., rekrutující se především z řad měšťanů.²¹¹

4) **Duchovní horizont** úředníků – převahou z řad nižší šlechty – je rovněž obtížně rekonstruovatelný a nadto nemusí striktně korespondovat s dosaženým vzděláním. Jako přínosné se jeví studium reflexí a recepce **knižní kultury** v tomto prostředí – očekávaný chabý výsledek potvrzuje např. Hlaváčkův soupis středověkých knihovnických katalogů (z prostředí nižší šlechty nejsou vůbec doloženy) i absence knih v několika málo dochovaných testamentech z prostředí rožmberské klientely (výjimkou tu je choustnický úředník Petr Maksant, jenž svou knihovnu výslovně v testamentu vzpomíná). Přesto lze alespoň v případě některých šlechticů očekávat minimálně příruční knihovny o několika svazcích (tento typ knihoven je v 15. století hojně rozšířen v jazykově německé oblasti). Automaticky předpokládat lze vlastní knihovny v případě duchovních, působících v rožmberské administrativě (výslovně doložena je knihovna Jana ze Stropnice, jenž ji testamentárně odkázal treboňskému klášteru).²¹² Pouze v obecné rovině bez speciální vazby k prostředí rožmberské klientely a duchovnímu horizontu jejich příslušníků se mohou nést poukazy ke znalosti děl staročeského písemnictví (zvláště Dalimilovy kroniky, Alexandreidy a případně dalších, např. Tristrama) ve šlechtickém prostředí, stejně jako na duchovní horizont významných myslitelů z řad nižší šlechty (např. Tomáš ze Štítného, Petr Chelčický).²¹³

Společenské vazby rožmberské klientely

Již v 15. století se v několika rovinách odehrávaly **mimoslužební vztahy klientely s pány z Rožmberka**.²¹⁴ Obecně lze konstatovat, že hranice služebního i společenského formalismu byla velmi často překročena – v některých případech lze předpokládat i přátelství.²¹⁵ Úředníci se neváhali obracet na vrchnost se žádostí o pomoc a přímluvu i ve

---

²¹¹ BOEHM 1984, s. 67–69 (s obsáhlou bibliografií).

²¹² HLAVÁČEK 1965; Maksantova knihovna HRADILOVÁ 1992, s. 52–54, č. 5; TECL 1991, s. 328, neváhal Maksanta označit za „nejstaršího konkrétně známého, soukromého bibliofila celého širokého Táborska“; šlechtické knihovny v německých zemích ENDRES 1982, s. 100–101; SPIESS 1998, s. 92–93; knihovna Jana ze Stropnice MAREŠ 1896, s. 527; k lokálním kulturním centrům náležela např. i svítnenská fara (sám Jan ze Stropnice držel v letech 1425–1440 v Trhových Svinech kaplanství), z níž se podnes dochovalo nezvyklé množství rukopisů převahou z první poloviny 15. století (PLETZER 1994a).

²¹³ Znalost postav rytířské epiky v prostředí české šlechty a měšťanstva na základě osobních jmen systematicky studuje V. Bok (z poslední doby např. BOK 2003, s evidencí svých starších prací).

²¹⁴ Aktuální stav a směry výzkumu zvláště neformálních společenských vazeb a jejich rovin v pozdním středověku (na základě materiálu z městského prostředí) demonstroval TEUSCHER 1998a, s. 2–21.

²¹⁵ BŮŽEK 1996, s. 47–56, zužuje vztahy sledovaného typu pro období raného novověku na úroveň zdvořilostních konvencí a příležitostných protekcí ze strany vrchnosti.

svých osobních záležitostech – např. Vok z Rožmberka napomínal Budějovické (1487), aby plnili znění dohody, již uzavřeli s Ondřejem Prindlem, původně budějovickým měšťanem a nyní rožmberským služebníkem, jindy se na Voka z Rožmberka se žádostí o pomoc ve věci pozůstalosti po svém otci obracel Petr, syn †Stanislava z Přerova, někdejšího písaře panství Choustník – Soběslav (1516), ap.²¹⁶ Řada rozličných žádostí se k Rožmberkům dostávala prostřednictvím přímluvců z řad vlivných úředníků, především krumlovských purkrabí a kancléřů.

Předivo vzájemných vztahů metodou sondy velmi dobře ilustrují **testamentární odkazy**. Z analýzy dochovaných testamentů vyplývá, že téměř pravidelnou součástí závětí příslušníků rodu Rožmberků bývaly odkazy úředníkům a služebníkům (tab. 30), a naopak z testamentů příslušníků rožmberské klientely zjišťujeme, že ani oni na Rožmberky nezapomínali. Např. rožmberský fišmistr Petr Višně z Větrní odkázal (1458) plat ve vsi Blansko (u Kaplice) Janovi z Rožmberka, jehož současně ustanovil vykonavatelem závěti, kancléř Jan Rittschawer Rožmberkovi odkázal (1462) svůj dům v Krumlově a louku tamtéž. Komparativní výzkum prokázal, že obdarování bylo chápáno jako závazek věrnosti ze strany služebníka, což zpětně posilovalo prestiž pána.²¹⁷

Testamenty současně dokumentují poměr příslušníků klientely k duchovním a charitativním institucím s rožmberským patronátem (srv. s. 441nn.). Jmenovitě tu lze uvést, že příslušníci klientely náleželi již od samého počátku k dobrodincům treboňského kláštera augustiniánů (jak svědčí např. odkazy z let 1373 a 1395), mezi dobrodinci farního kostela krumlovského jsou ve 40. letech 15. století uvedeni Buzek z Rovného, Jan Rús z Čemin, Petr Višně z Větrní a jeho manželka Kateřina. Rožmberský kancléř Jan ze Stropnice daroval 200 zl. uh. treboňským augustiniánům (1440), jimž odkázal i svou knihovnu, Janův nástupce v úřadu kancléře – Jan Rittschawer – obdaroval krumlovský farní kostel i tamější klášter klarisek (kolem 1460). Velešínský písař Jan st. z Třebomyslic odkázal platy ke kostelům v Krumlově a Velešíně a klášteru klarisek v Krumlově (1471), Buzek z Rovného odkázal (před 1448) 10 gč. krumlovskému špitálu, atd.²¹⁸

---

²¹⁶ Doklad z roku 1487 AČ 10, s. 52, č. 1039; z roku 1516 SOkA Tábor, AM Soběslav, kart. 135.

²¹⁷ Doklad z roku 1458 URP, s. 93, č. 161; z roku 1462 UBK 2, s. 129–130, č. 554 (lépe vydal H. Gross, SHK 3, 1902, s. 160–163); analogické testamentární vztahy mezi vrchností a její klientelou vysledovala pro švédské prostředí 14. století WAŠKO 1996, zvl. s. 110–115.

²¹⁸ Doklady z let 1373 a 1395 KREJČÍK 1949, s. 105–106, č. 6; s. 141–143, č. 19; ze 40. let 15. stol. UBK 2, s. 72–73, č. 257; odkaz Jana ze Stropnice URK, s. 137–139, č. 70; MAREŠ 1896, s. 527; odkazy Rittschawerovy – kostel srv. pozdní svědectví z r. 1495 (SČPLL I.2/2, s. 979, č. 4141), klášter klarisek URK, s. 3–4; s. 143–144, č. 74; odkazy Jana st. z Třebomyslic AČ 7, s. 671–672, č. 103; králova confirmace (1477) Janova odkazu ke kostelu velešínskému SOA Třeboň, CS, II–399–1; odkaz Buzka z Rovného UBK 2, s. 78–79, č. 280.

Tab. 30. Rožmberské testamety – odkazy příslušníkům klientely (1262–1482)

Testátor, rok	Odkaz příslušníkům klientely	Poznámka
Vok I., 1262	odkaz notáři, purkrabímu, marštaléři ad.	CDB 5/1, s. 496–499, č. 335
Petr I., 1324	_____	SCHMIDT 1909
Mecela z Leuchtenberka, roz. z Rožmberka, 1357	odkaz služebnicím	SOA Třeboň, CR, z Leuchtenberka 2, kart. 24
[Petr II. (†1384)]	odkaz platu sklepníku Ondřejovi	UBK 1, s. 90–91, č. 317
Jan I., 1389	_____	RBMAV 3, s. 94, č. 208
Oldřich I., 1390	peněžní odkazy řadě úředníků (purkrabí, polesný a lovčí, komorníci, kuchař, povězný ad.) + zvláštní plat za spásu duše komorníka Maršíka, řeč. Straka	RBMAV 3, s. 101–103, č. 228
Jan II., 1457, 1467, 1472	_____	Srv. níže v pozn. 220
Jošt II., 1464	odkaz řádovému kancléři Klimentovi	Srv. níže v pozn. 220
Anežka, 1482	služebníci smějí rok (po její smrti) zůstat bydlet na hradě v Třeboni	KLASSEN 1999, s. 83

Svou někdejší vrchnost někteří úředníci ustanovili i **vykonavatelem závěti** – vzhledem k autoritě Rožmberků skýtal tento prozíravý krok jistotu, že poslední vůle bude splněna. Jana z Rožmberka ustanovil vykonavatelem závěti např. Petr Višně z Větrní (1458) či Jan st. z Třebomyslic (1471), kancléř Jan Rittschawer dokonce podmínil platnost odkazu 80 kgč. své vnučce Anně souhlasem Jana z Rožmberka s výběrem jejího budoucího ženicha (1462).²¹⁹ Doložen je ovšem i opačný postup, kdy Rožmberkové ustanovují své úředníky vykonavateli závěti. Trojice rožmberských purkrabí figuruje mezi vykonavateli závěti Petra I. z Rožmberka sepsané roku 1324. Jan z Rožmberka roku 1457 ustanovil některé úředníky poručníky svých dětí pro případ, že by jeho otec i bratři poručnictví odmítli převzít – v pozdějších redakcích závěti, z let 1467 a 1472 však již úředníci figurují pouze v roli svědků, nikoli vykonavatelů. Jošt z Rožmberka ustanovil roku 1464 vykonavateli své závěti rožmberské úředníky Jana Jedlici z Obděnic a Václava Vláška (ml.) z Míloňovic.²²⁰

²¹⁹ Doklad z roku 1458 URP, s. 93, č. 161; z roku 1471 AČ 7, s. 671–672, č. 103; z roku 1462 UBK 2, s. 129–131, č. 554; srv. též SOkA Český Krumlov, A III, kart. 13, inv. č. 103 (ve vztahu k donaci na božitélová procesi).

²²⁰ Doklad z roku 1324 SCHMIDT 1909, s. 63; závěti Jana z Rožmberka – 1457 SOA Třeboň, CR, z Rožmberka 5/15b, kart. 64 (srv. LOR 4, s. 430–431, č. 622); 1467 SOA Třeboň, CR, z Rožmberka 27/7, kart. 74; 1472 SOA Třeboň, CR, z Rožmberka 27/8, kart. 74; závět' Jošta z Rožmberka SOA Třeboň, CR, z Rožmberka 27/6, kart. 73; případ, kdy vrchnost ustanovila poručníky svých dětí

Dalším z úhlů pohledu, z nichž lze hodnotit mimoslužební vztahy Rožmberků a jejich klientely, jsou **půjčky hotových peněz**. Poměrně vysoké je procento příslušníků rožmberské klientely již mezi věřiteli rožmberských poručníků roku 1413 a tento trend – výrazný podíl úředníků mezi věřiteli vrchnosti – je v 15. století obecně rozšířeným jevem (sondy v jednotlivých německých oblastech to jasně dokazují).²²¹ V prostředí rožmberské klientely okolo poloviny 15. století lze říci, že její podíl na celkovém úvěru pánů z Rožmberka tvořil zhruba jednu čtvrtinu – vyplývá to z propočtu pro léta 1457–1461, založeného na písemnostech v *Libri obligationum* (evidence dluhopisů i zástavních listin). Částka peněz, jež byly ve sledovaném období Rožmberkům vyplaceny ať již jako půjčka či jako protihodnota zástavy, dosáhla výše 54.920 kgč. – příslušníci klientely se podíleli částkou 13.718 kgč. (7465 kgč., tj. 54% tvořily přímé půjčky, 6.253 kgč., tj. 46% bylo vyplaceno jako protihodnota zástav). Úrok – ročně obnášející zpravidla 10% jistiny – byl buď vyplácen vrchností v hotovosti (doloženy jsou i případy dluhopisů vystavených na nevyplacený úrok), či zajištěn na platech osedlých, jež byly věřiteli do doby splacení půjčky zastaveny.²²² Na první pohled nápadný je **podíl manželek** rožmberských úředníků mezi věřiteli pánů z Rožmberka.²²³ Nebyl v tom snad ze strany úředníků záměr? Osobám, nestojícím vůči Rožmberkům ve služebním poměru, by se dlužné částky v případě nutnosti vymáhaly snáze.

Rukojemství za dluhy nebývalo v některých případech pouze formálním závazkem.²²⁴ Svědčí o tom urgence věřitelů, požadujících – s ohledem na nedobytnost svých pohledávek z rožmberské pokladny – plnění ze strany rožmberských rukojmí. Nevděčnost úlohy rukojmích za nesolventního dlužníka odráží znění listu Oldřicha z Rožmberka, v němž slibuje pasovského biskupa – jenž přijal rukojemství za Oldřichův dluh u vévody bavorského – „*von solber selbtschol und porgschaft getreuelichen losen und an schaden*

---

osoby z řad úředníků, nebyl ve své době ojedinělý – např. poručníkem sirotek Václava z Rabštejna (†1479) byl nějaký čas n. prachatický hejtman Burian z Martic (KUBITSCHKEK – SCHMIDT 1921, s. 27).

²²¹ K roku 1413 – dle edice NOVÉHO 1989, s. 77; k podílům úředníků mezi věřiteli např. GÖRNER 1987, s. 64–84; ZMORA 1996, s. 48–50; TÝŽ 1997, zvl. s. 51–53; možnosti získání úvěru v pozdním středověku probírá WENNINGER 1982–83, s. 147–153.

²²² Dle edice RD; pro potřeby propočtu bylo třeba převést obě měnové jednotky (kgč., zl. uh.) na společného jmenovatele (kgč.); přepočty zpravidla kolísaly v rozmezí 1 zl. uh. = 34–37 gr., s výkyvy obojím směrem; Míka odhaduje podíl *klientely* mezi věřiteli na 40% (srv. s. 438); srv. metodu, jíž LEDVINKA 1985, s. 140–153, analyzoval výši půjček a okruh věřitelů pánů z Hradce ve druhé pol. 16. století.

²²³ Srv. RD, č. 32, 61, 65, 82, 89, 93, 102, 127, 133, 137, 193.

²²⁴ O instituci rukojemství (za dluhy) monograficky RAUSCHER 1923 – formální náležitosti se v rožmberském prostředí zcela shodovaly s obecným dobovým územ (o povinnostech dlužníka vůči jeho rukojmím s. 14–17); zásadní je též práce WERNERA 1965 (o přenášení břemene dluhů na rukojmí s. 176–186, o donucovacích prostředcích s. 158–176); srv. též WALLISER 1979, zvl. s. 102–108; o instituci *ležení* ČÁDA 1922.

halten wollen“: Detailní přehled o rukojemstvích za dluhy, Rožmberkům poskytovaných příslušníky klientely, podávají opět *Libri obligationum*, ale i další solitérní písemnosti. Rožmberkové se na své úředníky se žádostí o poskytnutí půjček i rukojemství obraceli zpravidla písemnou formou – konkrétním dokladem je list Zdebora z Kozího, z něž plyne, že jej Vok z Rožmberka žádal o rukojemství. Podobný postup bylo nepochybně nutno zachovávat v případě úmrtí jednoho z rukojmích, kdy bylo třeba příslušné písemnosti obnovit s uvedením jména nového ručitele.²²⁵ Rukojmí z řad rožmberské klientely v 70. letech opakovaně upomínal ve věci rožmberských dluhů např. Petr ze Šternberka, přesto však v 15. století – alespoň pokud je známo – se situace nikdy nevyhrotila do té míry, aby rukojmím hrozilo zajetí a internace, jako tomu neznámkou bývalo v 16. století. Nejsou dokonce doloženy ani případy *ležení* jako jednoho z donucovacích prostředků.²²⁶ Dochovaná korespondence nasvědčuje rovněž **aktivní účasti úředníků při umořování dluhů**. Aktivní podíl úředníků se očekával již v souvislosti s vypořádáním dluhů Jindřicha z Rožmberka (†1412) – po jeho smrti se na Krumlov v plném počtu sjeli purkrabí rožmberských hradů a osm z nich se stalo členy komise (v čele s krumlovským farářem Hostislavem z Bílska), jejímž úkolem bylo vyrovnání Jindřichových dluhů. Na počátku 40. let se výslovně uvádí, že třeboňský písař Bohuněk z Vranína přímo na Táboře „*jest listy páně vyplacovat*“, hradecký purkrabí Pelhřim z Údimi půjčil Jindřichovi z Rožmberka 40 kgč. a roku 1457 psal v té věci třeboňskému písaři Matyášovi z Úšova – sondou do mechanismu umořování dluhů (resp. úroků z dluhů) je Matyášův list Janovi z Rožmberka z následujícího roku, jenž současně ilustruje i podíl úředníků v té věci. Zcela explicitní je pak formulace v listu ze sklonku roku 1455 – Oldřich, Jindřich a Jan z Rožmberka tehdy pověřili Jana Rittschawera, aby spolu s ostatními úředníky zajistil finanční pomoc poddaných při výplatě zastavených rožmberských zboží, jmenovitě Rožmberka. Ve věci se angažoval i rada Jan Rús z Čemin, jenž následujícího roku informoval Jindřicha z Rožmberka o osobách, jež jsou ochotny zapůjčit peníze (mezi nimi zmiňuje především Jiřího z Poděbrad).²²⁷

---

²²⁵ Oldřichův list LOR 1, s. 214, č. 320; *Libri obligationum* – edice: RD; jednotlivé doklady jsou k dispozici např. k roku 1418 (TRÍŠKA 1973, s. 211–212, č. 123), či 1470 (TECL 1987, s. 85, č. 13), atd.; list Zdebora z Kozího SVĚTECKÝ 1759–61/II, pag. 912–913.

²²⁶ Upomínky Petra ze Šternberka např. AČ 6, s. 185–186, č. 73 (r. 1479); srv. též i list u SVĚTECKÉHO 1759–61/IV, pag. 570 (z r. 1472) a l. c., pag. 573 (z r. 1475? – v opisu uvedený letopočet 1457 je dle souvislostí prokazatelně chybný); problémy, s nimiž se potýkali rukojmí za dluhy pánů z Pernštejna na sklonku 16. století, zmiňuje BŮŽEK 1995, s. 220–221.

²²⁷ Doklady z roku 1412 RBMAV 3, s. 267–268, č. 679; dle edice NOVÉHO 1989, s. 69–77; ze 40. let LOR 2, s. 87–88, č. 107; z roku 1457 SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 121 (zmiňuje „*psaní téhož Pelhřima, které psal Matyášovi z Úšova písaři zboží Třeboň*“); z roku 1458 SVĚTECKÝ 1759–61/IV, pag. 647–648; z roku 1455 LOR 4, s. 384, č. 547; z roku 1456 SOA Třeboň, Historica 1740; sondu do běžné praxe umořování dluhů poskytuje např. korespondence z roku 1475 (AČ 9, s. 123–125, č. 719, 722; s. 131–133, č. 736, 737), atd.

Osoby z okruhu klientely rovněž často vystupují ve **svědečných řadách** listinných pořízení pánů z Rožmberka, případně vidimovali rožmberské listiny – pravé i falešné. Svědecké pečeti často poskytovali především krumlovští úředníci a členové rady (zvláště Jan Rús z Čemin), případně osoby z Rožmberkova doprovodu, bylo-li listinné pořízení vydáno mimo Krumlov. Úředníci lokální správy vystupují v roli svědků jen v některých případech – např. ke svatební smlouvě Lidmily z Rožmberka (1451) přivěsilo své svědecké pečeti pět vysokých úředníků teritoriální správy. Poučné je znění korborační formule v opisu jedné ze Zikmundových zápisných listin – „*My Chval z Chmelné, purgravius na Crumponově, Matěj Višně z Větrně a Buzek z Rovného vyznáváme obecně všem, že tento přiepís slovo od slova bez proměny jest přepsán s listu hlavního. Tomu na svědomie pečeti své jsme přivěsili...*“ – úředníci zde výslovně ručí za správnost přepisu.²²⁸ Opačně i Rožmberkové často svědčili na listinách vydaných příslušníky klientely či takových, jež svým obsahem měly k nim blízký vztah.²²⁹

Zvláštní pozornost zasluhuje úloha rožmberské klientely při **řešení vnitřních záležitostí rodu Rožmberků** v 50. letech 15. století. Přední rožmberští úředníci tehdy nejen přivěsili své svědecké pečeti k listinám o postoupení vladařství Janovi z Rožmberka, ale aktivně se účastnili i řešení sporů mezi oběma Rožmberky. Dobové opisy znění písemností, vyhotovených v souvislosti s tímto sporem jsou jako samostatný fascikl uloženy v treboňském archivu a poskytují o příčinách a průběhu sporu detailní poučení. Unikátní dokument představuje listina z 13. ledna 1458, jíž patnáct vysokých rožmberských úředníků vydalo o své účasti na řešení sporů mezi Oldřichem a Janem z Rožmberka svědectví. Tento pramen mimo jiné dokládá značnou váhu, jež byla svědectví úředníků přikládána – do jeho znění byly inzerovány jednotlivé body smlouvy mezi oběma Rožmberky. Úředníci participovali i na jednáních okolo výplaty klenotů, zastavených pánům z Wallsee, jednoho ze sporných bodů mezi oběma Rožmberky.²³⁰

Rožmberský rezidenční dvůr v Krumlově byl nejen centrem správy dominia, ale představoval – jak bylo v pozdním středověku obvyklé – i významné **kulturní ohnisko**. Nečetné zmínky ilustrují šíři kulturních zájmů Rožmberků – dokladem tu je např. tematická skladba knih v rodové knihovně již na počátku vlády Oldřicha z Rožmberka,

---

²²⁸ Srv. rozbor svědečných řad v práci MULARCZYKA 1977 – z hlediska nevyužitých možností analýzy výpovědní hodnoty zcela souhlasím s výhradami RUSSOCKIHO 1978, zvl. s. 671 („*Przede wszystkim nie podjął Mularczyk nigdzie próby wyróżnienia wśród osób wymienianych jako świadków...*“); vidimáty srv. např. LOR 4, s. 385, č. 548; s. 390, č. 558, aj.; doklad z roku 1451 LOR 4, s. 321–322, č. 460; opis zápisné listiny SOA Třeboň, Historica 262 (jednalo se o zápis statků kláštera chotešovského Vilémovi ze Švihova z roku 1425; opis vyhotoven roku 1430).

²²⁹ Srv. např. LOR 1, s. 44, č. 63; s. 279, č. 385; s. 56, č. 79; s. 198–199, č. 292, aj.

²³⁰ Fascikl příslušných písemností SOA Třeboň, CR, z Rožmberka 5, kart. 63; též LOR 4, passim; doklad z 13. ledna 1458 SOA Třeboň, CR, z Rožmberka 5/15, kart. 63; opis l. c., 5/13b, fol. 252v–253r; jednání o výplatu klenotů SOA Třeboň, CR, z Rožmberka 12/1, kart. 70, inv. č. 199; nezvyklý je i počet rukojmích z řad rožmberských úředníků (8) na svědectví Oldřicha z Rožmberka o prodeji zboží Lipnice a Německý Brod z roku 1452 (SOA Třeboň, CS, II–112–6).

sám Oldřich se prokazatelně zajímal o právo (vedle právních rukopisů v rožmberské knihovně tu svědectvím mohou být jeho znalosti týkající se *Maiestas Carolina*) i exaktní vědy – vypůjčoval si knihy o hornictví, vlastnil přístroj na měření času („*palcát železný lupaný, v němž jest orlof*“), zájmu o astronomii nasvědčují jeho kontakty s Janem Šindelem (autorem astronomických tabulek), stejně jako knižní dar – roku 1446 získal spis *Demutationem aure* vídeňského dvorního hvězdáře Jana. Zaujetí i pro astrologii dokumentuje dochovaná předpověď, již si pro rok 1455 objednal u Martina z Lenčice (text se vyznačuje důkladným výčtem vzájemných poloh jednotlivých planet, v rovině interpretační jsou naopak formulace obezřetně neurčité až pýthické, případně globální tak, aby předpověď byla „platná“ za všech okolností). Krumlov byl současně významným uměleckým centrem – na základě zakázek Rožmberků (a ve skromnějším rozsahu i dalších osob) zde pracovali stavebníci, umělci řemeslníci a umělci.²³¹ **Duchovní klima rezidenčního dvora** přirozeně formovali i vysocí úředníci a členové rožmberské rady – tedy osoby v těsných kontaktech s Rožmberky, aktivně zasahující i do vnitřních záležitostí jejich rodu. Úřednické špičky bývaly obeznámeny s minulostí rodu, v jehož službách stály, a někteří jednotlivci bývali v tomto směru i literárně činní. Typ literárně činného úředníka není v pozdním středověku výjimečný – z nejznámějších představitelů této kategorie lze připomenout Levolda z Northofu (†1359), úředníka hrabat z Marku a autora spisu *Hystoria de comitibus de Marka*, Hanse Ebrana z Wildenbergu, vysokého úředníka vévodů bavorských a autora díla *Chronik von den Fürsten aus Baiern* (1479, druhá redakce 1493), či Ludwiga st. z Eybu (†1502), dlouholetého diplomata ve službách Hohenzollernů, jenž na sklonku svého života zpracoval historiografický spis – jak sám v záhlaví uvádí – „*irs alten herkomens und aufnemens*“. Minimálně v případě prvního a třetího díla je zřejmý didaktický záměr – prezentace minulosti je vlastně cíleně vybraným a interpretovaným souborem následovníhodných příkladů. A není náhodné, že jak Northof, tak Eyb působili v diplomatických službách a poradních sborech svých chlebo-dárců – tento moment zřetelně ukazuje na souvislost mezi formováním dvorských kulturních ohnisek a personálním složením poradních sborů.²³²

---

²³¹ Rožmberská knihovna dle inventáře z roku 1418 (UBG, s. 391–392, č. 166a; HLAVÁČEK 1965, s. 96–97, č. 158); k Oldřichovým znalostem z oblasti práva srv. s. 137; *palcát* AČ 21, s. 343, č. 126; dokumentované kontakty se Šindelem se týkají Oldřichových snah o založení augustiniánského probošství v Krumlově (srv. s. 104) a svědčí o bližších vztazích obou mužů; o Šindelovi stručně TRUHLÁŘ 1892, s. 24–25, o jeho astronomických tabulkách TÝŽ 1900b; spis *Demutationem aure* LOR 3, s. 356–358, č. 503; větší část poměrně krátkého Lenčicova textu latinsky i v českém překladu in: HAVRÁNEK & kol. 1963–64/II, s. 546–551, 599–601; umělecké prostředí v Krumlově bylo prokazatelně kosmopolitní (srv. MÜLLER 1985; TÝŽ 1999; TÝŽ 1999a; KUTHAN 2003).

²³² Dílo Northofovo – edice: ZSCHAECK 1955, s. 1–104; o osobnosti a díle autora SCHELER 1986; místo Ebranova díla v kontextu dobové literatury o dějinách Wittelsbachů nastínil MOEGLIN 1988, s. 48–50 (tamtéž i odkaz na edici kroniky); na vysokou vypovídací hodnotu dříve opomíjeného Eybova díla – především pro období druhé poloviny 15. století – poukázal THUMSER 2000, s. 158–170; didaktický podtext děl konstatoval BACH 2002, zvl. s. 124–125, 152–154, 189.

Do tohoto kontextu zapadají i torzovitě dokumentované poměry na rezidenčních dvorech české šlechty v 15. století. I zde je zřejmé, že právě ovzduší dvora se v pozdním středověku stává druhým ohniskem (vedle rodového kláštera) rodové paměti a sebe-reflexe. Ve vazbě na rezidenční dvůr vznikají v té době tendenčně formulovaná historio-grafická a oslavná díla. Z domácího prostředí je patrně nejznámější oslavná skladba Martina z Tišnova o pánech Tovačovských z Cimburka (1464/1466) – jejím iniciátorem byl ovšem Jindřich, písař ve službách Tovačovských, jenž Martinovi z Tišnova sám dodal faktografické podklady. Další příklad loyality úředníka je k dispozici z perňštejnského prostředí – pardubický městský písař Burian, řeč. Bakalář sepsal kolem roku 1515 básnickou skladbu, vyznívající v oslavu zakladatelských aktivit Viléma z Pernštejna. V obou těchto případech je zřejmá úloha dvorských center – naznačené tendence lze oprávněně předpokládat i v prostředí rožmberského rezidenčního dvora.²³³ Pozitivní doklady písemnictví vzniklého na objednávku rožmberského dvora jsou k dispozici až od sklonku 15. století (především skladba *Rosa rosensis* Jakoba Cantera z Groningen z doby kolem roku 1500),²³⁴ pro starší období lze operovat jen více či méně oprávněnými hypotézami. Snad až příliš odvážné jsou ovšem konstrukce Salabovy, jenž přímo předpokládal existenci „*dějepisných skládání rožmberského okruhu*“ (zmiňovaných i v souvislosti s dochovaným torzem skladby o Srlínovi), k nimž na prvním místě začlenil skladbu „*O Přemyslu a Závěš*“. Tato skladba bývá tradičně chápána jako oslava Závěšova (což je v rozporu s tendencemi historicky orientovaných skladeb, jež bývaly zaměřeny k současným cílům), jakkoli pravdě byl nepochybně daleko blíže Macek, jenž skladbu interpretoval jako historicky podloženou argumentaci pro obhájení legitimacy, ne-li přímo jako glorifikaci šlechtického odboje vůči nespravedlivému králi.²³⁵ Z toho současně plyne, že vznik skladby nemusí nutně s rožmberským prostředím souviset (jakkoli autorova znalost genealogie Vítkovců by tomu nasvědčovala). Existenci účelového písemnictví lze – opět ovšem hypoteticky – předpokládat i v souvislosti s genealogickou fikcí o příbuzenství Rožmberků s Ursiny a jejím uvedením v život. Tento moment je ostatně dobře znám – konkrétnímu účelu podřízená tendence či přímo ad hoc konstruovaná aprobace právního nároku (v nejširším slova smyslu) v pozdním středověku představuje stěžejní charakteristiku probíraného typu písemnictví. Je navíc nepochybné, že alespoň část vyšších úředníků v ursinovské záležitosti nutně náležela k zasvěceným. Konkrétnější

---

²³³ Skladba o Tovačovských – edice a stručný komentář: TRUHLÁŘ 1895; Burian Bakalář svou skladbou učinil významný krok na cestě k (pozdější) úřední kariéře v perňštejnských službách, a Vilém z Pernštejna mu nadto dopomohl k nobilitaci (HRUBÝ – VOREL 1991); o úloze dvorského prostředí při vzniku děl historiografického charakteru (zvl. 15. stol.) JOHANEK 1992, zvl. s. 200, 203–204, 206–207.

²³⁴ TRUHLÁŘ 1894, s. 73–75.

²³⁵ SALABA 1904; své starší závěry stručně opakuje TÝŽ 1946 (a ve skladbě shledává projekci „*starých rožmberských tradic*“); především faktografii skladby rozebral ŠUSTA 1896, s. 206–209, jenž ji na tomto základě datoval zhruba do let 1420–1470; k oslavnému písemnictví v rožmberském okruhu a jeho kořenech v rodových tradicích naposledy MÜLLER 1999a, s. 36–40; MACEK 1994, s. 29.

obrysy tato představa dostává v souvislosti s okruhem osob okolo humanisticky vzdělaného rožmberského kancléře Václava z Rovného – Kubíková zde nedávno přispěla hypotetickým, ovšem pozoruhodným konkrétním příkladem.²³⁶

Svědectví rozličného charakteru vypovídají jednoznačně o **důvěře**, jíž se úředníci ze strany své vrchnosti těšili. Tento moment je – vedle právě uvedeného – jasně zřejmý především v souvislosti s diplomatickými poselstvími (srv. s. 297nn.), falsy listinnými i mincovními, ale např. i pečetí (srv. s. 127nn., 245, 366). Pro ilustraci tu lze připomenout i nález rozličných „*panských listů*“ – mezi nimi i závěti Oldřicha ml. Vaváka z Hradce – v pozůstalosti hradeckého purkrabího Markvarta z Vojslavic (kolem poloviny 40. let 15. století). Z rožmberského prostředí ojedinělým pramenem je sugestivní svědectví o loyaltitě vůči vrchnosti a její důvěře vůči úředníkovi, jež na počátku 40. let vydal Jan ze Srlína. Poté, co Táborští Srlínova svědectví užíli jako argumentu ve svůj prospěch, zástupci rožmberské strany jeho věrohodnost odmítli s poukazem, že „*jemu pán více nevěřil, než jakož na písarě sluší*“ – nabízí se zde dohad, že důvěra vůči úředníkům byla do jisté míry poplatná jejich postavení v rámci správní hierarchie, ovšem na základě ojedinělé zmínky nelze soudit. Ve věci důvěry výmluvná je např. i skutečnost, že Jan z Rožmberka – na sklonku 50. let donucený k zástavě strategického panství Helfenburk Janovi z Lobkovic – dal ještě před vypršením pětileté zástavní lhůty přednost převodu zástavních práv z Lobkovic na Mikuláše Příška z Čestic, příslušníka rožmberské klientely. Naopak nedůvěra, jíž choval k úředníkům na sklonku svého života Petr IV. z Rožmberka, byla proto spíše výjimkou – Bohuslav Víta ze Rzavého roku 1525 svědčil, že před časem přitisknul svou pečeť k Petrově závěti, když však chtěl listinu vidět, odvětil mu kanclér: „*Tobo tobě pán neukáže*“.²³⁷

Výpověď svého druhu poskytuje rovněž korespondence, v níž čas od času nechybí **důvěrný či žertovný tón**, nebo naopak se sdělení nese v tónu upřímném v míře, jež nerespektuje formální společenské bariéry. Příkladem je tu např. žertovné napomenutí krumlovského purkrabího od některého z Rožmberků z konce 14. století, list Zachaře z Nemyšle Janovi z Rožmberka z roku 1457, či důvěrný tón, jímž si Jan Kaplitzner stěžoval Rožmberkovi na svou nadváhu (1465). S velkou dávkou upřímnosti vyjadřovaly hořkost nad postavením své paní a svým vlastním komorné Perchty z Rožmberka v listech jejím bratřím Janu a Jindřichovi. Do této kategorie spadají i přátelské vztahy odrážející se v korespondenci, jíž s úředníky vedly Perchta (z řad úřednictva byl jejím oblíbencem

---

²³⁶ Přehled staršího bádání k otázce fikce o příbuzenství Rožmberků s Ursiny BENEŠ 1969 – celou věc je ovšem záhodno chápat v širším kontextu genealogických fikcí pozdního středověku (slibný je v tomto směru již výklad MARÁZE 2004) a zbavit ji neopodstatněné glorioly výjimečnosti (jež se ve skutečnosti vztahuje maximálně na české prostředí); KUBÍKOVÁ 2000a, zvl. s. 134–135, nově připisuje Václavovu okruhu – přesněji Václavovi samotnému – falsum známé jako *Výpověď krále Jana*.

²³⁷ Pozůstalost Markvarta z Vojslavic – svědectví jeho syna z roku 1463 (SOA Třeboň, pob. Jindřichův Hradec, RA z Hradce, I–A–1); doklad z počátku 40. let LOR 2, s. 157, č. 198; MAREŠ 1902, s. 2, pozn. 2; držba Helfenburka SEDLÁČEK, H 7, s. 94; doklad z roku 1525 AČ 14, s. 323, č. 2219.

nesporně Jan Rús z Čemin) a Anežka, dcery Oldřicha z Rožmberka. Třeboňský dvůr neprovdané Anežky z Rožmberka byl ve své době zjevem výjimečným a z dochované korespondence vyplývá, že Anežčiny vztahy především s třeboňskými úředníky byly velmi přátelské. V případě Anežčina poměru k úředníku Jarohněvovi z Úsuší Klassen dokonce operuje hypotetickým termínem „*romantic relationship*“; jisté je, že úředníci se těšili Anežčině důvěře a úctě, když např. požádala třeboňského hejtmana, aby připojil pečeť na její list pánům z Rožmberka ve věci jejího práva svobodného odkazu (1482).²³⁸

Sledujeme-li **vzájemné vztahy mezi příslušníky rožmberské klientely**, smíme konstatovat, že soudobá korespondence skýtá bezpočet dokladů o osobních přátelstvích. Především na krumlovského purkrabího a kancléře se ostatní úředníci nejednou obraceli ve svých osobních záležitostech se žádostí o přímluvu u vrchnosti.²³⁹ Žádosti o přímluvu a pomoc dokládají současně vliv, jenž na Rožmberky tito úředníci měli – se žádostí o přímluvu se na Rittschawera obracel Parzival z Aichperku a dokonce i Jindřich z Rožmberka jej žádal: „*prosímte’ tebe, bud’ pílén těch věcí, kteréž otci svému [tj. Oldřichovi] píšem, a přímluv se ke tomu, což budeš moci*“. Na kancléře Mikuláše se roku 1472 obracel rychtář a rada města Haslachu se žádostí, aby jim Jan z Rožmberka poskytnul pomoc proti Jindřichovi Roubíkovi z Hlavatec, atd. Přímluvu hned pěti vysokých rožmberských úředníků – „*a prosímte’ vás, přímluvte se ke páně M^{tie}*“ – si hleděl zjednat Alexius z Nové Vsi roku 1443.²⁴⁰

Vztahy mezi příslušníky rožmberské klientely lze sledovat v několika dalších rovinách, např. rukojemství, poručnictví a majetkové spolky, sňatková politika (srv. s. 484nn.). O způsobu řešení sporů mezi příslušníky klientely srv. s. 309n.

Šlechtic jako vrchnostenský úředník (Typ nižšího šlechtice v pohusitských Čechách)

Studium problematiky nižší šlechty a jednotlivých aspektů jejího vývoje v pozdním středověku není v domácí historiografii věcí novou. Výraznější vlnu zájmu o dané téma lze zaznamenat ve druhé polovině 70. a na počátku 80. let 20. století – jedním z ústředních témat se tehdy stal široký komplex otázek, spjatých s postojem nižší šlechty k reformnímu programu (a husitské revoluci) a analýza její hospodářské situace. M. Polívka

---

²³⁸ Doklad z konce 14. století UBK 1, s. 111, č. 383; z roku 1457 AČ 21, s. 312, č. 70; z roku 1465 AČ 7, s. 256, č. 93; listy Perchtiných komorných SKÝBOVÁ – PORÁK 1985, s. 50, č. 2; s. 74–75, č. 16; o Perchtě nejnověji KLASSEN 1999, s. 84–105 a TÝŽ 2000, s. 711–716; o Anežce SEDLÁČEK 1883 (s edicí korespondence) a nejnověji KLASSEN 1999, s. 79–83; doklad z roku 1482 SOA Třeboň, CR, z Rožmberka 27/9, kart. 74.

²³⁹ Srv. např. AČ 14, s. 61–63, č. 1608, 1613, 1614; s. 242, č. 2052.

²⁴⁰ Žádost Aichperkova SOA Třeboň, Historica 539u; žádost Jindřicha z Rožmberka LOR 2, s. 367–368, č. 423; žádost z Haslachu MAREŠ 1881, s. 82; doklad z roku 1443 LOR 2, s. 224–225, č. 242.

sledoval jednu z profilujících osobností počátků husitské revoluce (Mikuláš z Husí) a hledal odpověď na široké spektrum otázek, souvisejících s postojem šlechty k husitství – zcela logicky se ukázalo, že danou problematiku nelze studovat bez prověření diskutabilní teze o pauperizaci nižší šlechty v předhusitském období. Širší vývojové kontury načrtnul J. Petráň – vzdor nutně limitované pramenné základně se mu podařilo formulovat vývojové tendence, jež si v základních rysech platnost podržely. V téže době se problematikou nižší šlechty v Čechách zabýval i kanadský bohemista J. M. Klassen (v centru jeho pozornosti byly otázky patronátních práv šlechty). Nižší šlechtu v kontextu politického vývoje před– i pohusitské doby reflektuje řada prací, věnovaných problematice stavovství v 15. století.²⁴¹

Jako zvláště přínosné pro studium nižší šlechty se – u nás i v zahraniční komparativní literatuře – ukazují regionální sondy, jež jsou prameny detailně podloženým východiskem pro formulování obecnějších vývojových trendů a tendencí. Jako modelový příklad lze uvést např. Andermannovu práci z oblasti Falce – na základě pěti case studies (dle jednotného vzoru sestavených monografií rodů z prostředí nižší šlechty) – bylo lze vyvodit příslušné závěry, jimž můžeme přiznat obecnější platnost a pokládat je za východisko komparace s jinými regiony. V domácí historiografii vzniklo v posledních letech několik zdařilých monografií význačných postav z řad nižší šlechty v 15. století – jmenujme alespoň Křížkovu monografii o Benešovi Mokrovouském z Hustířan – v nichž ovšem ne vždy nalézáme adekvátní závěry v širším měřítku. Jednou z cest, po nichž by se snad mohlo ubírat další studium, je typologie pohusitské nižší šlechty, odvíjející se od zdrojů jejích příjmů – studium v tomto směru je ovšem teprve v počátcích.²⁴²

O předběžný náčrt **typologie pohusitské nižší šlechty v jihočeské oblasti** se lze pokusit na základě kategorií jejích příjmů (srv. s. 429n.). Typologie je založena na specifických aktivitách jednotlivých kategorií nižší šlechty – z toho důvodu není vyčleňována jako zvláštní kategorie „šlechtic–rentiér“, neboť lze předpokládat, že určitý příjem z vlastních či zástavních majetků byl společný všem šlechticům. Stanovit lze tyto základní kategorie:

1) **Šlechtic–podnikatel.** Do této kategorie lze řadit ty šlechtice, kteří se zaměřili na cílevědomé zvyšování svých příjmů a rozšiřování majetku prostřednictvím podnikatelských aktivit. Podmínkou sine qua non byl vstupní kapitál, jenž mohl být investován do podnikání. Možností zhodnocení kapitálu se šlechtě nabízela celá řada, především v oblasti hospodářské (rybníkářství, obilnářství, chov hospodářských zvířat, později též hornictví), vojenské (Trespovy výzkumy dokládají, že rané podnikatelské aktivity šlechty

---

²⁴¹ K Mikuláši z Husí souborně POLÍVKA 1982; k hospodářskému postavení nižší šlechty před husitskou revolucí POLÍVKA 1978; PETRÁŇ 1976; KLASSEN 1975, 1978; ke stavovství v 15. století např. POLÍVKA 1984; MEZNÍK 1990; ŠMAHEL 1992.

²⁴² ANDERMANN 1982, závěry s. 169–228; KŘÍŽEK 1997.

se realizovaly právě v oblasti vojenství) a finanční (půjčky na úrok či oproti adekvátní zástavě).²⁴³

2) **Šlechtic–úředník.** Pro úřední dráhu (stejně jako žoldněřskou službu) nebylo třeba – narozdíl od předcházející kategorie – disponovat výchozím kapitálem. Tomuto typu úředníka bude třeba věnovat bližší pozornost (srv. s. 474nn.).

3) **Šlechtic–žoldněř.** Bez ohledu na paušální teze o houfech ztroskotanců – mezi nimi i zchudlých šlechticů, pro něž byla po skončení husitských válek žoldněřská služba jediným způsobem obživy, je skutečností, že řada drobných šlechticů se stává profesionálními válečníky (tradice českého žoldněřství v každém případě sahá do doby předhusitské – řada českých šlechticů–žoldněřů bojovala např. v bitvě u Grünwaldu roku 1410). V pohusitské době jsou nižší šlechtici doloženi jako velitelé žoldněřských oddílů – konkrétně i v rožmberských službách (srv. s. 276) – či jako vojenští podnikatelé, kteří na objednávku zajišťovali žoldněře. Tato praxe je bohatě dokumentována v případě najímání žoldněřů do služeb saských vévodů ve druhé polovině 40. let či do služeb bavorských vévodů na přelomu 50. a 60. let – ve druhém případě prokazatelně participovalo i několik rožmberských úředníků (srv. s. 280).²⁴⁴

4) **Šlechtic–duchovní.** Úloha nižší šlechty v rámci jednotlivých rovin systému církevní administrativy jako zvláštní fenomén je poměrně neznámá, a nezbytnou podmínkou jejího detailnějšího studia je prosopografie personálního obsazení far, klášterů, kapitul atd. Již dnes je ovšem zřejmo – a právě materiál z jihočeského prostředí zde poskytuje faktografickou oporu – že zastoupení nižší šlechty na všech úrovních církevní administrativy představuje nezanedbatelný fenomén, jemuž je třeba věnovat pozornost. Výrazným krokem kupředu by v tomto směru měly být kvantifikační analýzy pramenů církevní a univerzitní provenience, užitečné jsou i prosopografické výzkumy – prosopografie personálního obsazení jihočeských far doložila na postech farářů příslušníky vladyckých rodů z Chelčic a Tupes, Předbořic, Chodče, Cipína, Višňů z Větrní ad. Ukázkovým příkladem biografie vladyky, u něhož výběr kněžské dráhy zřejmě ovlivnila i finanční situace, jsou osudy Mikuláše z Rovného (†1426), pocházejícího z oblasti Zbirožska – přestože prameny dovolují rekonstruovat až nezvykle detailně peripetie Mikulášova života, charakterizovat jeho vztah k Rožmberkům (držitelům Zbiroha), případně reformnímu programu bohužel neumožňují.²⁴⁵ V případě řeholního ducho-

---

²⁴³ Nástin problematiky POLÍVKA 1991a.

²⁴⁴ K problematice českého žoldněřství z poslední doby ŠIMŮNEK – TRESP 2000–01; TRESP 2001; k úloze vojenského podnikání a žoldněřské služby v rámci struktury šlechtických příjmů TÝŽ 2004, zvl. s. 96–123 (s bibliografií); jmenovitě na význam příjmů z vojenské činnosti pro pozdně středověkou šlechtu poukázala GÖRNER 1987, s. 37–50.

²⁴⁵ Ke kvantifikačním analýzám DOLEŽALOVÁ 1999 (zcela nedávno autorka obhájila disertaci k tématu); BOROVIČKOVÁ 2000; obsazení jihočeských far uvádím dle vlastní nepublikované prosopografie; jednotlivě srv. např. CIKHART 1932, s. 143; KLIMESCH 1886, s. 426; SČPLL I.1/2, s. 281–282, č. 1153; LC 8–10, s. 233; biografie Mikuláše z Rovného MAUR 1997, ve vztahu

venstva lze – na příkladu kláštera vyšebrodského – za dnešního stavu znalostí hovořit o určitém vývojovém posunu. Zatímco ve druhé polovině 14. století nalezneme mezi vyšebrodskými cisterciáky poměrně značný počet osob pocházejících z řad nižší šlechty (především z Kaplicka, dílem ze Soběslavska), o století později se s ničím podobným již nesečkáme. Jen v některých případech se příslušníci nižší šlechty ve sledované oblasti dopracovali vyššího postavení – např. vladyka Mikuláš z Žestova byl v letech 1499–1522 proboštem kláštera ve Schläglu.²⁴⁶

5) **Šlechtic–lapka.** Tuto kategorii lze stanovit jen s jistými výhradami. Teprve budoucí výzkum typologie šlechty – především na základě analýzy jednotlivých aspektů žoldněřství, opovědnictví a lapkovství v pozdně středověkých Čechách – může rozhodnout o oprávněnosti zavedení této kategorie. Z jihočeského prostředí lze k tomuto typu šlechtice předběžně přiřadit především Jana Smila z Křemže, napojeného na síť lapků na Prachaticku a Klatovsku. Výjimkou ovšem nebyly ani majetkové úchvaty většího formátu – za nejasných okolností, avšak zřejmě násilným způsobem, se Janek Řitka ze Sedlce zmocnil roku 1441 Prachatic, bez skrupulí si ovšem počínal i jeho protivník Jaroš z Drahonic. Výrazně kořistnický podtext měly i aktivity Jindřicha Roubíka z Hlavatec, jenž opověděl nepřátelství Rožmberkům i několika panským rodům rakouským.²⁴⁷

Úřední kariéra – motivace a společenská prestiž. Pojem „úřední kariéra“ lze v pozdním středověku chápat v širokém slova smyslu – počínaje politickými kariérami zemských úředníků, až po uplatnění nižší šlechty ve správních aparátech dominií magnátských rodů. Pojem *kariérismus* – bez ohledu na negativní konotace tohoto slova v moderní češtině – bývá v literatuře pro období pozdního středověku chápán v širším významu blízkém sociální mobilitě. Např. Bennett chápe pojem *careerism* nejen jako úřední kariéru, ale obecně jako „*successful social climbing*“. Toto pojetí koresponduje se starší DuBoulayovou charakteristikou 15. století jako „*an age of ambition, of upward class movement*“ (v některých oblastech – jak doložil Perroy výzkumem ve francouzském prostředí – tento proces probíhal již od 13. století a jednoho ze svých vrcholů dosáhl na počátku 14. století). V západní Evropě té doby je k dispozici celá řada příkladů, kdy na počátku společenského vzestupu stála úřední kariéra, ať již ve službách zeměpanských, šlechtických, či církevních. Stone dokonce formuloval dvojí linii stratifikace pozdně středověké společnosti – vedle tradiční sociálně (vertikálně) strukturované hierarchie stanovil ještě

---

k rožmberskému prostředí zvl. s. 27–31; o uplatnění nižší šlechty (především druhorozených synů) v církevní hierarchii ve 14. století SLIVÍNSKI 1997.

²⁴⁶ Prosopografii vyšebrodských konventuálů zpracoval SCHMIDT 1922, zde zvl. s. 19; o Mikulášovi z Žestova PRÖLL 1877, s. 110–114; STRÖHL 1893, s. 122–123; PICHLER 1992, s. 106–111.

²⁴⁷ Aktuální stav bádání o fenoménu pozdně středověkého lapkovství u nás reflektuje syntéza HOFFMANN 1994; o Smilovi z Křemže ŠIMŮNEK 1997–98, s. 6–7 (s bibliografií); o Řitkovi ze Sedlce l. c., s. 10; o Jarošovi z Drahonic ŠMAHEL 1989, s. 10–16 (s bibliografií); o Roubíkovi MAREŠ 1881; do dobového kontextu lapkovství a opovědnictví začlenil MACEK 1994, s. 69–70, 105–106.

čtyři (horizontální) kategorie: obchodníci (*the merchants*), právníci (*the lawyers*), klérus (*the clergy*) a úředníci (*the administrators*).²⁴⁸

Případů, kdy úřední dráha stála na počátku společenského vzestupu a obě kategorie se prolínaly, lze v pozdním středověku nalézt celou řadu. Jen výčtem postav připomenout několik nejznámějších zahraničních příkladů úředních kariér – kariéru Lamprechta z Brunnu (†1399), Guye de Brimeu (1433/1434–1477), Jana ze Schwarzenbergu (†1528), či ze starší doby ještě Jindřicha z Liechtenštejna (†1394), jenž úřední postup obratně kombinoval s kumulováním zástav.²⁴⁹ Zatímco na předcházejících případech lze dokumentovat specifika kariér vynikajících jednotlivců, pro formulování obecných charakteristik pozdně středověkého *kariérismu* jsou daleko vhodnější případy kariér se standardnějším průběhem. Vybranou dvojici takových kariér z polského prostředí 15. století detailně zpracovala Sochacka – faktograficky detailně dokumentovala jak vlastní úřední kariéry, tak i jejich průvodní jevy (majetkový vzestup, sňatková politika), získané údaje však bohužel nevyužila v obecnější rovině jako východisko komparace, především k odlišení obecného a zvláštního v průběhu kariér. Naopak Niederstätter ve zhuštěné zkratce načrtnul charakteristické příklady několika typů šlechtických kariér 15. století (z oblasti Rakous).²⁵⁰

Rovněž v českém prostředí lze sledovat kariéry specifické a naopak takové, jež vykazují převahu standardních momentů. K těm prvním nesporně náleží několik modelových kariér z okruhu oblíbenců krále Václava IV., z pohusitského období lze uvést např. kariéru Jošta z Einsiedlu (†1474/1476) – začínal ve službách Petra ze Šternberka, odkud přešel do služeb zemského správce Jiřího z Poděbrad. Joštovu loyaltitu Poděbrad ocenil záhy po svém zvolení českým králem, neboť ještě téhož roku (1458) jej povýšil do rytířského stavu a Joštova kariéra v královských službách dále pokračovala. Oba póly kariéry – strmý vzestup a následný pád – vykazují životní osudy Albrechta Rendla z Oušavy (†po 1518). I on začínal ve šlechtických službách, u Zdeňka Lva z Rožmitálu, jenž byl protektorem svého někdejšího úředníka i později. Rendlův případ nadto dokumentuje význam právnického vzdělání pro úřední kariéru. Politických kariér nižších šlechticů je z doby husitské a pohusitské známo poměrně mnoho, jako celek však analyzovány nebyly. V nedávné době byla např. monograficky zpracována kariéra Beneše Mokrovouského z Hustířan (†1464/1467) – původně husitský radikál dochází v průběhu 20. let k dorozumění s Pražany, přičemž vrchol jeho politické kariéry spadá do 30. let, po Zikmundově smrti je stoupencem polské kandidatury, později, až do své smrti,

---

²⁴⁸ BENNETT 1987 (o úředních kariérách s. 26–29); DuBOULAY 1970, s. 61–79 (k úředním kariérám zvl. s. 66); PERROY 1962; STONE 1966, s. 17–20.

²⁴⁹ Lamprecht z Brunnu – MACHILEK 2001 (důkladná, výrazně deskriptivní monografie); kariéru Guye de Brimeu analyzoval PARAVICINI 1975, s. 86–492; kariéra Jana ze Schwarzenbergu začínala ve službách biskupství Würzburg a Bamberg (MERZBACHER 1952); Jindřich z Liechtenštejna – PFEIFER 1997.

²⁵⁰ SOCHACKA 1993 (analýza vlastních kariér s. 25–54, 73–191); NIEDERSTÄTTER 1996, s. 55–60.

přivržencem Jiřího z Poděbrad. Na závěr ještě příklad rodu Sonneggů (Suneků), kteří v 16. století zakoupili majetky i v jižních Čechách – vzestup rodu, již na konci 12. století doloženého v prostředí bamberské ministeriality, spadá až do 15. století, kdy bratři Jan I. a Kryštof náleželi k vlivným úředníkům u dvora krále Friedricha III.; Janův vnuk Jan III. se v první polovině 16. století vypracoval do úřadu hejtmana ve Štýrsku.²⁵¹

Při studiu úředních kariér často bývá striktně odlišován vstup do služeb zeměpanských a šlechtických – zatímco zeměpanská služba nabízela jednotlivci široké možnosti vzestupu, služba šlechtická bývá chápána především jako doplňkový zdroj příjmů. Nakolik druhá část této teze platí obecně, bude lze ověřit na základě srovnávací literatury a poté především konkrétní situace v prostředí rožmberské klientely. Úřední kariéra jako východisko společenského vzestupu v nejširším slova smyslu je v pozdním středověku nesporný fenomén. Především v případě nižší šlechty a měšťanů se úřední kariéra – ať ve službách církve (případně přímo jako duchovní) či vyšší šlechty – mohla stát vítaným východiskem dalšího postupu. Prestiž, s níž byl spjat výkon úřadu ve službách krále či významného jednotlivce, se v Anglii projevila dokonce v titulaturách – taková osoba měla totiž automaticky nárok na titul *gentleman/gentilhom* (poměr tohoto titulu ke stávajícím titulaturám byl v 15. století předmětem četných sporů, jež ovšem nic nezměnily na skutečnosti, že se v té době etablovali tito *gentlemen–bureaucrats* jako nová, specifická společenská skupina). Na základě široce založené analýzy z prostředí falcké nižší šlechty Andermann paralelně analyzoval tři druhy služebních poměrů – 1) zeměpanskou službu, přinášející hmotný prospěch i prestiž a posílení vlivu; 2) službu vyšší šlechtě; 3) službu v městském prostředí (především žoldnéřskou), jež znamenala v první řadě jistý příjem. Služba šlechtě dle Andermanna představovala „*eine willkommene Gelegenheit, Verselbständigungsbestrebungen beim Adel entgegenzuwirken und dessen Fähigkeiten den eigenen Zwecken nutzbar zu machen, die kleinen Herren im Bereich des eigenen Territoriums an sich zu binden und dem Einfluß konkurrierender Territorialgewalten zu entziehen*“, zatímco pro nižší šlechtu „*der Dienst bei kleineren Herren..., die außer der Besoldung nicht viel zu bieten hatten*“ byla pouze doplňkovým zdrojem příjmů „*und darüber hinaus keine Aussichten eröffnete*“. Autor zde ovšem zcela pomínil minimálně moment právní ochrany. Podobně postupoval a k podobným výsledkům dospěl Jurek, když sledoval možnosti uplatnění a typy úřednických kariér v prostředí šlechty, zakupující se ve 13.–14. století ve Slezsku (autor zachytil 401 těchto *przysłyszón*) – rytíři nacházeli uplatnění ve službách knížecích, biskupských, a případně ve městech.²⁵²

---

²⁵¹ O *milcích* Václava IV. SPĚVÁČEK 1986, *passim*; kariéra Jošta z Einsiedlu KÜRSCHNER 1868, s. 247–257 (blahopřejný list Chebských Joštovi k nobilitaci l. c., s. 267, č. 8); kariéra Albrechta Rendla MACEK 1994, s. 73–79; kariéra Beneše Mokrovouského KŘÍŽEK 1997 (autor probírá otázky, jež jsou z hlediska studia kariér obecně závažné); vzestup Sonneggů analyzuje ZIMMERMANN 1981.

²⁵² Možnosti úředních kariér ve 13. století sleduje SABLONIER 1979, s. 187–210, v habsburské administrativě l. c., s. 219–224; některé příklady úspěšných kariér z pozdního středověku uvádí SPIESS 2001a, s. 5–6; titulatury anglických úředníků STOREY 1982, s. 92–109; ANDERMANN 1982, cit. s. 187, 194; JUREK 1996, zvl. s. 67–101.

Zdůrazňovaný rozdíl mezi zeměpanskou a šlechtickou službou evidentně vychází z odlišných možností úředních kariér – zatímco zeměpanská služba, případně zemské a dvorské úřady skýtalý svým nositelům možnost kariéry a společenského vzestupu, služba ve šlechtických správních aparátech s sebou takovou možnost zpravidla nenesla. Tento závěr vyplývá zcela shodně ze sond v různých oblastech – na příkladu administrativy hrabat tyrolských okolo roku 1300 jeho platnost četnými příklady podložil Pfeifer (z jeho analýzy vyplynulo, že lukrativní byly především posty spjaté s finanční správou), taktéž v pozdně středověkém Polsku byl společenský vzestup úřední cestou vázán téměř výhradně na služby panovníkovi. Obecně platná je teze, již formuloval Paravicini o dvoře burgundských vévodů v 15. století: „*Am burgundischen Hof wie in jeder Administration gab es eine Normal-Karriere, die eine Funktion von Geburt, Lebensalter, Leistung, Protektion und Zufall ist*“.²⁵³

Zaměříme-li se na konkrétní **situaci na rožmberském dominiu**, lze konstatovat:

1) Prostředí rožmberské klientely charakterizuje – nakolik dovolují dochované prameny soudit – jednoznačně politická neangažovanost. Nikdo z tohoto prostředí není doložen jako držitel některého z dvorských úřadů obsazovaných příslušníky nižší šlechty. Nakolik se rožmberští úředníci eventuálně angažovali v krajské správě – v daném případě v orgánech krajů Bechyňského a Prácheňského – nelze posoudit, neboť personální obsazení úřadu krajských hejtmanů až na několik výjimek není známo (např. Oldřich z Rožmberka zastával úřad hejtmana Bechyňského kraje roku 1440, přičemž již roku 1420 byl jedním z králem jmenovaných hejtmanů krajů Bechyňského a Prácheňského).

Zapojení rožmberských úředníků není doloženo ani v případech, kdy se v zemské správě angažoval některý z Rožmberků. Zprávy o úřednících ve vztahu k politice Oldřicha z Rožmberka, jenž byl exponentem – někdy dosti pochybným – politického kursu krále Zikmunda – se omezují na strohé zmínky o účasti na sněmech.²⁵⁴ Příležitostná úloha diplomatických poslů – vázaných rožmberskými instrukcemi – úředníkům zůstala i později. Odlišná situace nenastala ani za Oldřichových synů, kteří byli v zemské správě aktivnější než jejich otec. Jindřich z Rožmberka zastával úřad hejtmana ve Slezsku (1454–1457), a po něm jej převzal jeho bratr Jan, jenž na sklonku svého života zastával i úřad nejvyššího komorníka (od 1469). Politicky aktivní jedinci se v prostředí rožmberské klientely neobjevují – určité náběhy lze sledovat jen v případě Jana Růsa z Čemin.²⁵⁵

---

²⁵³ Tyrolsko PFEIFER 2001; Polsko KERSKEN 2001, s. 236; omezenou platnost má to, co uvádí KORTA 1968, s. 72–73, o sociálním postavení notářů šlechtických kancelářů v Polsku; Burgundsko PARAVICINI 1977, s. 137; nad možnostmi uplatnění (nižšího) šlechtice v pozdně středověkých, zvl. zeměpanských správních systémech, uvažuje WENNINGER 1982–83, s. 137–140; lukrativnost výkonu úřadů v zeměpanských službách z hlediska finančního na příkladech konkrétních úředníků a jejich majetkového vzestupu dokumentovala SOCHACKA 1993, zvl. s. 55–71, 193–219.

²⁵⁴ O Oldřichově úloze v Zikmundově politice KAVKA 1998, zvl. s. 109–179.

²⁵⁵ Pod zorným úhlem uvedeného je naprosto neplatné tvrzení BETTSE 1955, s. 42, že „*in as far as great offices of state were filled at all during the years 1419 to 1458 we find it is the members or clients of the richest families – Wartemberg, Rožmberk, Lobkovic, Sternberk, Hradec, Pirkstejn, Kunštát...*“; Oldřich z Rožmberka

Doloženy nejsou ani případné vazby rožmberského klientelského prostředí k Joštovi z Rožmberka – johanitskému (strakonickému) velmistrovovi (1451–1467) a vratislavskému biskupovi (1456–1467).

2) Ve sledovaném období se žádný z rožmberských úředníků proto nemohl těšit protekci, již se mohl vykázat např. zemský úředník Jeroným z Hradešina (†1514) ze strany Petra z Rožmberka, jenž mj. podpořil Jeronýmova univerzitní studia. Modelový případ společenského vzestupu rodu prostřednictvím úředních kariér – z postů v lokální správě v Sandoměřsku do okruhu úředníků dvora polských králů – na příkladu tří generací rodu Grzymalů z Businy (cca 1350–1450) rekonstruoval Sikora.²⁵⁶

Celkově se zde ukazuje další z podstatných **rozdílů v pojetí klientelismu** v 15. a 16. století – tehdy již nejsou výjimečné případy, kdy vrchnostensští úředníci nacházejí uplatnění v zemském správním aparátu či v dvorských službách.²⁵⁷

Jako stěžejní **motivace ke vstupu do služby** často bývá v literatuře chápána snaha zajistit si pravidelný zdroj příjmů – a to vcelku logicky s poukazem k tíživé finanční situaci, jež část šlechty přiměla ke vstupu do služby.²⁵⁸ Speciálně se daným fenoménem – motivací ke vstupu do služby – z ekonomických pozic zabýval Rösener. Jeho východiska i závěry jsou však – minimálně pro české prostředí – značně diskutabilní. V prostředí rožmberské klientely se rozhodně nepotvrdila představa o tíživé finanční situaci nižší šlechty jako motivaci ke vstupu do služby (srv. s. 439) a formulace „*mancher Ritter mußte froh sein, wenn er als kleiner Amtsvogt oder als Hofdiener ein bescheidens Auskommen fand*“ je tu nejen neplatná, ale současně z ní vysvítá určité nepochopení dobové role klientelismu a služby vůbec. Z jiného úhlu došla k témuž závěru jako Rösener i Görner – na základě materiálu s oblasti Vestfálska vyslovila závěr, že šlechta, běžně pohrdající výkonem

---

hejtmanem Bechyňského kraje SLČ 1937, s. 95 (s mylným vročením 1441); URBÁNEK 1915, s. 484–486; hejtmanem krajů Bechyňského a Prácheňského KAVKA 1998, s. 76; srv. prosopografii hejtmanů Prácheňského kraje u SEDLÁČKA 1926, s. 198–199.

²⁵⁶ O Jeronýmovi z Hradešina HEJNIC 1984; SIKORA 1995 – z hlediska typologie úředních kariér autor sumarizuje, že „*przyrządek Grzymalów ukazuje równocześnie w całej rozciągłości jedną z trudniejszych i żmudniejszych dróg średniowiecznej kariery szlacheckiej*“ (l. c., s. 162).

²⁵⁷ Příklady uvádí BŮŽEK 1996, s. 118–119, 121; srv. v této souvislosti i pojetí klientelismu u TOPOLSKÉHO 1989, s. 22–24.

²⁵⁸ Srv. např. ANDREAS 1959, s. 269; MACEK 1994, s. 65–67, 70nn., ad.; střízlivě se k tomuto postulátu vyjadřuje SABLONIER 1982, s. 12–13; z hlediska finanční situace pozdně středověké šlechty je závažná práce ZMORY 1997 – k tradičnímu výkladu o zhoršující se hospodářské situaci šlechty a lapkovství se autor právem staví kriticky (přehled staršího bádání l. c., s. 3–11); Zmorova sonda (na základě materiálu z oblasti Frank) jen potvrdila slova HEIMPELA 1938, s. 237; inspirativní jsou nicméně otázky, jež si v monografii věnované úřadu *élus* (Francie, 16.–17. stol.) klade BÖSE 1986/I, zvl. s. 285–313 – autor vychází z rekonstrukce struktury a výše příjmů s výkonem úřadu spojených (vč. např. možností korupce či daňových úlev) a zkoumá zájem šlechty o zastávání tohoto úřadu jak z hlediska hmotného, tak i prestižního (jedním z možných aspektů studia je i „obchodování“ s uvedeným úřadem).

úřadů, je zastávala pouze z důvodu finanční tísně. Ani s doklady přezíravého postoje šlechty k zastávání úřadu se v jihočeském prostředí ovšem nesetkáváme – jediným případem tu je anachronická projekce Březanova (srv. s. 411). Stejskal, zabývající se klientelismem v období posledních Rožmberků, právem chápe příjem spojený s výkonem úřadu pouze jako jednu z motivací pro vstup do služby (příjem, jenž navíc ani nenahradil ušlý zisk z hospodářských aktivit).²⁵⁹

Motivace v podobě finančního efektu se v prostředí rožmberské klientely 15. století neuplatnila – rozhodně ne na prvním místě. Podobně nejsou k známy ani případy, kdy úřad v rožmberských službách napomohl úředníkovi ke kariéře a společenskému vzestupu, resp. stál by na jeho počátku – jak tomu bylo v případě zmíněného Jošta z Einsiedlu či Rendla z Oušavy.²⁶⁰

Jako pravděpodobnější se jeví vykládat motivaci s ohledem na **právní postavení klientely** (srv. s. 447nn.) a eventuálně šíře – na **společenské postavení vrchnostenských úředníků**. Tuto hypotézu je ovšem třeba poněkud upřesnit. Předpokládejme, že šlechtici vstupující do rožmberských služeb zde hledali adekvátní uplatnění – v takovém případě je třeba se zabývat otázkou, do jaké míry byla příslušnost k vrstvě klientely pánů z Rožmberka prestižní záležitostí. K úvahám tohoto typu nutně vedou analogie, osvětlující chápání služebných vztahů středověkou společností. *Čestná služba – honourable service* byla pokládána za osobní vztah (*personal relationship*), jehož význam a smysl nelze posuzovat na základě racionální kalkulace. Z hlediska dobového chápání pojmu *služby* Horrox výstižně sumarizuje: „*Service could confer honour, but it was also expected to engage the honour of those involved – lord and servant alike*“. V západní Evropě byla v pozdním středověku považována za prestižní především služba knížeti či králi, zatímco o postavení ve službách šlechty se v těchto souvislostech výslovně nehovoří.²⁶¹

Klíčová je tedy otázka, zda zastávání úřadu ve službách magnátského rodu (v daném případě Rožmberků) a příslušnost k jeho klientele mohla být v pozdně středověkých Čechách pokládána za prestižní.²⁶² O odpověď je třeba se pokusit i vzdor neobyčejně chudé pramenné základně pro výzkum tohoto typu. Negativně vyzní sémantická analýza

---

²⁵⁹ RÖSENER 1982, zvl. s. 482–488, cit. s. 487; GÖRNER 1987, s. 111–113; STEJSKAL 1997, s. 217–218.

²⁶⁰ Na základě vývoje v německých zemích dospěl DILCHER 1990 k závěru, že „*neubinzugekommene Gruppen des Adels (Ministeriale, Amts- und Briefadel) versuchen nachträglich, sich eine Basis ländlicher Herrenstellung zu erwerben, auch wenn ihr Aufstieg über Hofdienst und Ämter verlief*“ (l. c., s. 69); v obdobném duchu i DEWALD 1996, s. 36–40; značně specifické jsou okolnosti, jež napomohly společenskému vzestupu úředníků finanční správy v Anglii 14. století (WORKMAN 1995, zvl. s. 223, pozn. 2; s. 225, 237–239).

²⁶¹ HORROX 1994, o *čestné službě* s. 64–70, 73, cit. s. 68; srv. též WIN 1986, s. 98.

²⁶² O prestižním postavení vrstvy vrchnostenských úředníků v předbělohorském období obecně BŮŽEK 1990a, s. 134–136.

pojmu *dvořan*, z níž dosti jednoznačně vyplývá, že v 15. století takové označení titulem prestižním nebylo.²⁶³

K rámcově negativnímu výsledku vede i studium užívání úředních titulatur. Ukazuje se, že titulatur vyplývajících ze služebního zařazení (zvláště u purkrabích, hejtmanů, písařů) se užívalo téměř výhradně v úředním styku, či ve svědečných formulích právních pořízení, v soukromé korespondenci naopak ojediněle. Jako výjimku je třeba připomenout velešínského písaře Jana z Třebomyslic (1446–1462/1465), jenž titulaturu „*někdy písař velešínský*“ důsledně užíval i po skončení služebního poměru. V případě měšťanských služebníků (např. Jan Chytráček, *starý lovč*) se snad jednalo o obdobný případ. Otázkou zůstává, zda úředníci inzerovali své někdejší úřední postavení na náhrobnících, jak je doloženo ze 16. století. Jeden z nejstarších dochovaných náhrobníků tohoto typu náleží Danielu Burdovi (†1521) – byl pohřben v třeboňském klášteře a na náhrobníku je identifikován jako „*magnifici Henrici de Rosis cancellarius*“.²⁶⁴

Jen hypoteticky lze řešit otázku, nakolik mohla být služba u rožmberského dvora chápána jako součást vzdělání mladých šlechticů. Tento moment není nepravděpodobný (srv. níže o Adamovi z Rožmitálu), zvláště když je známo, že i krumlovská škola se těšila ve šlechtických kruzích – a to i v zahraničí – dobré pověsti. V západní Evropě i německých zemích byla v pozdním středověku dvorská služba nedílnou součástí šlechtického vzdělání a výchovy – na dvoře bavorského vévody Jindřicha Landshutského prokazatelně v letech 1445–1447 pobýval Jan, syn Oldřicha z Rožmberka, a o něco dříve zřejmě i jeho starší bratr Jindřich.²⁶⁵

O prestiži a společenském významu vrstvy rožmberských úředníků nesporně svědčí několik skutečností – byla to např. jejich úloha při řešení sporů mezi Rožmberky (srv. s. 467), dále je známo, že okolní šlechta úředníkům adresovala své stížnosti na Rožmberky (a naopak sami Rožmberkové využívali klientely k diskreditaci svých protivníků), stejně jako se na ně obracela se žádostí o přimluvu. Jmenovitě lze uvést, že rožmberští úředníci byli příjemci lajícího listu Jana Smila a posléze stížného listu Tomáše z Chotěmic, reagujícího na Smilovu popravu. Jako na rožmberského úředníka se Táborští roku 1443 obraceli na dobronického purkrabího Lipolta Vítu ze Rzávého se stížností na postup Oldřicha z Rožmberka vůči Jarošovi z Drahonic a sám Jaroš tehdy

---

²⁶³ O významových rovinách pojmu *dvořan* v češtině 15. století srv. s. 155 a ŠIMŮNEK 2000a, s. 179–180; pozdější zásadní posun v chápání a významu pojmu *dvořan* je zřejmý z výkladu BŮŽKA 1999, zvl. s. 22–25 (s bibliografií).

²⁶⁴ Náhrobníky rožmberských úředníků ze 16. století v Krumlově eviduje KUBÍKOVÁ 1987, s. 27–28, č. 10, 15; náhrobník Daniela Burdy MAREŠ – SEDLÁČEK 1904, s. 91; z výzkumu SABLONIERA 1979 vyplynulo, že šlechtici v Rakousích (kolem 1300) v titulaturách častěji uváděli dvorský či jiný úřad, jenž zastávali, než titul, specifikuující jejich postavení v rámci šlechtické obce (l. c., s. 172).

²⁶⁵ Srv. např. WIN 1986, s. 102; o dvorské výchově a povinnostech s ní spjatých EHRMANN 1979/I, zvl. s. 20–27; dvorská služba Jana z Rožmberka ŠIMŮNEK – TRESP 2000–01, s. 105, pozn. 120; též BŘEZAN, Výtah 8, s. 193, 197.

adresoval svůj stížný list na Oldřicha „*vám všem tovaříšóm starším v vojště Rožmberského*“, tj. velitelům rožmberské hotovosti, táhnoucí přes Božejovice k Vodňanům. Z opačné strany stojí za pozornost nelichotivé informace, jež rožmberští služebníci rozhlašovali o Alšovi ze Šternberka a to prý „*mluvie a mluvíti mají z tvé vuole a z tvého rozkázání*“, psal Aleš dotčeně Oldřichovi z Rožmberka. Ten sice vše popřel, ovšem právo své služebníky potrestat si vyhradil striktně pro sebe.²⁶⁶

Je možno mít za prokázané, že již v 15. století byl zvláště purkrabský úřad v rožmberských službách pokládán za lukrativní post. Lze tu připomenout, že téměř polovinu purkrabských a hejtmanských úřadů ve sledovaném období zastávali příslušníci pouhých dvanácti rodů (srv. s. 384) – tento údaj opravňuje minimálně k hypotéze o existenci jakési „úřednické elity“, jakkoli jistotu za dnešního stavu znalostí mít nelze. Zájem o purkrabské úřady v rožmberských službách dokládají též dochované žádosti – buď přímo o udělení úřadu nebo o přimluvu u vrchnosti v té věci. Např. roku 1540 žádal Jan Olbram ze Štětkře svého strýce Petra z Doudleb za přimluvu o „*úřad Choustnický, aby mi jej jest pán dáti ráčít*“, podobných žádostí je ovšem známo více. Na velmi silnou a vlivnou pozici krumlovského purkrabího ukazuje zmínka v listu Anny Hlohovské, vdovy po Janovi z Rožmberka, krumlovskému purkrabímu Konrádovi z Petrovic (1476), jehož obviňuje ze lhaní, a dodává: „*Věz, že se tebe nebojiem ani služebníci moji*“.²⁶⁷

Prestiž klientely je nutno posuzovat i v souvislosti s postavením Rožmberků v rámci české stavovské obce – jejich prioritní pozice zde byla nesporná dávno před tím, než na přelomu 15. a 16. století došlo k její formální kodifikaci.²⁶⁸ Dokonce i Zdeněk Lev z Rožmitálu se cítil poctěn přijetím svého syna Adama do rožmberských služeb (1516).²⁶⁹

Rožmberská klientela – elitní společnost? Pro pozdně středověkou šlechtickou společnost bylo elitářství jedním z transparentních znaků – vědomí vlastní výjimečnosti a privilegovaného postavení šlechtu nutilo k vymezení sebe sama proti neurozeným

---

²⁶⁶ Lající list Smilův LOR 1, s. 234–235, č. 350 (editorkou stanovenou datací 1437 zpochybnil ŠIMŮNEK 1997–98, s. 5, pozn. 33); stížný list Chotěmicův z roku 1447 LOR 3, s. 264–265, pozn. 3; stížný list Táborských LOR 2, s. 235–236, č. 257; stížný list Jarošův LOR 2, s. 242–243, č. 270; pomluvy Alše ze Šternberka LOR 4, s. 166, č. 220; s. 168–171, č. 225, 229; šíření pomluv prostřednictvím služebníků zjevně bylo obecně rozšířeným jevem (srv. např. HAVRÁNEK & kol. 1963–64/II, s. 200–202).

²⁶⁷ Doklad z roku 1540 SOA Třeboň, CS, II–38–1; z roku 1476 AČ 14, s. 404, č. 253; na základě výzkumu v oblasti Frank dospěl ENDRES 1982, s. 101, k závěru, že „*der Besitz einer Amtstelle war offensichtlich für den Niederadel wegen der zusätzlichen Verdienstmöglichkeiten im Landwarenhandel lukrativer und attraktiver als meist angenommen wird*“.

²⁶⁸ O postavení Rožmberků v rámci tehdejší stavovské obce srv. např. doklady u MACKA 1994, s. 34–35; za pozornost v této souvislosti stojí úvahy KUBÍKOVÉ 2000a, zvl. s. 133–134 – autorka se domnívá, že *Výpověď krále Jana* (1340/1341) vznikla právě v době okolo roku 1497 jako určitá reakce na mocenské a společenské ambice cizí šlechty a potomků Jirího z Poděbrad.

²⁶⁹ AČ 7, s. 146, č. 160.

vrstvám, ale současně i k budování stavovských přehrad ve svých vlastních řadách a obraně proti infiltracím zdola (*uzavírání stavů*).²⁷⁰ Výrazem elitářských tendencí jsou četné šlechtické společnosti²⁷¹ a taktéž v prostředí služebné šlechty se lze setkat s elitářskými tendencemi. Kleinschmidt vymezil pět základních hledisek, na jejichž podkladě charakterizoval formování skupin (*groups*) ve středověké společnosti – klientelismus vycházející ze služebných vztahů stojí nejbližší skupině druhé („*Contractual groups*“), k jejímž charakteristikám náleží, že „*did not claim exclusive membership*“. Před přeceňováním služebného poměru jako jednotícího prvku – zvláště v prostředí nižší šlechty – varují výsledky Mittelstrassovy sondy: výzkum, založený na prosopografii příslušníků několika rytířských rodů (13.–15. století) – z nichž mnozí zastávali úřady – ukázal, že v žádném období se nevyhranila skupina klientely (ve službách šlechtických či duchovenských), případně okruh osob spjatých příbuzenskými vazbami. Autor konstatuje pouze „*die kleinen Männergruppen... – Gefolgschaften, Freundschaften, Kampfgemeinschaften – zwar nicht in Widerspruch zur Verwandtschaft, aber als ein gesellschaftliches Gegengewicht dazu, in welchem das männliche Element klar dominierte*“. Ještě příkřeji svůj závěr formulovala Streich v případě wettinské klientely (14.–15. století): „*Einzig verbindendes Element dieser Personengruppe scheint der Mangel an Gemeinsamkeiten zu sein*“.²⁷²

Fenomémem elitářství – či neutrálně: ohraničení navenek – v prostředí služebných klientel je v každém případě potřeba se zabývat podrobněji. Objevuje se již od 12.–13. století – jako **uzavřená skupina osob** spjatých služebným poměrem ke Štaufům (a navenek erbovním znamením draka) se prezentovala např. štaufská ministerialita v okolí Frankfurtu, existenci četných uzavřených skupin ministeriálů zeměpanských, biskupských, i ve službách jednotlivých hrabat lze v téže době i později doložit v Rakousích. Jako o uzavřených skupinách osob lze hovořit i v případě dvorských úředníků a ministeriálů ve vévodství Braunschweig–Lüneburg, stejně tak v prostředí falcké nižší šlechty se konstituují okruhy úředníků v zeměpanských službách jako uzavřená skupina, navzájem propojená příbuzenskými vazbami. Analogicky i v případě klientely habsburské a markrabí bádenských. Moraw vysledoval zájmová seskupení dokonce v prostředí kancelářského personálu ve službách Karla IV. a analogicky i Baletka v prostředí dvorského okruhu moravského markraběte Jošta; v případě polského osazenstva kanceláře litevského velkoknížete Witolda Kiejstutowicze (†1430) se Szybkowskiému podařilo pro-

---

²⁷⁰ Výrazně elitářské tendence, dané opět výlučností – vedle vlastního vzdělání též privilegii a společenským postavením – byla v pozdním středověku vlastní především univerzitním absolventům s doktorským titulem, zvláště právníkům (srv. BAUMGÄRTNER 1986, zvl. s. 305–323).

²⁷¹ Pro základní orientaci v jazykově německém prostředí srv. kompendium KRUSEHO – PARAVICINIHO – RANFTA 1991; pojem *společnost* se jeví pro daná sdružení vhodnější označení než *řád* (jímž operuje např. BOULTON 1987), a to s ohledem na dobovou terminologii, v níž zřetelně převažovalo označení *gesellschaft*, zatímco *orden* bylo spíše výjimečné (srv. přehled terminologie KRUSE – PARAVICINI – RANFT 1991, s. 21–22, a § 1 jednotlivých položek katalogu).

²⁷² KLEINSCHMIDT 2000, s. 89–119, skupina druhá s. 103–107; MITTELSTRASS 1991, cit. s. 191; STREICH 2000, s. 57.

kázat, že uvedený okruh osob nespojovala jen národnost, ale i příslušnost k vrstvě středně zámožné šlechty, příbuzenské vazby a rovněž (až na výjimky) absence univerzitního vzdělání. Jako uzavřená sociální skupina bývají označováni i členové zeměpanských rad a kolegií – jmenovitě to bylo dokumentováno na příkladu rady vévodů württemberských v 15.–16. století (Lange–Kothe), či v případě učených právníků rovněž ve württemberských službách (Bernhardt). Odraz formování garnitury z řad nižší šlechty, spjaté s dvorskou službou za vlády Václava IV., Kavka dokumentoval na příkladu vývoje držby zeměpanských hradů v oblasti na jih od Prahy. Výrazné rysy ohrazení navenek (prostřednictvím příbuzenských a služebních vazeb) se podařilo vysledovat i v úřednických kruzích teritoriální správy – např. na základě prosopografie úředníků, v průběhu 15. století činných v administrativě úřadu Sieradz. Jako uzavřenou skupinu osob bylo lze v Anglii 14. století charakterizovat pasované rytíře – spojovacím článkem byla služba magnátům, k nimž rytíře nejednou vázaly rovněž shodné politické zájmy, vyplývající z koncentrace majetkové držby v téže oblasti („*geografijčeskaja blizost*“) a v některých případech i z příbuzenských vazeb.²⁷³

Východiskem studia elitářství v prostředí rožmberské klientely – analogicky jako ve všech předchozích případech – musejí být její **kolektivní tendence** v nejširším slova smyslu. Bylo již zmíněno, že rožmberská klientela – resp. její úřednické špičky – vystupují jako navenek uzavřená skupina osob ve vnitřních sporech v rodu Rožmberků (srv. s. 467). O politické linii a eventuálních společných politických zájmech jakožto jednotícím momentu nelze v případě rožmberské klientely vlastně hovořit – charakteristická je závislost a jednoznačná loyality vůči politické linii Rožmberků (srv. s. 362n.).²⁷⁴ Symbolicky vyjadřovanou příslušnost k Rožmberkům – např. prostřednictvím oděvu s rožmberským erbem – lze v 15. století očekávat maximálně v dvorském prostředí, kde se tato tradice, u nás doložená ve 13.–14. století,²⁷⁵ eventuálně mohla v určité podobě udržet.

Velmi malého ohlasu obecně došly v pozdně středověkých Čechách šlechtické společnosti a není proto překvapující, že v prostředí klientelských okruhů českých magnátských rodů nejsou společnosti – v daném případě založené na principu klientelismu – doloženy. Nejen u nás, ale i ve středoevropském prostředí jsou na základě klientelských

---

²⁷³ Štaufská ministerialita FRIEDERICHS 1969; oblast Rakous FELDBAUER 1973, s. 246–255; Braunschweig–Lüneburg ARNSWALDT 1969, s. 22–26; falcká šlechta ANDERMANN 1982, s. 186–187; klientela habsburská a markrabí bádenských KRIMM 1976, s. 32nn.; MORAW 1978, zvl. s. 286; BALETKA 1996, s. 307–312; SZYBKOWSKI 1998; LANGE–KOTHE 1941, zvl. s. 238–250; BERNHARDT 1972/I, s. 83; KAVKA 1985, s. 146–147; administrativa úřadu Sieradz SZYMCZAKOWA 1999; pasování rytířů v Anglii PISAREV 1973.

²⁷⁴ Jako uzavřenou skupinu osob (*Kollektivität*) – především z hlediska politických zájmů – chápe MEYER 1933, s. 255–260, habsburskou klientelu v oblasti Vorlandu; k témuž závěru jednoznačně vedl i široce založený Hahnův výzkum v prostředí braniborské klientely v 16. století (HAHN 1979, s. 204–238): k dominantním rysům zde náležel nepotismus, přičemž úzká skupina rodů, navzájem propojených příbuzenskými vazbami, usilovala o monopol při obsazování klíčových úřadů.

²⁷⁵ IWAŃCZAK 2001, s. 166.

vazeb konstituované spolky ojedinělým zjevem – určité náběhy představují např. rytířské spolky, jejichž jádro tvořila služebná šlechta z Porýní, jinak se v německém prostředí odlišuje pouze šlechta rytířská – turnajová (*Turnieradel*) a šlechta služebná. Zavádění kategorie typu „*The Cliental Pseudo-Orders*“, již Boulton vyčlenil pro středověkou Anglii, tu nemá naprosto opodstatnění.²⁷⁶ Jednotlivina – v jistém smyslu záhadná – však přesto je ve vztahu k rožmberskému prostředí k dispozici: jedná se o „Společnost Rūdenband“ („*Gesellschaft des Rudenpants*“), přičemž nejasné jsou důvody a souvislosti, za nichž úředník Chval z Chmelné (†1441) vydal svědectví v tom smyslu, že do „Společnosti“ přijal služebníka frankfurtského vévody Friedricha („...*des erbaren vesten Hansen, Frankfurters dieczzeit meins gnedign herrn herzog Friedrichs diener*“).²⁷⁷

Další roviny, v nichž lze kolektivní tendence uvnitř rožmberské klientely sledovat, otevírá studium příbuzenských vazeb a společenských kontaktů.

Příbuzenské vazby a „sňatková politika“.²⁷⁸ K instituci manželství ve středověku existuje dnes již těžko přehledné množství literatury rozličné úrovně a hodnoty, daný jev probírající z různých úhlů. Pro české prostředí má z poslední doby zásadní význam práce Klassenova a přirozeně o něco starší monografie B. Kopiczkové o postavení ženy ve středověké společnosti. Speciálně ve vztahu k postavení ženy–šlechtičny z rodu Rožmberků nebyla ani Klassenovými pracemi z 90. let překonána úvaha A. Skýbové, vyznačující se značnou mírou empatie, již u Klasseny místy postrádáme. K otázkám sňatkové politiky pozdně středověké šlechty je podstatný příspěvek Dockray – úvodem autorka sumarizuje hlavní směry bádání, ve svých interpretacích se často rozchází jejího.²⁷⁹

K otázce příbuzenských vazeb v prostředí nižší šlechty – klientelské okruhy nevyjímaje – je k dispozici poměrně rozsáhlá zahraniční komparativní literatura. Jedná se o sondy nestejněho časového i geografického záběru (14.–16. století), shodně z nich ovšem vyplývá, že příbuzenské vazby v prostředí klientelských okruhů jsou reálně

---

²⁷⁶ Negativní závěry vyplývají z katalogu KRUSEHO – PARAVICINIHO – RANFTA 1991 (zvl. § 3, 8, 27 jednotlivých položek); taktéž i práce RANFTA 1994, zvl. s. 185–249; rytířské spolky porýnské služebné šlechty GENSICKE 1965, s. 145–146; stratifikace nižší šlechty – na příkladu Bavorska LIEBERICH 1964, s. 61–70; BOULTON 1987, s. XX, uvedené řady chápe především jako panovníkem založená sdružení, „*whose 'members' were bound by an oath of clientship to the prince who bestowed the 'order' in a form of a badge*“.

²⁷⁷ SOA Třeboň, *Historica* 877 (nedat.); o „Společnosti“ KRUSE – PARAVICINI – RANFT – 1991, s. 250–255.

²⁷⁸ Příbuzenství (*cognatio*) je zde chápáno v širokém významu, tj. jako veškeré příbuzenské pokrevní vazby (srv. názorný graf u SPIESSE 1993, s. 497, a výklad l. c., s. 496, 498–500).

²⁷⁹ KLASSEN 1999, s. 33–155 (s bibliografií); KOPIČKOVÁ 1992; SKÝBOVÁ – PORÁK 1985, s. 20–36; DOCKRAY 1986 (vlastní závěry autorka vyvozuje na základě rozboru trojice modelových case studies); neobyčejně bohatá bibliografická práce WALSH 1990 se záslužně zaměřuje na evidenci studia donedávna opomíjených aspektů ženské otázky, ale speciálně problematice života šlechtičen a jejich postavení v rámci sňatkové politiky pozornost nevěnuje.

existujícím jevem, jenž se stal výchozím a určujícím pro řadu dalších faktorů. Výběrově lze zmínit alespoň některé ze sond uvedeného typu – Gzella prováděl výzkum v Malopolsku 14. století, upevňování příbuzenských pout mezi jednotlivými rody habsburské klientely kolem roku 1300 konstatoval Sablonier, analogicky i Štíh v případě ministeriálních rodů hrabat z Gorice. Velmi vysoké procento příbuzenských vazeb zjistil Demandt v případě vyšších úředníků (kancelář, komora, dvorský soud) landkrabí hessenských v 16. století – na základě prosopografie stanovil okruh 25 měšťanských rodů (pocházejících z hessenských poddanských měst), jež označil jako „*leitende bürgerliche Beamtenschaft*“ a dospěl k závěru, že k této skupině ve sledovaném období příslušelo více než 70% úředníků. Rovněž v případě horní vrstvy fürstenberské klientely (kolem 1600) mohl Asch konstatovat nápadnou frekvenci vzájemných příbuzenských vazeb.²⁸⁰ Základním východiskem analýzy v prostředí rožmberské klientely je prosopografie manželských svazků a ostatních dokladů indikujících příbuzenství (srv. tab. 31, 32) – stojí za zmínku, že ve sledovaném okruhu osob se zdaleka neuplatnila celá široká plejáda termínů označujících příbuzenské vztahy, jíž stará čeština disponovala – vyskytují se jen označení nejběžnějších příbuzenských vazeb: manžel/manželka, otec – matka/syn – dcera, bratr/sestra, švagr, strýc.²⁸¹

Specifický a celkovému kontextu problematiky konnubia v prostředí klientelských rodů pánů z Rožmberka se vymykající případ – totiž **příbuzenství přímo s Rožmberky** – se týká Viléma Lopaty z Potštejna (†před 1438). V kontaktu s rožmberským dvorem byl již od roku 1410, pečetil stížný list (1415) a podílel se na zavádění kalicha na rožmberských farách (1417), doklady jeho přítomnosti na Krumlově a aktivit v rožmberských službách jsou k dispozici z průběhu 20. let, kdy též pravděpodobně nějakou dobu zastával purkrabský úřad na nedalekém Dívčím Kameni. Vilém – syn Heřmana z Potštejna a jménem neznámé sestry Oldřicha I. z Rožmberka – byl pokrevně příbuzný s Rožmberky, a tedy i s mladým Oldřichem, na jehož krumlovském dvoře pobýval. Těsnou koordinaci obou mužů nelichotivě dokládá rovněž žalobní list Jana Smila z Křemže, jenž Oldřicha označuje jako „*zlého nečistého pána*“ a hned vedle něho Viléma přirovnává k Jidášovi. Dochované prameny dokumentují poměrně výmluvně přízeň, jíž Rožmberkové svým nesrovnatelně méně zámožným a vlivným příbuzným věnovali.²⁸²

---

²⁸⁰ GZELLA 1995 (souborně s. 69–70); SABLONIER 1979, s. 180–181; ŠTÍH 1996, s. 180–182; DEMANDT 1952, souborně s. 129 – za silný jednotící prvek, spoluurčující sňatkovou politiku, Demandt označil – vedle společných zájmů – též vzdělání (l. c., zvl. s. 131); ASCH 1986, s. 229–233, 258–259.

²⁸¹ Staročeskou terminologii příbuzenských vztahů eviduje NĚMEC & kol. 1980, s. 76–89.

²⁸² Datum smrti Viléma Lopaty není známo – 30. listopadu 1438 byl však již mrtev (srv. UBK 2, s. 37–38, č. 144; LOR 2, s. 20, č. 26); v srpnu 1421 je uváděn „*seděním na Mainstajně*“ (LOR 1, s. 38–39, č. 57); nedatovaný žalobní list Smilův LOR 1, s. 234–235, č. 350; vztahy Lopatů z Potštejna k Rožmberkům v desetiletích okolo přelomu 14. a 15. století sleduje MAUR 2002, s. 29–30; tamtéž i o Vilému Lopatovi.

Tab. 31. Příbuzenské vazby rožmberské klientely.²⁸³

Jméno úředníka	Jméno manželky	Poznámka
z Bělé, Beneš	Dorota	Roku 1432 je Beneš z Bělé uváděn jako věřitel Přibíka z Hojovic, a to spolu se svou manželkou Dorotou (CIKHART 1939, s. 94).
z Bělé, Pešík	???	Pešíkova manželka neznámého jména se připomíná roku 1447 (LOR 3, s. 237–238, č. 338); již roku 1443 je jako Pešíkův strýc uváděn →Jan z Libochovan (ŠMAHEL 1989, s. 29), genealogická souvislost není ovšem jasná.
Břekovec z Ostromeče, Petr	???, sestra(?) Jana Sádla ze Smilkova	Na základě testamentu Jana Sádla ze Smilkova (†1464/1465) se jedním z dědiců stal i Sádlov švagr Petr Břekovec z Ostromeče. – Břekovcova sestra Eliška se provdala za →Jarohněva z Úsuší.
z Bukšic, Markvart	Alena z Kraselova (†1455)	Roku 1444 Alena odkázala zádušní plat ke kostelu soběslavskému (srv. LOR 2, s. 329–330, č. 370; další odkazy tamtéž srv. LOR 2, s. 400, č. 466; LOR 4, s. 458, č. 666).
*Dětrichovic, Pavel	Marta	V dlužním úpisu Jana z Rožmberka figuruje Pavlova manželka Marta a dcera Machna (RD, s. 100, č. 250). Je pravděpodobné, že Marta je totožná s <i>paní Pavlovou</i> , již Jan z Rožmberka pověřil (1470) doručením částky peněz treboňskému úředníkovi (AČ 14, s. 196–197, č. 1944).
z Dobronic, Jan	???	Jako švagr Jana z Dobronic se připomíná roku 1470 →Jarohněv z Úsuší (AČ 7, s. 399–400, č. 371).
z Doubravice, Hynek Zub	Dorota z Hobzí (†po 1511)	Dorota připomínána roku 1470 jako vdova (AČ 8, s. 6, č. 384; s. 14, č. 399; srv. AČ 14, s. 196–197, č. 1944); Linhart z Hobzí jakožto Zubův švagr AČ 7, s. 382, č. 336; k roku 1465 SOA Třeboň, B6, fol. 1v, 194r (= předsádka). – Dorota z Hobzí byla (poté) provdána ještě za →Markvarta z Kraselova a následně Jindřicha z Vraního. O Dorotě monograficky HRADILOVÁ 2000–01, o jejím manželství s Hynkem Zubem s. 177–180; Zubem vystavený list na věnnou zástavu Dorota postoupila roku 1491 svému třetímu muži a své dceři (l. c., s. 195–197, č. 5).
z Drahonic, Adam	Dorota z Machovic	Snad dcera →Kunáše z Machovic?; srv. RD, s. 151–152, č. 414.
Drochovec z Pláně, Oldřich (ml.)	Ofka (†po 1464), dcera Brusa ze →Zahrádky	UBK 2, s. 114, č. 477 (z roku 1459); TADRA 1890, s. 267–268, č. 5 (z roku 1464).

²⁸³ Úředníci měšťanského původu jsou označeni hvězdičkou před jménem; šipka před jménem indikuje osobu z okruhu rožmberské klientely a odkazuje k příslušnému heslu.

od Dubu, Petr	Eliška z Nové Plzně	Petr od Dubu měl syny Rynarta a →Vítu; Elišku uvádí jako Petrovu manželku SEDLÁČEK, H 4, s. 294; jako syn †Petra od Dubu se Rynart připomíná roku 1447 (LOR 3, s. 261–262, č. 372).
od Dubu, Víta	Klára z Bydlína	Víta od Dubu měl syny Zdeňka a Jiříka (Vítu) od Dubu (SEDLÁČEK, H 4, s. 294; CIKHART 1932, s. 64, 66); roku 1489 se Jiřík Víta připomíná s predikátem <i>na Sedlci</i> (AČ 17, s. 372–373, č. 7).
z Dubu, Vilém	Dorota z Drahova, sedř. v Dubu (†po 1463)?	RD, s. 101–102, č. 255. – Zdena z Dubu byla manželkou →Ondřeje z Údimi.
ze Dvorce, Oldřich	Kateřina z Noskova (†po 1462)	Jako manželé doloženi roku 1457 (LOR 4, s. 412, č. 601 reg.).
Grossawer, Georg	Barbora z Trojaně	Grossawerova sestra Markéta byla provdána za Viléma ze Žumberka (k roku 1456 UBH, s. 288, č. 231).
z Hodějova, Smil	Alena z Kraselova	Smil z Hodějova měl pět synů: Rúsa, Jana, Lodhěře, Přecha a Mikuláše (ke genealogii rodu podrobně ČEJKA–ROVENSKÝ 1967).
z Chelčic, Václav Hruža	Markéta z Vyhnanic	Václav Hruža z Chelčic měl syny Václava (příp. 1452 – LOR 4, s. 329, č. 46) a Bohuslava (příp. 1467 – RD, s. 141, č. 367) a dceru Annu/Anežku, provdanou za Jana Tetřeva/Hlaváče z Myslkovic (†před 1467 – srv. RD, s. 144, č. 384) ²⁸⁴ – jejich syn Aleš z Myslkovic je připomínán 1457–1467 (RD, s. 27–28, č. 69; s. 75, č. 185; s. 141, č. 367) a dcera Anna roku 1467 (RD, s. 144, č. 384). Roku 1448 je jako švagr Václava Hruzy z Chelčic uváděn →Jan Rús z Čemín – příbuzenskou vazbu nelze blíže specifikovat.
*Chytráček, Jan	Dorota	Chytráčkova žena Dorota se připomíná roku 1468 (UBK 2, s. 161, č. 699).
Jedlice z Obděnic, Jan	Anna z Popovic (†1472/1475?)	Anna z Popovic je roku 1459 připomínána jako věřitelka Jana z Rožmberka (RD, s. 56, č. 133); roku 1472 zapsal Jan z Rožmberka Anně platy ve vsích Netřebice, Výheň a Rozpoutí na Kaplicku (RD, s. 174, č. 491).
*Klaric, Řehoř	Eliška	Řehoř s manželkou Eliškou se připomínají roku 1464 v listu Anežky z Rožmberka milíčinskému faráři Janu Kaplitzzerovi (TECL 1994, s. 7); v letech 1458–1490 se připomíná jejich syn Jaroš, roku 1464 spolu s bratrem Benešem (RD, s. 115–116, č. 302); manželem Klaricovy dcery (jméno není známo) byl Janek Prunner (roku 1475 se připomíná jako Klaricův zet' – AČ 14, s. 245–246, č. 2059). Genealogická tabulka JANOŮŠKA 1965,

²⁸⁴ Jan Tetřev z Myslkovic je nepochybně totožný s Janem Hlaváčem z Myslkovic, jenž spolu s Václavem Hružou držel ves Třebín a v polovině 50. let ji prodával Janu Rúsovi z Čemín (PLETZER 1992).

		s. 12, je neúplná a v případě některých údajů (např. životní data Řehoře Klarice) chybí.
Koňata z Olešnice, Jan	Anna	Jan Koňata měl syny Rubína, Oldřicha a Koňatu a dcery Ofku a Annu; v souvislosti se zádušním nadáním, jež Koňata učinil ke krumlovskému klášteru, se uvádějí i jeho předkové a členové jeho rodiny (URK, s. 13); v této souvislosti není zřejmé, z jakého pramene vycházel A. Sedláček, když uváděl, že Koňata byl bezdětný a své zboží Vlhavy odkázal Přibíkovi st. a Benešovi z Chlumu (SEDLÁČEK, H 7, s. 177).
z Kozího, Zdebor	???	Jako Zdeborův švagr je uváděn →Jarohněv z Úsuší (1470 – AČ 8, s. 17–18, č. 406) a →Konrád z Petrovic (kolem 1470 – TECL 1987, s. 84–85, č. 12).
*Kozlovec, Jan	Magdaléna	Není zcela prokazatelné, že Kozlovec, v letech 1433–1443 ženatý s budějovickou lazebnicí Magdalénou, byl totožný s pozdějším diplomatickým poslem Janem Kozlovcem (srv. s. 303n.).
z Kraselova, Markvart	Dorota z Hobzí (†po 1511)	Dorota se za Markvarta provdala patrně až (po) r. 1470, kdy se uvádí jako vdova po →Hynku Zubovi z Doubravice. S Markvartem měla sedm synů a jednu dceru (tak uvádí HRADILOVÁ 1992, s. 102, pozn. 147); r. 1479 se jmenovitě připomíná jejich dcera Eliška z Kraselova (RD, s. 213, č. 622). O Dorotě z Hobzí monograficky HRADILOVÁ 2000–01, o jejím manželství s Markvartem z Kraselova s. 181.
z Libochovan, Jan	Machna z Nové Vsi	Machna je připomínána roku 1473 již jako vdova (RD, s. 182, č. 528). Jan z Libochovan je roku 1443 uváděn jako strýc →Pešíka z Bělé (ŠMAHEL 1989, s. 29).
Lopata z Potštejna, Vilém	Jitka z Gutštejna (†po 1438)	V listopadu 1438 sepsala Jitka testament (UBK 2, s. 37–38, č. 144; LOR 2, s. 20, č. 26 reg.).
z Machovic, Kunáš	???	Roku 1485 je Kunáš uváděn spolu se svými syny Chvalem, Jindřichem a Oldřichem (SEDLÁČEK 1892, s. 50, č. 22); Dorota z Machovic (Kunášova dcera?) se provdala za →Adama z Drahonice.
Maksant, Petr	Anna z Údešic (†před 1472)	Anna pocházela z vladyckého rodu písíciho se po Údešicích na Slánsku (srv. SEDLÁČEK, H 8, s. 212); roku 1462 se připomíná jako věřitelka Jana z Rožmberka (RD, s. 57, č. 137), od něhož zakoupila v říjnu 1470 plat v Neplachově (AN TL 1897, s. 61); roku 1467 sepsala poslední vůli (SČPLL I.1/2, s. 515, č. 2239); zemřela (nedlouho) před srpnem 1472 – o postoupení dědictví tehdy Jana z Rožmberka žádal Annin bratr Léva z Divic, sídlící ve Strakonici, s poukazem na „ <i>to dobroděníe, kteréž jest M^{ti}V učinila o tu ves s rybníkem a mýlnem, že jest V^{M^{ti}} propustila bez úplatku</i> “ (AČ 14, s. 219, č. 1996).
*Matěj	Holosová	O Matějově ženě a dceři přináší jediné údaje ve své nepřilíš spolehlivé zprávě V. Březan: „ <i>Týbož Matěje nebožtíka žena slaula Holosová a ta dceru svú vdala za nějakýho syna Otkova, jenž slížil panu Janovi Hradeckýmu z Hradce</i> “ (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 195); srv. s. 529.

z Michnic, Erazim	???	Erazim z Michnic měl syny Viléma a Oldřicha a patrně i dceru Kateřinu (srv. RD, s. 186–187, č. 543).
*Mikuláš z Jihlavy	Kateřina	Mikulášova žena Kateřina je uváděna roku 1466 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 177); nejasný je výklad Březanovy poznámky: „ <i>Slovitný pan Mikuláš z Jihlavy páně z Rožmberka kancléř strýc Víta [?] z Jemnice jenž byl v Budějovicích 1472</i> “ (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 177).
*Mikuláš z Pelhřimova	Afra	Mikulášovu ženu Afru, sestru otce Václava z Rovného, připomíná ŠIMKOVÁ 1976, s. 122, pozn. 28, a míní, že snad tato příbuzenská vazba měla souvislost s počátky Václavova působení v rožmberské kanceláři; roku 1472 se připomíná Mikulášův syn Hanušek (UBK 2, s. 180, č. 802); KUBÍKOVÁ 2004, s. 107, uvádí Mikulášovu manželku Kateřinu (možná se tu jedná o záměnu se ženou Mikuláše z Jihlavy).
z Nemyšle, Ondřej	Eliška z Dubného (†1453/1454)	Ondřej z Nemyšle měl syny Bohuslava a Mikuláše (SEDLÁČEK 1892, s. 52–53, č. 5–7); roku 1476 jim král Vladislav povolil, aby mohli svůj majetek odkázat synům →Zachaře (st.) z Nemyšle (l. c., s. 53, č. 12).
z Nemyšle, Zachař (st.)	???	Zachař z Nemyšle měl minimálně šest dětí; s největší pravděpodobností byl otcem Litvína (ml.), Ondřeje, Jana a Zachaře (ml.) z Nemyšle. Tři naposled uvedení figurují ještě v letech 1475 a 1476 jako nedílní držitelé zboží Rovné (SCHMIDT 1887, s. 86; UBK 2, s. 189–190, č. 856; k roku 1476 SEDLÁČEK 1892, s. 53, č. 12). Zachařova dcera Kateřina byla manželkou Jindřicha Cinišpana z Heršláku (SCHMIDT – PÍCHA 1906, s. 190; AČ 7, s. 251–252, č. 82).
z Petrovic, Jan Harovník	Magdaléna z Drahova (†po 1473)	Magdaléna měla věno zapsáno na vsi Lhotě u Borovan (AČ 8, s. 45–46, č. 461, 463); Janova vdova (<i>Harovníková</i>) se připomíná ještě roku 1473 (AČ 8, s. 109–110, č. 606).
z Petrovic, Konrád	???	Švagr →Zdebora z Kozího (kolem 1470 – TECL 1987, s. 84–85, č. 12) a →Jana z Vlksic (1478 – AČ 10, s. 8, č. 953; AČ 14, s. 263–264, č. 2100; také Březan zmiňuje, že Konrádovým švagrem byl Jan z Vlksic – SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 188); strýc →Jarohněva z Úsuší (1473 nn. – AČ 21, s. 380–381, č. 207; AČ 8, s. 146, č. 682); zcela nejasné jsou Konrádovy vazby k →Jíříkovi Hrobskému ze Sedlce (srv. RD, s. 160–161, č. 439); Konrádova sestra Markéta/Machna byla manželkou →Albrechta Růta z Dírné.
Přech/Příšek z Čestic, Mikuláš	Markéta z Kraselova	Markéta, připomínaná od roku 1457 (RD, s. 26–27, č. 65), je roku 1463 uváděna s predikátem z <i>Dlouhé Vsi</i> (RD, s. 102, č. 257); jako Markétu z Dlouhé Vsi jmenuje Mikulášovu manželku i BŘEZAN 1899, s. 234; její identita s Markétou z Kraselova, manželkou Jana z Kunratic (1437 – LOR 1, s. 231, č. 345), není prokazatelná.
z Radenína, Vaněk Píšek	Markéta/ Machna z Větrní	Markéta byla věřitelka Jana z Rožmberka (1464 – RD, s. 114, č. 297), jenž jí roku 1467 prodal platy ve vsích Spolí a Machovice (RD, s. 140, č. 365). Dětem Vaňka Píška, Václavovi, Jindřichovi, Dorotě a Ofce prodal Jan z Rožmberka roku 1457 platy ve vsích Bukové, Hrádku a Homolech (RD, s. 33–34, č. 84, 85).

*(?)Rittschawer, Jan	1) Hanuška 2) Marta/ Markéta(?) z Prahy 3) Barbora	Jan Rittschawer byl – pokud je známo – třikrát ženat. Jeho první(?) žena, Hanuška, se připomíná roku 1449 (podle všeho byla v dobrých vztazích s Kateřinou z Wallsee – srv. UBK 2, s. 83, č. 301); před rokem 1457 se Rittschawer oženil s Martou (či Markétou?) z Prahy (k roku 1457 srv. RD, s. 4–5, č. 7, 10; LOR 4, s. 408–411, č. 592, 596; s. 414, č. 603); poté, co opět ovdověl, pojal za manželku Barboru (poprvé se připomíná roku 1463 – RD, s. 5, č. 11). WAGNER 1882, s. 270, uvádí, že Rittschawer byl ženat dvakrát: s Martou a poté s Barborou; Březan o Rittschawerovi uvádí, že měl za manželku paní Martu, s níž měl dceru Kunhutu/Kunku, přip. 1450 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 176). Tato se velmi pravděpodobně provdala za →Petra Svatomíra z Milíkovíc, přičemž jejich dceru Annu, svou vnučku, Rittschawer štedře obdaroval v testamentu (1462 – UBK 2, s. 129–131, č. 554).
Roubík z Hlavatec, Jindřich	Eliška, sestra Petra Stupenského z Houžné	O Roubíkově manželství MAREŠ 1881, s. 218.
z Rovného, Buzek	1) Barbora, dcera Petra z Cipína(?) [2])(?) Dorota	Manželem Barbory z Cipína Buzek patrně byl roku 1421 (APH – APMK, XXI–20b); jako švagr Petra z Cipína se Buzek uvádí roku 1422 (AČ 15, s. 295, č. 10). Buzek i jeho žena Dorota přežili všech svých 16(!) dětí (TRUHLÁŘ 1902, s. 321; naproti tomu SCHMIDT 1887, s. 86, míní, že Buzek měl pouze tři syny – Oldřicha, Jana a Štěpána). Dorota z Rovného roku 1447 zapsala dluh 500 kgč. na svém zboží Rovné →Vaňku Piškovi z Radenína (UBK 2, s. 76, č. 269; LOR 4, s. 216–217, č. 304). Svým švagrem Buzek z Rovného jmenuje roku 1420 →Matěje Višni z Větrní (TECL 1990, s. 100, příl. č. 1).
Rús z Čemin, Jan	Anna z Prašivé	Anna se psala po vsi Prašivá (dn. Veselá) u Počátek (SEDLÁČEK, H 4, s. 318); roku 1471 jí Jan z Rožmberka zapisoval jistý úrok (RD, s. 173, č. 486); zřejmě ona (či jinak neznámá Rúsova dcera) je Annou z Čemin, roku 1484 uváděnou jako manželka Zikmunda z Mirošovic (SOA Třeboň, pob. Jindřichův Hradec, RA z Hradce, II–A–8). Rúsov syn Markvart zemřel již na podzim roku 1462 a byl pochován v Plzni (AČ 14, s. 117, č. 1756). Roku 1448 je Rús uváděn jako švagr →Václava Hrůzy z Chelčic (AČ 14, s. 39, č. 1553; srv. též SOA Třeboň, Historica 241s, snad z konce roku 1447) – příbuzenskou vazbu nelze blíže specifikovat.
Rút z Dírné, Albrecht	[1] Zdina z Kunemile(?) [2])(?) Markéta/ Machna z Petrovic	Jako Rútova manželka je Markéta/Machna, sestra →Konráda z Petrovic, uvedena roku 1457 (Machna t. r. vystupuje spolu se svým manželem jako příjemce dlužních úpisů pánů z Rožmberka – RD, s. 42–43, č. 101, 102); o zajištění domku pro Machnu – svou sestru – jednal Konrád roku 1468 s třeboňským převorem (AČ 14, s. 162–163, č. 1859). – Zdina z Kunemile je v pozdní genealogii (pol. 16. století) uváděna jako matka Rútovy dcery Johanky z Dírné: v této věci nejsou vztahy průkazné, neboť

		Zdina z Kunemile mohla být manželkou (jiného) Albrechta Rúta z Dírné, připomínaného 1511–1531 (SEDLÁČEK 1914, s. 33); o Rútově dceři Johance také žádné jiné zmínky nejsou k dispozici.
ze Rzavého, Víta (ml.)	1. ??? 2. ???	Jméno první Vítovy manželky – s níž měl dceru Annu (příp. 1462 – HRADILOVÁ 1992, s. 53, č. 5) – není známo; Vítovým synem zřejmě byl <i>Vítba mladý</i> (příp. 1479 – SOA Třeboň, CS, II–103–1); taktéž Vítovým synem snad mohl být i Jindřich ze Rzavého a na Vyhnanicích (příp. 1477–1485/1486 – RD, s. 207, č. 601; APH – APMK, XXX–15b) – jeho matka by mohla pocházet z rodiny →Václava Hrůzy z Chelčic.
Sádlo z Vražného, Jindřich	Běta z Konojed	Oba manželé jsou roku 1458 uváděni jako věřitelé Jana z Rožmberka (RD, s. 45, č. 107).
ze Sobětic, Jindřich	Uršula	Jako Jindřichova manželka je Uršula doložena roku 1468 (UBK 2, s. 160, č. 692).
Svatomír z Milíkovíc, Petr	Kunhuta	Jako Petrova manželka je Kunhuta – patrně dcera →Jana Rittschawera – doložena roku 1457 (LOR 4, s. 408–410, č. 592; s. 414, č. 603; RD, s. 4, č. 7); vzhledem k tomu, že Petr je označován jako Petr st., lze předpokládat, že jeho synem byl Petr ml.
ze Šatavy, Jan Bolochovec	Uršula z Budáků	Oba manželé jsou roku 1469 uváděni jako věřitelé Jana z Rožmberka (RD, s. 164, č. 450).
Tožice z Vidova, Jan	Markéta ze Ždánic, sedl. na Vidově	Markéta pocházela pravděpodobně z rodu vladkyň ze Ždánic na Pardubicku (srv. SEDLÁČEK, MS, s. 1028–1029); připomíná se až roku 1463, a to jako Tožicova vdova; žádala Jana z Rožmberka o ověření deskových vkladů (AČ 14, s. 136–137, č. 1794, 1795); k Markétě se nepochybně vztahuje pozdní zmínka (1499) o tom, že „nějaká Tožicová vdova“, jež držela manský statek Vidov, králem zapsaný Vokovi z Rožmberka, jej bez králova svolení prodala Budějovickým (AČ 18, s. 188, č. 315).
z Údimi, Ondřej	Zdena z Dubu	Jako Ondřejova manželka se Zdena – příbuzná →Viléma z Dubu – připomíná roku 1469 (RD, s. 156–157, č. 431); oba manželé a jejich syny, jimž bylo vyplaceno 16 kgč., připomíná i nedatovaný rejstřík vydání úřadu zvíkovského (AČ 14, s. 184, č. 1912). O vladkách z Údimi CIKHART 1930.
z Úsuší, Jarohněv	Eliška z Kozího Hřbetu	Eliška byla sestrou →Petra Břekovce z Ostromeče (srv. AČ 14, s. 248, č. 2064); jako Jarohněvova manželka je poprvé připomínána roku 1457 (RD, s. 13, č. 32); Břekovec je roku 1475 uváděn jako Jarohněvův švagr (AČ 14, s. 248, č. 2064); oběma manželům prodal roku 1458 Jan z Rožmberka plat ve Smržově na Lomnicku (RD, s. 51–52, č. 127). Syn Jindřich z Úsuší se snad narodil roku 1457, či krátce předtím, neboť toho roku se připomíná jeho kmotr →Matyáš z Úsova (AČ 14, s. 72–73, č. 1639); společně s bratřími Janem a Jarohněvem (ml.) příp. 1477 (RD, s. 207, č. 602). Jarohněv z Úsuší je uváděn jako švagr →Jana z Dobronic (1470; AČ 7, s. 399–400, č. 371) a →Zdebora z Ko-

		zího (1470 – AČ 8, s. 17–18, č. 406). Jako Jarohněvův strýc je uváděn →Konrád z Petrovic (1473 nn. – AČ 21, s. 380–381, č. 207; AČ 8, s. 146, č. 682).
z Úšova, Matyáš	Dorota/ Kedruta	O Matyášově rodině není známo téměř nic, dokonce ani jméno jeho manželky není v pramenech uváděno jednotně. Opis listu, dat. pouze 2. července, dle souvislostí bezpečně náležející k roku 1467, připomíná Matyášovu manželku Dorotu (AČ 21, s. 353, č. 153). Nedlouho po Matyášově smrti se v listopadu téhož roku Pavel Dětrichovic u Jana z Rožmberka přimlouval za plnění nároků Matyášovy vdovy Kedruty/Gedruthy (AČ 14, s. 158–159, č. 1848).
z Vesce, Jan Smetana	Anna (†po 1474)	Jan Smetana měl syna Přibíka z Vesce a dceru Markétu; všichni bývali věřiteli pánů z Rožmberka: již roku 1459 se připomíná, že dluh Jana z Rožmberka vůči Anně dosáhl značné výše 200 zl. uh. a 100 kgč. (RD, s. 37–38, č. 94); Přibík je uveden jako věřitel Jana z Rožmberka roku 1470 (RD, s. 165, č. 454); roku 1472 jej upomínal z výplaty úroku (AČ 14, s. 213–214, č. 1984); roku 1474 zapisoval Jindřich z Rožmberka jistý dluh Anně a její dceři Markétě (RD, s. 188, č. 546).
Višně z Větrní, Matěj	1) Kateřina z Rohrbachu († 1452/1474) 2) Markéta/ Dorota(?) z Desk?	Kateřinin bratr Hans z Rohrbachu se roku 1429 uvádí jako Višňův švagr (UBK 2, s. 17, č. 59); Kateřina z Rohrbachu velmi pravděpodobně žila ještě roku 1452 (UBK 2, s. 91–92, č. 353); roku 1474 již byla prokazatelně po smrti (UBK 2, s. 186–187, č. 843). SCHMIDT 1921, s. 23, uvádí, že druhou Matějovou manželkou byla Dorota z Desk (přip. až roku 1445); věrohodnost tohoto údaje potvrzuje zmínka z roku 1458, kdy je připomínána Markéta z Desk, teta Matějova syna →Petra (UBK 2, s. 109–110, č. 452). Matěj Višně měl syny Petra a Jiříka; oba našli uplatnění v rožmberských službách. Roku 1420 je Matěj Višně titulován jako švagr →Buzka z Rovného (TECL 1990, s. 100, příl. č. 1).
Višně z Větrní, Petr	1) Kateřina (†po 1458) 2) Magdalena z Drahova (†po 1482)	Obě Petrovy manželky se uvádějí roku 1480, Kateřina již jako mrtvá (URK, s. 155–156, č. 81; srv. SCHMIDT 1921, s. 23). V testamentu (1458) pamatoval Petr Višně na zabezpečení své ženy (jméno neuvádí) a dítěte ročním platem 14 kgč. (UBK 2, s. 109–110, č. 452). Roku 1480 je uváděn Petrův nezletilý(!) syn Jan, blíže neznámý (SEDLÁČEK, H 3, s. 93).
z Vlksic, Jan	???	Jako švagr Jana z Vlksic je uváděn (1478) →Konrád z Petrovic (AČ 10, s. 8, č. 953; AČ 14, s. 263–264, č. 2100).
z Vracova, Přibík	???	Poručníky Přibíkových dětí byli Beneš z Komařic a bratři Albrecht a Mikuláš z Trojan (dle pozdější zmínky z r. 1484 – RD, s. 91, č. 226).

Z prosopografie **manželských svazků** (srv. tab. 31) vyplynulo, že jméno manželky je známo v případě 38 úředníků šlechtického původu – 3 (5?) úředníků bylo ženatých dvakrát (Buzek z Rovného, Albrecht Rút z Dírné?, Víta ml. ze Rzavého?, Matěj Višně z Větrní, Petr Višně z Větrní) a 2 ženy byly provdány za více než jednoho

rožmberského úředníka (Dorota z Hobzí za Hynka Zuba z Doubravice a poté Markvarta z Kraselova; Magdaléna z Drahova za Jana Harovníka z Petrovic a Petra Višni z Větrní). Úhrnem se jedná o 41 (42?) žen.²⁸⁵ Původ manželky je doložen ve 32 (33?)²⁸⁶ případech, z toho v 11 případech (tj. přesně třetina) ženy pocházely z rodů, náležejících k rožmberské klientele.²⁸⁷ Méně jasná situace nastává v případě pokusu o vyhodnocení ostatních pramenných zmínek, indikujících příbuzenské vazby, doložené především pojmy **švagr a strýc**. Úskalí interpretace jsou nasnadě – zvláště pojem *strýc* (*Vetter*) se ve středověku vztahoval k širšímu okruhu osob, než je tomu dnes, a nadto je třeba mít na paměti, že část pramenných dokladů, zdánlivě indikujících příbuzenské vazby, ve skutečnosti představuje jen přátelské a zdvořilostní formy oslovení.²⁸⁸ Často tomu tak bývá v případě oslovení **bratr**. Z prostředí rožmberské klientely lze uvést případ, kdy choustnický písař Maksant tituluje treboňského písaře Bohuňka z Vranína „*frater meus carissimus*“, ač biologicky prokazatelně bratři nebyli.²⁸⁹ Totéž ostatně platí i v případě Menharta z Hradce a Oldřicha z Rožmberka, kteří se ve vzájemné korespondenci běžně oslovovali „*bratře milý*“. Pozitivně lze konstatovat tolik: v roli *švagra* (v dobové terminologii) vůči některému jinému rožmberskému úředníkovi vystupují 4 příslušníci klientely (v 6 příbuzenských vazbách), v roli *strýce* 2 osoby (srv. tab. 32).

Připočteme-li tyto údaje k tomu, co bylo lze zjistit na základě analýzy původu manželek rožmberských úředníků, jsme oprávněni konstatovat, že podíl příbuzenských vazeb uvnitř okruhu rožmberské klientely tvoří zhruba 30%. Je to relativně vysoké číslo, avšak k vyslovení spolehlivého závěru o rožmberské klientele jako skupině – vnitřně propojené příbuzenskými vazbami a navenek uzavřené – však přece nepostačuje.²⁹⁰ Před

---

²⁸⁵ Manželky Markvarta z Bukšic a Smila z Hodějova – obě jménem Alena z Kraselova – byly dvě různé osoby.

²⁸⁶ Poměrně vysoké je procento manželek rožmberských úředníků, v pramenech uváděných jen křestním jménem bez bližšího určení (vzájemnou souvislost mezi (právním) postavením ženy a konkrétní formou její identifikace ve středověkých pramenech logickým a přehledným způsobem vyložila WARD 2000).

²⁸⁷ Jako jedenáctý případ evidujeme sňatek Petra Svatomíra z Milíkovíc s Kunhutou, pravděpodobně dcerou Jana Rittschawera (o jeho původu srv. s. 415n.).

²⁸⁸ O obtížích interpretace pojmu *strýc* NĚMEC & kol. 1980, s. 82–83; analogicky i v německém prostředí ZMORA 1997, s. 70, a stejně tak i v případě pojmu *švagr* (l. c., s. 77–79); problematičnost a úskalí pramenné terminologie (v jazykově německém prostředí) při rekonstrukci příbuzenských vazeb v poslední době detailně prokázal např. TEUSCHER 1998a, zvl. s. 75–84; HAHN 1979, s. 232 pokládá oslovení „*lieber Herr, Schwager, und Vetter*“ za výraz vyvinutého skupinového citění („*entwickeltes Gruppenbewusstsein*“).

²⁸⁹ SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 109.

²⁹⁰ Skutečnost, že příbuzenské vazby uvnitř klientelských okruhů byly v té době každopádně zcela běžné, dokládají i srovnávací prosopografie úředníků – konkrétně např. ve službách polsko-uherských Stiborovců zhruba v letech 1380–1430 (DVOŘÁKOVÁ 2003, s. 471–484).

přeceňováním pozitivní role příbuzenských vazeb právem varuje Lander: „*blood relationship and marital connections did not create strong bonds of mutual interest and political support... [but] they were much more likely to produce hostile... feelings as a result of disputes over inheritances and regional, territorial influence*“.²⁹¹

Tab. 32. Švagrovství a strýcovství v prostředí rožmberské klientely

Kdo	Vztah	Vůči komu
Jan Rús z Čemin	švagr	Václav Hrůza z Chelčic
Konrád z Petrovic	švagr	Zdebor z Kozího; Jan z Vlksic
Jarohněv z Úsuší	švagr	Jan z Dobronic; Zdebor z Kozího
Matěj Višně z Větrní	švagr	Buzek z Rovného
Jan z Libochovan	strýc	Pešík z Bělé
Konrád z Petrovic	strýc	Jarohněv z Úsuší

Vyhodnocení údajů prosopografického výzkumu současně umožňuje zaujmout stanovisko k otázce „sňatkové politiky“ v prostředí rožmberské klientely. Chápeme-li kategorii „sňatkové politiky“ v tradičním slova smyslu – tj. jako prostředku společenského vzestupu – dospějeme k závěru jednoznačně negativnímu. K *intermarriage*, jak tento pojem chápe Hurwich – sňatku nerovnému z hlediska sociálního či konfesního – v prostředí rožmberské klientely okolo poloviny 15. století nedošlo. Negativní závěry, jež vyplývají z výzkumu v prostředí rožmberské klientely, nebyly ve své době v klientelských kruzích obecně platné. Zvláště v Polsku byla opakovaně doložena zásadní úloha, jež sňatkové politice v prostředí nižší šlechty v pozdním středověku připadla; obdobné závěry mohl Hahn vyvodit v případě klientely braniborských markrabat v 16. století.²⁹²

Jako doplňující aspekt lze vzít v potaz **výpověď heraldiky** – právě heraldika snad do budoucna skýtá netušené a dosud nevyužité badatelské možnosti. Shoda erbu byla prokazatelně již ve středověku chápána jako indikátor příbuzenství, jak dokládá např. zmínka *Starého letopisce* („... aby najbližší přátelé po erbu...“), stejně jako fiktivní genealogické

²⁹¹ LANDER 1986, s. 35; omezené možnosti analýzy příbuzenských vztahů v rámci rožmberské klientely nepřipouštějí aplikaci nesporně přínosné kvantifikační metody, již při klasifikaci příbuzenských vazeb a studiu nepotismu v prostředí braniborské klientely 16. století užil HAHN 1979, zvl. s. 233.

²⁹² Studium fenoménu „sňatkové politiky“ v prostředí domácí šlechty je stále na počátku (srv. např. KOPIČKOVÁ 1992, zvl. s. 47); pro oblast Polska srv. např. JUREK 1996, zvl. s. 90–91, 106–120 (Slezsko); SUPRUNIUK 1996, zvl. s. 165–167 (Mazovsko); braniborská klientela HAHN 1979, zvl. s. 233–236; metodicky pozoruhodná je analýza SPIESSE 1993, s. 494–531 (předmětem studia byla ovšem pouze vyšší šlechta – hraběcí a panské rody především z oblasti Porýní a Hessenska); k problematice *intermarriage* v širokém záběru HURWICH 1998/99.

vazby opírající se právě o shodu erbu. Průkopnické, bohužel však nesoustavné náběhy ve výzkumu naznačeným směrem u nás učinil Kolář – srovnáním pečetního obrazu zjistil např. celou řadu příbuzenských vazeb mezi nižší šlechtou na Táborsku a Plzeňsku.²⁹³ V konkrétních podmínkách okruhu rožmberské klientely nicméně výpověď heraldiky uvedené závěry zásadním způsobem nekoriguje. Ve sledované skupině rodů, okolo poloviny 15. století náležejících k rožmberské klientele, pochopitelně lze nalézt řadu případů shodného či blízce příbuzného erbovního znamení (srv. tab. 33). Rozbor erbovních znamení v prostředí rožmberské klientely tak sice potvrdil předpoklad, že shodné erby lze s jistotou pokládat za indikátor příbuzenských vazeb – shoda/podobnost jednotlivých erbovních znamení je zřejmá především v případě skupin rodů, pocházejících z téže oblasti (teritoriální blízkost), ovšem naopak souvislost mezi shodným/podobným erbovním znaméním a příslušností k rožmberské klientele prokázat nelze.

Těsné – namnoze i příbuzensky založené – vazby mezi jednotlivými rody dokumentují doložená **poručnictví** a **majetkové spolky**. (Nedíl jako jedna z forem majetkové držby se v prostředí nižší šlechty na jihu Čech prakticky neuplatnil.²⁹⁴) Ve sledovaném období byly uzavírány poměrně běžně – často i mezi poručníky a jejich nezletilými svěřenci (v prostředí vyšší i nižší šlechty).²⁹⁵ Z prostředí rožmberské klientely je ovšem známo jen velmi málo konkrétních dokladů majetkových spolků i poručenství (srv. tab. 34) – vyvozovat z nich závěry není proto možné. Podobně ani pro analýzu okruhů rukojmích v prostředí rožmberské klientely a jihočeské nižší šlechty obecně není dostatek pramenů.²⁹⁶

---

²⁹³ SLČ 1959, s. 122; KOLÁŘ 1883, s. 105–106; mnoho materiálu obsahuje „*Českomoravská heraldika*“ – základním vodítkem jsou především rejstříky pečetních obrazů ve druhém dílu (KOLÁŘ – SEDLÁČEK 1902; SEDLÁČEK 1925), a nově i edice Sedláčkových heraldických atlasů (SEDLÁČEK, Atlas 1–5); aktuální stav polského bádání o příbuzenských vztazích, zakládaných na shodném či velmi podobném erbovním znamení zachytil WOLSKI 1997.

²⁹⁴ V německém prostředí a západní Evropě jsou doloženy případy nedílného vlastnictví i několika desítek osob – srv. např. urbář panství Rothenberg, vyhotovený roku 1478, kdy zmíněné zboží zakoupilo 44 leníků falckrabího Otty z Mosbachu (edice: RUPPRECHT 1994–95).

²⁹⁵ O spolcích z hlediska právní teorie i soudobé praxe Všehrd (CJB 3/3, s. 267–273); o poručnictví a spolcích obšírně též VZZ (AČ 5, s. 233–240); závažná je práce BRÜNNECKA 1899, s. 19–32; srv. též excerpta BRANDLA 1876, s. 319–320; majetkový spolek býval jednou z forem obcházení odúmrtního práva (KALOUSEK 1894, s. 28–29); k otázce poručnictví mezi příbuznými (rody) srv. SPIESS 1993, s. 510, 513–514; o majetkovém spolku mezi Čenkem z Vartenberka a Oldřichem z Rožmberka ŠIMŮNEK 1998, s. 108.

²⁹⁶ Okruhy rukojmích (pro informaci srv. doklady shromážděné BRANDLEM 1876, s. 302–303) v prostředí nižší šlechty analyzuje WRONISZEWSKI 1996 a zjišťuje, že nadpoloviční většina jich pocházela z širšího příbuzenského okruhu; k rukojemství klientely ve vztahu k Rožmberkům srv. s. 465n.

Tab. 33. Erbovní skupiny v prostředí rožmberské klientely

Erb	Oblast	Nositelé	Poznámka
s koulí/koulemi a pery na štítě	Krumlovsko, Rožmbersko	rozrod Harrachů a příbuzných rodů – z Petrovic (u Borovan), Drochovci z Pláně, Hřebenáři z Hřebene; též Buzek z Rovného	SEDLÁČEK 1925, s. 82; TÝŽ, Atlasy 2, s. 451–454
oděnc s mečem/půlka oděnce bez meče	Rožmbersko	z Jívovice (Vojtěch z J.) a z Michnic (Erazim z M.)	SEDLÁČEK 1925, s. 57; TÝŽ, Atlasy 2, s. 355–363
soudek s obručemi a na něm kyta	Krumlovsko	Višňové z Větrní a s nimi příbuzní vladykové z Mezipotočí	SEDLÁČEK 1925, s. 259; TÝŽ, Atlasy 3, s. 266–268
polní brány	Vodňansko	Hružové z Chelčic a vladykové z Vlhav	SEDLÁČEK 1925, s. 134; TÝŽ, Atlasy 2, s. 23
polotrojčící	Sedlčansko, Táborsko	např. Jedlicové z Obděnic (Jan J. z O.), Petrovičtí (Konrád z P.); též (Valovští) z Úsuší, původem ze Sedlčanska (jmenovitě Jarohněv z Ú.) a vladykové z Tučap ²⁹⁷	SEDLÁČEK 1925, s. 49; TÝŽ, Atlasy 3, s. 146–147
kotouč	Táborsko, Soběslavsko	z Údimi a Bělé, z Kraselova	SEDLÁČEK 1925, s. 87, 91; TÝŽ, Atlasy 2, s. 194–197, 263–264
lilie	Podblanicko, Voticko	od Dubu (Petr od D., Rynart od D.), z Chmelné (Chval z Ch.)	SEDLÁČEK 1925, s. 83, 118; TÝŽ, Atlasy 2, s. 319–321
orlice vpravo hledící	Sedlčansko	z Krchleb, z Olbramovic, ze Zahrádky	SEDLÁČEK 1925, s. 21, 23; TÝŽ, Atlasy 2, s. 393–394, 401
pruh pošikem	Pacovsko, Bechyňsko	z Těchobuze; v Bechyňsku např. Břekovci z Ostromeče, (Vítové) ze Rzávého, z Dobronic	SEDLÁČEK 1925, s. 80; TÝŽ, Atlasy 3, s. 75–76
(tři) koule	Třeboňsko, Soběslavsko	z Vranína, ze Dvorce ²⁹⁸	SEDLÁČEK 1925, s. 119, 266; TÝŽ, Atlasy 2, s. 208–209
lidská hlava s oslíma ušima	Soběslavsko	z Vyhnanic, z Dráchova	SEDLÁČEK 1925, s. 116; TÝŽ, Atlasy 2, s. 61–63

²⁹⁷ S nimi se vladykové z Úsuší spříznili patrně poté, co získali zboží Val na Soběslavsku (1474).

²⁹⁸ Dvorečtí v 15. století užívali více erbů.

Tab. 34. Majetkové spolky a poručenství v prostředí rožmberské klientely

Osoby	Datum, vztah	Poznámka
Mrakeš z Radimovic + sirotek Oldřicha z Klažar	1421, majetkový spolek	NOVÁČEK 1903, s. 7, č. 5
Matěj Višně z Větrní a jeho synové + sirotek Jana Lovíka z Pasovar	1422, majetkový spolek	NOVÁČEK 1903, s. 8–9, č. 7
Mrakeš z Radimovic a Jan z Kozího + sirotci Zachaře Žestovce ze Světví	1423, majetkový spolek	NOVÁČEK 1903, s. 17–18, č. 20
Erazim z Michnic + sirotci Viléma z Doudlebs	1459, poručnictví	UBK 2, s. 113, č. 474
Zdebora z Kozího + Machna z Petrovic ²⁹⁹	1476, poručnictví (majetku)	AČ 9, s. 160, č. 792; AČ 14, s. 242–243, č. 2054

Indikátorem společenských vazeb je konečně i **kmotrovství** – konkrétních dokladů je i v tomto případě k dispozici jen velmi málo, ovšem některé z nich jsou přesto ilustrativní a stojí za zmínku. Např. zvíkovský purkrabí Jan Štmelinský z Neprochov oslovuje Jarohněva z Úsuší důsledně *kmotrě*, kmotrovský vztah mezi choustnickým písařem Janem Srlínem a jeho nástupcem v úřadu – Petrem Maksantem – v nástupnictví patrně sehrál svou roli. Rozhodně zajímavá je zmínka, již o Maksantovi pronesl Jan Dobronička: „*nejednobo kmotra má*“ – nelze tu snad pomýšlet na symbolickou významovou rovinu slova *kmotr*? V souvislosti s dobovým chápáním kmotrovství je pozoruhodné rovněž svědectví Beneše z Bělé a zmíněného Maksanta z roku 1450, v němž zaznamenali výpověď dvou služebníků, vyslaných některým z vladyků Kozských k Janu Tožicovi nakoupit ryby. Když se jej ptali na cenu, Tožice odpověděl: „*jinému bych jinak nechtěl dáti než po třech groších, než kmotru Kozskému chci dáti po dvou groši, protože von pro mě činí*“. Písemnost vyvolává otazník již samotnou svou existencí – např. pro koho mělo takové svědectví význam (pokud by Kozský byl rožmberským úředníkem, patrně by obrat „*von pro mě činí*“ mohl být kompromitující?).³⁰⁰

²⁹⁹ Machna, sestra krumlovského purkrabího Konráda z Petrovic, na počátku 70. let bydlela v soběslavském domě Ctibora z Kozího.

³⁰⁰ Oslovení Jarohněva z Úsuší např. AČ 14, s. 228, č. 2022; SVĚTECKÝ 1759–61/IV, pag. 634; poměr Srlína a Maksanta MAREŠ 1902, s. 1; v listu z roku 1443 Maksant Srlína tituluje *compater carissimus* (LOR 2, s. 276–277, č. 320) – na možná úskalí interpretace pojmu *kmotr* v této souvislosti poukazuje LINTNER 1933–34/II, s. 57; Dobroničkův úsudek LOR 2, s. 276–277, č. 320; doklad z roku 1450 SOA Třeboň, Vs Třeboň, I B 6T 2/0001; o kmotrovství v prostředí braniborské klientely srv. HAHN 1979, s. 236.

Závěry z předcházejícího jsou zřejmé – již samotná torzovitost našich znalostí o kmotrovstvích, poručenstvích a majetkových spolcích značně relativizuje vypovídací hodnotu údajů, jež jsou k dispozici. V celkovém kontextu pak výzkum těchto aspektů v prostředí rožmberské klientely nic nemění na závěrech, jež vyplynuly z analýzy příbuzenských vazeb v tomto okruhu – určité **kolektivní tendence** v rožmberském klientelském okruhu **lze nesporně konstatovat**, ovšem **o elitářských tendencích**, vyznačujících se uzavřením navenek, rozhodně **hovořit nelze**.

Sociální mobilita v prostředí rožmberské klientely (shrnutí). Pod pojmem *sociální mobilita* bývá chápán společenský vzestup (případně degradace) jednotlivce či rodu. Obecný model, založený především na zahraničních výzkumech – u nás stojí problematika sociální mobility spíše na okraji zájmu – nasvědčuje tomu, že společenský vzestup v pozdně středověkém období pramenil buď z výrazného nárůstu majetkové držby,³⁰¹ nebo ze získání politického vlivu. Tyto dvě sféry je nutno odlišovat, neboť vztah přímé úměrnosti mezi nimi neexistoval, či přinejmenším nebyl pravidlem. Třetí závažný aspekt – sňatková politika – de facto stál na pomezí obou výše zmíněných. Sledování trojice uvedených aspektů v prostředí rožmberské klientely vedlo k následujícím závěrům:

1) V průběhu husitského ani pohusitského období nebyl zaznamenán ani jediný případ výrazného majetkového vzestupu (srv. s. 427n.).

2) Politická kariéra není rovněž doložena ani v případě jediného rožmberského úředníka (srv. s. 477).

3) Rožmberští úředníci pojímali za manželky výhradně příslušnice téže (výjimečně snad dokonce nižší) společenské a majetkové úrovně, než na níž stáli sami (srv. s. 486nn.).

Lze proto uzavřít konstatováním, že o sociální mobilitě v prostředí rožmberské klientely okolo poloviny 15. století není možné hovořit.

---

³⁰¹ Především na tento aspekt se zaměřil PETRÁŇ 1976; rozsah a strukturu šlechtické držby hradů v před- a pohusitské době sleduje PROKOP 2004 (pohusitské období zvl. s. 173nn.).

VIII. ZÁVĚR

Více než kdy dříve se právě v 15. století otevíraly před českou šlechtou možnosti bližšího poznání života, zvyků a rituálů v prostředí šlechtických a panovnických dvorů německých i západoevropských, řada šlechticů navazuje těsné kontakty s italským prostředím. Posoudit, do jaké míry byl životní styl šlechty v jagellonských Čechách ovlivněn cizími vzory, je úkolem do budoucna, již dnes se však ukazuje, že tradiční teze o zaostávání českého prostředí má poněkud vratké základy.¹ Na příkladu modelu správního systému a souboru charakteristik služebné klientely v pozdně středověkých Čechách bylo lze konstatovat řadu zásadních i podružných paralel s vývojem ve střední a západní Evropě. Na základě dílčích závěrů, vytčených v sumarizujících odstavcích jednotlivých kapitol, se lze pokusit formulovat základní charakteristiky šlechtického správního systému a služebné klientely v pozdně středověkých Čechách, vývojové paralely v soudobé střední Evropě a ovšem i požadavky a možnosti dalšího výzkumu.²

Model rožmberské administrativy, jeho charakteristika a principy fungování se v polovině 15. století jeví následujícím způsobem. Rožmberská správa byla – jak bylo v 15. století nejběžnější – **dvoustupňová** (správa centrální, správa lokální), základní správní jednotkou byla panství nazvaná dle hradu, jenž byl sídlem vrchnostenských úředníků a tedy správním centrem panství. Teritoriálněsprávní struktura rožmberského dominia v 15. století navázala na předhusitské uspořádání s tím, že v průběhu husitské revoluce dochází k určité **redukci počtu správních center**; další vlna redukce následovala v 60. a 70. letech 15. století.

Analýza hierarchie rožmberských správních struktur po linii vertikální i horizontální umožnila osvětlit řadu aspektů běžného fungování správního systému, kompetenčních okruhů a vztahů nadřízenosti a podřízenosti. Globálně se rožmberský správní systém jeví jako **nepříliš složitý, přehledně strukturovaný organismus**, jehož jednotlivé složky jsou navzájem účelně propojeny. Prvním mužem pomyslné služební hierarchie byl krumlovský purkrabí, stojící v čele centrální správy a nadřízený úředníků lokální správy. K **centrální správě** náležela spolu s purkrabím kancelář a rada. Zatímco aktivity kanceláře směřovaly – vedle vyhotovení písemných pořízení – jednoznačně do oblasti finanční správy, v případě rady se jeví jako prioritní její úloha diplomatická, jakkoli je doloženo, že i členové rady přicházeli do styku s běžnými správními problémy. **Lokální správa** fungovala na úrovni jednotlivých panství, s jednotným modelem struktury úřednictva: v čele stál purkrabí/hejtman (správa příslušného panství, záležitosti vojenské), písemná

---

¹ Z poslední doby pokládám v tomto směru za podstatnou case study HUESMANN 1999 – autorka se zabývala tématem české historiografie zdánlivě důvěrně známým, přesto však – z hlediska kořenů recepce cizích vzorů v domácím prostředí – upozornila na řadu pozoruhodných momentů.

² Srv. ŠIMŮNEK 2003a.

agenda a záležitosti finanční správy spadaly do kompetence písaře. Na úrovni lokální správy fungovala rovněž hospodářská správa (zvláště lesní, rybníční), stejně jako finanční správa (koordinátorem byl v tomto směru písař příslušného panství, jenž přijímal peníze od rychtářů, úředníků hospodářské správy aj.). V rámci rožmberské správní hierarchie nelze hovořit o přímé **subordinaci** ve smyslu úředník lokální správy → purkrabí/ hejtman lokální správy → krumlovský purkrabí, neboť úředníci lokální správy se často se svými problémy obraceli nikoli na místně příslušného purkrabího, ale přímo na krumlovského purkrabího, či někdy dokonce na vrchnost. Nadřízené postavení krumlovského purkrabího ve vztahu k úředníkům lokální správy je nepochybné, a bohatě dokumentované; naopak jeho pravomoci vůči kancelářskému personálu a vzájemný poměr krumlovského purkrabího a kancléře nelze dostatečně osvětlit. Ve vztahu ke kanceláři měl nadřízené postavení prokazatelně kancléř, jemuž příslušely i některé povinnosti v oblasti finanční správy, jichž byl – v souvislosti s postupující specializací – zproštěn ve prospěch komorníků, případně jiných členů kanceláře.

Členové **rožmberské rady** (k níž náleželi i nejvyšší rožmberští úředníci, téměř s jistotou krumlovský purkrabí a kancléř) podléhali přímo vrchnosti, s níž byli v těsném denním kontaktu. Formování poradních sborů (rad), jež bylo lze v 15. století dokumentovat v rožmberském prostředí, je jedním charakteristických rysů západoevropských správních struktur té doby a další z vývojových analogií, jež lze v rožmberské administrativě konstatovat.

K výrazně charakteristickým rysům pozdně středověkých správních systémů náležela specializace, nárůst objemu písemností a počtu osob ve správních aparátech, a postupující unifikace. Tyto trendy (třebaže v některých případech se jednalo o pouhé náběhy) lze bezpečně prokázat i v rožmberském prostředí. Pokročilá **specializace** se nejvýrazněji projevuje v oblasti vedení písemné agendy a finanční správy. Na úrovni lokální správy přechází vedení písemné agendy a finanční správa téměř výhradně do kompetence písařů. Na úrovni centrální správy dochází po polovině 15. století ke zlomu – postupující specializace v oblasti správy financí vedla k nutnosti zavedení úřadu komorníka, jehož pravomoci se po určitou dobu překrývaly s kompetencemi úředníků kanceláře, jejichž doménou finanční správa byla doposud. Třetí čtvrtina 15. století se v tomto směru jednoznačně jeví jako přechodné období, charakterizované provizorií a striktně nevymezenými kompetenčními okruhy. Ke specializaci nutně směřuje i správa hospodářská, vedle správy lesní především v dynamicky se rozvíjející oblasti správy rybníční; nové správní struktury vznikají v souvislosti se zahájením, resp. podstatným zintenzivněním těžby nerostných surovin od 70. let 15. století. Vyspělejší správa a evidence hospodářská s sebou pochopitelně zpětně nesly i vyšší nároky na evidenci finanční, vedené snahou po důkladnějším a důslednějším podchycení potencionálních vrchnostenských příjmů.

Uvedené trendy si přímo vynutily **vznik nových, specializovaných druhů písemností** a řad kancelářských register. Analýza druhové skladby písemností rožmberské správy v polovině 15. století svědčí – při vši torzovitosti dnešních možností rekonstrukce – o: 1) pokročilém stupni specializace (např. specializované písemnosti a registra hospodářské správy); 2) těsném propojení mezi vedením písemné agendy na

úrovni lokální a centrální. Obojí současně dokumentuje vysokou úroveň rožmberské administrativy, i v oblasti písemné agendy srovnatelné se zahraničním standardem. **Zintenzivnění správní praxe** s sebou neslo **strmý nárůst objemu písemnosti**. Jednalo se totiž nejen o písemnosti evidenčního charakteru (na úrovni lokální i centrální) – existující zpravidla ve dvojím provedení, ale i o nárůst objemu písemností v souvislosti s každodenní komunikací mezi centrální a lokální správou a současně mezi oběma rovinami na straně jedné a vrchností na straně druhé. Lze předpokládat, že nárůst objemu písemností byl do určité míry v přímé úměrnosti s **nárůstem počtu úředníků** v rožmberských službách. Postupující specializace správní praxe s sebou prokazatelně nesla i vzrůstající nároky na odborné a vzdělanostní předpoklady pro výkon úřadu. Specializace a přesnější vymezení kompetenčních okruhů jsou dvě strany téže mince, představující jednu z charakteristik správních systémů 15. století – tento trend potvrzuje i případ rožmberské administrativy. Svědectvím probíhajících strukturálních změn jsou i **dočasná provizoria**, jež bylo lze sledovat jak v rovině kompetencí, tak i nomenklatury.³ O analogiích vývoje v Čechách a okolních zemích svědčí rovněž nápadné shody výsledků **numerických charakteristik** (např. délka služby, finanční náročnost chodu správního aparátu ad.).

Přednosti **unifikace** správního a právního systému se jako jeden z předpokladů efektivního řízení zřetelně ukázaly již v průběhu 15. století. V podmínkách rožmberského dominia se především jednalo o jednotný systém hierarchie úřadů a vedení písemné agendy, zatímco v případě měnové a měrné soustavy nelze vyslovit jednoznačný úsudek. Závažným pramenem je v daném směru rožmberský urbář (1379–1384), dokládající užívání dvojí měny (pražská a vídeňská), jednotných plošných měr (jitra a lány) a nejednotné soustavy váhových měr. Měnová dvoukolejnost, resp. multikolejnost trvala – zvláště v pohraničních oblastech dominia – ještě na přelomu 15. a 16. století. Od konce 15. století se v rožmberské administrativě objevují – paralelně s groši pražskými – kalkulace v míšeňských groších. Tuto skutečnost reflektuje poznámka na předešlé centrální knihy odúmrtí (zal. 1506): „*Item což se koli v těchto knihách psalo, všechno na groš český psáno jest*“.⁴

I na rožmberských panstvích je v polovině 15. století navíc zřejmý podíl správních struktur na procesu **konsolidace dominia**, jak je tomu v uvedeném období rovněž i v sousedních, zvláště německých zemích.⁵ Na centralizační snahy v oblasti trestního práva ukazuje poměrně úzký okruh delegovaných pravomocí, přičemž konečné roz-

---

³ K témuž závěru dospěla rozborem okruhů povinností wettinských úředníků (14.–15. stol.) STREICH 2000, s. 43–56.

⁴ KREJČÍK 1936, s. 348–350, 353–354; HENNINGSEN 1989, s. 10–13; kalkulace v míšeňských groších – srv. např. příjmy z lesů a luk v úročním rejstříku panství Třeboň z roku 1493 (ŠIMŮNEK 2003, s. 221); kniha odúmrtí SOA Třeboň, pob. Český Krumlov, Vs Český Krumlov, I 7 R^{alfa} 199.

⁵ Na úlohu administrativního aparátu v procesu vnitřní konsolidace (druhá pol. 15. stol.) na příkladu jednotlivých německých zemí poukázal např. RÖSENER 1987, zvl. s. 160–171 (Württembergsko), či STÖRMER 1987, zvl. s. 179–184 (Bavorsko).

hodnutí ve všech případech náleželo vrchnosti, jež byla odvolací instancí i v oblasti civilního práva. Pozoruhodná je formulace v listu Oldřicha z Rožmberka (1446), že za hanění konšelů na zahájeném soudu byla udělena pokuta „*tak jako panství naše za právo má*“. Unifikační tendence jsou v 15. století patrné rovněž v případě cechovních artykulí.⁶

Souvislost mezi **vyspělou teritoriální správou a unifikací právního systému** byla ve své době ostatně obecně platným vývojovým jevem. Z konkrétních případů lze připomenout např. unifikaci správy a vedení písemné agendy, k níž došlo v souvislosti se sloučením hrabství Jülich a Berg roku 1423, stejně jako tendence, jež na příkladu trestněprávní pravomoci landkrabat hessenských vysledovala Nehlsen (dominantní byly od poloviny 14. století především snahy o omezení městské a církevní jurisdikce ve prospěch dvorského soudu – *Hofgericht*, přičemž autorka přímo zdůrazňuje podíl úředníků na integraci a unifikaci vrchnostenských pravomocí v trestněprávní sféře). V případě rožmberského prostředí Novotný nedávno předložil zajímavou, avšak globálně těžko prokazatelnou hypotézu – předpokládá značný vliv rožmberské kanceláře na zavádění nové nomenklatury v rámci rožmberské administrativy. Ilustrativní mikrosondou je nicméně např. unifikace práva a správy v rezidenčním Krumlově na základě Oldřichem z Rožmberka předložené reformy městského zřízení (1443), jednoznačně předznamenávající budoucí spojení Krumlova s Latránem.⁷

Při globálním pohledu na rožmberský správní systém a jeho běžný chod je zřejmý ještě jeden závažný aspekt: **osobní zájem** a účast **rožmberských vladařů**, kteří se aktivně podíleli na chodu kanceláře (srv. s. 148), zasahovali do finanční i hospodářské správy, stranou jejich zájmu nezůstala ani poddanská města (privilegia, městské řády) a jejich hospodářská prosperita (spory o směr obchodních cest a práv skladu; cechovní pořádky).⁸ Uvedené skutečnosti jasně svědčí o tom, že s mechanismem chodu správního systému i vedení příslušné písemné evidence byli důkladně obeznámeni – o cílevědomém přístupu vypovídá i fakt, že již od sklonku 30. let začal Oldřich z Rožmberka zasvěcovat do správní praxe svého prvorozeného syna Jindřicha, předurčeného k převzetí správy dominia – roku 1445 se výslovně připomíná i Jindřichův písař (*Petrus notarius domini Henrici de Rosenberg*).⁹ Ve sledovaném období, a ovšem i později, tak Rožmberkové ztělesňovali typ šlechtice, jenž pochopil význam osobní účasti při správě vlastních statků

---

⁶ Doklad z roku 1446 LOR 3, s. 155, č. 217; unifikace jmenovitě v případě artykulí pro třeboňské a krumlovské řezníky (1. pol. 15. stol.) si povšimnul již GROSS 1900–01, s. 198, v pozn. *).

⁷ V obecné rovině např. THEUERKAUF 1965, s. 64–66; Jülich a Berg SCHLEIDGEN 1985, s. 104; Hessensko NEHLSSEN–von STRYK 1997, o úloze úředníků s. 135; NOVOTNÝ 2000, s. 191, 197; krumlovské městské zřízení – edice: GROSS 1906; srv. s. 253n.; poměrně zdlouhavý proces spojení Krumlova s Latránem líčí ZÁLOHA 1972.

⁸ Z oblasti hospodářské správy je pozoruhodná např. formulace v rybníčních registrech (cca 1450–1465): „*A já Petr písař panským kázáním přikázal sem Šetelovi [lovčí panství Třeboň], aby vše popsal, což těch kaprův v počet do kterého rybníka vsadí, že páni to chtie věděti*“ (ŠIMŮNEK 2002, s. 84).

⁹ KUBÍKOVÁ 2004, s. 100; srv. též výše s. 199.

a souběžně neztrácel ze zřetele hledání nových možností příjmů. Plným právem Macek pokládá právě tento typ šlechtice za progresivní, v konkurenci s nímž nemohl šlechtic–rytíř do budoucna v žádném případě obstát. Marný a předem ztracený boj proto vedl např. Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic, jenž se Petra z Rožmberka snažil odradit od zájmu o hospodářství a jeho chod (1497) – hluboce opovrhuje šlechticem, jenž místo účasti na bohoslužbě „registra, v nichž sú byly přijaté a vydané sumy, přemietat“ a nazývá jej člověkem přizemním („šelmú jakús lítú a ke zemi schýlenú“). Je pozoruhodné, v jak příkrém protikladu k těmto názorům stála doporučení, jež sepsal Bohuslavův bratr Jan a v nichž šlechtu nabádal k uvážlivému výběru úředníků a služebníků, osobní kontrole jejich činnosti a chodu hospodářství a správy vůbec. Přímo pak v oslavu idyly fungujícího hospodářství, nad jehož chodem šlechtic patriarchálně bdí a rozšafně je spravuje („projda se sem i tam po svém dvoře...“, ap.), vyústí ve skladbu „Zrcadlo marnotratných“ (tisk z roku 1515) – šlechtic, jenž dbá o své hospodářství, si tak zajišťuje prostředky k tomu, aby mohl vést život odpovídající jeho společenskému postavení.¹⁰

Z uvedeného vyplynulo nesporně, že pro model rožmberského správního systému, jak jej bylo lze rekonstruovat pro období okolo poloviny 15. století, existuje řada **analogií v prostředí magnátských rodů střední a západní Evropy**; v českých zemích srovnatelné správní systémy lze předpokládat především u pánů z Hradce, Pernštejna a Kunštátu. Zcela v intencích dobového modelu je i dvojí základní úloha rožmberského **rezidenčního centra v Krumlově** jakožto centra správního a mocenského na straně jedné, a výrazu rodové reprezentace a prestiže na straně druhé. V případě řady speciálních aspektů správní praxe či druhů písemností a nomenklatury jsme sice nuceni konstatovat **určitý časový posun** oproti sousedním rakouským a německým zemím (tamější správní praxe má k rožmberskému modelu jednoznačně nejbližší – projevilo se to i v oblasti nomenklatury¹¹), jenž však v žádném případě není delší než několik málo desetiletí. Souborně lze konstatovat, že rožmberský správní systém svojí strukturou centrální a lokální správy, úřední hierarchií a značně pokročilou úrovní písemné evidence náležel u nás ke špičce a ve své době byl plně srovnatelný se západoevropským standardním modelem administrativy šlechtického dominia.

V rožmberském prostředí lze již od 15. století dokumentovat velmi pozvolné náběhy k razantnějším **reformám správní struktury**, k nimž ve větším rozsahu dochází v 16. století. Děje se tak opět s určitým zpožděním oproti západoevropskému prostředí, kde jsou již od druhé poloviny 15. století patrné tendence k zásadním strukturálním

---

¹⁰ MACEK 1994, s. 220; apely Bohuslava Hasištejnského TRUHLÁŘ 1893, s. 94, č. 64; rady Jana Hasištejnského HASIŠTEJNSKÝ 1851, zvl. s. 21–25; *Zrcadlo* JIREČEK 1873, ve vztahu k významu péče o hospodářství řada pasáží, především s. 242, 249, 251, 270–272.

¹¹ Např. Toman, písař panství Rožmberk, je titulován (1479) jako *Kastner czu Rosenbergke* (SOA Třeboň, Historica 3184b), tedy titulem, jenž na rožmberských panstvích dříve doložen není a i sám Toman je předcházejícího roku označován jako písař – *Thoman schreiber* (SOA Třeboň, Historica 3071); německá terminologie se prosadila i v případě smluv o výkon úřadu – *Bestallungsurkunden* (srv. s. 315n.).

změnám ve fungování administrativních aparátů, reagující mj. na měnící se hospodářské poměry (ani v tomto prostředí však nelze generalizovat, nebo rozsah a vliv modernizačních trendů přeceňovat). Ilustrativní je v tomto směru konfrontace dvou pramenných sond, vykazujících zcela protichůdné závěry. Koller v průběhu analýzy způsobu vedení register (15. století) neshledal výraznější spojnice s raně novověkým způsobem úřadování, z čehož vyvodil závěr, „*daß die Territorien im späten 15. Jahrhundert keineswegs daran dachten, ihre Bürokratie zu modernisieren*“ a tudíž „*für das Wesen der Verwaltung bedeutet die Epoche um 1500 kaum eine Zäsur*“. Naproti tomu Knecht–Stachelscheid vysledovala v případě administrativy vévodů z Kleve časné reformní tendence již pro období první poloviny 15. století – svůj odraz našly především v pozdějších instrukcích (*ordinantie*) z let 1486 a 1489; autorka současně přihlížela k možným vztahům mezi podobou správních struktur v Burgundsku a měnícími se poměry v Kleve. V souvislosti se správními reformami se v literatuře opakovaně poukazuje na vliv správních reforem, iniciovaných králem Maxmiliánem I. (†1519), v menší míře též Ferdinandem I. (†1564). Klasickým dílem, odrážejícím zásadní změny správních struktur, k nimž v 16. století dochází, je spis hessenského landkraběte Viléma IV. (†1592), známý dnes pod názvem „*Ökonomische Staat*“. Titul není původní (pochází z 18. století) a Vilém sám rukopis svého díla označoval jako „*rotsamntenes buch*“ (dle jeho vnější podoby). Zimmermann zhodnotil Vilémův spis jakožto pramen prvořadého významu pro správní a hospodářské dějiny 16. století – zdá se mi, že česká historiografie, zabývající se hospodářským vývojem šlechtických dominií v 16. století, toto dílo jako komparativní materiál úplně nedocenila.¹²

V souvislosti s vymezením **charakteristik rožmberské klientely** bylo třeba především definovat pojem *klientela*, vhodný pro rožmberské prostředí v polovině 15. století. Na základě definice služebních i mimoslužebních vazeb mezi Rožmberky a jejich klientelou se jako vhodné ukázalo **akcentovat služební rovinu** těchto vztahů. Tento postup umožnil rožmberskou klientelu definovat jako skupinu osob, jimž byl společný služební poměr k Rožmberkům a z něho vyplývající právní ochrana; naproti tomu neformální vztahy se pro svou nevyhraněnost a obtížnou postžitelnost jako kritérium pro definici klientely v 15. století neosvědčily.

Analýza jednotlivých aspektů, charakterizujících rožmberskou klientelu (a obecně skupiny vrchnostenských úředníků 15. století), ukázala řadu styčných bodů, **analogií** a spojnic s prostředím dalších klientelských okruhů ve střední i západní Evropě. Shodné rysy lze doložit v případě geografického a sociálního původu úředníků (v tomto ohledu mezi úředníky výrazně převažuje nižší šlechta). Totéž platí i o majetkovém zázemí

---

¹² KOLLER 1971; KNECHT–STACHELSCHIED 1958, s. 138–162; o reformách správních systémů v jednotlivých německých zemích na přelomu 15. a 16. století MAYER 1920, zvl. s. 64–85; vlastní správní systém Maxmiliánův I. c., s. 27–63; o vlivu správní hierarchie zavedené Ferdinandem I. na podobu správních struktur v jednotlivých německých zemích ROSENTHAL 1887; „*Ökonomische Staat*“ – komentář a edice: ZIMMERMANN – KRÜGER 1933–77/I–III; na charakter a význam pramene v dobovém kontextu poukázal THEUERKAUF 1965, s. 47–49; hospodářské a správní poměry v Hessensku v období před vznikem díla rekonstruoval KRÜGER 1980.

rožmberské klientely – struktura a výše příjmů úředníků, především z řad nižší šlechty, jsou současně příspěvkem do diskuse k otázce hmotného postavení nižší šlechty v pohusitských Čechách (ze sondy v prostředí rožmberské klientely vyplývá jednoznačně negativní stanovisko k tezi o pauperizaci drobné šlechty). Od soudobých trendů zahraničních a ovšem ani domácích se rožmberská klientela neodlišuje ani v charakteristice poměru k církvi: mezi rožmberskými úředníky, ale i služebníky je zastoupena řada dobrodinců církevních institucí (především s rožmberským patronátem); běžné byly donace zádušní (*pro anima*), ale současně i *pro memoria* – tomuto účelu sloužily i další formy donací a kulturního mecenátu, jak je opět doloženo i v rožmberském prostředí. Obdobně vykazují řadu analogií i výsledky sondy, sledující úroveň vzdělání a intelektuální horizont příslušníků rožmberské klientely: v jejím středu působilo jen velmi nízké procento univerzitních absolventů, přičemž ale současně pozice šlechtice – úředníka se ve sledovaném období ještě nezdá být ohrožena ambiciózním a univerzitně vzdělaným úředníkem měšťanského původu. Otázka elitářství v prostředí rožmberské klientely byla s určitými výhradami zodpovězena negativně. Výhrady vycházejí ze skutečnosti, že v prostředí rožmberské klientely lze předpokládat určité kolektivní tendence – povědomí o příslušnosti ke skupině osob v jistém smyslu prestižní (nikoli však privilegované), rožmberští úředníci prokazatelně byli reprezentanty a zástupci své vrchnosti ve vztahu k okolí, v některých případech přímo vystupují jako uzavřená skupina osob (např. řešení rodinných sporů mezi Rožmberky Oldřichem a Janem). Přesvědčivý podklad pro konstatování elitářských tendencí v prostředí rožmberské klientely ovšem nepřinesl ani rozbor příbuzenských vazeb.

Pramenná základna – východisko rekonstrukce reálného obrazu? Otázka reprezentativnosti dochovaného pramenného korpusu, sloužícího jako východisko celé práce, byla v jejích jednotlivých částech opakovaně – výslovně či v podtextu – dotčena. Stejně tak bylo zdůrazněno, že v řadě případů nedostatek vhodných pramenů nutil k vyslovování hypotéz či dokonce a priori odsoudil pokusy o zodpovězení řady otázek k nezdaru.¹³ Na druhé straně prameny umožnily rekonstrukci rožmberských správních struktur, jejich hierarchie i řady aspektů jejich běžného fungování (výrazně unifikovaný model organizace rožmberské administrativy se tu ukázal jako neocenitelná výhoda – i jednotlivosti tak mohou nabývat výpovědní hodnoty obecněji platné); s využitím metody sondy bylo lze se pokusit i o formulování základních charakteristik rožmberské klientely. Komparativní zřetel v jednotlivých aspektech i v globálním pohledu umožnil začlenění charakteristik vývoje a fungování rožmberské administrativy do dobového kontextu a současně potvrdil, že ani limitovaná škála výzkumných možností v oblasti správních

---

¹³ Základní práci k otázce „šance na dochování“ a reprezentativnosti dochovaných pramenů je dodnes myšlenkově provokující studie ESCHE 1985 (ve svém vyznění snad poněkud pesimistická); předivo spleteného organismu neoprávněných generalizací a nepodložených hodnocení a konstrukcí (retro– i perspektivních) jako specifických historiografických fenoménů poutavým způsobem rozkrývá TOPOLSKI 1976, s. 625–660.

dějin pozdně středověkého šlechtického dominia není českým specifíkem. Prokázané vývojové paralely nejen naznačují přínos komparativního studia, ale současně mohou být příspěvkem ke kulturním dějinám středoevropského prostoru, komunikaci a kulturní výměně v pozdním středověku a studiu historických předpokladů integračních procesů v této oblasti.

IX. PROSOPOGRAFICKÁ PŘÍLOHA

Prosopografická metoda a prosopografie úředníků

Pojem *prosopografie* byl užíván již v 16. století, jako jedna z metod moderní historiografie se prosopografie etablovala od 20. a 30., ve větší míře ovšem až od 60.–70. let 20. století. Od 60. let vznikla též řada teoretických úvah a rozprav o **pracovních postupech a vědeckém přínosu** prosopograficky založených výzkumů. Jedna z prvních a dosud myšlenkově nejbohatších studií, zabývajících se prosopografií jako jednou z metod historikovy práce, je podnětná a provokující úvaha Stoneova; několik úvah o smyslu, metodách a badatelském přínosu prosopografické metody publikoval monograficky či v rámci rozsáhlejších prací Bulst – k metodicky nevyjasněným bodům, jež připomíná, náleží např. vztah prosopografie a biografie. Speciální metodické práce, věnované prosopografické metodě, v 70. letech vycházely z rozsáhlých **raně středověkých pramených korpusů** převahou církevní provenience – svědčí o tom např. struktura příspěvků ve sborníku *Prosopographie* (1978), specifika raně středověkých pramenů se odrazila i v metodických poznámkách Schmidových (pro pozdní středověk jsou metodicky cenné pasáže o prosopografii francké aristokracie).¹ Práce založené na pramenech církevní provenience přirozeně převažují i v souboru prosopografických studií, od roku 1980 uveřejňovaných ve sborníku *Medieval Prosopography*. Z hlediska metodiky je třeba mít na paměti i prosopografie založené na pramenech městské provenience – stejně jako v církevním prostředí jsou i zde prameny hromadné povahy dochovány nesrovnatelně lépe než z oblasti správy šlechtických dominií. Z českých zemí lze konkrétně připomenout Mezníkovu analýzu seznamů personálního složení městských rad Starého Města pražského (cca 1360–1420).²

Pro období vrcholného a pozdního středověku ovšem existuje již i celá řada **prosopografií ze šlechtického prostředí**. Jmenovitě lze připomenout Rübsamenovu prosopografii nižší šlechty (původně ministeriality) v oblasti Pleißenlandu ve 13. století: základem je evidence rodů a jejich jednotlivých příslušníků, jejich teritoriální působnost a příslušnost k některé z lokálních skupin klientely. Jiný typ prosopografie zpracoval Jurek, jenž se zaměřil na výzkum šlechty, zakoupivší se v průběhu 13.–14. století ve Slezsku. Weiglova práce ukazuje, jak dalece lze prosopografie využít jako materiálového výcho-

---

¹ Doklady pojmu *prosopografia* v 16. století eviduje BULST 1986, s. 1; o počátcích prosopografických studií v první polovině 20. století STONE 1971, s. 49–55; přehledně např. BULST 1986 (s bibliografií); vztah prosopografie a biografie l. c., s. 6–7; v hrubých rysech lze souhlasit se vším, co o prosopografické metodě uvádí NODL 2000; PROSOPOGRAPHIE 1978; SCHMID 1981.

² MEZNÍK 1990a, s. 57–67, 98–105, 133–144, 175–181.

diska při studiu postavení šlechty, Zmora vyvodil závažné – i metodicky – poznatky na základě prosopografie urozených opovědníků ve Frankách atd.³

V kontextu výzkumu rožmberské klientely a prosopografie personálního obsazení úřadů v rožmberské administrativě okolo poloviny 15. století představují stěžejní komparativní materiál **prosopografie úředníků a leníků**. Ve své většině jsou koncipovány v **linii „horizontální“** – jako evidence personálního obsazení úřadů ve zvoleném (libovolně dlouhém) časovém období.

Na prvním místě mezi prosopografiemi úředníků lze jmenovat rozsáhlou Demandtovu prosopografii hessenských úředníků ve 13.–16. století – je koncipována jako několik tisíc abecedně řazených biogramů, při jejichž sestavování se autor mohl opřít již o starší prosopografické výzkumy Gundlachovy. Prosopografii byl věnován třetí díl monografie tohoto badatele o vývoji zeměpanské správy v Hessensku do počátku 17. století, příznačně nazvaný *Dienerbuch* (obsahuje jak biogramy jednotlivých úředníků, tak i prosopografie personálního obsazení jednotlivých úřadů). Analogickou prosopografii úředníků – dle jmen i dle personálního obsazení úřadů – ve Württembersku (1520–1629) zpracoval Bernhardt a získaného souboru informací využil jak k rekonstrukci vývoje správní struktury, tak i k dílčí charakteristice klientely; Kothe zpracovala prosopografii dvorských úředníků a členů rady württemberských vévodů v letech 1450–1568 (řazeno dle jednotlivých úřadů chronologicky), přičemž získaného materiálu autorka využila k rekonstrukci vývoje uvedených institucí, nikoli z hlediska výzkumu württemberské klientely. Prosopografie úředníků markrabí bádenských ve 14.–15. století je součástí v mnoha ohledech pozoruhodné Herkertovy práce (biografické údaje uváděny přímo v textu u jednotlivých úřadů); na prosopografii úředníků v hrabstvích Kleve, Jülich a Berg (1250–1350) je založena Janssenova práce (srv. s. 13); za nejméně naproti tomu nelze pokládat způsob, jímž prosopografii wettinských úředníků (1319–1469) sestavila Streich – chronologický seznam bez vnitřní struktury dle jednotlivých úřadů je poněkud nepřehledný. Na prosopografii nižší šlechty je velkým dílem založena Lieberichova práce – z hlediska prosopografií úředníků především analýza personálního složení rady vévodů bavorských ve 14. a 15. století; Lucha sestavila prosopografii držitelů dvorských úřadů a členů rady bavorského vévody Albrechta III. (1438–1460). Prosopografie fürstenberských úředníků, radů a některých služebníků (1490–1628) – sestavená dle úřadů i osob – je přílohou Aschovy práce (materiál autor vyhodnotil především z hlediska sociálního a teritoriálního původu, příbuzenských vazeb, vzdělanostních předpokladů a fluktuace); Wüst zpracoval prosopografii úředníků mosbašské větve falckrabí rýnských v 15. století; Meyer prosopografii habsburských úředníků v oblasti Vorlandu ve 14.–15. století; Fritz publikoval prosopografii klientely hrabat Löwensteinů jako přílohu monografie dějin tohoto rodu a prosopografické údaje i stručně v textu vyhodnotil; Dvořáková sestavila prosopografii klientely (*familiáři*) v severních Uhrách usedlého původem polského rodu Stiborovců zhruba v letech 1380–1430, atd. Prosopografii držitelů úřadu *élus*

---

³ RÜBSAMEN 1987, s. 490–536; JUREK 1996, s. 191–332; WEIGL 1991 (prosopografie s. 1–200); ZMORA 1997, s. 68–86.

(Francie, 16.–17. století) sestavil a pro studium dějin úřadu i typologie úředníků důkladně využil Böse; prosopografii úředníků anglických králů (11.–14. století) – členěnou dle jednotlivých úřadů – zpracoval Tout; závažná je i Höflechnerova prosopografie diplomatických posílů evropských panovníků na sklonku 15. století. Z domácího prostředí lze připomenout Vaničkovu práci, založenou na prosopografii nejvyšších českých komorníků od poloviny 12. století – v rámci okruhů otázek, jež si autor k prosopografii položil, je v daných souvislostech podstatná především analýza formování a proměn okruhu osob a rodů, z nichž panovník komorníky vybíral, a jejich vazeb k dalším úřadům a dvorské službě obecně. Tyto i další problémové okruhy řeší v prostředí dvora a úřednictva Václava II. Malá: východiskem je prosopografie členěná personálně (držitelé úřadů), vnitřně strukturovaná dle jednotlivých rozrodů a zájmových skupin, a dále prosopografie personálního obsazení jednotlivých úřadů. Řada důkladných prosopografií – z oblasti světské i církevní správy v pozdním středověku – je součástí Tomkova *Dějepisů města Prahy*; na své badatelské zhodnocení nemalým dílem dodnes čekají.⁴

Zvláštní místo náleží prosopografiím kancelářského personálu: např. Lieberich zpracoval prosopografii jménem známých úředníků v kanceláři bavorských vévodů (konec 14. – poč. 16. století) a to v posloupnosti dle jednotlivých úřadů i abecedně dle jmen; podobně již dříve postupoval Schwanke v případě personálu kanceláře hrabat z Cilli (1341–1456). Z badatelského hlediska hodnotnější (především pro potřeby studia chodu kanceláře, počtu personálu ap.) jsou prosopografie, evidující vedle osob známých jménem i písařské ruce jménem neznámých písařů – např. v pracích Andrian–Werbung, Brandensteina, Flacha ad., v případě rožmberské kanceláře 15. století Králové.⁵ Prosopografie úředníků hospodářské správy lze ve většině případů zpracovat až počínaje obdobím raného novověku – ukázkou je např. prosopografie úředníků lesní správy vévodství Braunschweig – Wolfenbüttel v letech 1530–1607, již zpracovala Graefe. Vedle toho existují i speciální prosopografie – příkladem je Kühnelova prosopografie habsburských osobních lékařů (konec 13. – konec 15. století), již pro období od

---

⁴ DEMANDT 1981; GUNDLACH 1930–1931/III; BERNHARDT 1972/I–II (prosopografie formou biogramů I. c. I, s. 121–525, II, s. 526–741; dle úřadů I. c. II, s. 742–804; vývoj správní struktury I. c. I, s. 1–76; charakteristika klientely I. c. I, s. 77–120); KOTHE 1938, s. 85–187 (rekonstrukce vývoje s. 3–84); HERKERT 1910; JANSSEN 1971; STREICH 2000, s. 61–76; LIEBERICH 1964, s. 99–154; pro období 15. století abecedně dle jednotlivých osob TÝŽ 1964a, s. 153–189; LUCHA 1993, s. 205–301; ASCH 1986, s. 260–269 (dle úřadů), s. 271–416 (dle osob); vyhodnocení souboru I. c., s. 211–241; WÜST 1976, s. 130–139; MEYER 1933, s. 283–296; FRITZ 1986, s. 140–165 (vyhodnocení I. c., s. 165–168); DVOŘÁKOVÁ 2003, s. 471–484 (vyhodnocení I. c., s. 107–118); BÖSE 1986/I–II (prosopografie I. c. II, s. P1–P324; řazena abecedně); TOUT 1920–37/VI, s. 1–72; HÖFLECHNER 1972; VANÍČEK 1987, vyhodnocení zvl. s. 115–119; MALÁ 2003, s. 105–137, 141–154, vyhodnocení zvl. s. 138–140; TOMEK, DMP 5, s. 40–233; TÝŽ, DMP 9, s. 253–366.

⁵ LIEBERICH 1966, s. 244–258; SCHWANKE 1939, s. 414–418; ANDRIAN–WERBURG 1971, s. 39–64; BRANDENSTEIN 1983, s. 133–160; FLACH 1930, s. 122–173; KRÁLOVÁ 1977.

13. století lze sestavovat prosopografie leníků.⁶ Několik badatelů využilo při sestavování prosopografií účetního materiálu – DORMEIER zkoumá z daného úhlu pohledu pramenovou hodnotu účtů panství Celle (Braunschweig–Lüneburg) z let 1437–1439, na základě účtů téhož panství rovněž z 15. století HAMANN rekonstruoval personální skladbu (úředníci, personál) rezidenčního dvora vévodů brunšvicko–lüneburských; analogicky v případě účtů vydání dvora a soupisů platů úředníků dvora burgundských vévodů postupoval při zpracování prosopografie PARAVICINI.⁷

Je nutno upozornit i na skutečnost, že celá řada rozsáhlých prosopografií zůstala badatelsky téměř nezhodnocena – z našich zemí je to do určité míry případ rozsáhlé Baletkovy prosopografie osob z okruhu dvora moravského markraběte Jošta (vláda 1375–1411). Z drobnějších prací z domácího prostředí lze na tomto místě ještě uvést Schwallerovu studii – chronologicky řazenou prosopografii úředníků panství Kunětická Hora a Pardubice (1490–1521), jejíž autor nevytěžil potřebné ani z hlediska klientely Viléma z Pernštejna, ani fungování správního systému a okruhů pravomocí jednotlivých úředníků. Jiným případem jen částečně využití příležitosti je obsažná prosopografie úředníků v Bavorsku (1508–1593), koncipovaná dle jednotlivých rodů a rodin – již z úvodu je zřejmé, že GREINDL aplikovala jen malou část možností badatelského využití souboru. Připomenout lze i sledovanému časovému horizontu již poněkud vzdálenou Eblingovu prosopografii merovejských úředníků: v biografickém hesláři autor eviduje více než tři stovky osob, k vyhodnocení souboru však vůbec nepřikročil.⁸

Badatelsky neméně přínosný je výzkum po **linii „vertikální“** – předmětem studia je jediný rod v průběhu delšího časového období (cca 100–200 let), páteř tvoří evidence úředních kariér a případných hospodářských aktivit (včetně finančních transakcí) jednotlivých členů a generací rodu a to ve vztahu k rodové majetkové držbě, ale i k dalším aspektům (např. politický vliv ap.). Příkladem studií tohoto typu je analýza vzestupu původně ministeriálského rodu Eschbornerů (Kronbergerů) ve 13.–15. století, výzkum úředních kariér rodu Elefánthy (sev. oblast Uher) v témže období, analogicky založený výzkum v případě pánů z Fleckensteinu (12.–15. století). DECKER analyzoval úřední kariéry a souběžný majetkový a společenský vzestup rodu z Huttenu (13.–16. století). Řada studií uvedeného typu vzniká v posledních letech v Polsku – např. PACUSKI analyzoval příčiny a průběh vzestupu vladyckého rodu Prusů ze Slubic a současně ukázal, jakou roli zde sehrály úřednické kariéry jednotlivých členů rodu v zeměpanských

---

⁶ GRAEFE 1989, s. 187–220 (řazeno dle jednotlivých úřadů a poté abecedně); KÜHNEL 1958, s. 4–34 (řazeno chronologicky); prosopografii leníků hrabat z Regensteinu (první čtvrtina 13. stol.) zpracovali FENSKE – SCHWARZ 1990, s. 325–490.

⁷ DORMEIER 1994, s. 369–375 (metodicky závažné jsou poznámky o obtížích jednoznačné identifikace jednotlivých osob); HAMANN 1989; PARAVICINI 1986.

⁸ BALETKA 1996, s. 407–483; SCHWALLER 1994; GREINDL 1988, s. 110–196; EBLING 1974.

službách (15. století); kariéru dvou generací rodu Czyżowských (15. století) sledovala Sochacka.⁹

Do okruhu **pramenů prosopografie rožmberských úředníků** v první řadě náleží celé spektrum písemností rožmberské správy (srv. s. 87nn.), dobová korespondence a dále klášterní a kostelní nekrologia.¹⁰ Ke speciálním pramenům prosopografického výzkumu na poli vojenských dějin (srv. s. 272nn.) náležejí především smlouvy o službě, ujednání o náhradě škod (*záškodní listy*), evidence výplat a distribuovaných naturálií ap.¹¹ Z prostředí rožmberské administrativy (vedeny tu ale prokazatelně byly) – a českých zemí obecně – nejsou z 15. století dochovány seznamy úředníků (ať již vedené centrálně či na jednotlivých správních centrech) – tyto *libri ofiiciorum* jsou v německém a západoevropském prostředí dochovány od 15. století a náležejí k nejuplnějším a tudíž nejspolehlivějším východiskům prosopografických výzkumů.¹²

Prosopografie rožmberské klientely, zpracovaná jako jedno ze základních materiálových východisek, eviduje veškeré – v dochovaných pramenech doložené – rožmberské úředníky a služebníky. Podařilo se zachytit zhruba 250 osob s uvedením konkrétního úřadu/služebního postu (v řadě případů zastávala jedna osoba v průběhu života více úřadů). Soudě dle kontinuity personálního obsazení jednotlivých úřadů, v případě vyšších úředníků bylo možné zmapovat odhadem 80–90% osob. Z hlediska celkového počtu osob, jež ve sledovaném období náležely k rožmberské klientele, se nicméně jedná maximálně o 20% – pro 15. století je ovšem obtížné stanovit poměr mezi úředníky a služebníky; Stejskal odhaduje podíl úředníků pro období let 1551–1611 na 12–15% placených postů v rožmberském správním systému.¹³ Z limitované pramenné základny vyplývá i limitovaná **reprezentativnost souboru** a jeho vypovídací hodnoty – jak je tomu při prosopografických výzkumech obecně. Jedno ze základních úskalí lapidárně již před lety formuloval Stone: „*One common hazard which faces him [řeč je o historikovi] is the possibility that that portion of the total population about which he can discover reliable information does*

---

⁹ Vzestup Eschbornerů ORTH 1985, s. 50–70; rod Elefánthy FÜGEDI 1998, s. 69–122; rod z Fleckensteínu MÜLLER 1990, zvl. s. 358–374; DECKER 1988; PACUSKI 2000; SOCHACKA 1993.

¹⁰ Výčet dochovaných a pro daný účel relevantních nekrologií uv. ŠIMŮNEK 1999a, s. 229–231.

¹¹ Struktura pramenů pro sledovanou oblast výzkumu je zřejmá např. z prací TRESP 2001; TÝŽ 2004; ŠIMŮNEK – TRESP 2000–01.

¹² Na základě šestnácti knih uvedeného typu (1476–1685) zpracoval KREBS 1942 prosopografii úředníků kurfiřtů falckých v uvedeném období – metoda zpracování (celkový abecedně řazený soupis) není zcela šťastná, neboť v soupisu čítajícím přes 3.000 jmen se zcela ztrácejí informace, jež by bylo lze vyčíst v případě zpracování po jednotlivých knihách (a tudíž kratších časových úsecích); užitečné jsou rejstříky jednotlivých úřadů a lokalit.

¹³ STEJSKAL 1997, s. 212.

*not represent a random sample of the whole*¹⁴ Toto i další limity vypovídací hodnoty souboru je třeba mít na mysli při jeho **statistickém vyhodnocování** (srv. zvl. s. 26nn., 377nn.) – veškeré uváděné hodnoty se vztahují k vrstvě úředníků (purkrabích, hejtmanů, písařů, v menší míře i úředníků jednotlivých oblastí hospodářské správy), kteří v rámci správního systému tvořili jednoznačně početní menšinu. Jména většiny osob z nižších úrovní správních struktur – a to nejen těch, jež nepřicházely do styku s písemným pořízením (srv. s. 406) – jsou v pramenech doložena jen zcela nahodile a o převážné části z nich není k dispozici ani jediná zmínka. Již dříve citovaný Stone i v tomto případě oprávněně upozorňuje na nebezpečí, vyplývající „*from a failure to relate the findings about the composition of the group under study to that of the population at large*“, a o ilustrativní hodnoty doplňuje toto konstatování Stejskalův závěr, založený na vyhodnocení prosopografie rožmberských úředníků za léta 1551–1611: pouze v případě 10% úředníků lze blíže osvětlit jejich úřední kariéru.¹⁵

Z hlediska stavu dochování pramenné základny i v tomto případě platí relativně příznivé zjištění, že ve srovnání se stavem zhruba k roku 1600 došlo jen k zanedbatelným ztrátám (srv. s. 17). Dokladem je i **Březanova prosopografie rožmberských úředníků** od 13. do konce 16. století – dílo dodnes pozoruhodné a jedno z nejstarších svého druhu, od jehož vzniku uplynulo již 400 let.¹⁶

Na základě prosopografie rožmberských úředníků, zpracovávané dle jednotlivých osob – úředníků bylo lze sestavit rovněž **prosopografii personálního obsazení úředních postů** a osob působících na jednotlivých správních centrech. V této prosopografii jsou evidováni rožmberští úředníci a služebníci, vykonávající úřad/službu mezi lety 1418–1472 (s pochopitelnými přesahy v případě dřívějšího nástupu či pozdějšího ukončení služby). V několika případech jsou – s ohledem na zachování kontinuity – evidováni i úředníci jiných vrchností, pokud tyto byly zástavními držiteli rožmberských panství (Helfenburk, Rožmberk, Vítkův Kámen; paralelně jsou evidováni úředníci rožmberští a šternberští, pokud je možno odlišit, v případě Choustníka a Soběslavi). Jejich jména jsou tištěna kursivou.

Prosopografie je založena v první řadě na pramenných údajích, pouze sekundárně bylo přihlédnuto k **údajům literatury** (na pravou míru jsou uváděny i prokazatelně chybné údaje literatury – záznamy tohoto typu jsou tištěny přeškrtnutě). Soustavnější pozornost věnovali personálnímu obsazení rožmberských úřadů pouze V. Březan a A. Sedláček, v případě některých úřadů též J. Kaspar (o jeho práce se mohl opřít A. Sedláček), E. Cironisová–Barborová (prosopografické údaje v jejích pracích jsou bohužel obecně velmi nespolehlivé), R. Tecl (v případě jeho prací je naopak preciznost stěžejní

---

¹⁴ STONE 1971, s. 58nn. (cit. s. 61); i zde je třeba připomenout aktuální úvahy a postřehy ESCHE 1985 (k obtížně postižitelné „reprezentativnosti“ a proporčnosti dochovaných pramenů l. c., zvl. s. 557–563).

¹⁵ STONE 1971, s. 61–62; STEJSKAL 1997, s. 212.

¹⁶ SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 168–214.

charakteristikou) a A. Kubíková. Březanova prosopografie rožmberských úředníků byla již zmíněna, u Sedláčka jsou jména úředníků spolu s příslušnými časovými údaji průběžně uváděna ve zvláštních odstavcích v monografiích jednotlivých lokalit v rámci jeho patnáctisvazkového díla „*Hrady, zámky a tvrzě*“; Kasparovy práce z doby kolem roku 1830 náležejí k nejstarším – pomineme-li díla Březanova – historickovlastivědným spisům z jihočeské oblasti (údaje o úřednících jsou součástí monografií jednotlivých panství). V případě studií E. Cironisové–Barborové z oblasti rožmberské správy jsou údaje o řadě úředníků pravidelně jejich nedílnou součástí. Velmi výrazně vystupuje prosopografická složka do popředí v monografické studii o vývoji správy na třeboňském panství – nespolehlivá posloupnost purkrabích/hejtmanů a úředníků hospodářské správy zde tvoří výkladovou osu a bezděky tak prozrazuje i autorčinu metodickou bezradnost. V případě Teclových studií jsou cenné údaje o rožmberských úřednících 14.–15. století obsaženy v celé řadě z nich – soustavnější pozornost tématu je věnována např. v přehledu třeboňských úředníků do roku 1437, resp. 1376–1448. A. Kubíková zmiňuje řadu rožmberských úředníků ve své biografii Oldřicha II. z Rožmberka – tyto pasáže bohužel vykazují až překvapivé množství chyb (někde způsobené nekritickým přejímáním Březanových údajů).¹⁷ Ostatní autoři, pokud zmiňují některé úředníky a data jejich působení v úřadu, vycházejí téměř výhradně z údajů Sedláčkových.¹⁸ To platí i o zběžných Pelikánových podkladech k prosopografii úředníků rožmberských správních center okolo poloviny 15. století (jen letopočty a osoby, bez poznámkového aparátu), souvisejících snad s přípravou 4. svazku *Listáře*.¹⁹

---

¹⁷ CIRONISOVÁ 1984; TECL 1990, s. 100–102; KUBÍKOVÁ 2004, zvl. s. 81–84, 105–109.

¹⁸ Vzhledem k této skutečnosti v prosopografii Sedláčkovy údaje důsledně konfrontuji s údaji pramenů a ostatní literatury, uvádějící data od Sedláčka odlišná, příp. vydání příslušných svazků *Hradů* předcházející.

¹⁹ SÚA Praha, Pozůstalost Dr. Josefa Pelikána, karton 10.

Personální obsazení úřadů v rožmberské správě (1418–1472)

ČESKÝ KRUMLOV

(Rožmberská držba 1418–1472)

Purkrabí (P) / Hejtmané (H)

(panství Krumlov
+ centrální správa)

1414–1418, 1420, Matěj Višně z Větrní (P)¹

1422–1425, Buzek z Rovného²

1425–1426/1427?, Matěj Višně z Větrní (P)³

1428, Buzek z Rovného⁴

1429, Jan Rús z Čemin (P)⁵

1430, Matěj Višně z Větrní (P)⁶

---

1. 1414 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 169). – 1416, leden (RBMAV 3, s. 300–301, č. 763). – 1416, červen (UBK 1, s. 174, č. 648). – 1418, březen (LOR 1, s. 2–3, č. 2). – 1420, červenec (UBK 2, s. 2, č. 4; TECL 1990, s. 100, příl. č. 1). – 1420 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 169). Mezi rokem 1418 a 1420 zastával Matěj s největší pravděpodobností úřad purkrabího na →Třeboni. – SEDLÁČEK, H 3, s. 29, uv. léta 1414–1423; KUBÍKOVÁ 2004, s. 81, léta 1418–1420, 1426–1427, 1438–1440. – O Matějovi Višni ŠIMŮNEK 2002b, s. 134–136.

2. 1422, červenec (LOR 1, s. 47–48, č. 67). – 1423, prosinec (LOR 1, s. 58–59, č. 82). – 1424, listopad (AČ 1, s. 152–153, č. 16). – 1424 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 169). – 1425, srpen (UBH, s. 259–260, č. 210). – 1428, listopad (LOR 1, s. 102–104, č. 151). SEDLÁČEK, H 3, s. 29, uvádí léta 1422–1425; taktéž KUBÍKOVÁ 2004, s. 81. – O Buzkovi z Rovného ÚLOVEC 1999, s. 11–13.

3. 1425, prosinec (LOR 1, s. 80, č. 119 reg.). – 1426, prosinec (LOR 1, s. 89–91, č. 135).

4. 1428, listopad (LOR 1, s. 102–104, č. 151).

5. 1429, únor (UBK 2, s. 18, č. 65; KUBÍKOVÁ 2004, s. 81).

1430–1433, Chval z Chmelné (P)⁷

1433–1434, Ctibor ze Zásmuk (P)⁸

1435–1436, Vaněk Píšek z Radenína (P)⁹

1438–1440, Matěj Višně z Větrní (P)¹⁰

1440/1443–1447, Jan Rús z Čemin (P)¹¹

---

6. 1430, prosinec (UBK 2, s. 21, č. 75). – Patrně omylem uvádí Březan Matěje v úřadu ještě k roku 1431 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 169).

7. 1430, prosinec (UBK 2, s. 20, č. 73). – 1431, prosinec (UBK 2, s. 22, č. 80). – 1432, únor (LOR 1, s. 135, č. 197). – 1433, červenec (LOR 1, s. 157–159, č. 231). – Březan uvádí Chvala z Chmelné v úřadu k letům 1431 a 1433 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 169); SEDLÁČEK, H 3, s. 29, uv. léta 1431–1433; KUBÍKOVÁ 2004, s. 81, léta 1430–1433, 1437 (právě v tomto roce ovšem kulminovaly Chvalovy diplomatické aktivity – srv. s. 298).

8. 1433, prosinec (UBK 2, s. 25, č. 99). – 1434, leden (LOR 1, s. 164–165, č. 240 reg.). – 1434, prosinec (UBK 2, s. 27, č. 107). – Březan uvádí Ctibora ze Zásmuk v úřadu k roku 1434 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 169); taktéž i SEDLÁČEK, H 3, s. 29; KUBÍKOVÁ 2004, s. 81, uvádí léta 1433–1434.

9. 1435, březen (LOR 1, s. 183–184, č. 268). – 1436, únor (LOR 1, s. 196–197, č. 289). – Březan uvádí Vaňka v úřadu k roku 1436 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 169); taktéž i SEDLÁČEK, H 3, s. 29; KUBÍKOVÁ 2004, s. 81, uvádí léta 1435–1436.

10. 1438, listopad (LOR 2, s. 20, č. 26 reg.). – 1438 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 169). – 1439, březen (AČ 6, s. 493–494, č. 47). – 1440, leden (URP, s. 81–82, č. 148). – 1440, červenec (PEXA 1979, s. 56, č. 10). – SEDLÁČEK, H 3, s. 29, klade Matějův purkrabský úřad na Krumlově do let 1414–1423 (srv. výše), 1439–1440.

11. 1443, červenec (URP, s. 81–83, č. 149). – 1444, červenec (LOR 4, s. 458, č. 666). – 1445, červen (LOR 3, s. 20–22, č. 28). – 1446, květen (URP,

1447, Mikuláš ze Želibořic (P)¹²
1449–1459, Zachař z Nemyšle (P)¹³
1450, Jan Rús z Čemin (P)¹⁴
1457, Přibík Had z Paběnic (P)¹⁵

---

s. 87–88, č. 154). – 1447, březen (LOR 3, s. 191, č. 263); na úřad rezignoval před 20. prosincem 1447 (LOR 3, s. 293, č. 418 reg.); Rúsovy těsné kontakty s administrativou krumlovského centra jsou doloženy i následujícího roku 1448 (srv. např. SOA Třeboň, Historica 1012), ale purkrabský úřad Jan Rús tehdy nezastával. – Březan datuje Rúsovův úřad „*léta 1440 a těch časů*“ (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 169), ovšem i pro rok 1440 je třeba jeho údaj přijímat obezřetně. WAGNER 1867, fol. 41r, datuje počátky Rúsova purkrabského úřadu „*ungefähr seit dem Jahre 1444*“; SEDLÁČEK, H 3, s. 29, uvádí léta 1440–1446; KUBÍKOVÁ 2004, s. 105, uvádí léta 1443–1446. – O Rúsovi WAGNER 1867.

12. 1447, září (LOR 3, s. 264–265, pozn. 3). – 1447, prosinec (LOR 3, s. 293, č. 418 reg.); k roku 1447 Mikuláše uvádí KUBÍKOVÁ 2004, s. 105. – Březan zmiňuje Mikuláše v úřadu ještě k roku 1451 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 169), ovšem mylně. Z tohoto údaje patrně vyplynula Březanova představa, že Mikuláš ze Želibořic zastával současně purkrabský úřad na → Helfenburku i na Krumlově, neboť v přehledu helfenburských purkrabí uvádí: „*Mikuláš Želibor vel z Želibořic 1450 též na Krumlově*“ (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 200).

13. 1449, září (LOR 4, s. 97–99, č. 120). – 1449, listopad (LOR 4, s. 123–124, č. 148). – 1451, březen (LOR 4, s. 315, č. 450 reg.). – 1452, červenec (UBK 2, s. 91–92, č. 353). – 1455, červenec (PEXA 1979, s. 29). – 1456, leden (LOR 4, s. 385, č. 548 reg.). – 1457, březen (LOR 4, s. 396–397, č. 575). – 1457, listopad uváděn prostým *Zachař purkrabě* (AČ 14, s. 72–73, č. 1639). – 1458, leden (LOR 4, s. 433–435, č. 630). – 1459, duben (AČ 7, s. 227, č. 38). – Březan uvádí Zachaře v úřadu pouze k letům 1457 a 1458 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 169); SEDLÁČEK, H 3, s. 29, uvádí léta 1449–1459; KUBÍKOVÁ 2004, s. 105, obezřetně uvádí léta 1449, 1451–1459 – zdá se však, že Zachař úřadoval v letech 1449–1459 nepřetržitě, ačkoli nárazově (v letech 1450 a 1457) je doložen i druhý purkrabí.

14. 1450, květen (SOA Třeboň, Historica 1266; srv. též UBK 2, s. 86, č. 321; KUBÍKOVÁ 2004, s. 105).

1459–1462, Jan Jedlice z Obděnic a z Petrovic (P)¹⁶
1461, Zdeněk z Loukonos (P)¹⁷
1461, Jan Rús z Čemin (H)¹⁸
1462–1464, Petr Višně z Větrní (P)¹⁹
1463–1465, Konrád z Petrovic (P)²⁰

---

15. 1457 (BŘEZAN 1899, s. 232; v opisu Březanovy prosopografie zkomolil SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 169, Přibíkovo přímí Had, někdy uváděné deminutivní formou Hádek, na *Hájek* – takto převzala KUBÍKOVÁ 2004, s. 105).

16. 1459, srpen (UBK 2, s. 114, č. 482). – 1460, prosinec (UBK 2, s. 122, č. 514). – 1461, duben (AČ 7, s. 235, č. 49). – 1462, únor (AČ 14, s. 108, č. 1738). – 1462, březen (AČ 21, s. 328, č. 107). – Březan uvádí Jana Jedlici v úřadu k letům 1459, 1460, 1462 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 169); SEDLÁČEK, H 3, s. 32, uvádí léta 1459–1466; KUBÍKOVÁ 2004, s. 105, uvádí léta 1459–1462. – O Janovi Jedlici ŠIMŮNEK 2001a.

17. 1461 (SEDLÁČEK, H 3, s. 32; u SVĚTECKÉHO 1759–61/I, pag. 169, je Zdeněk uveden s chybným predikátem *z Lukavice*).

18. 1461 (AČ 7, s. 239, č. 58).

19. 1462 (BŘEZAN 1899, s. 234). – 1462, květen (AČ 21, s. 343, č. 127). – 1462, září (AČ 14, s. 115, č. 1752). – 1462, prosinec (AČ 7, s. 242, č. 63). – 1463, únor (WAGNER 1867, fol. 43v). – 1463, duben (UBK 2, s. 136, č. 576, 577). – 1463, červenec (UBK 2, s. 139, č. 593). – 1464, leden (UBK 2, s. 145, č. 618, 619). – Nepochybně k Petrovi Višni z Větrní se vztahuje Březanova zmínka k roku 1463 o krumlovském purkrabím Petrovi, nedopatřením uvedeném s predikátem *Petrovský z Petrovic* (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 169), tím spíše, že muž tohoto jména není ve sledované době doložen. – O Petrovi Višni ŠIMŮNEK 2002b, s. 136–138.

20. 1463, prosinec (AČ 14, s. 136, č. 1793). – 1464, duben (AČ 21, s. 343, č. 127). – 1464, červen (AČ 14, s. 141, č. 1805). – 1464, květen–prosinec (UBK 2, s. 146, č. 620, 621). – 1465, leden (URP, s. 96–98, č. 168; UBK 2, s. 146, č. 624). – 1465, březen (UBK 2, s. 147, č. 629). – O Konrádovi z Petrovic ŠIMŮNEK 2001a.

1465–1467, Jan Jedlice z Obděnic a z Petrovic (P)²¹

1467–1468, Jiřík Višně z Větrní (P)²²

1469–1473 (1478), Přebík Had z Paběnic (místopurkrabí)²³

1468–1479 (1488?), Konrád z Petrovic (P)²⁴

---

21. 1465, duben (TADRA 1890, s. 246, pozn. 1; UBK 2, s. 148, č. 631). – 1465, září (TECL 1987, s. 84, č. 10). – 1466, únor (AČ 21, s. 194, č. 21). – 1466, duben (URP, s. 100–102, č. 172). – 1467, únor (UBK 2, s. 155–156, č. 665). – Jan je doložen na Krumlově již v květnu 1464 (AČ 14, s. 343, č. 126). SEDLÁČEK, H 3, s. 32, klade Janův purkrabský úřad na Krumlově do let 1459–1466.

22. 1467, duben (AČ 14, s. 156–157, č. 1842). – 1467, červen–září (UBK 2, s. 158, č. 683). – 1467, podzim (AČ 7, s. 300–301, č. 177). – 1468, duben (UBK 2, s. 160, č. 692, 693). – BŘEZAN 1899, s. 235, uvádí Jiříka v úřadu již k roku 1466, patrně však omylem. SEDLÁČEK, H 3, s. 32, uvádí pouze rok 1467. – O Jiříkovi Višni ŠIMŮNEK 2002b, s. 137–138.

23. 1469, duben (AČ 14, s. 168–169, č. 1873). – 1469, květen (AČ 7, s. 379, č. 329, jako místopurkrabí). – 1469, září (SEDLÁČEK, H 3, s. 32). – 1470, duben, uváděn jako *purkrabí na Krumlově* (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 272). – 1473, březen (AČ 8, s. 108–109, č. 605; Had doložen na Krumlově vedle →Konráda z Petrovic). – 1473, září (AČ 8, s. 116, č. 621, jako místopurkrabí); společně s Konrádem je uváděn v mnoha dalších dokladech, např. 1477, listopad (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 453). – 1478, březen (AČ 9, s. 231, č. 917). Není mi známo, oč HEERMANN 1897, s. 155, opírá poznámku „1476: *Prschibik Had von Pabienicz, Regent auf Kruman*“ – titul regenta je pro uvedené období navíc zjevným anachronismem.

24. 1468, březen–prosinec (UBK 2, s. 162, č. 708). – 1469, červenec (UBK 2, s. 165, č. 728). – 1469, listopad (AČ 14, s. 189, č. 1922). – 1470, prosinec (AČ 8, s. 16, č. 403). – 1471, říjen (AČ 8, s. 56, č. 485). – 1472, květen (UBK 2, s. 179, č. 794, 796). – 1472, listopad (AČ 8, s. 102, č. 590). – 1473, březen (AČ 8, s. 107, č. 602). – 1473, září (AČ 8, s. 117, č. 622). – 1474, duben (AČ 8, s. 132, č. 653). – 1474, srpen (SEDLÁČEK 1883, s. 117, č. 13). – 1475, únor (AČ 8, s. 158, č. 708). – 1475, září (AČ

Úředníci kanceláře. Kancléř (K) / Písař (P)²⁵

1416–1423/1425?, Jan, řeč. Biskupec (P)²⁶

1411–1443, Jan ze Stropnice (P/K)²⁷

9, s. 139–140, č. 750). – 1476, duben (AČ 7, s. 678, č. 113). – 1476, říjen (AČ 9, s. 177, č. 826). – 1477, březen (AČ 21, s. 197, č. 34). – 1478, únor (LOR 4, s. 416, sub č. 604; srv. TECL 1993a, s. 207). – 1478, srpen (AČ 9, s. 240, č. 936). – 1479, červen (AČ 21, s. 413, č. 274). – Březan uvádí Konráda v úřadu pro léta 1470–1477, 1488 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 169); správnost posledního údaje, tj. roku 1488, nelze zcela vyloučit, neboť Konrád v té době pozitivně byl ještě naživu, a je tedy možné, že z nějakých důvodů (i když nepochybně pouze nakrátko) se znovu ujal svého někdejšího úřadu. SEDLÁČEK, H 3, s. 32, klade Konrádův purkrabský úřad na Krumlově do let 1469–1478.

25. Srv. rozbor písařských rukou z materiálu krumlovské kanceláře (1418–1457) a z něho vyplývající počet úředníků a doba jejich působení v kanceláři (KRÁLOVÁ 1977, s. 41–68).

26. 1416, Březan uvádí: „*Jan Biskupec kanclíř pana Oldřicha druhýho 1416 létá*“ (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 176; taktéž i ŠIMKOVÁ 1976, s. 68), což nic nemění na skutečnosti, že Biskupec byl velmi pravděpodobně jen písařem. – 1423 (PLETZER 1963, s. 182, soudí, že písařem zprávy o kolínském sněmu 1423 byl právě rožmberský písař Jan, řeč. Biskupec; FIALOVÁ – HEJNIC 1975, s. 5, zaujali v této otázce neutrální stanovisko). MARÁZ 1998, s. 100, uvádí Jana v rožmberské kanceláři pro léta 1416–1425.

27. 1411–1443, Jan ze Stropnice působil v rožmberské kanceláři, z pramenných zmínek nelze ovšem jednoznačně stanovit, v kterých letech zde zastával úřad písaře, a v kterých kancléře (o toto se na základě titulatur pokouší ŠIMKOVÁ 1976, s. 68, ovšem bez průkazného výsledku); MARÁZ 1998, s. 100, uvádí Jana v rožmberské kanceláři pro léta 1418–1443; KUBÍKOVÁ 2004, s. 83, uvádí jen, že Jan ze Stropnice působil v kanceláři až do své smrti (datuje chybně 1442 – ve skutečnosti 1443). – 1411, uv. jako písař (SCHMIDT 1901, s. 443, č. 56). – 1412, srpen, uv. jako kancléř tjiňdřicha z Rožmberka (RBMV 3, s. 267–268, č. 679). – 1422, duben, uv. jako písař (AČ 15, s. 295, č. 10). – 1434, prosinec

1426/1439–1446, Jan ze Srlína (P)²⁸
1430 – (před) 1453, Václav (Hněvsín)
z Krumlova (P)²⁹

(UBK 2, s. 27, č. 109). – 1438, leden, uváděn jako *kněz Jan kancléř* (LOR 2, s. 3, č. 4). – Březan nevědomky zmiňuje v prosopografii rožmberských úředníků Jana ze Stropnice dvakrát – jednou připomíná jeho působení v úřadu rožmberského kancléře, avšak nedatuje (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 176), podruhé uvádí: „*Hanušek bil písařem nejvyšším pana z Rožmberka 1428*“ (l. c.); nevztahuje-li se ovšem tato zmínka zcela mylně k Janu Rittschawerovi. V přehledu krumlovských farářů jej uvádí k roku 1440 jako kaplana kaple sv. Jana Křtitele, rožmberského protonotáře a kaplana (HEJNIC 1973, s. 226).

28. Janovo působení v krumlovské kanceláři je doloženo výhradně na základě rozboru písařských rukou: KRÁLOVÁ 1977 jeho ruku v písemnostech kanceláře nachází poprvé k roku 1426; Srlínova činnost ve vztahu k rožmberské kanceláři vrcholí v letech 1439–1446 (40 písemností, převážně koncepty); poslední doklad jeho ruky z dubna 1446 (dle rozboru KRÁLOVÉ 1977, s. 51–52). Srlínova činnost v rámci krumlovské kanceláře spadá do napjaté doby na přelomu 30. a 40. let 15. století, kdy právě Srlín byl hlavním aktérem jedné z bouřlivých afér mezi Tábořskými a Oldřichem z Rožmberka (srv. s. 377); úřad → choustnického písaře vykonával do roku 1441, nejdéle do roku 1443, a poté zřejmě přešel na Krumlov. Jeho osudy po skončení úředního působení na Choustníku nejsou písemnými prameny dokumentovány. – O Srlínovi MAREŠ 1902.

29. 1430, únor, k Václavu Hněvsínovi se snad vztahuje zmínka o rožmberském písaři Václavovi: „*Wenco ..., des von Rassenberchke schreiber*“ (LOR 1, s. 115, č. 168); tuto identifikaci předpokládala již Rynešová (l. c., s. 115, pozn. 1) s odkazem na výklad TADRY 1890, s. 245; TRUHLÁŘ 1892, s. 23–24, 37, léta Václavova působení v rožmberské kanceláři klade jen obecně do doby jeho mládí; nepozorností při čtení KRÁLOVÁ 1977, s. 134–135, zaměnila Dr. Václava z Krumlova (†1460) s → Václavem z Rovného (†1531) a hypotézu Rynešové zamítla. – Václavovo působení v rožmberské kanceláři skončilo nejpozději roku 1453, kdy se stal administrátorem pražského arcibiskupství (TADRA 1890, s. 245; ŠIMKOVÁ 1976, s. 69). – Hněvsínovo curriculum vitae zpracoval MARÍK

(před?) 1431, Václav (P)³⁰
1441–1458/1459?, Jan Rittschawer (P/K)³¹

1988, s. 172–173 (s evidencí, příp. korekturami údajů starší literatury).

30. 1431, prosinec, k listině přivešena pečeť krumlovského purkrabího a „*opatrného Vánka, písaře starého, měšténína crumplovského*“ (LOR 1, s. 135, č. 197). Listina byla vydána vrchnostenskou kanceláří, neuvádí se však výslovně, zda Vaněk/Václav byl písařem vrchnostenské, či městské kanceláře, ač první možnost je pravděpodobnější; taktéž není jisté, zda označení *starý písař* jest vykládat ve smyslu „někdejší“, či jej bylo užito jen pro odlišení od některého mladšího písaře Václava (srv. s. 426).

31. 1441, listopad, nejstarší doklad Rittschawerova působení v rožmberské kanceláři (UBK 2, s. 49, č. 181). V letech 1441–1443 byl Jan písařem, neboť kancléřský úřad zastával → Jan ze Stropnice. – 1443, únor (LOR 2, s. 224–225, č. 242). – 1444, srpen (LOR 2, s. 367–368, č. 423). – 1445, červenec (LOR 4, s. 460–461, č. 668). – 1447, prosinec (RT 2, s. 263–264; LOR 3, s. 382–383, č. 542 – v obojím dat. 1448, s ohledem na denní datum (v neděli den sv. Silvestra) náleží vřočit 1447, jak uv. UBK 2, s. 77, č. 275). – 1448, srpen (UBK 2, s. 81, č. 289; uv. jako nejvyšší písař Jindřicha z Rožmberka). – 1452, květen (UBK 2, s. 90, č. 348). – 1453, srpen/listopad (UBK 2, s. 95, č. 373). – 1456, květen (UBK 2, s. 100–101, č. 405). – 1457 (BŘEZAN 1899, s. 232). – 1458, leden–březen (UBK 2, s. 113, č. 470). – V nekrologiu krumlovských minoritů je Jan k roku 1458 uváděn jako někdejší písař pánů z Rožmberka (URK, s. 3); Petr z Rožmberka, syn Jana II. z Rožmberka (†1472), jmenuje †Rittschawera (1495) „*kancléř někdy pana otce našeho dobré paměti*“ (SOA Český Krumlov, A III, kart. 13, inv. č. 103). Nevročený list helfenburského purkrabího Václava Vláška z Miloňovic, in: SOA Třeboň, Historica 1860 (AČ 7, s. 248, č. 75), zařazený k roku 1464, náleží do let 1452–1454 (tj. Vláškův první purkrabský úřad na Helfenburku), jak svědčí zmínka o †purkrabím Želibořickém (srv. s. 525 – heslo Helfenburk) – Rittschawer je v tomto listu uváděn jako *najvyšší písař*. – Březan ve výčtu kancléřů pánů z Rožmberka poznamenává některé základní biografické údaje, ovšem dobu Rittschawerova působení v kanceláři nijak nevymezuje (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 176). ŠIMKOVÁ 1976, s. 69, soudí, že Rittschawer

1443–1444, Hanušek/Jan (P)³²
1445–1452?, Petr (P)³³
1447?–1450, Mikuláš Tlučba (P)³⁴
[?–1449, Jindřich (P)]³⁵

---

působil v rožmberské kanceláři pouze do roku 1457; MARÁZ 1998, s. 100, uvádí Jana v rožmberské kanceláři pro léta 1436?–1457–?; KUBÍKOVÁ 2004, s. 106–107, datuje *Ryčauerova* služební léta 1441–1459.

32. 1443, leden (LOR 2, s. 217–218, č. 232). – 1444, prosinec (LOR 2, s. 395, č. 458). – Hanušek pocházel patrně z Prahy, jak se zdá nasvědčovat žádost Oldřicha z Rožmberka, vznesená na Jana z Rabštejna (1443): „*prosím, aby Hanušekovi, písaři mému, pomocen byl, což muožeš, zdali–by jeho Pražané mně k libosti připustili k jeho statku*“ (LOR 2, s. 217–218, č. 232). Na Hanuškovu roli v případě Jana Smila z Křemže zkrlesně poukázala KRÁLOVÁ 1977, s. 131.

33. 1445, Petr, označovaný jako písař Jindřicha z Rožmberka, vybíral úroky na panství krumlovském a skládal z nich počty (rejstřík: SOA Třeboň, pob. Český Krumlov, Vs Český Krumlov, I 7 R^{alfa} 186/1, výslovně jmenován fol. 70r, 72v; srv. též UBK 2, s. 68, č. 241). – Tento je snad totožný s písařem Petrem, jehož rukou je psána nejstarší část register o nasazování a výloveh rybníků na panství Třeboň a Nové Hrady z let 1450/1452–1465 (nejstarší část psána roku 1452; edice: ŠIMŮNEK 2002, s. 84–98); písař je v případě tohoto pramene identifikován zcela jasně v záhlaví formulací: „*A já Petr písař panským kázáním přikázal sem...*“ (l. c., s. 84); z kontextu plyne, že rejstřík psal úředník centrální kanceláře, což by zvyšovalo pravděpodobnost identity Petra, písaře rejstříku (1452), s písařem Petrem (1445).

34. Rukou Mikuláše Tlučby (roku 1446 krumlovský městský písař) je psáno více než 50 konceptů listů, vydávaných rožmberskou kanceláří; jiný doklad Tlučbova služebního poměru ve vrchnostenské kanceláři není k dispozici (srv. s. 416). Tlučba snad v rožmberské kanceláři působil již roku 1447, kdy je zmiňován v souvislosti s peněžními transakcemi Oldřicha z Rožmberka (LOR 3, s. 234, na rubu č. 332).

35. Písař Jindřich a jeho působení v rožmberské kanceláři do roku 1449 je pouze výsledkem konstrukce: v únoru 1450 Perchta z Rožmberka ve

[kolem 1450, Matyáš (P)]³⁶
1449–1459, Mikuláš [z Jihlavy] (P)³⁷
[cca kolem 1450, Václav (P)]^{37a}
1458–1472, Bohuněk z Bratříkovic (P)³⁸
1459–1470, Mikuláš z Jihlavy (K)³⁹

---

svém listu Oldřichovi z Rožmberka zmiňovala, že „*to muoj Jindřich psal*“ (SKÝBOVÁ – PORÁK 1985, s. 53–54, č. 5), tedy patrně písař (tak soudil i KLASSEN 1999, s. 90, když příslušnou pasáž přeložil „*my secretary Henry wrote this*“), jenž před tím, než společně s Perchtou přesídlil na Mikulov (1449), mohl působil v rožmberské kanceláři. Srovnání písařských rukou by možná povědělo více.

36. Matyáše jako písaře krumlovské kanceláře „*na přelomu čtyřicátých a padesátých let 15. století*“ uvádí pouze KUBÍKOVÁ 2004, s. 108, bez uvedení pramene (nejedná-li se ovšem o záměnu s treboňským písařem →Matyášem z Úšova, jenž ve vymezeném období skutečně sloužil).

37. 1449, říjen (LOR 4, s. 110–111, č. 132). – 1459, snad k témuž Mikuláši (z Jihlavy) lze vztahovat Březanův záznam: „*Mikuláš písař komorní dlužní věci řídil 1459*“ (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 169; KUBÍKOVÁ 2004, s. 108).

37a. Václava jako písaře krumlovské kanceláře („*jiný písař Václav*“ pro odlišení od →Václava Hněvsína) uvádí TRUHLÁŘ 1892, s. 37, a identifikuje jej pouze *jakýmsi kanovníkem*, jež měl roku 1457 ziskat na přímluvu Silviovu.

38. 1455, červenec (UBK 2, s. 97, č. 390). – 1458, květen (AČ 14, s. 76, č. 1650; UBK 2, s. 111, č. 460). – 1463, květen (UBK 2, s. 137, č. 581). – 1467, prosinec (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 177, 444). – 1472, květen (UBK 2, s. 179, č. 794). – Jako písař není Bohuněk téměř nikdy uváděn (srv. níže doklad k roku 1467), naopak vždy je připomínán v souvislosti se záležitostmi finanční správy (byl rožmberským komorníkem). – 1458, květen Bohuněk je v kvitanci Jana z Rožmberka uváděn jako *komorník náš* (SOA Třeboň, CS, II–38–1). – 1464, Bohuněk kvitoval krumlovského šafáře Pavla z jisté částky peněz (SVĚTECKÝ 1759–61/IV, pag. 619–620). – Roku 1467 kvitoval kancléř Mikuláš z Jihlavy slovnutného panoše Bohuňka z Bratříkovic, *paně písaře*, z jisté částky peněz (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 177, 444).

1460–1464, Pavel (P)⁴⁰
1460–1464, Zikmund Kužel (P)⁴¹
(1451) 1461–1466, Jan z Kaplice/
Kaplitzer (P/K?)⁴²

39. 1459, v matrice vídeňské univerzity je uváděn Mikulášův syn Stanislav jakožto *Stanislaus Nicolai Cancellarii de Krumnow* (HEJNIC 1972, s. 67). – 1460, prosinec, s titulem *supremus notarius* (SVĚTECKÝ 1759–61/IV, pag. 549–550). – 1461, květen (AČ 21, s. 324–325, č. 98, jako nejvyšší písař). – 1462, září (AČ 14, s. 115, č. 1752). – 1464, listopad (UBK 2, s. 145, č. 616). – 1465, říjen (AČ 14, s. 148, č. 1822). – 1467, březen (AČ 14, s. 155–156, č. 1840). – 1467, Mikuláš výslovně uváděn jako *nejvyšší písař* (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 444). – 1468, březen (AČ 7, s. 314–315, č. 203). – 1470, duben (AČ 7, s. 394, č. 360). – V posloupnosti úředníků rožmberské kanceláře Březan uvádí Mikuláše z Jihlavy v úřadu kancléře k letům 1459, 1464 a 1467 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 177), na jiném místě Mikuláše označuje jako „*nejvyššího kancléře pánů z Rožmberka*“ také k roku 1466 (BŘEZAN 1899, s. 235).

40. 1460, říjen (UBK 2, s. 123, č. 519). – 1461, květen, uv. jako *Pavel písař*, jehož prostřednictvím posílal fišmistr Přibík z Kolenec peníze za prodej ryb Janovi z Rožmberka (SOA Třeboň, Vs Třeboň, I B 6T 2/0009, 0010, 0014). – 1464 (AČ 21, s. 343, č. 125). – Totožný se šafářem → Pavlem (1464).

41. 1460, říjen (UBK 2, s. 123, č. 519). – 1461, květen, zmiňován v souvislosti s přijetím peněz za prodané ryby (SOA Třeboň, Vs Třeboň, I B 6T 2/0009, 0010, 0014). – 1464 (srv. AČ 21, s. 331–332, č. 118; s. 343, č. 125; s. 347, č. 138). Zikmund není v pramenech nikdy výslovně uváděn jako úředník krumlovské kanceláře (písař), avšak vzhledem k tomu, že jeho sférou působnosti byly záležitosti finanční správy, byl s krumlovskou kanceláří v těsných vztazích (podobně jako → Bohuněk z Bratřikovíc zastával úřad komorníka). V té souvislosti příhodně (jakkoli pro 15. stol. anachronicky) jej Březan k roku 1464 uvádí jako *komorního písaře* (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 173). O úřednicích finanční správy a jejich vazbách ke krumlovské kanceláři srv. s. 183nn.

42. 1461, prosinec (UBK 2, s. 129, č. 551). – 1466, prosinec (AČ 14, s. 153–154, č. 1835; Jan je

1469–1509, Václav [z Rovného] (P/K)^{42a}
1472–1477, Mikuláš z Pelhřimova (K)⁴³

uváděn jako *nejvyšší kancléř*, ačkoli, pokud je známo, tento úřad náležel v té době → Mikuláši z Jihlavy). Po dobu svého působení v krumlovské kanceláři je Kaplitzer opakovaně uváděn v souvislosti s peněžními transakcemi: 1463, přebíral pro Jana z Rožmberka jistou částku peněz (AČ 14, s. 133, č. 1789). – 1464, srv. Kaplitzerovu korespondenci s Kunešem ze Slavkova ve věci úročnic peněz (AČ 14, s. 143, č. 1810). – Březan uvádí Kaplitzera jako proto-notáře k letům 1451 a 1465, jako sekretáře k roku 1463 (srv. cit. níže), a jako kancléře ještě k roku 1487 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 176). V tomto případě došlo ke zjevnému omylu, neboť roku 1487 byl již kancléřem → Václav z Rovného. – V pramenech je Jan Kaplitzer opakovaně označován jako *nejvyšší kancléř*, HEJNIC 1973, s. 244, Jana označuje jako rožmberského sekretáře, stejně jako např. Palacký v záhlavním registru (srv. AČ 4, s. 100–102, č. 2), ačkoli znění listiny samé k tomu důvod neposkytuje. Oba badatelé tak zřejmě činili po vzoru Březanově, jenž uvádí „*Anno 1463 Dominus Joannes Kaplitzer Secretarius Magnifici et Generosi D Dⁿⁱ Joanis de Rosenberg*“ (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 176). – ŠIMKOVÁ 1976, s. 69, uvádí Jana z Kaplice v rožmberské kanceláři jako písaře k letům 1451–1465 s tím, že od roku 1466 zde působil jako kancléř; MARÁZ 1998, s. 100, uvádí Jana v rožmberské kanceláři pro léta 1451–1465; taktéž i KUBÍKOVÁ 2004, s. 108.

42a. 1469–cca 1475 (1477) písař (v literatuře jsou počátky Václavova kancléřství kladeny cca k roku 1475, ve skutečnosti se kancléřem snad stal až o trochu později, pokud léta kancléřství → Mikuláše z Pelhřimova odpovídají skutečnosti), poté kancléř. – O Václavovi existuje rozsáhlá literatura – monograficky např. GROSS 1906a, obsáhlé zmínky v řadě pojednání, věnovaných humanismu a taktéž v práci ŠIMKOVÉ 1976, *passim*.

43. 1472, květen (SOA Třeboň, Historica 2623; srv. UBK 2, s. 180, č. 802). – 1477 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 177). – Vcelku výstižně zařadil dobu Mikulášova úřadu Březan slovy: „*Mikuláš z Pelhřimova nejvyšší písař pana Jana z Rožmberka před Václavem z Rovného*“ (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 177); KUBÍKOVÁ 2004, s. 107, Mikuláše pokládá za → Rittschawerova nástupce v kancléřském úřa-

**Úředníci (panství Krumlov +
centrální správa). Fišmistr (F) /
Lovčí (L) / Šafář (Š) / Úředník (Ú)**

1425, Tomáš, lovčí⁴⁴

[kolem 1430–1440, Jan z Pasovar, lovčí]⁴⁵

1441, Václav [Travenec] z Nedvědic (L)⁴⁶

1447, Jan Rittschawer (správce kruml.
špitálu)⁴⁷

1449–1458, Vilém z Třebomyslic (Š)⁴⁸

kolem 1450, Kačička [z Mezipotočí] (L)⁴⁹

---

du (od 1459) s tím, že úřadoval až do konce života
Jana z Rožmberka (1472).

44. 1425 (UBK 2, s. 8–11, č. 35); 1430 (l. c., s. 20–
21, č. 74); KUBÍKOVÁ 2004, s. 83, uvádí 20. léta.

45. Jana z Pasovar jako lovčího „ve třicátých letech“
uvádí pouze KUBÍKOVÁ 2004, s. 83, bez uvedení
pramene.

46. 1441, Březanova zmínka je jediným, velmi
neprůkazným pramenem: ve výčtu lovčích pánů
z Rožmberka se uvádí i jistý „*Wacław z Nedwiedic,*
slovutný panoše, nejvyšší lovčí to jest jagrmistr“ (SVĚ-
TECKÝ 1759–61/I, pag. 174–175). Václav je uváděn
souběžně jako kuchmistr krumlovského špitálu
(k roku 1441). Predikát je v předloze sice přeškrtnutý
a těžko čitelný, jeho interpretaci na Nedvědice však
nasvědčuje skutečnost, že s predikátem *z Nedwiedic*
je v průběhu 14.–15. století známo několik osob
(srv. CIKHART 1933), mezi nimi i Václav Tra-
venec z Nedvědic (l. c. uv. jen k roku 1436).
Nepochybně týž je jistý Travenec, po němž Maksant
posílal (1443) dluh Srlínovi (LOR 2, s. 276–277,
č. 320), a patrně týž je i *Travenec*, jenž roku 1437
postupoval dům svému zeti a transakci provedl
před tábořskými úředníky (SOKA Tábor, AM
Tábor, kniha č. 132, fol. 19v).

47. 1447, prosinec (UBK 2, s. 77, č. 275; k dataci
listu srv. výše pozn. 31).

48. 1449 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 169). –
1455, červenec (PEXA 1979, s. 29). – 1458, leden
(UBK 2, s. 109–110, č. 452).

49. Kolem 1450 (AČ 21, s. 427–429, č. 301). –
Březan činí o Kačičkovi jakožto lovčím zmínku

(1454–)1457, Petr Višně z Větrní (F)⁵⁰

1458–1461, Přibík z Koleneč a Vracova
(F)⁵¹

1459, Václav z Mlýnů (L)⁵²

1461, Matyáš (Š)⁵³

1462, Vácha (F)⁵⁴

1462–1463, Buzek [z Kanic] (F)⁵⁵

---

pouze k roku 1495 s tím, že tehdy byl již mrtev
(SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 175).

50. 1457, březen (UBK 2, s. 104, č. 418);
KUBÍKOVÁ 2004, s. 108, uvádí léta 1454–1457.

51. 1458, srv. níže. – 1459, únor (AČ 14, s. 89,
č. 1682). – 1459, říjen (SEDLÁČEK 1883, s. 115,
č. 3). – 1460, duben–květen (UBK 2, s. 123, č. 518).
– 1461, březen, květen (UBK 2, s. 129, č. 552). –
1461, květen (SOA Třeboň, Vs Třeboň, I B 6T
2/0014). – Březan uvádí Přibíka v úřadu krumlov-
ského fišmistra k letům 1458–1460 (SVĚTECKÝ
1759–61/I, pag. 169; taktéž i KUBÍKOVÁ 2004,
s. 108, s predikátem „*z Vracova*“), přičemž sou-
časně jej k roku 1458 uvádí jako fišmistra (panství)
novohradského (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag.
190), a k roku 1461 jej eviduje jako fišmistra na
panství třeboňském (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag.
182; opět přejímá i KUBÍKOVÁ 2004, s. 108,
s predikátem „*z Koleneč*“). Březanův údaj o Přibíkově
úřadu fišmistra panství novohradského je striktně
vzato zřejmě chybný; Přibík byl fišmistrem krum-
lovským, roku 1458 však skutečně nasazoval
rybník Gotprun (panství Nové Hradý), a celou věc
vlastnoručně zaznamenal do příslušných register
(ŠIMŮNEK 2002, s. 94).

52. 1459 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 174, příslušné
místo je několikrát přeškrtnuté, snad lze číst jako
„*Wacław z Mlin lovczů*“).

53. 1461 (RD, s. 244–245, č. 680).

54. 1462 (GROSS 1904, s. 161).

55. 1462–1463, Březan uvádí: „*Bužek fišmistr panství
krumlovského Bussko magister piscinarum leta 1462, 63*“
(SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 169). Domnívám se,
že by se mohlo jednat o Buzka z Kanic, jenž je právě
od roku 1462 doložen v prostředí krumlovského
dvora, a navíc žádný jiný úřad v té době nezastával;
KUBÍKOVÁ 2004, s. 108, hovoří o *jistém Bužkovi*
v úřadu krumlovského fišmistra k roku 1453.

1464, Pavel (Š)⁵⁶
1464–1468, Petr Višně z Větrní (F)⁵⁷
1467, Konrád z Petrovic (Ú)⁵⁸
před 1468, Jan Chytráček (L)⁵⁹
1471–1473, Jan Želízko z Tourova (F)⁶⁰

Služebníci a personál dvora. Kuchmistr + kuchař (K)

1418, Hanuš (sklep mistr)⁶¹
před 1422, Dietl (K)⁶²
před 1422, Petr (K)⁶³
1423, Jech (kat)⁶⁴
1423, Ryneš (K)⁶⁵

---

56. 1464, únor (AČ 21, s. 331–332, č. 118). – 1464, duben (AČ 21, s. 343, č. 125). – Totožný s písařem →Pavlem (1460–1464).

57. 1464, říjen (UBK 2, s. 146, č. 622; AČ 21, s. 345, č. 131). – 1465, únor (URP, s. 98–99, č. 169). – 1468, duben (UBK 2, s. 162, č. 709). – Březan uvádí Petra v úřadu k letům 1457 a 1468 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 169).

58. 1467, prosinec (UBK 2, s. 159, č. 684).

59. 1468, Jan Chytráček, krumlovský měšťan, je uváděn jako starý lovcí pánů z Rožmberka (SČPLL I.1/2, s. 528, č. 2296).

60. 1471/1472 (BŘEZAN 1899, s. 243); spolu s treboňským fišmistrem →Slepičkou vyslán k ohledání místa pro založení nového rybníka (1472, červenec – AČ 8, s. 92–93, č. 567). – 1473, prosinec (UBK 2, s. 182, č. 815 – editoři pokládají Březanův údaj o Janu Želízkovi za chybný, a domnívají se, že rožmberský fišmistr se jmenoval Petr Želízko).

61. 1418, březen, stříbrné nádoby bylo uloženo „*circa Hanussium in celario vini*“ (UBG, s. 393, č. 166a; KUBÍKOVÁ 2004, s. 83).

62. před 1422 (PK, s. 74–77); KUBÍKOVÁ 2004, s. 83.

63. před 1422, Petr je označován jako kuchmistr (PK, s. 76, 77).

64. 1423 (PK, s. 62).

[cca 1423, Matyáš (K)⁶⁶]
1424, Drak (K)⁶⁷
cca 1450–1497–?, Ryneš, řeč. Krbek
(psář)⁶⁸
1462, Jíra (sokolník)⁶⁹

DÍVČÍ KÁMEN

(Rožmberská držba 1418–1472⁷⁰)

Purkrabí

1421, Vilém Lopata z Potštejna⁷¹
1428, [Něpr?] Duc z Vařin⁷²

---

65. 1423 (PK, s. 77); KUBÍKOVÁ 2004, s. 83.

66. Kuchaře Matyáše uvádí – spolu s kuchařem →Rynešem – jen KUBÍKOVÁ 2004, s. 83, bez uvedení pramene a bližší datace.

67. 1424 (FIALOVÁ – HEJNIC 1975, s. 37).

68. 1497, září, Ryneš svědčil, „*že pamatuje přes šedesáté let a že jest již několik a čtyřicet let holotů u pánuov z Rožmberka*“ (AČ 21, s. 435–436, č. 312).

69. 1462, Jíra uv. jako *sokolčie* (GROSS 1904, s. 161).

70. Nesoustavný přehled rožmberských úředníků na Dívčím Kameni, s některými chybami v osobních jménech, podal HEJNA 1986, s. 133.

71. 1421, srpen, Vilém se uvádí *seděním na Mainstajně* (LOR 1, s. 38–39, č. 57), jeho purkrabský úřad není nikde výslovně zmiňován.

72. 1428, listopad (LOR 1, s. 102–104, č. 151). – Ducova identifikace není jednoznačná, zdá se však, že purkrabí na Dívčím Kameni je totožný s Něprem Ducem z Vařin, v první polovině 20. let purkrabím na západočeském hradu Preitenštejnu, jehož byl současně zápisným držitelem (srv. ZR, s. 119, č. 837; s. 127–129, č. 908, 914); jako purkrabí na Preitenštejnu (Nečtiny) je Něpr Duc uváděn např. roku 1423 v zápisu ze sněmu svatohavelského (AČ 3, s. 240, č. 31), roku 1427 však již Nečtiny držel Sezima z Kocova (SEDLÁČEK, H 13, s. 203). Úřad na Dívčím Kameni (a obecně v rožmberských

1432, Ctibor ze Zásbuk⁷³
1432/1433–1435, Vilém (st.) z Doudleb⁷⁴
[mezi 1435–1453, Jan Rús z Čemin⁷⁵]
1453–1457, Erazim z Michnic⁷⁶
1457, Oldřich Roubík z Hlavatec⁷⁷
1458–1463, Petr Perštejnský z Mikovic⁷⁸
1465, [Jan Jedlice z Obděnic a] z Petrovic⁷⁹

službách) by každopádně byl pro Něpra, písemnými prameny doloženého v letech 1410–1435 (srv. MASÁK 1911, s. 61–62), jen krátkou epizodou.

73. 1432, únor (LOR 1, s. 138–139, č. 202).

74. 1432/1433 (AČ 21, s. 282, č. 12; nedatovaný list lze řadit do let 1430–1433, kdy vykonával tam uváděný →Chval z Chmelné úřad purkrabího krumlovského). – 1435, říjen (LOR 1, s. 186–188, č. 276).

75. V purkrabském úřadu na Dívčím Kameni Rús pozitivně doložen není – dlouholetá mezera v prosopografii tamějších purkrabí však tuto možnost v zásadě nevylučuje; Rús prokazatelně o úřad projevoval zájem na počátku 60. let (srv. s. 372). – Srv. lit. v pozn. 11.

76. 1453 (ÚLOVEC 1998, s. 3). – 1454, srpen (LOR 4, s. 372–375, č. 522–524). – 1456, prosinec (UBK 2, s. 103–104, č. 413). – 1457, červenec (LOR 4, s. 428–430, č. 621). – Březan uvádí Erazima v úřadu k roku 1457 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 193; taktéž KUBÍKOVÁ 2004, s. 106); SEDLÁČEK, H 3, s. 66, uvádí léta 1453–1457.

77. 1457, duben (LOR 4, s. 402–404, č. 581).

78. 1458, leden (LOR 4, s. 433–435, č. 630). – 1460, duben (AČ 14, s. 100, č. 1713). – 1462, září/říjen (AČ 7, s. 241, č. 61). – 1463, duben (AČ 14, s. 123–124, č. 1769). – 1463, květen (UBK 2, s. 136, č. 579). – Březan uvádí Perštejnského (nedopatřením píše *Pernštejnský*) v úřadu k letům 1432, 1458 a 1463 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 193), první letopočet je však nepochybně mylný, ač jej převzal i SEDLÁČEK, H 3, s. 65, a poté i KUBÍKOVÁ 2004, s. 82 (k roku 1432 uvádí *Petra Pernštejnar*); léta 1458–1463 uv. i SEDLÁČEK, H 3, s. 66.

79. 1465, Březan uvádí: „*Petrův purkrabí na Maydštejně 1465*“ (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 193); SEDLÁČEK, H 3, s. 66, zmínku interpretuje na Jana z Petrovic. – Srv. lit. v pozn. 16.

1465–1467(–1469), Oldřich Roubík z Hlavatec⁸⁰
1469–1480/1488?, Kunáš z Machovic⁸¹

Úředníci

1464, Jindřich Svatomír z Milíkovice⁸²

DOBRONICE

(Rožmberská držba na nejasném právním základě dílem již ve 30. a 40. letech, formálně pouze 1455–1459–srv. s. 57, 79n.)

80. 1465, říjen (AČ 7, s. 257–258, č. 96). – 1466, leden (UBK 2, s. 150, č. 644). – 1467, únor (UBK 2, s. 155–156, č. 665). – 1467, říjen (AČ 4, s. 147, č. 35). – Březan uvádí Roubíka v úřadu k letům 1467–1469 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 193); SEDLÁČEK, H 3, s. 66, uvádí léta 1465–1469/70; MAREŠ 1881, s. 73, uvádí (zřejmě správně) léta 1465–1469 – v dubnu 1469 zastával úřad již →Kunáš z Machovic, přičemž Roubík je ve svědečné řadě (bez specifikace úřadu) uváděn těsně před ním (AČ 7, s. 668–669, č. 98), což samo o sobě nasvědčuje kontinuitě v purkrabském úřadu na Dívčím Kameni.

81. 1469, duben (AČ 7, s. 668–669, č. 98). – 1470, duben (SEDLÁČEK, H 3, s. 66 = *purkrabská smlouva*). – 1471 (BŘEZAN 1899, s. 241). – 1471, červenec (RD, s. 171, č. 477). – 1472, březen (AČ 8, s. 76, č. 429). – 1474, duben (AČ 8, s. 134, č. 659). – 1475, leden (UBK 2, s. 189, č. 853). – 1476, duben (TECL 1994a, s. 198–199). – 1478, únor (LOR 4, s. 416). – 1479, říjen (AČ 10, s. 37, č. 1008, smlouva o doživotním purkrabství). – 1480 (SOA Třeboň, CS, II–319–2). – Březan uvádí Kunáše v úřadu pouze k rokům 1470 a 1488 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 193–194); SEDLÁČEK, H 3, s. 67, uvádí léta 1470–1488. – Pramenné zmínky o Kunášovi z Machovic eviduje MAUR 2000–01, s. 46–48; z Kunášových úřadů zmiňuje pouze purkrabství na Dívčím Kameni, ve shodě se Sedláčkem k letům 1470–1488 (l. c., s. 46, pozn. 103).

82. 1464, srpen (AČ 21, s. 344, č. 129; srv. AČ 21, s. 346, č. 133).

Purkrabí

[1442], Vikart z Údimi⁸³
1443–1444, Lipolt Víta ze Rzávého⁸⁴
1444–1448, Jan z Dobronic⁸⁵
1450–1455, Prokop ze Soběšína⁸⁶
1457–1459, Jan Jedlice z Obděnic a
Petrovic⁸⁷

---

83. List bez vročení datovaný do listopadu zařadila Rynešová k roku 1444 (LOR 2, s. 390, č. 451; stejně datuje i CIKHART 1932, s. 145). V listopadu 1444 byl ovšem purkrabím na Dobronicích →Jan z Dobronic; souvislosti v listu uvedené vyhovují vročení 1442. – Souběžné působení Vikarta z Údimi a písaře Vilana na Dobronicích dokládá (bez konkrétního data) Březan (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 206). – Srv. též TRESP 2004, s. 458.

84. 1443, březen (LOR 2, s. 226, sub č. 244). – 1443, květen (LOR 2, s. 235–236, č. 257). – 1444, březen (LOR 2, s. 308, č. 364). – Na úřad rezignoval před listopadem 1444 (srv. LOR 2, s. 390, č. 451). – Březan uvádí Lipolta v úřadu k roku 1444 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 206).

85. 1444, květen, Dobronička je označován jako „*purkrabě Váš* [Oldřicha z Rožmberka] z Dobronic“ (LOR 2, s. 347–348, č. 395). – 1448, březen (LOR 3, s. 317, č. 453). – Srv. též TRESP 2004, s. 458.

86. 1450 (AČ 14, s. 55–56, č. 1598). – 1450, listopad (JSH 12, 1939, s. 30). – 1455, červenec (LOR 4, s. 380–381, č. 539). – Březan uvádí Prokopa v úřadu k roku 1455 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 206); taktéž i SEDLÁČEK, H 7, s. 39. – Ve službách Rynarta od Dubu, roku 1455 snad krátce ve službách Rožmberků.

87. 1457, květen (LOR 4, s. 419–421, č. 610). – 1457, říjen (RD, s. 30, č. 75). – 1458, leden (LOR 4, s. 433–435, č. 630). – 1458, květen (AČ 14, s. 75, č. 1647). – 1459, březen (AČ 14, s. 89–90, č. 1683). – 1459, květen (AČ 7, s. 229, č. 40). – Březan uvádí Jana z Petrovic v úřadu k letům 1457–1459 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 206); taktéž i SEDLÁČEK, H 7, s. 39; správný je údaj HEERMANN 1897, s. 127 („*Joannes de Petruicz wardt zue Dobronicz Purkrab... im 1458°*“) a editor jej opravuje (l. c., s. 127, pozn. 46) nedůvodně. – Srv. lit. v pozn. 16.

Úředníci. Písař (P)

[1442]–1448?, Vilan (P)⁸⁸
1458, Jan (P)⁸⁹

HELFENBURK

(Rožmberská držba 1418–1457, 1462–
1472)

Purkrabí (P) / Hejtmané (H)

1413–1419, Jan z Kraselova (P)⁹⁰
1419 (–1421?), Jan Šic [z Drahenic] (P)⁹¹
1421, Hrůza z Vlhlav [Václav Hrůza
z Chelčic?] (P)⁹²
1423, Markvart z Bukšic (P)⁹³
1426, Jan (st.) z Kraselova (P)⁹⁴

---

88. [1442], platí zde totéž, co bylo uvedeno u purkrabího →Vikarta z Údimi, spolu s nímž je Vilan zmiňován v onom nedatovaném listu. Vzhledem k tomu, že se roku 1448 připomíná blíže nespecifikované „*Villanovo jednání*“, týkající se pravděpodobně vybírání poddanských úroků (LOR 4, s. 84, č. 104), lze se domnívat, že úřad písaře v této době ještě zastával.

89. Srv. pod heslem →Příběnice!

90. 1413–1419 (SEDLÁČEK, H 7, s. 93). – O Kraselovském ŠIMŮNEK 2002b, s. 139–140.

91. 1419, uv. pouze Březan (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 200; po něm i KASPAR, Nettolitz, fol. 5v, a WAGNER 1870, pag. 12); SEDLÁČEK, H 7, s. 93, uvádí léta 1419–1421.

92. 1421, Březan uvádí v úřadu *Hrůzu z Vlhlav* (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 200; po něm i KASPAR, Nettolitz, fol. 5v, WAGNER 1870, pag. 12, a SEDLÁČEK, H 7, s. 93).

93. 1423 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 200; KASPAR, Nettolitz, fol. 5v; WAGNER 1870, pag. 12, uv. z *Bužic*; SEDLÁČEK, H 7, s. 93, uv. z *Bukšic*).

94. 1426, k dispozici jsou jen nepřímé zmínky, činící Janův purkrabský úřad na Helfenburku (1426)

1430, [Jindřich] Žakavec [z Lažan] (P)⁹⁵
1432–1436, Václav Vlášek st. z Miloňovic⁹⁶
1437–1438?, Jindřich Žakavec z Lažan (P)⁹⁷
1438, Václav Vlášek st. z Miloňovic⁹⁸
(1438?) 1439, Jindřich Žakavec z Lažan⁹⁹

pravděpodobným: srv. znění průměrných listů Oldřicha z Rožmberka s městy tábořské strany (1426, listopad), v nichž Jan figuruje, a současně se hovoří o opovědi na Helfenburk (LOR 1, s. 86–88, č. 128–130, 132). Rynešová (LOR 1, s. 86, pozn. 5) uvádí Kraselovského jako purkrabího na Helfenburku, naopak SEDLÁČEK, H 4, s. 79, chybně jako purkrabího na Choustníku.

95. 1430, uvádí pouze Březan: „*Žakavec 1430*“ (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 200; KASPAR, Nettolitz, fol. 5v; WAGNER 1870, pag. 12), na základě čehož SEDLÁČEK, H 7, s. 93, uvádí k tomuto roku „*Žakavec jakýsi*“. Jindřich Žakavec z Lažan je jako purkrabí pozitivně doložen pouze v letech 1437 a 1439 (a snad i roku 1430, k němuž se vztahuje citovaná Březanova zmínka); Žakavcův purkrabský úřad ovšem prokazatelně trval minimálně devět let, konfrontací s léty úřadů ostatních purkrabí bude tedy náležet do některých let v rozmezí 1424–1425, 1427–1431, 1437, 1439–1442 (srv. ŠIMŮNEK 2004a).

96. 1432, říjen (ŠMAHEL 1958, s. 358). – 1434 (KASPAR, Nettolitz, fol. 6r; WAGNER 1870, pag. 12). – 1435/1436 (ŠMAHEL 1958, s. 351). – 1436, duben (AČ 21, s. 192, č. 16). – SEDLÁČEK, H 7, s. 93, uvádí léta 1434–1436.

97. 1437, leden (SOA Třeboň, Historica 383). – 1437 (LOR 2, s. 4–6, č. 5). V souvislosti s nevyhovujícím hospodařením byl Jindřich na čas suspendován, a nahrazen →Václavem (st.) Vláškem z Miloňovic. – SEDLÁČEK, H 7, s. 94, uvádí Žakavce v úřadu k roku 1438; CIRONISOVÁ 1981, s. 147, se o Žakavcově hospodaření zmiňuje k roku 1547(!); KUBÍKOVÁ 2004, s. 82–83, klade Žakavcův úřad na konec 30. let.

98. 1438, leden (LOR 2, s. 4–6, č. 5).

99. 1439, květen (LOR 2, s. 29, č. 41). – Březan uvádí rok 1438 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 200;

(1441?–) 1443, Jan (ml.) z Kraselova¹⁰⁰
1445–1447 (1448), Mikuláš Příšek z Čestic¹⁰¹
1448, [... Šic z Drahenic]/Čestic Šic¹⁰²

taktěž i KASPAR, Nettolitz, fol. 6r, a WAGNER 1870, pag. 12); SEDLÁČEK, H 7, s. 94, uvádí roky 1438–1439.

100. 1443, květen – listopad (SOA Třeboň, Historica 382a–f; do téže doby téměř s jistotou náležejí i nedatované listy Jaroše z Drahenic a Petra Růže Janovi z Kraselova – SOA Třeboň, Historica 402, 403). – Úhrnná léta purkrabského úřadu Jana (ml.) z Kraselova lze stanovit jen přibližně. Ze sledu ostatních helfenburských purkrabí vyplynul interval mezi lety 1439–1445; s tím ostatně koresponduje nedatovaný doklad (po 1437, prosinec – AČ 21, s. 290–291, č. 27), v němž císař Zikmund je uváděn jako nebožtík (na základě tohoto pramene Březan uvádí „*Jan mladší z Kraselova 1437 vel circa*“ – SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 200; dle něho i KASPAR, Nettolitz, fol. 6r). – WAGNER 1870, pag. 12, klade Kraselovského úřad mezi léta 1441–1443; taktěž i SEDLÁČEK, H 7, s. 94; KUBÍKOVÁ 2004, s. 82–83, klade Janův úřad na konec 30. let. – O Kraselovském ŠIMŮNEK 2002b, s. 140–141.

101. 1445, říjen (LOR 3, s. 52–53, č. 71). – 1447, duben (LOR 3, s. 216–217, č. 304). – Březan uvádí Příška v úřadu pouze k roku 1445, 1446 a 1448 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 200); v souladu s tím KASPAR, Nettolitz, fol. 6v, WAGNER 1870, pag. 12, i SEDLÁČEK 1892, s. 48, č. 9, kladou Mikulášův purkrabský úřad do let 1445–1448; SEDLÁČEK, H 7, s. 94, však uvádí léta 1445–1447; KUBÍKOVÁ 2004, s. 106, se přidružuje Březana a uvádí léta 1445, 1446, 1448.

102. 1448, osobu toho jména uvádí pouze Březan: „*Čestic Šic purkerabie helfenburský 1448*“ (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 200; údaj převzal i WAGNER 1870, pag. 12, a uvádí: „*Schütz von Čestic*“; naproti tomu již dříve KASPAR, Nettolitz, fol. 6v, uv. zřejmě správně „*Schütz von Drahenitz*“). Přestože křestní jméno je nepochybně omyl (vzniklý snad až při opisování Březanovy předlohy, neboť předcházející záznam se vztahoval k Mikuláši Příškovi z Čestic), přijmí Šic snad i v tomto případě znamená některého z příslušníků rodu Šiců z Drahenic, jinými prameny v úřadu helfenburského purkrabího v té době nedoloženého.

1450 (–1452?), Mikuláš ze Želibořic (P)¹⁰³
1452–1454, Václav Vlášek ml. z Miloňovic¹⁰⁴
1457–1458, Jan Tluksa z Vrabí (P)¹⁰⁵
1461–1462, Mikuláš Příšek z Čestic (P)¹⁰⁶

---

103. 1450, duben (LOR 4, s. 175, č. 234). – 1450, listopad (AČ 21, s. 303–304, č. 52). Úřad snad zastával až do roku 1452, jak by svědčila datace hradního inventáře, vyhotovovaného při změně purkrabího (edice: GROSS 1904a). – Březan uvádí Mikuláše v úřadu k roku 1450 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 200); taktéž i KASPAR, Nettolitz, fol. 6v, a WAGNER 1870, pag. 12, jenž se domníval, že Mikuláš současně zastával purkrabský úřad i na Krumlově (k tomu srv. u hesla →Český Krumlov). Zřejmě chybný je Březanův údaj, že Mikuláš ze Želibořic byl purkrabím na Helfenburku ještě v letech 1468 (BŘEZAN 1899, s. 238) a 1469 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 201); WAGNER 1870, pag. 16, naproti tomu uvádí, že Mikuláš ze Želibořic zemřel jako purkrabí na Helfenburku roku 1464, jeho údaj je však prokazatelně chybný. SEDLÁČEK, H 7, s. 94, 231, uvádí Mikuláše v úřadu k roku 1450; taktéž i KUBÍKOVÁ 2004, s. 106.

104. 1452, duben, Vláška v úřadu zmiňuje Březan: „*Václav Vlášek z Miloňovic při času sv. Jiří 1452 vide v historii*“ (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 200; k roku 1452 i KASPAR, Nettolitz, fol. 6v, TÝŽ, Protiwin, fol. 7v, a WAGNER 1870, pag. 12); jen k roku 1452 Vláška z Miloňovic uvádí KUBÍKOVÁ 2004, s. 106. – 1454 (BŘEZAN 1899, s. 232).

105. 1457, duben (LOR 4, s. 404–405, č. 583). – 1458, leden (LOR 4, s. 433–435, č. 630). – Březan Tluksu zmiňuje v úřadu k roku 1457 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 200); taktéž i KASPAR, Nettolitz, fol. 7r, a WAGNER 1870, pag. 12; SEDLÁČEK, H 7, s. 94, uvádí léta 1457–1458; KUBÍKOVÁ 2004, s. 106, uvádí pouze rok 1457. – Ve službách Jana z Lobkovic.

106. 1461–1462, obojí doklad se opírá o Březana (k roku 1461 SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 200; k roku 1462 BŘEZAN 1899, s. 234, i KASPAR, Nettolitz, fol. 7v); KUBÍKOVÁ 2004, s. 106, uvádí jen rok 1461. – WAGNER 1870, pag. 15, Příška (†1462) nepřesně označuje jako „*Inhaber von Helfenburg*“; Příšek byl zápisným držitelem Helfenburka a současně zde zastával úřad purkrabího; náležitosti

1462–1464 (–1468?), Václav Vlášek (ml.) z Miloňovic (P)¹⁰⁷
1468–1469, Adam z Drahonice (P)¹⁰⁸
1469, Smil z Hodějova (H)¹⁰⁹
1469–1470, Václav Vlášek (ml.) z Miloňovic (P)¹¹⁰
1470–1475, Jan z Vlksic (P)¹¹¹

---

zástavy a výkonu úřadu byly upraveny smlouvou s Janem z Rožmberka (srv. SEDLÁČEK, H 7, s. 94).

107. 1462, duben (TECL 1992b, s. 159, č. 3, *purkrabská smlouva*). – 1462, říjen (TADRA 1890, s. 265–266, č. 3). – 1463, duben (DD 8, s. 416, č. 624). – 1464, květen (AČ 7, s. 248, č. 75). – Březanův údaj, že Václav byl helfenburským purkrabím roku 1461 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 200–201), je patrně mylný. Stejně mylný je i údaj WAGNERA 1870, pag. 16: „*Im Jahre 1464... den verstorbenen Burggrafen Nicolaus von Želibořic Wenzel Wlašek von Miloňovic in Amte gefolgt*“; SEDLÁČEK, H 7, s. 94, Václava zmiňuje (bez udání roku) jen jako nástupce →Zikmunda Káby, předpokládá však, že úřad zastával až do roku 1468.

108. 1468, únor (AČ 7, s. 312, č. 198). – 1469, duben (RD, s. 158–159, č. 436). – 1469, červen (AČ 7, s. 381, č. 334, *purkrabská smlouva*). – 1469, červenec (AČ 14, s. 173, č. 1885). – Před koncem října 1469 Adam na úřad rezignoval (srv. AČ 14, s. 188, č. 1920). – Březan uvádí Adama v úřadu k letům 1468 a 1469 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 201; taktéž i SEDLÁČEK, H 7, s. 94–95); uvádí-li BŘEZAN 1899, s. 232, jistého Adama v úřadu helfenburského purkrabího již k roku 1457, jedná se zřejmě o omyl.

109. 1469, červenec (AČ 14, s. 173, č. 1885).

110. 1469, říjen (AČ 14, s. 188, č. 1920). – 1470, únor (SVĚTECKÝ 1759–61/II, pag. 907–908). – 1470, květen (AČ 8, s. 1, č. 373). – 1470, srpen (AČ 8, s. 10, č. 392). – Březan uvádí Vláška v úřadu k roku 1470 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 201; taktéž i KASPAR, Nettolitz, fol. 10r), na jiném místě pak k letům 1470/1471 (BŘEZAN 1899, s. 241); WAGNER 1869, fol. 11r, k letům 1468(!)–1470.

111. 1470, září (AČ 8, s. 11–12, č. 395). – 1470, prosinec (AČ 8, s. 17, č. 404). – 1471, duben (AČ 8, s. 35, č. 440). – 1471, září (AČ 8, s. 52–53, č. 477). – 1471, prosinec (AČ 8, s. 63, č. 500, 501). – 1472,

Úředníci. Hajný (H) / Písař (P)

1424, Baštín¹¹²

okolo 1430–1438–?, Jan ze Svojkovic (P)¹¹³

1447, Vach ze Svinětic¹¹⁴

1450, Ortof (H)¹¹⁵

před 1452, Augustin ze Strunkovic (P)¹¹⁶

po 1452, Jan ze Stríbra (P)¹¹⁷

---

leden (AČ 1, s. 237, č. 20). – 1472, květen (AČ 8, s. 87, č. 555). – 1472, červenec (AČ 21, s. 373, č. 194). – 1472, září (AČ 8, s. 97, č. 578). – 1473, březen (AČ 8, s. 107, č. 602). – 1473, listopad (AČ 8, s. 118, č. 625). – 1474, březen (AČ 8, s. 128, č. 646). – 1474, listopad (AČ 8, s. 153, č. 697). – 1475, březen (SVĚTECKÝ 1759–61/II, pag. 4). – 1475, září (AČ 9, s. 141, č. 754). – Březan uvádí Jana v úřadu k letům 1471 a 1473 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 201; BŘEZAN 1899, s. 241); SEDLÁČEK, H 7, s. 96–98, k letům (1470) 1471–1475.

112. 1424 (PK, s. 88; →Jindřišec a →Polák se uvádějí jako Baštínovi pacholci z Helfenburka).

113. 1438, leden, v retrospektivní zmínce se uvádí: „*A v tom Johannes [ze Svojkovic] přijel, kterýž byl prve písařem u něho na Helfenburce*“ (LOR 2, s. 4–6, č. 5); dle svědectví téhož pramene však Svojkovický – poté, co dočasně sídlil na Zvíkově, snad z obav před mstou helfenburského purkrabího Jindřicha Žakavce z Lažan – působil jako helfenburský písař i v době purkrabského úřadu Václava Vláška z Míloňovic, tj. pozitivně roku 1438. Svojkovický působil před rokem 1438 léta jako helfenburský písař za purkrabího Jindřicha Žakavce – patrně celých devět let, pro něž později zdokumentoval Žakavcovy defraudace. V případě datace Janova písařského úřadu ovšem vyvstávají tytéž problémy rekonstrukce, jako v případě purkrabského úřadu →Žakavcova (srv. ŠIMŮNEK 2004a).

114. 1447 (MOSTECKÝ 1940, s. 28–29). – Nedo-
patřením uvádí KASPAR, Nettolitz, fol. 4r, Vacha jako helfenburského purkrabího a to k roku 1377: zmínka o hraničních sporech mezi Bavorovskými a Vodňanskými jednoznačně ukazuje na polovinu 15. století (a vylučuje tak shodu jmen).

115. 1450 (LOR 4, s. 312–313, č. 440).

116. Před 1452, duben (PELIKÁN 1954, s. 243–244).

1458 – před 1472, Jan z Bavorova (P)¹¹⁸

1468, [Jan] Sudek z Dlouhé¹¹⁹

Hejtmané vojenské posádky hradu

(1462?) / 1464, Zikmund Kába z Rybňan¹²⁰

1468, Diviš Kolman z Říčan¹²¹

1468, Heřman¹²²

1470, Vilém z Ostružna¹²³

1470, Vilém z Tetova¹²⁴

Příslušníci hradní posádky. – Služebníci k hradu

1424, Jindřišec (pacholek →Baštínův)¹²⁵

---

117. Po 1452, duben (PELIKÁN 1954, s. 243–244).

118. 1458 (AČ 21, s. 319, č. 83, uv. jako písař v Bavorově); před 1472 (UBK 2, s. 179, č. 794; t. r. přiznal, že ne vždy si v úřadu počínal vůči Janovi z Rožmberka poctivě).

119. 1468, listopad (AČ 7, s. 368, č. 307).

120. 1464, mezi helfenburskými úředníky jej bez specifikace úřadu uvádí Březan (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 200). Kába z Rybňan není v jiných pramenech doložen jakožto úředník na Helfenburku, a nepatřil současně ani k okruhu rožmberské klientely, z čehož usuzuji, že snad mohl být jen velitelem vojenské posádky na hradě. Naproti tomu KASPAR, Nettolitz, fol. 8r, jmenuje Zikmunda purkrabím; taktéž i SEDLÁČEK, H 7, s. 94, a to k roku 1462.

121. 1468, dle údaje Březanova: „*Diviš Kolman z Říčan hejtman na Helfenburce 1468 a ten měl rytbarů několik stavu rytířského pod sebou*“ (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 201).

122. 1468 (AČ 7, s. 370–371, č. 312).

123. 1470, leden (AČ 7, s. 386, č. 344). – K roku 1470 zmiňuje Viléma i Březan (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 201).

124. 1470, duben (AČ 7, s. 398, č. 368). – K roku 1470 zmiňuje Viléma i Březan (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 201). – O Vilémovi TRESP 2004, s. 66, 71.

1424, Polák (pacholek →Baštínův)¹²⁶
1470, Jan Zedník (vrchnostenský krčmář)¹²⁷
1471, Mikuláš (člen hradní posádky)¹²⁸
1471, Kožíšek¹²⁹
1471, Bezděkovec¹³⁰
1472, Oldřich Želízko z Tourova¹³¹

CHOUSTNÍK

(Rožmberská držba 1418–1468,
šternberská zápisná držba 1468–1476.
S ohledem na kolísání terminologie srv.
s. 82n.; též →Soběslav)

Purkrabí

1414–1418 (1420), Víta (st.) ze Rzávého¹³²
1418, Lipolt z Kraselova¹³³
1421–1422?, Ondřej [z Hrádku? a Nemyšle]¹³⁴

---

125. 1424 (PK, s. 88).

126. 1424 (PK, s. 88).

127. 1470, květen (AČ 8, s. 1, č. 373).

128. 1471 (AČ 8, s. 29, č. 427).

129. 1471 (AČ 8, s. 54, č. 480).

130. 1471 (AČ 8, s. 58, č. 490; s. 61, č. 497).

131. 1471 (AČ 8, s. 61, č. 497). – 1472 (AČ 8, s. 95–96, č. 575, 576).

132. 1414, leden (CIKHART 1939, s. 94). – 1417, únor (RBMAV 3, s. 306, č. 776). – 1418, únor (TRÍŠKA 1973, s. 211–212, č. 123). – 1420 (v Březanově reg. uváděn jako choustnický úředník – LOR 1, s. 31, č. 45).

133. 1418 (UBG, s. 380, č. 166a; SEDLÁČEK, H 4, s. 79).

134. 1421, říjen, v úročním rejstříku panství Příběnice a Příběničky je zmiňován *Andreas burgravius de*

1423, Albera [z Těchobuze]¹³⁵
~~1426, Jan z Kraselova¹³⁶~~
1429, Mikuláš z Krchleb¹³⁷
(1430?) 1435–1437, Petr od Dubu¹³⁸
1438, Ctibor ze Zásmuk a Vlčetína¹³⁹

Hradku (NOVÝ 1989, s. 91). Zmínku lze vykládat dvojím způsobem: Ondřej (z Nemyšle), purkrabí na Hrádku, či Ondřej z Hrádku (purkrabí na Choustníku). Hrádek jako správní centrum v té době však již s největší pravděpodobností nebylo osazeno purkrabím, pro druhou eventualitu svědčí i fakt, že úrok byl vybírán na Choustníku, stejně jako skutečnost, že v uvedeném čase není znám jiný choustnický purkrabí. – O Ondřejovi ŠIMŮNEK 2005.

135. 1423, březen, „*Jan filius Kubxonis molendinatoris sub Klokoth in gratiam domini receptus per Alberam burgraviu Chusnicensem*“ (NOVÝ 1989, s. 108).

136. 1426, chybný údaj u SEDLÁČKA, H 4, s. 79, srv. →Helfenburk!

137. O Krchlebcově purkrabském úřadu na Choustníku svědčí několik (pozdějších) zmínek, dovolujících stanovit pouze datum ante quem; jediná současná a datovaná zmínka, dokládající Mikulášovu přítomnost na Choustníku, je k dispozici z roku 1429 ve výdajové položce karlštejských účtů: „*Nuncio in Thabor et ad dominum Nicolaum Crchlebecz in Chusnisk 12 g.*“ (LUKAVSKÝ 1911, s. 24). Srv. níže k letům cca 1438, 1440–1441. – O Krchlebcovi ŠIMŮNEK 2000c.

138. 1430, srv. níže. – 1435, říjen (LOR 1, s. 186–188, č. 276). – 1436, červen (CIKHART 1939, s. 94). – Březan uvádí Petra od Dubu v úřadu k letům 1430, 1436 a 1437 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 195). Pro rok 1430 neexistují jiné doklady, pročež jej TECL 1991, s. 327, přijímá s opatrností, správnost Březanova údaje však nelze vyloučit. SEDLÁČEK, H 4, s. 79, klade Petrův purkrabský úřad na Choustníku (souhlasně s Březanem) do let 1430, 1436–1437; MAREŠ 1902, s. 2, do let 1436–1437; TECL 1991, s. 327, uv. léta 1430?, 1435–1437; KUBÍKOVÁ 2004, s. 83, datuje jen do 30. let.

139. 1438, jediným dokladem je zmínka u Březana, jenž Ctibora uvádí v úřadu k letům 1438 a 1444 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 195); KUBÍKOVÁ 2004, s. 83, datuje jen do 30. let. První Březanův údaj nelze ověřit, druhý je prokazatelně chybný;

(1432) 1439, Litvín z Nemyšle¹⁴⁰
cca 1438, 1440–1441, Mikuláš z Krchleb¹⁴¹
1441/1442 – 1462 (1463), Víta (ml.) ze
Rzavého¹⁴²

---

o purkrabském úřadu Ctibora z Vlčetína na Choustníku v té době není odjinud nic známo.

140. 1439, březen (LOR 2, s. 25–26, č. 36; srv. též pozdější zmínku LOR 2, s. 183, č. 202). – Březan uvádí Litvína v úřadu k letům 1432 a 1439 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 195; taktéž i SEDLÁČEK, H 4, s. 79) – první letopočet nelze ověřit, ani vyvrátit; KUBÍKOVÁ 2004, s. 83, datuje jen do 30. let.

141. O Krchlebcově purkrabském úřadu na Choustníku (vyjma roku 1429) vypovídají jen nedatované prameny – jejich přehled sestavil ŠIMŮNEK 2000c, s. 308, pozn. 6, a konfrontací s dobovými souvislostmi (Krchlebcova úřední léta na Třeboni a Zvíkově; posloupnost purkrabích na Choustníku) dospěl k časovému rozmezí cca 1438, 1440–1441. Datace Krchlebcova purkrabského úřadu na Choustníku činila potíže i Březanovi, jenž vymezil pouze datum ante quem: „*Mikuláš z Krchleb před rokem 1446*“ (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 195) – tento údaj nepozorně převzala KUBÍKOVÁ 2004, s. 106, a Mikuláše nechala úřadovat roku 1446 (tedy dva roky po jeho smrti!).

142. 1441/1442, duben (TECL 1987, s. 79, č. 1, takto datuje nedatované listy, dříve chybně vrocené 1458). – 1442, listopad (AČ 1, s. 379, č. 28). – 1443, listopad (LOR 2, s. 275, č. 319). – 1444, květen (LOR 2, s. 340, č. 386). – 1445, březen (LOR 3, s. 5, č. 9). – 1447, květen (AČ 9, s. 283, č. 43; SČPLL I.1/2, s. 302–303, č. 1249). – 1448, duben (AČ 9, s. 286–287, č. 48). – 1449, listopad (LOR 4, s. 123–124, č. 148). – 1453, srpen (SEDLÁČEK 1892, s. 52–53, č. 6). – 1455 (SEDLÁČEK 1892, s. 49, č. 12). – 1455, červenec (UBK 2, s. 97, č. 390). – 1457, říjen (AČ 7, s. 219–220, č. 22, *purkrabská smlouva*). – 1458, leden (LOR 4, s. 433–435, č. 630). – 1458, srpen (RD, s. 240–241, č. 671). – 1459, duben (RD, s. 58–59, č. 138). – 1462, srpen (AČ 14, s. 113, č. 1748). – Březan uvádí Vítu v úřadu pouze k roku 1459 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 195), z formulace „*Jan z Libochovan písař při Vítbovi 1463*“ (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 195) by bylo lze soudit, že Víta úřad zastával ještě roku 1463, což odjinud známo není. Chronologicky nesprávně zařa-

1462, Olbram ze Štěkře (místopurkrabí)¹⁴³
1463–1464, Vilém z Kozího¹⁴⁴
1465–1467, Jan Bolochovec ze Šatavy¹⁴⁵
1468, Petr Břekovec z Ostromeče¹⁴⁶
1468, Vilém z Kozího¹⁴⁷
1469, Mikuláš z Tučap¹⁴⁸
1470–1472, 1474–1476, Václav Lhotský ze
Zásmuk¹⁴⁹

žená (do 70. let) je Březanova poznámka o purkrabím Vítovi ze Rzavého a hejtmanu Janovi z Mutic „*na jednom panství*“ (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 196). SEDLÁČEK, H 4, s. 80, Vítu zmiňuje v úřadu k letům 1442 a 1457; zmínka o „*Vítovi z Rovného*“ je omyl; KUBÍKOVÁ 2004, s. 106, Vítu uvádí k letům 1457, 1459.

143. 1462, uv. pouze Březan: „*Olbram z Štěkře spolu purkrabí 1462*“ (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 195; taktéž KUBÍKOVÁ 2004, s. 106); odtud čerpal i SEDLÁČEK, H 4, s. 80, s neurčitou datací.

144. 1463, listopad (AČ 3, s. 572, č. 758; AČ 15, s. 310, č. 28). – 1464, červenec (AČ 7, s. 248–249, č. 77). – Do rozmezí let 1463–1464 klade Vilémův purkrabský úřad Březan (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 195) a po něm i SEDLÁČEK, H 4, s. 81. – O Vilémovi ŠIMŮNEK 2002b, s. 144.

145. 1465, duben (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 94). – 1465 (TECL 1992f). – 1466 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 195). – 1467 (BŘEZAN 1899, s. 235). – 1467, červen (AČ 7, s. 285, č. 145).

146. 1468, duben (AČ 7, s. 324–325, č. 222); k roku 1468 Břekovce uvádí i Březan (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 195–196). O úřad choustnického purkrabího se Břekovec ucházel v souvislosti s prodejem hradu Kamene Oldřichu Fifkovi z Vydří (29. března 1468, srv. SEDLÁČEK, H 4, s. 195; AČ 7, s. 314–315, č. 203).

147. 1468, prosinec (AČ 7, s. 370, č. 311).

148. 1469 (SEDLÁČEK, H 4, s. 84–85). – Méně pravděpodobný je rok 1468, jenž uvádí Březan (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 196).

149. K roku 1470 a 1472 uvádí Václava v úřadu Březan s tím, že jej chápe jako dvě osoby: k roku 1470 uvádí *Lhotského* a k letům 1470 a 1472 *Václava*

1470–1472?, Vítá (ml.) ze Rzavého¹⁵⁰

Úředníci. Písař (P) / Úředník (Ú) / Lovčí (L)

1421–1423, Matěj (P)¹⁵¹

1423–1441/1443?, Jan ze Srlína (P)¹⁵²

---

ze *Zásmuk*, dále správně Václava uvádí jako šternberského purkrabího na Choustníku, a to k letům 1472–1474, 1476, a k roku 1476 opět připomíná jako jinou osobu šternberského purkrabího *Lhotského* (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 196). SEDLÁČEK, H 4, s. 84–85, uvádí Lhotského v úřadu k letům 1470–1472, 1474–1476. Roku 1476 Lhotský žádal „*všech duochođuov pánu svému [Zdeněk ze Šternberka] polovici toboto zámku od polúletie jměti; a tak praví, že by jemu to pán jeho na jeho službu dat*“ – takovými požadavky se ovšem dostal do sporů s rožmberským úředníkem →Stanislavem z Přerova (AČ 9, s. 179, č. 829; k roku 1476 AČ 9, s. 188–189, č. 846).

150. 1470–1472? (SEDLÁČEK, H 4, s. 85, uvádí Vítu jako purkrabího vedle →Václava Lhotského, šternberského purkrabího; z toho lze soudit, že Vítá byl purkrabím rožmberským?).

151. 1421, říjen, v úročním rejstříku panství Příběnice a Příběničky (1421, svatohavelský termín), je Matěj uv. jako *Matbias notarius* (NOVÝ 1989, s. 91). Úrok byl vybírán na Choustníku, a účet byl uzavřen až v lednu 1422 (l. c., s. 89). Matějovou rukou je psán ještě rejstřík z roku 1423 (l. c., s. 92). – Je velmi pravděpodobné, že právě k tomuto písaři Matějovi se vztahuje Březanova zmínka „*Matěj, písař důchodní za něho [Petra od Dubu], oba nebožtíci 1444*“ (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 195). Březan dokonce zmiňuje Matějovu ženu a dceru, jeho údaj o Matějově souběžné službě s purkrabím Petrem od Dubu (1430?, 1435–1437) je však s největší pravděpodobností chybný, mj. proto, že ve sledovaném období kontinuálně zastával úřad choustnického písaře Jan ze Srlína. Písař Matěj nadto není v pramenech ze 30. let ani jednou doložen.

152. 1423, *Johannes notarius de Srlin* (NOVÝ 1989, s. 107; MACEK 1955, s. 380). Srlín prokazatelně úřad vykonával ještě roku 1441 (nejasno, zda kontinuálně), kdy byl Tábořskými zajat v souvislosti s procesem s městským písařem Pešou (srv. MAREŠ 1902,

[(1430?) 1435–1437, Matěj (P)?¹⁵³]

1443–1462, Petr Maksant (P)¹⁵⁴

1447, [20 hajných]¹⁵⁵

---

s. 8); zda se do úřadu navrátil ještě po svém propuštění ze zajetí v polovině roku 1442, není známo. Datem ante quem ukončení úřadu je nástup →Maksanta do funkce choustnického písaře. – ŠIMKOVÁ 1976, s. 69, zmiňuje, a KRÁLOVÁ 1977, s. 51–52, na základě rozboru písařských rukou dokládá, že mezi lety 1426/1439–1446 Jan ze Srlína paralelně působil i v →krumlovské kanceláři. –Srv. lit. v pozn. 28.

153. Srv. výše v pozn. k choustnickému písaři →Matějovi (1421–1423).

154. 1443, říjen (LOR 2, s. 272–273, č. 315). – 1447, květen (AČ 9, s. 283, č. 43; SČPLL I.1/2, s. 302–303, č. 1249). – 1450, září (SOA Třeboň, Vs Třeboň, I B 6T 2/0001). – 1453, srpen (SEDLÁČEK 1892, s. 52–53, č. 6). – 1455 (SEDLÁČEK 1892, s. 49, č. 12). – 1456, prosinec (AČ 14, s. 68, č. 1627). – 1458, leden (HRADILOVÁ 1992, s. 49, č. 2). – 1462, květen, se Maksant uvádí jako n. písař úřadu choustnického; z úřadu však odstoupil pravděpodobně teprve ke sv. Jiří 1462, neboť k tomuto termínu byl ještě povinen skládat účty vrchnosti (HRADILOVÁ 1992, s. 53, č. 5). BARBOROVÁ 1971, s. 12, pozn. 38, uvádí léta Maksantova úřadu 1443–1461; KUBÍKOVÁ 2004, s. 108, zmiňuje Maksanta jen k roku 1461. – Březan uvádí Maksanta v úřadu pouze k letům 1459, 1461 a 1462. Zatímco u letopočtu 1462 dodává, že Maksant „*vládl i v Soběslavi*“ (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 195), k roku 1459 přímo Maksanta označuje jako důchodního písaře v Soběslavi, a rozepisuje se o tehdejších cenách piva a másla (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 197); mylný údaj starší literatury, snad právě tímto ovlivněné a uvádějící, že Maksant byl v posledních letech svého života v Soběslavi důchodním písařem (tak např. i SEDLÁČEK, H 3, s. 159, k letům 1459–1462, a SEDLÁČEK, H 4, s. 80), uvedl na pravou míru TECL 1991, s. 328–329. – Na jiném místě Březan uvádí Maksanta k roku 1446 ve spojení s hradem Zvíkovem (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 205), mám zato, že nedůvodně. – O Maksantovi MAREŠ 1902; LINTNER 1933–34/I–II, passim; TECL 1992a (s literaturou); populárně KVAPIL 1990.

1459–1478, Habart (L)¹⁵⁶
kolem 1460, Filip z Kozmic (P)¹⁵⁷
1462, Mikulášek (P)¹⁵⁸
(1462) 1463–1464, Jan z Libochovan (P)¹⁵⁹
1465–1467, Pavel Dětrichovic (P)¹⁶⁰
1467–1470, [Jan?] Jindřich Sádlo z Vraž-
ného (Ú)¹⁶¹

1470–1472?, Jan z Mutic (Ú?)¹⁶²
1471–1478, Stanislav z Přerova (P)¹⁶³
1472–1475, Ctibor Šváb z Beztahova (Ú)¹⁶⁴

Příslušníci hradní posádky. – Služebníci k hradu (S)

1424, Matěj¹⁶⁵

---

155. Jména těchto hajných (*silvani*) z obvodu panství Choustník, části n. panství Příběnice a zboží Miličín figurují v sumárním rejstříku prodeje dřeva na panství Choustník za rok 1447 – jednotlivě eviduje SIMŮNEK 2003–04, tab. 1.

156. 1459, leden (SOA Třeboň, CS, II–38–1). – 1466, duben (AČ 14, s. 151, č. 1828). – 1478, listopad (AČ 14, s. 262, č. 2096). Roku 1467 je označen jako *Habart, lovcí z Soběslavě* (AČ 14, s. 159, č. 1850). K roku 1466 jej jako lovcího soběslavského připomíná i BŘEZAN 1899, s. 235.

157. Uvádí jej pouze Březan: „*Filip z Kozmic též úředník důchodní*“ (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 195), bez datace, dle kontextu lze zařadit do doby kolem roku 1460 (KUBÍKOVÁ 2004, s. 108, přebírá Březanův ahistorický termín „*úředník důchodenský*“ a Filipovo působení – na Krumlově(!) – datuje „*cca 1459*“). Filip z Kozmic není odjinud znám.

158. 1462, květen, v seznamu dlužníků Petra Maksanta se uvádí i *Mikulášek, písař chustnický* (HRADILOVÁ 1992, s. 52, č. 5).

159. 1462–1463, srv. níže. – 1464, duben (AČ 14, s. 140, č. 1803); srv. též zmínku z roku 1473 (AČ 14, s. 232, č. 2031). – Březan uvádí Jana z Libochovan v úřadu k letům 1462–1463 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 195), a stejně tak i BARBOROVÁ 1971, s. 12, pozn. 38 – údaj pro tato léta nelze ničím ověřit; bez bližšího časového vymezení SEDLÁČEK, H 4, s. 80, jenž Jana nazývá „*písařem úředním*“.

160. Srv. →Soběslav!

161. 1467, srpen (AČ 14, s. 157–158, č. 1845). – Sádlovův úřad není v pramenech specifikován – zmínku v listu Jana z Rožmberka →Pavlu Dětrichovici: „*... však máš Sádlo ku pomoci jakožto úředníka*“ (AČ 14, s. 157–158, č. 1845) nelze interpretovat jednoznačně. – Březan uvádí Jindřicha Sádla jako úředníka k letům 1467, 1468 a 1470 s tím, že

---

roku 1467 sbíral pro Rožmberky vojenskou hotovost (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 196). SEDLÁČEK, H 4, s. 81, soudí, že „*Jan Jindřich z Vražného*“ byl purkrabím, myslím však, že mylně.

162. 1470–1472? (SEDLÁČEK, H 4, s. 85, uvádí „*Jana Mutického*“ jako „*hejtmana*“ na Choustníku, souběžně s purkrabími →Václavem Lhotským a →Vítou ze Rzavého).

163. 1471, srpen (AČ 8, s. 47–48, č. 467). – 1474, leden (AČ 8, s. 121, č. 632). – 1474, únor (AČ 14, s. 232, č. 2031). – 1474, duben (AČ 8, s. 130–131, č. 651). – 1474, září (AČ 8, s. 143, č. 675). – 1476, květen (AČ 9, s. 160, č. 792). – 1476, prosinec (AČ 6, s. 138–139, č. 18). – 1478, leden (AČ 9, s. 218, č. 898). – 1478, květen (AČ 9, s. 234–235, č. 925). – 1478, říjen (AČ 6, s. 176–177, č. 61). – Srv. též SEDLÁČEK, H 4, s. 84; BARBOROVÁ 1971, s. 12, pozn. 38, uvádí Stanislava v úřadu pouze k roku 1474. – Stanislav sídlil na Soběslavi, jeho oficiální titul byl „*písař úřadu choustnického*“, s ohledem na působení bývá někdy označován i jako „*úředník soběslavský*“. Březan označuje Stanislava jako rožmberského úředníka „*neb písaře důchodního*“, léta jeho úřadu ovšem neuvádí (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 196), pouze k roku 1474 zmiňuje, jak byl Stanislav cestou z Vlašimi okraden (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 198); SEDLÁČEK, H 3, s. 161, uvádí Stanislava pouze k roku 1474, a to jako šternberského úředníka, jindy (H 4, s. 85) bez datace jako rožmberského úředníka. Jako soběslavský (spolu)měšťan (*conciuis*) a někdejší *prothonotarius bonorum ad castrum Chusnik spectantibus*, příp. *Stanislav písař niekdajšie* je opakovaně označován roku 1487 (SOKA Tábor, AM Soběslav, kniha č. 298, např. fol. 7r, 191v).

164. 1472–1475 uvádí Březan (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 198). SEDLÁČEK, H 4, s. 85, datuje Švábův úřad neurčitě, označuje jej jen jako rožmberského úředníka.

před 1457, Pavel z Černějovic (kuchmistr)¹⁶⁶
1467, Mikuláš Sedlecký [z Hrobů?] (S)¹⁶⁷
1467, [...] z Dráchova (S)¹⁶⁸
1467, Mašián (S)¹⁶⁹
1467, Vidlák [ze Slavkova?] (S)¹⁷⁰
mezi 1470/1476, Kavan (příslušník hradní
posádky)¹⁷¹

NOVÉ HRADY

(Rožmberská držba 1418–1472)

Purkrabí

1418, Petr [z Dlouhé?]¹⁷²

---

165. 1424 (PK, s. 89).

166. 1457, říjen, uv. jako někdejší kuchmistr (RD, s. 19, č. 46).

167. 1467, připomíná se, že k obraně hradu „*má Mašián býti s koněm, Sedlecký Mikuláš [z Hrobů?] se dvěma koňoma, Vidlák z koněm, Drachovský také na boře...*“ (AČ 7, s. 285, č. 145). Patrně týž Sedlecký, jenž je r. 1463? uváděn jako úředník na Soběslavi (AČ 14, s. 137, č. 1796).

168. 1467 (AČ 7, s. 285, č. 145); srv. →Mikuláš Sedlecký (z Hrobů?).

169. 1467 (AČ 7, s. 285, č. 145); srv. →Mikuláš Sedlecký (z Hrobů?).

170. 1467 (AČ 7, s. 285, č. 145); srv. →Mikuláš Sedlecký (z Hrobů?).

171. Doba Kavanova působení na Choustníku je vymezena pouze nepřímo, a vyplývá ze zmínky, „*že byl za Lhockého [Václav Lhotský ze Zásnmuk] na Chúsnicé*“ (AČ 9, s. 203, č. 870).

172. 1418, Březan uvádí pouze: „*Petr, purkrabie na Novým bradě*“ (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 189); k témuž roku Petra uvádí i SEDLÁČEK, H 3, s. 209; KUBÍKOVÁ 2004, s. 82, uvádí purkrabího Petra „*ve dvacátých letech*“ a patrně správně předpokládá, že mohl pocházet z rodu (Sudků) z Dlou-

1452, [Mikuláš?] Víta ze Rzavého¹⁷³
1462–1463, Erazim z Michnic¹⁷⁴
(1464) 1467–1470, Oldřich ze Dvorce¹⁷⁵
1467, Vilém¹⁷⁶

---

hé (je tudíž zřejmě identický s velešínským purkrabím Petrem z Dlouhé).

173. 1452, Březan uvádí: „*Vítba ze Ržavého purkrabie, pobral lid vojenský z tébož panství [novohradského]...*“ a spolu s Jindřichem z Rožmberka táhl do Rakous válčit proti císaři Friedrichovi (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 189–190; taktéž KUBÍKOVÁ 2004, s. 106). Není jasné, o kterého z Vítů ze Rzavého se jedná, neboť v rožmberských službách stáli v té době četní členové rodu. Vzhledem k tomu, že Víta ml. ze Rzavého a Lipolt Víta jsou k roku 1452 prokazatelně doloženi v jiných úřadech, lze hypoteticky uvažovat o Mikuláši Vítovi ze Rzavého.

174. 1462, srpen (AČ 14, s. 113, č. 1748). – 1463, duben (RD, s. 100, č. 252). – 1463, červenec (AČ 14, s. 129–130, č. 1781). – 1463, listopad (AČ 14, s. 133–135, č. 1790). – Březan uvádí Erazima v úřadu novohradského purkrabího již k roku 1432 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 189), nepochybně mylně (tento omyl od Březana převzala KUBÍKOVÁ 2004, s. 82); SEDLÁČEK, H 3, s. 210, uvádí léta 1462–1463.

175. 1467, duben (AČ 7, s. 273–274, č. 120, *purkrabská smlouva*). – 1468, červen (BŘEZAN 1899, s. 239, Oldřichův konflikt s vitorazským purkrabím Zikmundem z Mirošovic). – 1470, duben (AČ 7, s. 397–398, č. 367, *purkrabská smlouva*). – 1470, červen–červenec (SOA Třeboň, Historica 2388a–d). – Březan eviduje v úřadu novohradského purkrabího na sklonku 60. let dvě osoby: k roku 1467 uvádí jako purkrabího Oldřicha z Kvasejovic a k letům 1464, 1468, 1470 Oldřicha ze Dvorce (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 190), ale mám zato, že se jedná o osobu jedinou. SEDLÁČEK, H 3, s. 210, uvádí Oldřicha v úřadu v letech 1465–1467–1470.

176. 1467, o Vilémově úředním působení na Nových Hradech se činí zmínka jen v souvislosti s jeho zradou, již zapříčinil, že hrad padl do rukou nepřátel a byl vypálen. Vilém patrně nebyl šlechtického původu (Březan jej označuje jen „*Vilém zrádce*“) a sporné se jeví, zda byl skutečně purkrabí (jak uvádí Březan), neboť tento úřad zastával v té době Oldřich ze Dvorce (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag.

1471, Mikuláš Pešík z Bělé (místopurkrabí)¹⁷⁷
(1468?) 1475–1478, Buzek z Kanic (místopurkrabí?)¹⁷⁸

Úředníci a služebníci

1445, Jan (Drochovec) z Drochova¹⁷⁹
1446 – před 1467, Rokle (fišmistr)¹⁸⁰
před 1448, Diviš (šafář)¹⁸¹
1471, Burian (úředník)¹⁸²

---

190); tento rozpor zdánlivě logicky překlenul HEERMANN 1897, s. 142, tím, že Vilém byl dosazen na Oldřichovo místo. Zatímco editor J. M. Klimesch (l. c., s. 142, pozn. 86) soudí, že Vilémem jest rozumět rožmberského hejtmána Viléma Rendla z Oušavy, o čemž silně pochybuji, SEDLÁČEK, H 3, s. 210, Viléma uvádí s predikátem *z Race*, velmi pravděpodobně však pouze na základě chybného čtení Březanovy zmínky *Vilém zrádce* (srv. též MAREŠ 1881, s. 74, a BŘEZAN 1899, s. 238). Ve skutečnosti byl Vilém zřejmě místopurkrabí, či některý z úředníků.

177. 1471 (BŘEZAN 1899, s. 241; SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 190; SEDLÁČEK, H 3, s. 211).

178. 1475, červen (AČ 9, s. 126, č. 724). – 1476, únor (AČ 9, s. 151, č. 775). – 1478, září (SOA Třeboň, CS, II–87–1). – Březan uvádí Buzka v úřadu pouze k roku 1476 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 190); SEDLÁČEK, H 3, s. 210, uvádí Buzka jako místopurkrabího k letům 1468 a 1476.

179. 1445, uv. jako *Jan Drochovec z Nového Hradu* (AČ 7, s. 640, č. 57); úřad není blíže specifikován.

180. 1446, březen, Rokle je uváděn jako *magister piscinarum* (LOR 3, s. 78, č. 114 reg.). – 1467, duben, není již zmiňován v úřadu; hovoří se o loukách, „*kromě což Rokle držal k fišmajstrství*“ (AČ 7, s. 273–274, č. 120).

181. Před 1448 (dle pozdní zprávy z roku 1469, UBK 2, s. 163, č. 710).

182. 1471, únor (AČ 8, s. 25–26, č. 421). – 1471, červenec (AČ 8, s. 45–46, č. 463). Burian je uváděn jako „*úředník na Novém Hradě*“.

PRAHA

(K rožmberské domovní držbě srv. s. 68, 181)

Správci domů

1433, Mařík Kunšův (Hradčany)¹⁸³

PRACHATICE

(Rožmberská držba 1444–1457)

Hejtmané (H) / Purkrabí (P)

(1444) 1446–1450 (1451?), Jindřich Šatava¹⁸⁴
[mezi 1450/1454], Mandl¹⁸⁵
1454–1457, Jan z Dlouhé (H)¹⁸⁶

---

183. 1433, uváděn jako „*Mařík Kunšův, z domu Rosenberskébo*“ (TOMEK, DMP 5, s. 102). Jednalo se patrně o dům ve Vikářské ulici (srv. s. 68).

184. 1444, červen, Šatava se účastnil bojů o Vildštejn a byl v kontaktu s prachatickým úředníkem →Václavem Hružou (srv. LOR 3, s. 107–108, č. 153, s chybným vrocením 1446). – 1446, červenec (LOR 3, s. 115–116, č. 163). – 1450, prosinec (LOR 4, s. 310, č. 438). – Velmi pravděpodobně je Jindřich Šatava totožný s Jindřichem z Ujezda, jehož k roku 1451 uvádí v úřadu Březan (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 194); po něm i SEDLÁČEK, H 7, s. 223.

185. Pozdní zmínka (1495), v níž se prachatický hejtman Mandl připomíná v souvislosti s událostmi „*za časuov pana Oldřicha z Rožnberka*“ (AČ 21, s. 427–429, č. 301). Vrocení 1450/1454 vychází z posloupnosti prachatických hejtmanů a skutečnosti, že roku 1457 Oldřich definitivně předal vladařství svému synu Janovi.

186. 1454 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 194). – 1457 (BŘEZAN 1899, s. 232); SEDLÁČEK, H 7, s. 223, uvádí léta 1454–1457. – Obojí údaj pochází pouze od Březana.

Úředníci

1444–1450, Václav Hrůza z Chelčic¹⁸⁷

PŘÍBĚNICE

(Rožmberská držba 1418–1420, majetková práva pánů z Rožmberka byla respektována i v letech 1420–1437. Roku 1437 hrad pobořen.)

Purkrabí (P) / Hejtmané (H)

1417(–1423), Mikuláš Drkule ze Lhoty (P)¹⁸⁸

1418, Albera z Těchobuze¹⁸⁹

1420–1424?, Zbyněk z Buchova (H)¹⁹⁰

1435, Petr z Bydlína (H)¹⁹¹

---

187. 1444, červen (LOR 3, s. 107–108, č. 153, vročení 1446 je chybné, jak zřejmo z narážky na boje o Vildštejn). – 1449?, prosinec (AČ 21, s. 302–303, č. 50). – 1450, květen, Václav Hrůza není výslovně uváděn jako úředník na Prachaticích, vzhledem ke kontextu (Táborští jej žádají, aby propustil služebníka Vodňanským a neškodil jim) je to však pravděpodobné (SOA Třeboň, Historica 1301a–b; k roku 1450 uv. Hrůzu CIKHART 1949); srv. nedat. listy in: LOR 4, s. 142, č. 177; s. 280–281, č. 392. – Březan uvádí Hrůzu v úřadu k roku 1448 (letopočet 1488 u SVĚTECKÉHO 1759–61/I, pag. 194, je zjevný písarský omyl); SEDLÁČEK, H 7, s. 223, připomíná Hrůzu jako úředníka v Prachaticích v době výstavby tamějšího hrádku, tj. okolo poloviny 15. stol.

188. 1417–1423 (CIKHART 1928, s. 33). – SEDLÁČEK, H 7, s. 70, jej uvádí pouze k roku 1417.

189. 1418, únor (TRÍŠKA 1973, s. 211–212, č. 123).

190. 1420, listopad – 1424? (ŠMAHEL & kol. 1988–90/II, s. 617); SEDLÁČEK, H 7, s. 74, Buchovce jen zmiňuje v souvislosti s vývojem událostí na počátku 20. let, bez konkrétních letopočtů. – Tábořský hejtman.

191. 1435 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 199). – Tábořský hejtman.

Úředníci (n.) panství Příběnice. Hajný (H) / Lovčí (L) / Písař (P)

1422, Petr (H)¹⁹²

1423, Petr (H)¹⁹³

1423, Zikmund (H)¹⁹⁴

1424, Řivín (P?)¹⁹⁵

1435, Petr (L)¹⁹⁶

1447/1458–1459, Jan Lysek z Řepče (H/L)¹⁹⁷

1457–1458, Jan (P)¹⁹⁸

---

192. 1422, Petr je uváděn jako hajný z Dobřejic (MACEK 1955, s. 379).

193. 1423, Petr je uváděn jako hajný z Padařova (MACEK 1955, s. 380).

194. 1423, Zikmund je uváděn jako dražický rychtář a hajný, tj. na panství příběnickém (MACEK 1955, s. 380).

195. 1424, říjen, Řivín vybíral úroky v obvodu panství Příběnice („*Census s. Galli anni etc. xxiiii a Przybenicz collectus per Rzyminum in Bechyna*“) a spolu s třeboňským písařem Petrem vybírali úroky na třeboňském panství (NOVÝ 1993, s. 42–43).

196. 1435, Petr je uváděn jako lovčí z Čelkovic (SOKA Tábor, AM Tábor, kniha č. 132, fol. 81r; CIKHART 1941–45, s. 24, pozn. 5); týž Petr lovčí se připomíná ještě roku 1446 (SOKA Tábor, AM Tábor, kniha č. 132, fol. 108r).

197. 1447, Lysek není uváděn v konkrétním úřadu, doloženo je pouze, že Oldřich z Rožmberka cestou ze sněmu od něho inkasoval téměř 20 kgč. (LOR 3, s. 324, na rubu č. 332). – 1458, Březan uvádí Lyska/Lisku mezi úředníky zboží Dobronice: „*Jan Lyska forestarius de Řepče 1458 tobo času lovčí*“ (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 206). Téhož roku (1458) kvitoval miličínský farář Jan Kaplitzner Jana Lyska z odevzdaných peněz (SOA Třeboň, CS, II–108–1). – 1459, Březan uvádí: „*oppatrný muž Jan Lysek z Řepče lovčí lesův příběnických 1459*“ (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 200). – Lysek je nepochybně totožný s Lyskem/Lizkem, rychtářem v Řepči před 1444 (LOR 2, s. 315, č. 367).

Hradní posádka

1420, Odolen (strážný)¹⁹⁹

PŘÍBĚNIČKY

(Analogicky jako u → Příběnic)

Purkrabí

1418, Halas, řeč. Drkule [ze Lhoty?]²⁰⁰

ROŽMBERK

(1418–1420 rožmberská držba, 1420–1456 zápisná držba pánů z Wallsee, 1456–1472 rožmberská držba s několika krátkodobými přeryvy²⁰¹)

Purkrabí (P) / Hejtmané (H)

1412–1418 (1420?), Bohuslav z Petrovic²⁰²

198. 1457, říjen (SOA Třeboň, CS, II–38–1). – 1458, říjen (AČ 14, s. 85–86, č. 1673). V obou případech byl Jan choustnickými úředníky kvitován z odevzdaných úročních peněz a jmenován jako „*písař Dobronický úřadu Příběnického*“. – 1457, prosinec, Jan, titulovaný jako „*slovutný Johannes písař z Dobronic*“, odevzdával úroční peníze na Krumlově kancléři Janu Rittschawerovi, jenž mu vystavil kvitanci (SOA Třeboň, CS, II–337–1).

199. 1420, listopad, Odolen uv. jako *custos pavimentarum* (FRB 5, s. 446; SLČ 1937, s. 35); BŘEZAN, Výtah 7, s. 144, jej označuje jako *podpurkrabího*(!).

200. 1418, únor (TRÍŠKA 1973, s. 211–212, č. 123).

201. Na panství Rožmberk měla zajištěnu věnnou zástavu Anežka ze Schaumburka, vdova po Jindřichovi z Rožmberka (†1457); na konci 50. let Anežka vystupuje ve vztahu k panství Rožmberk jako vrchnost (SEDLÁČEK, H 3, s. 109–110; srv. s. 67).

202. 1412, srpen (RBMAV 3, s. 267–268, č. 679). – 1413, březen (RBMAV 3, s. 280, č. 707). – 1417,

1420, Jindřich Drochovec z Pláně²⁰³

1421, *Walch*²⁰⁴

1422, Jan Smil z Křemže (P)²⁰⁵

1425, *Reinprecht z Polheimu*²⁰⁶

1447, Jan [z *Mezipotočí?*]²⁰⁷

1452, *Vojtěch z Jívovice*²⁰⁸

únor (RBMAV 3, s. 306, č. 776). – 1418, březen (LOR 1, s. 2–3, č. 2). Jako purkrabí „*in Maiore castro in Rosenberc*“ je Bohuslav výslovně uváděn pouze roku 1412. – Březan Bohuslava uvádí v úřadu pro léta 1412, 1418–1420 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 187); SEDLÁČEK, H 3, s. 109, Bohuslava uvádí k roku 1420, kdy úřad údajně postoupil *panu Polhoměřovi*; KUBÍKOVÁ 2004, s. 81–82, uvádí léta 1418–1420. – Ve službách pánů z Rožmberka na Dolním hradě.

203. 1420, říjen, Březan se zmiňuje o úloze Jindřicha Drochovce při postoupení hradu Reinprechtovi z Wallsee (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 187; též SEDLÁČEK, H 3, s. 109); k roku 1420 Jindřicha uvádí i KUBÍKOVÁ 2004, s. 82, omylem s predikátem „*Dráčovský z Dráčova*“. – Ve službách Oldřicha z Rožmberka na Horním hradě.

204. 1421, listopad (LOR 1, s. 41–43, č. 61). – Ve službách Reinprechta z Wallsee na Horním hradě.

205. 1422, „*Joann von Chrembs war ain Diener vmdt Purgkraf zue Rosenberg*“ (HEERMANN 1897, s. 102): jedná se o zcela nepodložený a zjevně chybný údaj (srv. ŠIMŮNEK 1997–98, s. 6).

206. 1425, srpen (SČPLL I.1/1, s. 146, č. 554). – K téměř roku uvádí Reinprechta v úřadu i Březan (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 187); bez bližší datace KUBÍKOVÁ 2004, s. 82. – Ve službách Reinprechta z Wallsee.

207. 1447 (ANM Praha, A 367); *Johannes purgravius de Rosmberke* (ANM Praha, A 397, předešlý – objev Dr. Tecla). – Snad je to Jan z Mezipotočí, k němuž se vztahuje nedat. zmínka Březanova: „*Jan z Mezipotočí purkrabie na Rožmberce užíval tři per červených v kuli žluté a štítu bílým*...“ (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 187). SEDLÁČEK, H 3, s. 109, uvádí Jana z Mezipotočí v úřadu k roku 1425, nepochybně zde však došlo k záměně s → Reinprechtem z Polheimu. – Ve službách Reinprechta z Wallsee.

208. 1452 (SEDLÁČEK, H 3, s. 109, pozn. 11). – Ve službách Reinprechta z Wallsee na Horním hradě.

1458, Reinprecht z Polheimu (správce / H?)²⁰⁹
1458?–1459, Oldřich z Harrachu (P)²¹⁰
1460–1461, Jindřich Cinišpan (P)²¹¹
1462, Jan z Dlouhé (P)²¹²
1464–1466, Bužek z Velhartic (P)²¹³
1467, Vilém Rendl z Oušavy (H)²¹⁴
1470, Zikmund ze Schallenbergu²¹⁵

---

209. 1458, březen, uv. jako „*Rueprecht von Polbaim, verweser der herschaft czu Rosnberck*“ (SOKA Tábor, Fotosbírka, vyšebrodský rkp. 120, fol. 37r; SCHMIDT 1899, s. 288, 297). – Ve službách Anežky ze Schaumburka.

210. 1458?, uv. jako „*Ulrich Harrocher dy czzeit purgraff czu Rosnberck*“ (SOKA Tábor, Fotosbírka, vyšebrodský rkp. 120, fol. 3v). – 1459, březen, uv. „*Ulrich Harrocher von Bolfferstorff, dy czzeit phleger czu Rosenberck*“ (SOKA Tábor, Fotosbírka, vyšebrodský rkp. 120, fol. 15r; SCHMIDT 1899, s. 288, 291, 294, 298–299). – Ve službách Anežky ze Schaumburka.

211. 1460, prosinec, uv. jako „*Hainrich Zinnspan, pfleger czu Rossenberg*“ (SOA Třeboň, Historica 1813a). – 1462, únor (SOA Třeboň, Historica 1829a). – Ve službách Michala hr. z Hardecka – *von Maydburch* (výslovně uvedeno v obou cit. listech, týkajících se okolností vybírání úročných platů na panství).

212. 1462 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 187; SEDLÁČEK, H 3, s. 110). Snad týž, jenž je roku 1462 doložen jako šafář na →Třeboni a předtím v letech 1454–1457 na →Prachaticích. – Ve službách Michala hr. z Hardecka.

213. 1464 (SEDLÁČEK, H 3, s. 111, s odkazem na Světeckého). – 1466 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 187). – Ve službách Jana Popela z Lobkovic.

214. 1467 (AČ 7, s. 294–295, č. 165; BŘEZAN 1899, s. 237); Rendl působil jako „*hejtman na Rožmberce i také polní*“ (BŘEZAN 1899, s. 235; SEDLÁČEK, H 3, s. 111), z čehož vyplývá, že úřad hejtmána na Rožmberku zastával ve službách tehdejšího zástavního držitele, Jana Popela z Lobkovic.

215. 1470 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 187; SEDLÁČEK, H 3, s. 112). – Patrně ve službách Jana z Rožmberka, jemuž Zdeněk ze Šternberka hrad, na Lobkovicovi dobytý v lednu 1469, nejpozději

Úředníci. Písař (P) / Úředník (Ú)

1433, Jan Pehm z Jedlince (Ú)²¹⁶
1457–1463, Mikuláš Putschögel (P)²¹⁷
1459, Baltazar [Prer]storffer (Ú)²¹⁸
1462, Jindřich Cinišpan z Heršláku (Ú)²¹⁹
(před) 1469, Konrát z Petrovic²²⁰

ŘÍM

Správci poutnického špitálu

1427, Jan z Hradce Králové²²¹

---

po jeho smrti (†1470) postoupil (srv. SEDLÁČEK, H 3, s. 111–112).

216. 1433 (srv. LOR 2, s. 232–233, č. 252, 253). – Ve službách Reinprechta z Wallsee.

217. 1457–1460 (SCHMIDT 1899; k r. 1460 SCHMIDT 1896b, s. 331, pozn. 3). – 1459, březen, uv. jako „*Nikolesch Putschekel, dy czzeit schreiber der herschaft czu Rosenberck*“ (SOKA Tábor, Fotosbírka, vyšebrodský rkp. 120, fol. 15r). – 1459, Putschögel je zmiňován bez uvedení úřadu (SCHMIDT 1901, s. 614, č. 92). – 1463, červenec, Putschögel informoval krumlovského purkrabího o ožebračování osedlých na panství Rožmberk (SOA Třeboň, Historica 1845). – Ve službách Anežky ze Schaumburka.

218. 1459, Baltasar uváděn jako „*dy czzeit phleger czu Rosnberck*“ (SOKA Tábor, Fotosbírka, vyšebrodský rkp. 120, fol. 15r; jméno je obtížně čitelné); v daném případě snad *phleger* znamená šafáře (= úředníka hospodářské správy), nikoli purkrabího, jímž byl v téže písemnosti uváděný →Oldřich z Harrachu.

219. 1462 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 187; SEDLÁČEK, H 3, s. 110, uvádí pouze 60. léta). – Ve službách Michala hr. z Hardecka.

220. Březanova zmínka: „*Kunrat z Petrovic asi 1469*“ (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 187) je s největší pravděpodobností omyl, neboť z jiných pramenů není Konrádovo působení na Rožmberku doloženo. Nejasný je jak časový údaj (roku 1469 Konrát průkazně zastával úřad purkrabího na Krumlově), tak i Konrádovo služební postavení na Rožmberku, jež Březan nespécifikuje. – Srv. lit. v pozn. 20.

1428, Michal z Nĕm. Brodu²²²
1439–1450, Kašpar, syn Vavřincův z Vra-
tislavi²²³
[1450–1454, Lukáš Hládek?²²⁴]
1454/55 – 1463/64, Jindřich Rohrau²²⁵

---

221. 1427, březen (PANGERL 1874a, s. 207–208).
Jan z Hradce Králové byl děkanem kostela sv. Mo-
řice v Kroměříži.

222. 1428, duben (MVB 7/2, s. 741–742, č. 1945).
Michal, farář v kostele sv. Vojtěcha pod Zderazem,
tehdy žádal o potvrzení špitálního nadání. – Pangerl
zřejmě oprávněně spojuje vyhotovení špitálního
inventáře se změnou správce špitálu. Okolnosti, za
nichž byl vyhotoven špitální inventář (1434), však
nejsou pozitivně známy (PANGERL 1874a, s. 208;
autor mylně soudí, že se tak stalo v souvislosti
s rezignací správce Jana z Hradce Králové).

223. 1439, březen, Oldřich z Rožmberka jmenoval
Kašpara správcem špitálu (PANGERL 1874a, s. 209;
srv. Kašparovu žádost o udělení tohoto úřadu
v lednu 1439 – LOR 1, s. 21, č. 28; též PANGERL
1874a, s. 208–209); Kašpar úřad vykonával až do
své smrti roku 1450 (MAREŠ 1890, s. 74), ačkoli
již roku 1447 pomýšlel na rezignaci (→Lukáš Hlá-
dek). Kašpar Vavřincův byl beneficiát a penitenciář
v kostele sv. Petra v Římě.

224. 1447, Hynek Krušina se přimlouval u Oldřicha
z Rožmberka za Hládkovo dosazení na úřad špitál-
ního prokurátora, „*nebt' jest kněz řádný a přítel dobrých*“
a „*pro poctivost tvů i jazyka českého v špitále tvém*
v Hřímě mienil hospodářem býti“ (LOR 3, s. 273–274,
č. 387); pozitivně ovšem není známo, zda Lukáš,
arcijáhen horšovský, po smrti →Kašpara Vavřin-
cova úřad skutečně získal (o Hládkových politic-
kých aktivitách ve 40. letech blíže URBÁNEK
1918, s. 53–54, pozn. 2; LOR 3, s. 197–198, č. 274).
Patrně v souvislosti se změnou špitálních správců
byl roku 1454 vyhotoven špitální inventář (PANGERL
1874a, s. 209–210).

225. 1455, Dr. Rohrau byl papežem dosazen spo-
lečně s →Jiřím Hoppem (URBÁNEK 1930, s. 94).
– 1457, za Rohrauvy správy byly kapli sv. Václava
při špitálu uděleny odpustky (MARÍK 1984, s. 124–
125). – 1463, proti Rohrauvovi, obviněnému z nedbalé
správy špitálu a dokonce kacírství, vystoupil →Michal

1455–?, Jiří Hoppe²²⁶
1465–1470/1471?, Michal z Kladska²²⁷
(1471?)–1472, Štěpán²²⁸

SOBĚSLAV

(Rožmberská držba 1418–1468,
šternberská zápisná držba 1468–1481.
S ohledem na kolísání terminologie srv.
s. 82n.; též →Choustník)

Hejtmané

1436–1444, Jan Bolochovec ze Šatavy²²⁹

---

z Kladska, podporovaný Janem z Rožmberka (URBÁ-
NEK 1930, s. 752). – PANGERL 1874a, s. 209–210,
uvádí léta Rohrauova úřadu 1454–1457.

226. 1455, Jiří Hoppe papežem dosazen společně
s →Jindřichem Rohrauem (URBÁNEK 1930, s. 94),
o jeho dalším poměru ke špitálu není nic známo.

227. Dominikán Michal mohl být do úřadu špitál-
ního správce dosazen nejdříve roku 1465, neboť
v srpnu t. r. vznesl obvinění vůči tehdejšímu správci
→Rohrauvovi (srv. URBÁNEK 1930, s. 752, pozn.
1). Ani Michal z Kladska se správě špitálu nevě-
noval, jak svědčí zmínka z ledna 1472, připomí-
nající neuspokojivý stav špitálu za kněze Michala,
„*a již desetkrát bórě*“ (AČ 8, s. 69, č. 516). Patrně
roku 1470/1471 byl Michal úřadu zbaven (srv.
URBÁNEK 1930, s. 752).

228. 1472, leden, je Štěpán výslovně uváděn jako
správce špitálu (AČ 8, s. 69–71, č. 516); z kontextu
vyplývá, že k prezentaci došlo teprve nedávno,
usuzují proto na rok 1471 (srv. též pozdější zmínky
o této prezentaci u PANGERLA 1874a, s. 211, a
UBK 2, s. 192, č. 862). Mistr Štěpán byl papež-
ským penitenciářem.

229. 1436, červen (CIKHART 1939, s. 94). – 1438,
květen (LOR 2, s. 14–15, č. 17). – 1443, červen
(SVĚTECKÝ 1759–61/IV, pag. 692–693). – 1444,
březen (LOR 2, s. 308, č. 364). – Březan uvádí
Bolochovce v úřadu pouze k roku 1444 (SVĚ-
TECKÝ 1759–61/I, pag. 197); SEDLÁČEK, H 3,
s. 158, se o Bolochovcovi opakovaně zmiňuje bez

[1444/1447], [...] z Žimutic²³⁰
1447–1450, Jan z Mutic²³¹
1451, Hynek Zub z Doubravice²³²
1454–1464–1468, Jan z Dobronic, řeč.
Dobronička²³³

---

uvedení konkrétních letopočtů; TECL 1992a, s. 106, pozn. 3, uv. léta 1436–1444. – O Bolochovcovi ŠIMŮNEK – TRESP 2000–01, s. 150–151.

230. [1444/1447] = rozmezí mezi hejtmanským úřadem Bolochovcovým a Mutického; úřad Žimutického nutně spadá do této doby. Žimutický je jako *capitaneus de Sobieslaw* uváděn v nedatovaném rejstříku dlužníků za ryby (cca 1440–1450; SOA Třeboň, Vs Třeboň, IB 6T 2/0017), v němž mj. figuruje choustnický purkrabí Víta (ml.) ze Rzavého (jako dlužník) a šafář Herolt z Řípce (jako rukojmí). – Identita Žimutického není jasná – nemůže snad být totožný s Žimutičkou, jenž je v nedatovaném listu ze 40. let, týkajícím se jeho sporu s Janem z Kozího, uváděn jako služebník Jana Bechyně z Lažan (SOA Třeboň, Historica 916)?

231. 1447, duben (TECL 1992a, s. 106, pozn. 3). – 1450 (SEDLÁČEK, H 3, s. 159). – Léta 1447–1450 uvádí SEDLÁČEK, H 3, s. 158–159, i TECL 1997–98, s. 95, pozn. 159. – Březan uvádí Jana v úřadu k roku 1447 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 197); chronologicky nesprávně zařazená (do 70. let) je Březanova poznámka o purkrabím Vítovi ze Rzavého a hejtmanu Janu z Mutic „na jednom panství“ (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 196). Srv. též CIKHART 1954.

232. 1451 (BŘEZAN 1899, s. 231; SEDLÁČEK, H 3, s. 159). – O Zubovi z Doubravice ŠIMŮNEK – TRESP 2000–01, s. 118–119.

233. 1454 (SEDLÁČEK 1892, s. 53, č. 7). – 1455, květen (AČ 14, s. 66, č. 1622). – 1458, leden (LOR 4, s. 433–435, č. 630). – 1458, červenec (AČ 7, s. 223, č. 28; AČ 14, s. 79–80, č. 1659). – 1463, leden (AČ 14, s. 120, č. 1763). – 1463, listopad (AČ 3, s. 572, č. 758; AČ 15, s. 310, č. 28). – 1466, březen (AČ 14, s. 150–151, č. 1827). – 1467 (BŘEZAN 1899, s. 237). – 1467, duben (AČ 6, s. 273, č. 119; s. 275–276, č. 125). – 1467, srpen (AČ 14, s. 157–158, č. 1845). – 1468, červen (AČ 7, s. 331, č. 235). – Březan uvádí Jana z Dobronic v úřadu k letům 1458, 1466 a 1467 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag.

1464, Jan Bolochovec ze Šatavy²³⁴
1468–1469, Hynek Zub z Doubravice²³⁵
1468–1479, Markvart z Kraselova²³⁶

Úředníci

1442–1444–1445, Jan, řeč. Herolt z Řípce
(šafář)²³⁷

1453–1467, Pavel Dětrichovic²³⁸

---

197), SEDLÁČEK, H 3, s. 159, k letům 1457–1467.

234. 1464, říjen (AČ 7, s. 250–251, č. 81).

235. 1468, září (AČ 7, s. 353, č. 274). – Březan uvádí Hynka v úřadu k letům 1468–1469 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 198); SEDLÁČEK, H 3, s. 160 a H 4, s. 82, Zuba uvádí jen k roku 1468.

236. 1468, duben (AČ 7, s. 321, č. 216). – 1471 (AČ 8, s. 21, č. 413a). – 1477 (AČ 9, s. 216, č. 894). – 1479 (AČ 10, s. 13–14, č. 964). – Březan eviduje Markvarta pouze jako šternberského úředníka, bez bližšího časového vymezení (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 198); SEDLÁČEK, H 4, s. 85, Markvarta (jmenuje jej *Markvart Kralovský*) uvádí jako šternberského úředníka na →Choustníku (1472–1475). – O Kraselovském ŠIMŮNEK 2002b, s. 141.

237. 1442–1443, soběslavský šafář Jan, řeč. Herolt z Řípce je nepochybně totožný s Heroltem (příp. Heroltem „*slomuov*“? – tj. z Lomů?), zmiňovaným ve dvojici pololetních rejstříků (1442, sv. Havel; 1443, sv. Jiří), vedených patrně třeboňským písařem Bohuňkem z Vranína (SOA Třeboň, Vs Třeboň, IA 6 G^{beta} 11); v rejstříku z roku 1442 se výslovně připomínají Heroltem vedená registra (l. c., fol. 2r). – 1444, Heroltův úřad osvětluje poznámka „*Jan Herolt šafář dvoru soběslavského 1444*“ (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 197). – Roku 1445, únor, je uváděn jako „*Jan řečený Herolt seděním v Řípci, tobo času šafář páně z Rožmberka*“ (TECL 1994b).

238. 1453, srpen, uváděn jako *procurator Sobieslawiensis* (AČ 14, s. 62–63, č. 1613). Jako úředník panství Choustník – Soběslav Pavel působil minimálně do roku 1467, jeho služební titulatura však značně kolísala. – 1465, srpen (AČ 7, s. 255, č. 90). – 1467, duben, uv. jako *notarius in Soběslav* (AČ 7, s. 275–276, č. 125). – 1467, květen (BŘEZAN 1899, s. 236;

1462, Vavák (lovčí)²³⁹
1463?, Mikuláš Sedlecký [z Hrobů?]²⁴⁰
1468–1472, Vilém z Kozího²⁴¹
(1471/1472)? 1473–1476, Zdebor z Kozího²⁴²

Dětrichovice uv. jako *děchodního písaře*. – 1467, srpen (AČ 14, s. 157–158, č. 1845). – BARBOROVÁ 1971, s. 12, pozn. 38, uvádí léta 1464–1468. K roku 1464 autorka nepochybně vycházela z dokladu in: AČ 7, s. 250–251, č. 81 (1464, říjen), kde sice není Pavlův úřad výslovně uveden, ale z obsahu listu vyplývá jednoznačně; pro údaj Sedláčkův, že v říjnu 1464 byl Dětrichovic purkrabím choustnickým (SEDLÁČEK, H 4, s. 81), pramen neznám (jedná se snad o nepřesnou interpretaci téhož listu?); spolu s choustnickým hejtmánem Mikulášem z Tučap (1469) jmenuje SEDLÁČEK, H 4, s. 84–85, Dětrichovice „*písařem úředním*“; SEDLÁČEK, H 3, s. 157, přejal chybný údaj VESELÉHO 1870, s. 13, dle něhož náleží Pavlův úřad na panství Choustník – Soběslav do 20. či 30. let. – Pozoruhodná je Pavlovi věnovaná poznámka v Březanově posloupanosti písařů choustnických: „*Pavel z Praby (zrádce) písař úřadu choustnického*“ (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 195). – O Dětrichovici ŠIMŮNEK 2000b (k možnému výkladu jeho *zřady* s. 191, pozn. 19).

239. 1462, květen (HRADILOVÁ 1992, s. 53, č. 5).

240. 1463?, Sedlecký je uváděn jako úředník na Soběslavi (AČ 14, s. 137, č. 1796). Patrně týž je roku 1467 uváděn jako jízdný služebník k →Choustníku (AČ 7, s. 285, č. 145).

241. 1468, duben (AČ 7, s. 321, č. 216). – 1472, červen (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 445). – SEDLÁČEK, H 3, s. 157, přejal chybný údaj VESELÉHO 1870, s. 13, dle něhož náleží Vilémův úřad na panství Choustník – Soběslav do 20. či 30. let. – Srv. lit. v pozn. 144.

242. 1471/1472, Zdeborovu přítomnost v Soběslavi dokládá jeho list Janovi z Rožmberka, datovaný pouze „*dán v Soběslavi v pondělí*“ (SVĚTECKÝ 1759–61/II, pag. 914). Jelikož Zdebor do roku 1470 působil na Třeboni, a Jan z Rožmberka zemřel roku 1472, spadá vznik listu do let 1471–1472. – 1473, září, Zdebor z Kozího je výslovně označován jako soběslavský úředník Zdeňka ze Šternberka (SOA Třeboň, CR, listiny, z Rožmberka 15/9, kart. 71). – 1474, září (SVĚTECKÝ 1759–61/II, pag. 719). –

TICHÁ

(Rožmberská držba 1418–1472)

Purkrabí / Hejtmáné / Úředníci

1433–1454, Jan (řeč. Práce) z Petrovic²⁴³
1471, 1475–1476/1477–1479, 1486, Čáp z Radonic²⁴⁴

TŘEBOŇ

(Rožmberská držba 1418–1472)

Hejtmáné (H) / Purkrabí (P)

1419/1420, Matěj Višně z Větrní (P)²⁴⁵

1476, říjen (AČ 9, s. 175, č. 822). – 1476, listopad (AČ 9, s. 182–183, č. 836). – O Zdeborovi ŠIMŮNEK 2002b, s. 145.

243. 1433, květen (UBH, s. 261–263, č. 211; ÚLOVEC 1998b, s. 138). – 1450, uv. Jan z Petrovic, odjinud z Tiché (UBK 2, s. 85, č. 318). Na základě této zmínky ÚLOVEC 1998b, s. 138–139, předpokládal, že Jan byl purkrabím na Tiché, neztotožnil jej ovšem s Janem, řeč. Práce, a tudíž se domníval, že Petrovický úřad zastával jen krátce. – 1454, červenec (UBH, s. 282–283, č. 227). – V pozdější zmínce (1461) je Jan dokonce jmenován „*Jan řeč. Prase z Tiché*“ (RD, s. 72, č. 176). – SEDLÁČEK, H 3, s. 261, uvádí léta 1433–1454.

244. 1471, Březan uvádí, že „*Čáp z Radonic 1471 opravil a stavěl Tichú...*“ (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 193). – 1475, červenec (AČ 9, s. 134, č. 738). – 1475, listopad (AČ 21, s. 398–399, č. 240; AČ 9, s. 146, č. 764; k roku 1475 Čápa uvádí i WAGNER 1863, nepag.). – 1476, říjen (AČ 9, s. 173, č. 819; k roku 1476 i u SVĚTECKÉHO 1759–61/I, pag. 193; léta 1476–1477 uv. WAGNER 1863, nepag.). – 1479, leden (AČ 9, s. 224–225, č. 906g). – 1479, červen (AČ 21, s. 413, č. 274). – 1486 (KLIMESCH 1891–93/III, s. 151; k roku 1486 i u SVĚTECKÉHO 1759–61/I, pag. 193). – SEDLÁČEK, H 3, s. 261, Čápa uvádí k letům 1471 a 1478.

245. Před červencem 1420 byl Matěj Višně purkrabím na Třeboni, jak vyplývá z listu →Buzka z Rov-

1420, Buzek z Rovného (P)²⁴⁶

1420, Jindřich²⁴⁷

1424, Jan z Kozího (H)²⁴⁸

1426, Mikuláš z Krchleb (H)²⁴⁹

1430–1431, Pešík z Bělé? (H)²⁵⁰

1432–1441, (Jan?) Brus ze Zahrádky (H)²⁵¹

---

ného z července 1420: „... *ostavils mě místo sebe...*“ (TECL 1990, s. 100, příl. č. 1; týž autor soudí, že Matějův úřad spadá do roku 1419). – Srv. lit. v pozn. 1.

246. 1420, červenec (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 443; TECL 1990, s. 100, příl. č. 1). Buzek, uvádějí se s titulem *burgavius in Třeboň*, v listu, adresovaném tehdy → Matějovi Višni z Větrní zmiňoval „... *ostavils mě místo sebe...*“.

247. 1420, únor, údaj o domnělém třeboňském purkrabím Jindřichovi je založen na listu Vavřince z Cepu, adresovaném „*famoso Henrico burgravio in Trzebon*“; list bez vrocení opatřen rukou 18. století na rubu datem 1420, a tento letopočet přešel i do literatury. Zmíněným třeboňským purkrabím Jindřichem je však nesporně Jindřich z Radostovic, v úřadu na sklonku 14. století – purkrabího Jindřicha k roku 1420 je proto nutno škrtnout (pramenné doklady o Jindřichovi z Radostovic i Vavřincovi z Cepu eviduje TECL 1987a, s. 206–209).

248. 1424, prosinec, *Johannes de Kozje capitaneus in Trzebon* (NOVÝ 1993, s. 40). – O Janovi ŠIMŮNEK 2002b, s. 142–143.

249. 1426, leden, Mikuláš je uváděn jako *hejtman a vladař* (CIRONISOVÁ 1984, s. 1; TECL 1990, s. 101, č. 6; k roku 1426 zmínka i u SVĚTECKÉHO 1759–61/I, pag. 182, a SEDLÁČKA, H 3, s. 129; KUBÍKOVÁ 2004, s. 82, datuje do poloviny 20. let). – Srv. lit. v pozn. 137.

250. 1430–1431 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 182). – Údaj o Pešíkově hejtmanském úřadu na Třeboni v letech 1430–1431 uvádí pouze Březan ve své prosopografii, a (snad proto) bývá někdy odmítán jako nevěrohodný (srv. TECL 1990, s. 101, č. 7), skutečností ovšem zůstává, že jméno třeboňského hejtmana v té době není známo; Březanův údaj přijímá i KUBÍKOVÁ 2004, s. 106.

251. 1432, únor (LOR 1, s. 138–139, č. 202). – 1433, duben (TECL 1986–87, č. 181–182). – 1435,

1441–1453, Pešík z Bělé (H)²⁵²

1453–1454, Jan Holub ze Štokova (H)²⁵³

1457–1466, 1468–1470, Jarohněv z Úsuší (H)²⁵⁴

říjen (LOR 1, s. 186–188, č. 276). – 1439, březen (LOR 2, s. 25–26, č. 36). – 1439, červenec (LOR 2, s. 35–36, č. 47). – 1441, leden (LOR 2, s. 90, č. 111). – Březan uvádí Brusa v úřadu k letům 1438 a 1441 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 182), zatímco SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 59, uvádí Brusa v témže úřadu ještě k roku 1444, a ačkoli odkazuje na svědectví listů třeboňského archivu, jedná se prokazatelně o omyl. SEDLÁČEK, H 3, s. 129, uvádí léta 1433–1441; TECL 1990, s. 101–102, uvádí Brusa v úřadu pouze pro léta 1432–1436; KUBÍKOVÁ 2004, s. 82, datuje Brusův úřad na přelom 30. a 40. let.

252. 1441, květen (AČ 9, s. 267, č. 25). – 1441, červen (AČ 14, s. 8, č. 1487). – 1442, červenec (LOR 2, s. 162, č. 198). – 1443, duben (AČ 9, s. 269, č. 27). – 1445, březen (LOR 3, s. 5, č. 9). – 1446, říjen (LOR 3, s. 154, č. 215). – 1447, červen (LOR 3, s. 235–236, č. 335). – 1451, červen (LOR 4, s. 318, č. 455). – 1453, duben (LOR 4, s. 363–364, č. 501). – Březan uvádí Pešíka v úřadu k letům 1430–1431 (srv. výše), 1444, 1449, 1451 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 182; souhlasně s ním i KUBÍKOVÁ 2004, s. 106); SEDLÁČEK, H 3, s. 129, pouze k letům 1445–1447.

253. 1454, říjen, jmenován „*famosus Johannes dictus Holub de Stokov capitaneus in Trzebon*“ (SVĚTECKÝ 1759–61/I pag. 109). – Březan uvádí Holuba v úřadu k letům 1453 a 1454 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 182); taktéž i SEDLÁČEK, H 3, s. 129, s chybným predikátem *z Rakova*; stejně i KUBÍKOVÁ 2004, s. 106, pod jménem *Jan ze Staňkova, zvaný Holub*. – O Holubovi ŠIMŮNEK – TRESP 2000–01, s. 81, pozn. 25; s. 105, pozn. 120.

254. 1457, leden (AČ 14, s. 29, č. 1629). – 1457, duben (RD, s. 13, č. 32 reg.). – 1457, listopad (AČ 14, s. 72–73, č. 1639). – 1458, leden (LOR 4, s. 433–435, č. 630). – 1459, červenec (UBK 2, s. 114, č. 480). – 1460, prosinec (SVĚTECKÝ 1759–61/IV, pag. 549–550). – 1462, srpen (AČ 14, s. 113, č. 1748). – 1465, srpen (TECL 1987, s. 83, č. 9). – Před 1466, červen (dočasně) vystoupil z rožmberských služeb, neboť tehdy psal Joštovi z Rožmberka, „*žeť já již úřad svůj JM^{ti} vzdal sem a úředníkem viec nejsem*“ (srv. AČ 7, s. 264, č. 104). – 1468, duben (SOA

1467–1468, 1476, Řehoř Klaric (H)²⁵⁵

Třeboň, *Historica* 2102 – Jarohněv je výslovně titulován jako *capitaneus in Trzebon*. – 1469, smlouva o hejtmanství na Třeboni, již s Jarohněvem uzavřel Jan z Rožmberka. Smlouva je známa pouze z opisu SVĚTECKÉHO 1759–61/I., pag. 709, jenž ji datuje 1469 (edice: TECL 1992b, s. 160–161, příl. I.). – 1470, únor (SVĚTECKÝ 1759–61/II, pag. 30–31). – 1470, inskripce listu „*Urozenému panoší Jarohněvovi z Úsuší a Zdeborovi z Kozího hejtmanům na Třeboni*“ svědčí o tom, že úřad zastávali paralelně (SVĚTECKÝ 1759–61/II, pag. 20, 35). – Prokazatelně je Jarohněv doložen v úřadu třeboňského hejtmána v letech 1457–1460, 1462–1466, jak míní TECL 1992d, k čemuž je nutno připojit i rok 1470, jenž činí pravděpodobným i doklad k roku 1469. Jarohněv z Úsuší působil na Třeboni i nadále (1470–1475), ovšem jako úředník, nikoli hejtman (srv. níže). Uvádí-li Březan Jarohněva v úřadu již k roku 1432 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 182), jedná se jistě o omyl (srv. TECL 1990, s. 101, č. 8), nicméně KUBÍKOVÁ 2004, s. 82, jej znovu převzala. Z poznámky: „*Za pana Oldřicha II. Vilém z Kozího a Pavel z Prahy za Jarohněva třeboňského hejtmána 1432*“ (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 198), lze soudit, že omyl vyplynul z chybného čtení datační formule některé písemnosti ze 60. let, neboť právě v té době zastávaly všechny tři zmíněné osoby své úřady. SEDLÁČEK, H 3, s. 130, uvádí léta 1456–1474; naprosto chybné je vymezení Jarohněvova úřadu lety 1450–1475, jež uvádí CIRONISOVÁ 1984, s. 1.

255. 1467, červen (SOA Třeboň, *Historica* 2001); Březan uvádí k roku 1467: „*Pešík z Bělé, Řehoř Klaric hejtman na Třeboni 1467*“ (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 182). – SEDLÁČEK, H 3, s. 131, převzal Březanův údaj (1467), a patrně s ohledem na hejtmána Jarohněva z Úsuší, jehož úřední léta vymezil 1456–1474, tituluje Klarice jakožto purkrabího („*1467 jako purkrabě Řehoř z Klaric následoval, kterýž několik let brad choval*“). – Klaric se krátce vrátil do úřadu ještě roku 1476: srv. doklad 1476, září (AČ 3, s. 383–384, č. 31; k roku 1476 též CIRONISOVÁ 1984, s. 1; k 7. září 1476 je v úřadu třeboňského hejtmána ještě doložen Jan Bolochovec). Klaric zastával hejtmanský úřad zřejmě jen velmi krátce, přesto jej Václav Březan zaznamenal slovy „*Claric nejprve písař, potom hejtman na Třeboni*“ (BŘEZAN 1899, s. 235).

(1469) 1470 (1471), Zdebor z Kozího (H)²⁵⁶

1471–1472, Markvart z Kamenice (H)²⁵⁷

Úředníci. Písař (P) / Šafář (Š) / Úředník (Ú)

1424, Petr (P)²⁵⁸

1426(–1427), Jan z Kozího (Ú/Š?)²⁵⁹

1436–1448, Bohuněk z Vranína (P)²⁶⁰

256. 1470, leden (AČ 7, s. 387, č. 346). – 1470, červen (AČ 8, s. 3–4, č. 379). – 1470, červenec (AČ 14, s. 195, č. 1938). – 1470, říjen (ANTL 1897, s. 61; TECL 1987, s. 86, č. 15); srv. list z prosince 1470 (AČ 14, s. 198, č. 1946). – Zdebor zastával hejtmanský úřad paralelně s →Jarohněvem z Úsuší (1470). – Březan uvádí Zdeboru v úřadu k letům 1469–1471 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 182); taktéž i SEDLÁČEK, H 3, s. 131: pro nedostatek průkazných pramenů nelze jeho údaje odmítnout jako nesprávné. – Srv. lit. v pozn. 242.

257. 1471, únor (AČ 14, s. 200, č. 1950). – 1471, květen (AČ 8, s. 39, č. 448). – 1471, červenec (AČ 21, s. 369, č. 185). – 1472, leden (AČ 8, s. 69, č. 515). – 1472, duben (AČ 8, s. 79, č. 536). – 1472, květen (AČ 8, s. 82–83, č. 546). – 1472, říjen (AČ 8, s. 99, č. 582). – Březan uvádí Markvarta v úřadu k roku 1471 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 182); taktéž i SEDLÁČEK, H 3, s. 131.

258. 1424, říjen, *Petrus notarius* uv. v záhlaví příslušného účtu jako příjemce peněz, vybraných úředníkem Řivínem z obvodu příběnického panství; týž spolu s Řivínem děl úroků i vybíral (NOVÝ 1993, s. 42–43).

259. 1426, leden (TECL 1990, s. 101). Souhlasím s Teclm, jenž se domnívá, že snad mohl být Kozský šafářem, čemuž se zdá nasvědčovat i Březanova formulace: „*Jan z Kozího pomocník v Třeboni 1426 léta*“ (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 182). – 1427 (CIRONISOVÁ 1984, s. 1, se Březana přidržela doslovně a Jana označuje za hejtmánova pomocníka). – Srv. lit. v pozn. 248.

260. 1436, červenec (ANTL 1897, s. 60–61). – 1441, červen (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 109). – 1441/1442 (LOR 2, s. 87–88, č. 107; patrně k ro-

1447–1459, Mikuláš Šetel (lovčí)²⁶¹
1449–1458, Matyáš z Úšova (P)²⁶²
1454, Vikér z Chmelné (Ú)²⁶³
1454, Jan z Kozího (Ú)²⁶⁴
1458, Jan Bolochovec ze Šatavy (Ú)²⁶⁵

---

ku 1442 Bohuňka v úřadu uvádí i Březan u SVĚTECKÉHO 1759–61/I., pag. 182, letopočet je však přepisovaný). – 1447, po 23. červnu, se uvádí, že Bohuňek vrchnosti odevzdával (vybrané) úroky (LOR 3, s. 233–234, č. 332). – TECL 1990, s. 102, i TÝŽ 1992a, s. 104, uvádí Bohuňka v úřadu třeboňského písaře v letech 1436–1448, naopak CIRONISOVÁ 1984, s. 2, chybně uvádí léta 1436–1442; KUBÍKOVÁ 2004, s. 108, Bohuňka zmiňuje jen k roku 1442.

261. 1447, říjen (LOR 3, s. 285–286, č. 406). – 1459, leden (AČ 14, s. 88, č. 1680). – Březan uvádí: „*Šetel zprávcí rybníků 1450 et 59*“ (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 182; srv. s. 228); „*blíže neznámý Šetel*“ byl dle KUBÍKOVÉ 2004, s. 108, třeboňským fišmistrem v letech 1450–1453.

262. 1449, listopad (LOR 4, s. 301, č. 428). – 1452, leden (AČ 14, s. 60, č. 1606). – 1453, duben (LOR 4, s. 365, č. 506). – 1454, listopad (SVĚTECKÝ 1759–61/I pag. 61–62). – 1458, únor (LOR 4, s. 436, č. 632). – 1458, květen (MAREŠ 1893–99/1, s. 146–147, č. IV). – Léta 1449–1458 uvádí i CIRONISOVÁ 1984, s. 2; Březan uvádí pouze rok 1456 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 182); taktéž i SEDLÁČEK, H 3, s. 129; KUBÍKOVÁ 2004, s. 108, Matyáše zmiňuje jen k roku 1456.

263. 1454, Vikér byl jednou z osob, na něž se páni z Rožmberka obraceli (prostřednictvím třeboňského písaře Matyáše) v blíže neuvedené záležitosti (srv. dle opisu u SVĚTECKÉHO 1759–61/I., pag. 109). Není vyloučeno, že náležel k úředníkům třeboňským, neboť dalším z příjemců instrukce byl i tamější hejtman. Jako *pomocníka* hejtmanova jej chápe i Březan (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 182).

264. O Janovi platí ve všech bodech totéž, co je uvedeno v pozn. výše o →Vikérovi z Chmelné. – Srv. lit. v pozn. 248.

265. 1458 (SVĚTECKÝ 1759–61/IV, pag. 648). Jedná se o list, jímž Bolochovec žádal Jana z Rožmberka, aby třeboňskému úředníku Klaricovi nařídil

1458, Jaroš Klaric²⁶⁶
1458–1474, 1475–1479, Řehoř Klaric (P)²⁶⁷
1462, Jan z Dlouhé (Š)²⁶⁸
1467–1468, Mikuláš Pešík z Bělé (Ú)²⁶⁹

---

vydat mu (tj. Bolochovcovi) plat za službu; o Bolochovcově úředním postavení není nic známo.

266. 1458, Jaroš byl synem Řehoře Klarice (SVĚTECKÝ 1759–61/IV, pag. 648).

267. 1458 (SVĚTECKÝ 1759–61/IV, pag. 648). – 1459, květen (AČ 14, s. 93, č. 1693). – 1460, prosinec (SVĚTECKÝ 1759–61/IV, pag. 549–550). – 1461 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 444). – 1468, duben–srpen (AČ 7, s. 324–329, č. 221, 222, 224, 226, 230, 231; s. 332, č. 237; s. 342–343, č. 259). – 1470, květen (AČ 8, s. 1–2, č. 374). – kolem 1470 (CIRONISOVÁ 1984, s. 2; Řehoř je ojedinele uváděn jako porybní písař). – 1471, prosinec (AČ 8, s. 64–65, č. 505, uv. v Budějovicích). – 1472, únor (AČ 8, s. 74, č. 524, uv. v Budějovicích). – 1472, červenec (AČ 8, s. 92–93, č. 567). – V úřadu je doložen ještě v srpnu 1474 (AČ 14, s. 238–239, č. 2043); počátkem října 1474 byla již známa jeho rezignace (srv. AČ 14, s. 240, č. 2047). – 1475 (srv. např. AČ 14, s. 245–249, č. 2059, 2061–2064, 2066). – 1476 (AČ 9, s. 168, č. 807; s. 173–174, č. 820). – 1477, únor (AČ 9, s. 193, č. 855). – 1478, březen (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 30). – 1478, srpen (AČ 10, s. 1, č. 937). – 1478, listopad (AČ 10, s. 4–5, č. 946). – 1479, prosinec (MAREŠ 1893–99/I, s. 298, č. XI). – Březan uvádí Klarice k letům 1464 a 1466 jako *důchodního písaře* (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 182); CIRONISOVÁ 1984, s. 2, mylně uvádí léta Klaricova úřadu 1459–1472; TEPLÝ 1927–34/I.2, s. 7, 57, uvádí Řehoře k roku 1458 jako třeboňského hejtmana; údaj je ovšem zřejmě mylný, neboť úřad hejtmana zastával v té době →Jarohněv z Úsuší. Podobně nedůvodná je Pletzerova formulace, že Klaric byl původně písařem panství třeboňského, „*později povýšil na hejtmana a pak na purkrabího třeboňského bradů*“ (PLETZER 1971, s. 200, pozn. 70).

268. 1462, listopad, Jan je uváděn jako *šafář povestný* (AČ 9, s. 317, č. 81). Snad týž, jenž je r. 1462 doložen jako purkrabí na →Rožmberku?

269. 1468, duben, třeboňský písař Řehoř Klaric tehdy uváděl: „*Mikuláš Pešík ten služby nemá, než ztravu a obrok na kuon*“ (AČ 7, s. 318, č. 210). –

1468, Jan Harovník z Petrovic (Ú)²⁷⁰
1468–1476, Petr (P)²⁷¹
1470–1475, Jarohněv z Úsuší (Ú)²⁷²
1472, Habart (Ú)²⁷³
1472–1476, Mikuláš Slepíčka z Nažic (fiš-
mistr)²⁷⁴

Příslušníci hradní posádky / Služebníci k hradu (S)

1420, Mařík (hlásný)²⁷⁵
1468, Petr z Kojákovíc (S)²⁷⁶

1468, srpen (AČ 7, s. 346, č. 264). – Mikuláš Pešík snad na Třeboni působil již roku 1467, jak lze soudit z Březanova záznamu: „*Pešík z Bělé, Řehoř Klaric hejtman na Třeboni 1467*“ (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 182).

270. 1468, duben, treboňský písař Řehoř Klaric v listu Janovi z Rožmberka tehdy uvádí: „*O Harovníkovi sem prvé VM^u psal, že jest duobr při zámku*“ (AČ 7, s. 318, č. 210). – K roku 1468 uvádí Harovníka i Březan slovy: „*Jan Harovník z Petrovic zpráve na Třeboni aneb úředník nějaký...*“ (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 182).

271. 1468, červenec (AČ 14, s. 162–163, č. 1859). – 1474, říjen (AČ 14, s. 240, č. 2047). – 1475, prosinec (AČ 14, s. 254, č. 2076). – 1476, říjen, rezignoval (AČ 14, s. 257, č. 2083). – Není mi jasné, o jaké prameny se opírala CIRONISOVÁ 1984, s. 2, jež u Petra uvádí léta úřadu 1474–1479.

272. 1470, červen (AČ 8, s. 3–4, č. 379). – 1471, březen (AČ 8, s. 33, č. 435). – 1473, prosinec (AČ 8, s. 119–120, č. 628). – 1475, duben (AČ 8, s. 160, č. 714). Jarohněv zastával od roku 1457 úřad treboňského hejtmana (srv. výše).

273. 1472 (AČ 8, s. 92–93, č. 567).

274. 1472, červenec (AČ 8, s. 92–93, č. 567). – 1474, srpen (AČ 14, s. 239, č. 2045). – 1476, říjen (AČ 9, s. 174–175, č. 821). K roku 1474 je Slepíčka uváděn pouze v souvislosti s rybníkem Církvicným, nikoli jako fišmistr panství treboňského.

275. 1420, červenec (TECL 1990, s. 100, příl. č. 1).

1468–1473, Jan, řeč. Hovno (S)²⁷⁷
před 1470, Wissmbrot (S)²⁷⁸

VELEŠÍN

(Rožmberská držba 1418–1472)

Purkrabí

1423–1425, Matěj Višně z Větrní²⁷⁹
1428–1435 (1437?), Petr z Dlouhé²⁸⁰
1438–1439, Zachař z Nemyšle²⁸¹

---

276. 1468, duben, v souvislosti se sbíráním rožmberské vojenské hotovosti sděloval treboňský písař →Řehoř Klaric Janovi z Rožmberka: „*Kojakovský ten stuoně, ale procházje se, než má dva koně, na kteréž službu běře*“ (AČ 7, s. 318, č. 210). – *Kojakovský* držel hamfeštní dvůr v Kojákovících (srv. ANTL – PEKAŘ 1901; ČAPEK 1977, s. 8).

277. 1468, duben, treboňský písař →Řehoř Klaric informoval Jana z Rožmberka: „*Huovno starý běře službu, než syn jeho jest toliko přikázaným*“ (AČ 7, s. 318, č. 210). – 1472, listopad (AČ 8, s. 102, č. 590). – 1473, květen (AČ 8, s. 114, č. 617).

278. Před 1470, září (AČ 8, s. 12–13, č. 396).

279. 1423, říjen (AČ 1, s. 405–406, č. 27). – 1424, listopad (AČ 1, s. 152–153, č. 16). – 1425, duben (UBK 2, s. 8, č. 34). – Březan uvádí Matěje Višni v úřadu k roku 1424 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 192). – WAGNER 1863, nepag., Višni uvádí v úřadu k letům 1423–1424 (taktéž KLIMESCH 1884–85/II, s. 114); SEDLÁČEK, H 3, s. 227, k letům 1423–1425; KUBÍKOVÁ 2004, s. 82, datuje *okolo roku 1424*. – Srv. lit. v pozn. 1.

280. 1428, listopad (LOR 1, s. 102–104, č. 151). – 1433, červenec (LOR 1, s. 157–159, č. 231). – 1435, říjen (LOR 1, s. 186–188, č. 276). – Březan uvádí Petra v úřadu k roku 1429 (a 1437?) a považuje jej za příslušníka rodu Sudků z Dlouhé (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 192); SEDLÁČEK, H 3, s. 227, Petra uvádí v úřadu k letům 1429–1437; KLIMESCH 1884–85/II, s. 114, k letům 1432–1435; KUBÍKOVÁ 2004, s. 82, datuje konec 20.–polovina 30. let.

1451, Oldřich (Kunáš?) z Machovic/Měděnec²⁸²
1453, Jindřich z Ratibořic²⁸³
1457, Kunáš z Machovic²⁸⁴
1457, Oldřich ml. Drochovec z Pláně²⁸⁵
1458–1462, Erazim z Michnic²⁸⁶
[1461–1463, Jindřich ze Sobětic²⁸⁷]

---

281. 1438 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 192). – 1439, březen (AČ 6, s. 493–494, č. 47; LOR 2, s. 24–26, č. 33, 36). – 1439, září (CodRos, fol. 46v). – WAGNER 1863, nepag., uvádí Zacháře v úřadu k letům 1438–1439; taktéž i SEDLÁČEK, H 3, s. 227, a KLIMESCH 1884–85/II, s. 114.

282. 1451, Oldřicha z Machovic uvádí pouze Březan, odjinud neznámá osoba (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 192). – Snad se mohlo spíše jednat o Kunáše z Machovic, jenž je v rožmberských službách doložen skutečně již na počátku 50. let. Březan jej snad zaměnil s Oldřichem, jedním z Kunášových synů. Kunášův purkrabský úřad na Velešíně (1451) však rovněž není odjinud doložen. Podobně „záhadná“ je postava *Oldřicha Měděnce*, jehož jako purkrabího na Velešíně (1451) uvádí SEDLÁČEK, H 3, s. 228; o Měděncích z Ratibořic k roku 1447 TRESP 2004, s. 455.

283. 1453, uvádí pouze Březan, odjinud neznámá osoba (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 192); odtud převzal i SEDLÁČEK, H 3, s. 228, a KUBÍKOVÁ 2004, s. 106; o Měděncích z Ratibořic srv. v pozn. výše.

284. 1457, duben (LOR 4, s. 402–404, č. 581).

285. 1457, květen (AČ 7, s. 658–659, č. 84).

286. 1458, leden (LOR 4, s. 433–435, č. 630). – 1459, srpen (LOR 4, s. 395, č. 571, pozn. 1). – 1461, únor (RD, s. 72, č. 177). – 1462, leden (RD, s. 86–87, č. 214). – Březan Erazima uvádí v úřadu pouze k roku 1458 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 192); taktéž i WAGNER 1863, nepag.; KLIMESCH 1884–85/II, s. 114, a KUBÍKOVÁ 2004, s. 106.

287. 1461, uv. bratři Jindřich, Jan a Racek, sedl. na Velešíně (RD, s. 79–80, č. 200). – 1463, červenec, se Jindřich psal „bydlem tebdáž na Velešíně“ (AČ 14, s. 129–130, č. 1781). O zastávání konkrétního úřadu nejsou ovšem pozitivní zmínky. – Jindři-

1467, Kunáš z Machovic²⁸⁸
1469–1473, Mikuláš Hříbě z Jindřichovic²⁸⁹
1471?, Jan Puklice ze Vzduh²⁹⁰

Úředníci

1439–1446–1462/1465, Jan z Třebomyslic (písař)²⁹¹

---

chovi bratři Jan a Racek na Velešíně sídlili již roku 1460 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 691; v textu listiny je zmiňován i Jindřich, tehdy ještě zápisný držitel vltavotýnského panství).

288. 1467, srpen (UBK 2, s. 157, č. 673). – 1467, říjen (AČ 4, s. 147, č. 35). – Březan uvádí Kunáše v purkrabském úřadu k roku 1467 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 192); taktéž i WAGNER 1863, nepag.; též SEDLÁČEK, H 3, s. 228, a KLIMESCH 1884–85/II, s. 114.

289. 1469 (BŘEZAN 1899, s. 240). – 1471 (BŘEZAN 1899, s. 242). – 1472, září (AČ 8, s. 98–99, č. 581). – 1472, listopad (AČ 21, s. 483, č. 382). – 1473 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 192). – Uvádí-li Březan k roku 1470 Mikuláše Sedleckého (z Jindřichovic), jedná se nepochybně stále o tutéž osobu (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 192); stejně zavádějící je tentýž údaj, převzatý i SEDLÁČEKEM, H 3, s. 228, neboť jako *Sedlecký* bývá v pramenech zpravidla uváděn Mikuláš Sedlecký z Hrobů, služebník k hradu → Choustníku. Mikuláše Hříběte z Jindřichovic uv. SEDLÁČEK (l. c.) jako další osobu (purkrabí, 1472).

290. 1471? (SEDLÁČEK, H 3, s. 228, bez uvedení konkrétního pramene).

291. 1439, září (CodRos, fol. 46v). – 1441/1447, duben, zmínka o Janovi v úřadu velešínského písaře v listině o donaci louky Oděračky (srv. LOR 2, s. 95, č. 118). – 1446, květen (URP, s. 87–88, č. 154). – 1460, únor (UBK 2, s. 118–119, č. 498). – 1462, červen (GROSS 1904, s. 161–162); 1465, říjen, je Jan z Třebomyslic uveden jako *někdy písař velešínský* (RD, s. 122, č. 325). – Březan uvádí Jana v úřadu pouze k roku 1443 (taktéž i WAGNER 1863, nepag.; KUBÍKOVÁ 2004, s. 108), ačkoli znal i jeho odkaz ke kostelu krumlovskému z roku 1471 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 192).

VILDŠTEJN

(Rožmberská držba do roku 1421; později vznášeny ze strany Rožmberků na Vildštejn opakovaně nároky – srv. s. 53).

Purkrabí

1421, Cikán²⁹²

VÍTKŮV KÁMEN

(Rožmberská držba 1418–1427, zástavní držba pánů z Wallsee 1427–1464/1465, rožmberská držba 1464/1465–1472)

Purkrabí²⁹³

1412–1429, Petr z Harrachu²⁹⁴
1449–1456 (1458/1459), Georg Grossawer²⁹⁵

---

292. 1421, únor, *Starý letopisec* poznamenává, že když Žižka tehdy táhnul od Plzně, dobyl hrad Vildštejn a Cikána, „*purkrabí nestatečného*“, nahradil vhodnější osobou (SLČ 1937, s. 35); též SEDLÁČEK, H 9, s. 214.

293. Výčet purkrabích na Vítkově Kameni je součástí svědectví klafferského rychtáře Thomana Wei(g)atzpergera (1493): „*... und sind bei meiner gedachtnus zu Wittinghausen pfleger gewesen der Gorig Grossauer, der alt Woittech, der Kuentz Grossauer und der Augustin Steger*“ (STRNADT 1907, s. 220, v pozn.; identifikace ŠIMŮNEK 2004b, s. 385, pozn. 67).

294. 1412, srpen (RBMAV 3, s. 267–268, č. 679). – 1419, duben (LOR 1, s. 10, č. 13). – Léta 1412–1429 uvádí SEDLÁČEK, H 3, s. 75. – Ve službách Rožmberků (do 1427), poté Reinprechta z Wallsee (od 1427).

295. 1449, červen, uv. jako *phleger zu Wyttinghausen* (LOR 4, s. 68, č. 82). – 1456, leden (UBG, s. 285–287, č. 229). – 1458/1459, nedat. zmínka z konce 50. let (SCHMIDT 1899, s. 302). – SEDLÁČEK, H 3, s. 76, eviduje jen zmínku k roku 1449; SCHMIDT 1899, s. 302, pozn. 4, soudí, že Georg

1463?, Vojtěch [z Jívovice]²⁹⁶
1464 (–1467)?, Konrád Grossawer²⁹⁷

Úředníci

1458/1459, Jorig Puls²⁹⁸

ZBIROH

(Rožmberská držba 1418–1431)

Purkrabí

(1424?) – 1427 – (1431?), Zdeněk z Rožmitálu²⁹⁹

Grossawer zastával purkrabský úřad na Vítkově Kameni v letech 1433–1456, k roku 1433 však Grossawer není uváděn jako purkrabí na Vítkově Kameni; o jeho osudech ve 40. letech srv. hypotézu s. 417. – Ve službách pánů z Wallsee.

296. Vojtěchův úřad je doložen pouze pozdějšími zmínkami, z nichž nejstarší je výše zmíněné svědectví Wei(g)atzpergerovo; vrocení 1463 uvádí Březan, po němž je převzali i SEDLÁČEK, H 3, s. 76, a SCHMIDT 1899, s. 302, pozn. 3. Zpráva se ovšem nezdá být příliš spolehlivá, neboť roku 1463 je Vojtěch několikrát doložen na Trhových Svinech (srv. např. AČ 14, s. 136, s. 1793).

297. 1464 (SEDLÁČEK, H 3, s. 76; SCHMIDT 1899, s. 302). – 1467, červenec, Grossawer (jeho tehdejší úřední postavení nespecifikováno) žádal Jana z Rožmberka o udělení dovolené (SOA Třeboň, Historica 2025).

298. 1458/1459, nedat. zmínka z konce 50. let (SCHMIDT 1899, s. 302). – Ve službách pánů z Wallsee.

299. 1427 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 204). Zdeněk snad nastoupil úřad již roku 1424, kdy získal zboží Strašice (srv. s. 52), a zastával jej snad až do předání Zbiroha Kunátu Kaplířovi roku 1431 (srv. SEDLÁČEK, H 6, s. 240; srv. s. 60).

ZVÍKOV

(Rožmberská zápisná držba 1431–1472)

Purkrabí / hejtmané

1431–1435, Mikuláš z Krchlebs³⁰⁰
[1436/1437, Přibík z Borovnice³⁰¹]
1438, Petr od Dubu³⁰²
1442–1443/1444, Václav Vlášek st. z Mi-
loňovic³⁰³
1445–1458, Lipolt Víta ze Rzávého³⁰⁴

300. 1431, říjen, o nahrazení Kunáta Kaplíře rožmberským purkrabím Krchlebem svědčí zápis: „*Labor castris Zwikow circa festum s. Galli, post condescensum domini Kunatha domino Nicolao Krchlebecz, burgravio ibidem*“ (ČECHURA – RYANTOVÁ 1998, s. 3). – 1432, červenec (LOR 1, s. 148, č. 216). – 1435, listopad (LOR 1, s. 190–191, č. 279). – SEDLÁČEK, H 11, s. 31, uvádí Krchlebce v úřadu k letům 1431–1435. – Srv. lit. v pozn. 137.

301. Údaj je založen na konstrukci – Přibík měl být na Zvíkově purkrabím v době, kdy mu helfensburský purkrabí Jindřich Žakavec zastavil svou ves Hracholusky – léta 1436–1437, pro něž není známo jméno zvíkovského purkrabího, tu zapadají do kontextu (srv. LOR 2, s. 4–6, č. 5; ŠIMŮNEK 2004a, s. 226).

302. 1438, květen (LOR 2, s. 16, č. 19). – Březan uvádí Petra v úřadu zvíkovského purkrabího k roku 1446 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 205); po něm i SEDLÁČEK, H 11, s. 32, nepochybně však mylně.

303. 1442, červenec (LOR 2, s. 162, č. 198). – 1443, červen (LOR 2, s. 248, č. 278). – 1444, před 9. březnem (LOR 2, s. 321–323, č. 367). – Březan mylně klade Vláškův purkrabský úřad na Zvíkově do roku 1460 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 205; taktéž KASPAR, Protiwin, fol. 7v); SEDLÁČEK, H 11, s. 32, eviduje Vláška v úřadu k roku 1443.

304. 1445, březen (AČ 14, s. 13, č. 1501). – 1447, srpen (LOR 3, s. 258, č. 365). – 1452, srpen (LOR 4, s. 350, č. 488). – 1453, srpen (SEDLÁČEK 1892, s. 52–53, č. 6). – 1454 (BŘEZAN 1899, s. 232). – 1456, leden (AČ 1, s. 427, č. 58). – 1456, listopad (DD 8, s. 81, č. 120). – 1457, duben (LOR 4, s. 400–401, č. 579). – 1458, leden (LOR 4, s. 433–

1459–1462, Mikuláš Víta ze Rzávého³⁰⁵
1462–1464, Jan Jedlice z Obděnic a
Petrovic³⁰⁶
1466, Konrád z Petrovic³⁰⁷
1467, Lipolt Víta ze Rzávého³⁰⁸
1468, Ondřej z Údimí³⁰⁹
1468–1469, Buzek z Buzic³¹⁰

435, č. 630). – 1458, červenec (AČ 1, s. 227, č. 1). – 1458, říjen (AČ 14, s. 85, č. 1572). – Březan uvádí Lipolta Vítu v úřadu k letům 1450 a 1452 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 205). Na jiném místě Březan uvádí ve spojení se Zvíkovem k roku 1446 Vítu a Maksanta (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 205), mám za to, že nedůvodně (jednalo se snad o záměnu s choustnickými úředníky). SEDLÁČEK, H 11, s. 32, uv. Lipolta v úřadu k letům 1446–1458.

305. 1459, leden (AČ 14, s. 87–88, č. 1678). – 1459, srpen (RD, s. 240–241, č. 671). – 1459, říjen (RD, s. 37–38, č. 94). – 1461, listopad (AČ 14, s. 106, č. 1732). – 1462, duben–květen (AČ 14, s. 109–110, č. 1740, 1741). – Březan uvádí Mikuláše v úřadu k roku 1459 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 205); SEDLÁČEK, H 11, s. 32, k letům 1459–1461, na jiném místě (H 11, s. 34) k letům 1459–1460.

306. 1462, duben (AČ 14, s. 109–110, č. 1740; LOR 4, s. 412, sub č. 601; in: UBK 2, s. 90, č. 347 omylem uv. 1452). – 1462, září (AČ 14, s. 114, č. 1749). – 1462, listopad (AČ 14, s. 117, č. 1756). – 1464, jako zvíkovský purkrabí je uváděn pouze *Petrovický* (AČ 7, s. 248–249, č. 77), bez uvedení křestního jména, jelikož však Konrád z Petrovic v téže době prokazatelně zastával purkrabský úřad na Krumlově, je zřejmé, že zvíkovským purkrabím byl Jan. – K roku 1463 uvádí Jana z Petrovic v úřadu zvíkovského purkrabího Březan (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 205); SEDLÁČEK, H 11, s. 34, uv. léta 1462–1464. – Srv. lit. v pozn. 16.

307. 1466, září (AČ 14, s. 152, č. 1831); k roku 1466 Konráda uvádí i SEDLÁČEK, H 11, s. 34. – Srv. lit. v pozn. 20.

308. 1467, říjen (AČ 14, s. 158, č. 1847).

309. 1468, březen (AČ 14, s. 160, č. 1853). – 1468, červen (AČ 1, s. 229, č. 4). – Březan uvádí Ondřeje v úřadu k roku 1468 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 205); taktéž i SEDLÁČEK, H 11, s. 34.

1469 (1477?), Smil z Hodějova³¹¹
1471–1473, Jan Štmelinský z Nepro-
chov³¹²
1472, Litmír ze Záboří (místopurkrabí)³¹³

**Úředníci. Písař (P) / Šafář (Š) /
Úředník (Ú)**

1446, Jan Sádlo [z Vražného] (Ú)³¹⁴
1447, [Petr] z Loužné (Ú?)³¹⁵

---

310. 1468, září (AČ 14, s. 163, č. 1860). – 1469, leden (AČ 1, s. 230, č. 5). Prokazatelně rezignoval před 21. říjnem 1469 (AČ 14, s. 187, č. 1917). – SEDLÁČEK, H 11, s. 34, uvádí Buzka v úřadu k roku 1469.

311. 1469, květen (AČ 14, s. 171–172, č. 1881); červenec (AČ 1, s. 232–233, č. 11); srpen (AČ 14, s. 178–179, č. 1898); září (AČ 1, s. 234–235, č. 14); říjen (AČ 14, s. 187–188, č. 1917–1920); listopad (AČ 14, s. 189–190, č. 1922–1924). – Březan uvádí Hodějovského jako purkrabího na Zvíkově již k roku 1447 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 205); jednalo se snad o záměnu s rokem 1477, jak je uvedeno tamtéž, tento údaj není ovšem průkazný. SEDLÁČEK, H 11, s. 34, uvádí Smila v úřadu k roku 1469.

312. 1471, leden (AČ 14, s. 199, č. 1948). – 1472, leden (AČ 1, s. 238, č. 21). – 1472, květen (AČ 8, s. 82, č. 545). – 1473, červenec (AČ 1, s. 242, č. 29). – Březan uvádí Jana Štmelinského z Neprochov, přijímám Černého, v úřadu k letům 1471 a 1472 (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 205); SEDLÁČEK, H 11, s. 34, k letům 1472–1473.

313. 1472, říjen (AČ 14, s. 222, č. 2005). – Litmíra jako místopurkrabího na Zvíkově zmiňuje (ovšem bez data) i Březan (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 205).

314. 1446, srpen, Oldřich z Rožmberka psal Sádlovi ve věci člověka, uvězněného na Zvíkově (SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 696; in: LOR 3 tento list neotištěn), z čehož lze soudit, že Sádlo byl úředníkem na Zvíkově.

315. 1447, říjen, uváděn jako služebník Oldřicha z Rožmberka, „*ketýř na Zvíkově jest*“ (LOR 3, s. 276,

1456–1459, Jan Smetana z Vesce (P)³¹⁶
1459?, Tomek (Ú)³¹⁷
1458/1459 – 1467 Lipolt Víta ze Rza-
vého (Ú)³¹⁸
1459, Zikmund (P)³¹⁹
1459?, Gograr (P)³²⁰
1462, Augustin [ze Strunkovic?] (P)³²¹
1463–1475, Bartoš z Jistebnice (P)³²²

č. 392); jmenován jako *Lužnický*, nepochybně je totožný s Petrem z *Lužnice*, na sklonku 40. let opakovaně připomínáným ve vztahu k oblasti Protivínska, Strakonicka a panství Zvíkov, a to v roli zprostředkovatele ve sporech či posla (srv. LOR 3, s. 121, č. 169; s. 219, č. 308; s. 276, č. 392; DD 8, s. 344, č. 512). Predikát z *Lužnice* se nevztahuje ke vsi Lužnici na třeboňském panství, ale k zaniklé vsi Loužná u Skočic na Protivínsku.

316. 1456, prosinec (AČ 14, s. 68, č. 1627). – 1457, únor (AČ 14, s. 69, č. 1630). – 1458, leden (AČ 14, s. 74, č. 1642, 1643). – 1459, leden (AČ 14, s. 87–88, č. 1678).

317. Nedatovaný, resp. nevročený list, editorem kladený k 11. prosinci 1459; rok 1459 je v tomto případě datem post quem, neboť v listu je připomínán †Jan Smetana z Vesce, jenž ještě v lednu 1459 zastával úřad zvíkovského písaře (AČ 14, s. 96, č. 1704).

318. Lipolt Víta náležel k úředníkům zvíkovským i mimo dobu, kdy byl na hradě purkrabím (srv. např. BŘEZAN 1899, s. 233, k roku 1460), jeho činnost však blíže dokumentována není.

319. 1459, listopad (AČ 14, s. 95–96, č. 1702).

320. V nedatovaném listu (1459?) jsou zmiňována *registra Gograrova*; z kontextu (např. zmínka o *registrech starých nebožce Smetanových*, tj. zvíkovského písaře →Jana Smetany z Vesce) lze soudit, že se jednalo o analogický předpis platebních povinností osedlých, jenž vyhotovil zvíkovský písař (AČ 14, s. 96, č. 1704); zda je tento Gograr totožný s Gograem zmiňovaným roku 1467 (nikoli však v souvislosti s panstvím Zvíkov), lze předpokládat jen na základě neobvyklého jména (AČ 14, s. 158–159, č. 1848).

321. 1462, květen, Augustin je uváděn jako *první písař obroční* (AČ 14, s. 110, č. 1741).

1469–1471 (–1473?), Markvart z Kozího
(Ú)³²³
1471, Majnuš z Rohozova (Ú)³²⁴

**Příslušníci hradní posádky. –
Služebníci k hradu (S)**

1461, Václav z Vesce (S)³²⁵
1464, Vach Hurich? (lovčí)³²⁶
1462, Beneš z Vesce (S)³²⁷
kolem 1470, Rybka (posel)³²⁸
1471, Kašpar z Najperku (hejtman hradní
posádky)³²⁹

---

322. 1463, listopad (AČ 14, s. 133, č. 1788, 1789).
– 1467, prosinec (AČ 14, s. 159, č. 1851). – 1468,
duben (AČ 14, s. 160–161, č. 1854). – 1474, únor
(AČ 14, s. 232–233, č. 2032). – 1474, květen (AČ
8, s. 135–136, č. 661). – 1475, květen (AČ 14,
s. 250, č. 2067).

323. 1469 červenec (AČ 14, s. 174–176, č. 1889,
1892). – 1471, březen (AČ 8, s. 32–33, č. 434). –
Březan uvádí Markvarta mezi zvíkovskými úřed-
níky k letům 1471 a 1473 (SVĚTECKÝ 1759–61/I,
pag. 205); SEDLÁČEK, H 11, s. 34, Markvarta
zmiňuje bez bližšího časového údaje.

324. 1471, březen (AČ 8, s. 32–33, č. 434).

325. 1461, uváděn jako „*Václav z Vesce, servilis ad
Zvíkov castrum, annorum prope XX*“ (DD 8, s. 88).

326. 1464, Vacha zmiňuje pouze Březan (SVĚ-
TECKÝ 1759–61/I, pag. 205), odjinud není znám.

327. 1462 (AČ 14, s. 117, č. 1756).

328. Kolem 1470 (AČ 14, s. 174–176, č. 1889,
1890, 1892).

329. 1471, Březan Kašpara uvádí jako hejtmana
(SVĚTECKÝ 1759–61/I, pag. 205); mám zato, že
se jednalo o hejtmana vojenského, neboť v prostředí
rožmberské klientely není Kašpar jindy doložen.

X. PRAMENY A LITERATURA

Archivní fondy

Netištěné prameny a literatura pocházejí z fondů následujících archivů a institucí (srv. níže) – odkaz na archivní uložení indikuje současně, že se jedná o pramen netištěný (prameny tištěné jsou citovány dle edic). Literatura dochovaná v rukopise (např. práce P. K. Světeckého, J. Kaspara, T. Wagnera aj.), stejně jako netištěné práce diplomní a disertační, strojopisné práce a nálezové zprávy, je citována analogicky jako literatura tištěná, tj. (pode) jménem autora (s uvedením místa uložení a signatury v soupisu literatury).

Filosofická fakulta Masarykovy Univerzity, Brno, Katedra pomocných věd historických

Srv. ŠIMKOVÁ 1976

Státní okresní archiv Český Krumlov

A I–III (listinný materiál)

Fond K 1, B III 2b (rejstříky krumlovské městské sbírky)

Státní okresní archiv Jindřichův Hradec

Knih. č. 81 (nejstarší dochovaná hradecká kniha kontraktů)

Archiv Archeologického ústavu Akademie věd ČR, Praha

Srv. HEJNA 1954; MACEK 1979

Archiv Národního muzea, Praha

Codex Rosenbergicus (= CodRos), inv. č. 278

Archiv Pražského hradu – Archiv Pražské Metropolitní kapituly, Praha

XXI (listiny)

Archiv University Karlovy, Praha

Srv. KAVKA 1947; ŠTREJN b.d.

Filosofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha, Katedra pomocných věd historických a archivního studia

Srv. KRÁLOVÁ 1977

Národní a univerzitní knihovna, Praha

I E 40

I G 11/c

VIII A 19

XVI C 40

Státní ústřední archiv, Praha

Pozůstalost Dr. Josefa Pelikána

Ústav pro jazyk český AV ČR – oddělení Staročeský slovník, Praha

Kartotéka Staročeského slovníku

Ústav pro klasická studia AV ČR, Praha

Kartotéka Středolatinského slovníku

Státní okresní archiv Tábor

Archiv města Soběslav (= AM Soběslav)

Archiv města Tábor (= AM Tábor)

Fotosbírka

Státní oblastní archiv Třeboň, pracoviště Třeboň

A (rukopisy)

Srv. SVĚTECKÝ 1759–61/I–IV

Cizí rody (= CR)

z Leuchtenberka

z Michnic

z Rožmberka

Cizí statky (= CS)

Historica

Pozůstalost T. Wagnera

Srv. WAGNER 1870; TÝŽ 1881a

Velkostatek Rožmberk (= Vs Rožmberk)

Velkostatek Třeboň (= Vs Třeboň)

Zemědělsko lesnický archiv Nové Hrady (= ZLA Nové Hrady)

Srv. WAGNER 1863

Státní oblastní archiv Třeboň, pobočka Český Krumlov

Sbírka rukopisů

Srv. KASPAR, Frauenberg; TÝŽ, Nettolitz; TÝŽ, Protiwin; URBAN von URBANSTADT 1841/I–II; WAGNER 1867; TÝŽ 1869

Velkostatek Český Krumlov (= Vs Český Krumlov)

Vrchní úřad Český Krumlov (= VÚ Český Krumlov)

Státní oblastní archiv Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec

Rodový archiv (pánů) z Hradce (RA z Hradce)

Sbírka pergamenů

Ústav chudých Jindřichův Hradec

Seznam zkratk časopisů a sborníků

ActaOnom (Acta Onomastica)

AD (Archiv für Diplomatik)

AH (Archaeologia historica)

AHGA (Archiv für hessische Geschichte und Altertumskunde)

AHR (American Historical Review)

AHVNR (Annalen des Historischen Vereins für den Niederrhein, insbesondere das alte Erzbistum Köln)

AKBMS (Archiv für Kirchengeschichte Böhmen – Mähren – Schlesien)

AO (Archiv für Geschichte von Oberfranken)

AÖG (Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen)

APH (Acta Poloniae Historica)

ArchČ (Archivní časopis)

ATreb (Archivum Trebonense)

AUC–HUCP (Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis)

AUC – Philos. et Hist. (Acta Universitatis Carolinae – Philosophia et Historica)

AUPO (Acta Universitatis Palackianae Olomucensis)

AVJČ (Archeologické výzkumy v jižních Čechách)

Baltische Studien (Baltische Studien. Pommersche Jahrbücher für Landgeschichte)

BDLG (Blätter für deutsche Landgeschichte)

Bezděz (Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska)

BVLkNÖ (Blätter des Vereins für Landeskunde Niederösterreichs)

CB (Castellologica bohemica)

ČČH (Český časopis historický)

ČČM (Časopis českého museum)

ČesLit (Česká literatura)

ČL (Český lid)

ČMM (Časopis Matice moravské)

ČNM (Časopis Národního muzea)

ČsČH (Československý časopis historický)

ČSPSČ (Časopis Společnosti přátel starožitností českých)

DAEM (Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters)

DocP (Documenta Pragensia)

EnglHR (English Historical Review)

FD (Folia diplomatica)

FHB (Folia historica bohemica)

Glaube und Heimat (Glaube und Heimat. Kirchenblatt für das Bistum Budweis)

HaV (Historie a vojenství)

HČ (Historický časopis)

HD (Hospodářské dějiny)

HeraldGen (Heraldika a genealogie)

HG (Historická geografie)

HJb (Historisches Jahrbuch)

HJbLG (Hessisches Jahrbuch für Landgeschichte)

HJbSL (Historisches Jahrbuch der Stadt Linz)

HT (Husitský Tábor)

HZ (Historische Zeitschrift)

JbGF (Jahrbuch für Geschichte des Feudalismus)

- JbLkNÖ** (Jahrbuch für Landeskunde Niederösterreichs)
- JEV** (Jahrbuch für europäische Verwaltungsgeschichte)
- JFL** (Jahrbuch für fränkische Landesforschung)
- JIH** (Journal of Interdisciplinary History)
- JSH** (Jihočeský sborník historický)
- JWDLG** (Jahrbuch für westdeutsche Landesgeschichte)
- KHKM** (Kwartalnik historii kultury materialnej)
- LF** (Listy filologické)
- MH** (Marginalia Historica)
- MHB** (Mediaevalia Historica Bohemica)
- MIÖG** (Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung)
- MOÖLA** (Mitteilungen des Oberösterreichischen Landesarchivs)
- MÖStA** (Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs)
- MPP** (Minulostí Plzně a Plzeňska)
- MRK** (Mitteilungen der Residenzen-Kommission der Akademie der Wissenschaften zu Göttingen)
- MVGDB** (Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen)
- MVGSN** (Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Stadt Nürnberg)
- MZK** (Minulostí Západočeského kraje)
- NSJbLG** (Niedersächsisches Jahrbuch für Landesgeschichte)
- NumL** (Numismatische listy)
- NumSb** (Numismatický sborník)
- OH** (Opera Historica)
- ÖOH** (Österreichische Osthefte)
- Ostbairische Grenzmarken** (Ostbairische Grenzmarken. Passauer Jahrbuch für Geschichte, Kunst und Volkskunde)
- P&P** (Past & Present)
- PA** (Památky archeologické a místopisné)
- PHS** (Právněhistorické studie)
- PP** (Průzkumy památek)
- PSH** (Pražský sborník historický)
- QMAEN** (Questiones mediae aevi novae)
- RH** (Roczniki historyczne)
- RVJB** (Rheinische Vierteljahrsblätter)
- SAP** (Sborník archivních prací)
- SbHist-1883** (Sborník historický vydaný na oslavu desítiletého trvání „Klubu historického“ v Praze, Praha 1883)
- SBKBGW** (Sitzungsberichte der königl. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften)
- SH** (Sborník historický)
- SHK** (Sborník Historického kroužku)
- Slavia Antiqua** (Slavia Antiqua. Rocznik poświęcony starożytnościom słowiańskim)
- SlArch** (Slovenská archivistika)
- SMBCO** (Studien und Mitteilungen aus dem Benedictiner und Cistercienser Orden)
- SNM** (Sborník Národního muzea v Praze)
- Speculum** (Speculum. A Journal of Medieval Studies)
- SPFFBU** (Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity)
- SPFFOU** (Sborník prací Filozofické fakulty ostravské univerzity)
- SSH** (Středočeský sborník historický)
- Staat** (Der Staat. Zeitschrift für Staatslehre, öffentliches Recht und Verfassungsgeschichte)
- StR** (Studie o rukopisech)
- SVGBU** (Schriften des Vereins für Geschichte des Bodensees und seiner Umgebung)
- SVPP** (Sborník vlastivědných prací z Podblanicka)
- SVPUP** (Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice)

- TA** (Táborský archiv. Sborník Státního okresního archivu v Táboře)
ÚSH (Ústecký sborník historický)
VČA (Věstník České akademie)
Viator (Viator. Medieval and Renaissance Studies)
VKČSN (Věstník Královské české společnosti nauk. Třída filosoficko-historicko-jazykozpytná)
VSH (Východočeský sborník historický)
VSP (Vlastivědný sborník Podbrdská)
VSWG (Vierteljahrbuch für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte)
VVM (Vlastivědný věstník moravský)
Výběr (Výběr z prací členů Historického klubu v Českých Budějovicích / Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech)
WZ (Westfälische Zeitschrift)
ZBLG (Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte)
ZDH (Z dějin hutnictví)
ZGO (Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins)
ZHF (Zeitschrift für historische Forschung)
ZHS (Západočeský historický sborník)
ZJKF (Zprávy Jednoty klasických filologů)
Zlatá stezka (Zlatá stezka. Sborník Prachatického muzea)
ZMK (Zprávy Místopisné komise)
ZPP (Zprávy památkové péče)
ZSSRG (Zeitschrift der Savigny Stiftung für Rechtsgeschichte): **ZSSRG/GA** = Germanistische Abteilung; **ZSSRG/KA** = Kanonistische Abteilung
Zvěsti (Soběslavské zvěsti / Zvěsti ze Soběslavi staré i nové)
ZVHGL (Zeitschrift des Vereins für hessische Geschichte und Landeskunde)
ZWLG (Zeitschrift für württembergische Landesgeschichte)
ZZKČSN (Zprávy o zasedání třídy pro filosofii, dějepis a filologii Královské české společnosti nauk)

Seznam zkratek edic pramenů (celozemský záběr)

AČ (Archiv český). – **CDB** (Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae). – **CDM** (Codex diplomaticus Moraviae). – **CIM** (Codex juris municipalis regni Bohemiae). – **CJB** (Codex juris bohemicus). – **DD** (Desky dvorské). – **DRC** (Decem registra censuum..., vyd. Josef Emler, Praha 1881). – **FRB** (Fontes rerum bohemicarum). – **LC** (Libri confirmationum...). – **LE** (Libri erectionum...). – **MVB** (Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia). – **RBM** (Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae). – **RBMAV** (Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV.). – **RDP** (Registra decimarum papalium). – **RKF**³ (Regesten Kaiser Friedrichs III.). – **RT** (Reliquiae tabularum...). – **SA** (Soudní akta konsistoře pražské). – **SČPLL** (Soupis česky psaných listin a listů do roku 1526). – **SLČ 1937** (Staré letopisy české (Rkp. vřatslavský), vyd. František Šimek, Praha 1937). – **SLČ 1959** (Staré letopisy české (Rkp. křižovnický), vyd. František Šimek – Miloslav Kaňák, Praha 1959). – **SLČ 2003** (Staré letopisy české (Texty nejstarší vrstvy), vyd. Alena M. Černá – Petr Čornej – Markéta Klosová, Praha 2003 = FRB – N.S. 2). – **UBLOE** (Urkundenbuch des Landes ob der Enns). –

ZR (Zbytky register králův římských a českých z let 1361–1480, vyd. August Sedláček, Praha 1914).

Seznam zkratk edic pramenů (jihočeská oblast)

LOR (Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka 1418–1462, vyd. Blažena Rynešová, 4. díl spolu s Josefem Pelikánem, 4 díly, Praha 1929–1954). – **PK** (Popravčí kniha pánů z Rožmberka, vyd. Adolf Kalný, Třeboň 1993). – **RD** (Rožmberské dluhopisy z let 1457–1481, vyd. Josef Pelikán, Praha 1953). – **UBB** (Urkundenbuch der Stadt Budweis in Böhmen, díl 1/1 (1251–1391), vyd. Karl Köpl, Prag 1901). – **UBG** (Urkundenbuch des ehemaligen Cistercienserstiftes Goldenkron in Böhmen, vyd. Mathias Pangerl, Wien 1872). – **UBH** (Urkundenbuch des Cistercienserstiftes B. Mariae V. zu Hohenfurt in Böhmen, vyd. Mathias Pangerl, Wien 1865). – **UBK** (Urkundenbuch der Stadt Krummau in Böhmen 1. díl (1253–1419), 2. díl (1420–1480), vyd. Valentin Schmidt – Alois Picha, Prag 1908–1910). – **URK** (Urkunden- und Regestenbuch des ehemaligen Klarissinen Klosters in Krummau, vyd. Johann Matthäus Klimesch, Prag 1904). – **URP** (Urkunden und Regesten zur Geschichte des Gutes Poreschin im 14. und 15. Jahrhunderte, vyd. Johann Matthäus Klimesch, Prag 1889). – **UZR** (Urbár zboží Rožmberského z roku 1379, vyd. Josef Truhlář, Praha 1880).

Seznam zkratk příruček slovníkového typu

MJČ (Antonín Profous, Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny, 4. díl spolu s J. Svobodou, 4 díly, Praha 1949–1957). – **MJMS** (Ladislav Hosák – Rudolf Šrámek, Místní jména na Moravě a ve Slezsku, 2 díly, Praha 1970–1980). – **LexMA** (Lexikon des Mittelalters). – **OSN** (Ottův slovník naučný). – **StčSl** (Staročeský slovník). – **UPČ** (Umělecké památky Čech, 4 díly, Praha 1977–1982).

Seznam literatury a drobných edic pramenů

van den ABEELE, Baudouin

1997: Zum Phänomen der „Relatinisierung“ in der mittelalterlichen Fachliteratur: Die Entstehungsgeschichte der „Jüngerer Deutschen Habichstlehre“, Sudhoffs Archiv 81, 1997, s. 105–119.

ADAM, Wolfgang

1980: Herrschaftsgefüge und Verfassungsdenken im Reich zur Zeit der Absetzung König Wenzels, Frankfurt am Main etc. 1980.

ADÁMEK, Jan

1998: Bohunco, plebanus noster. Zapomenutá osobnost středověkých Českých Budějovic, in: Facta probant homines. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Zdeňky

Hledíkové, Praha 1998, s. 21–32. – **1999**: K osudům komunity milevského kláštera za husitských válek, TA 9, 1999, s. 91–101. – **2003**: Úřední dny v pražské arcibiskupské kanceláři na počátku 15. století, in: Církevní správa a její písemnosti na přelomu středověku a novověku, AUC – Philos. et Hist. 1999, č. 2 (= Z pomocných věd historických 15), Praha 2003, s. 147–169. – + **VARHANÍK 2000**: Nové poznatky o stavebním vývoji kostela Narození Panny Marie v Kostelci nad Vltavou, PP 7, 2000, č. 2, s. 209–214.

AHRENS, Karl–Heinz

1990: Residenz und Herrschaft. Studien zu Herrschaftsorganisation, Herrschaftspraxis und Residenzbildung der Markgrafen von Brandenburg im späten Mittelalter, Frankfurt am Main – Bern – New York – Paris 1990.

AHVENAINEN, Jorma

1996: Man and Forest in Northern Europe from the Middle Ages to the 19th Century, VSWG 83, 1996, s. 1–24.

ALBUM

1883: Album studiosorum Universitatis Cracoviensis ab Anno MCCCC, Cracoviae 1883.

ALTHOFF, Gerd

1978: Personenstatistik aus mittelalterlichen Quellen?, in: Prosopographie als Sozialgeschichte? Methoden der Personengeschichtlicher Erforschung des Mittelalters, München 1978, s. 20–25.

ALVERMANN, Dirk

1999: Domstift, Hofkapelle und Kanzlei. Das Urkundenwesen der Herzöge von Pommern–Stettin von der Mitte des 13. bis zur Mitte des 14. Jahrhunderts, Baltische Studien 131 (= N.F. 85), 1999, s. 19–38.

AMANN, Konrad

1992: Die landesherrliche Residenzstadt Passau im spätmittelalterlichen Deutschen Reich, Sigmaringen 1992 (= Residenzenforschung, Bd. 3).

ANDERLE, Jan

+ **PROCHÁZKA – ŠVÁBEK 1993**: Hrad Hus a jeho obležení, CB 3, 1993, s. 131–136. – + **ROŽMBERSKÝ 1994**: Zaniklý Kokot, ves a šlechtická sídla, CB 4, 1994, s. 175–184.

ANDERMANN, Kurt

1982: Studien zur Geschichte des pfälzischen Niederadels im späten Mittelalter. Eine vergleichende Untersuchung an ausgewählten Beispielen, Speyer 1982. – **1991**: Grundherrschaften des spätmittelalterlichen Niederadels in Südwestdeutschland. Zur Frage der Gewichtung von Geld- und Naturaleinkünften, BDLG 127, 1991, s. 145–190. – **1993**: Zu den Einkommenverhältnissen des Kraichgauer Adels an der Wende vom Mittelalter zur Neuzeit, in: Die Kraichgauer Ritterschaft in der frühen Neuzeit, hg. Stefan Rhein, Sigmaringen 1993, s. 65–121. – **1993a**: Die ältesten Bodmaner Güterverzeichnisse (1367), SVGBU 111, 1993, s. 1–16. – **1994**: Das Kopialbuch des Engelhard von Neipperg (†1495). Urkundenregesten (um 1235) 1331–1493, Sinsheim 1994. – **1994a**: Der Überfall im württembergischen Geleit bei Markgröningen im Jahre 1459 – ein klassischer Fall von Straßenraub?, in: Aus südwestdeutscher Geschichte. Festschrift für

Hans–Martin Maurer. Dem Archivar und Historiker zum 65. Geburtstag, hg. Wolfgang Schmierer u. a., Stuttgart 1994, s. 273–286.

ANDREAS, Willy

1959: Deutschland vor der Reformation. Eine Zeitwende, Stuttgart 1959⁶.

von **ANDRIAN–WERBURG, Klaus Frhr.**

1971: Urkundenwesen, Kanzlei, Rat und Regierungssystem der Herzoge Johann II., Ernst und Wilhelm III. von Bayern–München (1392–1438), Kallmünz (Opf.) 1971.

ANSTEY, P.

+ **EVANS 1987:** Using a Computer to Analyse Late Sixteenth–Century Household Accounts, in: History and Computing, ed. Peter Denley – Deian Hopkin, Manchester 1987, s. 168–176.

ANTL, Theodor

1893–95: O zádušních lázních v Třeboni, PA 16, 1893–95, s. 313–316. – **1895:** Příspěvek ku zprávám o Tábořských na Třeboňsku, ČSPSČ 3, 1895, s. 53–55. – **1896–97:** Příspěvek k vývoji cechovníctví v jižních Čechách, PA 17, 1896–1897, s. 583–602. – **1896–97a:** Soustavný přehled výsad, privilejí a různých jiných práv města Třeboně, PA 17, 1896–1897, s. 61–66. – **1897:** Třeboň. Regesta listin 14. věku, uložených v archivu městském v Třeboni, ČSPSČ 5, 1897, s. 22–23 – [TÝŽ], Třeboň. Regesta listin XV. a XVI. věku, uložených v archivu města Třeboně, ČSPSČ 5, 1897, s. 60–63. – **1901:** Popsání starých písemností, uložených v archivu města Třeboně, Třeboň 1901. – **1903:** Dějiny města Netolic, Netolice 1903. – + **PEKAŘ 1901:** Kojakovice. Materiály k dějinám české vesnice, ČČH 7, 1901, s. 163–187.

ANTONOW, Alexander

1983: Planung und Bau von Burgen im süd– und südwestlichen Raum im 12. und 13. Jahrhundert. Untersuchungen zu Einzelfragen, in: Das Handwerk in vor– und frühgeschichtlicher Zeit II. Archäologische und philologische Beiträge, hg. Herbert Jankuhn, Göttingen 1983, s. 535–594.

ARMINGER, Gerhard

Srv. Jaraus, Konrad H.

ARNOLD, Benjamin

1985: German Knighthood, 1050–1300, Oxford 1985.

von **ARNSWALDT, Christian**

1969: Die Lüneburger Ritterschaft als Landstand im Spätmittelalter. Untersuchungen zur Verfassungsstruktur des Herzogtums Lüneburg zwischen 1300 und 1500, Göttingen 1969.

ASCH, Ronald

1986: Verwaltung und Beamtentum. Die gräflich fürstenbergischen Territorien vom Ausgang des Mittelalters bis zum schwedischen Krieg 1490–1632, Stuttgart 1986.

AUBIN, Hermann

1921: Ein Gutachten über die Verbesserung der kurkölnischen Zentralverwaltung von etwa 1440. Ein Beitrag zur Entstehung der Ratsbehörde und des Budgetwesens, in: Festgabe Friedrich von Bezold, dargebracht zum 70. Geburtstag, Bonn – Leipzig 1921, s. 150–164.

AYDELOTTE, William O.

1965/66: Quantification in History, AHR 71, 1965–1966, s. 803–825.

BAĎURA, Bohumil

1995–96: Styky mezi Českým královstvím a Španělskem ve středověku, TA 7, 1995–1996, s. 5–87.

BACH, Rainer

2002: *der ritterschaft in eren*. Das Bild des Krieges in den historiographischen Schriften niederadeliger Autoren des 15. und frühen 16. Jahrhunderts, Wiesbaden 2002.

BALETKA, Tomáš

1996: Dvůr, rezidence a kancelář moravského markraběte Jošta (1375–1411), SAP 46, 1996, s. 259–536. – 1999: Nižší šlechta z moravského severovýchodu ve stížných listech proti upálení mistra Jana Husa, TA 9, 1999, s. 15–48. – 2002: Na dvoře olomouckých biskupů na přelomu 14. a 15. století, in: *Pater familias*. Sborník příspěvků k životnímu jubileu Prof. Dr. Ivana Hlaváčka, red. Jan Hrdina et al., Praha 2002, s. 339–356.

BALLING, A.

1921: Im alten Goldland, in: *Festschrift zur Feier des fünfzigjährigen Bestandes des Staats-Obergymnasiums in Krummau*, Krummau 1921, s. 29–40.

BAMBERGER, Elisabeth

1922–23: Die Finanzverwaltung in den deutschen Territorien des Mittelalters (1200–1500), *Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft* 77, 1922–1923, s. 168–255.

BARBOROVÁ [= CIRONISOVÁ], Eva

1969: Funkce hejtmánů (úředníků) na rožmberských panstvích, JSH 38, 1969, s. 198–207. – 1970: Purkrabí rožmberských hradů a panství, JSH 39, 1970, s. 213–221. – 1971: Správa na panstvích Petra Voka z Rožmberka v letech 1565–1592 (1611), ATreb (1), 1971, s. 1–13. – 1973: Instrukce Petra Voka z Rožmberka pro správu třeboňského panství, ATreb (2), 1973, s. 248–254.

BARTELS, Christoph

1996: Montani und Silvani im Harz. Mittelalterlicher und frühneuzeitlicher Bergbau und seine Einflüsse auf die Umwelt, in: *Bergbau, Verhüttung und Waldnutzung im Mittelalter*, hg. Albrecht Jockenhövel, Stuttgart 1996 (= VSWG, Beiheft 121), s. 112–127.

BARTLOVÁ, Milena

2001: *Poctivé obrazy*. Deskové malířství v Čechách a na Moravě 1400–1460, Praha 2001.

BARTOŠ, František Michálek

1934: Kolem bitvy u Lipan, JSH 7, 1934, s. 38–45. – 1944: Rukopisy děkanství karlštejského, VKČSN – řada A 1944, č. V. (s. 1–18).

BAUDISCH, Susanne

1999: Lokaler Adel in Nordwestsachsen. Siedlungs- und Herrschaftsstrukturen vom späten 11. bis zum 14. Jahrhundert, Köln etc. 1999.

BAUER, Otakar

1930: Několik slov o nejstarším inventáři českého korunního archivu z roku 1437, in: *Sborník prací z dějin práva československého I.* (= K padesátým narozeninám profesora Jana Kaprasa), Praha 1930, s. 27–38.

BAUMGÄRTNER, Ingrid

1986: „De privilegiis doctorum“. Über Gelehrtenstand und Doktorwürde im späten Mittelalter, HJb 106, 1986, s. 298–332.

BECK, Wilhelm

1908: Die ältesten Artikelsbriefe für das deutsche Fußvolk. Ihre Vorläufer und Quellen und die Entwicklung bis zum Jahre 1519, München 1908. – **1911:** Bayerns Heerwesen und Mobilmachung im 15. Jahrhundert, Archivalische Zeitschrift / N.F. 18, 1911, s. 1–232.

BECKMANN, Ludger

1996: Konstanzer Bischöfe vom 13. zu 14. Jahrhundert, (gedr. Diss.) Freiburg 1996.

BEER, Karl

1915: Über Losungsbücher und Losungswesen der böhmischer Städte im Mittelalter, MIÖG 36, 1915, s. 31–95. – **1938:** Zur Wehr- und Gerichtsorganisation böhmischer Grenzgebiete im Mittelalter, MIÖG 52, 1938, s. 243–256.

BĚLIČ, Jaromír

+ **KAMIŠ – KUČERA 1978:** Malý staročeský slovník, Praha 1978.

BELLAMY, J. G.

1989: Bastard Feudalism and the Law, London 1989.

von BELOW, Georg

1923: Territorium und Stadt. Aufsätze zur deutschen Verfassungs-, Verwaltungs- und Wirtschaftsgeschichte, München – Berlin 1923². – **1925:** Der deutsche Staat des Mittelalters. Eine Grundlegung der deutschen Verfassungsgeschichte I. Die allgemeinen Fragen, Leipzig 1925².

BENEŠ, František

1966: Zradil Jan z Rožmberka krále Jiřího Poděbradského?, JSH 35, 1966, s. 115–137. – **1969:** Oldřich z Rožmberka tvůrcem fikce o původu Rožmberků z rodu italských knížat Ursinů, JSH 38, 1969, s. 181–191.

BENNETT, Henry S.

1937: Life on the English Manor. A Study of Peasant Conditions 1150–1400, Cambridge 1937 [reprint Cambridge 1969].

BENNETT, Michael

1987: Careerism in Late Medieval England, in: People, Politics and Community in the Later Middle Ages, ed. Joel Rosenthal – Colin Richmond, Gloucester – New York 1987, s. 19–39.

BERÁNEK, Karel

+ **TRUC 1991:** List Oldřicha z Rožmberka Soběslavským z roku 1384, TA 3, 1991, s. 5–8.

von BERG, C. H. Edmund Frhr.

1871: Geschichte der Deutschen Wälder bis zum Schlusse des Mittelalters. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte, Dresden 1871 [reprint Amsterdam 1966].

BERGER, Adolf

1875–76/I–II: Wittingshausen, I. MVGDB 13, 1875, s. 105–126, II. ib. 14, 1876, s. 47–69.

BERNHARDT, August

1872: Geschichte des Waldeigentums. Der Waldwirtschaft und Forstwissenschaft in Deutschland I., Berlin 1872 [reprint Aalen 1966].

BERNHARDT, Walter

1972/I–II: Die Zentralbehörden des Herzogtums Württemberg und ihre Beamten 1520–1629 I–II., Stuttgart 1972.

BERNLEITHNER, Ernst

1955–56: Alte Glasshütten im niederösterreichisch – böhmischen Grenzgebiet, JbLkNÖ, N.F. 32, 1955–1956, s. 134–151.

BESCHORNER, Hans

1900: Die Erwerbung Riesenburgs durch Markgraf Wilhelm I. von Meissen, in: Festschrift zum fünfundsiebzigjährigen Jubiläum des kön. sächsischen Altertumsvereins, Dresden 1900.

BETTS, Reginald Robert

1955: Social and Constitutional Development in Bohemia in the Hussite Period, P&P 1955, č. 7, s. 37–54.

BEYERLE, Franz

1952: Das frühmittelalterliche Schulheft von Ämterwesen, ZSSRG/GA 69, 1952, s. 1–23.

BEZOLD, Friedrich von

1872–77: König Sigmund und die Reichskriege gegen die Husiten, 1.–3. Abt., München 1872–1877.

BIELIŃSKA, Maria

Srv. Maleczyński, Karol

BISCHOFF, Bernhard

1961: The Study of Foreign Languages in the Middle Ages, Speculum 36, 1961, s. 209–224.

BISSON, Thomas N.

1995: Medieval Lordship, Speculum 70, 1995, s. 743–759.

BITSCH, Horst

1974: Die Verpfändungen der Landgrafen von Hessen während des späten Mittelalter, Göttingen 1974.

BITTMANN, Markus

1991: Kreditwirtschaft und Finanzierungsmethoden. Studien zu den wirtschaftlichen Verhältnissen des Adels im westlichen Bodenseeraum 1300–1500, Stuttgart 1991 (= VSWG, Beiheft 99).

BLASCHKE, Karlheinz

1965: Die Verwaltungsgeschichte als Spiegel der gesellschaftlichen Entwicklung, Annali della Fondazione italiana per la storia amministrativa 2, 1965, s. 9–21. – 1984: Kanzleiwesen und Territorialstaatsbildung im wettinischen Herrschaftsbereich bis 1485, AD 30, 1984, s. 282–302. – 1990: Geschichte Sachsens im Mittelalter, München 1990.

BLAU, Josef

1954: Die Glasmacher im Böhmer- und Bayerwald in Volkskunde und Kulturgeschichte I., Kallmünz 1954 [reprint Grafenau 1983].

BLECHA, J.

1971: Účty a účetní materiál, in: Česká diplomatika do r. 1848, red. Jindřich Šebánek et. al., Praha 1971², s. 323–369.

BLICKLE–LITWIN, Renate

1977: Besitz und Amt. Bemerkungen zu einer Neuerscheinung über bäuerliche Führungsschichten, ZBLG 40, 1977, s. 277–290.

BOCK, Friedrich

1954: Die erste urkundlich greifbare Ordnung des päpstlichen Archivs, MIÖG 62, 1954, s. 317–335.

BOEHM, Laetitia

1984: Konservatismus und Modernität in der Regentenerziehung an den deutschen Höfen im 15. und 16. Jahrhundert, in: Humanismus im Bildungswesen des 15. und 16. Jahrhundert, hg. Wolfgang Reinhard, Weinheim 1984 (= Acta humaniora, Bd. 12), s. 61–93.

BOELCKE, Willi A.

1966: Die Einkünfte Lausitzer Adelsherrschaften in Mittelalter und Neuzeit, in: Wirtschaft, Geschichte und Wirtschaftsgeschichte. Festschrift zum 65. Geburtstag von Friedrich Lütge, hg. Wilhelm Abel u. a., Stuttgart 1966, s. 183–205. – **1969:** Verfassungswandel und Wirtschaftsstruktur. Die mittelalterliche und neuzeitliche Territorialgeschichte ostmitteldeutscher Adelsherrschaften als Beispiel, Würzburg 1969.

BOGUCKI, Ambroży

1988: Czeskie nazwy rycerstwa w XIV i XV wieku, Czasopismo prawno–historyczne 40, 1988, č. 1, s. 33–57. – **1996:** Rycerz i panosza w źródłach polskich XIV i XV wieku, in: Społeczeństwo Polski Średniowiecznej. Zbiór studiów 7, 1996, s. 165–200.

BOHÁČ, Pavel

1983: Územní rozsah majetku vyšehradského proboštství na Prachaticku ve 13.–14. století, HG 21, 1983, s. 337–370.

BOHÁČ, Zdeněk

1970: Patrocinia kostelů při nejstarších klášterech a kapitulách v českých zemích, HG 5, 1970, s. 51–77. – **1979:**

Pozemková držba pražského arcibiskupství v době předhusitské, HG 18, 1979, s. 165–203. – **1984:** Struktura feudální pozemkové držby v Čechách na prahu husitské revoluce (Pokus o rekonstrukci podle patronátních práv), FHB 7, 1984, s. 7–42. – **1997:** Svatovojtěšská patrocinia v českých zemích, in: Svatý Vojtěch. Sborník k mileniu, Praha 1997, s. 76–87.

BOK, Václav

1984: K výkladu a souvislostem hradního jména Kuklvejt, ZMK 25, 1984, s. 265–272. –

2003: Zur Rezeption von Eigennamen der mittelhochdeutschen Hofepik in Böhmen und Mähren, in: Literatur – Geschichte – Literaturgeschichte. Beiträge zur mediävistischen Literaturwissenschaft. Festschrift für Volker Honemann zum 60. Geburtstag, hg. Nine Miedema et al., Frankfurt/M. etc. 2003, s. 113–123.

BOKOVÁ, Hildegard

1975: Jazykový rozbor nejstarší rožmberské německé listiny z roku 1300, JSH 44, 1975, s. 1–7. – **[1980]:** Anmerkungen zur Urkundensprache Ulrichs von Rosenberg (1417–

1462), in: Walther von der Vogelweide Kolloquium. Referate und Diskussionsbeiträge des Kolloquiums zu aktuellen Fragen der Erforschung der mittelalterlichen deutschen Sprache und Literatur in der Tschechoslowakei, České Budějovice, 10.–12. IX. 1980, České Budějovice s.d., s. 51–58. – **1981:** Zur Sprache der deutschen Urkunden der südböhmischen Adelsfamilie von Rosenberg (1300–1411), in: Beiträge zur Erforschung der deutschen Sprache 1, 1981, s. 177–189.

BOLINA, Pavel

Srv. Durdík, Tomáš

BOND, Shelagh

1967: The Medieval Constables of Windsor Castle, EnglHR 82, 1967, s. 225–249.

BORGOLTE, Michael

1996: Sozialgeschichte des Mittelalters. Eine Forschungsbilanz nach der deutschen Einheit, München 1996 (= HZ, N.F., Beiheft 22).

von BORCH, Herbert

1954: Obrigkeit und Widerstand. Zur politischen Soziologie des Beamtentums, Tübingen 1954.

BORN, Jakob

1942: Das ehemalige gräflich wiedische Amt Dierdorf im 16. Jahrhundert, RVJB 12, 1942, s. 122–151.

BORNHAK, Conrad

1884: Geschichte des Preußischen Verwaltungsrechts I. Bis zum Regierungsantritt Friedrich Wilhelms I., Berlin 1884.

BOROVÍČKOVÁ, Jana

2000: Počítačové zpracování univerzitních matrik – program Paradox a prosopografie pražské právnické univerzity, MHB 7, 2000, s. 201–231.

BÖSE, Kuno

1986/I–II: Amt und soziale Stellung. Die Institution der „élus“ in Frankreich im 16. und 17. Jahrhundert am Beispiel der Elektion Troyes I–II., Frankfurt am Main etc. 1986.

BOSL, Karl

1960: Über soziale Mobilität in der mittelalterlichen „Gesellschaft.“ Dienst, Freiheit, Freizügigkeit als Motive sozialen Aufstiegs, VSWG 47, 1960, s. 306–332.

BOULTON, D’Arcy Jonathan Dacre

1987: The Knights of the Crown. The Monarchical Orders of Knighthood in Later Medieval Europe 1325–1520, Woodbridge 1987.

von BRANDENSTEIN, Christoph Frhr.

1983: Urkundenwesen und Kanzlei, Rat und Regierungssystem des Pfälzer Kurfürsten Ludwig III. (1410–1436), Göttingen 1983.

BRANDL, Vincenc

1876: Glossarium illustrans bohemicō–moravicae historiae fontes, Brünn 1876.

BRATHER, Hans–Stephan

1956: Die Verwaltungsreformen am kursächsischen Hofe im ausgehenden 15. Jahrhundert, in: Archivar und Historiker. Studien zur Archiv– und Geschichtswissenschaft. Zum 65. Geburtstag von Heinrich Otto Meisner, Berlin 1956, s. 254–287.

BRENDLER, Albrecht

1999: Die Entwicklung des Bergischen Amtes Angermund, RVJB 63, 1999, s. 124–151.

BRENNEKE, Adolf

1953: Archivkunde. Ein Beitrag zur Theorie und Geschichte des europäischen Archivwesens, hg. Wolfgang Leesch, Leipzig 1953 [reprint München etc. 1988].

BRESSLAU, Harry

1912: Handbuch der Urkundenlehre für Deutschland und Italien I., Leipzig 1912².

BRETHOLZ, Bertold

1900: Bischof Paul von Olmütz über den Abschluss der Basler Compactaten, MIÖG 21, 1900, s. 674–678. – 1930: Das Urbar der Liechtensteinischen Herrschaften Nikolsburg, Dürnholz, Lundenburg, Falkenstein, Feldsberg, Rabensburg, Mistelbach, Hagenberg und Gnadendorf aus dem Jahre 1414, Reichenberg–Komotau 1930.

BROWN, R. Allen

1955: Royal Castle–Building in England, 1154–1216, EnglHR 70, 1955, s. 353–398.

von **BRÜNNECK, Wilhelm**

1899: Das Heimfallsrecht und die Gütervereinigung im älteren böhmisch–mährischen Recht, ZSSRG/GA 20, 1899, s. 1–39. – 1908: Das Burggrafenamt und Schultheißentum in Magdeburg und Halle sowie die Umbildung dieser Ämter durch das magdeburg–schlesische und kulmisch–preußische Recht, Berlin 1908.

BRUNNER, Otto

1927: Das Archiv des Landmarschalls Ulrich von Dachsberg. Mit einem Exkurs zur Geschichte der Juden in Wien, in: Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Stadt Wien 7, 1927, s. 63–90. – 1970: Land und Herrschaft. Grundfragen der territorialen Verfassungsgeschichte Österreichs im Mittelalter, Darmstadt 1970⁷.

BŘEZAN, Václav

1899: [Koncept životopisu Jana z Rožmberka, †1472], in: František Mareš, Norbert Heermann a Václav Březan, ČČM 73, 1899, s. 221–243, zde s. 231–243. – **Výtah 1–9:** Rožmberské kroniky krátký a summovní výtah, vyd. Anna Kubíková, 1. JSH 57, 1988, s. 83–91; 2–3. l. c., s. 131–137; 4. l. c., s. 198–206; 5. JSH 58, 1989, s. 20–28; 6. l. c., s. 81–87; 7. l. c., s. 143–154; 8. l. c., s. 193–209; 9. JSH 59, 1990, s. 26–43; 10. l. c., s. 81–96; 11. l. c., s. 150–164.

Srv. též HEJNIC 1973; KUBÍKOVÁ 1996; TÁŽ 2001; PÁNEK 1983

z **BŘEZOVÉ, Vavřinec**

Srv. FRB 5

BULST, Neithard

1986: Zum Gegenstand und zur Methode von Prosopographie, in: Medieval Lives and the Historian. Studies in Medieval Prosopography, ed. Neithard Bulst et al., Michigan 1986, s. 1–16. – 1986a: Studium und Karriere im königlichen Dienst in Frankreich im 15. Jahrhundert, in: Schulen und Studium im sozialen Wandel des hohen und späten Mittelalters, hg. Johannes Fried, Sigmaringen 1986 (= VuF, Bd. 30), s. 375–405.

BUMILLER, Casimir

1990: Studien zur Sozialgeschichte der Grafschaft Zollern im Spätmittelalter, Sigmaringen 1990.

BÜNZ, Enno

1995: Probleme der hochmittelalterlichen Urbarüberlieferung, in: Grundherrschaft und bäuerliche Gesellschaft im Hochmittelalter, hg. Werner Rösener, Göttingen 1995, s. 31–75.

BURDOVÁ, Pavla

1997: Desky dvorské, SAP 47, 1997, s. 75–123.

BUZINKAYOVÁ, Anna

1982: Písomnosti a kancelária Jána Jiskru z Brandýsa, SlArch 17, 1982, č. 1, s. 64–91.

BŮŽEK, Václav

1990: Úvěrové podnikání rytířů Malovců v předbělohorské době, FHB 14, 1990, s. 135–194. – 1990a: Die Quellen finanzieller Einnahmen von Angestellten der Herren von Rosenberg in Böhmen am Ende der Epoche vor der Schlacht am Weissen Berge, HD 18, 1990, s. 107–160. – 1993: Zum tschechisch–deutschen Bilinguismus in den böhmischen und österreichischen Ländern in der frühen Neuzeit, ÖOH 35, 1993, s. 577–592. – 1995: Klientela Pernštejnů a Rožmberků ve druhé polovině 16. století, in: Pernštejnové v českých dějinách, red. Petr Vorel, Pardubice 1995, s. 213–225. – 1996: Nižší šlechta v politickém systému a kultuře předbělohorských Čech, Praha 1996. – 1998: Šlechta na jihu Čech koncem jagellonské doby (K interpretaci berního rejstříku Bechyňska z roku 1523), in: Českokrumlovsko v době jagellonské 1470–1526, Český Krumlov 1998, s. 7–26. – 1999: Šlechta raného novověku v českém dějepisectví devadesátých let, OH 7, 1999, s. 5–28. – 2001: Manové ve skladbě nižší šlechty jagellonského věku, MH 4, 2001, s. 155–174. – 2003: Region v historickém diskursu, JSH 72, 2003, s. 5–13.

Van CAENEGEM, Raoul C.

+ GANSHOF 1978: Guide to the sources of medieval history, Amsterdam 1978.

CALLIES, Bettina

+ KOLMER 1985: Verarbeitung und Edition mittelalterlicher Eide, in: Bericht über den sechzehnten österreichischen Historikertag in Krems/Donau... in der Zeit vom 3. bis 7. September 1984, Wien 1985, s. 687–692.

CASTELIN, Karel

1948: Začátky rožmberské mincovny, NumL 3, 1948, s. 80–83. – 1953: Česká drobná mince doby předhusitské a husitské (1300–1471), Praha 1953.

CECHNER, Antonín

1929: Topographie der Historischen und Kunst–Denkmale... 42. Der politische Bezirk Kaplitz, Prag 1929.

CIKHART, Roman

1928: Několik doplňků k Sedláčkovým Hradům, JSH 1, 1928, s. 33. – 1930: Vladykové „z Údimě“, JSH 3, 1930, s. 26. – 1932: Šlechtické a erbovní rodiny z Tábořska, JSH 5, 1932, s. 61–68, 104–110, 133–149. – 1933: Dvůr Petřín, Zvěsti 1933, s. 104–105. – 1939: Po stopách husitství na Tábořsku, JSH 12, 1939, s. 18–29, 48–62, 89–94. – 1941–45: Z minulosti Čelkovic, JSH 14, 1941–45, s. 24–32. – 1949: K rodopisu vladyk z Chelčic, JSH 18, 1949, s. 59–60. – 1954: Vladykové „z Mutic“, JSH 23, 1954, s. 61–62. – 1957: Kolikrát napadli táboři Soběslav?, JSH 26, 1957, s. 109–110.

CIRONISOVÁ [= BARBOROVÁ], Eva

1981: Vývoj správy rožmberských panství ve 13.–17. století, SAP 31, 1981, s. 105–178. –

1984: Správa třeboňského panství za Rožmberků (1366–1611), JSH 53, 1984, s. 1–9.

CLUBB, Jerome M.

1980: The „New“ Quantitative History: Social Science or Old Wine in New Bottles?, in: Historical Social Research. The Use of Historical and Process–Produced Data, ed. Jerome M. Clubb – Erwin K. Scheuch, Stuttgart 1980, s. 13–24.

CONRAT (COHN), Max

1908: Ein Traktat über romanisch – fränkisches Ämterwesen. Aus einer Vatikanischen Handschrift, ZSSRG/GA 29, 1908, s. 239–260.

CONTAMINE, Philippe

1986: France at the End of the Middle Ages: Who was Then the Gentleman?, in: Gentry and Lesser Nobility in Late Medieval Europe, ed. Michael Jones, Gloucester – New York 1986, s. 201–216. – **1998:** The European Nobility, in: The New Cambridge Medieval History VII. (c. 1415 – c. 1500), ed. Christopher Allmand, Cambridge 1998, s. 89–105.

CRITCHLEY, J. S.

1978: Feudalism, London etc. 1978.

CRKOVSKÝ, František

1980: Rožmberský urbář jako pramen o stáří obcí a měst na Táborsku, Výběr 17, 1980, s. 1–7.

CROSBY, Alfred W.

1997: The Measure of Reality. Quantification and Western Society 1250–1600, Cambridge 1997.

CUŘÍN, František

1969: Jména vesničanů v 15. století, ZMK 10, 1969, s. 692–695.

ČÁDA, František

1922: Ležení podle českého práva zemského (K osobní exekuci II.), Praha 1922. – **1930:** Nejvyššího sudího království českého Ondřeje z Dubé Práva zemská česká, ed. F. Čáda, Praha 1930.

ČAPEK, František Josef

1975: Svobodnické a manské lokality na Hlubocku, Výběr 12, 1975, s. 239–243. – **1975a:** Svobodný statek Buzkov – Purkarec, Výběr 12, 1975, s. 171–173. – **1976:** Hamfeštní dvory na Budějovicku, Výběr 13, 1976, s. 153–157. – **1976a:** Svobodníci na bývalém panství Český Krumlov, Výběr 13, 1976, s. 238–242. – **1977:** Svobodníci a dvořáci na velkostatku Třeboň, Výběr 14, 1977, s. 5–10. – **1986:** Žižkův dub u Hrutova a okolní zaniklé rybníky, Výběr 23, 1986, s. 257–263.

ČAREK, Jiří

1985: Městské znaky v českých zemích, Praha 1985.

ČECHURA, Jaroslav

1981: K některým otázkám hospodářského a správního systému cisterciáckých klášterů (Zlatá Koruna v předhusitském období), ČsČH 29, 1981, s. 228–257. – **1981a:** Počátky vyšebrodského kláštera, JSH 50, 1981, s. 4–16. – **1985:** Zátoň v letech 1419–1420 v registrech ostrovského kláštera, JSH 54, 1985, s. 87–90. – **1986:** Nejstarší český urbář

(Urbář kláštera ve Vyšším Brodě z konce sedmdesátých let 13. století), PHS 27, 1986, s. 5–26. – **1989**: Cechy rožmberských měst a městeček do poloviny 16. století, JSH 58, 1989, s. 113–124. – **1992**: Zum Konsumniveau in Ostmittel- und Westmitteleuropa in der ersten Hälfte des 15. Jahrhunderts, in: Westmitteleuropa – Ostmitteleuropa. Vergleiche und Beziehungen. Festschrift für Ferdinand Seibt zum 65. Geburtstag, hg. Winfried Eberhard et al., München 1992, s. 175–184. – **1993**: Člověčenství, PHS 33, 1993, s. 33–52. – **1994**: Die Struktur der Grundherrschaften im mittelalterlichen Böhmen unter besonderer Berücksichtigung der Klosterherrschaften, Stuttgart etc. 1994. – **1997**: Zákup na statcích vyšehradské kapituly ve 14. a 15. století, PHS 34, 1997, s. 39–62. – **2000**: Adelige Grundherr als Unternehmer. Zur Struktur südböhmischer Territorien vor 1620, München etc. 2000. – + **RYANTOVÁ 1998**: Stavební činnost na Zvíkově v letech 1431–1573 a její prameny, SNM–A 52, 1998 (č. 1–4), s. 1–50.

ČEJKA–ROVENSKÝ, V.

1967: Jan IV. starší Hodějovský z Hodějova a na Řepici, místosudí království českého, Výběr 4, 1967, č. 2, s. 22–26, č. 3, s. 23–26.

ČERNÁ, Eva

1991: Současný stav a perspektivy studia středověkého sklářství v Čechách od 13. do 15./16. století, in: AUMC–Toruń, Archaeologia szkla XVIII, 1991, s. 151–172. – **1993**: Experimentální stavba středověké sklářské pece na otop dřevem, AH 18, 1993, s. 419–424. – **1996**: Die hochmittelalterliche Glaserzeugung im östlichen Teil des Erzgebirges, in: Bergbau, Verhüttung und Waldnutzung im Mittelalter, hg. Albrecht Jockenhövel, Stuttgart 1996 (= VSWG, Beiheft 121), s. 173–180.

ČERNÝ, Václav

1952: Začátky našich hospodářských účtů, ČSPS 60, 1952, s. 121–133.

ČORNEJ, Petr

1992: Lipanská křižovatka. Příčiny, průběh a historický význam jedné bitvy, Praha 1992. – **1997**: Pivovar „V Pekle“ a dějinné souvislosti jeho osudů, in: Hospody a pivo v české společnosti, Praha 1997, s. 151–166. – **1998**: Nové Město pražské na počátku a v závěru husitské revoluce, ČČH 96, 1998, s. 736–753. – **2003**: Původní vrstva Starých letopisů českých, in: Staré letopisy české (texty nejstarší vrstvy), vyd. Alena M. Černá et al., Praha 2003 (= FRB, N.S., 2), s. VII–XLIII.

DAMKOWSKI, Wulf

1969: Die Entstehung des Verwaltungsbegriffes. Eine Wortstudie, Köln etc. 1969.

DECKER, Klaus Peter

1988: Klientel und Konkurrenz. Die ritterschaftliche Familie von Hutten und die Grafen von Hanau und von Ysenburg, HJbLG 38, 1988, s. 23–48.

DEMANDT, Karl E.

1937: Falkneri und Jagd der letzten Katzenelnbogener Grafen. Eine kulturgeschichtliche Studie, Nassauische Annalen 57, 1937, s. 131–155. – **1938**: Landschreiberei und Amt Hohenstein im 15. Jahrhundert, Nassauische Annalen 58, 1938, s. 57–68. – **1952**: Amt und Familie. Eine soziologisch–genealogische Studie zur hessischen Verwaltungsgeschichte des 16. Jahrhunderts, HJbLG 2, 1952, s. 79–133. – **1969–71/II₁₋₇**: Das Schriftgut der landgräfllich hessischen Kanzlei im Mittelalter (vor 1517). Verzeichnis der

Bestände II. Rechnungen und Rechnungsbelege, Bd. 1–7, Marburg 1969–1971. – **1981:** Der Personenstaat der Landgrafschaft Hessen im Mittelalter. Ein „Staatshandbuch“ Hessens vom Ende des 12. bis zum Anfang des 16. Jahrhunderts I–II., Marburg 1981. – **1983:** Gestalt und Bestände des nassau–ottonischen Zentralarchivs in Dillenburg unter den Grafen Johann V. und Wilhelm d. A. 1482–1559, HJbLG 33, 1983, s. 37–100. – **1990:** Rheinfels und andere Katzenelnbogener Burgen als Residenzen, Verwaltungszentren und Festungen 1350–1650, Darmstadt 1990.

DENHOLM–YOUNG, Noël

1937: *Seignorial Administration in England*, Oxford – London 1937.

DERWICH, Marek

2000: Der kleinpolnische Niederadel in seinen privaten Beziehungen zum Benediktinerkonvent Łysiec im 15. Jahrhundert, in: *Adelige Welt und familiäre Beziehung. Aspekte der „privaten Welt“ des Adels in böhmischen, polnischen und deutschen Beispielen vom 14. bis zum 16. Jahrhundert*, hg. Heinz–Dieter Heimann, Potsdam 2000, s. 73–85.

DEWALD, Jonathan

1996: *The European Nobility, 1400–1800*, Cambridge 1996.

DIEFENBACHER, Michael

1991: *Das älteste Urbar des Nürnberger Heilig–Geist–Spitals*, Nürnberg 1991.

DIEZEL, Rudolf

1958: Die Siegel der thüringischen Ämter im Rahmen der Verfassungsgeschichte, in: *Forschungen zur thüringischen Landesgeschichte. Friedrich Schneider zum 70. Geburtstag...*, Weimar 1958, s. 229–272.

DILCHER, Gerhard

1990: Der alteuropäische Adel – ein verfassungsgeschichtlicher Typus?, in: *Europäischer Adel 1750–1950*, hg. Hans–Ulrich Wehler, Göttingen 1990, s. 57–86.

DINSTÜHLER, Horst

1989: Die Jülicher Landrentmeister–Rechnung von 1434/1435. Beobachtungen zur Wirtschafts– und Verwaltungsgeschichte eines Territoriums im 15. Jahrhundert, Bonn 1989.

DOBLINGER, Max

1906: Die Herren von Wallsee. Ein Beitrag zur österreichischen Adelsgeschichte, AÖG 95, 1906, s. 235–578.

DOCKRAY, Keith

1986: Why Did Fifteenth–Century English Gentry Marry?: The Pastons, Plumpton and Stonors Reconsidered, in: *Gentry and Lesser Nobility in Late Medieval Europe*, ed. Michael Jones, Gloucester – New York 1986, s. 61–80.

DOE, Norman

+ **YOUNG 1996:** *Law and Administration in England from the Middle Ages to the 17th Century*, JEV 8, 1996, s. 1–18.

DOLEŽAL, Daniel

1992: Trutnovská manská soustava a její kniha z let 1480–1539, SAP 42, 1992, s. 207–259.

DOLEŽALOVÁ, Eva

1999: Eine vorläufige quantitative Auswertung der Ordinationsliste von Klerikern in der Prager Erzdiözese (1395–1416), in: Geist, Gesellschaft, Kirche im 13.–16. Jahrhundert, hg. František Šmahel, Praha 1999 (= Colloquia mediaevalia Pragensia, Bd. 1), s. 215–222.

DOLLAR, Charles M.

+ **JENSEN 1971:** Historian's Guide to Statistics. Quantitative Analysis and Historical Research, New York etc. 1971.

DOLLE, Josef

1991: Das älteste Lehnbuch der Edelherren von Schönenberg. Edition und Kommentar, HJbLG 41, 1991, s. 31–83.

DOMEČKA, Ludvík

1931: Město Černovice do roku 1641, ČSPSČ 39, 1931, s. 1–10, 69–80.

DOPSCH, Alfons

1918: Finanzwissenschaft, insbesondere die historische Entwicklung der Finanzwirtschaft (im Anschlusse an Walter Lotz, Finanzwissenschaft), VSWG 14, 1918, s. 509–527.

DORMEIER, Heinrich

1994: Verwaltung und Rechnungswesen im spätmittelalterlichen Fürstentum Braunschweig–Lüneburg, Hannover 1994.

z DRAHONIC, Bartošek

Srv. FRB 5

DRDA, Miloš

+ **TECL 1978:** K předhusitskému osídlení Tábora, ČsČH 26, 1978, s. 740–764.

DROEGE, Georg

1970: Die Ausbildung der mittelalterlichen territorialen Finanzverwaltung, in: Der deutsche Territorialstaat im 14. Jahrhundert I., hg. Hans Patze, Sigmaringen 1970 (= VuF, Bd. 13), s. 325–345.

z DUBĚ, Ondřej

Srv. ČÁDA 1930

DuBOULAY, Francis R. H.

1970: An Age of Ambition. English Society in the Late Middle Ages, London 1970.

DUDÁČEK, Karel

1986: Rybníky na statku Kestřany do roku 1700, ATreb (6), 1986, s. 184–197. – **1996:** K názvu a stáří jihočeských Hrdlořez, ATreb (8), 1996, s. 71–79.

DÜLFER, Kurt

1957: Urkunden, Akten und Schreiben in Mittelalter und Neuzeit. Studien zum Formproblem, Archivalische Zeitschrift 53, 1957, s. 11–53. – **1957a:** Ordnungsarbeiten in Archiven der Landgrafschaft Hessen im Mittelalter und im Beginn der Neuzeit, ZVHGL 68, 1957, s. 31–63.

DURDÍK, Jan

1953: Husitské vojenství, Praha 1953.

DURDÍK, Tomáš

1983: Hospodářské objekty a doklady výroby na hradech v povodí Berounky a severním Podbrdsku, AH 8, 1983, s. 471–478. – **1988:** Výzkum manského domu na Krivoklátě

(Předběžné sdělení), AH 13, 1988, s. 285–298. – **1991**: Česká hradní architektura doby husitské, ČSPS 99, 1991, s. 151–164. – **1998**: Hrady kastelového typu 13. století ve střední Evropě, Praha 1998. – **1999**: Nejbližší zázemí hradu Křivoklátu, AH 24, 1999, s. 263–272. – **2002**: Velká věž hradu Velešina, CB 8, 2002, s. 409–416. – + **BOLINA** **1991**: Kaple vrcholně středověkých hradů, CB 2, 1991, s. 9–22. – + **KAŠIČKA–NECHVÁTAL** **1995**: Hrady, hrádky a tvrze na Písecku, Písek 1995. – + **KUBŮ – ZAVŘEL** **1998**: Hrad na Stožecké skále, CB 6, 1998, sv. 2, s. 257–274.

DUŠKOVÁ, Sáša

1956: Naše listiny doby přemyslovské pro nižší světské feudály a otázka šlechtických archivů, SPFFBU 5 (C–3), 1956, s. 56–78. – **1971**: Rudigerus notarius. Ein Versuch um die diplomatische Erfassung einer Urkundengruppe, FD 1, 1971, s. 63–74.

DVOŘÁKOVÁ, Daniela

2003: Rytier a jeho kráľ. Stibor zo Stiboric a Žigmund Luxemburský. Sonda do života stredovekého uhorského šľachtica s osobitným zretelom na územie Slovenska, Budmerice 2003.

DYER, Christopher

1983: English Diet in the Later Middle Ages, in: Social Relations and Ideas. Essays in Honour of R. H. Hilton, ed. T. H. Aston – P. R. Coss – Ch. Dyer – J. Thirsk, Cambridge 1983, s. 191–216.

EBLING, Horst

1974: Prosopographie der Amtsträger des Merowingerreiches. Von Chlothar II. (613) bis Karl Martell (741), München 1974 (= Francia, Beiheft 2).

EBNER, Herwig

1976: Die Burg als Forschungsproblem mittelalterlicher Verfassungsgeschichte, in: Die Burgen im deutschen Sprachraum. Ihre rechts- und verfassungsgeschichtliche Entwicklung I., hg. Hans Patze, Sigmaringen 1976 (= VuF, Bd. 19), s. 11–82. – **1977**: Die Burg in historiographischen Werken des Mittelalters, in: Festschrift Friedrich Hausmann, hg. Herwig Ebner, Graz 1977, s. 119–151.

ECKARDT, Hans Wilhelm

1976: Herrschaftliche Jagd, bäuerliche Not und bürgerliche Kritik. Zur Geschichte der fürstlichen und adligen Jagdprivilegien vornehmlich im südwestdeutschen Raum, Göttingen 1976.

ECKHARDT, Albrecht

1976: Das älteste Bolander Lehnbuch. Versuch einer Neudatierung, AD 22, 1976, s. 317–344.

ECKHARDT, Karl August

1926: Präfekt und Burggraf, ZSSRG/GA 46, 1926, s. 163–205.

ECKHARDT, Klaus

1968: Das Allendorfer Jagdbuch von 1467–1502, Witzenhausen 1968.

EDEL, Tomáš

2000: Příběh johanitského komtura řečeného Dalimil. Kapitola z dějin české politiky, Praha 2000.

von EHINGEN, Georg

Srv. Ehrmann, Gabriele

EHMER, Hermann

1998: Schadensinventare fränkischer Burgen aus der 1. Hälfte des 15. Jahrhunderts (Schweinberg 1437, Bartenstein 1443), in: Burgen im Spiegel der historischen Überlieferung, hg. Hermann Ehmer, Sigmaringen 1998 (= Oberrheinische Studien, Bd. 13), s. 105–122.

EHRMANN, Gabriele

1979/I–II: Georg von Ehingen, Reisen nach der Ritterschaft. Edition, Untersuchung, Kommentar I–II., Göppingen 1979.

d'ELVERT, Christian

1880: Zur Oesterreichischen Verwaltungs–Geschichte mit besonderer Rücksicht auf die böhmischen Länder, Brünn 1880 [reprint Wien 1970].

of ELY, Richard

1986: Schatzmeister des Königs. Finanzverwaltung im Mittelalter [edice díla *Dialogus de scaccario*], ed. Marianne Siegrist, Zürich – München 1986².

EMLER, Josef

1876: Ein Bernaregister des Pilsner Kreises vom Jahre 1379, Prag 1876. – **1877:** O rukopise privilegií pánů z Rosenberka ze 14. století, ZZKČSN 1877, 9. července (s. 1–12). – **1887:** Dvě nekrologia Krumlovská, VKČSN 1887, s. 198–227. – **1888:** Nekrologium Zlatokorunské, VKČSN 1888, s. 42–83. – **1893:** Diplomatař kláštera blahoslavené Panny Marie řeholních kanovníků řádu sv. Augustina v Roudnici, VKČSN 1893, č. XVII. (s. 1–60).

ENCYKLOPEDIE

1998: Encyklopedie českých tvrzí I. díl (A–J), Praha 1998.

ENDRES, Rudolf

1982: Adelige Lebensformen in Franken im Spätmittelalter, in: Adelige Sachkultur des Spätmittelalters. Internationaler Kongress Krems an der Donau 22. bis 25. September 1980, Wien 1982, s. 73–104.

ENGEL, Gustav

1988: Die Ministerialen als Machtpotential der westfälischen Territorialherren im 13. Jahrhundert, WZ 138, 1988, s. 15–23.

ERBEN, Karel Jaromír

1846: Ondřej Puklice ze Wstuh, měštnín Budějowický (†1467), ČČM 20, 1846, s. 163–211.

ERKENS, Franz–Reiner

1987: Über Kanzlei und Kanzler König Sigismunds. Zum Kontinuitätsproblem in der deutschen Königskanzlei unter dem letzten Luxemburger, AD 33, 1987, s. 429–458.

ERNÉE, Michal

+ **MILITKÝ – NOVÁČEK 1999:** Vítkovci a těžba drahých kovů na Českokrumlovsku. Příspěvek k dějinám středověké metalurgie v Čechách, in: Mediaevalia archeologica 1, 1999, s. 209–233. – + **NOVÁČEK 1999:** K počátkům českokrumlovského hradu (výsledky archeologického výzkumu v letech 1994–1995), PP 6, 1999, č. 2, s. 21–34.

ERNST, Viktor

1916: Die Entstehung des niederen Adels, Stuttgart 1916 [reprint Aalen 1965].

ESCH, Arnold

1985: Überlieferungs–Chance und Überlieferungs–Zufall als methodisches Problem des Historikers, HZ 240, 1985, s. 529–570.

ETTELT, Beatrix

+ **HAUSFELDER 1992:** Die Verwaltungsorganisation im Herzogtum Bayern, in: Bayern – Ingolstadt / Bayern – Landshut 1392–1506. Glanz und Elend einer Teilung, hg. Beatrix Ettelt, Ingolstadt 1992, s. 125–198.

EVANS, Nesta

Srv. Anstey, P.

EVERGATES, Theodore

1974/75: The Aristocracy of Champagne in the Mid–Thirteenth Century: A Quantitative Description, JIH 5, 1974/1975, s. 1–18. – **1985:** The Chancery Archives of the Counts of Champagne: Codicology and History of the Cartulary–Registers, Viator 16, 1985, s. 159–179.

FÄLSCHUNGEN

1988/III–IV: Fälschungen im Mittelalter. Internationaler Kongreß der Monumenta Germaniae Historica, München 16.–19. September 1986, Bd. III–IV. (Diplomatische Fälschungen 1–2), Hannover 1988 (= MGH–Schriften, Bd. 33/3–4).

FEIGL, Helmuth

1964: Die niederösterreichische Grundherrschaft vom ausgehenden Mittelalter bis zu den theresianisch–josephinischen Reformen, Wien 1964.

FEINE, Hans Erich

1950: Die Territorialbildung der Habsburger im deutschen Südwesten, vornehmlich im späten Mittelalter, ZSSRG/GA 67, 1950, s. 176–308.

FELDBAUER, Peter

1972: Der Herrenstand in Oberösterreich. Ursprünge, Anfänge, Frühformen, München 1972. – **1973:** Herrschaftsstruktur und Ständebildung. Beiträge zur Typologie der österreichischen Länder aus ihren mittelalterlichen Grundlagen I. Herren und Ritter, München 1973.

FELLER–VEST, Veronika

1982: Die Herren von Hattstatt. Rechtliche, wirtschaftliche und kulturgeschichtliche Aspekte einer Adelherrschaft (13. bis 16. Jahrhundert), Bern – Frankfurt am Main 1982.

FENSKE, Lutz

+ **SCHWARZ 1990:** Das Lehnsverzeichnis Graf Heinrichs I. von Regenstein 1212/1227. Gräfliche Herrschaft, Lehen und niederer Adel am Nordostharz, Göttingen 1990.

FERENC–SZYDEŁKO, Ewa

1995: Organizacja i funkcjonowanie bartnictwa w dobrach monarszych w Polsce, Poznań 1995.

FIALOVÁ, Anděla

+ **HEJNIC 1975:** Český Krumlov v době husitské (Podle rejstříku městské sbírky

z roku 1424), SNM–A 29, 1975, (č. 1), s. 1–48. – + **HEJNIC 1976:** Manuálník vyšebrodského převora Jana Staicze z první poloviny 15. století, StR 15, 1976, s. 39–68. – + **HEJNIC 1979:** Dva příspěvky k českokrumlovskému listáři, ZJKF 21, 1979, s. 51–55.

FICKER, Julius

1880: Instruction für Archivare aus dem vierzehnten Jahrhunderte, MIÖG 1, 1880, s. 121–123.

FILIP, Václav

1976: K vývoji správy města Třeboně, in: Šest set let královských práv města Třeboně (1376–1976), Třeboň 1976, s. 7–28.

von FISCHER, Alfred

1918: Erbrecht und Heimfall auf den Grundherrschaften Böhmens und Mährens vom 13. bis zum 15. Jahrhundert, AÖG 106, 1918, s. 241–288.

FISCHER, Ernst

1957: Die Hauszerstörung als strafrechtliche Massnahme im deutschen Mittelalter, Stuttgart 1957.

FIŠER, Rudolf

2001: Klášter uprostřed lesa. Dvě studie o třebíčském benediktinském opatství, Brno 2001.

FLACH, Willy

1930: Die Urkunden der Vögte von Weida, Gera und Plauen bis zur Mitte des 14. Jahrhunderts. Eine diplomatisch–historische Untersuchung, Greiz 1930.

FLEISCHHAUER, Werner

1972: Die Klenodien– und Silberbesitz der württembergischen Grafen im frühen 15. Jahrhundert, ZBLG 35, 1972, s. 54–68.

FOUQUET, Gerhard

Srv. von Seggern, Harm

FRANCEK, Jindřich

1981: Úřad kostelníků v Jičíně a jejich kniha záduší z let 1431–1508, SAP 31, 1981, s. 75–104.

FRANKEN, Jean–Claude

1991: Baurechnung einer neuen Wassermühle bei Baelen (Herzogtum Limburg) aus dem Jahre 1438, JWDLG 17, 1991, s. 75–94.

FRANKENBERGER, Otakar

1960: Husitské válečnictví po Lipanech. Vývoj husitského válečnictví po skončení husitské revoluce a jeho význam pro válečnictví vůbec, Praha 1960.

FRANZ, Friedrich

1921: Zur Geschichte der Witigonen und ihres Besitzes in Südböhmen, in: Festschrift zur Feier des fünfzigjährigen Bestandes des Staats–Obergymnasiums in Krummau, Krummau 1921, s. 171–188.

FRESE, Werner H.

1975: Die Herren von Schönau. Ein Beitrag zur Geschichte des oberrheinischen Adels, Freiburg – München 1975.

FRIDERICUS II.

Srv. Willemsen, Carl A.

FRIEDERICHS, Heinz F.

1969: Die Frankfurter Ministerialengruppe mit dem Drachenwappen, in: Festschrift zum hundertjährigen Bestehen des Herold zu Berlin 1869–1969, hg. Kurt Winckelsser, Berlin 1969, s. 77–81.

FRIEDL, Karl

1907–08/I–II: Die Urkunden des Marktes Friedberg in Südböhmen, I. MVGDB 45, 1907, s. 535–554, II. ib. 46, 1908, s. 89–99, 133–153.

FRIEDRICH, Gustav

1934: Rukověť křesťanské chronologie, Praha 1934 [reprint 1997].

FRIND, Anton

1878: Die Kirchengeschichte Böhmens IV. Die Administratorenzeit, Prag 1878.

FRITZ, Gerhard

1986: Die Geschichte der Grafschaft Löwenstein und der Grafen von Löwenstein–Habsburg vom späten 13. bis zur Mitte des 15. Jahrhunderts, Sigmaringen 1986.

FRÖHLICH, Jiří

1990: Tvrz u Zátoně, Výběr 27, 1990, s. 239–240. – **1991:** Sklárný východní Šumavy (přehled a nové poznatky), Výběr 28, 1991, s. 309–318. – **1991a:** Středověká opevnění kolem hradu Zvíkova, CB 2, 1991, s. 155–159. – **1993:** Počátky archeologie v jižních Čechách, Výběr 30, 1993, s. 98–102. – **1995:** K počátkům Horní Stropnice, Výběr 32, 1995, s. 153–156. – **1996:** K lokalizaci skláren v Novohradských horách, JSH 65, 1996, s. 3–9. – **2000–01:** Poustevníci a poustevny na jihu Čech. Přehled a lokalizace poustevn v 11.–19. století, JSH 69–70, 2000–2001, s. 124–144. – **2001:** Archeologické nálezy na Vyšebrodsku, Výběr 38, 2001, s. 224–227. – + **LOUŽENSKÝ 1984:** Zaniklá vesnice a dvůr Loužná u Skočic, Výběr 21, 1984, s. 266–270.

FRYDE, E. B.

1952: Dismissal of Robert de Wodehouse from the Office of Treasurer, December 1338, EnglHR 67, 1952, s. 74–78.

FÜGEDI, Erik

1998: The Elefánthy. The Hungarian Nobleman and His Kindred, transl. Csaba Farkas, Budapest 1998.

FUCHS, Franz

Srv. Krieger, Karl–Friedrich

GABRIEL, František

1971: Pivovarnictví v bývalém Bechyňském kraji do počátku 18. století, JSH 40, 1971, s. 19–43.

GALLISTL, Thomas

1903: Heimatskunde des politischen Bezirkes Krummau, Krummau 1903².

GANSHOF, François Luis

Srv. Van Caenegem, Raoul C.

GÄNSER, Gerald

1983: Landesfürstliche Beamten zur Zeit Andreas Baumkirchers, in: Andreas Baumkircher und seine Zeit, hg. Rudolf Kropf – Wolfgang Meyer, Eisenstadt 1983, s. 183–190.

GAŚIOROWSKI, Antoni

1970: Urzędnicy zarządu lokalnego w późnośredniowiecznej Wielkopolsce, Poznań 1970.
– 1971: Castellanus. Przyczynek semazjologiczny, *Slavia Antiqua* 18, 1971, s. 207–221.

Srv. též Maleczyński, Karol

GEARY, Patrick J.

1996: Mittelalterforschung heute und morgen. Eine amerikanische Perspektive, in: Stand und Perspektiven der Mittelalterforschung am Ende des 20. Jahrhunderts, hg. Otto Gerhard Oexle, Göttingen 1996, s. 73–97.

GELNAR, Michal

1997: Sklářské hutě středověku na Českolipsku a Děčínsku, *Bezděz* 6, 1997, s. 41–60.

GENSICKE, Hellmuth

1965: Der Adel im Mittelrheingebiet, in: *Deutscher Adel (1430–1555)*, hg. Hellmuth Rössler, Darmstadt 1965, s. 127–152.

GERTEIS, Klaus

1989: Reisen, Boten, Posten, Korrespondenz im Mittelalter und früher Neuzeit, in: Die Bedeutung der Kommunikation für Wirtschaft und Gesellschaft, hg. Hans Pohl, Stuttgart 1989, s. 19–36.

GEYER, Rudolf

1952: Die Rechnungsbücher der Münzstätte Hall in Tirol 1478 bis 1520, *MIÖG* 60, 1952, s. 194–205.

von **GIERKE, Otto**

1914: Die Wurzeln des Dienstvertrages, in: *Festschrift für Heinrich Brunner zum fünfzigjährigen Doktorjubiläum am 8. April 1914*, München – Leipzig 1914, s. 37–68.

GLÄSSING, Hartmut

1976: Die Verfassungsproblematik des Eides, Stuttgart 1976.

GLÄTTLI, W.

Srv. Schweizer, P.

GOETZ, Hans–Werner

1999: *Moderne Mediävistik. Stand und Perspektiven der Mittelalterforschung*, Darmstadt 1999.

GOLDINGER, Walter

1970: Die Standeserhöhungsdiploome unter König und Kaiser Sigismund, *MIÖG* 78, 1970, s. 323–337.

GÖRNER, Regina

1987: Raubritter. Untersuchungen zur Lage des spätmittelalterlichen Niederadels, besonders im südlichen Westfalen, Münster in Westfalen 1987 (= *Geschichtliche Arbeiten zur westfälischen Landesforschung*, Bd. 18).

GRAEFE, Christa

1989: Forstleute. Von den Anfängen einer Behörde und ihren Beamten Braunschweig – Wolfenbüttel 1530–1607, Wiesbaden 1989.

GRAUS, František

1951: *Rejstřík rozděleného sukna kláštera třeboňského (1406–1414)*, in: *Prameny a studie k českým dějinám* 1, Praha 1951, s. 3–26. – 1957: *Dějiny venkovského lidu v Čechách*

v době předhusitské II. Dějiny venkovského lidu od poloviny 13. stol. do roku 1419, Praha 1957.

GREENSTEIN, Daniel I.

1994: *A Historian's Guide to Computing*, Oxford 1994.

GREINDL, Gabriele

1988: Die Ämterverteilung in der bayerischen Landschaft von 1508 bis 1593, ZBLG 51, 1988, s. 101–196.

GRESKY, Reinhard

1984: *Die Finanzen der Welfen im 13. und 14. Jahrhundert*, Hildesheim 1984.

GRIESER, Rudolf

1942: *Schatz- und Zinsverzeichnisse des 15. Jahrhunderts aus dem Fürstentum Lüneburg. Quellen zur Bevölkerungsgeschichte der Kreise Harburg, Dannenberg, Gishorn und Ülzen 1450–1497*, Meisenheim/Glan 1942 [reprint Hildesheim 1961].

GRILLNBERGER, Otto

1898–1900/I–III: Das Wilheringer Formelbuch „De kartis visitacionum“, I. SMBCO 19, 1898, s. 229–246, 418–425, 587–601, II. ib. 20, 1899, s. 127–137, 482–492, III. ib. 21, 1900, s. 119–127, 384–393.

GROEBNER, Valentin

1998: Angebote, die man nicht ablehnen kann. Institution, Verwaltung und die Definition von Korruption am Ende des Mittelalters, in: *Institutionen und Ereignis über historische Praktiken und Vorstellungen gesellschaftlichen Ordens*, hg. Reinhard Blänkner – Bernhard Jussen, Göttingen 1998, s. 163–184.

GROSS, Hynek

1900–01: Z bývalých cechů v Českém Krumlově, PA 19, 1900–1901, s. 193–204, 307–320. – **1901:** Několik písemných památek o bývalém poustevnickém klášterci na Výtoni (Heuraffel), SHK 2, 1901, s. 245–250. – **1901a:** Některé doplňky k listáři Zlatokorunskému, SHK 2, 1901, s. 145–162. – **1901b:** Ochranný list Jana z Rožmberka pro klášter Drkolenský v H. Rakousích ve čtvrti Mühlské, SHK 2, 1901, s. 254. – **1902:** Ku snaze Oldřicha z Rožmberka o povýšení fary v Krumlově na probošství a pak o uvedení mnichů do téže fary, SHK 3, 1902, s. 188–189. – **1902a:** Dvě směny, jedna Jošta z Rožmberka s farářem v Českém Krumlově r. 1537 a druhá Anny Rožmberské z Roggendorfu, vdovy po panu Joštovi, jménem panského špitálu krumlovského s klášterem Vyšebrodským léta 1550 učiněná, SHK 3, 1902, s. 252–255. – **1902b:** Z archivu Krumlovského, ČSPSČ 10, 1902, s. 65–68. – **1903:** O posekání hraničních dřev u Jamného na Krumlovsku r. 1549, ČSPSČ 11, 1903, s. 56. – **1904:** Z archivu krumlovského. Kšaft jihočeského zemana Jana, řeč. Němce z Kovářovic z r. 1462, ČSPSČ 12, 1904, s. 161–162. – **1904a:** Z archivu krumlovského. Inventář hradu Helfenburku r. 1452, ČSPSČ 12, 1904, s. 159–160. – **1906:** K obnově řádů městských v Č. Krumlově r. 1443, VKČSN 1906, č. VII (s. 1–14). – **1906a:** Václav z Rovného, rožmberský kancléř na Krumlově, Praha 1906. – **1909:** Dopisy rodu Rožmberského z oboru lesnictví, lovů a o zásilkách zvěřiny, ryb a jiných potřeb ke dvoru a do kuchyně rožmberské z let 1464 do 1609 I., Písek 1909. – **1925:** Náhrobní kámen a některé písemné památky po rožmberském hejtmannovi v Českém Krumlově, vladykovi Jetřichu Slatinském ze Slatinky, ČSPSČ 33, 1925, s. 128–138.

GROSSETESTE, Robert

Srv. OSCHINSKY 1971

GRUBER, Fritz

Srv. Ludwig, Karl–Heinz

GRÜNENWALD, Elisabeth

1975: Das älteste Lehenbuch der Grafschaft Öttingen. 14. Jahrhundert bis 1471 (1477), Öttingen 1975.

GSELL, Benedict

1899: Urkunden aus dem Archive des Stiftes Heiligenkreuz, Cistercienser–Chronik 11, 1899.

GUNDLACH, Franz

1930–1931/I–III: Die hessischen Zentralbehörden von 1247 bis 1604 I–III., Marburg a.d. Lahn 1930–1931.

GUTKAS, Karl

1953: Ein niederösterreichisches Herrschaftsurbar aus dem 14. Jahrhundert, MÖStA 6, 1953, s. 34–46.

GZELLA, Jacek

1995: Związki rodzinne małopolskiej elity władzy w okresie rządów Ludwika Węgierskiego jako czynnik awansu, in: Polska, Prusy, Ruś. Rozprawy ofiarowane prof. zw. dr. hab. Janowi Powierskiemu w trzydziestolecie pracy naukowej, red. Błażej Śliwiński, Gdańsk 1995, s. 63–70.

HAAS, Antonín

1957: O tak řečeném právu královském rožmberských měst a městeček, JSH 26, 1957, s. 69–74. – **1958:** Pravomoc českého krále nad poddanskými městy a městečky, PHS 4, 1958, s. 153–184.

HADRAVOVÁ, Alena

Srv. Žídek, Pavel

HAGENEDER, Othmar

1983: Territoriale Entwicklung, Verfassung und Verwaltung im 15. Jahrhundert, in: Tausend Jahre Ober–Österreich. Das Werden eines Landes I. Beitragsteil, hg. Dietmar Straub, Linz – Wels 1983, s. 53–63. – **1984:** Verwaltung im vorindustriellen Europa. Neuere Perspektiven der historischen Forschung, MIÖG 92, 1984, s. 73–113. – **1988:** Zur adeligen Klostersvogtei im späten Mittelalter am Beispiel Lambachs, in: Forschungen zur Landes– und Kirchengeschichte. Festschrift Helmut J. Mezler–Andelberg zum 65. Geburtstag, hg. Herwig Ebner u. a., Graz 1988, s. 181–186.

HAHN, Peter–Michael

1979: Struktur und Funktion des brandenburgischen Adels im 16. Jahrhundert, Berlin 1979. – **1996:** Landadel und Stadt im 15. Jahrhundert, in: Hanse–Städte–Bünde. Die sächsischen Städte zwischen Elbe und Weser um 1500, hg. Matthias Puhle, Magdeburg 1996, s. 286–297.

HAIDACHER, Christoph

1988: Das Meinhardinische Urbar von 1288, in: Historische Blickpunkte. Festschrift für Johann Rainer zum 65. Geburtstag, hg. Sabine Weiss et al., Innsbruck 1988, s. 227–238.

HAJNÁ, Milena

2002: Pozůstalostní inventář Jana II. z Rožmberka. Příspěvek ke studiu každodennosti českého aristokrata v pozdním středověku, JSH 71, 2002, s. 155–184.

HAMANN, Reinhard

1989: Die Hofgesellschaft der Residenz Celle im Spiegel der Vogteiregister von 1433 bis 1496, NSJbLG 61, 1989, s. 39–59.

HANDBUCH

1971: Handbuch der deutschen Wirtschafts- und Sozialgeschichte I., Stuttgart 1971.

HANZAL, Josef

1962: Poddaní novohradského panství v II. polovině 16. století, JSH 31, 1962, s. 1–15.

HARNISCH, Hartmut

1985: Die Gutsherrschaft. Forschungsgeschichte, Entwicklungszusammenhänge und Strukturelemente, JbGF 9, 1985, s. 189–240. – **1986:** Probleme einer Periodisierung und regionalen Typisierung der Gutsherrschaft im mitteleuropäischen Raum, JbGF 10, 1986, s. 251–274.

HASIŠTEJNSKÝ z LOBKOVIC, Jan

1851: Urozeného Pána Pana Jana z Lobkovic na Hasištejně zpráva a naučení jeho synu Jaroslavovi..., vyd. Frant. Bol. Květ, Praha 1851.

HÁSKOVÁ, Jarmila

1995: Mince – problém a dokument husitské epochy, NumL 50, 1995, s. 104–109.

HATTENHAUER, Hans

1964: Zum Übersetzungsproblem im hohen Mittelalter, ZSSRG/GA 81, 1964, s. 341–358. – **1980:** Geschichte des Beamtentums, Köln etc. 1980. – **1988:** Der gefälschte Eid, in: Fälschungen im Mittelalter. Internationaler Kongreß der Monumenta Germaniae Historica, München 16.–19. September 1986, Bd. II., Hannover 1988 (= MGH-Schriften, Bd. 33/2), s. 661–689.

HAUBERTO VÁ, Květoslava

+ **HOFMANN – LEŠICKÝ 1993:** Soupis západočeských urbářů (2. pol. 13. století – 1773), Plzeň 1993.

HAUSFELDER, Edmund

Srv. Ettelt, Beatrix

HAVRÁNEK, Bohuslav

+ kol. **1963–64/I–II:** Výbor z české literatury doby husitské I–II., Praha 1963–1964.

HEEG–ENGELHART, Ingrid

1990: Das älteste bayerische Herzogsurbar. Analyse und Edition, München 1990 (= Quellen und Erörterungen zur bayerischen Geschichte, N.F., Bd. 37).

HEERMANN, Norbert

1897: Norbert Heermann's Rosenberg'sche Chronik, hg. Johann Matthäus Klimesch, Prag 1897.

HEIDER, Josef

1934: Regesten des Passauer Abteiles, München 1934.

HEIMANN, Heinz–Dieter

+ **HLAVÁČEK (hg.) 1997:** Kommunikationspraxis und Korrespondenzwesen im

Mittelalter und in der Renaissance, hg. Heinz–Dieter Heimann – Ivan Hlaváček, Paderborn etc. 1997.

HEIMPEL, Hermann

1938: Das deutsche Spätmittelalter. Charakter einer Zeit, HZ 158, 1938, s. 229–248.

HEINIG, Paul–Joachim

1988: War Kaspar Schlick ein Fälscher?, in: Fälschungen im Mittelalter. Internationaler Kongreß der Monumenta Germaniae Historica, München 16.–19. September 1986, Bd. III., Hannover 1988 (= MGH–Schriften, Bd. 33/3), s. 247–281. – **1998:** Gelehrte Juristen im Dienst der römisch–deutschen Könige des 15. Jahrhundert, in: Recht und Verfassung im Übergang vom Mittelalter zur Neuzeit I., hg. Hartmut Boockmann u. a., Göttingen 1998, s. 167–184.

HEJNA, Antonín

1954: Výzkum tvrže ve Zvíroticích. Nálezová zpráva, 1954, strojopis, nestr. (archiv ArÚ AV ČR, čj. 5287/54). – **1955:** Archeologický výzkum latránu pod Příběnicemi, JSH 24, 1955, s. 79–90. – **1959:** Výsledky archeologického výzkumu v Příběnicích, JSH 28, 1959, s. 12–16, 37–40. – **1966:** Kachle z hradu Dívčího Kamene u Českého Krumlova, ČNM 135, 1966, s. 35–44. – **1985:** Archeologický výzkum v areálu hradu Velešína, o. Český Krumlov, AVJČ 2, 1985, s. 43–70. – **1986:** Zjišťovací výzkum na hradě Dívčí Kámen, o. Mříč, okres Český Krumlov, AVJČ 3, 1986, s. 131–150.

HEJNIC, Josef

1972: Českokrumlovská latinská škola v době rožmberské, Praha 1972. – **1973:** Václava Březana Posloupnost krumlovských farářů, ATreb (2), 1973, s. 217–247. – **1974:** Jihočeské školství v 15.–18. století, JSH 43, 1974, s. 54–60. – **1984:** Paměti Jeronýma z Hradešína, LF 107, 1984, s. 44–45.

Srv. též Fialová, Anděla

HELLFAIER, Detlef

1979: Studien zur Geschichte der Herren von Oberg bis zum Jahre 1400, Hildesheim 1979.

of HENLEY, Walter

Srv. Oschinsky, Dorothea

HENNINGSEN, Uta

1989: Besitz und Einkünfte der Herren von Rosenberg in Böhmen nach dem Urbar von 1379/84, Marburg/Lahn 1989.

HENSELER, Paul

1978: Das Botenwesen der Stadt Siegburg um die Wende vom Mittelalter zur Neuzeit, AHVNR 180, 1978, s. 129–145.

HENSELIG, Jakob

1968: Das Güterverzeichnis des Siegfried Friling zu Frankenberg von 1343, ZVHGL 79, 1968, s. 138–181.

HERBORN, Wolfgang

+ **HEUSER 1998:** Vom Geburtsstand zur Regionalen Juristenelite – Greven und Schöffen des kurfürstlichen Hochgerichts in Köln von 1448 bis 1798, RVJB 62, 1998, s. 59–160.

HERDING, Otto

1951: Das Urbar als orts- und zeitgeschichtliche Quelle besonders im Herzogtum Württemberg, *Zeitschrift für Württembergische Landesgeschichte* 10, 1951, s. 72–108.

HERKERT, Otto

1910: Das landesherrliche Beamtentum der Markgrafschaft Baden im Mittelalter, Freiburg i. Br. 1910.

HEROLD, Hans

1937/1988: Verwaltungsrecht im Mittelalter [reprint čl. z r. 1937], in: Hans Herold, *Rechtsgeschichte aus Neigung. Ausgewählte Schriften aus den Jahren 1934–1986*, Sigmaringen 1988, s. 179–196.

HERRMANN, Christofer

1998: Burginventare in Süddeutschland und Tirol vom 14. bis zum 17. Jahrhundert, in: *Burgen im Spiegel der historischen Überlieferung*, hg. Hermann Ehmer, Sigmaringen 1998 (= *Oberrheinische Studien*, Bd. 13), s. 77–104.

HERZ, Hans

1977: Die Kanzlei der Grafen von Schwarzburg bis zur Mitte des 14. Jahrhunderts, in: *Beiträge zur Archivwissenschaft und Geschichtsforschung. Horst Schlechte... zur Vollendung des 65. Lebensjahres...*, hg. Reiner Groß et al., Weimar 1977, s. 133–144.

HESS, Wolfgang

1977: Rechnung Legen auf den Linien. Rechenbrett und Zahlisch in der Verwaltungspraxis im Spätmittelalter und Neuzeit, in: *Städtisches Haushalts- und Rechnungswesen*, hg. Erich Maschke – Jürgen Sydow, Sigmaringen 1977 (= *Stadt in der Geschichte*, Bd. 2), s. 69–82.

HESSE, Christian

1999: Amt und Pfründe. Geistliche in der hessischen Landesverwaltung, in: *Geist, Gesellschaft, Kirche im 13.–16. Jahrhundert*, hg. František Šmahel, Praha 1999 (= *Colloquia mediaevalia Pragensia*, Bd. 1), s. 263–277.

HEUBERGER, Richard

1915: Das Urkunden- und Kanzleiwesen der Grafen von Tirol, Herzoge von Kärnten, aus dem Hause Görz, *MIÖG/ErgBd* 9, 1915, s. 51–177, 265–394.

HEUSER, Peter Arnold

Srv. Herborn, Wolfgang

HILL, Mary C.

1946: King's Messengers and Administrative Developments in the Thirteenth and Fourteenth Centuries, *EnglHR* 61, 1946, s. 315–328.

HINTZE, Otto

1981: Beamtentum und Bürokratie [výbor studií z let 1908–1911], hg. Kersten Krüger, Göttingen 1981.

HIRSCH, Volker

2003: Nochmals: Was war eine Residenz im späten Mittelalter?, *MRK* 13, 2003, č. 1, s. 16–22.

HLAVÁČEK, Ivan

1965: *Středověké soupisy knih a knihoven v českých zemích*, Praha 1965. – **1970:** Das

Urkunden- und Kanzleiwesen des böhmischen und römischen Königs Wenzel (IV.) 1376–1419. Ein Beitrag zur spätmittelalterlichen Diplomatik, Stuttgart 1970 (= MGH-Schriften, Bd. 23). – **1976:** Zum Urkunden- und Geschäftsgut der Pfarreien und ihrer Pfarrherren im vorhussitischen Böhmen. Zur Frage des Umfangs der Zusammensetzung der damaligen Pfarrarchive, in: Grundwissenschaften und Geschichte. Festschrift für Peter Acht, hg. Waldemar Schlögl et al., Kallmünz Opf. 1976, s. 242–255. – **1985:** O vzťahu venkovských klášterů a měst v pozdním středověku. Několik informací o obecné literatuře a poznámky k českým poměrům doby předhusitské, Umění 33, 1985, s. 153–159. – **1992:** Die böhmische vorhussitische Historiographie als Quelle der Verwaltungsgeschichte, in: Spannungen und Widersprüche. Gedenkschrift für František Graus, hg. Susanna Burghartz u. a., Sigmaringen 1992, s. 53–62. – **1993:** Beiträge zur Erforschung der Beziehungen Friedrichs III. zu Böhmen bis zum Tode Georgs von Podiebrad (†1471), in: Kaiser Friedrich III. (1440–1493) in seiner Zeit. Studien anlässlich des 500. Todestages am 19. August 1493/1993, hg. Paul-Joachim Heinig, Köln – Weimar – Wien 1993, s. 279–298. – **1997:** Trampoty mocných a trampoty s mocnými. Malá listinná causerie o pobytu Václava IV. v Mergentheimu v červenci 1380 a o výlohách s tím spojených, in: Vindemia. Sborník k 60. narozeninám Ivana Martinovského, red. Lenka Bobková et al., Ústí n. Labem 1997, s. 5–15. – **1999:** K českomoravské prosopografii počátku 15. století – Mikuláš z Velečina, Vlčího alias z Velešína(?), ČesLit 47, 1999, s. 463–467. – **2000:** Bemerkungen und Überlegungen zu den hochadeligen böhmischen Itineraren im Spätmittelalter, besonders zu dem des Ulrich von Rosenberg, in: Adelige Welt und familiäre Beziehung. Aspekte der „privaten Welt“ des Adels in böhmischen, polnischen und deutschen Beispielen vom 14. bis zum 16. Jahrhundert, hg. Heinz-Dieter Heimann, Potsdam 2000, s. 43–57. – **2001:** Adel und Nicht-Adel an der Schwelle von der Přemysliden- zur Luxemburger-Zeit in Böhmen. Ein kommentierter Literaturbericht, in: Zwischen Nicht-Adel und Adel, hg. Kurt Andermann – Peter Johaneck, Stuttgart 2001 (= VuF, Bd. 53), s. 157–178. – + **HLAVÁČKOVÁ 1961:** Studenti z českých zemí a Slovenska na vídeňské universitě I., AUC-HUCP 2, 1961, č. 1, s. 97–132. – + **KAŠPAR – NOVÝ 1988:** Vademecum pomocných věd historických, Praha 1988.

Srv. též Heimann, Heinz-Dieter

HLAVÁČKOVÁ, Ludmila

Srv. Hlaváček, Ivan

HLAVAČKOVÁ, Miriam

2001: Vzdelanostná úroveň členov Bratislavskej kapituly v 15. storočí, HČ 49, 2001, s. 433–452.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka

1976: K otázkám vztahu duchovní a světské moci v Čechách ve druhé polovině 14. století, ČsČH 24, 1976, s. 244–277. – **1984:** Ke studiu a možnostem využití patronátních práv v předhusitských Čechách, FHB 7, 1984, s. 43–99. – **1988:** Diplomatika a dějiny správy pozdního středověku, in: 200 let pomocných věd historických na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, red. Lubomír Vebr, Praha 1988, s. 201–226. – **1991:** Šlechta a hierarchie v Čechách od druhé poloviny 13. do počátku 15. století, MHB 1,

1991, s. 57–88. – **1995/97**: Cesty českých kleriků ke kurii, in: Cesty a cestování v životě společnosti (= AUP–Philos. et Hist. 3, Studia historica 2, 1995), Ústí n. L. 1997, s. 71–78. – **2003**: Písemnosti církevní správy pražské (arci)diecéze v pozdním středověku, in: Církevní správa a její písemnosti na přelomu středověku a novověku, AUC – Philos. et Hist. 1999, č. 2 (= Z pomocných věd historických 15), Praha 2003, s. 27–38.

Srv. též Janák, Jan

HÖFER, August

1893: Die Reiserechnungen des Bischofs Wolfger von Passau, in: Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur 17, 1893, s. 441–549.

HOFFMANN, František

1975: K oblastem českých práv městských, StR 14, 1975, s. 27–67. – **1994**: Bojové družiny na Moravě a v Čechách před husitskou revolucí a za revoluce, TA 6, 1994, s. 47–144. – **2000**: Popravčí a psanecké zápisy jihlavské z let 1405–1437 (= AČ 38), Praha 2000.

HOFFMANN, Richard C.

1985: Fishing for Sport in Medieval Europe: New Evidence, Speculum 60, 1985, s. 877–902.

HÖFLECHNER, Walter

1972: Die Gesandten der europäischen Mächte, vornehmlich des Kaisers und des Reiches..., Wien 1972 (= AÖG, Bd. 129).

HÖFLER, Konstantin

GESCHICHTSCHREIBER I–III: Die Geschichtschreiber der hussitischen Bewegung I–III., vyd. Konstatnin HÖFLER, Wien 1856, 1865, 1866 (= FRA–SS, VI/1–3).

HOFMANN, Gustav

1964: Soupis železných hutí a hamrů v Čechách v období feudalismu, Praha 1964.

Srv. též Haubertová, Květoslava

HOCHHOLZER, Adolf

1968: Grundherrschaftliche Fronhöfe und Ämterverfassung im niederbayerischen Raum. Ein Beitrag zur ländlichen Strukturforchung Altbayerns, ZBLG 31, 1968, s. 49–83.

HOLCOVÁ, Jana

1976: Filigrány na písemnostech z doby do roku 1430 v tzv. Rožmberském archivu, ATreb (4), 1976, s. 100–113.

HOLEČEK, Jindřich

1979: Příspěvky k metodologickým aspektům výzkumu české šlechty v období husitské revoluce, UŠH 1979, s. 83–106.

HOLLEGGER, Manfred

1990: Zur „Beamtenethik“ um 1500. Standards von Räten, Beamten, Amtleuten und Dienern Maximilians I., in: Geschichtsforschung in Graz. Festschrift zum 125–Jahr–Jubiläum des Instituts für Geschichte der Karl–Franzens–Universität Graz, hg. Herwig Ebner u. a., Graz 1990, s. 139–145.

HOLÝ, Vladimír

1960: Růst a rozklad rodového majetku Švihovských z Rýzemberka a pánů z Rožmitálu (Příspěvek k poznání vývoje feudální koncentrace pozemkového majetku v jihozápadních Čechách), MPP 3, 1960, s. 45–79.

HOLZFURTNER, Ludwig

1991: Schenker und Schenkergruppen im hohen Mittelalter. Sozialgeschichtliche Studien an Hand bayerischer Traditionsbücher, ZBLG 54, 1991, s. 299–323.

HOMOLKA, Jaromír

1965 (red.): Jihočeská pozdní gotika 1450–1530, Hluboká n. Vlt. – Praha 1965.

HORÁLEK, Jan

Srv. Němec, Igor

HORČIČKA, Adalbert

1899: Ein „Chronicon breve regni Bohemiae saec. XV.“, MVGDDB 37, 1899, s. 454–467.

HORROX, Rosemary

1994: Service, in: Fifteenth-century attitudes: perceptions of society in late medieval England, ed. Rosemary Horrox, Cambridge 1994, s. 61–78.

HRABÁK, Josef

1962: Staročeské satiry Hradeckého rukopisu a Smilovy školy, Praha 1962.

HRABOVÁ, Libuše

1964: Ekonomika feudální državy olomouckého biskupství ve druhé polovině 13. století, Praha 1964 (= AUPO 20, Historica 6).

HRADILOVÁ, Marta

1992: Soběslavské kšafy z let 1455–1523, TA 4, 1992, s. 47–107. – 2000–01: Dorota z Hobzí (Pokus o portrét jihočeské šlechtičny jagellonského období), TA 10, 2000–2001, s. 175–212.

HRDINA, Jan

1999: Die Topographie der Wallfahrtsorte im spätmittelalterlichen Böhmen, in: Geist, Gesellschaft, Kirche im 13.–16. Jahrhundert, hg. František Šmahel, Praha 1999 (= Colloquia mediaevalia Pragensia, Bd. 1), s. 191–206.

HRDLIČKA, Josef

1996: „... kuchyni svou k správě tobě poroučím.“ Kuchyňský personál v rezidencích posledních pánů z Hradce a Rožmberků, JSH 65, 1996, s. 148–169.

HRUBÝ, František

1924: Z hospodářských převratů českých v století XV. a XVI. Se zvláštním zřetelem k Moravě, ČCH 30, 1924, s. 205–236, 433–469.

HRUBÝ, Petr

1999: Archeologický výzkum v Benešově nad Černou, okr. Český Krumlov, in: Mediaevalia archaeologica 1, 1999, s. 235–268. – 2001: Městečko Dolní Bukovsko a zaniklé sídliště Staré město, Výběr 38, 2001, s. 187–210.

HRUBÝ, Vladimír

+ VOREL 1991: „Burianova báseň“ a pozdně gotické Pardubice, in: Pocta Josefu Petráňovi. Sborník prací z českých dějin k 60. narozeninám prof. dr. Josefa Petráně, red. Zdeněk Beneš et al., Praha 1991, s. 161–190.

HUBER, Kurt A.

1985: Kirche in Südböhmen. Ein Überblick, AKBMS 7, 1985, s. 7–36.

HUESMANN, Jutta M.

1999: Über einige Aspekte des Aufenthaltes Leos von Rožmitál am Hof Philipps des Guten von Burgund (1466), SSH 25, 1999, s. 49–61.

HUML, Václav

1977: Sídla nižší šlechty na Jistebnicku (okres Tábor), AH 2, 1977, s. 93–104. – **1980:** K zanikání sídel nižší šlechty na Táborsku v období husitského revolučního hnutí, AH 5, 1980, s. 283–299. – **1995:** Sídla nižší šlechty na Vltavotýnsku, HG 28, 1995, s. 93–134.

HUPP, Otto

1937–1942/I.1–2: Die Wappenbücher vom Arlberg, díl I. Die Drei Original Handschriften von St. Christoph auf dem Arlberg aus den Jahren 1394 bis rund 1430, svazky 1–2 (jen do 10. sešitu), Berlin 1937–1942.

HURWICH, Judith K.

1998/99: Marriage Strategy among the German Nobility, 1400–1699, JIH 29, 1998/1999, s. 169–195.

HUSA, Václav

+ **PETRÁŇ – ŠUBRTOVÁ 1967:** Homo faber. Pracovní motivy ve starých vyobrazeních, Praha 1967.

CHADT (ŠEVĚTÍNSKÝ), Jan Evangelista

1909: Dějiny lovu a lovectví (myslivosti) v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Louny 1909. – **1913:** Hranice a meze, Písek 1913².

CHALOUPECKÝ, Václav

1912: Účet pokladníka arcibiskupství pražského z let 1382/83, Praha 1912.

CHMEL, Joseph

1838: Regesta chronologico–diplomatica Friderici IV. Romanorum regis (imperatoris III.), Wien 1838 [reprint Hildesheim 1962].

CHOTĚBOR, Petr

1983: Příspěvek ke studiu stavební podoby tvrzí, AH 8, 1983, s. 513–520.

ILGEN, Theodor

1921–25/I–II_{1–2}: Quellen zur inneren Geschichte der rheinischen Territorien. Herzogtum Kleve I. Ämter und Gerichte. Entstehung der Ämterverfassung und Entwicklung des Gerichtswesens vom 12. bis ins 16. Jahrhundert I. Darstellung, Bonn 1921, II_{1–2} Quellen, Bonn 1925 [reprint Düsseldorf 1978].

von INAMA–STERNEGG, Theodor

1877: Ueber die Quellen der deutschen Wirtschaftsgeschichte, in: Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch–historische Classe 84 (1876), Wien 1877, s. 135–210.

IRSIGLER, Franz

1978: Adelige Wirtschaftsführung im Spätmittelalter. Erträge und Investitionen im Drachenfelder Ländchen 1458–63, in: Wirtschaftskräfte und Wirtschaftswege. Festschrift für Hermann Kellenbenz I. (Mittelmeer und Kontinent), hg. Jürgen Schneider u. a., Bamberg 1978, s. 455–468. – + **LASSOTTA 1984:** Bettler und Gaukler, Dirnen und Henker. Randgruppen und Außenseiter in Köln 1300–1600, Köln 1984.

ISAACSOHN, S.

1874: Geschichte des preußischen Beamtenthums vom Anfang des 15. Jahrhunderts bis auf die Gegenwart I. Das Beamtenthum in der Mark Brandenburg 1415–1604, Berlin 1874 [reprint Aalen 1962].

ISENMANN, Eberhard

1988: Die deutsche Stadt im Spätmittelalter 1250–1500. Stadtgestalt, Recht, Stadtregiment, Kirche, Gesellschaft, Wirtschaft, Stuttgart 1988.

IWAŃCZAK, Wojciech

2000: Chłopi w średniowiecznym wojsku czeskim, in: Kościół – kultura – społeczeństwo. Studia z dziejów średniowiecza i czasów nowożytnych, red. Wojciech Brojer, Warszawa 2000, s. 241–249. – **2001:** Po stopách rytířských příběhů. Rytířský ideál v českém písemnictví 14. století, přel. Luděk Brožek, Praha 2001.

JAHNEL, Karl

+ **MARIAN 1924:** Das Spital und das Kirche St. Materni außerhalb der Mauern in Aussig, hg. Franz Josef Umlauf, Aussig 1924, s. 42–55.

JAN, Libor

2000: Vznik zemského soudu a správa středověké Moravy, Brno 2000.

JANÁK, Jan

+ **HLEDÍKOVÁ 1989:** Dějiny správy v českých zemích do roku 1945, Praha 1989.

JANIŠ, Dalibor

1997: Lenní systém olomouckého biskupství za episkopátu Dětricha z Hradce (1281–1302). K problematice lenních a lokačních listin, ČMM 116, 1997, s. 325–346. – + **ŠENKÝŘOVÁ 2004:** Hranice statků a pozemků – jejich zachycení v písemných (právních) pramenech, AH 29, 2004, s. 193–202.

JANNER, Ferdinand

1876: Die Bauhütten des deutschen Mittelalters, Leipzig 1876.

JANOŠEK, Bohumír

1965: Rod Klariců a rychtářský úřad v Českých Budějovicích, JSH 34, 1965, s. 1–13. – **1994:** Předhusitský urbář vsí Ortvinovice a Vzduhy, TA 6, 1994, s. 25–46.

JÁNSKÝ, Jiří

1993: Protiměstské opovědnické družiny v jižních a jihozápadních Čechách v letech 1514–1534, TA 5, 1993, s. 63–135. – **Kronika I–III:** Kronika česko–bavorské hranice I–III., Domažlice 1998–2001.

JANSSEN, Walter

1983: Die Bedeutung der mittelalterlichen Burg für die Wirtschafts– und Sozialgeschichte des Mittelalters, in: Das Handwerk in vor– und frühgeschichtlicher Zeit II. Archäologische und philologische Beiträge, hg. Herbert Jankuhn, Göttingen 1983, s. 261–316.

JANSSEN, Wilhelm

1971: Landesherrliche Verwaltung und landständische Vertretung in den niederrheinischen Territorien 1250–1350, AHVNR 173, 1971, s. 85–122.

JARAUSCH, Konrad H.

+ **ARMINGER – THALLER 1985:** Quantitative Methoden in der Geschichtswissenschaft. Eine Einführung in die Forschung, Datenverarbeitung und Statistik, Darmstadt 1985.

JENSEN, Richard J.

Srv. Dollar, Charles M.

JENŠOVSKÁ, Věra

1950: Středověká knihovna faráře Václava z Miličina v Bavorově, ČSPS 58, 1950, s. 179–183.

JEWELL, Helen M.

1972: English Local Administration In The Middle Ages, Newton Abbot – New York 1972.

JIREČEK, Josef

1873: Zrcadlo marnotratných, ČČM 47, 1873, s. 235–272. – **1874:** Statky pánův z Rožmberka, PA 10, 1874, s. 343–350. – **1876:** Mikulášenci, ČČM 50, 1876, s. 47–82.

JOHANEK, Peter

1992: Die Schreiber und die Vergangenheit. Zur Entfaltung einer dynastischen Geschichtsschreibung an den Fürstenhöfen des 15. Jahrhunderts, in: Pragmatische Schriftlichkeit im Mittelalter. Erscheinungsformen und Entwicklungsstufen, hg. H. Keller u. a., München 1992, s. 195–209.

JORDÁNKOVÁ, Hana

+ **SULITKOVÁ 1995:** Domy pánů z Pernštejna v kontextu šlechtické držby v královském městě Brně, in: Pernštejnové v českých dějinách, red. Petr Vorel, Pardubice 1995, s. 115–132. – + **SULITKOVÁ 1997:** Šlechta v královském městě Brně v předbělohorském období, in: Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku (16.–18. století), Prostějov 1997, s. 166–184.

JUREK, Tomasz

1996: Obce rycerstwo na Śląsku do połowy XIV wieku, Poznań 1996.

JUOK, Jiří

1987: Edice nových pramenů z neznámého právního rukopisu doby poděbradské, PHS 28, 1987, s. 75–104. – **2000:** Česká šlechta a feudalita ve středověku a raném novověku. Majetková a sociální struktura, politická moc a kulturní reprezentace šlechty a feudalit v českém státě ve 13. – první polovině 17. století, Nový Jičín 2000.

JÜTTE, Robert

1987: Die „Küche der Armen“ in der frühen Neuzeit am Beispiel von Armenspeisungen in deutschen und westeuropäischen Städten, Tel Aviver Jahrbuch für deutsche Geschichte 16, 1987, s. 24–45.

KADLEC [= WEBER], Jaroslav

1949: Dějiny kláštera Svaté Koruny, České Budějovice 1949. – **1950:** Pavláni v jižních Čechách, ČSPS 68, 1950, s. 40–52. – **1953:** Zaniklé osady na panství bývalého kláštera třeboňského, ČSPS 61, 1953, s. 221–224. – **1978:** Hospodářské poměry na panství třeboňského kláštera v 15. a 16. století, JSH 47, 1978, s. 13–22. – **2004:** Klášter augustiniánských kanovníků v Třeboni, Praha 2004.

KÄFER, Karl

1966: Theory of Accounts in Double-Entry Bookkeeping, Illinois 1966.

KAINDL, Dominik

1930: Geschichte des Zisterzienserstiftes Hohenfurt in Böhmen, Böhm. Krumau 1930.

KÁLALOVÁ, Drahoslava

1981: Nejstarší zprávy o některých jihočeských rybnících, JSH 50, 1981, s. 29–43. – **1982:** Jména rybníků na Novohradsku, ZMK 23, 1982, s. 318–329.

KALNÝ, Adolf

+ kol. **1976 I–II:** Soupis urbářů jihočeských archivů 1378–1773 I–II., České Budějovice 1976.

KALOUSEK, Josef

1894: O staročeském právě dědickém a královském právě odúmrtém na statcích svobodných v Čechách i v Moravě, Praha 1894.

KAMIŠ, Adolf

Srv. Bělič, Jaromír

KAMP, Hermann

1993: Memoria und Selbstdarstellung. Die Stiftungen des burgundischen Kanzlers Rolin, Sigmaringen 1993 (= Francia, Beiheft 30).

KARPF, Ernst

1987: Zu administrativen und kulturellen Aspekten der Sprachgrenze im spätmittelalterlichen Herzogtum Lothringen, RVJB 51, 1987, s. 167–187.

KASPAR, Johann

Frauenberg: Notizen über die Vorzeit der Herrschaft Frauenberg [nedat. rkp., cca 1830, SOA Třeboň, pob. Český Krumlov, Sbíрка rukopisů, inv. č. 41]. – **Nettolitz:** Notizen über die Vorzeit der Herrschaft Nettolitz [nedat. rkp., cca 1830, SOA Třeboň, pob. Český Krumlov, Sbíрка rukopisů, inv. č. 42]. – **Protiwin:** Notizen über die Vorzeit der Herrschaft Protiwin [nedat. rkp., cca 1830, SOA Třeboň, pob. Český Krumlov, Sbíрка rukopisů, inv. č. 40].

KAŠIČKA, František

+ **NECHVÁTAL 1990:** Tvrze a hrádky na Prachaticku, Prachatice 1990. – + **NECHVÁTAL 1992:** Oblast Hluboké nad Vltavou – vývoj a stavební podoba středověkých sídlišť do husitského období, AH 17, 1992, s. 291–303.

Srv. též Durdík, Tomáš

KAŠPAR, Jaroslav

Srv. Hlaváček, Ivan

KAVKA, František

1947: Strana Zikmundova v husitské revoluci, diss. FF UK Praha 1947 (Archiv UK Praha, Diss. 2352). – **1965:** Městské hospodářství Českých Budějovic v letech 1496–1570, JSH 34, 1965, s. 31–58. – **1966:** Zlatý věk Růží. Kus české historie 16. století, České Budějovice 1966 (2. vyd. Praha 1993). – **1985:** Hrady a jejich význam v skladbě české předhusitské šlechty (1300–1419). Situace na středním Povltaví a na dolním Posázaví, SVPP 26, 1985, s. 139–162. – **1990:** Západoevropský lenní institut jako nástroj vnitřní královské politiky za posledních Přemyslovců a za Jana Lucemburského, ČČH 88, 1990, s. 225–251. – **1996:** Česká šlechta doby Karla IV. a Praha ve světle domovního majetku, in: In memoriam Josefa Macka (1922–1991), Praha 1996, s. 65–76. – **1998:** Poslední Lucemburk na českém trůně. Králem uprostřed revoluce, Praha 1998.

KEEN, M. H.

1965: *The Laws of War in the Late Middle Ages*, London – Toronto 1965.

KEJŘ, Jiří

1956: *Počátky dvorského soudu*, Praha 1956. – 1958: *Právní život v husitské Kutné Hoře*, Praha 1958. – 1992: *Sporné otázky v bádání o tzv. Maiestas Carolinae*, PHS 32, 1992, s. 53–82. – 1998: *Vznik městského zřízení v českých zemích*, Praha 1998.

KELLER, Hagen

1992: *Vom 'heiligen Buch' zur 'Buchführung'. Lebensfunktionen der Schrift im Mittelalter*, FMSt 26, 1992, s. 1–31.

KERHERVÉ, Jean

1986: *Prosopographie des officiers de finances: l' exemple des trésoriers de l'Épargne bretons du XVe siècle*, in: *Medieval Lives and the Historian. Studies in Medieval Prosopography*, ed. Neithard Bulst et al., Michigan 1986, s. 267–289.

KERSKEN, Norbert

2001: *Der Kleinadel in Pölm im 15. und 16. Jahrhundert*, in: *Zwischen Nicht-Adel und Adel*, hg. Kurt Andermann – Peter Johanek, Stuttgart 2001 (= VuF, Bd. 53), s. 213–237.

KIESS, Rudolf

1973: *Forsten in Oberschwaben während des Mittelalters*, in: *Ulm und Oberschwaben. Zeitschrift für Geschichte und Kunst* 40–41, 1973, s. 69–122.

KLASSEN, John Martin

1975: *The Czech Nobility's Use of the Right of Patronage on Behalf of the Hussite Reform Movement*, *Slavic Review* 34, 1975, s. 341–359. – 1978: *The Nobility and the Making of the Hussite Revolution*, New York 1978. – 1999: *Warring Maidens, Captive Wives and Hussite Queens. Women and Men at War and at Peace in Fifteenth Century Bohemia*, New York 1999. – 2000: *The Public and Domestic Faces of Ulrich of Rožmberk*, *Sixteenth Century Journal* 31, 2000, s. 699–718.

van KLAVEREN, Jacob

1957: *Die historische Erscheinung der Korruption, in ihrem Zusammenhang mit der Staats- und Gesellschaftstruktur betrachtet*, VSWG 44, 1957, s. 289–324.

KLEINSCHMIDT, Harald

2000: *Understanding the Middle Ages. The Transformation of Ideas and Attitudes in the Medieval World*, Woodbridge 2000.

KLEWITZ, Hans-Walter

1937: *Cancellaria. Ein Beitrag zur Geschichte des geistlichen Hofdienstes*, DAEM 1, 1937, s. 44–79.

KLIMENT, Josef

1928: *Glejty v českém státě*, Praha 1928. – 1930: *Státní občanství a národnost v českém právu do Bílé hory*, in: *Sborník prací z dějin práva československého I.* (= K padesátým narozeninám prof. Jana Kaprasa), Praha 1930, s. 50–59.

KLIMESCH, Johann Matthäus

1884–85/I–II: *Die Herren von Michelsberg als Besitzer von Weleschin*, I. MVGDB 22, 1884, s. 185–220, 330–372, II. ib. 23, 1885, s. 105–138. – 1886: *Ueber die älteste tschechische Urkunde des Stiftes Schlägl*, MVGDB 24, 1886, s. 423–428. – 1891–93/I–

III: Die ältesten Sitze der Harracher, I. MVGDB 29, 1891, s. 158–182, II. ib. 30, 1892, s. 52–73 (geneal. tabulka Harrachů v oddíle *Literarische Beilage*, za s. 20), III. ib. 31, 1893, s. 145–157. – **1894:** Geschichtschreiber des ehemaligen Cistercienserstiftes Goldenkron, MVGDB 32, 1894, s. 158–170, 256–272. – **1898:** Die Herren von Rosenberg und die Geschichtschreibung, MVGDB 36, 1898, s. 30–47. – **1912:** Heinrichs I. von Rosenberg Verwandtschaft mit dem Habsburger Albrecht I., in: Jahresbericht der k. k. I. Staatsgymnasiums zu Laibach 1911–1912, Laibach 1912, s. 3–16. – **1916:** Ein Urbar der Herrschaft Netolitz aus dem 15. Jahrhundert, MVGDB 54, 1916, s. 301–319. – **1920:** Beiträge zur historischen Topographie des Böhmerwaldgebietes, MVGDB 58, 1920, s. 138–154.

Srv. též Heermann, Norbert

KLINKENBORG, Melle

1911: Geschichte des Geheimen Staatsarchivs zu Berlin I. Die Begründung des markgräfllich brandenburgischen Archivs im fünfzehnten Jahrhundert, Leipzig 1911 (= Mitteilungen der K. Preussischen Archivverwaltung, Bd. 18).

KNECHT-STACHELSCHIED, Elisabeth

1958: Die Verwaltungsorganisation im Territorium Kleve und ihre Reformen unter dem Grafen und späteren Herzog Adolf (1394–1448). Nachgewiesen an den Registerbüchern der Grafen und Herzöge von Kleve, (gedr. Diss.) Köln 1958.

KNITTLER, Herbert

1992: Grundherrschaftliche Etats um die Mitte des 15. Jahrhunderts. Das Beispiel der Dominien der Familie Puchheim zu Horn–Göllersdorf, Unsere Heimat. Zeitschrift des Vereins für Landeskunde von Niederösterreich 63, 1992, s. 5–22.

KOBUCH, Manfred

1977: Die Anfänge des meissnisch–thüringischen landesherrlichen Archivs, in: Beiträge zur Archivwissenschaft und Geschichtsforschung. Horst Schlechte... zur Vollendung des 65. Lebensjahres..., hg. Reiner Groß – Manfred Kobuch, Weimar 1977, s. 101–132.

KÖHN, Rolf

1985: Einkommensquellen des Adels im ausgehenden Mittelalter, illustriert an südwestdeutschen Beispielen, SVGBU 103, 1985, s. 33–62. – **1986:** Schulbildung und Trivium im lateinischen Hochmittelalter und ihr möglicher praktischer Nutzen, in: Schulen und Studium im sozialen Wandel des hohen und späten Mittelalters, hg. Johannes Fried, Sigmaringen 1986 (= VuF, Bd. 30), s. 203–284. – **1990:** Das österreichische Verzeichnis der Einkünfte aus der Pfandherrschaft Hewen (1399) und eine Abrechnung des Landvogtes Hans von Lupfen (1402), in: Engen im Hegau. Mittelpunkt und Amtsstadt der Herrschaft Hewen II., hg. Herbert Berner, Sigmaringen 1990, s. 59–98. – **1992:** Die Abrechnungen der Landvögte in den österreichischen Vorlanden um 1400. Mit einer Edition des *raitregisters* Friedrichs von Hattstatt für 1399–1404, BDLG 128, 1992, s. 117–178.

KOLAFOVÁ, Antonie

1998: Dějiny města Protivína a připojených osad do roku 1918, Protivín 1998.

KOLÁŘ, Martin

1874: Karlshaus, hrad a městečko v Čechách, PA 10, 1874, s. 141–154. – **1883:** Příspěvky

heraldicko–genealogické, SbHist–1883, s. 104–109. – + **SEDLÁČEK 1902**: Česko-moravská heraldika I. Část všeobecná, Praha 1902 [reprint 1996].

KOLDA, Vlastimil

2002: Tři drobnosti k dějinám Tábora z českobudějovického městského archivu, TA 11, 2002, s. 139–145.

KOLLER, Heinrich

1971: Registerführung und Kanzleireform im 15. Jahrhundert, AUC – Philos. et Hist. 1971, č. 3–4 (= Studia historica 6–7: Z pomocných věd historických), s. 161–177.

KOLMER, Lothar

Srv. Callies, Bettina

KOPIČKA, Petr

1997–98: Karlštejnské léno ve Svučicích, JSH 66–67, 1997–1998, s. 13–25.

KOPIČKOVÁ, Božena

1992: Historické prameny k studiu postavení ženy v české a moravské středověké společnosti (interdisciplinární pojetí studia), Praha 1992.

KÖPL, Karl

1883: Notizen zur älteren Topographie der Budweiser Gegend, MVGDB 21, 1883, s. 211–239. – **1886**: O některých staročeských měřácích, SH 4, 1886, s. 184–185.

KOPPE, Wilhelm

1960: Die wirtschaftliche Lage des holsteinischen Adels im 15. Jahrhundert, in: *Das se bliven ewich tosamende ungedelt*. Festschrift des Schleswig–Holsteinischen Ritterschaft zur 500. Wiederkehr des Tages von Ripen am 5. März 1960, hg. Hennig von Rumohr, Neumünster 1960, s. 153–178.

KORDIOVSKÝ, Evžen

1996: Vinařství na mikulovském panství ve světle urbáře z r. 1414, in: Pocta Josefu Polišíenskému. Sborník prací moravských historiků k 80. narozeninám univerzitního profesora PhDr. Josefa Polišíenského, DrSc., Olomouc 1996, s. 103–112.

KORTA, Waclaw

1968: Rola kulturalna średniowiecznej kancelarii, in: Studia z dziejów kultury i ideologii ofiarowane Ewie Maleczyńskiej w 50 rocznicę pracy dydaktycznej i naukowej, red. Roman Heck et al., Wrocław – Warszawa – Kraków 1968, s. 63–78.

KORTH, Leonard

1892: Die ältesten Haushaltungs–Rechnungen der Burggrafen von Drachenfels, Bonn 1892.

KOŘAN, Jan

1946: Staré české železářství, Praha 1946. – **1955**: Přehledné dějiny československého hornictví, Praha 1955. – **1959**: Rožmberské báňské podnikání, ČSPS 67, 1959, s. 129–146. – **1984**: Období přímé výroby železa v českých zemích (polovina 14. – konec 16. století), in: Dějiny hutnictví železa v Československu I. Od nejstarších dob do průmyslové revoluce, red. Jaroslav Purš, Praha 1984, s. 66–91.

KOSINOVÁ, Věra

1932: Zdeněk ze Šternberka a jeho královské ambice (Studie k portrétu z dějin české šlechty předrenesanční), in: Sborník prací k 60. narozeninám J. B. Nováka, Praha 1932, s. 206–218.

KÖSTLER, Josef

1937: Wald und Forst in der deutschen Geschichtsforschung, HZ 155, 1937, s. 461–474.

KOTHE [= LANGE–KOTHE], Irmgard

1938: Der fürstliche Rat in Württemberg im 15. und 16. Jahrhundert, Stuttgart 1938.

KOTRBA, Viktor

1965: Architektura, in: Jihočeská pozdní gotika 1450–1530, red. Jaromír Homolka, Hluboká 1965, s. 61–96.

KOTTANNERIN, Helene

Srv. Mollay, Karl

KOVÁŘ, Daniel

2003: Šlechtická sídla ve Srubci a Třebíně na Českobudějovicku, Výběr 40, 2003, s. 119–134. – + **ÚLOVEC 2002**: Tvrz Doubíčko u Českých Budějovic, Výběr 39, 2002, s. 289–303.

KOVÁŘOVÁ, Stanislava

1997: Vrchnostenské podnikání na úsovském panství od poloviny 15. do konce 16. století, Severní Morava 1997, č. 74, s. 31–44.

KRÁLOVÁ, J.

1977: Kancelář Oldřicha z Rožmberka a její písemnosti z let 1418–1462, dipl. práce FF UK Praha 1977.

KRAMER, Hans

1987: Condottieri und Feldhauptleute (14.–16. Jahrhundert), in: Geschichte und ihre Quellen. Festschrift für Friedrich Hausmann zum 70. Geburtstag, hg. Günter Cerwinka u. a., Graz 1987, s. 175–182.

KRASCHEWSKI, Hans–Joachim

1994: Zur Arbeitsverfassung des Goslarer Bergbaus am Rammelsberg in der ersten Hälfte des 15. Jahrhunderts, NSJbLG 66, 1994, s. 1–45.

KRATOCHWIL, Karl

+ **MEERWALD 1930**: Heimatbuch der Berg- und Kreisstadt Böhmisch–Budweis, B. Budweis 1930.

KRAUSE, Hans–Georg

1970: Pfandherrschaften als verfassungsgeschichtliches Problem, Staat 9, 1970, s. 387–404, 515–532.

KREBS, Manfred

1942: Die kurpfälzischen Dienerbücher 1476–1685, in: Mitteilungen der Oberrheinischen Historischen Kommission 1, 1942 (= příl. ZGO 94 / N.F. 55, 1942), s. m7–m168.

KREJČÍK, Adolf Ludvík

1911: Hospodářský stav panství chýnovského ku konci XIV. století. Ukázka z monografie „Dějiny panství chýnovského“, ČSPSČ 19, 1911, s. 129–138. – **1936**: Míry, váhy a peníze v rožmberském urbáři, Sborník Čsl. akademie zemědělské 11, 1936, s. 347–355. – **1949**: Urbář z roku 1378 a účty kláštera třeboňského z let 1367–1407, Praha 1949.

KRETSCHMAR, Robert

1999: Der Umtritt des Hühnevogts. Zum Quellenwert spätmittelalterlicher Leibeigenverzeichnisse am Beispiel des Klosters Elwangen. Mit einer Edition des Verzeichnisses

von 1426, in: Quellen, Kritik, Interpretation. Festgabe zum 60. Geburtstag von Hubert Mordek, hg. Thomas Martin Buck, Frankfurt/M. etc. 1999, s. 279–312.

KRIEGER, Karl–Friedrich

1979: Die Lehnshoheit der deutschen Könige im Spätmittelalter (ca 1200–1437), Aalen 1979. – + **FUCHS 1995:** Ehemalige Amtsträger als Feinde ihrer Heimatstadt. Problematische Folgen innestädtischer Machtkämpfe am Beispiel der Auseinandersetzungen Heinrichs Erlbachs mit der Reichsstadt Augsburg (1459–1469), in: Regensburg, Bayern und Europa. Festschrift für Kurt Reindel zum 70. Geburtstag, hg. Lothar Kolmer – Peter Segl, Regensburg 1995, s. 335–364.

KRIMM, Konrad

1976: Baden und Habsburg um die Mitte des 15. Jahrhunderts. Fürstlicher Dienst und Reichsgewalt im späten Mittelalter, Stuttgart 1976.

KRISTEN, Zdeněk

1931: Soud dvorský a jeho knihy za krále Ladislava, Praha 1931.

KROESCHELL, Karl

1983: Verfassungsgeschichte und Rechtsgeschichte des Mittelalters, in: Gegenstand und Begriffe der Verfassungsgeschichtsschreibung, hg. Helmut Quaritsch, Berlin 1983 (= Staat, Beiheft 6), s. 47–77.

KROFTA, Kamil

1930: Začátky české berně, ČČH 36, 1930, s. 1–26, 237–257, 437–490.

KRÜGER, Kersten

1980: Finanzstaat Hessen 1500–1567. Staatsbildung im Übergang vom Domänenstaat zum Steuerstaat, Marburg 1980.

Srv. též Zimmermann, Ludwig

KRUSE, Holger

+ **PARAVICINI – RANFT 1991:** Ritterorden und Adelsgesellschaften im spätmittelalterlichen Deutschland. Ein systematisches Verzeichnis, Frankfurt am Main etc. 1991. – + **PARAVICINI (hg.) 1999:** Höfe und Hofordnungen 1200–1600, hg. Holger Kruse – Werner Paravicini, Sigmaringen 1999 (= Residenzenforschung, Bd. 10).

KRUSCH, Bruno

1893–94/I–II: Die Entwicklung der Herzogl. Braunschweigischen Centralbehörden, Canzlei, Hofgericht und Consistorium bis zum J. 1584, Zeitschrift des Historischen Vereins für Niedersachsen 1893, s. 201–315, ib. 1894, s. 39–179.

KŘÍŽEK, Pavel

1997: Beneš z Mokrovous, příslušník „druhé linie“, VSH 6, 1997, s. 33–64.

KUBA, Jiří

+ **ŠIMEK – ZAHŘÁDKA 1997:** Soupis východočeských urbářů, Zámorsk 1997.

KUBEŠ, Jiří

2000: Jan Libra ze Soběnova – rožmberský hospodář v Praze a jeho každodenní život (1604–1609), PSH 31, 2000, s. 93–148. – **2001:** Rosenbergica 1. Rožmberské „kuchyňské“ účty. Možnosti a využití, SVPUP–C 7, 2001, s. 17–24. – **2001a:** Rosenbergica 2. Rožmberští poslové (Příspěvek ke komunikační praxi ve středoevropském prostoru na počátku 17. století), ib., s. 25–38. – **2003:** Rosenbergica 3. Mezi hlavní městskou a venkovskou

rezidencí. Komunikace Petra Voka z Rožmberka s pražskými hospodáři (1594–1611), SVPUP–C 9, 2003, s. 43–53.

KUBÍKOVÁ, Anna

1983: Zvony v Českém Krumlově, JSH 52, 1983, s. 198–213. – **1987:** Staré náhrobní kameny v Českém Krumlově, JSH 56, 1987, s. 24–35. – **1987a:** K otázce pravosti zakládací listiny Dívčího Kamene, JSH 56, 1987, s. 81–85. – **1991:** Basilejská kompaktáta a Oldřich z Rožmberka, Výběr 28, 1991, s. 345–348. – **1993a:** Rožmberský dluhopis z roku 1457 pro Jana z Kozího, JSH 62, 1993, s. 205–206. – **1994:** Dva českokrumlovské kaplanské domy, JSH 63, 1994, s. 158–159. – **1994a:** Takzvaný Zlatokorunský dům v Českém Krumlově, Výběr 31, 1994, s. 259–261. – **1996:** Březanův soupis listin na panství Prachatic a Hus, ATreb (8), 1996, s. 80–95. – **1996a:** K historii českokrumlovských radnic, JSH 65, 1996, s. 144–147. – **1996b:** Příspěvek k životu a dílu Hanse Götzingera, Památkové listy č. 11 (= příl. ZPP 56, 1996), s. 8–9. – **1997:** Nejstarší dochovaný soupis rožmberských listin, ArchČ 47, 1997, s. 74–91. – **1997–98:** Českokrumlovský špitál a kostel sv. Jošta, JSH 66–67, 1997–1998, s. 104–110. – **1998:** Rožmberský archiv v polovině 16. století, ArchČ 48, 1998, s. 129–146. – **1998a:** Rejstřík vybírání poplatků z pronájmu loveckých stezek na rožmberských panstvích Český Krumlov a Prachatice z 50. let 16. století, AH 23, 1998, s. 73–78. – **1999:** Středověký českokrumlovský hrad ve světle archivních pramenů, PP 6, 1999, č. 2, s. 106–110. – **1999–2001/I–II:** Bohemikální listiny v archivu premonstrátského kláštera v hornorakouském Schläglu I. ArchČ 49, 1999, s. 12–20; II. Dodatek, ib. 51, 2001, s. 39–46. – **2000:** Panství Vítkův Hrádek, Výběr 37, 2000, s. 116–119. – **2000a:** „Výpověď krále Jana“ z jiného úhlu pohledu, in: Sto let od narození profesora Jindřicha Šebánka. Sborník příspěvků, Brno 2000, s. 129–136. – **2001:** Nadání k záduší farnímu v městě Krumlově všecka – Březanův soupis listin českokrumlovského kostela svatého Víta, ATreb (9) 2001, s. 48–65. – **2001–02:** Poplužní dvory na dominiu posledních Rožmberků – norma a skutečnost, Zlatá stezka 8–9, 2001–2002, s. 89–98. – **2003:** Historická topografie Českého Krumlova (1424) 1459–1654. Část II. (Náměstí Svornosti – západní strana, Panská ulice, Radniční ulice, Dlouhá ulice – jižní strana), JSH 72, 2003, s. 108–128. – **2004:** Oldřich II. z Rožmberka, České Budějovice 2004.

KUBÍTSCHKEK, Rudolf

+ **SCHMIDT 1921:** Wallern und die Wallerer, Budweis 1921.

KUBŮ, František

1992: Chebský lesní řád z roku 1379, in: Historia docet. Sborník k poctě šedesátých narozenin prof. PhDr. Ivana Hlaváčka, CSc., red. Miloslav Polívka et al., Praha 1992, s. 209–221. – + **ZAVŘEL 1994:** Terénní průzkum české části Zlaté stezky, Zlatá stezka 1, 1994, s. 54–76. – + **ZAVŘEL 1996:** Blažejovický systém Zlaté stezky, Zlatá stezka 3, 1996, s. 28–53. – + **ZAVŘEL 1997:** Radvanovický systém Zlaté stezky, Zlatá stezka 4, 1997, s. 17–40.

Srv. též Durdík, Tomáš

KUČERA, Karel

Srv. Bělič, Jaromír

KUDORFER, Dieter

1973: Der Augsburger Hochstiftsbesitz im Oettingischen. Hochkirchliche Grundherrschaft und adelige Vogteigewalt an schwäbischen Beispielen, ZBLG 36, 1973, s. 39–71.

KUDRNÁČ, Jaroslav

1998: Strunkovice nad Blanicí. Od pravěku do novověku, Strunkovice nad Blanicí 1998.

KÜHNEL, Harry

1958: Die Leibärzte der Habsburger bis zum Tode Kaiser Friedrichs III., MÖStA 11, 1958, s. 1–36.

KÜCH, F.

1911: Landgraf Ludwig I. im Hussitenkriege 1421, ZVHGL 45, 1911, s. 275–296.

KUNA, F.

1927: Dějiny města Veselí nad Lužnicí a okolí, Veselí nad Lužnicí 1927. – **1937:** Dějiny města Lomnice nad Lužnicí a okolí, Lomnice nad Lužnicí 1937.

KUNSTMANN, Hellmut

1967: Mensch und Burg. Burgenkundliche Betrachtungen an ostfränkischen Wehranlagen, Würzburg 1967.

KÜRSCHNER, Franz

1868: Jobst von Einsiedel und seine Correspondenz mit der Stadt Eger. Aus dem Archive der Stadt Eger, AÖG 39, 1868, s. 245–292.

KURTYKA, Janusz

1999: Problem klienteli możnowładczej w Polsce późnośredniowiecznej, in: Genealogia. Władza i społeczeństwo w Polsce średniowiecznej, red. Andrzej Radziwiński et al., Toruń 1999, s. 47–124. – **2000:** Enfeoffment and Clientship in the Late Medieval Kingdom of Poland: the Case of Red Ruthenia (Rus'), QMAEN 5, 2000, s. 267–278.

KUTHAN, Jiří

1975: Gotická architektura v jižních Čechách. Zakladatelské dílo Přemysla Otakara II., Praha 1975. – **2003:** Rakousko, Salcburk, Bavorsko a jižní Čechy – ke vztahům architektonické tvorby v období 1390–1520, in: Ad vitam et honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám, Brno 2003, s. 639–650.

KVAPIL, František

1990: Petr Maxant z Deštné, Výběr 27, 1990, s. 342–345.

LABERSCHEK, Jacek

1997: Najstarsze nobilitacje w Polsce na przykładzie Mikołaja wójta lelowskiego i Jana Służki z Mirowa, in: Homines et societas. Czasy Piastów i Jagiellonów, red. T. Jasiński, Poznań 1997, s. 159–170.

LACKNER, Christian

1992: Das Finanzwesen der Herzoge von Österreich in der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts, Unsere Heimat. Zeitschrift des Vereins für Landeskunde von Niederösterreich 63, 1992, s. 284–300. – **1996:** Ein Rechnungsbuch Herzog Albrechts III. von Österreich. Edition und Textanalyse, Wien 1996 (= Studien und Forschungen aus dem Niederösterreichischen Institut für Landesgeschichte Bd. 23).

LADENBAUER, E.

1928: Die toten Adeligen in der Hohenfurter Stiftsgruft, Waldheimat 5, 1928, s. 100.

LACHMANN, Hans–Peter

1971–72: Die älteste Rechnung der Obergrafschaft Katzenelnbogen aus dem Jahre 1401, AHGA, N.F. 31, 1971–1972, s. 4–97. – **1974:** Die Höfe der Katzenelnbogener in der Obergrafschaft. Ein Beitrag zur Agrar– und Wirtschaftsgeschichte des beginnenden 15. Jahrhunderts, AHGA, N.F. 32, 1974, s. 161–191.

LAMPEL, Josef

1886–1909/I–V: Das Gemärke des Landbuches I. BVLkNÖ 20, 1886, s. 267–335, II. ib. 21, 1887, s. 228–310, III. ib. 30, 1896, s. 300–336, IV. ib. 33, 1899, s. 371–416; V. JbLkNÖ, N.F. 7, 1909, s. 1–234.

LAMPEN, Angelika

2002: Wirtschaftsformen und Repräsentationskultur. Zum Verhältnis von Adel und Teichwirtschaft im Spätmittelalter, in: Der weite Blick des Historikers. Einsichten in Kultur–, Landes– und Stadtgeschichte. Peter Johanek zum 65. Geburtstag, hg. Wilfried Ehbrecht et al., Köln etc. 2002, s. 369–386.

LANCINGER, Luboš

+ **MUK 1989:** Hradní palác v Soběslavi, CB 1, 1989, s. 159–169.

LANDER, J. R.

1986: Family, ‘Friends’ and Politics in Fifteenth–century England, in: Kings and Nobles in the Late Middle Ages. A Tribute to Charles Ross, ed. Ralph A. Griffiths – James Sherborne, Gloucester etc. 1986, s. 27–40.

LANGE–KOTHE [= KOTHE], Irmgard

1941: Zur Sozialgeschichte des fürstlichen Rates in Württemberg im 15. und 16. Jahrhundert, VSWG 34, 1941, s. 237–267.

LAPSLEY, Gaillard Thomas

1899: The Account Roll of the Fifteenth–Century Iron Master, EnglHR 14, 1899, s. 509–529.

LASSOTTA, Arnold

Srv. Irsigler, Franz

LAST, Martin

1969: Adel und Graf in Oldenburg während des Mittelalters, Oldenburg 1969.

LAŠTOVKA, Marek

1995: Křivoklátská léna v době předhusitské, SSH 21, 1995, s. 44–66.

LAUBE, G. C.

1891: Die Waldordnung und das Bergformelbuch des Matthes Enderle, MVGDB 29, 1891, s. 201–245.

LE GOFF, Jacques

1998: Středověká imaginace, přel. Irena Murasová, Praha 1998.

LEDVINKA, Václav

1985: Úvěr a zadlužení feudálního velkostatku v předbělohorských Čechách (Finanční hospodaření pánů z Hradce 1560–1596), Praha 1985. – **1995:** Pernštejnská epizoda v dějinách jižních Čech (Páni z Pernštejna na Hluboké a Protivíně 1490–1540), in: Pernštejnové v českých dějinách, red. Petr Vorel, Pardubice 1995, s. 91–103.

LEE, Geoffrey

1972: The Oldest European Account Book: a Florentine Bank Ledger of 1211, Nottingham Mediaeval Studies 16, 1972, s. 28–60.

LEHMANN, Joachim

1980: Das Registerwesen der Kanzlei der Markgrafen von Brandenburg in der Zeit von 1411 bis 1470, JbGF 4, 1980, s. 229–257.

LEISER, Wolfgang

1960: Markgraf Christof I. von Baden, seine Beamten, seine Gesetze, ZGO 108, 1960, s. 241–255.

LENG, R.

1996: *getrunvelich dienen mit Buchsenwerk*. Ein neuer Beruf im späten Mittelalter: Die Büchsenmeister, in: Strukturen der Gesellschaft im Mittelalter, hg. D. Rödel – J. Schneider, Wiesbaden 1996, s. 302–322.

LEŠICKÝ, Ladislav

Srv. Haubertová, Květoslava

LHOTSKY, Alphons

1963: Quellenkunde zur mittelalterlichen Geschichte Österreichs, Graz – Köln 1963 (= MIÖG/ErgBd 19).

LÍBAL, Dobroslav

1960: Stálá opevnění doby poděbradské a jagellonské, in: Otakar Frankenberger, Husitské válečnictví po Lipanech, Praha 1960, s. 148–168.

LIEBERICH, Heinz

1964: Landherren und Landleute. Zur politischen Führungsschicht Baierns im Spätmittelalter, München 1964. – **1964a:** Die gelehrten Räte. Staat und Juristen in Baiern in der Frühzeit der Rezeption, ZBLG 27, 1964, s. 120–189. – **1966:** Klerus und Laienwelt in der Kanzlei der bayerischen Herzöge des 15. Jahrhunderts, ZBLG 29, 1966, s. 239–258.

Srv. též Mitteis, Heinrich

LIEBERWIRTH, Rolf

1995: Juristen im Dienste der sächsischen Landesherren bis zur Mitte des 16. Jahrhunderts, BDLG 131, 1995, s. 135–143.

LIFKA, Bohumír

1980: Exlibris a supralibros v českých korunních zemích v letech 1000 až 1900, Praha 1980. – **1993:** Radomyšl. Dějiny jihočeského městečka a jeho okolí, Radomyšl 1993.

LINTNER, Jan

1933–34/I–II: Petr Maksant a jeho doba (Příspěvek k dějinám bouří husitských v našem kraji), I. Zvěsti 1933, s. 56–58, 67–69, 82–85, 103–104; II. ib. 1934, s. 4–5, 55–56, 86–87. – **1933–34*/I–II:** Vývoj městského zřízení v Soběslavi, Zvěsti 1933, s. 58–60, 89–91, 106–107, 114–116; ib. 1934, s. 3–4, 106–107, 115. – **1941:** Soběslav 1390–1940. Pětsetpadesát let města Soběslavě, Soběslav 1941.

LIPPERT, Julius

1901: Bürgerlicher Landbesitz im 14. Jahrhundert. Zur Ständefrage jener Zeit, MVGD 40, 1901, s. 1–50, 169–211.

LIPPERT, Woldemar

1903: Die deutschen Lehnbücher. Beitrag zur Registerwesen und Lehnrecht des Mittelalters, Leipzig 1903. – **1923:** Die ältesten wettinischen Archive im 14. und 15. Jahrhundert, Neues Archiv f. Sächsische Geschichte und Altertumskunde 44, 1923, s. 71–99.

LONGFELLOW–BLODGETT, L.

1978: „The second serfdom“ in eastern Europe. A case study of seigniorial administration on the Rozmberk estates in southern Bohemia, diss. Indiana University 1978.

LOSERTH, Johann

1879: Ein Necrolog des Augustinerklosters in Wittingau. (E cod. Univ. Prag. sign. G 17. fol. 19b) saec. XIV. exeunt, MVGDB 17, 1879, s. 220–223. – **1891:** Klagen des Magisters Johann Papanek über die Haeresien in Böhmen, MVGDB 29, 1891, s. 292–296.

LOUŽENSKÝ, Jiří

Srv. Fröhlich, Jiří

LOTZ, Walther

1931: Finanzwissenschaft, Tübingen 1931².

LÜBBING, Hermann

1965: Oldenburger Salbuch. Register des Drostens Jakob von der Specken über Grundbesitz und Einkünfte der Grafen von Oldenburg 1428–1450, Oldenburg 1965.

LUDWIG, Karl–Heinz

+ **GRUBER 1987:** Gold– und Silberbergbau im Übergang vom Mittelalter zur Neuzeit. Das Salzburger Revier von Gastein und Rauris, Köln – Wien 1987.

LUDWIG, Michael

1984: Besteuerung und Verpfändung königlicher Städte im spätmittelalterlicher Polen, Berlin 1984.

LUCHA, Gerda Maria

1993: Kanzleischriftgut, Kanzlei, Rat und Regierungssystem unter Herzog Albrecht III. von Bayern–München 1438–1460, Frankfurt am Main etc. 1993.

LUKAČKA, Ján

2003: Matúš Čák Trenčiansky a jeho familiarita, HČ 51, 2003, s. 589–604.

LUKÁŠEK, Josef

1945: Dějiny hradu Orlíka nad Humpolcem, Praha 1945.

LÜNEBURG, Andreas S.

1989: Das Schüssellehen in Ebersbach. Beobachtungen zu *dinstlehen* in den beiden ältesten Bamberger Lehnbüchern, in: Festgabe Gerd Zimmermann zum 65. Geburtstag, hg. Horst Bielmeier – Klaus Ruprecht, Bamberg 1989, s. 79–94.

MAAG, Rudolf

1894–99/I–II: Das habsburgische Urbar I–II/1, Basel 1894–1899 (= Quellen zur Schweizer Geschichte, Bd. 14–15/1).

Srv. též Schweizer, P.

MACEK, Josef

1951: Cestovní účet z cesty kutnohorského mincmistra do Budína v r. 1512, in: Prameny a studie k českým dějinám 1, Praha 1951, s. 27–47. – **1951a:** Hospodářský účet z 15. století, tamtéž, s. 49–60. – **1952:** Tábor v husitském revolučním hnutí I., Praha 1952. –

1953: K počátkům Táborství v Písku, JSH 22, 1953, s. 113–128. – **1955:** Tábor v husitském revolučním hnutí II. Tábor chudiny venkovské a městské, Praha 1955. – **1979:** Dvůr. Historicko – sémantická analýza, 1979, strojopis (archiv ArÚ AV ČR, čj. 8262/79). – **1982:** The Emergence of Serfdom in the Czech Lands, East–Central Europe 9, 1982, s. 7–23. – **1991:** Historická sémantika, ČČH 89, 1991, s. 1–30. – **1992:** Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526) I. Hospodářská základna a královská moc, Praha 1992. – **1994:** Jagellonský věk... II. Šlechta, Praha 1994. – **1997:** Česká středověká šlechta, Praha 1997. – **1998:** Jagellonský věk... III. Města, Praha 1998. – **1999:** Jagellonský věk... IV. Venkovský lid. Národnostní otázka, Praha 1999. – **2001:** Víra a zbožnost jagellonského věku, Praha 2001.

MAĆZAK, Antoni

1994: Klientela. Neformalne systemy władzy w Polsce i Europie XVI–XVIII w., Warszawa 1994. – **2003:** Nierówna przyjaźń. Układy klientalne w perspektywie historycznej, Wrocław 2003. – + **MÜLLER–LUCKNER (hg.) 1988:** Klientelsysteme in Europa der Frühen Neuzeit, hg. A. M. – E. M.–L., München 1988.

MACHILEK, Franz

2001: Lamprecht von Brunn (†1399). Ordensmann, päpstlicher Finanzmann und Diplomat, herzoglicher und königlicher Rat, Fürstbischof, in: Historischer Verein Bamberg 137, 2001, s. 185–225.

MAIDHOF, Adam

1933: Die Passauer Urbare I. Die Urbare des Hochstifts im 13. und 14. Jahrhundert, Passau 1933. – **1939:** Die Passauer Urbare II. Die Urbare des Passauer Domkapitels vom 12. bis 16. Jahrhundert, Passau 1939.

MAJOR, J. Russell

1963/64: The Crown and the Aristocracy in Renaissance France, AHR 69, 1963/1964, s. 631–645.

MALÁ, Dana

2003: Skladba pražského dvora za vlády Václava II., MHB 9, 2003, s. 97–163.

MALECZEK, Werner

1982: Die Sachkultur am Hofe Herzog Sigismunds von Tirol (†1496), in: Adelige Sachkultur des Spätmittelalters. Internationaler Kongress Krems an der Donau 22. bis 25. September 1980, Wien 1982, s. 133–167.

MALECZYŃSKI, Karol

+ **BIELIŃSKA – GAŚSIOROWSKI 1971:** Dyplomatyka wieków średnich, Warszawa 1971.

MALÝ, Karel

1989: Trestní právo v Čechách v 15.–16. století, Praha 1989². – **1993:** Zur Lage der Verwaltungsgeschichtsschreibung in der Tschechoslowakei nach 1989, JEV 5, 1993, s. 363–368.

MÄNNL, Ingrid

1998: Gelehrte Juristen im Dienst der deutschen Territorialherren am Beispiel von Kurmainz, in: Recht und Verfassung im Übergang vom Mittelalter zur Neuzeit I., hg. Hartmut Boockmann u. a., Göttingen 1998, s. 185–198.

MANTEL, Kurt

1980: Forstgeschichte des 16. Jahrhunderts unter dem Einfluß der Forstordnungen und Noe Meurers, Hamburg – Berlin 1980. – **1990:** Wald und Forst in der Geschichte. Ein Lehr- und Handbuch, Hannover 1990.

MARÁZ, Karel

1998: K problematice padělání pečeti na sklonku středověku. Sfragistický příspěvek k falzům Oldřicha II. z Rožmberka, SAP 48, 1998, s. 49–103. – **2004:** Oldřich II. z Rožmberka (1403–1462). Velmož pozdního středověku, Praha 2004.

MARDETSCHLÄGER, Franz

1882: Geschichte des Rittergutes und der Pfarre Lagau, MVGDB 20, 1882, s. 319–341.

MAREŠ, František

1881: Jindřich Roubík z Hlavatec. Kulturní obrázek z polovice 15. století, ČČM 55, 1881, s. 73–87, 214–223. – **1887–88:** Das Jagdwesen auf der Domäne Wittingau, in: Vereinschrift für Forst-, Jagd- und Naturkunde 1887–1888, č. 2 (148), s. 3–22. – **1890:** Český hospic v Římě, ČČM 64, 1890, s. 65–100. – **1892:** Rožmberské mincovnictví, PA 15, 1892, sl. 281–286. – **1893:** České sklo. Příspěvky k dějinám jeho až do konce XVIII. století. Se zvláštním ohledem na jižní Čechy, Praha 1893. – **1893–99/I–III:** Materiál k dějinám umění, uměleckého průmyslu a podobným I., PA 16, 1893–1895, passim, II. ib. 17, 1896–1897, passim, III. ib. 18, 1898–1899, passim. – **1895:** Padělané diplomy Rožmberské, ČČH 1, 1895, s. 371–384. – **1896:** Literární působení kláštera Třeboňského, ČČM 70, 1896, s. 521–547. – **1899:** Norbert Heermann a Václav Březan, ČČM 73, 1899, s. 221–243. – **1900:** Prokopa písaře Novoměstského česká „Ars dictandi“, Praha 1900. – **1902:** Jan ze Srlína. Historický obrázek z XV. věku, ČČM 76, 1902, s. 1–20, 386–403. – **1908:** Prokopa písaře Nového města Pražského Praxis cancellariae, Praha 1908. – + **SEDLÁČEK 1904:** Topographie der Historischen und Kunst-Denkmale... 10. Politischer Bezirk Wittingau, Prag 1904.

MARIAN, Alexander

Srv. Jahnel, Karl

MARK, J.

1874: Herr Ulrich II. von Rosenberg, mit besonderer Berücksichtigung seiner Beziehungen zu Krummau, in: Jahres-Bericht des k. k. Staatsrealgymnasiums in Krummau 2, (Krummau) 1874, s. 3–39.

MARKOV, Josef

1967: Zlomky urbáře a účtů dobrovodského panství z XV. století, StR 6, 1967, s. 69–79.

MARKUS, Jordan Kajetan

1883: Oberplan. Historische, topographische und biographische Schilderungen, Wien 1883.

MARŠAVELSKI, Magdalena Apostolova

1991: Das Grundpfandrecht in der Praxis des Zagreber Gradec vom Ende des 14. bis zum Ausgang des 15. Jahrhunderts, Ius commune 18, 1991, s. 1–15.

MÄRTEN, Johann

1894: Heimatskunde des Bezirkes Kaplitz, hg. J. M., Krummau 1894.

MARTINOVSKÝ, Ivan

1979: České zpracování Majestatis Carolinae a jeho rukopisy, ÚSH 1979, s. 29–44.

MAŘÍK, Antonín

1984: K postavení katolické církve v Čechách v době poděbradské (činnost katolických administrátorů za Jiřího z Poděbrad), FHB 7, 1984, s. 101–196. – **1988:** Odraz činnosti administrátorů podjednou doby Jiřího z Poděbrad v západních Čechách, MZK 24, 1988, s. 169–204.

MASÁK, A.

1911: Pečeti šlechty české a moravské, řada I, Praha 1911 (= příl. ČSPSČ, roč. 13–19).

MAŠKOVÁ, Věra

1997: Církevní instituce v Českém Krumlově v první polovině 15. století, in: Česko-krumlovsko 1400–1460, Český Krumlov 1997, s. 54–69.

MAŤA, Petr

2004: Svět české aristokracie (1500–1700), Praha 2004.

MATOUŠ, František

1972: Třeboň, Praha 1972.

MATUSZEWSKI, Jacek S.

1985: O studiach nad urzędnikami średniowiecznymi w Polsce, Kwartalnik Historyczny 92, 1985, s. 685–693.

MAULHARDT, Heinrich

1980: Die wirtschaftlichen Grundlagen der Grafschaft Katzenelnbogen im 14. und 15. Jahrhundert, Darmstadt – Marburg 1980. – **1981:** Kellerei und Landschreiberei der Grafschaft Katzenelnbogen im 15. Jahrhundert, AHGA, N. F. 39, 1981, s. 9–59.

MAUR, Eduard

1985: K úloze církve v českém středověkém železářství, ZDH 14, 1985, s. 23–35. – **1992:** Hrad Vlčtejn a Pabiankové (K počátkům husitství na Plzeňsku), in: Seminář a jeho hosté. Sborník k 60. narozeninám doc. dr. Rostislava Nového, red. Zdeněk Hojda et al., Praha 1992, s. 79–87. – **1996:** Zrození husitské Plzně, ZHS 2, 1996, s. 5–28. – **1997:** Příspěvky k prosopografii tábořského kléru, in: Vindemia. Sborník k 60. narozeninám Ivana Martinovského, red. Lenka Bobková et al., Ústí n. Labem 1997, s. 17–32. – **1997–98:** Příspěvek k biografii biskupa Aleše z Březí, TA 8, 1997–1998, s. 11–35. – **1998:** Chelčičtí plebáni 1357–1420, in: Facta probant homines. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Zdeňky Hledíkové, Praha 1998, s. 259–270. – **1999:** Příspěvek k prosopografii duchovních tábořské orientace v počátcích husitské revoluce, TA 9, 1999, s. 49–89. – **2000–01:** Chval z Machovic, Břeněk z Dolan a Jan Valkún z Adlaru – vojenští velitelé táborů před založením Tábora, TA 10, 2000–2001, s. 25–71. – **2001:** Gutsherrschaft und „zweite Leibeigenschaft“ in Böhmen. Studien zur Wirtschafts-, Sozial- und Bevölkerungsgeschichte (14.–18. Jahrhundert), Wien – München 2001. – **2002:** Od hory Tábora k svatoludmilskému srazu. K historii poutí na hory v roce 1419, TA 11, 2002, s. 5–37.

MAURER, Hans–Martin

1958: Die landesherrliche Burg in Wirtemberg im 15. und 16. Jahrhundert. Studien zu den landesherrlich–eigenen Burgen, Schlössern und Festungen, Stuttgart 1958.

MAWDSLEY, Evan

+ **MUNCK 1993:** Computing for historians. An introductory guide, Manchester – New York 1993.

MAYER, Theodor

1920: Die Verwaltungsorganisationen Maximilians I. Ihr Ursprung und ihre Bedeutung, Innsbruck 1920.

McFARLANE, Kenneth B.

1973: The Nobility of Later Medieval England. The Ford Lectures for 1953 and Related Studies, Oxford 1973.

MEERWALD, Alois

Srv. Kratochwil, Karl

MELL, Anton

1929: Grundriß der Verfassungs– und Verwaltungsgeschichte des Landes Steiermark, Graz etc. 1929.

MENCL, Václav

1974: České středověké klenby, Praha 1974.

MENCLOVÁ, Dobroslava

1972/I–II: České hrady I–II., Praha 1972.

MENČÍK, Ferdinand

1891: Výslech Valdenských r. 1340, VKČSN 1891, s. 280–287.

MENŠÍK z MENŠTEJNA, Jakub

1600: O mezích, hranicích, soudu a rozepří mezní i příslušenství jich v království českém, (1600), in: CJB IV/5, s. 148–205.

MERSIOWSKY, Mark

1993: Spätmittelalterliches Leben auf einer westfälischen Wasserburg: Burg Lüdinghausen 1450/51, in: Geschichtsblätter des Kreises Coesfeld 18, 1993, s. 25–63. – **1995:** Aspekte adligen Lebens um 1400. Frühe westfälische und rheinische Adelsrechnungen im Vergleich, in: Vestigia monasteriensia. Westfalen – Rheinland – Niederlande, hg. Ellen Widder – Mark Mersiowsky – Peter Johaneck, Bielefeld 1995, s. 263–304. – **1998:** Spätmittelalterliche Rechnungen als Quellen zur südwestdeutschen Burgengeschichte, in: Burgen im Spiegel der historischen Überlieferung, hg. Hermann Ehmer, Sigmaringen 1998 (= Oberrheinische Studien, Bd. 13), s. 123–162. – **2000:** Die Anfänge territorialer Rechnungslegung im deutschen Nordwesten. Spätmittelalterliche Rechnungen, Verwaltungspraxis, Hof und Territorium, Stuttgart 2000 (= Residenzenforschung, Bd. 9).

MERTENS, Eberhard

1961: Das Urkunden– und Kanzleiwesen der Herzöge Albrecht und Johann v. Braunschweig–Lüneburg 1252–1279, NSJbLG 33, 1961, s. 108–142.

MERTES, Kate

1988: The English Noble Household 1250–1600. Good Governance and Politic Rule, Oxford etc. 1988.

MERZBACHER, Friedrich

1952: Johann Freiherr zu Schwarzenberg in Würzburgischen Diensten. Neue archivalische Beiträge zur Frühzeit der Strafrechtsreformators, ZSSRG/GA 69, 1952, s. 363–371.

MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk

1998: Černohorští z Boskovic na vídeňské universitě v pozdním středověku a raném novověku, in: *Nový Mars Moravicus, aneb Sborník příspěvků, jež věnovali prof. dr. Josefu Válkovi jeho žáci a přátelé k sedmdesátinám*, Brno 1998, s. 285–306.

METZ, Wolfgang

1964: *Staufische Güterverzeichnisse. Untersuchungen zur Verfassungs- und Wirtschaftsgeschichte des 12. und 13. Jahrhundert*, Berlin 1964.

MEURER, Noe

Srv. Mantel, Kurt

MEUTHEN, Erich

1984: *Das 15. Jahrhundert*, München 1984² (= Oldenbourg–Grundriss der Geschichte Bd. 9).

MEYER, Werner (I.)

1933: *Die Verwaltungsorganisation des Reiches und des Hauses Habsburg–Oesterreich im Gebiete der Ostschweiz 1264–1460*, (gedr. Diss.) Zürich 1933.

MEYER, Werner (II.)

1982: *Landwirtschaftsbetriebe auf mittelalterlichen Burgen*, in: *Adelige Sachkultur des Spätmittelalters. Internationaler Kongress Krems an der Donau 22. bis 25. September 1980*, Wien 1982, s. 377–386. – **1995:** *Landwirtschafts- und Handwerksbetriebe auf mittelalterlichen Burgen der Schweiz*, in: *Burg und Schloß als Lebensorte in Mittelalter und Renaissance*, Düsseldorf 1995 (= *Studia humaniora*, Bd. 26), s. 19–34. – **1995a:** *Burgen, Pfalzen, Herrensitze*, in: *Mittelalterarchäologie in Zentraleuropa. Zum Wandel der Aufgaben und Zielsetzungen*, hg. Günther P. Fehring – Walter Sage, Köln 1995 (= *Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters*, Beiheft 9), s. 27–36. – **1997:** *Jagd und Fischfang aus der Sicht der Burgenarchäologie*, in: *Jagd und höfische Kultur im Mittelalter*, hg. Werner Rösener, Göttingen 1997, s. 465–491.

MEYER, Wolfgang

1983: *Bewaffnung und Kriegstechnik*, in: *Andreas Baumkircher und seine Zeit*, hg. Rudolf Kropf – Wolfgang Meyer, Eisenstadt 1983, s. 105–150.

MEZNÍK, Jaroslav

1990: *Česká a moravská šlechta ve 14. a 15. století*, SH 37, 1990, s. 7–36. – **1990a:** *Praha před husitskou revolucí* [otisk signálního výtisku z roku 1972], Praha 1990. – **1993:** *Oběh peněz mezi vrchností, městy a poddanými podle účtů treboňského kláštera z let 1367–1369*, SPFFOU 139, 1993, č. 1, s. 7–13. – **2001:** *Problém rozlišování měst, městeček a vesnic v 13.–15. století*, in: *Královská a poddanská města od své geneze k proto-industrializaci a industrializaci*, red. Jiří Jurok, Ostrava etc. 2001, s. 17–22.

MIECK, Ilja

(hg.) 1984: *Ämterhandel im Spätmittelalter und im 16. Jahrhundert*, hg. I. M., Berlin 1984.

MICHÁLEK, Emanuel

1983: *K lexikografickému zpracování stč. termínů administrativních*, LF 106, 1983, s. 214–217.

MICHÁLEK, Jan

+ **ZAVŘEL 1996:** Archeologické nemovité památky v okrese Český Krumlov, České Budějovice – Český Krumlov 1996.

MÍKA, Alois

1953: Feudální velkostatek v jižních Čechách (XVI.–XVII. stol.), SH 1, 1953, s. 122–213.
– **1959:** Nástin vývoje cen zemědělského zboží v Čechách v letech 1424–1547, ČsČH 7, 1959, s. 545–571. – **1960:** Nástin vývoje zemědělské výroby v českých zemích v epoše feudalismu, Praha 1960. – **1970:** Osud slavného domu. Rozkvět a pád rožmberského dominia, České Budějovice 1970.

MILITKÝ, Jiří

Srv. Ernée, Michal

MILLAUER, Xaver Maximilian

1819: Fragmente aus dem Nekrolog des Zisterzienser–Stiftes Hohenfurt, Prag 1819.

MINISTR, J.

1962: Z minulosti jáchymovských lesů, MZK 1, 1962, s. 205–219. – **1972:** Jáchymovské lesní řády z počátku 16. století, Lesnictví 18 (45), 1972, č. 2, s. 155–164.

von MITIS, Oscar Frhr.

1901: Curiale Eidregister. Zwei Amtsbücher aus der Kammer Martins V., MIÖG/ErgBd 6, 1901, s. 413–448.

MITTEIS, Heinrich

+ **LIEBERICH 1988:** Deutsche Rechtsgeschichte. Ein Studienbuch, München 1988¹⁸.

MITTELSTRASS, Tilman

1991: Die Ritter und Edelknechte von Hettingen, Hainstadt, Buchen und Dürn. Niederadelige Personengruppen in Bauland und Kraichgau, Buchen 1991.

MOEGLIN, Jean–Marie

1988: Die Genealogie der Wittelsbacher: Politische Propaganda und Entstehung der territorialen Geschichtsschreibung in Bayern im Mittelalter, MIÖG 96, 1988, s. 33–54.

MÖHRING–MÜLLER, Helga

+ **RÖDEL – SCHNEIDER 1993:** Spätmittelalterliche Adelsterminologie bei Hermann Korner, Andreas von Regensburg und seinen Übersetzern, Veit Arnpeck und Sigismund Meisterlin, in: Zweisprachige Geschichtsschreibung im spätmittelalterlichen Deutschland, hg. Rolf Sprandel, Wiesbaden 1993, s. 385–428.

MOKRÝ, Theodor

1931: Jihočeské rybníky, jich vznik, národohospodářský význam a nutnost neztenčeného zachování, in: Význam jihočeského rybníkářství. Jeho vznik a vývoj, Praha 1931, s. 13–67.

MOLLAY, Karl

1971: Die Denkwürdigkeiten der Helene Kottannerin (1439–1440), hg. K. M., Wien 1971.

MONE, F. J.

1855: Sponheimische Beamtenordnung 1437, ZGO 6, 1855, s. 385–395.

MONUMENTA

1830–32/I–II: Monumenta historica Universitatis Pragensis, tom. I. Liber decanorum

Facultatis Philosophicae Universitatis Pragensis ab anno Christi 1367 usque ad annum 1585 I–II., Pragae 1830–1832.

MÖRATH, Anton

1903: Kleine Beiträge zur Geschichte der Deutschen im südlichen Böhmen und insbesondere in Krummau [Nr. I–III], MVGDB 41, 1903, s. 128–130. – **1905:** Kleine Beiträge... [Nr. IV–VI], MVGDB 43, 1905, s. 116–119. – **1906:** Kleine Beiträge... [Nr. VII]. Ein Klenodienverzeichnis des Zisterzienserstiftes Hohenfurt und der Rosenberger vom Jahre 1439, MVGDB 44, 1906, s. 336–340. – **1907:** Kleine Beiträge... [Nr. VIII]. Ein deutsches Zinsregister des Gerichtes Reichenau a. d. Maltsh vom Ende des 15. Jahrhunderts, MVGDB 45, 1907, s. 554–556.

MORAVEC, Milan

1985: Zástavy Zikmunda Lucemburského v českých zemích z let 1420–1437, FHB 9, 1985, s. 89–173.

MORAW, Peter

1968: Beamtentum und Rat König Ruprechts, Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins 116 (= N.F. 77), 1968, s. 59–126. – **1978:** Räte und Kanzlei, in: Kaiser Karl IV. Staatsmann und Mäzen, München 1978, s. 285–292. – **1982:** ‘Herrschaft’ im Mittelalter, in: Geschichtliche Grundbegriffe. Historisches Lexikon zur politisch–sozialen Sprache in Deutschland III., hg. Otto Brunner† u. a., Stuttgart 1982, s. 5–13. – **(hg.) 1985:** Unterwegssein im Spätmittelalter, hg. P. M., Berlin 1985 (= ZHF, Beiheft 1). – **1995:** Neue Ergebnisse der deutschen Verfassungsgeschichte des späten Mittelalters, in: Peter Moraw, Über König und Reich. Aufsätze zur deutschen Verfassungsgeschichte des späten Mittelalters, Sigmaringen 1995, s. 47–71.

MOSTECKÝ, Václav

1940: Dějiny bývalého královského města Vodňan I., Praha 1940.

MUK, Jan

+ **VILÍMKOVÁ 1982:** K počátkům hradu Rožmberka, AH 7, 1982, s. 379–381. – + **URBAN 1991:** Dějiny a stavební vývoj hradu v jihočeských Nových Hradech, CB 2, 1991, s. 87–99.

Srv. též Lancinger, Luboš

MULARCZYK, A.

1977: Dobór i rola świadków w dokumentach śląskich do końca XIII wieku, Wrocław 1977.

MÜLLER, H.

1988: Waffenverzeichnis der Burg Kapellendorf von 1392, in: Aus der Vergangenheit der Stadt Erfurt, N.F., Heft 5, 1988, s. 67–69.

MÜLLER, Hans Hermann

1993: Falconry in central Europe in the Middle Ages, in: Exploitation des animaux sauvages a travers le temps. XIIIe Rencontres Internationales d’Archéologie et d’Histoire d’Antibes/IVe Colloque de l’Homme et l’Animal, Juan–les Pins 1993, s. 431nn.

MÜLLER, Jan

1985: K charakteru výtvarné kultury Českého Krumlova v letech 1420–1470, Umění 33, 1985, s. 520–545. – **1999:** Český Krumlov v umělecko–historické literatuře, bilance a

perspektivy, PP 6, 1999, č. 2, s. 3–20. – **1999a**: Antický motiv ve výzdobě renesančních sídel pánů z Rožmberka. Jagellonská předehra, JSH 68, 1999, s. 35–46.

MÜLLER, Karl Otto

1939: Zur wirtschaftlichen Lage des schwäbischen Adels am Ausgang des Mittelalters, in: ZWLG 3, 1939, s. 285–328. – **1942**: Eine unbekannte Steuerliste aus der östlichen Baar um 1280, ZWLG 6, 1942, s. 279–304. – **1952**: Die Verzeichnisse über Lehen- und Dienstleute der Grafen von Landau um 1300, ZWLG 11, 1952, s. 106–124.

MÜLLER, Markus

1997: Das württembergische Lehnswesen zur Zeit Graf Eberhard des Greiners, ZWLG 56, 1997, s. 11–42.

MÜLLER, Peter

1990: Die Herren von Fleckenstein im späten Mittelalter. Untersuchungen zur Geschichte eines Adelsgeschlechts im pfälzisch-elsässischen Grenzgebiet, Stuttgart 1990.

MÜLLER-LUCKNER, Elisabeth

Srv. Maćzak, Antoni

MUNCK, Thomas

Srv. Mawdsley, Evan

NAENDRUP-REIMANN, Johanna

1976: Weltliche und kirchliche Rechtsverhältnisse der mittelalterlichen Burgkapellen, in: Die Burgen im deutschen Sprachraum. Ihre rechts- und verfassungsgeschichtliche Entwicklung I., hg. Hans Patze, Sigmaringen 1976 (= VuF, Bd. 19), s. 123–153.

NAVRÁTIL, František

1970: Místopisné poznámky k rožmberskému urbáři, Onomastické práce 3, 1970, s. 177–183.

NAWROCKI, Stanisław

1998: Rozwój form kancelaryjnych na ziemiach polskich od średniowiecza do końca XX wieku, Poznań 1998.

NEHLSSEN-von STRYK, Karin

1997: The Centralization of Justice and the Formation of a Judicial Hierarchy in the Early Modern State: The Principality of Hesse, in: Legislation and Justice, ed. Antonio Padoa-Schioppa, Oxford etc. 1997, s. 131–157.

NECHVÁTAL, Bořivoj

Srv. Durdík, Tomáš; Kašička, František

NĚMEC, Igor

+ **HORÁLEK 1986**: Dědictví řeči, Praha 1986. – + **kol. 1980**: Slova a dějiny, Praha 1980.

NEMEŠKAL, Lubomír

1993: Vývoj českého mincovnictví ve druhé polovině 15. a na počátku 16. století, NumSb 19, 1993, s. 67–148.

NEU, Peter

1972: Geschichte und Struktur der Eifelterritorien des Hauses Manderscheid, vornehmlich im 15. und 16. Jahrhundert, Bonn 1972.

NEUDEGGER, Max Josef

1889: Die Hof- und Staats-Personaletats der Wittelsbacher in Bayern, vornehmlich im

16. Jahrhundert und die Aufstellung dieser Etats I. Bis Herzog Wilhelm V. (1579), München 1889.

NEUMANN, Ronald

1998: Die Landesordnung der Grafschaft Sayn von 1465, Nassauische Annalen 109, 1998, s. 159–174.

NEUSCHEL, Kristen B.

1989: Word of Honor. Interpreting Noble Culture in Sixteenth–Century France, Ithaca – London 1989.

NEUSS, Erich

1954: Aktenkunde der Wirtschaft I. Kapitalistische Wirtschaft, Berlin 1954.

NEUWIRTH, Joseph

1890: Die Wochenrechnungen und der Betrieb des Prager Dombaues in den Jahren 1372–78, Prag 1890. – **1899:** Die Ordnung der Krummauer Steinmetzen, Maurer und Zimmerleute aus dem Jahre 1564, MVGDB 37, 1899, s. 427–453.

NICKLIS, Hans–Werner

1992: Von der ‘Grenitze’ zur Grenze. Die Grenzidee des lateinischen Mittelalters (6.–15. Jhdt.), BDLG 128, 1992, s. 1–29.

NIEDERMANN, Christoph

1995: Das Jagdwesen am Hofe Herzog Philipps des Guten von Burgund, Bruxelles 1995.

NIEDERSTÄTTER, Alois

1996: Österreichische Geschichte 1400–1522. Das Jahrhundert der Mitte. An der Wende vom Mittelalter zur Neuzeit, Wien 1996.

NIERMEYER, J. F.

1976: Mediae latinitatis lexikon minus, Leiden 1976.

NODL, Martin

2000: Středověká prosopografie jako metodická inovace, in: VIII. sjezd českých historiků (Hradec Králové 10.–12. září 1999), red. Jiří Pešek, Praha 2000, s. 146–149.

NOLL, Jindřich

+ **VARHANÍK 1996:** Westwerk kostela sv. Mikuláše v Horní Stropnici, AH 21, 1996, s. 103–109.

NOLTE, Hans–Heinrich

1989: Patronage und Klientel. Das Konzept in der Forschung, in: Patronage und Klientel. Ergebnisse einer polnisch – deutschen Konferenz, hg. Hans–Heinrich Nolte, Köln – Wien 1989, s. 1–17.

von **NORTHOF, Levold**

Srv. Zschaeck, Fritz

NOVÁČEK, Karel

Srv. Ernée, Michal

NOVÁČEK, V. J.

1903: Sigismundi regis litterae donationum regalium (1421–1437). 69 listů krále Zikmunda na výprosy v Čechách, VKČSN 1903, č. I. (s. 1–56).

NOVÁK, Jan Bedřich

1903: Formulář biskupa Tobiáše z Bechyně (1279–1296), vyd. J. B. Novák, Praha 1903.

NOVOBILSKÝ, Milan

+ **NOŽIČKA – ROŽMBERSKÝ 2000:** Hrad Vlčtejn a jeho stavební proměny, PP 7, 2000, č. 2, s. 39–46.

NOVOTNÝ, Jaroslav

1957: Mani, púhonci a lovci. (K právní a sociální diferenciaci moravské feudální společnosti), ČMM 76, 1957, s. 3–18.

NOVOTNÝ, Robert

2000: K Mackově pojetí hradu a zámku, MHB 7, 2000, s. 191–199. – **2000a:** Rožmberská klientela v 15. století, dipl. práce PedF Praha 2000. – **2001:** Staročeský výraz hejtman. Sémantická analýza, MH 4, 2001, s. 85–102.

NOVÝ, Rostislav

1962: K sociálnímu postavení farského kléru v Čechách v době předhusitské, SH 9, 1962, s. 137–192. – **1963:** Soupis městských knih českých od roku 1310 do roku 1526, AUC, Philosophica et Historica 4, Praha 1963. – **1965:** Studie o předhusitských urbářích I., SH 13, 1965, s. 5–64. – **1971:** Písemnosti vrchnostenské správy do 16. století, in: Česká diplomatika do r. 1848, red. Jindřich Šebánek et. al., Praha 1971², s. 177–186. – **1973:** Poddanská města a městečka v předhusitských Čechách, ČsČH 21, 1973, s. 73–109. – **1975:** Finanční písemnosti předhusitského velkostatku v Čechách, AUC – Philos. et Hist. 5 (= Z pomocných věd historických 3), 1975, s. 47–88. – **1987:** Pražské předhusitské špitály, DocP 7, 1987, č. 1, s. 62–73. – **1988:** Rozprava o dějinách správy (O předmětu, metodách a cíli oboru), in: 200 let pomocných věd historických na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, red. Lubomír Vebr, Praha 1988, s. 255–286. – **1988a:** Nominální a reálná hodnota mince doby husitské, AUC – Philos et Hist 1988, č. 2 (= Z pomocných věd historických 8), s. 79–100. – **1989:** Prameny k dějinám Tábořska 1412–1424 (...) I., TA 2, 1989, s. 67–120. – **1991:** Prameny k dějinám Tábořska 1429–30 a 1437 (...) II., TA 3, 1991, s. 24–33. – **1991a:** Šlechtická rezidence v předhusitské Praze, DocP 9/1, 1991, s. 7–26. – **1993:** Prameny k dějinám Tábořska 1424–1425 (...) III., TA 5, 1993, s. 33–62. – **1994:** Prameny k dějinám Tábořska 1432–1433 (...) IV., TA 6, 1994, s. 151–192.

Srv. též Hlaváček, Ivan

NOWAK, Zenon Hubert

+ **TANDECKI 1997:** Księga rachunkowa urzędów rybickich komturstw Malborskiego i Dzierzgońskiego 1440–1445, Toruń 1997.

NOŽIČKA, Josef

1957: Přehled vývoje našich lesů, Praha 1957.

NOŽIČKA, Petr

Srv. Novobilský, Milan

NUSKA, Bohumil

1963: Jihočeský knihař mistr CW, JSH 32, 1963, s. 60–63.

OEXLE, Otto Gerhard

1990: Aspekte der Geschichte des Adels im Mittelalter und in der Frühen Neuzeit, in: Europäischer Adel 1750–1950, hg. Hans-Ulrich Wehler, Göttingen 1990, s. 19–56.

ORTH, Elsbeth

1979: Amstrechnungen als Quelle spätmittelalterlicher Territorial- und Wirtschaftsgeschichte, Hessisches Jahrbuch für Landesgeschichte 29, 1979, s. 36–62. – **1985:** Ritter und Burg, in: Das ritterliche Turnier im Mittelalter. Beiträge zu einer vergleichenden Formen- und Verhaltensgeschichte des Rittertums, hg. Josef Fleckenstein, Göttingen 1985, s. 19–74.

OSCHINSKY, Dorothea

1947: Medieval Treatises on Estate Accounting, EHR (1st Series) 17, 1947, s. 52–61. – **1950:** Quellen zur Verwaltungs- und Wirtschaftsgeschichte der englischen Gutsherrschaft im Mittelalter, MIÖG 58, 1950, s. 228–243. – **1971:** Walter of Henley and Other Treatises on Estate Management and Accounting, Oxford 1971.

von OTTENTHAL, Emil

1881: Die ältesten Rechnungsbücher der Herren von Schlanderberg, MIÖG 2, 1881, s. 551–614.

OUTHWAITE, R. B.

1966: A Note on *The Practise of the Exchequer Court, With its several Offices and Officers* by Sir T. F., EnglHR 81, 1966, s. 337–339.

PACUSKI, Kazimierz

2000: Prusowie ze Słubic w XIV–XV w., in: Kościół – kultura – społeczeństwo. Studia z dziejów średniowiecza i czasów nowożytnych, red. Wojciech Brojer, Warszawa 2000, s. 313–321.

PAINTER, Sidney

1943: Studies in the History of the English Feudal Barony, Baltimore 1943 [reprint Baltimore 1953].

PALACKÝ, František

1873/I–II: Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges vom Jahre 1419 an I–II., vyd. F. Palacký, Prag 1873.

PÁNEK, Jaroslav

1983: Historický spis o pánech ze Šternberka a otázka autorství Václava Březana, SAP 33, 1983, s. 443–482. – **1984:** Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách (Výsledky, problémy a perspektivy studia), ČsČH 32, 1984, s. 693–728. – **1991:** Spiknutí rybníkářů proti Petru Vokovi z Rožmberka v roce 1569, in: Pocta Josefu Petráňovi. Sborník prací z českých dějin k 60. narozeninám prof. dr. Josefa Petráně, red. Zdeněk Beneš et al., Praha 1991, s. 245–299. – **1997:** Říšská sňatková politika Viléma z Rožmberka, Zlatá stezka 4, 1997, s. 41–56. – **1997a:** Aristokratie – Klientel – Untertanen im 16. Jahrhundert. Institutionelle und soziale Beziehungen auf dem südböhmischen Dominium der letzten Herren von Rosenberg, in: Gutsherrschaftsgesellschaften im europäischen Vergleich, hg. Jan Peters, Berlin 1997, s. 177–184. – + **PROCHÁZKOVÁ** **1979:** Hrdelní soudnictví města Sedlčan v 15.–18. století (Příspěvek k poznání pozdně-feudálního hrdelního soudnictví v Čechách a k charakteristice soudní praxe na lobkovickém dominiu), VSP 16, 1979 (= Sedlčanský sborník 3), s. 23–87.

PANGERL, Mathias

1871: Die Eremitage in Heuraffel, MVGDB 9, 1871, s. 131–147. – **1871a:** Wok von

Rosenberg, MVGDB 9, 1871, s. 1–29. – **1873**: Die Stiftung von Goldenkron und ihre Bedeutung für die Geschichte der Deutschen in Böhmen, MVGDB 11, 1873, s. 201–223. – **1873a**: Die Witigonen; ihre Herkunft, ihre ersten Sitze und ihre älteste Genealogie, AÖG 51, 1873, s. 501–576. – **1874**: Zur Geschichte von Unterhaid und die Unterhaider Marktordnung, MVGDB 12, 1874, s. 152–166. – **1874a**: Zur Geschichte des böhmischen Hospitals in Rom, MVGDB 12, 1874, s. 205–212. – **1874b**: Nachtrag zum Leben der ersten Herren von Rosenberg, MVGDB 12, 1874, s. 286–291. – **1876**: Ausrüstung einer böhmischen Burg im Jahre 1430, MVGDB 14, 1876, s. 70–71.

PANNACH, Heinz

1960: Das Amt Meissen vom Anfang des 14. bis zur Mitte des 16. Jahrhunderts. Studien zur Sozialstruktur, Verfassung und Verwaltung, Berlin 1960.

PAPRITZ, Johannes

1976: Archivwissenschaft I. Einführung, Grundbegriffe, Terminologie, Marburg 1976.

PARAVICINI, Werner

1975: Guy de Brimeu. Der burgundische Staat und seine adlige Führungsschicht unter Karl dem Kühnen, Bonn 1975 (= Pariser historische Studien, Bd. 12). – **1977**: Soziale Schichtung und soziale Mobilität am Hof der Herzöge von Burgund, Francia 5, 1977, s. 127–182. – **1986**: ‘Ordonnances de l’ Hôtel’ und ‘Escroes des gaiges’. Wege zu einer prosopographischen Erforschung des burgundischen Staats im fünfzehnten Jahrhundert, in: Medieval Lives and the Historian. Studies in Medieval Prosopography, ed. Neithard Bulst et al., Michigan 1986, s. 243–266. – **2003**: Tiere aus dem Norden, DAEM 59, 2003, s. 559–591.

Srv. též Kruse, Holger

von **PASTOR, Ludwig Frhr.**

1925: Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters I. Geschichte der Päpste im Zeitalter der Renaissance bis zur Wahl Pius’ II.: Martin V. × Eugen IV. × Nikolaus V. × Kalixtus III., Freiburg im Breisgau 1925^{5–7}.

PATERA, Adolf

1892: Rada otce synovi. Dle Petrohradského rukopisu z roku 1404, ČČM 66, 1892, s. 393–415.

PÁTKOVÁ, Hana

1996: Berní knihy Starého Města pražského (1427–1434), Praha 1996. – **1998**: Bratrstva a cechy v Českém Krumlově v době jagellonské, in: Českokrumlovsko v době jagellonské 1470–1526, Český Krumlov 1998, s. 62–69 (nekorigováno).

PATZE, Hans

1970: Neue Typen des Geschäftsschriftgutes im 14. Jahrhundert, in: Der deutsche Territorialstaat im 14. Jahrhundert I., hg. Hans Patze, Sigmaringen 1970 (= VuF, Bd. 13), s. 9–64. – **1976**: Rechts- und verfassungsgeschichtliche Bedeutung der Burgen in Niedersachsen, in: Die Burgen im deutschen Sprachraum. Ihre rechts- und verfassungsgeschichtliche Entwicklung I., hg. Hans Patze, Sigmaringen 1976 (= VuF, Bd. 19), s. 515–564. – **1976a**: Die Burgen in Verfassung und Recht des deutschen Sprachraumes, ib. II. (= VuF, Bd. 20), s. 421–441.

PAUK, Marcin Rafał

2003: Funkcjonowanie regale fortyfikacyjnego w Europie Środkowej w średniowieczu, KHKM 51, 2003, s. 3–16.

PEARSON, Kathy L.

1997: Nutrition and the Early–Medieval Diet, *Speculum* 72, 1997, s. 1–32.

PEGUES, Frank

1956: The *Clericus* in the Legal Administration of Thirteenth–Century England, *EnglHR* 71, 1956, s. 529–559.

PEKAŘ, Josef

Srv. Antl, Theodor

PELANT, Jan

1981: České zemské sněmy v létech 1471–1500, *SAP* 31, 1981, s. 340–417.

PELIKÁN, Josef

1947: Fary na Třeboňském panství v půli 16. stol., *ČSPS* 55, 1947, s. 73–75. – **1947a:** Rožmberská mýta na konci 15. století, *ČSPS* 55, 1947, s. 140–141. – **1948:** Účty hradu Karlštejna z let 1423–1434, Praha 1948. – **1951:** Přijetí „pacholka“ do panských služeb, *ČSPS* 59, 1951, s. 189. – **1951a:** Poděhúsy a Podeřístě r. 1481, *ČSPS* 59, 1951, s. 61. – **1954:** Úřad helfenburgského písaře v půli 15. stol., *ČSPS* 62, 1954, s. 243–244.

PERGKWERCH ORDNUNG

1515: Pergkwerch Ordnung, Wien, Johann Winnterburger 1515 [nedat. reprint, 20. stol.]. z **PERNŠTÝNA, Ludvík** [stylizovaný autor *naučení* rodičům]

Srv. Vrt'átko, Antonín Jaroslav

PERROY, Edouard

1962: Social Movement Among The French *Noblesse* in the Later Middle Ages, *P&P* 1962, č. 21, s. 25–38.

PETERS, Inge–Maren

1976–77/I–II: Das mittelalterliche Zahlungssystem als Problem der Landesgeschichte I. *BDLG* 112, 1976, s. 139–183, II. *ib.* 113, 1977, s. 141–202. – **1977:** Ämter und spätma. Landesherrschaft, in: *LexMA* 1, sl. 551–553.

PETERSEN, Lorenz

1944–49/I–II: Über die Verfassung und Verwaltung der Grafschaft Holstein–Pinneberg I., *Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig–Holsteinische Geschichte* 72, 1944, s. 201–244, II. *ib.* 73, 1949, s. 141–196.

PETRÁŇ, Josef

1976: Skladba pohusitské aristokracie v Čechách, in: *Proměny feudální třídy v Čechách v pozdním feudalismu*, *AUC* 1976, *Philos. et Hist.* 1, s. 9–80.

Srv. též Husa, Václav

PETRIN, Silvia

1982: Der österreichische Hussitenkrieg 1420–1434, Wien 1982.

PEXA, Herbert

1974: Die Geschichte der Witigonenburg Ledenice, *JSH* 43, 1974, s. 37–53. – **1979:** Peter von der Linden. Vom Linzer Bürger zum geadelten Gutsbesitzer in Böhmen und Stifter des Klosters Forbes (Borovany), *HJbSL* 1979, s. 21–58. – **1986:** Borovany 1186–1477, in:

Borovany. Vlastivědný sborník k osmistému výročí prvé zprávy o obci, red. Stanislav Malík & kol., Borovany 1986, s. 49–64. – **1991–92:** Oldřich ze Dvorce. Příspěvek k dějinám Dvorce a Trocnova, JSH 60–61, 1991–1992, s. 1–8. – **2001:** Die Lender die älteste bekannte Třeboňer Familie, ATreb (9) 2001, s. 35–47.

PFEIFER, Gustav

1997: Nobilis vir Henricus de Liechtenstain. Spätmittelalterlicher Niederadel im Spannungsfeld zwischen Trient, Tirol und Brixen, MIÖG 105, 1997, s. 416–440. – **2001:** Nobilis servire tenebitur in armis. Formen des Aufstiegs und Übergangs in den niederen Adel im Tirol des 14. Jahrhunderts, in: Zwischen Nicht–Adel und Adel, hg. Kurt Andermann – Peter Johanek, Stuttgart 2001 (= VuF, Bd. 53), s. 49–103.

PFLÜCKE, Rolf

1970–72: Beiträge zur Theorie von Patronage und Klientel. Eine vergleichende Soziologie der Gefolgschaft, (gedr. Diss.) Heidelberg 1970–1972.

PICCARD, Gerhard

1966/I–III: Die Ochsenkopfwasserzeichen I–III., Stuttgart 1966 (= Wasserzeichenkartei Piccard im Hauptstaatsarchiv Stuttgart, Bd. II/1–3: Ochsenkopfwasserzeichen).

PIENDL, Max

1969: Hab und Gut eines bayerischen Ritters im 14. Jahrhundert, in: Festschrift für Max Spindler zum 75. Geburtstag, hg. Dieter Albrecht u. a., München 1969, s. 193–213.

PICHA, Alois

Srv. Schmidt, Valentin

PICHLER, Isfried H.

1985: Stift Schlägl und Böhmen. Kulturelle, kirchliche und menschliche Beziehungen des Stiftes Schlägl zum südböhmischen Raum, AKBMS 7, 1985, s. 189–210. – **1992:** Profeßbuch des Stiftes Schlägl, Schlägl 1992.

PISAREV, Ju. I.

1973: Miesto služilogo rycarstva v social'no–politicheskoj žizni Anglii XIV v., Srednije věka 37, 1973, s. 82–107.

PLAČEK, Miroslav

1984: Pitná a užitková voda na středověkém hradě a její zajišťování, FHB 7, 1984, s. 197–250. – **1993:** Kuklvejt a Hus. Poznámky k obrazu těchto hradů v literatuře a jejich reálné podobě, CB 3, 1993, s. 343–350.

PLÁNEK, Jan

1996: Zpráva o průběhu obnovy historického jádra Prachatic v roce 1996, Zlatá stezka 3, 1996, s. 289–295.

PLANITZ, Hans

1936: Das deutsche Grundpfandrecht, Weimar 1936.

PLANK, Carl

1949: Das Urbar der Herren von Kapellen von 1300. Personen– und Ortsverzeichnis, in: Festschrift zur Feier des zweihundertjährigen Bestandes des Haus–, Hof– und Staatsarchivs I., hg. Leo Santifaller, Wien 1949 (= MÖStA/ErgBd 2), s. 471–486.

PLETZER, Karel

1955: Rejstřík fary v Zahájí na Hlubocku, JSH 24, 1955, s. 4–16. – **1962:** Prozrazená akce

husitů proti Oldřichu z Rožmberka v roce 1422, JSH 31, 1962, s. 79–83. – **1963:** Českokrumlovský záznam o kolínském sněmu v roce 1423, JSH 32, 1963, s. 180–182. – **1970:** Českobudějovická rodina Faulfišů, JSH 39, 1970, s. 51–57. – **1971:** Odpor Českých Budějovic proti Rožmberkům v letech 1453–1457, JSH 40, 1971, s. 190–204. – **1986:** Z historie Radostic v období feudalismu, Výběr 23, 1986, s. 173–184. – **1990:** Libnič a sousední vesnice v urbáři hlubockého panství z roku 1490, Výběr 27, 1990, s. 193–202. – **1990a:** Češňovice na Hlubocku v urbářích z let 1490 a 1592, Výběr 27, 1990, s. 293–302. – **1991:** Zaniklé osady Spolí a Tukleky na Vltavotýnsku, Výběr 28, 1991, s. 110–116. – **1991a:** Nápravy a výsluhy na Vltavotýnsku koncem 14. století, Výběr 28, 1991, s. 201–209. – **1992:** Ves Třebín v majetku českobudějovických Klariců, Výběr 29, 1992, s. 101–103. – **1994:** Počet obyvatel a národnostní poměry v Č. Budějovicích před r. 1526, Výběr 31, 1994, s. 9–14. – **1994a:** Rukopisy z Trhových Svinů v Státní knihovně ČR v Praze, Výběr 31, 1994, s. 117–118. – **1995:** Českobudějovický farář Ondřej, Výběr 32, 1995, s. 156–162. – **2000–01:** Akce silničních loupežníků z Týna nad Vltavou na začátku 16. století, TA 10, 2000–2001, s. 281–290.

PODLAHA, Antonín

+ **ŠITTLER 1903:** Chrámový poklad u sv. Víta v Praze. Jeho dějiny a popis, Praha 1903.

POHL, Jan

1905: Radnice. Kronika, Rokycany 1905.

POHL–RESL, Brigitte

1996: Rechnen mit der Ewigkeit. Das Wiener Bürgerspital im Mittelalter, Wien 1996.

PÖHLMANN, Thomas

1992: Das Amt Bayreuth im frühen 15. Jahrhundert. Das Landbuch B von 1421/24 – eine spätmittelalterliche Quelle mit Erläuterungen, Bayreuth 1992.

POLÁK, Antonín

1903: Krátké sebranie z kronik českých k výstrazě věrných Čechův, VKČSN 1903, č. III. (s. 1–35).

POLÁK, Stanislav

1974: Rožmberská kapitola z dějin Sedlčan, SSH 9, 1974, s. 135–161. – **1979:** Sedlčanská slavnost „Rosa“. Příspěvek k poznání protireformační ideologie, VSP 16, 1979 (= Sedlčanský sborník 3), s. 5–22.

POLÍVKA, Eduard

2000: Mincovní památky šlechtických rodů v českých zemích, Praha 2000.

POLÍVKA, Miloslav

1978: A Contribution to the Problem of Property Differentiation of the Lesser Nobility in the Pre–Hussite Period in Bohemia, HD 2, 1978, s. 331–360. – **1982:** Mikuláš z Husí a nižší šlechta v počátcích husitské revoluce, Praha 1982. – **1984:** Některé aspekty vývoje stavovství v české společnosti předhusitské a husitské doby, FHB 6, 1984, s. 17–56. – **1991:** Šlechta a reformátoři (ke vzájemným vztahům české šlechty a ideologů husitství před rokem 1419), MHB 1, 1991, s. 231–255. – **1991a:** Šlechtic jako podnikatel v pozdně středověkých Čechách, in: Pocta Josefu Petráňovi. Sborník prací z českých dějin k 60. narozeninám prof. dr. Josefa Petráně, red. Zdeněk Beneš et al., Praha 1991, s. 95–111. – **1991b:** K postavení nižší šlechty v předhusitské Praze, DocP 9, 1991, sv. 1, s. 27–40. –

1992: Nachrichten zur böhmischen Geschichte als Beispiel für die Auswertung eines brandenburgisch–markgräflichen Rechnungsbestandes aus der Zeit der Hussitenkriege, JFL 52, 1992, s. 223–230. – **1993:** Dva prameny z norimberských archivů k českým dějinám první třetiny 15. století, TA 5, 1993, s. 20–31. – **1995:** Sebeuvědomění české šlechty na pozadí česko – německých vztahů na sklonku doby husitské. Zášťí Aleše ze Šternberka a Hynka Krušiny ze Švamberka s říšským městem Norimberkem ve 30. a 40. letech 15. století, ČČH 93, 1995, s. 426–450. – **1999:** Několik pramenných dodatků k obléhání hradu Bechyně husity v roce 1428, TA 9, 1999, s. 109–120. – **2000*:** Ulrich von Rosenberg und seine Umgebung, in: Adelige Welt und familiäre Beziehung. Aspekte der „privaten Welt“ des Adels in böhmischen, polnischen und deutschen Beispielen vom 14. bis zum 16. Jahrhundert, hg. Heinz–Dieter Heimann, Potsdam 2000, s. 59–72.

POLL, Bernhard

1925: Das Heimfallsrecht auf den Grundherrschaften Österreichs, Wien 1925 [reprint Aalen 1978].

PORÁK, Jaroslav

Srv. Skýbová, Anna

POSTAN, M. M.

1930: Private Financial Instruments in Medieval England, VSWG 23, 1930, s. 26–75.

POSTLES, David

1981: The *Excessus* Balance in Manorial Accounts, Bulletin of the Institute of Historical Research 54, 1981, s. 105–110.

POWICKE, M. R.

1969: Lancastrian Captains, in: Essays in Medieval History, Presented to Bertie Wilkinson, ed. T. A. Sandquist – M. R. Powicke, Toronto 1969, s. 371–382.

PRAXL, Paul

1955: Aus der Geschichte der Stadt Wallern, Waldkirchen 1955. – **1968:** Ein Passauer Söldnerverzeichnis von 1445. Eine neue Quelle zur Volkstumsgeschichte des Böhmerwaldes, Ostbairische Grenzmarken 10, 1968, s. 229–232. – **1973:** Das Wyschehrader Landgut Prachatitz. Zur Siedlungsgeschichte des mittleren Böhmerwaldes, Ostbairische Grenzmarken 15, 1973, s. 210–237. – **1983:** Die ältesten Glasshütten des Böhmerwaldes, Ostbairische Grenzmarken 25, 1983, s. 71–79. – **1994:** Zur Namensgeschichte des Goldenen Steiges, Zlatá stezka 1, 1994, s. 27–35. – **1997:** Die „Prachaticih via.“ Hinweise auf einen Altweg im Böhmerwald, Zlatá stezka 4, 1997, s. 10–15. – **2000:** Das „Schloss“ in Wallern, Zlatá stezka 7, 2000, s. 215–220.

PRAŽÁK, Emil

1964: Řehoř Hrubý z Jelení. Studie s ukázkami z díla, Praha 1964.

PRESS, Volker

1991: Finanzielle Grundlagen territorialer Verwaltung um 1500 (14.–17. Jahrhundert), in: Die Verwaltung und ihre Ressourcen. Untersuchungen zu ihrer Wechselwirkung, hg. Gerhard Dilcher, Berlin 1991 (= Staat, Beiheft 9), s. 1–29.

PRESTWICH, M.

1967: Victualling Estimates for English Garrisons in Scotland during the Early Fourteenth Century, EnglHR 82, 1967, s. 536–543.

PROCHÁZKA, Vladimír

1960: Nejstarší česká vesnická pozemková kniha, ČSPS 68, 1960, s. 81–83.

PROCHÁZKA, Zdeněk

1982: Tvrz v Čečovicích, in: Okresní archiv Domažlice. Výroční zpráva 6, 1982, s. 66–72.

Srv. též Anderle, Jan

PROCHÁZKOVÁ, Eva

1985: Hrdelní soudnictví města Miličína v 15. až 18. století (Příspěvek k poznání pozdněfeudálního hrdelního soudnictví v Čechách a k charakteristice soudní praxe na rožmberském dominiu), SVPP 26, 1985, s. 249–270.

PROKOP, Miloš

2004: Držba hradů v Čechách v letech 1418–1478 jako zdroj poznání majetkových poměrů české šlechty, panovníka a církve, HT 14, 2004, s. 147–226.

PROKOP (novoměstský písař)

Srv. MAREŠ 1900; TÝŽ 1908

PRÖLL, Laurenz

1877: Geschichte des Prämonstratenserstiftes Schlägl im oberen Mühlviertel, Linz 1877.

PROSOPOGRAPHIE

1978: Prosopographie als Sozialgeschichte? Methoden der Personengeschichtlicher Erforschung des Mittelalters, München 1978.

QUARTHAL, Franz

1982: Die Verwaltung der Grafschaft Hohenberg beim Übergang an Österreich, ZWLG 41, 1982, s. 541–564. – 1991: Residenz, Verwaltung und Territorialbildung in den westlichen Herrschaftsgebieten der Habsburger während des Spätmittelalters, in: Die Eidgenossen und ihre Nachbarn im Deutschen Reich des Mittelalters, hg. Peter Rück – Heinrich Koller, Marburg an der Lahn 1991, s. 61–85.

RADLOFF, Wilhelm

1910: Das landesfürstliche Beamtentum Meklenburgs im Mittelalter, Kiel 1910.

RADOMĚRSKÝ, Pavel

1976: Beischlag doby husitské a příspěvek k jihlavskému a rožmberskému mincovnictví 15. století, ČNM–A 145, 1976, s. 165–204. – 1983: Dva zvirotické nálezy a příspěvek k otázce rožmberského mincovnictví, NumSb 16, 1983, s. 35–62.

RAKOVÁ, Ivana

1981: Rožmberské teritorium v předvečer husitské revoluce (Vztahy Oldřicha z Rožmberka k Čenkovi z Vartenberka), FHB 3, 1981, s. 263–284.

RAMEŠ, Václav

1993: Der Adel in Südböhmen und seine Archive, MOÖLA 17, 1993, s. 5–20.

RANFT, Andreas

1994: Adelsgesellschaften. Gruppenbildung und Genossenschaft im spätmittelalterlichen Reich, Sigmaringen 1994.

Srv. též Kruse, Holger

RANSDORF, Miroslav

1983: Vzestup Gutštejnů v době husitské a poděbradské, ÚSH 1983, s. 109–132.

RAUSCHER, Rudolf

1921: O zvolené posloupnosti v českém právu zemském, Praha 1921. – **1923:** K rukojemství v českém právu zemském, Praha 1923. – **1934:** O popravčí knize pánů z Rožmberka, Praha 1934.

RAWCLIFFE, Carole

1978: The Staffords, Earles of Stafford and Dukes of Buckingham 1394–1521, Cambridge 1978.

RAZÍM, Vladislav

1997: Tzv. Plášť v Českém Krumlově (Příspěvek k diskusi o tzv. renesančním domě čp. 177), PP 4, 1997, č. 1, s. 105–126. – **1997a:** Sakrální stavby v systému obrany středověkých měst, AH 21, 1996, s. 151–167. – **1999:** Opevnění města Českého Krumlova ve středověku I. Latrán a Nové Město, PP 6, 1999, č. 2, s. 35–68. – **2000:** Ještě k sémantice pojmu *zámek* ve středověku, CB 7, 2000, s. 391–393.

REDLICH, Oswald

1911: Die Privaturkunden des Mittelalters, München – Berlin 1911 [reprint München 1967].

REHBERG, Andreas

1999: Kirche und Macht im römischen Trecento. Die Colonna und ihre Klientel auf dem kurialen Pfründenmarkt (1278–1378), Tübingen 1999.

RECHTER, Gerhard

1981: Das Verhältnis der Reichsstädte Windsheim und Rothenburg ob der Tauber zum niederen Adel im Spätmittelalter, JFL 41, 1981, s. 45–87. – **1998:** Zur adligen Klientel Markgraf Friedrichs von Brandenburg–Ansbach um 1500, JFL 58, 1998, s. 187–218.

REICKE, Siegfried

1933: Stiftungsbegriff und Stiftungsrecht im Mittelalter, ZSSRG/GA 53, 1933, s. 247–276.

REICHERT, Folker

1980–81: Zur Geschichte und inneren Struktur der Kuenringerstädte, JbLkNÖ, N.F. 46–47, 1980–1981 (= Kuenringer – Forschungen), s. 142–187. – **1982–83:** Grundlagen und Entstehung des landesfürstlichen Befestigungsregals im Herzogtum Österreich, JbLkNÖ, N.F. 48–49, 1982–1983, s. 1–19.

REICHERT, Winfried

1985: Finanzpolitik und Landesherrschaft. Zur Entwicklung der Grafschaft Katzenelnbogen vom 12. bis zum 14. Jahrhundert, Trier 1985.

REINHARD, Wolfgang

1974: Staatsmacht als Kreditproblem. Zur Struktur und Funktion des frühneuzeitlichen Ämterhandels, VSWG 61, 1974, s. 289–319.

REININGER, Franz

1921: Die Organization der Grundherrschaft des Stiftes Goldenkron auf Grund des Urkundenbuches desselben, in: Festschrift zur Feier des fünfzigjährigen Bestandes des Staats–Obergymnasiums in Krummau, Krummau 1921, s. 188–217.

REINLE, Christine

2001: Wappengenossen und Landleute. Der bayrische Niederadel zwischen Aufstieg und Ausgrenzung, in: Zwischen Nicht–Adel und Adel, hg. Kurt Andermann – Peter Johanek, Stuttgart 2001 (= VuF, Bd. 53), s. 105–156.

REITINGER, František

1982: Strýčice (obec Radošovice). K 690 výročí počátku osady, Výběr 19, 1982, s. 118–119.

REPÁSOVÁ, Marie

1976: Hospodářské účty novohradského panství, ATreb (4), 1976, s. 114–141.

REŽNÝ, Karel

1927: Zanikání vladýckých statků v Budějovicku, Hradecku a Táborsku, ČSPSČ 35, 1927, s. 64–69, 112–115.

RIBBE, Wolfgang

1984: Burg- und Amtsverpfändungen in der Mark Brandenburg, in: Ämterhandel im Spätmittelalter und im 16. Jahrhundert, hg. Ilja Mieck, Berlin 1984, s. 211–230.

RICHMOND, Colin

1990: The Paston Family in the Fifteenth Century. The First Phase, Cambridge 1990.

RICHTER, Gregor

1978: Mittelalterliche und neuzeitliche Urbare als rechtsverbindliche Dokumente nach ordnungsgemäßer Renovation und Publikation. Beobachtungen an Stuttgarter Quellen, AD 24, 1978, s. 427–442. – **1979:** Lagerbücher- oder Urbarlehre. Hilfswissenschaftliche Grundzüge nach württembergischen Quellen, Stuttgart 1979. – **1981:** Die Mehrfachüberlieferung altwürttembergischer Lagerbücher nach der Rechnungsordnung von 1422/23, ZWLG 40, 1981, s. 63–74.

RISCH, Hans G.

1993: Die wirtschaftliche Betätigung des holsteinischen Adels im 13. und 14. Jahrhundert, in: Recht und Alltag im Hanseraum. Gerhard Theuerkauf zum 60. Geburtstag, hg. Silke Urbanski u. a., Lüneburg 1993, s. 385–410.

RÖDEL, Dieter

Srv. Möhring-Müller, Helga

RÖHRKASTEN, Jens

1988: Zur Behandlung der Fälschung im englischen Strafrecht des Mittelalters, in: Fälschungen im Mittelalter. Internationaler Kongreß der Monumenta Germaniae Historica, München 16.–19. September 1986, Bd. II., Hannover 1988 (= MGH-Schriften, Bd. 33/2), s. 627–659.

RÖSENER, Werner

1979: Die spätmittelalterliche Grundherrschaft im südwestdeutschen Raum als Problem der Sozialgeschichte, ZGO 127, 1979, s. 17–69. – **1982:** Zur Problematik des spätmittelalterlichen Raubrittertums, in: Festschrift für Berent Schwineköper. Zu seinem siebzigsten Geburtstag, hg. Helmut Maurer – Hans Patze, Sigmaringen 1982, s. 469–488. – **1987:** Landesherrliche Integration und innere Konsolidierung im württembergischen Territorialstaat des ausgehenden Mittelalters, in: Europa 1500. Integrationsprozesse im Widerstreit: Staaten, Regionen, Personenverbände, Christenheit, hg. Ferdinand Seibt – Winfried Eberhard, Stuttgart 1987, s. 150–174. – **1989:** Hofämter an mittelalterlichen Fürstenhöfen, DAEM 45, 1989, s. 485–550. – **1997 (hg.):** Jagd und höfische Kultur im Mittelalter, hg. Werner Rösener, Göttingen 1997. – **1997a:** Fehdebrief und Fehdewesen. Formen der Kommunikation beim Adel im späten Mittelalter, in: Kommunikations-

praxis und Korrespondenzwesen im Mittelalter und in der Renaissance, hg. Heinz-Dieter Heimann – Ivan Hlaváček, Paderborn etc. 1997, s. 91–101.

ROSENTHAL, Eduard

1887: Die Behördenorganisation Kaiser Ferdinand I. Das Vorbild der Verwaltungsorganisation in den deutschen Territorien. Ein Beitrag zur Geschichte des Verwaltungsrechts, AÖG 69, 1887, s. 51–316. – **1889:** Geschichte des Gerichtswesens und der Verwaltungsorganisation Baierns I. Vom Ende des 12. bis zum Ende des 16. Jahrhunderts (1180–1598), Würzburg 1889 [reprint Aalen 1968].

ROSENTHAL, Joel T.

1965: The Estates and Finances of Richard, Duke of York (1411–1460), in: Studies in Medieval and Renaissance History 2, 1965, s. 115–204. – **1972:** The Purchase of Paradise. Gift Giving and the Aristocracy 1307–1485, London – Toronto 1972.

ROUBÍK, František

1959: Soupis a mapa zaniklých osad v Čechách, Praha 1959. – **1971:** Spory jihočeských měst o směr obchodních cest ve 14. až 17. století, JSH 40, 1971, s. 1–18.

ROUČKA, Bohuslav

1966: Špitály, jejich majetek, správa a postavení v daňovém systému českého feudalismu, PHS 12, 1966, s. 41–90. – + **RUŽIČKA 1975:** Pracovní heslář českého právněhistorického terminologického slovníku, Praha 1975 [cyklostylovaný strojopis].

z ROŽMBERKA, Jošt III.

1598: Knížky o štěpování vysoce urozeného P. P. Jošta z Rozumberka, Praha, Adam z Vinoře 1598.

ROŽMBERSKÝ, Petr

Srv. Anderle, Jan; Novobilský, Milan

RUBNER, Heinrich

1965: Untersuchungen zur Forstverfassung des mittelalterlichen Frankreichs, Wiesbaden 1965 (= VSWG, Beiheft 49).

RÜBSAMEN, Dieter

1987: Kleine Herrschaftsträger im Pleissenland. Studien zur Geschichte des mitteldeutschen Adels im 13. Jahrhundert, Köln – Wien 1987. – **1997:** Das Briefeingangregister des Nürnberger Rates für die Jahre 1449–1457, Sigmaringen 1997.

RUDOLF, Rainer

1962: Die Anfänge des deutschen Urkundensprache in Südböhmen, Zeitschrift für Mundartforschung 29, 1962, s. 97–133. – **1973:** Studien zur frühneuhochdeutschen Schriftsprache in Südböhmen, Wien 1973 (= Studien zur österreichisch-bairischen Dialektkunde, Bd. 8).

RUNJE, Petar

1997: Lazaret u pregrađu srednjovjekovnog Zadra i njegovi kapelani, in: RADOVI. Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru 39, 1997, s. 81–116.

RUNYAN, Timothy

1974–75/I–II: The Constabulary of Bordeaux: The Accounts of John Ludham (1372–73) and Robert de Wykford (1373–75), I. Mediaeval Studies 36, 1974, s. 215–258, II. ib. 37, 1975, s. 42–84.

RUPPRECHT, Klaus

1994–95: Das früheste Urbarbuch der Ganerbenschaft Rothenberg (1478), Jahrbuch des Historischen Vereins für Mittelfranken 97, 1994–1995, s. 51–76.

RUSSOCKI, Stanisław

1978: Świadkowie czy współdecydenci?, Kwartalnik Historyczny 85, 1978, s. 669–673. –

1979: „Grundherrschaft“ – kilka uwag historyczno–semantycznych, Kwartalnik Historyczny 86, 1979, s. 1001–1006.

RŮŽIČKA, Vladimír

Srv. Roučka, Bohuslav

RYANTOVÁ, Marie

Srv. též Čechura, Jaroslav

RYNEŠOVÁ, Blažena

1933: O účasti Oldřicha z Rožmberka na jednání o mír mezi Táborskými a Rakousy, ČNM 107, 1933, s. 55–75.

ŘEZNÍČEK, Jan

1979: Zlomky účtů s výdaji Jana I. z Kravař v Lipníku nad Bečvou v roce 1363, in: 140 let Státního oblastního archivu v Brně, Praha 1979, s. 145–156.

SABLONIER, Roger

1979: Adel im Wandel. Eine Untersuchung zur sozialen Situation des ostschweizerischen Adels um 1300, Göttingen 1979. – **1982:** Zur wirtschaftlichen Situation des Adels im Spätmittelalter, in: Adelige Sachkultur des Spätmittelalters. Internationaler Kongress Krems an der Donau 22. bis 25. September 1980, Wien 1982, s. 9–34. – **1985:** Rittertum, Adel und Kriegswesen im Spätmittelalter, in: Das ritterliche Turnier im Mittelalter. Beiträge zu einer vergleichenden Formen– und Verhaltensgeschichte des Rittertums, hg. Josef Fleckenstein, Göttingen 1985, s. 532–567. – **1997:** Schriftlichkeit, Adelsbesitz und adliges Handeln im 13. Jahrhundert, in: Nobilitas. Funktion und Repräsentation des Adels in Alteuropa, hg. Otto Gerhard Oexle u. a., Göttingen 1997, s. 67–100.

SAKAŘ, Josef

1935: Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí I. Do zániku hradu Týna r. 1698, 2. vyd., Týn nad Vltavou 1935.

SALABA, Josef

1898: Po stopách Březanovy ztracené Kroniky Rožmberské, ČČM 72, 1898, s. 128–139. – **1899:** Vyšebrodská kronika Rožmberská Václavem Březanem zčeštěná a prodloužená. S úvodem o jejím vzniku a ceně, VKČSN 1899, č. XIII (s. 1–19). – **1902:** O nekrologu Třeboňského kláštera a Chronicon Rosense, VKČSN 1902, č. XIII (s. 1–15). – **1904:** K historickým básním 15. století, ČMM 28, 1904, s. 352–369. – **1919:** Urbář fary v Zahájí, nejstarší urbář farský (Studie z dějin sociálních, církevních a místopisných ze století 14. až 17.), SHK 20, 1919, s. 77–92, 97–111. – **1921–23/I–III:** Příspěvky ke kritice urbářů, pozemkových a j. knih, katastrů, map, starých účtů atd., I. Selský archiv 14, 1921, č. 2 (54), s. 1–31, II. ib. 15, 1922, č. 1–2 (57–58), s. 1–16, III. ib. 16, 1923, č. 3–4 (63–64), s. 1–44. – **1930:** Doplnky ke kritice českých urbářů, Praha 1930 (= zvl. otisk z VKČSN 1929). – **1946:** Králová Kunhuta a rožmberská tradice, JSH 15, 1946, s. 15–19.

SANTIFALLER, Leo

1953: Beiträge zur Geschichte der Beschreibstoffe im Mittelalter. Mit besonderer Berücksichtigung der päpstlichen Kanzlei I. Untersuchungen, Graz – Köln 1953 (= MIÖG/ErgBd 16/1).

SAUER, Wilhelm

1882: Die ältesten Lehnbücher der Herrschaft Bolanden, Wiesbaden 1882.

SAUL, Nigel

1986: Scenes from Provincial Life. Knightly Families in Sussex 1280–1400, Oxford 1986.

SEDLÁČEK, August

1883: Aněžka z Rozemberka. Obrázek z XV. století, SbHist–1883, s. 110–118. – **1887:** Die altböhmisches Bestände des Oelser Archivs, SBKBGW 1887, s. 54–71. – **1890:** Listy ze ztracených archivů panských, kteréž se v Paprockého Diadochu připomínají, na pravý čas a pravé udání svedené. Snůška I, VKČSN 1890, s. 386–409. – **1891:** Gedanken über den Ursprung des böhmisch-mährischen Adels, VKČSN 1891, s. 229–243. – **1892:** Listy ze ztracených archivů panských... Snůška II, VKČSN 1892, s. 47–78. – **1914:** Pýcha urozenosti a vývody u starých Čechův a Moravanův, Praha 1914. – **1917:** Úvahy o osobách v stížných listech l. 1415 psaných, ČČH 23, 1917, s. 85–109, 310–352. – **1920:** Snůška starých jmen, jak se nazývaly v Čechách řeky, potoky, hory a lesy, Praha 1920. – **1920a:** Z dějin Vitorazska. Jak se tvořily a měnily meze Čech a Rakous Dolních, Tábor 1920. – **1921:** O starém rozdělení Čech na kraje, Praha 1921. – **1923:** Paměti a doklady o staročeských mírách a váhách, Praha 1923. – **1925:** Českomoravská heraldika II. Část zvláštní, Praha 1925 [reprint 1997]. – **1926:** Děje Prachenského kraje, Písek 1926. – **Atlasy 1–5:** Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty 1–5, vyd. Vladimír Růžek, Praha 2001–2003. – **H 1–15:** Hrady, zámky a tvrze království Českého 1–15, Praha 1883–1927. – **MS:** Místopisný slovník historický království Českého, Praha [1895–1908].

Srv. též Kolář, Martin

SEDLÁČEK, Jan

Srv. Mareš, František

SEDLÁK, František

1982: Klasifikácia písomností patrimoniálnej správy, SlArch 17, 1982, č. 2, s. 38–63.

von SEGGERN, Harm

+ **FOUQUET (hg.) 2000:** Adel und Zahl. Studien zum adligen Rechnen und Haushalten in Spätmittelalter und früher Neuzeit, Ubstadt–Weiher 2000.

SCHAAB, Meinrad

1971: Die Festigung der pfälzischen Territorialmacht im 14. Jahrhundert, in: Der deutsche Territorialstaat im 14. Jahrhundert II., hg. Hans Patze, Sigmaringen 1971 (= VuF, Bd. 14), s. 171–197.

SCHÄFER, Alfons

1964: Die ältesten Zinsrödel im Badischen Generallandesarchiv. Rödel als Vorläufer und Vorstufen der Urbare, ZGO 112, 1964, s. 297–372.

SCHALK, Karl

1888: Die niederösterreichischen weltlichen Stände des 15. Jahrhunderts. Nach ihren spezifischen Eigentumsformen, MIÖG/ErgBd 2, 1888, s. 421–454.

SCHELER, Dieter

1986: Levold von Northof. Fürstenerzieher und Geschichtsschreiber, in: Von Soest – aus Westfalen. Wege und Wirkung abgewanderter Westfalen im späten Mittelalter und in der frühen Neuzeit, hg. Heinz–Dieter Heimann, Paderborn 1986, s. 181–196. – **1994:** Rendite und Repräsentation. Der Adel als Landstand und landesherrlicher Gläubiger in Jülich und Berg im Spätmittelalter, RVJB 58, 1994, s. 121–132.

SCHEUFLER, V.

1962: Počátky voroplavy v Čechách, Český lid 49, 1962, s. 9–15.

SCHEYHING, Robert

1960: Eide. Amtsgewalt und Bannleihe. Eine Untersuchung zur Bannleihe im hohen und späten Mittelalter, Köln – Graz 1960.

SCHILP, Thomas

1997: ... in honore sancti Georgii... Burgkirche und Burgmannschaft: Erinnerungskultur der Reichsburg Friedberg im Mittelalter, in: Hundert Jahre Historische Kommission für Hessen 1897–1997 I., hg. Walter Heinemeyer, Marburg 1997, s. 181–207.

SCHLEIDGEN, Wolf–Rüdiger

1985: Kanzleiwesen, in: Land im Mittelpunkt der Mächte. Die Herzogtümer Jülich × Kleve × Berg, Kleve 1985³, s. 99–108. – **1986:** Das Kopiar der Grafen von Kleve, Kleve 1986. – **1999:** Territorialisierung durch Verwaltung. Anmerkungen zur Geschichte des Herzogtums Kleve – Mark im 15. Jahrhundert, RVJB 63, 1999, s. 152–186.

SCHLESINGER, Walter

1953: Verfassungsgeschichte und Landesgeschichte, HJbLG 3, 1953, s. 1–34.

SCHMID, Karl

1981: Prosopographische Forschungen zur Geschichte des Mittelalters, in: Aspekte der historischen Forschung in Frankreich und Deutschland. Schwerpunkte und Methoden, hg. Gerhard A. Ritter u. a., Göttingen 1981, s. 54–78.

SCHMIDT, G.

1886: Eine Reise von Halberstadt nach Pressburg und zurück. 1429 Dec. bis 1430 Febr., MIÖG 7, 1886, s. 647–652.

SCHMIDT, Valentin

1887: Das Rittergut Ruben bei Höritz, MVGDB 25, 1887, s. 82–92. – **1888–89:** Einige bisher unbekannte Urkunden, MVGDB 27, 1888–89, s. 326–334. – **1894–95/I–II:** Die Fälschung von Kaiser– und Königsurkunden durch Ulrich von Rosenberg, I. MVGDB 32, 1894, s. 317–337, II. ib. 33, 1895, s. 181–202. – **1896:** Beiträge zur Agrar– und Colonisationsgeschichte der Deutschen in Südböhmen I–II., MVGDB 34, 1896, s. 268–271. – **1896a:** Geschichtliches von der Stritschitzer deutschen Sprachinsel, MVGDB 34, 1896, s. 380–400. – **1896b:** Das Urbar des Stiftes Hohenfurt aus dem Jahre 1530, Cistercienser–Chronik 8, 1896, s. 129–137, 161–175, 193–200, 237–245, 266–272, 296–305, 328–340. – **1897–98/I–II:** Das Urbar der Herrschaft Rosenberg von 1598, I. MVGDB 35, 1897, s. 175–208, 273–304, 401–429, II. ib. 36, 1898, s. 125–133. – **1899:** Das Rosenberger Dominium und dessen Umgebung 1457–1460, nach den Notizen eines Rosenberger Beamten, MVGDB 37, 1899, s. 287–308. – **1900:** Budweis und die Wittigonen bis zum Beginne der Hussitenkriege, in: Programm der deutschen k. k.

Staats–Realschule in Budweis (1899)–1900, s. 3–16. – **1900a:** Zur Leidensgeschichte des Cistercienserstiftes Goldenkron. Urkundliche Beiträge, SMBCO 21, 1900, s. 85–94. – **1900b:** Beiträge zur Wirtschaftsgeschichte der Deutschen in Südböhmen *IV*. Zur Geschichte des Brauwesens, MVGDB 38, 1900, s. 6–51, 162–197, 287–336. – **1901:** Nachträge zum Hohenfurter Urkundenbuch, SMBCO 22, 1901, s. 434–445, 610–621. – **1901a:** Handelswege und Handelscentren in Südböhmen, in: Programm der deutschen k. k. Staats–Realschule in Budweis (1900)–1901, s. 3–29. – **1902:** Das Krummauer Heilthumsfest, in: Festschrift des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen seinen Mitgliedern gewidmet zur Feier des 40jährigen Bestandes, 27. Mai 1902, Prag 1902, s. 117–125. – **1904:** Die Zünfte auf dem Gebiete der Herren von Rosenberg, MVGDB 42, 1904, s. 442–457. – **1907:** Kulturelle Beziehungen zwischen Südböhmen und Passau, MVGDB 45, 1907, s. 112–120. – **1908:** Südböhmen während der Hussitenkriege, MVGDB 46, 1908, s. 203–245, 326–356. – **1909:** Testament Peters von Rosenberg vor seinem Zuge gegen die Preußen 1324, MVGDB 47, 1909, s. 62–65. – **1909a:** Die kirchliche Verhältnisse in Südböhmen seit dem Ende des Hussitenkrieges bis zur Bannung des Königs Georg von Podiebrad (1436–1466), in: 38. Programm des k. k. deutschen Staatsgymnasiums in Budweis (1908)–1909, s. 3–21. – **1912:** Abt Sigismund Pirchan aus Hohenfurt, Bischof von Salona. Ein Beitrag zur Geschichte des Basler Konzils, SMBCO 33, 1912, s. 643–652. – **1912a:** Goldenkrons Knechtung. Urkundliche Beiträge, Cistercienser–Chronik 24, 1912, s. 33–36. – **1914:** Alte agrarische Urkunden, MVGDB 52, 1914, s. 176–178. – **1915:** Zur Geschichte des Krummauer Bergbaues, in: Programm des k. k. deutschen Staatsgymnasiums in Budweis (1914)–1915, s. 3–14. – **1915a:** Die Benediktinerpropstei Ottau in Südböhmen, SMBCO 36, 1915, s. 43–56. – **1920:** Ein Pfarrerverzeichnis aus der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts. Zugleich ein Beitrag zur Kritik der *Registra decimarum papalium*, MVGDB 58, 1920, s. 100–103. – **1921:** Einstige Edelsitze bei Krummau, in: Festschrift zur Feier des fünfzigjährigen Bestandes des Staats–Obergymnasiums in Krummau, Krummau 1921, s. 20–29. – **1922:** Die Hohenfurter Matrikel bis 1607, Cistercienser–Chronik 34, 1922, s. 17–20, 40–44, 54–59. – **1923:** Versuch einer Siedlungsgeschichte des Böhmerwaldes, Oberplan [1923]. – **1923a:** Höritz im Böhmerwalde, Budweis 1923. – **1926:** Einsiedler in Südböhmen, Glaube und Heimat 4, 1926, s. 174–175, 181–182, 198, 204. – **1927:** Der Langenbrucker Teich, Waldheimat 4, 1927, s. 23. – + **PICHA 1903:** Eine Höritzer Urkunde, MVGDB 41, 1903, s. 447–448. – + **PICHA 1904:** Das wissenschaftliche Leben und der Humanismus in Krummau im 15. Jahrh., MVGDB 42, 1904, s. 61–77. – + **PICHA 1906:** Ein Gojauer Pfarrinventar aus dem Ende des 15. Jahrhunderts, MVGDB 44, 1906, s. 180–209.

Srv. též Kubitschek, Rudolf

SCHMIDT–WIEGAND, Ruth

1977: Eid und Gelöbniß, Formel und Formular im mittelalterlichen Recht, in: Recht und Schrift im Mittelalter, hg. Peter Classen, Sigmaringen 1977 (= VuF, Bd. 23), s. 55–90.

SCHMIDTCHEN, Volker

1987: Aspekte des Strukturwandels im europäischen Kriegswesen des späten Mittelalters und ihre Ursachen, in: Europa 1500. Integrationsprozesse im Widerstreit: Staaten,

Regionen, Personenverbände, Christenheit, hg. Ferdinand Seibt – Winfried Eberhard, Stuttgart 1987, s. 445–467. – **1990:** Kriegswesen im späten Mittelalter. Technik, Taktik, Theorie, Weinheim 1990.

SCHNEIDER, Joachim

Srv. Möhring–Müller, Helga

SCHNEIDER, Reinhard

1998: Formen und Motive mittelalterlicher Sprachenpolitik, in: *Lectiones eruditorum extraneorum in facultate philosophica Universitatis Carolinae Pragensis factae* 5, 1998, s. 7–23.

SCHRECKER, Ulrich

1906: Das landesfürstliche Beamtentum in Anhalt von seinen ersten Anfängen bis zum Erlass bestimmter Verwaltungsordnungen (ungefähr 1200–1574), Breslau 1906.

SCHREINER, Klaus

1983: „Grundherrschaft“. Entstehung und Bedeutungswandel eines geschichtswissenschaftlichen Ordnungs- und Erklärungsbegriffs, in: *Die Grundherrschaft im späten Mittelalter I*, hg. Hans Patze, Sigmaringen 1983 (= *VuF*, Bd. 27), s. 11–74.

SCHRENK, Christhard

1986: Urbarauswertung mit Hilfe des Computers, in: *Datenbanken und Datenverwaltungssysteme als Werkzeuge historischer Forschung*, hg. Manfred Thaller, St. Katharinen 1986, s. 43–73.

SCHUBERT, Ernst

1996: Fürstliche Herrschaft und Territorium im späten Mittelalter, München 1996 (= *Enzyklopädie deutscher Geschichte*, Bd. 35). – **1998:** Einführung in die deutsche Geschichte im Spätmittelalter, Darmstadt 1998². – **2002:** Alltag im Mittelalter. Natürliches Lebensumfeld und menschliches Miteinander, Darmstadt 2002.

SCHUBRING, Klaus

1978: Ein Adelsbund als neutraler Schiedsrichter. Der St. Georgenschild im Hegau und die Roßhaupter–Fehde 1436/37, *SVGBU* 96, 1978, s. 7–29.

SCHULZ, Václav

1903: Purkrabí hradu Pražského v letech 1438–1711, *VKČSN* 1903, č. XII (s. 1–17).

SCHWALLER, Jan

1994: Hejtmané na pardubickém panství za Viléma z Pernštejna v letech 1490–1521, *HeraldGen* 27, 1994, s. 103–114.

SCHWANKE, Robert

1939: Beiträge zum Urkundenwesen der Grafen von Cilli (1341–1456), *MIÖG/ErgBd* 14, 1939, s. 411–422.

SCHWANZAR, Christine

1993: Die mittelalterliche Glashütte am Sternstein, Bad Leonfelden, Oberösterreich, in: *Beiträge zur Mittelalterarchäologie in Österreich* 9, 1993, s. 129–138.

SCHWARZ, Brigide

1983: Ämterkäuflichkeit, eine Institution des Absolutismus und ihre mittelalterlichen Wurzeln, in: *Staat und Gesellschaft in Mittelalter und Früher Neuzeit. Gedenkschrift für Joachim Leuschner*, Göttingen 1983, s. 176–196.

SCHWARZ, Dietrich W. H.

1951: Zwei gotische Archivschränke aus Zürich, in: Festschrift zur Feier des zweihundertjährigen Bestandes des Haus-, Hof- und Staatsarchivs II., hg. Leo Santifaller, Wien 1951 (= MÖStA/ErgBd 3), s. 514–517.

SCHWARZ, Ulrich

1997: Die ältesten Register der welfischen Herzöge für das Land Braunschweig (1344–1400), AD 43, 1997, s. 285–316. – **1998:** Das Register der welfischen Herzöge Bernhard und Heinrich für das Land Braunschweig 1400–1409 (=1427), Hannover 1998.

Srv. též Fenske, Lutz

SCHWARZKOPF, Ursula

1970: Die Rechnungslegung des Humbert de Plaine über die Jahre 1448 bis 1452. Eine Studie zur Amtsführung des burgundischen maître de la chambre aux deniers, Göttingen 1970.

SCHWARZMAIER, Hansmartin

1967: Das Archiv der Freiherrn von Enzberg und der Aufbau ihrer Herrschaft, ZWLG 26, 1967, s. 62–78.

SCHWARZMEIER, Johann

1929: Im Ringe des Krummauer Schloßberges, Krummau 1929.

SCHWEIZER, P.

+ **GLÄTTLI 1904:** Das habsburgische Urbar II/2, Basel 1904 (= Quellen zur Schweizer Geschichte, Bd. 15/2).

Srv. též Maag, Rudolf

SCHWER, Wilhelm

1952: Stand und Ständeordnung im Weltbild des Mittelalters. Die geistes- und gesellschaftsgeschichtlichen Grundlagen der berufständigen Idee, Paderborn 1952².

SCHWINGES, Rainer Christoph

1986: Deutsche Universitätsbesucher im 14. und 15. Jahrhundert. Studien zur Sozialgeschichte des Alten Reiches, Stuttgart 1986. – **1996:** Karrieremuster: Zur sozialen Rolle der Gelehrten im Reich des 14. bis 16. Jahrhunderts. Eine Einführung, in: Gelehrte im Reich. Zur Sozial- und Wirkungsgeschichte akademischer Eliten des 14. bis 16. Jahrhunderts, hg. Rainer Christoph Schwinges, Berlin 1996 (= ZHF, Beiheft 18), s. 11–22.

SIEGRIST, Marianne

Srv. of Ely, Richard

SIKORA, Franciszek

1995: Grzymałowie z Businy w służbie Władysława Jagielly, in: Polska, Prusy, Ruś. Rozprawy ofiarowane prof. zw. dr. hab. Janowi Powierskiemu w trzydziestolecie pracy naukowej, red. Błażej Śliwiński, Gdańsk 1995, s. 149–162.

SILVIO, Enea

1998: Historia Bohemica – Historie česká, vyd. a přel. Dana Martínková et al., Praha 1998.

SIMON, Thomas

1995: Grundherrschaft und Vogtei. Eine Strukturanalyse spätmittelalterlicher Herrschaftsbildung, Frankfurt am Main 1995.

SIMON–MUSCHEID, Katharina

1999: Reden und Schweigen vor Gericht. Klientelverhältnisse und Beziehungsgeflechte im Prozeßverlauf, in: *Devianz, Widerstand und Herrschaftspraxis in der Vormoderne. Studien zu Konflikten im südwestdeutschen Raum (15.–18. Jahrhundert)*, hg. Mark Häberlein, Konstanz 1999, s. 35–52.

SKÝBOVÁ, Anna

+ **PORÁK 1985**: *Listy Bílé paní Rožmberské*, Praha 1985.

SLÁMA, František Josef

1838: *Obraz minulosti starožitného města Prachatic*, Praha 1838.

SLAVÍK, Jiří

+ **SVOBODA 1996**: Ke stavební podobě hrádku a tvrzí na Strakonicku, *CB* 5, 1996, s. 301–330.

SLEPIČKA, Karel

1956: Rožmberská tvrz Zrůbek u Sedlčan, *JSH* 25, 1956, s. 15–20.

SLEZÁKOVÁ, Veronika

2001: Počátky a vývoj nejstarších moravských landfrýdů z let 1387, 1396, 1405 a 1412, *ČMM* 120, 2001, s. 315–336.

SŁIWIŃSKI, Blażej

1997: Z badań nad początkami karier młodszych synów rycerzy polskich, in: *Homines et societas. Czasy Piastów i Jagiellonów*, red. T. Jasiński, Poznań 1997, s. 325–336.

SŁOŃ, Marek

1997: Hospitals in the City of Lwów in the Middle Ages, *APH* 75, 1997, s. 5–25.

SMÍŠKOVÁ, Helena

2000: K dataci nejstaršího frýdlantského urbáře, *ArchČ* 50, 2000, s. 226–230.

SMITH, Charles W.

1987: A Conflict of Interest? Chancery Clerks in Private Service, in: *People, Politics and Community in the Later Middle Ages*, ed. Joel Rosenthal – Colin Richmond, Gloucester – New York 1987, s. 176–191.

SOCHACKA, Anna

1993: Jan z Czyżowa, namiestnik Władysława Warneńczyka. Kariera rodziny Pólkozów w średniowieczu, Lublin 1993.

SOMMER, Petr

1977: Archeologický výzkum na náměstí a u kostela sv. Vavřince ve Vysokém Mýtě, o. Ústí nad Orlicí, in: *Středověká archeologie 1977*, s. 121–122.

SOUKUPOVÁ, Helena

1996: Klášter minoritů a klarisek v Českém Krumlově, *PP* 6, 1999, č. 2, s. 69–86.

SPANGENBERG, Hans

1909: *Landesherrliche Verwaltung, Feudalismus und Ständetum in den deutschen Territorien des 13. bis 15. Jahrhunderts*, *HZ* 103, 1909, s. 473–526. – 1912: *Vom Lehnstaat zum Ständestaat. Ein Beitrag zur Entstehung der landständischen Verfassung*, München – Berlin 1912.

SPĚVÁČEK, Jiří

1986: *Václav IV. K předpokladům husitské revoluce 1361–1419*, Praha 1986.

SPIESS, Karl–Heinz

1978: Lehnsrecht, Lehnspolitik und Lehnverwaltung der Pfalzgrafen bei Rhein im Spätmittelalter, Wiesbaden 1978. – **1992:** Ständische Abgrenzung und soziale Differenzierung zwischen Hochadel und Ritteradel im Spätmittelalter, RVJB 56, 1992, s. 181–205. – **1993:** Familie und Verwandtschaft im deutschen Hochadel des Spätmittelalters. 13. bis Anfang des 16. Jahrhundert, Stuttgart 1993 (= VSWG, Beiheft 111). – **1995:** Burg und Herrschaft im 15. und 16. Jahrhundert, in: Landesgeschichte und Reichsgeschichte. Festschrift für Alois Gerlich zum 70. Geburtstag, hg. Winfried Dotzauer u. a., Stuttgart 1995, s. 195–212. – **1998:** Zum Gebrauch von Literatur im spätmittelalterlichen Adel, in: Kultureller Austausch und Literaturgeschichte im Mittelalter, hg. Ingrid Kasten u. a., Sigmaringen 1998 (= Francia, Beiheft 43), s. 85–101. – **2001:** Aufstieg in den Adel und Kriterien der Adelszugehörigkeit im Spätmittelalter, in: Zwischen Nicht–Adel und Adel, hg. Kurt Andermann – Peter Johanek, Stuttgart 2001 (= VuF, Bd. 53), s. 1–26.

SPORHAN–KREMPEL, Lore

+ **STROMER 1960:** Das Handelshaus der Stromer von Nürnberg und die Geschichte der ersten deutschen Papiermühle, VSWG 47, 1960, s. 81–104.

SPRANDEL, Rolf

1968: Das Eisengewerbe im Mittelalter, Stuttgart 1968. – **1977:** Die territorialen Ämter des Fürstentums Würzburg im Spätmittelalter, JFL 37, 1977, s. 45–64. – **1978:** Verfassung und Gesellschaft im Mittelalter, Paderborn etc. 1978².

SPREITZHOFER, Karl

1981: Ritter und Bauer. Die soziale Stellung der stubenbergischen Dienstmansschaft im ausgehenden Mittelalter, dargestellt an oststeirischen Beispielen, in: Siedlung, Macht und Wirtschaft. Festschrift Fritz Posch zum 70. Geburtstag, hg. Gerhard Pferschy, Graz 1981, s. 129–139.

STACH, Jiří

1989: Nejstarší zmínka o Zlivi a Česňovicích, Výběr 26, 1989, č. 3, s. 31.

STARÝ, Václav

1976: Nejstarší zachovaná prachatická městská kniha, in: Okresní archiv v Prachaticích 1955–1975, Prachatic 1976, s. 16–41. – **1978:** Vývoj Prachatic od počátku 14. do počátku 15. století, JSH 47, 1978, s. 97–103. – **1982:** Nejstarší zachovaná vimperská městská kniha, ATreb (5), 1982, s. 27–37. – **1986:** Soupis obyvatel města Prachatic z roku 1585, ATreb (6), 1986, s. 70–109. – **1990:** Městská radnice v Prachaticích, JSH 59, 1990, s. 198–207. – **2001–02:** Kdy se změnilы rozměry prachatického náměstí?, Zlatá stezka 8–9, 2001–2002, s. 261–265.

STEFFENS, Rudolf

1997: Historische Weinbauterminologie in den spätmittelalterlichen Rechnungen aus Oberlahnstein, RVJB 61, 1997, s. 225–270.

STEINEGGER, Fritz

1969: Das Urbar der Pflege zu Lichtenberg und des Gerichtes Glurns von 1429–1432, in: Festschrift Hans Lentze zum 60. Geburtstag, hg. Nicolaus Grass – Werner Ogris, Innsbruck – München 1969, s. 535–562.

STEINHAUSEN, Josef

1950–51: Die Waldbienenwirtschaft der Rheinlande in ihrer historischen Entwicklung, RVJB 15–16, 1950–1951, s. 226–257.

STEINKO, Franz

1902: Gedenkbuch des Marktes Strobnitz, Strobnitz 1902.

STEJSKAL, Aleš

1992: Finanční zpronevěry a jejich funkce v politické a kulturní reprezentaci vrchnostenské byrokracie v Čechách na přelomu 16. a 17. století (Perspektivy výzkumu), in: Život na šlechtickém sídle v 16.–18. století, red. Lenka Bobková (= AUP – Philos. et Hist. 1, Opera Historica 1), Ústí n. Labem 1992, s. 82–94. – 1995/97: Služební cesty rožmberských úředníků 1589–1611, in: Cesty a cestování v životě společnosti (= AUP–Philos. et Hist. 3, Studia historica 2, 1995), Ústí n. L. 1997, s. 199–208. – 1997: Bauer – Beamter – Herr. Grundsätze des Kommunikationssystems auf dem Rosenbergischen Dominium in den Jahren 1550–1611, in: Gutsherrschaftsgesellschaften im europäischen Vergleich, hg. Jan Peters, Berlin 1997, s. 211–224. – 1997a: Instituce hospod v sociální teorii a praxi rožmberského dominia (1551–1611), in: Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku (16.–18. století), red. Michaela Kokojanová, Prostějov 1997, s. 376–408. – 1999: Neznámé pozdně středověké sklárny na rychtě ve Zbytinách, Sviňovicích, Sadlíně, Sv. Máří Magdaléně a Chrobolech. (K mapě sklářských hutí na jižní Šumavě), Výběr 36, 1999, s. 83–97. – 2001: Třeboňské opevnění z let 1525–1526 v písemných pramenech (Geneze a průběh stavby, pracovní síly, finanční náklady, jednotlivci), PP 8, 2001, č. 1, s. 3–20.

STELZER, Winfried

1982: Gelehrtes Recht in Österreich. Von den Anfängen bis zum frühen 14. Jahrhundert, Wien – Köln – Graz 1982 (= MIÖG, Erg.bd. 26).

STERCKEN, Martina

1989: Königtum und Territorialgewalten in den rhein–maasländischen Landfrieden des 14. Jahrhunderts, Köln – Wien 1989.

STERNBERG, Kaspar Maria

1836–37/I.1–2: Umriss einer Geschichte der böhmischen Bergwerke Bd. I/1–2, Prag 1836–1837.

STÖLLER, Ferdinand

1929: Österreich im Kriege gegen die Hussiten (1420–1436), JbLkNÖ, N.F. 22, 1929, s. 1–87.

STOLZ, Otto

1998: Geschichte der Verwaltung Tirols, hg. Dietrich Thaler – Fridolin Dörrer, Innsbruck 1998.

STONE, Lawrence

1966: Social Mobility in England, 1500–1700, P&P 1966, č. 33, s. 16–55. – 1971: Prosopography, Daedalus. Journal of the American Academy of Arts and Sciences 100, 1971, s. 46–79.

STOREY, R. L.

1982: Gentleman–bureaucrats, in: Profession, vocation and culture in later medieval

England. Essays dedicated to the memory of A. R. Myers, ed. Cecil H. Clough, Liverpool 1982, s. 90–129.

STÖRMER, Wilhelm

1987: Die innere Konsolidierung der wittelsbachischen Territorialstaaten in Bayern im 15. Jahrhundert, in: Europa 1500. Integrationsprozesse im Widerstreit: Staaten, Regionen, Personenverbände, Christenheit, hg. Ferdinand Seibt – Winfried Eberhard, Stuttgart 1987, s. 175–194.

STOWASSER, Otto H.

1914: Die österreichischen Kanzleibücher vornehmlich des 14. Jahrhunderts und das Aufkommen der Kanzleivermerke, MIÖG 35, 1914, s. 688–724.

STREICH, Brigitte

1989: Zwischen Reisherrschaft und Residenzbildung: Der wettinische Hof im späten Mittelalter, Köln – Wien 1989. – **1991:** „Uf dem zcoge zcu unserm Herrn dem Romischen Kunige“. Die Aachenfahrt des sächsischen Hofes im Sommer 1442, RVJB 55, 1991, s. 32–57. – **1991a:** „Amechtmann unde Gewinner...“. Zur Funktion der bürgerlichen Geldwirtschaft in der spätmittelalterlichen Territorialverwaltung (Mit besonderer Berücksichtigung der Wettinischer Lande), VSWG 78, 1991, s. 365–392. – **1996:** Herrschaft, Verwaltung und höfischer Alltag in den Grafschaften Hoya und Diepholz im 16. Jahrhundert, NSJbLG 68, 1996, s. 137–173. – **2000:** Das Amt Altenburg im 15. Jahrhundert. Zur Praxis der kursächsischen Lokalverwaltung im Mittelalter, Weimar 2000.

STRNADT, Julius

1907: Das Land im Norden der Donau, AÖG 94, 1907, s. 83–310.

STRÖHL, Hugo Gerard

1893: Die Wappen der Äbte des Prämonstratenserstiftes Schlägl, in: Jahrbuch der k. k. Heraldischen Gesellschaft „Adler“, N.F. 3, 1893, s. 115–142.

von STROMER, Wolfgang

Srv. Sporhan–Krempel, Lore

STRUCK, Wolf Heino

1957: Kircheninventare der Grafschaft Diez von 1525/26 und ihr zeitgeschichtlicher Hintergrund. Ein Beitrag zur Geschichte des landesherrlichen Kirchenregiments, Nassauische Annalen 68, 1957, s. 58–106.

STRÍBRSKÝ, František

1947: Miličinský hrad, JSH 16, 1947, s. 15–16.

STUTZ, Ulrich

1906: Das habsburgische Urbar und die Anfänge der Landeshoheit, ZSSRG/GA 27, 1906, s. 192–257.

SUCHÝ, Marek

2003: Solutio Hebdomadaria Pro Structura Templi Pragensis. Stavba svatovítské katedrály v letech 1372–1378, díl I. (= Castrum Pragense 5), Praha 2003.

SULITKOVÁ, Ludmila

Srv. Jordánková, Hana

SUPRUNIUK, Anna

1996: Wpływ koligacji rodzinnych na przebieg karier urzędniczych w księstwie plockim

na pruelomie XIV i XV wieku, in: *Genealogia. Rola związków rodzinnych i rodowych w życiu publicznym w Polsce średniowiecznej na tle porównawczym*, red. Andrzej Radziński – Jan Wroniszewski, Toruń 1996, s. 153–170.

SVATOŠ, Michal

1994: Sociální integrace absolventů pražské univerzity 1348–1419, in: *Husitství – Reformace – Renesance. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela I.*, red. Jaroslav Pánek et al., Praha 1994, s. 157–166.

SVEJKOVSKÝ, František

1952: Staročeské vojenské řády. Hájek – Vlček. Žižka, listy a kronika, Praha 1952.

SVĚTECKÝ, Petr Kašpar

1759–61/I–IV: Historische Nachrichten meistens zu Behuf und Verbesserung, auch Continuation des Paprocký... angelegt... 1759 [rkp. SOA Třeboň, sign. A 22/I–IV]. I. Erster Carmasin Rother Kwatern oder Protocol, 1759; II. Zweyter Schwarzer Kwatern oder Protocol, 1760; III. Dritter Schwarzer Kwatern oder Protocol, 1761; IV. [bez titulního listu].

SVOBODA, Ladislav

Srv. též Slavík, Jiří

SVOBODA, Miroslav

1999: „Ját' chci s tebu hnání učiniti s ostrým“. Sonda do života jihočeského šlechtice před polovinou 15. století, JSH 68, 1999, s. 25–34.

SVOBODNÝ, Petr

1986: Sociální a regionální struktura literárně činných absolventů pražské univerzity v letech 1500–1620, AUC–HUCP 26, 1986, č. 1, s. 7–36.

SZYBKOWSKI, Sobiesław

1998: Polish Staff as a Social Group in the Chancery of Grand Duke Witold, QMAEN 3, 1998, s. 75–94.

SZYMCZAKOWA, Alicja

1981: Nowe urzędy kasztelańskie w Łęczyckiem i Sieradzkiem (XIV–XV w.), in: *Acta Universitatis Lodziensis – Folia historica* 2, 1981, s. 129–151. – **1984:** Urzędnicy łęczyccy i sieradzcy do połowy XV wieku, Łódź 1984 (= *Acta Univ. Lodziensis – Folia Historica* 20). – **1999:** Rodzina czy klientela? Komornicy urzędników sieradzkich w XV. wieku, in: *Genealogia. Władza i społeczeństwo w Polsce średniowiecznej*, red. Andrzej Radziński et al., Toruń 1999, s. 125–140.

ŠEBÁNEK, Jindřich

1925: Příspěvek ke konci sporu o dědictví rožmberské, ČSPSČ 33, 1925, s. 89–102.

ŠENKÝŘOVÁ, Jana

Srv. Janiš, Dalibor

ŠIMÁK, Josef Vítězslav

1896: Spor o dědictví Rožmberské 1523–1528, ČČM 70, 1896, s. 81–112, 308–322, 419–441.

ŠIMEČEK, Zdeněk

1955: Lapkovské bratrstvo Václava Hrona na Prachaticku, JSH 24, 1955, s. 27–30. –

1955a: Hejtmané v Českých Budějovicích (Příspěvek k dějinám úřadu podkomořského

za válek husitských), JSH 24, 1955, s. 41–49. – **1955b**: Zprávy o středověkých městských knihách ze Sezimova Ústí, JSH 24, 1955, s. 30–32. – **1963**: Monopolní obchod s vínem v Českých Budějovicích (1424–1434), SH 11, 1963, s. 7–65. – **1965**: České Budějovice v období husitském, JSH 34, 1965, s. 14–30. – **1969**: Linz und die Nachrichtenvermittlung nach Böhmen vom 15. bis zum 17. Jahrhundert, HJbSL 1969, s. 269–290. – **1971**: O poddanských poměrech v nejjižnější oblasti Čech v období předhusitském, ČsČH 19, 1971, s. 568–574. – **1971a**: Obchod jižních Čech s Rakousy v 2. polovině 15. a na počátku 16. století, ČsČH 19, 1971, s. 683–710.

ŠIMEK, František

1914: Z archivu městského v Trhových Svinech, in: 42. výroční zpráva c. k. českého gymnasia v Č. Budějovicích za školní rok 1914, s. 3–10.

ŠIMEK, Tomáš

1970: Kancelář Petra z Rožmberka v letech 1310–1347, Sborník prací východočeských archivů 1, 1970, s. 9–41.

Srv. též Kuba, Jiří

ŠIMKOVÁ, Marie

1976: Rožmberská kancelář na přelomu 15. a 16. století (Rožmberská falsa), dipl. práce FF UJEP Brno 1976.

ŠIMŮNEK, Robert

1994: K vnitřní struktuře rožmberského dominia za vladařství Oldřicha II. (se zaměřením na dějiny jihočeského dominia v době pohusitské), dipl. práce FF UK Praha 1994. – **1997–98**: Jan Smil z Křemže. K postavení nižší šlechty v jižních Čechách v první polovině 15. století, JSH 66–67, 1997–1998, s. 3–12. – **1998**: Dědictví po Čenkovi z Vartenberka (K rožmbersko–vartenberským vztahům v 1. polovině 15. století), MHB 5, 1998, s. 105–118. – **1999**: Urbář panství Vítkův Kámen z roku 1515, HG 30, 1999, s. 207–245. – **1999a**: Die Laienfrömmigkeit im 14. und 15. Jahrhundert im Lichte der Nekrologien, in: Geist, Gesellschaft, Kirche im 13.–16. Jahrhundert, hg. František Šmahel, Praha 1999 (= Colloquia mediaevalia Pragensia 1), s. 229–239. – **2000**: K dějinám Deštné ve 14.–15. století, Výběr 37, 2000, s. 32–39. – **2000a**: Terminologie služebných vztahů v pozdně středověkých Čechách, MHB 7, 2000, s. 175–190. – **2000b**: Rožmberská klientela 15. století I. Pavel Dětrichovic, novoměstský purkmistr v rožmberských službách, Výběr 37, 2000, s. 186–193. – **2000c**: Rožmberská klientela 15. století II. Mikuláš z Krchleb, Výběr 37, 2000, s. 307–311. – **2001**: Zlomek urbaniálního rejstříku panství Bor (po 1476), HG 31, 2001, s. 277–297. – **2001a**: Rožmberská klientela 15. století III. Jan Jedlice z Obděnic a Konrád z Petrovic, Výběr 38, 2001, s. 228–236. – **2002**: Zlomky neznámé knihy register centrální rožmberské správy (ca. 1450–1465), TA 11, 2002, s. 67–108. – **2002a**: Hradní inventář jako typ písemnosti a možnosti jeho badatelského využití (Na příkladu inventářů rožmberských hradů ca. 1450–1470), HT 13, 2002, s. 229–253. – **2002b**: Rožmberská klientela 15. století IV. Služebné vztahy v horizontu několika generací (z Kozího, z Kraselova, z Větrní), Výběr 39, 2002, s. 130–146. – **2003**: Unikátní dokumentace: Panství Třeboň 1420–1520 (S edicí pramenů z let 1493–1523?), HG 32, 2003, s. 195–237. – **2003a**: Das Verwaltungssystem adeliger Dominien im Spätmittelalter: Böhmisches und mitteleuropäisches Modell, Historica 10,

2003, s. 29–52. – **2003–04:** Lesní správa na panství Choustník v polovině 15. století (S edicí rejstříku prodeje dřeva z roku 1447), TA 12, 2003–2004. – **2004:** Dvojí inventář špitálního kaplanství v Jindřichově Hradci (1497, 1520), Výběr 41, 2004, s. 123–129. – **2004a:** Rožmberská klientela 15. století V. Defraudace helfenburského purkrabího Jindřicha Žakavce z Lažan, Výběr 41, 2004, s. 218–228. – **2004b:** Smlouva o výkon úřadu/služby jako typ pramene a možnosti jeho badatelského využití (S edicí pramenů z let 1477–1485), HT 14, 2004, s. 363–388. – **2005:** Tábor a jeho sousedé. Typ modu vivendi v pohusitských Čechách, HT – Supplementum 3, (Tábor) 2005 (v tisku). – + **TRESP 2000–01:** Beiträge zur Praxis des spätmittelalterlichen böhmischen Söldnerwesens. Das Söldnerwesen der Herren von Rosenberg um die Mitte des 15. Jahrhunderts. Die Söldnerwerbungen Herzog Ludwigs des Reichen von Bayern–Landshut in Böhmen (1459–1462) – mit Prosopografie, TA 10, 2000–2001, s. 73–174.

ŠITTLER, Eduard

Srv. Podlaha, Antonín

ŠMAHEL, František

1956: Rejstřík budějovického lapkovského bratrstva z let 1434–35, JSH 25, 1956, s. 1–15. – **1958:** Českobudějovické vojenské rejstříky z doby husitské, HaV 1958, s. 321–367. – **1979:** Nižší školy na Podblanicku a Vltavsku do roku 1526, SVPP 19, 1979, s. 133–171. – **1980:** Záhady dvou Žižků a Žižkova věku, HT 3, 1980, s. 5–50. – **1982:** Regionální původ, profesionální uplatnění a sociální mobilita graduovaných studentů pražské univerzity v letech 1433–1622, in: Zprávy Archivu Univerzity Karlovy 4, 1982, s. 3–28. – **1982a:** Táborští vladaři, FHB 4, 1982, s. 83–125. – **1986–87:** Dvanáct pramenných sond k sociálním poměrům na Tábořsku od poloviny 14. do konce 15. století, HT 9, 1986–87, s. 277–322. – **1987:** Dva formulářové kusy z husitského Tábora, TA 1, 1987, s. 57–60. – **1989:** Drobné prameny k válečné ekonomice: Obležení Vodňan na jaře 1443, TA 2, 1989, s. 9–36. – **1992:** Obrisy českého stavovství od konce 14. do počátku 16. století, ČČH 90, 1992, s. 161–186. – **1995–96/I–IV:** Husitská revoluce I–IV., Praha 1995–1996². – **1998:** Žáci a klerici na venkovských farách v českém středověku, in: Scientia nobilitat. Sborník prací k počtě prof. PhDr. Františka Kavky, DrSc., red. Michal Svatoš, Praha 1998, s. 71–77. – + **kol. 1988–90/I–II:** Dějiny Tábora I. Díl I/1. Do roku 1421, Praha 1988; II. Díl I/2. Do roku 1452, České Budějovice 1990. – + **TECL – UHLÍŘ** **1993:** Příspěvky archivní (Ke 130. výročí nálezů souboru středověkých rukopisů prof. Martinem Kolářem v Táboře), TA 5, 1993, s. 5–19.

ŠTIH, Peter

1996: Studien zur Geschichte der Grafen von Görz. Die Ministerialen und Milites der Grafen von Görz in Istrien und Krain, Wien–München 1996 (= MIÖG, ErgBd 32).

ze ŠTÍTNÉHO, Tomáš

1956: Knížky o hře šachové i jiné, vyd. František Šimek, Praha 1956.

ŠTREJN, Zdeněk

b. d.: Rožmberská država od jejího vzniku až do roku 1412, diss. FF UK(?) Praha b. d. (Archiv UK Praha, Diss. 2735/A–B; část A (= text) ztracena).

ŠUBRTOVÁ, Alena

Srv. Husa, Václav

ŠUSTA, Josef (st.)

1898: Fünf Jahrhunderte der Teichwirthschaft zu Wittingau. Ein Beitrag zur Geschichte der Fischzucht mit besonderer Berücksichtigung der Gegenwart, Stettin 1898.

ŠUSTA, Josef (ml.)

1896: Kritické příspěvky k dějinám Přemysla Otakara II., ČČH 2, 1896, s. 203–209. –

1906: Glossy k rožmberskému urbáři, ČČH 12, 1906, s. 34–43. – **1907:** Úroční rejstřík kláštera Zlatokorunského z počátku 15. věku, ČČH 13, 1907, s. 312–322. – **1909:** Purkrabské účty panství Novohradského z let 1390–1391, Praha 1909. – **1995:** Jindřich z Rožmberka [studie z let 1892/1893], vyd. Ivan Hlaváček, Praha 1995.

ŠVÁBEK, V.

Srv. Anderle, Jan

TADRA, Ferdinand

1878: Stavba kláštera minoritů (nyní špitálu) sv. Jana Křtitele v Jindřichově Hradci r. 1369, PA 11, 1878, s. 429–430. – **1880:** Ukazování sv. ostatků v Č. Krumlově v XIV. věku, ČČM 54, 1880, s. 432–437. – **1883:** Jakého zaopatření dostávalo se nižším úředníkům a služebníkům dvorským sestárlym neb ke službě neschopným?, SH 1, 1883, s. 281–283. – **1887:** Nově nalezené rukopisy formulářů XIII. a XIV. století, Praha 1887. – **1890:** Formulář kanceláře Rožmberské. Rukopis c. k. veřejné a universitní knihovny Pražské, VKČSN 1890, s. 243–274. – **1892:** Kanceláře a písaři v zemích českých za králů z rodu lucemburského Jana, Karla IV. a Václava IV. (1310–1420). Příspěvek k diplomacie české, Praha 1892. – **1893:** Kniha protokolů auditorů papežských z konce 14. století, VKČSN 1893, č. IV. (s. 1–41). – **1895:** Summa cancellariae (Cancellaria Caroli IV.). Formulář král. kanceláře české XIV. století, Praha 1895. – **1899:** Rukopisné zlomky Drkolenské, VČA 8, 1899, s. 139–150. – **1899a:** Ukazování sv. ostatků v Českém Krumlově ve XIV. věku, ČČM 73, 1899, s. 173–174.

TANDECKI, Janusz

Srv. Nowak, Zenon Hubert

TECL, Rudolf

1986–87: Tábor a bitva u Křeče v roce 1435, HT 9, 1986–87, s. 153–190. – **1987:** Prameny k dějinám Tábora druhé poloviny 15. a počátku 16. století: 1458–1516 (1519). Část 1. Úvod a léta 1458–1471, TA 1, 1987, s. 69–87. – **1987a:** Několik poznámek k českému listu Vavřince z Cepu pravděpodobně z roku 1395, JSH 56, 1987, s. 206–212. – **1988:** Zpráva o středověké městské knize z Veselí nad Lužnicí, JSH 57, 1988, s. 208–210. – **1988–91:** Diplomaticko–právní příspěvky k určení významu a charakteru lokalit na Táborsku do roku 1420, HT 10, 1988–1991, s. 191–214. – **1989:** Pan Ctibor z Husova spisu Knížky proti knězi kuchmistrovi, JSH 58, 1989, s. 137–141. – **1990:** Drobný doplněk do listáře roku 1420, JSH 59, 1990, s. 97–103. – **1991:** Ceny v době Petra Maksanta (aneb doplňky a opravy k příspěvku Františka Kvapila), Výběr 28, 1991, s. 327–331. – **1991–92:** Neznámý český list Čenka z Vartenberka, patrně z 20. prosince 1412, JSH 60–61, 1991–92, s. 83–84. – **1992:** Dvě jihočeská „husitika“ z let 1432 a 1435, TA 4, 1992, s. 32–38. – **1992a:** Tři pramenné střípky k osobě Petra Maksanta, Výběr 29, 1992, s. 103–106. – **1992b:** Neznámá smlouva třeboňského hejtmana Jarohněva z Úsuší s Janem z Rožmberka z roku 1469, Výběr 29, 1992, s. 158–162. – **1992c:** Ireální

jistebnický purkrabí předhusitské doby, Výběr 29, 1992, s. 229–231. – **1992d**: Něco o soběslavské městské pečeti a panu Jarohněvovi z Úsuší, Výběr 29, 1992, s. 173–175. – **1992e**: O neklidném jihočeském podzimu 1475 a jedné moudré svini, Výběr 29, 1992, s. 122–124. – **1992f**: Dva polozapomenuté listy k dějinám hradu Choustníka z roku 1465, Výběr 29, 1992, s. 25–27. – **1992g**: Dodatek k problematice existence středověkých městských knih v Soběslavi, Výběr 29, 1992, s. 56. – **1993**: Útrapy Soběslavských při cestě na pražský jarmark roku 1465, Výběr 30, 1993, s. 103–105. – **1993a**: Zdravotní potíže „českého krále“ Matyáše Korvína v jihočeském listě z roku 1478, JSH 62, 1993, s. 207–208. – **1994**: Neznámý list Anežky z Rožmberka z roku 1464 (aneb doplněk do jejího listáře), Výběr 31, 1994, s. 6–8. – **1994a**: Další doplněk k tzv. „Rožmberským dluhopisům z let 1457–1481“, TA 6, 1994, s. 193–203. – **1994b**: Soběslavský Žižka, Výběr 31, 1994, s. 175–177. – **1995**: O „modrém pondělí“ soběslavských ševcovských tovaryšů v roce 1528, Výběr 32, 1995, s. 137–138. – **1995–96**: Dva fragmenty tábořského městského archivu z konce 15. století, TA 7, 1995–1996, s. 95–115. – **1996**: Další doklad k rozšíření jména Žižka na Táborsku v první polovině 16. století, Výběr 33, 1996, s. 230–232. – **1996a**: Ještě glosa k rožmberskému urbáři (Památce PhDr. Miroslava Truce), JSH 65, 1996, s. 138–141. – **1996b**: Zpráva o středověké městské knize z Týna nad Vltavou z roku 1416, JSH 65, 1996, s. 142–143. – **1997–98**: Nejstarší inventář soběslavského městského archivu z roku 1626 (Příspěvek k problematice deperdit středověkých až raně novověkých písemností na příkladě dějin archivu někdejšího poddanského města), TA 8, 1997–1998, s. 71–103. – **1997–98a**: Dodatek k soběslavským kšaftům, JSH 66–67, 1997–1998, s. 99–100. – **2000**: Soběslavské útrpné vyznání z roku 1465, Výběr 37, 2000, s. 312–316. – **2000–01**: Církevní správa a náboženské poměry v Táboře během druhé poloviny 15. a na počátku 16. století (s edicí účtu tábořských kostelníků z let 1509–1510), TA 10, 2000–2001, s. 213–279. – **2002**: Styky Soběslavi a Tábora ve světle tzv. purkmistrovských účtů let 1484–1526 a dalších soudobých písemností soběslavského městského archivu, TA 11, 2002, s. 109–137.

Srv. též Drda, Miloš; Šmahel, František

TEICHL, Anton

1888: Geschichte der Stadt Gratzen mit theilweiser Berücksichtigung der Herrschaft Gratzen, Gratzen 1888. – **1899**: Geschichte der Herrschaft Gratzen mit Zugrundelegung des Urbars vom Jahre 1553, Gratzen 1899. – **1907**: Beiträge zur Geschichte der Stadt Gratzen, Gratzen 1907.

TEPLÝ, František

1899: Paměti starožitného města Miličina a jeho okolí, Praha 1899. – **1901**: Předslavice, SHK 2, 1901, s. 102–108, 180–191. – **1927–34/I.1–II.3**: Dějiny města Jindřichova Hradce I.1 – II.3, Jindřichův Hradec 1927–1934.

TEPLÝ, Jaroslav

1996: Pernštejnové ve 13.–14. století, Pardubice 1996. – **1997**: Feudální pozemková držba v předhusitském Chrudimsku, Pardubice 1997. – **1997a**: Příspěvek k problematice okrsku zvaného v listinných pramenech „circuitus“, VSH 6, 1997, s. 9–32.

TEUSCHER, Simon

1998: Hunde am Fürstenhof. Köter und „edle wind“ als Medien sozialer Beziehungen

vom 14. bis 16. Jahrhundert, *Historische Anthropologie* 6, 1998, s. 347–369. – **1998a:** Bekannte – Klienten – Verwandte. Soziabilität und Politik in der Stadt Bern um 1500, Köln etc. 1998.

TEWES, Ludger

1986: Über längerfristige Amtsmannschaften in der kölnischen Lokaladministration des Spätmittelalters am Rhein, *RVJB* 50, 1986, s. 309–315.

THALLER, Manfred

Srv. Jaraus, Konrad H.

THEUERKAUF, Gerhard

1965: Zur Typologie spätmittelalterlicher Territorialverwaltung in Deutschland, in: *Annali della Fondazione italiana per la storia amministrativa* 2, 1965, s. 37–76. – **1965a:** Der niedere Adel in Westfalen, in: *Deutscher Adel (1430–1555)*, hg. Hellmuth Rössler, Darmstadt 1965, s. 153–176.

THIELEN, Peter G.

1963: Die Rolle der Uhr im geistlichen und administrativen Alltagsleben der Deutschordenskonvente in Preussen, in: *Studien zur Geschichte des Preussenlandes. Festschrift für Erich Keyser zu seinem 70. Geburtstag*, hg. Ernst Bahr, Marburg 1963, s. 392–396.

THUMSER, Matthias

2000: Chronist und ritterlicher Bürokrat. Ludwig von Eyb der Ältere (1417–1502) und seine Schriften aus dem Umkreis des Ansbacher Markgrafenhofes, in: *Adelige Welt und familiäre Beziehung. Aspekte der „privaten Welt“ des Adels in böhmischen, polnischen und deutschen Beispielen vom 14. bis zum 16. Jahrhundert*, hg. Heinz–Dieter Heimann, Potsdam 2000, s. 155–176.

TOBOLKA, Zdeněk V.

Srv. Židek, Pavel

TOMAN, Hugo

1892: Bojiště Žižkovo u Panského Boru, *VKČSN* 1892, s. 258–262.

TOMAN, Jan

1983: Odprodeje zvíkovské a vznik nových rytířských panství v severním Písecku koncem 16. století, *JSH* 52, 1983, s. 61–70.

TOMEK, Wácslav Władiwoj

DMP 1–7: Dějepis města Prahy 1–7, Praha 1855–1892 (díl 1 cit. dle druhého vydání).

TOPOLSKI, Jerzy

1976: *Methodology of History*, transl. Olgierd Wojtasiewicz, Warszawa etc. 1976. – **1989:** Patronage und Klientel. Methodologische Erwägungen, in: *Patronage und Klientel. Ergebnisse einer polnisch – deutschen Konferenz*, hg. Hans–Heinrich Nolte, Köln – Wien 1989, s. 18–25.

TOUT, Thomas F.

1920–37/I–VI: *Chapters in the Administrative History of Medieval England. The Wardrobe, the Chamber and the Small Seals I–VI.*, Manchester 1920–1937 [reprint Manchester 1967].

TRAJER, Johann

1862: *Historisch–statistische Beschreibung der Diözese Budweis*, Budweis 1862.

TRAUTZ, Fritz

1952: Die Reise eines englischen Gesandten nach Ungarn im Jahre 1346, MIÖG 60, 1952, s. 359–368.

TREFFEISEN, Jürgen

1994: Aspekte habsburgischer Stadtherrschaft im spätmittelalterlichen Breisgau, in: Landesherrliche Städte in Südwestdeutschland, hg. Jürgen Treffeisen – Kurt Andermann, Sigmaringen 1994, s. 157–229.

TRESP, Uwe

2001: Ein Beispiel für Anwerbung, Kosten und Rechtspraxis böhmischer Söldnerheere in der Mitte des 15. Jahrhunderts. Die böhmischen Söldner Herzog Wilhelms III. von Sachsen, MHB 8, 2001, s. 169–201. – **2004:** Söldner aus Böhmen. Im Dienst deutscher Fürsten: Kriegsgeschäft und Heeresorganisation im 15. Jahrhundert, Paderborn 2004.

Srv. též Šimůnek, Robert

TRUC, Miroslav

1957: Zlomky purkrabských účtů choustnických z r. 1375–1387, JSH 26, 1957, s. 4–9, 33–40. – **1959:** Rožmberské pečeti XIV. století, JSH 28, 1959, s. 1–11. – **1963:** Glosy ke vzniku rožmberského urbáře, JSH 32, 1963, s. 149–153. – **1972:** Rožmberské listiny a kancelář ve 14. století, SAP 22, 1972, s. 54–134. – **1981:** K sociálnímu zařazení Petra Chelčického a Petra Záhorky, HT 4, 1981, s. 76–81. – **1982:** Ius regale rožmberských městských privilegií, in: Městské právo 16.–18. století v Evropě, red. Karel Malý, Praha 1982, s. 53–67. – **1994:** Rožmberští popravci 14. věku, in: Husitství – Reformace – Renesance I., Praha 1994, s. 191–199. – **1994a:** Studie k popravčí knize rožmberské I., TA 6, 1994, s. 1994, s. 5–23.

Srv. též Beránek, Karel

TRUGENBERGER, Volker

1994: *Ob den portten drey hirschhorn in gelbem veld.* Die württembergische Amtsstädte im 15. und 16. Jahrhundert, in: Landesherrliche Städte in Südwestdeutschland, hg. Jürgen Treffeisen – Kurt Andermann, Sigmaringen 1994, s. 131–156.

TRUHLÁŘ, Josef

1886: Zlomky účetních knih XIV. století, PA 13, 1886, sl. 107–112. – **1892:** Počátky humanismu v Čechách, Praha 1892. – **1893:** Listář Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic, Praha 1893. – **1894:** Humanismus a humanisté v Čechách za krále Vladislava II., Praha 1894. – **1895:** Latinský panegyricus Martina z Tišnova o pánech Tovačovských z Cimburka, VKČSN 1895, č. XI. – **1900:** Paběrky z rukopisů Klementinských XXXIV. Urbář kostela jistebnického z doby předhusitské, VČA 9, 1900, s. 150–152. – **1900a:** Paběrky... LI. Zlomky účetní knihy purkrabí Rotštýnského z let z let 1403 a 1404, VČA 9, 1900, s. 625–627. – **1900b:** Paběrky... XLVII. Šindelovy astronomické tabulky, VČA 9, 1900, s. 473–474. – **1901:** Paběrky... LVI. K staročeské terminologii historicko-právní, VČA 10, 1901, s. 199–200. – **1902:** Paběrky... LXI. K dějinám poustevníků na Výtoně, ČČH 8, 1902, s. 320–322.

TRUSEN, Winfried

1977: Zur Urkundenlehre der mittelalterlichen Jurisprudenz, in: Recht und Schrift im Mittelalter, hg. Peter Classen, Sigmaringen 1977 (= VuF, Bd. 23), s. 197–219.

TŘÍŠKA, Josef

1961: Středověký literární Krumlov, LF 9 (84), 1961, s. 85–101. – **1973:** Leningradská rukopisná bohemika. Bohemica manu scripta Leningradii asservata, AUC–HUCP 13, 1973, č. 1–2, s. 181–214. – **1981:** Životopisný slovník předhusitské pražské univerzity 1348–1409, Praha 1981.

TUBBESING, Gerrit

1996: Vögte, Froner, Silberberge. Herrschaft und Recht des mittelalterlichen Bergbaus im Südschwarzwald, Berlin 1996.

TUCKER, Melvin J.

1960: Household Accounts 1490–1491 of John de Vere, Earl of Oxford, EnglHR 75, 1960, s. 468–474.

TUREK, Adolf

1951: Manové nejvyššího maršálka, VVM 6, 1951, s. 108–115, 129–139, 163–171. – **1951a:** Král Zikmund dává Liechtensteinům právo dolování v českých zemích, ČSPS 59, 1951, s. 61.

TURVILLE–PETRE, Thorlac

1998: The Earliest English Manorial Survey, Speculum 73, 1998, s. 58–79.

TYL, František

1888: Paměti Zvíkovské. Obraz místopisný a dějepisný Zvíkova, hradu i panství, Praha 1888.

TYSZKA, Przemysław

1995: O metodzie badań nad średniowiecznymi granicami lokalnymi, KHKM 43, 1995, s. 423–431.

UHLÍŘ, Zdeněk

1992: Neznámý pramen k obležení Tábora Albrechtem Rakouským roku 1438, TA 4, 1992, s. 39–41.

Srv. též Šmahel, František

UHLÍŘOVÁ, Věra

1965–66: Zur Problematik der tschechisch verfaßten Urkunden der vorhussitischen Zeit, AD 11–12, 1965–1966, s. 468–544.

ULJANOV, Ju. R.

1971–72/I–II: Obrazovanije i evoljucija struktury manora Stonor v XIV–XV vv. (K vo-prosu o vozniknověniiji novoj krupnoj votčiny v sredněvěkovej Anglii) I. Srednije věka 34, 1971, s. 117–144, II. ib. 35, 1972, s. 154–173.

ÚLOVEC, Jiří

1995–96: Rejstřík dlužníků berně z roku 1579, TA 7, 1995–1996, s. 133–175. – **1995–96a:** O bývalých panských sídlech v Dolních Hořicích u Chýnova, TA 7, 1995–1996, s. 176–198. – **1995–96b:** Hrad Fuglhaus u Klece, TA 7, 1995–1996, s. 199–218. – **1998:** Tvrz v Michnici, Výběr 35, 1998, s. 1–13. – **1998a:** Hrad Ostromeč, Podbrdsko 5, 1998, s. 9–29. – **1998b:** Tvrz v Tiché u Kaplice, Výběr 35, 1998, s. 137–151. – **1999:** Tvrz Kladenské Rovné, JSH 68, 1999, s. 5–23. – **1999a:** Tvrz v Hamru – Ostrově, TA 9, 1999, s. 186–211. – **2000:** Tvrziště ve Strkově u Plané nad Lužnicí, Výběr 37, 2000, s. 180–186. – **2000–01:** Tvrze v Brandlíně a Dráchově, TA 10, 2000–2001, s. 327–363. – **2003:** Bývalá tvrz v Dražicích u Tábora, Výběr 40, 2003, s. 347–357.

Srv. též Kovář, Daniel

ULRICH, Theodor

1948: Siegelrückgabe als Quittung, *MIÖG* 56, 1948, s. 423–425.

ULRICHS, Cord

1997: Vom Lehnhof zur Reichsritterschaft. Strukturen des fränkischen Niederadels am Übergang vom späten Mittelalter zur frühen Neuzeit, Stuttgart 1997 (= *VSWG*, Beiheft 134).

UNGER, Josef

1993: Změny struktury osídlení ve 12. až 14. století na jižní Moravě, *AH* 18, 1993, s. 119–139. – **1994:** Koválov. Šlechtické sídlo z 13. století na jižní Moravě, Brno 1994.

URBAN, Jan

2003: Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu, Praha 2003.

Srv. též Muk, Jan

URBAN von URBANSTADT, Nikolaus

1841/I–II: Geschichte und Beschreibung der befreiten Berg- und Schutzstadt Krummau I–II., 1841 [rkp. SOA Třeboň, pob. Český Krumlov, Sběrka rukopisů, inv. č. 586–592].

URBÁNEK, Rudolf

1915: Věk Poděbradský I. (= *ČD* III.1), Praha 1915. – **1918:** Věk Poděbradský II. (= *ČD* III.2), Praha 1918. – **1930:** Věk Poděbradský III. (= *ČD* III.3), Praha 1930. – **1934:** Lipany a konec polních vojsk, Praha 1934. – **1962:** Věk Poděbradský IV. (= *ČD* III.4), Praha 1962.

URFUS, Valentin

1957: „Zášť“ v Čechách v polovině 15. století, *PHS* 3, 1957, s. 90–114.

VAČKÁŘ, Josef

1867: Dějiny někdejší slavné Řeholní kanonie svatého Augustina v Třeboni a některé památnosti tohoto starobylého města, Praha 1867.

VALE, Malcom

1981: War and Chivalry. Warfare and Aristocratic Culture in England, France and Burgundy at the End of the Middle Ages, London 1981.

VANCSA, Max

1901: Die ältesten Steuerbekentnisse der Stände in Oesterreich unter der Enns. Ein Beitrag zur Steuergeschichte und zur Kunde der Geschichtsquellen Oesterreichs, *MIÖG/ErgBd* 6, 1901, s. 458–472.

VANĚČEK, Václav

1933–39/I–III: Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě (12.–15. stol.) I. Zakladatelská práva, Praha 1933; II. Pozemková vrchnost. Imunita hospodářská, Praha 1937; III. Imunita soudní, Praha 1939.

VANÍČEK, Vratislav

1981: Vítkovci a český stát v letech 1169–1278, *ČsČH* 29, 1981, s. 89–110. – **1987:** Rody pražských a nejvyšších českých komorníků 12. a 13. století (K utváření vztahů mezi šlechtou a monarchií v Čechách), in: *Genealogia. Studia nad wspólnotami krewniczymi i terytorialnymi w Polsce średniowiecznej na tle porównawczym*, red. Jacek Hertl – Jan Wroniszewski, Toruń 1987, s. 113–125.

VARHANÍK, Jiří

+ **ZAVŘEL 1994:** Povrchový průzkum hradu Choustníka, AH 19, 1994, s. 37–49.

Srv. též Adámek, Jan; Noll, Jindřich

VAŘEKA, Pavel

1993: Povrchový průzkum hradu Příběničky (okr. Tábor), CB 3, 1993, s. 95–110. – **1998:** Archeologie středověkého vesnického domu (formování tradiční vesnické architektury v Evropě), Český lid 85, 1998, s. 1–33.

VELÍMSKÝ, Tomáš

1993: K počátkům mosteckého hradu, MHB 3, 1993, s. 141–164. – **2002:** Hrabišici. Páni z Rýzmburka, Praha 2002.

VESELÝ, Jan

1870: Dějiny hradu a panství Choustníka, Praha 1870.

VESELÝ, Stanislav

1968: Neobvyklé kruhové peníze z doby Jiřího z Poděbrad, NumL 23, 1968, s. 97–100.

VIDLÁK, Miloš

1991: Vidlákové a Kaplířové na Neustupově, HeraldGen 24, 1991, s. 121–140.

VILÍMKOVÁ, Milada

Srv. Muk, Jan

VLASÁK, Antonín Norbert

1879: Okres Sedlecký v Tábořsku. Nástin historicko–archaeologický, Praha 1879.

VLČEK, Pavel

+ **ZAHRADNÍK 1996:** „Renesanční dům“ čp. 177 v Českém Krumlově, PP 3, 1996, č. 1, s. 3–16.

VOGTHERR, Thomas

1979: Ein Einnahmenverzeichnis der Vogtei Bodenteich um 1500, NSJbLG 51, 1979, s. 293–303.

VOLK, Otto

1998: Studien zum Schriftgut der mittelhessischen Zölle im späten Mittelalter, AD 44, 1998, s. 89–139. – **1998a:** Wirtschaft und Gesellschaft am Mittelrhein vom 12. bis zum 16. Jahrhundert, Wiesbaden 1998.

VOLKERT, Wilhelm

1998: Verwaltung im spätmittelalterlichen Bayern. Stand, Probleme und Perspektiven der Forschung, ZBLG 61, 1998, s. 17–31.

VONDRA, Václav

1983: Zmínky o bekyních a begardech z jižních Čech v inkvizičních protokolech, JSH 52, 1983, s. 30–38.

VONDRÁČEK, Jan

1947: Minulost města Pacova a okolí, 1947 [cyklostylovaný strojopis]. – **1954:** Pacovsko za vlády Rožmberků, JSH 23, 1954, s. 12–15, 55–59.

VOREL, Petr

1991: Města jako sídla feudálních vrchností, in: Česká města v 16.–18. století, red. Jaroslav Pánek, Praha 1991, s. 121–138. – **1995:** Vývoj pozemkové držby pánů z Pernštejna v 15.–17. století, in: Pernštejnové v českých dějinách, red. Petr Vorel, Pardubice

1995, s. 9–76. – **1996:** Český rybníkář Kunát mladší z Dobřenic (1465–1539), VSH 5, 1996, s. 57–88. – **1999:** Staré pověsti a rodinné příběhy pernštejnské (Sebereflexe aristokratického rodu v polovině 16. století), in: Nový Mars Moravicus, Brno 1999, s. 138–148. – **1999a:** Páni z Pernštejna. Vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy, Praha 1999. – **2001:** Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě v 15.–17. století, Pardubice 2001.

Srv. též Hrubý, Vladimír

VOß, Günter

1990: Henker – Tabugestalt und Sündenbock, in: Randgruppen der spätmittelalterlichen Gesellschaft. Ein Hand- und Studienbuch, hg. Bernd-Ulrich Hergemöller, Warendorf 1990, s. 86–114.

VRTÁTKO, Antonín Jaroslav

1864: Ludvíka z Pernštýna naučení rodičům, jak od nich zvedenu býti sobě žádá, ČČM 38, 1864, s. 63–81, 178–186.

VŠETEČKOVÁ, Zuzana

1999: Středověké nástěnné malby v kostele sv. Víta v Českém Krumlově, PP 6, 1999, č. 2, s. 87–94.

WACKERFUß, Winfried

1991: Kultur-, Wirtschafts- und Sozialgeschichte des Odenwaldes im 15. Jahrhundert. Die ältesten Rechnungen für die Grafen von Wertheim in der Herrschaft Breuberg (1409–1484), Breuberg–Neustadt 1991.

WAGNER, Adolf

1962–63/I–II: Beiträge zu einer Geschichte des Salzhandels von Linz nach Böhmen, I. HJbSL 1962 (Linz 1963), s. 85–104; II. ib. 1963 (Linz 1964), s. 11–42.

WAGNER, Theodor

1863: Die Herren von Grätzen und von Schweinitz. Ein Bruchstück aus dem Werke über die Witkowcen, oder die Herren von der Rose, 1863 [nepag. rkp., SOA Třeboň, ZLA Nové Hradky, inv. č. 6]. – **1867:** Johann Rus von Čemín (1444–1463), in: Des Ritters Smil von Krems Fehde und Hinrichtung (1420–1455), 1867, fol. 41^r–51^v [rkp., SOA Třeboň, pob. Český Krumlov, Sbíрка rukopisů, inv. č. 95]. – **1869:** Historische Daten über die Herrschaft Protiwin, 1869 [rkp., SOA Třeboň, pob. Český Krumlov, Sbíрка rukopisů, inv. č. 143]. – **1870:** Schlosz und Herrschaft Helfenburg, 1870 [rkp., SOA Třeboň, Pozůstalost T. Wagnera, bez sign.]. – **1881:** Deutsche Correspondenz der Rosenberge, MVGDB 19, 1881, s. 50–56. – **1881a:** Studien über die Befestigung der Stadt Wittingau und über deren Terrainumgebung, 1881 [rkp. s korekturami a doplňky Felixe Zuba, SOA Třeboň, Pozůstalost T. Wagnera, bez sign.]. – **1882:** Wohlhabende Bürger deutscher Abkunft in böhmisch-slavischen Kleinstädten (15. Jht.), MVGDB 20, 1882, s. 267–271. – **1888:** Jan Smil z Křemže, ČČM 62, 1888, s. 169–194.

WALFRIED, Johann

1880: Von Rosenberg nach Hohenfurt, MVGDB 18, 1880, s. 274–299.

WALLISER, Peter R.

1979: Die Amtsbürgerschaft im schweizerischen Recht, ZSSRG/GA 96, 1979, s. 100–182.

WALSH, Katherine

1990: Ein neues Bild der Frau im Mittelalter? Weibliche Biologie und Sexualität, Geistigkeit und Religiosität in West- und Mitteleuropa. Ist-Stand und Desiderata der Frauenforschung, Innsbrucker Historische Studien 12–13, 1990, s. 395–580.

WALTENBERGER, Hans

1908: Ortskunde von Rosenberg, Budweis 1908².

WARD, Jenifer C.

2000: Noblewomen, Family and Identity in Later Medieval Europe, in: Nobles and Nobility in Medieval Europe. Concepts, Origins, Transformations, ed. Anne J. Duggan, Woodbridge 2000, s. 245–262.

WAŠKO, Anna

1996: Frömmigkeit und Ritteridee im Lichte der schwedischen ritterlichen Testamente aus dem 14. Jahrhundert. Zur Verbreitung des Testaments und des Testamentsbegriffs in Schweden, Kraków 1996.

WATTENBACH, Wilhelm

1875: Das Schriftwesen im Mittelalter, Leipzig 1875².

WEBER [= KADLEC], Jaroslav

1958: Soupis rukopisů Státního archivu v Třeboni, in: Jaroslav Weber – Josef Tráška – Pavel Spunar, Soupis rukopisů v Třeboni a v Českém Krumlově, Praha 1958, s. 17–270.

WEBERNIG, Evelyne

1987: Der Landeshauptmann von Kärnten. Ein historisch – politischer Überblick, Klagenfurt 1987.

WEIGL, Herwig

1989: Städte und Adel im spätmittelalterlichen Österreich, in: Oberdeutsche Städte im Vergleich. Mittelalter und Frühe Neuzeit, hg. Joachim Jahn et al., Sigmaringendorf 1989, s. 74–100. – 1991: Materialien zur Geschichte des rittermäßigen Adels im südwestlichen Österreich unter der Enns im 13. und 14. Jahrhundert, Wien 1991. – 1992: Schriftlichkeit in der spätmittelalterlichen Kleinstadt. Verlorene Quellen und des Kleinstadt–Historikers Not, MIÖG 100, 1992, s. 254–267.

WEISGERBER, Gerd

1996: Mittelalterliches Montanwesen und seine Wirkung auf Landschaft und Umwelt, in: Bergbau, Verhüttung und Waldnutzung im Mittelalter, hg. Albrecht Jockenhövel, Stuttgart 1996 (= VSWG, Beiheft 121), s. 128–139.

WEIßENBERGER, Paulus

1950: Das älteste Bücherverzeichnis der Grafen von Öttingen–Wallerstein, in: Festgabe aus Anlaß des 75. Geburtstages von D. Dr. Karl Schornbaum..., hg. Heinrich Gürsching, Neustadt a. d. Aisch [1950], s. 58–60.

WEIZSÄCKER, Wilhelm

1960: Über die Bedeutung des Lehnswesens in den Sudetenländern, in: Studien zum mittelalterlichen Lehnswesen, Sigmaringen 1960 (= VuF, Bd. 5), s. 229–234.

WELTIN, Max

1973: Kammergut und Territorium. Die Herrschaft Steyr als Beispiel landesfürstlicher Verwaltungsorganisation im 13. und 14. Jahrhundert, MÖStA 26, 1973, s. 1–55.

WENDEHORST, Alfred

1986: Wer konnte im Mittelalter lesen und schreiben?, in: Schulen und Studium im sozialen Wandel des hohen und späten Mittelalters, hg. Johannes Fried, Sigmaringen 1986 (= VuF, Bd. 30), s. 9–33.

WENNINGER, Markus J.

1982–83: Die Finanzkraft des Adels und die Finanzierung außergewöhnlicher Ausgaben mit besonderer Berücksichtigung Tirols um 1400. Mit Anmerkungen zu Oswalds Biographie, in: Jahrbuch der Oswald von Wolkenstein-Gesellschaft 2, 1982–1983, s. 133–154.

WERNER, Ogris

1965: Die persönlichen Sicherheiten im Spätmittelalter. Versuch eines Überblicks, ZSSRG/GA 82, 1965, s. 140–189.

WESTERBURG-FRISCH, Margret

1967: Die ältesten Lehnbücher der Grafen von der Mark (1392 und 1393), Münster (Westf.) 1967.

WIDDER, Ellen

2000: Der Amberger Hof 1474. Entstehung und Funktion der ältesten kurpfälzischen Hofordnung, in: Manipulus florum. Aus Mittelalter, Landesgeschichte, Literatur und Historiographie. Festschrift für Peter Johanek zum 60. Geburtstag, hg. Ellen Widder u. a., Münster etc. 2000, s. 271–305.

WICHERT, Hans Walter

1969: Ein Lehnsregister der Familie von Driburg aus dem 13. Jahrhundert, WZ 119, 1969, s. 353–376.

WILHELM IV., Landgraf von Hessen

Srv. Zimmermann, Ludwig

WILLEMSSEN, Carl A.

1964/I–II: Kaiser Friedrich der zweite: Über die Kunst mit Vögeln zu jagen I–II., Frankfurt am Main 1964. – **1970:** Kaiser Friedrich der zweite: Über die Kunst mit Vögeln zu jagen. Kommentar zur lateinischen und deutschen Ausgabe, Frankfurt am Main 1970.

WILLIAMS, Gerhild S.

1979: Adelsdarstellung und adliges Selbstverständnis im Spätmittelalter: Politische und soziale Reflexionen in den Werken J. Rothens und U. Füetters, in: Legitimationskrisen des deutschen Adels 1200–1900, hg. Peter Uwe Hohendahl u. a., Stuttgart 1979, s. 45–60.

WILLOWEIT, Dietmar

1983: Die Entwicklung und Verwaltung der spätmittelalterlichen Landesherrschaft, in: Deutsche Verwaltungsgeschichte I. Vom Spätmittelalter bis zum Ende des Reiches, hg. Kurt G. A. Jeserich et al., Stuttgart 1983, s. 66–143. – **1983a:** Die Entwicklung des öffentlichen Dienstes, ibidem, s. 346–360. – **1998:** Begriff und Wege verwaltungsgeschichtlicher Forschung, ZBLG 61, 1998, s. 7–15.

de WIN, Paul

1986: The Lesser Nobility of the Burgundian Netherlands, in: Gentry and Lesser Nobility in Late Medieval Europe, ed. Michael Jones, Gloucester – New York 1986, s. 95–118.

WINTER, Gustav

1882: Beiträge zur niederösterreichischen Rechts- und Verwaltungsgeschichte V. Zur Geschichte von Forstverwaltung, Blätter der Vereins für Landeskunde von Niederösterreich, N.F. 16, 1882, s. 273–294.

WINTERLING, Aloys

2004: „Hof“. Versuch einer idealtypischen Bestimmung anhand der mittelalterlichen und frühneuzeitlichen Geschichte, in: Hof und Theorie. Annäherungen an ein historisches Phänomen, hg. Reinhardt Butz et al., Köln etc. 2004, s. 77–90.

WIRMSBERGER, Ferdinand

1864: Regesten aus dem Archive von Freistadt in Österreich ob der Enns, AÖG 31, 1864, s. 273–376.

WISZEWSKI, Przemysław

2000: Stifterfamilie und Konvent. Soziale Wechselbeziehungen zwischen schlesischen Nonnenklöstern und Ritterfamilien im späten Mittelalter, in: Adelige Welt und familiäre Beziehung. Aspekte der „privaten Welt“ des Adels in böhmischen, polnischen und deutschen Beispielen vom 14. bis zum 16. Jahrhundert, hg. Heinz–Dieter Heimann, Potsdam 2000, s. 87–103.

WOHLFEIL, Rainer

1965: Adel und neues Heerwesen, in: Deutscher Adel (1430–1555), hg. Hellmuth Rössler, Darmstadt 1965, s. 203–233. – **1966:** Ritter – Söldnerführer – Offizier. Versuch einer Vergleiches, in: Festschrift Johannes Bärmann I., Wiesbaden 1966, s. 45–70.

WOLSKI, Marian

1997: Ławszowici i Zaroszyce. Z zagadnień genealogiczności rodów rycerskich, in: Homines et societas. Czasy Piastów i Jagiellonów, red. T. Jasiński, Poznań 1997, s. 147–158.

WOLTER, Udo

1988: Amt und Officium in mittelalterlichen Quellen vom 13. bis 15. Jahrhundert. Eine begriffsgeschichtliche Untersuchung, ZSSRG/KA 105, 1988, s. 246–280. – **1992:** Verwaltung, Amt, Beamter (§ 5, 6: Mittelalter), in: Geschichtliche Grundbegriffe. Historisches Lexikon zur politisch–sozialen Sprache in Deutschland VII., hg. Otto Brunner† u. a., Stuttgart 1992, s. 26–47.

WOOD, James B.

1980: The Nobility of the *Election* of Bayeux, 1463–1666. Continuity through Change, Princeton – New York 1980.

WOOLGAR, C. M.

1992: Household Accounts from Medieval England I–II., Oxford 1992.

WORKMAN, Katherine J.

1995: Manorial Estate Officials and Opportunity in Late Medieval English Society, Viator 26, 1995, s. 223–240.

WRIEDT, Klaus

1990: Universitätsbesucher und Graduirte Amtsträger zwischen Nord– und Süd–deutschland, in: Nord und Süd in der deutschen Geschichte des Mittelalters, hg. Werner Paravicini, Sigmaringen 1990, s. 193–201.

WRIGHT, Robert J.

1980: The Accounts of John de Stratton and John Gedeney, Constables of Bordeaux 1381–90: An Edition with Particular Notes on Their Ecclesiastical and Liturgical Significance, *Mediaeval Studies* 42, 1980, s. 238–307.

WRONISZEWSKI, Jan

1996: Poreki sądowe – próba określenia nowego kryterium identyfikacji osób, in: *Genealogia. Rola związków rodzinnych i rodowych w życiu publicznym w Polsce średniowiecznej na tle porównawczym*, red. Andrzej Radziwiński – Jan Wroniszewski, Toruń 1996, s. 215–226.

WUNDER, Bernd

1985: Pfarrwitwenkassen und Beamtenwitwen–Anstalten vom 16.–19. Jahrhundert. Die Entstehung der staatlichen Hinterbliebenenversorgung in Deutschland, *ZHF* 12, 1985, s. 429–498.

WÜST, Günther

1976: Pfalz – Mosbach (1410–1499). Geschichte einer pfälzischen Seitenlinie des 15. Jahrhunderts unter besonderer Berücksichtigung der Territorialpolitik, (gedr. Diss.) Heidelberg 1976.

WYCZANSKI, Andrzej

1997: O potrzebie badań nad funkcjonowaniem starostwa grodowego w Polsce nowożytnej, in: *Homines et societas. Czasy Piastów i Jagiellonów*, red. T. Jasiński, Poznań 1997, s. 301–307.

WYLUDA, Erich

1969: Lehnrecht und Beamtentum. Studien zur Entstehung des preußischen Beamtentums, Berlin 1969.

YOUNG, James

Srv. Doe, Norman

ZAHRÁDKA, František

Srv. též Kuba, Jiří

ZAHRADNÍK, Isidor

1904–05: Doplnky k urbáři Strahovskému z r. 1410, *PA* 21, 1904–1905, s. 243–250.

ZAHRADNÍK, Pavel

Srv. Vlček, Pavel

ZÁLOHA, Jiří

1972: Sjednocení města Českého Krumlova, *JSH* 41, 1972, s. 49–50. – **1976:** Pozemková držba na Českokrumlovsku, Vyšebrodsku a Kaplicku na počátku husitského revolučního hnutí, *JSH* 45, 1976, s. 26–36. – **1985:** K selskému pozdvižení na Vyšebrodsku v r. 1525, *JSH* 54, 1985, s. 194–196. – **1992:** Bekyně v Českém Krumlově, in: *Měsíčník ONV v Českém Krumlově* 1992, č. 6, s. 3–4.

ZAREMSKA, Hana

1986: *Niegodne rzemioslo. Kat v społeczeństwie Polski XIV–XVI w.*, Warszawa 1986. –

1993: *Banici v średniowiecznej Europie*, Warszawa 1993.

ZAUNER, Alois

1971–74/I–II: Die „Kirchweihchronik“ des Stiftes St. Florian I. MOÖLA 10, 1971, s. 50–122, II. ib. 11, 174, s. 99–228.

ZAVŘEL, Jan

Srv. Varhaník, Jiří

ZAVŘEL, Petr

Srv. Durdík, Tomáš; Kubů, František; Michálek, Jan

ŻERELIK, Rościsław

2000: Średniowieczne archiwa cysterskie na Śląsku, in: Cystersi w społeczeństwie Europy Środkowej, red. Andrej Marek Wyrwa – Józef Dobosz, Poznań 2000, s. 353–362.

ZÍBRT, Cenek

1908: Z dějin zámku a panství Zvíkova, ČČM 82, 1908, s. 76–117, 204–241, 321–370, 385–412.

ZIEGLER, Walter

1981: Studien zum Staatshaushalt Bayerns in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts. Die regulären Kammereinkünfte des Herzogtums Niederbayern 1450–1500, München 1981.

ZILYNSKYJ, Bohdan

1983: Stížný list české a moravské šlechty proti Husovu upálení (Otázky vzniku a dochování), FHB 5, 1983, s. 195–237. – 1987: Špitály Nového Města pražského v pohusitské době (do r. 1518), DocP 7, 1987, č. 1, s. 91–105.

ZIMMER, Theresia

1966: Quellen zur Geschichte der Herrschaft Landskron a. d. Ahr II. Rechnungen, Inventare, Güter- und Zinsverzeichnisse 1242–1500, Bonn 1966.

ZIMMERMANN, Bernd

1981: Landeshauptmann Hans Ungnad von Sonnegg (1493–1564). Ein Beitrag zu seiner Biographie, in: Siedlung, Macht und Wirtschaft. Festschrift Fritz Posch zum 70. Geburtstag, hg. Gerhard Pferschy, Graz 1981, s. 203–216.

ZIMMERMANN, Ludwig

1925/1974: Die Zentralverwaltung Oberhessens unter dem Hofmeister Hans von Dörnberg [Diss. Marburg 1925], Darmstadt – Marburg 1974. – + **KRÜGER 1933–77/I–III**: Der Ökonomische Staat Landgraf Wilhelms IV., I. Der hessische Territorialstaat im Jahrhundert der Reformation, verf. L. Z., Marburg 1937; II. Der Ökonomische Staat Landgraf Wilhelms IV. nach den Handschriften, hg. L. Z., Marburg 1938; III. Der Ökonomische Staat Landgraf Wilhelms IV. Landbuch und Ämterbuch, hg. Kersten Krüger, Marburg 1977.

ZLAMAL, Bohumil

1953: Jan Lapka z Oprostovic, VVM 8, 1953, s. 146–148.

ZMORA, Hillay

1996: Princely State-Making and the „Crisis of the Aristocracy“ in Late Medieval Germany, P&P 1996, č. 153, s. 37–63. – 1997: State and nobility in early modern Germany. The knightly feud in Franconia, 1440–1567, Cambridge 1997.

ZOTZ, Thomas

1993: Adel in der Stadt des deutschen Spätmittelalters. Erscheinungsformen und Verhaltensweisen, ZGO 141, 1993, s. 22–50.

ZSCHAECK, Fritz

1955: Die Chronik der Grafen von der Mark von Levold von Northof, hg. F. Z., Berlin 1955² (= Monumenta Germaniae Historica – Scriptorum rerum Germanicarum, N.S., sv. 6).

ZUB, Felix Em.

1904: Příspěvky k dějinám včelařství v Čechách vůbec a na Třeboňsku zvláště, vyd. Hynek Gross, Jindřichův Hradec 1904.

ŽÍDEK, Pavel

1908: Spravovna, vyd. Zdeněk V. Tobolka, Praha 1908. – **1997:** Liber viginti arcium (ff. 185ra. – 190rb), vyd. Alena Hadravová, Praha 1997.

XI. OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

Obálka – přední strana: Rejstřík krumlovského úřadu, panství Dívčí Kámen, ves Zabovřesky, 1445 (Historický ústav AV ČR Praha, Fotosbírka; orig. SOA Třeboň, pob. Český Krumlov, Vs Český Krumlov, I 7 R^{alfa} 186/1, fol. 5r).

Obálka – zadní strana: Český Krumlov, po 1729 (jako č. 13).

Titulní list: Rejstřík krumlovského úřadu, záznam o provedené kontrole účetnictví písaře Petra, 1445 (Historický ústav AV ČR Praha, Fotosbírka; orig. SOA Třeboň, pob. Český Krumlov, Vs Český Krumlov, I 7 R^{alfa} 186/1, fol. 72v). Edice: — Srv. v textu s. 199.

1. Jižní Čechy na mapě Pavla Aretina, 1619 (Historický ústav AV ČR Praha, mapová sbírka (reprodukce) – výřez).

2. Správní struktura rožmberské domény (jihočeská a středočeská část) v 15. století (mapka autora). Srv. v textu s. 31nn.

3. Miličín a okolí na mapě I. vojenského (josefského) mapování, 1764–1768 a 1780–1783 (rektifikace), měřítko originálu 1 : 28 800 – Čechy, mapový list č. 195 – výřez (<http://oldmaps.geolab.cz>).

4. Soběslav na mapě I. vojenského (josefského) mapování, 1764–1768 a 1780–1783 (rektifikace), měřítko originálu 1 : 28 800 – Čechy, mapový list č. 234 – výřez (<http://oldmaps.geolab.cz>).

5. Lomnice a okolí na mapě I. vojenského (josefského) mapování, 1764–1768 a 1780–1783 (rektifikace), měřítko originálu 1 : 28 800 – Čechy, mapový list č. 243 – výřez (<http://oldmaps.geolab.cz>).

6. Choustník na mapě I. vojenského (josefského) mapování, 1764–1768 a 1780–1783 (rektifikace), měřítko originálu 1 : 28 800 – Čechy, mapový list č. 225 – výřez (<http://oldmaps.geolab.cz>).

7. Třeboň a okolí na mapě I. vojenského (josefského) mapování, 1764–1768 a 1780–1783 (rektifikace), měřítko originálu 1 : 28 800 – Čechy, mapový list č. 251 – výřez (<http://oldmaps.geolab.cz>).

8. Nové Hrady a okolí na mapě I. vojenského (josefského) mapování, 1764–1768 a 1780–1783 (rektifikace), měřítko originálu 1 : 28 800 – Čechy, mapový list č. 265 – výřez (<http://oldmaps.geolab.cz>).

9. Helfenburk na mapě I. vojenského (josefského) mapování, 1764–1768 a 1780–1783 (rektifikace), měřítko originálu 1 : 28 800 – Čechy, mapový list č. 240 – výřez (<http://oldmaps.geolab.cz>).

10. Netolice a okolí (u vsi Podeřístě je bez popisku vyznačena poloha n. hradu Poděhúsy) na mapě I. vojenského (josefského) mapování, 1764–1768 a 1780–1783 (rektifikace), měřítko originálu 1 : 28 800 – Čechy, mapový list č. 241 – výřez (<http://oldmaps.geolab.cz>).

11. Velešín (město a n. hrad) na mapě I. vojenského (josefského) mapování, 1764–1768 a 1780–1783 (rektifikace), měřítko originálu 1 : 28 800 – Čechy, mapový list č. 257 – výřez (<http://oldmaps.geolab.cz>).

12. Rožmberk a okolí na mapě I. vojenského (josefského) mapování, 1764–1768 a 1780–1783 (rektifikace), měřítko originálu 1 : 28 800 – Čechy, mapový list č. 269 – výřez (<http://oldmaps.geolab.cz>).

13. Český Krumlov, autor Fridrich Bernard Werner, po 1729 (Historický ústav AV ČR Praha, Fotosbírka; orig. SOA Třeboň, pob. Český Krumlov, Sbírka grafiky Český Krumlov).

14. Rožmberk, 1712 (in: Mauritius VOGT, *Das Jetzt–lebende Koenigreich Boehmen...*, Franckfurt – Leipzig 1712, mezi s. 128–129).

15. Sedlčany, 1602 (*Jana Willenbergova Pohledy na města a památné stavby král. Českébo z počátku XVII. století*, vyd. Antonín PODLAHA – Isidor ZAHRADNÍK, Praha 1901, list č. 21).

16. Prachatice, 1602 (l. c., list č. 20).

17. Helfenburk, 1602 (l. c., list č. 20 – výřez).

18. Zvíkov, 1844 (Franz Alexander HEBER, *Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser*, Bd. 2, Prag 1844, obr. příl.).

19. Hus, 1844 (l. c.).

20. Choustník, 1847 (Franz Alexander HEBER, *Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser*, Bd. 5, Prag 1847, obr. příl.).

21. Dívčí Kámen, 1845 (Franz Alexander HEBER, *Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser*, Bd. 3, Prag 1845, obr. příl.).

22. Závět' Jana z Rožmberka, v níž vyjadřuje přání, aby od rodové domény nebyla zcizována klíčová zboží, 1472 (SOA Třeboň, CR, z Rožmberka 27/8, kart. 74; foto Jaromír Hřebecký). Edice: —. Srv. v textu s. 69.

23. Jan z Rožmberka zastavuje všechna svá zboží svému bratru Joštovi v dluhu 200.000 kgč., 1459 (SOA Třeboň, CR, z Rožmberka 24/4a, kart. 72; foto Jaromír Hřebecký). Edice: —. Srv. v textu s. 70n.

24. Rejstřík výdajů na hradě Rožmberku, 1477 (SOA Třeboň, CR, z Rožmberka 22a, fol. 4v–5r; foto Jaromír Hřebecký). Edice: —. Srv. v textu s. 109.

25. Rejstřík krumlovského úřadu, záhlavní seznam evidovaných územněsprávních jednotek, označených síglami, 1445 (Historický ústav AV ČR Praha, Fotosbírka; orig. SOA Třeboň, pob. Český Krumlov, Vs Český Krumlov, I 7 R^{alfa} 186/1, fol. 2r). Edice: —. Srv. v textu s. 130.

26. Dvoustrana register Mikuláše Putschögela, písaře panství Rožmberk, 1458–1459 (SOkA Tábor, Fotosbírka, vyšebrodský rkp. 120, fol. 18v–19r). Edice: —. Srv. v textu s. 174n.

27. Rejstříky části třeboňského panství, 1442–1443 (SOA Třeboň, Vs Třeboň, I A 6G^{beta} 11, fol. 1v–2r; foto Jaromír Hřebecký). Edice: —. Srv. v textu s. 191n.

28. Kvittance – a. Kvittance Jana z Rožmberka na 200 zl. uh. a 20 kgč., jež od choustnického písaře Maksanta přijal cestou do Prahy prostřednictvím svého komorníka Bohuňka z Bratříkovic, 1458 (SOA Třeboň, CS, II–38–1; foto Jaromír Hřebecký); b. Kvittance Víty ze Rzávého a Petra Maksanta na komorní úroky, přijaté od Jana, písaře dobronického panství, 1457 (SOA Třeboň, CS, II–38–1; foto Jaromír Hřebecký). Edice: —. Srv. v textu s. 204 (ad a.), 80 (ad b.).

29. Rejstřík prodeje dřeva na panství Choustník, 1447 (SOA Třeboň, Vs Třeboň, I B 6W^{alfa} 3, fol. 28r; foto Jaromír Hřebecký). Edice: ŠIMŮNEK 2003–04. Srv. v textu s. 216.

30. Registra rybníční správy na panství Třeboň – původně součást centrálních register rožmberské správy, 1452–1461 (SOA Třeboň, Vs Třeboň, I A 6T 7, fol. 3v; foto Jaromír Hřebecký). Edice: ŠIMŮNEK 2002, s. 87. Srv. v textu s. 227nn.

31. Návrh znění městského řádu pro Český Krumlov, 1443 (SOA Třeboň, pob. Český Krumlov, VÚ Český Krumlov, II A 5A S2, nefoliováno; foto Mgr. Anna Kubíková). Edice: GROSS 1906, s. 6. Srv. v textu s. 253n.

32. Revers Jana Pěkníka, vystavený jako součást smlouvy o službě, již s ním uzavřel Petr z Rožmberka, 1506 (Historický ústav AV ČR Praha, Fotosbírka; orig. Archiv Národního muzea Praha, Codex Rosenbergicus, inv. č. 278, fol. 54r). Edice: —. Srv. v textu s. 273.

33. Smlouva Jana z Rožmberka s Oldřichem Roubíkem z Hlavatec o výkon purkrabského úřadu na Dívčím Kameni, 1465 (SOA Třeboň, Historica 1892; foto Jaromír Hřebecký). Edice: AČ 7, s. 257–258, č. 96. Srv. v textu s. 316nn.

34. Jan z Rožmberka vydává vysvědčení svému služebníku Clementovi, nedat. – cca 1470 (SOA Třeboň, Historica 2438; foto Jaromír Hřebecký). Edice: —. Srv. v textu s. 327.

35. Svědectví Jana ze Svojkovic, někdejšího písaře panství Helfenburk, o počínání a zpronevěrách Jindřicha Žakavce z Lažan v průběhu jeho purkrabského úřadu na Helfenburku, 1457 (SOA Třeboň, Netolice VI R 19, avers; foto Jaromír Hřebecký). Edice: ŠIMŮNEK 2004a, s. 225–228. Srv. v textu s. 366n.

36. Zlomek rýmované skladby o případu Jana (ze) Srlína, 1442 (SOA Třeboň, Historica 539n – revers listu datovaného 20. 8. 1442; foto Jaromír Hřebecký). Edice: HAVRÁNEK & kol. 1963–64/II, s. 92. Srv. v textu s. 377.

37. Rejstřík krumlovské městské sbírky, 1466 (SOkA Český Krumlov, fond K 1, B III 2b, i. č. 1292, fol. 3v–4r; foto Mgr. Věra Mašková). Edice: —. Srv. v textu s. 425, tab. 23.

38. Testament Jana Rittschawera, 1462 (SOA Třeboň, pob. Český Krumlov, Vs Český Krumlov, I 1 A^{alfa} Nr. 42; foto Mgr. Anna Kubíková). Edice: UBK 2, s. 129–130, č. 554 (lépe vydal H. Gross, SHK 3, 1902, s. 160–163). Srv. v textu s. 427, 463.

39. Rožmberští úředníci vypovídají ve sporech mezi Oldřichem a Janem z Rožmberka, 1458 – a. Originál listiny (SOA Třeboň, CR, z Rožmberka 5/15, kart. 63; foto Jaromír Hřebecký); b. Opis jejího znění v registrech z téže doby (SOA Třeboň, CR, z Rožmberka 5/13b, kart. 63, fol. 252v–253r; foto Jaromír Hřebecký). Edice: —. Srv. v textu s. 467.

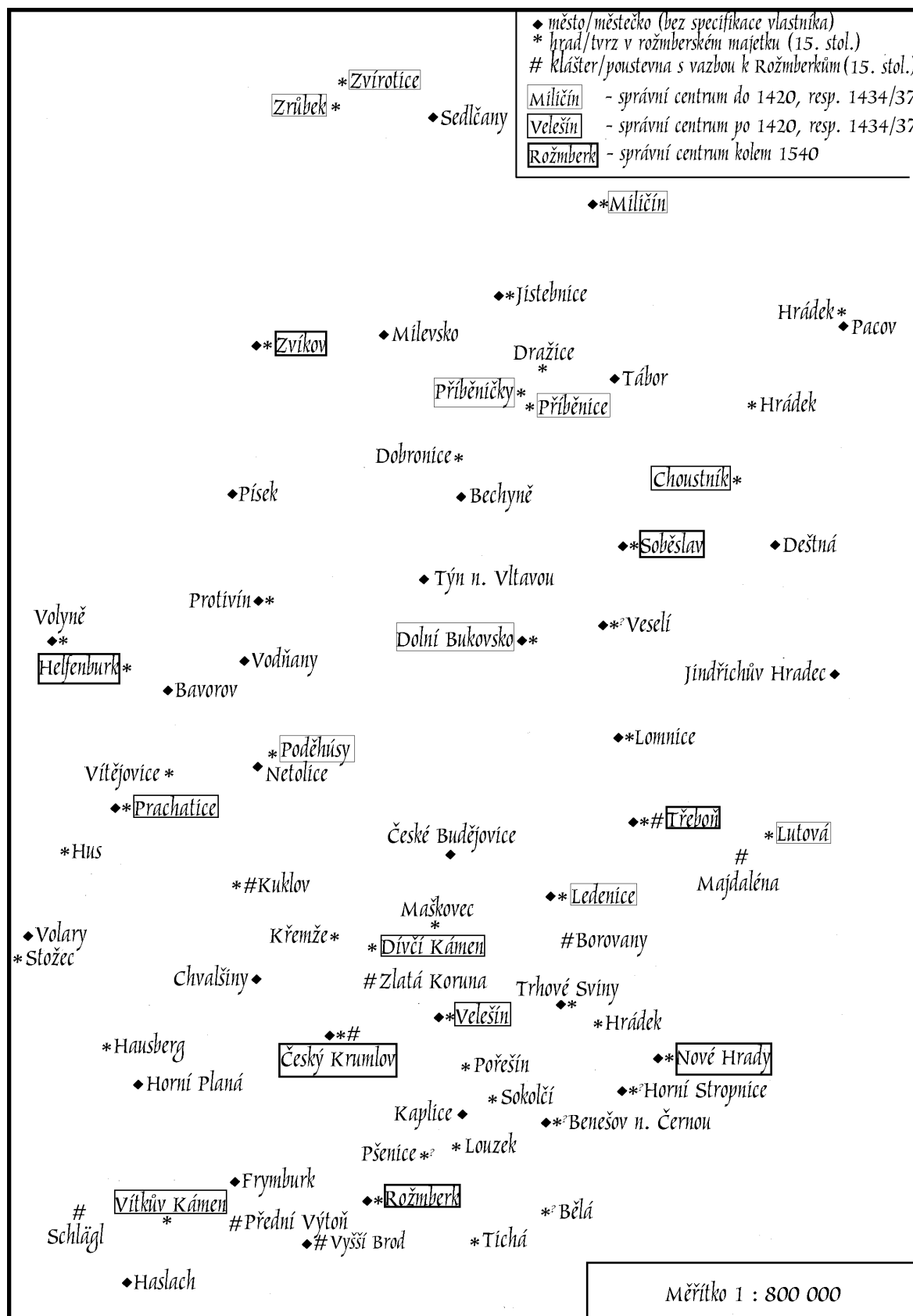
40. Chval z Chmelné (†1441) svědčí, že do „Společnosti Rūdenband“ („*Gesellschaft des Rudenpant*“) přijal služebníka frankfurtského vévody Friedricha, nedat. (SOA Třeboň, Historica 877; foto Jaromír Hřebecký). Edice: —. Srv. v textu s. 484.

41. Pečetí rožmberských úředníků – a. Jan Rús z Čemin; b. Zachař z Nemyšle; c. Víta ze Rzávého; d. Jan Tluksa z Vrabí – vše 1458 (SOA Třeboň, CR, z Rožmberka 5/15, kart. 63); e. Petr Maksant – 1457 (SOA Třeboň, CS, II–38–1); f. Pavel Dětrichovic –

1466 (SOA Třeboň, CS, II–38–1); g. Oldřich Roubík z Hlavatec – 1465 (SOA Třeboň, Historica 1892); h. Jan ze Svojkovic; i. Jan Rús z Čemin; j. Zachař z Nemyšle; k. Erazim z Michnic – vše 1457 (SOA Třeboň, Netolice VI R 19); l. Víta ze Rzavého; m. Jan Koňata z Olešnice; n. Jan z Petrovic; o. Jarohněv z Úsuší; p. Mikuláš Víta ze Rzavého – vše 1459 (SOA Třeboň, CR, z Rožmberka 24/4a, kart. 72). Foto Jaromír Hřebecký (41a–o).

42. Březanova prosopografie rožmberských úředníků 13.–16. století, kolem 1600, v opisu Petra Kašpara Světeckého, 1759 (SOA Třeboň, A 22/I, pag. 187; foto Jaromír Hřebecký). Edice: —. Srv. v textu s. 512nn.

1. Jižní Čechy na mapě Pavla Aretina, 1619

2. Správní struktura rožmberské domény (jihočeská a středočeská část) v 15. století

3. Miličín a okolí, 2. polovina 18. století

4. Soběslav, 2. pol. 18. stol.

5. Lomnice n. L. a okolí, 2. pol. 18. stol.

6. Choustník, 2. polovina 18. století

7. Třeboň a okolí, 2. polovina 18. století

8. Nové Hrady a okolí, 2. polovina 18. století

9. Helfenburk, 2. polovina 18. století

10. Netolice a okolí, 2. polovina 18. století

11. Velešín (město a hrad), 2. polovina 18. století

12. Rožmberk a okolí, 2. polovina 18. století

13. Český Krumlov, po 1729

14. Rožmberk, 1712

15. Sedlčany, 1602

16. Prachatice, 1602

17. Helfenburk, 1602

18. Zvíkov, 1844

19. Hus, 1844

20. Choustník, 1847

21. Dívčí Kámen, 1845

22. Závět' Jana z Rožmberka, 1472

23. Jan z Rožmberka zastavuje všechna svá zboží svému bratru Joštovi, 1459

24. Rejstřík výdajů na hradě Rožmberku, 1477

25. Rejstřík krumlovského úřadu, záhlavní seznam evidovaných územněsprávních jednotek, označených síglami, 1445

26. Registra Mikuláše Putschögela, 1458–1459

27. Rejstříky části třeboňského panství, 1442–1443

28a. Kvitance Jana z Rožmberka, 1458

28b. Kvitance choustnických úředníků, 1457

29. Rejstřík prodeje dřeva na panství Choustník, 1447

30. Registra rybníční správy na panství Třeboň, 1452–1461

31. Návrh znění městského řádu pro Český Krumlov, 1443

32. Revers Jana Pěkníka ke smlouvě o službě, 1506

33. Smlouva o výkon purkrabského úřadu, 1465

34. Jan z Rožmberka vydává vysvědčení svému služebníku Clementovi, cca 1470

35. Svědectví Jana ze Svojkovic o počínání Jindřicha Žakavce z Lažan, 1457

36. Zlomek rýmované skladby o případu Jana (ze) Srlína, 1442

38. Testament Jana Rittschawera, 1462

37. Rejstřík krumlovské městské sbírky, 1466

39a. Výpověď rožmberských úředníků ve sporech mezi Rožmberky, 1458

39b. Opis znění listiny (39a.) v registrech

40. Chval z Chmelné přijímá do „Společnosti Rügenband“ služebníka frankfurtského vévody Friedricha, před 1441 (nahore avers; dole revers)

41a.

41b.

41c.

41d.

41e.

41f.

41g.

41h.

41i.

41j.

41k.

41l.

41m.

41n.

41o.

41p.

41. Pečetí rožmberských úředníků

42. Březanova prosopografie rožmberských úředníků, kolem 1600
(opis P. K. Světeckého, 1759)

AN ADMINISTRATIVE SYSTEM OF A NOBLE DEMESNE IN THE LATE MEDIEVAL BOHEMIA (Administration of the House of Rožmberk 1418–1472)

Robert Šimůnek

(Summary)

State of study

The problem of administrative structures and of the serving clientele of a noble demesne in Bohemia of the early modern age has long been in the centre of scientists' attention. However, research of the same problem for the period of the late Middle Ages (i.e. the 15th century in the Czech Lands) has hardly begun.

Research of individual aspects of the development of the Czech nobility has had a long tradition in the Czech historiography. In the pre-war period historians focused on questions of genealogy and ownership rights mainly (works by A. Sedláček contain information that has been valued highly even today), and in addition to that there were several attempts to interpret the beginnings of the Czech nobility. The post-war historiography neglected – partly because of ideological reasons – the research of genesis of the nobility for several decades (there was one exception and it was research in the field of economic history which could not exclude the issue of aristocratic estate). The situation changed in the mid-1970s when several middle-aged historians (such as F. Kavka, J. Macek, J. Petrůň, J. Polišenský and in Moravia J. Mezník and J. Válka) and several young historians (such as J. Boubín, J. Holeček, M. Polívka, I. Raková, M. Ransdorf, V. Růžek, J. Urban and V. Vaníček) focused on the problem of development of the nobility. The increased interest in the nobility (*Marxist nobilitology*) is documented – in addition to a number of magazine articles, several monographs (including that of Canadian specialist in Czech studies J. M. Klassen) and monothematic collections of texts – by the thematic structure of articles published in the first volumes of *Folia Historica Bohemica* (published since 1979). In the 1980s the research of the history of nobility began to focus on the period of the early modern age (for example V. Bůžek, J. Ledvinka, J. Pánek, P. Vorel and of the young historians for example J. Hrdlička, P. Král, Z. Vybíral) and it has been inspired by a popular topic – *Residenzenforschung*. In the 1990s a fresco of Jagellonian Bohemia written by J. Macek, who was already dead at that time, was published (the second volume focuses on nobility); several historians turned their attention to a renewed topic which could be called “nobility and the Hussite revolution“ (for example T. Baletka, J. Jurok, E. Maur). In the 1970s works documenting the spiritual horizon and lifestyle of the nobility appeared. These works analysed the issue from the historical, artistic, archaeological or castelological point of view, however, none of them (not event the second volume of Macek's fresco *Jagellonian Era*) brings the

so urgently needed synthesis of the issue. Monographs of noble families which were demanded for in the market in the 1990s form a separate group. As a result of the increased demand a number of them was published at this time; their quality ranges from first rate professional works to valueless compilations.

The issue of administrative history of a noble demesne has been a neglected one within the Czech historiography. This fact can partly be explained by the state and availability of sources. Lack of relevant sources becomes apparent in comparison with the number of written documents which are available from the 16th century and later periods (in the Czech Lands from the second half of the 16th century). Then the sources dating from the 15th century are extremely poor in terms of both their quantity and quality (this state is, of course, not specific to the Czech Lands only). Works that describe economic development of noble demesnes and monographs of important noble families pay only limited and unsystematic attention to administrative structures of noble demesnes (the 15th century as a period of creating conditions for establishment of an aristocratic self-supplying estate has not been fully appreciated yet). It is surprising that even high quality monographs of important noble families ignore the questions of development of administrative structures completely or partly. An attempt at analysis of the development of administrative structures of a noble demesne (the House of Rožmberk, 14th – beginning of 17th century) carried out (by E. Cironisová) twenty years ago has had rather doubtful value as far as the early period (14th – 15th centuries) is concerned. The ranges of problems which were not dealt with in the author's (Cironisová's) previous works (focusing on the period of the second half of the 16th century) were ignored completely or commented on superficially only. Her picture is fragmental and very static. Within comprehensive compendia the problem of administration is either neglected completely or dealt with in a rather insufficient way; relevant passages are missing in a number of other contexts (for example a debate on the kinds of written documents about the history of administration)

Even in a wider (Central–European) context it becomes apparent that individual aspects of the development of noble demesnes in the late Middle Ages are dealt with in a very unbalanced way. Research of economic or territorial development was much more emphasized than the history of administration. Reconstruction of administrative structures has been the topic of only several special works or monographs dealing with individual offices. Comprehensive compendia pay only limited attention to this issue. It is surprising that even monographic works on the history of individual demesnes or families leave the issue of administration aside. On the other hand pioneering works on this topic which have been of major importance even today date from the period between the wars (Ilgen, Denholm–Young, Painter).

Model of reconstruction and the comparative method

It is not possible to define a unified model of the late medieval territorial administration – this fact also causes problems when one attempts to reconstruct an administrative system of a late medieval noble demesne. The situation is complicated by another fact:

the time about the year 1500 is generally (including the territory of the Czech Lands) accepted as a boundary before which the development of administration of noble demesnes and their individual aspects can be reconstructed only partly. With regards to the above mentioned facts there are two ways how to deal with the issue:

1) Create a set of more general models of administrative structures based on homogenous evaluating criteria applied on also homogenously elaborated monographs of administrative systems of individual territorially administrative units.

2) A method of case study – i.e. select (according to the state of sources) a suitable noble family and by reconstruction of administrative structures of its demesne form a general model of an administrative system of noble demesne; afterwards check more general applicability of this model and make it more precise if needed be.

Absence of comparative literature on the topic of the late medieval administration of noble demesnes in the Czech environment has caused that only the second option is realizable. Determination of the general structure of the reconstruction model was preceded by: 1) “inventory taking” of preserved documents and assessment of their relevancy for the given topic, and 2) derivation of a general model of administrative structures of a noble demesne based on foreign literature, especially German and Polish.

By confronting the conclusions of both the items of preliminary research an outline for study of individual aspects of an aristocratic administrative system and serving clientele in the late Middle Ages was created. It includes the following thematic ranges:

1) **Development of ownership** and its connection with the **development of territorially administrative structures** and their changes in the 15th century.

2) **Hierarchy of the administrative system.** The level of the central and local administration; relationships of subordination and superiority; determination of competence ranges and their modifications.

3) **The importance of written assignments** within the administration of the 14th – 15th centuries (written assignments within the administrative practice; archiving); the structure of written documents which were written in connection with operation of an administrative system and general tendencies in this field (significant increase in the volume of written documents in the 15th century and gradual specialisation of individual kinds of written documents).

4) **Spheres of everyday administrative practice** (models of functioning and questions of personnel management). Financial administration and monetary agenda. Economic administration (of ponds, forests, mines). Administration of serfdom towns; hospital administration. Administration in the sphere of criminal and civil law. Military administration and problems of mercenaries. Feudal systems and administration of feudal tenures. Administration of patronage and pawned religious institutions. Diplomacy.

5) **Description of administrative practice.** Legal basis and particulars of a subordinate relationship (a written agreement and its terms, rights and duties of lords and officers). Appointment of officers and criteria for their selection (moral reputation, references, certificate), competences of officers (possibility of making independent

decisions, personal responsibility, delegated powers). Promoting/degrading, rotation, heredity and cumulating of authorities; personal continuity. Aspects of everyday administrative practice (communication and its forms, business trips), a castle as an administrative and military unit. Ethical aspects of the service (loyalty, betrayal, denunciation and oath). Numeric characteristics of a subordinate relationship (length of service, number of subordinate relationships) and financial requirements of the administrative system.

6) **Description of the clientele.** Terminology – an officer, a servant, “the commanded” (*přikázany*). A definition of the clientele according to its legal statute (legal statute of a subordinate relationship, institution of legal protection of a servant). Analysis of individual characteristics (geographic and social origin; structure and sources of income and property relationships of the clientele; the attitude of the clientele towards the Church and a confession question; education and spiritual horizon of officers; social relations and kinship of the clientele). A nobleman as a manorial officer: a type of a member of the gentry in the post–Hussite Bohemia. Elitism and social mobility in the environment of serving clienteles.

7) **Appendices.** Appendices contain the basic materials of biographic, prosopographic (the oldest prosopography of Rožmberk officers was elaborated by V. Březan, a chronicler of the Rožmberk Family, as early as at the beginning of the 17th century) and statistical character from which characteristics of the administrative practice and serving clientele were compiled. For example many numeric characteristics of administrative practice (length of office, number of subordinate relationships, types of officers in individual administrative centres etc.) were inferred from the prosopography of the personnel structure of individual administrative centres; statistics of blood relations were the basic material for studies of the clientele as a restricted group of persons, etc. Biograms of individual officers were the starting point for qualification and quantification of characteristics of the serving clientele (compare item 6 above).

The system of tighter and looser links mutually connecting individual aspects proves that this issue is “circular” rather than “linear”. Naturally, many other questions and problem fields could have been asked or dealt with – such as a large set of psychological aspects, generally connected with performance of the service (not only in the Middle Ages) or a question how the town and country people viewed their lord’s officers etc. These cannot be solved today and we can hardly expect any surprising discoveries in the future.

As it has been mentioned before, the most important aspect in selection of a noble family for elaboration of a model case study was the state of sources especially the volume and relevancy of the preserved written materials which were concerned with this issue. From this point of view the Rožmberk family proved to be the most suitable one; they had relatively compact property in South Bohemia and several minor property enclaves in other parts of Bohemia as early as in the 14th century. The Rožmberk and later Rožmberk–Schwarzenberg archives belong among the largest and best preserved noble archives in the Czech Lands.

A closer view of the state and structure of Rožmberks' written documents of the 15th century has made it apparent which kinds of documents are available, how valuable they are in terms of information on the administrative system and serving clientele they contain, and at the same time it has given us a notion of the general structure of written documentation of manor administration in the late Middle Ages (a starting point for comparison).

Sources of information

The often repeated postulate which says that if medievalists cannot expect surprising discoveries of unknown sources, they have to use known sources, but ask new questions, is perfectly applicable on the research of administration of noble demesnes. The sources suitable for reconstruction of the administrative development in the late Middle Ages can be divided into five basic types of varying scope, volume and importance for the topic dealt with:

- 1) letter-like documents (deeds, letters, ad hoc instructions);
- 2) registration documents (lists of serfs' duties (urbaria), levying lists and registers, accounts, etc.);
- 3) narrative documents (chronicles);
- 4) normative documents (noble court statutes and instructions with long-term validity);
- 5) literature of the time (bookkeeping instructions, instructions for proper economic administration, "instructions given by a father to his son", etc.).

In the past West-European historiography paid lots of attention to accounts and other bookkeeping materials, however, the attention was rather one-sided: accounts and other sources of similar type became a starting point for studies of economic and cultural history in the widest sense of the word (starting with everyday life in castles and ending with the building development of manors), much less attention was paid to them in terms of administrative development.

Medieval handbooks (instructions) on economic management and on record keeping – these have not been proved to have existed in Bohemia in the 15th century – are very useful for comparison. A handbook called "*Dialogus de scaccario*" (1177–1179) by Richard of Ely (1130 – 1198), a treasurer (*thesaurarius*) of the King Henry II, remained a classic handbook on keeping of financial agenda for the whole Middle Ages. A work by Walter of Henley (13th century) is written in a form of "instructions given by a father to his son" – "*howe a man ought to live after God and after the world and howe a man ought to ordre his lyfe before hande so that by foolyshe waste he falle not into great... povertie*". "*Ökonomische Staat*" is a work by a Hessian landgrave Wilhelm IV. (†1592); it is formally similar to the above mentioned one, however, it is much more carefully elaborated and more detailed. Besides, there are special works dating from as early as the 16th century which deal with individual offices and fields of administrative work.

In the environment of noble demesnes in Bohemia of the 15th century documents from groups 1) and 2) are available; the importance of materials from groups 3) and 5) is rather marginal (except the works of Rožmberk archivist Václav Březan) and group 4) is not represented at all. Lists of serfs' duties and accounts of the Czech nobility are scarcely documented from as early as the 14th century; more of them date from the 15th century. Compared to other demesnes in the Czech Lands the archives of the Rožmberk demesne is an example of an extremely well preserved one. Beside several thousand documents in a form of letters (naturally only some of them are useful for studying administration) there is a large number of registration and financial documents.

Regarding how well sources have been preserved, a generally applicable trend has proved to be true in this case as well – the most significant losses (shredding) of written materials occurred shortly after the particular documents (especially registration documents with a limited term of validity) lost their importance; in the given case as early as in the 15th century (or in the 16th century at the latest). Regarding the Rožmberk demesne it is possible to say that the sources have been preserved in the state in which they were at the turn of 17th century (as proved by works of the then Rožmberk archivist Václav Březan) which could generally be considered a fairly favourable circumstance.

Description of the administrative system and serving clientele: “Rožmberk” model

The Rožmberk demesne under the reign of Oldřich II (†1462) and his sons Jindřich IV. (†1457) and Jan II. (†1472), that is the years 1418–1472, naturally with overlaps to the periods before and after the given time, was chosen to be the object of the case study of an administrative system and serving clientele of a noble demesne in the late medieval Bohemia.

1) **Model of administrative system.** Rožmberk administration was – as it was usual in the 15th century – divided into two levels (central administration and local administration), the basic administration units were demesnes named after a castle (usually a municipal one) which was a seat of manorial officers and thus an administrative centre of a demesne. The territorial division of the administrative structure in the Rožmberk demesne in the 15th century continued the tradition of the pre–Hussite system, however, the number of administrative centres was rather reduced during the Hussite revolution; another reduction came in the 1460s and 1470s.

Analysis of the hierarchy of the Rožmberk administrative structures on a vertical and horizontal line made it possible to explain a number of aspects of everyday functioning of an administrative system, competence ranges and superior and inferior relationships. As a unit the Rožmberk system seems to be quite a simple and clearly structured organism whose individual components are mutually functionally interconnected. The first man of the imaginary hierarchy was the Krumlov burgrave who stood at the head of the central administration and who was superior to officers of the local administration. A chancellery and a council were, along with the burgrave, parts of the

central administration. While the chancellory specialised – besides elaboration of written documents – in financial administration, the council's main assignment was diplomacy, even though it is documented that council members had to deal with common administrative problems as well. The local administration worked on the level of individual demesnes with a unified hierarchy of officers: a burgrave/captain (administration of the particular demesne, military issues) at the head of the administration system; written agenda and financial matters were within the competences of a scrivener. There was also economic administration on a local level (especially for forests and ponds) as well as financial administration (which was coordinated by the scrivener who took money from village magistrates or economic administration officers etc.). Within the Rožmberk administrative hierarchy one cannot talk about direct subordination in the following sense: an officer of a local administration → burgrave/captain of a local administration → Krumlov burgrave since officers of local administrations often contacted the burgrave in Krumlov or even the lord himself if they had a problem, and they ignored the territorially relevant burgrave. The superior position of the Krumlov burgrave towards officers of local authorities is clear and richly documented as well; on the other hand his powers towards the chancellory staff and the mutual relationship of the Krumlov burgrave and the chancellor cannot be explained sufficiently. As far as the relationship between the chancellory and the chancellor is concerned, it was apparently the chancellor who was in a superior position. He had certain duties in the field of financial administration which were – in connection with continuing specialisation – gradually taken over by valets or other chancellory staff members.

The Rožmberk council (whose members included the top Rožmberk officers and of course, the Krumlov burgrave and chancellor) were directly subordinated to their lords and they were in daily contact with them.

The most typical features of the late medieval administrative systems were specialisation, increase in the volume of written materials, rising number of people in the administrative machinery and continuing unification. These trends (even though in some cases it was only an introductory stage) can be documented in the Rožmberk environment. Advanced specialisation was most apparent in record keeping and in financial administration. After the mid-15th century a radical change occurred on the level of central administration: continuing specialisation in the field of financial administration made it necessary to establish an office of a valet (chamber) whose powers were for some time identical with the powers of the chancellory staff who had been in charge of financial matters by then. The third quarter of the 15th century was apparently a transitional period of which provisional arrangements and vaguely limited competencies were typical. Economic administration aimed at specialisation as well; beside forest administration there was dynamically developing pond administration; new administrative structures were established in connection with commencement or significant intensification of mining from the 1470s. More advanced administration and economic registration resulted in higher demands on financial registration which was supposed to register carefully and thoroughly all potential sources of a lord's income.

The listed trends enforced establishment of new, specialised kinds of written documents and chancery registers. Analysis of individual kinds of written materials within the Rožmberk administration in the mid-15th century shows – in spite of their fragmental character – 1) that there was high level of specialisation (for example specialised documents and registers in the economic administration); 2) closely connected agenda on local and central levels. At the same time both these facts document high quality of the Rožmberk administration which could bear comparison with the West-European standard. Intensification of the administrative practice resulted in significant increase in the volume of written materials: firstly documents of registration character (existing usually in two copies – on the central and on the local level) and secondly documents connected with everyday communication between the central administration and the local one and at the same time between both the levels on one side and the lord on the other. We could expect that the increase in the number of written documents was directly proportional to the increasing number of officers serving the Rožmberk family. Continuing specialisation within the administrative practice brought increasing demands regarding knowledge and professional skills expected from potential officers. Specialisation and more exact determination of competences are in fact two sides of one coin representing one of the most typical features of administrative systems in the 15th century: this trend is documented by the Rožmberk administration as well. Another fact documenting structural changes was taking provisional measures regarding both competences and nomenclature.

Unification of administrative and legal systems proved to be one of the basic prerequisites for effective management as early as during the 15th century. Worth mentioning within the Rožmberk demesne are united systems of office hierarchy and of record keeping (as far as the currency system and the system of measures are concerned it is impossible to judge unambiguously). In the Rožmberk demesne, like in neighbouring (especially German) lands, it is apparent that administrative structures contributed to demesne's consolidation in the mid-15th century. Centralisation attempts in the sphere of the criminal law are apparent from a rather limited range of delegated powers with final decisions always made by the lord who was also the appellate jurisdiction in the field of civil rights. In fact the relation between advanced territorial administration and unification of legal systems was not a feature typical of the Rožmberk demesne at that time only, but a generally applicable development feature.

A global view of the Rožmberk administrative system and its everyday operation reveals another important aspect: personal interest and participation of the Rožmberk rulers; they took active part in the chancery management, intervened in financial and economic matters, they did not neglect serfdom towns (privileges, municipal statutes) and their economic prosperity (disputes regarding trade routes and rights to store goods or guild issues). Moreover, they personally checked registers and written documents coming out of the chancery – as documented plentifully. These facts prove undoubtedly that they were familiar with the mechanism of the administrative system and that they knew details on record keeping. During the researched period and of course later on, the Rožmberks represented a type of a nobleman who understood the

importance of their personal participation in administration of their own property and at the same time they kept looking for new sources of income.

2) **Serving clientele.** The serving gentry first appeared in Western Europe and in the German Lands in the 11th and 12th centuries and in the Czech Lands in the 13th century. In order to be able to characterise the Rožmberk clientele it was first necessary to define the term *clientele* in a way which would describe the situation in the Rožmberk demesne in the mid-15th century. Having defined the formal and informal relations between the Rožmberks and their clientele, it was decided to emphasize the formal level of such relationships. This decision – in my opinion – made it possible to define the Rožmberk clientele as a group of people who had one thing in common – a subordinate relationship with the Rožmberks and legal protection arising from such a relationship; on the other hand informal relationships (whose role is often emphasized in conceptions of clientelism) did not prove to be a suitable criterion for creation of a definition due to their vagueness. Neither can we overestimate the role of feudal relationships especially in connection with formation of the clientele of magnate families.

Analysis of individual aspects describing the Rožmberk clientele (and generally groups of manorial officers of the 15th century) showed a number analogies between the environment of clienteles in Central and Western Europe. As far as geographic and social origin of officers are concerned (in this aspect the gentry who came from areas within quite short distance from the Rožmberk demesne prevail significantly), identical features can be documented. The same is true about the property of the Rožmberk clientele: the structure and amount of an officer's income – often a member of the lesser nobility – is at the same time a topic for discussion on material standing of members of the lesser nobility in the post-Hussite Bohemia (the research in the environment of the Rožmberk clientele denied the general claim that the lesser nobility was becoming poor). As regards their relationship towards the Church, the behaviour of the Rožmberk clientele did not differ from the current international and domestic trends: there were many supporters of Church institutions (especially of those with the Rožmberk patronage); they provided *pro anima* donations, that is donations to church maintenance funds, or *pro memoria* donations which were realised in other forms of cultural patronage as documented in the Rožmberk demesne. Our research that focused on the level of education and intellectual horizon of members of the Rožmberk clientele showed a number of analogies as well; there were only few university graduates among them. The question of elitism among the Rožmberk clientele was answered negatively, however, with certain reservations: the reservations are based on the fact that we can expect members of the Rožmberk clientele to have known that they belonged to a group which was in a way prestigious (however, not privileged); Rožmberk officers represented their lords in contact with the surrounding world and in certain situations they acted as a restricted group of people (for example when problems among members of the Rožmberk family Oldřich and Jan were to be solved). Analysis of kinship did not give us enough arguments to declare that there were elitist tendencies in the environment of the Rožmberk clientele.

Social mobility means social rise (or degradation) of an individual or a family. A general model based on foreign research (in our history the question of social mobility is rather marginal) shows that social rise in the late Middle Ages was based either on 1) significant increase of property, or on 2. gaining of political influence. These two spheres must be distinguished since they were not always directly proportional. 3. The last important aspect which could play an important role – marital policy – stood in fact somewhere between the two mentioned facts. Monitoring of the three listed aspects within the Rožmberk clientele resulted in the following conclusions: 1) neither during the Hussite era nor during the post–Hussite era a single case of significant property increase was documented; 2) political career is not documented in the life of any Rožmberk officers; 3) Rožmberk officers married only women from the same (sometimes even lower) social and property level as they were of. That is why we cannot talk about social mobility among the Rožmberk clientele in the mid–15th century.

Comparative view

The model of the Rožmberk administrative system as it could be reconstructed for the period about the mid–15th century shows a number of analogies with the environment of magnate families in Central and Western Europe. As regards the Czech Lands, it can be assumed that the demesnes of the lords of Hradec, of Pernštejn and of Poděbrady (Kunštát), and probably of some others (such as the Šternberks, the Lobkovics) had similar administrative systems; the most apparent analogies are to be found in the German speaking areas (close relations of the Rožmberks with noblemen from Mühlviertel and Bayern (Bavaria) had had an uninterrupted tradition since the 13th century).

We can formulate the following development analogies:

In the Rožmberk environment there was a traditional **two level model of the administrative structure** – a local and central administration (offices of the noble court, especially the prestigious ones, can be set off as an independent group, however, the central offices are sometimes hardly distinguishable from the court ones). The system of officers in the **local administration** (a burgrave/a demesne captain – in the German speaking environment there was a *vogt* –, a scrivener and officers of the forest administration and other branches of economic administration; in villages and towns the manorial nobility was directly represented by mayors – *Richter*) and the structure of the **central administration** were generally the same. The central administration was headed by a person superior to all other officers (for the Rožmberk administration it was the Burgrave of Krumlov); there was also a manorial chancellery which worked as an independent institution – gradually a manorial chamber was separated from it; alongside, a group of counsellors was formed separately.

Gradual specialisation of individual officers was typical of the 15th century. It was mainly the financial and economic administration that branched off and formed

independent components of administrative practice. Clearly distinguishable is the process of easing connections between the central financial administration and the manorial chancellory which continued by their gradual complete separation (in certain areas such separation occurred as early as in the 14th century, usually, however, in the 15th or 16th centuries like in the Rožmberk demesne). In the Rožmberk demesne **negative phenomena** which accompanied formation of new administrative systems were documented, such as corruption and fraud.

There are two features which are typical of **written documentation of the territorial administration** of the late Middle Ages: 1) increase of the written agenda regarding both its quantity (an overall volume) and quality (a number of kinds of written documents) and 2) unspecified typology of individual kinds of written documents (significant territorial differences), however, at the same time tendency towards specialisation of written agenda (creation of special kinds of registers) and a qualitatively new approach to written materials (inventory taking). The listed features are also noticeable in written documents of the Rožmberk administration. In Western Europe the number of written documents increased as early as in the 13th–14th centuries, in our area this tendency became apparent only in the 15th century, nevertheless, in the Krumlov chancellory the increase of agenda and its specialisation is noticeable (due to an increasing number of officers) as early as in the mid–14th century. Reconstruction of the rich structure of written documents in the Rožmberk administration proves an advanced degree of development of this administration which could bear comparison with the West–European standard (the structure of Rožmberks' written documents is very similar to the structure of written document of Bavarian dukes at that time). Regarding common administrative practice we could point out that in the Rožmberk administration, like in others, **Arabic numerals** appeared in the mid–15th century and they gradually replaced – in some areas as early as in the 14th century – Roman numerals which were not suitable for more complex accounting operations.

Intensification of the administrative practice brought **higher requirements regarding communication** on various levels: among the lords, between the central administration and the local one and also among individual sectors of the administrative practice and officers themselves. **Messengers** formed a specific group of servants – “nameless” but very important for operation of administrative systems. It was typical of this group of servants that their number rose rapidly and on the other hand they were only scarcely mentioned in the sources dating from that time (this fact is confirmed by a research in the Rožmberk demesne: out of dozens and maybe even hundreds of messengers who worked for the Rožmberks during the 15th century only few are known by their names).

Development trends in the 15th century correspond with changes in the **ownership structure** and its **territorially administrative division**: typical trends include arondation (rounding) of family demesnes and reduction of the number of administrative centres – territorial and administrative units. Another typical feature is **secularisation of the Church property** (as far as the Rožmberk family is concerned, it was the monastery of Zlatá Koruna, goods of the Vyšehrad Chapter in Prachatice and

some other property of minor importance) and their inclusion into administrative structures of the Rožmberk demesne (since secularisation of the Church property in the 15th century is a specifically Czech matter it is impossible to compare it with anything else).

Formation of advisory boards (councils) is a feature typical of development of administrative structures in Western Europe and in the German Lands of the 14th –15th centuries. A similar process is noticeable in the Rožmberk demesne (the oldest documents proving existence of a Rožmberk advisory board date from the 1420s and 1430s); it is very likely that members of the Rožmberk advisory board were at the same time officers of the central administration and diplomatic messengers who worked for the Rožmberks.

Comparison of the relevant literature sources (especially of German origin) with the results of research focused on **“numeric characteristics” of administrative systems’ operation** (for example a length of service and a number of subordinate relationships per one person; a number of offices held by one family; operation costs of the administrative system etc.) in the Rožmberk demesne shows another range of analogies. It is especially necessary to emphasize that the Rožmberks spent lots of money on operation of their administrative system – which is fully in agreement with the common trends of that time (**the cost of an administrative system** ranged between 20 – 40% of a demesne’s income). Based on the carried out reconstruction we could assume that the minimum annual amount that the Rožmberks had to pay in connection with their administrative system was kgč. (*Schock Gr.*) 3,000 – 3,500, which, providing the annual revenue of the Rožmberk demesne amounted to kgč. (*Schock Gr.*) 8,000, represented a share of about 40%; (it is likely that the revenue of the Rožmberk demesne was higher – at least kgč. (*Schock Gr.*) 12,000 – nevertheless, even with this amount the operation of the administrative system represented a significant share of one fifth or one quarter of the total income).

Certain analogies are also noticeable in the **legal basis of subordinate relationships** (a contract on provision of services and legal protection granted to a servant were fairly common categories at that time), as well as on **symbolic levels of the relationship between a nobleman and an officer/servant**. In the Rožmberk environment it is documented that servants were perceived by other people as representatives of the lord, and capturing a servant was thus classified as attacking the honour of the respective nobleman who was obliged to fight for release of his servant. At the same time **loyalty towards** the lord is apparent among the Rožmberk clientele; cases when a servant betrayed his lord (for example by entering the enemy’s services) were very unique. Officers’ loyalty was connected with **trust** on the side of their lords (officers were apparently informed about illegal activities of their lords and they themselves helped with creation of forgeries – documents and seals etc.) **Informal relationships** between the manorial nobility and officers form a separate range of issues.

A number of generally applicable development trends are also noticeable in connection with **the serving clientele**. As far as the social origin is concerned the highest number of its members were of the lesser nobility (gentry). And so, features

typical of the serving clientele are, to a certain extent, also typical of one type of a lesser nobleman in the post–Hussite Bohemia – an officer of the manorial nobility. These noblemen practised the same forms of patronage and of charity activities (which were in fact forms of representation of the nobility) as their contemporaries in the West; numerous parallels were discovered by analysing the sources and the structure of income of the lesser nobility in the 15th century. A negligible number of university graduates working in offices was also typical of that period – it documents that the position of officers of a noble origin was not endangered yet by such officers who were of humble origin (mostly from towns), however, had a university degree.

A double role of the Rožmberk **residential centre** in Krumlov – an administrative and power centre on one hand and a means of family representation and prestige on the other is perfectly in agreement with practice which was very common at that time (the staff of the Krumlov noble court was similar to the staffs of residential courts of magnate families generally). It was typical of **noblemen** of the late Middle Ages that they **more intensively supervised** the administration of their property and were much more **personally interested in it** (which is also apparent in the case of the lords of Rožmberk) – as nearly poetically expressed by Ch. Dyer: “*lord wished to keep a personal eye on manors*”.

As far as some special aspects of the administrative practice or kinds of written documents and nomenclature are concerned we have to admit that there was a **certain time discrepancy** between the Czech Lands and the neighbouring Austrian and German Lands, however, the delay did not exceed several decades. We can document slow tendencies towards more intensive **reforms of the administrative structure** as early as in the 15th century; such reforms became more frequent in the 16th century. It happened a bit later than in Western Europe where tendencies towards significant structural changes in operation of the administrative machinery were apparent as early as in the 15th century reacting to the changing economic situation (however, even in this environment one can neither generalise nor overestimate the scope or influence of modernisation trends).

It is possible to conclude: the Rožmberk system was one of the top administrative systems in our environment regarding its local and central administrative structure, the administrative hierarchy and high quality of registration documents; it was perfectly **comparable with the West European standard model** of administration of a noble demesne.

The issue viewed in a wider context:

Interregional contacts and cultural exchange in the Late Middle Ages

In the 15th century the Czech nobility had more chances than ever before to discover the life, habits and rituals in the environment of noble and royal courts in Germany and Western Europe; a number of noblemen started close contacts with Italian families. There is one task for future research – to determine to what extent the lifestyle of the nobility in the post–Hussite and Jagellonian Bohemia was influenced by foreign models;

nevertheless, it has been already apparent that the traditional proposition on retardation of the Czech Lands is built on rather shaky foundations. Having analysed a model administrative system and having characterised the serving clientele in Bohemia of the late Middle Ages, we identified a number of important as well as marginal parallels between the development in the Czech Lands and in Western Europe. Numerous other analogies could either be assumed or even documented for example within the wide scope of forms of noblemen's self-reflection and representation.

The scope and forms of mutual contacts are documented by a particular example from the Rožmberk environment: in the 15th century active business, cultural and economic as well as social contacts between South Bohemia and neighbouring German-speaking areas have been documented, namely trading contacts (Linz, Passau, etc.) have been documented in detail; worth mentioning is also the fact that the Rožmberk administration frequently used paper manufactured in the town of Nürnberg, which we concluded from the filigree shaped like a buffalo head. In the sphere of culture the mutual influence is apparent in painting, sculpturing and architecture (the most famous example is the Getzingers building plant in Krumlov); prestige of the Krumlov school exceeded the border of the Czech Lands; exchange of information between individual cultural centres was very common. In the sphere of economy we could mention the international fame of Rožmberks' pisciculturists (whose services were for example urgently demanded by Bavarian dukes) or on the other hand experienced foreign mining undertakers who helped with metal mining in the Rožmberk demesne. Members of the Rožmberk noble court maintained active diplomatic contacts with foreign countries; they accompanied the Rožmberks during diplomatic missions or were appointed to go on such missions by themselves. Contacts between officers from various areas unavoidably resulted in mutual influencing in administrative practice and stereotypes. The Rožmberks maintained diplomatic as well as informal contacts with a number of noblemen in the German speaking lands; the sons of Oldřich II of Rožmberk served at the court of Bavarian dukes. Lots of members of the lesser nobility earned living as mercenaries. The land border was, of course, disrespected by highwaymen who were very numerous in the south and west of Bohemia in the 15th century.

What was in fact the objective of this brief list of the basic spheres in which interregional cultural exchange occurred in the 15th century? We intended to point out the context which should be taken into consideration when comparing administrative systems and serving clienteles. The discovered development parallels and analogies will then be understood not as a coincidence but as a completely logical and inevitable consequence of tight cross-regional and international contacts in the broadest sense of the word.

REJSTŘÍK

Pozn.: Do rejstříku nebyla pojata hesla „*Čechy* (země)“ a „z Rožmberka (rod)“ – příslušné odkazy by se vztahovaly k drtivé většině stran textu.

- Aachen* →Cáchy
Afra →Mikuláš z Pelhřimova
Aigen (město) 345
Aigner (osedlý z Horního Dvořiště) 303
z Aichperku, Parzival 471
Albín z →Helfenburka
Albrecht (rakouský vévoda, bratr Friedricha III., 15. stol.) 175, 245
Albrecht II. (rakouský vévoda a český král) 77, 86, 297, 303, 361, 368
Albrecht III. (bavorský vévoda, polovina 15. stol.) 460, 508
Albrecht III. (rakouský vévoda, 2. pol. 14. stol.) 114–115, 297
Alexandr Veliký (skladba Alexandreis) 462
Allendorf (město) 210
Altenburg (úřad) 108–109, 119, 165, 351, 356
Alžběta (vdova po králi Albrechtovi II.) 361, 449
Amberg (hrad a rezidenční dvůr) 147, 153, 156, 188–189, 315–316, 366, 392
Anastázie (správkyně novoměstského špitálu pod Vyšehradem) 260
Andermann, Kurt (historik) 375, 429–430, 432, 436–437, 472, 476
von Andrian–Werbung, Klaus Frhr. (historik) 509
Anglie (země) 12, 14–15, 18, 21, 29, 96, 108–112, 152, 168–169, 183–184, 212, 236, 265, 276, 324, 328, 370, 375, 402, 412, 418, 432, 436, 456, 458, 476, 479, 483–484, 509
Anguin, Jan 158
Anhalt (vévodství) 12
Anbolt (hrad) 353
Anna (hospodyně v pražském domě pánů z Rožmberka) 181
Anna →Rittschawer
Anna Hlohovská (vdova po Janovi II. z Rožmberka) 221, 481
Anna z →Olešnice
Anna z →Vesce
Annaberg (město) 242
z Ansbachu (rod) 382, 384–385, 406, 410
Antl, Theodor (historik) 257
de Aquilegia →Laurencius
Arlberg (špitál v Arlberském průsmyku) 445
Asch, Ronald (historik) 31, 485, 508
Asmpán (držitel služebného dvora v Lužnici) 290
Augustin (radní v Nových Hradech a lovcí téhož panství) 213, 219
Augustin ze Slověnic 227
Augustin ze Strunkovic 526; (Augustin, písař zvíkovského panství – týž?) 197, 546
z Awerbachu, Prindl (rod) 363, 408
– Ondřej Prindl 363–364, 463
Baba z →Chotěmic
z Babčic, Zdebor 171
Babka z →Kvasejovic
Bad Leonfelden (region) 247
Bádensko (markrabství) 12, 142, 157, 159, 183, 186, 319, 330, 337, 342, 366, 370, 435–436, 450, 454, 482–483, 508
Bakalář →Burian
Balbín, Bohuslav (historik) 263
Baletka, Tomáš (historik) 16, 399, 446, 482, 510
Bamberg (biskupství) 291, 475–476
Bamberger, Elisabeth (historička) 115, 139, 201, 203, 330, 433
Barbora →Rittschawer
Barbora Celská z →Cilli
sv. Barbora (legenda o sv. Barboře) 278
Barborová →Cironisová

- Bárta (krumlovský rychtář) 256–257, 368
 Bartlová, Milena (historička) 248, 445
 Bartoš(ek) z Jistebnice 116, 215, 546
 Bartoš, František Michálek (historik) 278
Basel →Basilej
Basilej (koncil) 301
 Baštín (helfenburský úředník) 236, 526–527
 Baudisch, Susanne (historička) 420
 Baumgartner, Hans 301, 303
Bavorov (město, hrad a zboží) 33, 45, 48, 74–75, 95, 105, 125, 146, 258–259, 262, 296, 376, 393, 526; (region) 241, 409
 z Bavorova →Jan
 z Bavorova →Martínek
Bavorsko/Bavory (vévodství) 12, 23, 72, 101, 115, 129–132, 141, 144, 156, 166–167, 178, 185–187, 189, 193–194, 201, 211–212, 224, 226, 241–242, 244–245, 256, 276, 280, 291, 297, 303–304, 308, 314–315, 320, 327, 330–331, 341, 381–383, 400, 405, 408, 412, 418, 444, 458–459, 461, 465, 468, 473, 484, 501, 508–510
 z Bavoryně, Beneš 171
Bayeux (berní obvod – *élection*) 439
Bayreuth (úřad) 101, 130
 Beck, Wilhelm (historik) 273
 z Běhařova, Bohuslav 171
Bechyně (město, hrad a panství + administrativa) 70, 78–79, 269, 298, 329, 413, 416, 533; (archidiakonát) 440; (kraj) 192, 419, 446, 477–478; (region) 404, 408, 496
 Bechyně/Bechyňka z →Lažan
Bělá u Benešova n. Č. (ves, údajně s tvrzí) 44
 z Bělé (rod) 408, 496
 – Beneš 376, 486, 497
 – Dorota (manželka Beneše z Bělé) 486
 – Mikuláš Pešík 334, 371, 532, 541–542
 – Pešík 172–173, 236, 270, 277–278, 300, 306, 309–310, 332, 342, 370, 375, 416, 448, 453, 486, 488, 494, 539–540
 von Below, Georg (historik) 458
 Beneš (písař panství Rožmberk) 294
Benešov n. Černou (město, tvrz, rychta a zboží) 44–45, 177
Benešov u Prahy (město) 308, 372, 439; (region) 404, 423
 Bennett, Henry S. (historik) 13, 474
Berg (panství) 72
Berg (vévodství) 13, 139, 144, 338, 431–432, 502, 508
 von Berg, C. H. Edmund Frhr. (historik) 208
 Bernard (hospodářský úředník pánů z Rožmberka) 234
 z Bernartic, Jan Malohradecký 416, 448
 Bernhardt, Walter (historik) 315, 483, 508
Besednice (ves) 307
Besednická Lhotka (ves) 261–262
Bezděkov (zboží) 48
 Bezděkovec (služebník k Helfenburku) 527
 z Beztahova (rod) 408
 – Ctibor Šváb 530
 z Bibrštejna (rod) 97–98
 z Bílska, Hostislav 146, 148–149, 154, 339, 412, 466
Bilstein (úřad) 393
Bilštica (vrch) 239
 Biskupec →Jan
Bítov (hrad) 285
 Bittmann, Markus (historik) 387, 437
 z Blahoust/Mníšek z Blahoust (rod) 409
 – Jan Mníšek 322–323
Blansko (ves) 118, 307, 463
Blanský les (region) 243
 Blaschke, Karlheinz (historik) 14
Blatná (hrad) 103
Blato (zboží) 98
bobrový hrad →Jindřichův Hradec
 van Bodendorp, Asch 329
Bodenteich (fojtství) 109, 186, 329, 351
 z Bodmanu
 – Jan st. 103
 – Jan ml. 103
 Boelcke, Willi A. (historik) 163, 209, 223, 437

- z Bogumilowic, Michal 335
 Boháč, Zdeněk (historik) 420
 Bohuněk (rychtář v Nihošovicích) 179
 z Bohušic, Čakovec (rod) 377, 408
 – Jan Čakovec 377
 – Jindřich Čakovec 377
 Bok, Václav (historik) 49, 462
 Boková, Hildegard (historička) 151–152
 z Bolandenu, Werner II. 127
 Bolech (úředník krumlovského panství) 234
 Bologna (město) 205, 459, 461
 Bolochovec ze →Šatavy
 Bor (hrad a panství) 100, 133, 150, 152
 Bor (ves) 393
 Bordeaux (panství) 109, 113, 119, 149, 359, 393–394
 Borgolte, Michael (historik) 15
 Born, Jakob (historik) 13
 Borovany (klášter) 293, 303, 447; (region) 49, 496
 z Borovnice
 – Přibík 545
 – Zachař 439
 Böse, Kuno (historik) 509
 z Boskovic/Černoorský z Boskovic (rod) 458
 Bosl, Karl (historik) 400
 z Bošilce →Prokop
 Bošilec (ves a rychta) 177
 Bošilecký (rybník) 227, 231, 321
 Boulton, D'Arcy Jonathan Dacre (historik) 484
 Božejovice (tvrz, dnes pod názvem Budičovice) 35, 153, 235, 353, 365, 481
 Božetice (ves) 224, 263
 Bradáč (ptáčník majitele tvrze Zvíkova) 222
 Bradáček →Jan Bradáček
 Brandenburg →Braniborsko
 von Brandenstein, Christoph Frhr. (historik) 509
 Brandlín (zboží) 423
 z Brandlína z →Těchobuze
- z Brandýsa, Jan Jiskra 143
 Braniborsko (markrabství) 87, 132–133, 136, 147, 158, 171, 186, 188–189, 277, 335–336, 338, 366, 383, 394, 400, 405, 412–413, 419, 428, 433, 483, 494, 497
 Branná (rybník) 229
 Brather, Hans–Stephan (historik) 311
 Bratislava →Prešpurk
 z Bratříkovic (rod) 408, 431
 – Bohuněk 187, 204, 229, 518–519
 Braunau an der Inn (město) 247, 336
 Braunschweig–Lüneburg →Brunšvicko
 Brdy (region) 46
 Breisgau (region) 176, 241
 Brendler, Albrecht (historik) 13
 Bretagne →Bretaňsko
 Bretaňsko (země) 382–383
 Breuberg (panství) 20, 23, 131, 160, 215, 291, 349
 de Brimeu, Guy 475
 Brno (město) 424–425; (kapitula) 300
 Brůna (bavorovský rychtář) 376
 Brůna (zájemce o úřad lovcího helfenburgského) 214
 Brunner, Otto (historik) 347
 Brunnsrode, Eggeling 112
 z Brunnu, Lamprecht 475
 Brunšvicko (vévodství) 12, 14, 87, 144, 156, 186, 328–329, 482–483, 509–510
 Brus z →Kovářova
 Břehov (ves) 421
 Břekovec z →Ostromeče
 Břevnov (klášter) 59, 62–63
 Březan, Václav (historik) 17–19, 24, 68, 85, 125, 154, 197, 202, 214, 228, 245, 260, 281, 295, 305, 319, 321, 363, 369, 371, 381, 403, 405, 408, 411, 413, 416, 442, 451, 454, 479, 488–490, 512–547
 z Březnice (rod) 408
 – Majnuš 405
 z Březové, Vavřinec (kronikář) 23, 283, 348
 z Budáků, Uršula 491
 Budičovice →Božejovice

Budín (město a královský dvůr) 112, 344–345
Budislav (purkrabí na Rožmberku) 167
z Budkova (na Jindřichohradecku?), Albrecht 255
z Budkova (rod z Prachaticka) 409
z Buchova, Zbyněk 533
Buková (ves a rychta) 179, 223, 489;
(rybník pode vsí) 229
z Bukšic/Buksic (rod) 409
– Markvart 199, 426, 486, 493, 523
Bulst, Neithard (historik) 457, 461, 507
Bumiller, Casimir (historik) 400
Burda, Daniel 456, 480
Burdová, Pavla (historička) 127
Burgundsko (vévodství) 188–189, 201, 204, 210, 316, 412, 441, 455, 461, 477, 504
Burian (úředník novohradského panství) 532
Burian, řeč. Bakalář 469
Buring, Dietrich 328
z Businy, Grzymal (rod) 478
Buzek (úředník příběnického panství) 234
z Buzic (rod) 409
– Buzek 354, 370, 545–546
Bůžek, Václav (historik) 282, 401–402, 414, 430, 438, 460
z Bydlína
– Klára 487
– Petr 533
Byňov (rybník) 226, 228
Caenegem, Raoul C. (historik) 18
Caesarini → Julian
Cáblv → Freistadt
Cáchy (město) 112
Canter (z Groningen), Jakob 469
Cartlov → Zartlesdorf
Carvajal → Jan
Castelin, Karel (historik) 243–244
Celle (panství) 20, 109, 113–114, 140, 156, 184, 186, 200, 203, 277, 346, 382–383, 396, 510
Celská/Celský z → Cilli
z Cepu, Vavřinec 539

Cerbonice (zboží) 61
Cetoraz (městečko) 41–42; (region) 75, 226
Cetviny (n. městečko a rychta) 71, 131–132, 252; (region) 246
Cikán (purkrabí na Vildštejně) 544
z Cilli (rod) 509
– Barbora (manželka Zikmunda Lucemburského) 62, 303
– Oldřich 298
z Cimburka/Tovačovský z Cimburka (rod) 469
Cinišpan z → Heršláku
z Cipína (rod) 473
– Barbora (dcera Petra z Cipína) 490
– Petr 490
– Václav 261
Církevičný (rybník) 227, 321, 460, 542
Cironisová (roz. Barborová), Eva (historička) 23, 25, 171–172, 207, 387, 391, 512–513
Clement (služebník Jana II. z Rožmberka) 327, 361
Conrat (Cohn), Max (historik) 21
Contamine, Philippe (historik) 15
Cristan (úročník na panství Rožmberk) 88
Critchley, J. S. (historik) 399
Ctíbor (hradecký purkrabí) ze → Zásnuk
Cuchta (úředník v Prachaticích) 177
Cvikov (město a region) 246
z Czyżowa (rod) 511
– Jan 335
Čabelický ze → Soutic
Čák → Trenčianský
Čakov (ves, tvrz a rychta) 191, 377
Čakovec z → Bohušic
Čapek ze → Sán
Čáslav (region) 276
Částra (opovědník) 376
Čečovice (tvrz a zboží) 49, 52, 74, 78, 451
z Čechtic, Přibík 177
Čechura, Jaroslav (historik) 11, 36, 97, 207, 233, 257
Čejetice (tvrz) 439
z Čejetic, Přibík 310

- Čejkovice* (ves) 320, 421
Čelkovice (ves) 533
Čeminy (ves) 421–422
 z Čemin/Rús z Čemin (rod) 409
 – Anna (dcera Jana Rúsa) 490
 – Anna (manželka Jana Rúsa) z →Prašivé
 – Jan Rús 62, 118, 153, 171, 192–193, 244, 297–298, 307–308, 332, 340–341, 363–364, 366, 369, 371–372, 380, 421–422, 444–445, 463, 466–467, 471, 477, 487, 490, 494, 514–515, 522
 – Markvart 490
 z Čenova, Václav Vlček 273
 Černá, Eva (historička) 246
 z Černějovic →Pavel
 z Černic, Ctibor 413
 Černoorský z →Boskovic
Černovice (město) 43, 194, 250, 271;
 (region) 43
 Černý z →Vinoře
 Černý, Václav (historik) 18
 Čertek (služebník/žoldněř) 450
Červená Řečice (hrad) 91
Čerějov (ves) 423
Česká cesta (obchodní cesta) 304
České Budějovice (město a městská obec) 33, 86, 104, 113, 117, 143, 153–154, 162, 231, 244, 256, 269–271, 303–304, 363, 365, 392, 394–395, 415–417, 427, 445, 463, 488–489, 491, 541; (práva města Budějovic) 38, 271–272; (region) 54, 222, 239, 395, 404, 406, 408, 419, 421, 424, 445
Českomoravská vrchovina 31
Český Krumlov (hrad) 32, 40, 51, 65, 73–74, 110, 112, 123–126, 128, 132–134, 137, 155–159, 196, 222, 224, 230, 233, 240, 242–245, 247–248, 264, 288, 319, 321–322, 338–339, 342, 346–348, 351–352, 355–358, 360, 369, 373, 384–386, 406, 441–442, 446, 454, 466–467, 485; (panství + úřad, administrativa) 45, 55–56, 69, 72, 74, 78, 84–86, 104, 107, 130, 133, 135, 148, 151, 154, 157, 161–166, 168–171, 174, 180, 190–191, 199, 201–203, 205, 215, 217, 220–222, 227–229, 233–235, 255, 266–267, 270, 277–278, 288–289, 295, 297–298, 300, 307, 325, 328–329, 332–333, 335–336, 338, 340–341, 346, 350–351, 353–354, 358, 361, 363, 366, 374, 376, 378, 384–385, 394–395, 404, 409–410, 416, 421, 434, 441, 443, 447, 454, 467, 470–471, 481, 497, 499–500, 514–522, 525, 535, 545; (kancelář a archiv) 71, 74, 80, 90, 93–96, 100, 114–117, 119, 127, 129, 131–138, 141–152, 157, 163, 184, 187–189, 193, 196–197, 199–200, 202–203, 205, 216, 229, 233, 260, 269–270, 277, 305–307, 311, 319, 329, 332, 336, 338–339, 354, 372, 377, 379–381, 383–384, 386, 411–413, 415–416, 427, 442–443, 458, 460–461, 463–464, 470–471, 499–500, 502, 509, 516–519, 529–530, 534; (město a městská obec) 18, 33, 40, 91, 95, 101, 104, 114, 118–119, 125, 141, 146, 149–150, 153, 160, 163, 165, 168, 176, 186, 194–195, 197–198, 213, 221, 224, 227–228, 231–234, 238, 240, 242–243, 247–262, 267, 269, 271, 295–296, 302, 307, 320, 336, 344, 347–348, 357, 359, 366, 368, 373, 387, 389, 393, 395–396, 411–412, 416, 424–427, 432, 440, 442–445, 452–453, 456, 459, 463, 466, 468, 480, 502–503, 517–518, 520–521, 543; (klášter) 40, 104–105, 156, 158, 237, 293, 301–302, 350, 433, 441, 463, 488, 517; (Latrán) 40, 101, 195, 254, 348, 366, 373, 426–427, 434, 502; (Nové Město) 40, 101, 224, 254, 348, 427, 434; (Plešivec) 241; (region) 36–37, 55, 69, 75, 164, 239–240, 242, 286, 406, 409, 413–414, 419–420, 422–423, 428, 452, 496
Český Šternberk (hrad) 371
 z Čestic – Šic z →Drahenic
 z Čestic, Přech/Příšek (rod) 409, 426, 431
 – Mikuláš Příšek 66, 307, 309, 332, 337,

431, 470, 489, 524–525
Češňovice (ves) 238
Čibovice (ves) 290
Čilúd [z Pálovic?], Jan 309
Dačický z →Heslova
z Dachsbergu (rod) 137–138
– Ulrich 137
t. ř. Dalimil (kronikář) 462
Damián (purkrabí na Hrádku) z →Yzaru
Darmstadt (hrabství) 236
Decker, Klaus Peter (historik) 510
Debtář (rybník) 226
Demandt, Karl E. (historik) 13, 457, 485, 508
Denholm–Young, Noël (historik) 12
Derwich, Marek (historik) 444
z Desk
– Markéta 492
– Markéta/Dorota? (manželka Matěje Višně z Větrní) 492
Deštná (město) 42, 194, 213, 250, 252–253, 422; (region) 43
Dětrich z →Portic
z Dětrichovic
– Eliška (manželka Petra Kačice) 423
– Petr Kačice 423
Dětrichovic
– Pavel (zv. též Pavel z Prahy) 73, 81, 165, 197, 235, 245, 267, 279, 301, 310, 342, 354, 371, 396, 409, 411, 415–416, 427, 429, 431, 486, 492, 530, 537–538, 540
– Machna (dcera Pavla Dětrichovice) 486
– Marta (manželka Pavla Dětrichovice) 396, 486
Deutsch Reichenau (n. ves a rychta, po roce 1945 Rychněvek) 71
Diedorf (panství) 14
z Diessenhofenu, Hans Truchseß 387
Dietl (krumlovský hradní kuchař) 158, 357, 521
Dietrich IX. (vévoda z Kleve) 94
Dieuze (panství) 152
Diez (hrabství) 126
Dillenburg (hrad) 133

z Dírné/Rút z Dírné (rod) 174, 408, 431
– Albrecht Rút 307, 309, 489–492
– Johanka 490–491
Dívčí Kámen (hrad a panství) 33–35, 51, 72, 74–76, 124, 137, 154, 158, 220, 222, 318–319, 321–322, 324, 333, 335, 338, 342, 346, 348–349, 352–353, 357, 369, 372–373, 385–386, 417, 429, 485, 521–522
z Divic, Léva 488
Diviš (úředník novohradského panství 1384) 233–234
Diviš (šafář novohradského panství před 1448) 532
Diviš (nespecifikovaná osoba s nároky k rychtě v Mělníku) 449
z Dlouhé/Sudek z Dlouhé (rod) 382, 409, 531, 542
– Adam Sudek 316, 318
– Jan (Sudek) 335, 526, 532, 535, 541
– Jindřich Sudek 326
– Petr 334, 531, 542
– Sudek (nespecifikovaný donátor výtoňské poustevně) 295
z Dlouhé Vsi z →Kraselova, Markéta
z Dobevi, Petr 307
Doblinger, Max (historik) 349, 382
Dobrá Voda (panství) 97
z Dobrohoště, Petr 227, 307
z Dobronic (rod) 408, 496
– Jan, zv. Dobronička 220–221, 231, 275–276, 279, 309, 408, 450, 486, 491, 494, 497, 523, 537
Dobronice u Bechyně (ves, hrad, panství a administrativa) 33, 57, 70, 79–80, 204, 220, 333, 335, 376, 385, 395, 408, 423, 428, 435, 480, 522–523, 533–534
Dobronice u Chýnova (ves a zboží) 408
Dobronička z →Dobronic, Jan
z Dobrovítova, Jindřich 276
z Dobrše, Koc (rod) 409
– Adam Koc 174
Dobřejice (ves) 533
Dobřejovice (ves a hájemství) 213

- Dockray, Keith (historička) 484
Doležal, Daniel (historik) 282
Dolní Bukovsko (město, tvrz a zboží) 33, 41, 48, 74, 77–78, 99, 143, 194, 223, 294, 307, 408; (region) 73, 75
Dolní Dvořiště (městečko a rychta) 71, 175, 252
Dolní Rakousy →Rakousko
Dolní Vltavice (rychta) 73
Domažlice (hrad) 48; (region) 48
Domoradice (ves) 242
z Donína, Bedřich 53
Dormeier, Heinrich (historik) 20, 510
Dornbach (úřad) 214–215
Dorota z →Bělé
Dorota →Chytráček
Dorota z →Rovného
Dorota/Kedruta z →Úšova
Doubíčko (zboží) 421
z Doubravice/Zub z Doubravice (rod) 408, 431
– Hynek Zub 280, 309, 332, 378, 486, 488, 493, 537
– Markvart 451
Doudleby (ves) 440
z Doudleb a Hůrky (rod) 408, 440
– Petr (1. pol. 16. stol.) 481
– Vilém 497, 522
z Drahenic/Šic z Drahenic (rod) 409, 524
– Jan Šic 523; (Šic/Čestic Šic – týž?) 524
z Drahonic (rod) 409
– Adam 276, 486, 488, 525
– Jan 63
– Jan Odranec 128
– Jaroš (2. pol. 14. stol.) 239
– Jaroš (1. pol. 15. stol.) 35, 307, 310, 365, 372, 448, 474, 480–481, 524
– Racek (2. pol. 14. stol.) 239
– Racek Odranec (1. pol. 15. stol.) 128, 336
z Drahonic, Bartošek (kronikář) 278
Drabotěšice (ves) 41, 217
z Drahova
– Bušek 56
– Dorota 487
– Jindřich 56
– Magdaléna 489, 492–493
Drachenfels (hrad) 375
z Drachenfelsu, Godart 110–111
z Dráchova (rod) 496, 531
– Jindřich 287–288
– Jíří(k) 306
Drak (krumlovský hradní kuchař) 521
Dražice (ves, tvrz a rychta) 75–76, 180, 533
z Driburgu (rod) 127
Drkolná →Schlägl
Drkule ze →Lhoty
z Drochova/Drochovec z →Pláně
z Droužetic, Kočka (rod) 415
Družno/Drausen (jezero) 230
z Dubé
– Jan Roháč 350, 449
– Jindřich na Humpolci (poč. 15. stol.) 275, 404
– Ondřej (skladatel právní knihy) 143
– Ondřej [Sokolík] 364
Dubné (ves a tvrz) 35, 440
z Dubného (rod) 440
– Eliška 489
DuBoulay, Francis R. H. (historik) 474
Dubský z →Třebomyslic
od/z Dubu (rod z Chýnovska) 408, 496
– Jířík (Víta) 487
– Petr 334, 487, 496, 527, 529, 545
– Rynart 57, 79, 487, 496, 523
– Vilém 487, 491
– Víta 487
– Zdena 487, 491
– Zdeněk 487
od/z Dubu (rod z Prachaticka) 409
– Václav 309, 448
Duc z →Vařin
Dülfer, Kurt (historik) 136
z Dunovic a Humňan, Vilém 439
Durdík, Jan (historik) 272
Durdík, Tomáš (historik) 284, 351–352
Durynsko (země) 151
Dušková, Sáša (historička) 144

- ze Dvorce (rod) 408, 431, 496
 – Licek 447
 – Oldřich 81, 124, 317, 335, 369, 447, 487, 531–532
 – Zdeněk 417
 ze Dvorů/Dvorecký z Radkovic(?) (rod) 409
 – Mareš 310
 Dvořáková, Daniela (historička) 400, 508
Dvořetín (n. ves) 422
Dynín (ves a region) 223
Dziergoń (komenda) 230
 Ebling, Horst (historik) 510
 Ebner, Herwig (historik) 347
 Ebran von →Wildenberg
Eckerich (hrad) 410–411
 Edel, Tomáš (historik) 406
 von Ehenheim, Michel 24
 z Eibenbergu (rod) 198
 z Einsiedlu, Jošt 475–476, 479
 z Eizingu, Oldřich 298
 Elefánthy (rod) 510–511
 Eliška →Klaric
 Eliška z Nové Plzně (manželka Petra od Dubu) 487
 Eliška ze →Škvorce
 d'Elvert, Christian (historik) 16
Ehwangen (klášter a klášterství) 106
 of Ely, Richard 21, 183
 Enderle, Matyáš 210
 z Enzbergu (rod) 133
 Enzesdorfer, Heinrich 317
 Erhard (velitel žoldnéřského oddílu) 278
 Erkens, Franz–Reiner (historik) 337
 Esch, Arnold (historik) 265
 Eschbornerové–Kronbergerové (rod) 510–511
 Espan, Jörgen 308
Esslingen (město) 131
 van Estorpe, Hinrick 186
 Evžen IV. (papež) 302
 von Eyb, Ludwig (st.) 468
Falc (země) 147, 287, 315, 319–320, 324, 337, 375, 406, 414, 418, 435, 472, 476, 482–483, 508, 511
 z Falkenštejna, Závaš 469
Fefry (ves, po roce 1945 Libínské Sedlo) 177
 Feigl, Helmuth (historik) 14
 Feine, Hans Erich (historik) 15, 31
 z Feldorfu, Metelský (nespecifikovaný vladyka) 434
 Felix V. (papež) 302
 Ferdinand I. (český král) 504
 Ferrarský →Vavřinec
 Fifka z →Vydří
 Filip (písař Jindřicha I. z Rožmberka) 144–145
 Filip [ze Želče?] (purkrabí na Příběničkách) 229
 Filip (falckrabí sídlem v Ambergu) 147, 156, 189
 Filip Dobrý (burgundský vévoda) 210, 441
 Flach, Willy (historik) 509
 Flaška z →Pardubic
 z Fleckensteinu (rod) 510–511
Forstmyl (rybník) 229, 232
Francie (země) 21, 28–29, 152, 303, 338, 375, 402, 455, 457, 460–461, 474, 478, 509
Francká říše 507, 510
 Frankenberger, Otakar (historik) 272
 z Frankenbergu (rod) 97
 z Frankenloben, Jan Jindřich 454
Frankfurt n. Mohanem (město) 375; (region) 482
Franky (země) 287, 371, 406, 478, 481, 508
Frantoly (rychta) 241
 Franz, Friedrich (historik) 36
Freistadt (město, zv. česky Cáhlov) 120, 171, 174–175, 234, 280, 298, 304, 417
Freistadtská cesta (obchodní cesta) 304, 369
 Friedrich (braniborský markrabě, kolem 1500) 405
 Friedrich (frankfurtský vévoda, kolem 1440) 484
 Friedrich (rakouský vévoda, 1. pol. 14. stol.) 387

- Friedrich II. (římský král) 210, 222
 Friedrich III. (římský král) 34, 67–68, 244–245, 280, 300–301, 303, 305, 310, 341, 363, 404–405, 476, 531
 Fritz, Gerhard (historik) 142, 508
 Fröhlich, Jiří (historik) 246
 Froschauer, Johann 147
Frydlant (hrad, panství a manský systém) 97–98, 282
Frydlant (lokalita v jižních Čechách, nejasného určení) 76
Frymburk (město) 33, 38, 105, 296; (rychta a úřad) 71, 73, 75, 180, 213, 232, 271, 281
Fuendorff (hrad) 185
Fuglhaus (hrádek) 59, 353
Fulda (klášter) 28
 z Fürstenberka (rod) 14, 26, 31, 370, 410, 485, 508
 Gallistl, Th. (historik) 37
 Gänser, Gerald (historik) 139
 Ganshof, François Luis (historik) 18
 Gaşiorowski, Antoni (historik) 12, 166
Gaskoňsko (region) 109
Gastein – Rauris (horní revír) 241
 Gelnar, Michal (historik) 246
 Gerhard (zlatokorunský opat) 364
 Getzinger, Hans 247
 von Gierke, Otto (historik) 313
Glasberg (vrch v Novohradských horách, po roce 1945 Na Sklenářské) 246
 Glaser, Hans (zemský škůdce) 270
Glashof (dvůr vyšebrodského kláštera, později Teutschmannsdorf, po roce 1945 Skláře) 237
Glashut (sklárna na panství Vítkův Kámen) 246
Glurns (město) 106
 Goetz, Hans–Werner (historik) 15
 Gograr (písař zvikovského panství) 102, 546
 z Gorice/Görzu (rod) 283, 485
 Görner, Regina (historička) 438, 478
Gotprun (rybník) 329, 520
 Graefe, Christa (historička) 509
 z Grafenecku
 – Oldřich 81
 – Wolf 176
 Graus, František (historik) 97
 Greindl, Gabriele (historička) 510
Gressenbal (zboží) 152
Griesbach (úřad) 180
 Grillo (komorník Voka I. z Rožmberka) 157
 z Groningen →Canter
 Gross, Hynek (historik) 257
 Grossawer/Grossawer z Jedlice (rod) 409
 – Georg/Jiří (patrně identický s Jiřkem z Jedlice) 166, 193, 310, 335–336, 342, 417, 442, 444, 487, 544
 – Konrád/Kuntz 336, 450, 544
 – Markéta (sestra Georga Grossawera) 310, 487
 Grosseteste, Robert 21
Grimwald (bojiště 1410) 473
Grimwald (městečko v Rakousích) 121
 Grzymał z →Businy
Gudenau (hrad) 119, 198–199, 204
 Gundlach, Franz (historik) 12, 508
 z Gutštejna (rod) 309, 421
 – Burian 448
 – Jitka 488
 Gzella, Jacek (historik) 485
 Haas, Antonín (historik) 195, 251
 Habart (lovčí choustnického panství) 191, 203, 214, 217, 245, 530; (úředník na Třeboni – týž?) 542
 Habsburkové (rod) 11, 15, 91–93, 97–98, 101, 103, 112–113, 140, 158, 168, 185, 189, 198–199, 201, 205–206, 248, 277, 315–316, 326, 330, 338, 366, 370, 387, 406, 411–412, 432, 458, 482–483, 485, 508–509
 Had z →Paběnic
 Hahn, Peter–Michael (historik) 383, 428, 433, 483, 494
Hachberg–Sausenberg (markrabství) 84
 Hájek (zkomolenina od Hádek) z →Paběnic

- Hájek z →Hodětina
Halberstadt (město) 112, 340
Hall (mincovna) 245
z Halsu, Eliška (manželka Jana I. z Rožmberka) 46
Hamann, Reinhard (historik) 510
Hambach (hrad a panství) 109, 149, 160, 346, 349, 355, 389
Hannsl (úročník na panství Rožmberk) 88
Hans (služebník frankfurtského vévody) 484
Hanuš (krumlovský sklep mistr) 521
Hanuš (kuchmistr Petra IV. z Rožmberka) 197, 434
Hanuš (rychtář ve Fefrech) 177
Hanušek/Jan (písař krumlovské kanceláře 1443–1444) 409, 518
Hanušek →Mikuláš z Pelhřimova
Hanuška →Rittschawer
Hanzl (svinenský mlynář) 120–121, 370
Harburg (fojtství) 106, 329
z Hardecka, Michal 535
Harnisch, Hartmut (historik) 11
z Harrachu (rod) 175, 286, 409, 496
– Jan 286
– Kraft 286
– Oldřich 118, 166–167, 426, 535
– Petr 379, 445, 544
Hartenšlak Malý (rybník) 329
Hartunkov (ves) 289
Hasel, Wolfgang 120
Hasištejnský z →Lobkovic
Hásková, Jarmila (historička) 244
Haslach (město a zboží) 34, 38, 46, 50–51, 67, 69, 82, 126, 286, 471
Hašek (služebník na lomnickém zboží) 289
Haškovský dvůr (na třeboňském panství) 78
Hašlovice (ves, rychta a region) 72, 221, 289
Hašták (úředník krumlovského panství) 115–116
Hattenhauer, Hans (historik) 15
z Hattstattu (rod) 410, 413
Havlíčkův Brod →Německý Brod
Havlov (ves) 89
Heermann, Norbert (domnělý autor *Rosenberg'sche Chronik*) 19, 146, 369
Hechingen (město) 412
Heinig, Paul–Joachim (historik) 461
Heinrich (úředník ve Freistadtu) 234
Hejnic, Josef (historik) 40, 442, 456
 Helfenburk (hrad) 33–35, 45, 51, 74, 76, 105, 124, 134, 137, 153, 158, 219, 268, 317–319, 322, 338–339, 346, 348, 352–354, 358, 371, 386, 411, 428, 438, 451, 524; (panství a administrativa) 32, 67, 69, 78, 114, 125, 153, 167–168, 171, 186–187, 190, 197–199, 205, 213–214, 216, 222, 236, 241, 266, 276, 304–307, 309, 316–317, 324–326, 331–333, 335, 337, 354–355, 366, 370, 376–378, 380, 385, 406, 409, 418, 421, 431, 438, 470, 512, 515, 517, 523–527, 545
z Helfenburka, Václav Albín 117, 131, 135–136
of Henley, Walter 21
Henningsen, Uta (historička) 36
Henseler, Paul (historik) 388
Herding, Otto (historik) 100
Hereš (rychtář v Sedlčanech) 177
Herkert, Otto (historik) 142, 342, 508
Herold, Hans (historik) 10
Herolt (z Řípce)
– Jan 176, 191–192, 230, 236, 260, 431, 439, 537
– Václav 431, 439
z Heršláku, Beneš Macuta 297
z Heršláku, Jindřich Cinišpan 489, 535
z Herštejna a →Velhartice, Vilém
Heřman (člen posádky na Helfenburku) 526
Heřman (farář v Kaplici na panství Vítkův Kámen) 146
Heřman (nápravník k Ralsku) 285
z Heslova, Mikuláš Dačický 313
Hesse, Christian (historik) 14, 458
Hessensko (landkrabství) 12–14, 17, 20, 82, 87–88, 103, 136, 144, 147, 149, 184, 188, 198–199, 206, 210, 393–394, 412–

- 413, 447, 453, 457, 485, 494, 502, 504, 508
- Hewen* (panství) 103
- Hintze, Otto (historik) 16
- Hippstede, Hinricus 329
- Hládek, Lukáš 536
- Hláska* (ves) 78, 290
- Hlásná* (ves) 290
- Hlásná Lhota* (ves a hájemství) 211
- Hlásná Ves* →Čihovice
- Hlaváč z →Myslkovic
- Hlaváček, Ivan (historik) 413, 462
- Hlavatce* (ves) 440
- z Hlavatec/Roubík z Hlavatec (rod) 408, 431, 440
- Jindřich Roubík 34–35, 120, 158, 162, 276, 294, 307–308, 322–324, 363, 369–372, 377, 471, 474, 490
- Oldřich Roubík 324, 372–373, 522
- z Hlavatec →Kozák
- Hledíková, Zdeňka (historička) 9, 16, 18
- z Hlohol →Paprocký
- Hlohovská →Anna
- Hluboká* (hrad, panství a manský systém) 17, 48, 52, 54, 59, 63–64, 103, 105, 155, 177, 213–217, 238, 256–257, 265, 282, 284, 294, 304, 336, 350, 370, 384, 386, 391, 404, 418, 451; (region) 365
- Hněvanov* (ves) 290
- Hněvsín →Václav Hněvsín
- z Hobzí
- Dorota 486, 488, 493
- Linhart 486
- z Hodějova (rod) 409, 431
- Jan 487
- Lodhěř 487
- Mikuláš 487
- Přeck 487
- Rús 487
- Smil 171, 487, 493, 525, 546
- z Hodětína, Václav Hájek 223, 273
- Hoffmann, František (historik) 248, 425
- Höflechner, Walter (historik) 509
- Höfler, Konstantin (historik) 23
- z Hohenbergu (rod) 14
- z Hohenlohe →Jiří
- Hobenstein* (hrad v Nassavsku) 187
- Hobenstein* (hrad v Sasku) 69
- Hohenzollernové/Zollernové (rod) 189, 206, 400, 411–412, 468
- Hoch, Pavel 176, 255
- z Hojovic, Příbík 154, 486
- Holický ze →Šternberka
- z Holíče →Šlik
- z Holkova/Holkovec z Holkova (rod) 409
- Holkovec [z Holkova] (šlechtický služebník) 288
- Holosová (domněle manželka Matěje, služebníka k Choustníku) 488
- Holstein–Pinneberg* (hrabství) 13
- Holštýnsko* (země) 207, 338, 437
- Holub, Jan (krumlovský farář) 125
- Holub ze →Štokova
- Holubov* (ves) 350
- Holzfurtner, Ludwig (historik) 444
- Homoly* (ves) 489
- Honsa (lovecký pes) 221
- z Honspergu, Hans 393–394
- Hoppe, Jiří 536
- Horažďovice* (region) 422
- Horn* (hrad a panství) 110, 203, 385
- Horní Dvořiště* (městečko a rychta) 71, 271, 297, 303
- Horní Planá* (rychta) 73; (region) 230
- Horní Rakousy* →Rakousko
- Horní Stropnice* (městečko, tvrz(?) a zboží) 43–44, 192, 250
- Horník (osedlý v Krasetíně) 240
- Horrox, Rosemary (historička) 361, 479
- Horšovský Týn* (archidiakonát) 536
- Hory Matky Boží* (město) 173
- z Hory z →Harrachu
- z Hořepníka, Sezima 46
- Hořice* (městečko) 91, 105, 296; (region) 237
- z Hořic →Jan
- Hořipná* (ves) 290
- z Hořovic, Mikuláš 438

- Hosín* (ves a hájemství) 213
z Hoštejna, Ambrož 323
z Houžné
– Eliška (sestra Petra Stupenského) 490
– Petr Stupenský 490
Hovno/Huovno →Jan, řeč. Hovno/
Huovno
Hrabišici (rozrod) 399
Hrabová, Libuše (historička) 207, 285
z Hradce (rod) 35, 41–43, 47, 71, 134–135,
200, 214, 270, 276, 300, 321, 370, 406,
414, 418–419, 438, 465, 477, 503
– Heřman (polovina 14. stol.) 71
– Jan (kolem 1400) 49
– Jan (†1452) 58–59, 153, 200, 266, 309,
341, 343, 374, 419, 488
– Jindřich (†1507) 247, 309, 392, 453
– Menhart (†1449) 52, 58, 298–299, 309,
493
– Oldřich (kolem 1340–1350) 71, 212
– Oldřich ml. Vavák (†1421) 470
– Oldřich (†1452) 270, 298–299
z Hradce Králové →Jan
Hradčany →Praha
Hradeček (tvrz, později les a rybník) 43
Hradečník (poustevník) 43
Hrádek (ves) 489
Hrádek u Křeče a Černovic (hrádek) 42, 75,
352–353, 527
Hrádek u Pacova (tvrz a zboží) 42, 75, 333
Hrádek u Trbových Svinů (hrádek) 74–75,
77–78
z Hradešína, Jeroným 478
Hradištko u Chlumce n. C. (ves, hrad a
zboží) 46, 52, 63, 69, 74, 77–78, 409
Hracholusky (ves) 545
Hrachovec, Wolfgang 227
Hrobský z →Hrobů
z Hrobů, Sedlecký/Hrobský ze Sedlce
(rod) 220, 408 434
– Jiří(k) Sedlecký 489
– Mikuláš Sedlecký 81, 287, 531, 538, 543
Hroznata (fišmistr Jindřicha III. z Rožm-
berka) 228
Hrubý z →Jelení
Hrubý, František (historik) 207
Hrubý, Petr (historik) 41
Hrůza z →Chelčic
z Hřebene/Hřebenář z Hřebene (rod)
409, 496
– Hřebenář [z Hřebene] (purkrabí na
Tiché) 322
Hříbě z →Jindřichovic
Huděj (služebník(?) na Dražicích) 75
z Humňan z →Dunovic
Humno (ZSO) 226
Hurich, Vach (lovčí na zvíkovském pan-
ství) 547
z Hůrky z →Doudlebov
Hurwich, Judith K. (historička) 494
Hurych (úročník na příběnickém panství)
98–99
Hus (hrad a zboží) 35, 65–66, 85, 292
Hus, Jan 352, 446
z Husi, Mikuláš 472
Husinec (městečko) 340
Huspeka (služebník Táborských) 266
z Hustířan, Beneš Mokrovouský 472, 475–
476
z Huttenu (rod) 510
Hvozdec (ves) 275
Hýrov →Výtoň
Chadt (Ševětínský), Jan Evangelista (histo-
rik) 209
Champagne (panství) 27
Cheb (město a městská obec) 113, 153,
304, 458; (chebský lesní řád) 210
Chelčice (ves) 446
z Chelčic/Hrůza z Chelčic
– Anna 487
– Anna/Anežka 487
– Bohuslav 487
– Václav (st.) Hrůza (identický s Hrůzou
z →Vlhlav?) 418, 523
– Václav (ml.) Hrůza 278, 335, 340, 380,
418, 438, 487, 490–491, 494, 532–533
– Václav (nejml.) Hrůza 487
Chelčický, Petr 447, 462

- Chlévec z →Malšína
Chlum u Třeboně (rychta) 177; (region) 73
Chlumec n. Cidlinou (region) 409
z Chlumu
– Beneš 488
– Příbík (st.) 488
z Chmelné (rod) 382, 408, 496
– Chval 278, 297–298, 362, 376–378, 416–417, 423–424, 432, 467, 484, 496, 514, 522
– Jan Olešák (strýc Chvala z Chmelné) 423
– Vikér 304, 341, 541
z Chodče (rod) 473
z Chotěmic, Baba (rod) 408
– [Jan?] Baba 83, 309, 426
– Jan/Janek 416
– Tomáš 480–481
Chotěšov (klášter) 467
Chotíkov (ves) 446
Chotoviny (ves) 423
Choustník (hrad) 33, 40, 51, 74, 78, 80–83, 124, 165, 200, 267–268, 287–288, 290, 299, 322–323, 338, 340, 346–348, 353, 355–356, 359, 361, 386, 388–389; (ves) 290, 377, 394, 435; (panství Choustník – Soběslav a administrativa) 33, 39, 42–43, 48, 56, 68, 70–71, 73, 75, 79, 81–82, 101–102, 104, 108–110, 112–113, 150, 154, 165, 167–168, 172, 174–176, 179, 181, 191–194, 197–198, 200–204, 209, 212, 214–218, 220, 223–224, 230, 233, 235–236, 245, 254–255, 264–265, 267–269, 275, 279, 287–290, 299–300, 304–306, 309–310, 317, 323, 329, 332–336, 340, 352, 354, 360, 362, 371, 374, 376–379, 385–386, 394, 404, 406, 408, 411, 418, 420, 422–423, 426–427, 435, 439, 443, 448, 462–463, 481, 493, 497, 512, 517, 524, 527–531, 534, 536–538, 543, 545
z Choustníka
– Beneš 41
– Jan 41
z Chrastné, Bartošek 309
Chrudim (region) 406
Chřepický z →Modlíškovice
Chudý (lovecký pes) 221
Chusnice/ Chustnice →Choustník (ves)
Chvalšiny (městečko a rychta) 180, 197, 267, 296
Chýnov (město a fara) 125; (zboží) 198–199, 207, 214, 290
Chytráček, Jan 213, 480, 487, 521; (Jan lovčí – týž?) 425
– Dorota (manželka Jana Chytráčka) 487
Ilgen, Theodor (historik) 12
von Inama–Sternegg, Theodor (historik) 18, 96, 107
Infantaler, Toman 240, 336
Ingolstadt (město a celní úřad) 194
Innsbruck (město) 345
Isabela Portugalská (královna) 20, 111–112
Isenmann, Eberhard (historik) 453
Itálie (země) 111, 122, 183, 281, 499
Iwańczak, Wojciech (historik) 282
Jablonec (hamr u vsi) 243
Jacob van der Specken (oldenburský úředník) 100
Jáchymov (jáchymovské lesní řády) 210
Jakeš (správce špitálu v Jindřichově Hradci) 261
Jakub (písař – blíže nespecifikovaný) 274
Jakub (písař choustnického panství kolem 1500) 200, 255
Jakub (písař v Krumlově) 426
Jakub (psář) 425
Jakub z Nových Hradů (vyšebrodský konventuál) 24
Jamský (rybník, později zv. Prelátský) 239
Jan z Bavorova 74, 366–367, 526
Jan, řeč. Biskupec (písař krumlovské kanceláře, domněle identický s Janem Bradáčkem) 157, 300, 446, 516
Jan Bradáček (domněle identický s písařem Janem, řeč. Biskupec) 446
Jan z Hořic (kanovník kostela Pražského) 302

- Jan, řeč. Hovno/Huovno (služebník k Třeboni) 287, 319, 542
- Jan z Hradce Králové (správce římského špitálu) 263, 535–536
- Jan z Jesenice 360
- Jan Kapistrán 156
- Jan Kaplitzler/Kaplicar/z Kaplice 181, 297, 301, 310, 409, 412–413, 470, 487, 519, 533
- Jan z Kručova 223
- Jan z Krumlova (vyslanec Oldřicha II. z Rožmberka 1446) 301
- Jan z Krumlova (průvodce Jana II. z Rožmberka 1472) 345
- Jan, Libor (historik) 16
- Jan Lucemburský (český král) 41, 45–46, 48–49, 128, 136, 209, 239–240, 452, 470, 481
- Jan *de Magna villa* 100, 145, 297
- Jan Miličinský (kněz) 231
- Jan de Millinis 264
- Jan Předborův z →Radešina
- Jan Rokycana 221
- Jan Stojkovič 301
- Jan ze Stropnice 146, 157, 255, 297, 301, 408, 412, 415–416, 459, 462–463, 516–517
- Jan ze Stříbra 526
- Jan Šimánek z Krumlova 295
- Jan I. Ulrichsberger (vyšebrodský opat) 84
- Jan (bavorovský kazatel) 125
- Jan (farář v Rychnově n. Malší) 175
- Jan (lovčí) →Chytráček
- Jan (osedlý z Božetic) 224
- Jan (písař krumlovské kanceláře) →Hanusěk
- Jan („*písař Dobromického úřadu Přibenickeho*“) 73, 80–82, 204, 523, 533–534
- Jan (*posel panský*) 160
- Jan (syn krumlovského sklepníka Jindřicha a probošt ve Schläglu) 441
- Jan, syn →Kubzův
- Jan (třeboňský purkrabí a rychtář) 336
- Jan (úředník krumlovského panství) 115–116
- Jan (vídeňský dvorní hvězdář) 468
- Jan (zlatokorunský opat 1474) 413
- Janda (psář) 425
- Janek (zedník ve službách Jindřicha z Hradce) 247, 321, 453–454
- Janek *malý* (psář pánů z Rožmberka) 221
- Janovice n. Úhlavou* (hrad a zboží) 48
- z Janovic/Janovický z Rýzmburka (rod) 48, 161, 451
- Jetřich (na Chlumci) 57
- Petr (na Chlumci) 57
- Přibík 451
- Jánský, Jiří (historik) 399
- Janssen, Wilhelm (historik) 13, 508
- Jaronice* (ves) 421
- Jedlice z Obděnic a →Petrovic
- z Jedlice, Jiřík →Grossawer, Georg
- z Jedlince, Jan Pehm 535
- Jehně z →Vlachnovic
- Jech (kat) 165, 521
- z Jelčan, Jakub Krčín 197
- z Jelení, Rehoř Hrubý 273
- z Jemnice →Víta
- Jenec (branný na Rožmberku) 348
- z Jenštejna, Pavel 68
- Jeroným Wolnlassen (olomoucký probošt) 302
- z Jesenice →Jan
- Jewell, Helen M. (historička) 14
- Jeznice* (ves a hájemství) 213
- Jičín* (město) 251, 297
- Jihlava* (město) 117, 300, 359; (horní právo) 242
- z Jihlavy →Mikuláš
- Jílovice* (ves a region) 73, 107, 223
- Jindra (malíř v Krumlově) 248
- Jindřich II. (angl. král) 21
- Jindřich Landshutský (bavorský vévoda kolem 1440) 224, 226, 280, 297, 304, 308, 327, 341, 416, 480
- Jindřich Rohrau 263, 302, 536
- Jindřich z Tachova 345
- Jindřich (domnělý třeboňský purkrabí, ve skutečnosti identický s Jindřichem z →Radostovic) 539

- Jindřich (písař Perchty z Rožmberka) 518
 Jindřich (písař Tovačovských z Cimburka) 469
 Jindřich (sklepník krumlovského dvora) 441
 Jindřich (střelec na Rožmberku) 290
 z Jindřichovic, Mikuláš Hříbě/Sedlecký 543
Jindřichův Hradec (město a městská obec) 125, 259, 261, 269, 320, 426; (panství a administrativa) 171, 225, 266, 270, 405, 418, 466, 470; (*bobrový hrad* u města) 31; (region) 104, 168
 Jindřišec (pacholek helfenburského úředníka Baštína) 236, 526
 Jíra (delikvent) 269
 Jíra (kvardián krumlovského kláštera minoritů) 302
 Jíra (sokolník pánů z Rožmberka) 222, 521
 Jíra Mnich (*Gira Minich* – služebník třeboňského panství) 112
 Jirgl (rožmberský věřitel) 116
 Jiří (bavorský vévoda, †1503) 405
 Jiří z Hohenlohe (pasovský biskup) 51
 Jiří (brnár v Českém Krumlově) 243
 sv. Jiří (kult sv. Jiří v prostředí hradních posádek) 356
 Jiskra z →Brandýsa
Jistebnice (městečko a tvrz) 75–76, 79, 105, 267–268, 296; (region) 80, 406, 408
 z Jistebnice →Bartoš(ek)
 z Jívovice (rod) 409, 496
 – Vojtěch (3. čtvrtina 15. stol.) 317, 496, 534, 544
 – Vojtěch Sudlice (konec 15. stol.) 443
 Johanna I. (sicilská královna) 134
 Jošt Lucemburský (moravský markrabě) 156, 188, 385, 426, 482, 510
 Julian Caesarini 301
Jülich (vévodství) 13, 139, 144, 194, 338, 431–432, 502, 508
 Jurek, Tomasz (historik) 414, 476, 507
 Jurok, Jiří (historik) 208
 Kába z →Rybňan
 Kačice z →Dětrichovic
Kadaň (hrad) 346
 Kadeřávek (hajný z Malšic) 190
Kájov (ves a poutní kostel) 105, 126, 296, 368, 443, 445; (hamr pode vsí) 243
 Kalný, Adolf (historik) 80, 117, 150
Kaltenbrunn (celnice a rychta, po roce 1945 Studánky) 71, 304
 Kamaret z →Žirovnice
 z Kamberka z →Vidova
Kámen (hrad) 528
Kamenice n. Lípou (město) 223, 225, 253, 364–365
 z Kamenice, Markvart 409, 540
Kamenný Újezd (ves) 33, 143, 304
 Kamp, Hermann (historik) 441
Kamýk n. Vltavou (lovčí úřad a zboží) 48, 209; (manský systém) 282
 z Kanic (rod) 409
 – Buzek 154, 335, 395, 520, 532
 – Václav Buzek 395
 z Kapellen (rod) 87, 97
 z Kapellen →Pavel
Kapellendorf (hrad) 123
 Kapistrán →Jan
Kaplice (město a region) 36–37, 45, 54–55, 118, 237, 239, 296, 421, 463, 474, 487
Kaplice (n. ves – po roce 1945 Kapličky) 146
 z Kaplice →Jan Kaplitzer
 Kaplír ze →Sulevic
 Kaplitzer →Jan Kaplitzer
Kardašova Řečice (město) 296
 Karel IV. (římský císař a český král) 38, 42, 45, 49, 70–71, 111, 128, 137, 263, 314, 482
Karlštejn (hrad, panství a manský systém) 109, 137, 169, 216–217, 282, 284, 329–330, 351, 356, 388–389, 391–392, 460, 527
 Kaspar, Johann (historik) 512–513
 Kašpar, syn Vavřincův z Vratislavi (správce římského špitálu) 263, 536
 Kateřina →Mikuláš z Jihlavy
 Kateřina z →Větrní
 Katruše (delikventka) 269
 z Katzenelnbogen (rod) 13, 20, 115, 143,

- 156, 159, 187, 198–199, 207, 230, 236, 238, 379
- Kavan (člen posádky na Choustníku) 531
- Kavka, František (historik) 25, 36, 54, 282, 347, 420, 483
- Kedruta/Dorota z →Úšova
- Keen, M. H. (historik) 375
- Kejř, Jiří (historik) 248
- Keller, Hagen (historik) 92
- Kestrány* (tvrz a panství, dnes Staré Kestrány) 225, 230
- z Kestrán, Václav Koktan 307
- Kiess, Rudolf (historik) 211
- Kirchberg* (hrabství) 212
- Kladenské Rovné* →Rovné
- Kladno* (ves) 388
- Kladruby* (ves) 289
- z Kladska →Michal
- Klaffer* (úřad – územněsprávní jednotka) 67, 544
- Klaric (rod) 363, 382, 408, 415–416, 427, 431, 455
- Beneš 487
- Eliška (manželka Řehoře Klarice) 487
- Jaroš 319, 363, 487, 541
- Prokop 427
- Řehoř 102, 153, 160, 168, 173, 187, 204–205, 215, 226, 229, 231, 235, 245, 266, 269, 275–276, 287, 297–298, 304, 306, 309, 319, 321, 332, 363, 379, 395, 410–411, 415, 427, 433, 455, 458, 487–488, 540–541
- Klassen, John Martin (historik) 26, 440, 471–472, 484
- Klatovy* (region) 48, 64, 276, 409, 474
- Klažary* (ves, snad identická se vsí *Lažy*) 427
- z Klažar, Oldřich 497
- Klečaty* (ves) 427
- Kleinschmidt, Harald (historik) 482
- Klement →Clement
- Klení* (ves) 423
- z Klení, Eliška 423
- z Klenové, Přibík 64, 66, 298
- Klenovský* (rybník) 261
- Kleve* (vévodství) 12, 13, 18, 87, 92–94, 135–136, 139–140, 144, 149, 156, 185–186, 189, 193–194, 207, 212, 316, 328, 410–411–413, 458, 504, 508
- Kliment (kancléř johanitského řádu) 464
- Klimesch, Johann Matthäus (historik) 44, 54–55, 532
- z Klinštejna, Čeněk 56
- Klokoty* (ves a tvrz) 75–76, 527
- Klopanov* (ves) 88
- Knecht–Stachelscheid, Elisabeth (historička) 13, 504
- Kněžecklady* (ves) 348
- Kňovice* (ves) 424
- Koc z →Dobrše
- z Kocova
- Jan 323
- Racek 267
- Sezima 417, 521
- Smil 53
- Zbyněk 53
- Kočka z →Droužetic
- Kočka z →Miloňovic
- Kočka ze →Skal
- Köhn, Rolf (historik) 130, 437
- Kojákovice* (ves) 290, 542
- z Kojákovíc →Ondra
- z Kojákovíc, Petr 290, 542
- Kojata (komorník Voka I. z Rožmberka) 157
- Kokot* (tvrz) 299
- Kokot (rožmberský diplomatický posel) 154, 298–300, 340, 343, 416; (bechyňský purkrabí – týž?) 416–417; (služebníček treboňského panství – týž?) 112–113
- Koktan z →Kestrán
- Kokyl (kat) 165
- Kolář, Martin (historik) 495
- z Kolenec z →Vracova
- Kolín* (město a hrad) 85, 300, 516
- Kolín n. Rýnem* (město a arcibiskupství) 112, 165, 383

- Koller, Heinrich (historik) 504
Kolman z →Říčan
Köln →Kolín n. Rýnem
z Kolovrat
– Hanuš 34
– Jindřich 181, 373
z Komařic, Beneš 492
Koňárovice (ves nejasného určení) 423
z Konojed, Běta 491
Konopiště (hrad) 134, 374
Konopišťský ze →Šternberka
Kopffsteiner, Jörg 120
Kopičková, Božena (historička) 484
Kornel ze →Všehrd
Kořan, Jan (historik) 238
Kořenský z →Terešova
Kosoř z →Malovic
Kost (hrad) 171
Kostelec (ves u Purkarce) 217
Kostelec n. Vltavou (zboží) 59, 62–63
Kothe →Lange–Kothe
Kottannerin, Helena 361
Kouřim (region) 409
Koválov (ZSO) 355
Kovář (služebník Táborských) 268
z Kovářova
– Machna 61
– Matěj Brus 61–62
Kozák [z Hlavatec?] (šlechtický služebník) 288
Kozí (hrad a zboží) 57, 352–353, 355
z Kozího/Kozský z Kozího (rod) 80, 382, 384, 408, 413, 426, 431, 497
– Ctibor 426, 443–444, 497
– Jan 57, 80, 255, 297, 299–300, 332, 378, 380, 443–444, 497, 537, 539–541
– Markvart 58, 149, 547
– Vilém 302, 443–444, 528, 538
– Zdebor 151, 275–276, 335, 369, 426, 430, 466, 488–489, 491–492, 494, 497, 538, 540
z Kozího Hřbetu z →Ostromeče
Kozlovec, Jan (rožmberský diplomatický posel) 154, 298, 300, 303–304, 309; (člen budějovického lapkovského bratrstva – týž?) 417, 488
– Magdaléna (budějovická lazebnice a manželka lapky Jana Kozlovce) 417, 488
z Kozmic, Filip 530
Kožíšek (služebník k Helfenburku) 527
Kraichgau (region) 437
Krajír z →Krajku
z Krajku/Krajír z Krajku
– Konrád 167
– Lipolt Krajír 365
Krakov (město) 459
Kraków →Krakov
Král (číšník) 425
Král (úředník krumlovského panství) 115–116
Králová, J. (historička) 142, 332, 381, 509
z Kralovic na Loutkově, Jan 299
Kramolín (ves) 107
z Kraselova (rod) 409, 413, 431, 496
– Alena (†1455) 250, 426, 486, 493
– Alena (2. pol. 15. stol.) 487, 493
– Eliška 488
– Jan st. (1. čtvrtina 15. stol.) 523–524, 527
– Jan ml. (2. čtvrtina 15. stol.) 305, 362–363, 524
– Lipolt 527
– Markéta z Dlouhé Vsi 489
– Markvart 486, 488, 493, 537
– Vojtěch (2. pol. 14. stol.) 163, 316
Krasetín (ves) 240, 350
Krasíkov →Svamberk
z Kravař (rod) 399
– Eliška (matka Oldřicha II. z Rožmberka) 44, 46–47, 53
– Jan I. 111
– Lacek 446
– Perchta 44, 134
Krbek →Ryneš
Krčín →Kručov
Krčín z →Jelčan
Krejčík, Adolf Ludvík (historik) 207
Krejza (arcibiskupský krejčí) 434–435

- z Krchleb (rod) 408, 496
 – Mikuláš 60, 113, 141, 170, 172, 278, 307, 335, 362, 420, 429, 527–528, 539, 545
 Krchmáč (šafář na Třeboni) 235, 323
 Kristen, Zdeněk (historik) 288
 Kroměříž (město) 536
 Kronbergerové → Eschbornerové
 Kropšlák (n. ves, po roce 1945 Mýtiny) 421
 z Kropšláku, Jan 421
 Krteň (ves) 411
 z Krtova → Ondra
 Kručov (n. ves, od 19. stol. někdy chybně zvána Krčín) 421
 z Kručova → Jan
 Kruhová → Oppach
 Krumenauer, Stephan 247
 z Krumlova (rod) 37, 40, 45
 – Hynek 40
 – Vítek 40, 74
 – Vok 40
 z Krumlova → Jan
 z Krumlova → Jan Šimánek
 z Krumlova → Mikuláš
 z Krumlova → Václav
 Krušina ze → Švamberka
 Kryštof I. (bádenský markrabě) 457
 Křeč (ves a region) 278, 376
 Křemže (městečko, tvrz a zboží) 56, 72, 253, 357
 z Křemže
 – Jan Smil 25, 34, 54–56, 65, 75, 98, 115, 128, 200, 292, 305, 340, 365, 368, 372, 419, 428, 431, 474, 480–481, 485, 518, 534
 – Jiří 56
 – Přibík 56
 Křenovice (ves) 421
 Křichovka/Křichová (vrch a les u Přidolí) 221, 289
 Křišťan z Prachatic 131
 Křivoklát (hrad a manský systém) 282, 284, 361
 Kříž (mlynář na Třeboňsku) 238
 Křížek, Pavel (historik) 472
 Křížek (úředník na Rožmberku) 339
 Ktiš (hamr pode vsí) 243
 Ktyl z → Velenů
 Kubeš, Jiří (historik) 389
 Kubíková, Anna (historička) 25, 40, 135, 369, 470, 513
 Kubíkovice, Tomeš 230
 Kubza (mlynář pod Klokoty) 527
 – Jan (Kubzův syn) 527
 z Kuenringu (rod) 176
 Kugelwaid, Kugelweit → Kuklov
 Kühnel, Harry (historik) 509
 Kuklov (hrad) 49–50; (klášter) 443
 z Kunemile, Zdina 490–491
 Kunětická Hora (panství) 328, 510
 Kunhuta/Kunka → Rittschawer
 z Kunratic, Jan 489
 Kunstmann, Hellmut (historik) 347
 z Kunštátu (rod) 477, 503
 – Boček 370
 – Jan Zajímač 404
 – Jindřich Zajímač 364
 – Procek 323
 Kunšův, Mařík 181, 532
 Kurtyka, Janusz (historik) 400, 403, 406
 Kuthan, Jiří (historik) 133
 Kutná Hora (město a mincmistrovský úřad/mincovna) 112, 243–245, 340, 344, 376, 415; (region) 409, 421
 Kužel/Kuželová
 – Anna (matka Zikmunda Kužela) 443
 – Daniel 120, 236
 – Zikmund 120, 187–188, 236, 443, 519
 z Kvasejovic/Babka z Kvasejovic (rod) 408
 – Oldřich 531
 Kvítkův dvůr 233–234
 Lackner, Christian (historik) 201
 Ladislav Pohrobek (český král) 55, 60–64, 69, 86, 122, 192–193, 323, 330
 Lalkův dvůr 233–234
 Lambach (klášter) 84
 Lancinger, Luboš (historik) 39
 z Landau (rod) 320

- z Landenbergu (rod) 428
 Landerové/Lenderové (rod) 259
 – Mikuláš 134
Landeswarte →Most
Landskron (hrabství) 106, 112, 198–199
Landštejn (hrad u →Ledenic) 49, 222
 z Landštejna (rod) 38–39, 41, 43, 292
 – Lipolt 43
 – Vilém 49
Lange Teufel (vinice u Vídně) 68
 Lange–Kothe, Irmgard (historička) 458, 483, 508
 Lapka z →Oprostovic
 Laštovka, Marek (historik) 282
 Laurenc (úročník na panství Rožmberk) 132
 Laurencius de Aquilegia 95
 Lavantinenský →Rudolf
 z Laymingu →Leonard
Lažy →Klažary
 z Lažan/Bechyně z Lažan
 – Burian Bechyně 275
 – Jan Bechyně 270, 341, 404, 416, 537
 z Lažan/Žakavec z Lažan (rod) 409
 – Jindřich Žakavec 78, 114, 153, 186–187, 197–198, 205, 324–325, 331–332, 366–367, 378, 438, 524, 526, 545
Ledenice (město a zboží s hradem →Landštejnem) 33, 49, 72, 74–75, 77–78, 216, 222, 389, 424; (region) 73
Ledrtal →Niederthal
 Lehmann, Joachim (historik) 87
 Leiser, Wolfgang (historik) 457
 Lemperczogel, Zikmund 298
 z Lenčice →Martin
 Lender →Lander
 Leo, Hans (úředník kláštera Elwangen) 106
 Leonard z Laymingu (pasovský biskup) 308
Leonfelden (město) 51, 304
 Leopold (rakouský vévoda 1. pol. 14. stol.) 387
Lety (úřad) 73
 z Leuchtenberka (rod) 47, 286
 – Mecela 464
 – Sigost 46
 Lev z →Rožmitálu
Lhota (u Cetvin) →Neustift
Lhota na Lejči (ZSO) 395
Lhota u Borovan (ves) 489
Lhotka (ves u Trhových Svinů) 423
 Lhotský ze →Zásmuk
 Lhotsky, Alphons (historik) 18
 ze Lhoty/Drkule ze Lhoty (rod) 408
 – Halas, řeč. Drkule
 – Mikuláš Drkule 533
Libějovice (panství) 17, 36
Libínské Sedlo →Fefry
 z Libochovan (rod) 409
 – Jan Miličinský 102, 104, 378, 486, 488, 494, 528, 530
 Lieberich, Heinz (historik) 458, 508–509
 z Liechtenfelsu, Ulrich 396–397
 z Liechtenštejna (rod) 97–98, 218, 226, 233
 – Hartneid 240
 – Jindřich 428, 475
Lichtenau (tvrz) 126
 z Lichtenburka (rod) 16, 288, 399
 – Jindřich (konec 15. stol.) 285
Limburg (vévodství) 391–392
Lincoln (hrabství) 21
Lindberg (n. ves, po roce 1945 Lipová) 246
 z Lindy, Petr 293, 447, 455
Linec (město) 162, 235, 304, 310–311, 359, 455
 Linhart (zlatokorunský opat) 302
Linž →Linec
Lipany (bojiště 1434) 298
 z Lipé (rod) 282–285
 – Jindřich (1. pol. 16. stol.) 285
 – Kateřina 200
Lipnice (hrad a panství) 53–54, 135, 376, 467
Lipník n. Bečvou (město) 111
Lipová →Lindberg
 Lippert, Julius (historik) 427

- Lippert, Woldemar (historik) 126
z Lípy, Mikuláš Trčka 54, 121, 135, 266, 298–299, 376
Litice (hrad a panství) 147, 349, 391
Litoměřice (region) 409
Lobkovice (zboží) 70
z Lobkovic (rod) 63, 370, 418, 477; (chlumecká větev) 58
– Bohuslav Hasištejnský 140, 327, 503
– Děpolt 58
– Jan 67, 69–70, 80, 309, 431, 470, 525
– Jan Hasištejnský 22, 324–326, 330, 350, 392, 451, 453, 503
– Jan Popel 535
– Jaroslav Hasištejnský 22, 326
– Mikuláš 63–64, 438
Ločedice (ves a rychta) 72, 421
Lodběřov (rychta) 179
Loket (hrad a manský systém) 282, 284
Lom (ves a tvrz) 75–76, 79, 423
Lomnice (město, tvrz, zboží a rychta) 33, 35, 39, 58–59, 72–73, 81–82, 98, 252, 289–290, 350–351, 416–417, 427; (region) 424, 491
Lomnický (rybník) 229, 231
Lopata [z Potštejna?], Habart (lapka) 66
Lopata z →Potštejna
Lorenz (rychtář ve Všímarech) 85
Loučovice (ves) 348
Louka (klášter) 61, 166
z Loukonos (rod) 409
– Zdeněk 515
Louňovice (klášter a klášterství) 57
Loužek (hrad a dvůr) 54–55, 353
Loužná (ZSO) 546
z Loužné (rod) 409
– Petr (Petr z *Lužnice/Lužnický*) 546
Lovík z →Pasovar
z Löwensteinu (rod) 142, 508
Lozek (úředník novohradského panství) 202
Lüdinghausen (hrad) 353
Ludvík I. (hessenský landkrabě) 111
Ludvík III. (falcký kurfiřt) 129, 383
Ludvík z Landshutu–Ingolstadtu (bavorský vévoda, 2. pol. 15. stol.) 201, 280
Lucha, Gerda Maria (historička) 508
Lukačka, Ján (historik) 400
Lukáš (malšínský rychtář) 73
Lukovský z →Truzenic
Luťová (ves, tvrz, rychta a zboží) 43, 72, 74–75, 77–78, 177, 336; (region) 73
Lužice (vedlejší korunní země) 32, 144, 163, 287, 350, 437
Lužnice (řeka) 219
Lužnice (ves) 81–82, 290, 427, 546
z Lužnice/Lužnický z →Loužné
Lvov (město a špitál) 260
Lwów →Lvov
Lysek z →Řepče
Łysiec (klášter) 444
Maďarsko →Uhry
Macek, Josef (historik) 31, 80, 207, 214, 248, 282, 384, 410, 425, 469, 503
Macuta z →Heršláku
Maćzak, Antoni (historik) 401, 405
Magdaléna →Kozlovec
Magdeburg →Magdeburk
Magdeburk (město a purkrabský úřad) 169
de Magna villa →Jan
Machna →Dětrichovic
Machna/Marta (kuchařka na Rožmberku) 204, 350, 355, 393
Machnatec (ves) 290
Machovice (ves a region) 421, 489
z Machovic (rod) 382, 408, 414, 440
– Dorota 486, 488
– Chval 414, 488
– Jindřich 488
– Kunáš 288, 321, 335, 380, 414, 421, 445, 486, 488, 522, 543
– Oldřich 488, 543
Mainz →Mohuč
Majdaléna (poustečna) 293, 295, 443
Major, J. Russell (historik) 402
Majsнар (lupič a jeho rota) 375, 448
Maksant, Petr 73, 81, 179, 191, 193, 203–204, 230, 233, 245, 255, 287, 309, 374,

- 379, 421–422, 426, 434–435, 443, 455,
462, 488, 493, 497, 520, 529–530, 545
- Malá, Dana (historička) 509
- Malohradecký z →Bernartic
- Malonty* (městečko) 92, 177
- Malopolsko* (země) 485
- Malotín* (dvůr) 423
- Malovec z →Malovic
- Malovec z →Pacova
- Malovice* (zboží) 58
- z Malovic (rod) 55, 373
- Diviš Malovec 307
- Jan Kosoř 79
- Malše* (řeka) 219
- Malšice* (ves) 79, 190, 423
- Malšín* (rychta) 71, 73
- z Malšína, Racek Chlévec 448
- Malý Bor* (zboží) 49, 53, 74, 78
- Malý Stradov* (ves) 421–422
- Manderscheidové (rod) 17, 243
- Mandeville, John 246
- Mandl (purkrabí prachatického panství)
532
- Mantel, Kurt (historik) 208–209
- Maráz, Karel (historik) 25, 128–129, 364
- Mareš, František (historik) 117, 308
- Mareš (krumlovský řezník) 368
- Mareš (písař, snad Oldřicha I. z Rožmberka) 202
- Mareš (úředník krumlovského panství)
115
- z Marku (rod) 361, 468
- Markvart (úředník novohradského panství)
233
- Marschalich z →Reichenau
- Maršík, řeč. Straka (komorník Oldřicha I.
z Rožmberka) 464
- Maršovský (rožmberský věřitel) 116
- Marta →Dětřichovic
- Marta/Markéta z Prahy →Rittschawer
- Märten, Johann (historik) 37
- z Martic, Burian 465
- Martin z Lenčice 468
- Martin z Tišnova 469
- Martin (písař příběnického panství) 102,
174
- Martin (poustevník v Majdaléně) 295
- Martínek z Bavorova 60, 396–397
- Maruše (správkyně krumlovského špitálu)
260, 396
- Mařík (hlásný na třeboňském hradě) 542
- Mařík →Kunšův
- Mašíán (služebník k Choustníku) 531
- Maškovec* (hrad a dvůr) 54–55, 72, 353, 422
- Mařa, Petr (historik) 400–401
- Matěj (člen posádky na Choustníku) 530
- Matěj (člen posádky na Krumlově) 425
- Matěj (choustnický písař 20.–30. léta 15.
stol.) 329, 488, 529
- Matěj (zlatokorunský klášterní kuchař) 413
- Matějek (služebník na božejovické tvrzi)
235
- Matouš Odolen 231
- Matuszewski, Jacek S. (historik) 12
- Matyáš Korvín (uherský král) 153, 301,
304, 362
- Matyáš (krumlovský šafář 1461) 228, 520
- Matyáš (údajně krumlovský hradní kuchař)
521
- Matyáš (údajně písař krumlovské kanceláře
kolem 1450) 518
- Maulhardt, Heinrich (historik) 20
- Maur, Eduard (historik) 26, 208, 243, 404,
445–446
- Maurer, Hans–Martin (historik) 347
- Maxmilián I. (římský král) 206, 210, 327,
456, 504
- Mayer, Theodor (historik) 206
- Mazelov* (ves) 307
- Mazovsko* (region) 494
- Měděnec [z →Ratibořic?], Oldřich (do-
mnělý velešínský purkrabí, zřejmě
identický s Kunášem z →Machovic)
543
- Meinhard II. Tyrolský 23, 99
- Meisen* →Míšeň
- Meklenbursko* (knížectví) 12, 152–153, 325,
412–413

- Melichar (písař novohradského panství) 174
- Mell, Anton (historik) 14
- Mělník* (město) 449
- Menšík z →Menštejna
- z Menštejna, Jakub Menšík 220
- Mersiowsky, Mark (historik) 20, 108, 347, 351
- Mertl (zlatník v Třešňovici) 239
- Metelský z →Feldorfu
- z Metlína (rod) 409
- Metý* (město) 48
- Meurer, Noe 210
- Meuthen, Erich (historik) 15
- Meyer, Werner (historik – v bibliografii I.) 248, 387, 406, 508
- Meyer, Werner (historik – v bibliografii II.) 347
- Mezimostí* (městečko a rychta) 79, 106, 191, 249, 271
- z Mezipotočí (rod) 409, 440, 496
- Jan 534
- Kačička 520
- Meziříčí* (ves) 421
- Mezník, Jaroslav (historik) 253, 507
- Michal z Kladska (správce římského špitálu) 263, 536
- Michal z Německého Brodu (správce římského špitálu) 263, 536
- Michal (krejčí Petra IV. z Rožmberka) 158
- Michal (třeboňský opat) 364
- z Michalovic (rod) 41, 44, 55, 292
- Jan IV. 44, 292
- Václav (strakonický velmistr) 96, 121, 153, 164–165, 270, 277, 300, 307, 309–310, 361
- z Michnic (rod) 409, 431, 496
- Erazim 335, 364, 421, 489, 496–497, 522, 531, 543
- Kateřina 489
- Oldřich 489
- Vilém 454, 489
- Míka, Alois (historik) 24–25, 36, 207, 244, 465
- Mikopeuschl →Peyschl
- z Mikovic, Perštejnský (rod) 409
- Petr Perštejnský 124, 372, 433, 522
- Mikuláš z Jihlavy 202, 354, 409, 425, 433, 459, 489, 518–519
- Kateřina (Mikulášova manželka) 489
- Stanislav (Mikulášův syn) 459, 519
- Mikuláš Jindřichův (pražský kanovník a volený arcibiskup) 301–302
- Mikuláš z Krumlova 364
- Mikuláš z Pelhřimova 409, 431, 454, 471, 489, 519
- Afra (Mikulášova manželka) 489
- Hanušek (Mikulášův syn) 489
- Mikuláš ze Sedlčan 157, 442, 444
- Mikuláš ze Smržic 104
- Mikuláš z Vlásenice 361
- Mikuláš (člen posádky na Helfenburku) 527
- Mikuláš (sedlčanský farář) 413
- Mikuláš (správce kláš. dvora ve Vyšších Hodonicích) 237
- Mikuláš (úředník panství Rožmberk 1338) 234
- Mikuláš (úředník panství Rožmberk a Vítkův Kámen 1381) 234, 336
- Mikulášek (písař choustnického panství) 530
- Mikulov* (hrad) 518
- Miletín* (ves a dvůr kláštera třeboňského) 114
- Milensko* (město, klášter, klášterství a úřad) 59, 61–64, 73, 80, 85–86, 135, 271, 308, 408
- Miličín* (město, hrad, rychta a zboží) 47, 58, 74, 77–78, 179, 192, 215, 217, 250, 253, 267–268, 271, 300–301, 310, 345, 389, 408, 413, 451, 487, 530, 533; (region) 219
- z Miličina, Heřman ml. 47–48
- z Miličina →Pavel
- z Miličina →Václav
- Miličinský →Jan
- Miličinský z →Libochovan

- z Milíkovíc/Svatomír z Milíkovíc (rod)
408, 431, 440
- Jindřich Svatomír 522
- Petr (st.) Svatomír 490–491, 493
- Petr (ml.) Svatomír 491
- de Millinis → Jan
- Miloňovice* (ves) 415
- z Miloňovic, Kočka (rod) 415
- z Miloňovic, Vlášek (rod) 382, 409, 415
- Jan Vlášek 300
- Václav (st.) Vlášek 335, 524, 526, 544
- Václav (ml.) Vlášek 105, 171, 307, 309,
317, 319, 332, 450, 464, 517, 525
- z Miloňovic, Materna 216
- z Minstrberka (rod) 147
- z Mirošovic, Zikmund 369, 490, 531
- Mirotice* (městečko) 354; (region) 354
- Mirovice* (městečko) 271, 361
- Míšeň (úřad – ampt)* 72
- Mittelstrass, Tilman (historik) 482
- Mladá Vožice* (region) 406, 408
- z Mladějovic (rod) 409
- Karel 124
- Ondřej 294
- Přibík/Přibl 309, 364–365
- z Mlýnů → Václav
- Mníšek p. Brdy* (region) 395
- Mníšek u Lutové* (ves) 43
- Mníšek z → Blahoust
- z Modlíškovíc, Václav Chřepický 326
- Mobuč* (město a arcibiskupství) 112, 136,
315, 458
- Mokrú* (ves a dvůr) 105
- Mokrovouský z → Hustířan
- Monstrance* (důl u Českých Budějovic) 239
- Morava* (země) 16, 209, 233, 283–284, 290,
355, 385, 404, 406, 409, 414, 426, 458,
482, 510
- Moravský Krumlov* (hrad a manský systém)
282
- Moraw, Peter (historik) 14, 337, 482
- atte More, Walter 112
- z Mosbachu, Otta 103, 495
- Most* (hrad Landeswarte a manský systém)
282, 284; (region) 276, 404
- Motmitzer, Joachim 327
- Mráz z → Radimovic
- Mrázek (úředník novohradského panství)
202
- Mühviertel* (region) 32, 34, 37, 50–51, 93,
126, 145, 166, 234, 246–247, 285–287,
311, 403
- Muk, Jan (historik) 39
- Mularczyk, A. (historik) 467
- Müller, Karl Otto (historik) 419
- Müllthaymer z → Witzmannspergu
- Mulvanger, Wolfhart 308
- Munice* (ves) 350
- Muškat, Prokop 249
- z Mutic (rod) 408
- Jan 528, 530, 537
- z Myslína, Václav 171
- z Myslkovic
- Aleš 487
- Anna 487
- Jan Tetřev/Hlaváč 487
- Mýtiny → Kropšlák
- Mýto* (městečko) 46, 267
- z Najperku, Kašpar 547
- z Nalžov, Protiva 276
- Nassavsko* (hrabství) 133, 136
- Nazdíce* (ves) 395
- z Nažic (rod) 408
- Mikuláš Slepíčka 224, 324, 333, 395, 443,
521, 542
- Nebřehov* (ves) 237
- Nečtiny* → Preitenštejn
- z Nedrahovic (rod) 408
- Nedvědice* (ves a újezd) 57, 304
- z Nedvědic/Travenec z Nedvědic (rod)
408
- Václav Travenec 289, 520
- Nehlsen–von Stryk, Karin (historička) 502
- Nechanice* (město) 46
- z Neippergu (rod) 93, 133–134, 136
- Němčice* (ves) 421
- z Němčic, Kunhuta 92

- Německý Brod* (město, po roce 1945 Havlíčkův Brod) 54, 135, 300, 467
z Německého Brodu → Michal
z Nemyšle (rod) 382, 408, 431
– Bohuslav 489
– Jan 489
– Kateřina 489
– Litvín (ml.) 489
– Litvín (st.) 289, 418, 528
– Mikuláš 489
– Ondřej (syn Zachaře (st.) z Nemyšle) 489
– Ondřej 154, 306, 489, 527
– Zachař (st.) 170, 308, 333, 335, 364, 422, 445, 470, 489, 515, 542–543
– Zachař (ml.) 489
Neplachov (ves) 41, 307, 488
z Neprochov, Štmelinský (rod) 409
– Jan Štmelinský 354, 497, 546
Nesselbach (n. ves, po roce 1945 Větrná) 224–225
Netolice (město) 34, 258, 307–308, 371; (rychta) 106; (region) 39, 226, 421
Netolický, Štěpánek 218; (třeboňský fišmistr Štěpán – týž?) 456
Netřebice (ves) 67, 422, 487
Neu, Peter (historik) 17
Neumětely (ves) 388
Neuschel, Kristen B. (historička) 402
Neustift (n. ves – po roce 1945 Lhota u Cetvin) 132
Nevoš (služebník Jana z Vartenberka) 436
z Neznašov(a), Olkmar 171, 337
Niederstätter, Alois (historik) 14, 475
Niederthal (ves, pův. Ledrtal, po roce 1945 Údolí) 290, 350
Nibošovice (rychta) 73, 179–180
Norimberk (město) 149, 261–262, 310–311, 359, 396, 415
Normandie (region) 439
z Northofu, Levold 361–362, 468
z Noskova, Kateřina 487
Nová Bystřice (město) 77
Nová Ves (ves a region) 239
Nové Hrady (město a hrad) 32, 49, 51, 74, 119, 124, 126, 213, 219, 253, 257, 264, 287, 289–290, 318, 321–322, 338, 346, 350, 356–359, 369, 386, 389, 409; (panství a administrativa) 33, 37, 41, 43, 67, 69, 71, 75, 81, 91, 104, 107–108, 110, 112–113, 119, 154, 169, 174, 177–179, 194, 198, 202, 205, 209–210, 212–213, 217, 219, 223, 226, 228–229, 233, 246, 264–265, 267, 288–289, 292, 317, 329, 334–335, 338, 359, 369, 371, 385, 388, 405, 408–409, 447, 460, 518, 520, 531–532; (region) 409, 420–421, 424, 427
Nové Město → Praha
z Nové Plzně → Eliška
z Nové Vsi
– Alexius 92, 471
– Machna 488
Novobradské hory (region) 246
Novotný, Robert (historik) 25, 31, 400, 502
Nový Bor (město a region) 246
Nový Bydžov (město) 251
Nový, Rostislav (historik) 9, 10, 16, 24, 36, 79–80, 97, 106, 116, 248, 424
z Nových Hradů → Jakub
z Nových Hradů → Václav
Nowe Miasto Korczyn (město) 349
Nozispier, Hanzl 321
Nožička, Josef (historik) 209
Nürnberg → Norimberk
Nymburk (město) 370
Nýrsko (město) 48
Obdénice (ves) 440
z Obdenic z → Petrovic
z Obergu (rod) 93, 132
Oberland (územněsprávní jednotka v Bavorsku) 382–383
Obernberg (hrad) 317
z Očedělic, Bohuslav Ojř 395
Oděračka (louka) 422, 543
Öderové (rod) 286
– Kryštof 126, 286

- Odlochovice* (ves) 423
 z Odlochovic, Rynart 423–424
 Odolen (pověžný na Příběnicích) 369, 534
 Odolen → Matouš
 Odranec z → Drahonice
 Oertler, Bernhard (historik) 85
 Oexle, Otto Gerhard (historik) 15
 Ofka ze → Zahrádky
 Ochs, Ulrich 210
Ochsenburg (panství) 98
 Ojír z → Očedělic
Okoř (hrad) 388
 z Olbramovic (rod) 408, 496
 z Oldenburgu (rod) 14, 100, 128
 z Olešnice/Koňata z Olešnice (rod) 409
 – Anna (dcera Jana Koňaty) 488
 – Anna (manželka Jana Koňaty) 488
 – Jan Koňata 174–175, 288, 303, 421, 488
 – Koňata 488
 – Ofka 488
 – Oldřich 488
 – Rubín 488
Olomouc (biskupství) 16, 158, 207, 282–285, 300–302
Olšina (rybník) 230
Oltyně (ves) 263, 435
 Omlenička [z Omlenice] (šlechtický služebník) 288
 Ondra z Kojákovice 370
 Ondra z Krtova (soběslavský měšťan) 223
 Ondráček (horník v Krumlově) 240
 Ondřej (farář v Českých Budějovicích) 303
 Ondřej (hrnčíř z Rožmberka) 303
 Ondřej (krumlovský farář) 146
 Ondřej (písař choustnického panství) 435
 Ondřej (sklepník krumlovského dvora) 464
 Ondřej (sladovník ke krumlovskému hradu) 159
Ondřejovice (ZSO) 42–43
Onšov (ves) 409
Opařany (ves a zboží) 79–80
Opatovický (rybník) 227
Opatovický příkop 218
Oppach (ves, po roce 1945 Kruhová) 237
 z Oprostovic, Jan Lapka 428
Orlík n. Vltavou (hrad a panství) 63
 Orsini → Ursini
Ort (hrad) 345
 Orth, Elsbeth (historička) 20, 393
 Ortof (helfenburský hajný) 526
Ortvinovice (ves) 419
 z Oseka z → Rýzmburka
 Oschinsky, Dorothea (historička) 18
Ostromeč (hrad) 34, 278
 z Ostromeče, Břekovec (rod) 496
 – Eliška z Kozího Hřbetu 486, 491
 – Petr Břekovec 486, 491, 528
Ostrov (klášter a jeho majetky) 55–56, 62, 72, 429
Ostrovský (rybník) 169
 z Ostružna, Vilém 171, 526
 Ota IV. (vyšebrodský opat) z → Vyhnanic
 Otík (rožmberský služebník) 411
 Otká (blíže neznámá osoba, ve vzdálené příbuzenské vazbě na Matěje, služebníka k Choustníku) 488
Otmanka (ves) 427, 443
 von Ottenthal, Emil (historik) 20
 z Oušavy
 – Albrecht Rendl 173, 475–476, 479
 – Vilém Rendl 276, 279, 362, 532, 535
 z Paběnic/Had z Paběnic (rod) 409, 431
 – Olkmar Had 278
 – Příbík Had 154, 278, 301, 332–333, 374, 421–422, 433, 452, 515–516
 Pabianek, Mikuláš 446
 Paccioli, Luca 183–184
Pacov (zboží) 42; (region) 42, 408–409, 496
 z Pacova
 – Jan Malovec 58, 231, 264
 – Petr Malovec (poč. 15. stol.) 404
 Pacuski, Kazimierz (historik) 510
Padařov (ves) 533
Padova (město) 459
Padua → Padova
 Painter, Sidney (historik) 12, 436
 Pair, Hanuš (delikvent) 270

- Palacký, František (historik) 519
 Palada, Bohuslav 34
Palmaryn (louka) 237
 z Pálovic →Čilúd
 z Pamětic, Protiva 307
 Pangerl, Mathias (historik) 240, 536
Panský Bor →Malý Bor
 Papák (lupič) 270
 Papoušek (ze Soběslavi), Jan 32, 365
 Paprocký (z Hlohov), Bartoloměj (historik) 18
 Paravicini, Werner (historik) 477, 510
Pardubice (město) 469; (panství) 328, 510; (region) 491
 z Pardubic, Smil Flaška 21, 313
Paris →Paříž
Paříž (město) 459
Pasov (biskupství) 37, 50, 67, 98, 166, 244, 246, 286, 308, 311, 315–316, 324, 345, 416, 465; (město) 247, 310, 350, 389
Pasovary (n. ves, tvrz a zboží) 423
 z Pasovar
 – Jan (údajně lovčí krumlovského panství kolem 1430–1440) 520
 – Jan Lovík 422, 452, 497
Passau →Pasov
 Patze, Hans (historik) 18, 108, 315, 347
 Pavel z Černějovic 355, 531
 Pavel →Dětrichovic
 Pavel z Kapellen (vyšebrodský opat) 129, 364
 Pavel z Miličina (olomoucký biskup) 158, 300–301
 Pavel (krumlovský písař a šafář) 187–188, 518–519, 521
 Pa(y)er, Hannsl (úročník na panství Rožmberk) 88
Pěčín (ves) 427
 Pegues, Frank (historik) 412
 Pehm z →Jedlince
 Pekla (služebník Jindřicha Roubíka z Hlavatec) 322
Pelhřimov (město) 153
 z Pelhřimova →Mikuláš
- Pelikán, Josef (historik) 24–25, 36, 116, 513
 Pepl (budějovický měšťan) 231
 vom Perg, Hans 120
 z Pernštejna (rod) 16, 31, 406, 414, 466, 469, 503
 – Vilém 22, 103, 214, 238, 384, 469, 510
 – Vratislav 284
 z Pernštýna, Ludvík (stylizovaná postava, snad Ludvík z Pernštejna, †1526) 22, 326, 460
 Perroy, Edouard (historik) 474
 Perštejnský z →Mikovic
Pestřice →Stögenwald
 Peša ze Sedlčan (táborský písař) 61, 64, 156, 371, 377, 529
 Pešek (povězný na krumlovském hradě) 159
 Peters, Inge–Maren (historička) 324
 Petersen, Lorenz (historik) 13
 Petr (hajný z Dobřejic na příběnickém panství) 533
 Petr (hajný z Padařova na příběnickém panství) 533
 Petr (krumlovský hradní kuchař) 521
 Petr (lovčí z Čelkovic na příběnickém panství) 533
 Petr (osedlý z Zartlesdorfu) 303
 Petr (písař krumlovské kanceláře 1378–1390) 145
 Petr (písař krumlovské kanceláře 1445–1452?) 199, 228–229, 329, 502, 518
 Petr (písař Oldřicha I. z Rožmberka 1374–1379) 459
 Petr (písař třeboňského panství 1424) 329, 533, 540
 Petr (písař třeboňského panství 1468–1476) 542
 Petr (rychtář v Mezimostí) 191
 Petr (soběslavský farář) 426
 Petr, syn →Stanislava z Přerova
 Petr, řeč. Žák (soběslavský měšťan) 259
 Petrání, Josef (historik) 420, 472
Petrovice (ves) 440

- z Petrovic (rod ze Sedlčanska) 382, 384, 408, 431, 440, 496
- Jan Jedlice z Obděnic a Petrovic 171, 332–333, 335, 423–424, 431, 440, 464, 487, 496, 515–516, 522–523, 545
- Konrád 120, 151, 162, 222, 227, 262, 266, 300, 307, 332, 335, 341, 374, 380, 423–424, 440, 454, 481, 488–490, 492, 494, 496–497, 515–516, 521, 535, 545
- Machna/Markéta 489–490, 497
- z Petrovic/Harovník z Petrovic (rod z Budějovicka) 408, 496
- Bohuslav 534
- Jan Harovník 489, 493, 542
- Pexa, Herbert (historik) 77, 303
- Peyschl, Paul (správce kláš. dvora ve Vyšších Hodonicích) 237
- Pfeifer, Gustav (historik) 477
- Piccard, Gerhard (historik) 149–150
- Piedikáiv dvůr* 234
- Pikartík (služebník Táborských) 267
- Pirchan →Zikmund
- z Pirkštejna (rod) 477
- Hynek Ptáček 376
- Písek* (město a městská obec, hrad) 121, 169, 256, 305–307, 346, 404; (region) 75, 404, 409
- Píšek z →Radenína
- Pišťín* (ves a rychta) 238
- Pius II. (papež) →Silvio
- de Plaine (rodina) 412
- z Pláně, Drochovec (rod) 382, 409, 496
- Jan Drochovec 532
- Jindřich Drochovec 534
- Oldřich Drochovec (ml.) 279, 486, 543
- Plástovice* (ves) 421
- Plauen* →Plavno
- Plavno* (hrad a panství) 383
- Pleissenland* (region) 507
- Plešivec* →Český Krumlov
- Pletzer, Karel (historik) 459, 541
- Plock* (knížectví) 335
- Plzeň* (město a městská obec) 96, 117, 244–245, 260, 487, 490, 544; (kraj a landfrýd) 47, 192, 300; (region) 46, 48, 373, 404, 421, 495
- z Plzně →Eliška
- Počátky* (region) 490
- Podblanicko* (region) 395, 406, 408, 416, 496
- z Poděbrad, Jiří (český král) 83, 147, 193, 244–245, 288, 298–299, 301–304, 362, 364, 368, 372–374, 415, 417, 466, 475–476, 481
- Poděbúsy* (hrádek a zboží) 39–40, 74, 77–78, 290, 353
- Poderšítě* (ves) 78
- Podhradí* (n. město pod Zvíkovem) 32, 271
- z Pohnání, Chval 64
- Polák (pacholek helfenburského úředníka Baštína) 236, 527
- z Polheimu, Reinprecht 308, 534–535
- Polívka, Miloslav (historik) 207, 460, 471
- Polná* (ves a region) 221, 289
- Polsko* (země) 12–13, 17, 29, 86, 95, 143–145, 166, 338, 400, 403, 406, 436–437, 475, 477–478, 482, 493–495, 508, 510
- Pommern* →Pomořansko
- Pomořansko* (vévodství) 412–413
- Ponědraž*/Ponědražský (rybník) 227–229, 363
- Ponědražka* (ves) 427
- z Popovic, Anna 487
- z Portic, Dětrich, řeč. Gugelweit 49
- Porýní* (region) 194, 208, 265, 461, 484, 494
- Porešín* (hrad a zboží) 54–55, 81
- z Pořešína (rod) 54
- Markvart 54–55
- Verněř 289
- Potštejn* (hrad a panství) 349, 386, 391
- z Potštejna/Lopata z Potštejna (rod) 409
- Bavor 446
- Heřman 485
- Vilém Lopata 154, 446, 485, 488, 521
- Práče z →Tiché
- Praba* (město) 156, 178, 250, 268, 298, 300–301, 310, 344, 373, 377, 388–389, 404, 415, 424, 459, 461, 475, 490; (Staré Město) 271, 507, 509, 518; (Nové

- Město) 179, 260, 262, 343, 411, 415, 425, 427, 536; (rožmberské domy na Starém Městě a Hradčanech) 68, 181, 345, 532; (rožmberský dům bekyň) 293; (arcibiskupství) 59, 62, 64, 91, 148, 198, 202–203, 207, 211–212, 214, 222, 263, 290, 302, 348, 388, 413, 417, 434, 459, 517; (Pražský kostel – kapitula) 66, 104, 125, 247, 302; (region) 70, 483
z Prahy, Pavel →Dětrichovic
z Prahy, Marta/Markéta →Rittschawer
z Prachatic →Křišťan
Prachatice (město, městská obec a hrad) 31–32, 65, 76, 85–86, 117, 119, 176–177, 180, 221, 249–250, 259, 320–321, 346, 369–370, 474; (panství a administrativa) 85, 162, 221, 278, 300, 335, 340, 370, 380, 385, 396, 465, 532–533, 535; (region) 65, 69, 84, 177, 246, 404, 409, 428, 474
Prácheň (kraj) 420, 446, 477–478
Prase z →Tiché
Prašivá (ves, dnes Veselá) 490
z Prašivé, Anna 369, 490
Praxl, Paul (historik) 246
Pražák (z Hradiště), Jan 118
Preitenštejn (hrad, zv. těž Nečtiny) 417, 521
Prelátský →Jamský (rybník)
Prerstorffer, Baltazar 120, 535
Prešpurk (město a královský dvůr) 54, 112, 314, 321, 323, 340
Prindl z →Awerbachu
Profous, Antonín (historik) 36
Prokop z Bošilce 102
Prokop (brníř v Českém Krumlově) 243
Prokop (novoměstský písař) 19, 96, 205, 323, 343
Prokop (třeboňský rychtář) 181
Prokop špitálník (výběrcí mýta, patrně v Soběslavi) 193
Protivec (tvrz) 34
Protivín (město, hrad a panství) 59–60, 64; (region) 63, 546
z Pruku, Jošt 173, 278, 325, 343
Prunner, Janek 487
Prus ze →Slubic
Prüschenkové (rod) 64
Prusko (země) 169
Předbor z →Radešína
Předboř (ves a region) 223–224
Předboř/Předbořský (les) 216
z Předbořic (rod) 473
Předbořský (rybník) 230, 289, 435
Přední →Výtoň
Přebořov (ves) 333, 354
z Přebořova, Mareš 333
Přebořovský z →Tábora
Přech ze Sedlčan 265
Přemysl Otakar II. (český král) 55, 240, 469
Přerov (město) 409
Přerov n. Labem (ves) 409
z Přerova →Stanislav
Přeseka (ves) 427, 453
Přiběnice (n. město, hrad, panství a administrativa) 35, 38–39, 51, 56, 74–75, 78–81, 98, 102, 104–110, 126, 174, 180, 190, 197–198, 209, 216–217, 219, 229, 234, 263, 265, 267, 289, 295, 305, 329, 335, 346, 348, 357, 369, 374, 376, 389, 406, 408, 420–421, 423, 453, 527, 529–530, 533–534, 540
Přiběničky (hrad, panství a administrativa) 35, 38, 56, 74, 79–80, 86, 102, 104, 195, 229, 259, 283, 346, 369, 374, 408, 423, 441, 527, 529, 534
Příbram (arcibiskupské zboží) 59, 62, 185
Příbyslav (ves) 88–89
Přídolí (městečko) 162, 361
Příšek z →Čestic
z Přívory, Petr 318
Pšenice (ves a tvrz?) 55
Ptáček z →Pirkštejna
Pucek z →Trutmaně
z Puchbergu/Puchbergerové (rod) 295, 299, 307
– Jindřich 308
– Purkart 308

- z Puchheimu (rod) 69, 106, 110–111, 157, 185–186, 202–203, 208, 217, 385, 393–394
- Puklice ze →Vztuh
- Puls, Jorig 544
- Purkarec* (hájemství/lovčovství) 211, 213
- Purkrábek, Janek (lupič) 267
- Putschögel, Mikuláš 71, 106, 174–175, 177, 179, 195–196, 302–303, 341, 346, 426, 535
- z Quadu (rod) 198
- Rabí* (hrad) 53
- z Rabí z →Rýzmburka
- z Rabštejna (rod) 310, 370
- Jan 65, 298–299, 307, 518
- Prokop 65
- Václav 465
- Radenín* (ves a zboží) 81
- z Radenína/Píšek z Radenína (rod) 408, 431
- Dorota 489
- Jindřich 489
- Ofka 489
- Václav 489
- Vaněk Píšek 261, 300, 489–490, 514
- z Radešina, Jan Předbor 61–62, 278, 310
- z Radimovic (rod) 408
- Mrakeš 497
- z Radimovic, Mráz (rod) 408
- Radkovec ze →Dvorů
- Radnice* (městečko) 46, 52, 253
- Radoměský, Pavel (historik) 244
- z Radonic (rod) 408
- Čáp 351, 538
- Radosta (povězný na Krumlově) 348
- z Radostovic, Jindřich 336, 539
- Radošovice* (ves) 421
- Radouňka* (ves) 104, 422
- Rainer ze →Schambachu
- Rakousko/Rakousy* (země) 35, 37–38, 51–52, 67, 83, 86, 112–113, 121, 133, 141, 162, 166, 176, 185–186, 189, 214–215, 219–220, 228, 242, 247, 249, 304, 311, 317, 336, 338, 343–345, 359, 405, 408, 438, 474–475, 480, 482–483, 503, 531; (Dolní Rakousy) 14, 17, 31, 127, 419; (Horní Rakousy) 34, 67, 84, 127
- z Rakovic, Markvart 104, 276
- Ralsko* (hrad) 285
- Rameš, Václav (historik) 135
- Rankov* (ves) 423
- Rapotenstein* (městečko) 121
- z Ratibořic/→Měděnec z Ratibořic (rod) 408, 543
- Jindřich 543
- Rawcliffe, Carole (historička) 15
- Redlich, Oswald (historik) 18, 144
- Regensburg* →Řezno
- z Regensteinu (rod) 87, 286, 510
- Heinrich I. 126
- z Reichenau, Jörg Marschalich 175, 417
- Reichental* (farnost) 286
- Rendl z →Oušavy
- Režný, Karel (historik) 420
- Rheinfelden* (hrad a panství) 118–119
- Rheinfels* (hrad) 156, 159–160
- Richter, Gregor (historik) 89, 99
- Rikolt (úročník na panství Rožmberk) 88
- Risch, Hans G. (historik) 437
- Rittschawer, Jan/Johann/Hans 80, 129, 135, 141, 146, 175, 199, 204, 233, 235, 260–261, 297, 307, 379, 403, 408, 411–412, 415–416, 425–427, 431, 443, 454–455, 463–464, 466, 471, 490–491, 493, 517, 519–520, 534
- Anna (Janova vnučka) 454, 464, 490
- Barbora (třetí Janova manželka) 490
- Hanuška (první Janova manželka) 490
- Kunhuta/Kunka (Janova dcera a manželka Petra Svatomíra z Milíkovíc) 490–491, 493
- Marta/Markéta z Prahy (druhá Janova manželka) 490
- Robmháp ze →Suché
- z Roggendorfu, Anna (vdova po Joštovi III. z Rožmberka) 260, 427
- Roháč z →Dubé
- z Rohozova (rod) 408
- Majnuš 547

- Rohrau → Jindřich
Robrbach (město) 51
 z Rohrbachu
 – Hans 492
 – Kateřina 492
 Rokle (fišmistr novohradského panství) 532
 Rokycana → Jan
Rokycany (město) 389; (region) 46, 52, 299, 409, 417
 Rolin, Nicolas 441
Roma → Řím
 z Ronova, Materna 56, 310
 Ronovci (rozrod) 406
 Rösener, Werner (historik) 478
 Rosenthal, Eduard (historik) 11
 Rosenthal, Joel T. (historik) 392, 441
Rosička (ves) 422
Rotenburg o. T. (fojtství) 117
 Rothe, Johann 436
Rothenberg (panství) 103, 495
Rotštejn (hrad) 122, 124, 185, 318
 Roubík z → Hlavatec
Roudnice n. Labem (město a augustiniánský klášter) 170, 389
 z Roupova (rod) 221
 – Jan 221
Rovné (ves a zboží, po roce 1945 Kladenské Rovné) 152, 419, 422–423, 445, 450, 489–490
 z Rovného [na Krumlovsku]
 – Buzek 162, 166, 307, 332–333, 362, 409, 422–423, 450, 463, 467, 490, 492, 494, 496, 514, 538–539
 – Dorota (druhá Buzkova manželka) 490
 – Jan (Buzkův syn) 490
 – Oldřich (Buzkův syn) 490
 – Štěpán (Buzkův syn) 490
 z Rovného [na Krumlovsku], Václav 95, 143, 146, 188, 274, 343, 372, 403, 409, 412, 422, 455–456, 459, 470, 489, 517, 519
 z Rovného [na Zbirožsku], Mikuláš 473
Rozpoutí (ves a region) 239, 487
- Rožmberk* (město a (obojí) hrad) 32, 37, 40, 51, 74, 82, 109, 123–124, 167, 173–174, 176–177, 180, 186, 193, 220, 252, 290, 303, 316, 318–319, 329, 339, 346, 349–352, 354–355, 393, 426, 452, 456; (panství a administrativa) 33, 55, 65, 69, 71–72, 76, 82, 88, 106, 118, 131, 151–152, 162, 166, 174–175, 177, 179–180, 186, 193, 195, 197–198, 203, 213, 220, 227, 232, 234, 294–295, 302, 318–320, 335–336, 341–342, 344, 348, 385, 406, 409, 426, 466, 503, 512, 534–535, 541; (rychta) 71, 179; (region) 37, 55, 286, 409, 422, 496
Rožmberk (rybník) 225
 z Rožmberka
 – Anežka (†1488) 78, 123, 158, 162, 236, 330, 352, 426, 464, 471, 487
 – Anna (†1388) 293
 – Jan I. (†1389) 46, 50, 103, 128, 143, 153, 213, 452, 464
 – Jan II. (†1472) 19, 34–35, 39, 42, 54, 56, 62, 65–69–70, 74–76, 78, 80, 82–83, 91, 116, 125, 133–135, 137, 158, 161, 165, 168–169, 177, 179, 187–188, 193, 200, 204–205, 215, 220, 224, 230, 236, 244, 264, 267, 269, 274–276, 278–281, 288, 292–294, 300–304, 307–310, 316, 319, 321, 327, 336–338, 341, 345, 351, 353–354, 358, 361–363, 367, 369, 371–373, 377, 396, 421–424, 427, 430, 433–435, 450, 463–464, 466–467, 470, 477, 480–481, 486–492, 505, 517–520, 525–526, 530, 532, 535–536, 538, 540–542, 544
 – Jan III. (†1532) 67, 179, 252, 323
 – Jindřich I. (†1310) 38, 49, 144–145, 220, 430
 – Jindřich III. (†1412) 43, 46–47, 49–50, 53, 68, 73, 116, 146, 154, 228, 293, 316, 342, 413, 435, 451–452, 466, 516
 – Jindřich IV. (†1457) 53, 67, 69, 86, 107, 120, 122, 153–154, 174, 199, 201, 222, 280, 298, 300, 307, 319, 329–330, 336, 352, 363, 405, 466, 470–471, 477, 480,

- 502, 517–518, 531, 534
- Jindřich V. (†1489) 57–58, 62, 82–83, 120, 135, 151, 177–178, 242, 266, 270, 343, 363, 421, 433, 492
  - Jindřich VII. (†1526) 67, 126, 151, 200, 294, 317, 349, 452, 480
  - Jošt I. (†1369) 128
  - Jošt II. (†1467) 66, 70–71, 125, 137, 157, 315, 337, 351, 362, 386, 409, 464, 478, 539
  - Jošt III. (†1539) 84, 224–225, 443
  - Kateřina (†po 1364) 260, 385
  - Kateřina (sestra Oldřicha II. a manželka Reinprechta IV. z Wallsee) 51, 490
  - Lidmila (†1490) 467
  - Mecela z →Leuchtenberka
  - Oldřich I. (†1390) 49, 71, 103, 128, 176, 202, 288, 333, 459, 464, 485
  - Oldřich II. (†1462) 25, 34–36, 39, 44, 47, 51–66, 69–71, 75, 77–78, 80, 82, 85–86, 96, 104, 113, 115, 120–121, 125, 127–128, 134–135, 137, 142, 148, 150, 152–154, 156–159, 161, 164, 172, 174, 176–177, 190, 192–193, 195–196, 199–200, 203–204, 206, 215–216, 218, 220–223, 231–232, 236, 240–241, 243–244, 252–255, 263–266, 268, 270, 272, 277, 280–281, 291–293, 295, 297–310, 319, 321, 327–329, 331, 336, 339–346, 351–352, 358, 360–362, 365, 367–369, 371, 374–377, 405, 415, 417, 421, 423, 435, 438, 445–446, 448–449, 452, 455, 460, 465–468, 471, 477, 480–481, 485, 493, 495, 502, 505, 513, 516–518, 523–524, 532–534, 536, 540, 546
  - Oldřich III. (†1513) 271, 451
  - Perchta (†1476) 352, 456, 470–471, 518
  - Petr I. (†1347) 41, 45–50, 74, 93, 142, 145–146, 209, 233, 262, 293, 357, 359, 435, 464
  - Petr II. (†1384) 100, 103, 128, 143, 435, 452, 464
  - Petr IV. (†1523) 66, 71, 103, 126, 136, 141, 146–147, 158, 173, 196, 200, 205, 221, 241–242, 252, 271, 292, 317, 327, 434, 443, 451, 454–456, 470, 478, 503, 517
  - Petr V., řeč. Kulhavý (†1545) 147
  - Petr Vok (†1611) 70–71, 81, 110, 172, 213, 435
  - Vilém (†1592) 206, 247, 293, 335
  - Vítek (III.), otec Voka I. (†1236) 50
  - Vítek (IV.), bratr Voka I. (†1255/1259) 38
  - Vok I. (†1262) 34, 37–39, 50, 128, 144, 157, 167, 187, 240, 286, 464
  - Vok II. (†1505) 34, 42, 66, 68, 92, 103, 219, 226, 242, 271, 329, 350, 353, 364, 427, 452, 454, 463, 466, 491
- Rožmitál na Šumavě* (město a region) 175, 239
- Rožmitál p. Třemšínem* (panství) 62
- z Rožmitálu (rod) 409
- Adam 480–481
  - Johana 364
  - Lev 113, 323, 354
  - Zdeněk 52, 544
  - Zdeněk Lev 103, 399, 475, 481
- Rübsamen, Dieter (historik) 400, 507
- Rudiger (písař Voka I. z Rožmberka) 144
- Rudolf Lavantinenský (biskup) 302
- Rudolf, Rainer (historik) 151–152
- Runyan, Timothy (historik) 20
- Ruprecht Falcký (římský král) 337
- Rús z →Čemin
- Rút z →Dírné
- Rüttlingen* (město) 433
- Růže, Petr 524
- Rybka (posel na zvíkovském panství) 547
- z Rybňan, Zikmund Kába 525–526
- Rybník* →Zartlesdorf
- Rychnov n. Malší* (ves a rychta) 98, 175, 179, 354
- Rychnov u Nových Hradů* (ves) 424
- Rychnůvek* →Deutsch Reichenau
- Ryneš (krumlovský hradní kuchař) 158, 339, 521
- Ryneš (posel) 160

Ryneš, řeč. Krbek (psář pánů z Rožmberka) 221–222, 521
 Rynešová, Blažena (historička) 24, 517, 523–524
 Rýzmburk (hrad a panství) 103
 z Rýzmburka/Švihovští z Rýzmburka (rod) 16, 53, 94, 117, 134; též z →Janovic
 – Boreš ml. (konec 14. stol.) 405
 – Děpolt 64
 – Jan (na Rabí) 438
 – Racek 299, 307
 – Vilém st. (na Švihově) 467
 – Vilém ml. (na Rabí) 134, 364
 ze Rzavého/Víta ze Rzavého (rod) 382, 384, 405, 408, 431, 496, 531
 – Anna (dcera Vítů ml.) 491
 – Bohuslav Víta (1. pol. 16. stol.) 470; (Víta ze Rzavého – týž?) 317
 – Jindřich na →Vyhnanicích
 – Lipolt Víta 332, 480, 523, 531, 545–546
 – Mikuláš Víta 335, 405, 531, 545
 – Víta (st.) 310, 527
 – Víta (ml.) 57, 191, 230, 300, 306–307, 309, 332, 364, 379–380, 423, 491–492, 528–531, 537
 – Víta (nejml.) 491
 – Víta (1. pol. 16. stol.) →Bohuslav Víta
 z Řepče, Jan Lysek 204, 215, 376, 533
 Řepěč (ves) 533
 Řepický ze →Sudoměře
 Řeporyje (ves a fara) 125
 Řešetko (služebník Táborských) 265
 Řezno (město) 301, 455; (statuta cechu kameníků) 247
 Řežábek (úředník na Choustníku) 323, 353
 z Řičan, Diviš Kolman 526
 Řím (město a český poutnický špitál) 124, 263, 302–303, 346, 535–536
 z Řípce →Herolt
 Řípec (ves) 249, 254
 Řitka ze →Sedlce
 Řivín (bechyňský úředník působící i na příběnickém panství) 79, 329, 533, 540
 Sablonier, Roger (historik) 436, 485

ze Sádlna, Beneš 345
 Sádlo z →Vražného
 ze Saffenbergu (rod) 198
 Salaba, Josef (historik) 97, 105, 469
 Salzburg (arcibiskupství) 241, 458
 ze Sán, Jan Čapek 54, 77
 Sandoměřsko (region) 478
 Santiago di Compostella (poutní místo) 164, 346
 Sasko (vévodství) 14, 69, 111–112, 141, 151, 190, 206, 242, 255, 276, 280, 297, 311, 390, 396, 420, 458, 473
 Sattlarn (ves) 67
 Sauer, Wilhelm (historik) 127
 Saul, Nigel (historik) 15
 Savojsko (hrabství) 107
 ze Saynu, Gerhard II. 70, 139, 366
 ze Sedčic, Sekerka (rod) 406
 Sedláček, August (historik) 37, 42, 55, 76–77, 79, 101, 164, 420, 488, 495, 512–513, 522, 538
 Sedlák, František (historik) 129
 ze Sedlce/Řitka ze Sedlce (rod) 408
 – Jan/Janek Řitka 65, 448–449, 474
 – Mikuláš 448
 Sedlčany (město a zboží) 47–48, 57–58, 78, 86, 177–178, 253, 268, 271–272, 345, 408, 413; (region) 62, 161, 192, 395, 404, 406, 408, 423–424, 439–440, 446, 496
 ze Sedlčan →Mikuláš
 ze Sedlčan →Peša
 ze Sedlčan →Přech
 Sedlec (město, dnes dvojměstí Sedlec – Prčice) 406
 Sedlecký z →Hrobů
 Sedlecký z →Jindřichovic
 Sedlíkovice (ves) 307
 Sekerka ze →Sedčic
 Sele ze →Strýčkovice
 Sepekov (ves a rychta) 73, 79–80, 229
 Sezimovo Ústí (n. město a region) 226, 249, 259

ze Schallenbergu/Schallengerové (rod)
294, 303, 307
– Zikmund 535
ze Schambachu, Erhard der Rainer 87
ze Schaumburka (rod) 98, 127, 303
– Anežka (vdova po Jindřichovi IV.
z Rožmberka) 67, 174–175, 319, 341,
534–535
– Jan 327
ze Schaumburka, Bruno (olomoucký
biskup) 285
ze Scherfenbergu, Bernhard 120, 270
Schlägl (klášter, zv. česky Drkolná) 23, 38,
50, 144, 220, 293–294, 307, 441, 474
ze Schlanderbergu (rod) 20, 112–113, 118,
198–199
Schlesinger, Walter (historik) 10
Schmid, Karl (historik) 507
Schmidt, Valentin (historik) 26, 64, 238–
239, 257, 293, 295, 459
z Schönau (rod) 432
z Schönenberka (rod) 101–102
Schreiner, Klaus (historik) 11
Schubert, Ernst (historik) 14
Schwackenreuth (ves) 50
Schwaller, Jan (historik) 510
Schwanke, Robert (historik) 509
ze Schwarzenbergu, Jan 475
Schwarzkopf, Ursula (historička) 20
Schwarzwald (region) 241, 325, 327
Schwer, Wilhelm (historik) 314
Schwinges, Rainer Christoph (historik)
457
Siegburg (město) 388
Siemowit IV. (přelocký kníže) 335
Sieradz (úřad) 483
Sikora, Franciszek (historik) 478
Silvio, Enea (= papež Pius II.) 23, 360,
518
ze Sinzigu, Gerhard 112–113
Sipota (rychtář v Krumlově a Rožmberku)
176
Sixt (správce kláš. dvora Glashofu) 237
ze Skal, Kočka (rod) 409, 415

Sklaře →Glashof
Na Sklenářské →Glasberg
Skočice (region) 546
Skopec, Petr (svinenský rychtář) 178
Skerýchov (ves) 57
Skýbová, Anna (historička) 195, 484
Slaný (region) 488
Slavkov (ves na Krumlovsku) 440–441
ze Slavkova, Vidlák (rod z Podblanicka)
408, 419
– Kuneš 519
Slepička z →Nažic
Slezáková, Veronika (historička) 264
Slezsko (knížectví) 299, 414, 444, 476, 477,
494, 507
Slouň u Milenovic (manský statek) 63
ze Slověnic →Augustin
Slovensko →Uhry
ze Slubic, Prus (rod) 510
Slúp (blíže nespecifikovaná osoba) 266
Slupský z →Warendorfu
Smědeč (hamr u vsi) 243
Smetana z →Vesce
Smil z →Křemže
ze Smilkova z →Vražného
ze Smiřic, Jan 299
ze Smržic →Mikuláš
Smržov (ves) 424, 491
ze Snopoušov (rod) 409
– Dobeš 53
– Jan 343–344
Soběnov (ves) 45, 118, 307
ze Soběnova, Václav/Vaněk 199, 423
Soběslav (město, městská obec a hrad) 32–
33, 39, 74, 80–83, 102, 104, 112, 150,
160, 165, 175–176, 181, 194, 218, 220,
223, 225, 227, 230, 235, 245, 249–250,
252–255, 257–259, 262, 264–269, 271–
272, 275–276, 279, 281, 290, 301, 306,
329, 332–335, 337–338, 345–348, 354,
358–359, 372, 376, 386–387, 389, 395,
417, 422, 426–427, 435, 439, 447, 486,
497, 512, 527, 529–531, 536–538;
(panství a administrativa) →Choustník;

(region) 41, 57, 79, 191, 404, 406, 408,
422, 428, 474, 496
ze Soběslavi →Papoušek
ze Soběšina, Prokop 200, 523
ze Sobětic/Sobětický ze Sobětic (rod) 44,
63–64, 341, 409, 417, 431
– Jan st. 64, 418
– Jan ml. 418, 543
– Jindřich 328–329, 417–418, 491, 543
– Racek 418, 543
– Uršula (manželka Jindřicha ze Sobětic)
491
Sochacka, Anna (historička) 475, 511
Sokolčův (hrad) 55
Sokolík [z Šejby?] (purkrabí na Tiché) 322
Sokolík z →Dubé
ze Sonneggu (rod) 476
– Jan I. 476
– Jan III. 476
– Kryštof 476
Sorau (panství) 97
ze Soutic, Jan Čabelický 217
Span, Hanuš 303, 307
van der Specken →Jacob
Spiess, Karl–Heinz (historik) 287, 347, 393
Spolč (ves) 489
Sponheim (panství) 23, 139–140, 185–186,
366
Spremberg (hrad) 171
ze Srlína/Srlín (rod) 408
– Jan 154, 236, 289, 305–306, 332, 336,
362, 371, 377, 379, 394, 435, 448, 469–
470, 497, 517, 520, 529
St. Oswald (ves a farnost) 67
Staicz, Jan 105
aus dem Stainbach, Michel 171
Stajice (hrad a zboží) 423
Staněk (poustevník na Výtoni) 295
ze Stanětic, Hněvek 74
Stanislav z Přerova 73, 81–83, 306, 409,
426, 463, 529–530
– Petr (Stanislavův syn) 463
Stanislav, syn →Mikuláše z Jihlavy
Staré Kestřany →Kestřany

Staré Město →Praha
Staré Ždánice →Ždánice
ze Starhemberka
– Oldřich 67, 307
– Rüdiger (*Rieger*) 121
Starý (rybník u Soběslavi) 230
Staynnperger, Franz 185
Steffens, Rudolf (historik) 20
Stejskal, Aleš (historik) 345, 367, 391, 479,
511–512
Stella (hraniční bod – *castrum dictum Stella*)
32
Stephan →Krumenauer
Stercken, Martina (historička) 265
Sternberg, Kaspar Maria (historik) 238
Sternstein (vrch u Bad Leonfelden) 247
Stiborovci (rod) 400–401, 493, 508
Stiger/Steger, Augustin 322, 544
Stögenwald (n. ves, po roce 1945 Pestrice)
246
ze Stochova ze →Štokova
Stojkovič →Jan
Stolz, Otto (historik) 10, 14
Stone, Lawrence (historik) 474, 507, 511–
512
Stonorové (rod) 15
Stožec (hrádek) 66, 353
Stradov (ves) 421–422
Strahov (klášter) 55, 72, 86, 89, 130
Strakonice (město, hrad a johanitská ko-
menda) 66, 73, 171, 180, 269–270, 277,
300, 309, 322, 337, 409, 478; (region)
404, 409, 415, 488, 546
ze Strakonic
– Bavor III. 45, 241
– Markéta (vdova po Bavorovi III.) 45
– Vilém 45
Sträller, Johann 147
Strašice (městečko a zboží) 46, 48, 52, 69,
74, 78, 409, 544
Stráž n. Nežárkou (město a panství) 219–
220, 328
ze Stráže (rod) 59
– Jindřich 43, 58–59, 253

- Jiří(k) 439
ze Strážnice, Bedřich 85, 121, 137, 280
Streich, Brigitte (historička) 111, 414, 435, 482, 508
Strein (blíže neidentifikovaný šlechtic) 120, 236
Strkov (ves, tvrz a zboží) 57; (rybník u vsi) 226
ze Strkova, Beneš 57
Stromerové (norimberská rodina a majitelé papírny) 311
ze Stropnice →Jan
Strunkovice n. Blanicí (městečko a zboží) 45, 252, 393
ze Strunkovic →Augustin
ze Strunkovic, Vok 45, 76
ze Strýčkovíc/Sele ze Strýčkovíc (rod) 409
Střela, Mikuláš 57
Stříbro (region) 421
ze Stříbra →Jan
Studánky →Kaltenbrunn
Stupenský z →Houžné
Sudek →z Dlouhé
Sudkův Důl (ves) 376
Sudlice z →Jívovice
ze Sudoměře
– Jan Řepický 395
– Jiřík Řepický 395
Süessenpeckh, Christophor 459
Suchan (hajný z Hlásné Lhoty) 211
Suchan (nespecifikovaný osedlý domněle rožmberský) 448
Suchdol n. Lužnicí (ves) 43, 296, 304
ze Suché, Jiří Robmháp 122
ze Sulevic, Kaplír (rod) 65
– Kunát Kaplír 52, 60, 63, 544–545
– Petr Kaplír 66, 294, 372
ze Suneku →ze Sonneggu
Svařšov (dvůr) 289
Svatá Koruna →Zlatá Koruna
Svatomír z →Milíkovíc
Svéraž (ves a zboží) 55–56, 72, 85–86
Světecký, Petr Kašpar (historik) 149, 343, 535
Světlík (ves) 423
Světví (ves) 421
ze Světví, Zachař Žestovec 497
ze Svinětic →Vach
Sviný (ves) 427
Svítanov (ves) 89
ze Svojkovic (rod) 409
– Jan 186, 325, 366–367, 418, 438, 526
ze Svojšína/Zmrzlík ze Svojšína
– Jan Zmrzlík 62–63
– Petr Zmrzlík 307
– Václav Zmrzlík 62–63, 177
Svratka (region na horním toku řeky) 406
Szybkowski, Sobieslaw (historik) 482
Szymczakowa, Alicja (historička) 12, 13
Šafrán [z Veselého?], Mikuláš 307
Šalmanovice (ves a region) 43, 107, 223
ze Šatavy/Bolochovec ze Šatavy (rod) 382, 384, 409
– Jan Bolochovec 177, 266, 268, 280, 290, 306, 319, 328, 332, 334, 376, 378, 380, 420, 491, 528, 536–537, 541
– Jindřich, zv. Šatava (snad identický s Jindřichem z Újezda?) 278, 300, 532
ze Šejby (rod) 409
ze Šejby →Sokolík
ze Šelmberka, Jan 223, 225, 253, 364
Šetel, Mikuláš 228, 341, 502, 541
Šic z →Drahenic
Šimánek →Jan
Šimanův mýn (u Besednice) 307
Šimek, Tomáš (historik) 93, 142, 144
Šimková, Marie (historička) 55, 95, 142, 364
Šimon (zlatník v Českém Krumlově) 242
Šimůnek, Robert (historik) 402
Šindel, Jan 468
Škorně, Bedřich 117–118
ze Škvorce
– Eliška (Pavlova manželka) 396
– Pavel 388, 396
Šlesvicko–Holštýnsko (země) 338
Šlik (z Holíče), Kašpar 128, 224, 301, 310

- Šmahel, František (historik) 25, 406, 417, 446
- Šnedl, Ondřej 197
- Špilberk (hrad) 122, 330
- Šprincštejnár (služebník Táborských) 449
- Štaufové (rod) 76, 198–199, 482–483
- Štětkře (ves, tvrz a zboží) 427
- ze Štětkře (rod) 409
- Jan Olbram 481
- Olbram 369, 528
- Štěpán (fišmistr) →Netolický
- Štěpán (rychtář v Lodhěřově) 179
- Štěpán (správce římského špitálu) 264, 536
- Štěpán (správce špitálu v Jindřichově Hradci) 261
- Štěpán (zlatník v Českém Krumlově) 242
- Štěpán (zlatník v Domoradicích) 242
- Štěpánek →Netolický
- Štěpánovice (ves) 296
- ze Šternberka (rod) 134, 226, 477
- Aleš Holický 134, 137, 298–299, 481
- Petr 448, 466, 475
- Zdeněk Konopišťský 81–83, 134, 155, 177, 212, 340, 354, 363, 369, 371, 373–374, 386, 529, 535, 538; (jeho úředníci) 82–83, 337, 358, 370–371, 374, 512, 529–530, 536–538
- Štíh, Peter (historik) 485
- ze Štítného
- Jan 309
- Peltrata 396
- Tomáš 326, 396, 462
- Štmelinský z →Neprochov
- ze Štokova/Stochova/Holub ze Štokova (rod) 409, 431
- Jan Holub 276, 280, 418, 539
- Štrejn, Zdeněk (historik) 36
- Štrobach, Václav 271
- Štýrsko (hrabství) 14, 476
- Šumava (region) 246
- Šusta, Josef ml. (historik) 101, 106, 202, 229, 249, 288
- Šváb (úročník na příběnickém panství) 98–99
- Šváb z →Beztahova
- Švábsko (země) 84, 406, 419
- Švamberk (hrad, zv. též Krasíkov) 90, 133
- ze Švamberka (rod) 86, 133–134, 150–151, 309, 350, 405, 447
- Bohuslav (2. pol. 14. stol.) 405
- Bohuslav (2. pol. 15. stol.) 66, 135, 161, 179, 203, 278, 322–323, 341, 344, 374, 447
- Bušek (2. pol. 14. stol.) 405
- Hynek (2. pol. 15. stol.) 151, 173, 447
- Hynek Krušina (1. pol. 15. stol.) 66, 121, 305, 310, 363, 376, 448, 536
- Jan (strakonický velmistr 1467–1511) 155, 322
- Václav (polovina 15. stol.) 364
- Švédsko (země) 463
- ze Švihova, Vilém z →Rýzmburka
- Švýcarsko (země) 276, 352, 355
- Tábor (město a městská obec) 57–59, 61, 69, 76, 99, 120–121, 141, 154, 156, 160–161, 165, 177, 216, 220, 223, 232, 265–266, 268–271, 281, 295, 297–299, 305–306, 310, 352, 360, 363, 368, 370–371, 374–377, 431, 435, 447–450, 470, 480, 517, 520, 527, 529, 533; (region) 38, 74, 215, 263, 404, 406, 408, 466, 495–496; Táboři (spojenci Táborských) 48, 60–61, 75, 77–78, 80, 82, 275, 278, 300, 304–305, 369, 375, 416, 449, 524
- z Tábora, Oldřich [Přehořovský?] 255
- Tachlovice (ves) 388
- Tachov (město, hrad a manský systém) 284, 388; (region) 276, 409
- z Tachova →Jindřich
- Talafús, Bernard 276, 279
- z Talmberka, Diviš 47
- z Tažovic, Kateřina 310
- Tecl, Rudolf (historik) 25–26, 115, 160, 174, 336, 413, 512–513, 540
- Těchobuz (ves a zboží) 296, 423
- z Těchobuze (rod) 408, 496
- Albera z Těchobuze a Brandlína 335, 423–424, 527, 533

- Teichl, Anton (historik) 37
 Teplý, František (historik) 77, 225
 Teplý, Jaroslav (historik) 31, 406
 z Terešova, Petr Kořenský 353
 Tetour z →Tetova
 z Tetova/Tetour z Tetova
 – Vilém Tetour 276, 349, 526
 – Zobolt Tetour 395
 Tetřev z →Myslkovic
Teutschmannsdorf →Glashof
Thüringen →Durynsko
Thurnberg (poloha u Frymburka) 76
 Tichá (tvrz) 31, 44, 74, 322, 346, 351, 385, 538
 z Tiché, Jan řeč. Práče/Prase 116, 538
 z Tišnova →Martin
 Tlučba, Mikuláš 336, 416, 425, 443, 518
 Tluksa z →Vrabí
Točník (hrad) 122–123
Todně (ves) 307, 422
 z Todně (rod) 408
 – Jan 433
 – Přibík 204
Tochovice (zboží) 62
 Toman (písař panství Rožmberk) 203, 344, 503
 Tomáš (konšel a lovčí krumlovský) 213, 520
 Tomáš (písař příběnického panství) 102
Tomburg (hrad) 114, 123
 Tomek, Wacław Wladiwoj (historik) 509
 Tomek (úředník zvíkovského panství) 546
 Tomeš →Kubíkovice
 Toml schuster (úročník na panství Rožmberk) 89
 Topolski, Jerzy (historik) 399
Tourov (ves) 105
 z Tourova, Želízko (rod) 382, 409
 – Jan Želízko 324, 335, 521
 – Oldřich Želízko 316, 371, 411, 527
 – Petr Želízko 309, 448, 521
 Tout, Thomas F. (historik) 14, 509
Toužim (proboštví) 61, 405
 Tovačovský z →Cimburka
 Tožice z →Vidova
 Trajer, Johann (historik) 36
 z Traunu, Hans 171
 Travenec z →Nedvědic
 Trčka z →Lípy
 Trembeck, Thoman 327
 Trenčianský, Matúš Čák 400
 Tresp, Uwe (historik) 273, 472
Trhové Sviny (město a tvrz) 43, 74–75, 77, 95, 112, 120, 150, 176, 178, 194, 249–250, 253, 257, 304, 357, 370; (region) 421, 423, 441, 446, 462, 544
 Tristram/Tristan (skladba) 462
Trnová (ves) 395
 z Trnové
 – Jan 169, 171, 395, 426
 – Kateřina 395
 z Trojan
 – Albrecht 492
 – Mikuláš 492
 Trojan (úředník panství Rožmberk) 234
 z Trojaně, Barbora 487
 Trubač, Kašpar 434, 454
 Truc, Miroslav (historik) 93–95, 100, 102, 117, 128, 142, 145–146, 152, 164, 202, 251, 288, 447
 Truhlář, Josef (historik) 36
 Truchseß z →Diessenhofenu
 z Trutmaně, Vilém Pucek 202
Trutnov (hrad a manský systém) 282, 284
 z Truzenic, Jan Lukovský 255, 426
Třebeč (ves) 423
 z Třebečka/Třebíčka, Zachař 167
 z Třebelovic, Dětoch 46
Třebíč (město a klášter) 166, 284–285
Třebíčsko (ves) 423
Třebín (ves) 421–422, 427, 487
 z Třebína, Jan 427
 z Třebomyslic/později Dubský z Třebomyslic (rod) 382, 409, 411, 434
 – Jan (st.) 81, 411, 421–422, 441, 443, 463–464, 480, 543
 – Václav 220
 – Vilém 254, 309, 422, 441, 520

- Třeboň* (město a hrad) 32, 51, 74, 109, 114, 156, 158, 161–162, 165, 168, 176–178, 181, 223, 232, 237, 253, 254, 257–260, 263, 267–268, 270, 272, 287–288, 293, 304, 307, 338, 346–348, 352, 354–355, 358–359, 369, 386, 389, 395, 426, 443, 454, 456, 467, 471, 502; (panství + úřad a administrativa) 17, 33, 36, 41, 43, 57–59, 68–69, 72–73, 75, 78–79, 81, 99, 101–103, 106–107, 110, 112, 141, 151, 160, 168, 170, 172–174, 177, 179, 181, 190–191, 194, 197, 199, 201–202, 204, 211–213, 215–216, 219–220, 223–229, 231, 234–235, 245, 254, 256, 266–267, 269, 275, 278, 280–281, 287, 289–290, 292, 295, 298, 304–306, 319, 321, 323, 325, 328–329, 332–336, 341–343, 354, 363, 369–371, 375–376, 379, 385, 392, 395–396, 408, 411, 415–416, 418, 424, 439, 443, 448, 453, 464, 466, 471, 486, 493, 501–502, 513–514, 518, 520–521, 528, 533, 535, 537–542, 546; (klášter a klášterství) 23–24, 84, 101–102, 104–105, 107, 114, 125, 134, 162, 212, 215, 218, 222, 225–227, 234–235, 237–238, 260, 262–263, 268, 293–296, 307, 343, 345, 364, 396, 426, 441–444, 456, 462–463, 480, 490; (region) 173, 218, 408, 420, 424, 427, 496
- Třebošov* (ves) 388
- Třemešná* (ves) 61
- Třešňovice* (ves) 239
- Třisov* (ves a rychta) 191, 350
- Tučapy* (ves) 435
- z *Tučap* (rod) 408, 496
- Mikuláš 528, 538
- Tulmač, Martin 301
- z *Tupes* (rod) 473
- z *Turdelingu*, Konrád 157
- Týn n. Vltavou* (město, hrad a panství) 59, 63–64, 110, 161, 169, 185, 198–199, 249, 290, 328, 348, 388, 396, 409, 417–418, 543; (region) 290, 404
- Tyrolsko* (hrabství) 14, 23, 92–93, 97, 99, 106, 115, 130–131, 144, 183, 201, 206, 326, 477
- von *Tzirnicz*, Russ (osoba nejasné identifikace) 371
- Údešice* (ves) 488
- z *Údešic*, Anna 422, 488
- z *Údimi* (rod) 408, 496
- Ondřej 487, 491, 545
- Pelhřim 466
- Vikart 523
- z *Údin* z → *Údimi*
- Údolí* (ves) → *Niedertal*
- Ubry* (země) 29, 97, 112, 362, 375, 400, 493, 508, 510
- Uhřík (služebník *Táborských*) 177
- z *Újezda* (rod) 409
- z *Újezda*, Jindřich (snad identický s Jindřichem → *Šatavou*?) 532
- z *Újezdce*, Vyšemír 290
- Uljanov, Ju. R. (historik) 15, 31
- Ulrichs, Cord (historik) 287, 382, 384
- Ulrichsberger → *Jan*
- Urban, Jan (historik) 16, 399
- Urbánek, Rudolf (historik) 283, 298
- Ursini (rod) 304, 469–470
- Ursus (písař na příbramském zboží) 185
- Uršula ze → *Sobětic*
- Úsilné* (ves a hájemství) 213, 215
- Úsov* (panství) 233
- z *Ústí* (rod) 59
- Jan ml. 58–59
- Ústí n. Labem* (město a špitál) 261–262
- z *Úsuší/Valovský* z *Úsuší* (rod) 408, 496
- Jan 491
- Jarohněv (st.) 57, 177, 204, 240, 297–298, 301–302, 308, 315, 321, 332, 336, 340, 362, 373, 423–424, 431, 439, 471, 486, 488–489, 491, 494, 496–497, 539–542
- Jarohněv (ml.) 491
- Jindřich 491
- Úšava* (ves) 409
- z *Úšavy* z → *Oušavy*

- z Úšova
- Dorota/Kedruta (Matyášova manželka) 492
  - Matyáš 102, 106, 174, 201, 304, 342, 409, 466, 491–492, 518, 541
  - Václav II. (český král) 46, 242, 509
  - Václav IV. (římský a český král) 39, 50, 56, 71, 128, 140, 170, 239, 284, 292, 308, 427–428, 475–476, 483
  - Václav Hněvšín z Krumlova 301–302, 413, 459, 517–518
  - Václav z Miličina 95, 145–146, 459
  - Václav z Mlýnů 520
  - Václav/Fencel z Nových Hradů (krumlovský měšťan) 231–232
  - Václav z →Rovného
  - Václav ze →Soběnova
  - Václav (dělník – rybníkář na panství Rožmberk) 162
  - Václav (kaplan na Nových Hradech) 357
  - Václav (nespecifikovaný měšťan a rožmberský věřitel) 231
  - Václav (písař v Krumlově kolem 1420–1430) 426, 517
  - Václav (údajně písař krumlovské kanceláře kolem 1450) 518
  - Václav (rybář v Krumlově) 232
  - Václav (služebník na Rožmberku) 393
  - Václav (výběrcí mýta v Soběslavi) 194
  - Václav (zlatník v Českém Krumlově) 242
  - Vach ze Svinětic 526
  - Vácha (pacholek Příbika z Vracova) 160, 236; (Vácha, krumlovský fišmistr – týž?) 520
  - Val* (ves a zboží) 389, 439, 496
  - Vale, Malcom (historik) 281
  - Valovský z →Úsuší
  - Vaníček, Vratislav (historik) 509
  - Varhaník, Jiří (historik) 41, 348
  - z Varnsdorfu z →Warendorfu
  - Varoch (lupič) 270
  - Varta* (obléhatelské opevnění u Zvíkova) 60
  - z Vartenberka (rod) 477
  - Čeněk 39, 54, 135, 176, 251, 275, 297, 360, 381, 445–446, 495
  - Jan 436
  - Václav 325
  - z Vařin/Duc z Vařin (rod) 409
  - Něpr Duc 417, 429, 521–522
  - Vavák (soběslavský lovčí) 538
  - Vávra (měšťan v Sedlčanech) 272
  - Vávra (šafář) 235
  - Vávra (úročník na třeboňském panství) 202
  - Vavřinec Ferrarský (biskup) 302
  - Vavřinec (krumlovský minorita) 301
  - z Vechty, Konrád (pražský arcibiskup) 64
  - von Veldenz, Friedrich 23
  - Velechvín* (ves a hájemství) 213
  - z Velenů, Jan Ktyl 154
  - Velešín* (město, hrad, panství a administrativa) 32–33, 37, 41, 44–45, 51, 54–55, 64, 67, 74, 81, 118, 124, 199, 201, 221, 237, 266, 279, 292, 307, 319, 322, 333–335, 338, 346, 351, 355, 357, 369, 385, 408–409, 411, 418, 422–423, 441, 443, 463, 480, 531, 542–543; (region) 409, 420, 427
  - z Velešína (rod) 151
  - Beneš 44–45
  - Velhartice* (hrad a panství) 49, 52, 69, 255, 325; (region) 173
  - z Velhartic
  - Anna (dcera Jana z Velhartic) 49
  - Buzek 535
  - Jan 49
  - Kateřina (dcera Jana z Velhartic) 49
  - Vilém z Velhartic a Herštejna 364
  - Velímský, Tomáš (historik) 16, 399
  - Velíš* (hrad) 171
  - Velké Strážné* (ves) 452
  - Velkopolsko* (země) 12, 406, 408
  - Velký Bor* (zboží) 53
  - z Vesce/Smetana z Vesce (rod) 408, 431
  - Anna (manželka Jana Smetany) 492
  - Beneš 547
  - Jan Smetana 102, 203, 492, 546

- Markéta 492
- Přibík 492
- Václav 547
- Veselá* →Prašivá
- z Veselé →Šafrán
- Veselí* (město a tvrz) 38–39, 192–194, 250, 360; (region) 365, 427
- z Veselí [Vysokého]
- Jindřich 52
- Machna 52
- Veselý, Stanislav (historik) 245
- Vesťálsko* (země) 265, 318, 338, 438, 461, 478
- Větrná* →Nesselbach
- Větrní* (ves) 435
- z Větrní, Višně (rod) 382, 384, 409, 413, 431, 446, 452, 473, 496
- Jan (2. pol. 15. stol.) 492
- Jiří(k) Višně (2. pol. 15. stol.) 492, 516
- Kateřina (manželka Petra Višně, 2. pol. 14. stol.) 452
- Kateřina (manželka Petra Višně, 2. pol. 15. stol.) 463, 492
- Markéta/Machna 489
- Matěj Višně (1. pol. 15. stol.) 199, 255, 297, 332–333, 335, 345, 362, 380, 423, 441, 467, 490, 492, 494, 497, 514, 538–539, 542
- Petr Višně (2. pol. 14. stol.) 163, 187, 452
- Petr Višně (2. pol. 15. stol.) 229, 332, 416, 424–426, 433, 442–444, 452, 463–464, 492–493, 515, 520–521
- Václav Višně (1. pol. 15. stol.) 432, 441, 446
- Višně (služebník Petra I. z Rožmberka) 435
- Videň* (město) 244, 262, 300–301, 303–304, 310, 328, 341, 344, 405, 459, 468, 519; (rožmberský dům) 68, 181
- Vidlák [ze Slavkova?] (služebník k Choustníku) 531
- Vidlák ze →Slavkova
- Vidov/pův. Vidovpole* (ves, tvrz a statek) 395, 491
- z Vidova, Tožice (rod – před rokem 1418 Tožice z Kamberka) 395, 408, 416
- Jan (st.) Tožice 395
- Jan (ml.) Tožice 155, 300, 310, 342, 395, 416, 432, 449, 491, 497
- Vich (písař na Týně n. Vlt.) 185
- Vilan (dobronický písař) 435, 523
- Vildštejn u Blovic* (hrad a panství) 46–47, 51, 53, 74, 76, 78, 278, 369, 409, 448, 532–533, 544; (vildštejnský sjezd a smlouva) 300, 374
- Vilém I. (míšeňský markrabě) 103
- Vilém IV. (hessenský landkrabě) 21, 504
- Vilém (blíže neidentifikovaný purkrabí na Nových Hradech) 531–532
- Vilém (novohradský úředník) 369
- Vilém (šafář pánů z Rožmberka) 235
- Vilém (úročník na příběnickém panství) 99
- Vimperk* (město, hrad a panství) 65, 70, 149, 180, 205; (region) 246, 409
- z Vinoře, Jan Černý 205–206, 454
- Višně z →Větrní
- Vít (malíř v Krumlově) 248
- Vít (rychtář ve Zbytinech) 196
- Víta z Jemnice (blíže neidentifikovaná postava) 489
- z Vitanovic, Otrad 164
- Vítějovice* (hrad a zboží) 45
- z Vítějovic, Přibík 219
- Vítek (úročník na příběnickém panství) 98
- z Vitence, Jan 173
- Vítkovci (rozrod) 37, 406, 469
- Vítkův Kámen* (hrad, panství a administrativa) 32–33, 37–38, 51–52, 67, 69, 71–74, 76, 82, 131–132, 146, 152, 166, 193, 215, 234, 246, 310, 317, 322, 330, 336, 338, 346, 352, 357, 379, 385, 409, 417, 445, 450, 454, 512, 544
- Vitoraz* (město a hrad + administrativa) 48, 112, 171, 369, 531; (region) 34, 338
- Vladislav Jagellonský (český král) 238, 285, 292, 374, 455, 489

- z Vlachnovic, Jan Jehně 92
z Vlásenice →Mikuláš
Vlášek z →Miloňovic
Vlašim (město a hrad) 416, 530; (region) 423
z Vlašimi (rod) 233
Vlaštovičnické (dvůr) 233–234
Vlček z →Čenova
Vlčkův mlýn (na přiběnickém panství) 289
Vlčtejn →Vildštejn
Vlhlavy (tvrz a zboží) 308, 488; (region) 421
z Vlhlav (též z →Chelčic)
– Beneš 421
– Hrůza (identický s Václavem Hrůzou z →Chelčic?) 380, 523
Vlkovický (rybník) 432
z Vlksic (rod) 408
– Jan 74, 203, 220, 335, 344, 349, 377, 489, 492, 494, 525–526
Vltava (řeka) 37, 47, 218, 243, 246; (region střední Povltaví) 62
Vodňany (město a městská obec) 35, 120–121, 153, 172, 190, 232, 241, 252, 256, 269–270, 275, 278, 280–281, 304–306, 351, 359, 362, 374–375, 417, 448, 450, 481, 526, 533; (region) 75, 239, 404, 409, 447, 496
Vojslav (úředník krumlovského panství) 115
z Vojslavic, Markvart 470
Volary (městečko a zboží) 65, 162, 271; (region) 65, 353
Volk, Otto (historik) 20
Volyně (město, tvrz a zboží) 66, 426, 438; (region) 409
Vondráček (úředník – *Vondráčkova registra*) 116
Vorel, Petr (historik) 16, 22, 31–33, 248
Vorland (region) 185, 248, 326, 330, 387, 406, 483, 508
Votice (region) 395, 404, 496
z Vrabí, Tluksa (rod) 408, 431
– Jan Tluksa 222, 525
z Vracova a Koleneč (rod) 408
– Příbík 78, 160, 188, 230–231, 236, 329, 492, 519–520
z Vraního, Jindřich 486
z Vranína (rod) 408, 496
– Bohuněk 72–73, 110, 173, 191, 204, 354, 392, 426, 443, 466, 493, 537, 540–541
Vratislav (biskupství) 157, 478
z Vražného/Sádlo z Vražného/Sádlo ze Smilkova (rod) 408, 431
– Jan Sádlo ze Smilkova 486; (Jan Sádlo, úředník zvíkovského panství – týž?) 546
– Jindřich Sádlo z Vražného 81, 491, 530
z Vřesovic, Jakoubek 61
ze Všehrd, Viktorin Kornel 495
Všimary (ves) 85
z Vydrší, Oldřich Fifka 528
Výbeň (ves) 487
z Vyhnanic (rod) 408, 496
– Jindřich (1. pol. 15. stol.) 441
– Jindřich (2. pol. 15. stol., snad syn Víty ml. ze Rzávého) 491
– Markéta 487
– Ota IV. (vyšebrodský opat) 441
Vysoké Mýto (město) 222
Vysoké Veselí (městečko) 39
Vysoký Chlumec (hrad a panství) 86, 161
Vyšehrad (kapitula a její majetky) 50, 65, 69, 84, 86, 174, 221, 307, 420, 428; (novoměstský špitál pod Vyšehradem) 260, 262
z Výškova, Racek 61
Vyšší Brod (městečko) 252, 259, 272, 304; (klášter) 23–24, 37–38, 84, 105, 125, 129, 134, 144, 151–152, 163, 174, 214, 218, 226, 232, 237, 262, 293–294, 296–297, 301, 307, 364, 441–444, 456, 459, 474; (klášterství) 34, 51, 67, 69, 82, 214, 224, 226; (region) 36–37, 218
Vyšší Hodonice (ves) 237
Výtoň (poustečna, dnes ves Přední Výtoň) 228, 293, 295–296, 443–445
Vžtuby (ves) 419

- ze Vztuh/Puklice ze Vztuh
 – Jan Puklice 543
 – Ondřej Puklice 86, 363
 Wackerfuß, Winfried (historik) 20
 Wagner, Theodor (historik) 43
Wachtern →Hlásná
Waidhoffen an der Ybbs (město) 249, 278
Waldkirchen (město a region) 324
Waldviertel (region) 247
 Walch (purkrabí na Rožmberku) 82, 534
 z Wallsee (rod) 51, 67, 69, 82, 84, 91, 98,
 127, 139–140, 145, 170–171, 185–187,
 202–203, 224, 300, 303, 310, 325, 335,
 382, 414, 417, 467, 534, 544
 – Reinprecht III. 54
 – Reinprecht IV. 51, 67, 151, 293, 300,
 534–535, 544
 – Reinprecht V. 67
 z Warendorfu (z Varnsdorfu?), Vaněk
 Slupský 39
 z Wartenberga, Konrad 97
Weida (hrad a panství) 383
 Wei(g)atzperger, Thoman 544
 Weigl, Herwig (historik) 507
Weinviertel (region) 69
 z Weissendorfu
 – Elena (dcera Hanse z Weissendorfu a
 manželka Viléma z Michnic) 454
 – Hans 454
Weitra →Vitoraz
 Weizsäcker, Wilhelm (historik) 288
 Welfové (rod) 87, 92–93, 127, 287, 393–
 394
 z Welsu, Thomas II. (vyšebrodský opat)
 84
 Wernhard (maršálek Voka I. z Rožm-
 berka) 157
 z Wertheimu, Michael I. 23
Westfalen →Vestfálsko
 Wettinové (rod) 12, 92–94, 111, 130–131,
 133, 160, 184, 189, 200, 202–203, 246,
 277, 414–415, 435–436, 482, 501, 508
Wien →Víděň
Wicharsen →Hlásná Lhota
 von Wildenberg, Hans Ebran 468
Wilbering (klášter) 84, 294
 Willoweit, Dietmar (historik) 10, 329, 453
Wissenloch (hrad) 134
 Wissmbrot (služebník k Třeboni) 542
 Wiszewski, Przemysław (historik) 444
 Witold Kiejstutowicz (litevský velkokníže)
 482
 Wittelsbachové (rod) 468
 z Witzmannspergu, Ambrosius Müll-
 thaymer 141
 of Wodehouse, Robert 324
 Wolfgang (písař panství Rožmberk) 88,
 329
 sv. Wolfgang (kámen se stopami domněle
 sv. Wolfganga) 445
 Wolfger (pasovský biskup) 111
 Wolnlassen →Jeroným
 Wolter, Udo (historik) 72, 140
 Wright, Robert J. (historik) 20
Wroclaw →Vratislav
 Würer, Erasmus 146
Wurmband (ves) 38
Württembergsko (knížectví) 14, 33, 89, 99,
 125–126, 168–169, 186, 314–315, 321,
 347, 349, 375, 391, 410–411, 450, 458,
 483, 501, 508
Würzburg (biskupství) 475
 Wüst, Günther (historik) 406, 414, 435,
 508
 Wyluda, Erich (historik) 400
 z Yorku (rod) 108, 184, 335, 391–392
 z Yzaru, Damián 75, 333
Záblatí (ves na Veselsku) 226
Záblatský (rybník) 226–227
Záboří (ves) 256
 ze Záboří (rod) 409
 – Bušek 326
 – Litmír 546
Zábořský (rybník) 226
Zahájí (ves) 101–102, 105, 265
 ze Záhorkova, Svatomír 164
Zahrádka (ves u Krumlova) 227, 307

- ze Zahrádky (rod) 408, 431, 496
 – (Jan?) Brus 170, 202, 305, 539
 – Ofka (dcera Brusa ze Zahrádky) 486
 ze Zahrádky, Svojsě 53
 Zajímač z →Kunštátu
 Záloha, Jiří (historik) 36
 Zálší (ves) 99
 Záluží (ves u Zlaté Koruny) 423
 Zartlesdorf (ves, po roce 1945 Rybník) 303
 ze Zásmuk/Lhotský ze Zásmuk (rod) 409
 – Ctibor (z Vlčetína) 82–83, 266, 270, 333, 335, 418, 514, 522, 527–528
 – Václav Lhotský 81, 337, 528–531
 Zátouň (probošství, ves a hrádek) 55–56, 85
 Závratná (ves) 89
 Zavřel, Jan (historik) 41, 348
 Zběšice (region) 423
 Zbiroh (město, hrad a panství) 46, 48, 51–52, 60, 69, 74, 78, 234, 243, 409, 473, 544; (region) 473
 Zbyněk (rychtář v Prachaticích) 177
 Zbytiny (ves a rychta) 196
 Zdebuževy (ves) 423
 Zedník, Jan 527
 Zhoř (ves) 80, 421
 Zhořec (ves) 42
 Ziegenbain (panství a archiv) 136
 Zikmund Lucemburský (římský a český král) 34–35, 52–58, 60–64, 75, 128, 153, 192–193, 199, 239–240, 244–245, 292, 298, 300, 303, 337, 340, 362, 365, 368, 371, 390, 404–405, 423, 429, 452, 455, 467, 475, 477, 524
 Zikmund Pirchan (vyšebrodský opat) 301–302, 307
 Zikmund (hajný a rychtář v Dražicích) 180, 533
 Zikmund (horník v Krumlově) 240
 Zikmund (písař zvíkovského panství) 546
 Zikmund (rychtář – snad vodňanský?) 305
 Zimmermann, Ludwig (historik) 13, 504
 Zlatá Koruna (klášter) 24, 50, 61, 84, 104, 125, 152, 237, 240, 262–263, 295–296, 299, 301–302, 307, 364, 413, 422, 445; (klášterství) 34, 49, 54, 65, 69, 72, 84, 106, 180, 196, 209–210, 221, 228, 237, 241, 243, 299, 308, 420, 428; (region) 423
 Zlatá stezka (obchodní cesta) 162
 Zlatýšovice (ves a hájemství) 213
 Zmora, Hilla (historik) 419, 478, 508
 Zmrzlík ze →Svojsína
 Zollern (hrad) 412
 Zollernové →Hohenzollernové
 Zrůbek (hrádek) 47–48, 74, 77
 Zub z →Doubravice
 Zub, Felix (historik) 224
 Zúbek, Jan 329, 359
 Zviechovec →Žichovec
 Zvíkov (hrad) 32, 49, 52, 59–62, 64, 80, 85–86, 113–114, 124, 143, 162, 281, 291, 347, 354, 356–358, 384, 386, 423, 526, 529, 545; (panství, administrativa a manuský systém) 54, 61, 63, 73, 78, 86, 91–92, 102, 109, 116, 120, 135, 161, 167, 169, 172, 178–179, 193, 195, 197, 200, 203, 215, 264–266, 268, 272, 278, 281–282, 284, 286, 288, 291–292, 306, 322, 332–333–337, 341, 346, 350–351, 354, 365, 370, 373, 385, 392, 395, 404, 408, 421, 447, 491, 497, 528, 545–547; (region) 428
 Zvíkov (ves a tvrz) 222, 422
 Zvíkovské Podhradí →Podhradí
 Zvírotice (hrádek) 47–48, 74, 77
 Žďár (rychta) 179
 Žabovřesky (ves) 92
 Žák →Petr
 Žakavec z →Lažan
 Ždánice (ves, dnes Staré Ždánice) 491
 ze Ždánic, Markéta (sedl. na Vidově) 491
 Žebrák (městečko a hrad) 388; (region) 48
 Želeč (ves a zboží) 81, 389
 ze Želče
 – Henslin 104
 – Valkér 104
 ze Želče →Filip
 ze Želenic, Heřman 276

ze Želibořic (rod) 409
– Mikuláš 222, 305, 333, 335, 515, 517,
525
Želízko z →Tourova
Želňava (rychta) 66, 221
Žernovník (les) 42
ze Žestova, Mikuláš 474
Žestovec ze →Světví
Židek, Pavel 214, 259, 326
Židkovský dvůr (na panství Třeboň) 102
Žichovec (ves) 190

Žimutička (blíže neidentifikovaný slu-
žebník Jana Bechyně z Lažan) 537
ze Žimutic (rod) 408, 537
– Příbík 435
ze Žirovnice, Zbyněk ml. Kamaret 54
Žiželice (městečko a centrum zboží →Hra-
dišťko) 46, 48, 52, 63, 101, 409
Žižka (z Trocnova), Jan 53, 77, 273, 544
Žlutice (město a městská obec) 170
ze Žumberka, Vilém 310, 487

OBSAH

I. SPRÁVNÍ DĚJINY ŠLECHTICKÉHO DOMINIA V POZDNÍM STŘEDOVĚKU [9–29]

Úvod (9). – Předmět studia správních dějin (9). – Šlechtické dominium v pozdním středověku a jeho správní vývoj (11). – Rekonstrukce správních systémů – okruhy výzkumu a metodika zpracování (11): monografie jednotlivých úřadů; historickogenealogické monografie; monografie teritoriálně vymezených územněsprávních celků; mediévistická kompendia; kompendia k dějinám úřednictva; syntézy z oboru správních dějin. – Okruhy využitelných pramenů (17): stav dochování pramenné základny; kategorie pramenů; účetní materiál. – Rožmberská doména a její správní systém v 15. století – prameny a literatura (22): narativní prameny; evidenční prameny; rekonstrukce a fungování rožmberských správních struktur; literatura. – Limity, metodická východiska a cíle studia (26): model pozdně středověké teritoriální správy; kvantifikační analýzy; prosopografické výzkumy; struktura kladení otázek.

II. MAJETKOVÁ A SPRÁVNÍ STRUKTURA ROŽMBERSKÝCH PANSTVÍ (cca 1250–1480) [31–86]

Vývoj šlechtické majetkové držby a její teritoriální správy (31): terminologie; typologie správních center; typy hranic; integrita panství; právo souhlasu s výstavbou hradů. – Vývoj majetkové držby pánů z Rožmberka (36). – Vývoj majetkové držby pánů z Rožmberka do roku 1420 (37): Rožmberk; vyšebrodský klášter; Vítkův Kámen; Schlägl; Příběnice; Veselí; Soběslav; Poděhúsy; Český Krumlov; Choustník; Dolní Bukovsko; Nové Hrady; Třeboň; Cětov; Deštná; Hrádek u Černovic; Hrádek u Pacova; Pacov; Černovice; Suchdol; Šalmanovice; Lutová; Hradeček; Horní Stropnice; Trhové Sviny; Velešín; Tichá; Benešov n. Černou; Soběnov; Bavorov; Helfenburk; Vítějovice; Strunkovice; Hradištko u Chlumce n. Cidlinou; Žiželice; Nechanice; Zbiroh; Strašice; Vildštejn; Miličín; Sedlčany; Zrůbek; Zvírotice; Janovice n. Úhlavou; Kamýk n. Vltavou; Zvíkov; Velhartice; Čechovice; Malý Bor; Ledenice; Kuklov; Haslach. – Vývoj majetkové držby pánů z Rožmberka po roce 1420 (50): Rožmberk; Haslach; vyšebrodské klášterství; Vítkův Kámen; Hradištko; Strašice; Zbiroh; Velhartice; Čechovice; Vildštejn; Malý Bor; Lipnice; Maškovec; Pořešín; Louzek; Pšenice; Sokolčí; Svěraz; Zátouň; Křemže; nedvědický újezd; Strkov; Dobronice; Sedlčany; Miličín; Lomnice; Fuglhaus; Zvíkov; Cerhonice; milevské klášterství; Kostelec; Příbram; Hluboká; Týn n. Vltavou; Protivín; Prachatice; Volary; Hus; Stožec; Volyně; Helfenburk; Velešín, Vyšší Brod; Vítkův Kámen; Haslach; Praha; Vídeň; Hohenstein. – Vývoj rožmberské majetkové držby – shrnutí (69): vývojové etapy a trendy; nedělitelnost rodové domény. – Správní struktura rožmberských panství – terminologie (71): *úřad*; panství; rychta; *districtus*. – Vývoj správní struktury rožmberských panství do roku 1420 (73): zachování starších správních struktur; zakládání nových hradů. – Vývoj správní struktury rožmberských panství po roce 1420 (76): zánik správních center a nové vymězení

obvodů panství; přivtělování k sousedním panstvím; Příběnice a Příběničky; stabilita struktury teritoriální správy; redukce správních center; správní systém na zastavených dílech rožmberských panství; začlenění zástav do rožmberských správních struktur; královská města České Budějovice a Prachatice; královský hrad Zvíkov.

III. PÍSEMNOSTI ROŽMBERSKÉ SPRÁVY [87–138]

Nárůst objemu a druhové skladby písemností; multiplicitní vyhotovování písemností; deperdita. – **Písemnosti rožmberské správy 15. století (90)**. – **Kancelářská registra, kopiáře, formulářové sbírky, tituláře (92)**. – **Urbáře, úroční a urbaniální rejstříky (96)**: aktualizace; rožmberský urbář z let 1379–1384; registra, urbáře a úroční rejstříky jednotlivých panství; výběrčí rejstříky. – **Účty a účetní knihy (107)**: pololetní účty; dvorské účty; cestovní účty; stavební účty; centrální účty. – **Hospodářská a finanční registra (115)**. – **Trestněprávní registra (117)**. – **Vrchnostenské(?) sirotčí knihy (118)**. – **Hradní registra (118)**. – **Registra příjmů a vydání špitálů (119)**. – **Vojenská registra a inventáře. Seznamy zajatců (119)**. – **Holdovní registra a inventáře (soupisy) škod (120)**. – **Inventáře (122)**: hradní inventáře; špitální inventáře; dvorové inventáře; farní inventáře; inventáře klenotů a knih. – **Lenní listiny a registra (126)**. – **Falsa (127)**. – **Písemnosti rožmberské správy – shrnutí (129)**: specializace písemného pořízení; nárůst objemu písemné produkce; průběžná aktualizace; nové způsoby třídění; číslice; převody jednotek. – **Rožmberský archiv (132)**: umístění; struktura.

IV. HIERARCHIE ÚŘADŮ A SPRÁVNÍCH STRUKTUR [139–181]

Terminologie: úředník – služebník (139). – **Struktura rožmberské administrativy (141)**. – **Rožmberská kancelář (142)**: formování rožmberské kanceláře; kancelářský personál a písaři rožmberských panství; kancléř; písaři centrální kanceláře; chod kanceláře; přímá účast Rožmberků; umístění kanceláře; psací látka; filigrán; rozměr archu; vazba úředních knih; pečeti; jazyk písemností. – **Rožmberská rada (152)**. – **Krumlovský dvůr (155)**: *dvůr – dvořan*; úředníci; dvorský personál a služebníci; hradní posádka a personál hospodářských a řemeslných provozů. – **Poslové (159)**. – **Centrální správa (161)**: krumlovský purkrabí; šafář a komorník; úřady spjaté s výkonem trestního práva. – **Lokální správa (165)**: purkrabí; místopurkrabí; hejtman – správní úředník; hejtman – vojenský velitel; písař a jeho agenda; úředníci hospodářské správy; rychtář (jeho pravomoci a postavení, úloha v trestněprávní sféře a ve finanční správě); správci městských domů.

V. OKRUHY SPRÁVNÍ PRAXE [183–311]

Finanční správa (183): účetní systémy; personální změny; komorník; finanční správa a evidence; mechanismus lokální finanční správy; evidence obecné berně; vybírání cel a mýt; nedoplatky; odúmrt' a pozůstalostní řízení. – **Účetní praxe (197)**: peněžní agenda; sanace rodových financí. – **Hospodářská správa (207)**: lesní správa (úředníci, struktura a hierarchie, okruhy působnosti, praxe lesní správy, vyměřování lesních hranic, lov, včelařství, sadařství); rybníční hospodářství (úředníci, písemnosti, distribuce ryb a její evidence, právo rybolovu); hospodářské provozy (dvory, mlýny,

pivovary); hornictví a hutnictví (horní správa, zpracování kovů, mincovnictví a rožmberská mincovna); sklářství; stavební hut'. – **Správa poddanských měst (248):** právní postavení měst a městeček (*ius regale*, tržní privilegia, pečetni privilegia); výstavba hradeb; terminologie; městské řády; městská správa a samospráva; rychty; cechy. – **Špitální správa (258):** založení špitálu a fundatorská práva; typy špitálů (vrchnostenské, městské, klášterní) a jejich správa; poutnický špitál v Římě. – **Správa v oblasti trestního a civilního práva (264):** trestní právo (stíhání a zatýkání zločinců, výslechy, rozsudky, delegování pravomocí, písemná evidence v oblasti trestního soudnictví, centrální systém evidence delikventů); civilní právo. – **Vojenská správa (272):** smlouva o výkon služby; vojenská služba k hradům a *služba z domu*; právní postavení žoldnéřů; ukončení žoldnéřské služby; sociální původ vojenských hejtmanů a počty žoldnéřů; okruhy pravomocí, jednotné velení a podíl rožmberských úředníků na zajištění vojenských operací; vojenští hejtmané; písemná agenda; rožmberská klientela a dobové žoldnéřství; vývojové trendy. – **Manské systémy a správa lén (282):** právní základ; terminologie; manské soudnictví; lenní systém v Čechách; úpadek manských systémů; služebné a manské systémy na rožmberských panstvích (léna v Mühlviertelu, služebné systémy rožmberských hradů, služebné dvory a materiální požitky, manský systém hradu Zvíkova); Rožmberkové leníky českých králů. – **Správa rožmberských patronátních a zástavních církevních institucí (293):** farní síť a farní správa; farní archivy. – **Diplomatické kontakty a počátky rožmberské rady (297):** účast na sněmech zemských i krajských; řešení finanční situace pánů z Rožmberka; kontakty s kurií a koncily; kontakty s římskými králi; kontakty s městy; kontakty rožmberské strany s Tábořskými a jejich spojenci; rozhodčí výpovědi; úředníci v úloze *ubrmanni* jako uzavřená skupina osob; spory mezi příslušníky klientely a jejich řešení; zprostředkování informací ze zahraničí.

VI. CHARAKTERISTIKA SPRÁVNÍ PRAXE [313–397]

Právní podstata a formální náležitosti služebného poměru (313): přísaha; podání ruky; smlouvy zakládající služebný a pracovní poměr; terminologie; smluvní strany; revers; závaznost ustanovení smlouvy; předmět smlouvy; vyhotovení inventáře; evidence úředníků a služebníků; registra pro výplatu mezd; smlouva o dílo. – **Zahájení a ukončení služebného poměru (321):** výpověď; *list zachovací*; dočasné přerušování výkonu úřadu; sesazení úředníka. – **Úředníci, kariéry a úřady (325):** přijetí do úřadu; kritéria výběru; doporučující dopisy a kladná vysvědčení; zastupitelnost úředníků; vymezení pravomocí úředníků; možnosti samostatného rozhodování; pravidlo osobní odpovědnosti; kontrola správního systému; úřední kariéry (služební postup a degradace, rotace, „dědičnost“ úřadů, kumulace úřadů, personální kontinuita); zástavy úřadů; hierarchie správních center. – **Aspekty každodenní správní praxe (339):** úřední hodiny; pracovní úředníků; komunikace; instrukce; oslovování; formy poselství a *věřící listy*; diskrétnost; úřední jazyk; cestování (jako součást správní praxe, k politickým jednáním, poutní cesty). – **Hrad a město – správní a vojenská jednotka (346):** zdokonalování hradních i městských fortifikací; hradní posádka a její hmotné zajištění; hospodářské zázemí hradu; každodenní život na hradě; vojenský význam hradu; běžné stavební práce na hradě. – **Konfesní**

poměry (360). – **Etický a symbolický rozměr služby (361):** věrnost služebníka; loyality za hranice zákona; denunce; korupce; defraudace; zneužívání úřední pravomoci; zrada (*zrada* hradu nepříteli, odchod ze služby, služební poměr vůči dvěma vrchnostem, přechod do služeb protivníka, opověď (bývalé) vrchnosti); osobní spory úředníků s vrchností; úředníci a služebníci – zástupci své vrchnosti (zajetí služebníka jako symbolický akt). – **Numerická charakteristika služebního poměru (377):** délka služby a rozpětí služebních let; délka výkonu jediného úřadu a úhrnný počet služebních let; početní stavy klientely (počty úředníků, služebníků, kancelářského personálu ad.); počty šlechtických rodů náležejících ke klientele; finanční náročnost rožmberského správního systému; nominální a reálná hodnota mzdy úředníků, služebníků, poslušů a žoldnéřů. – **Geografická mobilita rožmberské klientely (394).** – **Ženy ve správním aparátu (396).**

VII. CHARAKTERISTIKA KLIENTELY [399–498]

Terminologie služebných a spojeneckých vztahů (399): kritéria vymezení klientely a koncepce klientelismu v moderní historiografii; právní ochrana a definice klientely; klientela a spojenci (opovědné listy, *příkázany*); právní a symbolický základ klientelských vztahů. – **Analýza jednotlivých charakteristik rožmberské klientely (406):** původ rožmberské klientely (sociální a geografický, teritoriální vazba klientely na statky vrchnosti, národnostní původ) a jednotlivé její sociální skupiny (nižší šlechta, měšťané); duchovní v administrativních strukturách a laicizace kancelářského personálu; stabilní jádro rožmberské klientely a počty rodů k ní náležejících; aktivity před vstupem do rožmberských služeb (uplatnění v městském a šlechtickém prostředí a ve službách krále); fluktuace úředníků a služebníků. – **Majetková držba rožmberské klientely (418):** rožmberští věřitelé; rekonstrukce majetkové držby, zánik drobných statků a restrukturalizace majetkové držby; charakteristika majetkové držby (koncentrace pozemkové držby a její rozložení, jádra majetkové držby, cílevědomost při budování vlastní majetkové základny, dvě ohniska majetkové držby, zakupování šlechty ve městech a měšťanů na venkově); vývojové trendy v otázce majetkové držby v prostředí rožmberské klientely a obecné. – **Zdroje příjmů rožmberské klientely (429):** příjmy z vlastních zboží, příjmy ze zástav a úroky z půjček; příjmy z hospodářských aktivit (ve vlastní režii); příjmy spojené s vykonáváním úřadu/služby (služné a naturálie, ostatní příjmy – dary, odkazy ap., dvory ad. požitky); nelegální příjmy; komparativní pohled; nivelizace majetkových poměrů. – **Poměr rožmberské klientely k církvi a konfesní otázka (440):** patronátní práva rožmberské klientely; působení v církevních institucích; donace a jejich vazba na instituce s patronátem vrchnosti; volba místa pohřbu; spojení kulturního mecenátu a vlastní reprezentace; vliv vrchnosti na náboženské postoje klientely. – **Právní postavení rožmberské klientely (447):** právní ochrana; povinnost vyrukování služebníka ze zajetí; vojenská pomoc; protiprávní chování služebníka – újma na cti jeho pána; nárok na mzdu a náhradu škod; dovolená; postavení klientely v trestním právu; odúmrtí a postavení v daňovém systému; hmotné zajištění úředníků ve stáří a nemoci; sňatky; nobilitace; propuštění z poddanství. – **Vzdělání a duchovní horizont rožmberských úředníků (456):** univerzitní vzdělání; jazykové znalosti;

dobové trendy vzdělání v prostředí úřednictva; knižní kultura. – **Společenské vazby rožmberské klientely (462)**: mimoslužební vztahy klientely s pány z Rožmberka (testamentární odkazy a ustanovení vrchnosti vykonavatelem závěti, půjčky hotových peněz a úloha manželek úředníků, rukojemství za dluhy a aktivní účast úředníků při umořování dluhů vrchnosti, svědečné řady, řešení vnitřních záležitostí rodu Rožmberků, formování duchovního klimatu rožmberského rezidenčního dvora, důvěra a příležitostné nerespektování společenských bariér); vzájemné vztahy mezi příslušníky rožmberské klientely. – **Šlechtic jako vrchnostenský úředník – typ nižšího šlechtice v pohusitských Čechách (471)**: typologie pohusitské nižší šlechty v jihočeské oblasti (šlechtic–podnikatel, šlechtic–úředník, šlechtic–žoldněř, šlechtic–duchovní, šlechtic–lapka); úřední kariéra – motivace a společenská prestiž; rožmberská klientela – elitní společnost? (klientela jako uzavřená skupina osob a kolektivní tendence, příbuzenské vazby a „sňatková politika“, erbovní skupiny v prostředí rožmberské klientely, poručnictví a majetkové spolky, kmotrovství); sociální mobilita v prostředí rožmberské klientely (shrnutí).

VIII. ZÁVĚR [499–506]

IX. PROSOPOGRAFICKÁ PŘÍLOHA [507–547]

Prosopografická metoda a prosopografie úředníků (507): pojem prosopografie; pracovní postupy a badatelský přínos prosopografické metody; prosopografie ze šlechtického prostředí a prosopografie úředníků a leníků; prameny prosopografie rožmberských úředníků (reprezentativnost souboru a jeho statistické vyhodnocení, Březanova prosopografie rožmberských úředníků). – **Personální obsazení úřadů v rožmberské správě 1418–1472 (514)**.

X. PRAMENY A LITERATURA [549–642]

Archivní fondy (549). – **Seznam zkratk časopisů a sborníků (551)**. – **Seznam zkratk edic pramenů (553)**. – **Seznam zkratk příruček slovníkového typu (554)**. – **Seznam literatury a drobných edic pramenů (554)**.

XI. OBRAZOVÁ PŘÍLOHA [643–674]

SUMMARY [675–688]

An Administrative System of a Noble Demesne in Bohemia in the Late Middle Ages (Administration of the House of Rožmberk 1418–1472).

REJSTŘÍK [689–732]

Šimůnek, Robert

Správní systém šlechtického dominia v pozdně středověkých Čechách. Rožmberská doména 1418–1472. – Praha : Historický ústav AV ČR 2005. – 737 s. (Práce Historického ústavu AV ČR. Řada A – Monographia, ISSN 0862–7088; Sv. 20). ISBN 80–7286–067–4. – Překlad resumé Mgr. Eva Vybíralová. – Technická redakce Blanka Šubecová, Miroslava Paulová.

